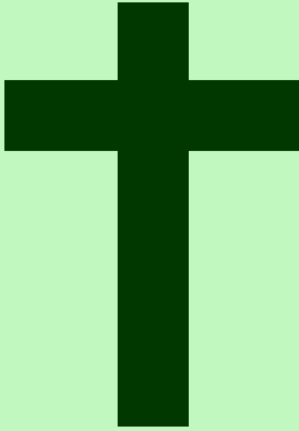

Cha' tso'o nu
nchcui' ji'i
Jesucristo nu xu'na na

New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino,
Tataltepec)

Cha' tso'o nu nchcu'i' ji'i Jesucristo nu xu'na na New Testament in Chatino, Tataltepec (MX:cta:Chatino, Tataltepec)

copyright © 1981 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Chatino, Tataltepec

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Chatino, Tataltepec [cta], Mexico

Copyright Information

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Chatino, Tataltepec

© 1981, Wycliffe Bible Translators, Inc.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 29 Jan 2022
68385231-313d-5500-aff2-e6b6a207d978

Contents

SAN MATEO	1
SAN MARCOS	73
SAN LUCAS	116
SAN JUAN	191
LOS HECHOS	244
ROMANOS	311
1 CORINTIOS	341
2 CORINTIOS	370
GÁLATAS	389
EFESIOS	401
FILIPENSES	412
COLOSENSES	419
1 TESALONICENSES	426
2 TESALONICENSES	432
1 TIMOTEO	435
2 TIMOTEO	444
TITO	450
FILEMÓN	454
HEBREOS	456
SANTIAGO	480
1 PEDRO	488
2 PEDRO	497
1 JUAN	503
2 JUAN	511
3 JUAN	512
JUDAS	514
APOCALIPSIS	517

Quityi nu nguscua San Mateo ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

¹ Nde nscua na' qui'i ti cha' ji'i lcaa ñati nu ngua jyo'o cusu' ji'i Jesucristo, cha' ñati tya'a ji'i jyo'o David laca yu, lo'o jua'a ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca yu, masi tyijyu' ti.

² Jyo'o Abraham bi' ngua sti Isaac;

li' jyo'o Isaac bi' ngua sti Jacob;

li' jyo'o Jacob bi' ngua sti Judá lo'o ca ta'a tya'a ngula yu;

³ li' jyo'o Judá bi' ngua sti Fares lo'o Zara, lo'o Tamar ngua naa xtya'a ngu' bi'.

Li' jyo'o Fares bi' ngua sti Esrom;

li' jyo'o Esrom bi' ngua sti Aram;

⁴ li' jyo'o Aram bi' ngua sti Aminadab;

li' jyo'o Aminadab bi' ngua sti Naasón;

li' jyo'o Naasón bi' ngua sti Salmón;

⁵ li' jyo'o Salmón bi' ngua sti Booz, lo'o Rahab ngua naa xtya'a Booz bi'.

Li' jyo'o Booz bi' ngua sti Obed, lo'o Rut ngua naa xtya'a Obed bi'.

Li' jyo'o Obed bi' ngua sti Isai;

⁶ li' jyo'o Isai bi' ngua sti rey David;

li' jyo'o rey David ngua sti Salomón, lo'o xtya'a Salomón bi' ngua nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o Urías clyo.

⁷ Lo'o li' jyo'o Salomón bi' ngua sti Roboam;

li' jyo'o Roboam bi' ngua sti Abías;

li' jyo'o Abías bi' ngua sti Asa;

⁸ li' jyo'o Asa bi' ngua sti Josafat;

li' jyo'o Josafat bi' ngua sti Joram;

li' jyo'o Joram bi' ngua sti Uzías;

⁹ li' jyo'o Uzías bi' ngua sti Jotam;

li' jyo'o Jotam bi' ngua sti Acaz;

li' jyo'o Acaz bi' ngua sti Ezequías;

¹⁰ li' jyo'o Ezequías bi' ngua sti Manasés;

li' jyo'o Manasés bi' ngua sti Amón;

li' jyo'o Amón bi' ngua sti Josías;

¹¹ li' jyo'o Josías bi' ngua sti Jeconías lo'o tya'a ngula yu.

Tyempo bi' ndyaa lo'o ngu' Babilonia ji'i ngu' Israel ca quichi tyi ngu' ca tyijyu', ne' chcuá ji'i ngu' Babilonia ndyaa quíña'a tsa ngu' Israel bi' li'.

¹² Ca tyijyu' bi' ngula Salatiel sñi' jyo'o Jeconías bi';

li' jyo'o Salatiel bi' ngua sti Zorobabel;

¹³ li' jyo'o Zorobabel bi' ngua sti Abiud;

li' jyo'o Abiud bi' ngua sti Eliaquim;

li' jyo'o Eliaquim bi' ngua sti Azor;

¹⁴ li' jyo'o Azor bi' ngua sti Sadoc;

li' jyo'o Sadoc bi' ngua sti Aquim;

li' jyo'o Aquim bi' ngua sti Eliud;

¹⁵ li' jyo'o Eliud bi' ngua sti Eleazar;

li' jyo'o Eleazar bi' ngua sti Matán;

li' jyo'o Matán bi' ngua sti Jacob.

16 Lo'o li' sñi' jyo'o Jacob bi' ngua José nu ngua clyo'o María xtya'a Jesús, lo'o jua'a Cristo naa Jesús bi'.

17 Jua'a naa jyo'o ngu' cusu' bi', tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'u Abraham ña'a cuayá' nu ngula jyo'o David. La cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu' lo'o ngutu'u jyo'o David, ña'a cuayá' nu ndyaa lo'o ngu' xa' tsu' ji'i ngu' Israel ca quichí tyi ngu', nu lo'o ngusu'ba ngu' ji'i ngu' Israel ne' chcuá ca quichí Babilonia tyijyu'. Lo'o la cui' jua'a tya tii jlyacua tya'a ba'a ngu', li' ngula nu laca Cristo.

Ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo

18 Nde nscua na' ñi'ya ngua lo'o ngula Jesucristo. Cua ngüiñi cha' ji'i María bi', cha' caja clyo'o lo'o nu José sñi' Jacob bi'. Bilya tyalaa María slo José nu lo'o ngua cuayá' ti' nu María bi', cha' cua ntsu'u sñi'; cña ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngua bi', cha' ngua tana María bi'. 19 Pana nu José bi' ni, tya'na ti' yu ji'i María, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i. Lo'o cua ndyuna yu cha' bi', ná nti' yu ta yu cha' tyuju'u ti' ji'i Mariá, masi nga'aa caja clyo'o yu lo'o xqui'ya sñi', ngua ti' yu; tye cha' jua'a ti' ngua ti' yu, cha' ná nti' yu sta yu qui'ya ji'i ca toni'i cña. 20 Laja lo'o ncliyacua ti' yu ni cha' laca ngua jua'a, li' ndu'u tucua sca xca ji'i ycu'i Ndyosi slo yu laja xcalá yu. Nchcui' xca bi' lo'o yu li':

—José —nacui' xca ji'i yu—, ñati' tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui'—. Ná cutsij nu'u caja clyo'o lo'o Mariá, cha' caa cho' toni'i jinu'u. Si'i na cuxi ngua'ni Mariá bi' tsiya' ti; cña nu ngua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca cha' ntsu'u sñi' Mariá juani. 21 Lo'o cala sñi' nu cuna'a bi', cubi' qui'yu caca nu bi'. Lo'o xcua xtañi cubi' bi' li', bi' ca naa Jesús. Lo'o nu Jesús bi' ni, bi' laca nu cua'ni lyaá ji'i ñati' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ni, cha' clyaa ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

22 Lo'o jua'a ngua cha' bi', cha' nu cua nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ngu' sa'ni cha' jua'a caca. Tyempo sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cha' bi' lo' quityi. Ndi'ya nguscua ngu':

23 Caca tana sca nu cuna'a nu ntucua ycu'i ti, lo'o li' qui'yu caca sñi'; Emanuel ñacui' ngu' ji'i cubi' bi'.

Jua'a nscua lo' quityi, bi' cha' jua'a ngua ji'i María li'. Nu nchcui' ngu' Emanuel ni, ndi'ya nti' ñacui' cha' bi': Ndi'i ycu'i Ndyosi lo'o na.

24 Lo'o li' ngue ti' José, ndu'u yu ndyaa yu slo María cha' caja clyo'o yu lo'o, ñi'ya nu nacui' xca ji'i ycu'i Ndyosi ji'i yu. Li' ñaa lo'o yu ji'i ca toni'i ji'i yu, 25 pana ná ngujua' yu lo'o ña'a cuayá' nu cua ngula sñi'. Lo'o cua ngula cubi', li' ngua naa Jesús.

2

Lo'o ndyalaa ngu' tii

1 La cui' tyempo lo'o ngula Jesús nde quichí Belén, sca nu cusu' nu naa Herodes ngua loo ji'i nasiyu bi'. Ca loyuu su cuentya Judea, ca bi' ndi'i quichí Belén bi'. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' tii nde Judea bi'; ngutu'u ngu' tii bi' xa' quichí nde su ntyucua cuichaa, lo'o li' ndyalaa ngu' quichí Jerusalén. Nchcui' ngu' tii bi' lo'o ngu' nu ndyacua tya'a lo'o ngu' tyucuij:

2 —¿Macala ndi'i cubi' nu ngula tsubi' ti bi'? —nacui' ngu'—. Rey ji'i cu'ma ngu' judío laca cubi' bi' —nacui' ngu'—. Cua na'a ya cuii cucui nu ndacui cua cuentya ji'i cubi' bi', bi' cha' ndyalaa ya ca nde cha' cua'ni tlyu ya ji'i cubi' bi' juani.

³ Lo'o nu rey Herodes ni, ndyutsij tsa yu lo'o ndyuna yu cha' nu nchcui' ngu' tii bi', cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i chaca rey. Lo'o jua'a lcaa ngu' quichij Jerusalén ndyutsij tsa ngu' ñi'ya cua'ni rey Herodes. ⁴ Li' ngusi'ya rey Herodes bi' jil'i lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a jil'i mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa cha' caa ngu' slo. Nchcuane nu rey bi' jil'i ngu' li':

—¿Ha ná jlo ti' mā macala nchcui' quityi cha' cala Cristo? —nacuj rey jil'i ngu'.

⁵ —Cala bi' nde quichij Belén loyuu su cuentya Judea re —nacuj ngu' jil'i—. Ndi'ya nacuj quityi jil'i ycui' Ndyosi:

⁶ Quichij sube ti laca Belén nu ntsu'u loyuu su cuentya Judea, nacuj ycui' Ni. Pana quichij tyi sca ngu' tlyu tsa caca, masi quichij sube laca juani, nacuj Ni. Caca nu qui'yu tlyu bi' loo, lo'o jua'a ña'asij yu jil'i ngu' Israel 'na. Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cua ndyuna rey Herodes cha' bi', li' cuaana ti ngusi'ya yu jil'i nu ngu' tii bi', cha' caa ngu' slo cha' ta yu sca cha' lo'o ngu'. Li' nchcuane rey bi' jil'i ngu' ni jacua' na'a ngu' cha' ndyu'u tucua cuui cucui bi' nde cua. ⁸ Lo'o ndacha' ngu' jil'i, li' nchcui' rey lo'o ngu' cha' tsa ngu' nde quichij Belén.

—Yaa clyā mā —nacuj rey jil'i ngu' tii bi'—, clyana mā ma ntucua tyi cubi' bi' —nacuj—. Lo'o si quije jil'i mā, li' xtyuū mā slo na' chaca quiyā' cha' caca cuayá' ti' na' macala ntsiya cubi' bi'. Lo'o na' tsa'a cua'ni tlyu na' jil'i cubi' bi' nta'.

⁹ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' rey lo'o ngu'. Chaca quiyā' na'a ngu' cuui bi' laja lo'o ndyaa ngu' tyucuij cha' tsa ngu' ca quichij Belén, la cui' cuui cucui nu na'a ngu' clyo ca su ntucua cuichaa. Lo'o ngulu'u cui' jil'i ngu' macala nscua ni'j su ndi'j cubi', ndyatū cui' su ntucua ni'j bi'. ¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' cui' bi' chaca quiyā'. ¹¹ Li' ndyatj ngu' ni'j bi', na'a ngu' jil'i cubi' lo'o jil'i María xtya'a cubi'. Hora ti ndyatū sti' ngu' tii bi' slo cubi' cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i. Lo'o li' ngusatj' ngu' yu'ba jil'i ngu' cha' ta ngu' msta jil'i cubi' bi'; nda ngu' oro jil'i cubi' bi', nda ngu' yana jo'ó nu quiña'a tsa nga'a, lo'o jua'a nda ngu' mirra jil'i cubi' bi'. (Jua'a naa sca taná yaca nu tyixi xtyi'i.) ¹² Nu lo'o ndyaa ngu' caja' ngu', li' nchcui' xcalá ngu'; nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja xcalá cha' nga'aa tsa ngu' slo rey Herodes bi', cha' cuiñi tsa yu. Bi' cha' ngusñi ngu' xa' tyucuij cha' xtyuū ngu' tyaa ngu' quichij tyi ngu' chaca quiyā'.

Nigusna lo'o José jil'i María nde Egipto

¹³ Nu lo'o cua ndu'u ngu' tii ndyaa ngu' quichij tyi ngu', li' nchcui' xcalá José. Ndyu'u tucua sca xca jil'i ycui' Ndyosi slo yu laja xcalá, nchcui' lo'o yu li':

—Que ti' nu'u —nacuj xca jil'i José—. Tyatū nu'u, xna clyā nu'u —nacuj—, tsa lo'o nu'u jil'i xtya'a cubi' tyijyu' nde loyuu su cuentya Egipto. Tyi'j mā cajua ña'a cuayá' nu cacha' h'j cha' tso'o tyaa mā nde nasiyu re chaca quiyā'. Tyaala tsa rey Herodes bi'; cua caa ti yu quichij re cha' clyana jil'i cubi', cha' cujuu jil'i cubi' nti' yu.

¹⁴ Hora ti ngue ti' José, li' ndyaa lo'o jil'i cubi' lo'o jil'i xtya'a cubi' masi tya talya; ndyaa ngu' nde Egipto li'. ¹⁵ Lo'o li' ndyanu ngu' ca bi' ña'a cuayá' nu cua ngujuji Herodes, rey nu tyaala bi'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la lo'o nchcui' ndi'ya: “Xi'ya na' jil'i Sñi' na' cha' tyu'u ca loyuu su cuentya Egipto, cha' xtyuū yu tyaa yu quichij tyi yu”, nacuj ycui' Ndyosi nu Xu'na na. Bi' cha' jua'a ngua jil'i ngu' tya li', cha' ndyalaa ngu' nde Egipto.

Ndyujui Herodes jil'i cubi' jil'i ngu'

¹⁶ Lo'o nu rey Herodes bi' ni, ñasi' tsa yu lo'o ngua tii yu cha' nga'aa ñaa nu ngu' tii bi' slo. Li' ngulo rey bi' cña ji'i msu, cha' tsa' ngu' cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quich'i Belén, lcaa cubi' nu bilya tye sna yija ji'i; lo'o jua'a cujuui ngu' ji'i lcaa cubi' qui'yu nu ntsu'u quich'i sube cacua ti. Cua jlo ti' rey cha' nu cubi' bi' bilya tye sna yija, cha' jua'a nchcui' ngu' tii bi' xqui'ya cuii cucui nu cua na'a ngu'. ¹⁷ La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nacui':

¹⁸ Lye tsa nda xtyi' ñati' nde quich'i Ramá; nxi'ya ngu', ndyunaa tsa ngu', cha' ngujuii sñi' Raquel. Nxi'ya tsa nu cuna'a bi', cha' cua ngujuii sñi'.

Ni sca ñati' ná ngua ji'i xaala' tyiquee nu cuna'a bi', cha' nga'aa lu'ú sñi'. Jua'a cha' nscua lo quityi, masi bilya caca cha' bi' lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' nu nguscua cha' bi'. Bi' cha' jua'a ngua ji'i ngu' Belén, ngusi'ya tsa ngu' cha' ngujuii sñi' ngu'.

¹⁹ Ca tiya' la li' ngujuii rey Herodes bi', lo'o li' ndu'u tucua sca xca' ji'i ycu'i' Ndyosi slo José laja xcalá ti yu, cha' tya ndi' José ca loyuu su cuentya Egipto:

²⁰ —Que ti' nu'u —nacui' xca' ji'i yu—, tyatu cly nu'u, tyaa lo'o nu'u ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a yu nde nasiyu Israel chaca quiya' —nacui'—, cha' cua ngujuii ngu' tyaala nu ngua ti' cujuui ji'i cubi' cua tya tsubi' la.

²¹ Lo'o li' ndyatu José, ndyaa lo'o ji'i nu piti lo'o ji'i xtya'a nu piti, ñaa ngu' nde nasiyu Israel chaca quiya'. ²² Lo'o li' ndyuna yu cha' sñi' jyo'o Herodes laca loo nde Judea, la cui' sñi' yu nu naa Arquelao laca bi'; ndyutsii xi José xqui'ya cha' bi'. Li' xa' nchcui' xcalá yu ñi'ya cua'ni yu, bi' cha' ndyaa ngu' nde loyuu su naa Galilea li'. ²³ Ca bi' ndyalaa ngu' quich'i Nazaret cha' tyi'i ngu'. La cui' cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nu ngua sa'ni lo'o nchcui' ngu' ndi'ya: ngu' Nazaret cua'ni ngu' ji'i nu bi'. Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi' cua sa'ni, bi' cha' jua'a ndu'ni ngu' ji'i Jesús juani.

3

Nda Juan cuii lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Lo'o ngua tyempo, li' nguxana Juan nda yu cuii lo'o ngu' nu ndya'a slo yu su ndi'i yu ycu'i' ti yu ne' quixi'; ntyucuatya yu ji'i ngu' li'. La cui' loyuu su cuentya Judea ndi'i yu; pana btyi tsa yuu su ndi'i Juan, ndi'i tsa quee, lo'o ná ndi'i xa' ñati' cajua.

² —Ca tyuju'u ti' cu'ma —nacui' Juan ji'i ngu'—, xtyanu ma' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma' —nacui'—. Cua xana ti cha' caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati' chalyuu.

³ Lo'o nu Juan ni, laca yu la cui' ñati' nu nchcui' jyo'o cusu' Isaías ji'i sa'ni, cha' jyo'o cusu' bi' ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi. Ndi'ya nscua lo quityi bi':

Cuii xi'ya sca ñati' ne' quixi':

“Xaala cly sca tyucuii su caa' ycu'i' nu Xu'na na;

xqui'ni slo'o ma' tyucuii su tyeje tacui ycu'i”, ñacui' ñati' bi'.

Jua'a nguscua jyo'o cusu' cuentya ji'i ñati' bi', lo'o Juan laca ñati' bi'.

⁴ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o jua'a ndyaaca' juata sii' yu; ndacu yu tscu' lo'o cui'ña' cuityu. ⁵ Lo'o li' ndyu'u ti' qui'ña'a ñati' slo yu; ñaa ngu' quich'i Jerusalén slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' lcaa quich'i sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea bi' slo yu, lo'o ngu' nu ntsu'u cacua ti to' sta'a Jordán, ñaa ngu' slo yu. ⁶ Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' nu ndya'a slo yu nde lo hitya Jordán, ntyucuatya yu ji'i lcaa ngu' nu nchcui' cha' ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'.

⁷ Lo'o ngua sca tsa na'a Juan ji'i tyuu tya'a ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo; tacati tsa ndu'ni ycu'i ngu' ngua ti' ngu', lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o xi ngu' bi' lijya ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu', pana ná ndiya ti' Juan jua'a.

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma —nacui Juan ji'i ngu' bi'—. ¿Ha cua nchcutsii ngu' ji'i ma lacua? ¿Ha juani ndube ti' ma cha' ca ñasi' tsa ycu'i Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ma nu lo'o tye chalyuu? —nacui yu—. ⁸ Tso'o lacua, culu'u ma ji'i ya si chañi cha' cua ngulochu' ma ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ma. ⁹ Ná culacua ti' ma cha' caca tso'o ji'i ma slo ycu'i Ndyosi si xcui' ndyi'u ti' ma ji'i jyo'o cusu' ji'i ma, nu cusu' Abraham bi'. Ná talo ycu'i Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ma tsiya' ti, masi ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham laca ma, nchcui' ma. Na cuiñi ma. Si nti' ycu'i Ndyosi, taca ji'i Ni cuiña Ni ji'i ñati tya'a ji'i jyo'o Abraham, masi lo'o quee to' sta'a re, taca ji'i Ni si nti' Ni. Nga'aa taquiya' Ni ji'i cu'ma li'. ¹⁰ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha ji'i cha' clyaja lo yaca si'yu ji'i yu, jua'a nti' ycu'i Ndyosi; si'yu yu bi' ji'i laca yaca nu ná nda si'yu tso'o cha' tyaqui lo quii', lo'o jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹¹ Lo'o na' ni, ntyucuatya na' ji'i ma lo'o hitya, si chañi cha' cua ngua tyuju'u ti' ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma; pana cua caa ti sca ñati nu tso'o la que na'. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na', masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' culo na'. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu ji'i ngu' lo'o hitya ti; pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu', lo'o li' subii Ni ji'i ngu' lo'o xee ji'i Ni cha' caca lubii ne' cresiya ji'i ngu'. ¹² Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu nscua', pana ndaqui yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'i ñati, lo'o li' su'ba Ni ji'i ñati cuxi cha' tyaqui ngu' lo' quii' su nga'aa tye cha' tyaqui.

Jua'a ngulu'u Juan ji'i ñati nu ndya'a slo.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

¹³ Tyempo bi' lo'o nga'a Juan to' sta'a Jordán, ndu'u Jesús nde loyuu su cuentya Galilea lijya ca slo Juan, cha' lo'o ngua ti' Jesús cha' tyucuatya Juan ji'i. ¹⁴ Lo'o li' ngua ti' Juan cua'a yu ji'i Jesús.

—Ná tso'o tyucuatya na' jinu'u —nacui Juan ji'i—. Tso'o la tyucuatya ycu'i nu'u jna'.

¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—Tso'o tyucuatya nu'u jna' juani —nacui Jesús ji'i Juan—, cha' jua'a tso'o si cua'ni na laca cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na.

Lo'o ndyuna Juan cha' nu nchcui' Jesús lo'o, ntyucuatya yu ji'i Jesús li'. ¹⁶ Lo'o cua ngua cha' bi', ndu'u Jesús lo hitya, li' cua ndyaala tyucui' nde cua. Lo'o li' na'a Jesús cha' ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo; ñi'ya nda'ya sca tyupe' lo yuu, jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ni lo Jesús. ¹⁷ Li' nguañi nchcui' ycu'i Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacui Ni:

—Nu nde laca Sñi' na' —nacui Ni—. Tyaca'a tsa yu 'na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu.

4

Nchcui' cuayá' xu'na cuiñaja lo'o Jesús

¹ Lo'o li' ndyaa lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i Jesús ca ne' quixi' su btyi tsa yuu, su ná ndi'i ñati, cha' tyacua tya'a yu lo'o nu xu'na cuiñaja cajua. Ngua ti' nu bi' tyijiloo ji'i Jesús. ² Lo'o li' tu'ba tsa tu'ba talya ná ndyacu Jesús tsiya' ti, ntyute'

tsa yu li'. ³ Lo'o li' ndyu'u tucua nu xu'na cuiñaja bi', cha' chcu' cuayá' lo'o Jesús:

—Si chañi cha' nu'ü laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacu' nu xña'a bi' ji' Jesús—, xñi nu'ü sca quee re lacua, cha' jua'a cuiñá' nu'ü xlyá' lo'o quee re cha' cacu na.

⁴ Lo'o li' nguxacu' Jesús cha' ji'j:

—Cua nscua sca cha' lo quityi ji'j ycu' Ndyosi —nacu' Jesús ji'j—. Ndi'ya nchcu' cha' bi': “Si' na cu'ü ñati chalyuu lo'o cacu ngu' tyaja ti, masi lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcu' ycu' Ndyosi, li' chañi cha' tyu'ü ngu'”. Jua'a nscua lo quityi.

⁵ Lo'o li' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'j Jesús nde quichi Jerusalén, su tyaca'a tsa ji'j ycu' Ndyosi; ca hique laa tonu ji'j quichi bi' ndyaa ngu', cua tsa ntucua ngu' li'.

⁶ —¿Ha chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca nu'ü? —nacu' nu xña'a ji'j Jesús—. Tso'o si tyü nu'ü ca lo yuu lacua, cha' cua nscua sca cha' lo quityi ji'j ycu' Ndyosi ndi'ya:

Culo ycu' Ndyosi cña ji'j xca ji'j Ni cha' ña'asi' ngu' jinu'ü, nacu' quityi.

Lo'o jua'a nscua chaca cha':

Lo'o ya' ti xca ji'j Ni xatü ngu' jinu'ü,

cha' ná ca quicha quiya' nu'ü su tyü nu'ü chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi —nacu' nu xña'a.

⁷ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'j nu xña'a bi':

—Pana ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'j ycu' Ndyosi: “Ná chcu' cuayá' ma lo'o ycu' Ndyosi nu Xu'na ma”, nacu' quityi.

⁸ Lo'o ndye nchcu' ngu', xa' ndyaa lo'o nu xu'na cuiñaja ji'j Jesús nde sca lo xlyá ca'ya nu cua tsa. Li' ngulu'u nu xña'a bi' lcaa nasiyu tyucui ña'a chalyuu ji'j Jesús, cha' tso'o tsa ña'a chalyuu bi'. ⁹ Lo'o li' nchcu' cuayá' nu xña'a bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Ta na' chacuayá' caca nu'ü loo ji'j lcaa chalyuu nu ña'a nu'ü ca ndacua —nacu' nu xña'a ji'j Jesús—, sca ti si tyü sti' nu'ü loo na', si cua'ni tlyu nu'ü jna', li' caca nu'ü loo.

¹⁰ Li' nguxacu' Jesús cha' ji'j nu xña'a bi':

—Tyaatsu' nu'ü slo na', Satanás —nacu' Jesús—. Yaa clyá nu'ü. Cua nscua sca cha' lo quityi ji'j ycu' Ndyosi ndi'ya: “Sca ti ji'j ycu' Ndyosi nu Xu'na ma cua'ni tlyu ma ji'j, sca ti cha' ji'j ycu' Ni nga'a cha' taquiya' ma ji'j nde chalyuu”, nacu' quityi.

¹¹ Li' ndu'u xu'na cuiñaja ndyaa. Li' ndu'u tucua xca ji'j ycu' Ndyosi cha' xtyucua ngu' ji'j Jesús, cha' ta ngu' xi juersa ji'j yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'j ycu' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea

¹² Ca tiya' la ndu'u Jesús ndyaa, cha' ndyuna yu cha' cua ntejeja' ngu' ji'j Juan, ndyaa lo'o ngu' ji'j yu ne' chcuá. Li' nguxtyuu Jesús chaca quiya' nde quichi Nazaret, nde loyuu su cuentya Galilea. ¹³ Pana ná ndyanu yu nde Nazaret; nguxcutsa'a yu su ndi'j yu, ndyaa yu ca quichi Capernaum to' tayu'. Nscua quichi bi' loyuu su ndu'ni ngu' sa'ni cha' su cuentya Zabolón lo'o su cuentya Neftalí laca bi'. ¹⁴ La cui' ti cha' bi' cua nchcu' jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'j ycu' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nacu':

¹⁵ Ntsu'u loyuu su cuentya Zabolón lo'o su cuentya Neftalí ca chaca tsu' sta'a Jordán.

Tyeje tacui na loyuu bi', li' tyalaa na to' tyujo'o, cha' loyuu bi' laca Galilea su ndi'j ñati nu si' ngu' judío laca.

¹⁶ Cua ngujui'i sca xee tlyu slo ngu' nu ndi'i su talya ña'a; juani cua nguxee ji'i ngu', cua caja ti chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', masi cua tye ti chalyuu ji'i ngu' bi' tya tsubi' la.

Jua'a nchcui' jyo'o cusu' bi'. Bi' cha' loyuu bi' nguti'i Jesús li'.

¹⁷ Lo'o li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndya'a slo:

—Ca tyuju'u ti' ma —nacui' Jesús ji'i ngu'—, xtyanu ma ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ma, cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ma.

Nxi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ngu' nu ndyaa cuta cualya

¹⁸ Lo'o ngua sca tsá ndya'a Jesús to' tayu' Galilea bi'. Li' na'a yu ji'i Simón lo'o Andrés tya'a ngula Simón, nchcu' ngu' taraya lo hitya cha' xñi ngu' cualya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsá. Lo'o nu Simón bi' ni, Pedro ndu'ni ngu' ji'i. ¹⁹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Tsa ma lo'o na' juani —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. Ñi'ya ngujui' cualya ji'i ma lo'o nguta'a ma cuta cualya, jua'a caja xa' cña ji'i ma juani cuentya jna'; culu'u na' ji'i ma ñi'ya nu clyana ma ji'i ñati' chalyuu re nu nguna' tsa ndu'ni, cha' caca ngu' ñati' na.

²⁰ Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i taraya ji'i ngu', ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

²¹ Lo'o nde loo la xi na'a Jesús ji'i Jacobo sñi' Zebedeo lo'o Juan tya'a ngula yu; nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ji'i ngu' lo'o sti ngu', ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' bi', cha' tsa ngu' lo'o. ²² Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i sti ngu' lo'o yaca ni'i ji'i ngu', ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati'

²³ Lo'o li' ndyaa ngu' lcaa quichi' su cuentya Galilea lo'o Jesús. Lcaa quichi' ndya'a nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua ngulala ti caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni yu jo'o ji'i lcaa nu quicha, masi quicha ti ti' ngu' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu'. ²⁴ Li' nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi', hasta ca nde loyuu Siria nguañi cha' ji'i yu; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha slo ycu'i' yu, cha' cua'ni yu jo'o ji'i ngu'. Ñaa lo'o ngu' ji'i nu quicha, masi ti'i tsa ngu' xqui'ya quicha nu ntsu'u ji'i ngu'; ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u cui'i' cuxi ji'i ngu', masi nxa'lú cui'i' ji'i ngu', masi nchcu' tyucu' tyucu' ña'a ngu', masi nchcuti sca tsu' ya' ngu'. Lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ²⁵ Bi' cha' ndu'u lca'a quiña'a tsa ñati' ji'i, masi ngu' Galilea, masi ngu' lcaa quichi' nde Decápolis, masi ngu' quichi' Jerusalén, masi ngu' xa' quichi' nde loyuu su cuentya Judea, masi ngu' quichi' chaca tsu' sta'a Jordán. Quiña'a tsa quichi' ngutu'u ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i Jesús li'.

5

Ñi'ya ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

¹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati' lijya ngu' slo yu, bi' cha' ndyacui' yu ndyaa la yu nde sii' cua'a, ndyaca'a yu xi cajua. Lo'o ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo, ² li' nguxana Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' bi'. Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu':

Ñati' nu tso'o ntsu'u tyiquee

³—Tso'o ntsu'u tyiquee ñati' si jlo ti' cha' sca ti lo'o ycu'i' Ndyosi caca cua'ni ngu' cha' tso'o —nacui' Jesús—. Caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu' bi', pana ná caca ji'i ngu' si jua'a ti ngu'.

⁴ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati masi xñi'i ti' juani xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i, cha' ndu'ni ycu'i Ni cha' caca tso'o tyiquee ñati bi'.

⁵ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu ná nti' tyijiloo ji'i tya'a ñati, cha' ca su ntucua ycu'i Ni tyacua cha' tso'o nu ta ycu'i Ni ji'i ñati bi' li'.

⁶ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si tyaja'a tsa cua'ni lcaa cha' tso'o, lcaa cha' liñi; ji'i ñati bi' xtyucua ycu'i Ndyosi cha' taca ji'i cua'ni lcaa cha' nu nti' ycu'i Ni.

⁷ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu tya'na ti' ji'i tya'a ñati, cha' jua'a cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ycu'i ngu' bi'.

⁸ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' ji'i ñati bi' cua nda ycu'i Ni chacuayá' cha' ña'a ji'i ycu'i ca Ni nde loo la.

⁹ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nxyucua ji'i tya'a ñati cha' caca tso'o ti ngu' lo'o tya'a cusu ngu'. “Sñi' na”, ñacui ycu'i Ndyosi ji'i ñati nu jua'a xaala' tyiquee tya'a ngu'.

¹⁰ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ñati si talo tyiquee ji'i xa' ñati, masi lya' ti' ngu' ji'i, masi ti' ti' ngu' ji'i, xqui'ya cha' tso'o nu ndu'ni cuentya ji'i ycu'i Ni. Tso'o ntsu'u tyiquee ñati bi' si talo tyiquee ji'i ngu', cha' jua'a laca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati bi'.

¹¹ Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee ma masi xtyi' lo'o ngu' ji'i ma xqui'ya na', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ma, masi cuiñi tsa ngu', masi hcui' tsa ngu' cuentyu ji'i ma xqui'ya na'. ¹² Li' caca tso'o tyiquee ma, ca chaa ti' ma cha' cua laca nguxco'o ycu'i Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua ji'i sa scaa ma ca su ntucua ycu'i Ni. La cui' jua'a ngua lya' tsa ti' jyo'o cusu' sa'ni, nu lo'o na'a ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi tyempo bi'.

Ñi'ya nti' teje', ñi'ya nti' xee, jua'a ndi'i ma chalyuu

¹³ Ñi'ya nu ndu'nijo'o tsa teje' ji'na cha' cñi', cha' cua'ni tyuju' scuaa, jua'a laca cu'ma nde chalyuu; na ndu'nijo'o tsa ma ji'i ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma cña ji'i Ni. Si cua ngunu'u teje' ji'na, nga'aa cua'nijo'o bi' ji'na li'; tso'o si xcuaa na ji'i teje' bi' li', masi to' tyucuij su ntejeje tacui ñati. Ná ndu'ni cha' masi sta quiya' ngu' hichu' teje' ngunu'u bi'. Ñi'ya nti' ngu' lo'o teje' ngunu'u bi', jua'a nti' ycu'i Ndyosi lo'o ñati nu ná taquiya' ji'i Ni.

¹⁴ Ñi'ya nti' sca xee laca cu'ma, cha' culu'u ma tyucuij ji'i ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu. Sca quich'i nu ndi'i lo xlya ca'ya ni, ná ca tyi'i bi' cuaana ti; ña'a lcaa ñati quich'i bi'. ¹⁵ Lo'o jua'a si cua'a ngu' sca quii' quityee, ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i bi' ne' caju li'; cua sta ngu' quityee cha' clyane xee tyucui ña'a ni'i bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cu'ma ni, si xee laca ma nu culu'u tyucuij ji'i ñati, xcu'i cha' tso'o cua'ni ma cha' ña'a xa' ñati ña'a cha' tso'o nu ndu'ni ma, nu laca ma sñi' ycu'i Ndyosi. Lo'o li' tyi'u ti' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi nu ntucua nde cua.

Nclyu'u Jesús cha' cuentya ji'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'i jyo'o cusu' sa'ni

¹⁷ Ná calucua ti' ma cha' liija na' ca nde cha' cua'ni tye na' ji'i cha' cusu'; masi lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Moisés, masi lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la, ná cuityi' na' ji'i cha' bi'. Pana cua liija na' cha' culu'u liñi na' ji'i ñati ñi'ya nu nti' ñacui lcaa cha' nu nscua lo quityi bi'. ¹⁸ Cha' liñi nda na' lo'o ma juani, cha' ni sca si'yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, ná taca cuityi' ngu' cha' bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu; chañi cha' caca lcaa ca cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la. ¹⁹ Bi' cha' juani, nga'aa ta Ni su tyi'i ñati slo ycu'i Ni si ná taquiya' ngu' ji'i cua ña'a ca cña nu nda ycu'i Ni ji'i ngu' cha' cua'ni ngu', si culu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu' cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya'

ngu' jil'i cña bi'. Lo'o jua'a ta Ni su tyil'i ñati ca slo ycu' Ni si taquiya' ngu' jil'i lcaa cña bi', si culu'u ngu' cña bi' jil'i tya'a ñati ngu'. ²⁰ Ndi'ya ñacui' na' jil'i ma juani: ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma, si ná tso'o la cha' nu cua'ni ma, si'i ñi'ya nu ndu'ni ngu' tacati jua, nu ngu' fariseo bi' lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó bi'.

Nchyu'u Jesús jil'i ngu' cha' tye cha' ñasi' ngu' lo'o tya'a ngu'

²¹ 'Cua ndyuna ma ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña jil'i jyo'o cusu' nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cujuui ma jil'i tya'a ñati ma", nacui' ycu' Ni. "Si cujuui ngu' jil'i tya'a ngu', li' ntsu'u cha' tsa'a ngu' ne' chcua' cha' cua'ni cuayá' bese jil'i ngu' bi'." ²² Pana quiña'a la cha' chcu' na' lo'o ma juani: masi ca ti'í ti' ngu' jil'i tya'a ñati, li' ntsu'u cha' chcube' ngu' bi'; masi na chcu' ti' ngu' cha' cuxi jil'i tya'a ñati, ntsu'u cha' tsa'a ngu' bi' slo ngu' nu laca loo ca Jerusalén, cha' caca cuayá' jil'i ngu' cajua li'. Lo'o jua'a si ñacui' ngu' jil'i tya'a ñati: "iNa ple tsa nu'u! iNa tonto tsa hique nu'u!" lo'o ñasi' tsa ngu' jil'i tya'a ñati, li' nga'a cha' tsa'a ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' tyaqu' quii'.

²³ 'Lo'o jua'a laja lo'o ndyaa ti ma ne' laa cha' ta ma msta jil'i ycu' Ndyosi, si tyi'u ti' ma cha' ntsu'u cha' ñasi' ti' jil'i ma lo'o tya'a ma, ²⁴ li' tso'o la xtyuu ma lo'o msta jil'i ma chaca quiya' ca toni'i jil'i ma. Li' tsa'a ma tsa'a xaala' ma tyiquee tya'a ma tya clyo. Lo'o li' xa' squi'ya ma msta bi' toni'i jil'i ma, tsa'a lo'o ma jil'i ne' laa chaca quiya'.

²⁵ 'Pana ndi'ya cua'ni ma si ntsu'u ñati nu sta qui'ya jil'i ma ca toni'i cña: hora ti xaala' ma cha' jil'i ma lo'o ñati bi', laja lo'o bilya tyalaa ma slo ngu' tisiya cha' cua'ni cuayá' ngu' jil'i cha' cusu' bi'. Cuxi la cha' si tyaala tsa ngu' tisiya, cha' li' xi'ya ngu' jil'i ngu' policia cha' su'ba ngu' jil'i ma ne' chcua. ²⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' tiya' tsa tyu'u ma su lubii, cha' li' ntsu'u cha' ta ma lcaa ca centavo nu jña ngu' tisiya jil'i ma cha' tyu'u ma li'.

Nchcui' Jesús sca cha' jil'i ñati nu ndu'ni suba'

²⁷ 'Cua ndyuna ma ñi'ya ngulo ycu' Ndyosi cña jil'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: "Ná cua'ni suba' ma lo'o clyo'o xa' ñati", nacui' ycu' Ni. ²⁸ Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o ma juani: si ña'a sca nu qui'yu jil'i sca nu cuna'a, lo'o li' culacua ti' yu cha' cua'ni suba' yu lo'o, stu'ba ntsu'u cha' bi' lo'o yu ñi'ya si cua laca ngua'ni suba' yu lo'o nu cuna'a bi', masi tyiquee ti yu ntsu'u cha' cuxi bi'.

²⁹ 'Tso'o la si culo ma si'yu cloo ma la'a tsu' cui, xcuaa ma jil'i li', si si'yu cloo ma ndacui qui'ya cha' ndu'ni ma cha' cuxi. Masi cuityi' ma, tyanu lubii cresiya jil'i ma li', cha' ná tsa'a ma su lye ndyaqu' quii' ca bilyaa. ³⁰ Tso'o la xi'yu cu' ma ya' ma la'a tsu' cui, xcuaa ma jil'i li', si ya' ma ndacui qui'ya cha' ndu'ni ma cha' cuxi. Masi cu' ya' ma, tyanu lubii cresiya jil'i ma li', cha' ná tsa'a ma su lye ndyaqu' quii' ca bilyaa.

Nchcui' Jesús sca cha' jil'i ñati nu ngxtyanu jil'i clyo'o

³¹ 'Ndi'ya nchcui' jyo'o cusu' sa'ni: "Si ñacui' sca nu qui'yu jil'i clyo'o yu cha' tyaa slo sti chaca quiya', cha' nti' yu xtyanu yu jil'i clyo'o yu, li' ntsu'u cha' culo yu sca quityi cuentya jil'i nu cuna'a bi'. Quityi bi' ñacui' cha' nga'aa si'i clyo'o yu laca juani." ³² Pana, quiña'a la cha' chcu' na' lo'o ma juani: ndyu'ni cuxi sca nu qui'yu si culo yu quityi cha' xtyanu yu jil'i clyo'o yu, si ná ndacui nu cuna'a bi' qui'ya. Lo'o li' si xa' caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o chaca ñati, li' ndacui nu cuna'a qui'ya, lo'o jua'a chaca yu bi' ndacui qui'ya, cha' clyo'o xa' ñati bi' laca nu cuna'a bi'; pana tlyu la qui'ya nu ndacui jil'i nu qui'yu nu ngua clyo'o clyo.

Nclyu'u Jesús cha' ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' jura

³³Lo'o jua'a cua ndyuna mā ñi'ya nu ngulo ycu'i Ndyosi cña ji'i jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni: “Ná tso'o ta mā sca cha' lo'o ycu'i Ndyosi cha' cua'ni mā sca cña, si cha' cuiñi ti nda mā. Nga'a cha' cua'ni mā ñi'ya nu nacui mā ji'i Ni cha' cua'ni mā.” ³⁴Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani, cha' ná tso'o tsiya' ti cua'ni mā jura nu lo'o chcui' mā sca cha': masi chcui' mā cuentya ji'i leaa na nu ntsu'u nde cua, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' ntucua ycu'i Ni; ³⁵masi chcui' mā cuentya ji'i yuu chalyuu re, ná chcui' mā jura jua'a, cha' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi laca chalyuu re; masi chcui' mā cuentya ji'i quich'i Jerusalén, ná cua'ni mā jura jua'a, cha' ca bi' laca ycu'i Ni loo. ³⁶La cui' ti cha' ná cua'ni mā jura cuentya ji'i scua' que ycu'i ca mā, cha' sca ti ycu'i Ni nguñá Ni ji'i cu'mā, lo'o ná caca ji'i mā cuiñá mā ni sca ca quich'a' hique mā, ni nu ngata, ni nu ngat'i. Ná tso'o cuentya ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti cha' cua'ni mā jura. ³⁷Tsa bi' ti cha' ñacui mā: “Chañi”, si cha' liñi laca; lo'o jua'a ñacui mā: “Si'i”, si cha' cuiñi. Cua ña'a ca cha' nu chcui' mā nu lo'o ndu'ni mā jura, cha' ji'i nu xña'a laca bi'.

Nclyu'u Jesús ñi'ya cua'ni ngu' lo'o tya'a cusu'u ngu'

³⁸Lo'o jua'a cua ndyuna mā cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui: “Sca ñati tyaala ni, si cua ngu'ichu yu si'yu cloo tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña si'yu cloo ycu'i yu cha' cat'i xqui'ya yu. Lo'o jua'a si ngxutyú yu sca la'ya tya'a yu, li' ntsu'u cha' culo ngu' nu laca cña la'ya ycu'i yu, cha' cat'i xqui'ya yu.” Jua'a nchcui' ngu' nu ngua tya sa'ni li'. ³⁹Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani, cha' nga'aa xuu tya'a mā lo'o ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o mā. Lo'o quiji'i ya' ngu' loo mā la'a tsu' cui, li' ta mā chacuayá' quiji'i ngu' chaca tsu' loo mā, si nti' ngu'. ⁴⁰Si nti' sca ñati tyaala xlyaa camxa ji'i mā, hora ti ta mā ji'i li'; lo'o jua'a ta mā xi xa' la late' ji'i yu, cha' tyaala' ji'i yu li'. ⁴¹Jua'a sca nu laca loo ni, si culo yu cña ji'i mā cha' tsa lo'o mā yu'ba ji'i yu sca se'i, hora ti tsa lo'o mā yu'ba bi' ji'i; lo'o jua'a tso'o masi tya tsa lo'o mā ji'i ca tyijyu' la xi, si jua'a nti' yu. ⁴²Lo'o jña sca ñati' cua ña'a ca na ji'i mā, ta mā na bi' ji'i; jua'a si jña ngu' xi cñi ji'i mā, tso'o ti chcui' mā lo'o ngu' bi' li'.

Nclyu'u Jesús cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a cusu'u ngu'

⁴³Cua ndyuna mā cha' nu nchcui' jyo'o cusu' sa'ni. Ndi'ya nacui: “Cua'ni tyaca'a mā ji'i ngu' tya'a mā, lo'o jua'a ca ti'i ti' mā ji'i tya'a cusu'u mā.” ⁴⁴Pana, quiña'a la cha' chcui' na' lo'o mā juani, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a cusu'u mā, lo'o jua'a tso'o ti chcui' mā ji'i ngu' nu nchcui' cuentyu ji'i mā, tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu' nu ti'i ti' ji'i mā; chcui' mā lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ngu', masi ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i mā, masi nxyt'i lo'o ngu' ji'i mā. ⁴⁵Li' taca tyuloo ñati' ji'i mā cha' laca mā sñi' ycu'i Ndyosi nu ntucua nde cua. Ndu'ni Ni cha' stu'ba ti tyucua cuichaa, masi ca su ndi'i ñati' cuxi, masi ca su ndi'i ñati' tso'o; ndu'ni Ni cha' stu'ba ti ca'ya tyo, masi ca su ndi'i ñati' tso'o, masi ca su ndi'i ñati' cuxi. Bi' cha' tso'o la si stu'ba ti cua'ni mā lo'o leaa ñati'. ⁴⁶La cui' ti ná tso'o si xcu'i' ji'i ngu' tya'a tso'o ti mā tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i. Si'i na tso'o la taquiya' ycu'i Ndyosi ji'i mā si jua'a ti ndu'ni mā, cha' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ñati' tso'o, masi ñati' cuxi, masi ngu' msu' ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'i mā, leaa ngu' bi' ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i tya'a tso'o ti ngu'. ⁴⁷Lo'o chcui' mā cha' tso'o sca ti lo'o tya'a tso'o mā, ná tso'o bi', cha' la cui' jua'a ndu'ni cua ña'a ca ñati; masi ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, lo'o ngu' bi' nchcui' tso'o lo'o tya'a tso'o ngu'. Quiña'a la cha' tso'o cua'ni mā nti' ycu'i

Ndyosi. ⁴⁸Ycui' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ni, xcui' cha' tso'o, xcui' cha' liñi, xcui' cha' lubii ndu'ni Ni; ñi'ya ndu'ni ycui' Ni, jua'a nga'a cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o lo'o lcaa ñati, si chañi cha' sñi' ycui' Ni laca ma.

6

Nchlyu'u Jesús ji'i ngu' ñi'ya xtyucua ngu' ji'i ñati ti'i

¹Lo'o chaca cha' ni, ná ta ma sca na ji'i ngu' ti'i nu lo'o ña'a xa' ñati ji'i ma, cha' ná ña'a ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuentya ji'i ycui' Ni. Ná taca xco'o ycui' Ndyosi Sti na sca cha' tso'o nu tyacua ji'i ma ca su ntucua ycui' Ni, si cha' ña'a xa' ñati ji'i ma ndyu'ni ma cha' tso'o ti. ²Lo'o xtyucua ma ji'i ngu' ti'i ni, ná ntsu'u cha' cachá ma cha' bi' ji'i xa' ñati. Ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu', nu nti' tsa cha' ña'a xa' ñati ji'i; nu lo'o nxyucua ngu' bi' ji'i ngu' ti'i, masi ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, masi to' calle ti, sca ti nti' ngu' bi' cha' tso'o tsa chcu' ñati ji'i. Ná cua'ni ma jua'a. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' bi' nu lo'o cua na'a xa' ñati ti ji'i ngu'. ³Lo'o cu'ma ni, nu lo'o ta ma sca na ji'i ngu' ti'i, ta ma ji'i cuaana ti, cha' ná ca cuayá' ti' xa' la ñati; masi tya'a ma, ná caca cuayá' ti' ngu' na, masi ndyu'ni ma. ⁴Sca ti ycui' Ndyosi Sti na caca cuayá' ti' Ni ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o lí' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

Nchlyu'u Jesús ji'i ngu' ñi'ya chcu' ngu' lo'o ycui' Ndyosi

⁵Lo'o chaca cha' ni, lo'o chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi, ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Ndu ngu' cuiñi bi' slo ñati ne' laa ji'i ngu' judío tya'a na, cha' nti' ngu' chcu' ngu' lo'o ycui' Ndyosi laja lo'o ña'a ñati ji'i ngu' bi'; la cui' ti cha' bi' lo'o ndu ngu' laja calle cha' chcu' ngu' lo'o ycui' Ni. Cha' liñi nchcu' na' lo'o ma: lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'i ngu' bi' ca slo ycui' Ndyosi nquicha', cua laca ngujui cha' bi' ji'i ngu' nu lo'o cua na'a ñati chalyuu ti ji'i ngu'. ⁶Lo'o cu'ma ni, nu lo'o chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi, tsa ma sca se'i su taca tyi'i ma cuaana ti. Si nga'a ma nde ni', li' tacu' ma toni', cha' jua'a cua'ni tlyu ma ji'i ycui' Ndyosi Sti na cajuá; ndi'i ycui' Ndyosi cacua ti slo ma, masi ná nga'a xa' ñati slo ma. Sca ti ycui' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti, lo'o jua'a xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la.

⁷Nu lo'o chcu' ma lo'o ycui' Ndyosi ni, ná chcu' ma la cui' ti cha' quiña'a tsa quiya', ni ná chcu' ma quiña'a tsa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ycui' ca ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti. Nclacua' ni' ngu' bi', cha' tso'o la taquiya' jo'o ji'i ngu' si quiña'a tsa cha' chcu' ngu', jua'a nti' ngu' bi'. ⁸Pana, ná chcu' ma jua'a, cha' jlo ti' ycui' Ndyosi Sti na cua ña'a ca cha' nu lyiji ji'i ma, masi bilya jña ma cha' bi' ji'i Ni. ⁹Tso'o la si ndi'ya chcu' ma lo'o ycui' Ni lacua:

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

¹⁰Caá nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua'ni nu'u cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu; ñi'ya nu ndu'ni nu'u ca su ntucua nu'u, jua'a caca nde lo yuu re lí'.

¹¹Ta nu'u na cacu ya tsá juani.

¹²Lo'o jua'a cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

¹³Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Nu'u laca loo tsiya' ti; lcaa chacuayá' nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o jua'a chacuayá' nu ntsu'u nde cua, jinu'u ntsu'u lcaa chacuayá' bi'. Ná nga'a cha' tye cha' tlyu tsa laca nu'u. Jua'a caca cha' tu'ni.
Jua'a ñacui' ma jii' ycu' Ndyosi.

¹⁴'Si cui'ya ma cha' clyu ti' jii' ngu' nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ma, li' lo'o Sti na nu ntucua nde cua cui'ya Ni cha' clyu ti' jii' ma; ¹⁵pana si ná cui'ya ma cha' clyu ti' jii' tya'a ñati' ma, lo'o ycu' Ndyosi Sti na, ná cua'ni clyu ti' Ni jii' ma jii' qui'ya nu ntsu'u jii' ma li'.

Nchyu'u Jesús cha' jii' tsá nu ná ndacu ngu'

¹⁶'Lo'o chaca cha' ni: nu lo'o tyalaa tsá jii' ma lo'o ná cacu ma xqui'ya cha' cua'ni tlyu ma jii' ycu' Ni, ná tso'o si tyu'u cha' xñi'i ti' tyiquee ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'. Nti' ngu' bi' cha' ña'a ñati' jii' cha' tacati tsa nu ndu'ni ycu' ca ngu', cha' ná ndyacu ngu' tsá bi'. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' cua laca ngujui cha' jii' ngu'; lcaa cha' tso'o nu tyacua jii' ngu' ca slo ycu' Ndyosi nquicha', cua ngujui cha' bi' jii' ngu' nu lo'o cua na'a xa' ñati' chalyuu ti' jii' ngu'. ¹⁷Pana cu'ma ni, lo'o tyalaa sca tsá nu ná cacu ma, cha' tso'o la cua'ni tlyu ma jii' ycu' Ni, li' tso'o la tyaati' loo ma, jua'a sube' ma chcuu hique ma, ¹⁸cha' ná caca cuayá' ti' xa' ñati' jii' ma cha' ná ndyacu ma tsá bi'. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na nchca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' tso'o nu ndu'ni ma cuaana ti. Lo'o li' xco'o Ni cha' tso'o nu tyacua jii' ma nde loo la.

Cha' tso'o nu tyacua jii' ngu' ca su ntucua ycu' Ni

¹⁹'Lo'o chaca cha' ni: ná xco'o ma quiña'a tsa cha' tso'o cuentya jii' ycu' ti ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu re. Yala ti quiñu'u cha' tso'o bi' jua'a ti; ntsu'u quiya' cacu tiña' jii', cacu cuixu' jii', cua'ni ñu'u jii' li'. La cui' jua'a cuaana ngu' jii' cha' tso'o nu ntsu'u jii' ma, nguna' cha' bi' jii' ma li'. ²⁰Tso'o la lo'o xco'o ycu' Ni cha' tso'o nu tyacua jii' ma ca su ntucua ycu' Ni; nga'aa cacu tiña' jii' cha' tso'o bi', nga'aa quiñu'u, lo'o jua'a nga'aa caca cuaana ngu' jii' cha' tso'o bi'. ²¹Cha' nu tyacaa' la jii' ma ni, tyanu cresiya jii' ma ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o jii' ma nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya jii' ma ca su ntucua ycu' Ni.

Nu laca xee jii' tyucui' ña'a ngu'

²²'Nu si'yu cloo na ni, bi' laca nu nda xee jii' tyucui' ña'a na. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo na, li' taca ña'a na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ntsu'u cha' cua'ni na, taca cua'ni na xcu' cha' tso'o. ²³Pana si quicha si'yu cloo na, nga'aa caca cua'ni na cña, cha' talya xee ña'a na li'. Lo'o jua'a ne' cresiya jii' ma ni, si ndyacu' xee jii' ma cha' ntsu'u chalyuu cuxi jii' ma, nga'aa tyu'u xee ne' cresiya jii' ma tsiya' ti li'; talya tsa tyanu cresiya jii' ma li'.

Ñi'ya nchcui' ycu' Ndyosi cha' jii' cñi

²⁴'Ni sca ñati' ná taca jii' ngu' cua'ni ngu' cña jii' tucua tya'a xu'na ngu' sca tyempo ti. Ná taca taquiya' ma jii' ycu' Ndyosi la cui' tyempo lo'o lye tsa ndya'a cha' tyiquee ma cha' jii' cñi. Si jua'a ni, cua ntsu'u tucua tya'a xu'na ma li'. Ná tyiquee' li' ca ti'i ti' ma jii' tsaca xu'na bi', lo'o jua'a ca tiji' ti' ma jii' chaca xu'na bi'. La cui' jua'a taquiya' tso'o ma jii' xu'na clyo bi', lo'o jua'a cñilo'o ti ma jii' chaca bi' li'.

Ña'asii' tso'o ycu' Ndyosi jii' sñi' Ni

²⁵'Ndube ti' ycu' Ni jii' ma, bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' cu'u ma, na ca cacu ma, na ca co'o ma su ndi'i ma chalyuu. Ná culacua tsa ti' ma ma caja ste' ma. Cuayá' tsa cha' na lu'u ti na juani, masi si'i quiña'a tsa na nu cacu na; cuayá' tsa cha' tso'o ti tyucui' ña'a na, masi si'i

na tso'o tsa ste' na. ²⁶ Culacua xi ti' mā ñi'ya nu ndyaca ji'i quíñi nu ndyacu cuā: ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ndiñá ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana ycuí' Ndyosi Stí na nu ntucua nde cua, nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'mā ni, ¿ha xti la ntsu'u loo mā que quíñi bi' ca slo ycuí' Ndyosi? Si'í. Quiña'a la ntsu'u loo mā cuentya ji'i ycuí' Ni. ²⁷ Pana nga'aa caca caluu la mā sa cla'be metro cua la, masi quíñi'a tsa cha' culacua ti' mā.

²⁸ Lo'o jua'a cha' ji'i ste' mā, ¿ni cha' nclyacua tsa ti' mā ji'i cha' bi'? Culacua xi ti' mā lo'o ña'a mā queé nu ntsu'u lo quixi' cua. Tso'o ti ncluyuu bi', masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i cuiñá late' cacu'. ²⁹ Nu jyo'o Salomón nu ngua rey culiyá' tsa cua sa'ni ni, tso'o tsa ña'a ngua ste' jyo'o bi'; pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé cua, cha' tso'o la ña'a queé. ³⁰ Ñi'ya lo'o tso'o tsa nguíñá ycuí' Ndyosi ji'i queé cua, cha' nda Ni sca lo ste' bi', masi sca ti tsa talo queé bi' lo'o li' tyaquí ntsu'u quiya'; la cui' jua'a ta ycuí' Ni late' cacu' mā, masi xti tsa cha' jlya ti' mā ji'i ycuí' Ni. ³¹ Bi' cha' ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' mā ñi'ya cha' cuxi tyacua ji'i mā ca nde loo la. Ná ñacuí lye mā: “¿Ma caja na cacu ya?” Ná ñacuí mā: “¿Ma caja hitya co'o ya?” Ni ná ñacuí mā: “¿Ma caja ste' ya?” ³² Jua'a nclacua ti' ñati' nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycuí' Ndyosi tsiya' ti. Pana jlo ti' ycuí' Ndyosi Stí na nu ntucua nde cua cha' lyiji cha' bi' ji'i mā, ³³ bi' cha' si'í ji'i cha' bi' clyana mā. Tso'o la si ta mā tyempo ji'i ycuí' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i mā, jua'a tso'o la si cua'ni mā lcaa cha' nu nti' ycuí' Ni cha' cua'ni mā nde chalyuu; li' ta Ni lcaa na nu lyiji xi ji'i mā. ³⁴ Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' mā cuentya ji'i ñi'ya nu caca ji'i mā tsa quee. Chaca tsá laca bi'. Sca ti ji'i tsá juani culacua xi ti' mā ñi'ya cua'ni mā cha' tyijiloo mā ji'i cha' cuxi nu tyacua ji'i mā juani.

7

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati'

¹ Lo'o chaca cha' ni: ná sta mā qui'ya ji'i tya'a ñati' mā, cha' ná tyiquee' sta ycuí' Ndyosi qui'ya ji'i mā si cua'ni mā jua'a. ² La cui' ñi'ya nchcui' cuxi mā ji'i xa' la tya'a ñati' mā, si tyaala tsa mā, la cui' jua'a cua'ni cuayá' ycuí' Ni ji'i mā. Lo'o jua'a, la cui' cuayá' milya ñi'ya nu nda mā ji'i tya'a ñati' mā, la cui' jua'a ta ycuí' Ni ji'i mā. ³ ¿Ni cha' yala tsa nchcui' mā ji'i sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'i xa' la tya'a ñati' mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ycuí' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ⁴ ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā chcuí' mā lo'o tya'a ñati' mā ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u?” Jua'a ñacuí mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ⁵ ¿Na cuiñi mā! Cloy la tyu'u nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā, lo'o li' taca ña'a tso'o mā cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a mā.

⁶ Cha' lubii nu cuentya ji'i ycuí' Ndyosi ni, ná tso'o si tsa chcuí' mā cha' bi' lo'o ñati' cuxi nu ná nti' cuna cha' bi' tsiya' ti, cha' ñi'ya nti' xne', jua'a nti' ngu' bi'; su'ba ñasi' mā ji'i ngu' cuxi bi', cha' cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā li'. Lo'o jua'a ná tso'o sta mā sca na tso'o nu quiña'a tsa nga'a su ndya'a cube', cha' hora ti satá quiya' ni' na tso'o bi'.

Ñi'ya nu tso'o la ñña ngu' sca cha' ji'i ycuí' Ndyosi

⁷ Lo'o chaca cha' ni: ñña mā sca cha' ji'i ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ta ycuí' Ni cha' bi' ji'i mā li'; clyana mā ji'i ycuí' Ni, lo'o jua'a quije Ni ji'i mā li'; tyucui tyiquee mā chcuí' mā lo'o ycuí' Ni, cuna Ni cha' nu chcuí' mā lo'o Ni li'. ⁸ Cua

ña'a ca ñati nu ndijña sca cha' ji' ycu' Ndyosi, caja cha' bi' ji' ngu' li'; cua ña'a ca ñati nu nclyana ji' ycu' Ni, quije Ni ji' ngu' li'; lo'o jua'a cua ña'a ca ñati nu tyucui tyiquee nchcui' lo'o Ni, cuna Ni cha' nu nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

⁹ 'Ná ntsu'u ni tsaca ntu'ma nu ta sca quee cacu sñi' lo'o ñña nu piti xlyá cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹⁰ Ni ná ntsu'u ñati nu ta cuaña ji' sñi' lo'o ñña nu piti cualya cacu. ¿Ha ntsu'u? ¹¹ Bi' cha' lacua, si jlo ti' ma ñi'ya ta ma na tso'o ji' sñi' ma, masi cuxi ntsu'u cha' tyiquee ma, la cui' jua'a caca cuayá' ti' ma cha' jlo la ti' ycu' Ndyosi Sti na nu ntucua nde cua ñi'ya nu ta Ni na tso'o ji' ngu' nu ndijña ji' Ni.

¹² 'Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o xa' ñati si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma. La cui' cña bi' ngulo ycu' Ndyosi lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a cha' nu nguscua xa' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji' ycu' Ndyosi sa'ni la; sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nchcui' lcaa ngu' bi' lo quityi.

To' lo'o chubi ti

¹³ 'Lo'o chaca cha' ni, nga'a cha' tyeje tacui ma tolo'o chubi. Tlyu tsa tolo'o, lo'o jua'a sji' tsa tyucui' su tsaa ngu' ca bilyaa; tso'o tsa ña'a tyucui' bi' nti' ngu', bi' cha' quiña'a tsa ñati ndya'a tyucui' bi'. ¹⁴ Pana chubi tsa tolo'o, lati tsa tyucui' su tsaa ngu' nu ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji' ngu'; xti ti ñati nquije ji' tyucui' bi'.

Lo'o ña'a na si'yu, li' jlo ti' na ni yaca laca nu nda si'yu bi'

¹⁵ 'Lo'o chaca cha' ni: cua'ni tii ti' ma ña'a ma ji' ngu' cuiñi nu nchcui' cuiñi ti cha' cuentya ji' ycu' Ndyosi nclu'u ngu' cha' ji' ma. Sca na'ni tso'o laca nu naa xlyá'; lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, nti' ngu' cha' culacua ti' ma cha' ñati tso'o laca ngu' ñi'ya laca xlyá'. Tso'o tsa nchcui' ngu' bi' lo'o ma, tso'o tsa ndu'ni ngu' lo'o ma; pana cha' cuiñi laca nu nchcui' cha' tso'o tsa ngu' bi', cha' tyaala tsa ngu', cuiñi tsa ngu' bi'. Si'i ñi'ya laca xlyá' laca ngu' bi'; ñi'ya laca sca bo'o nu tyaala tsa, jua'a laca ngu' bi'. ¹⁶ Taca ji' ma tyuloo ma ji' ngu' cuiñi bi' lo'o ña'a ma ni cña ndu'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ndu'ni ngu'. Si'i ji' quiche' yane nsuu na si'yu losu' tyixi, cha' ná ta lti bi' si'yu tyixi; jua'a si'i ji' yaca quiche' nsuu na si'yu tyixi. ¹⁷ Ji' lcaa yaca tso'o nsuu na si'yu tso'o; pana yaca nu cua btyi ni, nga'aa nda bi' si'yu nu cacu na. ¹⁸ Ná ta sca yaca tso'o si'yu nu ná tso'o; jua'a sca yaca nu ná tso'o ni, ná ta bi' si'yu tso'o. ¹⁹ Lo'o li' si'yu ngu' ji' yaca btyi bi', cha' nga'aa tso'o bi'; taqui' ngu' yaca bi' li'. ²⁰ Nchca cuayá' ti' ma ñi'ya ndu'ni sca yaca lo'o ña'a ma si'yu yaca bi', lo'o jua'a caca cuayá' ti' ma si cuiñi ngu' bi' lo'o ña'a ma ñi'ya laca cña nu ndu'ni ngu'.

Si'i lcaa ñati nu tyati ca su laca ycu' Ni loo

²¹ 'Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na: "Xu'na, Xu'na", nacui' ngu' 'na; pana si'i lcaa ngu' bi' nu tyati ca su laca ycu' Ni loo. Sca ti ngu' nu taquiya' ji' cha' nu nchcui' Sti na' nu ntucua nde cua, bi' ngu' laca nu tyati ca su laca ycu' Ni loo. ²² Nu lo'o tyalaa hora cha' cua'ni cuayá' ycu' Ni ji' lcaa ñati chalyuu, tyu'u tucua quiña'a ñati nu ñacui' 'na: "Xu'na, Xu'na", ñacui' ngu' 'na, "lo'o cuare, cua nchcui' ya lo'o ñati cuentya jinu'u. Chacuayá' jinu'u ngulo ya ji' cui' cuxi nu ngusñi ji' ñati, lo'o jua'a cua ngua'ni ya xa' lo cha' tlyu chacuayá' jinu'u", ñacui' ngu' bi' 'na. ²³ Lo'o li' ntsu'u cha' xacui' na' cha' ji' ngu' bi' ndi'ya: "Ná nsló na' ji' cu'ma tsiya' ti. Yaa clya ma cha' ngu' xña'a laca ma."

Tucua lo ña'a ngüñá ngu' ni'i

²⁴ 'Lcaa ñati nu cuna tso'o cha' nu nchcui' na' re, lcaa ñati nu taquiya' tso'o ji' cha' nu nchcui' na', laca ñati bi' ñi'ya laca sca ñati nu ngulacua xi ti' nu

lo'o tya lyiji cuiñá yu ni'j̄ ji'j̄. Lo'o li' ngüñá yu bi' ni'j̄ ji'j̄ yu chu' sca quee cuaja'. ²⁵ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'j̄ nu ntucua chu' quee bi'. Lo'o jua'a ndyaca tsa cui'j̄, pana ná nclýú ni'j̄ bi', cha' tso'o tsa su ntucua chu' quee bi'. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nchcui' na' re lo'o ngu', pana ná ndaquiya' ngu' ji'j̄ cha' bi', laca ngu' bi' ñi'ya laca sca ñati tonto nu ná ngulacua ti' tsiya' ti; ngüñá yu bi' sca ni'j̄ lo yusi ti. ²⁷ Li' ngua'ya tsa tyo, ña'a cuayá' nu nxly'a'ba hitya yuu ji'j̄ ni'j̄ bi', lo'o jua'a lye tsa ndyaca cui'j̄. Nga'aa ndalo ni'j̄ bi' li', ndyú bi', ndye bi', ngunu'u tsiya' ti li'; lo'o jua'a ñati nu ná ntaja'a taquiya' ji'j̄ cha' jna', tye cha' ji'j̄ ngu' bi' tsiya' ti.

²⁸ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cha' re ji'j̄ ngu', li' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a ji'j̄ cha' nu ngulu'u yu ji'j̄ ngu'. ²⁹ Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'j̄ yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si'i ñi'ya nclu'u mstru cha' jo'ó ti nclýu'u yu ji'j̄ ngu'.

8

Ngua'ni Jesús jo'o ji'j̄ sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

¹ Lo'o li' ngua'ya Jesús ca'ya bi'. Quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a ji'j̄. ² Lo'o li' ndu'u tucua sca nu quicha slo. Ndyatu sti' yu slo ycu'i' Jesús, cha' nti' yu cuane yu ji'j̄ Jesús cha' cua'ni jo'o ji'j̄ yu, cha' ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' ji'j̄ yu bi'.

—Xu'na —nacui' nu quicha bi' ji'j̄ Jesús—, cua'ni jo'o 'na. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni nu'u cha' caca lubii cuaña' na'.

³ Li' ngutacui ya' Jesús lo nu quicha bi', ngusta ya' su ndyatsu' cuaña' yu.

—Cua'ni na' jo'o jinu'u —nacui' Jesús ji'j̄ nu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani —nacui'.

Hora ti ngua tso'o nu quicha bi', ngua lubii cuaña' yu. ⁴ Xa' nchcui' Jesús lo'o yu li':

—Yaa clya nu'u slo sti jo'ó —nacui'—. Cajua ta nu'u msta nu nacui' jyo'o Moisés cha' ta na ji'j̄ ycu'i' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na ji'j̄ quicha nu ntsu'u ji'na. Ná cacha' nu'u ji'j̄ xa' ñati. Taca ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' cua ngua tso'o nu'u, nu lo'o cuna ngu' cha' cua ngusñi sti jo'ó msta nu nda nu'u.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'j̄ msu ji'j̄ xu'na sendaru

⁵ Lo'o li' ndyalaa Jesús to' quich̄i Capernaum. Quich̄i bi' ndyacua tya'a lo'o sca capitán ji'j̄ sendaru romano nu ndiña ji'j̄ Jesús cha' cua'ni jo'o ji'j̄ sca nu quicha:

⁶ —Xu'na —nacui' capitán bi' ji'j̄ Jesús—, quicha tsa msu 'na. Na ntsiya ti yu to' tyi na' cha' nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu; ti'i tsa nti' yu.

⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Tsa'a na'. Cua'ni na' cha' tyaca tso'o yu —nacui' Jesús ji'j̄ nu capitán bi'.

⁸ Hora ti nguxacui' capitán cha' ji'j̄ Jesús li':

—Xu'na —nacui' yu ji'j̄ Jesús—, ná tso'o tsa nu'u to' tyi na', cha' si'i ñati tso'o laca na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' culo nu'u cña cha' cati quicha bi' tsiya' ti; jlo ti' na' cha' caca tso'o msu 'na li', masi tyijyu' ti tyu nu'u chcui'.

⁹ Xu'na sendaru laca na'; laca na' loo ji'j̄ sca siyento tya'a sendaru, lo'o jua'a ntsu'u nu laca loo jna'. Si culo na' cña ji'j̄ tsaca sendaru bi' ndi'ya: “Yaa clya nu'u”, hora ti tsa yu, cha' nti' na' cha' tsaa yu. Jua'a si chcui' na' lo'o chaca yu: “Caa nu'u ca nde”, hora ti caa yu slo na' li'. Jua'a si culo na' cña ji'j̄ msu 'na: “Cua'ni sca cña 'na”, ñacui' na' ji'j̄; hora ti cua'ni yu cña bi' 'na —nacui'.

capitán ji'í Jesús—. Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo cña cha' cati quicha bi'.

¹⁰ Ndube tsa ti' Jesús lo'o ndyuna cha' nu nchcui' capitán bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'í:

—Liñi tsa cha' nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús ji'í ngu'—. Bilya ña'a na' tsiya' ti ji'í sca ñati nu tso'o tsa jlya ti' ji'í ycui' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu capitán re; tyucui ña'a nasiyu Israel re ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jua'a.

¹¹ Chañi cha' tiya' la tyalaa quiña'a tsa ñati tyijyu', masi ngu' loyuu su ntyucua cuichaa, masi ngu' loyuu su ndyaa cuichaa, tsaa ngu' cha' tyucua ngu' to' mesa ca su laca ycu' Ndyosi loo nde cua; stu'ba ti tsaa tucua ngu' to' mesa bi' lo'o jyo'o Abraham lo'o jyo'o Isaac lo'o jyo'o Jacob. ¹² Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi nacui ngu', pana ná tyalaa ngu' bi' slo ycu' Ni. Culo Ni cña ji'í xca ji'í Ni cha' tsaa xca xcuaa ji'í ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; xi'ya tsa ngu' bi' ca bi', ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'.

¹³ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu capitán bi':

—Yaa nu'u to' tyi nu'u lacua —nacui ji'í—. Jlya ti' nu'u, bi' cha' cua ndyaca tso'o nu quicha bi' jinu'u juani ti —nacui Jesús ji'í.

Lo'o la cui' hora ngua tso'o msu bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í xtya'a laa Pedro

¹⁴ Ca tiya' la ndyaa Jesús nde ni'í ji'í Pedro. Li' na'a Jesús cha' na ntsiya ti xtya'a laa Pedro lo quiña, cha' tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'í ma'. ¹⁵ Li' ngusta ya' Jesús chu' ya' ma' cusu' bi', lo'o hora ti ndyu'u tyique' ji'í; ndyatü ma' cusu' bi' li', cha' caque' xi na cacu Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í tyuu tya'a ngu' quicha

¹⁶ Lo'o cua ngusii, li' ndyalaa quiña'a ngu' slo Jesús, lijya lo'o ngu' ji'í ngu' quicha nu ngusii cui'í cuxi ji'í. Li' ngulo Jesús cña ji'í cui'í cuxi bi', cha' tyu'utsu' ji'í ngu' quicha; lo'o li' ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Jesús jo'o ji'í lcaa ngu' quicha nu ndya'a slo. ¹⁷ Jua'a ngua cha' ndyu'u tucua la cui' cha' nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nscua cha': “Cua ngua tii ycu' Ni ma nde su ti'í ji'na, lo'o jua'a ñi'ya laca quicha nu ntsu'u ji'na; ngua'ni tye Ni quicha bi', ndyaca tso'o na li'”. Jua'a nscua lo quityi, bi' cha' ndu'ni Jesús jo'o ji'í ngu' quicha.

Ntsu'u ngu' nu nti' tya'a lo'o Jesús

¹⁸ Lo'o ngua sca tsa na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, bi' cha' ngulo yu cña ji'í ngu' tya'a ndya'a yu cha' tsaa lo'o ngu' ji'í ycu' yu ne' yaca ni'í ca chaca tsu' tayu' bi'. ¹⁹ Lo'o cua tsaa ti ngu', li' ndyalaa sca mstru cha' jo'ó cha' chcu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui mstru bi' ji'í Jesús—, lo'o na' nta' tya'a na' lo'o nu'u lcaa macala su tsaa nu'u.

²⁰ Nguxacui Jesús cha' ji'í mstru bi' li':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyuu ni' ndyu'ú ni'; lo'o jua'a quiñi sube, ne' xlyati ndyu'ú ni'. Pana na' ni, cua nda Ni 'na lijya chalyuu re cha' caca na' ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña na'.

²¹ Lo'o li' nchcui' chaca nu qui'yu nu ndya'a lo'o Jesús nquicha':

—Cusu' —nacui yu ji'í Jesús—, ta xi chacuayá' na cha' tsa'a na' to' tyi na' cha' ña'asii na' ji'í sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' xatsi' na' ji'í sti na' clyo. Li' tsa'a la lo'o nu'u.

²² Li' nguxacui Jesús cha' ji'í yu:

—Tso'o la masi caa lca'a nu'u 'na juani ti —nacuj Jesús ji'i—. Tya ntsu'u xi xa' la ñati chalyuu tya'a ma nu taca xatsi' ji'i ñati nu cua ngujuii.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

²³ Lo'o li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i piti; ndyatí ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o, ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. ²⁴ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatú clyoo' lo tayu'; cua quilyu'u ti yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya clyoo', pana laja' Jesús ntsu'u ne' yaca ni'i bi'. ²⁵ Li' ngxu'tyu'u ngu' tya'a ndya'a ji'i Jesús:

—Cusu' —nacuj ngu' ji'i Jesús—, cua'ni lyaá clya ji'na. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re ne' hitya, cajaa na si nti'.

²⁶ Li' ngxu'acuj Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' ntsi' tsa ma? —nacuj ji'i ngu'—. ¡Xi tsa tyempo ndalo ma, cha' ná jlya ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni cña!

Lo'o li' ndyatú Jesús, nchcui' lo'o cui'i lo'o clyoo' cha' cua'a ji'i cha' bi'; hora ti ngua ti' bi' li'. ²⁷ Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' ngua ti' tsiya' ti clyoo' lo'o cui'i bi'.

—¿Ti ñati ta laca nu cusu' re? —nacuj ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ndaquiya' clyoo' ji'i, jua'a nduna cui'i cha' nu nchcui' nu cusu' re lo'o.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' Gadara nu ngusñi cui'i xña'a ji'i

²⁸ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' nde loyuu ji'i ngu' Gadara. Li' ndyacia tya'a tucua tya'a ngu' quicha lo'o Jesús; ngusñi cui'i xña'a ji'i tyucuaa ngu', bi' cha' tyaala tsa ngu' quicha bi'. Ndi' ngu' ne' lo'o jyo'o, lo'o jua'a nga'aa nda ngu' chacuayá' tyeje tacui xa' ñati tyucui' jua. ²⁹ Lo'o li' ngua'ni cui'i xña'a cha' cui' tsa ngusi'ya ngu' quicha bi':

—¿Ni cha' ndya'a nu'u slo cua, Jesús? —nacuj ngu' quicha ji'i—. Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi. ¿Ha xcube' nu'u ji'i cua nti' nu'u, masi si' tyempo juani caca cha' nchcub' bi'?

³⁰ Lo'o ndeja la xi ndi'i quiña'a tsa cube', ndya'a nclyana ni' na cacu ni'. ³¹ Li' ngua'ni cui'i xña'a bi', cha' ngüijña ngu' quicha chacuayá' ji'i Jesús cuentya ji'i cui'i bi'.

—Jlo ti' ya cha' nti' nu'u culo cui'i nu ntsu'u ji'i ya, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i ya —nacuj ngu' bi' ji'i Jesús—. Bi' cha' ta xi chacuayá' ji'i cui'i cha' tsa xñi ji'i cube' nu ndya'a jua.

³² Li' nda Jesús chacuayá' ji'i cui'i bi':

—Yaa clya ma —nacuj Jesús ji'i cui'i bi'.

Lo'o li' ndyu'utsu' cui'i xña'a ji'i tyucuaa nu quicha bi', ndyaa cui'i bi' ngusñi ji'i cube'. Hora ti ngusna lcaa cube' bi', ngua'ya ni' to' cua'a, ndyú ni' ne' hitya tayu', ndyi'o ni' hitya, ngujuii lcaa cube' bi' li'.

³³ Lo'o na'a ngu' nu ña'asii ji'i cube' bi' ñi'ya nu ngua ji'i ni', ndyutsii tsa ngu' li'. Ngusna ngu' ca quichí cha' cacha' ngu' ji'i ngu' quichí ñi'ya nu ngua ji'i ngu' quicha nu ngusñi cui'i xña'a ji'i, lo'o jua'a ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua ji'i cube' bi'. ³⁴ Lo'o ndyuna ngu' quichí cha' bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' slo Jesús. Lo'o ndyacia tya'a ngu' lo'o, li' lye tsa ngüijña ngu' bi' ji'i cha' nga'aa tyanu Jesús loyuu quichí tyi ngu', tyaa yu xa' se'i nti' ngu'.

9

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu

¹ Lo'o li' xa' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i bi', cha' tyeje tacui lo tayu' cha' tyaa quichí tyi. ² Lo'o ndyalaa quichí bi', li' ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu quicha nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu; ñaa ngu' slo Jesús cha' cua'ni jo'o ji'i nu quicha

bi'. Ntsiya nu quicha bi' ne' sca catya. Pana jlo ti' Jesús cha' jlya ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nchcui' lo'o nu quicha ndi'ya:

—Ca tso'o nu'u, sñi' —nacui Jesús ji'i nu quicha—. Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u.

³ Lo'o li' ngulacua xi ti' mstru cha' jo'ó nu ndu cacua ti: “Cha' cuxi nchcui' nu qui'yu re cuentya ji'i ycui' Ndyosi”. Jua'a ngulacua ti' ngu'. ⁴ Pana, ngua ti' Jesús ji'i lcaa lo cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' chii nti' ma ña'a ma 'na juani? —nacui Jesús ji'i mstru bi'—. ⁵ Ná ndiya ti' ma si ñacui na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' ji'i qui'ya nu ntsu'u hi'”. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xa tu'ba catya hi' cha' tyaa lo'o ji'i ca to' tyi”? —nacui Jesús—. ⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' ntsu'u chacuayá' 'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi cha' cuityi na' qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, cha' nu cua nda Ni 'na liyya cha' caca ñati. Ca cuayá' ti' ma lo'o ña'a ma cha' tyaca tso'o nu quicha re juani.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—Tyatu nu'u —nacui Jesús ji'i—, xñi ji'i catya jinu'u cha' tsa lo'o ji'i ca to' tyi.

⁷ Hora ti ndyatu nu quicha bi', ngusñi ji'i catya ji'i, ndu'u yu, ndyaa yu ca to' tyi yu. ⁸ Quiña'a tsa ñati na'a ji'i cha' bi', ndyutsi tsa ngu' li'. Ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi li', cha' cua nda Ni chacuayá' ji'i ñati chalyuu cha' cua'ni cña tonu jua'a, ngua ti' ngu'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Mateo

⁹ Ndu'u Jesús ndyaa, lo'o li' cua tyeje tacui ti to' ni'i su ntucua Mateo nxñi cñi cña loo ngu'. Nchcui' Jesús lo'o nu Mateo bi' li':

—Tyu'u lca'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'i.

Hora ti ndyatu Mateo, nguxtyanu cña ji'i, ndyaa lca'a ji'i Jesús li'.

¹⁰ Tiya' la li' nga'a Jesús nde ne' ni'i ji'i Mateo, ntucua yu to' mesa cha' ndyacu yu. Lo'o li' quiña'a la ñati ndyalaa slo Mateo cha' cacu ngu' lo'o. Ndi'i ngu' tya'a ndu'ni cña lo'o Mateo, lo'o xa' la ñati nu nacui ngu' ji'i cha' ná tso'o ñati bi', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús; stu'ba ti ndyacu lcaa ngu' bi'.

¹¹ Lo'o na'a ngu' fariseo cha' ndyacu Jesús lo'o ngu' bi', hora ti nchcui' ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu:

—¿Ni cha' stu'ba ti ndacu xu'na ma lo'o ngu' nu ná tso'o, masi lo'o ngu' re nu laca msu ji'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'i ngu'? —nacui ngu' fariseo bi'.

¹² Pana ndyuna Jesús cha' nu nda ngu' bi', bi' cha' nchcui' ycui' yu lo'o ngu' li':

—Ngu' nu ná quicha ni, ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ngu' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Sca ti ji'i ñati quicha ntsu'u cha' caca jo'o. ¹³ Yaa clya ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi, nu ndi'ya nchcui': “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i tya'a ñati ma, nacui ycui' Ni. Bi' nu tso'o la, masi ná ta ma quiña'a tsa msta' na; ni na'ni scu' ma, ná ndu'ni cha' ta ma msta' na.” Jua'a nscua lo quityi. Ná liyya na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ñati nu tso'o tsa ycui' ngu', nti' ngu'; cua liyya na' chalyuu cha' chcui' na' lo'o ngu' nu jlo ti' cha' ntsu'u cha' cuxi tyiquee ngu', cha' caca tyuju'u ti' ngu' li'. Xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsa nu ná ndacu ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndyalaa sca taju ñati slo Jesús, la cui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan laja lo'o ntyucuatya ji'i ngu' laca ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús:

—Ntsu'u tsá nu ná ndacu cuire —nacuj ngu'—, lo'o ntsu'u tsá nu ná ndacu ngu' fariseo, xqui'ya cha' ndu'ni tacati ya tsá bi'; pana nu'u, lo'o jua'a ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, lcaa tsá ndacu ma. ¿Ni cha' ta ndacu cu'ma lcaa tsá lacua?

¹⁵ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o cutsii; ná ndi'i ngu' xñi'i ti' ngu' tsá bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacuj Jesús ji'i ngu' li'—. Pana nu lo'o tyalaa tsá li', nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o ná juani, pana caca xñi'i ti' ngu' re nde loo la.

¹⁶ Chaca cha' hcui' na' lo'o ma: ni sca ngu' ná cua'ni cho'o ngu' late' cusu ji'i ngu' lo'o sa yu'be late' cucui, cha' lo'o cua ndyaati' late' bi', tyatsii' late' cucui bi'; tyati' jlyacua su ngalya late' bi' li'. ¹⁷ La cui' ti cha', ná su'ba ngu' lcui nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'j tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcui tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcui nu chca ndyu'u ti; jua'a talo tyucuaa cha' bi', lo'o lcui lo'o tyaca' bi'. (Jua'a ngulu'u Jesús ji'i ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná tso'o quixa' ngu' cha' cucui nu nclyu'u yu cuentya ji'i ycui' Ndyosi lo'o cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' cha' cua'ni ngu'.)

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

¹⁸ Laja lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa sca ngu' judío nu laca loo; ndatu sti' yu slo Jesús li', cha' jña yu sca cha' clyu ti' ji'i:

—Cua ngujuii ca ti sca nu piti cuna'a sñi' na' —nacuj nu cusu' ji'i Jesús—. ¿Ha ná tsaá nu'u slo na' cha' sta ya' nu'u lo nu piti bi'? —nacuj—. Jlo ti' na' cha' nchca jinu'u cua'ni cha' tyu'u nu piti chaca quiya'.

¹⁹ Li' ndyatú Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa ngu' lo'o nu cusu' bi'. ²⁰ Pana tyucuij su ndyaa ngu' ngyacua sca nu cuna'a quicha ji'i Jesús, lijya nde chu' yu cha' cala' ma' quiya' ste' yu; cua tii tyucuaa yija quicha nu cuna'a bi', cha' ndyalú tañi. ²¹ Ndi'ya ngulacua ti' ma': "Masi cala' ti na' ste' Jesús, li' tyaca tso'o na'". Jua'a ti ngulacua ti' ma'. ²² Lo'o li' nguxtyacui Jesús, nguxña'a ji'i nu cuna'a bi':

—Cua'ni cho'o tyiquee nu'u, sñi' —nacuj Jesús ji'i—. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u juani.

Lo'o hora ti ndyaca tso'o nu cuna'a bi'.

²³ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca to' tyi nu laca loo bi', na'a cha' cua ndyalaa ngu' musca slo cha' nscua santo; nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu' toni'i ji'i nu cusu' bi'.

²⁴ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa ma' tso'o la —nacuj—. Na laja' ti nu piti re, si'i na ngujuii re.

Nxyti lo'o tsa ngu' ji'i Jesús li'. ²⁵ pana ngulo'o Jesús ji'i ngu' cha' caja su tyati' ycu' yu ne' ni'i ca slo nu piti bi'. Li' ngusñi yu ya' nu piti bi', ndaca'a nu piti li'. ²⁶ Lo'o jua'a ngua cha' nguañi cha' bi' lcaa quichi' su ndi'i ngu' ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i' tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁷ Lo'o li' ndu'u Jesús ca ne' ni'i bi' ndyaa yu, lo'o jua'a ndya'a lca'a tucua tya'a ngu' cuityi' ji'i yu. Ngusi'ya ngu' ji'i Jesús li':

—Cua'ni tya' na ti' nu'u ji'i' cua, cusu', nu'u nu laca ñati' tya'a ji'i' jyo'o David —ndu'ni ngu' ji'i'.

²⁸ Lo'o cua ndyalaa Jesús ndyatú ni'i ji'i', lo'o nu ngu' cuityi' bi' lijya ngu' cacua la slo yu. Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—¿Ha jlya ti' ma' cha' caca jna' cua'ni na' cha' tyaca tso'o ma? —nacuj yu ji'i' ngu'.

—Jlya ti' ya, cusu' —nacuj nu ngu' cuityi' bi' ji'i'.

²⁹ Lo'o li' ndyala' Jesús cloo tyucuaa ngu' cuityi' bi':

—Tyaca tso'o ma lacua. Caca bi' ji'i ma si jlya ti' ma 'na —nacu'i Jesús ji'i ngu' cuityi' bi' li'.

³⁰ Hora ti ngua tso'o si'yu cloo ngu', ña'a tso'o ngu' li'. Lo'o li' lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná cacha' ma ji'i ni sca ñati, cha' ná caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo ma —nacu'i Jesús ji'i ngu' bi'.

³¹ Pana ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndacha' ngu' ji'i lcaa ñati ñi'ya ngua cña nu ngua'ni Jesús lo'o ngu'; bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu jua.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cu'u

³² Lo'o cua ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', li' ndyalaa chaca latya ñati, yaa lo'o ngu' ji'i sca yu cu'u; na cu'u yu xqui'ya cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu. ³³ Lo'o ngulo Jesús cui'i cuxi ji'i nu quicha bi', li' ngua nchcui' yu, masi cu'u yu tsa la. Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndü ndacua li'.

—Bilya ña'a na sca cha' tlyu jua'a —nacu'i ngu' ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u ñati tyucui ña'a nasiyu Israel re nu caca cua'ni jo'o jua'a —nacu'i ngu'.

³⁴ Pana xa' ña'a nchcui' ngu' fariseo bi':

—Na nclyo nu Jesús jua' ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ngu' xqui'ya nu xu'na cuiñaja nu nda chacuayá' cha' cua'ni yu jua'a —nacu'i ngu' fariseo bi'.

Tya'na tsa ti' Jesús ji'i ngu' quiña'a

³⁵ Lo'o li' ndyaa Jesús lcaa quichi sube, lcaa quichi tonu, cha' culu'u ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío; quiña'a tsa cha' nda Jesús lo'o ñati ñi'ya tso'o caca lo'o laca ycu'i Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ngua'ni jo'o ji'i lcaa ngu' quicha, ji'i lcaa ngu' nu ngunu'u ti'. ³⁶ Tya'na tsa ti' Jesús ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a lca'a ji'i, cha' ná nchca ji'i ngu' bi'; nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu tyi'i tso'o la ngu'. Ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asji ji'i ni', jua'a ndu'ni ngu' quiña'a bi', ngua ti' Jesús. ³⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nda yu sca cui'i lo'o ngu' cuentya ji'i ngu' quiña'a bi'. Nacu'i yu cha' bilya cuna tso'o ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ñi'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'.

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re cha' chcui' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcui' na' —nacu'i Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' ntsu'u nu caca cua'ni cña re. ³⁸ Bi' cha' chcui' ma lo'o Sti na' nu laca Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'i cua'ni cña re.

10

Nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ngusubi Jesús ji'i cha' ca tsa'a ngu' ji'i

¹ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo. Nda yu chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' tsa'a ngu' lo cña ji'i, cha' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati; jua'a nda yu chacuayá' cha' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha.

² Nde nscua na' xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús: nu clyo ngusubi yu ji'i Simón, nu lo'o ndu'ni ngu' Pedro ji'i, lo'o Andrés tya'a ngula nu Simón bi'; li' ngusubi yu ji'i Jacobo, lo'o Juan tya'a ngula Jacobo, nu laca sñi' Zebedeo; ³ lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i Mateo nu ngusñi cñi cña loo ngu' clyo; lo'o jua'a ngusubi yu ji'i Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Lebeo nu lo'o ndu'ni ngu' Tadeo ji'i; ⁴ ngusubi yu ji'i Simón nu ngua ji'i taju ngu' cananista, lo'o ji'i Judas Iscariote nu cuju'i cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tya' la.

Ngulo Jesús cña j'i'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' chcu'i' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

⁵ Ngulo Jesús cña j'i'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ndi'ya:

—Ná tsaa mā tyucui'i nde xa' tsu' su ndi'i ngu' nu ná ntsu'u cha' j'i'i lo'o ycu'i' Ndyosi tsiya' ti, ni ná tsaa mā quichi tyi ngu' Samaria —nacui' Jesús j'i'i ngu' bi'—. ⁶ Sca ti slo ngu' Israel tya'a mā tsaa mā, cha' tya'na tsa ngu'; ñi'ya ndu'ni xlya' nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi'. ⁷ Ta mā cha' lo'o ngu' lcaa quichi cha' cua tyalaa ti hora cha' caca ycu'i' Ndyosi loo. ⁸ Cua'ni mā cha' tyaca tso'o ngu' quicha, cua'ni mā cha' chaca quiya' tyu'ú ngu' nu cua ngujuii; cua'ni mā jo'o j'i'i ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nu xa' caca lubii cuaña' ngu' quicha bi'; culo mā j'i'i cui'i cuxi nu ngusñi j'i'i xa' la ñati. Ná ngusñi na' cñi lo'o nda na' chacuayá' j'i'i mā cha' cua'ni mā jo'o j'i'i ngu' quicha, bi' cha' ná cui'ya mā caya' lo'o cua'ni mā jo'o j'i'i ngu'.

⁹ Ná lo'o cñi cui'ya mā tsaa mā, masi cñi oro, masi cñi plata, masi cñi sube;

¹⁰ ni ná lo'o quixu tyaja qui'ya mā tsaa mā. Lo'o jua'a ná qui'ya mā chaca camxa, ni xa' caña, ni ná lo'o yaca tyu'u ya' mā tsaa mā. Si cua nguxtyucua mā j'i'i ngu', nga'a cha' xacu ngu' j'i'i mā.

¹¹ Lo'o tyalaa mā sca quichi, masi quichi tlyu, masi quichi sube ti, li' clyana mā j'i'i sca ñati nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a yu j'i'i mā. Slo yu bi' tyi'i mā ña'a cuayá' nu tsaa mā xa' quichi. ¹² Nu lo'o tyat'i mā to' tyi yu, jña mā j'i'i ycu'i' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' ca tyi. ¹³ Si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'i ni'i bi' cuna la ngu' cha' j'i'i ycu'i' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' bi'; pana si ñilo'o ti ngu' j'i'i mā cha' nti' ngu' cuna ngu', nga'aa culacua Ni j'i'i ngu' bi'. Li' nga'aa chcu'i' mā cha' j'i'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' bi'. ¹⁴ Lo'o si ná nti' ngu' cha' tyanu mā slo ngu', si ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nclu'u mā j'i'i ngu', li' xtyanu mā j'i'i ngu' bi', masi xtyanu mā j'i'i quichi bi'; jua'a salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā lo'o tyu'u mā quichi bi'. ¹⁵ Cha' liñi nchcu'i' na' lo'o mā, cha' nu lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' ycu'i' Ndyosi j'i'i lcaa ñati, li' xcube' tsa Ni j'i'i ngu' quichi su ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu culu'u mā j'i'i ngu'; tsá bi' ca tso'o la cha' j'i'i ngu' cuxi nu nguti'i quichi Sodoma, nu nguti'i quichi Gomorra nu ngua sa'ni.

Cua'ni lya' ti' ngu' j'i'i mā

¹⁶ Cua'a jyaca mā 'na: Ta na' j'i'i mā cha' tsaa mā xa' quichi ñi'ya si laca mā xlya' nu ndya'a laja bo'o tyaala; bi' cha' tii ti ti' mā tya'a mā laja ñati, ñi'ya nti' ndya'a cuaña nu tii tsa ti'. Tso'o ti tya'a mā, ná cua'ni tyaala mā j'i'i ngu' tsiya' ti. Caca mā ñi'ya laca paloma, cha' masu tsa ni', ná tyaala ni' tsiya' ti. ¹⁷ Pana cua'ni tii ti ti' mā lo'o ñati; ná tyiquee' tsaa lo'o ngu' j'i'i mā slo ngu' tisiya, masi ná tyaala mā j'i'i ngu'. Lo'o jua'a quiji'i ngu' j'i'i mā ne' laa j'i'i ngu'. ¹⁸ Ntsu'u ngu' nu tsaa lo'o j'i'i mā slo ngu' nu laca loo cha' ñasi' ti ngu', hasta tyalaa mā ca slo ycu'i' rey. Lo'o xcube' ngu' j'i'i mā xqui'ya na', li' caja xi tyempo cha' ta mā xi cha' jna' lo'o ngu' bi', masi lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁹ Nu lo'o tsaa lo'o ngu' j'i'i mā slo ngu' tisiya ni, ná culacua tsa ti' mā ñi'ya caca cha' nu chcu'i' mā lo'o ngu' bi', ñi'ya caca xacu'i mā cha' j'i'i ngu' bi'. Cua'ni ycu'i' Ndyosi cha' quije cha' liñi nu chcu'i' mā lo'o ngu' bi', ²⁰ cha' si'i cha' j'i'i ti mā nu chcu'i' mā li'; cha' j'i'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi Sti na, bi' caca cha' nu chcu'i' mā lo'o ngu'.

²¹ Tii ti ta' mā tyi'i mā lacua, cha' lo'o tya'a ngula mā tsaa lo'o j'i'i mā cha' cuiñi ti sta qui'ya j'i'i mā slo ngu' tyaala bi'; lo'o jua'a cujuui cuañi' sti mā j'i'i mā. Hasta sñi' mā, cujuui cuañi' ngu' j'i'i cu'ma nu laca mā sti ngu' xtya'a ngu' slo ngu' tyaala bi'; hasta cujuui ngu' j'i'i mā nti' nu sube bi'. ²² Lo'o jua'a caca ti' ti' lcaa ngu' ña'a ngu' j'i'i mā xqui'ya na'. Pana ñati nu talo j'i'i lcaa cha' cuxi

bi', clyaá ngu' li', caya chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi'. ²³ Tso'o xna mā nde xa' quichí nu lo'o lye tsa cua'ni lya' ti' ngu' ji'i mā. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: Bilya ta mā cha' 'na lo'o ngu' Israel tya'a na nde lcaa quichí tyi ngu' nu lo'o caa na' chalyuu chaca quiyá', na' nu cua nda Ni 'na lijyaá cha' caca na' ñati.

²⁴ Ñati nu laca mstru ji'i ngu', bi' laca nu jlo la ti', si'i na jlo la ti' ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti. Lo'o jua'a ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo ji'i ngu', si'i msu nu laca loo. ²⁵ Sca ti cuayá' cha' ti'i caca ji'i ngu' cuañi' bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i mstru ji'i ngu'; sca ti cuayá' cña ti'i caca ji'i msu bi' li', ñi'ya nu ndyaca ji'i xu'na ngu'. Bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' ti'i tsa chcui' ngu' ji'i mā nu ntsu'u cha' ji'i mā lo'o na', cha' laca nu Xu'na mā; cua nchcui' ngu' cha' Beelzebú nu xu'na cuiñaja laca na'.

¿Ti ji'i cutsii mā?

²⁶ 'Bi' cha' nacui' na' cha' ná cutsii mā ji'i ñati chalyuu ti. Lcaa cha' nu ngua'ni ngu' cuaana ti, nti' ngu', quijeloo cha' bi' ji'i ñati nde loo la; lcaa cha' nu ntsu'u cuatsi' ti ji'i ngu', nti' ngu', caca cuayá' ti' ñati ji'i cha' bi' nde loo la. ²⁷ Lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'mā nde su ndi'i mā ycu'i' ti mā, chcui' mā cha' bi' lo'o lcaa ñati nde loo la; jua'a scaa cha' nu nclyu'u na' ji'i mā cuaana ti, cui' chcui' mā cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichí. ²⁸ Ná cutsii mā ji'i ngu' nu cujuui ji'i mā nde chalyuu ti, cha' ná nchca ji'i ngu' cujuui ngu' ji'i cresiya ji'i mā; tso'o la si cutsii mā ji'i ycu'i' Ndyosi nu cua'ni cuayá' ji'i mā nde loo la. Cutsii mā ji'i ycu'i' Ndyosi tu'ni, xqui'ya cha' cua'ni Ni cha' tye cha' ji'i mā tsiya' ti si tsa mā ca bilyaa.

²⁹ Cua jlo ti' mā cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', masi tucua tya'a quiñi sube caya ji'i mā sa paxu ti. Pana ycu'i' Sti na laca loo, lcaa cha' jlo ti' Ni; masi sca ti quiñi sube cajaa ni', pana cua jlo ti' ycu'i' Ni cha' bi'. ³⁰ Lo'o jua'a cua ngulacua Ni ji'i lcaa quicha' hique mā, jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quicha' ntsu'u hique scaa ngu'. ³¹ Lo'o cu'mā ni, quiña'a tsa ntsu'u lo cu'mā ca slo ycu'i' Ndyosi; ná stu'ba mā tsiya' ti masi lo'o quiña'a tsa quiñi sube. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cutsii mā ji'i ñati.

Cha' ji'i ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo

³² Lo'o chaca cha' ni: lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na', nu nchcui' cha' jna' lo'o xa' ñati, jua'a na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' tya'a tso'o na' laca ñati bi'. ³³ Lo'o jua'a lcaa ngu' nu nchcui' lo'o xa' ñati cha' ná ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', jua'a na', chcui' na' lo'o Sti na' nu ntucua nde cua cha' si'i tya'a tso'o na' laca ñati bi'.

Ná stu'ba cha' ji'i ñati chalyuu xqui'ya Jesús

³⁴ Ná culacua ti' mā cha' ti ti tyi'i tyiquee ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na'. Ná caca jua'a. Lye la xu'u tya'a ngu' xqui'ya na'; ³⁵ xu'u tya'a sca ñati lo'o sti yu xqui'ya na', xu'u tya'a sca nu cuna'a lo'o xtya'a cho' xqui'ya na', xu'u tya'a cuxii ji'i ngu' lo'o xtya'a laa cho'. ³⁶ Xu'u tya'a ngu' jua'a ña'a cuayá' caca lcaa tya'a ngu' tya'a cusuu ngu'.

³⁷ Tso'o tsa lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu'; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. Lo'o jua'a tso'o lo'o ndu'ni tyaca'a ngu' ji'i sñi' ngu', masi sñi' qui'yu, masi sñi' cuna'a; pana si xti la ndu'ni tyaca'a ngu' bi' 'na, ná taca tya'a ngu' bi' lo'o na'. ³⁸ Lo'o jua'a ná taca ñacui' ngu' cha' na' laca Xu'na ngu', si ná nti' ngu' bi' tya'a ngu' lo'o na' tyucui' nu culu'u na' ji'i ngu' cha' tsa ngu'. Ntsu'u cha' xñi ngu' tyucui' bi', masi cujuui xa' ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jna'. ³⁹ La cui' jua'a ngu' nu ná

ndyujuii ñati jil'i xqui'ya cha' lye la ndu'ni tyaca'a ngu' jil'i ycui' ca ti ngu', ná caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'; pana caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' si cuyuii ñati jil'i xqui'ya cha' jna'.

Cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' nde loo la

⁴⁰ Chaca cha' ni: lo'o ta ñati su tyil'i mā to' tyi ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyil'i na' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a, lo'o ta ngu' su tyil'i na' lo'o ngu', stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya si cua nda ngu' bi' su tyil'i ycui' Ndyosi lo'o ngu', cha' la cui' ycui' Ndyosi laca nu cua nda Ni 'na lijya na' ca nde. ⁴¹ Lo'o si ta ngu' su tyil'i sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycui' Ndyosi, cha' cuentya jil'i ycui' Ndyosi ndya'a ñati bi', tso'o tsa caca jil'i ngu' bi' nde loo la. Li' tyacua sca cha' tso'o nu cua nguxco'o ycui' Ndyosi cuentya jil'i ngu' bi', stu'ba ti caca jil'i ngu' bi' lo'o jil'i nu laca tu'ba bi'. Lo'o jua'a si ta ngu' su tyil'i sca ñati nu tso'o tsa tyiquee xqui'ya cha' ndaquiyá yu cha' jil'i ycui' Ndyosi, stu'ba caca jil'i ngu' bi' lo'o jil'i nu tso'o tsa tyiquee bi' nde loo la, cha' cua nguxco'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jil'i ngu' bi' ca su ntucua ycui' Ni. ⁴² Lo'o jua'a, si ta ñati masi sca sca' ti hitya co'o ngu' cuañi' re xqui'ya cha' ngu' nu ndyaca tsa'a 'na laca ngu', chañi cha' cua nguxco'o ycui' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jil'i ñati bi' nde loo la.

11

Nda Juan jil'i ñati cha' tsa'a slo Jesús

¹ Nu lo'o ndye ngulu'u Jesús cha' bi' jil'i nu tii tyucuaa tya'a ñati nu ndyaca tsa'a jil'i yu, ndu'u yu ndyaa yu cha' chcu'i yu lo'o ngu' tyuu tya'a quich'i nu ndi'i cacua ti; ngulu'u yu jil'i ngu' quich'i bi'.

² Tya nga'a Juan ne' chcu'a, pana cua ndyuna nu Juan bi' jil'i lcaa ña'a cña nu ndyu'ni Jesús nu laca Cristo; bi' cha' ngulo Juan cña jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, cha' tsa'a ngu' bi' slo Jesús, ³ cha' xcuane ngu' bi' jil'i Jesús cuentya jil'i Juan ndi'ya:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ycui' nu cua caa ti? —nacuj ngu' bi' jil'i Jesús li'—. ¿Ha tya caa la chaca nu caca ycui' Cristo?

⁴ Li' ngxacuj Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Yaa mā cacha' mā jil'i Juan lcaa lo cha' nu nduna mā slo na', lcaa cha' nu ña'a mā slo na' —nacuj Jesús jil'i ngu'—. ⁵ Cacha' mā cha' nu cua na'a mā ca nde jil'i yu; cacha' mā jil'i cha' ndu'ni na' cha' ndyaca tso'o cloo ngu' nu ngua cuitiyi', cha' ndya'a ngu' nu ngua quicha quiyá, cha' ngua lubii' cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña', cha' nduna ngu' nu ngua cu'u jyaca, cha' ndyu'ú ngu' chaca quiyá nu cua ngujuii, cha' nchca cuayá' ti' ngu' ti'i ñi'ya nu cua'ni lyaá ycui' Ni jil'i ñati chalyuu jil'i nu cuxi. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ña'a ti tya nxñi cha' 'na, masi ná nchca cuayá' tso'o ti' lcaa cha'.

⁷ Lo'o cua ndyaa ngu' bi', li' nguxana Jesús nchcu'i yu cha' jil'i Juan bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua:

—Nu lo'o ndyaa mā ne' quixi' su nguti'i Juan ca su ná ndi'i ñati, ¿na ca ngulacua tii mā cha' ña'a mā ca ndacua? —nacuj Jesús jil'i ngu'—. ¿Ha na'a mā sca yaca quii nu nchcutá cui'i jil'i? Si'i jua'a. ⁸ ¿Ni cha' laca ndyaa mā cajua lacua? ¿Ha na'a mā jil'i sca nu qui'yu nu tso'o tsa ña'a ste' yu? Si'i jua'a, cha' nu ngu' nu lacu' ste' tso'o tsa ña'a ni, ndi'i ngu' bi' slo ngu' culiya' nu laca loo.

⁹ Ná tyiquee' ngua tii mā cha' laca Juan sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycui' Ndyosi. Chañi cha' laca yu jua'a, pana tlyu la cña ngujui jil'i Juan. ¹⁰ Ndi'ya nguscua jyo'o cusu' laca sa'ni la cha' jil'i cña nu ntsu'u jil'i Juan:

Culo na' cña jil'i sca msu 'na cha' tsa'a yu nde loo nu'u, cha' saala yu tyucuj su caa nu'u.

Jua'a nchcui' ycu'i Ni ji'i Cristo. ¹¹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma' ji'i Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a ntsu'u cña tlyu la ji'i, ñi'ya nu ngua ji'i Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo ne' cresiya ji'i ñati; juani cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' na, tlyu la cha' ntsu'u ji'i ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti ngu', masi cuañi' ngu'.

¹² Tya lo'o lijya Juan bi' tya clyo hasta juani quiña'a tsa cha' nchcui' ngu', cha' nti' tsa ngu' cha' caca ycu'i Ndyosi loo ji'i ñati. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' nu lye tsa ndu'ni juersa cha' tyalaa ngu' slo ycu'i Ndyosi jua'a ti. ¹³ Pana cua nchcui' lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la ñi'ya caca lo'o xana caca ycu'i Ni loo ne' cresiya ji'i ñati; la cui' jua'a nchcui' cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, ñi'ya laca cña nu ngulo ycu'i Ni ji'i ñati. Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa Juan. ¹⁴ La cui' bi' laca ñi'ya ngua Elías, nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni; la cui' cua sa'ni nscua cha' caa nu bi' chaca quiya' juani, si tyaja'a ma' xñi ma' cha' bi'. ¹⁵ Cua'a jyaca tso'o ma' ji'i cha' nu nda na' re lo'o ma'.

¹⁶ N'a tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani. Ndu'ni ngu' ñi'ya si laca ngu' nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichí, nu taja ti' ji'i tya'a ndijya ngu' cha' ná nti' ngu' quijya ngu' lo'o tya'a ngu'. Bi' cha' nxi'ya ngu' ji'i tya'a ngu': ¹⁷ “¿Ni cha' ná ntyaja'a ma' cula quiya' ma? Na nclya'a ya xi ji'i cha' ji'i ma”, nacuj nu sube bi'. “¿Ni cha' ná ntyaja'a ma ca xñi' ti' ma lo'o cua? Na nclya'a ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” La cui' jua'a ndyu'ni cu'ma ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' ma, ná tso'o ntsu'u tyiquee ma' tsiya' ti ña'a ma' ji'i tya'a ñati ma. ¹⁸ Nu lo'o ñaa Juan bi' ni, ntsu'u quiña'a tsa na nu ná ndacu yu, nu ná ndy'i'yu yu. Lo'o li' nchcui' ma' ji'i yu: “Ntsu'u cui'i xña'a' ji'i yu, bi' cha' ncu'ni yu jua'a”, nacuj ma. ¹⁹ Lo'o li' lijya na' nu cua nda Ni 'na lijya'a cha' caca na' ñati, ndacu na' lcaa lo na lo'o ma, ndy'i'yu na' lcaa lo na lo'o ma, lo'o li' nchcui' ma' na: “¿Ña'a ma' ña'a! Ndacu tsa yu jua, cu'bi tsa yu”, nacuj ma' ji'i tya'a ma. “Ná tso'o yu jua cha' tya'a tso'o yu laca ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a' xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacuj ma' na. Nacuj ma' jua'a' cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na', nti' ma; pana caca cuayá' ti' ma nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu' nu nacuj cha' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi laca na'.

Quichí su ná ndaquiya' ngu' ji'i ycu'i Ni

²⁰ Lo'o li' lye xi nchcui' Jesús cha' ji'i quichí su lu'ba ti ndya'a yu, cha' quiña'a' cha' tlyu cua ngua'ni yu slo ngu' ca tyi bi', pana ná ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; ná nguxtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi'.

²¹ —¡Tya'na tsa cu'ma ngu' quichí Corazín! —nacuj Jesús—. ¡Tya'na tsa cu'ma ngu' quichí Betsaida! —nacuj—. Cua quiña'a' tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'ma, pana ná nguju'u ti' ma' tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni ma, ná nguxtyanu ma' cha' bi'. La cui' jua'a' tya sa'ni la xña'a' tsa ngu' quichí Tiro lo'o ngu' quichí Sidón, ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná nguju' ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', ná ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' bilya ña'a' ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu ña'a' cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi' ti' ngu' bi'. Ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hi que ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ²² Liñi cacha' na' ji'i ma, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Tiro lo'o ji'i jyo'o ngu' Sidón, nu lo'o tyalaa tsa tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li'. ²³ Lo'o cu'ma ngu' Capernaum ni, ¿ha tso'o tsa quichí tyi ma' nti' ma? ¿Ha laca quichí tyi ma' loo ji'i xa' quichí nti' ma? Pana nde loo la quiñu'u tsiya' ti quichí tyi ma, tyaa ycu'i ma' ca bilyaa li'. Quiña'a' tsa cha' tlyu ngua'ni na' slo cu'ma,

lo'o ná jlya ti' mā 'na tsiya' ti. La cui' jua'a nu ngua sa'ni, xña'a tsa ngua ngu' quichí Sodoma; pana ná na'a jyo'o ngu' bi' cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma ngu' Capernaum. Si cua na'a ngu' cha' bi', cua ngua tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu' li', cua ngulochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi'; tya nscua quichi tyi ngu' bi' juani lacua. ²⁴ Liñi cacha' na' ji'i mā, cha' caca tso'o la ji'i jyo'o ngu' Sodoma bi' tsá tlyu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li'.

Ti ti tyi'i tyiquee ngu' xqui'ya Jesús

²⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu:

—Cua'ni tlyu na' jinu'u, Sti na'; la cui' nu'u laca Xu'na ya, masi nde cua, masi nde chalyuu —nacui' Jesús ji'i ycui' Ndyosi—. Tsa xlya'be hi' cha' cua ngua'ni nu'u cha' ngua cuayá' ti' ñati nu ná jlo tso'o ti' nquicha'; pana xa' ñati ñi'ya nti' ngu' tii, ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' jinu'u. Masi ngu' nu nchca tsa ji'i, masi ngu' nu jlo tsa ti' lcaa cha' jinu'u nti' ngu', pana ná nchca cuayá' ti' ngu' bi'. ²⁶ Chañi cha' jua'a nti' ycui' nu'u, cha' caca cuayá' ti' ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti.

²⁷ Lo'o li' tya ngulu'u la Jesús xi ji'i ngu':

—Lcaa chacuaya' ji'i Sti na' ndyanu ya' na'. Ni sca ñati ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na nu laca Sñi' ycui' Ni; sca ti ycui' Ndyosi Sti na' jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya 'na. Lo'o jua'a, ni sca ñati ná jlo ti' ñi'ya laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i Sti na'; sca ti na' nu laca Sñi' ycui' Ni jlo ti' na', lo'o jua'a culu'u na' cha' bi' ji'i ñati nu subi na' ji'i cha' ca tsa'a ngu' 'na. ²⁸ Lcaa cu'ma nu nga'aa talo mā cha' ti' tsa cña nu ntsu'u ji'i mā nde chalyuu, nti' mā, cāa mā tyu'u cha' ji'i mā lo'o na' juani; ta na' chacuayá' cha' ti ti tyi'i tyiquee mā li'. ²⁹ Xñi mā cña nu ta na' ji'i mā, lo'o li' ca tsa'a mā lcaa cha' 'na. Tya'na tsa ti' na' ña'a na' ji'i mā, lo'o jua'a talo tsa tyiquee na' ji'i mā; ti ti tyi'i tyiquee mā lo'o cua ngüityi na' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i mā. ³⁰ Cha' tso'o laca cha' nu ca tsa'a mā 'na; ná tucui cha' bi', lo'o jua'a lasa ti cña nu ta na' ji'i mā.

12

Nsuu ngu' si'yu trigo tsá nu ndi'i cña' ngu'

¹ Lo'o ngua tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo ji'i ngu' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Cua ntyute' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' cha' ngusuu ngu' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' ña'a ye'e ti. ² Li' na'a ngu' fariseo cha' ndyu'ni ngu' jua'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—¿Ha ná jlo ti' mā cha' ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na cña juani, cha' tsá nu ndi'i cña' na laca? —nacui' ngu' bi' ji'i Jesús—. Nu ngu' cua nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ¿ni cha' laca ndyu'ni ngu' cña juani lacua?

³ Lo'o li' nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha bilya chcu'i mā lo quityí ji'i ycui' Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsá ntyute' tsa yu li', lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Pana jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta' ji'i ycui' Ndyosi lo mesa ne' ni'i nu cuentya ji'i Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i bi', ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati ji'i; sca ti ji'i ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ngu' xlyá bi'. ⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi, cha' ngu' sti jo'ó ni, ná nga'a cña' sti jo'ó ne' laa tonu lo'o ndyaca tsá nu ndi'i cña' ngu'; ntsu'u cña nu ndu'ni ngu' sti jo'ó bi'. Pana la cui' ti ná ntsu'u qui'ya ji'i ngu' bi' cuentya ji'i ycui' Ndyosi —nacui' Jesús ji'i ngu' fariseo bi'—. ⁶ Chañi cha'

nu nchcui' na', sca cha' nu ndulo la ji'i mā que laa tonu bi' ji'i mā. ⁷ Ná ndube ti' mā ñi'ya nu nchcui' cha' nu nacuj̄ ycuí' Ndyosi, nu nscua lo quityi ndi'ya: “Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā”, nacuj̄ Ni, “bi' cña nu tso'o la cha' cua'ni mā. Pana ná nti' na' cha' ta mā quiña'a tsa msta 'na; ni na'ni scu' mā, ná ndu'ni cha' ta mā 'na.” Si cua ngua cuayá' ti' mā ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi bi', ná sta mā qui'ya ji'i ngu' cha' cuiñi ti. ⁸ Lo'o jua'a ta na' chaca cha' lo'o mā, cha' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsā nu ndi'i cña' ngu'.

Cha' ji'i sca yu quicha nu nchcuj̄ ya'

⁹ Lo'o li' ndu'u Jesús, ndyaa yu xa' quichj̄, ndyatj̄ yu ne' laa ji'i ngu' judío cajúa. ¹⁰ Li' na'a yu cha' ndi'j̄ sca nu qui'yu nu quicha ya', cha' cua nchcuj̄ tyucuj̄ sca tsu' ya'. Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jo'o ji'i ngu' quicha tsā ta'a, nu lo'o nga'a cha' tyi'j̄ cña' na? —nacuj̄ ngu' ji'i Jesús.

Nti' tsa ngu' bi' sta ngu' qui'ya hichuj̄ Jesús. ¹¹ Lo'o li' nguxacuj̄ yu cha' ji'i ngu':

—¿Ha ná culo mā ji'i sca xlya' ji'i mā si tyú ni' ne' tyuu? —nacuj̄ Jesús ji'i ngu'—. Culo mā ji'i ni' tu'ni, masi tsā ta'a laca. ¹² Lo'o ñati ni, ndulo la cha' ji'i ñati que ji'i sca xlya', bi' cha' ntsu'u chacuayá' xtyucua na ji'i ñati, masi tsā nu tacati tsa ji'na, nu ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na cña.

¹³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacuj̄ Jesús ji'i.

Lo'o nchquiñi nu quicha bi' ya', hora ti ndyaca tso'o ya' nu quicha, stu'ba ngua bi' lo'o chaca tsu' ya'. ¹⁴ Lo'o li' ngua ñasi' tsa nu ngu' fariseo bi' ji'i yu, ndu'u ngu', ndyaa ngu'; ngua ti' ngu' si cajú ñi'ya caca cua'ni tye ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ñi'ya nscua cha' ji'i Jesús lo quityi cua sa'ni

¹⁵ Pana ngua cuaya' ti' Jesús lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' fariseo, bi' cha' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'j̄. Quiña'a tsa ngu' ngutu'u lca'a ngu' ji'i yu, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'. ¹⁶ Lo'o li' ngulo yu cña ji'i ngu' nu ngua quicha bi', cha' ná cacha' ngu' tilaca laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o ngu'. ¹⁷ Tya sa'ni cua nda ycuí' Ndyosi sca cha' lo'o jyo'o Isaias cuentya ji'i Cristo. Ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

¹⁸ Ña'a mā ji'i msu 'na nu cua ngusubi na' ji'i, nacuj̄ ycuí' Ni.

Tyaca'a tsa bi' jna', lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu bi'.

Cua'ni na' cha' ca'ya Xtyi'i ycuí' na' lo yu bi', cha' chcui' yu lo'o lcaa ñati, masi si'i ngu' judío laca ngu'.

Culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' liñi nu ndu'ni na' lo'o ñati, nacuj̄ ycuí' Ndyosi.

¹⁹ Ná xuj̄ tya'a yu, ni ná xi'ya yu cuij̄;

ná cañi xtyi'i yu laja calle ti.

²⁰ Ycuí' ca yu xtyucua yu ji'i ngu' cha' xñi la ngu' cha' jna', masi nti' ngu' ñi'ya nti' sca yaca quiñi nu cua catsa ti, cha' nguna'a tsa ti' ngu'.

Lo'o jua'a culu'u yu ji'i ngu' cha' caca cuayá' la ti' ngu' lcaa cha' nu cuentya ji'i ycuí' na',

masi cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ngu', masi laca ngu' ñi'ya laca sca candil nu cua tyubi' ti.

Jua'a tyij̄loo nu cha' liñi bi' ji'i cha' cuxi.

²¹ Ndu' ti' ñati tyucui' ña'a chalyuu cha' cua caa ti yu.

Jua'a nscua cha' ji'i Cristo lo quityi bi'.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

²² Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' ji'i chaca nu quicha slo Jesús; cua ngusñi cui'i xña'a ji'i, bi' cha' ngua cu'u tu'ba yu, jua'a ngua cui'ti' yu. Hora ti ngua'ni Jesús jo'o ji'i nu quicha bi', cha' xa' nchcui' yu, xa' nda Jesús xee ndyu'u cloo yu. ²³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' nu na'a ji'i cha' bi' li'.

—¿Ha la cui' nu ñati tya'a ji'i jyo'o David bi' laca nu qui'yu re? —nacuj ngu' ji'i tya'a ngu'.

²⁴ Lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' bi', xa' ña'a cha' nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús:

—Sca ti chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi, sca ti jua'a nchca ji'i nu qui'yu re culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati —nacuj ngu' fariseo bi'.

²⁵ Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Si tya'be tya'a ngu' sca nasiyu xqui'ya cha' nxu'u tya'a ngu' nu laca loo, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti li' —nacuj Jesús ji'i ngu'—. Lo'o jua'a si xu'u tya'a ngu' sca quich'i ti, tye cha' ji'i ngu' bi' jua'a ti; masi xu'u tya'a ngu' nu ndi'i sca ni'i ti, la cui' ti cha' caca, tye cha' ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tyaa ngu' li'. ²⁶ La cui' jua'a ná talo Satanás si xu'u tya'a ycu'i' Satanás lo'o msu ji'i ycu'i'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. ²⁷ ¿Ha cha' liñi nchcui' ma lacua, nu lo'o nchcui' ma cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcui' ma tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ma ni, nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, nacuj ngu'. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' ma lacua; caca cuayá' ti' ma si cha' liñi nchcui' ma, si cha' cuiñi ti nchcui' ma. ²⁸ Pana chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi, bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma cha' cua ngxuxana cha' laca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati.

²⁹ 'Sca ñati nguula ni, ná caja ñi'ya tyati' ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu; sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni' clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

³⁰ 'Ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna', na nxu'u tya'a ngu' bi' lo'o na', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi tya'a ngu' cha' jna' lacua.

³¹ 'Bi' cha' ndacha' ji'i ma juani cha' taca cui'ya ycu'i' Ni cha' clyu ti' ji'i ñati xqui'ya lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i ycu'i' Ni; pana lo'o cuxi tsa nchcui' ngu' ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' tsiya' ti. ³² Cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'i ñati nu nchcui' cha' cuxi jna' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati; pana lo'o chcui' ngu' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, li' nga'aa cui'ya ycu'i' Ni cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' lcaa tsa lo'o tyi' ngu' chalyuu, masi tyucui tyempo nde loo la.

Nslo na sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

³³ 'Sca yaca ni, si tso'o yaca, ta si'yu tso'o li'; lo'o jua'a si ná tso'o yaca, ná ta si'yu nu cacu na li'. Jlo ti' na si tso'o yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'. ³⁴ Pana, ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'ma! Ná nchca chcui' ma cha' tso'o laja lo'o ntsu'u tsa cha' cuxi tyiquee ma; ñi'ya nu ntsu'u tyiquee scaa na, jua'a ndyu'u cha' nu nchcui' na. ³⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee, cuxi ti nchcui' ngu' bi' li'. ³⁶ Ta na' sca cha' lo'o ma juani: nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycu'i' Ni ji'i lcaa ñati, li' ntsu'u cha' cacha' lyiji ycu'i' ca ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu cua nchcui' ngu' nde chalyuu. ³⁷ Li' cui'ya Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu cua nchcui'

mā chalyuu; ñacuj Ni jil'i mā si ntsu'u qui'ya jil'i mā lo'o ycuil' Ni, jua'a si ná ntsu'u qui'ya jil'i mā.

Ngua ti' ñati' cuxi ña'a sca cha' tlyu

³⁸ Lo'o li' nga'a xi mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' fariseo nga'a, nchcui' ngu' lo'o Jesús:

—Mstru —nacuj ngu' bi' jil'i Jesús li'—, cua'ni nu'u sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ya jil'i.

³⁹ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Na xña'a tsa mā ca ta'a mā, cha' xcui' ndijña mā cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya mā jil'i; laca mā ñati' nu ná jlyu ti' jil'i ycuil' Ndyosi tsiya' ti —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' mā na laca ngua jil'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi cua sa'ni la. ⁴⁰ Ñi'ya ndyanu nu Jonás bi' nde ne' callya tonu bi' sna tsā lo'o sna talya, jua'a na' nu cua nda Ni 'na lijyaa' cha' caca na' ñati', tyanu na' ne' tyuu sna tsā lo'o sna talya. ⁴¹ Lo'o tyalaa tsā nu cua'ni cuayá' ycuil' Ndyosi jil'i lcaa ñati', li' sta jyo'o ngu' Nínive qui'ya jil'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Cacha' ngu' jyo'o bi' lcaa ña'a cha' nu ndyuna ngu', cha' nu nda jyo'o Jonás lo'o ngu' tyempo bi', cha' li' ngua tyuju'u ti' ngu' jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; nguxtyanu ngu' jil'i cha' cuxi bi' xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' cha' jil'i ycuil' Ni. Pana ná stu'ba cha' nu ngulu'u jyo'o Jonás bi' jil'i ngu' sa'ni lo'o cha' nu nclyu'u na' jil'i mā juani; tlyu la cha' jil'i ycuil' Ndyosi laca nu nclyu'u na' jil'i mā juani, pana ná nduna cu'mā cha' bi' tsiya' ti. ⁴² Lo'o caca cuayá' chalyuu ni, la cui' jua'a tyatu jyo'o reina nu ngua loo jil'i ngu' nde Sur; cha' sta nu cuna'a bi' qui'ya jil'i cu'mā nu lu'ú chalyuu juani. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycuil' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quichi' tyi ma' reina bi'; pana cua ngujui cha' jil'i ma' cha' ngua tsa jil'i Salomón bi', cha' tso'o tsa cuij nu nda yu. Bi' cha' ndyalaa ma' slo nu rey bi' cha' cuna ma' cuij nu nda nu cusu' bi', masi xti la cha' ngulu'u jyo'o Salomón bi' que cha' nu nclyu'u na' jil'i mā juani. Tlyu la cha' jil'i ycuil' Ndyosi laca nu nclyu'u na' jil'i mā juani, pana ná nduna mā tsiya' ti.

Cui'i cuxi nu xtyuu chaca quiya'

⁴³ Lo'o xtyanu cui'i cuxi jil'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' bi' ni, ⁴⁴ li' ñacuj: “Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti' na' clyo”. Jua'a culacua ti' cui'i cuxi bi'. Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi', li' ña'a cui'i bi' cha' tya laja ndi'i cresiya jil'i ñati su ngutu'ú nquicha'; si'i cha' ngua tso'o la ñati bi'. ⁴⁵ Hora ti tsa cui'i chaca quiya' tsaana jil'i tya tyacati tya'a cui'i nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' jil'i ñati bi', cha' caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati nti'. Ca cuxi la cha' jil'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi jil'i li'. La cui' jua'a cuxi la caca cha' jil'i ñati nu ndi'i nde chalyuu juani, cha' xña'a tsa ngu'.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

⁴⁶ Tya nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ndyalaa xtya'a lo'o tya'a Jesús, ndu ngu' nde liya' cha' nti' ngu' chcui' ngu' lo'o Jesús. ⁴⁷ Li' ndacha' sca ñati jil'i Jesús:

—Xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u, ndu ngu' nde liya' —nacuj yu jil'i Jesús—. Cua nti' ngu' chcui' ngu' lo'o nu'u.

⁴⁸ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i nu qui'yu bi':

—¿Tilaca nu chañi ca laca xtya'a na'? —nacuj Jesús jil'i—. ¿Tilaca nu chañi ca laca tya'a na'?

⁴⁹ Lo'o li' ngulu'u ya' yu jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na ñi'ya ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya ndulo tya'a na' 'na —nacuj Jesús—. ⁵⁰ Tya'a na' laca lcaa ngu' nu ndu'ni ñi'ya nu nti' Sti na' nu ntucua nde cua cha' cua'ni ngu'; ñati bi' laca ñi'ya laca xtya'a na', ñi'ya laca tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a.

13

Cuij ji'i ñati nu ndyataa si'yu

¹ La cui' tsā bi' ndu'u Jesús toni'i, ndyaa yu to' tayu' bi', cha' chca'a xi ca bi'. ² Li' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' ndyatí yu ne' yaca ni'i piti, ndyaca'a yu xi li'. Lo'o jua'a ndyanu ñati quiña'a bi' to' hitya ti bi'. ³ Lo'o li' nchcui' Jesús xi cuij lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' Jesús culu'u yu ji'i ngu'. Ndi'ya nchcui' yu:

—Ngu sca tsā ndyaa sca ñati cataa si'yu trigo —nacuj Jesús—. ⁴ Li' lo'o nscuj yu si'yu bi', ndyú xi si'yu lo yuu tacalya to' tyucuij; hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni'. ⁵ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su lati tu'ba yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana xti tsa yuu ntsu'u chu' quee bi', ⁶ bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ni ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' su ngutu lti quiche'; yala la nguluu lti quiche' bi' chaca quiya', ni ná nda bi' chacuayá' caluu calya trigo tsiya' ti. ⁸ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu bi' lo yuu tso'o, su tso'o tsa nguluu calya; ngutu'u tsa si'yu lo juu bi' li', hasta sca siyento tya'a si'yu nda sca juu, hasta snayala tya'a si'yu nda chaca juu, hasta calaa tyii tya'a si'yu nda chaca juu. ⁹ Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' nti' ma cuna ma cha' tso'o bi'.

Ni cha' nda Jesús cuij bi'

¹⁰ Lo'o li' ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cacua la slo Jesús. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Ni cha' ndacha' nu'u cha' bi' ji'i ngu' jua, ñi'ya nti' si nchcui' nu'u sca cña cua ti? —nacuj ngu' bi' ji'i Jesús.

¹¹ Li' ngxucuj Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ma sca cha' nu ntsu'u cuaana ti ji'i jyo'o cusu', ñi'ya caca lo'o caca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Xa' ñati nu ná ngusñi cha' ji'i ycuí' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuij nu nchcui' na'; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Ñati nu jlya ti' cha' nu nduna ngu' ji'i ycuí' Ndyosi, tya ta la Ni cha' lo'o ngu' bi', cha' jua'a tso'o la xñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ni; pana ñati nu ná jlya ti' cha' bi', nu ná nti' taquiyá' ngu' ji'i cha' bi', cua'ni ycuí' Ni cha' ná caca ji'i ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycuí' Ni tsiya' ti. ¹³ Bi' cha' nda na' cuij bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya tyu'u liñi cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nti' ñacuj cha' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jna'. ¹⁴ Lo'o ña'a na ji'i ngu' bi', li' caca cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'i ycuí' Ndyosi nu nguscua jyo'o Isaías cua sa'ni la. Ndi'ya nacuj cha' bi':

Ná tyiquee' cuna ma cha' bi', pana ná caca cuayá' ti' ma ñi'ya nti' ñacuj cha' nu cua ndyuna ma, nacuj ycuí' Ni.

Ná tyiquee' ña'a ma cha' bi', pana ná ta ma cuentya tsiya' ti ni cha' laca nu cua na'a ma.

¹⁵ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' taquiyá' ngu' jna'.

Ná nduna tso'o ngu', cha' ná ntaja'a ngu' taquiyá' ngu' cha' jna'.

Ná nti' ngu' ta ngu' cuentya, bi' cha' ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o ngu'.

Ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu',

bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'j' ngu' ji'j' cha' cuxi bi', nacuj' ycu'í
Ndyosi.

Jua'a nscua lo quityi ji'j' ycu'í Ni.

¹⁶ Pana tso'o ntsu'u tyiquee ma' cha' tya ntucua yaala cloo ma, tya ntucua
yaala jyaca ma, cha' ta tso'o ma' cuentya ji'j' sca cha' nu nchcui' ycu'í Ni.

¹⁷ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' quiña'a ngu' nu ngua tu'ba ji'j' ycu'í
Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a tsa ngu' nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' ña'a
ngu' ji'j' ycu'í Ndyosi, cua ntajatyá tsa ngu' bi' ji'j' cha' nu ña'a ma juani, cha'
ña'a ngu' ji'j'; cua ntajatyá tsa ngu' ji'j' cha' nu nduna ma juani, cha' cuna ngu'
ji'j'. Pana ngujuii ngu' bi' li', masi bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha'
bi' tsiya' ti.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'j' cui' ji'j' ñati nu ndyataa si'yu

¹⁸ Ndi'ya laca cha' nu nda nu cui' ji'j' ñati nu ndyataa si'yu trigo bi': ¹⁹ Lo'o
cuna ñati cha', ñi'ya nu caca lo'o laca ycu'í Ndyosi loo ne' cresiya ji'j' ngu',
pana ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca bi', hora ti cua'ni xu'na cuiñaja
cha' cuityi cha' tso'o bi', cha' nga'aa xñi ngu' bi' cha' tso'o bi'. Laca ñati bi'
ñi'ya laca lo'o ndyú si'yu to' tyucui' ti. ²⁰ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba
chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo
ndyuna ngu' cha' tso'o nu ji'j' ycu'í Ndyosi. ²¹ Pana si'lya' ti' xa' ñati ji'j' ngu' bi',
si xtyí lo'o ñati ji'j' ngu' xqui'ya cha' tso'o nu cua ndyuna ngu' bi', ná talo ngu'
li'. Laca ngu' bi' ñi'ya laca lo'o ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati
tu'ba chu' quee bi', cha' ná ndalo calya bi', ndyanaa bi' li'. ²² Si'yu nu ndyalú
lo yuu su ngutu lti quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua ndyuna cha' tso'o
bi', pana ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' bi' ñi'ya caca ji'j' ngu' nde chalyu, cha'
nti' tsa ngu' caca culiya' ngu'. Bi' cha' ná nchca ji'j' ycu'í Ndyosi cua'ni sca cña
tso'o ne' cresiya ji'j' ngu' bi'. ²³ Lo'o jua'a si'yu nu ndyalú su ntsu'u yuu tso'o
ni, bi' laca ñi'ya laca ngu' nu cua ndyuna cha' tso'o bi', lo'o nchca cuayá' ti'
ngu' cha' bi'; xcu'í na ndaquiya' ngu' ji'j' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa cha' nu tyu'u
ne' cresiya ji'j' ngu' bi'. Lo'o jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca yuu tso'o bi'. Ntsu'u
sca ti juu trigo nu nda hasta sca siyento tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu
nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu nu nda calaa tyii tya'a si'yu.

Cui' ji'j' quixi' nu ntyucua laja xtya trigo

²⁴ Lo'o li' nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Chcui' na' chaca cha' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o
laca ycu'í Ni loo ne' cresiya ji'j' ñati —nacuj' Jesús ji'j' ngu'—. Laca ycu'í Ni
ñi'ya laca sca ñati nu ndyanaa xcui' si'yu tso'o lo xtya trigo ji'j'. ²⁵ Lo'o ngua
talya, li' ngujua' ngu'. Pana laja lo'o laja' ti xu'na xtya bi', li' ñaa tya'a cusuu
yu, ngusañi si'yu quixi' laja xtya trigo ji'j' yu. Lo'o ndye ngusañi si'yu quixi'
bi', ndyaa tya'a cusuu yu bi' li'. ²⁶ Stu'ba ti ntyucua tyucuaa lo si'yu, lo'o si'yu
trigo, lo'o quixi' bi'; tso'o tsa ndyaluu calya bi' nguicha'. Tiya' la li' na'a ngu'
cha' si' si' xcui' si'yu tso'o nu cua ndyataa bi' nu ntyucua; tyucui' ña'a lo xtya
bi' nguxa' ntyucua trigo lo'o quixi'. ²⁷ Li' hora ti ndyaa msu slo xu'na xtya
bi', ndyaa cacha' ngu' ji'j' yu ñi'ya ndyaca: “Cusu”, nacuj' ngu' ji'j' xu'na cña
bi', “¿ha si'i xcui' si'yu tso'o ndyataa nu'u lo yuu jua? ¿Ni cha' laca ntyucua
tsa xa' quixi' laja calya juani?” ²⁸ Lo'o li' nguxacuj' nu xu'na cha' ji'j' msu bi':
“La cui' tya'a cusuu na' ngua'ni cha' lya' ti' lo'o calya 'na lacua”, nacuj' xu'na
xtya ji'j' ngu'. “¿Ha nti' nu'u cha' tsaa ya scuaa ya quixi' bi', cusu?” nacuj' msu
ji'j' xu'na xtya li'. ²⁹ “Ná tso'o jua'a”, nacuj' xu'na xtya ji'j' ngu'. “¿Ñi'ya ta si
lo'o calya trigo scuaa ma li'? ³⁰ Tso'o la jatya na xi cha' caluu tyucuaa lo, ña'a
cuayá' nu cumi trigo bi'. Li' clyo culo na' cña ji'j' ngu' cha' tsaa ngu' xi'yu ngu'

quixi', cha' tyaaca' cuentya yane ti cha' tyaqui' lo quii'; li' caca clacua, nu lo'o si'yu ngu' lcaa trigo cha' tyu'u co'o ne' ja'ba."

Cuii ji'i si'yu cuxee

³¹ Lo'o jua'a'nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacuj Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa sca ñati ne' lo'o ji'i yu. ³² Sube tsa si'yu cuxee bi', pana tonu tsa yaca laca lo'o ngulu bi', ña'a' cuayá' nu ñaa quiñi cha' cuiñá ni' xlyati lo yaca bi'.

Cuii ji'i scau tiye'

³³ Lo'o jua'a'nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati —nacuj Jesús ji'i ngu'—. Caca bi' ñi'ya laca sa ycu' scau tiye', nu xñi sca nu cuna'a' cha' su'ba ji'i lo sna sca' catyá xlyá; quixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacu' lcaa scau bi'.

Ni cha'nda Jesús cuii lo'o ngu'

³⁴ Ngulu'u Jesús ji'i nu quiña'a' tsa ñati nu ndi'i cajua jua'a, cha' xcui' cuii ti nchcu' Jesús lo'o ngu' bi'; ná ngulu'u yu ni sca cha' ji'i ñati bi' si ná lo'o sca cuii nda yu. ³⁵ Cua nchcu' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la ji'i cha' bi'. Ndi'ya nchcu' yu: Lo'o cuii ti chcu' na' lo'o ngu' cha' culu'u na' sca cha' ji'i ngu', nacuj Ni. Chcu' na' ji'i sca cha' nu ntsu'u cuatsi' ti tya lo'o ngu'ña' na' chalyuu re.

Ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuii ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu'

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu Jesús ji'i nu quiña'a' tsa ñati bi', ndyaa nde ni'i. Li' ndyalaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i yu slo, nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Cusu', culu'u nu'u ji'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cuii nu cuentya ji'i quixi' nu ntyucua lo xtya ji'i ngu' —nacuj ngu' ji'i Jesús.

³⁷ —Tso'o —nacuj Jesús ji'i ngu'—. Na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o nclyu'u na' ji'i ñati ni, ndu'ni na' ñi'ya laca si ndyataa na' si'yu tso'o lo xtya 'na. ³⁸ Lo'o xtya 'na ni, bi' laca tyucu' ña'a' chalyuu; lo'o jua'a' calya trigo nu ndyaluu lo'o ntyucua si'yu tso'o, bi' laca ñi'ya laca ñati nu cua nda chacuaya' cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o nu quixi' bi' ni, bi' laca ñi'ya laca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o nu xña'a', ³⁹ cha' tya'a cusuu na' laca nu ngusañi si'yu quixi' bi' lo xtya 'na; la cui' nu xña'a' laca bi'. Tsa nu lo'o xana clyaja xtya ni, bi' laca ñi'ya laca tsa tlyu lo'o tye chalyuu; lo'o ñati nu si'yu quixi' lo xtya bi' ni, bi' laca ñi'ya laca xca ji'i ycu' Ndyosi. ⁴⁰ Lo'o xuti'i ngu' quixi' cha' tyaqui, jua'a' laca ñi'ya caca ji'i ñati lo'o tye chalyuu. ⁴¹ Tsa bi', na' nu cua lijyaa cha' caca na' ñati, ta na' ji'i xca 'na cha' xuti'i xca bi' ji'i lcaa ñati nu ngulu'u quii' ji'i tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tyu'u ti'i lcaa ñati nu cuxi tyiquee, cha' ná ntsu'u chacuayá' tyanu ngu' bi' ca su laca ycu' Ndyosi loo. ⁴² Li' xcuaa' xca ji'i ngu' bi' lo quii' tlyu; xi'ya tsa ngu' ca bi' li', ca ñasi' tsa ngu' ña'a' cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'. ⁴³ Pana tyanu lcaa ngu' nu lubii tyiquee ca su laca ycu' Ndyosi Sti na loo; caca ndubi tsa ña'a' loo ngu' bi' li', ñi'ya ndubi xee cuichaa, xqui'ya cha' ngua lubii cresiya ji'i ngu' tsiya' ti cuentya ji'i ycu' Ni. Cua'a' jyaca ma ji'i cha' nu nchcu' na' lo'o ma, si chañi cha' nti' ma cuna ma.

Cuii ji'i sca yu'ba nu quiña'a' nga'a nu nguatsi' ne' yuu

⁴⁴ Chaca cha' chcu' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati; laca ñi'ya laca sca yu'ba nu quiña'a' tsa nga'a. Nguxatsi' ngu' ji'i yu'ba nu quiña'a' nga'a bi' ne' yuu ne' lo'o ji'i ngu'. Nde loo la, li' nquije ji'i chaca

ñati mala ndyu'u cuatsi' bi', chaa tsa ti' yu li'; bi' cha' hora ti xa' ndacu' yu yuu lo su nguatsi' yu'ba bi', ndu'u yu ndyaa yu lquichì cha' cujuì yu lcaa na nu ntsu'u jì' yu, cha' caja cñi jì' yu cha' cui'ya yu ña'a tsaca lo'o bi' su nguatsi' yu'ba nu quiña'a nga'a bi'. Jua'a ngua cha' ngujui yu'ba nu quiña'a nga'a bi' jì' yu.

Cuij jì' sca perla nu quiña'a tsa nga'a

⁴⁵ Lo'o chaca cha' chcuì' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuì' Ni loo ne' cresiya jì' ñati. Laca bi' ñi'ya laca si nlyana tsa sca ñati jì' perla nu tso'o tsa ña'a. Jlo ti' yu na ca nu ndyaana yu, bi' cha' tyiquee' nlyana yu jì' perla tso'o cha' cui'ya yu jì', nti' yu. ⁴⁶ Lo'o li' nquije sca perla nu quiña'a tsa nga'a jì' yu bi'; hora ti ndyujui' yu lcaa na nu ntsu'u jì' yu, cha' cui'ya nu sca ti perla bi', cha' nga'aa ntsu'u na tso'o la cui'ya yu, nti' yu.

(Cua nda Jesús tyucuaa cuij bi' lo'o ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' sca ti cha' bi' ndulo tsa jì'na, cha' quije chalyuu cucui su laca ycuì' Ndyosi loo ne' cresiya jì'na.)

Cuij jì' taraya nu tsaa ngu' cuta cualya lo'o

⁴⁷ —Lo'o chaca cha' chcuì' na' lo'o ma, ñi'ya caca lo'o laca ycuì' Ni loo ne' cresiya jì' ñati —nacuj Jesús—. Laca ñi'ya laca sca taraya tlyu nu ntucu ngu' jì' lo hitya tyujo'o cha' xñi cualya, lo'o li' lcaa lo cualya ndyatì ne' taraya bi'.

⁴⁸ Li' tyojolaqui ngu' jì' taraya ngutsa'a bi' cha' tyu'u ca to' hitya, tyaca'a ngu' xi cha' subi ngu' jì' lcaa cualya nu tso'o; su'ba ngu' cualya tso'o bi' ne' chcubi, xcuaa ngu' cualya nu ná tso'o bi'. ⁴⁹ Lo'o jua'a caca tsa tlyu lo'o tye chalyuu; li' caa xca jì' ycuì' Ndyosi cha' sa'be tya'a xca bi' jì' lcaa ñati, cha' ná stu'ta tyi' ngu' nu xña'a tyiquee lo'o ngu' nu lubii tyiquee. ⁵⁰ Xcuaa xca bi' jì' ñati xña'a lo quii' tlyu, masi xi'ya tsa ngu' bi' li'; ca ñasi' tsa ngu' ña'a cuayá' nu cacu la'ya ngu' cha' ñasi' nti' ngu' li'.

Cha' jì' na nu quiña'a nga'a, masi cucui, masi cusu'

⁵¹ ¿Ha ngua cuayá' ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ca na' jì' ma juani? —nacuj Jesús jì' ngu' li'.

—Ngua cuayá' ti' ya —nacuj ngu' jì'.

⁵² Li' xa' ngxacuj Jesús cha' jì' ngu' nu ndyaca tsa'a jì'.

—Sca mstru cha' jo'ó ni, si ngusñi yu cha' jna', si ngua tsa'a yu ñi'ya caca lo'o laca ycuì' Ndyosi loo ne' cresiya jì' ñati —nacuj Jesús—, li' laca yu bi' ñi'ya laca sca nu culi'ya' nu ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'u co'o toni' jì'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu, bi' cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu caca culu'u yu jì' xa' ñati, masi cha' cusu', masi cha' cucui.

Ndyalaa Jesús nde quichì Nazaret

⁵³ Lo'o ndye ngulu'u Jesús lcaa cuij bi' jì' ngu', li' ndu'u yu ndyaa yu xa' se'j. ⁵⁴ Ca tiya' la nu lo'o ndyalaa yu quichì tyi yu, li' ndyatì yu ne' laa jì' ngu' jua, ngulu'u yu xi jì' ngu' nu ndi' ne' laa bi'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li':

—¿Mala ngua tsa'a nu qui' yu re lcaa cha' nu nchcuì' yu? —nacuj ngu' jì' tya'a ngu'—. ¿Ñi'ya ngua jì' yu cha' nchca jì' yu ndu'ni yu cha' tlyu? ⁵⁵ La cui' sñi' cuityi yaca laca yu re. ¿Ha si'i? Lo'o María laca xtya'a yu; lo'o Jacobo, lo'o José, lo'o Simón, lo'o Judas, ngu' bi' laca tya'a yu re. ⁵⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a tya'a yu ni, tya ndi' ngu' quichì re. ¿Macala ngua tsa'a yu cha' bi' lacua?

⁵⁷ Jua'a ngua cha' chii nti' ngu' ña'a ngu' jì' Jesús, bi' cha' ndi'ya nchcuì' Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa se'j ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi —nacuj Jesús ji'i ngu'—. Sca ti quich'i tyi yu, ná nduna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti; ni tya'a yu, ná ndaquiya' ngu' ji'i yu.

⁵⁸ Xti tsa cha' tlyu ngua'ni Jesús quich'i bi'. Ná jlya ti' ngu' ji'i tsiya' ti, bi' cha' ná ngua'ni yu quiña'a cha' tlyu ca bi'.

14

Ngujui Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

¹ La cui' tyempo bi' cua ndyuna Herodes cha' ji'i Jesús, lo'o nu Herodes bi' laca loo ji'i ngu' Galilea tyempo bi'. ² Li' nchcui' nu laca loo bi' lo'o msu ji'i:

—La cui' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu', la cui' bi' laca nu qui'yu jua —nacuj Herodes—. Cua ngujui yu, pana ndyu'ú yu chaca quiya' nti' na', bi' cha' nchca ji'i yu cua'ni cha' tlyu jua'a.

³ Ntsij Herodes bi' ni, cha' na ngusñi yu ji'i Juan bi' tya tsubi' la, ngusca' yu ji'i lo'o ngusu'ba yu ji'i ne' chcu'a. Ngua'ni nu cusu' bi' cha' cuxi bi' xqui'ya Herodías clyo'o Felipe tya'a ycu'i Herodes bi'. ⁴ Tya lu'ú nu Juan bi' lo'o nchcui' lo'o Herodes ndi'ya:

—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacuj Juan ji'i Herodes.

⁵ Nu ngua li' ngua ti' Herodes cujuui ji'i Juan bi', pana ndyutsij yu ji'i ñati, cha' ngua ti' ngu' cha' cua nchcui' Juan cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ngu'. ⁶ Lo'o ngua tsá ngula nu Herodes bi', li' ngua'ni yu sca ta'a. Tyu'u tya'a ngu' ndyu'u ti'i ngu' slo yu, lo'o li' ñaa nu cuna'a sñi' Herodías, ndyula quiya' su ntucua ycu'i Herodes. Ngua chaa tsa ti' nu cusu' bi' li', ⁷ bi' cha' ngua'ni yu jura cha' ta yu lcaa na nu ñaa cho' bi' ji'i yu. ⁸ Li' ndacha' xtya'a nu cuna'a bi' ji'i, na ca nu ñaa cho' ji'i Herodes. Ti'i tsa ti' Herodías ña'a ji'i nu Juan bi', bi' cha' ngua ti' cujuui ji'i Juan.

—Hique Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' nta' —nacuj nu cuna'a cuañi' bi' ji'i Herodes li'—. Caa lo'o ngu' ji'i scua' que yu ne' sca tsi'yu —nacuj.

⁹ Ngua xñi'xi ti' Herodes nu laca loo bi' li'; pana cua ngua'ni yu jura slo lcaa ngu' nu ndya'a ta'a, bi' cha' ngulo yu cña cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nacuj nu cuna'a bi'. ¹⁰ Ngulo yu cña ji'i sendaru cha' tsa si'yu cu' ngu' scua' que Juan ca ne' chcu'a. ¹¹ Li' ngusta ngu' scua' que yu bi' ne' tsi'yu, ñaa lo'o ngu' ji'i bi' li', nda ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyaa lo'o tsi'yu bi' slo xtya'a.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, ngüi'ya ngu' ji'i jyo'o bi', cha' tsa lo'o ngu' ji'i cha' tyatsi'. Lo'o cua nguxatsi' ngu' ji'i, li' ndyaa ngu' ndacha' ngu' ji'i Jesús ñi'ya ngua cha' bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹³ Lo'o ndyuna Jesús ñi'ya nu ngua ji'i jyo'o Juan, ndyatí yu ne' yaca ni'i cha' tyu'u yu chaca to' tayu'; ngua ti' yu tsa sca se'j ca ne' quixi' su ná ntsu'u ñati. Pana yala ti' ngua cuayá' ti' quiña'a ñati cha' ndyaa yu cajua, bi' cha' lo'o ti' ndyaa lca'a ngu' ji'i yu, masi quiya' ti' ngu' lijya ngu' nde to' hitya ti. Lo'o ngu' tyu'u tya'a quich'i ndyaa ngu'. ¹⁴ Lo'o ndyalaa yaca ni'i bi' to' hitya, li' ngutu'u Jesús; na'a yu cha' cua ndyalaa quiña'a tsa ñati cajua li'. Tya'na tsa ti' yu ji'i lcaa ngu' bi', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha nu ndya'a ngu' lo'o. ¹⁵ Tyucui tsá ndi'i ngu'; lo'o cua ngusij, li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Ne' quixi' ntsu'u na re. Ná ntsu'u ñati cacua ti su ndi'i na re —nacuj ngu' ji'i Jesús—. Lo'o jua'a cua ngusij tsa juani. Tso'o la masi culo nu'u cña ji'i nu

ngu' quiña'a cua cha' tsaa ngu' lcaa quichij ca ndacua, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu'.

¹⁶—Cu'ma ta ma na cacu ngu' bi' ca nde ti —nacuj Jesús—. Ná nga'a cha' tyaa ngu'.

¹⁷Ndube xi ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' li':

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' ntsu'u ji'na ca nde, cusu' —nacuj ngu' ji'i Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u tucua tya'a ti cualya nde. Tsa bi' ti cha'.

¹⁸Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caa lo'o ma ji'i ca nde —nacuj ji'i ngu'.

¹⁹Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' xi lo quii. Li' ndaya' yu ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' bi' lo'o ji'i nu tucua tya'a cualya bi'; nxña'a yu nde cua li', ndya xlyá'be ji'i ycu' Ndyosi, lo'o li' nguxana yu nsa'be yu xlyá lo'o cualya bi', nda yu yu'be bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i ñati bi'. ²⁰Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', ña'a cuayá' nu nguaala' ji'i ngu'. Li' nxuti' ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o jua'a ngutsa'a ti tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ²¹Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu ngu' slo Jesús tsá bi', lo'o xa' cuenta'ya ngua nu cuna'a lo'o nu sube.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

²²Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyati' ngu' ne' yaca ni'i cha' tsaa ngu' nde loo la su tsaa ycu' ca chaca tsu' tayu' bi'; tyanu ycu' cha' chcui' salya' lo'o nu quiña'a tsa ñati bi', ngua ti' yu. ²³Lo'o cua ndyaa lcaa ngu' bi', li' ndyaa Jesús nde sii' ca'ya cha' chcui' lo'o ycu' Ndyosi su ndu yu ycu' ti yu. Lo'o cua tsaa ti cuichaa, tya ndu Jesús ycu' ti nde sii' ca'ya. ²⁴Laja li' tyijyu' ndya'a yaca ni'i bi' lo tayu'. Lqui'ya ti nxna yaca ni'i bi', xqui'ya cha' lye tsa ndyatú clyoo' lo hitya, cha' lye tsa ndyaca cui'i. ²⁵Lo'o cua quixee ti, li' lijya Jesús ndya'a lo hitya ti; ²⁶pana lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' ndya'a yu lo hitya ti, ndyutsij tsa ngu' li'.

—¡Cua lijya sca jy'o'o! —nacuj ngu'.

Li' ngusi'ya tsa ngu' cha' ndyutsij ngu'. ²⁷Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma —nacuj Jesús ji'i ngu'—. Na' laca, ná cutsij ma.

²⁸Li' nguxacuj Pedro cha' ji'i:

—¿Ha chañi cha' nu'u laca, cusu'? —nacuj Pedro ji'i Jesús—. Si chañi cha' nu'u laca, culo nu'u cña 'na lacua, cha' lo'o na' tya'a na' lo hitya cha' tyalaa na' ca su ndu nu'u.

²⁹—Caa nu'u ca nde —nacuj Jesús ji'i Pedro li'.

Lo'o li' ngutu' Pedro ne' yaca ni'i, ndya'a yu lo hitya cha' tyalaa yu ca su ndu ycu' Jesús. ³⁰Pana hora ti ngua ti yu cha' lye tsa ndyaca cui'i, ndyutsij tsa yu li', nguxana cha' nclyu'u yu ne' hitya li'. Lo'o ti ngusi'ya yu ji'i Jesús:

—Xu'na —nacuj Pedro ji'i—, culo nu'u 'na ne' hitya re.

³¹Hora ti ngusñi Jesús ya' Pedro.

—Xti tsa tyempo ndalo nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na —nacuj Jesús ji'i Pedro bi'—. ¿Ni cha' ná jlya tso'o ti' na?

³²Lo'o li' ndyalaa lo'o Jesús ji'i Pedro ca su ndacu' yaca ni'i, ndyatú ngu' ne' bi' li'; hora ti ngua ti cui'i li'. ³³Ngua'ni tlyu ngu' nu ndi'i ne' yaca ni'i bi' ji'i Jesús, lo'o ti ndatú sti' ngu' slo yu.

—Chañi cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi —nacuj ngu' ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

³⁴Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', ndyalaa ngu' nde Genesaret.

³⁵Lo'o ndyuloo ngu' nu ndi'i cajua ji'i Jesús, li' hora ti nda ngu' cha' ndyaa

lcaa quichj su cacua ti, cha' caca cuayá' ti' ngu' bi' cha' cua ndyalaa Jesús. Li' yaa lo'o ngu' jil'i lcaa ngu' quicha slo Jesús. ³⁶ Ndiñña ngu' chacuayá' jil'i yu cha' cala' ngu' quicha bi' masi quiyá' ste' ti yu; lo'o ndyala' ngu' quicha bi' ste' yu, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

15

Na laca nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ñati

¹ Li' ndyalaa sca taju ngu' tlyu slo Jesús. Ngu' quichj Jerusalén laca ngu' bi', ngu' fariseo lo'o ngu' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa laca ngu' bi'.

² —¿Ni cha' ná tso'o ndu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u? —nacuj ngu' bi' jil'i Jesús—. Ná stu'ba ndu'ni ngu' lo'o cha' nu cua nda jyo'o cusu' lo'o na sa'ni la, cha' tyaatj tso'o ya' na nu lo'o bilya cacu na. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ná ndu'ni ngu' jua'a —nacuj ngu' li'.

³ Li' ngxucuj Jesús cha' jil'i ngu' tlyu bi':

—Lo'o cu'ma ni —nacuj Jesús jil'i ngu'—, ¿ni cha' laca xti la cha' ntsu'u tyiquee ma jil'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jil'ina? Lo'o jua'a lye tsa ndube ti' ma jil'i scaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na. ⁴ Cua nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na: “Tucua ma cña nu nchcui' sti ma, nu nchcui' xtya'a ma”, nacuj Ni. “Lo'o jua'a si chcui' ma cha' tso'o sti ma, jil'i xtya'a ma, li' ntsu'u cha' kujuii ngu' jil'i ma”, nacuj Ni. ⁵ Pana cu'ma ni, xa' lo cha' nchcui' ma juani. Nclyu'u ma cha' tso'o tsa laca si ndi'ya chcui' na lo'o sti na, lo'o xtya'a na: “Cua nda na' lcaa na nu ntsu'u 'na jil'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' nga'aa caca xtyucua na' jil'i ma juani”. ⁶ Jua'a laca cha' cuxi nu nclyu'u ma jil'i ngu', cha' nga'aa cua'ni tlyu ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu'; jua'a nchcui' ma, masi xa' ña'a ngulo ycuí' Ndyosi cña jil'ina. Nga'aa tso'o cha' nu nda ycuí' Ni lo'o na, nti' ma; tso'o la cha' nu nda jyo'o cusu' cha' cua'ni na, nti' ma cuentya jil'i ma. ⁷ Cuiñi tsa ma, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma. Tya sa'ni la nchcui' jyo'o Isaías cha' liñi jil'i cu'ma. Ndi'ya cha' nu nguscua jyo'o bi' lo quityi:

⁸ Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacuj ycuí' Ni.

Si'i tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' 'na.

⁹ Na cuiñi tsa ngu' re, cha' nacuj ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' 'na, masi nclu'u ngu' cha' nu nchcui' ñati ti jil'i tya'a ngu';

pana nacuj ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' jil'i tya'a ngu'.

Jua'a nguscua jyo'o Isaías bi' cuentya jil'i ycuí' Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ngu'ni ycuí' Jesús jil'i nu quiña'a tsa ñati nu ndil'i cajua cha' caa ngu' cacua la xi, cha' chcui' yu lo'o ngu' li':

—Cua'a jyaca ma —nacuj Jesús jil'i ngu'—, cha' caca cuayá' tso'o ti' ma —nacuj—. ¹¹ Si'i sca na nu ndacu ti ngu' nu ndu'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu'; cha' nu ndyu'u nde tu'ba ngu', masi lcaa cha' nu nchcui' ngu' ni, xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na si ngunu'u tyiquee ngu'.

¹² Lo'o li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cacua la slo Jesús.

—Ná ndiya ti' nu ngu' fariseo bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' nu'u —nacuj ngu' bi' jil'i Jesús.

¹³ —Ycuí' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, xcuaa Ni lcaa quixi' nu si'i na cuiñi nu ndyataa Ni, cha' ná tso'o quixi' bi' —nacuj Jesús jil'i ngu'—. ¹⁴ Lo'o jua'a ná tso'o ngu' fariseo jua cuentya jil'i ycuí' Ni, bi' cha' nga'a cha' xtyanu ma jil'i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' cuityi', jua'a nti' ngu' fariseo jua —nacuj Jesús—. Si culu'u sca nu cuityi' tyucui jil'i chaca yu tya'a cuityi' ti yu, tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni tsaca ngu' ná nchca ña'a ngu' tyucui su lijya ngu' li'.

¹⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Culu'u nu'u jil'i cua ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cuii jil'i na nu ndacu ngu' —nacui—. Ná nchca cuayá' ti' ya.

¹⁶—¿Ha lo'o cu'ma, ná ngua cuayá' ti' ma? —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—. ¹⁷¿Ha bilya ta ma cuentya? Lcaa na nu tyat'i nde tu'ba ngu' ni, nteje tacui na bi' nde ne' ngu'. Lo'o tsaá ngu' liya', tye lyiji cha' jil'i li'. ¹⁸Pana sca cha' nu nchcui' ngu' ni, stu'ba laca bi' lo'o cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ngu'; xqui'ya cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' nchca cuayá' ti' xa' la ñati si cua ngunu'u tyiquee ngu' bi'. ¹⁹Ca ne' cresiya jil'i ñati ni, ca bi' ntsu'u suu lcaa cha' cuxi: masi cujuui ngu' jil'i tya'a ngu', masi tyu'u cha' jil'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u jil'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cha' cuiñi jil'i tya'a ngu', masi chcui' ngu' cuentyu jil'i tya'a ngu'. ²⁰Si ntsu'u cha' cuxi bi' ne' cresiya jil'i ngu', bi' laca nu ndu'ni ñu'u jil'i tyiquee ngu'; pana lo'o cacu na sca na ni, masi bilya tyat'i tso'o ya' na, ná sca cha' cua'ni lo'o cresiya jil'i na, cha' si' jua'a caca cuxi tyiquee na.

Jly'a ti' sca nu cuna'a xa' tsu' jil'i Jesús

²¹Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya quich'i Tiro lo'o loyuu su cuentya quich'i Sidón; lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i ndyaa ngu' lo'o. ²²Lo'o li' ñaa sca nu cuna'a ca tyi quich'i bi' slo Jesús, ngusi'ya tsa nu cuna'a bi' jil'i Jesús li':

—Cua'ni tya'na ti' nu'u 'na, Xu'na —nacui nu cuna'a bi' jil'i Jesús—. Nu'u nu laca la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o cusu' David, cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na'. Nxalú tsa cui' jil'i sñi' na'.

²³Ni sca cha' ná nguxacui Jesús jil'i nu cuna'a bi'. Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o Jesús:

—Culo nu'u cña jil'i nu cuna'a re cha' tsaá ma' xa' se'i —nacui ngu' jil'i Jesús—, cha' nxi'ya tsa jil'na.

²⁴—Nda ycu'i' Ni 'na lijya na' nde chalyuu cha' sca ti lo'o ngu' Israel chcui' na' —nacui Jesús li'—, cha' ñi'ya ndu'ni xly'a nu cua nguna', jua'a ndu'ni ngu' bi' —nacui.

²⁵Li' cacua la ndyalaa nu cuna'a bi', ndyat'u sti' slo Jesús.

—Xu'na —nacui jil'i Jesús—, xtyucua nu'u jil'i cua.

²⁶Li' nguxacui Jesús cha' jil'i nu cuna'a bi':

—Ná tso'o si xñi' ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' cacu xne' ti —nacui.

²⁷—Chañi cha' nu nchcui' nu'u, Xu'na —nacui nu cuna'a bi'—, pana tya ntsu'u chacuayá' jil'i xne' cha' cacu ni' satya ti nu ndyalú to' mesa laja lo'o ndyacu xu'na ni'.

²⁸—Chañi cha' jly'a ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacui Jesús jil'i—.

Caca cha' nu nti' nu'u lacua —nacui.

Hora ti ndyaca tso'o sñi' nu cuna'a bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i quiña'a ngu' quicha

²⁹Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa, ndyalaa yu ca to' tayu' Galilea bi'. Ndyaa yu xi to' tayu' bi', li' ndyacu yu xi sii' ca'ya cha' chca'a yu xi ndejua. ³⁰Quiña'a tsa ñati ndyalaa slo yu li'; ndyaa lo'o ngu' jil'i quiña'a tsa ngu' quicha, lo'o ngu' nu quicha quiyá', lo'o ngu' cui'tyi', lo'o ngu' cu'u, lo'o nu cu' ya', nu cu' quiyá', lcaa lo nu quicha. Nsta ngu' jil'i ngu' quicha bi' lo yuu slo Jesús, lo'o ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' li'. ³¹Ndube tsa ti' ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' cha' xa' nchcui' ngu' nu ngua cu'u, xa' ngua tso'o tyucui ña'a ya' ngu' nu ngua cu' ya', xa' ndyaa ngu' nu ngua quicha quiyá', xa' tyaca' xee ña'a ngu' nu ngua cui'tyi'. Li' lye tsa ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ni nu laca ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' Israel xqui'ya cha' ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi'.

Nda Jesús na nu ndyacu jacua mil tya'a ñati

³² Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' caa ngu' slo. Nchcui' lo'o ngu' li':

—Tya'na tsa ti' na' jil'i nu ngu' quiña'a re —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—. Cua sna tsa ndya'a ngu' lo'o na' juani, lo'o nga'aa ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti. Ná tso'o culo na' cña jil'i ngu' re cha' tyaa ngu' ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu', cha' ná talo ngu' tyucui' jua'a.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o:

—¿Macala caja na cacu ngu' jil'na? Ne' quixi' nga'a na re su ná ndi'i ñati —nacui' ngu' jil'i Jesús—. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o na re.

³⁴ —¿Ni lcu'a tya'a xlyá ntsu'u jil'i ma? —nacui' Jesús jil'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o jil'i ya —nacui' ngu' jil'i—, lo'o ntsu'u xi cualya sube —nacui' ngu'.

³⁵ Li' ngulo Jesús cña jil'i nu ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' lo yuu. ³⁶ Li' ngusñi Jesús nu cati tya'a xlyá bi' lo'o cualya bi', ndya xlyá'be jil'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be Jesús xlyá lo'o cualya bi', nda yu'be bi' jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' ta ngu' jil'i nu ngu' quiña'a bi'. ³⁷ Li' ndyacu lcaa ngu' xlyá bi' ña'a cuayá' nu nguaala' jil'i ngu'. Lo'o nxuti'i ngu' lcaa yu'be nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', li' ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. ³⁸ Jacua mil tya'a nu qui'yu ndyacu tsa' bi', lo'o xa' cuentya ngua nu cuna'a lo'o nu sube; lcaa bi' ndyacu. ³⁹ Lo'o ndye ndyacu ngu', li' nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Li' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i sube, ndu'u yu ndyaa yu nde loyuu Magdala lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

16

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús nti' ngu'

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo slo Jesús, cha' chcui' cuayá' ngu' lo'o yu, si caca tyijiloo ngu' jil'i yu nti' ngu'. Nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' culu'u sca cha' tlyu jil'i ngu', sca cha' tlyu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi. ² Li' nguxacu' Jesús cha' jil'i ngu':

—Nu cu'ma ni, ndi'ya nchcui' ma lo'o cua tsa'a ti cuichaa: “Lubii cua caca la quee, cha' tso'o tsa ña'a nscua coo tyubi' cua juani”, nacui' ma. ³ Lo'o ndi'ya nchcui' ma nde tlyu lo'o ña'a ma nde cua: “Ca'ya tyo juani cha' lye xi ña'a coo cua, ngata tsa ña'a coo”, nacui' ma. ¿Ni cha' laca, cha' jlo tsa ti' ma ñi'ya caca sca tsa nu lo'o ña'a ti ma nde cua? Pana ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya caca jil'i cu'ma ngu' nasiyu' re tyempo juani. ⁴ Na xña'a tsa tyiquee ma ca ta'a ma cha' xcui' nti' ma cha' cua'ni na' sca cha' tlyu cha' ña'a cui'ya ma jil'i; laca ma ñati nu ná jlyu ti' jil'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti —nacui' Jesús jil'i ngu'—. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma na laca nu ngua jil'i jyo'o Jonás nu ngua tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi cua sa'ni la.

Nga'aa nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li', ndu'u yu ndyaa.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scau' tiye'

⁵ La cui' tsa' bi', cua nteje tacui ngu' lo tayu' lo'o yaca ni'i bi'. Ngutu'u ngu' chaca tsu', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús cha' cua ngujlyaa ti' ngu' cha' qui'ya lo'o ngu' xlyá teje' cha' cacu ngu' tyucui'. ⁶ Lo'o li' ndi'ya nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tii ti' ti' ma tyi'i ma —nacui' Jesús jil'i ngu' bi'—. Cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scau' tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo —nacui'.

⁷ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o tya'a ngu':

—Cha' ná lo'o xlyá teje' ndya'a na, bi' cha' nchcui' nu cusu' cha' jil'i scau' tiye' lo'o na —nacuj' ngu'.

⁸ Pana, ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' ndube ti' mā cha' ná lo'o xlyá teje' liyya mā? —nacuj' jil'i ngu' bi'— Xti tsa cha' jlyá ti' mā jil'i ycuil' Ndyosi. ⁹ ¿Ha chañi cha' bilya caca cuayá' ti' mā? ¿Ha ná ntsu'u ti' mā jil'i nu ca'yu tya'a ti xlyá teje' nu ndyacu ca'yu mil' tya'a ñati' tsubi'? Tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a ndyanu lo'o ndye ndyacu ngu' tsa' bi'. ¹⁰ Jua'a nu cati tya'a xlyá teje' nu ndyacu nu jacua mil' tya'a ñati' ni, la cui' ti cha'; tyuu tya'a chcubi ngutsa'a lo'o yu'be xlyá tya'a nu ndyanu lo'o ndyacu ngu' li'. ¹¹ ¿Ni cha' laca nga'aa nda mā cuentya, cha' ná nchcui' na' cha' jil'i xlyá nu ndacu ngu' lo'o nacuj' na' cha' jil'i scau' tiye'? Xa' cacha' na' jil'i mā, cui'ya mā cuentya ñi'ya ndu'ni scau' tiye' nu nda ngu', la cui' ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo.

¹² Ngua cuayá' ti' ngu' li' cha' nchcui' Jesús jil'i lcaa cha' cuxi nu nclu'u ngu' fariseo lo'o ngu' saduceo jil'i ngu', cha' nga'aa tso'o xñi ngu' cha' bi'; si'i cha' jil'i scau' tiye' nu ndya' xlyá lo'o nu nti' Jesús chcui' tsa' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycuil' Cristo laca Jesús

¹³ Lo'o ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' loyuu su cuentya quich'i Cesarea de Filipino. Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, nchcuane yu jil'i ngu' li':

—¿Na laca nacuj' ñati' cuentya 'na? ¿Tilaca laca na' nu cua nda Ni 'na liyya nde cha' caca na' ñati'? —nacuj' Jesús jil'i ngu' bi'.

¹⁴ —Ntsu'u ñati' nu nacuj' cha' laca nu'u jyo'o Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' tya' tsubi' la —nacuj' ngu' jil'i Jesús—. Lo'o xa' ñati' ni, nacuj' ngu' cha' jyo'o Elías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u xa' la ñati' nu nacuj' cha' jyo'o Jeremías laca nu'u. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nacuj' cha' chaca quiyá' cua ndyu'u chaca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuil' Ni nu ngua sa'ni, la cui' bi' laca nu'u, nacuj' ngu'.

Jua'a nacuj' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús. ¹⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'mā ni, ¿tilaca laca na' nti' mā?

¹⁶ Hora ti nguxacuj' Simón Pedro cha' jil'i Jesús li':

—Cristo laca nu'u —nacuj'—. Sñi' ycuil' Ndyosi nu lu'ú ca laca nu'u.

¹⁷ —Tso'o ntsu'u tyiquee nu'u Simón, sñi' Jonás —nacuj' Jesús jil'i li'—. Si'i ñati' chalyuu ti nu ngulu'u cha' bi' jinu'u; pana ycuil' Ndyosi Sti na' nu ntucua nde cua, nda Ni cha' bi' nu ngua'ya hique nu'u. ¹⁸ Pedro naa nu'u, lo'o jua'a caca nu'u ñi'ya laca sca quee quiyá' ni'i. Nu lo'o nchcui' nu'u tsa, cha' liñi laca nu nchcui' nu'u; bi' laca suu cha' jil'i ñati' 'na, cha' tso'o tsa ndyanu tachaa cha' nu nchcui' nu'u jua'a. Ná taca jil'i cuiñaja, ni cui'i cuxi, ni jyo'o, ni tsaca ñati, ná taca jil'i ngu' tsiya' ti tyijiloo ngu' jil'i ñati' 'na, masi cajaa ñati' 'na xqui'ya cha' cuxi. ¹⁹ Ta na' lcaa chacuayá' jna' jinu'u, cha' taca tyati' ñati' 'na ca su laca ycuil' Ndyosi loo. Nu lo'o ná cua'ni clyu ti' nu'u jil'i ñati' xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati' bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycuil' Ndyosi Sti na' jil'i ñati' bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' nu'u jil'i ñati', la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni jil'i ñati' bi'.

²⁰ Li' ngulo Jesús cña jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i cha' ná cacha' ngu' jil'i ni sca ñati' cha' Cristo laca ycuil' yu.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuil'

²¹ Lo'o tyempo bi' nguxana Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' cha' ntsu'u cha' tsa'a yu nde quich'i Jerusalén. Pana ca quich'i bi' tyacua cha' ti' jil'i yu xqui'ya cha' xcube' tsa ngu' cusu' bi' jil'i yu; jua'a sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó,

lcaa ngu' bi' xcube' ngu' ji'i yu ña'a cuayá' nu cujuui ngu' ji'i yu. Pana tyu'u yu chaca quiya' tsá nchca tyuna, nacui yu. ²² Li' ngusñi Pedro ya' Jesús cha' chcui' lo'o:

—Cua'ni tya'na ti' ycui' Ndyosi jinu'u, Xu'na —nacui Pedro ji'i—. Ná caca bi' ñi'ya nu nacui nu'u.

²³ Hora ti ngxutyacui Jesús, na'a ji'i nu Pedro bi'.

—Tyu'utsu' nu'u Satanás, cha' nga'aa cua'a nu'u 'na —nacui Jesús ji'i Pedro—. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycui' Ndyosi nclyacua ti' nu'u juani; ñi'ya nu nclacua ti' ñati' chalyuu ti, jua'a nclyacua ti' nu'u juani.

²⁴ Li' ngulu'u la Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—Si ntsu'u ñati nu chañi cha' nti' ngu' tsa'a ngu' lo'o na' —nacui—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji'i, cha' tya'a ngu' lo'o na' lcaa tsá, masi cujuui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya na'. ²⁵ Chcuna' chalyuu ji'i ñati nu xcui' nclyacua tsa ti' ñi'ya caca tso'o ji'i ycui' ca; pana quije chalyuu ji'i ngu' ca slo ycui' Ni si tyaja'a ngu', masi cujuui ñati ji'i ngu' xqui'ya na'. ²⁶ Ná tyanu cha' tso'o ji'i ngu' nu lo'o cajaa ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu; nguna' lcaa chalyuu ji'i ngu' bi' li', cha' ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu ji'i ngu'. ²⁷ Chañi cha' chaca quiya' caa na' nu cua nda Ni 'na lijya na' cha' caca na' ñati, stu'ba ti caa na' lo'o lcaa xca ji'i ycui' Ndyosi; ndubi tsa ña'a loo na' lo'o xee ji'i ycui' Ndyosi Sti na' li'. Lo'o li' ta na' xcaya' ngu', ni cña nu cua ngua'ni scaa ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ²⁸ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma' juani, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndu lo'o na chalyuu re juani, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca na' loo ne' cresiya ji'i ñati, na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

17

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús ndu slo ngu'

¹ Lo'o cua ndya'a scaú tsa, li' ndyaa lo'o Jesús ji'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan tya'a ngula Jacobo bi'; jacua tya'a ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua. ² Li' laja lo'o na'a ngu' ji'i Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu li'; ndubi tsa ña'a loo yu ñi'ya ndubi xee cuichaa li'. Ñi'ya sca xee nu ngati' tsa, jua'a ngati' tsa ña'a ste' yu. ³ Lo'o li' ndu'u tucua jyo'o Moisés lo'o jyo'o Elías, ndu ngu' nchcui' ngu' lo'o Jesús. Lo'o nu ngu' tya'a ndya'a Jesús bi', na'a ngu' ji'i ngu' bi'. ⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacui Pedro ji'i—, tso'o tsa cha' nga'a ya re —nacui—. ¿Ha tso'o nti' nu'u si cuiñá na' sna tya'a chcua'ya? Tsaca laca su tyi'i ycui' nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, chaca su tyi'i La Elías.

⁵ Pana laja lo'o nchcui' Pedro, li' ndu'u tucua sca coo nu ngati' tsa ña'a, nu ndubi tsa ña'a, ngüixij chu' ngu', tyucui ña'a su ndu ngu'. Li' nguañi xtyi'i sca ñati. Hora ti ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca Sñi' na', tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i yu. Cua'a tso'o jyaca ma' ji'i lcaa cha' nu chcui' Sñi' na' re lo'o ma.

⁶ Lo'o ndyuna nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cha' nu nchcui' ycui' Ni cuentya ji'i Jesús, li' nclýu ngu' bi' nde lo yuu cha' ndyutsji tsa ngu' bi'. ⁷ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' bi'.

—Tyatu ma' —nacui Jesús ji'i ngu'—, ná cutsji ma' tsiya' ti.

⁸ Laja li' nxña'a nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi' su ndu jyo'o bi' tsá la, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu ngu' bi'; sca ti Jesús ndu ca bi' li'.

⁹ Lo'o lijya nda'ya ti'i ngu' sii' ca'ya bi', li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Ná cacha' mā ji'i xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a mā lo xlya ca'ya jua tsa —nacuj Jesús ji'i ngu' bi'—. Nu lo'o cua ngujui ycu'i na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' mā cha' bi' ji'i xa' ñati.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' cha' jo'ó lacua? Nchcui' cha' clyo la ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya' —nacuj ngu' ji'i.

¹¹ —Chañi cha' caa Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'i lcaa lo na —nacuj Jesús—.

¹² Pana cha' liñi cacha' na' ji'i mā juani cha' cua ñaa nu laca Elías; ná ndyuloo ngu' ji'i, bi' cha' cua ngua'ni cuxi ngu' lo'o. Lo'o jua'a xcube' ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

¹³ Li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ji'i jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' laca cha' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu nxalú cui'i cuxi ji'i

¹⁴ Lo'o cua ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', xa' ndyalaa ngu' su ndi'i ngu' quiña'a lo'o nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús bi'. Hora ti ñaa sca nu qui'yu, ndyatú st'i' yu slo Jesús, nchcui' yu bi' lo'o li':

¹⁵ —Cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i sñi' na', cusu' —nacuj yu bi' ji'i Jesús—. Quicha tsa ti' sñi' na' cha' lu'ba tsa nxalú cui'i cuxi ji'i yu; ndu'ni cui'i bi', cha' lu'ba tsa nclýu yu lo quii', lu'ba ti nxytu ji'i yu lo hitya. ¹⁶ Ñaa lo'o na' ji'i nu quicha bi' slo ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u, pana ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o yu.

¹⁷ —Ná jlya ti' cu'mā tsiya' ti —nacuj Jesús ji'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya ji'i mā. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'mā, nga'aa talo na' ji'i mā tsiya' ti. Pana caa lo'o mā ji'i nu quicha jua slo na' juani.

¹⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' tyu'utsu' tsiya' ti ji'i nu quicha bi'. ¹⁹ Ca tiya' la xi nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús su ntucua ycu'i ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua ji'i ya culo ya ji'i cui'i cuxi bi' lacua? —nacuj ngu' ji'i Jesús.

²⁰ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Xti ti cha' jlya ti' mā ji'i ycu'i Ni, bi' cha' ná ngua ji'i mā —nacuj Jesús ji'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' si chañi ca cha' jlya ti' mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi, masi tsa lo cua sca si'yu cuxee ti nu piti tsa, si jua'a ti jlya ti' mā cha' ji'i Ni, li' taca chcui' mā lo'o ca'ya cua nde: “Tyu'utsu' nu'u tyaa nu'u chaca se'j cajua la”, ñacuj mā ji'i. Lo'o li' taquiya' ca'ya bi' cha' nu nchcui' mā lo'o, tyu'utsu' ca'ya bi' tsaa chaca se'j li'. Ná ntsu'u cha' nu ná caca cua'ni mā si chañi ca cha' jlya ti' mā 'na. ²¹ Lo'o jua'a cha' culo mā ji'i cui'i cuxi bi' ni, ná ca culo mā ji'i cui'i bi' si ná cua'a mā xi ji'i ycu'i ca mā; tso'o si ná cacu mā tyaja laja lo'o chcui' mā lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i nu quicha bi'. Jua'a cua'ni mā ña'a cuayá' nu tyu'u cui'i bi' tyaa.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu'i yu

²² Lo'o li' tya ndya'a ngu' xi loyuu su cuentya Galilea, nu Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Laja lo'o ndya'a ngu' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cuju'i' cresiya 'na ji'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ²³ cujuui ngu' bi' jna' li'. Pana tyu'ú na' chaca quiya' tsā nchca tyuna li'.

Ngua xñi'j tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

Nda ngu' cñi cuentya ji'j laa tonu

²⁴ Cua tsa xi ndyalaa ngu' quichj Capernaum, lo'o li' ndyalaa xi ngu' nu laca cña ne' laa slo Pedro; nxuti'j ngu' bi' cñi cuentya ji'j laa tonu nu ntucua nde Jerusalén. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Pedro:

—Nu mstru ji'j ma ni, ¿ha lo'o yu nda yu cñi ne' laa bi'? —nacuj ngu' ji'j Pedro.

²⁵ —Nda yu —nacuj Pedro ji'j ngu' li'.

Nu lo'o cua ndyalaa Pedro toni'j, li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni'ya nti' nu'u, Simón? —nacuj Jesús ji'j Pedro—. ¿Ti ji'j nclyo ngu' nu laca loo cñi? ¿Ha culo ngu' cñi ji'j sñi' ngu' nti' nu'u? ¿Ha si'j ji'j xa' ñati' culo ngu' cñi?

²⁶ —Ji'j xa' ñati' nclyo ngu' nu laca loo cñi, si'j ji'j sñi' —nacuj Pedro li'.

—Chañi hi. Ná lo'o sñi' ngu' nda caya' cuentya ji'j cha' bi' lacua —nacuj Jesús ji'j Pedro—. ²⁷ Pana ná nti' na cha' ca ñasi' ngu' ji'na, ngu' nu laca loo ne' laa tonu, bi' cha' yaa clya nu'u to' tayu' cha' cu nu'u chcuá xñi cualya lo hitya, cha' xñi nu'u ji'j sca cualya. Li' taya' nu'u ji'j cualya nu caja jinu'u clyo, scana tu'ba cualya bi', cha' culo nu'u cñi nu ntsu'u tu'ba ni'; tyu'u scua cñi bi' cha' ta nu'u cñi ji'j ngu' cuentya jinu'u, lo'o jua'a cuentya jna'.

18

Nhcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'j ycu' ca ngu'

¹ La cui' tyempo bi' ndyalaa lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j slo Jesús cha' chcui' ngu' lo'o:

—¿Tilaca laca nu ndulo la cha' ji'j ca su laca ycu' Ndyosi loo? —nacuj ngu' ji'j Jesús.

² Li' ngusi'ya Jesús ji'j sca nu piti cha' caa slo yu, cha' tyatj nu piti slo ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j.

³ —Cha' liñi nhcui' na' lo'o ma —nacuj Jesús ji'j ngu' bi'—, cha' ná caca tyatj ma cha' ji'j ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'j ma si ná cha'a cha' tyiquee ma; nga'a cha' caca tyiquee ma ñi'ya laca tyiquee nu piti re, cha' ná tyixi ndu'ni ngu' sube. ⁴ Sca ñati' nu laca ñi'ya laca nu piti re, sca ñati' nu ná tyixi tyiquee, nu ná nti' tyijiloo ji'j tya'a cha' caca ycu' sca ñati' tlyu, bi' laca nu ndulo la cha' ji'j ca su laca ycu' Ndyosi loo. ⁵ Nu lo'o xtyucua ma ji'j sca ñati' ñi'ya nti' nu piti re xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' jna', la cui' jua'a na nxyucua ma 'na laca.

Cuxi tsa caca ji'na si ntsu'u sca qui'ya nu ndiya la ti' na

⁶ Si ntsu'u ñati' nu ndatsaa ji'j xa' ñati' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, masi tatsaa ñati' bi' ji'j nu piti re cha' cua'ni yu cha' cuxi, tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane ñati' cuxi bi', lo'o li' xtyú ngu' ji'j ñati' bi' lo hitya tyujo'o cha' tye cha' ji'j tsiya' ti; tso'o la si cajaa ñati' nu jua'a ndu'ni, cha' nga'aa tatsaa ji'j xa' la ngu' sube cha' cua'ni ngu' cha' cuxi. ⁷ iTya'na tsa ñati' chalyuu re! Ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ñu'u ji'j tyiquee ñati'. Lcaa hora ntsu'u cha' cuxi jua'a nde chalyuu, pana tlyu tsa cha' caca ji'j ñati' nu ndatsaa ji'j tya'a cha' cua'ni ngu' cha' cuxi; tlyu tsa cha' ti' tyacua ji'j ñati' bi' nde loo la.

⁸ Nga'a cha' xtyanu ma tsiya' ti lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma ji'j, masi tiji' tsa ti' ma ji'j sca cha' bi' ñi'ya laca si ya' ma laca, ñi'ya laca si quiya' ma laca. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'j ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' ma ji'j, lo'o li' ná tyalaa ma su nga'aa tye tsiya' ti cha' tyaqu' quii'. ⁹ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' ma sca cha' cuxi nu ña'a ma ji'j, nga'a

cha' xtyanu mā cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si culo mā ji'j ycu' cloo mā cha' nga'aa taquiya' mā ji'j cha' cuxi bi' tsiya' ti. Tso'o la xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'j mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu tiji' tsa ti' mā ji'j, cha' li' ná tsa mā nde ca bilyaa su ná tye tsiya' ti cha' tyaqu' quii'.

Cui' ji'j sca xlya' nu cua nguna' ji'j ngu'

¹⁰ 'Ná tso'o si ná taquiya' mā ji'j sca ñati' 'na, masi ji'j sca nu piti. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā, cha' ntsu'u xca ca su ntucua ycu' Ni cuentya ji'j lcaa ngu' sube bi'; lcaa hora ntsu'u chacuaya' hcui' xca bi' lo'o ycu' Ndyosi Sti na' cuentya ji'j nu ngu' sube ji'j. ¹¹ Cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu chacuaya' ji'j ycu' Ndyosi cha' caca na' ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'j ñati' nu cua nguna' chalyuu ji'j xqui'ya cha' cuxi.

¹² '¿Ñi'ya nti' mā ni? Cua ntsu'u sca siyento tya'a xlya' ji'j sca ñati, lo'o li' nguna' tsaca ji'j yu. ¿Ñi'ya cua'ni yu li'? Ndi'ya cua'ni yu ñacu' na': xtyanu yu ji'j taju xlya' quiña'a bi' sii' ca'ya su tso'o ti ndi'j ni', cha' tsa yu tsaana yu ji'j xlya' nu nguna' ji'j yu bi'. ¹³ Lo'o quije bi' ji'j yu, ca cha' tsa ti' yu li', cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'j nu sca ca xlya' nu cua nguna' ji'j yu; pana ná ntsu'u cha' culacua ti' yu ji'j nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a xlya' nu ndyanu tso'o ti. ¹⁴ Ñi'ya nu ndu'ni nu xu'na xlya' bi', cha' ná hcuna' ni sca xlya' ji'j yu, la cui' jua'a ndu'ni ycu' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua, cha' ná nti' Ni cha' hcuna' chalyuu ji'j ni tsaca ñati' xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'j. Ná nti' ycu' Ni tsiya' ti cha' tye cha' ji'j ngu', masi sube tsa ngu' nti' mā.

Ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' na ji'j tya'a na

¹⁵ 'Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a mā nu ngua'ni sca cha' cuxi lo'o mā, li' tsa mā slo ngu' tya'a mā bi', cha' cuaana ti cacha' mā ji'j ngu' bi' ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Tso'o tsa li' si tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu hcui' mā lo'o ngu'; ca xñi'j ti' ngu' li', xqui'ya cha' cua ngua'ni ngu' cha' cuxi bi'. Li' xa' caca stu'ba cha' ji'j mā lo'o ngu' tya'a mā bi'. ¹⁶ Pana si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' cuna ngu' cha' nu nchcui' mā lo'o ngu', tso'o la si tsa mā slo ngu' bi' chaca quiya'; pana lo'o xi xa' la ngu' tya'a mā tsa mā li', cha' lo'o ngu' bi' cuna ngu' cha' nu hcui' tyucuaa mā, cha' caca ngu' bi' testigo. ¹⁷ Lo'o li', si ná tyaja'a ngu' tya'a mā bi' taquiya' ngu' tsiya' ti ji'j tucua sna tya'a mā, li' cacha' mā cha' bi' ji'j taju ñati' ji'j cu'mā, nu stu'ba ndu'ni tlyu mā ji'j ycu' Ndyosi. Lo'o li' si ña'a ti ná tyaja'a nu ngu' tya'a mā bi' taquiya' ngu' ji'j cha' nu nchcui' ca ta'a taju tya'a mā lo'o ngu', li' nga'aa cua'ni tya'a mā lo'o ngu' bi' lacua. Ñi'ya si cua laca ngu' ñati' nu ná ntsu'u cha' ji'j lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, ñi'ya si laca ngu' msu ji'j ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ji'j mā, jua'a cua'ni mā lo'o ngu' bi' li'.

¹⁸ 'Cha' liñi laca nu nchcui' na' re, cha' lo'o ná cua'ni clyu ti' mā ji'j ñati xqui'ya sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati' bi', la cui' jua'a ná cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'j ñati' bi' nde loo la; pana lo'o cua'ni clyu ti' mā ji'j ñati, la cui' jua'a cua'ni clyu ti' Ni ji'j ñati' bi'.

¹⁹ 'Chaca quiya' cacha' ji'j mā cha' chañi cha' cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua lcaa cha' nu ndiña mā ji'j Ni, masi tucua tya'a ti mā ndu mā, si stu'ba cha' nu ntsu'u tyiquee tyucuaa mā. ²⁰ Lo'o na' nga'a na' lo'o mā macala su ndyu'u ti'j tucua sna tya'a ti mā chacuaya' 'na.

²¹ Li' ñaa Pedro cacua la cha' cacha' ji'j Jesús:

—Xu'na —nacu' ji'j Jesús—, ¿ni lca quiya' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'j yu tya'a na' lo'o ndyu'ni yu cha' cuxi lo'o na'? —nacu'—. ¿Ha tso'o cati quiya' cua'ni clyu ti' na' ji'j yu?

²² Li' nguxacu' Jesús cha' ji'j Pedro:

—Ná chcuí' na cha' cati ti quíya' —nacuí Jesús—. Tso'lo cua'ni clyu ti' na jilí tya'a na masi snayala tyii ntucua cati quíya' —nacuí.

Cuú jilí msu nu ná nti' cua'ni clyu ti' jilí tya'a msu yu

²³ Chcuí' na' chaca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jilí ñati: Chcuí' na' cha' jilí sca rey nu ngua ti' cua'ni tye tane', cha' ndacuí tsa msu jilí. ²⁴ Lo'o nguxana ca ti nclyacua ti' rey jua'a, hora ti ndu'u tucua ngu' slo rey bi', ñaa lo'o ngu' jilí sca msu nu ndacuí tyuu tsa miyu paxu jilí. ²⁵ Ná ntsu'u cñi tsiya' ti' jilí msu bi', cha' tya tane' bi' jilí xu'na yu: bi' cha' ngulo xu'na yu cña cha' cujuí' ngu' jilí msu bi', lo'o jilí clyo'lo yu, lo'o jilí ca ta'a sñi' yu, lo'o lcaa na nu ntsu'u jilí msu bi' ca caya' cha' tya cñi nu ndacuí jilí xu'na yu li'. ²⁶ Ndyutsii tsa msu bi' li', nclýu yu lo yuu su ndu xu'na yu. Li' ndyatú stí' slo yu cha' ñña xi tyempo jilí xu'na yu: “Xu'na”, nacuí msu bi' jilí rey, “talo xi 'na”. Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacuí na' jinu'u ca tiya' la.” ²⁷ Ngua tya'na ti' xu'na msu bi' jilí li', ngua'ni clyu ti' jilí msu jilí cuentya jilí tane' bi'. “Cua ndye tane' jinu'u juani. Nga'aa ndacuí nu'u jna”, nacuí xu'na yu jilí yu. Cua ndu'u msu bi' ndyaa li'. ²⁸ Tyucuí nde su ndyaa yu, li' ndyacua tya'a yu lo'o tya'a msu yu nu ndacuí xti ti cñi jilí yu. Hora ti ngusñi yu yane tya'a, tyaala tsa ngua'ni yu jilí tya'a msu yu. “¿Ni hora tya nu'u cñi nu ndacuí nu'u 'na?” nacuí yu jilí tya'a msu yu. ²⁹ Lo'o nu ndacuí xti ti cñi bi' ni, ndyatú stí' slo msu tyaala bi', ndijña xi cha' clyu ti' jilí yu tyaala bi', cha' caca tya'na ti' yu jilí: “Talo nu'u xi 'na”, nacuí jilí nu tyaala bi'. “Ta la xi tyempo 'na cha' tya na' lcaa cñi nu ndacuí na' jinu'u ca tiya' la xi.” ³⁰ Pana nu msu tyaala bi' ni, ná ngua tya'na ti' yu jilí tya'a msu yu tsiya' ti; hora ti ngusta yu quí'ya jilí ca toni' cña, cha' su'ba ngu' jilí ne' chcuá ña'a cuayá' nu tya cñi nu ndacuí jilí yu. ³¹ Lo'o cua na'a lcaa tya'a msu yu ñi'ya ngua cha' cuxi nu ngua'ni yu tyaala bi', xñi' xi ti' ngu' cuentya jilí nu nga'a ne' chcuá bi' li'. Bi' cha' ndyaa ngu' ca slo xu'na ngu' bi', ndacha' ngu' lcaa cha' bi' jilí xu'na, ñi'ya nu ngua jilí nu ndacuí cñi bi'. ³² Hora ti ngusi'ya xu'na yu jilí msu tyaala bi' cha' xa' tyaa yu ca slo. “Cuxi tsa tyiquee nu'u”, nacuí xu'na jilí msu tyaala bi'. “Cua ngüijña nu'u cha' clyu ti' 'na, lo'o jua'a ngua'ni clyu ti' na' jinu'u nquicha', masi quiña'a tsa cñi ndacuí nu'u 'na. ³³ Lo'o juani ni, ¿ni cha' ná ngua'ni tya'na ti' nu'u jilí tya'a msu nu ndacuí xti ti cñi hi, ñi'ya ngua'ni tya'na ti' na' jinu'u?” ³⁴ Ngua ñasi' tsa xu'na msu bi' jilí msu tyaala bi' li', ngulo cña cha' xñi policia jilí, cha' su'ba ngu' jilí ne' chcuá, cha' xcube' ngu' jilí ña'a cuayá' nu tya msu tyaala bi' lcaa cñi nu ndacuí jilí xu'na yu. Bi' laca cuí jilí rey lo'o msu jilí.

³⁵ Ñi'ya ngua'ni rey bi' —nacuí Jesús jilí ngu'—, jua'a cua'ni Sti na' nu ntucua nde cua' lo'o lcaa ma nu ná tyucuí tyiquee ma ndyí'ya ma cha' clyu ti' jilí tya'a ma.

19

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' jilí clyo'lo ngu'

¹ Lo'o ndye nchcuí' Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' ndu'u yu loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu nde loyuu su cuentya Judea. Nteje tacuí Jesús sta'a Jordán, ² lo'o quiña'a tsa ñati ndya'a lca'a jilí yu cha' cua'ni yu jo'lo jilí lcaa nu quicha nu lijya lo'o ngu' bi'; ngua'ni Jesús jo'lo jilí ngu' quicha bi', ngua tso'lo ngu' bi' li'.

³ Laja li' lijya xi ngu' fariseo slo Jesús cha' chcuí' cuayá' ngu' lo'o yu si caca tyijiloo ngu' jilí yu, ngua ti' ngu'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'na cha' xtyanu sca ñati ji' clyo'o yu tsiya' ti, si nga'aa nti' yu ji'i nu cuna'a bi'? —nacui ngu' ji'i Jesús.

⁴—¿Ha bilya hcui' ma lo quityi cha' ji'i ycu'i Ndyosi? —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. “Clyo ngüña Ni ji'i ñati, sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a”, jua'a nscua lo quityi bi'. ⁵Lo'o jua'a ndi'ya nacui Ni: “Bi' cha' tyu'utsu' sca nu qui'yu slo sti yu, slo xtya'a yu, cha' caja clyo'o lo'o sca nu cuna'a, cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu'”. ⁶Nga'aa si'i tucua tya'a ñati laca ngu', cua laca ji'i ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', cha' cua nda ycu'i Ndyosi cha' clyo'o ji'i ngu'.

⁷Li' nguxacuj ngu' bi' cha' ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca ngulo jyo'o Moisés cña ji'na lacua? Cha' tso'o ji'i sca nu qui'yu, nacuj jyo'o cusu' bi', si culo yu sca quityi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a nu laca clyo'o yu.

⁸Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Ná ndaquiya' ma ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'i ma cha' xtyanu ma ji'i clyo'o ma lo'o sca quityi ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Pana si'i jua'a ngua ti' ycu'i Ni tya lo'o ngüña Ni chalyuu. ⁹Cuentya jna' ni, ta na' sca cui' lo'o ma juani: Si ntsu'u sca ñati nu nguxtyanu ji'i clyo'o cha' caja clyo'o lo'o xa' nu cuna'a, ngua'ni tyucuaa ti' yu lo'o nu cuna'a clyo'o yu. Sca ti si clyo'o yu ngua'ni suba' lo'o xa' nu qui'yu, liñi cha' xtyanu yu ji'i nu cuna'a bi' li'. La cui' jua'a, nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o ji'i bi', si xa' caja clyo'o lo'o chaca ñati, cha' suba' cua'ni ngu' bi' li'.

¹⁰Lo'o li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús:

—Tso'o la si ná caja clyo'o na tsiya' ti, si jua'a laca cha' ji'i ngu' qui'yu lo'o clyo'o ngu' —nacui ngu'.

¹¹—Ntsu'u tsa ngu' qui'yu nu ná talo ngu' cha' ntucua ngu' ycu'i ti ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'—. Sca ti si culo ycu'i Ndyosi cña ji'i sca ñati cha' ná caja clyo'o, li' talo yu cha' ná cala' ji'i sca nu cuna'a tsiya' ti, si xtyucua ycu'i Ndyosi ji'i yu bi'. ¹²Ntsu'u tyuu lo cha' nu ndu'ni cha' ná ncha caja clyo'o sca nu qui'yu: ntsu'u ngu' nu quicha ngu' tya lo'o ngula ngu'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu quicha ngu' xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ñati ji'i ngu' bi'; lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni, bi' cha' tso'o la masi ná caja clyo'o ngu' bi' li', nti' ngu', cha' sca ti ycu'i Ndyosi caca loo ji'i ngu' li', nti' ngu'. Nu qui'yu bi' ni, ycu'i yu nda yu cuentya si caca ji'i yu ty'i yu ycu'i ti yu; tso'o si talo yu bi' ty'i yu ycu'i ti yu lacua.

Ngulacuq Jesús ji'i nu sube

¹³Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'i tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycu'i Jesús hique nu sube bi', cha' hcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i nu sube bi'. Li' ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ji'i ngu' bi', ¹⁴pana hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—Ta ma chacuayá' ji'i nu sube cha' caa ngu' slo na' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Ná cua'a ma ji'i nu sube bi'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube ji'i sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati ji'i ycu'i Ndyosi nu lo'o caca Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'.

¹⁵Li' ngusta ya' Jesús hique nu sube bi'. Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁶Ca tiya' la li' ñaa sca nu qui'yu cuañi' slo Jesús.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacuj̄ yu jil̄i Jesús—. Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u jna': ¿Na laca nu tso'o cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacuj̄ yu.

¹⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o yu:

—¿Ni cha' nchcui' nu'u cha' tso'o tsa ndu'ni na'? —nacuj̄ Jesús jil̄i yu bi!—. Sca ti ycu'i' Ndyosi laca nu chañi' cha' tso'o laca Ni. Pana taquiya' nu'u jil̄i lcaa cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi jil̄i ma, si nti' nu'u caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u.

¹⁸ —¿Ñi'ya nu laca cña bi' nti' nu'u? —nacuj̄ yu cuañi' bi' jil̄i.

Li' ngulu'u Jesús xi cha' jil̄i yu bi':

—Ná cujuu ma jil̄i tya'a ñati ma. Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati, ni ná cuana ma cha' tso'o nu ntsu'u jil̄i tya'a ñati ma. Ná chcui' ma cuentyu jil̄i tya'a ñati ma. ¹⁹ Lo'o jua'a cua'ni tlyu ma jil̄i sti ma, jil̄i xtya'a ma. Cua'ni tya'na ti' ma jil̄i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' ma jil̄i ycu'i' ca ti ma.

²⁰ Li' nguxacuj̄ yu bi' cha' jil̄i Jesús:

—Tya lo'o cuañi' na' ndaquiya' na' jil̄i lcaa cña bi' lcaa tsa —nacuj̄ yu cuañi' bi' jil̄i Jesús—. ¿Ha tya ntsu'u la cha' nu tya lyiji cua'ni na' lacua? —nacuj̄.

²¹ —¿Ha chañi' cha' nti' nu'u cha' ca lubii cresiya jil̄i nu'u, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u? —nacuj̄ Jesús jil̄i yu bi!—. Si chañi' cha' nu nchcui' nu'u, yaa clyu cuju' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u; tyu'u cñi' cha' ta nu'u jil̄i ngu' ti' li'. Lo'o li' sta ycu'i' Ndyosi sca cha' tso'o nu tyacua jinu'u ca su ntucua ycu'i' Ni. Lo'o cua ngua'ni nu'u cha' bi', li' caa nu'u slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna yu cuañi' bi' cha' nu nda Jesús lo'o yu, ndu'u yu ndyaa yu li'; xñi' xi ti' yu cha' nchcui' Jesús cha' bi', cha' culiya' tsa yu.

²³ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i:

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacuj̄—, tucui tsa caca jil̄i ngu' culiya' cha' tyat̄i ngu' cha' jil̄i ycu'i' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil̄i ngu'.

²⁴ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya nti' sca camello, lasa la cha' bi'; tucui la tyalaa sca ngu' culiya' ca su laca ycu'i' Ni loo.

²⁵ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil̄i lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Tilaca laca nu taca jil̄i clyaa jil̄i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha' tyalaa ca slo ycu'i' Ndyosi lacua? —nacuj̄ ngu' jil̄i Jesús li'.

²⁶ —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati chalyuu; pana ycu'i' Ndyosi ni, nchca jil̄i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacuj̄ Jesús jil̄i ngu'.

²⁷ Li' nchcui' Pedro xi lo'o Jesús:

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya lcaa na nu ntsu'u jil̄i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacuj̄ nu'u cha' cua'ni ya —nacuj̄ Pedro jil̄i Jesús—. ¿Na laca caja jil̄i ya nde loo la li'?

²⁸ —Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani —nacuj̄ Jesús jil̄i ngu'—, cha' nu lo'o caca chalyuu cucui bi' ni, li' caa na' nu cua nda Ni 'na lijya' cha' caca na' ñati; tsa'a tucua na' ca su tso'o tsa ña'a ca bi', cha' cua'ni cuayá' na' jil̄i lcaa ñati chalyuu li'. Lo'o cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', tiya' la tyucua ma lo tii tyucuaa tya'a yaca nu tso'o tsa ña'a, cha' cua'ni cuayá' ma jil̄i tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel bi'. ²⁹ Lo'o jua'a cua'na ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni ngu' cña cuentya jna', nu nguxtyanu lcaa na nu ntsu'u jil̄i ngu' cha' ndyuni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jil̄i ngu' bi' jua'a ti; masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jil̄i ngu', masi xtyanu ngu' lcaa cha' bi', pana caja chalyuu

nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu'. Lo'o jua'a xa' caja quiña'a la cha' ji'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' ji'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. ³⁰ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha' bi' laca ngu' nu caca nde loo la; nu ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' ngu' laca nu tyanu nde chu' la li'.

20

Cui ji'i ngu' nu ndya'a ne' xña ji'i ñati

¹ Chaca cha' nti' na' chcu'i lo'o ma juani, cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya caca lo'o laca ycu'i Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Chcu'i na' sca cui cuentya ji'i sca nu laca xu'na msu. Ngua sca tsá nde tlya ndu'u yu ndyaa yu lcaya' cha' chcu'i yu lo'o ngu' nu caca msu ji'i, si cua'ni ngu' cña ne' lo'o ji'i yu ca su ndyataa yaca si'yu losu' tyixi. ² Ta yu xcaya' msu ñi'ya nu nda ti ngu' tyempo bi', nacui xu'na msu bi' ji'i ngu'; tso'o tsa nti' ngu' msu bi', si caja tsa lo cua caya' ji'i ngu'. Li' ndu'u msu bi' ndyaa ngu' ne' lo'o ji'i yu bi', cha' cua'ni ngu' cña. ³ Nu lo'o cua ndye sna hora ntsu'u ngu' cña, li' ndyaa xu'na ngu' bi' lcaya' chaca quiya'. Ndacua na'a yu ji'i xa' la ñati, pana ndu ti ngu' cha' bilya caja cña ji'i ngu'. ⁴ Li' nchcu'i yu lo'o ngu' bi': "Yaa clyo ma, cua'ni ma cña ne' lo'o 'na. Stu'ba cua'ni ma cña lo'o msu 'na, cha' cua ntsu'u ngu' ndyu'ni ngu' cña 'na juani. Ta na' caya' tso'o ji'i ma li'", nacui yu. Hora ti ndyaa ngu' ne' xña ji'i xu'na msu bi' li'. ⁵ Lo'o li' xa' ndyaa xu'na msu bi' lcaya' nde hora, jua'a chaca quiya' na'a yu ji'i xi xa' la ngu' cha' na ndu ti ngu'. La cui' ti cha' nchcu'i yu lo'o ngu' bi' li', lo'o li' la cui' jua'a ngua chaca quiya' hora cua sna nde ngusii. ⁶ Nu lo'o cua ngusii la ña'a ti tya ndu xi ñati lcaya' bi'. Nchcu'i xu'na msu bi' lo'o ngu' li': "¿Ni cha' laca na ndu ti ma ca nde tyucui tsa?", nacui yu ji'i ñati bi'. "¿Ha ná ntsu'u cña ji'i ma lacua?" ⁷ "Ná ntsu'u ñati nu nti' msu juani", nacui ngu' ji'i. "Yaa clyo ma cua'ni ma xi cña ne' lo'o 'na lacua", nacui xu'na msu bi' ji'i ngu' li'. ⁸ Tiya' la li' lo'o cua tyaa ti cuichaa, li' nchcu'i xu'na cña bi' lo'o nu laca loo ji'i msu: "Xi'ya nu'u ji'i lcaa msu juani cha' ta nu'u xcaya' ngu'", nacui. "Clyo ta xcaya' msu nu ndyalaa ca ti. Cuati su cua tye, li' ta nu'u xcaya' ñati nu ndyalaa tya tlya la." ⁹ Li' ndyalaa ngu' nu nguxana ca ti cña ca slo yu, pana nda yu xcaya' ngu' ñi'ya si ntsu'u ngu' cña tyucui tsa. ¹⁰ Ca tiya' la, li' ndyalaa ngu' nu nguxana cña tya tlya la slo yu. Ngulacua ti' msu bi' cha' quiña'a la cña caja xcaya' ngu' li', pana stu'ba ti ngujui xcaya' lcaa msu ji'i. ¹¹ Ñasi' xi msu nu nguxana cña tya tlya li'. ¹² "Tyucui tsa ngua'ni ya cña jinu'u", nacui msu bi' ji'i xu'na. "Masi tyique' tsa cua nde hora, ña'a ti tya ngua'ni ya cña jinu'u. Lo'o juani, stu'ba ngujui xcaya' lcaa tya'a ntsu'u ya cña, masi sca hora ti ngua'ni ngu' jua cña jinu'u", nacui msu nu nguxana cña nde tlya bi'. ¹³ Li' nguxacuj xu'na cña bi' cha' ji'i msu ñasi' bi': "Si'li cha' cuxi nu ndyu'ni na' lo'o ma. ¿Ha si'li na cua ngüñi cha' jna' lo'o ma ni tsa lo xcaya' nu ta na' ji'i ma? Lo'o jua'a, tsa lo cua cña xcaya' cu'ma nda na' ji'i ma juani. ¹⁴ Xña ma xcaya' ma, tyaa ma li'. Ná ntsu'u cha' ca ñasi' cu'ma 'na. Si nti' na' cua'ni na' cha' stu'ba xcaya' cu'ma lo'o nu xa' la msu nu xti ti hora ngua'ni cña, tso'o tsa lacua. ¹⁵ Ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni na' ñi'ya nu nti' ti na' cua'ni na' lo'o cña na. ¿Ha si'li jua'a? ¿Ni cha' laca liye' ti' ma ña'a ma 'na, cha' tso'o ti xcaya' nda na' ji'i lcaa msu 'na?", nacui xu'na msu bi'. ¹⁶ Pana nu ngu' nu tyu'u tucua lo'o cua tye ti cha', bi' laca ngu' nu caca nde loo la; ngu' nu ndu'u tucua clyo, bi' laca ngu' nu tyanu nde chu' la —nacui Jesús—. Cua ndacane Ni ji'i quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' ni cha' nda Ni, pana cua laca ti ñati nsubi Ni ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i Ni.

Xa' nchcu'i Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'i

¹⁷ Tya ndya'a ngu' tyucuij cha' tsa'a ngu' ca quichi Jerusalén. Li' ndu'utsu' Jesús xi to' tyucuij lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jiji, cha' chcu' xi lo'o ngu' bi' li'.

¹⁸ —Jlo ti' mā cha' tyacu' na tyaa na tyucuij nde ca'ya juani, cha' cua tsa'a ti na nde Jerusalén —nacu' Jesús jiji' ngu' bi'—. Caju taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyā' cha' caca na' ñati, cha' tsa'a lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li', chcu' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, cha' xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. ¹⁹ Li' tsa'a lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo, cha' xtyí lo'o ngu' bi' 'na. Lo'o jua'a quiji' ngu' bi' 'na lo'o reta, cujui' ca'a ngu' bi' 'na lo crusi li'. Pana, tsā nchca tyuna, li' tyu'ú na' chaca quiya' —nacu' Jesús.

Ndijña xtya'a Jacobo sca cha' tso'o cuentya jiji' sñi'

²⁰ Lo'o li' yaa xtya'a Jacobo lo'o Juan ca slo Jesús. Zebedeo laca sti tyucuaa nu qui'yu bi'. Stu'ba ti yaa nu cuna'a bi' lo'o tyucuaa sñi', li' ndyat' sti' ma' slo Jesús cha' jña ma' sca cha' tso'o jiji'. ²¹ Li' nchcuane Jesús jiji' nu cuna'a bi': —¿Na laca nti' nu'u? —nacu' Jesús jiji'.

—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' cha' stu'ba ti chca'a sñi' na' lo'o nu'u ca su caca nu'u loo nde loo la —nacu' nu cuna'a bi'—. Culo nu'u cña cha' chca'a tsaca yu la'a tsu' cuj' jinu'u, chaca yu bi' chca'a yu la'a tsu' coca jinu'u —nacu'.

²² Li' nchcu' Jesús lo'o tyucuaa nu qui'yu bi':

—Ná nchca cuayá' ti' mā ñi'ya laca cha' nu ndijña mā 'na juani —nacu' Jesús jiji' ngu'—. ¿Ha taca jiji' mā chcube' mā ñi'ya nu chcube' na', ñi'ya ca si ta ngu' sca taná nu clyaa' tsa cha' co'o na? ¿Ha talo mā si xcube' ngu' jiji' mā ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' jna', nu lo'o cujuui' ngu' 'na?

—Taca jiji' cua —nacu' ngu' bi' li'.

²³ —Chañi cha' lo'o cu'mā co'o mā taná clyaa' nu ntsu'u cha' co'o na' bi', lo'o jua'a chcube' mā ñi'ya nu chcube' na' —nacu' Jesús jiji' ngu'—. Pana ná ntsu'u chacuayá' ta na' sca se'j nde sii' na' cha' chca'a mā lo'o na' nde loo la, cha' cua laca ngusubi ycu' Ndyosi Sti na' jiji' ñati nu chca'a nde sii' na' tyempo bi'.

²⁴ Lo'o ndyuna nu chaca tii tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jiji' Jesús, chij' tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' jiji' Jacobo lo'o jiji' tya'a yu li'. ²⁵ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jiji' lcaa ngu' bi', cha' tyu'u ti' ngu' slo.

—Jlo ti' mā cha' nu laca loo jiji' ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacu' Jesús jiji' ngu' nu ndyaca tsa'a jiji'—. Lye tsa nclo ngu' nu laca loo bi' cña jiji' ngu' ca quichi tyi' ngu'; ²⁶ pana nu cu'mā ni, ná cua'ni mā jua'a. Lcaa lo cña nu taca tyucuaa mā jiji' tya'a ñati mā, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni mā, si cua nti' mā cha' caca mā loo jiji' ngu'. ²⁷ Lo'o jua'a, si nti' mā cha' ndulo la cha' jiji' mā cuentya jiji' ngu' tya'a mā, ntsu'u cha' cua'ni mā ñi'ya si laca mā msu jiji' tya'a mā, masi ná lo'o caya'. ²⁸ Na' nu cua nda Ni 'na lijyā' cha' caca na' ñati, ná lijyā na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycu' na' laca na' msu jiji' ñati, bi' cha' lijyā na'. Na cua lijyā na' cha' cajaa na' cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jiji' ñati, cha' cua'ni lyaá na' jiji' quiña'a tsa ñati li' —nacu' Jesús jiji' ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jiji' tucua tya'a ngu' cuityi'

²⁹ Cua ndyalaa ngu' quichi Jericó. Cua tyu'u ti ngu' tyaa ngu' li', lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu'u lca'a jiji' Jesús. ³⁰ To' tyucuij su tyeje tacui ngu' nga'a tucua tya'a ngu' cuityi'; cua ndyuna ngu' cuityi' bi' cha' ycu' Jesús nteje tacui tyucuij jua, bi' cha' cuji' ngusi'ya ngu' jiji' yu:

—Xu'na, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ya. Jlo ti' ya cha' la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o David laca nu'u —nacu'i ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús.

³¹ Pana ná ndiya ti' nu ngu' quiña'a bi', cha' lye tsa ngusi'ya ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús.

—Cuaana ti cu'ma —nacu'i ngu' jil'i ngu' cuityi' bi'.

Ná ndyuna ngu' cuityi' bi', cui'i la ngusi'ya ngu' bi' li':

—Xu'na, nu'u nu laca la cui' tya'a ñati jil'i jyo'o David —nacu'i ngu' cuityi' bi' jil'i Jesús—, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ya.

³² Li' ndyatú Jesús, ngusi'ya jil'i ngu' cuityi' bi', cha' caa ngu' slo.

—¿Na laca nti' ma cha' cua'ni na' lo'o ma? —nacu'i Jesús jil'i ngu' bi' li'.

³³ —Xu'na —nacu'i ngu' bi' jil'i—, nti' ya cha' tyaca' tso'o xee cloo ya ña'a ya chaca quiya'.

³⁴ Tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu jil'i ngu' bi'. Ngusta sne ya' yu chu' si'yu cloo ngu' bi' li', lo'o hora ti tyaca' tso'o xee loo ngu', ña'a ngu' chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu', nguta'a ngu' bi' lo'o Jesús.

21

Ngua'ni ch'i ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Cua ngulala ti tyalaa ngu' quich'i Jerusalén. Cua tyeje tacui ti ngu' sca quich'i sube ti su naa Betfagé, sii' ca'ya Olivos ndi'i quich'i bi'. Li' ngulo Jesús cña jil'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

² —Yaa ma nde lquich'i re —nacu'i—. Yala ti quije sca huru nu ndu ndyaca' jil'i ma; ndu ni' lo'o sñi' ni'. Xat'i' ma jil'i na'ni bi', cha' tyaa lo'o ma jil'i ni' ca nde.

³ Pana si xcuaene ngu' jil'i ma: “¿Ni cña cua'ni ma lo'o huru jua?” Li' ñacu'i ma jil'i ngu' bi': “Ntsu'u cña cuentya jil'i ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni huru re”. Li' hora ti ta ngu' chacuayá' jil'i ma cha' caa ma caa lo'o ma jil'i ni'. ⁴ La cui' jil'i cha' bi' nchcui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nscua cha' bi' lo quityi:

⁵ Cacha' ma jil'i ngu' quich'i Sión:

“Ña'a ma ña'a cha' cua lijya ti nu laca loo jil'i ma.

Ná tyaala nu cusu' bi', hichu' huru ti ntyucua yu.

Sca huru cuañi' laca ni', sñi' na'ni nu ndyi'ya yu'ba laca huru cuañi' bi'.”

⁶ Lo'o li' ndyaa nu tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lquich'i bi', ñi'ya nu ngulo Jesús cña jil'i ngu'. ⁷ Ñaa lo'o ngu' jil'i huru bi' lo'o sñi'. Li' ngusta ngu' ste' ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni'. Li' ndyaa tucua Jesús hichu' ni'. ⁸ La cui' jua'a nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i ca bi' nguscana ngu' ste' ngu', ngusta ngu' jil'i tyucui' cha' caja tyucui' tso'o su ñaa Jesús ntucua hichu' huru bi'. Xa' la ñati ngusi'yu sta' yaca cha' sta ngu' tyucui' su ñaa yu. ⁹ Lo'o lcaa ngu' nxi'ya ngu' cha' cha' ti' ngu', masi ngu' nu ndyaa nde loo la, masi ngu' nu ñaa nde chu' la; chaa tsa ti' lcaa ngu' bi'.

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati tya'a jil'i jyo'o rey David laca nu'u —nacu'i ngu' jil'i Jesús—. Tso'o tsa cua'ni ycu'i Ni lo'o nu'u cha' lijya nu'u lo'o chacuayá' jil'i ycu'i nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni tlyu na jil'i ycu'i Ndyosi —nacu'i ngu'.

¹⁰ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quich'i Jerusalén, ndyat'i ngu' to' lo'o quich'i bi'. Ndube tsa ti' ngu' quich'i bi' li'. Cui'i tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': —¿Tilaca laca nu lijya ré? —nacu'i ngu'.

¹¹ Li' nguxacu'i nu quiña'a tsa ñati bi' cha' jil'i ngu' quich'i bi':

—Jesús Nazaret laca nu nde. Loyuu su cuentya Galilea laca quich'i tyi yu. Tu'ba jil'i ycu'i Ndyosi laca yu re —nacu'i ngu'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹² Lo'o li' ndyalaa Jesús to' laa tonu su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. Ndyati yu ndyaa yu ne' laa bi'. Li' ngulo'o yu ji'i lcaa ngu' nde liya', ngu' nu ndyujui' yu'ba nde ne' laa bi', jua'a lcaa ngu' nu ndi'i ndyi'ya yu'ba bi'; nguxasu Jesús mesa su nchcusa'a ngu' cñi ji'i ngu', nguxasu yu yaca su ntucua ngu' nde jui' paloma.

¹³ —Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i laa re —nacu'i Jesús li'—: “Ni'i su caca chcu'i lcaa ñati lo'o ycu'i Ndyosi, jua'a ñacu'i ngu' cha' ji'i ni'i 'na, nacui Ni.” Jua'a nscua lo quityi, pana juani, cua ngu'a'ni ma cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacu'i Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁴ Li' ñaa xi ngu' cuityi' ca su ndu' Jesús ca ne' laa tonu bi', lo'o jua'a ñaa xi ngu' nu quicha quiya'; ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi' li'.

¹⁵ Na'a sti jo'ó nu laca loo cha' tlyu nu ngua'ni Jesús; lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', na'a ngu' ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o ngu' quicha bi'. Lo'o jua'a na'a ngu' cha' ndi'i tyu'u ty'a'a nu sube, cha' cui' tsa nchcu'i nu sube bi' ndyu'ni chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' la cui' ñati ty'a'a ji'i jyo'o rey David laca nu'u —nacu'i nu sube bi'.

Nu lo'o ndyuna ngu' tlyu bi' ñi'ya nu nchcu'i nu sube, ngua ñasi' tsa ngu' nu laca loo bi' li'. ¹⁶ Hora ti nchcu'i ngu' bi' lo'o Jesús:

—¿Ha ná ndyuna nu'u cha' cui'ni nu nchcu'i nu sube re cuentya jinu'u? —nacu'i ngu' bi' ji'i Jesús.

—Cua ndyuna na' —nacu'i Jesús li'—. Si'i cha' cui'ni laca cha' nu nchcu'i nu sube re. ¿Ha bilya chcu'i ma lo quityi nu nscua sca cha' ndi'ya?: Ndula tu'ba cubi', ndula tu'ba nu sube cuañi'; chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi.

¹⁷ Ndu'u Jesús ndyaa li'; ndu'u yu quichi' tlyu, ndyaa nde sca quichi' piti nu naa Betania. Ca bi' ngujua' yu talya.

Ngua'ni Jesús cha' ngüityi sca yaca quityi

¹⁸ Ca chaca tsá nguxtyu'u Jesús ñaa nde quichi' tlyu bi', ntyute' yu li'. ¹⁹ Lo'o li' na'a yu sca yaca quityi nu ndu' to' tyucui. Ndyaa na'a yu ji'i yaca bi' si ntsu'u si'yu lo yaca bi' cha' cacu yu; pana ná ntsu'u si'yu lo, xcu'i laca' ti ntsu'u lo. Li' nchcu'i Jesús ji'i yaca bi':

—Nga'aa tyu'u tsiya' ti si'yu lo yaca cua chaca yija —nacu'i.

Hora ti ngüityi yaca bi'. ²⁰ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li':

—¿Na laca ngua ji'i yaca quityi bi', cha' tsa tsiya' ca ngüityi yaca bi'? —nacu'i ngu' bi' ji'i Jesús.

²¹ Li' nguxacu'i Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Cha' liñi nchcu'i na' lo'o ma juani —nacu'i—. Si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi, si si'i cha' tucua ti cha' ntsu'u tyiquee ma nchcu'i ma lo'o Ni, lo'o cu'ma caca ji'i ma cua'ni ma sca cha' tlyu jua'a. Si'i cha' quityi sca yaca ti chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi li', masi taca chcu'i ma lo'o ca'ya jua ndi'ya: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacu'i ma ji'i. Lo'o li' jua'a sca ji'i, cha' tyu'utsu' ca'ya bi'. ²² Lcaa lo cha' nu jña ma ji'i ycu'i Ndyosi ni, si chañi cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i Ni, caja cha' bi' ji'i ma li'.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá ji'i ycu'i Ndyosi

²³ Nu lo'o ndyalaa ngu' quichi' tlyu bi', li' xa' ndyati' Jesús ndyaa ne' laa tonu bi'; nclyu'u yu ji'i ñati chaca quiya'. Lo'o li' na'a sti jo'ó nu laca loo lo'o xa' la ngu' cusu' nu laca loo, na'a ngu' ji'i Jesús. Hora ti ñaa ngu' bi' slo yu cha' xcuane ngu' cha' ji'i yu li':

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u ñi'ya nu ndyu'ni nu'u juani? —nacu' ngu' nu laca loo bi' ji' Jesús—. ¿Ma nde ngujui chacuayá' cua jinu'u? —nacu' ngu' bi' ji'.

²⁴—Lo'o na' xcuane na' sca cha' ji' mā lacua, ñi'ya xacu' mā cha' 'na li' —nacu' Jesús ji' ngu' bi' li'—. Si caja ñi'ya xacu' mā cha' re 'na, lo'o na' xacu' na' cha' ji' mā li'; cacha' liñi na' ji' cu'mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na, cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndyu'ni na' re li'. ²⁵Tso'o lacua, nu lo'o tya ntyucuatya Juan ji' ngu', ¿ha chacuayá' ji' ycu' Ndyosi ngua bi'? ¿Ha chacuayá' ji' ñati ti ngua bi'?

Li' cuaana ti nchcui' ngu' nu laca loo bi' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya xacu' na cha' ji' yu? Si ñacu' na: “Chacuayá' ji' ycu' Ndyosi ntyucuatya Juan bi' ji' ngu'”, ná tso'o tyu'u cha' jua'a; hora ti ñacu' yu ji' na li': “¿Ni cha' ná ngusñi mā cha' nu nchcui' yu lacua?” ²⁶ Lo'o si ñacu' na: “Chacuayá' ji' ñati ti ntyucuatya Juan bi'”, la cui' ti ná tso'o si ñacu' na jua'a, cha' ntsi na ji' lcaa ngu' quich' re, cha' lcaa ngu' jlya ti' ngu' cha' chañi cha' ngua Juan bi' tu'ba ji' ycu' Ndyosi.

²⁷ Bi' cha' ndi'ya ngxacu' ngu' bi' cha' ji' Jesús:

—Ná jlo ti' ya —nacu' ngu' bi'.

—Tso'o lacua —nacu' Jesús ji' ngu' bi'—. Ni na', ná cacha' na' ji' mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na cha' cua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni na'.

²⁸ Tya ngulu'u la Jesús xi cha' ji' ngu' li':

—Chcui' na' sca cui' re lo'o mā, lo'o li' xacu' mā cha' jna' —nacu' Jesús ji' ngu'—. Cua ndi' sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o sñi' nu ngula clyo: “Sñi'”, nacu' ji' sñi' clyo bi', “yaa nu'u cua'ni cña ne' lo'o 'na juani, su ntsu'u yaca si'yu losu' tyixi 'na”. ²⁹ “Ná tsa'a”, nacu' sñi' yu li'. Pana tsa cua tsa ti xi ngua tyuju'u ti' sñi' cha' ná ndaquiya' ji' sti, lo'o li' ndu'u ndyaa cña bi'. ³⁰ Lo'o la cui' ti cña bi' ngulo sti ji' nu chaca sñi' yu. “Tsa'a na', ná cube ti' nu'u”, nacu' yu cuañi' bi' ji' sti. Pana cha' cuiñi ti nchcui', cha' ná ndyaa cña ji' sti. ³¹ ¿Ñi'ya nti' cu'mā ni? Nu tyucuaa qui'yu cuañi' bi' ni, ¿tilaca laca nu ngua'ni cña nu ngua ti' sti ngu' cha' cua'ni ngu'?

—Sñi' clyo yu, bi' laca bi' —nacu' ngu' ji' Jesús li'.

—Chañi cha' ji' mā —nacu' Jesús ji' ngu'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ntsu'u ngu' cuxi, ñi'ya nti' nu msu ji' ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu', ntsu'u ngu' bi' nu yala la tyat' cha' ji' ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji' ngu'; jua'a ntsu'u nu cuna'a calle ti nu yala la tyat' ngu' cha' ji' ycu' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya ji' ngu'. Pana cu'mā ni, tiya' tsa tyalaa cu'mā ca su ntucua ycu' Ni. ³² Nu lo'o ñaa jyo'o Juan bi' ni, xcui' cha' liñi nchcui' yu lo'o mā. Liñi tsa ngua'ni yu, pana ná ngua'ni cuentya mā tsiya' ti ji' cha' nu nchcui' yu lo'o mā. Lo'o nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' ni, cua ndaquiya' ngu' bi' ji' cha' nu nchcui' Juan bi' li'; jua'a nu cuna'a calle bi', ndaquiya' ngu' ji' cha' nu nchcui' Juan. Masi cua na'a mā ñi'ya jlya ti' nu ngu' cuxi tyiquee bi' cha' nu ngulu'u Juan, ná nchca caca tyuju'u ti' mā ji' qui'ya nu ntsu'u ji' ycu' ca mā, xqui'ya cha' ná ngusñi mā cha' nu nchcui' Juan bi' tsiya' ti.

Cui' ji' msu xña'a

³³ Nde chcui' na' chaca cui' lo'o mā: Ngua sca ngu' culiya', li' ndyataa yu quiña'a tsa yaca si'yu losu' tyixi. Ngusu'ba yu culiya' bi' sca lo'o hichu' yaca bi' li', xcui' yaca ye'e ndya' lo'o bi'. Lo'o jua'a ngüiñá yu sca pilya cha' tyatá si'yu losu' ndacua, cha' tyu'u hitya tyixi nu ntsu'u ji' si'yu bi'. Li' ngüiñá yu sca ni' su tyu' ngu' cua' ji' cña bi'.

'Li' nda nu xu'na yuu bi' yuu nguüjña xi xa' la ñati, cha' cua'ni ngu' cña ne' lo'o jil'i yu, cha' ntsu'u sca cña tsa'a yu tyijyu'. ³⁴ Tiya' la lo'o cua ngulala ti tyempo xuu ngu' si'yu bi', tyijyu' ndi'i xu'na yuu bi'. Li' ngulo yu cña jil'i ngu' msu jil'i yu cha' tsa'a ngu' ca su ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i, cha' tsa'a squi'ya ngu' msu bi' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyanu jil'i xu'na yuu bi'. ³⁵ Pana lo'o na'a ti nu ngu' nu ndyu'ni cña bi' jil'i ngu' msu nu ngulaa bi', hora ti ndaya' ngu' jil'i ngu' msu bi'; ngujui'i ngu' jil'i tsaca yu, ndyujuii ngu' jil'i chaca yu, ngujui'i ngu' quee jil'i xi xa' la ngu'. ³⁶ Li' nda xu'na yuu bi' jil'i chaca latya msu, cha' ndyaa ngu' slo nu ngu' nu ndyu'ni cña bi'; pana na'a ti ngu' bi' jil'i msu bi', li' la cui' ti cha' cuxi ngua'ni ngu' bi' lo'o msu bi'.

³⁷ 'Ca tiya' la li' nda xu'na yuu bi' jil'i sñi' ycu'i' ca ndyaa slo ngu' nu ndyu'ni cña bi'. "Ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' jil'i sñi' ycu'i' na'", ngua' ti' xu'na yuu bi'. ³⁸ Pana na'a ti ngu' bi' jil'i sñi' nu culiya' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': "Sñi' ycu'i' ndyalaa juani", nacu'i' ngu' jil'i tya'a ngu'. "Nu cua caca xu'na yaca si'yu re nde loo la, bi' cha' tso'o la si' cujuui na jil'i yu, cha' tyanu lo'o re cuentya jil'na", nacu'i' ngu' bi'. ³⁹ Lo'o li' ndaya' ngu' bi' jil'i sñi' xu'na yuu bi', ndyaa lo'o ngu' bi' jil'i yu nde chu' lo'o, ndyujuii ngu' bi' jil'i yu li'.

⁴⁰ ¿Na laca cua'ni xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' xña'a nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i yu, nu lo'o tyaa yu chaca quiya', nti' ma? —nacu'i' Jesús jil'i ngu' li'.

⁴¹ —Cujuii clya xu'na yuu bi' jil'i lcaa ngu' tyaala bi' —nacu'i' ngu' jil'i Jesús—. Lo'o li' ta yu yuu bi' jña xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña lo yuu bi'. Culana xu'na yuu bi' jil'i ñati tso'o nu tyaja'a ta xi si'yu jil'i yu, caya' lo yuu bi'; ta ngu' si'yu lcaa yija' lo'o ndyaca tyempo nu nxuu ngu' si'yu bi'.

⁴² Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ha bilya chcu'i' ma lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi? Ndi'ya nscua cha':

La cui' quee tonu nu nguxcuaa cuityi ni'i jil'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu',

juani cua ngujui cña cua'ni quee bi';

ndu bi' su ndulo la cha' jil'i cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi.

Ycu'i' Ndyosi ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na jil'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' cha' nu nscua lo quityi nu ngua tya sa'ni; ⁴³ bi' cha' cacha' liñi na' jil'i ma juani, cha' nga'aa ta ycu'i' Ndyosi chacuayá' tyati' cu'ma cha' jil'i Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ma. Pana ta Ni chacuayá' tyalaa xa' la ñati ca slo ycu'i' Ni, si tso'o ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' cña jil'i Ni. ⁴⁴ Lo'o cha' jil'i quee tonu bi' ni, na' laca ñi'ya laca quee tonu bi'; ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'i lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati tacu' ngu' lo cha' jna', nga'aa tso'o tyi'i ñati bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, tye cha' tsiya' ti jil'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' jna' nu lo'o ya'a ngu' nde chalyuu.

⁴⁵ Sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo ni, nu lo'o ndyuna ngu' cui' nu cua nchcui' ca ti Jesús lo'o ngu', nu nchcui' cha' jil'i ngu' tyaala nu ngua'ni cña ne' lo'o jil'i nu culiya' bi', lo'o jua'a nu nchcui' cha' jil'i ngu' cuityi ni'i nu ná tso'o, li' ngua tii ngu' nu laca loo bi', cha' nchcui' ca'a Jesús cha' jil'i ycu'i' ngu' bi'. ⁴⁶ Lye tsa ngua ti' ngu' bi' taya' ngu' jil'i Jesús, cha' cujuui ngu' jil'i, ngua ti' ngu'; pana ná ngua jil'i ngu' bi', cha' ndyutsii ngu' jil'i nu ñati quiña'a bi', cha' quiña'a tsa ngu' jly'a ti' ngu' cha' laca Jesús sca ñati nu laca tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi.

22

Cuii jil'i ta'a su ngujui clyo'o ngu'

1 Nchcui' Jesús chaca cui' lo'o ngu' li':

2—Chcui' na' chaca cha' lo'o mā cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati —nacui Jesús li'—. Caca bi' ñi'ya ngua sca tsá lo'o ngua ta'a ngujui clyo'o sñi' rey. Ngua'ni rey ta'a li'. 3 Ngulo cña jil'i msu jil'i cha' tsaa ngu', tsaa chcui' ngu' lo'o lcaa ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o rey, cha' cua ndyalaa tsá nu caca ta'a bi'; pana ná ntaja'a ñati bi' caa ngu' slo rey nu ngua tsá ta'a bi'. 4 Xa' ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i, cha' tsaa ngu' slo ñati bi' chaca quiya': “Chcui' mā lo'o lcaa ñati bi', cha' cua laca ngua'ni cho'o na' scuaa cha' cacu ngu'; cua ndyujui na' bata lo'o chqueru. Cua laca ntsu'u xlyaa cacu ngu' juani, si cua'ni ngu' cha' tso'o caa ngu' ta'a re yala ti, cha' cua ngujui clyo'o sñi' na'”, nacui rey jil'i msu jil'i. 5 Pana ná ndu'u tucua ñati bi', cha' ná ndube ti' ngu' cha' ngujui clyo'o sñi' rey bi'; ndyaa ngu' cña ne' quixj', ndyaa xi xa' la ngu' ndyujui' ngu' yu'ba jil'i ngu'. 6 Lo'o jua'a xi xa' la ñati bi' ni, ndaya' ngu' jil'i msu bi', nxytí lo'o ngu' jil'i msu bi'; cuati jua'a ntsu'u su ngujui' ngu' jil'i msu bi' ña'a cuayá' nu ndyujui' ngu' jil'i. 7 Nu lo'o ndyuna rey cha' nu ngua'ni ngu' bi' lo'o msu jil'i, ngua ñasi' tsa rey bi' ña'a jil'i ñati xña'a bi'. Li' ngulo rey cña jil'i sendaru jil'i cha' cujuu' ngu' jil'i lcaa ñati xña'a bi', cha' su'ba ngu' quii' tyaquí quichí tyi ñati bi'. 8 Li' nchcui' rey lo'o msu jil'i chaca quiya': “Cua ngua'ni cho'o na' scuaa cha' caca ta'a ngujui clyo'o sñi' na'”, nacui rey bi'. “Pana nu ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tsá cha' caa ngu' ta'a ca slo na', ná ntaja'a ngu' bi' caa, bi' cha' ná cacu ngu' bi' scuaa tso'o nu ntsu'u 'na tsiya' ti. 9 Tso'o la tsaa clya ma nde calle tlyu juani; chcui' mā lo'o lcaa ti tya'a ñati nu ña'a mā jil'i nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a ca slo na'.” 10 Li' ndu'u ngu' msu bi' ndyaa ngu' nde calle; nchcui' ngu' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndyacia tya'a ngu' lo'o, masi ñati tso'o, masi ñati cuxi. Li' ndyu'u ti' lcaa ñati bi' slo rey ña'a cuayá' nu ngutsa'a ni' jil'i rey, ndi' quiña'a tsa ñati nu cua ndyalaa ta'a slo rey bi'.

11 Li' ndyatí ycuí' rey bi', ndyaa nde ni' cha' chcui' lo'o lcaa ñati nu ndi' ni' bi'. Li' na'a rey cha' nga'a sca nu qui'yu nu ná lacu' late' jil'i ta'a. 12 Li' nchcuane rey jil'i nu qui'yu bi': “Chocue”, nacui, “¿ni cha' ndyatí nu'u ni' re lo'o ná lacu' nu'u late' jil'i ta'a nu cua nda na' jinu'u?” Pana ná ngujui ñi'ya xacui nu qui'yu bi' cha' jil'i rey li'; 13 bi' cha' ngulo rey bi' cña jil'i msu jil'i: “Xñi mā jil'i nu qui'yu re, sca' mā ya' yu, lo'o jua'a sca' mā quiya' yu. Lo'o lí' xcuaa mā jil'i yu nde ca bilyaa su talya tsa ña'a, ca su nxi'ya tsa ngu' ndi' ngu', ca su lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'”, nacui rey bi'. 14 Lo'o ycuí' Ndyosi ni, ndacane Ni jil'i quiña'a tsa ñati cha' cua'a jyaca ngu' jil'i lcaa cha' nu nchcui' Ni, pana cua laca ti ñati nu nsubi Ni jil'i cha' caca ngu' ñati jil'i Ni.

Cha' jil'i cñi cña loo ngu'

15 Li' ndu'u ngu' fariseo ndyaa ngu' cha' quiñi cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu caca jil'i ngu' cñilo'o ngu' jil'i Jesús cha' chcui' yu sca cha' cuxi. 16 Li' ngulo ngu' bi' cña jil'i xi ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a cha' jil'i ngu' fariseo, cha' chcui' cuayá' ngu' cuañi' bi' lo'o Jesús, ngua ti' ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' slo Jesús lo'o xi xa' la ñati nu ndya'a lo'o taju ngu' nu cuentya jil'i rey Herodes.

—Mstru —nacui nu ngu' cuañi' bi' jil'i Jesús li'—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u jil'i ycuí' Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u jil'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya ndañi cha' nu nchcui' ngu' jinu'u; sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u jil'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. 17 Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' nu'u cha' liñi jil'i ya: ¿Ha tso'o si ta na cñi cña loo na jil'i rey tlyu nu ndi' xa' tsu' bi'?

18 Pana ngua tii Jesús ñi'ya laca cha' cuxi nu nclyacia ti' ngu' bi', bi' cha' ndi'ya nguxacui yu cha' jil'i ngu':

—Cuiñi tsa cu'ma ni. ¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma lo'o na'? —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. ¹⁹ Culu'u ma sca cñi 'na, la cui' tya'a cñi plata nu nda na jil'i ngu' nu nxñi cñi cña loo na.

Li' ñaa lo'o ngu' jil'i sca cñi plata bi' slo Jesús.

²⁰ —¿Tilaca nu ca jil'i lcuj nga'a chu' cñi re? —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ti jil'i laca xtañi nu nscua re? —nacuj.

²¹ —Xtañi rey tlyu nu ndil'i xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuj ngu' li'.

—Tso'o —nacuj Jesús li'—, jil'i rey tlyu bi' tya ma cñi cña loo nu nga'a cha' ta ma jil'i lacua, lo'o jua'a jil'i ycuil' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma jil'i Ni.

²² Ndube tsa ti' ngu' bi' li', cha' nchca tsa jil'i Jesús xtyacui cha' lo'o ngu'. Ndu'u ngu' bi' ndyaa ngu' li'.

Nchcuane ngu' jil'i Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ñati chaca quiya'

²³ Lo'o la cui' tsá bi' ñaa xi ngu' saduceo slo Jesús, bi' laca sca latya ñati nu nchcui' cha' nga'aa tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' jil'i Jesús li':

²⁴ —Mstru —nacuj ngu' bi' jil'i—, sa'ni la nda jyo'o Moisés sca cha' lo'o na cuentya jil'i tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujuii tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña jil'i tya'a ngula yu nu ntucua ycuil' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a nu ngua clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcuil' ngu' jil'i sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujuii bi' laca bi', cha' ná chcuna' xtañi yu nu cua ngujuii bi'. Jua'a nchcui' Moisés sa'ni la. ²⁵ Ndi'ya ngua sca quiya': Ntsu'u cati tya'a nu qui'yu tya'a ngula, tya'a quich'i tyi ya. Li' ngujui clyo'o nu ngula clyo, pana yala tsa ngujuii yu, lo'o bilya caja sñi' yu. Li' ndyanu nu cuna'a bi' cuentya jil'i tya'a yu. ²⁶ Li' ngujui clyo'o nu cuna'a bi' chaca quiya'. La cui' jua'a, yala ti ngujuii chaca nu qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. Jua'a ngua jil'i ca ta'a ngu' qui'yu tya'a ngula jyo'o bi'. ²⁷ Ca su ndye, li' ngujuii nu cuna'a bi'. ²⁸ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿ñi'ya nu laca clyo'o ca nu cuna'a bi', cha' ca ta'a cati tya'a nu tya'a ngula ngu' ngujui clyo'o ngu' lo'o?

²⁹ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Ná jlo ti' ma tsiya' ti, cha' ná nchca cuayá' ti' ma jil'i quityi jil'i ycuil' Ndyosi; ná nchca cuayá' ti' ma cha' nchca tsa jil'i ycuil' Ni cua'ni Ni cña tonu. ³⁰ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' ca bi'; tyi'j ngu' li' ñi'ya ndil'i xcá jil'i ycuil' Ndyosi ca slo Ni. ³¹ Chañi cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'. ¿Ha bilya chcuil' ma cha' lo quityi nu nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o ma? Ndi'ya nchcui' quityi bi': ³² “Ycuil' Ndyosi Xu'na Abraham laca na,” nacuj Ni, “ycuil' Ndyosi Xu'na Isaac laca na, lo'o la cui' ti ycuil' Ndyosi Xu'na Jacob laca na”, nacuj Ni. Ná nacuj quityi bi' cha' na cua ngua ycuil' Ndyosi Xu'na ngu' bi'; ña'a ti tya laca ycuil' Ndyosi Xu'na ngu' bi' juani, lo'o jua'a laca ycuil' Ndyosi Xu'na lcaa ñati lu'ú.

³³ Lo'o ndyuna nu quiña'a tsa ñati nu nga'a slo cha' nu nclyu'u Jesús bi', ndube tsa ti' ngu' jil'i cha' bi' li'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi

³⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' fariseo cha' cua ngua'ni Jesús ngana jil'i nu ngu' saduceo bi', li' ndyu'u ti'j lcaa ngu' fariseo bi' slo Jesús. ³⁵ Lo'o jua'a nga'a sca ngu' fariseo nu jlo tsa ti' lcaa cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu nguscua jyo'o Moisés. Li' nchcuane yu jil'i Jesús cha' chcuil' cuayá' yu lo'o:

³⁶ —Mstru —nacuj yu bi' jil'i Jesús—, ¿ñi'ya cha' laca nu ndulo la ji'na cha' cua'ni na, cha' nu nda ycuil' Ni lo'o jyo'o Moisés sa'ni la?

³⁷ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i yu bi':

—“Ntsu'u cha' tyucui tyiquee ma tyu'u cha' jil'i ma lo'o ycui' Ndyosi; nu lo'o lubii ti cresiya jil'i ma, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique ma, tyu'u cha' jil'i ma lo'o Ni”. ³⁸ Bi' laca cha' nu tlyu la, nu ndulo la jil'na cha' cua'ni na. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' tlyu: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti ma jil'i tya'a ñati ma, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti ma jil'i ycui' ca ma”. ⁴⁰ Suu lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya jil'i ycui' Ndyosi laca tyucuaa cha' bi', lo'o jua'a suu lcaa cha' nu nchcui' ngu' nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni laca cha' bi'.

Nchcuane Jesús jil'i ngu' cuentya jil'i Cristo

⁴¹ Laja lo'o tya ndyu'u ti'l'i lcaa ngu' fariseo bi' su ndu Jesús, li' nchcuane yu sca cha' jil'i ngu':

⁴² —¿Ñi'ya nti' cu'ma cuentya jil'i Cristo nu ntsu'u cha' caa? —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Tilaca ngua jyo'o cusu' jil'i nu Cristo bi' nti' ma?

—Ñati tya'a jil'i jyo'o rey David caca nu bi' —nacuj ngu' jil'i.

⁴³ Li' nchcuane Jesús jil'i ngu' bi' chaca quiya':

—¿Ñi'ya ndyu'u ta cha' re nti' cu'ma, cha' cua nchcui' jyo'o David cha' Xu'na yu laca nu Cristo bi'? Cua ngulu'u Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' bi' jil'i David, bi' cha' nchcui' yu ndi'ya:

⁴⁴ Ycui' Ndyosi nu laca Xu'na na nacuj jil'i Cristo nu Xu'na na' ndi'ya:

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' na, ña'a cuayá nu cua'ni tye na' cha' jil'i lcaa tya'a cusu' jinu'u, cha' caca nu'u loo jil'i lcaa ca cha'”, nacuj Ni jil'i Cristo.

⁴⁵ Xu'na na', nchcui' jyo'o David jil'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' na cha' ñati tya'a jil'i jyo'o David bi' laca Cristo lacua?

⁴⁶ Ná ntsu'u ni sca ñati ca bi' nu ngua jil'i xacuj cha' jil'i Jesús li'. Lo'o jua'a xa' la tsá nde loo la nga'aa nchcuane ngu' cha' jil'i yu tsiya' ti, cha' ntsu' ngu' jil'i, ñi'ya nu xacuj Jesús cha' jil'i ngu'.

23

Ngusta Jesús qui'ya jil'i ngu' fariseo lo'o jua'a jil'i mstru cha' jo'ó bi'

¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i slo yu, jua'a lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

² —Nu ngu' fariseo bi', lo'o mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa ni, jlo ti' ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi. ³ Bi' cha' tso'o cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nclu'u ngu' bi' jil'i ma, tso'o taquiya' ma jil'i cha' nu nclu'u ngu' bi'; pana ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ti ngu' bi'. Tso'o ti nclu'u ngu' cha' jo'ó bi', pana ná ndaquiya' ycui' ca ngu' cha' bi'. ⁴ Lo'o jua'a nu ngu' fariseo bi' ni, nclyo ngu' cña jil'i tya'a ngu' cha' tonu tsa yu'ba qui'ya ngu'; ti'l'i tsa yu'ba nsta ngu' bi' scu ñati, pana ycui' ca ngu' ni, ná sicua ngu' yu'ba bi' tsiya' ti.

⁵ Lcaa cha' nu ndu'ni nu ngu' bi' ni, ndu'ni ngu' jil'i cha' ña'a ti ñati jil'i ngu'; bi' cha' ndyaca' juata su nscua cha' jil'i ycui' Ndyosi hique ngu', lo'o jua'a scu ngu', cha' nti' ngu' cha' chcui' ñati jil'i ngu' cha' tacati tsa ndu'ni ngu'. Lo'o jua'a nchcu' ngu' bi' payu nu tonu tsa lsu ndacui lo cha' ña'a ñati jil'i. ⁶ Nu lo'o ndya'a ngu' bi' sca ta'a, li' ndyaca'a ngu' su tso'o la ña'a nti' ngu'; cuati jua'a ne' laa, la cui' ti su tso'o la ña'a nti' ngu', ca bi' ntucua ngu' bi'. ⁷ La cui' jua'a, si tyacua tya'a ñati lo'o ngu' bi' nde calle, lo'o chcui' ñati bi' lo'o ngu', na cua'ni chi' ñati loo nti' ngu' fariseo bi'; jua'a cua nti' ngu' cha' ñacu' ñati jil'i, cha' mstru laca ngu'. Jua'a nti' ngu' bi'.

⁸ Pana cu'ma ni, ná tso'o si ñacu' ngu' jil'i ma cha' mstru laca ma; tso'o la si sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti mstru ntsu'u jil'i ma, bi'

laca Cristo. ⁹ Lo'o jua'a ná nga'a cha' ñacui mā cha' sti mā laca sca ñati chalyuu ti, cha' sca ti ycuí Ndyosi nu ntucua nde cua, bi' laca Sti mā. ¹⁰ Lo'o jua'a ná ta mā chacuayá' jii' ñati cha' chcuí' ngu' jii' mā cha' xu'na ngu' laca mā, cha' sca ti Cristo laca Xu'na mā nu chañi ca. ¹¹ Nu cu'mā nu ndulo la cha' jii' mā cuentya jii' tya'a mā, nga'a cha' cua'ni mā cua ña'a ca cña nu culo lcaa tya'a mā jii' mā, masi laca mā loo jii' ngu'. ¹² Ñati nu nti' cha' caca tlyu la cuentya jii' tya'a ngu', ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' ca tiya' la; pana ñati nu ná ndu'ni tyixi lo'o tya'a ngu', nu ná nti' tyijiloo jii' tya'a ngu', bi' laca nu chañi cha' caca tlyu la cuentya jii' cu'mā.

¹³ ;Tya'na tsa cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mā ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Na ndacu' mā tyucuii jii' ngu', cha' ná caca tyatí ngu' cha' jii' ycuí' Ndyosi, cha' ná caca ycuí' Ni loo ne' cresiya jii' ngu'. Ni ycuí' mā, ná caca tyatí mā cha' bi', lo'o jua'a ná nda mā chacuayá' cha' tyatí xa' la ñati cha' bi'.

¹⁴ ;Tya'na tsa cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mā ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Nxlyaa mā ni'i nu ntsu'u jii' nu cuna'a ti'i, lo'o li' tyiquee' nchcuí' mā lo'o ycuí' Ndyosi slo ñati cha' ña'a ti ñati jii' mā. Ná ca cuayá' ti' xa' ñati lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jii' mā li'. Bi' cha' lye la chcube' mā ca nde loo la.

¹⁵ ;Tya'na tsa cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mā ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tyijyu' tsa ndya'a mā, masi tyucuii nde lo yuu ti, masi tyucuii nteje facui mā tyujo'o ndya'a mā, cha' clyana mā jii' ñati, masi sca ti ñati nu tyaja'a xtyanu jii' nu xa' la jo'ó nu ndu'ni tlyu yu jii', cha' xñi yu cha' nu culu'u cu'mā jii' yu. Li' culu'u mā jii' yu cha' caca yu sñi' cuiñaja nu tlyu la que cu'mā, cu'mā nu ntsu'u cha' tsa mā ca bilyaa.

¹⁶ ;Tya'na tsa cu'mā! Na cua nti' mā culu'u mā jii' xa' ñati; pana cuityi' ycuí' ca cu'mā, cha' ná nda mā cuentya tsiya' ti. Ndi'ya nchcuí' mā: “Si cua'ni ngu' jura cuentya jii' laa tonu re cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui mā. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya jii' na oro nu ntsu'u ne' laa cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcuí' ngu'”, nacui mā. ¹⁷ ;Ple tsa cu'mā, na cuityi' tsa ma! ¿Na laca nu ndulo la cha' jii' nti' mā? ¿Ha tlyu la cha' jii' na oro nu ntsu'u ne' laa bi'? ¿Ha tlyu la cha' jii' laa tlyu su ntsu'u na oro bi', nti' mā? Sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹⁸ Lo'o jua'a chaca cha' nchcuí' mā: “Si cua'ni ngu' jura cuentya jii' mesa nu ntsu'u ne' laa re, cha' cua'ni lyiji ngu' sca cña, ná sca cha' laca”, nacui mā. “Pana si cua'ni ngu' jura cuentya jii' msta nu nsta ngu' lo mesa bi', cha' cua'ni ngu' cña bi', li' ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa cña tsiya' ti nu cua nchcuí' ngu'”, nacui mā. ¹⁹ ;Chañi cha' cuityi' cu'mā! ¿Na laca nu ndulo la cha' jii', nti' mā? ¿Ha tlyu la cha' jii' msta bi'? ¿Ha tlyu la cha' jii' mesa su nscua msta bi', nti' mā? Sca ti cuayá' laca cha' bi'; ²⁰ bi' cha' nu lo'o cua'ni ngu' jura cuentya jii' mesa bi', cha' cua'ni ngu' sca cña, stu'ba ndyu'ni ngu' jura cuentya jii' na nu nscua lo mesa bi'. ²¹ Lo'o jua'a, si cua'ni ngu' jura cuentya jii' laa tonu re, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya jii' ycuí' Ndyosi, cha' lo'o ne' laa bi' ndya'a ycuí' Ni. ²² La cui' ti cha' ni, si cua'ni ngu' jura cuentya jii' sca na nu ntsu'u nde cua, la cui' jua'a ndyu'ni ngu' jura cuentya jii' su tlyu ca su ntucua ycuí' Ni, lo'o jua'a cuentya jii' ycuí' Ni li'.

²³ ;Tya'na tsa cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'mā ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee mā! Tacati tsa ndu'ni mā lo'o ycuí' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u jii' mā; si ntsu'u ti tya'a laca' tyunu' xlyu jii' mā ni, masi si'yu hañi, masi si'yu comino, hora ti nda mā tsaca jii' ycuí' Ndyosi li', masi ná ndaquiyá' mā jii' cha' nu ngulu'u Ni, nu ndulo la cha' jii'. Cua nacui ycuí'

Ndyosi cha' liñi ti cua'ni cuayá' mā jil'i ñati, lo'o jua'a nacui Ni cha' cua'ni tya'na ti' mā jil'i ñati, cha' jlya tso'o ti' mā jil'i ycu' Ni; pana ná nduna mā cha' bi'. Ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i cha' nu ndulo la bi', masi tya cua'ni mā cha' tso'o ñi'ya nu ndyu'ni ti mā nu lo'o nda mā msta sube ti bi'. ²⁴ Nti' mā culu'u mā cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i xa' ñati; pana na cuityi' ycu' ca mā, cha' ndyacu' hique mā jil'i lcaa cha' liñi bi'. Ñi'ya laca si subii mā hitya cha' co'o mā, cha' ná co'o mā na'ni sube nu ntsu'u lo hitya bi', pana ná ndu'ni cuentya mā jil'i, si cua ntyucui' mā sca na'ni tlyu la, ñi'ya nti' sca camello.

²⁵ 'i Tya'na cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ndyaati loo mā, ndyaati chu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, ndyaati sca ca'ña; pana nde ne' cresiya jil'i mā xcui' cha' cuxi ntsu'u, cha' nti' mā xlyaa mā na nu ntsu'u jil'i xa' ñati, cha' lya' ti' mā jil'i ñati. ²⁶ Na cuityi' mā, lcaa cu'ma ngu' fariseo. Clyo cua'ni lubii mā ne' cresiya jil'i ycu' ca mā, cha' tyanu lubii tyucui ña'a mā li', ñi'ya nti' ndyaati sca tasa, sca ca'ña.

²⁷ 'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó lo'o cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Ñi'ya sca ni'i sube nu ndu' chu' cuaá nu ndu'ni ngati ngu' jil'i, tso'o tsa ña'a ni'i bi' li', la cui' jua'a laca cu'ma. Pana xcui' tyijya jyo'o ntsu'u ne' cuaá bi', xcui' na tyucu ntsu'u bi'. ²⁸ Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o tsa ña'a mā nde chu' mā, liñi tsa ndu'ni mā nti' ñati; pana lo'o ña'a ycu' Ndyosi ca nde ne' mā, tucua cha' ntsu'u tyiquee mā, cuxi tsa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i mā, nti' Ni.

²⁹ 'i Tya'na tsa cu'ma ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o jua'a cu'ma ngu' fariseo, cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ma! Tso'o tsa ña'a ni'i sube nu ndiñá mā chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu cua yaá nchcui' cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ñati nu ngua sa'ni la; tso'o tsa ndalya' mā jil'i ni'i bi' nu ntucua chu' cuaá su ndyatsi' jyo'o nu tso'o tsa tyiquee nu ngua sa'ni la. ³⁰ "Cuxi tsa ngua'ni jyo'o cusu' jil'i ya cua sa'ni", nacui mā. "Si cua nguti' ya chalyuu nu ngua tyempo bi', ná lo'o cua ndyujuii ya jil'i ngu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi bi'", nacui mā. ³¹ Jlo ti' mā cha' laca mā la cui' tya'a ñati lo'o jyo'o cusu' jil'i mā nu cua ndyujuii jil'i ngu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi nu ngua sa'ni; ña'a ti cuxi tyiquee mā juani, ñi'ya nu cuxi tyiquee jyo'o cusu' jil'i mā nu ngua li'. ³² Tso'o lacua. Tya cua'ni la mā cha' cuxi nu ngua'ni jyo'o cusu' jil'i mā nu ngua sa'ni li'.

³³ 'i Ñi'ya nti' cuaña, jua'a nti' cu'ma! Tajua' tsa ndyu'ni mā cha' cuxi. ¿Ha nti' mā cha' clyaa mā jil'i ycu' Ndyosi cha' ná chcube' mā ca bilyaa? Ná taca jil'i mā jua'a. ³⁴ Bi' cha' ta na' jil'i ñati 'na cha' caa ca slo mā; masi ngu' nu laca tu'ba 'na, masi ngu' nu jlo ti' cha' jna', masi ngu' mstru nu cuentya jna', ta na' jil'i ngu' cha' caa ngu' ca slo mā. Jlo ti' na' cha' tyaala tsa cu'ma; cujuui mā jil'i xi ñati bi', cujuui ca'a mā jil'i xi xa' la ñati bi' lo crusi, quiji' mā jil'i xi xa' la ñati bi' lo'o reta. Masi ne' laa jil'i mā, cua'ni lya' tsa ti' mā jil'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu culo'o mā jil'i ngu' bi', cha' ná tyanu ngu' bi' quichi' tyi mā tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' lacua, tyanu qui'ya jil'i mā xqui'ya cha' cua ndyujuii jyo'o cusu' jil'i mā jil'i quiña'a tsa ñati nu nchcui' cha' liñi tya sa'ni la, tya lo'o ngujuii Abel nu ngua tya clyo la, ña'a cuayá' nu ngujuii Zacarías sñi' Berequías. Nu jyo'o Zacarías ni, cua ndyujuii ngu' jil'i yu su ndu yu ne' laa, ca su laja cla'be to' mesa su ndyaqui msta, nu lo'o cua tsa ti yu ni' su tacati tsa. Stu'ba ndyu'u cha' ñi'ya laca si ycu' ca mā cua ndyujuii mā jil'i jyo'o cusu' bi', cha' la cui' cha' cuxi bi' ntsu'u tyiquee mā juani. ³⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā juani, cha' bilya cajaa mā lo'o tlyu tsa cha' cuxi caca jil'i cu'ma ngu' nasiyu nde xqui'ya qui'ya nu ndyanu jil'i mā.

Ngusi'ya tsa Jesús xqui'ya quichi' Jerusalén

³⁷ Tya'na tsa cu'ma ngu' Jerusalén! Tucui tsa cha' ntsu'u ji'i ma. Tya sa'ni la ndyujuii ma ji'i ñati nu ngua'a lo ycu'i Ndyosi cña ji'i, masi ngujui'i ma quee ji'i ngu' nu laca tu'ba ji'i Ni. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' ji'i ma cha' ná ca cuxi ji'i ma. Ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti' ji'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a ngua ti' na' cua'ni na' lo'o ma; pana ná nda ma chacuayá' na tsiya' ti. ³⁸ Bi' cha' xñi'i ti' tyanu quichi' tyi ma juani. ³⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' nga'aa ña'a ma 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo lo'o chcui' ma cha' 'na: "Tso'o tsa ndyu'ni ycu'i' Ndyosi lo'o ñati' nu lijya chacuayá' ji'i ycu'i' nu Xu'na na", ñacui ma li'.

24

Ngulala ti cati laa tonu

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús ne' laa tonu bi'; na cua tyaa ti, lo'o lye tsa nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu lo'o yu cha' ji'i laa tonu bi', cha' tso'o tsa ña'a lcaa ni'i nu cuentya ji'i laa bi'. ² Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ña'a tso'o ma ji'i lcaa cha' nu ntsu'u ji'i laa tonu re —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tye laa re cati ña'a cuayá' ni sca quee nu ntsu'u sii' laa re, nga'aa tyanu bi' hichu' ty'a.

Cha' ti' nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Li' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos. Ca bi' ndyaca'a Jesús, lo'o li' cuana ti nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o yu, nchcuane ngu' ji'i:

—Cuacha' nu'u ji'i cua, ¿ni' jacua' caca cha' cuxi bi' ji'i laa tonu bi'? Lo'o jua'a, ¿ñi'ya caca cha' lo'o caa nu'u, nu lo'o cua tye ti chalyuu? —nacui ngu' bi' ji'i.

⁴ Li' ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' bi':

—Cua'ni tii ti' ma, cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma —nacui—.

⁵ Nde loo la caa tyuu ty'a'a ngu' cuiñi nu ñacui cha' cuentya jna' lijya ngu'. “Cristo laca na”, ñacui ngu' bi' ji'i ma, lo'o jua'a cñilo'o ngu' ji'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'. ⁶ Tyempo bi' cañi cha' nxuu ty'a'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i ma cha' nxuu ty'a'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsji ma li'. Ntsu'u cha' caca jua'a, pana tya lyiji tye chalyuu li'. ⁷ Xuu ty'a'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', lo'o jua'a xuu ty'a'a ñati sca quichi' tlyu lo'o ñati chaca quichi' tlyu. Li' caja jbi'ña ji'i ngu', caa quicha nu xñi ji'i lcaa ngu', lo'o jua'a tyuu se'i clyacui chalyuu li'. ⁸ Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua ndye chalyuu li'.

⁹ Nu lo'o xana cha' cuxi bi', tejeya' ngu' ji'i ma cha' xcube' ngu' ji'i ma, hasta ña'a cuayá' nu cujuui ngu' ji'i ma, cha' ntsu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu nu caca ti' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma xqui'ya na'; ¹⁰ bi' cha' tyuu ty'a'a ngu' ty'a'a ma caca taja ti' ngu' jna', nga'aa talo ngu' cha' xñi la ngu' cha' 'na li'. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' ty'a'a ma nu cujuui cuañi' ngu' ji'i ty'a'a ma ya' ngu' cuxi, jua'a ntsu'u ngu' ty'a'a ma nu caca ti' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i xa' la ngu' ty'a'a ma li'. ¹¹ La cui' jua'a tyu'u tucua quiña'a ngu' cuiñi, nu laca tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi, ñacui ngu'. Cñilo'o ngu' bi' ji'i tyuu ty'a'a ma, cu'ma nu laca ma ñati 'na. ¹² Quiña'a tsa cha' cuxi caca, ña'a cuayá' nu quiña'a tsa ngu' ty'a'a ma nga'aa cua'ni ty'a'na ti' ngu' ji'i xa' la ngu' ty'a'a ma. ¹³ Pana ná cube ti' ma, lcaa cu'ma nu talo tyiquee ma ji'i cha' cuxi bi', cua'ni lyaá na' ji'i cu'ma li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui Jesús—. ¹⁴ Ntsu'u cha' culu'u ma cha' jna' ji'i ñati, lcaa cha' tso'o nu nchcui' na', ñi'ya caca lo'o laca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya jui' ñati; ntsu'u cha' chcui' ma cha' bi' lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu, cha' caca cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi' nde lcaa nasiyu. Lo'o li' tye chalyuu.

15 'Jyo'o Daniel nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni ni, cua nchcui' yu cuentya ji'i sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u' ji'i lcaa na lubii. (Caca cuayá' ti' cu'ma' ji'i cha' bi' nu lo'o chcu'i' ma lo' quityi re.) Nu lo'o ña'a ma' cha' ndu na suba' bi' ca su tacati tsa ne' laa tonu bi' —nacui' Jesús—, 16 li' ca cuayá' ti' ma' cha' tso'o la si xna lcaa ma nu ndi'i ma' nde loyuu su cuentya Judea, xna ma cha' tyu'u' cuatsi' ma' laja ca'ya. 17 Si ndu ñati que ni'i ji'i tsa bi', nga'aa ta tyempo tyati' ngu' ni'i cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u' ji'i ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. 18 Lo'o jua'a si ntsu'u' ngu' ne' quixi', nga'aa ta tyempo ji'i' ngu' cha' xtyuu' ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu', cha' squi'ya ngu' te' quicha' ji'i' ngu'; nga'a cha' xna clya ngu' bi' li'. 19 Lo'o jua'a tya'na tsa caca ji'i' nu cuna'a tana lo'o tyalaa tsa bi', tya'na tsa ngu' cuna'a nu ntsu'u' cubi' cuañi' nu tya ndyati' li'. 20 Tso'o si jña ma' cha' ji'i' ycu'i' Ndyosi cha' ná ntsu'u' cha' xna ma' lo'o caca tyempo tlya', cha' ná ntsu'u' cha' xna ma' tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu'. 21 Tyempo lo'o lye tsa chcube' ngu' caca bi', nu lo'o ntsu'u' cha' xna ma' li'; bilya chcube' ñati chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá ycu'i' Ni chalyuu hasta juani, lo'o jua'a nga'aa si'i jua'a chcube' ñati tyempo ca nde loo la. 22 Pana cua nacui' ycu'i' nu Xu'na na cha' xti ti tsa caca tyempo nu chcube' ngu' jua'a; si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaa ni tsaca ñati chalyuu li'. Pana tya'na ti' ycu'i' Ndyosi ña'a Ni ji'i' ñati ji'i' Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsa caca tyempo cuxi bi'.

23 'Nu lo'o caca tyempo bi', si ñacui' ngu': "Ña'a ma' ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde"; jua'a si ntsu'u' ngu' nu chcu'i' ndi'ya: "Cua ndyalaa Cristo quichi' jua", ná taquiya' ma' ji'i' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' li', 24 cha' Cristo cuiñi caca nu bi'. Lo'o jua'a tyu'u' tucua xi ngu' cuiñi nu chcu'i' cha' tu'ba ji'i' ycu'i' Ndyosi laca ycu'i' ca ngu', nu cuiñi ti cua'ni cha' tlyu cha' cube tsa ti' xa' ñati; cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' nti' ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i' ma, lo'o jua'a ji'i' lcaa ñati nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi ji'i'. 25 Cua ndacha' na' cha' bi' ji'i' ma' juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', 26 cha' ná cua'a' jyaca ma' ji'i' ngu' si ñacui' ngu': "Tsa na slo Cristo. Nga'a ycu'i' yu ne' quixi' jua juani." Ná tsa ma' lo'o ngu' li'. Ná taquiya' ma' ji'i' ngu' si ñacui' ngu' ji'i' ma: "Cuaana ti ndi'i yu ne' ni'i jua juani". Ná xñi ma' cha' nu chcu'i' ngu' bi' tsiya' ti. 27 Ñi'ya laca lo'o ndyubii xee tyi'yu tyucui ña'a nde cua, ña'a lcaa ñati ji'i' li'; jua'a caca lo'o caa na' chaca quiya', la cui' na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati. 28 Nu lo'o ntsiya sca na tyucu, hora ti tyalaa culexu slo.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caa ycu'i' nu cua liyya cha' caca ñati

29 'Nu lo'o cua ndye tsa nu nga'a' cha' chcube' ngu', li' yala ti caca talya ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. Tyalú cuii lo'o cuala nu ntsu'u' nde cua ca lo yuu, lo'o jua'a xquiña Ni lcaa na nu ntsu'u' nde cua. 30 Li' nde cua tyu'u' tucua cuayá' nu sta na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati. Lye tsa caca xñi' ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i cua ña'a ca quichi' tyi ngu', xi'ya tsa ngu' li'. Lo'o na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na cha' liyya na' laja coo nu ndubi tsa ña'a; lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caa na' li'. 31 Nu lo'o lye cañi cui' chcu'a, li' culo na' cña ji'i' quiña'a tsa tya'a xca 'na cha' caa xca bi', cha' xuti'i se'i ti ji'i' lcaa ñati nu cua ngusubi ycu'i' Ni ji'i'; macala su ndi'i ngu' tyucui ña'a chalyuu tyu'u' ngu' caa ngu' li'.

32 'Ntsu'u' sca cha' nu ca tsa'a na lo'o ña'a na yaca, masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca' bi'; jlo ti na cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo li'. 33 Lo'o jua'a, lo'o ña'a ma' cha' tyu'u' tucua lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o ma' tsa, li' ca cuayá' ti' ma' cha' cua ngulala ti tyempo lo'o tye cha' re. 34 Cha' liñi chcu'i' na' lo'o ma' juani, cha' bilya cajaa lcaa ñati nu

lu'ú chalyuu juani lo'o caca cha' nu cua nchcui' na' jil'i tsá. ³⁵ Masi tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, masi tye chalyuu re, pana ná tye tsiya' ti cha' nu nchcui' na' re, cha' xcui' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³⁶ Pana tsá bi' ni, ni sca ñati' ná jlo ti' ni tsá caca, ni hora caca bi'. Ni xca jil'i ycuí' Ndyosi ná jlo ti' ngu', ni na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni, ná jlo ti' na'; sca ti ycuí' Ndyosi Sti na' jlo ti' cha' bi'.

³⁷ Ñi'ya ngua lo'o nguti' jyo'o Noé chalyuu nu ngua sa'ni, jua'a caca tsá nu caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaá cha' caca na' ñati; ná ca cuayá' ti' ñati ni tsá caca bi'. ³⁸ Ñi'ya ngua tyempo jil'i Noé bi', nu lo'o bilya ca'ya tyo clyaa, jua'a caca tsá bi'. Ndi'ya ngua sa'ni: ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndyi'o ngu', ngujui clyo'o ngu'; ná ntsu'u cha' ngulacua ti' ngu' tsiya' ti, ngua ti' ngu', hasta ña'a cuayá' nu ndyatí' Noé bi' ne' yaca ni'j jil'i. ³⁹ Ná ngua tii ngu' hasta ña'a cuayá' nu nguxana ngua'ya tyo clyaa. Li' ndye cha' jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' jil'i ycuí' Ndyosi. La cui' jua'a caca tsá lo'o caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaá cha' caca na' ñati, ná ca tii ngu' ni tsá caca bi'. ⁴⁰ Nu tsá bi' ni, si nga'a tucua tya'a ñati' ne' quixi' cha' cua'ni ngu' cña, li' tyaa lo'o xca jil'i ycuí' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'; ⁴¹ jua'a tsá bi' si nga'a tucua tya'a nu cuna'a sca ni'j cha' coo ngu', li' tyaa lo'o xca jil'i ycuí' Ndyosi jil'i tsaca ngu', tyanu chaca ngu' li'.

⁴² Bi' cha' cua'ni tii ti' mą, cha' ná jlo ti' mą tsiya' ti ni tsá laca nu caa ycuí' nu Xu'na mą. ⁴³ Ñi'ya nti' sca xu'na ni'j si cua ngua tii yu ni hora nde talya caa sca nu cuaana to' tyi yu. Ná tyiquee' cua tii ti' ti' yu nga'a yu ni'j jil'i yu li', cha' ná ta yu chacuayá' tsiya' ti tyatí' nu cuaana bi' ne' ni'j jil'i yu li'. ⁴⁴ Lo'o jua'a lcaa tsá ntsu'u cha' tii ti' tyi' mą chalyuu, cha' ná tyiquee' tsa tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' nu cua nda Ni 'na lijyaá cha' caca na' ñati. ¿Ñi'ya cua'ni mą si ná ndi'j mą tii ti' ti' mą li'?

Cuii' jil'i msu tso'o lo'o msu xña'a

⁴⁵ ¿Ha ntsu'u ngu' cu'mą nu tyucui tyiquee mą ntaja'a mą cua'ni mą cña 'na? Ndi'ya cua'ni mą lacua: Sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jil'i yu cha' caca yu loo ne' ni'j jil'i xu'na yu; culo xu'na yu cña jil'i yu cha' xacu yu jil'i lcaa ngu' nu ndi'j ni'j bi'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chaca quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jil'i yu. ⁴⁷ Cha' liñi nchcui' na' lo'o mą juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jil'i msu bi' li', cha' caca yu loo jil'i lcaa cña nu ntsu'u jil'i xu'na yu bi'. ⁴⁸ Pana sca msu nu xña'a ni, masi ntsu'u cña nu ngulo xu'na yu jil'i yu, ná ndube ti' yu; "Tiya' tsa caa xu'na na", culacua ti' yu, bi' cha' hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu. ⁴⁹ Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu, cua'ni tyaala yu jil'i tya'a msu yu; tsa'a yu cacu yu, tsa'a yu co'o yu lo'o tya'a cu'bi ti yu li'. ⁵⁰ Lo'o li' caa xu'na msu xña'a bi' sca tsá lo'o ná tii yu bi' li', cha' ná jlo ti' msu bi' ni hora tyu'u tucua xu'na yu chaca quiya'. ⁵¹ Li' lye xcube' xu'na yu jil'i msu xña'a bi', ña'a cuayá' nu cajaa msu bi'; culo xu'na yu cña jil'i msu bi', cha' tsa'a yu ca bilyaa su lye tsa nchcube' ngu', ca su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a ndacu tsa la'ya ngu' cha' ñasi' ngu'. Stu'ba ti tsa'a yu lo'o ngu' cuiñi nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu'.

25

Cuii' jil'i tii tya'a nu cuna'a cuañi'

¹ Ta na' chaca cha' lo'o mą cha' ca cuayá' ti' mą ñi'ya caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya jil'i ñati; Ndyaa tii tya'a nu cuna'a cuañi' ca to' tyi sca nu cuna'a nu laca cuxi' jil'i ngu'; ntsu'u candil jil'i ca ta'a tii tya'a ngu', cha' jatya ngu' jil'i

cutsii. ²Tonto xi nclacua ti' ca'yu tya'a nu cuna'a bi', masi tso'o la nclacua ti' nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a bi'. ³Nu cuna'a tonto bi' ni, lo'o candil ji'i ngu' ndya'a ngu', pana ná lo'o setye cha' tyu'u ne' candil bi', cha' tyu'u xee ji'i. ⁴Lo'o nu chaca ca'yu tya'a ngu' cuna'a nu tso'o ti nclacua ti', lo'o candil ndya'a ngu', cuati lo'o caatyā setye ndya'a ngu'. ⁵Lo'o li' tyiquee' tsa ntajatya ngu' ji'i nu cutsii bi'; ngua'ya tsa xcalá ngu', ngujua' ngu' li'. ⁶Clabe talya tsiya' ti nguañi ngusi'ya sca ñati: “Cua lijya cutsii juani”, nacuj. “Tyu'u clya mā nde liya' cha' tsaa mā tyacua tya'a mā lo'o yu, cha' tyaa lo'o mā ji'i nde ni'i.” ⁷Hora ti ngue ti' lcaa ngu' cuna'a bi' li', ngusi'yu ngu' nchcubi' ntucua lo mecha ji'i candil ji'i ngu', lo'o cua su'ba ti ngu' xa' setye ne' candil bi'. ⁸Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a tonto bi' ji'i setye. ¿Ma caja bi'? Li' ngüijña ngu' bi' ji'i tya'a ngu': “Ta mā xi setye ji'i cuare, cha' cua tyubi' ti candil ji'i cua”, nacuj ngu' tonto bi'. ⁹“Setye nu ntsu'u ne' caatyā ji'i cua, ná tyu'u scua ji'i ca ta'a na cha' tyu'u ne' candil ji'i lcaa na”, nacuj ngu' cuna'a bi'. “Tso'o la yaa clya mā ca tienda cha' cui'ya mā la xi.” ¹⁰Laja lo'o ndyaa ngu' cuna'a tonto bi', cha' cui'ya ngu' la xi setye, li' ndyalaa cutsii. Nu ngu' cuna'a nu cua laca ngua'ni cho'o candil ji'i ngu' ni, ndyaa ngu' nde ni'i ji'i cuxii lo'o cutsii bi', cha' cacu ngu' slo; hora ti ndyacu' toni'i li'. ¹¹Ca tiya' la xi ndyalaa ngu' cuna'a tonto bi'. “Cua ndyalaa cuare juani”, nacuj ngu'. “Xaala clya toni'i cha' tyaa ya nde ni'i su ndi'i mā cua”, nacuj ngu' ji'i cutsii. ¹²Li' nguxacuj cutsii cha' ji'i ngu' cuna'a tonto bi': “Ná nsló na' ji'i mā tsiya' ti, ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'mā”, nacuj nu cutsii bi' ji'i ngu' li'.

¹³Tya nchcui' la xi Jesús lo'o ngu' li':

—Bi' cha' tii ti ti' tyi'i mā lcaa hora, cha' ná jlo ti' mā ni tsā ni hora caa na' chaca quiya', na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

Cuij ji'i sna tya'a msu lo'o cñi

¹⁴Lo'o jua'a, ta na' chaca cha' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycu'i' Ni loo ne' cresiya ji'i ñati: Cua tsaa ti sca nu culiya' tyijyu', bi' cha' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu ji'i, cha' caa ngu' slo. Li' nguxtyanu xu'na ngu' xi cñi ji'i scaa msu bi', cha' cua'ni ngu' cña lo'o cñi bi' cuentya ji'i ycu'i' nu culiya' bi'.

¹⁵Nda nu cusu' ca'yu mil cñi plata ji'i msu nu yaa tya clyo, lo'o jua'a nda yu tucua mil ji'i chaca msu, lo'o jua'a nda yu sca mil ji'i chaca msu, cha' jlo ti' xu'na ngu' ñi'ya caca ji'i scaa msu bi' cua'ni cña lo'o cñi bi'. Li' ndu'u xu'na ngu', ndyaa tyijyu'. ¹⁶Hora ti ndyaa msu nu ntsu'u ca'yu mil cñi plata ji'i, ngüi'ya yu yu'ba lo'o cñi bi'. Li' ndyujui' yu yu'ba bi', ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui' chaca ca'yu mil cñi plata ji'i. ¹⁷Lo'o jua'a ngua'ni chaca msu nu ntsu'u tucua mil cñi plata ji'i, ngua'ni yu ngana ña'a cuayá' nu ngujui' chaca tyucuaa mil cñi plata ji'i yu. ¹⁸Pana nu msu nu ntsu'u sca mil ti cñi plata ji'i ni, ngulu yu sca tyuu ne' yuu, ngusu'ba cuatsi' yu cñi ji'i xu'na yu ne' yuu bi' li'.

¹⁹Tyiquee' ndyaa xu'na msu bi', lo'o li' ndyalaa yu to' tyi' yu chaca quiya'. Li' ngusi'ya yu ji'i ca ta'a msu bi', cha' caa ngu' slo, cha' ca cuayá' ti' ycu'i' ni cña ngua'ni ngu' lo'o cñi ji'i. ²⁰Clyo ndyalaa msu nu nda xu'na ca'yu mil cñi plata ji'i. “Xu'na”, nacuj msu bi', “nda nu'u ca'yu mil cñi 'na, lo'o nu juani cua ngujui' la chaca ca'yu mil cñi 'na, nu lo'o cua ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u”. ²¹“Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u”, nacuj xu'na msu bi' ji'i. “Sca msu tso'o laca nu'u, cha' tso'o tsa ndaquiya' nu'u ji'i cha' 'na. Sca cña sube ti nda na' jinu'u tsubi', pana ta na' cña nu cua tlyu la jinu'u, cha' cña nu'u nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee' nu'u lo'o na'”, nacuj xu'na bi' li'. ²²Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na tucua mil cñi

plata jil'i. "Xu'na", nacuj msu bi', "nda nu'u' tucua mil cñi plata 'na, lo'o nu juani cua ngujui la tya tyucuaa mil cñi 'na cha' ngua'ni na' cña lo'o cñi bi' jinu'u". ²³ "Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu'u'", nacuj xu'na msu bi' jil'i yu. "Sca cña sùbe ti nda na' jinu'u' tsubi', pana ta na' chaca cña nu cua tlyu la jinu'u', cha' cua'ni nu'u' nde loo la. Stu'ba ti tyi'i nu'u' slo na', cha' stu'ba ti ca tso'o tyiquee nu'u' lo'o na'", nacuj xu'na yu li'. ²⁴ Lo'o li' ndyalaa chaca msu nu nda xu'na sca mil cñi jil'i yu. "Xu'na", nacuj msu bi', "jlo ti' na' cha' ñati tiji tsa laca nu'u', cha' ndu'ni nu'u' clacua masi xa' ñati ngua'ni cña bi'; jua'a nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jinu'u'. ²⁵ Bi' cha' ndyutsii na', lo'o li' ndyaa na' nguxatsi' na' cñi jinu'u' ne' yuu. Nde laca cñi jinu'u' laca." ²⁶ Ngua ñasi' xu'na lo'o msu bi' li'. "Sca msu xña'a laca nu'u'", nacuj xu'na jil'i msu bi'. "Taja tsa nu'u'", nacuj. "Nacuj nu'u' cha' jlo ti' nu'u' ñi'ya nu ndu'ni na', cha' nxuti'i na' ltya masi ná ndyataa na' nscua'; lo'o jua'a tyaa lo'o na' jil'i nscua' masi ná ngua'ni na' cña jil'i", nacuj nu'u'. ²⁷ ¿Ni cha' ná nda nu'u' cñi 'na jil'i xa' ñati laca, cha' cua'ni ngu' cña lo'o? Li' chca'a sñi' cñi bi' jna', cha' tya nu'u' jna' lo'o ndyalaa na' chaca quiyá'. ²⁸ Tso'o la xñi mā nu sca ti mil nu ntsu'u ya' yu re, ta mā jil'i msu nu ntsu'u tii mil jil'i juani. ²⁹ Jua'a laca lo'o ñati nu ntsu'u xi cha' jil'i, tya ta na' quiña'a la cha' jil'i ñati bi', cha' quiña'a la cha' tso'o tyu'u jil'i ngu' bi'; pana ñati nu xixi ca cha' ntsu'u jil'i, si ná nti' ngu' cua'ni ngu' cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u jil'i ngu' li'. ³⁰ Nu juani tsa lo'o mā jil'i msu xña'a re, cha' xcuaa mā jil'i yu ca bilyaa, su nxi'ya tsa ngu', lo'o jua'a lye tsa ndacu la'ya ngu' cha' ñasi' ngu', cha' lye tsa nchcube' ngu' cajua."

Cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa lo ñati chalyuu

³¹ Nu lo'o tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, caa na' cha' caca na' loo tsiya' ti jil'i ñati. Stu'ba ti caa na' lo'o lcaa ngu' xca' 'na, lo'o li' tyaca'a na' su tlyu su cua cuá' la xi, sca se'i su ndubi tsa ña'a laca bi'. Ca bi' cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati li'. ³² Ntsu'u cha' tyu'u ti' se'i ti lcaa ñati tsiya' ti tyucui ña'a chalyuu; ca slo ycu'i na' tyu'u ti' jil'i ngu', cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ngu'. Li' sa'be tya'a na' jil'i ngu'. La cui' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ña'asi' jil'i xlyá', jua'a cua'ni na'; sca tsu' tyi'i ña'a latya xlyá' jil'i ngu', chaca tsu' tyi'i ña'a latya chivo jil'i ngu'. ³³ Jua'a cua'ni na', cha' la'a tsu' cui' 'na tyi'i ña'a tsaca taju ñati 'na, ñi'ya ndi'i xlyá' bi'; la'a tsu' coca su tyucua na', ca bi' tyi'i lcaa ñati cuxi, ñi'ya ndi'i chivo bi'. ³⁴ Ca li' lo'o caca na' loo tsiya' ti, chcu'i na' lo'o taju ñati nu ndi'i la'a tsu' cui' 'na: "Tyaa mā ca su ntucua ycu'i Ni nu laca loo, lcaa cu'mā nu tso'o tsa nti' ycu'i Ndyosi' Sti na' ña'a Ni jil'i mā, cha' cua ngua'ni cho'o ycu'i Ni su tyi'i mā slo Ni, tya lo'o ngüiña' Ni chalyuu. ³⁵ Cu'mā ni, cua nguxacu mā 'na lo'o ntyute na' nguti'i na' nde chalyuu; nu lo'o ngüityi na' hitya, cua nda mā hitya ndyi'o na' li'; masi ná ndyuloo mā 'na, pana cua nda mā to' tyi mā cha' nguti'i na' li'; ³⁶ lo'o quichi' ti na' su nguta'a na' chalyuu, cua nda mā late' ndyacu' na' li'; lo'o ngua quicha na' nde chalyuu, cua yaa na'a mā 'na li', nguxtyucua mā 'na; lo'o nga'a na' ne' chcuá, ná ndyutsii mā ndyaa mā slo na' li'." Jua'a ñacuj na' lo'o caca na' loo. ³⁷ Li' xacuj ngu' nu lubii tyiquee cha' jna': "Xu'na, ¿ni jacua' na'a ya jinu'u' cha' ntyute' nu'u'? ¿Ni jacua' nguxacu ya jinu'u'? ¿Ni jacua' nda ya hitya ndyi'o nu'u' cha' ngüityi nu'u' hitya? ³⁸ ¿Ni jacua' nda ya su nguti'i nu'u' masi ná ndyuloo ya jinu'u'? ¿Ni jacua' nda ya late' ndyacu' nu'u' lo'o nguta'a quichi' ti nu'u'? ³⁹ ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u' lo'o ngua quicha nu'u'? ¿Ni jacua' ndyaa na'a ya jinu'u' lo'o nga'a nu'u' ne' chcuá? Ná jlo ti' ya, Xu'na." ⁴⁰ Lo'o li' na' nu laca na' loo tsiya' ti, chcu'i na' chaca quiyá' lo'o ngu' bi': "Cha' liñi nchcu'i na' lo'o mā juani, cha' lo'o nguxtyucua mā jil'i sca ngu' tya'a na' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o

na', masi ngxutyucua mā jil' sca ngu' ti'i ti, bi' tyempo ngua lo'o ngxutyucua mā 'na'".

⁴¹Lo'o li' chcu' na' lo'o taju ñat' nu ndi' la'a tsu' coca 'na: "Tyu'u mā liya', cu'ma nu ná ntsu'u su tyi' mā slo ycu' Ndyosi. Yaa clyā mā ca su ná tye tsiya' ti cha' ndyaqu' quii', cha' stu'ba ti tyi' mā lo'o nu laca xu'na cuiñaja lo'o lcaa xcā jil', lcaa cui' cuxi; cuentya jil' nu cuiñaja bi' ngxutyu'u ycu' Ni quii' bi'.

⁴²Cu'ma ni, ná nda mā na cacu na' tsiya' ti lo'o ntyute' tsa na' nguti' na' nde chalyuu; ná nda mā hitya co'o na' lo'o ngüityi na' hitya li'; ⁴³ná nda mā su tyi' na' slo mā li', cha' ná ndyuloo mā 'na; ni ná nda mā late' cacu' na' lo'o quich' ti na' nguta'a na' li'; ná ndyaa na'a mā 'na lo'o ngua quicha na', ni ná ndyaa mā slo na' lo'o nga'a na' ne' chcuā." ⁴⁴Li' xacuj ngu' nu cuxi tyiquee cha' jna' cha' laca na' loo: "Xu'na", ñacuj ngu' bi', "¿ni jacua' na'a ya jinu'u cha' ntyute' nu'u? Nu lo'o ngüityi nu'u hitya, nu lo'o quich' ti nu'u nguta'a, nu lo'o quicha nu'u, nu lo'o nga'a nu'u ne' chcuā, ¿ni jacua' ná ngxutyucua ya jinu'u? Ná jlo ti' ya cha' bi'." ⁴⁵Lo'o na' cha' laca na' loo, li' chcu' na' chaca quiya' lo'o ngu' cuxi bi': "Cha' liñi nchcu' na' lo'o mā juani, cha' ná ngxutyucua mā jil' ni sca ngu' ti'i nu ntsu'u cha' jil' lo'o na', bi' cha' nacuj na' cha' ná ngxutyucua mā 'na tsiya' ti". ⁴⁶Lo'o li' tyaa ngu' bi' ca bilyaa su ná tye cha' chcube' ngu'; pana ngu' nu lubii tyiquee ni, caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jil' ngu' bi'.

26

Cuaana ti ngüñi cha' jil' ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jil' Jesús

¹Lo'o cua ndye nchcu' Jesús lcaa cha' bi', li' nchcu' xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil' bi':

²—Jlo ti' mā cha' tucua ti tsa lyiji cha' caca ta'a sij jil' ta'a pascua, lo'o li' tejeya' ngu' xña'a jna' nu cua nda Ni 'na lijya'a cha' caca na' ñat'. Tyaa lo'o ngu' 'na cha' cujuu' ngu' 'na lo crusi li'.

³La cui' tyempo nu nchcu' Jesús, li' ndyu'u ti' tyu'u tya'a sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' jil' ngu' judío; ndyu'u ti' ngu' slo Caifás nu laca xu'na lcaa sti jo'ó jua. ⁴Li' ngua'ni stu'ba ngu' cha' jil' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' tejeya' ngu' jil' Jesús cuaana ti, cha' cujuu' ngu' jil'.

⁵—Pana ná tso'o tejeya' na jil' yu tsa ta'a —nacuj ngu' bi'—. Ca ñasi' tsa lcaa ñat' nu ndi' ta'a, lo'o tlyu tsa cha' cusu' caca bi' li' —nacuj ngu' bi'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

⁶Ngua sca tsa nga'a Jesús nde quich' Betania, to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña' yu. ⁷Li' ndyalaa sca nu cuna'a slo Jesús nu ndya'a lo'o jil' sca caatyā quee alabastro nu tso'o tsa ña'a; ngutsa'a caatyā bi' ntsu'u setye tyixi xtyi' nu quiña'a tsa nga'a. Li' ngusalú nu cuna'a bi' setye lo xlya hique Jesús su ntucua yu to' mesa. ⁸Lo'o na'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil' yu ñi'ya nu ngua'ni nu cuna'a bi', ngua ñasi' ngu' jil' nu cuna'a bi' li'.

—¿Ni cha' ngusalú ñu'u ti nu cuna'a cua setye bi'? —nacuj ngu' bi'—.

⁹Quiña'a tsa nga'a setye bi'. ¿Ni cha' ná ndyujui' ngu' jil' cha' caja cñi ta jil' ngu' ti'i? —nacuj ngu' nu ndyaca tsa'a jil' bi'.

¹⁰Lo'o ngua tii Jesús cha' nu ngua'ya hique ngu' bi', nchcu' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ñasi' mā jil' nu cuna'a re? —nacuj Jesús jil' ngu' bi' li'—. Sca cha' tso'o tsa ngua'ni nu cuna'a re lo'o na'. ¹¹Lcaa tsa ndi' ngu' ti' lo'o mā nde chalyuu cha' xtyucua mā jil' ngu', pana cua tye ti tsa nu tyi' na' lo'o mā. ¹²Cua ngusalú nu cuna'a re setye lo na', masi tya lyiji cajaa na', cha' cua'ni

cho'o tyucui ña'a na' cha' tyatsi' na'. ¹³ Cha' liñi' chcui' na' lo'o ma' juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ngu' lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' nu laca loo

¹⁴ Lo'o Judas Iscariote ni, tya'a ndya'a yu lo'o nu chaca tii chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndu'u yu ndyaa yu slo sti jo'ó nu laca loo li'.

¹⁵ —¿Ni tsa lo cñi ta ma' caya' 'na si culu'u na' tyucuii ji'i ma', cha' tsa ma tejeya' ma' ji'i nu Jesús bi'? —nacui Judas ji'i sti jo'ó bi'.

Li' nda ngu' calaa tyii tya'a cñi plata ji'i Judas bi'. ¹⁶ Lo'o li' ncyana yu ñi'ya caca xtyucua yu ji'i ngu' bi', ni jacua' caca ji'i yu cha' cuaana ti culu'u yu tyucuii ji'i ngu', cha' tsa ngu' su nga'a Jesús.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sji lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'

¹⁷ Lo'o ngua tsa clyo ji'i ta'a nu lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua tiye' ndya', li' ñaa nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i slo Jesús. Ndi'ya nchcuane ngu' ji'i li':

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya cha' cacu na sji nu cuentya ji'i ta'a pascua? —nacui ngu'.

¹⁸ —Tsa ma' lquichi' ca su ndi'i tya'a tso'o na' bi'. Ndi'ya chcui' ma' lo'o: “Nacu' mstru ji'na cha' cua ngulala ti hora ji'i. Lo'o juani nti' ycu' nu cusu' bi' cacu sji cuentya ji'i ta'a pascua ca toni'i jinu'u lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.”

¹⁹ Li' ndu'u ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ndyaa ngu' lquichi', ngua'ni ngu' lcaa cña nu cua ngulo Jesús ji'i ngu'; ngua'ni cho'o ngu' lcaa na nu cua'nijo'o ji'i ngu' cha' cacu ngu' sji cuentya ji'i ta'a pascua.

²⁰ Lo'o cua ngusji, li' ndyalaa Jesús ni'i bi'. Li' ndyaca'a ycu' lo'o ca ta'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i to' mesa, ndyu'ni ngu' sji. ²¹ Laja li' nguxana nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' nchcui' na' lo'o ma' juani, cha' ntsu'u tsaca cu'ma' nde nu cuju' cresiya 'na ji'i ngu' xña'a.

²² Xñi'i tsa ti' ngu' ngua lo'o ndyuna ngu' cha' bi'. Li' nguxana ngu' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ha na' nu ta' jinu'u ya' ngu' xña'a, Xu'na? —nacui tsaca yu ji'i Jesús.

—¿Ha na'? —nacui chaca yu li'.

Lo'o jua'a nacui xi xa' la ngu'. ²³ Nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Ntsu'u tsaca yu tya'a ndyacu na sji juani, nu sca ti ca'ña ndyacu yu lo'o na', bi' laca nu cuju' cresiya 'na ji'i nu ngu' xña'a bi'. ²⁴ Ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ni, jua'a nga'a cha' caca 'na, na' nu cua nda Ni 'na liyya' cha' caca na' ñati. Pana tya'na tsa ñati nu ta 'na ya' ngu' xña'a, tso'o la ngua' ji'i yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya' ti.

²⁵ Lo'o Judas nu ngua'ni cha' cuxi bi', lo'o yu bi' nchcuane yu ji'i Jesús li':

—Mstru —nacui Judas bi' ji'i Jesús—, ¿ha na' laca nu ta' jinu'u ya' ngu' xña'a?

—La cui' nu'u —nacui Jesús ji'i Judas li'.

²⁶ Laja lo'o ndyacu ngu', li' ngusñi Jesús sca xlyá, ndya xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi, ngusa'be ji'i xlyá bi'. Li' nda Jesús yu'be xlyá bi' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Cacu ma' xlyá re, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁷ Lo'o li' ngusñi Jesús sca vaso vino, ndya xly'a'be ji'j' ycu'i' Ndyosi. Li' nda vaso vino bi' ji'j' ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'j'.

—Lcaa cu'ma' co'o ma' vino re —nacuj Jesús—, ²⁸ cha' ñi'ya nti' tañi na', jua'a' nti' nu nde. Laca bi' sca cha' nu culu'u liñi ji'j' ma' cha' chaca quiya' quini' cha' ji'j' ycu'i' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu, nu lo'o tyalú tañi na' lo crusi. Jua'a' cua'ni lya'a Ni ji'j' quina'a' tsa tya'a ma, nu lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'j' quiya' nu ntsu'u ji'j' ma. ²⁹ Liñi tsa cha' nu chcui' na' lo'o ma' juani, cha' nga'aa co'o na' vino juani, ña'a' cuayá' nu tyalaa tsa' bi' lo'o co'o na' ji'j' stu'ba ti lo'o cu'ma' slo ycu'i' Ndyosi Sti na', ca su ntucua ycu'i' Ni nu laca loo.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu ji'j' Jesús tsiya' ti

³⁰ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca ji'j' ji'j' ycu'i' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ³¹ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Caca tyuju'u ti' lcaa cu'ma' ña'a' ma' na talya ndyi. Caca bi' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'j' ycu'i' Ndyosi cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' cha' bi': “Lo'o cujuui na' ji'j' nu ña'asi' ji'j' xly'a', li' xna lcaa xly'a' bi', tyaa ni'”, nacuj quityi bi'. ³² Pana ca tiya' la lo'o tyu'ú na' chaca quiya', li' nde loo la tsa'a na' nde Galilea cuentya ji'j' cu'ma.

³³ Li' nchcui' Pedro lo'o:

—Ná xtyanu na' jinu'u' tsiya' ti —nacuj Pedro li'—. Masi ca ta'a ngu' xna ngu' jinu'u', pana na' ni, ná xna na' jinu'u'.

³⁴ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'j' Pedro bi':

—Cha' liñi cacha' na' jinu'u' juani —nacuj—, cha' nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya ndyi, sna quiya' chcui' nu'u' cha' ná nslo nu'u' na; jua'a' ñacuj nu'u' ji'j' ngu'.

³⁵ Li' xa' nchcui' Pedro:

—Masi ntsu'u cha' cajaa na' stu'ba ti lo'o nu'u', ná chcui' na' lo'o ñati' cha' ná nslo na' jinu'u' —nacuj Pedro li'.

Lo'o la cui' jua'a' cha' nguxacuj xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'j' Jesús li'.

Nhcui' Jesús lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu ca Getsemani

³⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'j', ndyatí' ngu' ne' sca lo'o su naa Getsemani nu nga'a' ca to' quichi'.

—Cua'a' ma xi ndacua ti —nacuj Jesús ji'j' ngu' bi'—, laja lo'o tsa'a' ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o ycu'i' Ndyosi Sti na'.

³⁷ Li' tya ndyaa la xi Jesús lo'o Pedro lo'o tyucuaa sñi' Zebedeo. Ngua'ya sca cha' nu xñi'j' tsa ti' Jesús xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti ji'j'. ³⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu sna tya'a ngu' bi':

—Ne' cresiya 'na ntsu'u sca cha' nu xñi'j' ti' na'. Nga'aa talo na' cha' xñi'j' tsa ti' na'. Tyanu cu'ma' nde ti, pana tii ti ti' ma' tyi'j' ma' lo'o na'.

³⁹ Li' tya ndyaa la xi yu ca nde bi' la. Nde loo ti yu ndyaa stii yu lo yuu cha' xñi'j' tsa ti' yu. Li' nchcui' yu lo'o ycu'i' Ndyosi, ndi'ya nu nacuj yu:

—Sti na', ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a' nu cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u'? —nacuj Jesús ji'j' ycu'i' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cua'ni na' cña nu nti' nu'u' cha' cua'ni na'.

⁴⁰ Lo'o li' nxytyu' yu ñaa yu su ndi'j' nu ca ta'a sna ngu' bi'. Laja' tsa ngu' li'. Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu Pedro bi':

—¿Ha ná nchca talo nu'u' ni sca hora ti nu tii ti ti' nu'u' tyi'j' nu'u' lo'o na'? —nacuj Jesús ji'j'—. ⁴¹ Tii ti ti' ma' tyi'j' ma' juani lacua, cha' chcui' ma' lo'o ycu'i' Ndyosi cha' ná tyijiloo nu cuiñaja ji'j' ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'a' ma' cua'ni ma' cña re 'na, pana ná tyu'u' sca juersa ji'j' ma, yala tsa ndyaja' ma.

⁴² Li' xa' ndyaa Jesús, nchcui' lo'o ycui' Ndyosi chaca quiya':

—Sti na' —nacuj̄ yu j̄i' Ni—, si ná ntsu'u xa' ña'a nu cua'ni na' cña j̄inu'u, tso'o la si chcube' na' lacua, cha' nti' na' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu' cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' xa' nxyuū yu ñaa yu slo ngu' bi'; lo'o li' na'a yu j̄i' ngu' cha' laja' ngu' chaca quiya', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. ⁴⁴ Lo'o li' nguxtyanu yu j̄i' ngu' bi', ndyaa yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi chaca quiya'; la cui' ti cha' nu nchcui' yu tya tsā la nchcui' yu chaca quiya'. Nu nchca sna quiya' nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu. ⁴⁵ Lo'o li' nguxtyuū yu ñaa yu slo ngu' nu ndyaca tsa'a j̄i'.

—¿Ha tya laja' mā? —nacuj̄ Jesús j̄i' nu ngu' bi' li—. ¿Ha bilya tyaala' xcalá mā? Que ti' mā juani, cha' cua ndyalaa hora nu xñi ngu' cuxi 'na, na' nu cua nda Ni 'na lijyaā cha' caca na' ñati; ⁴⁶ tyatū mā cha' tyaa na, cha' cua ndyalaa yu nu ta 'na ya' ngu' cuxi bi'.

Ndyaa lo'o ngu' j̄i' Jesús preso

⁴⁷ Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ndyalaa Judas slo. La cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a j̄i' Jesús laca nu Judas bi'. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la ñati lijya lo'o yu, nu ntsu'u maxtyi cusuū ya', nu ntsu'u yaca ya'; lijya ngu' tyaala bi' cña nu ngulo sti jo'ó nu laca loo, la cui' jua'a cña nu ngulo lcaa ngu' cusu' nu laca loo lijya ngu'. ⁴⁸ Lo'o Judas ni, bi' laca nu cua ta ti j̄i' Jesús ya' ngu' tyaala bi'. Cua ndacha' yu j̄i' ngu' cua tsā la: “Sca ti yu nu cacu na' saca' lo'o chcuicha' na' j̄i' yu, j̄i' bi' xñi mā”. Jua'a nacuj̄ yu j̄i' ngu', ⁴⁹ bi' cha' ndyaa Judas bi' ca su ndū Jesús cha' chcuicha' j̄i' yu.

—Nde ti ndū nu'u, mstru —nacuj̄ Judas bi' j̄i' Jesús.

Li' ndyacu Judas saca' Jesús. ⁵⁰ Li' nacuj̄ Jesús j̄i' Judas bi':

—Tya'a tso'o na' ngua nu'u nquicha' —nacuj̄—. ¿Ni cña lijya nu'u ca nde juani?

Li' ntejeya' ngu' tyaala bi' j̄i' Jesús, cha' tyaa lo'o ngu' j̄i'.

⁵¹ Lo'o tsaca ñati nu ndya'a lo'o Jesús, hora ti ngulo yu maxtyi cusuū j̄i' yu, ngujui' yu maxtyi j̄i' msu j̄i' xu'na sti jo'ó; ngusi' yu cu' jyaca msu bi' li'.

⁵² Lo'o li' ngulo Jesús cña j̄i' yu bi':

—Xco'o nu'u maxtyi cusuū cua h̄i —nacuj̄ j̄i' yu bi'—. Lcaa ngu' nu nxuū tya'a lo'o maxtyi, jua'a cajaa ngu' bi' xqui'ya maxtyi. ⁵³ ¿Ha ná j̄lo ti' nu'u cha' si ñna na' j̄i' Sti na', hora ti culo ycui' Ni cña cha' caā tti tyucuaa tya'a taju xca j̄i' Ni, cha' xtyucua xca bi' 'na? ⁵⁴ Pana ná nti' ya jua'a. Nga'a cha' caca ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu' j̄i' ycui' Ndyosi Sti na'.

⁵⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu taju ñati tyaala nu ñaa cha' xñi ngu' j̄i':

—¿Ni cha' lijya mā lo'o maxtyi cusuū lo'o yaca ntsu'u ya' mā, cha' xñi mā 'na? —nacuj̄ Jesús j̄i' ngu'—. ¿Ha sca nu cuaana laca na' lacua? Tyuū tsa tsa ngua'a na' ne' laa tonu j̄i' mā, ngulu'u na' cha' j̄i' ycui' Ndyosi j̄i' ñati, lo'o ná ngusñi mā 'na li'. ⁵⁶ Pana ñi'ya nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba j̄i' ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā lo'o na' juani.

Li' ndu'u lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a j̄i', ngusna ngu'.

Nu ngu' nu laca loo j̄i' ngu' judío ngua'ni cuayá' j̄i' Jesús

⁵⁷ Li' ndyaa lo'o ngu' tyaala bi' j̄i' Jesús slo Caifás, xu'na sti jo'ó. Ni' bi' cua ndyu'u ti' lcaa mstru cha' jo'ó lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo. ⁵⁸ Lo'o nu Pedro bi' ni, tyijyu' ti ndu'u lca'a yu chu' ngu' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca to' lo'o j̄i' xu'na sti jo'ó bi'. Li' ndyat̄i Pedro ne' lo'o, stu'ba ti ngua'a yu lo'o ngu' policía, cha' nti' yu ña'a yu ñi'ya caca lo'o cua'ni tye ngu' cha' j̄i' Jesús.

⁵⁹ Lo'o li' lcaa ngu' tisiya, lo'o lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o lcaa ngu' cusu' bi', ncliyana ngu' ñi'ya ca sta ngu' qui'ya ji'i Jesús, cha' nti' tsa ngu' cujuui ngu' ji'i. Pana ná ndu'u tucua ñati nu cujuui cuañi' ji'i yu cuentya ji'i ngu' nu laca loo bi'. ⁶⁰ Ná ngujui ñi'ya nu cua'ni ngu', masi quiña'a tsa ngu' cuiñi ndyalaa ngu' slo ngu' nu laca loo bi', cha' sta ngu' qui'ya ji'i Jesús; ná stu'ba cha' nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Su cua ndye, li' ndyalaa tucua tya'a ngu' cuiñi nu ndi'ya nchcui':

⁶¹ —Nacuj nu qui'yu re: “Taca jna' cuityi na' laa tonu re ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o li' xa' cuiña' na' ji'i chaca quiya'; chu' sna tsá ti tye tya' laa 'na”, nacuj Jesús jua —nacuj ngu' cuiñi bi'.

⁶² Li' ndyatú xu'na sti jo'ó, nchcui' yu lo'o Jesús:

—¿Ni cha' ngusta ngu' qui'ya re jinu'u? —nacuj sti jo'ó bi'—. ¿Ni cha' ná nxacuj nu'u ni sca cha' ji'i ya?

⁶³ Ni sca cha' nu nchcui' sti jo'ó, ná nguxacuj Jesús ji'i tsiya' ti. Li' ngulo sti jo'ó bi' cña ji'i yu:

—Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca nclyo na' cña re jinu'u juani: Cacha' clya nu'u ji'i cua si chañi cha' laca nu'u Cristo, nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi.

⁶⁴ —La cui' laca na' —nacuj Jesús li'—, ñi'ya nu nacuj nu'u laca na'. Lo'o chaca cha' cacha' na' ji'i ma juani, cha' nde loo la ña'a ma 'na nu cua nda Ni 'na liyya cha' caca na' ñati, nu lo'o tyucua na' la'a tsu' cuj ca su ntucua ycu'i Ndyosi Sti na', nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni. Li' caa na' chaca quiya' laja coo nde cua.

⁶⁵ Lo'o li' nu xu'na sti jo'ó bi' ni, ycu'i ca yu ngusaa' ste' yu cha' ñasi' tsa yu.

—Cuiñi tsa yu re, cha' suba' nchcui' yu re ji'i ycu'i Ndyosi —nacuj sti jo'ó bi' ji'i lcaa tya'a ngu' nu laca loo li'—. Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati qui'ya ji'i yu re. Cua ndyuna na cha' suba' tonu tsa nu nchcui' yu re, nu lo'o nacuj yu cha' Sñi' ycu'i Ndyosi laca yu. ⁶⁶ ¿Ni'ya nu ntsu'u tyiquee cu'ma juani?

Hora ti nguxacuj ngu' cha' ji'i xu'na sti jo'ó bi':

—Ntsu'u cha' cajaa yu —nacuj ngu' bi'.

⁶⁷ Li' ngutu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús, ngujui' ngu' ndacu' ji'i; jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu ngujui' ya' saca' Jesús. ⁶⁸ Li' nacuj ngu' bi':

—Nacuj nu'u cha' Cristo laca nu'u nu nda Ni ji'i liyya chalyuu. Tso'o lacua. Cacha' liñi nu'u ji'i ya, ¿ni naa yu nu ngujui' jinu'u, si chañi cha' tii nu'u? —nacuj ngu' bi' ji'i Jesús.

Nacuj Pedro cha' ná nslo ji'i Jesús tsiya' ti

⁶⁹ Lo'o nu Pedro bi' ni, nde liya' ti nga'a yu bi'. Li' ñaa sca nu cuna'a cua' slo yu.

—Lo'o nu'u ndya'a stu'ba ti lo'o Jesús nu ngu' Galilea jua —nacuj nu cuna'a bi' ji'i Pedro.

⁷⁰ Li' cuji nguxacuj Pedro cha' ji'i nu cuna'a ña'a cuayá' nu cuna lcaa ngu':

—Ná nchca cuayá' ti' na' cha' nu nchcui' nu'u —nacuj Pedro ji'i.

⁷¹ Li' ndatsu' Pedro, ndyaa ndyatú cacua ti to' lo'o bi'. Lo'o li' na'a chaca nu cuna'a cua' ji'i yu, nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' nu ndú cacua ti:

—Stu'ba ti ndya'a nu qui'yu re lo'o Jesús Nazaret jua —nacuj nu cuna'a bi' li'.

⁷² Chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro, ngua'ni yu jura li':

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacuj Pedro ji'i ngu' bi' li'.

⁷³ Ca tiya' la xi ñaa xi xa' la ñati nu nga'a ndacua ti, nchcui' ngu' lo'o Pedro li':

—Chañi cha' tya'a ndya'a nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacuj ngu' ji'i—, cha' stu'ba ti ndañi cha' nu nchcui' nu'u lo'o cha' nu nchcui' tya'a quich'i tyi yu jua.

⁷⁴ Li' chaca quiya' lye tsa nchcui' Pedro cha' xcube' ycui' Ni ji'i yu si cha' cuiñi laca nu nda yu.

—Ná nslo na' ji'i nu qui'yu jua tsiya' ti —nacuj Pedro ji'i ngu'.

Hora ti ngusi'ya ndye'e li'. ⁷⁵ Lo'o li' ndyi'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu tya tsa la, nu lo'o ndi'ya nacuj Jesús ji'i yu: “Nu lo'o bilya xi'ya ndye'e talya juani, sna quiya' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na”. Jua'a nacuj Jesús tsa la, bi' cha' ndu'u Pedro ndyaa yu li'; nxi'ya tsa yu ndyaa yu cha' xñi'i tsa ti' yu li'.

27

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato

¹ Lo'o nguxee chaca tsa, xa' ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' cua'ni stu'ba ngu' cha' lo'o tya'a ngu', ñi'ya taca cujuui ngu' bi' ji'i Jesús. ² Li' ngusca' ngu' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i slo Poncio Pilato, nu ngua gobernador romano.

Ngujuii Judas

³ Lo'o nu Judas nu ndyujui' ji'i Jesús ya' ngu' xña'a bi' ni, na'a yu cha' cua cujuui ti ngu' ji'i Jesús; ngua xñi'i ti' yu li'. Hora ti ndya yu nu calaa tyii cñi plata ji'i ngu' nu laca loo bi' chaca quiya'.

⁴ —Ntsu'u qui'ya 'na —nacuj Judas bi' ji'i ngu' nu laca loo—, cha' cua ndyujui' na' ji'i sca ñati lubii ji'i ma, cha' cujuui ma ji'i —nacuj.

Li' nguxacuj ngu' nu laca loo bi' cha' ji'i Judas:

—¿Ha cha' ji'i cua laca cha' bi'? —nacuj ngu' nu laca loo bi'—. Si ntsu'u qui'ya jinu'u, cha' jinu'u laca bi'.

⁵ Li' ngusalú Judas cñi plata bi' lo yuu ne' laa tonu bi' su nga'a ngu' nu laca loo bi', ndu'u yu ndyaa yu. Li' ndyujuii Judas ji'i ycui' ca; ngusca' yu reta yane yu, lo'o ngusca' loo reta laja yaca nde cua; cuati nguxtyu yu ji'i ycui' ca yu nde lo yuu, ngujuii yu li'.

⁶ Ngusñi sti jo'ó nu laca loo ji'i cñi bi' li'.

—¿Ñi'ya cua'ni na lacua? —nacuj sti jo'ó ji'i tya'a ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' quixa' cñi re lo'o msta nu cua nda ngu' ji'i ycui' Ndyosi ne' laa re, cha' cñi nu ngujui ji'i yu cha' ndyujui' yu ji'i sca ñati laca cñi re —nacuj sti jo'ó bi'.

⁷ Li' ngüñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o cñi bi' cui'ya ngu' sca lo'o ji'i ngu' su ndiña ngu' quityu' nquicha', cha' caja su tyatsi' jyo'o ngu' xa' tsu' ne' lo'o bi'. ⁸ Bi' cha' juani ndu'ni ngu' ji'i yuu bi': Ne' lo'o su ndyalú tañi ñati; jua'a naa yuu bi' ji'i ngu' juani. ⁹ Nu jyo'o Jeremías nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi tya sa'ni la ni, cua nguscua yu sca cha' lo quityi cuentya ji'i cñi plata bi', cha' nu caca nde loo la. Ndi'ya cha' nu nguscua yu: “Calaa tyii tya'a cñi plata, tsa lo cua ti cñi laca caya' nu ntsu'u lo sca ñati, nacuj ngu' Israel tya'a na. ¹⁰ Li' ngusñi ngu' cñi bi', ngü'ya ngu' sca lo'o ji'i ñati nu ndiña quityu' nquicha'. La cui' cña bi' laca nu ngulo ycui' nu Xu'na na 'na”, nacuj Jeremías.

Ndu Jesús slo Pilato

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Jesús slo nu laca gobernador bi', nchcuane yu nu laca loo bi' ji'i Jesús li':

—¿Ha la cui' nu'u laca rey ji'i ngu' judío? —nacuj yu nu laca loo bi' ji'i Jesús.

—La cui' laca na' —nacuj Jesús ji'i li'—, la cui' ñi'ya nu nacuj nu'u laca na'.

¹² Lo'o li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús; pana ni sca cha' ná nguxacui Jesús ji'i ngu' bi'. ¹³ Li' xa' nchcui' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nduna nu'u cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u? —nacui nu laca loo bi' ji'i Jesús.

¹⁴ Pana ná nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' tsiya' ti; ni sca cha' ná nchcui', bi' cha' ndube tsa ti' nu Pilato bi' ña'a yu ji'i.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

¹⁵ Lcaa yija lo'o ndyaca tsa ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'i sca ti preso, la cui' preso nu ndijña ngu' judío ji'i. ¹⁶ La cui' tyempo bi', ntsu'u sca nu qui'yu nu naa Barrabás ne' chcuá, sca ñati' nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngua yu bi'. ¹⁷ Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ngu' judío ndyu'u ti'i ngu' to' ni'i ji'i gobierno, li' nchcuane Pilato bi' ji'i ngu':

—¿Ti ji'i nti' ma' cha' cua'ni lyaá na' ji'i juani? ¿Ha tso'o clyaá Barrabás, o tso'o la clyaá Jesús nu ndu'ni ma' Cristo ji'i? —nacui Pilato ji'i ngu'.

¹⁸ Jlo ti' nu Pilato bi', cha' liye' tsa ti' ngu' nu laca loo bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, bi' cha' cua ngusu'ba ngu' ji'i ne' chcuá.

¹⁹ Tya nga'a lcaa ñati' bi' slo Pilato, lo'o jua'a tya ntucua ycui' yu lo yaca xlya cña su ndu'ni cuayá' yu ji'i ñati'. Li' ndyalaa sca msu slo yu, yaá lo'o sca cha' nu cua nchcui' clyo'o Pilato bi': “Ná sca cha' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu nu lubii tyuquee jua”, nacui nu cuna'a bi' ji'i Pilato. “Lye tsa ngua ti' na' tyucui talya cuentya ji'i yu bi'. Cua nchcui' tsa xcalá na' xqui'ya yu bi'.”

²⁰ Pana nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' bi', cua nchcui' tsa ngu' bi' lo'o nu quiña'a tsa ñati' bi', cha' jña ngu' chacuayá' ji'i Pilato cha' culaá yu ji'i Barrabás nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' li' cujuui Pilato ji'i Jesús. ²¹ Li' xa' nchcuane gobernador bi' ji'i ngu' chaca quiya':

—¿Ti ji'i cua'ni lyaá na' lacua? —nacui nu Pilato bi'.

—Ji'i Barrabás —nacui ngu' quiña'a li'.

²² —¿Na laca cua'ni na' lo'o Jesús nu ndu'ni ma' Cristo ji'i lacua? —nacui Pilato li'.

—Cujui'i ca'a ma' ji'i lo crusi —nacui ngu' li'.

²³ —¿Ni cha' laca nti' ma' cha' cujuui na' ji'i yu re? —nacui Pilato bi' li'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i?

Cuii tsa nxi'ya lo'o ngu' ji'i li':

—Cujui'i ca'a ma' ji'i lo crusi —nacui ngu'.

²⁴ Li' na'a Pilato cha' tyaala tsa ndi'i loo ngu', cha' ñasi' tsa ngu'; jua'a ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' tsiya' ti. Bi' cha' ngulo yu cña cha' caá lo'o msu ji'i sca tsi'yu ntsu'u hitya. Li' ndyaati' ya' yu slo lcaa ñati'.

—Lubii tyanu ya' na', cha' si'i cha' jna' cajaa yu nu lubii tyiquee re —nacui Pilato ji'i ngu'—, cha' ji'i cu'ma laca cha' bi'.

²⁵ —Tso'o —nacui nu ngu' quiña'a bi'—, tyanu qui'ya hichu' ya, lcaa ya lo'o sñi' ya; pana ntsu'u cha' cajaa yu re.

²⁶ Li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i nu Barrabás bi', cuati ngujui'i ngu' ji'i Jesús lo'o reta. Li' ngulo nu Pilato bi' cña ji'i ngu' sendaru cha' tsa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' cujuui' ca'a ngu' ji'i lo crusi.

²⁷ Lo'o li' ntejeya' ngu' sendaru nu ndu' cuá slo gobernador bi' ji'i Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde ne' ni'i ji'i gobierno; ndacha' ngu' ji'i lcaa tya'a sendaru nu ndi'i ni'i bi', cha' tyu'u ti'i ngu' su ndu' Jesús. ²⁸ Li' ngulo ngu' ste' Jesús, nguxacu' ngu' ji'i lo'o sca late' nga'a ña'a. ²⁹ Li' ngüixi' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne'; ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús, jua'a ngusta

ngu' sca yaca quii ya' tsu' cui' jii' yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo Jesús. Ngua ti' ngu' xtyí lo'o ngu' jii', bi' cha' ngua'ni ngu' lcaa cha' bi', ñi'ya si laca yu sca rey nde chalyuu.

—Ndyu'ni tlyu ya jinu'u cha' laca nu'u rey jii' ngu' judío —nacu' ngu' sendaru jii' Jesús li'.

³⁰ Li' ndu'u hitya sañi' ngu' loo Jesús; ngusñi ngu' yaca quii bi', ngujui'i' ngu' hique Jesús lo'o yaca quii bi' li'. ³¹ Lo'o ndye ngustí lo'o ngu' jii' yu, li' ngulo ngu' late' nga'a bi', nguxacu' ngu' ste' ycuí' yu chaca quiya'. Li' ndu'u ngu' sendaru bi', ndyaa lo'o ngu' jii' yu to' quichí cha' cujuí' ca'a ngu' jii' ca lo crusi.

Ngujui'i' ca'a ngu' jii' Jesús lo crusi

³² Tyucui' su ndyaa ngu', li' ndyacia tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu naa Simón; ngu' Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo sendaru cña jii' nu Simón bi', cha' qui'ya yu crusi bi' cuentya jii' Jesús.

³³ Lo'o li' ndyalaa ngu' lo sca cuati' nu naa Gólgota (Gólgota nti' ñacu' cha'cña jii'na: ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o). ³⁴ Li' nda ngu' vino nguixa' lo'o sca taná clyaa' cha' co'o Jesús; pana lo'o cua ndyi'o cuayá' xi ca ti, li' nga'aa ntaja'a yu co'o yu jii' vino bi' tsiya' ti.

³⁵ Lo'o ngujui'i' ca'a ngu' jii' yu lo crusi lo'o clavo, li' ngüijya sendaru bi' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngana ngu' jii' tya'a ngu', cha' tacha ste' Jesús jii' ngu'. La cui' cha' bi' ngusca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui' quityi bi': “Ndacha ngu' ste' na' jii' tya'a ngu' lo'o ngüijya ti ngu'”. ³⁶ Nga'a ngu' bi' cua quiya' crusi. ³⁷ Cua ngusta ngu' letra hique crusi nu nchcui' ni qui'ya ntsu'u jii' Jesús: “Nu nde laca Jesús, rey jii' ngu' judío”, nacui' letra bi'.

³⁸ Lo'o la cui' tsá bi' ngujui'i' ca'a ngu' jii' tucua tya'a ngu' cuaana lo xa' la crusi tya'a ndü Jesús; tsaca yu nga'a la'a tsu' cui' jii' Jesús, lo'o chaca yu nga'a la'a tsu' coca jii'. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u tsa ñati' nu nteje tacui' su ndü crusi bi', nxyí lo'o ngu' bi' jii' Jesús.

⁴⁰ —Nu'u laca nu cuityi jii' laa tonu bi' nacui' nu'u, lo'o li' nacui' nu'u cha' cuiña nu'u jii' chaca quiya' chu' sna tsá ti, ngua ti' nu'u. Cua'ni lyaá nu'u jii' ycuí' ca lacua —nacui' ngu' bi' jii' Jesús—. Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca nu'u, cua'ya clyá nu'u lo crusi cua juani —nacui' ngu'.

⁴¹ Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' jii' ngu' judío, ndya'a ngu' ndyaa na'a ngu' ca su nga'a Jesús lo crusi, cha' nxyí lo'o ngu' bi' jii' yu li'.

⁴² —Ngua'ni lyaá yu jii' xa' ñati, pana jii' ycuí' ca yu ná nchca jii' yu cua'ni lyaá yu —nacui' ngu' nu laca loo bi'—. Rey jii' ngu' Israel laca yu, nacui' yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi cua juani, jlyá ti' na jii' yu li' —nacui' ngu' bi' jii' tya'a ngu'—. ⁴³ Ndu' ti' yu jii' ycuí' Ndyosi cha' xtyucua Ni jii' yu, nacui' yu. Tso'o la si cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jii' yu juani, si chañi cha' tyaca'a yu jii' Ni; “Sñi' ycuí' Ndyosi laca na”, ndu'ni yu re.

⁴⁴ Lo'o jua'a nu ngu' cuaana nu tya'a ngujui'i' ca'a ngu' jii' lo crusi, lo'o ngu' bi' nxyí lo'o ngu' jii' Jesús.

Ngujui' Jesús

⁴⁵ Lo'o li' ngua talya chalyuu chu' sna hora; nde hora nguxana cha' bi', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusii'. ⁴⁶ Lo'o la cui' hora cua sna nde ngusii' bi', cui' tsa ngusi'ya Jesús:

—Elí, Elí, ¿lama sabactani? —nacuj. Ndi'ya nti' ñacuj cha' cha'cña ji'na: Ndyosi Sti na', Ndyosi Sti na', ¿ni cha' laca cha' ngulaya' nu'u' na'?

⁴⁷ Lo'o ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti cha' bi', li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nxi'ya yu re ji'i jyo'o Elías —nacuj ngu' bi'.

⁴⁸ Hora ti ngusna tsaca ngu' bi' ndyaa qui'ya yu sca quiche, ngüicha' yu ji'i lo'o hitya tiye'. Li' ngusca' ji'i lo sca yaca cha' tyalaa su ntucua tu'ba Jesús cha' co'o yu. ⁴⁹ Lo'o xi xa' la ñati nacuj ji'i:

—Jatya na si caa jyo'o Elías cha' cua'ni lyaá ji'i yu —nacuj ngu' bi'.

⁵⁰ Lo'o li' chaca tya quiya' cuji tsa ngusi'ya Jesús; li' ngutu'u cresiya ji'i yu, ngujui yu. ⁵¹ La cui' hora bi' ngutaa' late' tlyu nu ndacuj ndyacu' sa cla'be ne' laa tonu. Ca cua ngutu'u ngutaa' late' bi'; tsa cu' ti ngutaa', hasta ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. Lo'o li' lye tsa ngulacuj chalyuu ña'a cuayá' nu ngula'a quee tonu, ⁵² ña'a cuayá' nu ndyaala cuaá su nguatsi' jyo'o. Li' tyuu tya'a ngu' jyo'o nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni la, ndyu'u jyo'o bi' chaca quiya'. ⁵³ Ca tiya' la lo'o cua ndyu'u ycui' Jesús chaca quiya', li' ndu'u ngu' nu ngua jyo'o bi' ne' cuaá, ndyaa ngu' bi' nde quichi Jerusalén, quichi nu tacati tsa cuentya ji'i ycui' Ndyosi. Lo'o li' tyuu tya'a ñati na'a ji'i ngu' bi', cha' cua ndyu'u ngu' bi' chaca quiya'.

⁵⁴ Lo'o nu sendaru nu nga'a cua ji'i Jesús bi', lo'o nu capitán ji'i sendaru bi', ngulacua tsa ti' ngu' bi' li'; tlyu tsa cha' ndyutsii ti' ngujui ji'i ngu' bi' lo'o na'a ngu' ñi'ya ngua cha' bi', ñi'ya ngua lo'o ngulacuj chalyuu.

—Chañi tsa cha' Sñi' ycui' Ndyosi laca jyo'o re —nacuj nu ngu' sendaru bi'.

⁵⁵ Laja li', tyijyu' ti xi ndu tyuu tya'a ngu' cuna'a nu ndu'u nde Galilea; tya'a nguta'a ngu' lo'o Jesús, nguxtyucua ngu' bi' ji' yu. Ndu ti nu ngu' cuna'a bi', na'a ngu' ji'i crusi nu nga'a Jesús; ⁵⁶ lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a Jacobo xtya'a José, lo'o jua'a xtya'a sñi' Zebedeo, na'a ngu' bi' ñi'ya ngua ji'i Jesús.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁷ Lo'o cua nguñi la xi ñaa sca nu culiya', sca ngu' quichi Arimatea laca yu nu naa José. Lo'o nu José bi' ngua tsa'a yu ji'i Jesús. ⁵⁸ Tya tsá la cua ndyaa yu slo Pilato, ngüijña yu chacuayá' cha' tsa lo'o yu ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. Li' nda Pilato chacuayá' ji'i yu, ngulo Pilato cña ji'i ngu' sendaru cha' tya ngu' jyo'o bi' ji'i José. ⁵⁹ Li' ngüixij yu José bi' sca tasá lubii hichu' jyo'o bi', ndyaa lo'o yu ji'i jyo'o cha' tyatsi'. ⁶⁰ Nguxatsi' yu ji'i jyo'o bi' ne' sca tyuquee nu cua ngulu ca ti ngu' sii' cua'a, cha' caca cuaá su tyatsi' ycui' José nguicha'. Ndacu' José bi' to' cuaá lo'o sca quee tonu, ndu'u yu ndyaa yu li'. ⁶¹ Lo'o jua'a nga'a María Magdalena lo'o nu chaca María, nga'a ngu' cacua ti to' cuaá bi'.

Ndu ngu' cua to' cuaá su ndyatsi' jyo'o Jesús

⁶² Ca chaca tsá lo'o cua ndye ngua'ni yala ngu' cña ji'i ngu', cha' cua tyalaa ti tsá ta'a nu ntsu'u cha' tyi'i cña' ngu', li' lca sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi' ndyu'u ti'i ngu' slo Pilato. ⁶³ Nchcui' ngu' lo'o li':

—Cusu' —nacuj ngu' ji'i nu Pilato bi'—, ntsu'u ti' ya ji'i cha' nu cua nchcui' nu cuiñi bi' lo'o tya lu'u yu: “Tyu'u scua sna tsá, li' tyu'u na' chaca quiya'”, nacuj yu. ⁶⁴ Bi' cha' tso'o la si culo nu'u cña cha' tyi'i ngu' cua to' cuaá bi' sna tsá, cha' ná ta ngu' chacuayá' ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu, cha' ná tsaá ngu' bi' cuaana ngu' ji'i jyo'o bi'. Ná caja ñi'ya nu chcui' ngu' cha' cua ndyu'u jyo'o bi' chaca quiya' li'. Cua ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcui' jyo'o bi' tya tsubi'

la; lo'o juani si jlya ti' ñati cha' ndyu'u' jyo'o bi', tlyu la cha' cuiñi caca si xñi ngu' cha' bi'.

⁶⁵ Li' nguxacuj Pilato cha' ji'i ngu' nu laca loo bi':

—Ndu ngu' sendaru cuentya ji'i ma —nacuj Pilato—. Yaa clya ma lo'o ngu' sendaru bi', cha' tacuj tso'o ma to' cuaá bi' ñi'ya nu nti' ycuui' cu'ma.

⁶⁶ Li' ndu'u ngu' nu laca loo bi', ndyaa ngu' lo'o sca taju sendaru ji'i ngu', ndacuj tachaa ngu' to' cuaá bi' lo'o sca lo nguiña' tacya nu ntsu'u sello ji'i, cha' ná cala' ngu' tsiya' ti quee tonu nu ndyacuj to' cuaá bi'. Li' nguxtyanu ngu' ji'i taju sendaru bi' cajua, cha' tyi'i ngu' cuá to' cuaá bi'.

28

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu', cua quixee ti tsá clyo ji'i semana, li' ndyaa María Magdalena lo'o nu chaca María bi', cha' nti' ngu' ña'a' ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús. ² Li' ngulacuj tsa chalyuu, cha' ngua'ya sca xca ji'i ycuui' nu Xu'na na nu ntsu'u nde cua, ngua'ya lo yuu ca to' cuaá bi'. Li' nguxasu ji'i quee tonu nu nscua to' cuaá, ndyaa tucua yu chuj' quee bi'. ³ Ñi'ya ndubi xee tyi'yu, jua'a' ña'a' loo xca bi', lo'o jua'a' ngatj tsa ste' yu ñi'ya nu ngatj tlya'. ⁴ Lo'o na'a' ngu' sendaru ji'i xca bi', ndyutsji tsa ngu' li', ña'a' cuayá' nu nclyú ngu' lo yuu ñi'ya laca si na cua ngujuii ngu'. ⁵ Li' nchcui' xca bi' lo'o nu ngu' cuna'a' bi':

—Ná cutsji ma —nacuj ji'i ngu' cuna'a' bi'—. Jlo ti' na' cha' nclyana ma ji'i Jesús nu ngujuii lo crusi. ⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde cha' cua ndyu'u' yu chaca quiya', ñi'ya nu nacuj ycuui' yu ji'i ma tya tsubi' la. Cuaa ma, caa ma ña'a' ma ca su ngustii jyo'o yu. ⁷ Li' yaa clya ma cacha' ma ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i yu bi', cha' nga'aa ntsiya jyo'o bi' ne' cuaá re, cha' cua ndyu'u' yu chaca quiya'; cua tsa'a' ti ycuui' yu nde Galilea nde loo la ji'i cu'ma, ca bi' ña'a' ma ji'i yu. Tsa lo cua ti cha' ntsu'u cha' cacha' ji'i ma —nacuj xca ji'i nu ngu' cuna'a' bi'.

⁸ Hora ti ndu'u nu ngu' cuna'a' bi' to' cuaá bi', ndyaa ngu'. Lo'o jua'a' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu', masi ndyutsji ngu' xi. Ngusna ngu' cha' ndyaa ngu' cacha' ngu' ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i Jesús. ⁹ Li' ndyacia tya'a ycuui' Jesús lo'o ngu' cuna'a' bi', nchcui' yu lo'o ngu'. Hora ti ndyatú stj' nu ngu' cuna'a' bi' slo Jesús, ngusñi ngu' quiya' yu, ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu li'.

¹⁰ —Ná cutsji ma —nacuj Jesús ji'i ngu' bi' li'—. Yaa clya ma cacha' ma ji'i ngu' tya'a na' cha' ntsu'u cha' tsa'a na' nde Galilea; ca bi' tyacua tya'a ngu' lo'o na', ñacuj ma ji'i ngu'.

Cha' nu nchcui' sendaru lo'o ngu'

¹¹ Laja lo'o ndyaa nu ngu' cuna'a' bi', ndyaa ngu' sendaru nu ndi'i cua to' cuaá bi'; lo'o ti ndyaa ngu' nde quichj, ndacha' ngu' ji'i sti jo'ó nu laca loo lcaa cha' ñi'ya nu ngua ca to' cuaá bi'. ¹² Hora ti ndyu'u ti'i lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' cusu' ji'i ngu' judío, cha' ca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', ñi'ya ña'a' cha' nu ta ngu' lo'o lcaa ñati. Li' nda ngu' nu laca loo bi' quiña'a' xi cñi ji'i ngu' sendaru bi', cha' tacuj ngu' ji'i cha' ñi'ya nu ngua.

¹³ —Ndi'ya ñacuj ma ji'i ñati: “Talya laja lo'o laja' ti ya, li' ndyalaa nu ngu' nu ngua tsa'a' ji'i jyo'o Jesús bi', nguaana ngu' bi' ji'i jyo'o bi'”. Jua'a' cha' ta ma lo'o ñati —nacuj ngu' nu laca loo bi' ji'i ngu' sendaru—. ¹⁴ Lo'o li' si cuna ycuui' gobernador nu laca loo ji'na cha' re, li' chcui' ya lo'o yu cha' ná xcube' yu ji'i ma.

Jua'a cuji nda ngu' nu laca loo bi' lo'o ngu' sendaru. ¹⁵ Li' ngusñi ngu' sendaru bi' cñi bi'; ndu'u ngu' ndyaa ngu' nchcui' ngu' lo'o ñati ñi'ya nu ntsu'u cña ji'i ngu' cha' chcui' ngu'. Bi' cha' hasta juani ña'a ti jlya ti' ngu' judío cha' jua'a ngua ji'i jyo'o Jesús.

Nda Jesús sca cña ji'i ngu' nu cua ngusubi yu ji'i tya tsubi' la

¹⁶ Lo'o li' ndu'u nu ti chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Galilea; ndyu'u ti'i ngu' lo xlya ca'ya ca su nacuj Jesús cha' tyacua tya'a ngu' lo'o li'. ¹⁷ Lo'o na'a ngu' ji'i Jesús cha' yaa yu nde slo ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi ntsu'u xi tya'a ngu' nu bilya jlya tso'o ti' ngu' ji'i. ¹⁸ Li' ñaa Jesús cacua la, nchcui' lo'o ngu':

—Cua nda ycu'i Ndyosi Sti na' lcaa chacuayá' 'na cha' laca na' loo ji'i lcaa na, masi lcaa na nu ntsu'u ca slo ycu'i Ni nde cua, masi lcaa na nu ntsu'u nde chalyuu —nacuj Jesús ji'i ngu'—. ¹⁹ Yaa ma lcaa quichi' nde chalyuu cha' ca tsa'a lcaa ñati cha' jna'. Li' tyucuatya ma ji'i ngu' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na', jua'a chacuayá' jna' nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi. ²⁰ Culu'u ma ji'i ngu' bi', cha' taquiya' ngu' lcaa cña nu cua ngulu'u na' ji'i ma. Lo'o jua'a tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' tyi'i na' lo'o ma lcaa tsa hasta ña'a cuayá' tye chalyuu.

Tsa lo cua ti cha' nacuj Jesús.

Quityi nu nguscua San Marcos ñi'ya ngua cha' ji'i Jesús

Nda Juan cuij lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

1 Nde nscua cha' nu ntsu'u suu cha' tso'o ji'i Jesucristo, nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi. ² Cua sa'ni nguscua jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu caca xana cha' re. Ndi'ya nscua cha' bi':

Culo na' cña ji'i sca ñati nu caca xca' na, nacuj ycu'i Ndyosi ji'i Cristo, cha' tsa'a yu nde loo nu'u.

Bi' laca nu saala tyucuij su tsa'a nu'u, nacuj Ni.

³ Cuij xi'ya yu ne' quixi'. Ndi'ya ñacuj yu: "Xaala clya ma sca tyucuij su caa ycu'i nu Xu'na na; xquiñi tso'o ma tyucuij su tyeje tacui ycu'i".

⁴ Ñi'ya nu nguscua Isaías cha' bi', jua'a ndyu'u tucua Juan ne' quixi' su ná ndi'i ñati. Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' cha' caca tyuju'u ti' ngu' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu', cha' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a cua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi'. Li' tyucuatya Juan ji'i ngu' bi'. ⁵ Ndyu'u ti' quina'a tsa ñati slo Juan; ñaa ngu' quichí sube ti nu ndi'i loyuu su cuentya Judea slo yu, lo'o jua'a ñaa ngu' Jerusalén nu quichí tonu bi' slo yu. Nu ñati nu ngua tyuju'u tsa ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' ni, ngüijña ngu' ji'i ycu'i Ndyosi cha' cuityi Ni cha' cuxi bi', lo'o li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi' lo hitya sta'a Jordán.

⁶ Lo'o nu Juan bi' ni, lacu' yu sca late' quicha' camello, lo'o ndyaaca' juata sii' yu. Ndacu yu tscu' lo'o cuiña'a cuityu. ⁷ Ndi'ya laca cha' nu nchcui' yu lo'o ñati bi':

—Ntsu'u sca ñati nu cua caa ti; cua nda Ni 'na liyyaa yala la, pana ñati bi' laca loo la —nacuj Juan ji'i ngu'—. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata ti. ⁸ Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma, pana ná tyucuatya yu bi' ji'i ngu' lo'o hitya ti, masi cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' cha' caca lubii ngu' tsiya' ti, nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu'.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

⁹ Lo'o li' ca tiya' la xi ngutu'u Jesús quichí Nazaret nde loyuu su cuentya Galilea bi', ndyaa yu su ndi'i Juan ca to' sta'a Jordán. Li' ntyucuatya Juan ji'i ycu'i Jesús lo hitya sta'a. ¹⁰ Lo'o cua tyu'u ti Jesús lo hitya, li' na'a cha' cua ndyaala tyucuij nde cua. Li' ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya ndyacu si sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo Jesús li'. ¹¹ Lo'o li' nguañi nchcui' ycu'i Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua. Ndi'ya nacuj Ni:

—Nu sca ca Sñi' na' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u —nacuj ycu'i Ni ji'i Jesús—. Tyaca'a tsa nu'u 'na —nacuj Ni.

Nti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹² Lo'o li' hora ti ndyaa lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i Jesús nde ne' quixi' su ná ndi'i ñati. ¹³ Ndyaa Jesús li', tu'ba tsa ndyanu yu ycu'i ti yu ne' quixi', lo'o jua'a ndi'i na'ni tyaala ne' quixi' bi'. Li' ndyalaa Satanás slo yu, ngua ti' tyijiloo ji'i Jesús si cua'ni ca yu cña cuxi. Lo'o cua ndye cha' bi', li' ndyalaa xca' ji'i ycu'i Ndyosi slo Jesús cha' xtyucua ngu' ji'i yu, cha' ta ngu' xi juersa ji'i yu.

Nguxana Jesús ndyu'ni cña ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu ca nde Galilea

14 Lo'o ca tiya' la ngusu'ba ngu' ji'i Juan ne' chcuā. Li' nguxtyuu Jesús nde loyuu su cuentya Galilea, nclyu'u yu ji'i ngu' ñi'ya laca cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi.

15 —Cua ndyalaa hora cha' caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. Ca tyuju'u ti' mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i mā; culochu' mā ji'i cha' cuxi bi', cha' li' taca xñi mā cha' tso'o nu ji'i ycu'i Ndyosi nu cua'ni lyaá ji'i mā.

Ngusi'ya Jesús ji'i jacua tya'a ñati nu ndya'a cuta cualya

16 Lo'o ngua sca tsā nu ndya'a Jesús to' tayu' Galilea, li' na'a yu ji'i Simón, lo'o Andrés tya'a ngula Simón; ndya'a ngu' cuta cualya lo'o taraya, cha' bi' laca cña nu ndu'ni ngu' bi' lcaa tsā. 17 Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Tsa mā lo'o na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Xa' cña culu'u na' ji'i mā juani, cha' clyana mā ji'i ñati chalyuu nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi, cha' caca ngu' bi' ñati jna' —nacui.

18 Ndyuna ngu', lo'o hora ti nguxtyanu ngu' taraya ji'i ngu', ndu'u ngu' ndya'a ngu' lo'o Jesús li'.

19 Lo'o cua ndyaa la xi Jesús, li' na'a yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo nu naa Jacobo lo'o Juan. Nga'a ngu' ne' yaca ni'i sube ti, ndyu'ni cho'o ngu' taraya ji'i ngu'. 20 Li' ngusi'ya Jesús ji'i ngu' cha' tsa ngu' lo'o yu. Hora ti nguxtyanu ngu' ji'i Zebedeo sti ngu', ndyanu nu cusu' bi' lo'o msu ji'i ne' yaca ni'i sube ti. Ndu'u ngu' ndyaa tyucuaa sñi' nu cusu' bi' lo'o Jesús.

Ngusñi cui'i cuxi ji'i sca nu qui'yu

21 Lo'o li' ndyalaa ca ta'a ngu' ca quichi Capernaum. Tsā ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', li' ndyaa Jesús ne' laa ji'i ngu' cha' culu'u yu ji'i ngu'. 22 Lo'o ndyuna ngu', li' ndube tsa ti' ngu' ñi'ya cha' nclyu'u Jesús ji'i ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcui' yu lo'o ngu', si' ñi'ya nclyu'u mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. 23 La cui' ne' laa bi' nga'a sca nu qui'yu nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i. Ngusi'ya tsa yu ji'i Jesús li':

24 —¿Ñi'ya cha' nti' nu'u chcu'i lo'o na', Jesús Nazaret? —nacui nu quicha bi'—. ¿Ha cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' jna'? —nacui—. Pana nslo na' jinu'u. Ycu'i nu lubii laca nu'u, lo'o cua nda ycu'i Ndyosi jinu'u lijya ca nde.

25 Li' ngua'a Jesús ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i nu quicha, ngulo ji'i cui'i cuxi bi' cha' tyaa tsiya' ti.

—Nga'aa chcu'i nu'u —nacui Jesús ji'i—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

26 Li' nguxalú cui'i cuxi bi' ji'i nu quicha. Cuii ngusi'ya yu lo'o ngutu'u cui'i bi' ndyaa li'. 27 Ndyutsji tsa lcaa ngu' li'. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ndi'ya:

—¿Ñi'ya laca cha' re? —nacui ngu'—. ¿Ha xa' cha' nclyu'u nu jua ji'i ñati? —nacui ngu'—. Nchca ji'i yu jua culo yu cña, masi ji'i cui'i cuxi nclyo yu cña; hora ti nduna bi' cña nu ngulo yu ji'i, ndu'u nu cui'i bi', ndyaa li'.

28 Yala ti nguañi cha' ji'i Jesús lcaa quichi nde loyuu su cuentya Galilea li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

29 Lo'o li' ngutu'u Jesús ne' laa bi' lo'o Jacobo lo'o Juan, ndyaa ngu' ca to' tyi Simón lo'o Andrés. 30 Li' ndacha' ngu' ji'i Jesús cha' quicha tsa xtya'a laa Simón; tlyu tsa tyique' ntsu'u ji'i ma', ntsiya ti ma' lo qui'ña. 31 Li' ndyaa Jesús slo nu quicha bi', ngusñi yu ya' ma' cha' xtyucua yu ji'i ma' tyatu ma'. Hora ti ndyu'u tyique' ji'i ma' bi'. Lo'o ti nguxana ma' ngua'ni cho'o xi scuaa cacu ngu' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i quiña'a tya'a ngu' quicha

³² Cua ngusij tsa li'. Lo'o ndyaa cuichaa, li' yaa lo'o ngu' jii' lcaa ngu' quicha slo Jesús, masi nu ngusñi cui'j cuxi jii', masi nu ntsu'u xa' lo quicha jii'. ³³ Ña'a tsaca quichij cua ndyu'u ti'j ngu' ca to' ni'j jii' Simón. ³⁴ Ngua'ni Jesús jo'o jii' ngu' li', masi quiña'a lo quicha ntsu'u jii' ngu'; masi ngu' nu ngusñi cui'j cuxi jii', ndyaca tso'o ngu' lo'o ngulo Jesús jii' cui'j bi'. Pana ná nda Jesús chacuayá' hcui' cui'j cuxi bi', cha' cua ndyuloo cui'j bi' jii' ycu' Jesús.

Nda Jesús cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o ngu' ca nde Galilea

³⁵ Lo'o bilya quixee chaca tsa, li' ndyatj Jesús; ndu'u yu, ndyaa yu xi nde ne' quixi' su ti' ndu chalyuu, cha' hcui' yu lo'o ycu' Ndyosi cajua. ³⁶ Pana Simón lo'o xa' tya'a ndya'a yu ni, ndyaa ngu' ndyaana ngu' jii' yu. ³⁷ Nu lo'o nquije Jesús jii' ngu', li' nacuj ngu' jii' Jesús:

—Nclyana tsa ngu' jinu'u —nacuj ngu' jii' Jesús.

³⁸ —Masi nclyana ngu' 'na ca nde, pana tya tsa la na nde xa' quichij —nacuj Jesús jii' ngu'—. Lo'o jii' ngu' xa' quichij ntsu'u cha' culu'u na' cha' tso'o nu cuentya jna' —nacuj—. Bi' cña ntsu'u 'na cha' cua'ni na' nde chalyuu.

³⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o yu li'. Lcaa quichij su ndya'a Jesús nde Galilea bi' ndyaa yu ne' laa jii' ngu', cha' culu'u yu jii' ngu' bi'. Lo'o jua'a ngulo yu cui'j cuxi nu ngusñi jii' ngu', cha' tyaca tso'o ngu' quicha nu ntsu'u cui'j jii'.

Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca nu quicha ndyatsu' cuaña'

⁴⁰ Ngua sca tsa ndyalaa sca ngu' quicha slo Jesús, sca ngu' nu ndyatsu' cuaña' xqui'ya quicha nu ngusñi jii'. Li' ndyatj sti' yu quicha bi' slo Jesús, nchcui' lo'o:

—Si nti' nu'u cha' tyaca na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni cha' tyaca na' —nacuj nu quicha jii' Jesús.

⁴¹ Ngua tya'na ti' Jesús jii' nu quicha bi' li', ndyala' yu cuaña' yu quicha bi' su ngutsu'.

—Tyaja'a na', cua'ni na' jo'o jinu'u —nacuj Jesús jii' yu quicha bi'—. Tyanu lubii cuaña' nu'u juani.

⁴² Hora ti ndyaca tso'o su ngutsu' cuaña'; ngua lubii cuaña', cha' cua ndye quicha bi' jii' tsiya' ti li'. ⁴³ Nu lo'o ngusalaya' Jesús lo'o, li' lye nchcui' yu lo'o nu ngua quicha bi' ndi'ya:

⁴⁴ —Ni sca ñati' ná cacha' nu'u jii' tilaca laca nu ngua'ni jo'o jinu'u —nacuj Jesús jii' nu ngua quicha bi'—. Yaa clya nu'u slo sti jo'ó cha' ta nu'u msta' jii' ycu' Ndyosi nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu'u. Ta nu'u msta', tsa lo msta' nu nacuj jyo'o Moisés sa'ni cha' ta na jii' ycu' Ndyosi lo'o ngua lubii cuaña' na. Jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati' cha' cua ndyaca tso'o nu'u, nu lo'o ña'a ngu' lo'o xñi sti jo'ó msta' nu ta nu'u.

⁴⁵ Pana ná ndyuna tso'o nu ngua quicha bi'. Ndu'u ndyaa, nchcui' lo'o lcaa ñati' ñi'ya ngua cha' ngua tso'o, bi' cha' nga'aa ngua jii' Jesús tyu'u ta'a lquichij; ndyanu yu ne' quixi' ti su ná ndi'j ñati'. Li' ndya'a tsa ngu' slo yu, masi ngu' xa' quichij tyijyu' la ngutu'u ngu' ndyaa ngu' slo yu.

2

Ngua'ni Jesús jo'o jii' sca ñati' nu nchcu' tyucui' tyucui' ña'a yu

¹ Ca tiya' la xi ngxutyuu Jesús ndyaa ca quichij Capernaum bi'. Hora ti nguañi cha' tyucui' ña'a quichij cha' cua ndyalaa yu. ² Li' quiña'a tsa ñati' ndyu'u ti'j ngu' slo yu; ná ndyu'u scua nde ni'j su tyi'j ngu', lo'o la cui' ti cha' to' ni'j nde liya' tachaa tsa ndi'j ngu'. Lo'o li' nclyu'u Jesús cha' tso'o jii' ycu' Ndyosi jii' ngu'. ³ Li' ndyalaa jacua tya'a ñati, ndi'ya ngu' jii' sca nu quicha

nu nchcu' tyucui tyucui ña'a. ⁴ Ná ngua ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo Jesús lo'o nu quicha bi', cha' tachaa tsa ndu ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' hiq ue ni'i lo'o nu quicha bi'. Jlyacua que ni'i bi'. Lo'o li' ngusaala ngu' que ni'i su ndi'i Jesús cha' tyati catya su ntsiya nu quicha. Li' nda'ya ngu' ji'i catya ca su nga'a Jesús.

⁵ Lo'o na'a Jesús cha' jly tsa ti' ngu' ji'i yu, li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':
—Cua ngua'ni clyu ti na' jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u, sñi' —nacuj Jesús ji'i.

⁶ Lo'o li' ndube tsa ti' mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nu nga'a ne' ni'i bi'.

⁷ “¿Ni cha' nchcui' yu re jua'a?” ngulacua ti' ngu'. “Sca ti ycu' Ndyosi caca cua'ni clyu ti' ji'i ñati nu ntsu'u qui'ya ji'i. Sca qui'ya tlyu laca lo'o nchcui' nu qui'yu re cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu, cha' ná nchca ji'i ni sca ñati chalyuu cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati.” ⁸ Pana nda Jesús cuentya ñi'ya laca cha' nu ncliyacua ti' ngu'. Nchcui' yu lo'o mstru bi' li':

—¿Ni cha' cuxi tsa ncliyacua ti' ma' ndi'i ma'? —nacuj Jesús ji'i mstru bi'—.

⁹ Ná ndiya ti' ma' cha' cua nacuj na' ji'i nu quicha re: “Cua ngua'ni clyu ti' na' jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u hi'”. ¿Ha tso'o la si chcui' na' lo'o nu quicha lacua: “Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u cha' tyaa lo'o ji'i to' tyi”? —nacuj Jesús—. ¹⁰ Tso'o lacua. Nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma' cha' ntsu'u chacuayá' jna' cua'ni clyu ti' na' ji'i ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya ji'i; ntsu'u chacuayá' jna', xqui'ya cha' cua nda Ni' na' lijya lo yuu chalyuu cha' caca na' ñati. Caca cuayá' ti' ma' lo'o ña'a ma' cha' tyaca tso'o nu quicha re juani —nacuj Jesús.

Li' xa' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

¹¹ —Culo na' cña jinu'u juani —nacuj Jesús ji'i—. Tyatu nu'u, xatu'ba nu'u catya jinu'u, cha' tsa lo'o nu'u ji'i ca to' tyi.

¹² Hora ti ndyatú nu quicha bi', ngusñi catya ji'i, ngutu'u ndyaa li'; na'a lcaa ngu' nu lo'o ndu'u nu ngua quicha bi' ndyaa lo'o catya ji'i. Ndube tsa ti' ngu', li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' bi':

—Ni sca ya bilya ña'a ya sca cha' tlyu ñi'ya nu ngua'ni nu'u juani —nacuj ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'.

Ngusi'ya Jesús ji'i Levi

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca to' tayu' bi' chaca quiya'. Li' ndyu'u ti'i quiña'a ñati ca slo yu, cha' chaca quiya' ncliyu'u yu ji'i ngu'. ¹⁴ Laja lo'o ndya'a ti Jesús, li' nteje tacui yu to' ni'i su ntucua Leví sñi' Alfeo nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu' nu laca loo.

—Tsa nu'u lo'o na' —nacuj Jesús ji'i nu Leví bi'.

Lo'o li' hora ti ndyatú Leví nguxana yu ndya'a yu lo'o Jesús.

¹⁵ Ca tiya' la ndyacu Jesús to' tyi Leví. Stu'ba ndyacu yu lo'o tyuu tya'a ngu' cuxi, jua'a lo'o tyuu tya'a ngu' tya'a ndyu'ni cña lo'o Leví, nu quiña'a tsa cñi cña loo nxñi ji'i ñati cuentya ji'i ngu' xa' tsu' bi'; quiña'a tsa ngu' bi' nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús. Nga'a Jesús ni'i bi' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ¹⁶ Li' nteje tacui xi ngu' fariseo lo'o mstru cha' jo'ó nu tya'a ndya'a ngu'. Tacati tsa ycu' ngu', nti' ngu', pana lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'i xa' ñati. Na'a ngu' bi' ti lo'o ndyacu Jesús ne' ni'i bi'. Hora ti nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' ndyacu nu xu'na ma' lo'o ngu' cuxi jua, lo'o nu msu ji'i ngu' xa' tsu' nu quiña'a tsa cñi cña loo ngu' nxñi ngu' jua?

¹⁷ Lo'o ndyana Jesús cha' nu nchcui' nu ngu' tlyu bi', li' nacuj yu:

—Ná ntsu'u cha' caca jo'o ji'i ñati nu tso'o ti ti' —nacuj Jesús ji'i ngu'—, caca jo'o ji'i ngu' quicha —nacuj—. Lo'o na' ni, ná lijya na' cha' culu'u na' cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi ji'i ñati nu ncliyacua ti' cha' tso'o tsa ycu' ca ngu'; na cua

lijya na' ca nde cha' culu'u na' cha' tso'o bi' ji'i ñati nu jlo ti' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' —nacuĭ Jesús.

Ndacha' ngu' judío ji'i Jesús si ná cua'ni tacati yu ji'i tsá nu ná ndacu ngu'

¹⁸ Ngua sca tsá tacati ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan lo'o ji'i nu ngu' fariseo, nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu'. Ná ndacu ngu' tyaja tsá tacati bi'. Lo'o li' ndya'a xi ñati slo Jesús, nchcui' ngu' lo'o yu:

—Ná ndacu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Juan tsá juani. La cui' ti jua'a ngu' fariseo ni, ná ndacu ngu' juani —nacuĭ ngu'—. Pana nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, ndacu ngu' juani. ¿Ni cha' ná stu'ba ndyacu'ni ngu' cuentya jinu'u lo'o cha' nu ndyu'ni ngu' bi'? —nacuĭ ngu' ji'i Jesús.

¹⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' bi':

—Lo'o caja clyo'o ngu', lo'o ngu' nu ndya'a lo'o cutsii ndacu ngu'; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsá bi' lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacuĭ Jesús ji'i ngu' li'—. Chaa ti' ngu' lo'o ndi'i ngu' lo'o. ²⁰ Pana nu lo'o tyalaa tsá nu lo'o tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii, cha' caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo la.

²¹ 'Chaca cha' ni, sca ngu' nu nchca ji'i jyacua late', nu lo'o cua'ni cho'o ste' cusu, ná talya sa yu'be late' cucui lo sca late' cusu, cha' tyatsii' late' cucui; hora ti tyati' jyacua su ngalya bi' li'. ²² La cui' ti cha', ná su'ba ngu' ji'i lcu'i nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i ne' tyaca' cusu', yala ti catsu se'i tyaca' bi'; ndye ngula'a tyaca' li', tye lcu'i tyalú li'. Ne' tyaca' cucui tyu'u lcu'i nu lo'o chca ndyu'u ti.

Ngusuu ngu' si'yu trigo tsá ta'a

²³ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'i cña' ngu' judío, li' ndyaa Jesús su nscua xtya trigo ji'i ngu', ndyaa yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu. Li' ngusuu nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' xi si'yu trigo cha' cacu ngu' laja lo'o ndyaa ti ngu'. ²⁴ Lo'o li' na'a ngu' fariseo ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Li' nchcui' ngu' fariseo bi' lo'o Jesús:

—Tsá ta'a, tsá ndi'i cña' na laca juani —nacuĭ ngu' fariseo ji'i Jesús—. Tsá tacati laca. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ngu' bi' cña nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni na tsá juani? —nacuĭ ngu'.

²⁵ Nguxacuĭ Jesús cha' ji'i ngu' li':

—¿Ha bilya ña'a ma lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David? Ngua sca tsá ntyute' tsa ycu'i yu, lo'o jua'a ntyute' tsa tya'a ndya'a yu —nacuĭ Jesús ji'i ngu'—. ²⁶ Ngua jyo'o Abiatar loo ji'i lcaa sti jo'ó tyempo bi', lo'o li' ndyatí jyo'o David bi' ne' ni'i su cuentya ji'i ycu'i Ndyosi cajua, ngusfi yu xlyá nu laca msta ji'i ycu'i Ndyosi, nu ntucua tacati lo mesa; ndyacu ngu' xlyá bi', masi sca ti sti jo'ó ntsu'u chacuayá' cacu ji'i nquicha' —nacuĭ Jesús ji'i ngu' fariseo bi'.

²⁷ 'Ná nti' ycu'i Ndyosi xcube' ji'na lo'o nchcui' Ni cha' caca sca tsá nu tyi'i cña' na; tso'o la tyi'i na si caja sca tsá nu tyi'i cña' na, ngua ti' Ni. ²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' laca na' loo, masi tsá nu ndi'i cña' ngu', cha' cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati.

3

Sca yu quicha nu nchcu' ya' yu

¹ Ngua chaca quiya' ndyaa ngu' ne' laa ca bi' tsá nu ndi'i cña' ngu', lo'o nga'a sca nu quicha nu nchcu' sca tsu' ya'. ² Ña'a tsa xi ngu' tacati, nu ngu' fariseo

bi', ña'a tsa ngu' ji'i Jesús si cua'ni yu jo'o ji'i nu quicha bi', cha' tsā ta'a nu ndi'i cña' ngu' judío ngua. Nti' ngu' tlyu bi' quijeloo qui'ya cha' sta ngu' hichu' Jesús. ³ Lo'o li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Caa nu'u, tyu cla'be ne' laa re —nacui' Jesús ji'i.

⁴ Li' nchcuane Jesús ji'i lcaa ngu' bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na sca cha' tso'o tsā nu ndi'i cña' ngu'? —nacui' yu ji'i ngu' tlyu bi'—. ¿Ha tso'o la si cua'ni na sca cha' cuxi tsā bi'? —nacui'—. ¿Ha ná tso'o cua'ni na jo'o ji'i ngu' li', nti' ma? ¿Ha tso'o la si ta na chacuayá' cajaa ngu' quicha tsā bi' lacua? —nacui' Jesús.

Nga'aa ngujui la ñi'ya chcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o Jesús li'. ⁵ Ñasi' xi Jesús ña'a yu ji'i ngu' bi', jua'a xñi'i xi ti' yu cha' ná ntaja'a ngu' cui'ya ngu' cuentya ji'i cha' nu nclyu'u yu ji'i ngu'. Li' nchcui' yu lo'o nu quicha bi':

—Xquiñi nu'u ya' —nacui' Jesús ji'i.

Nguxquiñi yu ya' yu li', lo'o hora ti ngua tso'o ya' yu. ⁶ Lo'o ndu'u nu ngu' fariseo ne' laa bi', li' ndyaa ngu' cha' chcui' ngu' lo'o taju ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes; chcui' ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca cujuui ngu' ji'i Jesús.

Ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati to' tayu'

⁷ Lo'o li' ndyaa Jesús to' tayu' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Quiña'a tsa ngu' Galilea ndyaa ngu' ndyaa lca'a ngu' ji'i cha' cuna ngu' cha' nu nclyu'u yu. ⁸ Cua ndañi ñi'ya laca cha' tonu nu ndyu'ni Jesús hasta ca quich'i tyijyu', bi' cha' lo'o ngu' tyijyu' ndyalaa ngu' cha' ña'a ngu' ji'i yu; ndyalaa ngu' Judea, lo'o ngu' Jerusalén, lo'o ngu' Idumea, lo'o ngu' chaca tsu' sta'a Jordán, lo'o ngu' Sidón, lo'o ngu' Tiro. ⁹ Na'a Jesús cha' quiña'a tsa ñati ndya'a slo, li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' culana ngu' sca yaca ni'i sube, cha' ná satá ngu' ji'i yu, cha' quiña'a tsa ngu' ndi'i. ¹⁰ Jlo ti' ngu' cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i quiña'a tsa ngu' quicha, bi' cha' tachaa tsa ndi'i ngu' quicha slo; cua nti' tsa ngu' cala' ngu' ji'i ycu'i Jesús. ¹¹ Nu ngu' quicha nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i ngu' ni, nu lo'o na'a ngu' quicha bi' ji'i Jesús, li' ndyatu sti' ngu' nde loo su ndu yu. Cui' nxi'ya ngu' xqui'ya cui'i cuxi, cha' nslo cui'i bi' ji'i Jesús:

—Nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi —ndu'ni ngu' quicha bi'.

¹² Hora ti ngulo Jesús cña ji'i cui'i cuxi cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca ycu'i yu.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹³ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa ndyacu'i yu sii' ca'ya, ngusi'ya yu ji'i tyuu tya'a ñati cha' caa ngu' ca su ndu. Ndyaa ngu' bi' slo yu li'. Lo'o li' laja ngu' bi' ngusubi Jesús ji'i ñati nu cua'ni cña ji'i; ¹⁴ ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ñati bi', cha' ca tsa'a ngu' ji'i yu. Bi' ngu' nu ta Ni ji'i cha' tsa'a ngu' slo ñati xa' quich'i, cha' culu'u ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ni ji'i lcaa ñati. ¹⁵ Nda Jesús chacuayá' ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' cua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha, lo'o jua'a' culo ngu' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁶ Nde nscua xtañi ca ta'a tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngusubi Jesús ji'i: Simón nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro ji'i yu, bi' laca tsaca; ¹⁷ lo'o li' ngusubi yu ji'i tyucuaa sñi' Zebedeo, nu Jacobo lo'o Juan, nu nchcui' Jesús cha' sñi' tyi'yu laca ngu', (jua'a' ndyu'u cha' Boanerges cha' cña ji'i ngu' bi'); ¹⁸ lo'o jua'a' ngusubi yu ji'i Andrés, lo'o ji'i Felipe, lo'o ji'i Bartolomé, lo'o ji'i Mateo, lo'o ji'i Tomás, lo'o ji'i xa' Jacobo sñi' Alfeo, lo'o ji'i Tadeo, lo'o ji'i xa' Simón nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ngu' cananista; ¹⁹ ngusubi yu ji'i Judas Iscariote nu tiya' la tya ji'i yu ya' ngu' xña'a xqui'ya cñi.

Nsta ngu' qui'ya ji'i Jesús

Ca tiya' la ndyalaa Jesús to' tyi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i yu. ²⁰ Xa' ndyu'u ti'i ñati' ca slo Jesús li'. Cha' quiña'a' tsa ñati' ndi'i, ná ngujui tyempo cha' cacu yu lo'o tya'a ndya'a yu. ²¹ Lo'o ndyuna tya'a Jesús cha' bi', ngulacua tsa ti' ngu' li'. Hora ti ndu'u ngu' lijya' ngu' slo Jesús, xqui'ya cha' ntsu'u ñati' nu nacu' cha' nga loco yu.

²² Lo'o li' lijya' mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa tonu ca Jerusalén. Nhcui' mstru bi' lo'o ngu':

—Ngusñi Beelzebú xu'na lcaa lo cui'i cuxi ji'i Jesús cua —nacu' mstru bi'—, bi' cha' lo'o chacuayá' ji'i nu xña'a' bi' nchca ji'i yu culo ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ñati'.

²³ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i mstru bi', cha' cãã ngu' slo; nda yu sca cui' lo'o ngu' li':

—¿Ha culo Satanás ji'i ñati' nu ji'i ycu' ca? —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'—.

²⁴ Tye cha' ji'i sca quich' jua'a' ti si xcui' na xu'u tya'a sca latya ngu' tisiya lo'o chaca latya ngu' tisiya. ²⁵ La cui' jua'a' lo'o ngu' tya'a ndi'i sca ni'i ti; si xcui' na xu'u tya'a ngu', tya'be tya'a ngu' tyaa ngu' li'. ²⁶ Bi' cha' ná talo Satanás si xu'u tya'a ycu' Satanás lo'o msu ji'i ycu' ca; tye cha' ji'i nu xña'a' yala ti li'.

²⁷ Sca ñati' nguula ni, ná caja ñi'ya nu tyat' ngu' to' tyi yu cha' cuaana ngu' yu'ba ji'i yu. Sca ti si sca' ngu' ji'i xu'na ni'i clyo, taca cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i yu bi' li'.

²⁸ Chañi' cha' nu nhcui' na' lo'o cu'mã, cha' nchca ji'i ñati' jña ngu' cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi Sti na' cuentya ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', masi cha' cuxi nu ngua'ni ngu', masi cha' cuxi nu nhcui' ngu'; ²⁹ sca ti ji'i ñati' nu nhcui' cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi, ná cua'ni clyu ti' ycu' Ni ji'i ñati' bi'. Ná cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati' bi'.

³⁰ Nda Jesús cui' bi' lo'o ngu' xqui'ya cha' nacu' ngu' cha' ngusñi cui' cuxi ji'i yu.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu

³¹ Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús lo'o tya'a yu to' ni'i su ndi'i Jesús. Nde liya' ndyanu ngu'. Li' nda ngu' cha' ndyaa ca su ndu' Jesús, cha' tyu'u yu nde liya' cha' hcui' ngu' lo'o yu, ngua ti' ngu'. ³² Pana tachaa tsa ndi'i ngu' su ndu' Jesús.

—Ndu' xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u nde liya' —nacu' ngu' ji'i Jesús—. Cua nti' ngu' hcui' ngu' lo'o nu'u —nacu' ngu'.

³³ —¿Tilaca nu chañi' ca cha' laca xtya'a na'? ¿Tilaca nu chañi' cha' laca tya'a na'? —nacu' Jesús ji'i ngu' li'.

³⁴ Li' nxña'a' Jesús ji'i ngu' nu nga'a' cacua ti slo yu, xa' nhcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a' bi':

—Nu ngu' re ni, stu'ba ti ndulo ngu' 'na, ñi'ya nu ndulo xtya'a na' 'na, ñi'ya nu ndulo tya'a na' 'na —nacu' Jesús—. ³⁵ Lo'o jua'a' lcaa ñati' nu taquiya' ji'i ycu' Ndyosi, nu cua'ni ñi'ya nu nti' ycu' Ni cha' cua'ni ngu', ngu' bi' ndu'ni ñi'ya nti' si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya nti' si laca ngu' tya'a na', masi nu qui'yu, masi nu cuna'a' —nacu' Jesús.

4

Cui' ji'i ñati' nu ndyataa si'yu

¹ Chaca quiya' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ñati' to' tayu' bi'. Cua ndyu'u ti'i quiña'a' tsa ñati' ca slo yu li'; hasta nga'aa ndyu'u scua yuu su tyu quiya' yu,

bi' cha' ndyatí yu ca ne' sca yaca ni'j sube nu ndacui to' hitya ti. Ne' yaca ni'j bi' ndyaca'a Jesús, ndyanu nu xa' la ñatí quiña'a lo yuu btyi to' tayu' bi'. ² Li' quiña'a tsa cuijí nda Jesús lo'o ngu', cha' ca tsa'a ngu' lcaa cha' nu ngua ti' yu culu'u yu ji'j ngu'. Ndi'ya ngua sca cuijí bi':

³ —Cua'a jyaca mā —nacují Jesús ji'j ngu'—. Ngua sca tsā ndyaa sca ñatí cataa si'yu trigo. ⁴ Nguscuj yu si'yu ji'j, lo'o ndyú xi si'yu bi' lo yuu tacalya to' tyucuij. Hora ti ñaa quiñi, ndye si'yu bi' ndyacu ni' ji'j. ⁵ Lo'o li' ndyalú xi si'yu su xti tsa yuu nscua chu' quee. Yala ti ntyucua si'yu bi'; pana cha' xca ti yuu ndyacu' chu' si'yu, ⁶ bi' cha' ná ngua xñi suu chu' quee bi', ná ngua caluu tso'o. Ndye calya bi' ndyanaa, cha' tyique' tsa cua. ⁷ Lo'o chaca se'j ndyalú xi si'yu lo yuu su ndú yaca quiche'. Yala la nguluu yaca quiche' bi'; ná nda chacuayá' caluu tso'o calya trigo tsiya' ti, bi' cha' nga'aa ngutu'u si'yu lo bi' li'. ⁸ Lo'o jua'a ndyalú xi si'yu lo yuu tso'o. Ntyucua tso'o si'yu bi'; tso'o tsa nguluu calya, lo'o li' tso'o tsa ngutu'u si'yu lo juu' bi'. Ntsu'u juu' nu nda calaa tyii tya'a si'yu lo, lo'o jua'a ntsu'u juu' nu nda snayala tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u juu' nu nda sca siyento tya'a si'yu sca ti juu'.

⁹ 'Cua'a jyaca mā ji'j cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, si chañi cha' ntaja'a mā cuna' ma cha' tso'o bi' —nacují Jesús ji'j nu ngu' quiña'a bi'.

Ni cha' nda Jesús cuijí lo'o ngu'

¹⁰ Ca tiya' la lo'o cua ndu'u ñatí bi' ndyaa tsa tlyu ti, li' lijya nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j Jesús slo yu, lo'o jua'a ñaa xa' la tya'a tso'o ngu' slo Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'j Jesús:

—¿Ñi'ya ntsu'u cha' nu nda nu'u nu ngua tsā ti? —nacují ngu' bi' ji'j Jesús.

¹¹ —Cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' nu ntsu'u yacu' ti, ñi'ya nu caca lo'o laca ycuí' Ni loo ne' cresiya ji'j ñatí —nacují Jesús ji'j ngu' bi'—. Xa' ñatí nu ná ngusñi cha' ji'j ycuí' Ndyosi ni, ná ta ngu' cuentya lo'o cuna ngu' sca cuijí; tucui tsa cha' bi' nti' ngu'. ¹² Bi' cha' nda na' cuijí bi' lo'o ngu', cha' masi ña'a ngu', ná ta ngu' cuentya ñi'ya nu tyu'u cha' bi'; masi cuna ngu', ná ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu tyu'u cha' bi'. Jlo ta' cha' ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'j cha' cuxi nu ntsu'u ji'j ngu', bi' cha' ná nchca jna' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'j ngu' ji'j qui'ya nu ntsu'u ji'j ngu'.

Ñi'ya nu ndyu'u cha' ji'j cuijí ji'j ñatí nu ndyataa si'yu

¹³ '¿Ha ná ngua cuayá' ti' mā ñi'ya nti' ñacují cuijí bi'? —nacují Jesús ji'j ngu' bi' li'—. ¿Ñi'ya caca ta mā cuentya ji'j xi xa' la cuijí lacua, si ná nduna mā cha' nu nchcui' na' bi'? —nacují—. ¹⁴ Ñi'ya laca ñatí nu ndyataa si'yu bi', jua'a laca ñatí nu nchcui' cha' tso'o ji'j ycuí' Ndyosi lo'o xa' la ñatí. ¹⁵ Ñi'ya laca si'yu nu ndyalú lo yuu tacalya to' tyucuij lo'o li' ndye si'yu ndyacu quiñi, jua'a laca ñatí nu lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o ji'j ycuí' Ndyosi, ná nduna tso'o ngu' li'. Ñi'ya laca yuu tacalya bi', jua'a laca cresiya ji'j ñatí bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndyacu quiñi si'yu to' tyucuij, jua'a caa Satanás cha' cuijyí cha' tso'o bi', cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi' li'. ¹⁶ Lo'o si'yu nu ndyalú lo yuu lati tu'ba chu' quee ni, bi' laca ñi'ya laca ñatí nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o clyo ndyuna ngu' cha' tso'o bi' ji'j ycuí' Ndyosi. ¹⁷ Pana si lya' ti' xa' ñatí ji'j ngu' bi' xqui'ya cha' tso'o nu ndyuna ngu' bi', si xtyí lo'o ñatí ji'j ngu', ná talo ngu' li'; laca ngu' bi' ñi'ya laca si ná ngusñi tso'o suu si'yu nu ntyucua lo yuu lati tu'ba chu' quee bi', lo'o li' ná ndalo calya bi' ndyanaa li'. ¹⁸ Si'yu nu ndyalú lo yuu laja yaca quiche' ni, bi' laca ñi'ya laca ñatí nu ndyuna cha' tso'o bi', ¹⁹ lo'o li' ndya'a tsa cha' tyiquee ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cha' caca culiya' ngu';

ncliyana ngu' ñi'ya ca caja quiña'a tsa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu re ji'i ngu', cha' caca stu'ba ngu' lo'o ñati tlyu la. Bi' cha' ná nchca tyanu cha' tso'o ne' cresiya ji'i ngu' bi'. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' ji'i yuu tso'o su ndyalú si'yu: lo'o ntyucua si'yu, li' tso'o tsa nguluu calya, ngutu'u tsa si'yu lo li'; jua'a laca ñati nu ndyuna cha' tso'o bi', lo'o li' tso'o tsa ndaquiya' ngu' ji'i cha' bi'. Ntsu'u yuu su nda sca ti juu trigo hasta calaa tyii tya'a si'yu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u snayala tya'a si'yu lo sca ti juu, lo'o jua'a ntsu'u yuu su ndyu'u hasta sca siyento tya'a si'yu lo sca ti juu.

Cuii ji'i xee nu tyu'u ne' ni'i

²¹ Chaca quiya' nda Jesús sca cuii lo'o ngu' bi':

—Lo'o ngua'a na xee ni'i ca talya, ¿ha tacu' na lo xee bi'? ¿Ha sta na xee bi' ne' qui'ña? —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ná ndu'ni na jua'a —nacui—. Cua xi sta na xee cha' tyaca' xee tyucui ña'a nde ni'i. ²² Ndu'ni cha' tyu'u lo xee lcaa na nu ndyu'u cuatsi' ji'i ñati juani; ná sca cha' ntsu'u cuaana ti juani nu ná quijeloo ji'i ñati ca tiya' la. ²³ Cua'a jyaca ma xi ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, si chañi cha' ntaja'a ma cuna ma cha' tso'o bi'.

²⁴ Tya ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Taquiya' tso'o ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani —nacui Jesús—.

Ñi'ya nu ndu'ni ma lo'o xa' ñati, la cui' jua'a cua'ni ycui' Ndyosi lo'o ma li'. Lo'o jua'a lo'o cuna tso'o ma cha' jna', quiña'a la cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'i ma li'. ²⁵ Lo'o ñati nu jlya ti' cha' jna', nu ndyaca tsa'a cha' bi' ni, tya ta la ycui' Ni cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycui' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' tsiya' ti cha' ji'i ycui' Ni li'.

Cuii ji'i su ntyucua si'yu

²⁶ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu':

—Ta na' sca cuii lo'o ma cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya nu caca lo'o laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús ji'i ngu'—. Ngua sca tsá ndyataa sca ñati' nscua', ²⁷ li' ngujua' yu talya; lo'o cua quixee ti chaca tsá ngue ti' yu. Jua'a nteje tacui tyuu tsá lo'o tyuu talya. Laja li' ntyucua si'yu bi', cua ndyaluu bi' li'. Ná jlo ti' yu ñi'ya caca caluu si'yu bi'. ²⁸ Jua'a nchca ji'i sca si'yu nu lo'o cataa na ji'i. La cui' yuu su ndyataa si'yu bi' laca nu ta juersa ji'i si'yu cha' caluu. Tyucua calya cuañi' clyo, li' tyu'u tucua nchu', lo'o li' caja ltya ji'na. ²⁹ Lo'o cua btyi ltya, li' caca clacua, cha' tyu'u ti'i ltya.

Cuii ji'i si'yu cuxee

³⁰ Lo'o li' nda Jesús chaca cuii lo'o ngu' bi':

—Chaca cha' hcui' na' lo'o ma juani. Ta na' sca cuii lo'o ma ñi'ya nu caca lo'o ycui' Ndyosi laca loo ne' cresiya ji'i ñati —nacui Jesús—. ³¹ Caca bi' ñi'ya laca sca ti si'yu cuxee nu ndyataa ngu'. Si'yu bi' laca nu si'yu sube la tyucui ña'a chalyuu, cha' ná ntsu'u xa' si'yu nu sube la. ³² Pana lo'o cataa ngu' si'yu bi', yala ti tyucua, caluu yaca li' cha' caca sca yaca tlyu. Lo'o li' ca'ya quiñi laja sta' yaca bi', chca'a cña' ni' su tyacala' laja laca' bi'.

Ni cha' nda Jesús cuii lo'o ngu'

³³ Jua'a ti ngulu'u Jesús cha' ji'i ngu'; nda yu xi cuii lo'o ngu', cha' culu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ngu', ña'a cuayá' nu ta tso'o ngu' cuentya ñi'ya ntsu'u cha' ji'i ycui' Ni. ³⁴ Xcui' lo'o cuii ti ngulu'u Jesús ji'i ñati quiña'a, masi ná nda tso'o ngu' cuentya ñi'ya cha' nda cuii bi'; pana tiya' la ngulu'u tso'o yu cha' bi' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

³⁵ Lo'o cua ngusji tsa, cua ndyaa cuichaa, li' nchcui' Jesús xi lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

—Tyeje tacui na ca chaca tsu' tayu' re —nacui Jesús jii' ngu' bi'.

³⁶ Lo'o li' nguxtyanu ngu' jii' nu quiña'a tsa ñati nu ndi'i cajua, ndyatí Jesús lo'o tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'i su ngua'a yu cha' ngulu'u yu jii' nu ngu' quiña'a bi' tsá la. Ndu'u ngu' ndyaa ngu', lo'o xa' yaca ni'i ndyaa lo'o. ³⁷ Lo'o li' lye tsa ndyaca cui'i, lye tsa ndyatú clyoo' lo' tayu', ña'a cuayá' nu ndyatí tsa hitya clyoo' nde ne' yaca ni'i; cua cha'a ti yaca ni'i bi' ntsu'u hitya. ³⁸ Pana laja' ti Jesús ntsu'u nde siyu' yaca ni'i, ngustii yu lo sca late' lcuti. Nguxtyu'u ngu' jii' yu li':

—Cusu' —nacui ngu' jii' Jesús—. Que ti' nu'u. ¿Ha ná ndube ti' nu'u cha' cua cajaa ti na? —nacui ngu'—. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re.

³⁹ Li' ndyatú Jesús, ngulo yu cña jii' cui'i, ngua'a jii' clyoo' lo' tayu'.

—Caca ti ti lo hitya re —nacui yu.

Hora ti ngua ti cui'i, ngua ti clyoo'; ti ti ndyanu tayu' li'. ⁴⁰ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jii':

—¿Ni cha' ntsii tsa ma? —nacui Jesús jii' ngu'—. ¿Ni cha' laca ná jlya ti' ma jii' ycuí' Ndyosi cha' caca jii' Ni cua'ni Ni jua'a? —nacui.

⁴¹ Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' jii' Jesús li':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? —nacui ngu' jii' tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiyá' jii' yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo' tayu' cha' nu nda yu —nacui ngu' jii' tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

5

Ngusñi cui'i xña'a jii' sca ngu' Gadara

¹ Lo'o li' ndyalaa ngu' chaca tsu' tayu' bi', nde loyuu su cuentya Gadara.

² Cua tyu'u ti Jesús ne' yaca ni'i lo'o ndyu'u tucua sca nu quicha, sca ngu' nu ngusñi cui'i xña'a jii'. Ndi'i nu quicha bi' ne' lo'o jyo'o. ³ Su nguatsi' jyo'o ti ndi'i nu quicha bi', cha' ná ngua jii' ngu' sca' jii'; ni lo'o chcuá ná ngua jii' ngu'. ⁴ Cua tyuu quiya' ngusca' ngu' jii' lo'o carena nquicha', ndyaaca' quiya', ndyaaca' ya'; pana hora ti ngusi'yu cu' chcuá bi', ndyatí' carena, ndyanu yu'be ti chcuá nu ndyaaca' nu quicha bi'. Ni sca ngu' ná ngué ngu' cha' tyijiloo jii' yu quicha bi'. ⁵ Lo'o nde tsá lo'o nde talya ndya'a nxi'ya ne' lo'o jyo'o, ndya'a yu'u ti sii' cuati. Lo'o jua'a ngusi'yu jii' ycuí' ca lo'o quee. ⁶ Juani tyijyu' ti ndú nu quicha bi' na'a jii' Jesús. Li' ngusna lijya ndatu stí' slo Jesús, cha' cua'ni tlyu jii'. ⁷ Cuij ngusi'ya nu quicha bi' jii' Jesús li':

—¿Ñi'ya cña nti' nu'u jna'? —nchcuane yu quicha jii' Jesús li'—. Nu'u laca Jesús nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, ycuí' Ni nu laca loo la —nacui—. Chacuayá' jii' ycuí' Ndyosi, ná xcube' nu'u jna'.

⁸ Tsá ti cua ngulo Jesús cña jii' cui'i xña'a bi', cha' tyatsu' jii' yu quicha bi', bi' cha' tya'na nchcui' lo'o Jesús juani cha' ná xcube' yu jii'.

—Tyu'u nu'u, tyaa nu'u tsiya' ti —nacui Jesús jii' cui'i xña'a tsá la.

⁹ Li' nchcuane Jesús jii' yu quicha bi':

—¿Ni naa nu'u? —nacui Jesús jii'.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacui nu quicha—, cha' quiña'a tsa tya'a cui'i xña'a ngusñi 'na —nacui.

¹⁰ Lo'o li' ndijña tsa nu quicha bi' cha' ná cua'ni Jesús jo'o jii', cha' ná culo Jesús jii' nu cui'i xña'a bi' cha' tyaa; ná nti' cui'i xña'a bi' cha' tsa xa' chalyuu tyijyu' la. ¹¹ La cui' tsá bi' ndi'i tsa cube' ndyacu ni' quixi' sii' ca'ya jua. ¹² Li' xa' ndijña yu quicha bi' jii' Jesús cuentya jii' cui'i xña'a nu ngusñi jii':

—Ta nu'u chacuayá' tsa cui'i cha' xñi ji'i cube' jua —nacui.

¹³ Lo'o li' nda Jesús chacuayá' bi' ji'i lcaa cui'i xña'a bi'. Li' ndu'u cui'i ndyaa, ngusñi ji'i cube'. Ndi'i tucua mil tya'a cube', lo'o jua'a ngusñi cui'i bi' ji'i lcaa ni'. Ngusna ni' sii' cua'a li', ndyú ca ta'a ni' ne' hitya tayu'; ndyio ni' hitya, ngujui lcaa cube' bi' li'.

¹⁴ Lo'o li' ndube tsa ti' ngu' nu ña'asij ji'i cube' bi', ngusna ngu' ca quichi cha' cache' ngu' ji'i lcaa ngu' cacua ti ñi'ya cha' ngua bi'. Hora ti ndu'u ngu' lijya ngu' cha' ña'a ngu' ji'i cha' bi'. ¹⁵ Nu lo'o ngulaa ngu' slo Jesús, li' na'a ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua quicha bi'; na'a ngu' cha' ti ti nga'a nu qui'yu bi', lacu' ste', cha' cua ndyaca tso'o. Nga'aa nخال cui'i xña'a bi' ji'i. Ndyutsij tsa ngu' li'. ¹⁶ Nchcui' tsa ngu' nu ña'asij ji'i cube' bi' ñi'ya ngua cha' ji'i nu quicha, cha' tsa tlyu ti ngxu'tyanu cui'i xña'a ji'i. Li' ndu'u cui'i bi' ndyaa, ngusñi ji'i lcaa cube' nu ndi'i bi'; ndye cha' ji'i cube' bi' li'. ¹⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', li' nchcui' tsa ngu' lo'o Jesús cha' tyatsu' yu tyaa yu xa' se'j su tyijyu' la.

¹⁸ Lo'o cua tyati ti Jesús ne' yaca ni'i sube cha' tyaa, li' nchcui' nu ngua quicha bi' lo'o Jesús; ngüijña chacuayá' ji'i Jesús cha' tsa lo'o. ¹⁹ Pana ná nda Jesús chacuayá' ji'i.

—Xa' xtyuu nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacui Jesús ji'i—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu' tya'a nu'u ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o nu'u, cha' ngua'ni tya'na tsa ti' ycu'i' Ni jinu'u.

²⁰ Lo'o li' ndu'u ndyaa nu qui'yu bi' lcaa quichi nde Decápolis, nda cha' lo'o ngu', lcaa lo cha' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o. Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi' li'.

Sñi' Jairo, lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

²¹ Lo'o li' ñaa Jesús ne' yaca ni'i ca nde tsu' tayu' chaca quiya'. Xa' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús nde to' tayu' bi'. ²² Li' ndyalaa sca nu qui'yu nu laca loo ne' laa jua. Jairo naa nu cusu' bi'. Ndatu sti' nu cusu' bi' slo Jesús, ndacui nclýú hique yu hasta lyuu. ²³ Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li'.

—Cua cajaa ti sñi' na' —nacui yu ji'i—. Cua'ni nu'u cha' tso'o tsa nu'u ca su ntsiya nu cuna'a piti bi' 'na, cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cho'; sta ya' nu'u chu' nu piti cha' cu'ú cho'.

²⁴ Lo'o li' ndyaa Jesús lo'o yu bi', jua'a ndyaa quiña'a ñati lo'o ngu', hasta tachaa tsa ndi'i ngu' lo'o ndya'a ngu'. ²⁵ Lo'o sca nu cuna'a quicha ndya'a laja ñati quiña'a bi'. Cua tii tyucuaa yija ntsu'u quicha ji'i nu cuna'a bi', cha' ndyalú tsa tañi ma'. ²⁶ Cua ndye lcaa lo jo'o ngua'ni ngu' ji'i ma' quicha bi', lo'o ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' jo'o ji'i. Ndye cñi ji'i ma', ndye lcaa lo cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma' xqui'ya taná, lo'o lye la ngua quicha ma' li'. ²⁷ Cua ndyuna ma' quicha bi' xi cha' ji'i Jesús, bi' cha' ñaa ma' laja ñati nde chu' su ndu Jesús. Ndyala' ma' quicha bi' ste' Jesús li'. ²⁸ “Lo'o cala' ti na' ste' Jesús re, tyaca tso'o na' li'”, ngua ti' ma' quicha bi'. ²⁹ Hora ti ndyacu' cha' ndyalú tañi ma', tsa tsiya' ca ngua tii ycu'i' ca ma' cha' cua ndyaca tso'o li'. ³⁰ Pana hora ti ngua tii Jesús cha' cua ngua'ni yu jo'o ji'i sca ñati, masi ná na'a yu ji'i nu quicha bi'. Li' ngxu'ña'a yu ji'i nu ñati quiña'a nu lijya nde chu' yu.

—¿Tilaca ndyala' ste' na'? —nacui yu ji'i ngu'.

³¹ Li' ndube tsa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Tachaa tsa ndi'i ngu' re slo na —nacui ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u ji'i ngu', “Tilaca ndyala' 'na’?”

³² Lo'o li' ña'a tsa Jesús ji'i lcaa ngu' cha' ca cuayá' ti' tilaca laca nu ndyala' ji'i. ³³ Li' ñaa nu cuna'a bi', ndatu sti' slo yu. Nchcuqa ma' bi', cha' ndyutsij

tsa ma', masi jlo ti' cha' cua ndyaca tso'o. Li' ndacha' liñi ma' ji'i Jesús ñi'ya' ngua ji'i ma'.

³⁴—Tso'o tsa jlya ti' nu'u jna', sñi' —nacu' Jesús ji'i—, bi' cha' ndyaca tso'o nu'u. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u juani. Tso'o ti tyaa nu'u, nga'aa xñi quicha bi' jinu'u chaca quiya'.

³⁵Lo'o tya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a' bi', li' ndyalaa sca msu ji'i Jairo nu laca loo ne' laa bi', ndyaca tya'a lo'o ngu'. Nchcui' msu bi' lo'o xu'na cuentya ji'i nu piti quicha:

—Cua ngu'ñi sñi' nu'u, cusu' —nacu' msu ji'i nu cusu' bi'—. Nga'aa ntsu'u la cha' chcui' nu'u lo'o mstru re.

³⁶Lo'o Jesús ndyuna cha' nu nchcui' msu bi', pana ná ndaquiya' Jesús ji'i cha' bi'.

—Ná cutsji nu'u —nacu' Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi'—. Tsa bi' ti cha' cua'ni nu'u cha' jlya ti' nu'u 'na.

³⁷Lo'o li' ná nda Jesús chacuayá' ji'i ñati' cha' tsa' ngu' lo'o yu; sca ti ji'i Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan tya'a Jacobo, nda yu chacuayá' tsa' ngu' lo'o yu.

³⁸Li' ndyalaa ngu' to' ni'i ji'i nu laca loo ne' laa bi'. Cua quiña'a' ñati' ndyu'u ti'i cajua, nxi'ya tsa ngu' ndi'i ngu'. Lye tsa ngua cha' cua ngu'ñi nu piti bi'.

³⁹Ndyati' Jesús ni'i li'.

—¿Ni cha' laca nxi'ya tsa ma' ndi'i ma? —nacu' Jesús ji'i ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' quiña'a' tsa ncyaca ti' ma? Si'i na ngu'ñi nu piti quicha re, na laja' ti ntsiya —nacu' Jesús.

⁴⁰Li' nxyi' lo'o ngu' ji'i. Bi' cha' ngulo'o Jesús ji'i lcaa ngu' nu nxi'ya ndi'i ngu'; ndyanu sti xtya'a' nu piti quicha lo'o ca ta'a sna ngu' tya'a ndya'a' lo'o Jesús, ndyaa ngu' bi' slo nu piti. ⁴¹Li' ngusñi Jesús ya' nu piti bi':

—Talita, cumi —nacu' Jesús ji'i, cha'cña ji'i ngu' bi'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi': Mbixu', nde cha' chcui' na' lo'o nu'u juani: Tyatu nu'u.)

⁴²Hora ti ndyatu nu cuna'a' piti quicha bi', nguxana ndya'a' li'. Tii tyucuaa ti yija' ntsu'u cho'. Ndube tsa ti' ngu' bi' li'. ⁴³Lye nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' ná chcui' ngu' lo'o xa' ñati' ñi'ya' ngua cha' ndyaca tso'o nu piti bi'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' ta xi na cacu nu piti bi'.

6

Ndyaa Jesús ca quichí Nazaret

¹Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i, ndyaa ngu' ca quichí tyi yu. ²Ndyati' Jesús ndyaa ne' laa quichí bi' tsa' nu ndi'i cña' ngu', tsa' ná bi'. Li' ngulu'u yu ji'i ngu'. Ndube tsa ti' ngu' nu ndi'i ne' laa bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'.

—¿Mala ngua tsa'a' yu re lcaa cha' nu nchcui' yu? —nacu' ngu'—. ¿Ñi'ya' ngua cha' ngua cuayá' tso'o ti' yu? ¿Ha tii yu? —nacu' ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' nchca ji'i yu cua'ni yu cha' tlyu? —nacu' ngu' ji'i tya'a' ngu'—. ³¿Ha si'i cuityi yaca laca yu re? —nacu' ngu'—. La cui' sñi' María laca re; tya'a Jacobo, tya'a José, tya'a Judas, tya'a Simón laca yu re. Nde quichí tyi na ndi'i ngu' cuna'a' tya'a yu re —nacu' ngu' ji'i tya'a' ngu'.

Chii nti' ngu' ña'a' ngu' ji'i Jesús, ⁴pana ndi'ya' laca cha' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Lcaa ngu' xa' quichí ni, ndu'ni tlyu ngu' ji'i sca ñati' nu laca tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ngu' —nacu' Jesús ji'i ngu'—, pana ngu' tya'a quichí tyi yu ni, ná ntaja'a' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' yu tsiya' ti —nacu' Jesús—. Lcaa tya'a yu, jua'a' ngu' tya'a ndi'i yu, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' yu —nacu' Jesús ji'i ngu'.

⁵ Lo'o jua'a ngua cha' ná ngua cua'ni Jesús cha' tlyu slo ngu' bi', xqui'ya cha' ná jlyá ti' ngu' ji'i; pana ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o xti ti' ngu' quicha lo'o ngusta ya' ti' yu lo' ngu', tsa bi' ti' cha' ngua'ni yu. ⁶ Ndube tsa ti' Jesús cha' ná jlyá ti' ngu' bi' ji'i tsiya' ti. Lo'o li' tya ndya'a la yu ca xa' quichí sube ti nu ndí'i cacua ti, ngulu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'.

Nda Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tsaá ngu' chcuí' ngu' cha' ji'i yu lo'o ngu' xa' quichí

⁷ Lo'o li' ngusi'ya Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', cha' chcuí' yu lo'o ngu'. Ngulo yu cña ji'i ngu' bi', cha' tyu'u ngu' tsaá ngu' cuentya latya ti' ngu'; stu'ba ti' tsaá tucua tya'a ngu' scaa quichí. Li' nda Jesús chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i cui'i' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati. ⁸ Nchcuí' Jesús lo'o ngu' cha' ná lo'o yu'ba qui'ya ngu' tsaá ngu'. Tsaá ngu' lo'o sca yaca xca ti; ná lo'o cujuj, ná lo'o tyaja, ná lo'o cñi tsaá ngu', nacuí' Jesús. Jua'a ti' tsaá ngu'. ⁹ Tyu'u caña quiya' ngu', cacu' ngu' camxa, pana ná lo'o chaca camxa ji'i ngu' tsaá ngu'.

¹⁰ —Nu lo'o ta ngu' ni'i su caja' mā —nacuí' Jesús—, li' tyanu mā slo ngu' bi' ña'a cuayá' nu tyu'u mā tsaá mā xa' quichí. ¹¹ Si ntsu'u sca quichí su ná tyaja'a ngu' ta ngu' se'j tyanu mā, sca quichí su ná tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' nu chcuí' mā lo'o ngu', li' tyu'u mā quichí bi', yaa clyá mā li'. Salú mā sñi yuu nu ntsu'u quiya' mā to' quichí bi'. Jua'a caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o mā. Cha' liñi cacha' na' ji'i mā juani —nacuí' Jesús—, lo'o tyalaa tsá cha' cua'ni cuayá' ycuí' Ndyosi ji'i lcaa ñati, lye la xcube' Ni ji'i ñati quichí nu ná ntaja'a cuna ngu' cha' nu nchcuí' mā lo'o ngu'; xti la xcube' Ni ji'i jyo'o ñati cuxi nu nguti'i quichí Sodoma, nu nguti'i quichí Gomorra cua sa'ni.

Jua'a nchcuí' Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

¹² Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde tyuu tya'a quichí. Nda ngu' cuji lo'o ngu' quichí bi', cha' ca tyuju'u ti' ngu' quichí ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' quichí ji'i cha' cuxi bi' li'. ¹³ Ngulo ngu' nu ndyaca tsa'a bi' cui'i' cuxi nu ngusñi ji'i tyuu tya'a ñati, lo'o jua'a nda'a ngu' setye tyixi xty'i lo xa' la ngu' quicha lo'o ngua'ni ngu' jo'o ji'i ngu' quicha bi'; ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujuí' Juan nu ntyucuatya ji'i ngu'

¹⁴ Tyempo bi' cua ndyuna rey Herodes cha' ji'i cha' tlyu nu cua ndyu'ni Jesús, lcaa quichí nguañi cha' bi', cha' scaa cha' nchcuí' scaa ñati ji'i Jesús. Pana ndi'ya ngua'ni ycuí' rey bi':

—Jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' tsubi' la, bi' laca Jesús re— nacuí' Herodes bi'—. Ndyujuí' ngu' ji'i Juan bi', pana juani cua ndyu'ú chaca quiya', bi' cha' nchca ji'i cua'ni cha' tlyu jua'a —nacuí' rey.

¹⁵ —Si'i bi' —nacuí' xa' ñati—. Jyo'o Elías laca nu qui'yu re.

—Si'i jua'a —nacuí' xa' la ñati—. Sca ñati nu laca tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi laca yu re, ñi'ya nu jyo'o cusu' nu nguti'i sa'ni la nu ngua tu'ba ji'i ycuí' Ni.

¹⁶ Lo'o ndyuna Herodes cha' nu nchcuí' xa' ñati ji'i Jesús bi', xa' nchcuí' rey bi':

—Cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya' —nacuí'—. Na' ngulo na' cña ji'i ngu', lo'o li' nteje cu' ngu' scaa' que Juan bi'; pana ná tyiquee' Juan laca nu qui'yu re —nacuí' rey Herodes.

¹⁷ Tya tsubi' la ngulo rey Herodes bi' cña ji'i ngu' cha' tsaá ngu' xñi ngu' ji'i nu Juan bi', cha' tsaá lo'o ngu' ji'i ne' chcuá. Ngua'ni rey cha' cuxi bi' xqui'ya

Herodías nu ngua clyo'o Felipe tya'a Herodes, cha' cua ngusna lo'o Herodes ji'i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o.

¹⁸—Ná ntsu'u chacuayá' tyi'i nu'u lo'o clyo'o tya'a nu'u —nacuj jyo'o Juan ji'i rey Herodes tya li'.

Bi' cha' ngusu'ba rey ji'i Juan ne' ni'i chcuá, cha' nchcui' yu jua'a lo'o rey bi'. ¹⁹Nási' tsa Herodías xqui'ya Juan, cujuui ji'i yu ngua ti' nu cuna'a bi'. Pana ná ngujui ñi'ya cujuui ji'i yu hora ti, ²⁰cha' ntsii rey Herodes ji'i Juan. Jlo ti' rey cha' liñi tsa cha' nu ngua'ni Juan, lubii tsa tyiquee Juan, lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cuxi ji'i yu; bi' cha' nguna'asii rey ji'i yu cha' ná cua'ni nu cuna'a bi' ni sca cha' cuxi lo'o. Ndiya ti' rey Herodes cuna cha' nu ngulu'u Juan ji'i, masi ná ngua cuayá' tso'o ti' rey ji'i cha' bi'. ²¹Tso'o tsa nti' Herodías lo'o ngua tsa ngula ycui' rey Herodes li'. Tsa bi' ngua'ni rey ta'a, lo'o ndyacu tyuu tya'a ngu' tlyu slo rey. Lo'o ngu' nu laca loo cuentya ji'i rey bi', lo'o xu'na sendaru ji'i rey, lo'o ngu' culiya' nde Galilea bi', lcaa ngu' tlyu bi' ndyaa ngu' ndyacu ngu' slo rey. ²²Li' ndyalaa sca nu cuna'a cuañi' sñi' Herodías, ndyula quiya' nu cuna'a bi' slo ngu'. Chaa tsa ti' rey Herodes li', lo'o jua'a ndiya ti' ngu' nu ndyacu slo lo'o na'a ngu' ji'i nu cuna'a cuañi' ndyula quiya'. Nchcui' rey lo'o nu cuna'a cuañi' bi' li'.

—Cacha' clyu nu'u jna' juani ti na ca cha' tso'o nu nti' nu'u —nacuj rey ji'i—. Ta na' cha' tso'o bi' jinu'u —nacuj—. ²³Xcube' ycui' Ndyosi 'na si ná ta na' lcaa na nu jña nu'u 'na juani, masi sa cla'be yuu su cuentya jna', ta na' jinu'u —nacuj rey ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. ²⁴Li' ndu'u nu cuna'a cuañi' bi', ndyaa slo xtya'a.

—¿Na ca jña na' ji'i rey? —nacuj ji'i xtya'a li'.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' —nacuj xtya'a li'.

²⁵Yala ti ndyaa nu cuna'a cuañi' bi' slo rey chaca quiya', cha' jña cha' bi' ji'i.

—Scua' que Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' nti' na' —nacuj nu cuna'a bi'—. Nu juani ti nti' na scua' que yu bi' ne' sca tsi'yu —nacuj ji'i rey.

²⁶Xñi'i tsa ti' rey li', masi ná ngua ji'i tacu' cha' ji'i nu cuna'a bi'; ná caca jua'a, cha' slo ngu' tya'a ndyacu cua ngua'ni rey jura cha' ta lcaa na nu jña nu cuna'a cuañi' bi' ji'i. ²⁷Li' hora ti ngulo rey cña ji'i sca sendaru ji'i nu ndu' cua, cha' tsa squi'ya sendaru scua' que Juan. Ndu'u sendaru ndyaa ni'i chcuá, nteje cu' scua' que Juan. ²⁸Li' ñaa lo'o sendaru ji'i ne' tsi'yu, nda ji'i nu cuna'a cuañi' bi'. Li' ndyaa lo'o nu cuna'a bi' ji'i slo xtya'a.

²⁹Ñi'ya ngua li', lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan cha' nscua jyo'o bi', hora ti ndyaa ngu' ca su ntsiya jyo'o Juan. Li' ndyaa ngu' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi'.

Nda Jesús na ndyacu cayu mil tya'a ñati

³⁰Ca tiya' la xi xa' ndyalaa ngu' tya'a ndya'a Jesús slo yu, ngu' nu ndyaa nchcui' lo'o ngu' xa' quich'i cha' ji'i Jesús. Nda ngu' cha' lo'o yu ñi'ya nu ngua'ni ngu', ñi'ya nu ngulu'u ngu' ji'i ñati ca bi'. ³¹Nchcui' Jesús lo'o ngu' bi' li'.

—Tsa na xi chaca se'i su tyi'i mā ycui' ti, cha' chca'a cña' mā xi —nacuj Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi'.

Jua'a nchcui' Jesús lo'o ngu' bi', cha' quiña'a tsa ñati ndi'i slo ngu', hasta nga'aa ngujui tyempo cacu ngu'. ³²Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsa ngu' xi su ná ntsu'u ñati. ³³Pana tyuu tya'a ñati na'a mala ndyaa ngu'. Ndyuloo ñati bi' ji'i ngu', lo'o li' nguañi cha' bi' ca tyuu tya'a quich'i. Bi' cha' ngusna ngu' quich'i bi' ndyaa ngu' to' tayu', nde loo la ndyalaa ngu' su ndyaa Jesús lo'o tya'a ndya'a yu. ³⁴Lo'o ndyalaa yaca ni'i sube ti to'

tayu', ndu'u Jesús na'a yu cha' quiña'a tsa ñati' ndi'i. Lo'o jua'a, tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'i nu ngu' quiña'a bi'; ngulacua ti' yu cha' ñi'ya nti' xlya' nu ná ntsu'u nu ña'asii ji'i, jua'a ndya'a nu ñati' quiña'a bi', ngua ti' Jesús. Bi' cha' tyiquee' ngulu'u yu quiña'a tsa cha' ji'i ngu' bi'. ³⁵ Lo'o cua ngusii, li' ñaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu slo yu cha' chcu' ngu' lo'o yu:

—Ná ndi'i ñati' ca nde —nacu' ngu'—, lo'o jua'a ngusii tsa juani. ³⁶ Tso'o la si culo nu'u cña ji'i ñati' quiña'a re cha' tyaa ngu' ca quich'i cacua ti, cha' cui'ya ngu' na cacu ngu' —nacu' ngu' ji'i Jesús.

³⁷ —Cu'ma, ta ma na cacu ngu' re —nacu' Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i li'.

—¿Ha tyu'u scua tucua siyento paxu cui'ya ya xlyá teje' cacu ngu' re, cusu'? —nacu' ngu' ji'i Jesús.

³⁸ —¿Ni lcaua tya'a xlyá teje' ntsu'u ji'i ma lacua? —nacu' Jesús—. Culacua ma xi ji'i —nacu' ji'i ngu'.

Ngulana ngu' si lo'o xi na cacu ndya'a ñati' bi', li' xa' nchcu' ngu' lo'o Jesús.

—Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o ji'i ngu' nde —nacu' ngu' ji'i Jesús li'.

³⁹ Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' quiña'a cha' tyaca'a ngu' xi lo quii sube cuentya taju ngu'. ⁴⁰ Li' cuentya taju ti ndyaca'a ngu' lo yuu; cuentya sca siyento tya'a ñati' sca taju, cuentya tu'ba tyii tya'a ñati' sca taju, jua'a ndyaca'a ngu'. ⁴¹ Li' ndaya' Jesús ji'i nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o nu tucua tya'a cualya bi', nguxña'a yu nde cua cha' tya yu xlyá'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya xlyá, lo'o jua'a xqui'ya cualya. Ndyá'be xlyá li', nda yu xlyá yu'be ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i nu ngu' quiña'a bi'; la cui' jua'a ngusa'be yu ji'i cualya cha' cacu ngu'. ⁴² Jua'a ngua cha' ndyacu lcaa ngu', lo'o nguaala' ji'i ngu'. ⁴³ Lo'o ndye ndyacu ngu', nguxuti'i ngu' lcaa yu'be nu ndyanu, lo'o yu'be xlyá lo'o yu'be cualya; ngutsa'a tii tyucuaa tya'a chcubi lo'o yu'be bi' li'. ⁴⁴ Jua'a ngua cha' ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ndyacu xlyá lo'o cualya nu ngua tsa bi'.

Nguta'a Jesús lo hitya tayu'

⁴⁵ Lo'o li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' tyati' ngu' ne' yaca ni'i sube ti, cha' tsaa ngu' nde loo la su tsaa ycu' ca chaca tsu' tayu' hasta ca quich'i Betsaida. Tyanu Jesús cha' chcu' salya' lo'o nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaa ngu' quich'i ca to' tyi ngu'. ⁴⁶ Lo'o cua nchcu' salya' lo'o ngu', ndu'u Jesús ndyaa ycu' ti yu nde sii' ca'ya cha' chcu' yu lo'o ycu' Ndyosi Sti yu. ⁴⁷ Lo'o ndyaa cuichaa ntsu'u ngu' tyijyu' lo hitya ne' yaca ni'i sube ti, ndyanu Jesús ycu' ti nde lo yuu byi. ⁴⁸ Na'a Jesús cha' lye tsa ndyu'ni ngu' cña cha' xna yaca ni'i bi' lo hitya, cha' nguula tsa cui'i ndyaca lo hitya. Lo'o cua quixee ti, li' liija Jesús ndya'a lo hitya ti. Cua tyeje tacui ti Jesús, ⁴⁹ lo'o li' na'a ngu' ji'i yu ndya'a yu lo hitya. Ngusi'ya tsa ngu' li', cha' sca jyo'o laca ngua ti' ngu'. ⁵⁰ Na'a ca ta'a ngu' ji'i, lo'o jua'a ndyutsii tsa ngu' li'. Hora ti ndacha' Jesús ji'i ngu':

—Cua'ni tlyu tyiquee ma, na' laca —nacu' yu—. Ná cutsii ma —nacu' Jesús ji'i ngu'.

⁵¹ Li' ndyati' Jesús ne' yaca ni'i lo'o ngu', hora ti ngua ti cui'i li'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu'. ⁵² Ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' nguta'a Jesús lo hitya. La cui' ti cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús lo'o ngusa'be yu ji'i xlyá bi'. Na cua ndyacu' hi que ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' quicha nde Genesaret

⁵³ Li' ndyalaa yaca ni'ij chaca tsu' tayu' lo'o ngu', ca loyuu su cuentya Genesaret ndyalaa ngu' li'. Lo'o ngusca' ngu' ji'ij yaca ni'ij bi', ⁵⁴ li' ndyu'u ngu'. Hora ti ndyuloo ñati nu ca tyi bi' ji'ij Jesús. ⁵⁵ Ngusna ngu' ndyaa ngu' ca slo ca ta'a ngu' quicha, cha' tyaa lo'o ngu' ji'ij ngu' quicha bi' slo Jesús; masi ngu' quichij cacua ti, masi ngu' tyijyu' la xi, ndyi'ya ngu' ji'ij ngu' quicha lijya. Masi ne' catya, masi lo jaa' ti ndyaa ngu', cha' tyalaa ngu' ca su ndu Jesús. ⁵⁶ Tyuu ty'a'a quichij su ndyaa Jesús, lo'o quichij tlyu, lo'o quichij sube ti, lo'o to' tyi ñati ti ne' quixi', lcaa su ndya'a yu ñaa ngu' ñaa lo'o ngu' ji'ij nu quicha ji'ij ngu'. Ndiñña ngu' chacuayá' ji'ij Jesús cha' cala' ti ngu' quicha masi quiya' ste' ti yu. Lo'o lcaa nu quicha nu ndyala' ste' Jesús ni, hora ti ngua tso'o ngu' bi' li'.

7

Na laca nu cua'ni ñu'u ji'ij tyiquee ñati

¹ Lo'o li' ndyalaa sca taju ngu' fariseo, ndya'a ngu' lo'o xi mstru nu nclu'u cha' jo'ó ne' laa nde quichij Jerusalén. Lijya ngu' ca su ndu Jesús. ² Ndube ti' ngu' bi', cha' ntsu'u ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'ij Jesús nu ndacu tyaja masi bilya tyaatj ya' ngu' ñi'ya lo'o nclu'u mstru cha' jo'ó ji'ij ngu' cha' cua'ni ngu'. ³ (Nu ngu' fariseo, lo'o jua'a lcaa ty'a'a ngu' judío ni, ná cacu ngu' si bilya tyaatj tso'o ya' ngu' ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni la cha' cua'ni ngu'. ⁴ Lo'o tsa'a ngu' lcaya' cui'ya ngu' sca na cacu ngu', tyaa lo'o ngu' ji'ij toni'ij li'; pana ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' ji'ij si bilya cua'ni lubii ngu' ji'ij tyucui ña'a' ngu'. Quiña'a tsa cña tacati jua'a cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'ij ngu' judío cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu tyaatj tasa ji'ij ngu', ñi'ya nu tyaatj castyu, ñi'ya nu tyaatj quityu' chcu, ñi'ya nu tyaatj ca'ña, cha' caca lubii scaa na bi' cuentya ji'ij ycu' Ndyosi, ngua ti' ngu'.) ⁵ Bi' cha' ndi'ya nchcuane ngu' ji'ij Jesús li', nu ngu' fariseo bi' lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni:

—¿Ni cha' laca ná tso'o ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a' jinu'u? —nacu' ngu' ji'ij yu—. Ná ndaquiya' ngu' bi' ji'ij cña nu cua ngulu'u jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la, cha' ná ndyaatj tso'o ya' ngu' lo'o cacu ngu' tyaja —nacu' ngu' bi' ji'ij Jesús.

⁶ Li' ngxacu' Jesús cha' ji'ij ngu' bi':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji'ij ma sa'ni, cha' ñati nu tucua cha' ntsu'u tyiquee ma laca ma. Ndi'ya nguscua nu cusu' Isaías bi' lo quityi ji'ij ycu' Ndyosi:

Ndu'ni tlyu ngu' re jna' cha' tu'ba ti ngu', nacuj ycu' Ni, si'ij tyucui tyiquee ngu' ndu'ni tlyu ngu' na.

⁷ Na cuiñi tsa ngu' re; nacuj ngu' cha' ndyu'ni tlyu ngu' na,

pana nclu'u ngu' cha nu' nchcui' ñati ti ji'ij ty'a'a ngu', masi nacuj ngu' cha' nclyu'u ngu' cha' jna' ji'ij ty'a'a ngu', nacuj ycu' Ni.

Jua'a nscua lo quityi. ⁸ Ná ndube ti' cu'ma ñi'ya nu ngulo ycu' Ndyosi cña ji'ij ñati chalyuu; ji'ij cña nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, bi' ti cña ndaquiya' ma ji'ij —nacu' Jesús ji'ij ngu' bi'.

⁹ Lo'o li' xa' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Tso'o tsa nti' ma cha' ngxu'tyanu ma cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na; ndulo la cha' nu ngulu'u jyo'o cusu' ji'na, nti' ma —nacu' Jesús—. ¹⁰ ¿Ha ná ntsu'u ti' ma cha' nu nchcui' jyo'o Moisés cuentya ji'ij ycu' Ndyosi lo'o ñati sa'ni? “Tucua ma cha' nu nchcui' sti ma, cha' nu nchcui' xtya'a ma”, nacuj Ni. “Si chcui' ma cha' cuxi ji'ij sti ma ji'ij xtya'a ma, ntsu'u cha' cujui' ngu' ji'ij ma li’”, nacuj Ni. ¹¹ Pana cuxi tsa cha' nu nchcui' cu'ma. Na nclyu'u ma ji'ij ngu' cha' tso'o laca si chcui' sca ñati lo'o sti ngu' lo'o xtya'a ngu' ndi'ya:

“Nga'aa caca 'na xtyucua na' ji'i mā, cha' Corbán laca lcaa cha' nu ta na' ji'i mā nquicha'”. (Corbán ni, ndi'ya nti' ñacui cha' bi' cha'cña ji'i ngu' bi': sca na nu cua nda ngu' ji'i ycu'i Ndyosi.) ¹² Nga'aa nda mā chacuayá' cha' xtyucua ngu' bi' ji'i sti ngu' ji'i xtya'a ngu' li' —nacui Jesús ji'i ngu' bi'—. ¹³ Ná tso'o laca lo'o nclyu'u mā jua'a. Nga'aa ndaquiya' mā ji'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na, si jua'a culu'u mā ji'i ngu'; lye la ndaquiya' mā ji'i cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o mā. Lo'o jua'a quiña'a tsa xa' la cha' cuxi ndu'ni mā —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁴ Ngua chaca quiya' ngusi'ya Jesús ji'i quiña'a tsa ñati nu lca'a ji'i cha' caa ngu' cacua la xi.

—Cua'a jyaca lcaa cu'mā ji'i cha' nu ta na' lo'o mā, cha' ca cuayá' ti' mā sca cha' —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¹⁵ Ná ntsu'u na ndacu ngu' nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee ngu' —nacui yu—. Lo'o nchcui' ngu' sca cha', lo'o ndyu'ni ngu' sca cña, jua'a caca cuayá' ti' na si cuxi tyiquee ngu' bi'. ¹⁶ Lcaa mā nu nti' cuna mā, cua'a jyaca tso'o mā ji'i cha' bi' juani —nacui Jesús ji'i ngu'.

¹⁷ Lo'o ca tiya' la, li' ndyatí Jesús ndyaa ne' sca ni'i. Ndyanu nu quiña'a ñati bi' nde liya' ti. Lo'o li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ñi'ya ndyu'u cha' ji'i cuij nu nda ca ti yu.

¹⁸ —¿Ha lo'o cu'mā ná ngua cuayá' ti' mā cha' bi'? —nacui Jesús ji'i ngu' li'—. ¿Ha ná jlo ti' mā cha' si'li na nu cacu na laca nu cua'ni cha' caca cuxi tyiquee na? Ná taca. ¹⁹ Lo'o cacu na sca na, li' tyatí bi' nde tyuu tu'ba na, ca ti' bi' nde ne' na li'; lo'o tsa na liya' tye lyiji cha' ji'i li' —nacui Jesús.

Jua'a nchcui' Jesús cha' ca cuayá' ti' na cha' tso'o cacu na lcaa na nu ndacu ñati. ²⁰ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Sca cha' nu nchcui' ñati, sca cha' nu ndyu'ni ñati, jua'a caca cuayá' ti' na si ntsu'u cha' cuxi ne' creiya ji'i ngu' bi'. ²¹ Si cha'ni cha' ntsu'u cha' cuxi ne' creiya ji'i ñati, quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni ñati bi' li': masi culacua cuxi ti' ngu', masi cua'ni suba' ngu' lo'o xa' ñati, masi tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati, masi cujuui ngu' ji'i tya'a ngu', ²² masi ngu' cuaana caca ngu', masi tyacui ti' ngu' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, masi caca lya' ti' ngu' ji'i xa' ñati, masi tucua cha' tyu'u tyiquee ngu', masi suba' tsa cua'ni ngu', masi caca liye' ti' ngu', masi cuentyu tsa caca ngu', masi caca tyixi tsa tu'ba ngu', masi ná cube ti' ngu' tsiya' ti. ²³ Na cua ntsu'u tyiquee ñati ji'i lcaa cha' cuxi bi', bi' cha' ndiya ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Bi' laca cha' nu ndu'ni cha' ná lubii creiya ji'i ñati chalyuu.

Jlya ti' sca nu cuna'a xa' tsu' ji'i Jesús

²⁴ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa tyijyu' nde loyuu su cuentya quichí Sidón, nde su cuentya quichí Tiro li'. Ngua ti' yu cha' tyanu yu sca ne' ni'i cuaana ti cajua; pana ná ngua ji'i, cha' yala ti ngujui cha' ji'i ngu' macala ndi'i yu. ²⁵ Lo'o jua'a ntsu'u sca nu cuna'a ngu' quichi bi'; ngua cuayá' ti' mala su ndi'i Jesús, bi' cha' ya'a ma' su ndi'i yu. Cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i sca nu cuna'a piti, sñi' nu cuna'a bi'; bi' cha' ngutu stí' xtya'a nu piti nde loo Jesús, ²⁶ ngüijña ma' cha' clyu ti' ji'i yu, cha' culo yu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i sñi', nti' ma'. Cha'cña ji'i ngu' griego nchcui' nu cuna'a bi', cha' ngu' xa' tsu' laca ma', ngu' sirofenicia.

²⁷ —Clyo nda ngu' na cacu sñi' ngu' —nacui Jesús—. Ná tso'o si xñi ngu' tyaja nu ndyacu sñi' ngu' cha' ta ngu' ji'i xne' ti —nacui Jesús ji'i nu cuna'a bi'.

²⁸ —Cha'ni cha' jinu'u —nacui nu cuna'a—, pana ntsu'u chacuayá' cacu xne' satya nu ndyalú ne' mesa laja lo'o ndyacu nu sube —nacui ji'i Jesús.

29 —Tso'o nchcui' nu'u —nacui Jesús—. Tso'o ti tyaa nu'u to' tyi juani, cha' cua ndyaca tso'o sñi' nu'u juani —nacui yu ji'i nu cuna'a bi' li'.

30 Ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa, ndyalaa to' tyi su ntsiya sñi' lo qui'ña. Li' na'a nu cuna'a cha' cua ndyaca tso'o sñi', nga'aa ntsu'u cui'i cuxi ji'i.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i ñati cu'u

31 Lo'o li' ndu'u ngu' quich'i Tiro, ñaa ngu', nteje tacui ngu' quich'i Sidón, nteje tacui ngu' nde Decápolis, la cui' loyuu su nscua tii tya'a quich'i. Li' ngxutyuu ngu' yaa nde to' tayu' Galilea. 32 Li' ñaa xi ñati slo Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i sca nu cu'u. Na cu'u jyaca yu, jua'a ná nchca chcui' tso'o yu. Li' nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' sta ya' hique nu quicha bi'. 33 Ndyaa lo'o Jesús ji'i nu quicha bi' sca se'i cacua ti su ná ndi'i ñati. Li' ndyajo' sne ya' Jesús tyuu jyaca nu quicha bi', ngutu'u hitya sañi' Jesús, cuati ngusta sne ya' lo ltse' nu quicha. 34 Li' ngxu'ña'a Jesús nde cua, lye tsa ñaa xtyi'i li'.

—Efata —nacui Jesús ji'i nu quicha bi' li'. (Ndi'ya ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'i yu: Tyaala tyuu jyaca nu'u, jua'a nti' ñacui' cha' bi'.)

35 Hora ti ndyaa tyuu jyaca yu li'; nduna tso'o yu, ngua tso'o ltse' yu cha' tso'o ti nda yu cha' lo'o ngu'. 36 Li' ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i xa' ñati ñi'ya ngua ji'i nu quicha bi'. Pana ná nduna ngu'; lye la nguañi cha' bi', masi lye ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'i tya'a ngu'. 37 Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' bi'.

—Tso'o tsa ndu'ni yu bi' —nacui ngu'—, lo'o ji'i ngu' nu cu'u jyaca nchca ji'i yu ndu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu'; hasta lo'o nchcui' ngu' quicha bi' chaca quiya' xqui'ya yu, masi ngua cu'u tu'ba ngu'.

8

Nda Jesús na ndyacu jacua mil tya'a ñati

1 Ngua chaca tsá. Tya tsubi' ndyu'u ti'i quiña'a tsa ñati slo Jesús, bi' cha' nga'aa ntsu'u na cacu ngu' juani. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

2 —Tya'na tsa ti' na' ji'i nu ngu' quiña'a re —nacui—, cha' sna tsá cua nguta'a ngu' lo'o na'. Nga'aa ntsu'u tsiya' ti na cacu ngu' juani. 3 Ná tso'o culo na' cña ji'i ngu' re cha' tyaa ngu' juani, ña'a lo'o jbi'ña ti ndya'a ngu'; nga'aa talo ngu' tya'a ngu' tyucui' cha' tyalaa ngu' to' tyi ngu', cha' jua'a ndi'i xi ngu' nu tyjyu' tsa lijya ngu' —nacui Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

4 —¿Ñi'ya cua'ni na ca nde? —nacui ngu' bi' li'—, cha' ná ndi'i ni sca ñati. Ná caja ñi'ya ta na na cacu ngu' re —nacui nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'.

5 —¿Ni lcua tya'a xlyá ntsu'u ji'i ma? —nacui Jesús ji'i ngu' bi' li'.

—Cati tya'a ti xlyá teje' lo'o ji'i ya —nacui ngu' ji'i.

6 Li' ngulo Jesús cña ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' tyaca'a ngu' lo yuu. Ndaya' yu ji'i nu cati tya'a xlyá teje' bi', ndya xlyabe ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ntsu'u na cacu ngu'. Li' ngusa'be yu xlyá bi', nda yu yu'be ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' tacha ngu' ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' ji'i. 7 Lo'o xi cualya sube ntsu'u ji'i ngu'; bi' cha' lo'o ngulacua Jesús ji'i cualya bi', li' ngulo yu cña cha' tacha ngu' yu'be cualya bi' ji'i nu ngu' quiña'a bi', cha' cacu ngu' ji'i. 8 Lo'o ndyacu ngu' ji'i, nguaala' tsa ji'i ngu' li'. Lo'o li' ngxuti'i ngu' lca'a satya nu tya'a ndyanu su ndyacu ngu', ngutsa'a cati tya'a chcubi lo'o yu'be bi'. 9 La cui' tsá bi' cua ndyacu jacua mil tya'a ñati. Lo'o nchcui' salya' Jesús lo'o nu ngu' quiña'a bi', 10 li' ndyat'i yu ne' yaca ni'i sube lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndyaa yu lo'o ngu' nde su naa Dalmanuta.

Ña'a cui'ya ngu' sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús, nti' ngu'

11 Li' ndyu'u tucua xi ngu' fariseo slo Jesús cha' xüü ngu' lo'o yu. Ngua ti' ngu' cha' caja ñi'ya hcui' ngu' sca cha' cuxi ji'i yu; bi' cha' ndijña ngu' fariseo bi' ji'i yu cha' culu'u yu sca cha' tlyu ji'i ngu', sca cha' tonu nu tyu'u tucua nde cua chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi. 12 Li' nda xtyi'i Jesús hasta ca ne' cresiya ji'i.

—Lcaa ñati nu lu'ú nde chalyuu tyempo juani ni, ¿ni cha' laca xcui' na nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i Ni cha' ña'a ngu' ji'i? —nacuï Jesús—. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' ná ta ycu'i Ni chacuayá' ña'a ma ni sca cha' tlyu —nacuï Jesús ji'i ngu' bi'.

13 Lo'o li' ngxu'tyanu yu ji'i ngu' fariseo bi'; xa' ndyatí yu ne' yaca ni'i sube ti lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', nteje tacui ngu' lo' tayu', ngutu'u ngu' chaca tsu' li'.

Ngu' fariseo laca ñi'ya nti' scua tiye'

14 Ngujlyaa ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' tsa'a lo'o ngu' na cacu ngu' tsa' bi', sca xlyá teje' ti ntsu'u ji'i ngu' nde ne' yaca ni'i sube. 15 Lo'o li' nda Jesús chaca cui' lo'o ngu':

—Tii ti ti' ma tyi'i ma —nacuï yu—, cui'ya ma cuentya ñi'ya ndu'ni scua tiye' nu nda ngu' bi', nu ngu' fariseo lo'o ngu' nu cuentya ji'i rey Herodes ni.

16 Cuaana ti' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o tya'a ngu' li':

—Xqui'ya cha' ná ntsu'u la xlyá teje' ji'na, bi' cha' nchcui' yu cha' ji'i scua tiye' lo'o na —nacuï ngu' ji'i tya'a ngu'.

17 Pana ngua tii Jesús cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca ndube ti' ma cha' ná ntsu'u na cacu ma? —nacuï yu ji'i ngu' bi' li'—. ¿Ha ná jlo ti' ma? ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma? ¿Ha ndyacu' hique ma? —nacuï yu—. 18 Ntsu'u si'yu cloo ma, ¿ha ná nchca ña'a ma? Ntucua jyaca ma, ¿ha ná nchca cuna ma? ¿Ha ná ndyi'u ti' ma tsiya' ti? 19 Nu lo'o ngusa'be na' ca'yu tya'a xlyá teje' ndyacu nu ca'yu mil tya'a ñati bi' ni, ¿ni lcu'a tya'a hcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua ngxuti'i ma li'? —nacuï Jesús ji'i ngu'.

—Tii tyucuaa tya'a hcubi —nacuï ngu' ji'i.

20 —La cui' jua'a lo'o ngusa'be na' cati tya'a xlyá teje' ndyacu nu jacua mil tya'a ñati bi', ¿ni lcu'a tya'a hcubi ntsu'u yu'be xlyá nu cua ngxuti'i ma li'? —nacuï yu ji'i ngu'.

—Cati tya'a hcubi —nacuï ngu' ji'i.

21 —¿Ha bilya caca cuayá' ti' ma lacua? —nacuï Jesús ji'i ngu' bi' li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca ngu' cuityi' ca Betsaida

22 Lo'o li' ndyalaa ngu' ca nde quichi Betsaida. Hora ti' ñaa lo'o ngu' quichi ji'i sca nu cuityi' slo Jesús. Ndiñña tsa ngu' ji'i yu cha' sta ya' yu hique nu quicha, ngua ti' ngu'. 23 Bi' cha' ndaya' Jesús ya' nu cuityi', ndyaa lo'o yu ji'i ca to' quichi. Ngutu'u hitya sañi' Jesús cloo nu quicha, ngusta ya' yu cloo nu cuityi' bi' li'.

—¿Ha cua ña'a nu'u sca na? —nacuï Jesús ji'i nu quicha.

24 Cua ngulane ña'a nu quicha cacua ti li'.

—Cua nchca ña'a na' xi —nacuï nu quicha—. Tsa lyiji tsa tyaca' ña'a na', ñi'ya ña'a yaca ña'a ngu' lo'o ndya'a ngu' —nacuï nu quicha bi' ji'i Jesús.

25 Xa' ngusta ya' Jesús cloo nu quicha bi'. Lo'o ngxu'ña'a tso'o nu quicha chaca quiya' li' cua ngua ña'a tso'o ji'i lcaa ñati; cua ndyaca tso'o cloo li'.

26 Pana ngulo Jesús cña ji'i cha' tyaa to' tyi:

—Ná tsa'a nu'u nde lquichi juani, ná cacha' nu'u ji'i ñati na ca nu ngua jinu'u —nacuï Jesús ji'i nu ngua quicha bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycuí' Cristo laca Jesús

²⁷ Tya ndyaa la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a'á jil'i, ndyaa ngu' tyuu tya'a quich'i sube ti ca loyuu su cuentya Cesarea de Filipo. Laja lo'o ndyaa'á ngu' tyucui'i, li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—Lo'o nchcui' ñati jna', ¿tilaca laca na', nti' ngu'? —nacuj Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a'á jil'i.

²⁸ —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya jil'i ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacuj ngu'—. Xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' jyo'o cusu' Elías laca nu'u; lo'o xa' la ñati ni, nchcui' ngu' cha' sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycuí' Ndyosi sa'ni la laca nu'u.

²⁹ —Lo'o cu'ma ni —nacuj Jesús—, ¿tilaca laca na' nti' ma? —nacuj yu jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a'á jil'i.

Hora ti nguxacuj Pedro cha' jil'i yu:

—Cristo laca nu'u —nacuj Pedro li'.

³⁰ Ngulo Jesús cña jil'i ngu' li', cha' ná cacha' ngu' cha' bi' jil'i xa' la ñati.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycuí'

³¹ Lo'o li' nguxana Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' ndi'ya:

—Ntsu'u cha' caa quiña'a tsa cha' ti'í nu caca jil'i ycuí' na', masi ycuí' Ndyosi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Nde loo la chcui' tsa ngu' cuentyu jna'; lo'o nu ngu' cusu', lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó ni, lcaa ngu' bi' chcui' ngu' cha' nu cuiñi laca na'. Lo'o jua'a cujuui ngu' jna' li'; pana lo'o tyu'u scua sna tsa, li' tyu'ú na' chaca quiya'.

³² Liñi ngulu'u Jesús cha' bi' jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a'á jil'i; bi' cha' ngusñi Pedro ya' Jesús li', nchcui' lo'o yu cha' ngua ti' cua'a jil'i yu, cha' nga'aa chcui' Jesús jua'a. ³³ Li' nguxtyacuj Jesús su ndu ti, nxña'a yu jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a'á jil'i; ndacu' yu tsiya' ti cha' nu nchcui' Pedro li'.

—Tyu'utsu' nu'u 'na, Satanás —nacuj yu jil'i Pedro—, cha' nga'aa tacu' loo nu'u cha' 'na. Si'i ñi'ya nu nclacua ti' ycuí' Ndyosi nclyacua ti' nu'u juani, sca cha' nu ndyaa'á tyiquee ñati chalyuu ti nclyacua ti' nu'u —nacuj Jesús jil'i Pedro.

³⁴ Lo'o li' ngusi'ya Jesús jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a'á jil'i, lo'o jil'i nu quiña'a tsa ñati nu lca'a jil'i cha' tyaa ngu' slo yu. Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Si ntsu'u ngu' nu chañi cha' nti' ngu' tsa ngu' lo'o na' —nacuj yu—, nga'a cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' jil'i, cha' tya'a'á ngu' lo'o na' lcaa tsa, masi cujuui ñati jil'i ngu' bi' cuentya 'na. ³⁵ Chcuna' chalyuu jil'i ngu' si xcuí' nclyacua tsa ti' ngu' ñi'ya caca jil'i ycuí' ti ngu'; pana quije chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' si tyaja'a'á ngu', masi cujuui ñati jil'i ngu' cuentya 'na, xqui'ya cha' nchcui' ngu' cha' tso'o jna' lo'o xa' ñati. ³⁶ Ná tyanu cha' tso'o jil'i ngu', masi ngua'ni tsa ngu' ngana nde chalyuu nquicha'; lo'o cajaa ngu', li' chcuna' lcaa chalyuu jil'i ngu'. ³⁷ Ná taca ta ngu' caya' cha' caja la chalyuu jil'i ngu'. ³⁸ Caca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, nu lo'o ña'a'á na' jil'i scaa ñati chalyuu nu ntyuju'u ti' jna', masi tyuju'u ti' ngu' bi' jil'i cha' tso'o nu nchcui' ti na'. Si xqui'ya na' tyuju'u ti' ngu' bi' slo ngu' cuxi chalyuu juani, masi slo ngu' suba' chalyuu juani, li' caca tyuju'u ti' na' jil'i ngu' bi' nu lo'o caa na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo jil'i ñati. Li' lye tsa ña'a'á xee caca lo'o tyaa na' chaca quiya' chacuayá' jil'i Sti na'. Caa na' lo'o xca' nu tacati tsa jil'i ycuí' Ni, cha' lubii tsiya' ti ngu' xca' bi' —nacuj Jesús jil'i ngu'.

9

¹ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacui' yu—, cha' ntsu'u ngu' nu tya ndū lo'o na chalyuu re juani, nu ca cuayá' ti' cha' cua nguxana cha' laca ycui' Ndyosi loo ne' cresiya ji'í ñati chalyuu, nu lo'o tya lyiji cajaa ngu'. Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'í Ni lo'o caca Ni loo li'.

Cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo Jesús

² Lo'o cua ndya'a scúa tsa li' ndu'u Jesús ndyaa; lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan ndyaa lo'o. Jacua tya'a ti ngu' bi' ndyaa ngu' lo xlya ca'ya cua, ná lo'o xa' ñati ndyaa ngu'. Ca bi' laja lo'o na'a ngu' ji'í Jesús, cua ngutsa'a ña'a tyucui ña'a loo yu. ³ Na'a ngu' cha' ndubi tsa ña'a ste' Jesús, ngati tsa ña'a. Ná nchca ji'í sca ñati chalyuu qui'í ji'í ste' ngu' jua'a, masi jlo tsa ti' ngu' ñi'ya nu tyaati late' ji'í ngu'. ⁴ Laja lo'o na'a ngu', li' ndu'u tucua jyo'o Elías lo'o jyo'o Moisés, ndū jyo'o bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús. ⁵ Li' nchcui' Pedro lo'o Jesús:

—Mstru —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'í ya ca nde lo'o nu'u. Ta nu'u chacuayá' cuiñá ya sna tya'a chcua'ya, tsaca laca su tyi'í ycui' nu'u, chaca su tyi'í La Moisés, chaca su tyi'í La Elías —nacui Pedro ji'í Jesús.

⁶ Ndyutsi tsa Pedro lo'o tya'a ndya'a, bi' cha' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya cha' nu chcui' ngu'. ⁷ Lo'o li' ndu'u tucua sca coo nguxi tyucui ña'a hichu' ngu' su ndū ngu', li' nguañi nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ngu' laja coo bi':

—La cui' yu re laca nu sca ti Sñi' na' —nacui Ni—, tyaca'a tsa yu 'na. Cua'a jyaca mā ji'í yu re lo'o chcui' yu lo'o mā.

⁸ Hora ti nguxña'a ngu' su ndū jyo'o bi' tsa, pana na'a ngu' cha' nga'aa ndu nu ngu' bi'; sca ti Jesús ndū lo'o nu sna tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í.

⁹ Li' ndu'u ngu' ñaa ngu'. Laja lo'o ngua'ya ngu' lo xlya ca'ya, ngulo Jesús cña ji'í ngu' cha' ná cacha' ngu' ji'í xa' ñati ñi'ya ngua cha' nu cua na'a ngu' lo xlya ca'ya.

—Nu lo'o cajaa ycui' na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati, lo'o li' tyu'ú na' chaca quiya', li' taca cacha' mā cha' bi' ji'í xa' ñati —nacui Jesús ji'í ngu' bi'.

¹⁰ Ndaquiya' ngu' ji'í cha' nu nchcui' yu, masi ndube tsa ti' ngu' ji'í cha' nu nchcui' yu, nu lo'o cua nacui' yu cha' tyu'ú ycui' yu chaca quiya' lo'o ngujuui yu. ¹¹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'í Jesús:

—Nu mstru cha' jo'ó bi' ni, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' mstru bi', lo'o nacui' ngu' cha' clyo ntsu'u cha' caa jyo'o Elías nde chalyuu chaca quiya'? —nacui' ngu' ji'í Jesús.

¹²⁻¹³ —Chañi, ntsu'u cha' caa jyo'o Elías clyo cha' cua'ni cho'o ji'í lcaa na —nacui Jesús—. Cacha' liñi na' ji'í mā juani cha' cua laca ndyalaa jyo'o Elías bi' nde chalyuu. Lo'o jua'a cua ngua'ni ngu' lo'o yu ñi'ya nu nscua lo quityi cha' caca ji'í —nacui Jesús ji'í ngu' bi'—. La cui' jua'a, cua nscua cha' jna' lo quityi ji'í ycui' Ndyosi, cha' ntsu'u cha' chcube' na' nu cua nda Ni 'na liyyaa cha' caca na' ñati, lo'o jua'a nscua cha' ntsu'u cha' chcui' ngu' cha' suba' jna'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í sca yu cuañi' nu ngusñi cui'í cuxi ji'í

¹⁴ Xa' ndyalaa ngu' su ndi'í nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús chaca quiya'. Cua ndyu'u ti'í quiña'a tsa ñati slo ngu', jua'a ndū xi mstru cha' jo'ó lo'o ngu'; nxlyú mstru bi' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í Jesús.

¹⁵ Ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a lo'o na'a ngu' ji'í Jesús liyya. Nxa ngu' slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu li'.

¹⁶ —¿Ñi'ya cha' nchcui' mā lo'o ngu' jua? —nacui Jesús ji'í ngu' li'.

¹⁷ Li' hora ti nguxana nchcui' sca ñati nu ndū laja ngu' bi':

—Mstru —nacuj jil'i Jesús—, na cua yaa lo'o na' jil'i sñi' na' slo nu'u. Na cu'u yu xqui'ya cui'l'i cuxi nu ngusñi jil'i yu. ¹⁸ Lcaa se'l'i su nxalú cui'l'i cuxi bi' jil'i yu ncl'yú yu, li' ndyu'u ngo' tu'ba yu; lye ndyacu la'ya yu, lo'o li' lye ndyaca yaca cuaña' yu. Lo'o jua'a cua ndijña na' jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u jua si tyaja'a ngu' cha' culo ngu' jil'i cui'l'i cuxi nu ntsu'u jil'i nu quicha re. Pana ná ngua jil'i ngu' —nacuj sti nu quicha bi' li'.

¹⁹ —Ná jlya ti' cu'ma tsiya' ti —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. Cuxi tsa cresiya jil'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo cu'ma, nga'aa talo na' jil'i ma tsiya' ti. Pana caa lo'o ma jil'i nu quicha jua slo na' juani.

²⁰ Li' ñaa lo'o ngu' jil'i nu quicha slo Jesús. Nu lo'o na'a cui'l'i cuxi bi' jil'i Jesús, hora ti nguxalú jil'i nu quicha bi'; ncl'yú lo yuu, nxasu, nxasu, ntyucua ngo' tu'ba li'. ²¹ Nchcuane Jesús jil'i sti nu quicha li':

—¿Ni jacua' nguxana quicha bi'? —nacuj Jesús.

—Tya lo'o cuañi' yu, tya li' ngusñi quicha bi' jil'i yu —nacuj sti nu quicha bi'—. ²² Tyuu tsa quiya' cua nguxlyú bi' jil'i yu lo qui'i, nguxtyú jil'i yu lo hitya cha' ngua ti' cui'l'i cha' cujuui jil'i yu. Cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i ya, cua'ni nu'u sca cha' tso'o, cua'ni nu'u jo'o jil'i yu si nchca jinu'u —nacuj sti nu quicha bi' jil'i Jesús.

²³ —¿Ni cha' laca nacuj nu'u 'na jua'a, si nchca 'na? —nacuj Jesús jil'i—. Lcaa lo cña nchca jil'i sca ñati nu jlya ti' jil'i ycu'i Ndyosi —nacuj.

²⁴ Hora ti nchcui' sti nu quicha bi' li':

—Jlya ti' na' jinu'u —nacuj—, xtyucua nu'u 'na cha' jlya la ti' na' jinu'u hora nu lo'o nga'aa jlya tso'o ti' na' —nacuj jil'i Jesús.

²⁵ Lo'o na'a Jesús cha' quiña'a la ñati cua tyu'u ti'l'i ti ngu' slo, li' ngulo yu cña jil'i cui'l'i cuxi bi':

—Cui'l'i cuxi nu'u ni, la cui' nu'u laca nu ngua'ni cu'u jil'i nu quicha re —nacuj Jesús—. Culo na' cña jinu'u juani cha' tyu'u nu'u jil'i yu cuañi' re. Nga'aa xlyú nu'u jil'i yu tsiya' ti —nacuj Jesús jil'i cui'l'i cuxi.

²⁶ Ngua'ni bi' cha' cui'i ngusi'ya nu quicha, xa' lye tsa nguxalú cui'l'i jil'i nu quicha bi' lo'o ndu'u cui'l'i jil'i li'. Ncl'yú nu quicha bi', ntsiya nguliji ti'. Cua quiña'a tsa ngu' na'a jil'i.

—Cua ngujuui yu —nacuj ngu' li'.

²⁷ Li' ngusñi Jesús ya' nu quicha bi', nguxatuu Jesús jil'i. Ndatu nu quicha bi', cha' ngua tso'o hora ti.

²⁸ Lo'o li' ndu'u Jesús ndyaa yu nde ne' ni'l'i. Li' nchcui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lo'o yu su ntucua ycu'i ti ngu':

—¿Ni cha' ná ngua jil'i ya culo ya jil'i cui'l'i nu ntsu'u jil'i nu quicha bi'? —nacuj ngu' jil'i Jesús.

²⁹ —Sca lo ti cui'l'i cuxi laca bi' —nacuj Jesús—. Ná nchca jil'i ma culo ma jil'i sca cui'l'i jua'a, si ná ñaa ma chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi cha' caca.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu'i'

³⁰ Lo'o li' ndu'u ngu' bi' quich'i bi', nteje tacui ngu' tyuu tya'a quich'i loyuu su cuentya Galilea bi'. Ná nti' Jesús cha' caja cha' jil'i ngu' quich'i bi', cha' nteje tacui ycu'i yu lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i yu, ³¹ cha' nti' Jesús culu'u la jil'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i laja lo'o ndya'a ycu'i ti ngu'.

—Ntsu'u sca ñati nu cuju'i cresiya 'na jil'i ngu' tisiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Cujuui ngu' bi' jna' li'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsá tya lo'o cua ndyujuii ngu' 'na, li' tyu'u na' chaca quiya' —nacuj Jesús.

³² Ná ngua cuayá' ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i ñi'ya cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; pana ná ndacha' ngu' jil'i yu ñi'ya nu nti' ñacuj cha' nu nda yu, cha' ntsjii ngu' chcui' ngu' lo'o yu lí'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' jil'i ycuí' ca ngu'

³³ Lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichí Capernaum, ndyatí ngu' ne' sca ni'í. Li' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—¿Ni cha' nchcui' mā lo'o tya'a mā ca tyucuij bi' tsá? —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'.

³⁴ Ná ntaja'a ngu' cacha' ngu' jil'i yu ñi'ya cha' nu cua nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' tyucuij, cha' ntyuju'u ti' ngu'. Tyempo bi' cua nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' si ndulo la cha' jil'i tsaca tya'a ndya'a ngu'. ³⁵ Li' ndyaca'a Jesús, xa' nchcui' yu lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Ñati nu nti' caca loo la jil'i tya'a ngu' ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña sube ti cha' xtyucua jil'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni sca msu cña jil'i xu'na —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'.

³⁶ Lo'o li' ndu'u Jesús sca la'a ti, ñaa lo'o jil'i sca nu sube slo ngu'. Li' nguxatu yu jil'i nu piti bi' nde loo su ndi'í ngu'. Laja lo'o ngüityi Jesús jil'i nu piti bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

³⁷ —Lo'o xtyucua mā jil'i sca ñati ñi'ya laca nu piti re xqui'ya na', la cui' jua'a na nxyucua mā 'na laca —nacuj Jesús—. Lo'o jua'a, lo'o ndu'ni mā cña 'na, la cui' jua'a ndu'ni mā cña jil'i ycuí' Ni nu cua nda 'na lijyaa nde chalyuu —nacuj Jesús.

Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ngu' lo'o na si ná nxuu tya'a ngu' bi' lo'o na

³⁸ —Mstru —nacuj Juan jil'i Jesús—, cua na'a ya jil'i chaca ñati nu ngulo jil'i cui'í cuxi nu ngusñi jil'i ñati. Ndu'ni yu cña bi' chacuayá' jinu'u, nacuj yu, pana ná ndyaca tsa'a yu lo'o cua. Bi' cha' ngua ti' ya cua'a ya jil'i yu, cha' ná culo yu jil'i cui'í cuxi nu ntsu'u jil'i ñati —nacuj Juan.

³⁹ —Ná cua'a mā jil'i —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Ñati nu cua'ni sca cha' tlyu chacuayá' jna' nacuj ngu', nga'aa ca chcui' ñati bi' cha' cuxi jna' nde loo la.

⁴⁰ Stu'ba ti ntsu'u tyiquee ñati lo'o na si si'í na nxuu tya'a ngu' lo'o na. ⁴¹ Chañi cha' nu chcui' na' lo'o cu'ma juani: si ta laja ti cua ña'a ca ñati masi sca tasa ti hitya co'o mā xqui'ya cha' ñati jil'i Cristo laca mā, nde loo la tyacua cha' tso'o jil'i ñati bi'.

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la jil'na

⁴² Ná tso'o culu'u sca ñati tyucuij cuxi jil'i ñati nu jlya ti' 'na ñi'ya jlya ti' nu sube —nacuj Jesús—. Tso'o la masi tyaaca' sca quichi tonu yane yu cuxi bi', li' xtyú ngu' jil'i yu lo hitya tyujo'o. ⁴³ Nga'a cha' xtyanu mā tsiya' ti jil'i sca cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā jil'i, masi ndulo tsa cha' bi' jil'i mā, nti' mā, ñi'ya si laca ya' mā. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā, masi ná lo'o cha' cuxi nu ndulo tsa jil'i mā nquicha', cha' li' ná tyalaa mā su cuxi tsa ca bilyaa. Ná ntsu'u cha' tye cha' ndyaquj quii' ca bi', tsa cu' ti ndyaquj. ⁴⁴ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaquj quii' tsiya' ti. ⁴⁵ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā jil'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni mā, masi ndulo tsa cha' bi' jil'i mā nti' mā, ñi'ya si laca quiya' mā, nga'a cha' xtyanu mā tsiya' ti jil'i. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i mā, masi ná lo'o cha' cuxi bi', cha' li' ná tyalaa mā su cuxi tsa ca bilyaa. ⁴⁶ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaquj quii' tsiya' ti. ⁴⁷ La cui' ti cha', masi ndiya tsa ti' mā sca cha' cuxi nu ña'a mā jil'i, nga'a cha' xtyanu mā jil'i cha' bi' tsiya' ti, ñi'ya si na culo mā jil'i ycuí' cloo mā. Tso'o la si xana chalyuu nu ná nga'a

cha' tye ji'j ma, masi ná lo'o cha' cuxi bi' nu ndulo tsa ji'j ma nquicha', cha' li' ná tyalaa ma su cuxi tsa ca bilyaa. ⁴⁸ Ná tye cha' cacu conu' cuaña' ngu' ca bi', ni ná tye cha' ndyaquj quii' tsiya' ti.

⁴⁹ Xñi ycuí' Ndyosi lcaa msta nu tyucui tyiquee ngu' sta ngu' cha' tyaquj cuentya ji'j ycuí' Ni. Lo'o xi teje' sta ngu' lo msta bi'. Lo'o jua'a xñi ycuí' Ndyosi cha' ji'j cua ña'a ca ñati nu talo lo'o tyacua cha' ti'j ji'j ngu'. ⁵⁰ Tso'o tsa teje', ndu'nijo'o tsa ji'na, pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u ji'j, li' nga'aa cua'nijo'o ji'na, cha' nga'aa caca cñi' bi' chaca quiya'. Lo'o lcaa cu'ma ni, ñi'ya laca teje' laca ma; tso'o tsa cña ndu'ni teje' lo'o sca na cacu na, jua'a tso'o tsa cña cua'ni ma laja ñati chalyuu si tso'o ti tyi'j ma lo'o tya'a ma.

10

Ngulu'u Jesús cha' ná xtyanu ngu' ji'j clyo'o ngu'

¹ Lo'o li' ndu'u Jesús quichj Capernaum bi', ndyaa tyijyu' ca xa' quichj nu ntsu'u su cuentya Judea lo'o xa' la quichj nde chaca tsu' sta'a Jordán. Ca bi' ndyu'u ti'j quina'a tsa ñati slo yu. Nclyu'u Jesús ji'j ngu' li', ñi'ya nu nclu'u ti yu ji'j ñati nde lcaa quichj su ndya'a yu. ² Li' ndyalaa xi ngu' fariseo slo yu cha' ngua ti' ngu' bi' tyijjloo ngu' ji'j Jesús. Li' nchcuane ngu' ji'j yu:

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cuentya ji'j cha' cusu' nu ntsu'u ji'na, cha' xtyanu sca ñati ji'j clyo'o yu? —nacu' ngu' bi' ji'j Jesús.

³ Li' ngxu'tyacu' Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—¿Ni cña ngulo jyo'o Moisés ji'j ma cua sa'ni la lacua? —nacu' Jesús ji'j ngu'.

⁴ —Nda jyo'o Moisés chacuayá' ji'j ngu' qui'yu tya'a na cha' culo quityi cha' xtyanu ngu' ji'j clyo'o ngu' tsiya' ti. Nu lo'o ndu'u quityi ji'j nu qui'yu, ndye cha' clyo'o ngu' tsiya' ti; nga'aa ntsu'u cha' clyo'o ngu' bi' li' —nacu' ngu' ji'j Jesús.

⁵ Nguxacu' Jesús cha' ji'j ngu' li':

—Xqui'ya cu'ma nguscua jyo'o Moisés cha' bi', cha' ná ndaquiya' ma tsiya' ti cha' ji'j ycuí' Ndyosi —nacu' Jesús—. ⁶ Pana nu lo'o ngxana ntucua quiya' chalyuu, nu lo'o ngüiña' ycuí' Ndyosi lcaa lo na, ná ngua'ni ycuí' Ndyosi jua'a. “Ngüiña' Ni ji'j ñati; ngüiña' Ni ji'j sca nu qui'yu, lo'o jua'a ji'j sca nu cuna'a ngüiña' Ni”, nacu' quityi ji'j ycuí' Ndyosi. ⁷ “Bi' cha' lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu, li' tyu'utsu' yu to' tyi sti xtya'a yu, cha' tyi'j yu lo'o clyo'o yu, ⁸ cha' caca ngu' sca ti xtañi tyucuaa ngu' li'.” Nga'aa si'j tucua tya'a ñati laca ngu', cha' cua laca ji'j ngu' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati. ⁹ Bi' cha' ná tso'o xtyanu ngu' ji'j clyo'o ngu', cha' cua nda ycuí' Ndyosi cha' clyo'o ji'j ngu' —nacu' Jesús ji'j ngu'.

¹⁰ Lo'o ndyaa Jesús ne' ni'j ji'j ngu', li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j cuentya ji'j cha' nu nda ca ti yu lo'o ngu'. ¹¹ Nguxacu' Jesús cha' ji'j ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu ji'j clyo'o yu, cha' li' taca caja clyo'o yu lo'o chaca nu cuna'a nti' yu, cha' cuxi ndyu'ni yu lo'o nu chaca ñati bi' —nacu' Jesús—. ¹² Lo'o jua'a sca nu cuna'a nu culo quityi cha' xtyanu ji'j clyo'o, cha' li' taca caja clyo'o lo'o chaca nu qui'yu nti', la cui' ti cha' cuxi ndyu'ni bi' lo'o nu chaca ñati bi' —nacu' Jesús ji'j ngu'.

Ngulacua Jesús ji'j nu sube

¹³ Lo'o li' ngua sca quiya' ñaa lo'o ngu' ji'j tyuu tya'a nu sube ca su nga'a Jesús. Ngua ti' ngu' cha' sta ya' ycuí' Jesús hi'que nu sube bi'. Pana ngua'ni tyaala nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'j ngu', cha' ná caa lo'o ngu' ji'j nu sube.

¹⁴ Lo'o na'a Jesús ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'i, ná ndiya ti' yu cha' ndyu'ni ngu' jua'a:

—Ta ma chacuaya' j'i'i nu sube cha' caa ngu' ca slo na' —nacuj Jesús j'i'i ngu' bi'—. Ná cua'a ma chacuaya' j'i'i nu sube bi', cha' caa ngu' slo na'. Ñi'ya laca lo'o jlya ti' nu sube j'i'i sti ngu', la cui' jua'a ntsu'u cha' jlya ti' ñati j'i'i ycu'i Ndyosi, nu lo'o laca Ni loo ne' cresiya j'i'i ngu'. ¹⁵ Chañi cha' nu nchcui' na' —nacuj—, cha' ná caca tyat'i ngu' cha' j'i'i ycu'i Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya j'i'i ngu', si ná tyucui' ti' tyiquee ngu' ñi'ya nu ntsu'u tyiquee sca nu sube.

¹⁶ Lo'o li' ndyala' Jesús j'i'i nu sube bi', ngulacua yu j'i'i nu sube lo'o ngusta ya' yu hique ngu'.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁷ Tya ndyaa la Jesús tyucui' bi', lo'o li' nxna sca nu qui'yu lijya lca'a j'i'i Jesús. Ndyat'j' slo Jesús li'.

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacuj j'i'i Jesús—. Cacha' nu'u jna', ¿na laca cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na'? —nacuj yu.

¹⁸ —¿Ni cha' laca nti' nu'u cha' ñati tso'o laca na'? —nacuj Jesús j'i'i li'—. Sca ti ycu'i Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni —nacuj—. ¹⁹ Jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycu'i Ndyosi j'i'i ñati cua sa'ni la: “Ná cujuui ma j'i'i tya'a ñati ma; ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati; ná cuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u j'i'i tya'a ñati ma; ná chcui' ma cuentyu j'i'i tya'a ñati ma; ná cua'ni ma ngana j'i'i tya'a ñati ma cuaana ti; lo'o jua'a, cua'ni tlyu ma j'i'i sti ma, j'i'i xtya'a ma, taquiya' ma j'i'i cha' nu nchcui' ngu' bi'”.

²⁰ —Mstru —nacuj nu qui'yu bi' li'—, tya cuañi' na' ndaquiya' na' lcaa cña bi'; lcaa yija ndaquiya' na' j'i'i cha' bi'.

²¹ Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a j'i'i nu qui'yu bi'. Xa' nchcui' yu lo'o li':

—Sca ti cña lyiji cua'ni nu'u —nacuj Jesús j'i'i—. Yaa clya cujuui' nu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cña ta nu'u j'i'i ngu' ti' li'; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Li' xa' tyaa nu'u ca slo na' cha' tya'a nu'u lo'o na'.

²² Lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o, xa' ña'a ngulacua ti' li'; xñi'i tsa ti' cha' culiya' tsa nu qui'yu bi'. Ndu'u ndyaa li'.

²³ Nguxtyacui Jesús nxña'a j'i'i ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'i li'.

—Tucui tsa caca cha' tyalaa ngu' culiya' ca su laca ycu'i Ndyosi loo —nacuj Jesús j'i'i ngu' bi' li'.

²⁴ Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'i yu li', cha' nchcui' yu jua'a cha' j'i'i ngu' culiya'. Bi' cha' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuañi' —nacuj Jesús—, tucui tsa caca cha' caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya j'i'i ngu', si tiji' tsa ti' ngu' j'i'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u j'i'i ycu'i ca ngu'. ²⁵ Lasa la cña tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu ñi'ya sca camello. Lasa la cha' bi', tucui la tyati sca ngu' culiya' cha' j'i'i ycu'i Ndyosi cha' caca ycu'i Ni loo ne' cresiya j'i'i yu.

²⁶ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi' ndube tsa ti' ngu' li'.

—¿Tilaca taca j'i'i clyaa j'i'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu lacua, cha' tyalaa ca slo ycu'i Ndyosi? —nacuj ngu' j'i'i Jesús li'.

²⁷ Lo'o ngua tii Jesús ñi'ya nu nclyacua ti' ngu', li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ñati chalyuu; pana ycu'i Ndyosi ni, nchca j'i'i Ni cua'ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacuj Jesús j'i'i ngu'.

²⁸ Nhcui' Pedro lo'o li':

—Lo'o cuare ni, cua nguxtyanu ya jil'i lcaa na nu ntsu'u jil'i ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacui nu'u cha' cua'ni ya —nacui Pedro jil'i Jesús.

29—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacui Jesús—, cha' cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' tsa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jna', lo'o jua'a nguxtyanu ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' cha' ndyu'ni ngu' cña bi', ná xtyanu na' jil'i ngu' bi' jua'a ti. Masi tyi ngu', masi tya'a ngula ngu' masi qui'yu masi cuna'a, masi xtya'a ngu', masi sti ngu', masi sñi' ngu', masi yuu nu ntsu'u jil'i ngu', masi tyanu lcaa cha' bi', 30 pana la cui' chalyuu juani xa' caja quiña'a la cha' jil'i ngu' bi', tsa ña'a nu nguna' jil'i ngu' bi' ngua ti' ngu'. Caja su caca tyi ngu', caja nu caca tya'a ngula ngu', caja nu caca xtya'a ngu', caja nu caca sñi' ngu', caja yuu su cua'ni ngu' cña; hasta sca siyento tsa lo cua cha' bi' caja jil'i ngu'. Lo'o la cui' jua'a tyacua cha' ti' jil'i ngu', pana ca nde loo la caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi'. 31 Nde loo la caca ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; nde chu' la tyanu ngu' nu ndu'u tucua clyo —nacui Jesús jil'i ngu'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'i'

32 Xa' ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndyaa Jesús lo'o nu ngu' tya'a ndya'a yu tyucui' tsa ngu' nde Jerusalén. Nde loo ndyaa ycu'i' Jesús. Lye tsa ngulacua ti' ngu' tya'a ndya'a yu, jua'a nu xa' la ñati nu ndya'a lca'a jil'i ngu', ntsij tsa ngu'. Ndyaa lo'o Jesús jil'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i, ndyaatsu' ngu' sca la'a ti cha' chcui' Jesús lo'o ngu' bi' ñi'ya cha' nu caca jil'i ycu'i' yu nde loo la.

33—Cua'a jyaca ma —nacui Jesús jil'i ngu' bi' li'—, cua ngusñi na tyucui' nde ca'ya juani cha' tsa na Jerusalén. Cajua taya' ngu' 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' tsa lo'o ngu' 'na slo sti jo'ó nu laca loo, slo mstru cha' jo'ó. Cua'ni cuayá' ngu' bi' 'na li'. Chcui' ngu' cha' ntsu'u qui'ya 'na, lo'o jua'a xqui'ya bi' ntsu'u cha' cajaa na'. Li' tsa lo'o ngu' bi' 'na slo ngu' xa' tsu' nu laca loo jil'i lcaa na. 34 Li' xtyi lo'o ngu' bi' 'na, tyu'u hitya sañi' ngu' bi' loo na', quiji' ngu' bi' 'na lo'o reta. Li' cuju' ca'a ngu' bi' 'na lo crusi cha' cajaa na'. Pana lo'o tyu'u scua sna tsá, li' tyu'u na' chaca quiya'.

Ndijña Jacobo lo'o Juan sca cha' tso'o jil'i Jesús

35 Lo'o li' ñaa Jacobo lo'o Juan tya'a slo Jesús. Sñi' Zebedeo laca ngu' bi'.

—Mstru —nacui ngu'—, tyu'u cha' clyo ti' jinu'u, ntsu'u sca cha' nu nti' ya cha' cua'ni nu'u cuentya jil'i ya —nacui ngu' jil'i Jesús.

36—¿Na laca nti' ma cha' cua'ni na' cuentya jil'i ma? —nacui Jesús jil'i ngu' li'.

37—Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jil'i ya cha' stu'ba ti tyaca'a ya lo'o nu'u ca su tlyu su xee tsa, ca su caca nu'u loo nde loo la —nacui ngu' bi'—. Tsaca ya tyaca'a ya la'a tsu' cui' su ntucua nu'u, chaca ya tyaca'a ya la'a tsu' coca jinu'u.

38—Ná jlo ti' ma ñi'ya cha' ndijña ma 'na juani —nacui Jesús jil'i ngu'—. ¿Ha taca jil'i ma cha' co'o ma taná clyaa' nu nga'a cha' co'o na'? ¿Ha talo ma si xcube' ngu' jil'i ma ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na nu lo'o cuju' ngu' 'na'?

39—Taca jil'i ya —nacui ngu' jil'i Jesús li'.

—Chañi cha' lo'o cu'ma nga'a cha' co'o ma taná clyaa' nu nga'a cha' co'o ycu'i' na' —nacui Jesús—. Chañi cha' chcube' ma ñi'ya nu nga'a cha' xcube' ngu' 'na. 40 Pana, nu tyaca'a ma la'a tsu' cui' 'na, nu tyaca'a ma la'a tsu' coca 'na ni, ná ntsu'u chacuayá' 'na cha' ta na' su tyaca'a ñati ca ndacua. Cua laca ngusubi ycu'i' Ni jil'i ñati nu tyaca'a nde sii' na' tyempo bi' —nacui Jesús jil'i ngu'.

⁴¹ Nu xa' la tii tya'a ngu' nu ndya'a lo'o Jesús ni, lo'o ngua tii ngu' ñi'ya cha' laca nu ngüijña Jacobo lo'o Juan ji'i Jesús, chii tsa ngua ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi' li'. ⁴² Pana nchcui' Jesús lo'o ca ta'a ngu' sca tyempo ti:

—Jlo ti' ma cha' nu ngu' nu laca loo ji'i ngu' xa' tsu' ni, tyaala tsa ngu' bi' —nacui Jesús—. Lye tsa nclyo ngu' bi' cña ji'i ngu' ca quichí tyi ngu'. ⁴³ Pana nu cu'ma ni, ná tso'o cua'ni ma jua'a. Lcaa lo cña nu taca xtyucua ma ji'i tya'a ñati ma, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni ma, si cua nti' ma cha' caca ma loo ji'i ngu' bi'. ⁴⁴ Lo'o jua'a si nti' ma cha' ndulo la cha' ji'i ma cuentya ji'i ngu' tya'a ma, ntsu'u cha' cua'ni ma ñi'ya si laca ma msu ji'i tya'a ñati ma, masi ná lo'o caya'. ⁴⁵ Na' nu cua nda Ni 'na lijya cha' caca na' ñati, ná lijya na' nde chalyuu cha' caja msu 'na; ycuí' na' laca na' msu ji'i ñati, bi' cha' lijya na'. Na cua lijya na' cha' cajaan' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni lyaá na' ji'i quiña'a tsa ñati li' —nacui Jesús ji'i ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i Bartimeo nu cuityi'

⁴⁶ Lo'o li' ndyalaa Jesús ca quichí Jericó. Nteje tacui ngu' cla'be quichí bi'. Nu lo'o cua tyaa ti Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' quiña'a tsa ñati ndyaa lo'o ngu' bi'. Jua'a ngua li', to' tyucuii nga'a sca nu cuityi' nu naa Bartimeo, ndijña msta ji'i ngu' nu lijya bi'. Sñi' Timeo laca nu quicha bi'. ⁴⁷ Nu lo'o ngua tii yu quicha bi', cha' lijya ycuí' Jesús Nazaret, cuii ngusi'ya ji'i Jesús li':

—Jesús, ñati tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacui nu quicha bi' ji'i Jesús.

⁴⁸ Tyuu tya'a ñati ngua ti' cua'a ngu' ji'i nu quicha bi', cha' cuaana ti tyaca'a, ngua ti' ngu'; pana ná ntaja'a nu quicha bi', cuii la nxi'ya li':

—Cusu', ñati tya'a ji'i jyo'o David laca nu'u —nacui nu quicha—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁹ Li' ndatu Jesús, se'i ti ndu yu li'.

—Ñacui ma ji'i yu cha' caa yu ca nde —nacui Jesús.

Li' nacui ngu' ji'i nu cuityi' cha' tsa ca slo Jesús.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u juani —nacui ngu' ji'i nu quicha bi'—. Tyatu nu'u, yaa clyu nu'u slo La Jesús jua —nacui ngu'.

⁵⁰ Li' ngulo nu quicha plee ji'i, nxyanu ji'i. Hora ti ndyatú ngusna ndyaa slo Jesús. ⁵¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu quicha bi':

—¿Na laca nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacui yu ji'i.

—Mstru —nacui nu cuityi'—, cua'ni nu'u jo'o 'na, cha' xa' tyaca' tso'o xee cloo na' ña'a na' chaca quiya' —nacui ji'i Jesús.

⁵² —Tso'o —nacui Jesús ji'i—, tyaa nu'u to' tyi juani. Jlya ti' nu'u 'na, bi' cha' cua ndyaca tso'o cloo nu'u.

Hora ti ngua tso'o cloo nu cuityi' bi', na'a chaca quiya'. Li' ndu'u lca'a ji'i Jesús tyucuii.

11

Ngua'ni chi' ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹ Ca tiya' la ndyalaa ngu' cacua ti to' quichí Jerusalén su ndi'i tucua tya'a quichí sube ti nde sii' ca'ya Olivos. Betfagé lo'o Betania naa quichí sube bi'. Li' ngulo Jesús cña ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

² —Haa ma ca quichí sube ti ndacua ti —nacui—. Lo'o tyalaa ma to' quichí bi', hora ti ña'a ma ndu sca huru ndyaaca' nu bilya tyucua ngu' chu'. Sati' ma ji'i, cha' tyaa lo'o ma ji'i ca nde. ³ Si ntsu'u ngu' nu cacha' ji'i ma ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a, li' ñacui ma ji'i ngu' bi': “Ntsu'u cña nu cua'ni huru re

cuentya ji'i ycu'i nu Xu'na na. Hora ti tyaa lo'o ya ji'i ni' chaca quiya'." Jua'a ñacui ma ji'i ngu' bi' li'.

⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' quichi sube ti bi'; nquiye huru ji'i ngu' su ndu to' calle, ndyaa'ca' ni' nde toni' ji'i ngu'. Lo'o ngusati' ngu' ji'i ni', ⁵ li' nchcui' sca ñati nu ndu cacua ti lo'o ngu' bi'.

—¿Ni' cha' laca ngusati' ma ji'i huru jua? —nacui yu ji'i ngu'.

⁶ Ndacha' ngu' ji'i yu bi' ñi'ya cña nu ngulo Jesús ji'i ngu' cha' chcu'i' ngu' lo'o. Li' nda yu chacuayá' cha' tsa' ngu' lo'o huru. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i huru slo Jesús li'. Ngusta ngu' camxa ji'i ngu' hichu' huru cha' tyucua Jesús hichu' ni', ndyaa tucua Jesús hichu' li'. ⁸ Lo'o jua'a ngusta ngu' xa' late' lo yuu tyucui' bi', jua'a ndyaa ngu' ngusi' yu ngu' sta' yaca cha' sta ngu' laca' lo yuu, cha' ca tso'o ña'a tyucui' su tyeje tacui huru lo'o Jesús.

⁹ Ngusi'ya ngu' nu ndyaa nde loo Jesús, ngusi'ya ngu' nu li'ya nde chu'; lye tsa ndyu'ni' chi' ngu' loo Jesús:

—Cua'ni' tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi —nacui' ngu'—. Culacua ycu'i' Ni' ji'i nu qui'yu re nu li'ya lo'o chacuayá' ji'i ycu'i' nu Xu'na na. Masi juani ti, cua'ni' tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi —nacui' ngu'—. ¹⁰ Tso'o tsa si cua'ni' tlyu na ji'i yu re, cha' cua ngulala ti cha' caca ycu'i' Ndyosi loo ca nde. Li' caca ñi'ya nu ngua lo'o ngua jyo'o cusu' David loo cua sa'ni' la —nacui' ngu'—. Masi juani ti, cua'ni' tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi —nacui' ngu'.

¹¹ Li' ndyalaa ngu' bi' lo'o Jesús to' quichi Jerusalén, ndyati' ngu' to' lo'o ji'i quichi bi'. Hora ti ndyaa na'a Jesús ne' laa tonu cajua li'. Na'a yu ji'i lcaa lo na nu ntucua cajua, lo'o li' ngxuyuu yu ñaa yu nde quichi Betania chaca quiya' lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, cha' ngusii tsa li'.

Ngusta Jesús yabe' ji'i sca yaca quityi nu ná lo'o si'yu

¹² Lo'o ngxuee chaca tsa' li' ndu'u ngu' quichi Betania. Cuati ntyute' tsa Jesús li'. ¹³ Na'a yu cua tyijyu' xi su ndu sca yaca quityi nu ntsu'u laca' ji'i. Ndyaa na'a yu si ntsu'u si'yu lo, pana laca' ti ntsu'u, ná ntsu'u si'yu lo bi' tsiya' ti, cha' tya lyiji tyalaa tyempo tyu'u si'yu lo yaca bi'.

¹⁴ —Nga'aa cacu ngu' tsiya' ti si'yu nu tyu'u lo yaca cua —nacui' Jesús li'.

Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús ni, ndyuna ngu' cha' nu nchcui' yu ji'i yaca bi'.

Ngulo'o Jesús ji'i ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹⁵ Tya ndyaa la ngu' xi, ndyalaa ngu' quichi Jerusalén. Li' ndyati' Jesús ndyaa ne' laa tonu jua, nguxana yu ngulo'o yu ji'i ngu' nu ndujui' yu'ba cajua; lo'o ji'i ngu' nu ndyi'ya yu'ba bi', ngulo'o yu ji'i ngu' bi'. Lo'o nu ngu' nu nchcutsa'a cñi' ji'i ñati' ni, nguxasu yu mesa ji'i ngu' bi', jua'a nguxasu yu yaca xlyá ji'i ngu' nu ndujui' paloma. ¹⁶ Ná nda Jesús chacuayá' tyeje tacui' ngu' lo'o yu'ba ji'i ngu' ca ne' laa tonu bi'. ¹⁷ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' jua:

—Ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i laa re: “Ni'i su caca chcu'i' lcaa ñati' lo'o ycu'i' Ndyosi, jua'a ñacui' ngu' cha' ji'i ni' 'na, nacui' Ni'”. Jua'a nscua lo quityi —nacui' Jesús li'—, pana juani, cua ngua'ni' ma' cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'i re —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'.

¹⁸ Ndyuna sti jo'ó nu laca loo cha' bi', jua'a ndyuna mstru cha' jo'ó. Na'a ngu' cha' quiña'a tsa ñati' ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nclyu'u Jesús ji'i ngu', bi' cha' ntsii nu ngu' tlyu bi' si caca tlyu la Jesús; ngua ti' nu ngu' tlyu bi' si caja ñi'ya caca cujuu' ngu' ji'i Jesús li'. ¹⁹ Lo'o cua ngusii tsa, li' ñaa Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Ná ndyanu ngu' nde quichi tlyu bi' talya.

Ngüityi yaca quityi bi'

²⁰ Nguxee chaca tsā, li' xa' nteje tacui ngu' cacua ti su ndu yaca quityi bi'. Cua ngüityi tsiya' ti yaca bi', tyucui ña'a lo'o quiche suu ngüityi. ²¹ Li' ntsu'u ti' Pedro cha' nu nchcui' Jesús ji'j yaca bi' tya la caa.

—Mstru, ña'a xi ca nde ña'a —nacui Pedro ji'j Jesús—. Cua ngüityi yaca quityi nu ngusta nu'u yabe' ji'j.

²² —Nga'a cha' jlya ti' mā ji'j ycui' Ndyosi —nacui Jesús ji'j ngu' li'—.

²³ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani, cha' si chcui' mā lo'o ca'ya re: “Tyu'utsu' nu'u, yaa xcua nu'u nde lo hitya tyujo'o”, ñacui mā, jua'a cua'ni ycui' Ni lo'o ca'ya bi'. Jua'a caca si chañi ji'j mā cha' jlya ti' mā cha' caca sca cha' nu ña mā ji'j Ni, pana si ná jlya ti' mā cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, ná caca bi' li'. ²⁴ Lo'o jua'a lcaa lo cha' nu ndijña mā ji'j ycui' Ni laja lo'o nchcui' mā lo'o Ni, chañi cha' ta ycui' Ni cha' bi' ji'j mā, si chañi cha' jlya ti' mā ji'j Ni.

²⁵ La cui' jua'a, lcaa quiya' nu lo'o ndu mā cha' chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi, ntsu'u cha' cua'ni clyu ti' mā ji'j tya'a ñatj mā, si ntsu'u cha' ngusu'ba ñasi' ngu' ji'j mā. Li' ycui' Ndyosi Stj mā nu ntucua nde cua, caca ji'j Ni cua'ni clyu ti' Ni ji'j mā ji'j cha' cuxi nu ntsu'u ji'j mā. ²⁶ Pana ná cua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi Stj mā ji'j mā ji'j cha' cuxi nu ntsu'u ji'j mā, si ná lo'o cua'ni clyu ti' mā ji'j tya'a ñatj mā.

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' ji'j ycui' Ndyosi

²⁷ Li' xa' ndyalaa ngu' nde Jerusalén. Xa' ndyatj Jesús ndyaa xi ne' laa tonu jua. Na'a sti jo'ó tlyu ji'j yu, lo'o jua'a nu mstru cha' jo'ó lo'o ngu' cusu' nu laca loo ji'j quichj, na'a ngu' ji'j yu. Li' ndyu'u ti'j ngu' slo yu.

²⁸ —¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña nu ndyu'ni nu'u? —nacui ngu' ji'j Jesús—. ¿Tilaca laca nu ngulo cña jinu'u? —nacui ngu'.

²⁹ —Lo'o jua'a na', xcua ne na' sca cha' ji'j cu'mā —nacui Jesús li'—. Xacui mā cha' bi' 'na, lo'o li' cacha' na' ji'j mā tilaca laca nu nda chacuayá' 'na —nacui yu—. ³⁰ Ndi'ya laca cha' bi': ¿Tilaca laca nu ngulo cña ji'j jyo'o Juan cha' tyucuatya yu ji'j ngu'? ¿Ha ycui' Ndyosi nda chacuayá' ji'j Juan bi' lijya? ¿Ha ñatj chalyuu ti nda chacuayá' ji'j yu? Cacha' liñi cu'mā jna' —nacui Jesús ji'j ngu'.

³¹ Li' cuaana ti nchcui' nu ngu' tlyu bi' lo'o tya'a ngu':

—Si ñacui na cha' ycui' Ndyosi ngulo cña ji'j jyo'o Juan bi', li' xacui yu cha' ji'j cua: “¿Ni cha' laca ná ndaquiya' mā ji'j cha' nu nchcui' yu lacua?” ³² ¿Ha tso'o la ñacui na cha' ñatj chalyuu ti ngulo cña ji'j Juan? —nacui ngu' ji'j tya'a ngu'.

Na cua ntsij nu ngu' nu laca loo bi' ña'a ji'j lcaa ngu' nu ndi'j quichj bi'. Jlo ti' nu ngu' tlyu bi' cha' lcaa ngu' bi' cua ngusñi ngu' cha' ji'j jyo'o Juan cha' tu'ba ji'j ycui' Ndyosi ngua.

³³ —Ná jlo ti' ya —nacui ngu' ji'j Jesús li'.

—Tso'o lacua —nacui Jesús—. Lo'o jua'a na' ni, ná cacha' na' ji'j mā tilaca laca nu ngulo cña 'na cha' cua'ni na' cña nu ndyu'ni na' —nacui yu ji'j nu ngu' tlyu bi'.

12

Cuij ji'j msu xña'a

¹ Lo'o li' nguxana Jesús nda yu sca cuij lo'o nu ngu' tlyu nu ndu cacua ti slo yu:

—Ntsu'u sca ñatj, ndi'j xi tyuu tya'a yaca si'yu losu' tyixi ji'j nu cua ndyataa yu. Ngüiñá yu sca lo'o chuj yaca bi'. Li' ngulo yu sca pilya tlyu ne' quee su

tyatá si'yu, cha' t'yu'u hitya tyixi ji'i si'yu bi'. Lo'o jua'a ngüñá yu sca ni'i su tyi'i ngu' cua' ji'i yaca si'yu bi'.

¹Li' nda yu ne' lo'o su ndu yaca bi' ngüñá xa' la ñati. Tsa cla'be ti si'yu nu tyu'u lo yaca bi' caja ji'i ycu'i li'. Li' ndu'u yu ndyaa yu xa' quich' tyijyu' la. ²Lo'o ndyalaa co' nu nga'a cha' cumi si'yu losu' bi', li' ngulo yu cña ji'i msu ji'i cha' tsaa slo ñati bi', tsaa squi'ya xi si'yu losu' tyixi nu nga'a cha' tyacua ji'i ycu'i. ³Hora ti ntejeya' ngu' nu ndu loo cña bi' ji'i msu nu ndyalaa ca ti, ngujui'i ngu' ji'i; ná nda ngu' ni sca ti si'yu losu' cacu xu'na cña bi'. ⁴Xa' ngulo xu'na cña ji'i chaca msu cha' tsaa na'a msu bi' ji'i yaca si'yu ji'i yu. Chaca quiya' ngua'ni lya' tsa ti' ngu' bi' ji'i msu nu ndyala slo ngu'. Ngujui'i ndacu' ngu' scua' hique msu bi', lo'o jua'a ngu' quee ji'i. ⁵Xa' ngulo xu'na bi' cña ji'i chaca msu, lo'o li' ndyujuii ngu' ji'i nu msu bi'. Tyuu tya'a msu cua nda xu'na cña ji'i cha' tsaa squi'ya ngu' si'yu losu' bi', pana ngua'ni lya' tsa ti' nu ñati bi' ji'i ca ta'a msu nu ndyaa slo ngu'. Ntsu'u msu bi' ñaa ngujui'i ti ngu' ji'i, lo'o jua'a ntsu'u nu ndyujuii ngu' ji'i tsiya' ti.

⁶Chaca tya ñati ndyanu ji'i xu'na cña bi', sca sñi' yu nu tyaca'a tsa ji'i yu laca bi'. Li' nda xu'na cña ji'i sñi' ycu'i ca cha' tsaa na'a ji'i nu ngu' nu lya' ti' bi'. “Ná tyiquee' taquiya' ngu' ji'i sñi' na'”, ngua ti' xu'na bi'. ⁷Pana lo'o na'a nu ngu' nu lya' ti' bi' ji'i sñi' ycu'i xu'na cña bi', li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Nu jua cacu xu'na yaca re nde loo la”, nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. “Tso'o la si ca ta'a na cujuu clya na ji'i yu, cha' tyanu yaca re cuentya ji'na tsiya' ti”, nacui' ngu'. ⁸Li' ngusñi ngu' bi' ji'i sñi' xu'na cña bi', ndyujuii ngu' bi' ji'i; nguxcuaa ngu' ji'i jyo'o bi' ca chu' lo'o.

⁹Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu', nchcuane yu sca cha' ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni xu'na cña bi' li'? —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ná tyiquee' ndi'ya cua'ni yu: tya' ycu'i xu'na cña bi' ca su ndu yaca bi'; li' cujuu yu ji'i lcaa ñati nu lya' ti' bi', cuati ta yu ji'i yaca si'yu bi' jña xa' la ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua. Jua'a cua'ni xu'na cña bi'.

¹⁰¿Ha bilya chcu'i ma lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi su nscua ndi'ya?:

Ntsu'u sca quee nu nguxcuaa cuityi ni'i ji'i clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' nti' ngu';

pana juani' cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu bi' su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

¹¹Ycu'i nu Xu'na na ngua'ni cha' jua'a ngua cha' bi', bi' cha' ndube tsa ti' na ji'i cha' tlyu bi'.

Jua'a nchcui' quityi —nacui' Jesús.

¹²Lo'o li' ngua ñasi' nu ngu' tlyu bi' ji'i Jesús, cha' ngua tii ngu' bi', cha' cua nchcui' Jesús cha' ji'i ycu'i ngu' bi' laja lo'o nda yu cuji' bi' lo'o ngu'. Xñi' ngu' bi' ji'i Jesús ngua ti' ngu'; pana ná ngua ji'i ngu', cha' ntsi' ngu' ji'i nu ñati quiña'a bi'. Bi' cha' ndu'u nu ngu' tlyu bi', ndyaa ngu' li'.

Cha' ji'i cñi cña loo ngu'

¹³Ca tiya' la li' ngulo nu ngu' tlyu bi' cña ji'i tucua sna tya'a ngu' fariseo, jua'a ji'i xi ñati nu cuentya ji'i rey Herodes, cha' tsaa ngu' ca slo Jesús, cha' chcu'i cuayá' ngu' lo'o yu. ¹⁴Lo'o cua ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu:

—Mstru —nacui' ngu' ji'i Jesús—, jlo ti' ya cha' liñi tsa ndu'ni nu'u; la cui' cha' liñi nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi, bi' ti cha' laca nu nclu'u nu'u ji'i ngu'. Ná ndube ti' nu'u ñi'ya cha' nu nchcui' ngu' jinu'u. Sca ti cuayá' nti' nu'u ña'a nu'u ji'i lcaa ñati, masi ngu' ti'i, masi ngu' tonu. Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, ¿ha tso'o si ta na cñi cña loo na cuentya ji'i rey tlyu nu ndi'i xa' tsu' bi'? —nacui'

ngu'— . ¿Ha ndu'ni tsa cha' ta na cñi bi' ji' ngu'? ¿Ha ná tso'o la masi ná ta na cñi bi' tsiya' ti?

¹⁵ Ngua tii Jesús cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'.

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma' na jua'a? —nacuj Jesús ji' ngu' bi'—. Ta ma sca cñi plata 'na cha' ña'a na' ji'.

¹⁶ Li' nda ngu' sca cñi ji'. Nchcuane Jesús ji' ngu' li':

—¿Tilaca nu ca ji' lcu' nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti ji' xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacuj Jesús ji' ngu'.

—Xtañi nu rey tlyu nu ndi' xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuj ngu' li'.

¹⁷ —Tso'o —nacuj Jesús li'—, ji' rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma ji' lacua, lo'o jua'a ji' ycu' Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji' Ni.

Ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji' Jesús xtyacui cha' lo'o ngu' bi'.

Nchcuane ngu' ji' Jesús ñi'ya caca lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

¹⁸ Lo'o li' ndyalaa xi ngu' saduceo slo Jesús; lo'o nu ngu' bi' ni, ná jlyu ti' ngu' cha' tya tyu'ú jyo'o chaca quiya'. Nchcuane ngu' bi' sca cha' ji' Jesús li':

¹⁹ —Mstru —nacuj ngu' bi'—, sa'ni la nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi cuentya ji' tya'a ngula ngu'. Nu lo'o cua ngujui tsaca yu ni, si cua ngujui clyo'o yu pana bilya caja sñi' yu, li' ntsu'u cña ji' tya'a ngula yu nu ntucua ycu' ti cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a clyo'o jyo'o tya'a yu. Li' chcu' ngu' ji' sñi' clyo ngu' cha' sñi' nu qui'yu nu cua ngujui bi' laca bi', cha' ná chcu' xtañi yu nu cua ngujui bi'. Jua'a nchcui' Moisés cua sa'ni la. ²⁰ ¿Ñi'ya caca li'? Ngua sca quiya' ndi' cati tya'a nu qui'yu, xcu' tya'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana yala ti ngujui li', lo'o bilya caja sñi' ngu'. ²¹ Lo'o jua'a ngujui clyo'o nu cuna'a ti' bi' lo'o chaca yu tya'a ngula jyo'o bi'. La cui' jua'a ngujui nu qui'yu bi', lo'o bilya caja sñi' ngu'. Xa' ngujui clyo'o nu cuna'a ti' bi' lo'o chaca yu tya'a jyo'o bi'. ²² Lo'o jua'a ngua cha' ji' lo'o nu cati tya'a ngu' qui'yu bi'. Ná ngujui sñi' ngu' tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngujui nu cuna'a bi'. ²³ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ni, ¿tilaca caca clyo'o nu cuna'a bi', cha' nu ca ta'a cati tya'a ngu' bi' cua nguti' lo'o nu cuna'a bi'?

²⁴ —Ná jlo ti' ma' tsiya' ti —nacuj Jesús ji' ngu' bi'—, cha' ná nchca cuayá' ti' ma' ñi'ya cha' nu nscua lo quityi ji' ycu' Ndyosi. Ná nchca cuayá' ti' ma' ñi'ya ña'a cña tonu tsa nu nchca ji' ycu' Ndyosi cua'ni Ni. ²⁵ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' caja clyo'o ngu' li'. La cui' ñi'ya nu ndi' xca ji' ycu' Ndyosi ca su ntucua Ni, la cui' jua'a tyi' ngu' li'. ²⁶ ¿Ha ná jlyu ti' ma' cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'? ¿Ha bilya chcu' ma' lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la? Tso'o la si chcu' ma' ñi'ya nscua cha' ji' yaca quiche' bi', nu lo'o nchcu' ycu' Ndyosi lo'o Moisés ndi'ya: “Ycu' Ndyosi Xu'na Abram laca na”, nacuj ycu' Ni ji' Moisés; “ycu' Ndyosi Xu'na Isaac laca na', ycu' Ndyosi Xu'na Jacob laca na”. ²⁷ Ná nacuj quityi bi' cha' na cua ngua ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi', ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; lo'o jua'a laca ycu' Ndyosi Xu'na lcaa ñati' lu'ú. Bi' cha' nacuj na' cha' ná ngua cuayá' ti' ma' tsiya' ti —nacuj Jesús ji' nu ngu' saduceo bi'.

Cña nu ndulo la cha' cua'ni na cuentya ji' ycu' Ndyosi

²⁸ Ndu sca mstru cha' jo'ó slo Jesús li'. Ndyuna mstru bi' ñi'ya nu nguxacuj ngu' cha' ji' Jesús, ñi'ya ngua cha' tso'o tsa nchcu' Jesús lo'o ngu'. Lo'o li' nchcuane mstru bi' sca cha' ji' Jesús:

—Ca ta'a cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji' na cha' cua'ni na ni, ¿ñi'ya cña laca nu ndulo la cha' cua'ni na ji'? —nacuj ji' Jesús.

²⁹ Li' nguxacuj Jesús cha' j'i' mstru bi':

—Ndi'ya nchcui' cha' nu nscua clyo la bi': “Cu'ma ngu' Israel, cua'a jyaca ma cha' sca ti' ycui' Ndyosi laca nu Xu'na na” —nacuj Jesús j'i'—. ³⁰ “Lo'o jua'a ntsu'u cha' tyucui tyiquee ma tyu'u cha' j'i' ma lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na ma, nu lo'o lubii ti' cresiya j'i' ma, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique ma, jua'a lo'o tyucui juersa j'i' ma tyu'u cha' j'i' ma lo'o Ni.” ³¹ Lo'o jua'a nscua chaca cha' nu nchcui' ndi'ya: “Cua'ni tya'na ti' ma j'i' tya'a ñati ma ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' ma j'i' ycui' ca ma”. Nga'aa ntsu'u xa' la cña nu ndulo la j'i'na cha' cua'ni na —nacuj Jesús.

³² —Cha' liñi laca cha' nu nchcui' nu'u, mstru —nacuj mstru bi' j'i' Jesús—, chañi cha' nu nchcui' nu'u cha' sca ti' ycui' Ndyosi nu chañi cha' laca Ni Xu'na na; nga'aa ntsu'u chaca. ³³ Lo'o jua'a tyucui tyiquee na nga'a cha' tyu'u cha' j'i'na lo'o ycui' Ndyosi, jua'a lo'o lcaa cha' nu nda'ya hique na, jua'a lo'o tyucui juersa j'i'na tyu'u cha' j'i'na lo'o Ni; ndu'ni tsa cha' cua'ni na jua'a. Lo'o jua'a cha' cua'ni tya'na ti' na j'i' tya'a ñati na, ñi'ya nu tya'na ti' na ña'a na j'i' ycui' ca na, tso'o tsa cha' bi'. Nu lo'o cua'ni na cña jua'a, quiña'a tsa cha' tso'o ndyuni na li'. Xtyi la cha' ndulo j'i'na cha' tsa lo'o na msta nu caca j'i' ycui' Ndyosi, masi msta ndyaqij, masi na'ni lu'ú nu cujuui na ca ne' laa cha' caca msta.

³⁴ Ngua cuayá' tso'o ti' nu qui'yu bi', ngua ti' Jesús.

—Ná quiña'a tsa lyiji jinu'u cha' tyatí nu'u cha' j'i' ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya jinu'u —nacuj Jesús j'i' mstru bi'.

Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', nga'aa nchcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o, cha' ntsij ngu' xi j'i'.

Nchcuane Jesús j'i' ngu' cuentya j'i' Cristo

³⁵ Tya ndu Jesús nclyu'u yu j'i' ngu' ne' laa tonu bi'. Li' nchcuane yu j'i' ngu':

—Nchcui' nu mstru cha' jo'ó bi' cha' la cui' ñati tya'a j'i' jyo'o David caca Cristo —nacuj Jesús j'i' ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' mstru bi' jua'a? ³⁶ Cua nchcui' ycui' jyo'o David tya sa'ni la cha' Xu'na yu laca ycui' Cristo. Xqui'ya cha' ngulu'u Xtyi' ycui' Ndyosi j'i' David, bi' cha' nguscua yu ndi'ya: Ycui' Ni nu laca Xu'na na nacuj j'i' Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui' na”, nacuj Ni, “ña'a cuayá' nu cua'ni tye na' cha' j'i' lcaa tya'a cusu jinu'u, cha' caca nu'u loo j'i' lcaa ca cha'”, nacuj ycui' Ndyosi nu Xu'na na j'i' Cristo. ³⁷ Xu'na na', nchcui' jyo'o David j'i' Cristo —nacuj Jesús j'i' ngu'—. ¿Ni cha' laca nchcui' ngu' cha' ñati tya'a j'i' jyo'o David caca ycui' Cristo lacua?

Tso'o tsa ndyuna ñati cha' nu nda Jesús, lo'o jua'a quiña'a tsa ñati ndu ca bi'.

Ngusta Jesús qui'ya j'i' mstru cha' jo'ó bi'

³⁸ Lo'o li' tya nclyu'u la Jesús j'i' ngu':

—Tii ti' ma cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó j'i' ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi', cha' tyijiloo ngu' j'i' xa' la ñati —nacuj Jesús—. Lacu' ngu' bi' late' tso'o ña'a nu tyucui' cu', cha' lye tsa cua'ni ch' xa' ñati loo ngu' bi' lo'o ndya'a ngu' lcaya'.

³⁹ Ndiya ti' mstru bi' tyucua lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ne' laa, jua'a tyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndyaca ta'a. ⁴⁰ Hasta nxlyaa mstru bi' ni' j'i' nu cuna'a ti', jua'a j'i' lcaa na nu ntsu'u j'i' nu cuna'a bi' nxlyaa ngu'. Tyiquee' nchcui' mstru bi' lo'o ycui' Ndyosi; pana na cuiñi ti' ndu'ni ngu' jua'a, cha' ña'a ñati j'i' ngu' nti' ngu'. Bi' cha' lye la xcube' Ni j'i' mstru bi', nu lo'o tyalaa tsá cha' cua'ni cuayá' Ni j'i' lcaa ñati.

Msta nu nda sca nu cuna'a ti'

⁴¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyaa tucua yu xi ne' laa bi' cacua ti su ndu caju su nxu'ba ngu' cñi cha' caca msta. Na'a yu ji'i nu quiña'a tsa ñati nu ndya'a nsu'ba msta ne' caju cajua. Ndyaa xi ngu' culiya', quiña'a tsa cñi ngusu'ba ngu' culiya' bi' ne' caju bi'. ⁴² Li' ndyalaa sca nu cuna'a ti'i, ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' caju bi', ñi'ya nti' si laca bi' sca centavo ti. ⁴³ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i cha' caa ngu' slo:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma —nacuj Jesús ji'i ngu' bi'—, cha' tlyu la msta nu nda nu cuna'a ti'i jua que msta nu nda lcaa lo xa' la ñati nu ndya'a re. ⁴⁴ Xa' ñati ni, nda ngu' cñi nu ntyucua ti ji'i ngu'; pana nda nu cuna'a ti'i jua lcaa na nu ntsu'u ti xi ji'i, lcaa nu nga'a cha' caja xi na cacu ma' cua nda bi' juani.

13*Ngulala ti cati' laa tonu*

¹ Lo'o li' cua tyu'u ti Jesús ne' laa tonu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

—Mstru —nacuj tsaca yu ji'i Jesús—, ña'a tso'o nu'u xi ji'i laa tonu re cha' tso'o tsa ndya'. Tso'o tsa ña'a quee nu ntsu'u sii' ni'i re —nacuj.

² —¿Ha cua na'a ma cha' tonu tsa ni'i quee re? —nacuj Jesús ji'i li'—. Nde loo la tyalaa sca tsa lo'o cuityi' ñati ji'i ni'i re tsiya' ti, hasta nga'aa tyanu ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti' nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

³ Lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde lo xlya ca'ya Olivos, ngua'a ngu' xi su tyaca' tso'o laa tonu bi'. Nga'a Jesús lo'o Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan lo'o Andrés, cuaana ti nchcuane ngu' bi' ji'i yu li':

⁴ —Cuacha' nu'u ji'i ya, ¿ni jacua' cuityi' ngu' ji'i laa tonu jua? —nacuj ngu' bi' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya nu lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁵ Ngulu'u la xi Jesús ji'i ngu' li':

—Cui'ya ma cuentya cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma —nacuj Jesús—. ⁶ Nde loo la caa quiña'a ñati nu chcui' cha' cuiñi ti ji'i ycu'i' na'. Chcui' ngu' cha' ycu'i' Cristo laca ngu', lo'o jua'a cñilo'o ngu' bi' ji'i quiña'a ñati nu jlya ti' cha' bi'.

⁷ Tyempo bi' cañi cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu re lo'o ngu' xa' nasiyu, lo'o jua'a caja cha' ji'i ma cha' nxuu tya'a ngu' nasiyu tyijyu'. Ná cutsii' ma li'.

⁸ Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi' tlyu lo'o ñati chaca quichi' tlyu, tyuu se'i clyacuj chalyuu li'. Lo'o jua'a lcaa ti se'i caja jbi'ña ji'i ngu'. Pana lcaa cha' bi' caca lo'o chca nguxana ti cha' chcube' ñati chalyuu, si'i na cua tye ti chalyuu li'.

⁹ Lo'o cu'ma ni, tii ti ti' ma tyi'i ma li' —nacuj Jesús—. Tejeya' ñati cuxi ji'i ma, jua'a sta ngu' qui'ya ji'i ma slo ngu' tisiya; quiji'i ngu' bi' ji'i ma, masi ca ne' laa ji'i ngu'. Nga'a cha' tsatu ma slo ngu' gobierno, slo ngu' nu laca loo; cuentya jna' cacha' ma lcaa cha' tso'o jna' ji'i ngu' bi'. ¹⁰ Pana tya lyiji tye chalyuu li', cha' clyo ntsu'u cha' cañi cha' tso'o cuentya jna' slo lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu. ¹¹ Ná cutsii' ma lo'o tejeya' ngu' ji'i ma cha' tsa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya cha' caca cuayá' ji'i ma lo'o ngu' bi', ni ná culacua tsa ti' ma ñi'ya cha' nu xacuj ma ji'i ngu' bi'; ta ycu'i' Ndyosi lcaa cha' nu nga'a cha' chcui' ma tsa bi'. Nga'aa si'i ycu'i' ti ma chcui' ma li', cha' lo'o tyucui chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi chcui' ma. ¹² Cuxi tsa caca tyempo li'; cujuui cuañi' ñati ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i, jua'a cujuui cuañi' ngu' ji'i sñi' ngu'. Lo'o nu ngu' cuañi' ni, caca ñasi' ngu' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' li'; ta nu ngu' cuañi' bi' ji'i sti ngu', ji'i xtya'a ngu' cha' cujuui ngu' cuxi ji'i. ¹³ Lye tsa caca ti' ti' lcaa

ñati jiji mā xqui'ya cha' ñati jna' laca mā. Ná cube ti' mā; lcaa cu'mā nu talo mā jiji cha' cuxi bi' ña'a cuayá' nu tye chalyuu, cua'ni lyaá ycuí' Ni jiji mā li'.

¹⁴'Cua nscua lo quityi jiji jyo'o cusu' Daniel nu ngua tu'ba jiji ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' ca tiya' la ña'a mā cha' tyu sca na nu suba' tsa, nu cua'ni ñu'u jiji lcaa na lubii—. (Caca cuayá' ti' mā cha' bi' nu lo'o chcui' mā lo quityi re.) —Nu lo'o ña'a mā cha' ndu na suba' bi' ca ne' laa tonu su ná ntsu'u chacuayá' tyu —nacuj Jesús—, li' tso'o la si xna lcaa mā nu ndi'j mā nde loyuu su cuentya Judea, xna mā cha' tyu'u cuatsi' mā laja ca'ya. ¹⁵Xna clya mā tsa bi' li'. Si nga'a ñati que ni'j jiji li', nga'aa caja tyempo jiji ngu' bi' tyaa ngu' nde ne' ni'j, cha' culo ngu' yu'ba nu ntsu'u jiji ngu'; nga'a cha' ca'ya clya ngu' bi' nde lo yuu cha' xna clya ngu' li'. ¹⁶Lo'o jua'a si nga'a ñati lo xtya tsa bi', nga'aa caja tyempo xtyuu ngu' bi' ca to' tyi ngu' cha' squi'ya ngu' te' quicha' jiji ngu', cha' ntsu'u cha' xna clya ngu' bi' li'. ¹⁷Tya'na tsa nu cuna'a tana; jua'a nu cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ntyi', tya'na tsa caca ngu' bi' lo'o caca tsa bi'. ¹⁸Tso'o si jña mā cha' jiji ycuí' Ndyosi cha' ná caca tyempo tya' bi' nu lo'o ntsu'u cha' xna mā, ¹⁹cha' lye tsa chcube' ngu' tsa bi'. Ni sca quiya' bilya chcube' ñati chalyuu jua'a, tya lo'o ngüiñá ycuí' Ndyosi chalyuu. Lo'o jua'a tyempo nu caca nde loo la, nga'aa chcube' ngu' chaca quiya' jua'a. ²⁰Pana cua nacuj ycuí' nu Xu'na na cha' xtyi la tsa caca tyempo nu chcube' ngu' ca li'. Si tyiquee' talo tyempo cuxi bi', nga'aa clyaá ni tsa ca ñati chalyuu li'. Pana xqui'ya cha' tya'na ti' ycuí' Ni jiji ñati jiji Ni, bi' cha' cua'ni Ni cha' xti ti tsa caca tyempo cuxi bi'.

²¹'Ca nde loo la ndi'ya chcui' nu ngu' cuiñi lo'o mā: “Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo ca nde”, ñacuj ngu' cuiñi. Lo'o li': “Ña'a mā ña'a, cua ndyalaa Cristo quichi' jua”, ñacuj xa' la nu cuiñi li'. Ná taquiya' mā jiji cha' nu chcui' ngu' bi'. ²²Cristo cuiñi caca ngu' bi'. Lo'o jua'a tyu'u tucua xi nu cuiñi nu chcui' cha' tu'ba jiji ycuí' Ndyosi laca ycuí' ca ngu'; cha' cuiñi ti cua'ni ngu' bi' cha' tlyu, cha' cube tsa ti' xa' ñati. Cua'ni ngu' cuiñi bi' jua'a, cha' tyijiloo ngu' jiji mā nti' ngu', lo'o jua'a jiji lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jiji. ²³Cua ndacha' na' cha' bi' jiji mā juani, nu tya lyiji caca cha' cuxi bi', cha' cui'ya mā cuentya ñi'ya caca cha' bi', cha' caca tii ti' mā li'.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caq ycuí' nu cua nda Ni jiji lijya cha' caca ñati

²⁴Tya ngulu'u Jesús la xi cha' jiji ngu' li':

—Lo'o li' —nacuj yu—, nu lo'o ndye nchcube' ñati, caca talya ña'a xee cuichaa li', lo'o jua'a nga'aa tyaca' xee co' li'. ²⁵Tyalú cuii lo'o cuala nu ntsu'u nde cua ca lo yuu li', lo'o jua'a xquiña Ni jiji lcaa na nu ntsu'u nde cua. ²⁶Lo'o na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati ni, ña'a ngu' 'na, cha' caq na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Lye xi ña'a caca li', cha' lo'o lcaa juersa 'na caq na'. ²⁷Li' culo na' cña jiji quiña'a tsa tya'a xca jiji ycuí' Ndyosi, cha' tsa xca bi', cha' xuti'j se'j ti jiji lcaa ñati nu cua ngusubi ycuí' Ni jiji; tsa xca bi' lcaa su ndi'j ñati bi' tyucui ña'a chalyuu.

²⁸'Ntsu'u sca cha' nu ca tsa'a na xi lo'o ña'a na masi yaca quityi, masi yaca ntsati. Nu lo'o xana tyucua sati, li' caluu laca'; caca cuayá' ti' na li' cha' cua ngulala ti tyalaa ni tyo. ²⁹Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' cua tye ti lcaa cha'; nu lo'o ña'a mā tyu'u tucua lcaa ti cha' nu cua ndacha' na' jiji mā tsa, cua caq ti ycuí' na' li'. ³⁰Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' lo'o bilya tye cha' jiji lcaa ñati nu lu'u chalyuu juani, li' caca lcaa cha' nde chalyuu ñi'ya nu ndacha' na' jiji mā tsa. ³¹Tye cha' jiji lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' jiji chalyuu, pana ná tye tsiya' ti cha' nu cua nchcui' na' lo'o mā, cha' xcuí' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na'.

³² 'Ni sca ñati ná jlo ti' ni tsá caca cha' bi', ni hora caca; masi xca jil' ycuí' Ndyosi, masi na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni, ná jlo ti' ya. Sca ti ycuí' Ndyosi Sti na', jlo ti' Ni ni tsá caca bi'.

³³ Tii ti ti' mā tyi'l' mā, cua'ni yala mā lo'o ntajatyā ti mā jil' ycuí' Ni, cha' ná jlo ti' mā ni jacua' caca tsá bi'. ³⁴ Ñi'ya laca lo'o cua tsaa ti sca ñati tlyu tyijyu': lo'o cua tsaa ti yu, ta yu cña jil' msu cha' ña'asij' ngu' to' tyi yu, sca cña scaa msu bi'; cuati culo nu xu'na ni'l' bi' cña jil' nu qui'yu nu ndu cua ca to' lo'o cha' cua'ni tii ti' yu. ³⁵ Jua'a cu'mā ni, tii ti ti' mā tyi'l' mā cha' ná jlo ti' mā ni jacua' tyā nu Xu'na mā, masi nde ngusij', masi cla'be talya, masi hora nxi'ya ndye'e, masi lo'o cua nguxee chaca tsá. ³⁶ Tii ti ti' mā tyi'l' mā lacua si tsiya' ca tyu'u tucua yu caq yu, cha' ná tyalaa ycuí' nu Xu'na mā laja lo'o laja' ti mā. ³⁷ Ndi'ya nychui' na' lo'o mā, jua'a lo'o lcaa ñati: Tii ti ti' mā tyi'l' mā lacua.

14

Cuaana ti ngüñi cha' jil' ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' jil' Jesús

¹ Tya lyiji tya tyucuaa tsá cha' caca ta'a pascua, li' ndyaca ta'a su ndacu ngu' xlyá nu ná ndya' lo'o cuā tiye'. Nclyana sti jo'ó nu laca loo, nclyana mstru cha' jo'ó, ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' caca tejeya' ngu' jil' Jesús cuaana ti, cha' cujui' ngu' jil'. ² Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' ñi'ya cua'ni ngu' cña bi':

—Ná tso'o tejeya' na' jil' yu tsá ta'a —nacuj' ngu'—. Caca ñasi' tsa lcaa ñati nu ndi'l' ta'a si jua'a, tlyu tsa cha' cusuū caca bi' li'.

Nda'a sca nu cuna'a setye hique Jesús

³ Lo'o li' nga'a Jesús to' tyi Simón nu ngusñi quicha ndyatsu' cuaña'. Ca quichí Betania ntucua tyi nu Simón bi'. Lo'o nga'a ngu' to' mesa ndyacu ngu', li' ndyalaa sca nu cuna'a slo ngu' lo'o sca caatyā quee alabastro, nu ngutsa'á lo'o setye tyixi xtyi'l' nu laca setye nardo; quiña'a tsa nga'a setye bi'. Li' ngucha nu cuna'a bi' tu'ba caatyā, ngusalú setye lo xlyā hique Jesús su ntucua yu. ⁴ Bi' cha' ngua ñasi' xi ñati tya'a ndyacu ngu' nu lo'o na'a ngu' cha' bi':

—¿Ni cha' ngusalú nu cuna'a setye cua jua'a ti? —nacuj' ngu'—. ⁵ ¿Ni cha' ná ndyujui' jil' cha' caja xi cñi cha' ta jil' ngu' ti'i? Sna siyento cñi plata nga'a tsa lo cua setye tyixi xtyi'l' bi' —nacuj' ngu' jil' tya'a ngu'.

Lye tsa nchcui' ngu' lo'o nu cuna'a bi' li'.

⁶ —Nga'aa chcui' lye mā lo'o nu cuna'a re —nacuj' Jesús jil' ngu'—. Ná cua'a mā jil'. Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu cuna'a re cuentya jna'. ⁷ Lcaa tsa ndi'l' ngu' ti'l' lo'o mā nde chalyuu, bi' cha' taca cua'ni mā cha' tso'o lo'o ngu' ti'l' ni jacua' nu nti' ti mā; pana nu na' ni, cua tye ti tsá nu tyi'l' na' lo'o mā. ⁸ Cua ngua'ni nu cuna'a re lcaa ña'a cha' nu nchca jil'. Na cua ngua'ni ma' cha' caca tyixi xtyi'l' loo na' juani; masi tya lyiji cajaa na', yala la ngua'ni cho'o ma' jil' tyucui ña'a na' cha' xatsi' ngu' na. ⁹ Chañi cha' nu chcui' na' lo'o mā juani, cha' lcaa su cañi cha' jna' tyucui ña'a chalyuu, ca bi' cuna ñati lcaa cha' nu ngua'ni nu cuna'a re juani, cha' tyi'u ti' ngu' cha' tso'o tsa cña na' nu ngua'ni nu cuna'a re.

Ndyujui' Judas cresiya jil' Jesús jil' ngu' xña'a

¹⁰ Lo'o Judas Iscariote ni, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil' Jesús laca bi'. Li' ndu'u nu Judas bi' ndyaa slo sti jo'ó nu laca loo, cha' cujui' cresiya jil' Jesús jil' ngu' bi'. ¹¹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu ngu' tlyu bi' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Judas lo'o ngu', bi' cha' nacuj' ngu' tlyu bi' jil' cha' ta ngu' cñi jil'. Li' nclyana Judas ni hora caca jil' ta jil' Jesús ya' ngu' xña'a bi'.

Chaca tya quiya' ndyacu Jesús sij' lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'

¹² Lo'o ngua tsá clyo jí'í ta'a nu ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua' tiye' ndya' bi', tsá bi' ndujuii ngu' xlyá' cuañi' cha' cacu ngu' ta'a pascua. Li' nchcuane ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í Jesús:

—¿Macala cua'ni cho'o ya na cha' cacu na sji nu cuentya jí'í ta'a pascua? —nacui' ngu' jí'í yu.

¹³ Li' ngulo Jesús cña jí'í tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í:

—Yaa clya mā lquichí —nacui' yu jí'í ngu' bi'—. Cajua tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'í hitya scu yu. Tsaa lca'a mā jí'í yu bi'. ¹⁴ Su tyatí yu ní'í, ndi'ya chcuí' mā lo'o nu laca xu'na ní'í bi': “Ndi'ya nacui' nu mstru jí'na jinu'u: Cua'ni nu'u cha' tso'o cacha' nu'u 'na, ¿macala ntsu'u su caá na' cha' cacu na' sji lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua?” Jua'a ñacui' mā jí'í ngu' nu ca tyi bi'. ¹⁵ Li' culu'u yu sca se'í tlyu jí'í mā, sca ba'a ní'í nde cuá nu cua laca ngua tso'o, nu ntsu'u lcaa na nu cua'nijo'lo jí'na li'. Ca bi' cua'ni cho'o mā sji cacu na —nacui' Jesús.

¹⁶ Lo'o li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lquichí ndyalaa ngu' to' ní'í bi', lo'o ñi'ya nu nacui' Jesús jí'í ngu', jua'a ngua cha' bi'. Ngua'ni cho'o ngu' na cacu ngu' sji cuentya jí'í ta'a pascua li'.

¹⁷ Lo'o cua ngusji, li' lijya Jesús lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í. ¹⁸ Laja lo'o nga'a ngu' ndyacu ngu', li' nchcuí' Jesús lo'o ngu':

—Chañi cha' nu nchcuí' na' lo'o mā —nacui' Jesús—; ntsu'u tsaca cu'mā nu stu'ba ti ndyacu lo'o na juani, nu cua cujui' tí cresiya 'na jí'í ngu' xña'a.

¹⁹ Xñi'í xi ti' ngu' ndi'í ngu' li'. Hora ti lcaa ngu' lo'o tya'a ngu', nguxana nchcuí' ngu' lo'o Jesús:

—¿Ha na' nu tã jinu'u ya' ngu' xña'a? —nacui' tsaca jí'í.

—¿Ha na'? —nacui' chaca jí'í li'.

²⁰ —Sca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a mā, bi' laca nu cujui' cresiya 'na jí'í ngu' xña'a —nacui' Jesús jí'í ngu'—. Sca yu tya'a mā nu stu'ba ti ndyacu lo'o na ne' sca ti ca'ña scuaa re —nacui'—. ²¹ Na' nu cua nda Ni' na lijya cha' caca na' ñati' ni, caca cha' jna' ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cuentya jna' cua sa'ni la. Pana tya'na tsa ñati' nu ta 'na ya' ngu' xña'a li', tso'o la ngua jí'í yu masi ná ngula yu chalyuu tsiya ti.

²² Tya ndyacu ngu' sji bi' lo'o ntejeya' Jesús jí'í sca xlyá, ndya yu xlyá'be jí'í ycuí' Ndyosi cuentya jí'í xlyá bi', ngusa'be yu jí'í, cha' tacha jí'í ngu' cha' cacu ngu'.

—Cacu mā xlyá re —nacui' Jesús jí'í ngu'—, cha' ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' nu nde.

²³ Li' ntejeya' Jesús jí'í sca vaso vino, ndya yu xlyá'be jí'í ycuí' Ni, nda yu vaso jí'í ngu' cha' co'o ngu' li'. Ndyo'o lcaa ngu' vino bi' li'.

²⁴ —Ñi'ya nti' tañi na', jua'a nti' nu nde —nacui' Jesús jí'í ngu'—. Tyalú tañi na' cha' caja ñi'ya cuiti' qui'ya nu ntsu'u jí'í lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' jí'í ycuí' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu chaca quiya'. ²⁵ Chañi cha' nu nchcuí' na' lo'o mā, cha' nga'aa co'o na' vino chaca quiya', ña'a cuayá' tyalaa tsa bi' lo'o co'o na' vino cucui lo'o cu'mā ca su laca ycuí' Ndyosi loo; xa' co'o na' jí'í li'.

Chcuí' Pedro lo'o ngu' cha' ná nsló jí'í Jesús tsiya' ti

²⁶ Lo'o ndyula tu'ba ngu' sca jji jí'í ycuí' Ndyosi, li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' nde ca'ya Olivos. ²⁷ Xa' nchcuí' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í li':

—Caca tyuju'u tí lcaa cu'mā ña'a mā 'na —nacui' Jesús jí'í ngu'—. Xtyanu mā xi 'na ca ndyi la. Li' caca cha' nu nscua lo quityi jí'í ycuí' Ndyosi ndi'ya: “Lo'o cujuii na' jí'í nu ña'asji jí'í xlyá' bi', xna lcaa xlyá' tyaa ní' li'”. Jua'a

nchcui' quityi. ²⁸ Pana nu lo'o tyu'ú na' chaca quiyá', tsa'a na' nde Galilea nu tya lyiji tsa'a cu'ma.

²⁹—Masi lcaa ngu' xtyanu ngu' jinu'u, pana nu na' ni, ná xtyanu na' jinu'u tsiya' ti —nacuj Pedro jil'i Jesús li'.

³⁰—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u —nacuj Jesús jil'i Pedro—. Ca ndyi sna quiyá' chcui' nu'u lo'o ñati cha' ná nslo nu'u 'na. Jua'a cha' ta nu'u lo'o ñati nu lo'o bilya xi'ya ndye'e tucua quiyá' talya ndyi.

³¹—Ná chcui' na' lo'o ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacuj Pedro jil'i Jesús—. Masi cujuui ngu' jinu'u, masi cua cujuui ti ngu' 'na, ná xacuj na' cha' jil'i ñati cha' ná nslo na' jinu'u —nacuj.

Lye tsa nchcui' Pedro, lo'o jua'a lcaa tya'a ngu', stu'ba ti nchcui' ngu'.

Nchcui' Jesús lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu ca Getsemani'

³² Lo'o li' ndyaa ngu' sca ne' lo'o su ndu xi yaca tyacala' ca su naa Getsemani'.

—Cua'a ma xi ca ndacua ti —nacuj Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. Tsa'a na' ca nde la xi cha' chcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi Sti na' —nacuj yu.

³³ Ndyaa yu la xi li', ndyaa lo'o yu jil'i Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. Li' lye tsa ngua xñi'i ti' Jesús, ndya'a tsa cha' tyiquee yu xqui'ya cña tlyu nu cua tyacua ti jil'i yu.

³⁴—Xñi'i tsa ti' na' juani —nacuj Jesús jil'i ngu'—, nga'aa talo na' cha' xñi'i tsa ti' na'. Tyanu ma ca nde ti, tii ti' ma tyi'i ma —nacuj.

³⁵ Tya ndyaa Jesús la xi ca nde bi' la, ndyatú sti' yu lo yuu ti, ngüijña yu jil'i ycuí' Ndyosi si caja ñi'ya nu caca cha' ná tyacua cha' cuxi jil'i yu.

³⁶—Sti na' —nacuj Jesús jil'i ycuí' Ndyosi—, lcaa lo cña nchca cua'ni nu'u. Bi' cha' juani, ná ta nu'u chacuayá' tyacua cha' cuxi re 'na, si cajú la ñi'ya nu caca cua'ni na' cña re —nacuj Jesús jil'i ycuí' Ndyosi Sti yu—. Pana si' ñi'ya nu nti' na' cha' caca, masi cua'ni nu'u lo'o na' ñi'ya nu nti' ycuí' nu'u.

³⁷ Li' ñaa Jesús chaca quiyá' su nga'a nu sna tya'a ngu'. Na laja' ti ngu' bi' li'.

—Simón —nacuj yu jil'i Pedro—, ¿ha laja' tsa nu'u? —nacuj—. ¿Ha ná nchca talo nu'u ni sca hora tii ti nu'u xi? ³⁸ Tii ti' ma tyi'i ma juani. Chcui' ma lo'o ycuí' Ndyosi cha' ná cua'ni nu cuiñaja ngana jil'i ma. Jlo ti' na' cha' tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña re 'na; pana ná tyu'u scua juersa jil'i ma, bi' cha' yala tsa ndyaja' ma.

³⁹ Xa' ndyaa Jesús xi, la cui' ti cha' ngüijña yu jil'i ycuí' Ndyosi Sti yu chaca quiyá'. ⁴⁰ Li' ñaa yu chaca quiyá' slo ngu' bi'; pana xa' laja' ngu' bi', cha' lye tsa ndyu'u xcalá ngu'. Li' nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya xacuj ngu' cha' jil'i yu. ⁴¹ Xa' ndyaa Jesús li'. La cui' jua'a sna quiyá' ñaa Jesús su ndil'i ngu'.

—¿Tya laja' ma? ¿Tya ntsiya cña' ma? —nacuj Jesús jil'i ngu'—. Cuayá' juani, cua ndyalaa hora nu tyaa lo'o ngu' jna' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati. Cua ta ti ñati jna' ya' ngu' xña'a juani. ⁴² Tyatu ma, cha' tyaa na lacua, cha' cua ndyalaa yu nu cua ndyujui' cresiya jna' jil'i ngu' xña'a.

Ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús preso

⁴³ Laja lo'o nchcui' Jesús, li' ndyalaa nu Judas bi' slo, la cui' tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús laca nu Judas bi'. Quiña'a tsa ngu' tyaala ndya'a ngu' lo'o Judas, ñati nu cua ngulo ngu' tisiya cña jil'i cha' caa caqui'ya ngu' jil'i Jesús; lo'o maxtyi cusuq, lo'o yaca ndyi'ya ngu' lijya ngu'. Sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu', bi' laca nu ngulo cña jil'i ngu' tyaala bi'. ⁴⁴ Judas nu cua ta ti jil'i Jesús ya' ngu' cuxi bi' ni, cua nchcui' lo'o nu ngu' tyaala bi' cua tsa la, ñi'ya nu cua'ni:

—Chcuicha' na' jil'i nu qui'yu bi', cuati cacu na' saca' yu —nacuj Judas jil'i ngu' tyaala—. Xñi mā jil'i hora ti, yaa lo'o clya mā jil'i yu bi' —nacuj.

⁴⁵ Bi' cha' lijya Judas bi' juani, ndyaa ca su ndu Jesús cha' chcuicha' jil'i yu. —Nde ti ndu nu'u, mstru —nacuj Judas.

Ndyacu Judas saca' Jesús li'. ⁴⁶ Hora ti ntejeya' nu ngu' tyaala jil'i Jesús li', cha' tyaala lo'o ngu' jil'i yu.

⁴⁷ Lo'o li' sca ngu' nu tya'a ndya'a Jesús ngusicua maxtyi jil'i, ngusi'yu cu' jyaca sca msu jil'i sti jo'ó nu laca loo la. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' tyaala bi':

—¿Ha lo'o maxtyi cusuu lo'o yaca ndya'a mā cha' tejeya' mā 'na? —nacuj Jesús jil'i ngu' bi'—. ¿Ha sca ñati' cuaana laca na' lacua? ⁴⁹ Tyuu tsa tsá na'a mā 'na lo'o nga'a na' ne' laa tonu, ngulu'u na' cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ñati', pana ná ntejeya' mā 'na li'. Jlo ti' na' ñi'ya nu ndyaca juani, cha' la cui' ña'a cha' nu nscua lo' quityi jil'i ycu' Ndyosi cuentya jna', jua'a ndyaca juani.

⁵⁰ Li' nguxtyanu lcaa tya'a ndya'a Jesús jil'i yu, ngusna ngu'. ⁵¹ Sca ti yu cuañi' ndyanu, ndya'a lca'a jil'i ngu' nu ndyaa lo'o jil'i Jesús. Sca tasá ti ngüixij chü' yu cuañi' bi'. Lo'o jua'a ngua ti' ngu' tyaala tejeya' ngu' jil'i yu cuañi' bi'; ⁵² bi' cha' nguxtyanu jil'i tasá jil'i ya' ngu', ngusna masi quichi' ti.

Ndu Jesús slo ngu' tisiya

⁵³ Lo'o li' ndyaa lo'o ngu' jil'i Jesús slo xu'na sti jo'ó. Cua ndyu'u ti'l' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' lo'o mstru cha' jo'ó cajua, cua ndyu'u ti'l' ngu' slo xu'na sti jo'ó bi'. ⁵⁴ Tyijyu' ti ndyu'u lca'a Pedro chü' ngu' tyaala ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ne' lo'o jil'i xu'na sti jo'ó. Li' ngua'a Pedro slo ngu' nu nga'a cua ca ni'l' bi' su nga'a ngu' to' lquii' cha' caca chcatsu ngu'.

⁵⁵ Ngua ti' sti jo'ó nu laca loo lo'o lcaa ngu' tisiya bi' sta ngu' qui'ya jil'i Jesús cha' cujuui' ngu' jil'i yu, pana ná nquije ñi'ya nu cujuui' cuañi' ngu' jil'i yu.

⁵⁶ Ndyaa tsa ngu' cuiñi' slo ngu' cha' sta ngu' qui'ya jil'i Jesús, pana ná stu'ba nchcui' ngu' bi'. ⁵⁷ Su cua ndye li' ndu xi ngu' cuiñi', nchcui' ngu' lo'o nu ngu' tlyu bi':

⁵⁸ —Cua ndyuna ya sca cha' nu nchcui' nu qui'yu re —nacuj sca ngu' cuiñi' bi'—. Ndi'ya nchcui' yu: “Cuityj na' jil'i laa tonu re nu ngüiñá ñati' chalyuu ti. Chü' sna tsá ti cua'ni na' cha' tya' chaca nu ná cuiñá ñati' chalyuu”, nacuj Jesús re. Cua ndyuna ya cha' jua'a nchcui' yu —nacuj ngu' cuiñi' bi'.

⁵⁹ Pana ná stu'ba nchcui' nu ngu' cuiñi' bi'.

⁶⁰ Lo'o li' ndyatü sti jo'ó nu laca loo la slo lcaa ngu' tlyu, nchcui' lo'o Jesús: —¿Ha nga'aa ntsu'u cha' nu xacuj nu'u jil'i cua, cha' tyu'u lubii nu'u cuentya jil'i qui'ya nu ngusta ngu' jinu'u? —nacuj sti jo'ó bi' jil'i Jesús.

⁶¹ Tj ti ndu Jesús, ni sca cha' ná nguxacuj yu tsiya' ti. Bi' cha' xa' nchcuane sti jo'ó nu laca loo la jil'i yu li':

—¿Ha chañi' cha' Cristo laca nu'u? —nacuj—. ¿Ha nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i? —nacuj sti jo'ó bi' jil'i Jesús.

⁶² —Chañi' cha' nu nda mā, na' laca nu bi' —nacuj Jesús jil'i ngu' li'—. Lo'o jua'a nde loo la ña'a mā 'na nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati; ña'a mā 'na lo'o ntucua na' la'a tsu' cui' su tlyu bi', ca su ntucua ycu' Ndyosi Stí na' nu lcaa tsiya' ti cña nchca jil'i Ni; ña'a mā 'na lo'o caa na' chaca quiya' laja coo nde cua li'.

⁶³ Ñasi' tsa sti jo'ó nu laca loo la, bi' cha' ngusaa' ste' ycu' slo ngu'.

—Nga'aa nti' na cha' sta xa' la ñati' qui'ya jil'i nu qui'yu re —nacuj sti jo'ó bi' jil'i ngu'—. ⁶⁴ Na cua ndyuna mā cha' tonu tsa cha' suba' nu nchcui' yu re

ji'j' ycu' Ndyosi, nu lo'o nacuj yu cha' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi laca ycu' yu. ¿Ñi'ya chcu' mā ji'j' cha' bi'?

Lcaa ngu' nguxacuj ngu' cha' ji'j' nu laca loo bi', cha' nga'a cha' cajaa Jesús.

⁶⁵ Li' nguxana ngu' ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'j' Jesús; ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu, jua'a ndyiji'j' ngu' ji'j' laja lo'o ndyacu' loo yu lo'o sca late'.

—Juani ni, cua'ni nu'u cha' ca tii nu'u —nacuj ngu' ji'j' Jesús li'—, cacha' nu'u ji'j' ya, ¿tilaca laca nu ngujui'j' hi'?

Lo'o nu ngu' nu ndu cua' bi', ngujui'j' ngu' ndacu' ji'j' yu li'.

Nacuj Pedro cha' ná nslo ji'j' Jesús tsiya' ti

⁶⁶ Tya nga'a Pedro to' ni'j' ji'j' xu'na sti jo'ó, lo'o li' ndyu'u tucua sca nu cuna'a cua' nu ndu'ni cña ji'j' sti jo'ó bi'. ⁶⁷ Nxña'a nu cuna'a bi' ji'j' Pedro su nga'a to' lquii', li' xa' nxña'a tso'o ca ji'j' chaca quiya'.

—Lo'o nu'u ndya'a lo'o Jesús Nazaret bi' —nacuj nu cuna'a bi' ji'j'.

⁶⁸ —Si'i na' —nacuj Pedro—. Ná jlo ti' na'. Ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' nchcu' nu'u —nacuj Pedro ji'j' nu cuna'a bi'.

Li' ndu'u Pedro ndyaa to' lo'o ti. Nxi'ya ndye'e li'. ⁶⁹ Xa' na'a nu cuna'a bi' ji'j' chaca quiya', nguxana nchcu' lo'o ngu' nu ndu cacua ti:

—Lo'o nu qui'yu jua laca tya'a ngu' bi' —nacuj nu cuna'a bi'.

⁷⁰ Xa' nchcu' Pedro cha' ná lo'o ycu'. Pana ca tiya' la xi nchcu' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pedro:

—Chañi cha' tya'a ndya'a ngu' bi' laca nu'u —nacuj ngu'—, cha' lo'o nu'u laca ngu' Galilea —nacuj ngu' ji'j' Pedro.

⁷¹ Li' nguxana Pedro ngua'ni jura cha' xcube' ycu' Ni ji'j' si cha' cuiñi chcu' lo'o ngu'.

—Ná nslo na' ji'j' nu qui'yu nu nchcu' tsa mā cha' ji'j' —nacuj Pedro ji'j' ngu'.

⁷² Hora ti xa' ngusi'ya ndye'e. Li' ntsu'u ti' Pedro ñi'ya ngua cha' nu cua nchcu' Jesús lo'o tsá: “Ndi'ya cua'ni nu'u ndyi, Pedro; chcu' nu'u lo'o ñati sna quiya' cha' ná nslo nu'u 'na, nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e tucua quiya'”. Bi' cha' nxi'ya tsa Pedro li'.

15

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Lo'o nguxee chaca tsá tya ndi'j' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' cusu', lo'o mstru cha' jo'ó, ndi'j' lcaa ngu' tisiya cha' chcu' ngu' lo'o tya'a ngu' ji'j' cha' bi'. Li' ngusca' ngu' ji'j' Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'j' slo Pilato nu ngua gobernador romano cha' caca cuayá' ji'j'. Nchcuane Pilato ji'j' Jesús li':

² —¿Ha nu'u laca rey ji'j' ngu' judío?

—La cui' ñi'ya nu nacuj nu'u, la cui' laca na' —nacuj Jesús ji'j' gobernador bi'.

³ Lo'o li' ngusta sti jo'ó nu laca loo quiña'a qui'ya ji'j' Jesús slo nu Pilato bi'.

⁴ Li' xa' nchcu' Pilato lo'o Jesús:

—¿Ha ná nchca xacuj nu'u cha' ji'j' ngu' jua? —nacuj Pilato ji'j'—. Na cua quiña'a qui'ya ngusta ngu' jinu'u.

⁵ Nga'aa nchcu' Jesús lo'o ngu' tsiya' ti, lo'o ndube tsa ti' Pilato li'.

Ngulo Pilato cña cha' cuju' ngu' ji'j' Jesús

⁶ Lcaa yija' lo'o ndyaca tsá ta'a bi' ndu'ni lyaá nu laca gobernador ji'j' sca ti preso, cua ña'a ca preso nu ndijña ngu' judío ji'j'. ⁷ Ntsu'u tyuu tya'a ngu' ne' chcu, ngu' nu cua ndyujui' ji'j' ñati laja lo'o ngusu' tya'a ngu' lo'o nu ngu' xa' tsu' nu laca loo. Sca preso bi' laca Barrabás. ⁸ Li' ndyu'u ti'j' quiña'a ñati

slo Pilato, ndijña ngu' ji'i cha' cua'ni lyaá ji'i sca preso ñi'ya nu ndu'ni nu laca loo lcaa yija.

⁹ —¿Ha cua nti' ma cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu cua nu laca rey ji'i cu'ma ngu' judío? —nacuj Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹⁰ Cua nchcui' Pilato jua'a xqui'ya cha' ngua tii cha' liye' tsa ti' sti jo'ó nu laca loo ji'i Jesús, bi' cha' ndya'a lo'o ngu' ji'i yu slo ycu' Pilato. ¹¹ Pana ndijña ngu' quiña'a ji'i Pilato cha' cua'ni lyaá ji'i Barrabás, si'i ji'i Jesús. Na cua nchcui' nu ngu' quiña'a bi' lo'o Pilato cha' clyaa ji'i Barrabás, xqui'ya cha' la cui' sti jo'ó nu laca loo cua nchcui' tsa lo'o ngu' cha' jua'a jña ngu' cha' ji'i Pilato. ¹² Xa' nchcuane Pilato ji'i ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni na' lo'o yu re, nu nchcui' ma ji'i cha' laca yu rey ji'i ngu' judío lacua? —nacuj Pilato ji'i nu ngu' quiña'a bi'.

¹³ Cuii ngusi'ya ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii cly ji'i yu lo crusi —nacuj ngu' ji'i.

¹⁴ —¿Ni cha' laca cha' nti' ma cha' kujuii na' ji'i yu re? —nacuj Pilato ji'i ngu'—. ¿Ni qui'ya ntsu'u ji'i yu?

Lye la nxi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato li':

—Cujuii cly ji'i yu lo crusi.

¹⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Pilato ji'i Barrabás cha' tyaala' tyiquee nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o lye ngujui'i sendaru ji'i Jesús lo'o reta, li' ngulo Pilato cña ji'i sendaru cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús cha' kujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi.

¹⁶ Ndyaa lo'o sendaru ji'i Jesús nde ne' ni'i nu ntucua ngu' nu laca loo bi', lo'o jua'a ndyu'u ti'i ña'a lcaa sendaru nu ntsu'u cajua. ¹⁷ Li' nguxacu' ngu' ji'i Jesús lo'o sca late' cuaa ña'a. Ngüixi' ngu' lti quiche' chu' tya'a cha' caca sca sne', ngusta ngu' sne' bi' hique Jesús. ¹⁸ Li' ngua'ni tlyu ngu' ji'i yu cha' cuiñi ti':

—Tso'o ti tyi'i nu'u, rey ji'i ngu' judío —nacuj sendaru ji'i.

¹⁹ Nguxana ngu' ngujui'i ngu' yaca qui hique Jesús li'. Lye ngutu'u hitya sañi' ngu' loo yu. Li' ndyatü sti' ngu' slo yu, ñi'ya si cua'ni tlyu ngu' ji'i yu, masi cha' cuiñi ti. ²⁰ Nu lo'o ndye ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús, li' ngulo ngu' late' cuaa ña'a bi' ji'i; xa' nguxacu' ngu' ste' ycu' ca yu li', cha' tsa lo'o ngu' ji'i yu ca su kujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi. Ndu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'.

Ngujui'i ca'a ngu' ji'i Jesús lo crusi

²¹ Tyucuii lo'o ndya'a ngu', li' na'a ngu' sendaru ji'i Simón ngu' Cirene; sti Alejandro lo'o Rufo laca nu Simón bi'. Cua ñaa Simón ca su ndyaa cña ne' quixi', lo'o li' ngulo sendaru cña ji'i cha' qui'ya crusi bi' cuenta y ji'i Jesús.

²² Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'i Jesús ca su naa Gólgota. (Nu Gólgota ni, ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o, jua'a nti' ñacuj cha' bi' cha'cña ji'na.) ²³ Li' nda ngu' vino nguxa' lo'o taná mirra cha' co'o Jesús, pana ná ntaja'a yu co'o yu vino bi'.

²⁴ Li' ngujui'i ca'a ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o li' ngüijya ngu' sendaru lo'o tya'a ngu', cha' clyana ngu' cha' lo'o tya'a ngu' tilaca nu caja ste' Jesús ji'i. Jua'a ngua cha' ndye ndacha ngu' ste' Jesús ji'i tya'a ngu'.

²⁵ Hora cua caa nde tlyu ngua lo'o ngujui'i ca'a sendaru ji'i Jesús lo crusi.

²⁶ Nde hique crusi bi' cua nscua letra nu nchcui' ni qui'ya nu ngusta ngu' ji'i Jesús: “Nu nde laca rey ji'i ngu' judío”, nacuj letra bi'. ²⁷ La cui' tsa bi', ngujui'i ca'a ngu' ji'i tucua tya'a ngu' cuaana lo crusi se'i ti lo'o Jesús. Crusi ji'i tsaca ngu' cuaana bi' ndu la'a tsu' cui' ji'i Jesús, crusi ji'i chaca ndu la'a tsu' coca bi'.

²⁸ Jua'a ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, nu

nchcui' ndi'ya: “Ngua ti' ngu' cha' tya'a ngu' cuxi laca yu”. Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

²⁹ Ngusti lo'o tsa ngu' ji'i Jesús lo'o nteje tacui ngu' tyucui, nchcui' tsa ngu' cha' suba' ji'i yu.

—Jaa, nu'u laca nu nchcui' cha' cuityi ji'i laa tonu jua —nacu' ngu' bi'—, lo'o li' nacui nu'u cha' xa' cuiña nu'u ji'i chaca quiya' chu' sna tsā ti, ngua ti' nu'u. ³⁰ Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca lacua; cua'ya cya nu'u lo crusi cua juani, si caca jinu'u —nacu' ngu'.

³¹ Lo'o sti jo'ó nu laca loo, lo'o jua'a mstru cha' jo'ó, ngustí lo'o ngu' ji'i Jesús.

—Ngu'a'ni lyaá yu ji'i xa' ñati —nacu' nu ngu' tlyu bi' ji'i tya'a ngu'—, pana ná nchca clyaá ycu' ca yu. ³² Cristo laca yu, nu rey ji'i ngu' Israel tya'a na laca yu, nacui yu. Tso'o la si ca'ya yu lo crusi ycu' ti yu, cha' ña'a na si caca ji'i yu. Jlya ti' na ji'i yu li' —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'.

Lo'o jua'a nu ngu' cuaana tya'a ngujui' ca'a ngu' ji'i lo crusi, lo'o ngu' bi' nchcui' ngu' cha' suba' ji'i Jesús.

Ngujui Jesús

³³ Lo'o ndyalaa nde hora ngua talya xee tyucui ña'a loyuu. Sna hora ndalo cha' talya xee. ³⁴ Pana lo'o ngua hora cua sna nde ngusii, li' cui' ngusi'ya Jesús:

—Eloi, Eloi, ¿lama sabactani? —nacu'. (Ndi'ya nti' ñacu' cha' bi' cha'cña ji'na: Ndyosi 'na, Ndyosi 'na, ¿ni cha' laca ngulaya' nu'u 'na?)

³⁵ Ndyuna xi ngu' nu ndu cacua ti, pana ná ngua cuayá' ti' ngu' ni cha' nchcui' yu:

—Cua'a jyaca mā, nxi'ya yu ji'i jyo'o Elías —nacu' ngu' bi'.

³⁶ Li' ngusna sca ñati ndyaa ndyiqui'ya sca quiche; ngüicha' ngu' ji'i quiche bi' lo'o vino tiye' li', ngusicua' ngu' ji'i lo'o sca yaca quii cha' co'o Jesús.

—Jatya na xi —nacu' nu ñati bi'—, ña'a na si caa jyo'o Elías cha' ta'ya ji'i Jesús lo crusi.

³⁷ Cui' ngusi'ya Jesús li', ngujui li'. ³⁸ Hora ti ngutaa' late' tlyu nu ndacu' ndyacu' tsa cla'be ne' laa tonu bi', nde cua nguxana ngutaa' late' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa ca lo yuu. ³⁹ Lo'o nu capitán nu laca loo ji'i sendaru nu ndu slo Jesús, na'a capitán bi' ñi'ya ngua'ni Jesús lo'o ngujui yu.

—Chañi cha' Sñi' ycu' Ndyosi nu laca loo la laca jyo'o re —nacu' capitán bi'.

⁴⁰ Laja li' tyjy'yu' ti ndu sca taju ngu' cuna'a ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús; lo'o María Magdalena, lo'o chaca María xtya'a Jacobo nu cuañi' la, la cui' xtya'a José laca bi', lo'o Salomé ndu. ⁴¹ Nu lo'o tya ndya'a Jesús nde Galilea nu ngua tya tsubi' la, la cui' taju nu cuna'a bi' ndya'a lo'o yu, cha' nguxtyucua ngu' ji'i yu lo'o ndyaque' ngu' na ndyacu' ngu'. Lo'o jua'a ndu tyuu tya'a xa' la ngu' cuna'a cajua, tya'a ndyalaa ngu' lo'o Jesús nde quichi' Jerusalén.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁴² Cua ngusii xi, la cui' tsā ta'a sji laca bi', cha' chaca tsā bi' caca tsā nu tyi'i cña' ngu' judío. ⁴³ Lo'o jua'a ndi'i sca ngu' tisiya nu naa José, ngu' Arimatea ngua bi', sca ngu' tlyu. Lo'o José ndu ti' cha' cua tyalaa ti tsā cha' caca ycu' Ndyosi loo; bi' cha' ngua'ni tlyu tyiquee, ndyaa slo Pilato cha' jña ji'i jyo'o Jesús cha' tyatsi'. ⁴⁴ Ndube tsa ti' Pilato si chañi cha' ngujui Jesús yala ti. Bi' cha' ngusi'ya ji'i nu capitán ji'i sendaru nu ndu cua quiya' crusi cha' caa capitán bi' slo, cha' cacha' ji'i nu laca loo si chañi cha' ngujui Jesús. ⁴⁵ Li' nacui capitán bi' ji'i Pilato cha' chañi cha' ngujui jyo'o bi'; bi' cha' nda Pilato chacuayá' ji'i José cha' tsa lo'o ji'i jyo'o bi', cha' tyatsi'. ⁴⁶ Li' ngüi'ya José

sca tasá tso'lo tsa ña'a; nda'ya nu cusu' ji'i jyo'o bi', ngüixi tasá cucui hichu' jyo'o. Li' ndyaa lo'o ji'i ca sca tyuquee nu ngulu ngu' nde sii' cua'a, nguxatsi' ji'i jyo'o Jesús ne' tyuquee bi'. Li' nguxasu ngu' sca quee tonu to' tyuquee bi', tachaa ndacu' ngu' ji'i li'. ⁴⁷ Lo'o María Magdalena, lo'o María xtya'a José ni, na'a ngu' su nguatsi' jyo'o Jesús.

16

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua ndye tsá nu ndi'i cña' ngu' judío, li' nu María Magdalena lo'o María xtya'a Jacobo lo'o Salomé ni, ndyaa ngu' ngüi'ya ngu' setye tyixi xtyi'i; tsaa lo'o ngu' ji'i setye bi', cha' ta'a setye bi' ña'a tsaca chu' jyo'o bi' nti' ngu'.

² Cua nguxee chaca tsá li', tsá clyo ji'i semana. Lo'o ntyucua cuichaa, li' hora ti ndu'u ngu' cuna'a bi' ndyaa ngu' su ntsu'u jyo'o Jesús tyuquee bi'. ³ Laja lo'o ndya'a ngu' tyucui' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca nu xtyucua ji'na cha' culotsu' na quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'.

⁴ Lo'o ndyalaa ngu' cacua ti, li' nguxña'a ngu' ji'i tyuquee bi', lo'o li' na'a ngu' cha' cua ndyaatsu' quee tonu nu ndyacu' to' tyuquee bi'; ntucua yaala to' tyuquee bi' li'. ⁵ Ndyati' ngu' nde ne' tyuquee, na'a ngu' ji'i sca nu qui'yu cuañi', ngua ti' ngu'; ngati' tsa ña'a late' tyucui' cu' nu lacu' nu qui'yu bi' nu nga'a la'a tsu' cui' su nscua jyo'o bi' nquicha'. Ndube tsa ti' nu ngu' cuna'a bi' ña'a ngu' ji'i.

⁶ —Ná cutsii mā —nacui' nu qui'yu bi' ji'i nu ngu' cuna'a bi'—. Cua jlo ti' na' cha' ji'i Jesús Nazaret nu ndyujuii ngu' ji'i lo crusi nclyana mā. Pana nga'aa ntsiya jyo'o bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu bi' chaca quiya'. Caa na'a mā xi ca nde su ngusta ngu' ji'i jyo'o bi'. ⁷ Li' yaa clyo mā cacha' mā ji'i Pedro lo'o ji'i xa' la ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, cha' cua tsaa ti ycu'i' yu nde loo ji'i mā nde Galilea; tyacua tya'a mā lo'o yu ca bi', ñi'ya nu cua nacui' yu ji'i mā tya tsubi'.

⁸ Li' ndu'u ngu' tyuquee nxna ngu' ndyaa ngu'. Lye tsa nchcua' ngu', cha' ndube tsa ti' ngu'. Pana ná nchcui' ngu' lo'o xa' ñati' tyucui' cha' ndyutsii tsa ngu'.

Ndyu'u tucua Jesús slo María Magdalena

⁹ La cui' tsá clyo ji'i semana ngua bi' lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Clyo ndyu'u tucua yu slo María Magdalena. Tya tsubi' la cua ngua'ni yu jo'o ji'i nu María bi', cua ngulo yu cati tya'a cui'i cuxi nu ngusñi' ji'i nu cuna'a bi'. ¹⁰ Lo'o cua na'a María ji'i ycu'i' Jesús, hora ti ndu'u María ñaa slo nu xa' la tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu, cha' cacha' ji'i ngu' ñi'ya ngua cha'. Nxi'ya ngu' nga'a ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' cha' ngujuii Jesús. ¹¹ Pana masi jua'a, ná nduna ngu' cha' nu nchcui' María lo'o ngu', cha' ná jlya ti' ngu' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'; ná jlya ti' ngu' tsiya' ti cha' cua na'a María ji'i ycu'i' Jesús.

Ndyu'u tucua Jesús slo tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹² Tiya' la xi, li' ndyu'u tucua Jesús chaca quiya', ngulu'u loo yu ji'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Tyucui' su ndya'a ngu' nde ne' quixi', ca bi' ngulu'u loo ycu'i' Jesús ji'i ngu'. ¹³ Yala ti ñaa ngu' nde quichi', ndacha' ngu' cha' bi' ji'i tya'a ngu'; pana ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' nu tucua tya'a ñati' bi'.

Cña nu ngulo Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹⁴ Ca ngusii la xi, li' ndyu'u tucua Jesús slo nu ti' chaca tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i su nga'a ngu' ndyacu' ngu' to' mesa. Lye nchcui' yu lo'o ngu' bi' ni cha'

laca ná jlya tso'o ti' ngu', ni cha' laca ndyacu' hique ngu'. Lo'o jua'a nchcui' yu lo'o ngu' ni cha' laca ná ndaquiya' ngu' ji'j' ngu' tya'a ngu', nu cua na'a' ji'j' yu clyo lo'o ndyu'ú ca ti yu chaca quiya'.

¹⁵—Tsa mā tyucui ña'a chalyuu —nacu' Jesús ji'j' ngu' bi' li'—. Ta mā cha' lo'o lcaa ñati cuentya jna'. Chcu' mā lo'o ngu' cha' taca clyaá ngu' ji'j' nu cuxi xqui'ya na'. ¹⁶Nu lo'o xñi ñati cha' 'na, tyucuatya ngu' chacuayá' jna' li', clyaá ngu' bi' ji'j' nu cuxi li'. Ñati nu ná tyaja'a xñi cha' 'na tsiya' ti, tyanu qui'ya ji'j' ngu' li'. ¹⁷Ñati nu xñi cha' 'na ni, cua'ni ngu' bi' cha' tonu chacuayá' jna', cha' cube tsa ti' xa' ñati: culo ngu' bi' ji'j' cui'j' cuxi nu ngusñi ji'j' ñati; caja ñi'ya nu chcu' ngu' bi' cha'cña ji'j' xa' ñati chacuayá' jna'; ¹⁸masi xñi ngu' ji'j' cuaña tyala, masi co'o ngu' taná tyala, ná sca cha' cuxi caca ji'j' ngu' bi' li'; lo'o sta ya' ngu' bi' hichu' ngu' quicha, tyaca tso'o nu quicha bi' —nacu' Jesús ji'j' ngu'.

Ndyaa Jesús nde cua

¹⁹Lo'o ndye nchcui' Jesús nu Xu'na na, li' ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndu'u yu ndyaa yu nde cua; ndyaa tucua Jesús la'a tsu' cui' ji'j' ycu' Ndyosi ca bi'.

²⁰Li' ndu'u ngu' nu ngua tsa'a' ji'j', ndyaa ngu' lcaa quich' cha' chcu' ngu' cha' ji'j' Jesús lo'o xa' ñati. Nxyucua tsa nu Xu'na na ji'j' nu ngu' nu ngua tsa'a' ji'j', hasta ngua cuayá' tso'o ti' ngu' lcaa quich' su ndyaa ngu' bi', cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' cuentya ji'j' ycu' Ndyosi; ngua cuaya' ti' ngu' quich' bi' lo'o na'a' ngu' cha' tonu nu ngua'ni ngu' bi' chacuayá' ji'j' ycu' Ndyosi.

Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Lucas ñi'ya nu ngua cha' ji'i Jesús

Cha'cña nu nscua clyo

¹ Cua quiña'a ñati nguscua lo quityi ñi'ya nu ngua lcaa cha' ji'i Jesús nde su ndi'i ya, quityi historia laca bi'. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ngulu'u cha' bi' ji'na; ngu' bi' ni, cua na'a ngu' cha' bi' clyo, tya lo'o nguxana Jesús ngua'ni yu cña, lo'o jua'a ndyaa ngu' nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o lcaa ñati. ³ Bi' cha' lo'o na', ngulana tsa na' ñi'ya ngua lcaa cha' nu nteje tacui tya lo'o nguxana cha' bi'. Tso'o nti' na' si lo'o na' scua na' lcaa cha' bi', cha' tsa slo nu'u, cusu' Teófilo, ⁴ cha' caca cuayá' ti' nu'u tso'o la lcaa cha' nu nda ngu' lo'o nu'u.

Ndyaa xca' ji'i ycu'i' Ndyosi ca slo Zacarías nu caca sti Juan Bautista

⁵ Tyempo nu ngua rey Herodes cña, lo'o ngua yu loo ji'i ngu' loyuu su cuentya Judea, li' ndi'i sca sti jo'ó nu naa Zacarías. Bi' ndya'a lo'o taju sti jo'ó nu ndü cña su ngutu' jyo'o Abías nquicha'. Elisabet naa clyo'o yu bi', laca ma' la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o Aarón nu ngua sti jo'ó tya clyo la. ⁶ Liñi tsa ndu'ni tyucuaa ngu' bi' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi, ndaquiya' ngu' lcaa cña ji'i ycu'i' Ni; ndaquiya' tsa ngu' lcaa cha' nu cua nda Ni lo'o ñati' cua sa'ni la, jua'a ná tucui nchcui' cha' cuxi ji'i ngu' bi'. ⁷ Pana ná ntsu'u ni sca sñi' ngu'. Ná ndyiji sñi' Elisabet, lo'o jua'a ngusu' tsa juani.

⁸ Cua ndyala semana ji'i taju sti jo'ó lo'o nga'a Zacarías, cha' cua'ni ngu' cña ne' laa. ⁹ Ndi'ya ngua'ni sti jo'ó nu ngua li': lcaa taju ngu' ngusubi ngu' ji'i sca tya'a sti jo'ó ngu', cha' sca ti yu taca tyatí yu su tacati ne' laa tonu, cha' taquí yu yana jo'ó lo mesa ca bi' li'. Lo'o juani ndyanu cña bi' ji'i ycu'i' Zacarías. ¹⁰ Hora nu ndyaquí yana jo'ó bi' ne' laa, li' ndyu'u ti'i ngu' quichi' nde liya' ti, nchcui' tya'na ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi. ¹¹ Li' ndu'u tucua sca xca' ji'i ycu'i' nu Xu'na na ca slo Zacarías su ndi'i yu ne' laa, na'a yu cha' ndü xca' bi' la'a tsu' cui' slo mesa tacati su ndyaquí yana jo'ó. ¹² Lo'o na'a Zacarías ji'i xca' bi', nga'aa jlo ti' yu ñi'ya cua'ni yu, cha' ndyutsii tsa yu ji'i. ¹³ Nchcui' xca' bi' lo'o yu li':

—Ná cutsii nu'u Zacarías —nacui—. Cua ndyuna ycu'i' Ndyosi cha' nu tya'na tsa nchcui' nu'u lo'o Ni, bi' cha' cala sca sñi' Elisabet clyo'o nu'u. Juan caca naa yu, jua'a caca xtañi nu sta nu'u ji'i. ¹⁴ Chaa tsa ti' caca tyiquee nu'u lo'o cua ngula nu piti bi'. Lo'o jua'a, tso'o tsa caca tyiquee quiña'a tsa ñati lo'o ña'a ngu' ji'i nu piti bi', ¹⁵ cha' nu bi' caca sca ñati tlyu nde loo ycu'i' Ndyosi. Ná co'o Juan bi' lcui ngatsi, lo'o jua'a ni sca lo lcui ná co'o yu. Tya hora nu cala yu, li' tyanu Xty'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i yu. ¹⁶ Cua'ni yu cha' xa' caca tso'o cresiya ji'i quiña'a tya'a ngu' Israel, cha' taquiya' ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi nu Xu'na ngu'. ¹⁷ La cui' xty'i ni nu nguti'i ne' cresiya ji'i jyo'o Elías nu ndyaa lo'o ycu'i' Ndyosi ji'i tya sa'ni la, la cui' xty'i bi' caja ji'i Juan juani. Ca nde loo la caa Juan chcui' lo'o ñati, cha' tyaala' tyiquee ñati, cha' nga'aa xuu tya'a ngu' lo'o sñi' ngu'. Li' taca cha'a lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu liñi. Jua'a chcui' Juan lo'o ngu' cha' cua'ni cho'o ngu' tyiquee ngu', cha' tyaja'a ngu' xñi ngu' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi. Li' caa ycu'i' Cristo.

¹⁸ Li' nchcuane Zacarías ji'i nu xca' bi':

—¿Ñi'ya caca cha' ca cuayá' ti' na' si chañi ca cha' bi'? Cusu' tsa na', lo'o jua'a clyo'o na' cusu' tsa —nacui' Zacarías ji'i xca' bi'.

19—Gabriel naa na'—nacuj xca jil'i yu li—. Na ndu ti na' ca slo ycu'i Ndyosi; bi' laca nu nda 'na lijyaa cha' chcu'i' na' lo'o nu'u, cha' ta na' cha' tso'o re lo'o nu'u. 20 Cua'a jyaca nu'u jna' juani: caca cu'u nu'u juani, cha' nga'aa caca chcu'i' nu'u ña'a cuaya' nu' cala cubi' bi' jinu'u; jua'a caca jinu'u xqui'ya cha' ná jly'a ti' nu'u jna'. Chañi tyalaa tyempo bi', li' caca cuaya' ti' nu'u cha' cha' liñi laca lcaa cha' nu nchcu'i' na' lo'o nu'u —nacuj xca bi' jil'i Zacarias.

21 Tya ndi'i ngu' quichj to' laa, ntajatya ngu' jil'i nu Zacarias bi' ña'a cuaya' nu tyu'u yu nde liya'; pana quiña'a tsa ncyacua ti' ngu' ni cha' tyiquee' tsa ngutu'u Zacarias nde ne' laa bi'. 22 Lo'o ndu'u Zacarias nde liya', li' nga'aa ngua chcu'i' yu lo'o ngu'. Ngua tii ngu' cha' ne' laa ngulu'uloo sca xee tlyu jil'i yu nu ndu'u yaa ca slo ycu'i' Ndyosi. Li' se'i ti ndu yu ndyu'ni ya' yu jil'i ngu', pana ndyanu cu'u ti yu.

23 Lo'o cua ndye tsá lo'o ngua'ni Zacarias cña ne' laa, li' nguxtyuu yu ndyaa yu quichj tyi yu. 24 Tiya' la li', ngua tii clyo'o yu, nu naa Elisabet ni, cha' ngujui sñi' ma'. Li' cua ntsu'u cua ca'yu co' nu xcui' ne' ni'i ti ndyanu ma'. 25 Ndi'ya ngulacua ti' ma': “Ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na laca nu ngua'ni cha' re cuentya jna'. Cua ngua'ni Ni cha' nga'aa chcu'i' la ñati cha' cuxi jna'.”

Nchcu'i' xca jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o María cha' cua cala ti Jesús

26 Lo'o cua ntsu'u scuá co' nu ndya'a tana Elisabet, li' ngulo ycu'i' Ndyosi cña jil'i sca xca jil'i Ni, cha' tsa ca quichj Nazaret, sca quichj nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o nu xca bi' ni, la cui' Gabriel laca bi'. 27 Nda ycu'i' Ndyosi jil'i xca bi' jil'i Ni cha' tsa slo sca nu cuna'a nu ntucua ycu'i' ti. Na cua ngüñi cha' jil'i nu cuna'a bi', cha' caja clyo'o lo'o sca nu qui'yu nu naa José; David laca xtañi nu qui'yu bi', sca ti xtañi yu lo'o jyo'o cusu' David nu ngutu'u sa'ni la. María naa nu cuna'a nu ntucua ycu'i' ti bi', lo'o jua'a la cui' tya'a nu Elisabet bi' laca María. 28 Lo'o ndyalaa xca slo nu cuna'a bi', li' nchcu'i' lo'o:

—Tso'o ti tyil'i nu'u —nacuj xca bi' jil'i—, tyaca'a tsa nu'u jil'i ycu'i' Ndyosi. Tso'o ndi'i Ni lo'o nu'u —nacuj—. Quiña'a tsa cha' tso'o nda ycu'i' Ndyosi jinu'u, masi ná ndu'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a.

29 Cua na'a María jil'i xca bi'. Lo'o ndyuna María cha' nu nchcu'i' yu, li' ngulacua tsa ti' ni cha' laca nchcu'i' xca bi' jua'a. Ndyutsji tsa li'. 30 Xa' nchcu'i' xca bi' lo'o nu cuna'a cñañi' bi' li':

—María—nacuj—, ná cutsji nu'u cha' cua nda ycu'i' Ndyosi sca cha' tso'o hi —nacuj xca bi' jil'i—. 31 Caca tana nu'u, caja sñi' nu'u; ñacuj nu'u cha' Jesús ca naa cubi' nu caja jinu'u. 32 Caca yu bi' sca ñati tlyu. Ñacuj ngu' jil'i yu cha' Sñi' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na nu tlyu la caca yu. La cui' tya'a cña tlyu nu ngua'ni jyo'o rey David, nu tya'a yu nu yaa chalyuu cua sa'ni la, bi' cña laca nu ta ycu'i' nu Xu'na na jil'i Jesús, 33 cha' lcaa tsá ná tye cha' caca yu loo jil'i lcaa tya'a ngu' Israel; jua'a ná tye cha' culo yu cña jil'i lcaa ñati chalyuu.

34 Li' nchcu'i' María lo'o xca bi':

—¿Ni'ya caca re lacua, cha' nu bilya caja clyo'o na'? —nacuj María jil'i xca bi'.

35 Li' nda xca sca cha' lo'o:

—Ta ycu'i' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyaa su ndi'i nu'u, cha' tyu'u tyucui ña'a nu'u; sca cha' tlyu nu cua'ni ycu'i' Ndyosi nu laca loo caca cha' bi'. Nu lo'o cala sñi' nu'u, sca ñati nu lubii tsa cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi caca cubi' nu cala bi', la cui' bi' laca nu caca naa Sñi' ycu'i' Ndyosi. 36 Lo'o chaca cha' chcu'i' lo'o nu'u —nacuj xca jil'i—, cha' lo'o Elisabet tya'a cusu' nu'u nguxana ngua tana, masi cusu' tsa ma'. Tya tsubi' la nacuj ngu' cha' ná ndyiji sñi' ma' tsiya' ti,

lo'o juani cua ndya'a scuá co' ntsu'u sñi' ma'. ³⁷ Ni sca cha' ná tucui nti' ycui' Ndyosi.

³⁸ Li' nacuj María jil'i xca' bi' ndi'ya:

—Si nacuj ycui' Ndyosi cha' cala sñi' na' jua'a, cua laca cha' li'. Tso'o ntsu'u tyiquee na' cua'ni na' cña jil'i Ni, lcaa ña'a cña nu culo ycui' Ndyosi nu Xu'na na' na —nacuj María.

Li' ndu'u xca' bi', ndyaa.

Ndyaa María nde slo Elisabet tya'a

³⁹ Li' ndu'u María ndyaa yala ti nde sca quichí nu ndi'í laja ca'ya Judea.

⁴⁰ Li' ndyalaa María to' tyi Zacarías, nguxana nchcui' lo'o Elisabet; ⁴¹ pana laja lo'o ndyuna Elisabet cha' nu nchcui' María lo'o, hora ti ngüña xi cubi' nu ntsu'u ne' ma'. Li' ngutsa'á tyiquee Elisabet ntsu'u Xtyi'í ycui' Ndyosi, ⁴² bi' cha' cuji tsa nchcui' ma' lo'o María li':

—Tlyu tsa cha' tso'o nu nda ycui' Ndyosi jinu'u —nacuj Elisabet jil'i María—. Ná cua'ni Ni jua'a lo'o xa' la nu cuna'a. Lo'o jua'a tyaca'a tsa cubi' nu ntsu'u jinu'u cuentya jil'i ycui' Ndyosi —nacuj—. ⁴³ ¿Tilaca ta laca na' cha' cua ndyalaa nu'u nu caca xtya'a nu Xu'na na ca slo na'? ⁴⁴ Chañi cha' nu nda na' lo'o nu'u, cha' cua ngüña xi cubi' nu ntsu'u ne' na' cha' chaa ti' yu laja lo'o ndyuna na' cha' nu nchcui' nu'u lo'o na'. ⁴⁵ Tso'o tsa tyiquee nu'u cha' jly'a ti' nu'u cha' jil'i ycui' Ndyosi, cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu nda ycui' Ni lo'o nu'u.

Jua'a nacuj Elisabet jil'i María. ⁴⁶ Li' ngua'ni tlyu María jil'i ycui' Ndyosi:

Tyucui tyiquee na' cua'ni tlyu na' jil'i ycui' nu Xu'na na', nacuj María.

⁴⁷ Ca chaa ti' cresiya jna' xqui'ya ycui' Ndyosi nu ngua'ni lyaá jna'.

⁴⁸ Ndube tsa ti' ycui' Ni 'na cha' laca na' msu jil'i Ni, masi sca ñatí ti' laca na'. Su nguxana ti' juani, ñacuj lcaa ñatí nu lijya chalyuu nde loo la cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'.

⁴⁹ Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycui' Ndyosi, lo'o jua'a tlyu tsa cha' nu ndyu'ni Ni lo'o na';

lubii tsa ycui' Ndyosi, nacuj María.

⁵⁰ Ná culaya' ycui' Ndyosi jil'i ñatí nu taquiya' jil'i cha' nu nchcui' Ni; ña'a cuayá' lcaa tyempo lijya ñatí tyi'í chalyuu, chañi cha' cua'ni tya'na ti' Ni jil'i ngu' bi'.

⁵¹ Quiña'a tsa cña tlyu cua ngua'ni Ni.

Cua ngua'ni tye Ni cha' jil'i ñatí nu xcui' cha' tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵² Cua ngulo'o Ni jil'i ñatí tlyu ca su ntucua tlyu ngu' nti' ngu',

cua nda Ni su tso'o la cha' tyi'í ngu' ti'í, nacuj María.

⁵³ Cua ngua'ni Ni cha' tyaala' ti' ñatí nu lyiji tsa cha' tso'o jil'i, pana ngulo Ni cña cha' nga'aa caja la cha' culiya' jil'i ngu' culiya'.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nguxtyucua tsa Ni jil'i lcaa ngu' Israel tya'a na, cha' laca na msu jil'i ycui' Ni;

tso'o tsa ngüña cha' jil'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na.

Ná nguilyaa ti' ycui' Ndyosi ji'na, ñatí tya'a jil'i jyo'o Abraham na; xcui' ngua tya'na ti' Ni jil'i ngu' tya'a na.

Lo'o ña'a ti' tya cua'ni tya'na ti' Ni ji'na lo'o jil'i sñi' na tyucui tyempo nde loo la.

⁵⁶ Tya xna co' ndyanu María slo Elisabet, li' ndu'u ñaa nde to' tyi.

Lo'o ngula Juan Bautista

⁵⁷ Cua ndyalaa tsa nu cala sñi' Elisabet. Qui'yu cubi' nu ngula jil'i. ⁵⁸ Lo'o ndyuna ngu' cha' ngula sñi' ma' cusu' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' tya'a, lo'o ngu' nu nga'a cacua ti. Li' ndyalaa ngu' slo cha' ta ngu' cha' lo'o

ma' cusu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni tya'na ti' nu Xu'na na ji'i ma'. ⁵⁹ Lo'o ndu'u scua snu' tsa, li' ñaa ngu' toni'i cha' culacua ji'i nu piti cuentya ji'i ngu' judío lo'o ngusi'yu quiji yu. Cua sta ti ngu' xtañi Zacarías ji'i nu piti bi' ñi'ya nu naa xtañi sti, ⁶⁰ lo'o li' ngua'a xtya'a nu piti bi' ji'i ngu':

—Nga'aa si'i jua'a caca naa yu —nacuj Elisabet ji'i ngu'—, Juan caca naa yu re.

⁶¹ —Ná ntsu'u tya'a ma nu naa jua'a —nacuj ngu' tya'a ji'i ma' cusu' bi'.

⁶² Ngua'ni ya' ngu' ji'i sti nu piti li', cha' ña'a ti tya cu'u nu cusu' bi'. Nchcuane ngu' ji'i yu li':

—¿Ñi'ya xtañi nu piti re scua nu'u nti' nu'u? —nacuj ngu' ji'i.

⁶³ Li' ndijña nu cusu' sca ngoca' piti cha' lo bi' scua letra. Ndi'ya nguscua nu cusu' bi' li': “Juan ca naa yu”. Li' ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i slo.

⁶⁴ Hora ti ndyaala tu'ba Zacarías, nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu'i Ndyosi li'.

⁶⁵ Ndube tsa ti' lcaa ñati nu ndi'i cacua ti li'; lcuu ti su ndi'i ngu' nde quichi ca'ya su cuentya Judea bi', nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i Zacarías. ⁶⁶ Ngulacua tsa ti' lcaa ñati nu ndyuna cha' bi':

—¿Ni cña caca nu piti re? —nacuj ngu' ji'i tya'a ngu'.

Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni ycu'i Ndyosi lo'o nu piti bi'.

Ngua'ni ch'i Zacarías loo ycu'i Ndyosi, ndyula tu'ba yu sca jii

⁶⁷ Cua ngutsa'á tyiquee Zacarías ntsu'u nu Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo yu. Li' nguxana nu cusu' bi' nda cha' lo'o ñati ca bi', lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni lo'o ycu'i yu. Ndi'ya nchcui' yu:

⁶⁸ Ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, nu laca ycu'i Ndyosi ji'na ngu' Israel, nacuj nu cusu' bi' li'.

Cua chaca quiya' nguxana nchcui' Ni lo'o ngu' tya'a na nu laca na ñati ji'i ycu'i Ni, juani ndyu'ni Ni cña cha' clyaá na ji'i nu cuxi.

⁶⁹ Cua nda ca ti ycu'i Ndyosi li'ya sca nu tso'o tsa nchca ji'i, cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na;

bi' laca sca ñati nu la cui' ñati tya'a ji'i jyo'o David nu ngua'ni cña ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la.

⁷⁰ La cui' jua'a cha' nu nda Ni lo'o ngu' tya'a na tya sa'ni la, cha' cua ngua tyuu siyento yija nu nda Ni cha' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi.

⁷¹ Nacuj jyo'o cusu' bi', cha' cua'ni lyaá ycu'i Ndyosi ji'na laja lo'o nxuu tya'a ñati cuxi lo'o na,

lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na laja lo'o ti'i ti' ñati ña'a ngu' ji'na.

⁷² Cua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi ji'na, lo'o jua'a ji'i jyo'o cusu' ji'na;

ná ngujlyaa ti' ycu'i Ni cha' nu cua ngüñi ji'i Ni lo'o jyo'o tya'a na cua sa'ni, nacuj jyo'o cusu' bi'.

⁷³ Nde laca cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, nu lo'o ngua'ni jura ycu'i Ndyosi lo'o yu:

⁷⁴ nacuj Ni cha' culo Ni ji'na laja ñati cuxi nu nxuu tya'a lo'o na;

jua'a cua'ni Ni cha' ná cutsii na, laja lo'o ndyu'ni na cña ji'i ycu'i Ni tyucui tyempo lo'o ndi'i na nde chalyuu.

⁷⁵ Ta Ni chacuayá' bi' ji'na si lubii tyiquee na, si tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i Ni, nacuj nu cusu' Zacarías li'.

⁷⁶ Lo'o nu'u juani, sñi', nacuj yu ji'i nu piti Juan, chcu'i ngu' cha' nu'u laca nu ta cuji lo'o ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nu laca loo.

Tya'a nu'u ca nde loo la ji'i ycu'i nu Xu'na na, cha' quñi tso'o tyucui su caa ycu'i.

⁷⁷ Culu'u nu'u ji'i ñati cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na;

cua'ni nu'u cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi jí'í qui'ya nu ntsu'u jí'í ngu', cha' lí' taca clyaa' ngu' bí' jí'í nu cuxi.

⁷⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni jí'na; tya'na tsa ti' Ni jí'na, bí' cha' cua ta ti ycuí' Ni jí'í Cristo cha' caa' nde su ndi'í na.

Bí' laca sca xee tlyu nu tyu'ú ne' cresiya jí'na, ñi'ya nti' xee ndubi nu ntyiji'í su ndi'í na lo'o líjya ca ti cuichaa.

⁷⁹ Lí' ta Ni xee bí' cha' tyu'ú ne' cresiya jí'í ngu' nu nga'aa ndyiji ñi'ya cua'ni ngu', cha' talya tsa ña'a ne' cresiya jí'í ngu' bí'.

Masi tya lu'ú ngu' bí', pana ñi'ya nti' si na cua ngujui nti' ngu', xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jí'í ngu'.

Culu'u Cristo jí'na ñi'ya cua'ni na cha' tyi'í tí ti na lo'o tya'a na.

Cua ndye cha' nu nda Zacarías lí'.

⁸⁰ Cua ndyaluu la nu piti, lo'o jua'a cua ngua tlyu la tyiquee yu. Pana xcui' ne' quixí' ndi'í yu ña'a cuayá' nu nguluu yu, ña'a cuayá' nu ndu'u tucua yu slo ngu' Ísrael tya'a yu.

2

Lo'o ngula Jesús

¹ Tyempo bí', ñati nu laca loo la tyucui ña'a chalyuu bí' ngua nu emperador; Augusto naa yu, lo'o lí' ngulo yu cña cha' xcua xtañi ngu' lcaa quichí lo quityi.

² Bilya xcua xtañi ngu' jua'a nquicha', clyo juani cua'ni ngu' cha' xcua xtañi ngu'. La cui' tyempo laca Cirenio gobernador nde loyuu su cuentya Siria, cña jí'í nu emperador bí'. ³ Lí' ndyaa lcaa ñati quichí tyi jyo'o cusu' jí'í ngu', cha' ca bí' nscua xtañi ngu' lí'. ⁴⁻⁵ Cua ndi'í sca quichí nu naa Belén nde loyuu su cuentya Judea bí'; quichí bí' laca quichí tyi jyo'o David nu ngua jyo'o cusu' jí'í José, bí' cha' ndu'u José quichí Nazaret su laca quichí tyi yu, ndyaa yu nde quichí Belén. Stu'ba ti ndyaa yu lo'o María nu caca clyo'o yu, cha' xcua xtañi ngu', masi ngua tana nu cuna'a bí'. ⁶ Lí' cua ndyalaa hora cala sñi' nu cuna'a bí', laja lo'o ndi'í ngu' quichí Belén bí'. ⁷ Qui'yu cubi' nu ngula jí'í María bí', sñi' clyo nu cuna'a bí' laca cubi' bí'. Tso'o ngüixí xtya'a late' hichu' cubi' bí', lo'o lí' ngusta jí'í cubi' ne' canoa su ndacu cuayu, cha' ná ngujui ní'í su tyi'í ngu' tsiya' ti.

Ng'u' nu ntsu'u cua jí'í xly'a talya bí' ndyuna cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o

⁸ Cacia ti to' quichí bí' ndya'a ngu' nu ña'asíí jí'í xly'a jí'í ngu'. Talya bí' ntsu'u ngu' cua jí'í taju xly'a bí'. ⁹ Tsiya' ca ndu'u tucua sca xca jí'í ycuí' Ndyosi su ndi'í ngu' ca bí'; jua'a ngujui'í sca xee tlyu su ndi'í ngu' bí', xee jí'í ycuí' Ndyosi laca bí'. Ndyutsíí tsa ngu' lí'. ¹⁰ Pana nchcui' xca bí' lo'o ngu':

—Ná cutsíí ma tsiya' ti —nacuí—. Cua líjya na' re cha' ta na' sca cha' tso'o lo'o ma —nacuí—. Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati xqui'ya cha' nu ta na' lo'o ma juani —nacuí xca jí'í ngu' bí—. ¹¹ Cua líjya na' cacha' na' jí'í ma cha' juani cua ngula sca cubi' ca quichí tyi ma, cha' la cui' quichí tyi jyo'o David laca bí'; cubi' bí' laca nu cuityí qui'ya nu ntsu'u jí'í ma. Bí' laca nu Cristo nu laca ycuí' nu Xu'na na, nu cua nda ycuí' Ndyosi jí'í cha' líjya lo yuu chalyuu —nacuí—.

¹² Si quije jí'í ma su ntsiya sca cubi' nu tso'o tsa ngüixí late' chu', nu ntsiya ne' canoa su ndacu cuayu, lí' caca cuayá' ti' ma cha' bí' laca nu naa Cristo.

¹³ Lo'o ndye nchcui' xca bí' lo'o ngu', lí' nde cua ndu'u tucua chaca taju xca nu quiña'a la nu ndu'u nde slo ycuí' Ndyosi; tso'o tsa ndyu'ni tlyu xca bí' jí'í ycuí' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' xca bí' lo'o ngu':

¹⁴ Cua'ni tlyu na jí'í ycuí' Ndyosi, masi ca bí' ca su tlyu su ntucua Ni, masi nde lo yuu chalyuu, cha' tlyu tsa laca ycuí' Ni, nacuí ngu' xca bí' lí'.

Cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ñati chalyuu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ngu', nacui ngu' xca li'.

¹⁵ Nguxtyuu xca bi' ndyaa ngu' nde cua ca slo ycu'i Ndyosi. Lo'o nu ngu' nu ndi'i cua ji'i xlya' bi' ni, nguxana nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Tyaá clya na nde Belén —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'—. Tsa na'a na, na laca nu ndyaca jua, ni cha' laca nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o na.

¹⁶ Yala ti ndyaa ngu' li'; nquije María lo'o José ji'i ngu', ndi'i ngu' lo'o sca cubi' nu ntsiya ti ne' canoa su ndacu cuayu. ¹⁷ Lo'o cua na'a ngu' ji'i cubi' bi', li' ndacha' ngu' cha' bi' ji'i xa' ñati, lcaa ña'a cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu' cuentya ji'i cubi' bi'. ¹⁸ Pana lo'o nchcui' ngu' nu ndya'a cua ji'i xlya' cha' bi' li', ngulaca tsa ti' nu xa' la ngu' bi'. ¹⁹ Tyiquee ti María ndyanu cha' bi', quiña'a tsa ngulacua ti' cha' ngua jua'a. ²⁰ Li' ngutu'u ngu' nu ndya'a cua ji'i xlya', ndyaa ngu'; tso'o tsa ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i lcaa cha' nu cua ndyuna ngu', cuentya ji'i lcaa cha' nu cua na'a ngu'. Chañi cha' cua nteje tacui cha' bi', lcaa cha' nu cua nchcui' xca lo'o ngu' bi'.

Ngusta ngu' xtañi cubi', lo'o jua'a ngulacua ngu' ji'i

²¹ Cua ndu'u scua snu' tsa, li' ngulacua ngu' ji'i nu cubi' cuañi' bi' cuentya ji'i ngu' judío. Li' ngusta ngu' xtañi cha' Jesús caca naa yu, nacui ngu', cha' la cui' jua'a cua ndacha' xca ji'i ycu'i' Ndyosi ji'i María lo'o tya lyiji caca tana.

²² Tiya' la li', lo'o ndye nguxco'o ngu' tsa cuentya ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni cha' cua ngula cubi', li' ndyaa lo'o ngu' ji'i nu piti Jesús bi' ca quichi' Jerusalén cha' tya ngu' xlya' be ji'i ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i cubi' bi'. ²³ Jua'a ngua'ni ngu', cha' ndi'ya nscua lo quityi ji'i ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na: “Cubi' qui'yu nu ngula clyo ji'i ma' ni, ta ma' ji'i cha' caca yu cña ji'i ycu'i' Ndyosi”, nacui quityi. ²⁴ Bi' cha' ndyalaa ngu' bi', cha' sta ngu' msta nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nu msta bi' laca tucua tya'a cru, masi tucua tya'a tyupe' sube ti.

²⁵ Tyempo bi' nde quichi' Jerusalén ndi'i sca nu cusu' nu naa Simeón; ñati tso'o laca yu, nu ndaquiya' tsa cña ji'i ycu'i' Ndyosi, nu ndalo tsa tyiquee nchcui' lo'o ycu'i' Ndyosi. Ntajatya tsa yu ji'i sca ñati tlyu nu ta ycu'i' Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu, bi' laca Cristo nu caa cha' cua'ni lya'a ji'i ngu' Israel ji'i nu cuxi. Lo'o jua'a cua ndi'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o nu Simeón bi'; ²⁶ ngua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' yu cha' ná cajaa chca yu ña'a cuayá' tyalaa tsa nu ña'a yu ji'i nu Cristo, nu ta ycu'i' Ndyosi ji'i cha' caa nde chalyuu. ²⁷ Tsa bi' ngua'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' ndyaa nu cusu' bi' ca ne' laa tlyu, bi' cha' ndyaa clya nu cusu' bi' li'. Ndi'i yu lo'o ndyalaa sti xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' ji'i cubi' cha' cua'ni ngu' lo'o cua ña'a ca cha' cusu' nu nscua cha' cua'ni ngu' ne' laa. ²⁸ Li' ndaya' Simeón ji'i nu cubi' bi', nguxana ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya cubi' bi' li'. Ndi'ya nacui yu ji'i Ni:

²⁹ Ndyosi Xu'na ya, cua nda nu'u chacuayá' cha' cajaa na' tso'o ti, nacui yu ji'i ycu'i' Ndyosi.

Cua ndye ngua'ni nu'u cña nu nacui nu'u cha' caca jna', cha' ndyu'ni na' cña cuentya jinu'u, nacui nu cusu' bi'.

³⁰ Lo'o si'yu cloo ycu'i' ca na' cua na'a na' ji'i ycu'i' nu culo ji'i ñati laja cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu';

³¹ lo'o jua'a ñati tyucui ña'a chalyuu, ña'a ngu' cha' bi'.

³² Caca ycu'i' nu bi' sca xee tlyu nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu;

tlyu tsa cha' tso'o caca ycu'i' nu bi' cuentya ji'i ñati jinu'u, nu ngu' Israel bi'. Jua'a cha' nda nu cusu' Simeón bi' lo'o ycu'i' Ndyosi.

³³ Li' ndube tsa ti' José lo'o xtya'a Jesús, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Simeón lo'o ycui' Ndyosi, ñi'ya nu caca ji'i nu cubi' bi'. ³⁴⁻³⁵ Lo'o li' ngulacua nu cusu' Simeón ji'i ngu' bi'. Nde laca cha' nu nda nu cusu' lo'o María xtya'a Jesús li':

—Quiña'a tsa cha' tso'o caca ji'i ngu' Israel xqui'ya cubi' re —nacui' nu cusu' bi'—, masi ntsu'u ñati nu chii' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i, pana ntsu'u ñati nu caja chalyuu cucui' ji'i xqui'ya cubi' re. Culo tu' cubi' re lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ne' cresiya ji'i ñati; caca cubi' re sca cha' tlyu nu cua nda ycu' Ndyosi ji'i ñati, masi ná tyaja'a lcaa ñati tucua' cha' ji'i —nacui' Simeón ji'i María xtya'a cubi' bi'—. Lo'o jua'a jinu'u —nacui' nu cusu' bi'—, tyacua sca cha' xñi'i ti' jinu'u xqui'ya cha' ná taquiya' ngu' ji'i sñi' nu'u.

³⁶ Ntsu'u sca nu cuna'a nu laca tu'ba ji'i ycu' Ndyosi, nu ndi'i ne' laa bi'; Ana naa nu cuna'a bi', sñi' Fanuel laca, lo'o la cui' ñati ty'a'a ji'i ngu' Aser laca nu cuna'a bi'. Cusu' tsa ma' bi' juani. Tya cuañi' ma' lo'o ngu' clyo'o ma'; pana cati ti' yija nguti'i ma' lo'o clyo'o ma', lo'o li' ngu' juani nu qui'yu bi'. ³⁷ Ndyanu ti'i ma' tyucui' tyempo lo'o ndi'i ma' chalyuu, lo'o nu juani ntsu'u jacuayala ntucua jacua yija ma'. Tyucui' tyempo ndi'i ma' ca ne' laa tlyu bi', nde tsá lo'o jua'a nde talya ndyu'ni tlyu ma' ji'i ycu' Ndyosi; ná ndacu ma' tyaja hora lo'o nchcui' ma' lo'o ycu' Ndyosi. ³⁸ Lo'o ndye nchcui' Simeón lo'o xtya'a Jesús, la cui' hora bi' ndyalaa ma' Ana bi' ca su nga'a ngu' lo'o Jesús ca ne' laa, la cui' cubi' bi' ni. Ndy'a tsa ma' xly'a'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya cha' cua na'a ma' ji'i nu cubi' bi'. Li' nchcui' tsa ma' lo'o tyuu ty'a'a ngu' quich'i tyi ma', jua'a lo'o lcaa ngu' nu ndu' ti' ji'i Cristo ña'a cuayá' tyalaa tsá nu caa' yu cha' cua'ni lya'a yu ji'i ngu' Jerusalén ya' ngu' xa' tsu'. Nacu' ma' ji'i ngu' bi', cha' nu cubi' bi' laca nu culo lyiji ji'i ngu' ji'i yabe' nu cua nxyanu ycu' Ndyosi ji'i ngu'.

Nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quich'i Nazaret

³⁹ Lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni ngu', cña nu ngulo ycu' nu Xu'na na ji'i ngu' judío cua sa'ni la cha' cua'ni ngu', li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' ca nde loyuu su cuenta'y Galilea; ndyalaa ngu' ca quich'i Nazaret nu laca quich'i tyi ngu' li'. ⁴⁰ Ca Nazaret bi' ngulunu nu piti bi'; ngua lye la juersa ji'i yu, cua nchca cuayá' la ti' yu. Lo'o jua'a ycu' Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'i yu.

Nquije nu piti ji'i ngu' cusu' ca su nga'a yu ne' laa

⁴¹ Lcaa yija ndyaa'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ta'a nde quich'i Jerusalén, cha' ca bi' ndyu'ni tlyu ngu' ta'a pascua. ⁴² Cua ntsu'u tii tyucuaa yija Jesús, lo'o ndyaa ngu' ta'a ca Jerusalén ñi'ya nu ndu'ni ti' ngu' lcaa yija. ⁴³ Nu lo'o cua ndyu'u ta'a, li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu' nde quich'i tyi ngu'. Ndyanu ycu' ti' Jesús ca quich'i bi', pana ná ngua cuayá' ti' xtya'a yu, ná jlo' ti' ycu' José cha' cua ndyanu yu; ⁴⁴ ngua ti' ngu' cha' ñaa yu laja tsa tlyu ti' ñati nu ñaa tyucui' bi'. Jua'a cha' ngulacua ti' ngu', bi' cha' tya ndyaa la ngu' tyucui' tyucui' tsa. Chacua' li' ngulana ngu' ji'i yu laja ngu' ty'a'a tso'o yu, laja ngu' ty'a'a yu. ¿Ma' caja yu li'? ⁴⁵ Ná nquije yu ji'i ngu' tsiya' ti; bi' cha' xa' nguxtyuu ngu' chaca quiya' nde Jerusalén, nclyana ngu' ji'i nu piti Jesús bi' li'.

⁴⁶ Lo'o jua'a ngua li', tsá nchca tyuna nquije nu piti bi' ji'i ngu', nga'a yu ca ne' laa. Tyi' ca chu' nu piti bi' ndi'i mstru nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna nu piti bi' lcaa cha' nu nchcui' ngu', lo'o jua'a tyuu tsa cha' nchcuane nu piti ji'i ngu' bi' li'. ⁴⁷ Lcaa ñati nu nga'a cacua ti, ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda nu piti bi'; ndube tsa ti' ngu' cha' nchca tsa ji'i

yu. ⁴⁸ Lo'o jua'a ngu' cusu' ji'i nu piti bi' ni, ndube tsa ti' ngu' bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu cha' stu'ba ti ntucua yu lo'o ngu' tlyu bi'. Li' nchcui' xtya'a yu lo'o yu: —¿Ni cha' laca ngua'ni nu'u jua'a, sñi'? —nacui—. Quiña'a tsa ngulacua ti' na' lo'o sti nu'u macala su ndyanu nu'u.

⁴⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o xtya'a yu:

—¿Ni cha' ndya'a mā ncyana mā jna'? ¿Ha ná jlo ti' cu'mā cha' ntsu'u cha' cua'ni na' cña ji'i Sti na'? —nacui Jesús li'.

⁵⁰ Pana, ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti lo'o nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a.

⁵¹ Li' ndu'u nu piti bi' ndyaa nde Nazaret chaca quiya' lo'o ngu' cusu' ji'i yu. Ña'a ti tya ndaquiya' tsa yu ji'i cha' nu nchcui' ngu' bi'. Lo'o jua'a xtya'a yu ni, nchco'o ma' lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'i. ⁵² Ñi'ya nu lijya ndyaluu Jesús, jua'a lijya ndyaca cuayá' la ti' yu. Tso'o tsa nti' ycu'i' Ndyosi ña'a Ni ji'i yu; lo'o jua'a ñati' chalyuu, tso'o nchcui' ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i yu.

3

Nda Juan cuij lo'o ngu' ne' quixi' su ná ndi'i ñati

¹ Cua ntsu'u ti'yu yija cha' laca Tiberio emperador nu laca loo ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu: Poncio Pilato laca loo nde loyuu su cuentya Judea cuentya ji'i nu Tiberio bi' li'; lo'o jua'a nu naa Herodes bi' ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea tyempo bi'; lo'o Felipe, tya'a ngula Herodes bi', laca yu loo loyuu su cuentya Iturea lo'o jua'a loyuu su cuentya Traconite la cui' tyempo bi'; lo'o chaca nu naa Lisania, laca yu loo loyuu su cuentya Abilinia li'. ² La cui' tyempo bi' laca Anás lo'o Caifás xu'na sti jo'ó. Li' nda ycu'i' Ndyosi cha' lo'o Juan sñi' Zacarias ca su ndya'a yu ne' quixi'. ³ Bi' cha' ndu'u Juan ndya'a yu nde nati' tyucui ña'a to' sta'a Jordán bi'; nchcui' tsa Juan lo'o lcaa ñati nu ndyu'u ti'i slo yu, cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' xtyanu ngu' lcaa cha' cuxi bi'. Li' ntyucuatya Juan ji'i ngu' bi'. Jua'a cui'ya ycu'i' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i ngu' bi' li', nacui Juan. ⁴ Laca cha' bi', ñi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o cusu' Isaiás nu nda cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati' cua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi': Cuij ndañi nxi'ya sca ñati' ne' quixi':

“Xaala cly a mā sca tyucuij su caa ycu'i' nu Xu'na na”, nacui nu nxi'ya bi'.

“Xquiñi tso'o mā tyucuij su tyeje tacui ycu'i'.

⁵ Cua'ni cha'a mā lcaa laja cua'a, jua'a cuityi mā lcaa ca'ya, lcaa cuati yuu; cua'ni liñi mā lcaa su nxyi'i tyucuij, jua'a cua'ni stu'ba tso'o mā tyucui ña'a tyucuij”, nacui.

⁶ “Cua ngulala ti cha' ña'a ngu' tyucui ña'a chalyuu, cha' taca cua'ni lyaá ycu'i' Ndyosi ji'i ñati.”

Jua'a nguscua jyo'o Isaiás lo quityi bi'.

⁷ Quiña'a ñati ndyalaa su ndu Juan cha' tyucuatya ngu'. Li' nchcui' Juan lo'o ngu' quiña'a bi':

—Ñi'ya nti' cuaña tyaala, jua'a nti' cu'mā —nacui Juan—. ¿Ha cua nchcutsjji ngu' ji'i mā lacua? ¿Ha juani ndube ti' mā cha' xcube' ycu'i' Ndyosi ji'i mā lo'o tye chalyuu? —nacui—. ⁸ Tso'o lacua, culu'u mā ji'i ya si chañi cha' cua ngulochu' mā cha' cuxi nu ntsu'u ji'i mā; ná ñacui mā cha' sñi' ycu'i' Ndyosi laca mā, xqui'ya cha' ndyu'u mā ji'i jyo'o Abraham. Cha' liñi ta na' lo'o ma —nacui Juan—, cha' taca ji'i ycu'i' Ndyosi subi Ni ji'i xa' la ñati nu caca sñi' Abraham ñi'ya laca na juani, masi nti' mā cha' na ple ti nu xa' la ñati bi', masi nti' mā cha' ñi'ya laca quee re, jua'a ti laca ngu' —nacui Juan ji'i ngu'—.

⁹ Ñi'ya ndu sca ñati lo'o hacha ji'i cha' clyaja lo yaca si'yu ji'i yu, jua'a nti'

ycui' Ndyosi. Si'yu yu bi' lcaa yaca nu ná nda si'yu tso'o, cha' tyaquj yaca bi' lo quii'; jua'a xcube' Ni ji'i ñati nu ná ntaja'a xtyanu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i.

¹⁰Lo'o ndye ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' ji'i Juan bi':

—¿Ni cña cua'ni ya lacua?

¹¹Li' ngulu'u Juan ji'i ngu':

—Nde laca cña nu cua'ni ma —nacu' Juan—. Si ntsu'u tucua tya'a camxa ji'i sca ma, ta ma tsaca ji'i sca ñati ti'i nu ná ntsu'u ji'i tsiya' ti; si ntsu'u na cacu ma, li' sa'be ma xi cha' ta ma xi cacu ñati nu ná ntsu'u tsiya' ti ji'i —nacu' Juan ji'i ngu'.

¹²Lo'o jua'a yaa xi ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu' cuentya ji'i ngu' xa' tsu', yaa ngu' cha' tyucuatya Juan ji'i ngu'. Li' nchcuane ngu' bi' ji'i Juan:

—¿Ñi'ya cña cua'ni ya, mstru? —nacu' ngu' bi' ji'i Juan.

¹³—Ná tyeje tacui cuayá' cha' culo ma cñi cña loo ngu' —nacu' Juan ji'i ngu' bi'.

¹⁴Lo'o xi ngu' sendaru ndyalaa cha' cacha' ji'i Juan li':

—Jua'a cuare, ¿ñi'ya cña cua'ni ya? —nacu' sendaru bi'.

—Nga'aa xlyaa ma na nu ntsu'u ji'i ñati, ni nga'aa xcutsji ma ji'i ngu'; nga'aa sta ma qui'ya laja ti ji'i ngu', cha' caja cha' bi' ji'i ma. Lo'o jua'a, nga'aa ñacu' ma cha' xti ti caya' ndyiji ji'i ma —nacu' Juan ji'i ngu' sendaru bi'.

¹⁵Ncyacua tsa ti' ngu' su ndi'i ti ngu', cha' ngua ti' ngu' cha' Juan laca nu Cristo nu cua caa ti chalyuu. ¹⁶Li' nchcui' Juan lo'o lcaa ngu' nu ndi'i bi':

—Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ma —nacu' Juan—, pana cua caa ti chaca ñati slo cu'ma nu nchca la ji'i que na'. Lo'o na' cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'. Tso'o tsa cña ngu'ji 'na nti' na', masi caña ntsu'u quiya' ñati bi' sat'i' na' juata. Lo'o nu ñati bi' ni, ná tyucuatya yu ji'i ngu' lo'o hitya ti, pana cua'ni yu cha' tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu', nu lo'o tyucuatya yu ji'i ngu'. Lo'o li' cua'ni lubii Ni ji'i ngu' bi' lo'o xee ji'i Ni, cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' —nacu'—. ¹⁷Ñi'ya ndu'ni xu'na ltya, jua'a cua'ni Ni; ñi'ya ndyu'u co'o yu ji'i nscua' pana ndaquj yu cualya' lo'o nguti, jua'a sa'be tya'a Ni ji'i ñati. Li' su'ba Ni ji'i ñati cuxi cha' tyaquj ngu' lo quii' nu nga'aa ca tyubi'.

¹⁸Jua'a quiña'a tsa cuji nda Juan lo'o ñati, nu lo'o nchcui' yu lo'o ngu' ñi'ya laca cha' tso'o nu caca ji'i Jesús. ¹⁹Lo'o li' ngusta Juan qui'ya ji'i gobernador Herodes cha' nguaana ycu'i' nu cusu' bi' ji'i Herodías clyo'o tya'a yu nu naa Felipe. Lo'o jua'a tya ntsu'u la xa' cha' cuxi nu ngua'ni nu cusu' Herodes bi'.

²⁰Pana ná ndaquiya' Herodes bi' ji'i cha' nu nchcui' Juan lo'o, masi cuxi la ngua'ni yu, cha' ngusu'ba yu ji'i Juan ne' chcu'a.

Ntyucuatya Juan ji'i Jesús

²¹Nu lo'o tya lyiji tsa Juan bi' ne' chcu'a, tya ndu yu to' sta'a ntyucuatya yu ji'i quiña'a tsa ñati, li' ndyalaa Jesús slo cha' tyucuatya Juan ji'i. Laja lo'o ntyucuatya yu ji'i Jesús, li' nchcui' Jesús lo'o ycu'i' Ndyosi; ndyaala tyucui' ca nde cua li'. ²²Ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi su ndu Jesús; ñi'ya nu ndyacu' sca tyupe', jua'a ngua'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo xlya hique Jesús. Li' nguañi nchcui' ycu'i' Ndyosi nde cua:

—Sñi' na', tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Tyaca'a tsa nu'u jna' —nacu' ycu'i' Ndyosi ji'i Jesús.

Jyo'o cusu' ji'i Jesucristo

²³Calaa tyii yija cua ntsu'u Jesús lo'o nguxana ndyu'ni yu cña ji'i ycu'i' Ndyosi Sti yu. Ngua ti' ngu' cha' José ngua sti yu, lo'o sti José bi' ngua jyo'o Elí;

²⁴lo'o sti Elí bi' ngua jyo'o Matat;

Leví ngua naa sti Matat bi';
Melqui ngua naa sti Leví bi';
Jana ngua naa sti Melqui bi';
lo'o chaca José ngua sti Jana bi';
²⁵ Matatías ngua naa sti José bi';
Amós ngua naa sti Matatías bi';
Nahum ngua naa sti Amós bi';
Esli ngua naa sti Nahum bi';
Nagai ngua naa sti Esli bi';
²⁶ Maat ngua naa sti Nagai bi';
lo'o chaca nu naa Matatías ngua sti Maat bi';
Semei ngua naa sti Matatías bi';
lo'o chaca nu naa José ngua sti Semei bi';
sñi' Judá ngua nu José bi';
²⁷ Joana ngua naa sti Judá bi';
Resa ngua naa sti Joana bi';
Zorobabel ngua naa sti Resa bi';
Salatíel ngua naa sti Zorobabel bi';
Neri ngua naa sti Salatíel bi';
²⁸ lo'o chaca nu naa Melqui ngua sti Neri bi';
Adi ngua naa sti Melqui bi';
Cosam ngua naa sti Adi bi';
Elmodam ngua naa sti Cosam bi';
Er ngua naa sti Elmodam bi';
²⁹ Josué ngua naa sti Er bi';
Eliezer ngua naa sti Josué bi';
Jorim ngua naa sti Eliezer bi';
lo'o chaca Matat ngua sti Jorim bi';
³⁰ lo'o chaca nu naa Leví ngua sti Matat bi';
Simeón ngua naa sti Leví bi';
lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Simeón bi';
lo'o chaca nu naa José ngua sti Judá bi';
Jonán ngua naa sti José bi';
Eliaquim ngua naa sti Jonán bi';
³¹ Melea ngua naa sti Eliaquim bi';
Mainán ngua naa sti Melea bi';
Matata ngua naa sti Mainán bi';
Natán ngua naa sti Matata bi';
³² David ngua naa sti Natán bi';
Isaí ngua naa sti David bi';
Obed ngua naa sti Isaí bi';
Booz ngua naa sti Obed bi';
Salmón ngua naa sti Booz bi';
Naasón ngua naa sti Salmón bi';
³³ Aminadab ngua naa sti Naasón bi';
Aram ngua naa sti Aminadab bi';
Esrom ngua naa sti Aram bi';
Fares ngua naa sti Esrom bi';
lo'o chaca nu naa Judá ngua sti Fares bi';
³⁴ Jacob ngua naa sti Judá bi';
Isaac ngua naa sti Jacob bi';

Abraham ngua naa sti Isaac bi';
 lo'o nu naa Taré ngua sti Abraham bi';
 Nacor ngua naa sti Taré bi';
³⁵ Serug ngua naa sti Nacor bi';
 Ragau ngua naa sti Serug bi';
 Peleg ngua naa sti Ragau bi';
 Heber ngua naa sti Peleg bi';
 Sala ngua naa sti Heber bi';
³⁶ Cainán ngua naa sti Sala bi';
 Arfaxad ngua naa sti Cainán bi';
 Sem ngua naa sti Arfaxad bi';
 Noé ngua naa sti Sem bi';
 Lamec ngua naa sti Noé bi';
³⁷ Matusalén ngua naa sti Lamec bi';
 Enoc ngua naa sti Matusalén bi';
 Jared ngua naa sti Enoc bi';
 Mahalaleel ngua naa sti Jared bi';
 lo'o chaca nu naa Cainán ngua sti Mahalaleel bi';
³⁸ Enós ngua naa sti Cainán bi';
 Set ngua naa sti Enós bi';
 Adán ngua naa sti Set bi';
 lo'o liñi la ñacui na cha' ycui' Ndyosi laca sti jyo'o Adán bi', cha' ycui' Ni laca
 nu cua nguñá ji'i nu Adán bi'.

Lcaa ngu' nu nscua xtañi lo quityi re ni, ngua ngu' jyo'o cusu' ji'i Jesucristo
 nde chalyuu.

4

Ngua ti' nu xña'a tyijiloo ji'i Jesús

¹ Ngutsa'á tyiquee Jesús ndi'i Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya ji'i, nu lo'o
 ndu'u Jesús to' sta'a Jordán ñaa chaca quiya'; nde sca nat'i' btyi su ná ndi'i ñati
 ndyaa li', ² cha' tu'ba tsá ndyaa lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'i yu. Ca bi' nchcui'
 cuayá' nu xña'a lo'o Jesús. Nu lo'o ndu'u scua tu'ba tsá, ntyute' tsa Jesús li',
 cha' ná sca na ndyacu yu tsiya' ti. ³ Lo'o li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u —nacui' nu xña'a bi'
 ji'i—, cua'ni nu'u cha' caca nu quee re sca xlyá cacu na lacua.

⁴ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Lo quityi ji'i ycui' Ndyosi nscua cha' ndi'ya: “Si'i na cu'ú ñati chalyuu cha'
 cacu ngu' tyaja ti; lo'o cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi, li' chañi
 cha' tyu'ú ngu’”, —nacui' Jesús ji'i nu xña'a bi'.

⁵ Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' ji'i yu ca lo xlya ca'ya cua. Sca hora ti ngulu'u nu
 xña'a bi' tyucui ña'a chalyuu ji'i Jesús. ⁶ Li' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu chaca
 quiyá':

—Ta na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u loo ji'i lcaa chalyuu jua —nacui' nu
 xña'a bi'—, cha' caja lcaa na nu ndi'i jua jinu'u —nacui'—. Ntsu'u chacuayá'
 bi' jna'. Lo'o jua'a ta na' chacuayá' bi' ji'i cua ña'a ca ñati nu nti' na' cha' caca
 loo —nacui'—. ⁷ Sca ti si tyu sti' nu'u loo na', si cua'ni tlyu nu'u jna', li' caja
 chacuayá' bi' jinu'u —nacui' nu xña'a bi' ji'i Jesús.

⁸ Li' nguxacui' Jesús cha' ji'i:

—Tyatsu' nu'u slo na', Satanás —nacui'—. Lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya
 nchcui': “Sca ti ji'i ycui' Ndyosi nu Xu'na ma' cua'ni tlyu ma' ji'i, sca ti cha' ji'i

ycui' Ni nga'a cha' taquiyá' mā nde chalyuu". Si'i loo nu'u tyu sti' na' lacua —nacuĭ Jesús jĭ'i.

⁹Li' ndyaa lo'o nu xña'a bi' jĭ'i Jesús nde quichĭ Jerusalén, ngusacuĭ jĭ'i Jesús ndyaa ca que laa tonu bi'. Lo'o li' xa' nchcui' nu xña'a bi' lo'o yu:

—Si chañi cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca nu'u —nacuĭ—, xtyú lo'o nu'u jĭ'i ycui' ca nu'u ca chcuá'a re. ¹⁰Lo quityi jĭ'i ycui' Ndyosi ndi'ya nchcui': Culo ycui' Ndyosi cña jĭ'i xcá jĭ'i Ni cha' ña'asĭ ngu' jinu'u.

¹¹Lo'o ya' ti xcá xatu ngu' jinu'u li',

cha' ná caca quicha quiyá' nu'u su tyú nu'u chu' quee.

Jua'a nscua lo quityi jĭ'i ycui' Ndyosi —nacuĭ nu xña'a bi' jĭ'i Jesús.

¹²Li' chaca quiyá' nguxacuĭ Jesús cha' jĭ'i nu xña'a bi':

—Lo'o jua'a ndi'ya nchcui' lo quityi jĭ'i ycui' Ndyosi: “Ná chcuĭ' cuayá' ma lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na mā”, nacuĭ quityi.

¹³Cua ndye nchcui' nu xña'a bi' lo'o Jesús li', lo'o ná ngua jĭ'i tyijĭloo jĭ'i yu tsiya' ti. Hora ti ndu'u nu xña'a bi' ndyaa li'; ca tiya' la caja ñi'ya caca nu tyijĭloo jĭ'i Jesús, ngua ti'.

Cua nguxana Jesús ndyu'ni cña jĭ'i ycui' Ndyosi ca Galilea

¹⁴Li' nguxtyuu Jesús ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea chaca quiyá'. Tlyu tsa chacuayá' nguiju jĭ'i Jesús xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi, ña'a cuayá' tyucui ña'a loyuu ca bi' ndañi nchcui' ngu' cha' jĭ'i yu. ¹⁵Lcaa quichĭ su ndyaa yu nda yu cha' lo'o ngu' ca ne' laa jĭ'i ngu' judío, lo'o jua'a lcaa ñati' ngua'ni chĭ ngu' loo Jesús.

Lo'o ndi'j Jesús nde quichĭ Nazaret

¹⁶Li' ndyalaa Jesús nde quichĭ Nazaret, su nguluu yu. Lo'o ndyalaa tsá nu ndi'j cña' ngu', li' ndyaa yu ne' laa jĭ'i ngu', cha' xcui' jua'a ndu'ni yu tsa bi'. Li' ndatu Jesús cha' chcuĭ' yu lo quityi nu nscua cha' jĭ'i ycui' Ndyosi; ¹⁷quityi nu ngusca jyo'o Isaías, bi' laca quityi nu nda ngu' jĭ'i Jesús cha' chcuĭ' yu lo. Li' nguscana Jesús quityi bi', ngulana macala nscua cha' nu nchcui' ndi'ya:

¹⁸Cua ngulacua ycui' Ndyosi nu Xu'na na jna', nacuĭ lo quityi bi'.

Cua ngua'a loo Ni jna', bi' cha' cua ndi'j Xtyi'i ycui' Ndyosi lo na', cha' chcuĭ' na' cha' tso'o lo'o ngu' ti'i.

Cua nda Ni jna' lijyaa cha' cua'ni cho'o na' tyiquee ñati' nu xñi'j tsa ti', nacuĭ lo quityi bi'.

Ntsu'u cha' chcuĭ' na' lo'o ngu' nu laca preso jĭ'i nu xña'a, cha' cua tyu'u ti ngu' ya' nu xña'a bi'.

Ta na' xee nu tyu'u ne' cresiya jĭ'i ñati' nu ndyacu' hique ngu'.

Lo'o lya' tsa ti' ngu' jĭ'i tyá'a ngu' ni, li' ta na' chacuayá' jĭ'i ngu' cha' tyu'u ngu' laja ti.

¹⁹Na lijya ti na' cha' chcuĭ' na' lo'o ngu', cha' cua ndyalaa tyempo tso'o la nu nda ycui' Ndyosi nu Xu'na na jĭ'i ngu'.

Jua'a nscua lo quityi su nchcui' Jesús.

²⁰Li' nguxcatya'a Jesús quityi bi', xa' ndya yu quityi bi' jĭ'i xirta ne' laa bi', xa' ndyaa tucua Jesús li'; pana lcaa ngu' nu ndi'j ne' laa bi' ña'a tsa ngu' jĭ'i yu. ²¹Li' nguxana Jesús nda yu cha' lo'o ngu':

—Hasta juani cua ndu'u tucua cha' bi' su ntucua ycui' mā, cha' nu ndyuna ca ti mā —nacuĭ Jesús.

²²Ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' jĭ'i Jesús cha' tso'o tsa nchcui' yu, jua'a ndiya tsa ti' ngu' cha' nu nda yu lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu nchcui' ngu' lo'o tyá'a ngu' jĭ'i yu li':

—¿Ha si'i ca sñi' José laca yu re? —nacuĭ ngu'

²³ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ná tyiquee' tiya' la xi ta mā cha' re lo'o na': “Si nu jo'o laca nu'u, cua'ni nu'u jo'o ji'i ycu' ca lacua”. Lo'o jua'a ná tyiquee' ñacui mā jna': “Cua ndyuna ya cha' ji'i lcaa cña tonu nu ngua'ni nu'u nde quichí Capernaum bi”, ñacui mā. “La cui' jua'a cua'ni nu'u nde quichí tyi na lacua, cha' ña'a ya xi”, ñacui mā 'na li'. ²⁴ Ta na' sca cha' liñi lo'o mā lacua —nacui Jesús—. Macala su chcu' sca ñatí cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' tya'a quichí tyi yu, ná taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcu' yu, cha' la cui' tya'a quichí tyi ngu' laca yu. ²⁵ Tyempo lo'o nguti'i jyo'o cusu' Elías chalyuu —nacui—, ntsu'u ti' mā cha' cua nteje tacui sna yija ntucua scuá co' nu ná ngua'ya tyo tsiya' ti; tlyu tsa jbi'ña ngua tyucui ña'a chalyuu li'. Tyuu tsa tya'a nu cuna'a ti'i nguti'i loyuu re tyempo bi'; ²⁶ pana nda ycu' Ndyosi ji'i Elías cha' tsa yu slo sca ti nu cuna'a ti'i nu ndi'i nde quichí Sarepta, sca quichí tyijyu' la nde loyuu su cuentya Sidón. Ná ndyaa Elías slo ni sca nu cuna'a ti'i tya'a quichí tyi ngu' Israel. ²⁷ La cui' jua'a ngua lo'o nguti'i jyo'o Eliseo. La cui' tyempo bi', nguti'i tsa ngu' quicha nu ngutsu' cuaña' nde loyuu re; pana ni sca ngu' bi', ná ndyaca tso'o ngu' ji'i quicha bi'. Sca ti nu Naamán bi', sca ti nu bi' ndyaca tso'o; sca ngu' xa' tsu' ngua yu, cha' loyuu su cuentya Siria laca su ngutu'u yu —nacui Jesús ji'i ngu' bi'.

²⁸ Laja lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcu' Jesús su ndi'i ngu' ne' laa bi', ngua ñasi' tsa ngu' bi' li'. ²⁹ Lo'o li' ndyatū ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, ngulo'o ngu' ji'i yu cha' tyu'u yu ca to' quichí. Li' ntejeya' ngu' ji'i Jesús, ntojolaqui ngu' ji'i yu ña'a cuayá' ndyalaa ngu' lo'o yu ca to' cua'a, sca to' yuu nu ntsu'u to' quichí bi'. Ngua ti' ngu' cha' xtyú ngu' ji'i yu tsa yu nde chcu'a'a, ³⁰ pana tso'o ca ti ndu'u Jesús ya' ngu'; ntejetacui yu laja ngu', ndyaa yu li'.

Sca ñatí nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

³¹ Li' cua ndi'i Jesús nde quichí Capernaum, sca quichí nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea bi'. Nu lo'o ngua tsa nu ndi'i cña' ngu', li' nguxana Jesús ngulu'u yu ji'i ngu' ca ne' laa ji'i ngu'. ³² Ndube tsa ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ngu'. Ngua ti' ngu' cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu lo'o nchcu' yu lo'o ngu'.

³³ Ca ne' laa bi' ntsu'u sca nu qui'yu nu ngusñi sca cui'i cuxi ji'i. Cui' tsa ngusi'ya nu quicha bi' ji'i Jesús lo'o na'a cha' li'jya yu nde ne' laa:

³⁴ —¿Ni cña cua'ni nu'u ca nde, Jesús Nazaret? —nacui nu qui'yu quicha bi'—. ¿Ha na cua nti' nu'u cua'ni tye nu'u cha' 'na tsiya' ti? Nslo tso'o na' jinu'u, cha' ycu' nu lubii laca nu'u; cua nda ycu' Ndyosi jinu'u li'jya ca nde.

³⁵ Ngua'a Jesús cha' ji'i nu quicha li'; ngulo yu cña ji'i cui'i cuxi bi', cha' nga'aa cua'ni cuxi lo'a yu quicha bi'.

—Chca'a ti nu'u —nacui Jesús—. Nga'aa cua'ni xña'a cui'i lo'o nu'u.

Li' nguxlyú nu cui'i cuxi bi' ji'i yu quicha nde loo su ndi'i ngu' quiña'a bi'. Lo'o li' ndu'u nu cui'i cuxi bi' ndyaa, nga'aa ngua'ni cuxi lo'o nu quicha bi' li'.

³⁶ Ngulacua tsa ti' ngu' li', nguxana nchcu' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Macala ngujui cha' nu nchcu' Jesús cua? —nacui ngu'—. ¿Ni cha' laca cha' tso'o tsa ngujui chacuayá' ji'i yu cua cha' culo yu cña ji'i cui'i cuxi? Hora ti nduna cui'i cuxi cha' nu nchcu' yu lo'o, ndu'u cui'i bi' ndyaa li' —nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

³⁷ Bi' cha' nguañi cha' bi' tyucui ña'a loyuu ca bi', nchcu' tsa ngu' cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i xtya'a laa Simón Pedro

³⁸ Li' ndu'u Jesús nde ne' laa, ndyaa yu to' tyi Pedro. Quicha tsa xtya'a laa Simón Pedro bi', cha' tlyu tsa tyique' ngusñi jil'i ma'. Tya'na tsa nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tsaa na'a xi jil'i ma'. ³⁹ Ndu ti Jesús slo ma' ña'a tsa yu jil'i ma'. Li' ngua'a yu jil'i tyique' bi', cha' tyu'u tyique' jil'i ma'. Hora ti ndaca'a ma', ngua'ni cña ti' ma' cha' caja xi na cacu ngu'.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tyuu tya'a ngu' quicha

⁴⁰ Lo'o ndyaa cuichaa, li' ndyaa lo'o ngu' jil'i lcaa tya'a ngu' nu quicha tsa cha' ngusñi tyuu lo quicha jil'i ngu', ndyalaa ngu' ca slo Jesús. Li' ngusta ya' Jesús hichu' ngu' quicha cuentya scaa ti ngu'. Hora ti ndyaca tso'o ngu' li'.

⁴¹ Lo'o jua'a ngutu'u cui'i cuxi jil'i tyuu tya'a ngu' quicha bi' li'. Ndu'u si'ya cui'i bi' lo'o ndu'u jil'i ngu':

—Sca ti nu'u laca Sñi' ycui' Ndyosi —nacui' cui'i bi' jil'i Jesús.

Li' ngua'a Jesús chacuayá' jil'i cui'i cuxi cha' nga'aa chcui' bi' tsiya' ti. Cua ndyuloo cui'i bi' jil'i Jesús, cha' la cui' Cristo nu cua nda ycui' Ndyosi jil'i lijya chalyuu laca yu bi'.

Nda Jesús cuij lo'o ngu' ca nde Galilea

⁴² Lo'o nguxee chaca tsá, li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca chaca se'j su tyi'i ycui' ti yu ca ne' quixi'. Ngulana tsa ngu' jil'i li', ña'a cuayá' nquiye jil'i ngu' macala su nga'a yu. Ngua ti' ngu' tatsaa ngu' jil'i Jesús cha' nga'aa tsaa yu xa' se'j. ⁴³ Li' nacui' Jesús jil'i ngu':

—Lo'o nde xa' quich' ntsu'u cha' ta na' cha' tso'o nu jil'i ycui' Ndyosi lo'o ñati, cha' cua ndyalaa tyempo cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i ñati chalyuu. Bi' laca cña nu cua nda Ni jna' lijyaa cha' chcui' na' cuentya jil'i ycui' Ni.

⁴⁴ Jua'a ti ndya'a Jesús lcaa ne' laa jil'i ngu' ca nde Galilea, nda yu cuij lo'o ngu'.

5

Nguxtyucua Jesús jil'i ngu' lo'o ndyaa ngu' cuta cualya

¹ Ngua sca tsá ndyaa Jesús to' tayu' Genesaret. Tyuu tsa tya'a ñati lca'a jil'i yu. Li' tachaa tsa ndi'i ngu' ca su ndu yu to' tayu' bi', cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' lo'o nchcui' yu cha' jil'i ycui' Ndyosi. ² Cua na'a Jesús su ndacu' tucua tya'a yaca ni'i sube ti ca to' tayu' bi'. Ná tucui nga'a ne' yaca ni'i sube bi' tsiya' ti, pana cacua ti bi' ndu ngu' ngui' ngu' taraya jil'i ngu', cha' cua ndye ngua'ni ngu' cña. ³ Li' ndyatí Jesús ne' sca yaca ni'i jil'i Simón, nchcui' lo'o yu cha' tucuni' yu jil'i yaca ni'i cha' tsaa ca lo hitya la xi. Ndyaa tucua Jesús nde siyu' ti yaca ni'i bi', li' nguxana Jesús nclyu'u cha' jil'i ycui' Ndyosi jil'i ngu' quiña'a bi'. ⁴ Lo'o cua ndye ngulu'u Jesús jil'i ngu', li' nacui' jil'i Simón:

—Yaa ma' lo'o yaca ni'i re ca su clyaa la hitya. Ca bi' cu ma' taraya cha' caja cualya jil'i ma' —nacui' Jesús.

⁵ Li' nguxacuj Simón cha' jil'i:

—Cusu' —nacui'—, tyucui talya nguta'a ya lo tayu' ngu' ya taraya; ni sca na ná ngujui jil'i ya tsiya' ti. Pana si jua'a culo nu'u cña 'na, tsaa ya ca su nacui' nu'u cha' cu ya taraya cajua —nacui' Simón li'.

⁶ Li' jua'a ngua'ni Simón lo'o tya'a yu, lo'o quiña'a tsa cualya ngujui jil'i ngu' li'. Xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya jil'i ngu', hasta nguta'a' taraya jil'i ngu' li'; ⁷ bi' cha' ngua'ni ya' ngu' jil'i tya'a ngu' nu nga'a ne' chaca yaca ni'i bi', cha' caq' ngu' xtyucua ngu' jil'i. Hora ti yaa ngu' li', ndojolaqui ngu' taraya ngutsa'a ne' ntsu'u cualya, cha' su'ba ngu' jil'i ne' yaca ni'i. Xi tya lyiji cha' clyu'u tyucuaa yaca ni'i bi' ne' hitya xqui'ya cualya bi'. ⁸ Lo'o

na'a Simón Pedro lcaa cualya bi', ngua cuayá' ti' yu cha' xqui'ya Jesús ngujui cualya ji'í ngu'. Hora ti ndyatu' sti' yu loo Jesús li', nchcui' yu lo'o:

—Tyu'u clya nu'u nde slo na', Xu'na —nacui' Simón ji'í—. Ntsu'u tsa xqui'ya na' cha' ñati' chalyu ti laca na'.

⁹ Ndube tsa ti' Simón, lo'o jua'a tya'a ndya'a yu ne' yaca ni'í ndube tsa ti' ngu', xqui'ya cha' quiña'a tsa cualya ngusñi ca ti ngu'. ¹⁰ Lo'o tyucuaa nu qui'yu sñi' Zebedeo nu nga'a ne' chaca yaca ni'í bi', nu naa Jacobo lo'o nu naa Juan ni, lo'o ngu' bi' ndyutsii tsa ngu'; la cui' tya'a ndya'a Simón cña laca ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o Simón:

—Ná cutsii mā —nacui'—. Tya tsubi' la cua laca ti cña ngua'ni mā, xcui' cña cuta cualya ngua'ni mā; pana juani, ta na' xa' cña ji'í mā, cha' caa lo'o mā ji'í xa' ñati' ca slo na' —nacui' Jesús ji'í Simón, jua'a ji'í tya'a ndya'a yu cña.

¹¹ Lo'o ndyalaa yaca ni'í bi' ca to tayu' chaca quiya', li' ngxu'tyanu ngu' bi' ji'í yaca ni'í, ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o Jesús li'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í sca ngu' quicha nu ndyatsu' cuaña'

¹² Lo'o ndi'í ti Jesús sca quichi, li' ndyalaa sca yu quicha slo; lye tsa ndyatsu' cuaña' yu quicha bi'. Lo'o na'a yu ji'í Jesús, hora ti ndyatu' sti' yu, ndyanu tu'ba yu hasta ca lo yuu. Tya'na tsa nchcui' yu lo'o Jesús li':

—Sí nti' nu'u cha' tyaca tso'o na', jlo ti' na' cha' taca jinu'u cua'ni jua'a jna' —nacui' nu quicha bi'.

¹³ Li' ngusta ya' Jesús chu' yu su ndyatsu' cuaña' yu:

—Tyaja'a na' —nacui' Jesús ji'í—. Caca lubii tyucui ña'a nu'u juani ti.

Laja lo'o nchcui' Jesús jua'a, hora ti ndatsu' quicha nu ndyatsu' cuaña' yu li'. ¹⁴ Lo'o li' nacui' Jesús ji'í yu, cha' ná cacha' yu ji'í ñati' ñi'ya ngua ji'í yu. Ndi'ya nchcui' lo'o yu:

—Yaa clya nu'u chcui' lo'o sti jo'ó nu ndi'í ne' laa —nacui' Jesús ji'í nu quicha bi'—. Cajua ta nu'u msta' nu nacui' jyo'o Moisés cha' ta na' ji'í ycuí' Ndyosi lo'o ndyaca tso'o na' ji'í quicha nu ntsu'u ji'na. Jua'a ca cuayá' ti' ñati' lo'o ycuí' sti jo'ó cha' tsa ngua lubii tyucui ña'a nu'u. Nga'aa ca quicha nu'u juani.

¹⁵ Lcaa tsa' cua nguañi la cha' ji'í Jesús li', cha' nchcui' tsa ngu' cha' ji'í. Bi' cha' quiña'a tsa ñati' ndyu'u ti'í slo Jesús, cha' cuna ngu' ña'a cha' nu nda yu lo'o ngu', cha' cua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' ji'í quicha nu ntsu'u ji'í ngu'.

¹⁶ Pana ntsu'u quiya' ndu'u Jesús ndyaa yu ca ne' quixi', ca su caca tyi'í yu ycuí' ti yu, cha' chcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi' Sti yu ca bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'í sca ñati' nu nchcu' tyucu' tyucui' ña'a yu

¹⁷ Ngua sca tsa nclyu'u Jesús cha' ji'í ycuí' Ndyosi ji'í tyuu tya'a ñati. Quichi tyi' ngu' bi' laca lcaa quichi sube ti nu ntsu'u nde Galilea, nu ntsu'u nde Judea, nu ndi'í cacua ti quichi Jerusalén. Laja nu tsa tlyu ti ñati bi', cua ndi'í tyuu tya'a ngu' fariseo. (Tacati tsa ycuí' ngu', nti' ngu'; lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' ji'í xa' ñati.) Lo'o jua'a ndi'í tyuu tya'a mstru nu ngulu'u cha' jo'ó ne' laa. Ngua tii lcaa ngu' nu ndi'í ca bi', cha' ycuí' Ndyosi laca nu nxyucua ji'í Jesús lo'o ndyu'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹⁸ Li' ndyalaa lo'o ngu' ji'í sca nu quicha nu ntsiya ne' catya, cha' cua nchcu' tyucu' tyucui ña'a yu quicha bi'. Ngua ti' ngu' cha' tyatí ngu' toni'í su nga'a Jesús, cha' tsa lo'o ngu' ji'í nu quicha bi' ca su ndu' ycuí' Jesús, ña'a lo'o catya ngua ti' ngu'. ¹⁹ Pana ná ngujui ñi'ya nu tyati' ngu' lo'o nu quicha bi' ni'í, cha' tachaa tsa ndi'í ñati; bi' cha' ndyacu' ngu' nde que ni'í. Li' ngulotsu' ngu' cuxi'ña, ngucha ngu' yaca que ni'í, cha' jua'a ngujui ñi'ya nda'ya ngu' ji'í nu quicha bi' liñi ca su nga'a

Jesús cla'be la su ndi'i ñati. ²⁰ Lo'o ti ngua cuayá' ti' Jesús cha' jlya tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' nacuj ji'i yu quicha bi':

—Cusu! —nacuj—, na cua ngua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi jinu'u ji'i qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacuj Jesús ji'i yu quicha bi'.

²¹ Li' ngulacua tsa ti' ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ngu' fariseo: “¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Ni cha' laca re? Cuxi tsa nchcui' yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o nchcui' yu jua'a”, nclyacua ti' ngu'. “Ná taca ji'i sca ñati chalyuu ñi'ya nti' yu re, ná taca cua'ni clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati; sca ti' ycu'i Ndyosi taca ji'i Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati.” Jua'a nclyacua ti' ngu'.

²²⁻²³ Cua jlo ti' Jesús ni cha' laca nu nclyacua ti' ngu'. Li' nchcuane yu ji'i ngu' bi':

—¿Ni cha' laca nti' ma jua'a? ¿Ha nti' ma cha' tucui la laca si ñacuj na' ji'i nu quicha cua cha' cua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i yu? ¿Ha nti' ma cha' yala la caca si ñacuj na' ji'i nu quicha: “Tyatu clyu nu'u tya'a nu'u”? ¿Ni cña yala la cua'ni na' cuentya ji'i yu cha lacua? ²⁴ Cua nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' jna', cha' cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati laja lo'o ndi'i na' nde chalyuu —nacuj Jesús—, Xqui'ya cha' bi' cua nda Ni 'na lijya nde chalyuu cha' caca na' ñati.

Li' xa' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu nu nchcu' tyucui tyucui ña'a yu:

—Nde laca cha' nu nda na' lo'o nu'u —nacuj Jesús ji'i yu—, tyatu clyu nu'u juani cha' tyaa nu'u nde to' tyi nu'u; tyaa lo'o nu'u ji'i catya su ngustii nu'u juani.

²⁵ Hora ti ndyatú yu quicha bi', laja lo'o na'a lcaa ñati bi' ji'i. Li' ndyaa lo'o yu ji'i catya su ngustii yu tsa la. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu lo'o ndu'u yu ndyaa yu, bi' cha' ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁶ Ndube tsa ti' ngu' ca su ndi'i ti ngu', li' lcaa ngu' ca bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi:

—Bilya ña'a na cha' ngua'ni ycu'i Ndyosi sca cha' tlyu tsa lo cua —nacuj ngu' ji'i tya'a ngu'.

Na ntsji ti ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' jua'a.

Ngusi'ya Jesús ji'i Leví cha' tya'a yu lo'o

²⁷ Ca tiya' la lo'o ndyaa Jesús xi lquichí, li' na'a yu ji'i sca ñati ca su ntucua yu nclyo yu cñi cña loo ngu'; Leví naa nu qui'yu bi'. Cña laca yu cha' culo yu cñi ji'i ñati cuentya ji'i ngu' xa' tsu'. Li' nacuj Jesús ji'i yu:

—Tyaa lca'a nu'u jna' —nacuj.

²⁸ Li' ndyatú Leví, nguxtyanu yu cña ji'i yu cha' tya'a yu lo'o Jesús li'.

²⁹ Tiya' la li' ngua'ni Leví sca ta'a tlyu ca to' tyi yu, cha' cua'ni chí yu loo Jesús. Lo'o jua'a ndyalaa tyuu tya'a ngu' slo, tya'a ndyu'ni Leví cña nclyo cñi cña loo ñati; jua'a ndi'i xi xa' la ñati. ³⁰ Li' nguxana ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ngu', nti' ngu', lo'o nu mstru cha' jo'ó bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

—¿Ni cha' laca cha' stu'ba ti ndacu ma tyaja, stu'ba ti nga'a ma lo'o ngu' cuxi cua? —nacuj ngu'—. Msu ji'i ngu' xa' tsu' laca ngu' cua, nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ñati. Lo'o jua'a ntucua xi xa' la ngu' nu ndya'a calle ti.

³¹ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Ñati nu tso'o tyucui ña'a, ná clyana ngu' bi' ji'i sca nu jo'o; ngu' quicha laca nu ndyaana ji'i sca nu jo'o —nacuj—. ³² Lo'o jua'a na', ná lijya na' cha' culana na' ji'i ñati nu nclyacua ti ti' cha' tso'o tsa ycu'i ca ngu'; na cua lijya na' cha' chcu' na' lo'o ngu' cuxi, cha' culochu' ngu' qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'.

Ca cha' ti' ngu' laja lo'o ndi'i Jesús chalyuu

³³ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ngu' fariseo, ¿ni cha' lu'ba ti nchcui' ngu' bi' lo'o ycu'i' Ndyosi? Lo'o jua'a ná ndacu ngu' tyaja tsá bi' lo'o nchcui' ngu' lo'o Ni. Pana ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; xcui' tso'o tsa ndacu ngu', xcui' tso'o tsa ndyi'yu ngu' —nacuj' ngu' ji'i Jesús.

³⁴ Ndi'ya nguxacuj' Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Lo'o caja clyo'o ngu' ni, ndacu ngu' nu ndya'a lo'o ji'i cutsii; ná ndi'i ngu' ntyute' ti ngu' tsá bi', nu lo'o ndi'i ngu' lo'o cutsii —nacuj' Jesús—. ³⁵ Pana nu lo'o tyalaa tsá nu tyaa lo'o ngu' ji'i cutsii, li' ná cacu ngu' tya'a tso'o cutsii; caca xñi'i ti' ngu' li'. La cui' jua'a chaa ti' tya'a tso'o na' juani, pana caca xñi'i ti' ngu' nde loo la —nacuj' Jesús li'.

³⁶ Lo'o li' nda Jesús cuji' re lo'o ngu':

—Ná nsa'be ngu' sa yu'be ste' cucui' ngu' cha' calya lo'o sca late' cusu' ji'i ngu'. Si jua'a cua'ni ngu', ná tyanu tso'o late' cucui' bi' li', tyati' jlyacua' su ngalya bi'; lo'o nu yu'be late' bi', ná stu'ba xee loo lo'o nu late' cusu' bi'. ³⁷ Lo'o chaca cha' ni —nacuj' Jesús ji'i ngu'—, ná nsu'ba ngu' ji'i' lcui' nu chca ndyu'u ti ne' tyaca' cusu'. Si su'ba ngu' ji'i' ne' tyaca' cusu', yala ti' catsu se'l' tyaca' bi'; clya'a tyaca', tye lcui' tyalú li'. ³⁸ Ne' tyaca' cucui' tyu'u' lcui' lo'o chca ndyu'u ti. ³⁹ Pana lo'o cua ndyi'o ngu' lcui' nu cua cusu', ná nti' ngu' co'o ngu' lcui' nu chca ndyu'u ti. “Tyixi la ndyi'yu lcui' nu cua cusu' bi'”, ñacu' ngu'.

Jua'a ngua cha' nu nda Jesús lo'o ngu'.

6

Ná ndiya ti' ngu' cña nu ngua'ni tya'a ndya'a Jesús

¹ Lo'o ngua sca tsá nu ndi'i cña' ngu', li' ndya'a Jesús tyucuij', lijya yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, nteje tacui' ngu' su nscua xtya' trigo ji'i ñati. Laja lo'o nteje tacui' ti ngu', ngusuu ngu' xi si'yu trigo. Li' ngusatá ngu' ji'i' tyuu ya' ti ngu' cha' tyalú si'yu trigo bi'; ndyacu ngu' xi si'yu li'. ² Lo'o li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu ndya'a lca'a ji'i' ngu' bi', nu lye tsa nchcui' lo'o ngu' taju ji'i' Jesús:

—¿Ni cha' laca ndyu'ni mā cña jua'a, cha' ngusuu mā si'yu trigo cua? ¿Ha ná jlo ti' mā cha' tsá tacati laca juani? Ná ntsu'u chacuayá' ji'na cua'ni na cña tsá tacati —nacuj' ngu' fariseo bi'.

³ Li' nguxacuj' Jesús cha' ji'i' ngu' bi':

—¿Ha bilya chcui' mā lo' quityi ji'i' ycu'i' Ndyosi su nscua ñi'ya nu ngua'ni jyo'o David sa'ni? —nacuj' Jesús ji'i' ngu'—. Ngua sca tsá ntyute' tsa yu, lo'o jua'a ntyute' tsa lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ⁴ Jlo ti' yu cha' ntucua xlyá nu laca msta' ji'i' ycu'i' Ndyosi lo' mesa ne' ni'i' nu cuentya ji'i' ycu'i' Ni cajua. Bi' cha' ndyaa ngu' ne' ni'i' bi'; ndyacu ngu' xlyá bi', masi ná ntsu'u chacuayá' cacu cua ña'a ca ñati ji'i', cha' sca ti ji'i' ngu' sti jo'ó ntsu'u chacuayá' ndacu ngu' xlyá bi' —nacuj' Jesús ji'i' ngu'.

⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Lo'o na' nu cua nda ycu'i' Ni lijyaa' cha' caca na' ñati ni, laca na' loo, masi tsá nu ndi'i cña' ngu'.

Sca yu quicha nu nchcu'ya'

⁶ Ngua chaca tsá ta'a, tsá tacati ji'i' ngu', li' ndya'a Jesús ca ne' laa. Ca bi' ndyaa tucua yu, li' nguxana nclyu'u yu cha' ji'i' ycu'i' Ndyosi ji'i' ñati. Ca bi' nga'a sca ñati nu ngüityi ya' yu la'a tsu' cuj' ji'i' yu. ⁷ Lo'o jua'a nga'a ngu' mstru cha' jo'ó ne' laa bi', lo'o ngu' fariseo nga'a lo'o. Ña'a tsa ngu' bi' ji'i' Jesús, si cua'ni Jesús jo'o ji'i' nu quicha bi' tsá tacati; nclyana ngu' cha', ñi'ya caca sta

ngu' qui'ya ji'i. ⁸ Pana hora ti ngua cuayá' ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nclyacua ti' ngu'. Li' nacuj Jesús ji'i yu nu nchcu' ya' bi':

—Tyatū clya nu'u, yaa tyū cla'be laja ngu' jua —nacuj Jesús ji'i nu quicha bi'.

Li' ndyatū yu quicha bi', ndyaa yu cajua su nacuj Jesús ji'i yu. ⁹ Li' nda Jesús sca cha' lo'o nu ngu' nu ndu'ni ti cha' tacati bi':

—¿Ni cña tso'o la cha' cua'ni na tsā tacati lacua? —nacuj Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ha sca cña tso'o cua'ni na li'? ¿Ha tso'o la cua'ni na sca cña cuxi li', nti' ma? —nacuj—. ¿Ha tso'o la si cua'ni lyaá na ji'i ñati tsā bi', cha' ná cajaa ngu' li'? ¿Ha tso'o la nti' cu'mā masi ta na chacuayá' cajaa ñati li'? —nacuj Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Li' nguxña'a Jesús ji'i lcaa ñati nu ndi'i cacua ti slo, nchcui' lo'o nu quicha bi' li':

—Xquiñi nu'u ya'.

Jua'a ngua'ni yu bi', li' hora ti ndyaca tso'o ya' yu. ¹¹ Li' ngunasi' tsa nu ngu' nu ndu'ni cha' tacati bi', nguxana ngu' nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na cha' cua'a na ji'i yu jua cha' nga'aa cua'ni yu jua'a? —nacuj ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ngusubi Jesús ji'i tii tyucuaa tya'a ñati nu ca tsa'a ji'i

¹² Tyempo bi' ycu'i ti Jesús ndyaa sca ca'ya cha' chcu'i lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu. Tyucu'i talya ngua'a yu nchcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi li'. ¹³ Lo'o nguxee chaca tsā, li' ngusi'ya yu ji'i ñati nu ndya'a lo'o yu cha' tyaa ngu' slo yu. Li' ngusubi yu ji'i tii tyucuaa tya'a ngu'; nda yu chacuayá' ji'i nu ngu' bi', cha' tsaa culu'u ngu' ji'i xa' ñati. ¹⁴ Ndi'ya naa xtañi ngu' nu ngusubi Jesús ji'i nu ngua tya li': Simón, nu ngusta Jesús chaca xtañi Pedro naa yu, bi' laca tsaca ngu'; jua'a Andrés tya'a ngula Simón, jua'a Jacobo, jua'a Juan, jua'a Felipe, jua'a Bartolomé, ¹⁵ jua'a Mateo, jua'a Tomás, jua'a chaca Jacobo sñi' Alfeo, jua'a chaca Simón nu laca ji'i taju ngu' cananista, ¹⁶ jua'a Judas tya'a Jacobo, jua'a Judas Iscariote nu kujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ca tiya' la; jua'a naa ngu' nu cua ngusubi Jesús ji'i.

Ngulu'u Jesús ji'i quiña'a tsa ñati

¹⁷ Li' nguxtyuu Jesús ngua'ya sii' cua'a bi' lo'o nu taju ñati bi' ji'i, nguti'i xi nde sca su natū' lo'o nu tyū tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. Lo'o jua'a ndyalaa quiña'a tsa xa' la ñati slo Jesús, ngu' nu ndu'u loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u nde quichī Jerusalén, lo'o jua'a ngu' nu ndu'u to' tyuj'o'o su ndi'i quichī Tiro, su ndi'i quichī Sidón. Cua ndyalaa ngu' ca bi', cha' cuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu'; jua'a nti' ngu' cha' cua'ni Jesús jo'o ji'i quicha nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁸ Lo'o nu ñati nu ngusñi cui'i cuxi ji'i ni, lo'o ngu' bi' nti' ngu' cha' tyaca tso'o ngu'. ¹⁹ Lcaa ngu' bi' nti' ngu' sta ya' ngu' chu' Jesús; nti' ngu' cha' cua'ni yu jo'o ji'i lcaa ñati quicha bi', xqui'ya cha' tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji'i yu. Ndyaca tso'o lcaa ngu' quicha bi' li'.

Ñi'ya nu ngulu'u Jesús ji'i ngu' nu ngua'a sii' cua'a

²⁰ Nguxña'a Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tso'o ntsu'u tyiquee cu'mā masi ti'i ti ndi'i mā nde chalyuu —nacuj—. Ycui' Ndyosi laca nu ña'asi' ji'i mā, cha' bi' nu laca Xu'na mā.

²¹ 'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'mā masi ñi'ya nti' si ntyute' tsa mā juani, cha' lye tsa nti' mā cuna mā sca cha' liñi —nacuj—. Ca tiya' la, li' caca tyaala' ti' mā.

'Lo'o jua'a tso'o ntsu'u tyiquee cu'ma masi xñi'i ti ti' cu'ma ndi'i ma chalyuu juani, cha' ca tiya' la ca chaa ti' ma li' —nacu'i Jesús—.

²² 'Lo'o jua'a tso'o ti caca tyiquee cu'ma masi ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma, masi culo'o ngu' ji'i ma ca su ndi'i ma, masi suba' tsa chcu'i' ngu' lo'o ma, masi hasta nga'aa nti' ngu' chcu'i' ngu' lo'o ma, xqui'ya cha' jly'a ti' ma jna', na' nu cua nda Ni liyyaa cha' caca na' ñati; ²³ tso'o tsa caca tyiquee ma li', caca chaa ti' ma, masi cua'ni ngu' lcaa cha' lya' ti' lo'o ma jua'a. Ná cube ti' ma, cua laca ndyu'u co'o ycu'i' Ndyosi sca cha' tso'o nu cua tlyu xi nu tyacua ji'i scaa ma ca su ntucua ycu'i' Ni —nacu'i Jesús li'—. La cui' jua'a ngua tya sa'ni la, cha' lya' tsa ti' jyo'o cusu' ji'i ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi cha' nchcu'i' Ni lo'o ñati —nacu'i Jesús—.

²⁴ 'Pana tya'na tsa cu'ma ngu' culiya'; masi chaa tsa ti' ma nquicha', cua laca ti tyempo caca chaa ti' ma —nacu'i—.

²⁵ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu tso'o tsa nguaala' ti' ma nde chalyuu juani, cha' quiña'a tsa cha' caca nu lyiji ji'i ma nde loo la —nacu'i Jesús—.

'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma nu lye tsa nxyi' lo'o ma ji'i tya'a ñati ma; ca tiya' la, li' lo'o cu'ma xi'ya ma cha' lye tsa caca xñi'i ti' ma —nacu'i Jesús—.

²⁶ 'Lo'o jua'a tya'na tsa cu'ma lo'o tso'o tsa nchcu'i' lcaa ñati ji'i ma. La cui' jua'a ngua'ni jyo'o cusu' ji'i ma nu ngua sa'ni, cha' tso'o tsa nchcu'i' ngu' ji'i ngu' nu nchcu'i' cha' cuiñi ti' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngu'; ndiya tsa ti' ngu' ji'i cha' cuiñi bi'.

Jua'a ngulu'u Jesús ji'i lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a cusuu na

²⁷ Tya nchcu'i' la Jesús li':

—Ndi'ya chcu'i' na' lo'o cu'ma nu tyaja'a ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcu'i' na': Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusuu ma, tso'o ti cua'ni ma lo'o ñati nu ti'í ti' ña'a ngu' ji'i ma. ²⁸ La cui' tso'o ti chcu'i' ma lo'o ñati nu nda qui'ya ji'i ma, jua'a chcu'i' ma lo'o ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i ñati nu nchcu'i' cha' suba' lo'o ma. ²⁹ Lo'o qui'ji' ngu' ndacu' hique ma, li' xtyacu'i ma ta ma chaca tsu' saca' ma cha' qui'ji' ngu' ji'i ma chaca quiya' li'. Lo'o xlyaa sca ñati late' tonu tu'ba nu nchcu' ma, li' ta ma chacuayá' cha' lo'o camxa ji'i ma qui'ya ngu' tsaa ngu'. ³⁰ Ta ma ji'i ngu' na laca nu jña ngu' ji'i ma; lo'o qui'ya ngu' sca na ji'i ma, nga'aa jña ma ji'i chaca quiya'. ³¹ Nga'a cha' cua'ni tso'o ma lo'o ngu', si nti' ma cha' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o ma.

³² 'Jlo ti' na' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i cua laca ti ñati nu jua'a tso'o nti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' tsa lo cua ti cha'. Cua nti' Ni cha' ña'a tso'o ma ji'i cua ña'a ca ñati, ni si'í sca ti ji'i tya'a tso'o ti ma. ³³ Lo'o jua'a ndu'ni ma cha' tso'o lo'o ñati nu cua ngua'ni sca cha' tso'o lo'o ma; pana lo'o ñati cuxi, taca ji'i ngu' cua'ni ngu' la cui' jua'a. Cua nti' Ni cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o cua ña'a ca ñati, ni si'í sca ti lo'o tya'a tso'o ti ma. ³⁴ Na ndijñi' ti ma ji'i ñati nu xtyucua sca cha' tso'o ji'i ma, nti' ma. ¿Ha tso'o tsa ndu'ni ma nti' ma li'? Lo'o ñati cuxi ni, stu'ba ti ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si xtyucua tya'a ngu' sca cha' tso'o ji'i ngu' li'. ³⁵ Pana nu cu'ma ni, ntsu'u cha' tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a cusuu ma, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'. Ta ma jñi' ngu', ná tu ti' ma si ta ngu' sca cha' tso'o ji'i ma, si ná ta ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o tyacua ji'i ma ca slo ycu'i' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ngu', cha' jua'a ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu'i' Ndyosi. Lo'o ycu'i' Ndyosi ni, tya'na ti' Ni ji'i ngu', masi xña'a ngu', masi ná ndya ngu' xly'a'be ji'i Ni; ³⁶ bi' cha' cua'ni tya'na ti' ma ji'i ngu' lacua, ñi'ya ná tya'na ti' ycu'i' Ndyosi Sti na ji'i ngu'.

Ná ntsu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i tya'a ñati ngu'

³⁷ Ná sta mā qui'ya ji'i tya'a ñati mā, cha' li' ná ntsu'u cha' sta ycuí' Ndyosi qui'ya ji'i mā. Ná xcube' mā ji'i tya'a ñati mā, cha' li' ná ntsu'u cha' xcube' ycuí' Ndyosi ji'i mā. Cui'ya mā cha' clyu ti' ji'i tya'a ñati mā, cha' li' cui'ya ycuí' Ndyosi cha' clyu ti' ji'i mā. ³⁸ Ta mā cha' tso'o ji'i tya'a ñati mā, cha' li' ta ycuí' Ndyosi cha' tso'o jua'a ji'i mā; tso'o tsa cuayá' ngutsa'a su'ba Ni cha' tso'o ne' cresiya ji'i mā li'. Ñi'ya nti' sca milya nu tachaa tsa nsu'ba ngu' na ne', cua nscui' ngu' ji'i cha' ca'ya ti'i la na bi', ntucua tsa tu'ba milya bi', jua'a laca lo'o cha' tso'o nu su'ba Ni ne' cresiya ji'i mā. Ñi'ya nu ndu'ni mā lo'o tya'a ñati mā, jua'a cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o cu'mā.

³⁹ Nde laca cui' nu nda Jesús lo'o ngu' li':

—Sca nu cui'tyí' ni, ¿ha taca culu'u tyucui' ji'i tya'a cui'tyí'? Ná taca. Cuxi ti caca ji'i ngu' li', stu'ba ti tyú tyucuaa ngu' sca to' cua'a li', cha' ni sca ngu' bi' ná nchca ña'a ngu' tyucui' su li'ya ngu'. ⁴⁰ Sca yu cuañi' nu ndyaca tsa'a ca ti, ná tyijilo yu ji'i mstru ji'i yu; tsa bi' ti cha', lo'o tye ca tsa'a yu, li' stu'ba ti cuayá' ngua tsa'a yu lo'o mstru ji'i yu.

⁴¹ ¿Ni cha' yala tsa chcuí' mā ji'i sca cha' cuxi nu ntsu'u ji'i xa' la tya'a ñati mā, masi ñi'ya nti' si laca bi' sca satya yuu ti nu ndyatí cloo ngu'? Pana ná ndube ti' mā cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ycuí' mā, ñi'ya nti' si laca bi' sca nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ⁴² ¿Ni cha' laca tlyu tsa tyiquee mā cha' chcuí' mā lo'o tya'a ñati mā ndi'ya: “Ta nu'u chacuayá' culo na' yuu nu ntsu'u cloo nu'u”? Jua'a ñacui' mā, masi ná ña'a mā nguti nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā. ¿Na cui'ni mā! Clyo la tyu'u nu nguti tlyu nu ntsu'u cloo ycuí' ca mā, li' taca ña'a mā tso'o la cha' culo mā satya yuu nu ntsu'u cloo tya'a ñati mā.

Nslo na ji'i sca yaca lo'o ña'a na si'yu nu nda yaca bi'

⁴³ Sca yaca tso'o, ná ta bi' si'yu nu ná tso'o. Jua'a sca yaca nu cua btyi ti, nga'aa ta bi' si'yu nu cacu na. ⁴⁴ Lcaa yaca nslo ngu' ji'i lo'o ña'a ngu' ni si'yu laca ndyu'u lo. Ná nsuu ngu' si'yu tyixi ji'i sca yaca quiche'; la cui' ti jua'a, ná nsuu ngu' si'yu losu' tyixi ji'i lti quiche' yane. ⁴⁵ Cua ña'a ca ñati nu tso'o tyiquee ni, tso'o tsa nchcuí' ngu' bi'; lo'o cua ña'a ca ñati nu cuxi tyiquee ni, cuxi ti nchcuí' ngu' bi' li'. Cua ña'a ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i scaa ngu', jua'a nchcuí' ngu'.

Tucua lo quiya' ni'i ngüiñá ngu'

⁴⁶ Tya nda Jesús chaca cui' lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' ndu'ni tsa mā jna' cha' Xu'na mā laca na', pana ná ndaquiya' ma ji'i cha' nu nchcuí' na' lo'o mā? —nacui—. ⁴⁷ Bi' cha' ta na' sca cui' lo'o mā juani, ñi'ya laca sca ñati nu li'ya ca slo na' cha' cuna yu cha' nu nchcuí' na', lo'o li' ndaquiya' yu cha' bi': ⁴⁸ cua laca yu ñi'ya laca sca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i. Tso'o tsa ngüiñá tyuu su ndü quiya' ni'i ji'i, cha' chu' quee tsiya' ti nscua quiya' ni'i bi'. Li' lye tsa ngua'ya tyo. Lo'o cua ndyalaa hitya yuu ca quiya' ni'i bi', cua xly'a'ba ti ji'i ni'i; pana ná ngua ji'i hitya yuu bi' xlyú ji'i ni'i bi', cha' tachaa tsa ndü quiya' ni'i chu' quee bi'. ⁴⁹ Pana ndi'ya laca chaca ñati nu cua ndyuna cha' nu nchcuí' na' lo'o, lo'o li' ná ndaquiya' yu ji'i cha' bi': bi' laca ñi'ya laca chaca nu qui'yu nu ngüiñá sca ni'i ji'i lo yusí ti. Ná qui'ñi ndyaa quiya' ni'i ji'i yu bi'. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa, ndyalaa hitya sta'a ca quiya' ni'i bi'. Li' nguxlyú hitya yuu ji'i ni'i bi', ndye tsiya' ti nguxly'a'ba hitya yuu bi' ji'i.

7

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca msu ji'i xu'na sendaru

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús lo'o ñati' bi', li' ndu'u yu ndyaa yu ca quichí Capernaum. ² Ca bi' ndi'i sca capitán nu laca loo ji'i sendaru ji'i ngu' romano. Ntsu'u sca msu ji'i nu tyaca'a tsá ji'i; pana quicha tsa nu msu bi', cua cajaa ti. ³ Lo'o'na sca ndyuna nu capitán bi' quiña'a cha' nu nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, li' nchcui' xi lo'o' ngu' cusu' nu ca tyi quichí bi', cha' tsaa ngu' chcui' ngu' lo'o' Jesús cuentya ji'i, cha' ñña ngu' ji'i Jesús cha' caa yu cua'ni yu jo'o' ji'i msu quicha bi' ji'i. ⁴ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Lo'o' ndyalaa ngu' bi' ca slo Jesús, li' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o' yu cuentya ji'i nu capitán bi'.

—Tso'o tsa nu capitán bi' —nacu'i ngu' ji'i Jesús—. Ndulo tsa yu jinu'u cha' cua'ni nu'u jo'o' ji'i msu quicha bi' ji'i yu —nacu'i ngu'—. ⁵ Cua ngui'i tsa nu cusu' bi' ji'na cha' ndi'i yu quichí tyi na, hasta ycu'i' yu cua nda yu cñi cha' tya' laa ji'na quichí re —nacu'i ngu'.

⁶ Li' ndyaa Jesús lo'o' ngu' bi'. Lo'o' bilya tyalaa ngu' lo'o' Jesús ca ni'i ji'i nu capitán bi', li' nda capitán ji'i xa' tya'a tso'o cha' tsaa ngu' tyacua tya'a ngu' lo'o' Jesús ca tyucuii su lijya:

—Ndi'ya nchcui' nu capitán bi' —nacu'i ngu' ji'i Jesús li'—: “Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' nu'u, cusu'”, nacu'i, “masi ná caa nu'u to' ni'i jna'”, nacu'i. ⁷ “Bi' cha' ná lo'o' na' ndya'a ngu' ndyiqui'ya ngu' jinu'u tsá”, nacu'i. “Tsa bi' ti cña nti' na', si culo nu'u cña, tyaca tso'o' msu jna' jua'a ti.” Jua'a nacu'i nu capitán bi', cha' chcui' ya lo'o' nu'u. ⁸ Chaca cha' nacu'i yu ji'i cua: “Lo'o' jua'a na'”, nacu'i yu, “ntsu'u xa' ñati' nu laca loo la nu nclyo cña' na. Lo'o' jua'a nclyo na' cña ji'i sendaru nu cuentya jna'”, nacu'i. “Tsaa ngu' lquichí 'na, si culo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu'; lijya ngu' slo na', si xi'ya na' ji'i ngu' cha' caa ngu'; hora ti cua'ni msu jna' sca cña, si culo na' cña bi' ji'i yu”, nacu'i nu capitán bi'. “Jua'a nu'u ni, jlo ti' na' cha' taca jinu'u culo nu'u cña cha' cati quicha bi'.” Tsa bi' ti cha' nti' capitán chcui' lo'o' nu'u —nacu'i ngu' tya'a tso'o' nu capitán bi' ji'i Jesús.

⁹ Lo'o' cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' ngu' lo'o', ndube tsa ti' yu. Li' nguxtyacui Jesús su ndu tyucuii, nchcui' yu lo'o' ñati' nu ndya'a lo'o' yu:

—Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o' ma juani —nacu'i Jesús—, cha' bilya ña'a na' ji'i sca ñati' nu jlya tsa ti' ji'i ycu'i' Ndyosi ñi'ya nu jlya ti' nu capitán bi'. Tyucui ña'a nasiyu Israel re, ná ntsu'u ngu' nu jlya ti' jna' jua'a —nacu'i Jesús ji'i ngu'.

¹⁰ Lo'o' li' nguxtyuu tya'a tso'o' nu capitán bi', ndyaa ngu' ca to' ni'i ji'i. Li' nquiye cha' ji'i ngu' na'a ngu' ji'i msu quicha bi', cha' cua ndyaca tso'o'.

Ngua'ni Jesús cha' chaca quiya' ndyu'ú sca yu cuañi' nu ngujuii ca ti

¹¹ Tiya' la li' ndyaa Jesús sca quichí ca su naa Naín; ndyaa nu ngu' nu ndyaca tsá'a ji'i lo'o', lo'o' jua'a quiña'a tsa xa' la ñati' ndyaa ngu' lo'o'. ¹² Lo'o' cua ndyalaa ngu' ca to' quichí bi', li' na'a ngu' cha' ndyaa lo'o' ngu' quichí bi' ji'i sca jyo'o' cha' cua tyatsi'. Sñi' sca nu cuna'a ti'i laca jyo'o' bi'; cua ndyanu ma' ycu'i' ti ma' nu lo'o' ngujuii sñi' ma', cha' nu sca ti sñi' qui'yu ma' laca yu nu ngujuii bi'. Tyuu tsa tya'a ngu' quichí bi' ndya'a ngu' lo'o' ma'. ¹³ Lo'o' na'a Jesús nu Xu'na na ji'i jyo'o' bi', ngua tya'na ti' yu ji'i nu cuna'a ti'i xtya'a jyo'o' bi'. Li' nchcui' yu lo'o' ma':

—Ná xi'ya nu'u —nacu'i.

¹⁴ Li' yaa Jesús cacua la slo ngu' bi', ngusta ya' yu chu' caju. Li' ndatu ngu' nu ndyi'ya ji'i jyo'o' bi', nchcui' Jesús lo'o' nu jyo'o' bi':

—Yu cuañi' nu'u —nacu'i—. Tyaca'a clya nu'u.

¹⁵ Hora ti ndaca'a nu ngua jyo'o bi', nguxana nchcui' yu lo'o ngu' li'. Xa' ndya Jesús ji'i nu qui'yu cuañi' bi' ji'i xtya'a yu li'. ¹⁶ Ndube tsa ti' lcaa ñati ca bi' lo'o na'a ngu' ji'i yu nu ngujuu' bi'. Li' nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi.

—Tlyu tsa ñati ndyalaa slo na juani —nacu' ngu'—, bi' laca nu chcui' lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o na.

Jua'a nacui' ngu' li'. Lo'o chaca cha' nacui' ngu':

—Cua ndyalaa ycu' Ndyosi juani cha' xtyucua Ni ji'i ñati ji'i ycu' Ni —nacui' ngu'.

¹⁷ Cua ngañi lye cha' ji'i lcaa cña tonu nu ndyu'ni Jesús tyucui ña'a loyuu su cuentya Judea; jua'a lcaa quichi' cacua ti, lo'o bi' ngañi cha' bi'.

Nda Juan ji'i ñati ji'i cha' tsa'a ngu' ca slo Jesús

¹⁸ Ngujui cha' ji'i Juan ñi'ya nu ngua cajua, cha' nu ngu' cuañi' nu ndya'a lo'o Juan, bi' laca ngu' nu cua ndacha' ji'i yu. ¹⁹ Li' ngusi'ya Juan ji'i tucua tya'a ngu' tya'a ndya'a yu bi'. Ngulo yu cña ji'i ngu' cha' tsa'a ngu', tsa'a xcuane ngu' ji'i Jesús si chañi' cha' ycu' yu laca yu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti; si tya ntsu'u cha' jatya la xi ngu' ña'a cuayá' nu caa chaca ñati nu cua tlyu la.

²⁰ Li' ndyalaa ñati ji'i Juan ca su nga'a Jesús. Ndi'ya nacui' ngu' ji'i:

—Cua nda Juan nu ntyucuatya ji'i ngu' ji'i ya lijya ya —nacui' ngu'—, cha' xcuane ya jinu'u si chañi' cha' la cui' Cristo laca nu'u, nu ñati tlyu nu cua caa ti nde chalyuu. Cua nti' ya cha' caja cha' liñi ji'i ya si tya ntsu'u cha' jatya la ya ji'i chaca ñati nu tlyu la.

²¹ Nu lo'o ndi'i ngu' bi' slo Jesús, li' ngua'ni Jesús jo'o ji'i tyuu tya'a ñati; masi cua sa'ni ngusñi quicha ji'i ngu', masi quicha ndya'a ti, masi ngusñi cui'i cuxi ji'i ngu', hora ti ndyaca tso'o ngu' bi'. Lo'o nu cuityi', ngua'ni Jesús cha' ngulane xee cloo ngu' ña'a ngu' chaca quiya'. ²² Bi' cha' ndi'ya nguxacui' Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Yaa clya ma cacha' ma ji'i nu Juan bi' lcaa cha' nu cua na'a ma slo na', lcaa cha' nu cua ndyuna ma ca nde. Nacu' ma ji'i yu cha' xa' nda na' xee ña'a tyuu tya'a ngu' nu ngua cuityi'; lo'o juani tso'o tsa ndya'a ngu' nu ngua quicha quiya'; jua'a cua ngua lubii cuaña' ngu' nu ndyatsu' cuaña'; lo'o juani cua nduna tso'o ngu' nu ngua cu'u jyaca; jua'a xa' ndyu'u ngu' chaca quiya', ngu' nu cua ngujuu; jua'a ngu' ti'i ni, nduna ngu' cha' tso'o nu nda na' lo'o ngu' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ngu' ji'i nu cuxi. Jua'a nacui' ma ji'i Juan bi'. ²³ Taca caca tso'o tyiquee ma si ná caca tyuju'u ti' ma ña'a ma jna' —nacui' Jesús ji'i ngu'.

²⁴ Li' nguxtyuu ngu' ndyaa ngu', ñati nu nguane Juan ji'i cha' caa bi'. Li' nguxana Jesús nchcui' cha' ji'i nu Juan bi' lo'o ñati nu ndyanu slo.

—¿Na laca ngua ti' ma, nu lo'o ndyaa na'a ma ji'i nu Juan bi' ca ne' quixi' su ná ndi'i ñati? —nacui' Jesús—. Ngua ti' ma cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee yu nu lo'o nchcui' yu lo'o ñati, ñi'ya nti' lo'o ndyaa yaca quii tyucuaa chu' ca lo'o lijya cui'i. ¿Ha jua'a nti' ma? ²⁵ ¿Na laca ngua ti' ma lo'o na'a ma ji'i yu bi' lacua? ¿Ha tso'o tsa ste' yu lo'o na'a ma ji'i yu ca bi'? Cua jlo ti' ma cha' si'i ne' quixi' ndi'i ñati nu tso'o tsa ste', si'i ne' quixi' ndi'i ñati nu ntsu'u tsa cñi ji'i cha' culiji jua'a ti; to' tyi nu culiya' nu laca rey, ca bi' ndi'i ngu' bi'. ²⁶ Ná tyiquee' ngua tii ma cha' laca nu Juan bi' sca ñati nu nda cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati; chañi' cha' laca yu jua'a, pana lo'o sca cña tlyu la ngujui ji'i Juan.

²⁷ Ndi'ya nscua lo' quityi' cusu' cha' ji'i cña nu ntsu'u ji'i Juan bi':

Culo na' cña ji'i sca msu jna' cha' tsa'a yu ca nde loo la si tya'a nu'u, cha' saala clya yu tyucui' su caa ycu' nu'u, nacui' ycu' Ndyosi ji'i Cristo.

²⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Cha' liñi nchcui' na' lo'o mā jii' Juan nu ntyucuatya jii' ngu', cha' bilya cala sca ñati chalyuu nu jua'a tlyu tsa cña nu ntsu'u jii', ñi'ya nu laca jii' Juan bi'. Pana cua lijya na' cha' caca na' loo jii' ñati, lo'o juani cua ña'a ca ñati nu jlya ti' 'na, tlyu la cha' nu ntsu'u jii' ngu' bi' que Juan, masi ti'i ti' ngu', masi cuañi' ngu' —nacuj Jesús.

²⁹ Lo'o ñati nu ndyaa slo Juan cha' tyucuatya yu jii' ngu' tya tsubi' la ni, lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' ngua'ni tlyu lcaa ngu' bi' jii' ycu' Ndyosi, masi nu ngu' cuxi nu nxñi cñi cña loo ngu', masi xa' la ñati.

³⁰ Pana nu ngu' fariseo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó nu ná ntaja'a cha' tyucuatya Juan jii' ngu' nu ngua li', ná ngua'ni ngu' cuentya jii' cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi cha' ngxuytucua Ni jii' ñati. Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

³¹ —Ná tso'o tsiya' ti ñi'ya nu ndu'ni ñati chalyuu tyempo juani —nacuj—.

³² Ñi'ya ndu'ni nu sube nu ndya'a ndijya ti cla'be quichi, jua'a ndu'ni ñati chalyuu juani. Taja ti' nu sube jii' tya'a quijya ngu', cha' ná nti' tya'a ngu' quijya la lo'o ngu' bi'. Li' nxi'ya nu sube jii' tya'a ngu': “¿Ni cha' ná ntaja'a mā cula quiya' mā? Na nclya'á ya xi jii' cha' jii' mā”, nacuj nu sube. “¿Ni cha' ná ntaja'a mā ca xñi' ti' mā lo'o cua? Na nclya'á ya marcha, na nxi'ya ya nga'a ya.” Lo'o cu'mā ni —nacuj Jesús—, la cui' jua'a ndyu'ni cu'mā ñati chalyuu juani; xcui' na taja ti' mā, cha' ná tso'o ntsu'u tyiquee mā tsiya' ti ña'a mā jii' tya'a ñati mā. ³³ Nde nclýu ti nchcui' mā —nacuj Jesús jii' ngu'—. Lo'o yaa Juan nu ntyucuatya jii' ñati chalyuu, ná ndyacu yu lo'o mā, ná ndyi'o yu lcu' lo'o mā; li' nacuj mā cha' ntsu'u cui' xña'a jii' yu —nacuj Jesús jii' ngu'—.

³⁴ Tiya' la li' ndu'u tucua na' nu cua nda ycu' Ndyosi lijyaa cha' caca na' ñati; tso'o ti ndacu na' lo'o mā li', stu'ba ti nga'a na' lo'o mā. Bi' cha' nchcui' mā jna': “Ña'a na ñi'ya nu ndu'ni nu jua juani”, nacuj mā jii' tya'a mā, “xcui' na cacu ti yu jua nti' yu, xcui' na cu'bi ti yu ndya'a yu. Ná tso'o yu jua cha' laca yu tya'a tso'o ngu' nu nxñi cñi cña loo na, lo'o jua'a xi xa' la ngu' cuxi laca tya'a tso'o yu”, nacuj mā 'na. ³⁵ Lo'o jua'a nacuj mā cha' ná tso'o cha' nu nchcui' na'; pana caca cuayá' ti' mā nde loo la cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ngu', cha' cuentya jii' ycu' Ndyosi laca na'.

Ndyacu Jesús xlyaa ca slo sca ngu' fariseo

³⁶ Ntsu'u sca ngu' fariseo nu nchcui' lo'o Jesús cha' tsa cacu xlyaa lo'o yu ca toni' jii' yu. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycu' ngu', nti' ngu'. Li' ndyaa Jesús ca toni' jii' yu, ndyaa tucua ca to' mesa. ³⁷ La cui' quichi' bi' ndi' sca nu cuna'a nu quiña'a tsa nu qui'yu ntsu'u jii'. Lo'o ngua cuaya' ti' nu cuna'a bi' cha' cua ndyalaa Jesús cacu xlyaa ca slo yu fariseo bi', li' cha' jii' ti ndu'u nu cuna'a bi' ndyaa ca slo Jesús; ñaa lo'o cho' sca caatya setye nu tyixi tsa xtyi'i. ³⁸ Ndyaca'a cho' cacua ti slo quiya' Jesús li'. Ndyunaa tsa cho', hasta ndyalú hitya cloo cho' chu' quiya' Jesús; lo'o quicha' hique cho' nsube' cho' chu' quiya' Jesús cha' xquityi jii' quiya' yu. Nchcuicha' cho' quiya' Jesús li', nda'a cho' setye tyixi xtyi'i bi' chu' quiya' Jesús. ³⁹ Lo'o nu yu fariseo nu cua nchcui' lo'o Jesús cha' tsa cua'ni xlyaa ca slo yu ni, lo'o cua na'a yu jii' nu cuna'a bi', ndi'ya cha' ngua'ya hique yu li': “Si'i cha' chañi laca re, cha' laca yu sca ñati nu laca tu'ba jii' ycu' Ndyosi cha' hcui' Ni lo'o na. Si la cui' laca yu, li' ta yu cuentya tilaca laca nu cuna'a nu nsta ya' lo quiya' yu juani; caca cuayá' ti' yu cha' sca nu cuna'a nu chiya'a tsa ndu'ni su ndi' chalyuu laca nu cua.”

⁴⁰ Li' nguxana Jesús nchcui' lo'o nu yu fariseo bi':

—Ntsu'u sca cha' nu ta na' lo'o nu'u, Simón —nacuj Jesús jii'.

—Cuacha' clya nu'u jna', cusu' —nacuj yu fariseo ji'i li'.

⁴¹ Li' nchcuane Jesús sca cha' ji'i yu fariseo bi':

—Ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ntsu'u tane' hichu' ngu', cha' ngüijñi' ngu' cñi ji'i sca nu culiya'. Tsaca yu ndacui yu ca'yu siyento paxu ji'i nu culiya' bi', lo'o chaca yu ndacui yu tu'ba tyi ti paxu ji'i li'. ⁴² Pana tyucuaa ngu' ná ngua ji'i ngu' tya ngu' cñi ji'i nu culiya' bi' li'. Bi' cha' nguta'achu' nu culiya' bi' ji'i cha' nu ndacui ngu' ji'i; ngüityi yu cuentya ji'i ngu', ngua'ni tye tane' ji'i tyucuaa ngu' jua'a ti. Cuacha' clya nu'u jna' lacua —nacuj Jesús ji'i yu fariseo bi'—, ¿tilaca laca nu tso'o la ntsu'u tyiquee ña'a ji'i nu culiya' bi'? Si tsaca yu, si chaca yu.

⁴³ Li' nguxacuj Simón cha' ji'i Jesús:

—Bi' laca nu quiña'a la ndacui, nu ngüi'ya nu culiya' bi' cha' clyu ti' ji'i. Jua'a nti' na' —nacuj Simón.

—Chañi cha' nu nchcui' nu'u —nacuj Jesús li'.

⁴⁴ Lo'o nxña'a Jesús ca su nga'a nu cuna'a bi', li' xa' nchcui' lo'o nu Simón bi':

—Cui'ya nu'u xi cuentya ñi'ya nu ndyu'ni nu cuna'a cua —nacuj—. Nu lo'o ndyalaa na' toni'i jinu'u tsa, ná nda nu'u hitya tyaati quiya' na'; pana nu cuna'a cua ni, cua ngui'i cho' quiya' na' lo'o hitya cloo cho', cua nguxquityi cho' quiya' na' lo'o quicha' que cho'. ⁴⁵ La cui' jua'a ná nchcuicha' nu'u jna' lo'o ndyalaa na' ni'i re; pana nu cuna'a cua ni, tya lo'o ndyati na' ñaa na' nde ni'i re, tya lyiji tye chcuicha' cho' ji'i quiya' na'. ⁴⁶ Lo'o jua'a ná nda'a nu'u setye hique na' tsa; pana nu cuna'a cua ni, cua ngusalú cho' setye tyixi xtyi'i chu' quiya' na'. ⁴⁷ Nde laca cha' nu ndacha' na' jinu'u juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni tya'na ti' nu cuna'a cua jna', bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' cua ngüityi ycu' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u ji'i cho', masi quiña'a tsa qui'ya ntsu'u ji'i cho' ca slo Ni. Pana ñati nu ná lye ntsu'u qui'ya ji'i cha' cuityi ycu' Ndyosi ji'i, xti la xi cha' ndube ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu' Ni —nacuj Jesús ji'i Simón.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Cua ngüityi ycu' Ndyosi lcaa qui'ya nu ntsu'u jinu'u —nacuj.

⁴⁹ Lo'o nu ñati nu ñaa stu'ba ti lo'o Jesús cha' cacu ngu' xlyaa slo Simón, nguxana ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Tilaca laca nu qui'yu re? ¿Macala ngujui chacuayá' ji'i yu cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'? —nacuj ngu'.

⁵⁰ Pana ndi'ya nchcui' Jesús lo'o nu cuna'a bi' li':

—Cua ngulaá nu'u ji'i cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u xqui'ya cha' jlya ti' nu'u 'na. Ti' ti tyi'i tyiquee nu'u, tyaa nu'u lacua.

8

Nu ngu' cuna'a nu nxyucua ji'i Jesús

¹ Tiya' la li', ndu'u Jesús ndyaa yu tyuu tya'a quichi, masi quichi tonu, masi quichi sube. Nchcui' tsa yu cha' tso'o ji'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' quichi bi'; nchcui' yu cha' cua lija' ti ycu' Ndyosi cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'i ñati. Stu'ba ndya'a Jesús lo'o nu ti tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ² Lo'o jua'a, tyuu tya'a nu cuna'a ndyaa lo'o ngu'; cua ngua quicha nu ngu' cuna'a bi' tya tsubi' la, pana cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o ngu', lo'o jua'a cua ngulo yu cui'i Cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi'. Ndyaa sca nu cuna'a nu naa María Magdalena lo'o ngu', ji'i bi' cua ngutu'u cati tya'a cui'i cuxi. ³ Lo'o jua'a Juana naa chaca nu ndya'a lo'o ngu'; clyo'o sca nu naa Chuza laca nu Juana bi', sca

yu nu ndyiyā cña loo rey Herodes laca clyo'o bi'. Jua'a Susana, lo'o jua'a tya tyuu tya'a ngu' cuna'a nu nxyucua jii' Jesús lo'o cña nu ntsu'u jii' ngu'.

Cuij jii' ñati nu ndyataa si'yu

⁴ Lo'o li' quiña'a tsa ngu' quichj cacua ndu'u ngu' ñaa ngu' se'ji ti cha' ña'a ngu' jii' Jesús. Nu lo'o cua ndyu'u ti'j ngu' quiña'a bi' tsa tlyu ti, li' nda Jesús sca cuij lo'o ngu'. Ndi'ya cha' nu ngulu'u yu jii' ngu' bi' li':

⁵ —Cua ndyaa sca ñati cataa nscua' trigo jii'. Ndi'ya ngua su nguscuj yu si'yu bi': ndyú xi si'yu bi' tyucuij su nteje tacui ngu', ngusatá quiya' ngu' si'yu bi' li'; jua'a ñaa quiñi ndyacu ni' jii'. ⁶ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su lati tsa tu'ba yuu nscua chu' quee. Lo'o ntyucua si'yu bi', ná ngua caluu tso'o cha' ná qui'ñi ndyaa quiche su; ndye calya bi' ndyanaa li', cha' ná tyacala' yuu bi'. ⁷ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su ndu yaca quiche' nquicha'; li' yala la ntyucua nu yaca quiche' bi', ña'a cuaya' nga'aa nda tyempo caluu calya trigo bi' tsiya' ti. ⁸ Chaca ycu' si'yu bi' ndyú su tso'o tsa yuu; tso'o tsa nguluu calya bi', quiña'a tsa si'yu ngutu' lo juu' bi' li'. Su ndyataa sca ti milya si'yu, ca bi' tso'o tsa ngutu'u hasta sca sijento tya'a milya si'yu li'.

Lo'o ndye nda Jesús cha' bi' lo'o ngu', li' cuij tsa nchcui' yu ndi'ya:

—Cua'a jyaca ma si nti' ma cuna ma cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o ma.

Nde nchcui' Jesús ni cha' laca nda yu cuij lo'o ngu'

⁹ Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' Jesús bi' ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

¹⁰ Ndi'ya nguxacuj Jesús cha' jii' ngu':

—Cu'ma nu ndya'a ma lo'o na', ntsu'u tsa cha' nu nxyucua ycu' Ndyosi jii' ma cha' caca cuayá' ti' ma scaa cha' nu ntsu'u yacu' ti cua sa'ni la; bi' cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya culo Ni cña jii' ñati. Pana lo'o xa' ñati ni, xcui' lo'o cña cua nchcui' na' lo'o ngu' cha' ta na' sca cuij lo'o ngu', cha' jua'a ná caca cuayá' ti' ngu', masi na'a ngu' nquicha'; ná sca cha' tyanu hique ngu', masi cua ndyuna ngu' nquicha'.

Nchcui' Jesús ñi'ya ndyu'u cha' jii' cuij jii' ñati nu ndyataa si'yu

¹¹ Ndi'ya ndyu'u cha' jii' cuij bi' —nacuj Jesús jii' ngu'—. Ñi'ya laca nu si'yu nu cua nscuj yu bi', jua'a laca cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati. ¹² Ñi'ya laca nu tsa ycu' si'yu nu ndyú tyucuij bi', jua'a laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', lo'o li' hora ti lijya nu xña'a cha' cuityi cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jii' ngu' bi'; nga'aa ndyi'u ti' ngu' cha' tso'o bi', ni ná nhca clyaá ngu' bi' jii' nu cuxi li'. ¹³ Ñi'ya laca nu chaca ycu' si'yu nu ndyú lo yuu lati tu'ba chu' quee, jua'a laca lo'o ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' tso'o bi' nquicha'. Pana ñi'ya nti' nu calya sube bi', cha' ná qui'ñi ndyaa quiche suu chu' quee bi', jua'a nti' ñati bi', cha' xti ti tyempo ndalo ngu' lo'o ngusñi ngu' cha' tso'o bi'; lo'o lya' ti' xa' ñati jii' ngu' bi', yala ti tya'achu' ngu' li'. ¹⁴ Ndi'ya laca cha' jii' si'yu nu ndyalú laja yaca quiche': bi' laca ñi'ya laca lo'o ñati nu cua ndyuna cha' tso'o bi' nquicha', pana ntsu'u tsa cña jii' ngu', ntsu'u tsa cñi jii' ngu', lo'o jua'a ntsu'u tsa su culiji ngu' cñi cha' jii' ti ngu'; bi' cha' ná nhca tyanu tso'o cha' tso'o bi' ne' cresiya jii' ngu'. ¹⁵ Ñi'ya laca si'yu nu ndyú su tso'o tsa yuu, jua'a laca lo'o ñati nu tyucui tyiquee ngu' ndyuna ngu' cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi lo'o ngu'; ntaja'a ngu' ndaquiya' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o ngu'. Ndalo ngu' bi' li', ná xutacui ngu' cha' ngusñi ngu' cha' bi'. Li' tso'o tsa cha' tyu'ú ne' cresiya jii' ngu' bi'.

Cuij jii' xee nu tyu'u ne' ni'

16 'Ná cua'a ngu' xee ni'i, lo'o hora ti tacu' ngu' loo xee bi' li'; la cui' ti, ná sta ngu' ji'i sca xee sca ne' qui'ña ti. Ná ndu'ni ngu' jua'a. Ndi'ya ndu'ni ngu' lo'o sca xee: nsta ngu' ji'i su cua, cha' clyane xee cha' tyaca' ña'a ngu' nu ndi'i ni'i bi'. 17 Lcaa cha' nu nsu'ba yacu' ngu' ji'i, quijeloo cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la; lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti, quije cha' bi' ji'i ngu' ca tiya' la, cha' caca cuaya' ti' na ji'i cha' bi' li'.

18 'Bi' cha' cua'a tso'o jyaca mā. Nu ñati nu jlya ti' cha' nu ndyaca tsa'a ngu' ji'i Ni ni, tya ta la ycu' Ndyosi cha' lo'o ngu' bi'; pana ñati nu ná jlya ti', nu ná nti' ca tsa'a ngu', cua'ni ycu' Ni cha' ná caca ji'i ngu' bi' ca tsa'a ngu' cha' ji'i ycu' Ni tsiya' ti.

Ndyalaa xtya'a Jesús lo'o nu ngu' qui'yu tya'a Jesús

19 Lo'o li' ndyalaa xtya'a Jesús, ñaa lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, ndyalaa ngu' su ndi'i yu li'. Ná ngua caa ngu' cacua la slo, cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. 20 Bi' cha' ndyaa cha' slo Jesús li':

—Nde liya' ndu xtya'a nu'u lo'o tya'a nu'u. Cua nti' ngu' chcu' ngu' lo'o nu'u —nacu' ngu' ji'i.

21 Li' nguxacu' Jesús cha' ji'i ngu':

—Ñati nu nduna cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o, jua'a ndu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo Ni ji'i ngu', ñati bi' ndu'ni ñi'ya si laca ngu' xtya'a na', ñi'ya si laca ngu' tya'a na' —nacu' Jesús ji'i ngu'.

Ngulo Jesús cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' lo tayu'

22 Ngua sca tsa ndu'u Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi', ndyaa ngu' to' tayu'. Li' ndyaa ngu' ca ne' sca yaca ni'i piti ti.

—Ya'a mā tsa na nde chaca tsu' tayu' re —nacu' Jesús ji'i ngu'.

Ndyaa ngu' li'. 23 Lo'o tya ndyaa ngu' lo'o yaca ni'i bi' lo hitya, ndyu'u tsa xcalá Jesús; hora ti ngujua' yu. Li' nguxana cui'i, lye tsa ndyaca cui'i lo tayu' bi'. Li' ndyatú clyoo, ntyucua hitya ne' yaca ni'i bi'; cua quilyu'u ti bi' ne' hitya. 24 Li' ndyaa nguxtyu'u ngu' ji'i Jesús ca su ntsiya laja'. Nchcu' ngu' lo'o li':

—Cusu', cusu' —nacu' ngu' ji'i—, que ti' nu'u. Cua quilyu'u ti yaca ni'i re, cajaa na li'.

Ndaca'a Jesús li', ngulo yu cña ji'i cui'i lo'o ji'i clyoo' bi'. Hora ti ngua ti bi' li'; nga'aa ndyaca cui'i, nga'aa ntyucua clyoo'. 25 Li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi':

—¿Ni cha' ná jlya ti' mā ji'i ycu' Ndyosi cha' caca ji'i Ni cua'ni Ni jua'a? —nacu' Jesús ji'i ngu' bi'.

Pana ntsi' tsa ngu' bi', ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i Jesús li'.

—¿Tilaca na qui'yu re? —nacu' ngu' ji'i tya'a ngu'—, cha' lo'o cui'i ndaquiya' ji'i yu, lo'o jua'a nduna clyoo' lo tayu' cha' nu nda yu —nacu' ngu' ji'i tya'a ndyaca tsa'a ngu'.

Ngulo Jesús ji'i cui'i xña'a nu ntsu'u ji'i sca ñati

26 Nde tsu' tayu' bi', loyuu su cuentya Galilea laca; lo'o nu chaca tsu' tayu' bi' loyuu su cuentya ngu' Gadara laca. Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i piti ti bi', ndyalaa ngu' ca loyuu ji'i ngu' Gadara li'. 27 Lo'o cua ndu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' ndyaca tya'a Jesús lo'o sca nu qui'yu ngu' Gadara nu ntsu'u cui'i xña'a ji'i. Cua sa'ni ngusñi cui'i ji'i yu; tya li' ná nchcu' yu late', ná ndi'i yu ni'i. Na ndya'a yu'u ti yu, ndyija' yu ne' lo'o jyo'o. 28 Lo'o cua na'a yu ji'i Jesús, li' cui' ngusi'ya yu, nclyu yu nde loo Jesús.

—¿Na laca cua'ni nu'u lo'o na', cusu' Jesús? —nacuj yu quicha bi'—. Jlo ti na' cha' nu'u laca Sñi' ycuí' Ndyosi nu laca loo la. Cua'ni nu'u cha' clyu ti' jna', ná cua'ni nu'u cha' ti' lo'o na' —nacuj yu quicha bi' ji' Jesús.

²⁹ Jua'a nacuj yu cha' cua ngulo Jesús cña ji'j cui'j xña'a bi', cha' nga'aa xñi cui'j bi' ji'j yu. Tya tsubi' la quiña'a quiya' cua nguxalú cui'j bi' ji'j yu; bi' cha' nguti'j ngu' cua ji'j yu, ndyaaca' ya' yu, ndyaaca' quiya' yu lo'o cadena chcuá. Pana ná ngüi'ya yu cuentya ji'j cadena bi', yala ti ngusi'yu cu' chcuá bi'. Li' ngujolaqui cui'j xña'a bi' ji'j yu, ngusna yu ca ne' quixi' su ná ndi'j ñati'. ³⁰ Lo'o ndyacua tya'a Jesús lo'o yu quicha bi', li' nchcuane ji'j yu:

—¿Ni naa nu'u? —nacuj Jesús ji'j yu.

—Quiña'a tsa lo naa na' —nacuj yu quicha bi' ji'j, cha' quiña'a tsa cui'j xña'a ndyu'ni lya' ti' ji'j yu.

³¹ Ntsij tsa cui'j xña'a bi' si culo Jesús cña ji'j cha' tyaa cui'j bi' ca su laca tyi cui'j ca ne' yuu. Bi' cha' ngua'ni cui'j cha' ngüijña yu quicha bi' ji'j Jesús cha' ná culo yu cña cha' tyu'u cui'j bi'. ³² Lo'o jua'a tlyu tsa taju cube' nu ndya'a sii' ca'ya nu ndi'j cacua ti. Li' ngüijña yu quicha bi' chacuayá' ji'j Jesús cha' tyanu cui'j xña'a lo'o cube' bi'. Nda Jesús chacuayá' ji'j cui'j bi' li'. ³³ Lo'o li' ndu'u cui'j xña'a bi' ji'j nu qui'yu quicha bi', ngusñi ji'j cube' li'. Hora ti ngusna cube' bi' sii' cua'a ca'ya, ndyú ni' ca lo hitya tayu' ngujuji ni' li', cha' ndye ndy'o ni' hitya tayu' bi' li'.

³⁴ Lo'o na'a ngu' cha' bi', ngu' nu ndya'a lo'o cube' bi' ni, ngusna clyu ngu' li'. Ndyaa ngu' nde quichí tyi ngu', ndyaa cacha' ngu' cha' bi' ji'j tya'a quichí tyi ngu'; lo'o ji'j lcaa ngu' nu ndi'j ne' quixi' cacua ti, ndacha' ngu' ji'j ngu' bi' ñi'ya ngua cha' bi'. ³⁵ Li' ndu'u ngu' quichí bi', ndyaa na'a ngu' xi ji'j, na ca ngua. Lo'o ndyalaa ngu' su nga'a Jesús, li' na'a ngu' ji'j nu qui'yu nu ntsu'u cui'j xña'a ji'j tsa la, cha' juani tso'o ti yu; lacu' yu ste' yu, ti ti ntucua yu nde slo quiya' Jesús. Ndyutsij tsa ngu' li'. ³⁶ Lo'o nu ñati' nu cua na'a lo'o ngulo Jesús cui'j bi' ji'j yu, ndacha' ngu' bi' ji'j tya'a ngu' ñi'ya nu ngua cha' ngua tso'o yu. ³⁷ Li' nchcui' tsa lcaa ngu' quichí bi' lo'o Jesús cha' tyu'utsu', cha' nga'aa tyanu la Jesús loyuu bi'; ntsij tsa ngu' ca tyi bi'. Bi' cha' ndu'u Jesús ndyaa yu ne' yaca ni'j piti bi'. ³⁸ Laja li' ndijña tsa nu qui'yu nu cua ngutu'u ca ti cui'j xña'a ji'j, cha' lo'o yu tsa yu lo'o Jesús ne' yaca ni'j bi'; pana ná nda Jesús chacuayá' tya'a yu lo'o.

³⁹ —Xa' xtyuú nu'u tyaa nu'u to' tyi —nacuj Jesús ji'j yu nu ngua quicha bi'—. Ta nu'u cha' lo'o lcaa ngu', cua ña'a ca cha' tlyu nu cua ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o nu'u.

Ndyaa yu li', nda yu cha' lo'o lcaa ñati' tya'a quichí tyi yu, lcaa ña'a cha' tlyu nu cua ngua'ni Jesús lo'o yu.

Sñi' Jairo lo'o nu cuna'a nu ndyala' ste' Jesús

⁴⁰ Lo'o li' nguxtyuú Jesús ñaa nde tsu' tayu' chaca quiya'. Chaa tsa ti' ngu' su ndi'j ngu' cha' ndyalaa yu tsu' re chaca quiya' li'; tso'o tsa nchcui' ngu' lo'o yu, cha' ntajatyá tsa ngu' ji'j yu ni jacua' tyaa ycuí' yu chaca quiya'. ⁴¹ Lo'o cua ndyalaa Jesús, li' hora ti ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Jairo slo; ngu' cusu' laca yu, loo laca yu ne' laa ji'j ngu' bi'. Yaa yu li', ndu' stj' yu nde loo Jesús, lye tsa ndijña yu cha' clyu ti' ji'j Jesús cha' tsa toni'j ji'j yu. ⁴² Sca ti sñi' ntsu'u ji'j nu Jairo bi', sca nu cuna'a cuañi' nu ntsu'u tii tyucuaa ti yija. Pana juani quicha tsa nu piti bi', cua cajaa ti. Li' ndyaa Jesús lo'o nu cusu' bi', lo'o quiña'a tsa ñati' tya'a ndya'a lo'o; cha' quiña'a ñati' ni, tachaa tsa ndi'j ngu' slo Jesús.

⁴³ Laja ngu' bi' ndi'j sca nu cuna'a quicha. Ndyé tii tyucuaa yija quicha tsa nu cuna'a bi', lu'ba ti nda'ya tañi ma'. Cua ndye cñi ji'j ma' cusu' nguliji xcaya'

ngu' jo'o, pana ni sca ñati ná ngua ji'i cua'ni jo'o ji'i ma'. ⁴⁴ Nu juani cua lijya ma' bi' nde chu' Jesús, ndyala' quiya' ste' yu; hora ti ngusi'yu cu' cha' ndyalú tañi ma', ngua tso'o ma'. ⁴⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' nu ndi'i slo:

—¿Tilaca laca nu ndyala' 'na? —nacuj.

Lcaa ñati nchcui' cha' ná tucui ndyala' ji'i Jesús. Bi' cha' lo'o Pedro lo'o jua'a xa' tya'a ndya'a yu, nguxacuj ngu' cha' ji'i Jesús li':

—Cusu' —nacuj ngu'—, tyi'i ca chu' nu'u tachaa tsa ndi'i ñati, hasta nsata tsa ngu' chu' na. Ni cha' nchcui' nu'u lacua: “¿Tilaca laca nu ndyala' 'na?”

⁴⁶ Li' xa' nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' cua ndyala' sca ñati jna' —nacuj—. Ngua tii na' cha' juersa 'na ndyaa ngua'ni jo'o ji'i sca ñati.

⁴⁷ Li' jlo ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cha' ji'i Jesús, bi' cha' yaa ma' nchcui' lo'o yu, masi nchcuaa tyucui ña'a ma' lijya ma' cha' ndyutsij ma'. Li' ndyatú stí' ma' nde su ndú Jesús; slo lcaa ñati nu ndú ca bi' ndacha' ma' ji'i yu ni cha' laca ndyala' ma' ste' yu, lo'o li' hora ti ngua tso'o ma'. ⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ma' cusu' bi':

—Cha' jlya ti' nu'u cha' caca ji'i ycui' Ndyosi cua'ni Ni cña tonu bi', bi' cha' ngua tso'o nu'u, sñi' —nacuj Jesús ji'i nu cuna'a bi'—. Ná cube ti' nu'u, tyaa clya nu'u juani.

⁴⁹ Tya nchcui' Jesús, lo'o li' ndyalaa sca ñati nu ndu'u to' tyi Jairo, nu cusu' bi' nu laca loo ne' laa ji'i ngu' ca bi'. Ñati bi' ndyaa nchcui' lo'o ycui' Jairo li':

—Cua ngujuii sñi' nu'u, cusu' —nacuj yu—. Nga'aa chcuí' nu'u lo'o nu cusu' jua cha' caa toni'i jinu'u.

⁵⁰ Pana cua ndyuna Jesús cha' nu nchcui' yu lo'o nu cusu' bi'.

—Ná cutsij nu'u —nacuj Jesús—, sca ti si jlya ti' nu'u cha' caca ji'i ycui' Ndyosi, li' caca tso'o nu piti sñi' nu'u —nacuj Jesús ji'i Jairo.

⁵¹ Lo'o ndyalaa ngu' to' tyi Jairo, li' ná nda Jesús chacuayá' tyaa tsa tlyu ti ngu' ne' ni'i lo'o yu; cua laca ti ñati tyaa nde ni'i nacuj yu.

—Lo'o Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o sti xtya'a nu piti quicha re, tsa lo ca ti tya'a ngu' tyaa ngu' ni'i re —nacuj yu.

⁵² Nxi'ya tsa xi xa' la ngu' ndi'i ngu' nde liya' xqui'ya cha' ngujuii nu cuna'a piti bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná xi'ya ma —nacuj—. Si'i na ngujuii nu quicha re, na laja' ti re —nacuj Jesús ji'i ngu'.

⁵³ Nxyti lo'o ngu' ji'i Jesús li', cha' jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ngujuii nu piti bi'. ⁵⁴ Li' ndyatí Jesús ni'i, ngusñi ya' nu piti, jua'a cuji nchcui' lo'o li':

—Tyaca'a nu'u, mbixu' —nacuj.

⁵⁵ Li' xa' ndyalaa cui'i cresiya ji'i nu cuna'a piti bi', hora ti ndaca'a li'; ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ta ngu' na cacu nu piti bi' li'. ⁵⁶ Ndube tsa ti' ngu' cusu' ji'i nu piti bi', pana ngulo Jesús cña ji'i ngu' cha' ná chcuí' ngu' lo'o xa' ñati ñi'ya nu ngua cha' bi'.

9

Ngulo Jesús cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa ngu' chcuí' ngu' lo'o ngu' xa' quichi

¹ Nguxuti'i Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a bi', cha' ta yu chacuayá' ji'i ngu' cha' culo ngu' ji'i lcaa lo cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, lo'o jua'a cua'ni ngu' jo'o ji'i lcaa lo quicha nu ntsu'u ji'i ñati. ² Ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' quichi

su tsaá ngu', lo'o li' cua'ni ngu' cha' tyaca tso'o ngu' quicha. ³Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Ná sca na ná cui'ya mā tsaá mā tyucuuj —nacuj yu jil' ngu'—, ni yaca xca, ni cuiji, ni tyaja, ni cñi, ná cui'ya lo'o mā jil'. Sca ti camxa nu ntsu'u ti mā cui'ya mā tsaá mā, ná cui'ya mā chaca. ⁴Cua ña'a ca toni' su tyalaa mā ni, ca bi' tyanu mā hasta ña'a cuayá' nu tyu'u mā quichí bi' tyaa mā li'. ⁵Si ntsu'u quichí su ná ndiya ti' ngu' cha' nu nchcui' mā lo'o ngu', su ná nti' ngu' cha' tyanu mā slo ngu', hora ti tsaá mā xa' se'j. Lo'o jua'a salú mā sñii yuu nu ntsu'u quiya' mā lo'o tyu'u mā quichí bi'; xqui'ya cha' bi', caca cuayá' ti' ngu' quichí cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o mā li'.

⁶Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', ndya'a ngu' lcaa quichí sube ti cajua. Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichí bi' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni jil' ngu'; jua'a ngua'ni ngu' jo'o jil' ngu' quicha nu ndil' lcaa quichí bi', ndyaca tso'o nu ngu' quicha bi' li'.

Ngujuui Juan nu ntyucuatya jil' ñati

⁷Tyempo bi' Herodes naa nu laca gobernador. Cua ngua cuayá' ti' yu lcaa cña nu ngua'ni Jesús, lo'o nu juani nlyacua tsa ti' yu: “¿Ti ñati laca nu Jesús bi'?” Tyuu tya'a ngu' nchcui' ngu' cha' cua ndyu'ú jyo'o Juan chaca quiya'. ⁸Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' Jesús laca jyo'o Elías nu nguti'j chalyuu sa'ni la, cha' chaca quiya' ndyu'u tucua jyo'o bi'; jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' la cui' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil' ycuil' Ndyosi sa'ni la laca Jesús, cha' cua ndyu'ú jyo'o cusu' bi' chaca quiya', nacuj ngu'. ⁹Pana ndi'ya nacuj Herodes:

—Ycui' na' ngulú cña cha' teje cu' ngu' scua' que Juan. Lo'o nu Jesús bi' ni, nu quiña'a tsa cha' ndañi nu nchcui' ngu' jil', çtilaca laca yu lacua?

Lo'o li' lye tsa ngua ti' Herodes cha' ña'a jil' ycuil' Jesús.

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹⁰Nu lo'o ngxutyuu ngu' tya'a ndya'a Jesús ndyalaa ngu' slo yu, li' nchcui' ngu' lo'o yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ngu' ca su ndyaa ngu' bi'. Li' ndyaa yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil' bi' sca se'j su ná ntsu'u ñati ngua ti' yu, sca se'j cacua ti quichí Betsaida. ¹¹Pana nu lo'o cua ngua jlo ti' xa' ñati macala su ndyaa Jesús, li' ndu'u lca'a ñati bi' jil' yu. Lo'o ndyalaa ngu' slo yu, li' ndyanu ngu' cha' culu'u yu jil' ngu' ñi'ya caca nde loo lo'o caca ycuil' Ndyosi loo ne' cresiya jil' ñati. Lo'o jua'a lijyá ngu' quicha cha' cua'ni yu cha' tyaca tso'o ngu', nti' ngu'.

¹²Nu lo'o cua ngusii, li' ndyu'u ti' ñati nu ndyaca tsa'a jil' Jesús ca slo yu cha' chcui' ngu' lo'o yu:

—Chcui' nu'u lo'o ngu' jua cha' tsaana ngu' na cacu ngu', su caja' ngu' talya ca quichí sube ti jua —nacuj ngu' nu ndyaca tsa'a jil'—. Su ndi'j na re, ná ntsu'u na cacu ngu' tsiya' ti —nacuj ngu' bi' jil' Jesús.

¹³—Cu'ma ta mā na cacu ngu' quiña'a jua —nacuj Jesús jil' nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil' li'.

—Xti tsa na ntsu'u jil' ya re —nacuj ngu'—. Ca'yu tya'a ti xlyá teje' lo'o tucua tya'a ti cualya lo'o jil' ya. Sca ti si tsaá ya tsaana ya scuaa cha' cacu lcaa ngu' re —nacuj ngu' jil' Jesús li'.

¹⁴Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti ndi'j ngu' bi'. Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil':

—Chcui' mā lo'o ngu' jua cha' tyaca'a ngu' lo yuu cuentya qui'i ti, tu'ba tyii tya'a ngu' sca qui'i —nacuj yu jil' ngu'.

¹⁵Lo'o jua'a ngua'ni nu tii tyucuaa tya'a ngu' lo'o nu ngu' quiña'a bi', hora ti ndyaca'a ngu'. ¹⁶Li' ndaya' Jesús jil' nu ca'yu tya'a xlyá teje' lo'o jil' nu

tucua tya'a cualya bi'. Nde cua nguxña'a yu cha' ndya xlya'be ji'i' ycu'i' Ndyosi xqui'ya scuaa bi'. Li' ngusa'be yu scuaa bi', cuati nda yu yu'be bi' ji'i' ngu' tya'a ndya'a yu cha' tacha ngu' ji'i' ngu' quiña'a bi'. ¹⁷ Lcaa ngu' ndyacu ngu' scuaa bi' li', nguaala' ji'i' lcaa ngu'. Ca tiya' la ngutsa'á tii tyucuaa tya'a chcubi ntsu'u yu'be xlyá lo'o cualya nu ndyanu, la cui' tya'a na nu ndyacu ngu' bi'.

Ndacha' liñi Pedro cha' ycu'i' nu Cristo laca Jesús

¹⁸ Ngua sca tsá ndi'i Jesús ycu'i' ti nchcui' yu lo'o ycu'i' Ndyosi. Li' liija' ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i' ca slo yu. Nchcuane Jesús ji'i' ngu' bi' li':

—¿Tilaca ta laca na' nacui' ngu'? —nacui' Jesús ji'i' ngu' bi'.

¹⁹ —Ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Juan nu ntyucuatya ji'i' ngu' tya tsubi' la laca nu'u —nacui' ngu' ji'i'—, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchcui' cha' jyo'o Elías laca nu'u, jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' cha' nu'u laca sca jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i' ycu'i' Ndyosi sa'ni la; cua sa'ni tsa ngujuii' ñati' bi', pana juani ndyu'ú chaca quiya' nacui' ngu' bi'.

²⁰ —Cu'mā ni —nacui' Jesús ji'i' ngu' bi' li'—, ¿tilaca laca na' nti' cu'mā?

Li' nacui' Pedro ji'i':

—Cristo nu nda ycu'i' Ndyosi ji'i' liija' nde chalyuu, bi' laca nu'u —nacui' Pedro ji'i'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'i'

²¹ Lye tsa nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a' ji'i' cha' ná cacha' ngu' tsiya' ti ji'i' xa' ñati' cha' Cristo laca ycu'i'.

²² —Na' nu cua nda Ni 'na liija' cha' caca na' ñati' —nacui' Jesús—, nscua cha' lye tsa xcube' ngu' jna'. Lo'o la cui' ti xtyanu ti'i' ngu' cusu' jna'; lo'o ngu' nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, xtyanu ti'i' ngu' jna'. Nga'a cha' cujuui' ngu' 'na; pana lo'o tyu'u scua sna tsá, li' tyu'ú na' chaca quiya' ca su ntsiya na' cha' nguatsi' na'.

²³ Lo'o nteje tacui xi tyempo, li' nchcui' Jesús lo'o lcaa ngu':

—Si ntsu'u cu'mā nu chañi' cha' nti' mā tsaa mā lo'o na' —nacui' yu—, nga'a cha' xtyanu mā lcaa cha' nu ntsu'u tsa tyiquee mā ji'i', cha' tya'a mā lo'o na' lcaa tsá, masi cujuui' ñati' ji'i' mā xqui'ya na'. ²⁴ Chcuna' chalyuu ji'i' mā si xcui' ncliyacua tsa ti' mā ñi'ya caca ji'i' ycu'i' ca mā; pana si tyaja'a mā xñi' mā cha' jna', masi cujuui' ñati' ji'i' mā xqui'ya na', quije chalyuu ji'i' mā ca slo ycu'i' Ndyosi li'. ²⁵ Ná xtyucua tsiya' ti cha' culiya' nu ntsu'u ji'i' mā, masi tlyu tsa chalyuu caja ji'i' mā, si xqui'ya cha' bi' chcuna' mā cuentya ji'i' ycu'i' Ndyosi.

²⁶ Ca tyuju'u ti' na' nu cua nda Ni 'na liija' cha' caca na' ñati' lo'o ña'a na' ji'i' mā, si cua ngua tyuju'u ti' mā ña'a mā jna', masi ntyuju'u ti' mā ji'i' cha' tso'o nu nchcui' ti na'; nu lo'o caa' na' chaca quiya' nde loo la cha' caca na' loo ji'i' ñati', li' ca tyuju'u ti' na' lo'o ña'a na' ji'i' mā. Ndubi tsa ña'a loo na' caca xqui'ya xee ji'i' ycu'i' Ndyosi Sti na' li'; stu'ba ti caa' na' lo'o lcaa xca' ji'i' ycu'i' Ni, xca' nu lubii' tsiya' ti. ²⁷ Chañi' cha' nu nchcui' na' lo'o mā, cha' ntsu'u ngu' nu ndu lo'o na chalyuu re juani, nu tya lyiji cajaa ngu' lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nguxana cha' laca ycu'i' Ndyosi loo nde chalyuu.

Cua ngutsa'a' ña'a' tyucui' ña'a' loo Jesús ndu slo ngu'

²⁸ Nu lo'o cua ndu'u scua snu' tsá tya lo'o nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyacu'i' yu sca ca'ya cha' chcui' yu lo'o ycu'i' Ndyosi; ndyaa lo'o yu ji'i' Pedro lo'o Jacobo lo'o Juan. ²⁹ Nu lo'o ndu Jesús nchcui' lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu, li' hora ti ngutsa'a' ña'a' tyucui' ña'a' loo Jesús; ñi'ya ña'a' sca xee nu ngati' tsa, jua'a' ngati' tsa ña'a' ste' yu. ³⁰ Li' ndu'u tucua tucua tya'a ngu' qui'yu ca slo Jesús, ndu ti ngu' bi' nchcui' ngu' lo'o Jesús; jyo'o cusu' Moisés lo'o jyo'o cusu' Elías nu nguti'i' chalyuu sa'ni ngua ngu' bi'. ³¹ Lo'o jua'a' tyucui' ña'a' su ndu ngu' ntyiji'i'

sca xee nu lye tsa ña'a. Nchcui' ngu' lo'o Jesús ji'i lcaa ña'a cña nu cua nda ycu'i Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu nde loo la xi, nu lo'o cajaa yu nde quichi Jerusalén. ³² Masi ndyu'u tsa xcalá Pedro lo'o xa' tya'a ndi'i yu ca jua, pana tya tii ngu'; bi' cha' na'a ngu' bi' lcaa cha' tso'o ji'i Jesús, lo'o ji'i tyucuaa ngu' jyo'o nu nga'a slo yu. ³³ Nu lo'o cua tyaa ti tyucuaa ngu' bi', li' nacui Pedro ji'i Jesús:

—Xu'na —nacui—, tso'o tsa cha' ndi'i ya nde. Cuiña ya sna tya'a chcu'ya: tsaca laca su tyi'i ycu'i nu'u, chaca su tyi'i La Moisés, lo'o chaca su tyi'i La Elías —nacui.

Pana nu Pedro bi' ni, ná ngua cuayá' ti' yu ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycu'i ca yu. ³⁴ Tya nchcui' yu, lo'o li' ñaa sca coo nu ngüixi' hichu' ngu'. Lye tsa ndyutsi' ngu' su ntsu'u ngu' ne' coo bi', cha' lye tsa ña'a coo bi'. ³⁵ Li' nguañi xtyi'i sca ñati, pana hora ti ngua cuayá' ti' ngu' cha' nchcui' ycu'i Ndyosi laja coo bi'.

—La cui' yu re laca Sñi' na'; tyaca'a tsa yu 'na —nacui Ni—. Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcu'i yu re lo'o ma —nacui Ni.

³⁶ Lo'o cua ndyuna ngu' ña'a cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi ji'i Jesús, li' na'a ngu' cha' sca ti Jesús ndu bi'. Cuaana tya ndyaa ti'i ngu'; ni sca cha' nga'aa nchcui' ngu' lo'o xa' ñati, ñi'ya ngua cha' nu na'a ngu' sii' ca'ya bi'.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca yu cuañi' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i

³⁷ Ca chaca tsa nu lo'o ngua'ya ngu' sii' ca'ya bi', tyuu tsa tya'a ngu' ndyaa ngu' ndyacia tya'a ngu' lo'o Jesús. ³⁸ Ndi'i sca nu qui'yu laja ñati quiña'a bi' nu cui' nchcui' lo'o Jesús:

—Mstru —nacui yu ji'i—, cua'ni cha' tso'o ña'a nu'u xi ji'i sñi' na', cha' sca ti bi' laca sñi' na' nu ntsu'u 'na. ³⁹ Ntsu'u tsa nخالú cui'i ji'i yu, ndu'ni bi' cha' cui' nxi'ya yu li'; nxasu nu cui' bi' ji'i yu ña'a cuayá' ndyu'u ngo' tu'ba yu. Cuxi tsa ndu'ni cui' bi' lo'o yu, cha' ná ntaja'a bi' culaá ji'i yu. ⁴⁰ Bi' cha' lye tsa ndijña na' ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cha' culo ngu' ji'i cui' cuxi nu ngusñi ji'i sñi' na', pana ná ngua ji'i ngu' culo ngu' ji'i tsiya' ti.

⁴¹ Li' nguxacui Jesús cha' ji'i ngu':

—Ná jlya ti' ma 'na tsiya' ti, cu'ma ñati chalyuu —nacui Jesús—, cha' cuxi tsa cresiya ji'i ma. Nga'aa tso'o tyanu na' slo ma, nga'aa talo tyiquee na' ji'i ma tsiya' ti —nacui Jesús ji'i ngu'—. Caa lo'o ji'i sñi' slo na' —nacui Jesús ji'i sti nu quicha bi' li'.

⁴² Pana nu lo'o ñaa nu quicha bi' cacua la, li' nguxlyú cui' cuxi bi' ji'i yu quicha bi' nde lo yu, lo'o li' lye tsa nguxalú cui' ji'i yu. Li' ngulo Jesús cña ji'i cui' cuxi nu ntsu'u ji'i yu cha' tyu'u bi' tyaa, cua ndyaca tso'o yu quicha bi' li'. Cuati nacui ji'i sti yu cha' caa qui'ya ji'i sñi', lo'o li' ndya Jesús ji'i yu nu ngua quicha bi' ji'i sti yu chaca quiya'. ⁴³ Lcaa ngu' ndube tsa ti' ngu' lo'o ña'a ngu' cha' tlyu nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa ycu'i

Lcaa ngu' ndiya tsa ti' ngu' ña'a ngu' cña nu ndyu'ni Jesús. Pana laja lo'o ndube ti' ngu', li' nacui Jesús ji'i nu ngu' nu ndya'a lo'o yu:

⁴⁴ —Cua'a jyaca ma ji'i cha' re, culacua xi ti' ma ji'i: Ntsu'u sca ñati nu cuju'i cresiya 'na ji'i ngu' tsiya cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na', masi na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús.

⁴⁵ Pana ná nda nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu bi' cuentya, ná ngujui ñi'ya caca ca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; jua'a ntsii tsa ngu' cha' xcuane ngu' ji'i ycu'i Jesús ñi'ya tyu'u cha' nu nchcui' yu lo'o ngu'.

Nchcui' ngu' cha' ndulo la cha' ji'i ycuu' ca ngu'

⁴⁶ Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ni, lye tsa nchcui' tube ngu' ñi'ya nu tya'a ngu' laca nu ndulo la cha' ji'i. ⁴⁷ Pana Jesús ni, hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee ngu'. Li' ngusñi yu ya' sca nu piti, ngusta yu ji'i nu piti cacua ti slo ycuu' yu. ⁴⁸ Li' nchcui' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Lo'o xtyucua ma' ji'i cua ña'a ca ñati' cuentya jna', masi ñati' ñi'ya laca nu piti re, la cui' jua'a na nxyucua ma' jna' laca —nacuj Jesús—. Jua'a ngu' nu tucua cña jna', lo'o cña ji'i ycuu' Ndyosi tucua ngu' bi' li', cha' ycuu' Ni laca nu nda jna' liyya ca slo cu'ma. La cui' nu piti la ji'i tya'a ma, nu ná ndulo cha' ji'i bi' nti' ma, bi' laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya jna', nti' na'.

Sca ñati' nu ná nxuú tya'a lo'o na ni, bi' laca nu taca ji'i xtyucua ji'na

⁴⁹ Li' nacuj Juan ji'i Jesús:

—Mstru —nacuj—, cua na'a ya cha' ndu chaca ñati' nu nclyo ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati' chacuayá' jinu'u, nacuj yu. Bi' cha' ngua'a ya ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni yu jua'a, cha' ná lo'o yu bi' ndya'a yu ndyaca tsa'a yu lo'o ya.

⁵⁰ Pana ndi'ya nacuj Jesús ji'i li':

—Ná cua'a ma' ji'i, cha' sca ñati' nu ná nxuú tya'a lo'o na, ná tyiquee' taca ji'i bi' xtyucua ji'na.

Ngua'a Jesús ji'i Jacobo lo'o ji'i Juan

⁵¹ Nu lo'o cua tyalaa ti tyempo cha' tyaa Jesús nde cua, li' ngüiñi ti' yu cha' tyaa yu nde Jerusalén. ⁵² Nda yu ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu cha' tsa'a ngu' tyucui' nde loo la, cha' chcuu' ngu' lo'o ngu' quichí sube ti su tyeje tacui yu lo'o ngu'. Li' ndyaa ngu' bi' sca quichí sube ti, sca quichí tyi ngu' Samaria; ngulana ngu' su tyi'li' ngu' li'. ⁵³ Pana ná ntaja'a ngu' quichí sube bi' ta ngu' chacuayá' cha' tyanu ngu' bi' quichí, cha' jlo ti' ngu' quichí bi', cha' nde quichí Jerusalén tsa'a ngu'. ⁵⁴ Nu lo'o ndyuna tya'a ndya'a Jesús cha' bi', Jacobo lo'o Juan naa nu ngu' bi', li' nacuj ngu' bi' ji'i Jesús:

—Cusu' —nacuj ngu' bi'—, ¿ha ná nti' nu'u cha' jña ya quii' nde cua' cha' tyalú nde lo yuu su ndi'li' ngu' jua? Cua'ni tye bi' tsiya' ti ji'i ngu' jua, tyaqui ngu'. Jua'a ngua'ni jyo'o cusu' Elías sa'ni —nacuj ngu' ji'i Jesús.

⁵⁵ Li' ña'a tsa Jesús ji'i ngu' bi', nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ná nda ma' cuentya tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ma' —nacuj Jesús—, si'i Xtyi'i ycuu' Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i ma' cha' chcuu' ma' cha' cuxi jua'a; nu xña'a laca nu ngulu'u ji'i ma' cha' chcuu' ma' jua'a. ⁵⁶ Si'i cha' cua'ni tye na' chalyuu ji'i ñati' nda ycuu' Ndyosi Sti na' 'na liyya cha' caca na' ñati; cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ñati' chalyuu, bi' cña ntsu'u cha' cua'ni na' —nacuj Jesús.

Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' xa' quichí sube ti.

Ñati' nu chañi cha' nti' tya'a lo'o Jesús

⁵⁷ To' tyucui' su ndyaa ngu' na'a ngu' ji'i sca nu qui'yu.

—Cusu' —nacuj yu—, lo'o na' nti' na' tsa'a lo'o nu'u, macala su tsa'a nu'u tsa'a na' lo'o nu'u.

⁵⁸ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i nu qui'yu bi':

—Nu naa cuatya' ni, ne' xtyú ni' ndyu'ú ni'; lo'o nu quiñi sube ni, ne' xlyati ndyu'ú ni'; lo'o na' ni, cua liyya na' chalyuu cha' caca na' ñati, pana ná ntsu'u su xtyii na' caja' na', ná ntsu'u su chca'a cña na'.

⁵⁹ Lo'o li' nacuj Jesús ji'i chaca nu qui'yu:

—Ca'a tya'a nu'u lo'o na' —nacuj.

—Cusu' —nacuj yu ji'i Jesús li'—, ta nu'u xi tyempo jna' cha' tyanu na' lo'o sti na' ña'a cuayá' nu cajaa sti na', cha' ña'a na' ji'i tyatsi'.

⁶⁰ Li' nacuj Jesús ji'j yu:

—Tya ntsu'u xi xa' la tya'a ñati ma nu taca xatsi' ji'j nu cua ngujuii; pana nu'u ni, ntsu'u cha' tsaa nu'u lo'o na' cha' chcu' nu'u cha' tso'o ji'j ycu' Ndyosi lo'o ñati.

⁶¹ Li' nacuj chaca nu qui'yu ji'j Jesús:

—Cusu', lo'o na' ntá' tsa'a lo'o nu'u —nacuj yu—, pana ta xi tyempo 'na cha' tsa'a na' salya' na' lo'o ngu' toni'j 'na.

⁶² Li' nguxacuj Jesús cha' ji'j nu qui'yu bi':

—Sca ñati nu nguxana sca cña ni, ná caca tyu'u sca cña bi' ji'j yu si tya'achu' yu ji'j; ñi'ya nti' ñati nu nclya'a yuu, ná ca cula'a tso'o yu yu si ña'a yu nde chu' yu; la cui' jua'a lo'o caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'j cu'ma ñati chalyuu ni, ná ta Ni cña cua'ni ma cuentya ji'j ycu' si nti' ma tya'achu' ma ji'j Ni.

10

Nda Jesús ji'j snayala tyii tya'a ngu' ndyaa

¹ Nu lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' ngusubi Jesús chaca snayala tyii tya'a ngu' cha' tsaa ngu' nde loo ji'j yu; cuentya tucua tya'a ti ngu' tsaa ngu' lcaa se'j lo'o lcaa quich' su nga'a cha' tsaa yu nti' yu. ² Li' nchcu' yu lo'o ngu' bi':

—Chañi cha' ntsu'u tsa cña re, cha' chcu' na lo'o ñati cha' xñi ngu' cha' nu nchcu' na' —nacuj Jesús ji'j ngu' bi'—. Lo'o jua'a, xti ti ngu' nu caca cua'ni cña re; bi' cha' chcu' ma lo'o Sti na', ycu' nu Xu'na cña re, cha' tya ta Ni xi xa' la tya'a ñati nu taca ji'j cua'ni cña re. ³ Yaa clya ma lcaua. Su ta na' ji'j ma tsaa ma, ca bi' tyi'j ma laja ñati cuxi ñi'ya si ndi'j xlya' cuañi' laja bo'o tyaala; pana tyi'j ycu' Ni lo'o ma cha' ná sca caca ji'j ma li'. ⁴ Ná cui'ya ma cuiji su tyu'u cñi, ni xa' cuiji, ni caña ná chca'a quiya' ma. Lo'o jua'a ná tyu ma tyiquee' tyucuij lo'o ta ma cha' lo'o ñati. ⁵ Nu lo'o tyalaa ma toni'j ji'j sca ñati, li' ndi'ya chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'j ñati nu ndi'j ni'j bi': “Tj ti tyi'j tyiquee ngu' nu ca tyi re”, ñacu' ma ji'j ycu' Ndyosi li'. ⁶ Lo'o si chañi cha' nti' ngu' nu ndi'j ni'j bi' cuna la ngu' cha' ji'j ycu' Ndyosi, li' cua'ni Ni cha' tj ti tyi'j tyiquee ngu' bi'; pana si ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', nga'aa culacua Ni ji'j ngu' bi' jua'a. ⁷ Tyanu ma toni'j ji'j ngu' tso'o bi', cacu ma co'o ma cua ña'a ca na nu cacu ngu' bi'; sca ñati nu ndyu'ni cña ni, ntsu'u chacuayá' ji'j cha' cacu yu tyaja. Pana ná tya'a ma lcaua ti toni'j ji'j ngu'. ⁸ Lo'o tyalaa ma sca quich' su tso'o tsa chcu' ñati lo'o ma, cacu ma lcaa na nu ta ngu' ji'j ma, ⁹ cua'ni ma jo'o ji'j ngu' quicha nu ndi'j bi'. Lo'o li' ñacu' ma ji'j ngu' bi': “Cua ngulala cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'j cu'ma”. ¹⁰ Pana lo'o tyalaa ma sca quich' su ná nti' ngu' cha' chcu' ma cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o ngu', hora ti tyu'u ma nde to' calle ti. Li' ñacu' ma ji'j ngu'. ¹¹ “Scui'ya quiya' ya cha' tyalú snii yuu ji'j quich' tyi ma nu ngusñi ca'a quiya' ya; jua'a ca cuayá' ti' ma li' cha' xqui'ya cha' cuxi tyiquee ma, bi' cha' tyu'u ya quich' tyi ma tyaa ya. Pana masi cuxi ma, ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala cha' caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'j ma”, ñacu' ma ji'j ngu' quich' bi'. ¹² Nchcu' na' cha' bi' lo'o ma juani, cha' nu lo'o tye chalyuu, li' tlyu la cha' ti' caca ji'j ngu' quich' bi'; xti la cha' chcube' ngu' jyo'o quich' Sodoma nu cuxi tsa ngua'ni cua sa'ni la.

Quich' su ná ntucuá ñati cña ji'j ycu' Ndyosi

¹³ jTya'na tsa cu'ma ngu' quich' Corazín! Lo'o jua'a, jtya'na tsa cu'ma ngu' quich' Betsaida! Cua quiña'a tsa cha' tlyu nu cua na'a cu'ma, lo'o ná nguju' u ti' ma tsiya' ti ji'j cha' cuxi nu ndyu'ni ma. Cua sa'ni la xña'a tsa ngua ngu' quich' Tiro, lo'o ngu' quich' Sidón; ngu' xa' tsu' ngua ngu' bi'. Pana ná ngujui

ñi'ya caca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni ngu', cha' bilya ña'a ngu' bi' ni sca cha' tlyu ñi'ya nu cua na'a cu'ma ngu' Israel; bi' cha' ná ngua xñi'i ti' ngu', ná ndyacu' ngu' late' ngata, ni ná ngusu'ba ngu' jii hique ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' su nscua jyo'o. ¹⁴ Liñi cacha' na' ji'i ma cha' caca tso'o la ji'i ngu' jyo'o quichi Tiro, lo'o ji'i ngu' jyo'o quichi Sidón, nu lo'o tyalaa tsá tlyu lo'o cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i ñati chalyuu; lye la xcube' Ni ji'i cu'ma li', cha' ná nduna ma tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o cu'ma ngu' quichi Capernaum ni, nti' ma cha' tso'o tsa caca ji'i quichi tyi ma. ¿Ha ná lo'o xcube' Ni ji'i ma nti' ma? Pana culo'o Ni ji'i ma cha' tya ma ca bilyaa.

Tya nchcui' la Jesús lo'o nu snayala tyii tya'a ngu' bi' li':

¹⁶ —Ñati nu cua'a jyaca ji'i cha' nu ta cu'ma lo'o, ñi'ya si ndaca'a jyaca ngu' bi' ji'i cha' nu ta na' lo'o ngu' laca; lo'o ñati nu xlyú cha' hichu' cu'ma, ñi'ya si nxlyú ngu' bi' cha' hichu' na' laca. Lo'o jua'a ñati nu xlyú cha' hichu' na' ni, na nxlyú ngu' cha' bi' hichu' ycu'i Ndyosi nu nda jna' liyyaa; jua'a laca cha' —nacu' Jesús ji'i ngu'.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

Cua ngxtyuu ngu' nu ngua'a loo Jesús cña ji'i ñaa ngu'

¹⁷ Ca tya' la ngxtyuu nu snayala tyii tya'a ngu' ñaa ngu' slo Jesús. Chaa tsa ti' ngu'.

—Cusu' —nacu' ngu' ji'i Jesús—, lo'o nu cui'i cuxi ndaquiya' ji'i cña nu ngulo ya ji'i chacuayá' jinu'u —nacu' ngu'.

¹⁸ Nhcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Jua'a tu'ni. Lo'o na' na'a na' ji'i Satanás lo'o ndyú yu lo yuu; ñi'ya ndyalú tyi'yu nde lo yuu, jua'a ndyú yu. Ngulo'o ycu'i Ndyosi ji'i nu xña'a bi' ca su tlyu su ntucua Ni nde cua, ndyú yu lo yuu li'; bi' cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cha' nu nchcui' ma juani. ¹⁹ Lo'o jua'a cua nda na' chacuayá' ji'i cu'ma cha' sta quiya' ma hichu' cuaña, lo'o hichu' chuni'i; chacuayá' jna' cua'a ma chacuaya' ji'i nu xña'a tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ca cuxi ji'i ma tsiya' ti, ni sca cha' cuxi ná tyacua ji'i ma li'. ²⁰ Pana ná ntsu'u cha' ca chaa ti' ma cha' ndaquiya' cui'i cuxi bi' ji'i cña nu ngulo ma ji'i, tso'o la ca chaa ti' ma cha' cua nscua xtañi ma ca su ntucua ycu'i Ndyosi nde cua.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús

²¹ Sca hora bi' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Jesús xqui'ya cha' ndi'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o yu. Bi' cha' nchcui' Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu li':

—Sti na', cua'ni chi' na' loo ycu'i nu'u juani. Nu'u laca ycu'i Ni nu laca loo nde cua, jua'a laca nu'u loo nde lo yuu. Cua ngutu'u yacu' ti cha' bi' cuentya ji'i ñati nu ngua tya sa'ni la, cha' ná ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tsiya' ti, masi nchca tsa ji'i ngu'; pana tsa xlya'be hi' cha' cua ngulu'u tso'o nu'u cha' bi' ji'i ñati jua'a ti juani, masi ná jlo tso'o ti' ñati bi'. Ndyu'ni tlyu na' jinu'u cha' jua'a ngua ti' ycu'i nu'u cha' caca —nacu' Jesús ji'i ycu'i Ndyosi.

²² Li' nchcui' yu lo'o ngu' nu ndyaa cuentya ji'i yu bi':

—Cua nda Sti na' leaa na' jna'. Ná tucui jlo ti' cha' laca na' Sñi' ycu'i Ni; sca ti ycu'i Sti na', bi' nu jlo ti'. Ná tucui jlo ti' tilaca laca ycu'i Sti na'; sca ti na', jlo ti' na' tilaca laca Ni. Lo'o jua'a ca jlo ti' xi xa' la ñati nu nti' na' cha' culu'u na' ji'i ngu' tilaca laca ycu'i Sti na', ca cuayá' ti' ngu' bi' li'.

²³ Li' ngxtyacui Jesús ca su ndu nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, ndu ycu'i ti ngu' nchcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati nu ña'a cua ña'a ca cha' tlyu nu cua na'a cu'ma juani. ²⁴ Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma re, cha' quiña'a tsa ngu'

nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la, lo'o jua'a quiña'a rey nu ngua loo sa'ni la, cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' tlyu nu cua na'a mā juani, cha' ña'a ngu' ji'i nquicha'; cua ntajatya tsa ngu' bi' ji'i cha' nu nduna mā juani, cha' ngua ti' ngu' cuna ngu' nquicha'. Pana ngujuii ngu' li', lo'o bilya ña'a ngu' cha' bi', bilya cuna ngu' cha' bi' tsiya' ti —nacuī Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i.

Sca cha' tso'o nu ngua'ni sca ngu' samaritano

²⁵ Li' ndatu sca mstru cha' jo'ó cha' chcuī cuayá' yu lo'o Jesús. Lo'o li' nchcuane yu ji'i Jesús:

—Mstru —nacuī—, ¿ñi'ya' cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jna'?

²⁶ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o yu:

—¿Ni cña ngulo ycu'i Ndyosi ji'na nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni? ¿Ñi'ya' ndyu'u ta cha' bi' nti' nu'u'?

²⁷ Li' nchcuī mstru cha' jo'ó bi':

—Ndi'ya' nchcuī' cha' cusu' bi' —nacuī mstru bi'—, cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a tyucui tyiquee na taquiya' na ji'i ycu'i Ni, jua'a cua'ni tlyu na ji'i Ni lo'o lcaa cha' nu ca'ya hiquee na, jua'a tyucui juersa ji'na cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni. Lo'o jua'a nga'a cha' cua'ni tya'na ti' na ji'i tya'a ñati' na, ñi'ya' nu nti' na cha' cua'ni tya'na ti' xa' ñati' ji'na.

²⁸ Li' nacui Jesús ji'i yu bi':

—Tso'o tsa cha' nu nguxacuī nu'u' na. Si jua'a cua'ni nu'u', caja chalyuu bi' jinu'u' li'.

²⁹ Pana nu mstru cha' jo'ó bi' ni, cua nti' yu cha' tyu'u liñi la cha' nu cua nchcuī yu, bi' cha' nacui yu ji'i Jesús:

—¿Tilaca laca tya'a ñati' na' lacua?

³⁰ Li' nchcuī Jesús cuij re cha' xacuī cha' ji'i mstru bi':

—Ngutu'u sca ngu' tya'a quichī tyi na nde Jerusalén, ndya'a yu lijya yu tyucui ndyaa nde calacui, nde quichī Jericó. Lo'o li' ndu'u tucua xi tucua sna tya'a ngu' cuaana, nguxlyaa ngu' lcaa na nu lo'o ji'i yu; ngulo ngu' ste' yu, li' ti' tsa ngujuii' ngu' xña'a bi' ji'i yu ña'a cuayá' nu cua cajaa ti yu. Li' nguxtyanu ngu' ji'i yu ña'a ntsiya ti yu. ³¹ La cui' ti tyucui bi' nteje tacui sca sti jo'ó tya'a quichī tyi na. Pana lo'o na'a sti jo'ó bi' ji'i nu quicha bi', li' yala ti nteje tacui chaca tsu' tyucui, ndyaa li'. ³² Lo'o li' ñaa sca xirta, sca ngu' Levi, la cui' tyucui bi'. Ndyaa na'a xi ji'i yu quicha bi'; pana lo'o na'a ji'i, tsa ndyubi ti nteje tacui xirta ndyaa li'. ³³ Lo'o la cui' tyucui bi' ndya'a sca nu qui'yu ngu' Samaria, sca ngu' xa' chalyuu. Lo'o na'a ji'i yu quicha bi', hora ti ngua tya'na ti' ji'i yu. ³⁴ Lo'o li' ndyaa ca su ntsiya yu quicha bi', ngua'ni jo'o ji'i lcaa su quicha ji'i yu bi' lo'o setye, cuati lo'o vino ngua'ni jo'o ji'i yu su quicha bi'. Li' ngüixij late' chu' yu su quicha bi', ngusta ji'i yu quicha bi' hichu' huru ji'i ycu'i, ndyaa lo'o ji'i yu ca to' tyi sca ñati; ca bi' ña'asij ngu' ji'i nu quicha bi' ngua ti'. ³⁵ Ca chaca tsa lo'o cua tsa ti nu ngu' samaritano bi', li' ngulo tucua tya'a cñi plata cha' ta ji'i ngu' nu ca ji'i ni'j su ntsiya nu quicha bi'. Ndi'ya' nacui ji'i ngu' ca tyi: “Ña'asij mā ji'i yu quicha re. Lo'o si tya culiji la mā cñi lo'o yu, lo'o xtyuu na' caa na' slo cu'mā chaca quiya', li' tya na' cñi ji'i ma”, nacui nu samaritano bi'.

Lo'o cua ndye nda Jesús cuij re lo'o ngu', li' nchcuane yu ji'i mstru bi':

³⁶ —Tso'o lacua. Na sna tya'a ñati nu nteje tacui tyucui su ntsiya nu quicha bi' ni, ¿tilaca nu nguna'asij tso'o la ji'i yu nu ngua quicha bi'? ¿Tilaca laca nu chañi cha' laca tya'a ñati lo'o nu quicha bi'?

³⁷ —Nu ngua'ni tya'na ti' ji'i yu quicha bi' —nacuj mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús.

Li' nacuj Jesús ji'i mstru bi':

—Yaa nu'u lacua, lo'o la cui' jua'a cua'ni nu'u lo'o tya'a ñati nu'u.

Nga'a Jesús ca su ndi'i Marta lo'o María

³⁸ Ngusñi Jesús tyucui, ndyaa yu lo'o ngu' tya'a ndya'a yu. Lo'o li' ndyalaa ngu' sca quich'i piti ti su ndi'i sca nu cuna'a nu naa Marta. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Marta cha' ndyalaa Jesús slo, cha' nti' tsa ma' cuna ma' lcaa ña'a cha' nu nda yu. ³⁹ Lo'o jua'a ntsu'u sca tya'a ngula Marta nu naa María. Hora ti ndyaca'a nu María bi' cacua ti slo Jesús cha' cuna cha' nu hcui' yu; ⁴⁰ pana nu Marta bi' ni, quiña'a tsa cña ntsu'u cha' cua'ni ma'. Li' nchcui' ma' lo'o Jesús:

—Cusu' —nacuj Marta ji'i—, ¿ha ná ndube ti' nu'u cha' quiña'a tsa cña ngxu'tyanu María tya'a na' cha' cua'ni na' ycui' ti na'? Bi' cha' tso'o la si hcui' nu'u lo'o cho' lacua, cha' caa cho' xtyucua xi cho' 'na.

⁴¹ Li' ngxucuj Jesús cha' ji'i Marta:

—Marta, Marta, ntsu'u tsa cña jinu'u —nacuj Jesús—. Quiña'a tsa nclyacua ti' nu'u xqui'ya lcaa cña sube nu ntsu'u jinu'u. ⁴² Pana tya lijyi sca cha' nu tso'o cua'ni nu'u, sca cha' nu ndulo la; bi' laca cha' nu cua nti' María cua'ni juani. Cua ndyu'ni cho' sca cña nu tso'o la, lo'o ná ntsu'u cha' xlyaa xa' ñati cña bi' ji'i cho'.

11

Ñi'ya nu hcui' na lo'o ycui' Ndyosi

¹ Ngua sca tsá nga'a Jesús ndyu'ni tlyu ji'i ycui' Ndyosi. Lo'o ndye nchcui' yu lo'o Ni, li' nacuj sca ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Cusu' —nacuj—, culu'u nu'u ji'i ya ñi'ya caca hcui' ya lo'o ycui' Ndyosi, tsa ña'a nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' nu nguta'a lo'o.

² Li' nacuj Jesús ji'i:

—Nu lo'o hcui' ma' lo'o ycui' Ndyosi, ndi'ya hcui' ma':

Ndyosi Sti ya nu ntucua nde cua, tacati tsa cha' jinu'u.

Caa nu'u nde chalyuu cha' caca nu'u loo ji'i ya.

Cua nti' ya cha' caca lcaa cha' nu nti' nu'u cha' caca nde chalyuu, ñi'ya nu ndyaca cha' nu nti' nu'u nde cua.

³ Ta nu'u na cacu ya tsá juani.

⁴ Cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ya, cha' jua'a cua ngüi'ya ya cha' clyu ti' ji'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi lo'o ya.

Ná ta nu'u chacuayá' cha' cojolaqui cha' cuxi ji'i ya, pana cua'ni lyaá nu'u ji'i ya ya' nu xña'a.

Jua'a ngulu'u Jesús ji'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i bi'. ⁵ Li' xa' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Nde hcui' na' sca cha': Sca yu tya'a cu'ma ntsu'u sca tya'a tso'o yu. Lo'o li' sca talya ntsu'u cla'be talya, ndyaa yu toni'i ji'i tya'a tso'o yu cha' ñacuj yu ji'i: “Tyocue, ta xi sna tya'a tyaja jñi' ti na' xi. ⁶ Cua ndyalaa ca ti sca yu tya'a tso'o na' toni'i 'na, lo'o ná ntsu'u tsiya' ti na nu ta na' cha' cacu yu.” ⁷ Lo'o li' nu yu ca tyi nu ntsu'u nde ni'i ji'i ngxucuj cha' ji'i yu: “Ná nta' cha' hcui' cua ña'a ti lo'u. Cua ndyacu' toni'i 'na. Lo'o nu sube 'na, cua ntsiya ngu' lo qui'ña laja' ngu' lo'u. Ná caca tyatü na' cha' ta na' hi", nacuj tya'a tso'o yu ji'i yu bi'. ⁸ Ndi'ya nacuj na' —nacuj Jesús ji'i ngu'—, masi ná ntaja'a tya'a tso'o yu tyatü cha' ta tyaja bi' ji'i yu bi', masi tso'o ti lo'o yu, pana tiya' la ngua ti'

tya'a tso'o yu ta cha' bi' ji'i yu, xqui'ya cha' nga'aa nti' cha' xa' tsa'a yu xtyu'u yu ji'i chaca quiya'; bi' cha' ndyatū tya'a tso'o yu li', nda lcaa na nu nti' yu bi'.

⁹ Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā lacua: Lo'o jña mā sca cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, ta Ni cha' bi' ji'i mā li'; lo'o culana mā ji'i ycu'i' Ni, quijeloo Ni ji'i mā li'; lo'o tyucui tyiquee mā chcu'i' mā lo'o ycu'i' Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcu'i' mā lo'o Ni li'. ¹⁰ Lcaa ñati nu jña sca cha' ji'i ycu'i' Ndyosi ni, caja cha' bi' ji'i ngu' li'; jua'a lcaa ñati nu culana ji'i ycu'i' Ni, quijeloo Ni ji'i ngu' li'; la cui' jua'a, lcaa ñati nu tyucui tyiquee chcu'i' lo'o Ni, taquiya' Ni ji'i cha' nu chcu'i' ngu' lo'o Ni li'.

¹¹ Nu cu'mā ñati chalyuu nu ntsu'u nu sube ji'i mā, ná nda mā sca na cuxi cacu sñi' mā lo'o jña ngu' na cacu ngu'. Ñi'ya nti' si jña ngu' xlyá cacu ngu', ná ta mā sca quee cacu ngu' li'; si jña ngu' cuala cacu ngu', ná ta mā cuaña ji'i ngu' li'; ¹² si jña ngu' sca xcube, ná ta mā sca chuni'i' cacu ngu' li'. ¹³ Bi' cha' lacua, si jlo ti' mā cha' ta mā na tso'o cacu sñi' mā, masi xña'a tyiquee mā, la cui' jua'a jlo ti' ycu'i' Ndyosi Sti mā nu ntucua nde cua; lye la cua'ni tya'na ti' Ni ji'i mā, cha' tya ta Ni Xtyi'i ycu'i' Ni tyanu ne' cresiya ji'i mā si jña mā cha' bi' ji'i Ni.

Ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús

¹⁴ Ntsu'u sca nu qui'yu nu ngua cu'ū cha' cua ngusñi sca cui'i cuxi ji'i yu, pana ngulo Jesús ji'i cui'i cuxi nu ngusñi ji'i yu, ndyaa bi' li'. Nu lo'o ngutu'u cui'i nu ntsu'u ji'i nu qui'yu cu'ū bi', ngua ji'i yu nchcu'i' yu li'. Ndube tsa ti' ñati lo'o na'a ngu' cha' bi'. ¹⁵ Pana ntsu'u ngu' nu nchcu'i' ndi'ya:

—Nclyo nu qui'yu cua ji'i cui'i cuxi chacuayá' ji'i Beelzebú, nu laca xu'na lcaa lo cui'i cuxi —nacu' ngu'.

¹⁶ Lo'o li' xa' la ñati ngua ti' ña'a cuayá' ngu' ji'i Jesús, bi' cha' ngüijña ngu' ji'i Jesús cha' cua'ni yu chaca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi nu ntucua nde cua. ¹⁷ Pana cua ngua tii Jesús lcaa cha' nu nclya'ua ti' ngu', bi' cha' nchcu'i' yu lo'o ngu' ndi'ya:

—Tye cha' ji'i cua ña'a ca quich'i si xcu'i' cha' cusuu cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu', si tsaca latya ngu' tisiya xū tya'a ngu' lo'o chaca latya ngu'. La cui' jua'a lo'o ngu' tya'a ndi'i ni'i, si ntsu'u cha' cusuu ji'i ngu' lo'o xa' la tya'a ngu', nga'aa caja ñi'ya tyi'i ngu' lo'o tya'a ngu' sca ti ni'i bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná talo cha' ji'i Satanás si xū tya'a nu Satanás bi' lo'o msu ji'i ycu'i'; tye cha' ji'i nu xña'a yala ti li'. Pana nu na' ni —nacu' Jesús—, cua nacu' mā cha' ngulo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chacuayá' ji'i Beelzebú nu laca xu'na cui'i cuxi bi', jua'a nchcu'i' mā 'na. ¹⁹ ¿Ha cha' liñi nchcu'i' mā lo'o nchcu'i' mā cha' chacuayá' ji'i Beelzebú nclyo na' ji'i cui'i cuxi? Ná liñi nchcu'i' mā tsiya' ti, cha' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i mā nclyo ngu' ji'i cui'i cuxi; chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi nclyo ngu' cui'i bi', nacu' mā. Xqui'ya ngu' bi' caca cuayá' ti' mā lacua; caca cuayá' ti' mā si cha' liñi nchcu'i' mā, si cha' cuiñi ti nchcu'i' mā. ²⁰ Chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi nclyo na' ji'i cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, bi' cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' cua ndyalaa tsá cha' caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i mā.

²¹ Ñi'ya nti' sca ñati tyaala, ndū yu cua nde toni'i ji'i yu. Cua laca ndi'i maxtyi ji'i yu cacua ti su ndū yu, cha' jua'a ná sca caca ji'i yu'ba nu ntsu'u ji'i yu. ²² Sca ti lo'o caa xa' la ñati nu xña'a la, tyijiloo ngu' bi' ji'i yu li'; xlyaa ngu' lcaa chcu'a nu ntsu'u ji'i yu su ndū yu cua, cuaana ngu' yu'ba ji'i yu bi', cha' caja xi ji'i ca ta'a ngu' li'.

²³ Ñati nu ná nti' xñi cha' jna', na nxū tya'a ngu' bi' lo'o na' li', jua'a ndyu'u cha' bi'. Lo'o jua'a ñati nu ná nxyucua 'na, na ndaca'a ngu' bi' ji'i tya'a ñati ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jna' lacua.

Lo'o xtyuu cui'i cuxi chaca quiya'

²⁴ Lo'o xtyanu cui'i cuxi ji'i sca ñati, li' tya'a yu'u cui'i bi' ne' quixi' tyijyu' su ná ntsu'u ñati; tsa'a cui'i cuxi bi' tsaana su chca'a cña' cui'i xi. Lo'o ná quije su chca'a cña' cui'i bi' ni, li' ñacui: "Tya'a na' ni, xtyuu na' nde su nguti' na' clyo". ²⁵ Lo'o tyalaa cui'i bi' slo ñati bi' chaca quiya', li' ña'a cha' laja ti ndi'i cresiya ji'i ñati bi', si'i na ngua tso'o la yu bi'. ²⁶ Hora ti tsa'a cui'i chaca quiya', tsaana ji'i chaca cati tya'a cui'i cuxi nu xña'a la, cha' stu'ba ti xñi lcaa cui'i bi' ji'i ñati bi'; caja su tyi'i cui'i bi' lo'o ñati bi' nti'. Caca cuxi la cha' ji'i ñati bi' li', cha' quiña'a la cui'i xñi ji'i yu li'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na

²⁷ Lo'o ndye nchcui' Jesús jua'a, li' nchcui' sca nu cuna'a lo'o Jesús. Laja ñati quiña'a bi' ndu nu cuna'a lo'o nchcui' bi':

—Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma' cusu' xtya'a nu'u nu ngua'ni cala jinu'u, nu nda ndyati' nu'u —nacui nu cuna'a bi'.

²⁸ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i:

—Si'i cha' bi' —nacui—. Tso'o la ntsu'u tyiquee ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu', nu taquiya' ji'i lcaa cha' bi'.

Ngua ti' ñati cuxi ña'a ngu' sca cha' tlyu

²⁹ Tya ndyu'u ti'i la ngu' slo Jesús tsa tlyu ti, li' chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Xña'a tsa ñati chalyuu juani —nacui Jesús—. Cua nti' ngu' cha' cua'ni na' sca cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, cha' ña'a cui'ya ngu' ji'i ñi'ya si laca sca cuxe' ti. Pana ná cua'ni na' jua'a. Nga'a cha' tyi'u ti' ma' ñi'ya nu ngua ji'i' jyo'o Jonás lo'o nguti' yu chalyuu tya sa'ni la. ³⁰ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o nu Jonás bi' tyucui, nu lo'o ndyaa yu ca quich'i Nínive cha' chcui' yu cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' bi'. La cui' jua'a tlyu tsa cha' cua'ni Ni lo'o na' nu lijyaa cha' caca na' ñati —nacui Jesús—, cha' caja ñi'ya chcui' na' cha' ji'i Ni lo'o ñati chalyuu juani. ³¹ Lo'o jua'a cua laca ntsu'u yabe' ji'i cu'ma' ñati chalyuu ca slo ycu'i' Ndyosi lo'o tye chalyuu xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma; li' tyu'u tucua sca jyo'o cusu' nu ngua reina nu ngua loo chalyuu sa'ni la, cha' sta ma' qui'ya ji'i ma' slo ycu'i' Ni. Li' chcui' ma' cusu' bi' ñi'ya ngua lo'o ndyaa ycu'i' ma' slo jyo'o rey Salomón. Tyijyu' tsa quich'i tyi ma' reina bi', pana cua ngujui cha' ji'i ma' cha' ngua tsa ji'i nu rey Salomón bi', cha' tso'o tsa cui'i nda yu lo'o ñati; bi' cha' ndyalaa ma' slo rey bi' li', cha' cuna ma' cui'i nu nda rey bi'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma' cuna ma' cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, masi tlyu la cña ndyu'ni Ni juani, cha' ndi'i na' chalyuu; xti la cha' ngua ji'i' jyo'o Salomón tya li'. ³² Lo'o jua'a lo'o ngu' jyo'o quich'i Nínive ni, sta ngu' qui'ya ji'i cu'ma' tsa bi' lo'o cua'ni cuayá' ycu'i' Ni ji'i cu'ma. Cua ndyuna ngu' Nínive bi', nu lo'o nchcui' Jonás lo'o ngu' chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi; ngua tyuju'u ti' ngu' bi', nguxtyanu ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' li'. Pana cu'ma ni, ná ntaja'a ma' cuna ma' cha' nu nda na' lo'o ma, masi tlyu la cña ndyu'ni ycu'i' Ndyosi juani; xti la cha' ngua lo'o ndyaa jyo'o Jonás ca Nínive tyempo bi'.

Na laca nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati

³³ Ná tucui xtyu'u ji'i sca quii' cha' li' su'ba cuatsi' ti ngu' ji'i. Ná su'ba cuatsi' ngu' ji'i ne' sca caju; masi ca cua' ti sta ngu' xee bi' to' candyeru, cha' ta xee lcaa su ndya'a ngu' ni'i. ³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ni, nda si'yu cloo ma' xee cha' tyaca' ña'a ma' chalyuu. Nu lo'o tso'o ti si'yu cloo ma, li' taca ña'a ma' cha' cua'ni ma' lcaa lo' cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma, taca cua'ni ma' xcu'i' cña tso'o; pana si quicha si'yu cloo ma, ná caca cua'ni ma' cña, cha' talya xee ña'a ma' li'.

³⁵ Tii ti' ma' lacua; cui'ya ma' cuentya cha' chañi cha' ntsu'u xee ne' cresiya ji'i

mā, cha' si'i chalyuu cuxi ntsu'u tyiquee mā. ³⁶ Lo'o lubii ti tyucui ña'a mā, lo'o ná ntsu'u cha' ji'i mā tsiya' ti lo'o chalyuu cuxi bi', li' xee ti' mā, ñi'ya si tso'o tsa ntyiji'i sca xee tyucui ña'a mā.

Nchcui' Jesús ji'i ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycui' ngu', nti' ngu'

³⁷ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús, li' nchcui' sca ngu' fariseo lo'o cha' tsa to' tyi yu fariseo bi', cha' cacu ngu' xlyaa. Bi' cha' ndyaa Jesús lo'o yu, li' ndyaa tucua to' mesa ji'i yu. ³⁸ Ndube xi ti' yu fariseo bi', nu lo'o na'a yu cha' ná ndyaati' ya' Jesús ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o cua cacu ti' ngu' tyaja. ³⁹ Li' nchcui' ycui' nu Xu'na na lo'o yu fariseo bi':

—Cu'mā ngu' fariseo —nacuj Jesús—, tso'o tsa ndyaati' loo mā, ndyaati' hichu' cuaña' mā, ñi'ya nti' ndyaati' sca tasa, ndyaati' sca ca'ña. Pana nde ne' cresiya ji'i mā ni, xcui' cha' cuxi ntsu'u; nti' mā xlyaa mā na nu ntsu'u ji'i xa' ñati, lya' ti' mā ji'i ñati. ⁴⁰ Tonto tsa cu'mā. ¿Ha si'i sca ti' ycui' Ndyosi nu ngüñá tyucui' ña'a na, masi nde ne' na, masi nde chu' na? Ngüñá Ni ya' na, lo'o jua'a ña'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na. ⁴¹ Pana si tyucui tyiquee mā ta mā lcaa cha' tso'o ji'i mā cha' xtyucua mā ji'i ngu' ti'i, li' tucua ycui' Ndyosi cña nu ngua'ni mā cha' lubii cresiya ji'i mā.

⁴² 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo —nacuj Jesús—. Tacati tsa ndu'ni mā lo'o ycui' Ndyosi lo'o lcaa na xca ti nu ntsu'u ji'i mā, jua'a lo'o nda mā msta' ji'i Ni ne' laa; sa yu'be lcaa quixi' nu tso'o xtyi'i, sa yu'be lcaa quixi' nu nda xtyi'i ji'i scuaa, nda mā cha' bi' ji'i ycui' Ndyosi clyo lo'o ngüñá ca ti mā ji'i. Pana ná liñi ndu'ni cuayá' mā ji'i ñati, lo'o jua'a ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ycui' Ndyosi tsiya' ti; bi' laca cña nu nga'a cha' cua'ni mā yala la, masi ña'a ti cua'ni mā nu xa' la cña sube bi'.

⁴³ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo. Ndiya tsa ti' mā tyucua mā lo bancu' su tso'o la ne' laa, jua'a ndiya tsa ti' mā cha' cua'ni chi' ngu' loo mā lo'o ndu' mā lcaya'.

⁴⁴ 'Tya'na tsa cu'mā ngu' fariseo, lo'o cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, cha' na ndu'ni ti mā cha' tacati mā. Ñi'ya laca sca cuaá nu ntsiya ne' lo'o jyo'o, su ná sca na nscua chu', ni quee ná nscua, hasta nsta quiya' ngu' chu' bi', cha' ná jlo ti' ngu' cha' cuaá laca; jua'a laca cu'mā, cha' na ñilo'o ti mā ji'i ñati.

⁴⁵ Li' nchcui' sca mstru cha' jo'ó lo'o Jesús:

—Mstru —nacuj—, lo'o nchcui' nu'u jua'a, lo'o ji'i cuare nsta nu'u quiya'.

⁴⁶ Nguxacuj Jesús cha' ji'i yu bi' li':

—Lo'o cu'mā ngu' mstru cha' jo'ó, tya'na tsa cu'mā. Ti'i tsa cña nu nda mā cha' cua'ni ñati, ña'a cuayá' ná nchca ji'i ngu' tsiya' ti cua'ni ngu' cña bi'. Lo'o cu'mā ni, ná nda mā xi ya' mā ji'i ngu' cha' xtyucua mā ji'i ngu'; ni sca tsu' ya' mā, ná xtyucua mā ji'i ngu'.

⁴⁷ 'Tya'na tsa cu'mā, cha' tso'o tsa ni'i ndiña mā hique cuaá su ntsiya jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la; pana la cui' jyo'o cusu' tya'a mā laca nu ndyujuii ji'i jyo'o cusu' tso'o tyiquee bi'. ⁴⁸ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' na cha' sca ti' cuayá' cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā lo'o jyo'o cusu' tya'a mā; na cua ndyujuii jyo'o cusu' bi' ji'i ñati nu ngua'ni cña ji'i ycui' Ndyosi cua sa'ni la, lo'o juani cu'mā laca nu ndiña mā ni'i hique cuaá su ntsiya ngu' jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi bi'.

⁴⁹ 'Tii tsa ycui' Ndyosi, bi' cha' ndi'ya nchcui' Ni tya sa'ni la: “Tya culo na' cña ji'i ngu' cha' caa ngu' slo ñati chalyuu. Chcui' ngu' bi' cha' liñi lo'o xa' ñati cuentya 'na. Lo'o li' cujuui ñati chalyuu ji'i tyuu tya'a ngu' bi', jua'a cua'ni lya' ti' ñati ji'i xa' la ngu' bi'”, nacuj quityi ji'i ycui' Ndyosi bi'. ⁵⁰ Pana xcube' ycui' Ndyosi ji'i ñati nu ndi'i chalyuu re juani, xqui'ya cha' ndyujuii ngu' ji'i

lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycuui' Ndyosi tya sa'ni la, tya lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo la; ⁵¹ tya lo'o ngujuii jyo'o Abel, ña'a cuayá' nu ngujuii jyo'o Zacarias, ndyujuii tsa ngu' ji'i ñati' ji'i ycuui' Ni. Lo'o nu Zacarias bi' ni, cla'be ne' laa ndu' yu; sca la'a ti ntucua mesa su ndyaqui msta, chaca la'a nscua ni'i nu tacati tsa ji'i ycuui' Ndyosi, cla'be laja bi' ndyujuii ngu' ji'i yu. Chañi cha' nu nchcui' na' lo'o ma, cha' xcube' ycuui' Ni ji'i cu'ma ñati' chalyuu juani, xqui'ya cha' ngujuii ngu' bi' cua sa'ni la.

⁵² Tya'na tsa cu'ma, mstru cha' jo'ó. Cua nquijeloo ji'i ma ñi'ya nu ca tsa'a ma lcaa lo cha' nquicha', pana ná ntaja'a ycuui' ca ma ca tsa'a ma cha' bi' tsiya' ti; jua'a ndacu' ma cha' ji'i xa' ñati' nu lo'o ngua ti' ngu' ca tsa'a ngu'.

⁵³ Nu lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxana ngu' mstru cha' jo'ó bi', lo'o ngu' fariseo bi', nguxlyú ngu' cha' hichu' ycuui' Jesús. Cuxi tsa tyiquee ngu' bi', bi' cha' quiña'a tsa cha' tucui nchcuane ngu' ji'i Jesús li'. ⁵⁴ Ngua ti' ngu' bi' cuna ngu' sca cha' cuxi si tyu'u tsa tu'ba Jesús, cha' li' caja ñi'ya nu sta ngu' bi' qui'ya ji'i yu.

12

Nchcui' Jesús ji'i ñati' nu tucua cha' ntsu'u tyiquee

¹ Cua ndyu'u ti'i tyuu tsa mil tya'a ñati' slo Jesús li'. Tachaa tsa ndi'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu nsatá quiya' ngu' ji'i tya'a ngu'. Laja li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ti'i ti' ma ji'i cña nu ndyu'ni ngu' fariseo, nu ngu' nu tacati tsa ndu'ni ycuui' ca ngu', nti' ngu'. ² Tiya' la quijeloo ji'i ñati' lcaa cha' nu ntsu'u yacu' ti juani; jua'a tiya' la caja ñi'ya nu ca cuayá' la ti' ñati' lcaa cha' nu ndyaca cuaana ti juani. ³ Lcaa cha' nu cua nda ma lo'o ngu' toni'i ti ji'i ngu', ca nde loo la cuna lcaa ñati' cha' bi'; lcaa cha' nu cua nchcui' cuaana ti ma lo'o ngu', masi nga'a ya' ni'i su ndi'i ma, ca nde loo la cui' tsa cañi xi'ya ngu' cha' bi' tyucui ña'a lquichí.

Nde cha' nu chañi cha' cutsij na ji'i

⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'ma, bi' cha' chcui' na' cha' re lo'o ma, cha' ná cutsij ma ji'i ñati' chalyuu nu caca cujuji ji'na, cha' nu nga'aa caca cua'ni ngu' xa' la cha' cuxi ji'na ca tiya' la, nu lo'o cua ngujuii na. ⁵ Cacha' na' ji'i ma juani, ti ji'i nu chañi cha' nga'a cha' cutsij ma ji'i: ycuui' Ndyosi ni, cutsij ma ji'i Ni. Nu lo'o qui'ya Ni cresiya ji'i ñati', li' ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cha' culo Ni cña ji'i cresiya ji'i ngu' cha' tsa ca bilyaa, si nti' Ni. Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani: tso'o la si cutsij ma ji'i ycuui' Ndyosi lacua.

⁶ Cua jlo ti' ma cha' tsa'ña tsa nga'a quiñi sube nu ndujui' ngu', hasta ca'yu tya'a quiñi sube caja ji'i ma chu' tucua paxu ti; pana ycuui' Ndyosi ni, ña'asij Ni ji'i lcaa na'ni sube bi'. ⁷ Lo'o jua'a cu'ma, nda Ni cuentya ji'i scaa ma, cua jlo ti' Ni ni lcaa tya'a quicha' hique scaa ma; bi' cha' ná cutsij ma, cha' quiña'a tsa ntsu'u loo cu'ma ca slo ycuui' Ndyosi. Ná stu'ba ntsu'u loo quiñi sube lo'o ma tsiya' ti, masi lo'o quiña'a tsa bi'.

Ñati' nu ná ntsij chcui' cha' liñi ji'i Jesús, masi slo xa' ñati'

⁸ Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma juani: lo'o ná ca tyuju'u ti' ma chcui' ma slo xa' ñati' chalyuu cha' laca ma ñati' na, la cui' jua'a na' nu liyyaa cha' caca na' ñati', ná ca tyuju'u ti' na' chcui' na' cha' laca ma ñati' na; chcui' na' jua'a ca su tyi'i ná lo'o xcá ji'i ycuui' Ndyosi nde cua. ⁹ Pana si ntsu'u sca ma nu chcui' lo'o xa' ñati' cha' ná ntsu'u cha' ji'i tsiya' ti lo'o na', la cui' jua'a na', tacu' na' cha' ji'i ñati' bi' slo xcá ji'i ycuui' Ndyosi nde cua.

¹⁰ 'Cua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi ji'i ñati nu chcu'i cha' cuxi jna' nu lijyaa cha' caca na' ñati; pana ñati nu chcu'i cha' cuxi ji'i cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi, nga'aa cua'ni clyu ti' Ni ji'i ñati bi'.

¹¹ 'Cu'ma nu laca ma ñati 'na ni, ná cutsii ma nu lo'o chcu'i cuayá' ngu' lo'o ma ne' laa, masi nu lo'o cua'ni cuayá' ngu' ji'i ma slo ngu' nu laca cña. Ná culacua tsa ti' ma ñi'ya caca cha' nu chcu'i ma lo'o ngu' bi', cha' clyaa ma ji'i ngu'; ¹² Xtyi'i ycu'i Ndyosi culu'u ji'i ma ñi'ya nu chcu'i ma lo'o ngu' lo'o tyalaa tyempo bi'.

Nu culiya' tonto

¹³ Nga'a sca nu qui'yu laja ñati quiña'a. Nguxana yu nchcu'i yu lo'o Jesús li':

—Cusu' —nacuj yu—, cuacha' clyu nu'u ji'i yu tya'a na' cha' tya'be cha' culiya' nu nguxtyanu sti ya ji'i ya lo'o yu.

¹⁴ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i yu bi':

—Si'i cña 'na laca cua, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ma; si'i cña 'na laca bi', cha' sa'be na' cha' culiya' nu tyacua ji'i scaa ma.

¹⁵ Lo'o li' chaca cha' nchcu'i Jesús lo'o ñati nu nga'a slo:

—Tii ti' ma tyi'i ma chalyuu. Ná tyacui tsa ti' ma ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ndi'i ma nde chalyuu; ná caja chalyuu chañi ca ji'na xqui'ya cha' culiya' na, ni si'i xqui'ya cha' ntsu'u quiña'a tsa cha' tso'o ji'na.

¹⁶ Lo'o li' nda Jesús cuji re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca yu culiya'. Tso'o tsa yuu nu ntsu'u ji'i yu, quiña'a tsa ltya ngujui ji'i yu li'. ¹⁷ Lo'o li' nguxana nu culiya' bi', ngulacua ti' yu ndi'ya: “¿Na ca cua'ni na' ni? Ná tyu'u scua su tyuco'o ltya 'na. ¹⁸ Ndi'ya cua'ni na' lacua: tso'o la cuityi na' lcaa ja'ba 'na cha' tya' xa' ni' tlyu la. Ca bi' xco'o na' ltya 'na, lo'o jua'a lcaa lo yu'ba 'na. ¹⁹ Li' chaa ti' na' ñacuj na': Tso'o tsa chalyuu nu ngujui 'na juani. Quiña'a tsa cha' tso'o cua ntsu'u co'o 'na, nu tyu'u scua tyuu yija 'na. Juani lasa ti tyi'i na' chalyuu; ntsu'u tsa na cacu na' nde loo la ni, masi co'o na' lcui, masi tya'a na' pasiya.” ²⁰ Li' nchcu'i ycu'i Ndyosi lo'o yu: “Tonto tsa nclyacua ti' nu'u. Talya ndyi ti cajaa nu'u”, nacuj Ni ji'i nu culiya' bi'. “¿Ti ji'i tyanu lcaa cha' tso'o nu cua nguxco'o ca ti nu'u, cha' caja jinu'u nquicha?” nacuj Ni ji'i nu culiya' bi'. ²¹ Jua'a caca ji'i ñati nu xcu'i cha' caca culiya' ycu'i ti ngu' ndya'a tyiquee ngu', pana ná ndube ti' ngu' si caca ngu' ñati tso'o cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

Ña'asii ycu'i Ndyosi ji'i sñi' Ni nu ndi'i lo yuu chalyuu

²² Li' nchcu'i Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ndi'ya cha' chcu'i na' lo'o ma juani: Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma na laca nu lyiji ji'i ma cha' cacu ma su ndi'i ma chalyuu, ni ná culacua tsa ti' ma cha' ji'i ste' ma. ²³ Cuayá' cha' lu'ú ti na, masi si'i quiña'a tsa na cacu na; cuayá' tsa si tso'o ti ti' na, masi si'i tso'o tsa ña'a ste' na. ²⁴ Culacua xi ti' ma ñi'ya laca ji'i na'ni nu naa cuitya'; ná ntyaa ni' nscua', ná ndu'ni ni' clacua, ná ntsu'u ni'i ji'i ni', ni ná ndi'á ni' ja'ba su xco'o ni' na cacu ni'; pana nda Ni na cacu ni' jua'a ti. Lo'o cu'ma ni, quiña'a la ntsu'u loo cu'ma que cuitya' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁵ Nga'aa caca calu la ma ni sa cla'be metro cua la, masi quiña'a tsa cha' culacua ti' ma; ²⁶ masi cha' xca ti laca bi', ná nchca cua'ni ma ji'i tsiya' ti. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' culacua ti' ma ji'i sca cha' nu cua tonu la.

²⁷ Na'a ma xi queé nu ntsu'u laja quixi' jua. Tso'o tsa nda bi' queé, masi ná ndu'ni bi' cña, masi ná nchca ji'i bi' cua'ni cha' caja late' cacu'. Ndi'ya ñacuj na' ji'i ma cuentya ji'i jyo'o Salomón: culiya' tsa jyo'o bi', tso'o tsa ña'a ste' yu;

pana ná stu'ba ña'a ste' yu lo'o queé jua, cha' nu queé jua ni, tso'o la ña'a bi'.
²⁸ La cui' jua'a lo'o quii nu ndi'i ne' quixi' jua juani, ndyaluu quii bi' tso'o ti; pana chaca tsa, li' nga'aa tyaca' cha' cua ndyaqui. Ycui' Ndyosi ndu'ni cha' tso'o tsa ña'a quii; jua'a cu'ma ni, chañi cha' ta ycu' Ni late' cacu' ma, masi xti tsa cha' jlya ti' ma jii' Ni. ²⁹ Bi' cha' juani, nga'aa quña'a tsa cha' culacua ti' ma: “¿Na ca cacu na juani? ¿Na ca co'o na juani?” Si'i na xcui' tya'a lube ma tsaana ma jii' cha' bi', ³⁰ cha' xcui' jua'a nclacua ti' lcaa ñati chalyuu nu ndi'i jua'a ti. Pana cu'ma ni, ná cube ti' ma, jlo ti' ycu' Sti ma ñi'ya caca caja lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u jii' ma chalyuu. ³¹ Si'i xcui' cuentya jii' ycu' ca ti ma culacua ti' ma. Ndi'ya cua'ni ma: taquiya' ma jii' lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ni, cha' caca Ni loo ne' cresiya jii' ma su ndi'i ma nde chalyuu; jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji xi jii' ma li'.

Lcaa na nu ntsu'u ji'na tya na jii' ycu' Ndyosi

³² Ná cutsii cu'ma. Ñati 'na laca ma, masi xti ti ngu' tya'a ma, cu'ma nu laca ma taju ñati jii' ycu' Ndyosi; cua ngujui chalyuu tso'o jii' ma cha' ycu' Ndyosi Sti na laca loo jii' ma, cha' jua'a nti' ycu' Ni. ³³ Ná cube ti' ma, cuju' ma na nu ntsu'u jii' ma cha' ta ma cñi jii' ngu' ti'i. Lo'o jua'a nga'aa casu cuiji su ntsu'u cñi jii' ma, nga'aa tye na nu nguxco'o ma ca slo ycu' Ndyosi nu ntucua nde cua; ca bi' nga'aa caca tyucuaana ngu' cñi bi', nga'aa caca cacu cuixu' jii'.
³⁴ Cua ña'a ca cha' nu tyaca'a la jii' ma chalyuu, tyanu cresiya jii' ma ca su ntsu'u cha' bi', masi sca cha' tso'o nu ndyu'u co'o jii' ma nde chalyuu, masi cha' tso'o nu cua nchco'o Ni cuentya jii' ma ca su ntucua ycu' Ni.

Tii ti' na tyi'i na chalyuu

³⁵⁻³⁶ Tii ti' ti' ma tyi'i ma chalyuu cha' caca cua'ni yala ma, ñi'ya lo'o ndu'ni yala ngu' msu nu ndi'i na'asi' ni'i jii' ngu'. Talya laca lo'o cua ndyaa xu'na ni'i bi' ta'a su caja clyo'o ngu'. Tya tii msu bi', tya lacu' ngu' ste' ngu', ña'a ti ntsu'u xee ni'i bi' su ndyanu ngu' msu to' tyi xu'na ngu'; tya tii ngu' cha' ntajatyua ngu' jii' xu'na ngu', ni jacua' tyalaa ycu' xu'na bi'. Lo'o tyalaa ycu', cuju'i' ya' yu toni'i nde liya', yala ti saala msu bi' toni'i jii' li'. ³⁷ Tso'o tsa caca jii' msu bi', si tya tii ngu' nu lo'o tyalaa xu'na ngu' cha' cua'ni clya ngu' cña jii' xu'na ngu'. Cha' liñi ta na' lo'o ma, cha' ndi'ya ñacui' xu'na ni'i bi' jii' ngu' msu jii': “Cua'a clya ma to' mesa”. Li' cua'ni cña ti' ycu' xu'na ngu' cha' xacu jii' ngu'. ³⁸ Tso'o tsa caca jii' ngu' bi' si tya tii ngu', masi talya tsa tyalaa ycu' nu laca loo bi', masi tyaje tacui cla'be talya tyalaa yu.

³⁹ Nda ma cuentya ñi'ya nu cua'ni sca xu'na ni'i, si jlo ti' yu ni hora tyalaa sca yu cuaana ni'i; cua'a yu toni'i, cha' ná ta yu chacuayá' cuaana ngu' na nu ntsu'u ni'i. ⁴⁰ Lo'o jua'a cu'ma ni, tii ti' tyi'i ma chalyuu; tyaa na' nu cua nda Ni 'na liyya' cha' caca na' ñati, ná tyiquee' tyaa na' sca hora nu ná culacua ti' ma cha' caa na'.

Nu msu nu ndaquiya' tso'o jii' xu'na yu

⁴¹ —Cusu' —nacui Pedro jii' Jesús li'—, ¿ha lo'o cuare ti nda nu'u cuii bi'? ¿Ha ná tso'o la si cuna lcaa ñati cha' bi', nti' nu'u? —nacui Pedro.

⁴² Li' nguxacui Jesús cha' jii' yu:

—¿Ha ntsu'u cu'ma nu tyucui tyiquee ma ntaja'a ma cua'ni ma cña 'na? Ndi'ya cua'ni ma lacua: sca msu nu tso'o ni, ta xu'na yu cña jii' yu cha' caca yu loo ne' ni'i jii' xu'na yu; culo xu'na yu cña jii' yu cha' xacu yu jii' lcaa ngu' nu ndi'i ni'i bi'. ⁴³ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee msu bi' lo'o caa xu'na yu chacu quiya', si chañi cha' ndyu'ni yu cña nu cua ngulo xu'na yu jii' yu. ⁴⁴ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma juani, cha' tlyu la cña ta xu'na yu jii' msu bi' li', ña'a cuayá' caca yu loo jii' lcaa cña nu ntsu'u jii' xu'na yu bi'. ⁴⁵ Pana sca msu nu ná ndube ti'

ji'j cña nu ngulo xu'na yu ji'j yu, hora ti ca'ya sca cha' cuxi hique yu: “Tiya' tsa caa xu'na na”, culacua ti' yu. Li' xana yu bi' cua'ni xña'a yu; cua'ni tyaala yu ji'j tya'a msu yu, masi cuna'a, masi qui'yu ngu'. Tso'o tsa cacu yu scuaa, tsa cu' ti co'o yu lcui, tsa cu' ti tya'a yu cu'bi yu. ⁴⁶ Lo'o li' tsiya' ca tyu'u tucua xu'na yu sca tsa lo'o ná ti yu. Ná jlo ti' yu ni hora tyu'u tucua ycu'i nu xu'na yu chaca quiya', la cui' ti ná jlya ti' yu si tyalaa xu'na yu tsa bi'. Li' ti' tsa xcube' xu'na yu ji'j yu xña'a bi'. Stu'ba ti tsa yu ca bilyaa cha' chcube' yu lo'o ñati nu ná ndaquiya' ji'j ycu'i Ndyosi tsiya' ti.

⁴⁷ Lo'o jlo ti' msu bi' ni cña ngulo xu'na yu ji'j yu, lo'o li' ná yala ti' yu cha' cua'ni yu cña bi', xcube' xu'na yu ji'j yu li'; ti' tsa quiji'j xu'na yu ji'j yu. ⁴⁸ Pana chaca msu nu ná ngua cuayá' ti' ni cña ngulo xu'na yu ji'j yu, xti la cha' chcube' yu bi' li'; jo'o la xi quiji'j xu'na yu ji'j yu, masi ndacui cha' chcube' lye yu xqui'ya cña nu ná ngua'ni yu bi'. Nu lo'o ta ycu'i Ndyosi tyuu lo cha' ji'na, jua'a tyuu lo cña ndu'ni cha' cua'ni na cuentya ji'j Ni; la cui' ti cha' lo'o xtyanu ñati quiña'a tsa cña ji'na, li' ndu'ni cha' cua'ni na quiña'a la cña cuentya ji'j ngu' bi'.

Xuu tya'a ñati chalyuu xqui'ya Jesús

⁴⁹ Cua lijya na' nde chalyuu cha' cua'a na' quii' su ndi'j ñati, pana tso'o la nti' na' si cua laca ndyaqu' quii' bi'. ⁵⁰ Cua xana ti sca cha' tlyu, cua tyati' ti na' sca cña, ñi'ya laca lo'o cua ntyucuatya ngu' na; bi' cha' lye tsa nclyacua ti' na' juani: ¿Ni jacua' xcua se'j cña bi'? ⁵¹ ¿Ha xcui' ti' ti tyi'j ñati chalyuu xqui'ya cha' cua lijya na' lo yuu, nti' ma? Si'i. Ná nchca tyi'j ti' ti ñati chalyuu, cha' na xuu tya'a ngu' nti' ngu'. ⁵² Ndi'ya caca juani: su ntsu'u ca'yu tya'a ñati tya'a ndi'j sca ti ni'j, li' xana sna tya'a ngu' nu ná ngusñi ngu' cha' jna', xuu tya'a ngu' bi' lo'o nu tucua tya'a ngu' nu ngusñi cha' jna'; masi ntsu'u tucua tya'a ngu' nu ná ngusñi cha' jna' lo'o sna tya'a ngu' nu ngusñi cha' bi', la cui' ti xuu tya'a ngu' xqui'ya na' —nacuj Jesús—. ⁵³ Xuu tya'a sca ñati lo'o sñi' qui'yu yu, jua'a xuu tya'a sca yu qui'yu lo'o sti yu; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' cuna'a, jua'a xuu tya'a sca cuna'a cuañi' lo'o xtya'a; xuu tya'a sca ma' cusu' lo'o sñi' xii, jua'a xuu tya'a sca cuxii lo'o xtya'a laa cho' xqui'ya na' —nacuj Jesús.

Ná nchca ca tii ngu' na laca nu lijya nde loo la

⁵⁴ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o ñati, nu lo'o ndi'j ngu' slo:
—Nu cu'ma ni, ntsu'u quiya' ña'a ma ndyatū coo nde su ndyaa cuichaa, lo'o li' ñacuj ma: “Tyo ca'ya”. Chañi cha' ji'j ma, ca'ya tyo tu'ni. ⁵⁵ Lo'o xana tyucua cui'j lijya nde calacui, li' ñacuj ma: “Cua xana caca tyique' juani”. Lo'o chañi, jua'a caca li'. ⁵⁶ ¿Cuiñi tsa cu'ma! Nchca ji'j ma ña'a ma sca na nu ndyaca nde chalyuu, masi sca na nu ndyaca nde cua; cua nslo ma ji'j cha' bi'. ¿Ni cha' laca ná nchca ca tii ma tsiya' ti na ca ndyaca jna' nde chalyuu juani? —nacuj Jesús ji'j ngu'.

Tso'o la xquiñi clyu na cha' ji'na lo'o tya'a cusuu na

⁵⁷ ¿Ni cha' laca ná nchca quiñi tso'o cha' ji'j ma lo'o tya'a ma? ⁵⁸ Ndi'ya tso'o la cua'ni ma, si ntsu'u cha' tsa lo'o sca ñati ji'j ma slo bese cha' sta yu qui'ya ji'j ma: cua'ni cña ti' ma cha' xquiñi ma cha' ji'j ma lo'o yu laja lo'o tya ndyaa ti ma tyucui. Pana si ná cua'ni ma jua'a, li' tya bese ji'j ma ya' policia. Lo'o ngu' bi' ni, su'ba ngu' ji'j ma ne' chcu'a li'. ⁵⁹ Cha' liñi nchcui' na' lo'o ma, cha' nga'aa tyu'u ma tsiya' ti ña'a cuayá' nu ta ma lcaa ca centavo nu ndijña ñati bi' ji'j ma.

13

Nga'a cha' culochu' na ji'i cha' cuxi nu ndyu'ni na

¹ La cui' tyempo bi' ndi'i xi ñati ca su ndu Jesús. Ndacha' ngu' bi' ji'i yu li', ñi'ya' nga lo'o ndyujuii gobernador Pilato ji'i tyuu tya'a ngu' Galilea. Laja lo'o ndyu'ni tacati nu ngu' Galilea bi' ne' laa, nu lo'o ndyujuii ngu' na'ni nu caca msta ji'i ycu'i Ndyosi, li' ndyujuii sendaru nu ji'i nu Pilato bi' ji'i ngu' bi', nacuj ngu'. ² Nhcui' Jesús lo'o ngu' li':

—¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' Galilea, bi' cha' ndyujuii Pilato ji'i ngu', nti' mā? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya' nu ndu'ni tya'a quichi tyi ngu'. ³ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni mā, cha' culochu' mā cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa mā li' —nacuj Jesús ji'i ngu'—. ⁴ Lo'o nu xa' taju ti'ñu xna tya'a ñati bi' ni, ngujuii ngu' bi' ca to' hitya Siloé lo'o nclyu' ni' cua bi' hichu' ngu' li'. ¿Ha xqui'ya cha' xña'a tsa ngu' ngua' jua'a nti' cu'ma? Ná xña'a lye ngu' bi'. Na ngua'ni ti ngu' ñi'ya' nu ndu'ni tya'a ngu' quichi Jerusalén, ⁵ si'i na cuxi la ngua'ni ngu' bi'. Lo'o jua'a cu'ma ni, si ná ca tyuju'u ti' mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni mā, cha' culochu' mā cha' bi', la cui' ti cha' nscua cha' cajaa cu'ma.

Yaca quityi nu ná nda si'yu tsiya' ti

⁶ Li' ndacha' Jesús cha' re ji'i ngu':

—Ndi'i sca lo' ñati nu ntsu'u sca yaca quityi nu tso'o tsa ji'i, yaca nu nda si'yu tyacala; ndu' yaca bi' laja su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi. Tiya' la li' ndyaa na'a yu ji'i yaca quityi bi' si ntsu'u si'yu lo. Ni sca si'yu ná nga'a lo, ná sca na ngujui ji'i yu tsiya' ti. ⁷ Bi' cha' nacuj ycu'i yu ji'i nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi': “Ndacuj sna yija' ñaa na', yaa' na'a na' si ntsu'u si'yu lo yaca quityi re, lo'o ná ngujui 'na tsiya' ti. Xi'yu ji'i, culo ji'i tsiya' ti, cha' na ndu' laja ti yaca re; tso'o la si xa' la na cataa na lo yuu re”, nacuj nu ca ji'i yuu bi'. ⁸ Li' nguxacuj nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' cha' ji'i xu'na yu: “Xtyanu nu'u ji'i yaca re chaca tya yija, cusu”, nacuj yu. “Xtyi' na' yuu su ntucua suu yaca re, su'ba na' quiña'a xi yuu cataa suu. ⁹ Ná tyiquee' si tyaja'a si'yu, tyu'u jua'a li'; pana si ná tyu'u tsiya' ti, si'yu nu'u ji'i li'.”

Sca tsá ta'a ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu cuna'a nu nhcu' tyucuj

¹⁰ Ngua sca tsá ta'a lo'o ndi'i Jesús ne' laa nclyu'u yu ji'i ñati. ¹¹ Ndacua nga'a sca nu cuna'a nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Xqui'ya cui'i bi' ngua quicha ma' ti'ñu xna yija; cua nhcu' hichu' ma' tsiya' ti, ña'a cuaya' nu nga'aa ngua ji'i ma' xquiñi ji'i ycu'i ma'. ¹² Lo'o na'a Jesús ji'i ma' cusu' bi', li' nhcui' yu lo'o ma': —Cua ndyaca tso'o nu'u juani, nga'aa tyacua quicha jua jinu'u chaca quiya' —nacuj yu ji'i ma' cusu' bi'.

¹³ Lo'o li' ngusta ya' Jesús hichu' ma'. Hora ti ngüñi tyucuj hichu' ma'. Li' nacuj ma' cha' tlyu tsa cña ndu'ni ycu'i Ndyosi. ¹⁴ Pana nu qui'yu nu laca loo ne' laa bi' ni, ngunasí' tsa yu bi', cha' ngua'ni Jesús jo'o ji'i ngu' tsá ta'a.

—Scuá tsá tso'o cha' cua'ni na cña —nacuj nu laca loo bi'—, bi' tsá tso'o cha' tyaa mā cha' caca jo'o ji'i mā; nga'aa caa mā tsá ta'a li' —nacuj.

¹⁵ —Cuiñi tsa nu'u —nacuj Jesús ji'i nu laca loo ne' laa bi' li'—. Lcaa cu'ma lo'o tya'a mā nsati' mā toro ji'i mā, masi huru ji'i mā, cha' tsaa lo'o mā ji'i ni' cha' co'o ni' hitya, masi tsa ta'a —nacuj yu—. ¹⁶ Lo'o jua'a nu cuna'a re nu la cui' tya'a ñati ji'i jo'o Abraham ni, cua ti'ñu xna yija' nguta'a ma' ndatsa Satanás ji'i ma'. ¿Ha ná tso'o nti' mā si cua'ni lyaá na' ji'i ma', masi tsá ta'a? —nacuj Jesús.

¹⁷ Nguju'u tsa ti' ngu' tya'a cusuú Jesús cha' nguxacuj yu cha' jil'i nu laca loo bi' jua'a. Pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu xa' la ñati nu ndu ca bi', cha' na'a ngu' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús.

Cuij jil'i si'yu cuxee

¹⁸ Li' xa' ngulu'u Jesús sca cha' jil'i ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o mā juani, cha' caca cuayá' ti' mā ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ni loo ne' cresiya jil'i mā: ¹⁹ Laca cha' bi' ñi'ya nti' sca ti si'yu cuxee, nu ndyaa lo'o sca ñati jil'i ndyataa yu jil'i ne' lo'o jil'i yu. Lo'o li', lo'o cua ndyaluu la, sca yaca tonu tsa laca bi'. Li' nguxana ndyalaa quifñi cha' cuiñá ni' xlyatj laja sta' yaca bi', cha' tso'o tsa tonu yaca bi'.

Cuij jil'i scau tiye'

²⁰ Chaca quiya' nda Jesús sca cuij lo'o ngu':

—Chaca cha' chcu' na' lo'o mā ñi'ya caca lo'o laca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i mā —nacuj—. ²¹ Laca cha' bi' ñi'ya laca sca ycu' scau tiye' nu ngusu'ba sca nu cuna'a lo sna tya'a sca' catyá xlyá, nguixa' li', cha' tsa tlyu ti tyacu' scau bi'.

Nu toni'i chubi ti

²² Tyucuij su ndyaa Jesús lo'o ngu' ca Jerusalén, ndya'a ngu' nde tyuu tya'a quichí tonu; lo'o jua'a tyuu tya'a quichí sube ndya'a ngu', cha' chcu' yu cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' quichí bi'. ²³ Laja li' nchcuane sca ñati jil'i yu:

—¿Ha xti ti ñati nu cua'ni lyaá Ni jil'i lo'o cua tye ti chalyuu, cusu'? —nacuj. Nguxacuj Jesús cha' jil'i ñati bi' li':

²⁴ —Chubi tsa toni'i su tyatj mā ca bi', bi' cha' cua'ni yala mā cha' quije tyucuij jil'i mā nu tyalaa ca toni'i bi'. Ndi'ya ñacuj na' jil'i mā: Ntsu'u quiña'a tsa ñati nu cua nchcu' cha' cua tyatj ti ngu' toni'i bi', pana na ndu'ni ti ngu' jua'a; ná nchca quije jil'i ngu' tsiya' ti ñi'ya caca nu tyatj ngu' toni'i bi'. ²⁵ Li' tyatj xu'na ni'i bi', cha' tacu' yu toni'i bi'. Lo'o tyalaa cu'ma, li' xana mā cuju'iy ya' mā toni'i bi', chcu' mā lo'o: “Xaala mā toni'i, cusu'”. Li' ñacuj yu jil'i mā: “Ná jlo ti' na' ti ñati laca cu'ma”. ²⁶ Lo'o li' xacuj mā cha' jil'i: “Cusu', cua ndyacu ya tyaja lo'o nu'u, cua ndyi'o ya hitya lo'o nu'u. Cua ndyaa nu'u ngulu'u nu'u jil'i tya'a quichí tyi ya”, ñacuj mā. ²⁷ Chaca quiya' chcu' yu lo'o mā li': “Ná jlo ti' na' tsiya' ti, ti ñati laca cu'ma. Tyaa clya mā tso'o la; nga'aa nti' na' ña'a na' jil'i mā, cha' ñati cuxi laca mā.” ²⁸ Xi'ya tsa mā li', cacu la'ya mā cha' lye tsa ñasi' mā. Ca xñi'i tsa ti' mā lo'o ña'a mā su ndi'i quiña'a tsa ñati slo ycu' Ndyosi ca lo'o tye chalyuu; masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob, masi lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi sa'ni la, ña'a mā jil'i ngu' ndi'i ngu' ca bi'. Lo'o cu'ma ni, xtyanu Ni jil'i mā nde liya'. ²⁹ Lcaa quichí chalyuu ntsu'u ngu' nu tyaa ngu' cacu ngu' lo'o ycu' Ndyosi, nu lo'o caca Ni loo lo'o tye chalyuu; nde su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' tyaa ngu', jua'a tyu'u ngu' nde su ndyaa cuichaa, lo'o nde tyá' tyu'u ngu', lo'o nde calacui tyu'u ngu', tyaa lcaa ngu' ca su tlyu su ntucua ycu' Ni. ³⁰ Lo'o li' nde loo la caca xi ngu' nu tyu'u tucua su cua tye ti cha'; jua'a nde chu' la tyanu xi ngu' nu ndu'u tucua clyo.

Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a jil'i ngu' quichí Jerusalén

³¹ La cui' tyempo bi' liyya xi tya'a ngu' fariseo cha' chcu' lo'o Jesús:

—Tyaa clya nu'u juani —nacuj ngu' jil'i—. Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u tyi'i chaca se'i, cha' cua nti' rey Herodes cuju'ii jinu'u.

³² Nchcu' Jesús lo'o ngu' bi' li':

—Yaa cacha' mā cha' re ji'i nu cusu' tyaala bi': "Tsa juani lo'o tsa quee tya tyi'i na' xi chalyuu re cha' culo na' cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ñati, cha' cua'ni na' cha' tyaca tso'o xa' la ngu' quicha. Cuati tsa nu nchca tyuna, li' tye cña nu nda ycu'i Ndyosi Sti na' cha' cua'ni na'." Jua'a ñacu'i mā ji'i nu cusu' bi'. ³³ Tya'a na' re juani. Tya quiña'a xi tyucui'i lyiji su tya'a na' juani, jua'a la quee, jua'a tsa nu nchca tyuna li'. Ycu'i' cu'mā jlo ti' mā cha' nde quichi' Jerusalén ndyijii lcaa ngu' nu laca tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi —nacui' Jesús ji'i ngu' fariseo bi'—. Bi' cha' tsa'a na' ca quichi' bi' cha' cajaa na', si jua'a laca na' tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nti' mā —nacui' Jesús li'—.

³⁴ Tya'na tsa cu'mā ngu' Jerusalén, cha' tucui' tsa cha' nu ntsu'u ji'i mā. Tya sa'ni ndujui'i mā ji'i ngu' nu laca tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi, ngujui'i mā quee ji'i ñati nu ngua'a lo Ni cña ji'i. Tyuu tsa quiya' ngua ti' na' cha' cua'ni tyaca'a na' ji'i mā, cha' ná ca cuxi ji'i mā; ñi'ya nti' sca su'u nu nxuti'i ji'i sñi' ne' lu'be ni', jua'a nti' na' cua'ni na' lo'o mā, pana ná nda mā chacuayá' na tsiya' ti. ³⁵ Bi' cha' xñi'i ti' tyanu quichi' tyi mā juani. Nga'aa ña'a mā 'na ña'a cuayá' nu tyalaa tyempo nu chcu'i' mā cha' 'na: "Tso'o tsa ndyu'ni ycu'i' Ndyosi xqui'ya yu nu liyā chacuayá' ji'i ycu'i' nu Xu'na na", ñacu'i mā li'.

14

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sca nu qui'yu nu nchcub'e' tsa quicha quii ji'i

¹ Sca tsa nu ndi'i cña' ngu' ndyaa Jesús ndyacu yu xlyaa to' tyi xu'na ngu' fariseo. Lo'o xa' ngu' fariseo ni, na'a tsa ngu' ji'i Jesús li'. ² Nde loo Jesús nga'a sca nu qui'yu nu nchcub'e' quicha quii ji'i. ³ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu' mstru cha' jo'ó lo'o ji'i ngu' fariseo bi'.

—¿Ha ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o ji'i sca nu quicha tsa ta'a, nti' mā? —nacui' Jesús ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ná ntsu'u chacuayá' cha' cua'ni na jo'o ji'i ngu' li'?

⁴ Pana nga'aa nchcu'i' ngu' bi' tsiya' ti. Li' ntejeya' Jesús ji'i nu quicha bi', ngua'ni cha' ndyaca tso'o yu. Lo'o li' nchcu'i' lo'o yu bi'.

—Tya nu'u to' tyi —nacui' Jesús ji'i yu.

⁵ Li' xa' nchcu'i' Jesús lo'o ngu' fariseo bi' chaca quiya'.

—¿Ñi'ya nti' cu'mā? ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyú sca huru ji'i mā, si tyú sca toro ne' tyuu tsa nu ndi'i cña' ngu'? ¿Ha si'i hora ti tsa mā culo mā ji'i ni', masi tsa ta'a tlyu laca?

⁶ Lo'o ná ngujui ñi'ya nu xacui' ngu' cha' ji'i Jesús tsiya' ti li'.

Ñati nu tsa tyi'i lo'o ngu' ta'a nu caya clyo'o ngu'

⁷ Li' na'a Jesús cha' ngulana tsa ngu' fariseo bi' yaca xlyā cha' tyucua ngu' su tso'o la nu nde que mesa. Bi' cha' nda Jesús cui'i re ji'i ngu' bi' li'.

⁸ —Nu lo'o tsa mā su ndyaca ta'a caya clyo'o ngu', ná tyaca'a mā su tlyu su tyucua ngu' nu laca loo. ¿Ñi'ya cua'ni mā si tyalaa xa' ñati nu cua tlyu la cha' ntsu'u ji'i que cu'mā? ⁹ Lo'o li' nu ñati nu ndyu'ni ta'a nu cua nchcu'i' lo'o mā tya clyo cha' cāa mā ni, ná tyiquee' chcu'i' yu lo'o mā ndi'ya: "Ta mā su ntucua mā ji'i nu cusu' cua", ñacu'i yu. Lo'o li' ca tyuju'u tsa ti' mā, tsa mā tyaca'a mā ca su ná ntsu'u yaca xlyā, ca bi' tyaca'a mā tsiya' ti li'. ¹⁰ Si'i xcu'i' na clyana mā su tso'o tyaca'a mā lacua. Nu lo'o tsa mā sca ta'a, yaa mā tyucua mā sca la'a ti su taca tyucua ca ña'a ca ñati. Lo'o li' cāa nu laca loo ji'i ta'a cha' chcu'i' yu lo'o mā: "Cusu'", ñacu'i yu ji'i mā, "cuāa nu'u cha' tyucua xi ca su tso'o la re". Jua'a caca chi' la loo ycu'i' cu'mā laja ñati quiña'a nu ntucua to' mesa li'.

¹¹ Cua ña'a ca ñati nu nti' cha' tlyu la cha' laca ji'i ycu'i', bi' laca nu ca tyuju'u

ti' ca tiya' la; lo'o nu ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ycui' yu, xtyucua ycui' Ndyosi ji'i yu bi' li', cha' caca tlyu la tyiquee yu ca tiya' la.

¹² Li' ndi'ya nacui Jesús ji'i nu ñati nu cua nchcui' lo'o cha' caa tyi'i ta'a ca slo yu:

—Nu lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' caa ngu' cacu ngu' xlyaa lo'o ma, si'i lo'o tya'a tso'o ti ma chcui' ma, ni si'i lo'o tya'a ngula ti ma chcui' ma, ni si'i lo'o tya'a tyijyu' ti ma chcui' ma, ni si'i lo'o ngu' culiya' ti nu ntucua tyi cacua ti slo ma chcui' ma li'. Stu'ba ti cua'ni ngu' bi' lo'o ma ca tiya' la, nu lo'o ntsu'u sca ta'a ji'i ngu'; ñi'ya nu ngua'ni ma lo'o ngu', jua'a cua'ni ngu' bi' lo'o ma li'.

¹³ Pana si'i jua'a cua'ni ma; nu lo'o cua'ni ma sca ta'a, li' xuti'i ma ji'i ngu' ti'i, lo'o ji'i ngu' quicha, lo'o ji'i ngu' nu cu' quiya', lo'o ji'i ngu' cuityi' cha' cacu ngu' lo'o ma. ¹⁴ Li' tso'o tsa tyi'i ma chalyuu si jua'a cua'ni ma, cha' nu ngu' quicha bi' ni, ná caja ñi'ya nu tya ngu' cha' tso'o ji'i ma. Pana tiya' la caja cha' tso'o ji'i ma, nu lo'o tyu'u' ma chaca quiya' lo'o lcaa ngu' jyo'o nu ngua tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o tya nguti'i ngu' chalyuu.

Cui' ji'i sca ta'a tlyu nu ngua'ni ngu'

¹⁵ Tya ndi'i ngu' to' mesa, ngua'a yaca ngu' ji'i cha' nu nda Jesús lo'o ngu'. Li' nguxacui sca yu tya'a ntucua ngu' cha' ji'i Jesús:

—Tso'o tsa caca ji'i ñati nu cacu scuaa ca su laca ycui' Ndyosi loo —nacui yu bi'.

¹⁶ Li' nguxacui Jesús sca cui' ji'i yu, cha' ca cuayá' ti' ngu' ñi'ya caca ji'i ñati chalyuu lo'o caa ycui' Ndyosi cha' caca Ni loo.

—Sca nu qui'yu ngua'ni sca ta'a, nda yu sca sji cha' cacu ngu' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Cua nchcui' yu lo'o quiña'a tsa ñati cha' tyi'i ngu' ta'a. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyalaa hora caca sji, li' ngulo yu cña ji'i msu ji'i cha' tsa chcui' lo'o ngu' ndi'ya: “Cua laca ngua tso'o scuaa nu caca sji ji'i ma, nacui xu'na na”. ¹⁸ Li' lcaa ngu' nu cua nchcui' yu lo'o tya tsubi' la cha' caa ngu' ta'a bi', nguxana ngu' ndijña ngu' cha' clyu ti' ji'i yu. Ndi'ya nacui tsaca ngu': “Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani. Ntsu'u cha' tsa'a tsa na'a na' sca se'i su ngüi'ya ca ti na' yuu, bi' cha' nti' na' cha' cua'ni clyu ti' nu'u 'na.” ¹⁹ Lo'o li' nacui chaca yu: “Na ngüi'ya ca ti na' ca'yu latya toro masu; bi' cha' tsa'a cua'ni cuayá' na' lo'o ni', si cua caca cua'ni ni' cña. Cua'ni clyu ti' nu'u jna', ná caca 'na caa na' slo nu'u juani.” ²⁰ Li' nacui chaca yu: “Na ngujui clyo'o ca ti na', bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' caa na' slo nu'u juani”. ²¹ Lo'o ndyalaa msu slo xu'na chaca quiya', li' lcaa cha' nu nacui ngu' ji'i ndacha' ji'i xu'na. Lye tsa ngunasí' xu'na ni'i bi' li'. Lo'o li' nacui yu ji'i msu bi': “Yaa clyu nu'u lye qichich chaca quiya' cha' chcui' nu'u lo'o ngu' nu ntsu'u nde calle jua, cha' caa ngu' ta'a slo na'. Chcui' nu'u lo'o ngu' ti'i, lo'o ngu' quicha, lo'o ngu' nu cu' quiya', lo'o ngu' cuityi', lo'o lcaa ngu' quicha; li' tyaa lo'o ji'i lcaa ngu' bi' ca nde”, nacui xu'na msu bi'. ²² Ca tiya' la li' nacui nu msu bi' ji'i xu'na: “Cusu”, nacui, “cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, lo'o ña'a ti tya ntsu'u la se'i su tyi'i ngu' ta'a re.” ²³ Li' nacui ycui' nu xu'na msu bi': “Yaa nu'u nde calle, lcaa tyucuij, cua'ni nu'u juersa lo'o ngu' cha' tyaa ngu' ne' ni'i 'na, cha' cha'a ni'i re 'na tyi'i ñati. ²⁴ Ndi'ya cha' ta na' lo'o nu'u, cha' ni tsaca ngu' nu cua nchcui' na' lo'o tya clyo la, nga'aa cacu ngu' bi' sji re 'na tsiya' ti”, nacui xu'na ni'i bi'.

Cua ndye cuij nu nda Jesús lo'o ngu' li'.

Tlyu tsa cña caca lo'o xñi na cha' ji'i Jesús

²⁵ Quiña'a tsa ñati ndya'a lo'o Jesús, lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

²⁶ —¿Ha nti' ma tya'a ma lo'o na'? Ná caca ji'i ma xñi ma cha' jna' si lye la ntsu'u tyiquee ma ji'i sti ma, masi ji'i xtya'a ma, masi ji'i clyo'o ma, masi ji'i

sñi' mā, masi jil'i tya'a ngula mā masi qui'yu masi cuna'a; masi lye la ntsu'u tyiquee mā jil'i ycu'i' ca ti mā cha' ña'asij mā jil'i ycu'i' ca mā, ná taca caca mā ñati' jna' jua'a. ²⁷ Si ná tyaja'a mā xñi mā tyucui' nu culu'u na' jil'i mā, ná caca mā ñati' jna' li'; ntsu'u cha' xñi mā tyucui' bi', masi cujuui ñati' jil'i mā xqui'ya cha' jna'. ²⁸ Si ntsu'u cu'ma nu nti' mā cuiñá mā sca ni'l' tlyu, ¿ha ná culacua ti' mā clyo ni tsa lo cñi cua'nijo'o jil'i mā cha' tyu'u sca cña bi'? Clyo culo mā cuentya ni tsa lo cñi cua'nijo'o jil'i mā, cha' ña'a mā si tyu'u sca cñi jil'i mā ña'a cuayá' nu xcua se'l' cña bi'. ²⁹ Si cuiñá mā quiya' ni'l', lo'o ca tiya' la ná caca cua'ni tye mā ni'l' bi', xtyí lo'o ti ngu' jil'i mā li'. Lcaa ñati', nu lo'o ña'a ngu' cña bi', li' xana hcui' ngu'; xtyí lo'o ngu' jil'i xu'na cña bi' li'. ³⁰ “Nu ñati' jua ngua ti' cuiñá yu sca ni'l' tlyu, pana ná ngua jil'i yu sta se'l' yu cña bi'”, ñacu' ngu'.

³¹ Ñi'ya nti' sca rey nu nti' xuu' tya'a lo'o chaca rey. ¿Ha ná culo yu cuentya clyo si tyu'u scau tií mil tya'a ti sendaru, cha' tyijiloo jil'i chaca rey nu lo'o calaa mil tya'a sendaru lijya cusuu? ³² Lo'o si jlo' ti' cha' ná caca jil'i rey bi', nu lo'o tya tyijyu' lijya nu chaca rey bi', li' hora ti ta yu jil'i ñati' cha' tsaá ngu' slo nu chaca rey bi', cha' ca ti' cha' cusuu bi' hora ca ti. Jua'a cua'ni rey bi' —nacu' Jesús—. ³³ Lo'o jua'a cua' ña'a ca cu'ma nu lye la ntsu'u tyiquee mā jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i mā, ná taca caca mā ñati' jna' li'.

Cha' jil'i teje' nu ná tso'o tsiya' ti

³⁴ Tso'o tsa teje'; pana si tye cha' cñi' nu ntsu'u jil'i, nga'aa caja ñi'ya nu cua'nijo'o teje' bi' jil'i ngu' li'. ³⁵ Ná tso'o tsiya' ti, ni cha' salú na jil'i lo yuu cha' xtyucua jil'i yuu, ná tso'o; masi quixa' na jil'i lo'o yuu cataa, ná tso'o tsiya' ti, bi' cha' nga'a cha' xcuaa na jil'i —nacu' Jesús—. Cua'a jyaca tso'o mā jil'i cha' nu nda na' lo'o mā, si tyaja'a mā cuna mā —nacu' Jesús jil'i ngu'.

15

Cui' jil'i sca xlya' nu cua nguna' jil'i ngu'

¹ Lcaa nu msu jil'i ngu' xa' tsu' nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu' bi' ni, ñaa ngu' slo Jesús cha' cuna ngu' ni cha' nda yu; jua'a xa' la ngu' cuxi, ñaa ngu' slo Jesús li'. ² Bi' cha' nguxana ngu' fariseo, lo'o jua'a ngu' mstru cha' jo'ó, ngusta ngu' qui'ya jil'i Jesús:

—Ndiya ti' yu re cua'ni tya'a yu lo'o ngu' cuxi jua. Stu'ba ti ndacu yu tyaja lo'o ngu' cuxi —nacu' ngu' bi'.

³ Li' nda Jesús sca cui' lo'o ngu':

⁴ —Nu cu'ma ni, si ntsu'u sca siyento tya'a xlya' jil'i mā, lo'o li' nguna' tsaca jil'i mā —nacu' Jesús—, ¿ha ná xtyanu mā jil'i nu quiña'a la tya'a xlya' nu ndyanu taju ti su tso'o ti ndi'l' ni' ne' quixi'? Lo'o li' tsaá mā tsaana mā jil'i xlya' nu nguna' bi' jil'i mā ña'a cuayá' nu quije bi' jil'i mā. ⁵ Nu lo'o cua nquije xlya' bi' jil'i mā, tso'o tsa caca tyiquee mā li'. Hora ti sta mā jil'i ni' tyijya scu mā, ⁶ tyaa lo'o mā jil'i toni'l'. Lo'o cua ndyalaa mā to' tyi mā, li' xuti'l' mā jil'i lcaa tya'a tso'o mā lo'o jil'i tya'a nga'a ti mā, cha' ñacu' mā jil'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' mā lo'o ya juani cha' cua nquije xlya' nu cua nguna' jil'i ya”. ⁷ Ndi'ya ñacu' na' jil'i mā: ca chaa tsa ti' ycu'i' Ndyosi lo'o ñati' jil'i Ni ca su ntucua ycu'i' Ni —nacu' Jesús jil'i ngu' fariseo li'—, ca chaa ti' ngu' bi' masi sca ti ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i, culochu' yu jil'i cha' cuxi bi' li'. Ná ntsu'u cha' culacua ti' Ni cuentya jil'i nu jacuayala tyii ntucua caa tya'a ñati' tso'o nu ná ntsu'u cha' cuxi jil'i ngu', nti' ngu'.

Cui' jil'i sca cñi nu cua nguna' jil'i ngu'

⁸ Nda Jesús chaca cuji lo'o ngu' li':

—¿Ñi'ya cua'ni sca nu cuna'a nu ntsu'u tii tya'a cñi plata ji'i? Si nguna' sca cñi plata bi' ji'i, ¿ñi'ya cua'ni li'? Nti' na' cha' cua'a ma' xi quii' cha' culaja tso'o ni'i bi', ña'a cuaya' nu quije cñi bi' ji'i. ⁹ Lo'o cua nquije cñi bi' ji'i, li' xuti' nu cuna'a bi' ji'i lcaa tya'a tso'o lo'o ji'i lcaa tya'a nga'a cacua ti, cha' cacha' ji'i ngu' ndi'ya: “Ca chaa ti' ma lo'o na' juani, cha' cua nquije cñi nu nguna' bi' jna'”. ¹⁰ Chaa ti' nu cuna'a bi', cha' cua nquije cñi ji'i; la cui' jua'a ca slo ycu' Ndyosi, chaa tsa ti' ycu' Ni lo'o ñati' ji'i Ni nde cua, masi sca ti' ñati' chalyuu ca tyuju'u ti' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i, culochu' yu ji'i cha' cuxi bi' li'.

Sca nu qui'yu cuañi' nu ntucuna' ycu' ca ti yu chalyuu ji'i

¹¹ Nda Jesús chaca cuji lo'o ngu' li':

—Ntsu'u sca nu cusu' nu ntsu'u tucua tya'a sñi' qui'yu ji'i yu. ¹² Lo'o nu cuañi' la ni, nacuj' yu ji'i sti yu: “Sti na'”, nacuj', “xyanu clya nu'u lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua jna'”. Lo'o li' hora ti' ndacha sti yu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i tyucuaa sñi'. ¹³ Cua xtyi tyempo ndyaca, li' ndyujui' nu qui'yu tya cuañi' la lcaa cha' tso'o nu nda sti yu ji'i. Lo'o ngujui' cñi ndyi'ya yu, ndyaa yu tyijyu' li'. Ca chaca tsu' su ndyalaa yu, li' xcu' na ngua'ni ñu'u ti yu chalyuu ji'i yu; nguliji ñu'u ti yu cñi bi' ji'i yu. ¹⁴ Pana nu lo'o cua ndye cñi ji'i yu nguliji yu, li' ngua sca jbi'ña tlyu ca loyuu su ndya'a yu; ná ntsu'u na cacu yu, lye tsa ntyute' yu li'. ¹⁵ La cui' quichi' su ntsu'u yu bi' ndyaa yu ne' xña ji'i sca ñati'; ngulo nu ñati' bi' cña ji'i yu, li' ndyaa yu ne' sca lo'o ji'i ñati' bi' su ntsu'u cube' ji'i, cha' xacu yu ji'i cube' bi' ji'i ngu'. ¹⁶ Lo'o li' ngua ti' yu si tyaala' la ji'i yu lo'o cacu yu si'yu quixi' tya'a nu ndacu cube', cha' ná tucui' nda na cacu yu, lo'o jua'a ntyute' tsa yu li'. ¹⁷ Hasta li' ngulacua tso'o ti' yu: “¿Ni lcu'a tya'a msu ntsu'u to' tyi sti na' ndyu'ni cña? Ná ndyiji jbi'ña ji'i ngu' bi', hasta ntyucua na ndyacu ji'i ngu'. Lo'o na' ni, nga'a na' ca nde ndyiji jbi'ña 'na cha' nga'aa ndyiji na cacu na'. ¹⁸ Tso'o la tya'a na' nde to' tyi sti na' cha' chcu' na' lo'o: Sti na', ñacu' na' ji'i, cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o cuentya jinu'u, cha' nguta'a yu'u ti na'. ¹⁹ Nga'aa ntsu'u cha' ñacu' nu'u cha' sñi' nu'u laca na'; tso'o la masi ñi'ya nu ndu'ni nu'u lo'o msu jinu'u, jua'a ti' cua'ni nu'u lo'o na'.” Jua'a ngulacua ti' yu cha' chcu' yu lo'o sti yu. ²⁰ Li' ngutu'u yu ndyaa yu tyucui' cha' ñaa yu nde to' tyi sti yu.

'Tya tyijyu' ñaa yu lo'o na'a sti yu ji'i yu. Hora ti' ndyaa sti yu ndyacu'a tya'a lo'o yu; ngüityi sti yu ji'i yu li', nchcu'cha' sti yu ji'i yu cha' ngua tya'na ti' sti yu ji'i yu. ²¹ Li' nacuj' yu ji'i sti yu: “Sti na'”, nacuj' yu, “cua ntsu'u tsa qui'ya hichu' na' cuentya ji'i ycu' Ndyosi lo'o jua'a cuentya jinu'u. Nga'aa ntsu'u cha' ñacu' nu'u cha' sñi' nu'u laca na'.” ²² Li' nacuj' ycu' nu cusu' ji'i msu: “Yaa clya ma' culo ma' late' nu tso'o la cha' xacu' ma' ji'i yu re. Sta ma' sca cui' sne ya' yu, su'ba ma' caña quiya' yu. ²³ Lo'o li' tsa squi'ya ma' chqueru nu taa la cha' cuju' ma' ji'i cha' cacu na. Cua'ni na sca ta'a, ²⁴ cha' ngua ti' na cha' cua ngujui' sñi' na' re, lo'o juani xa' ndyu'u tucua yu; cua nguna' yu ngua ti' na', lo'o xa' ndyalaa yu.” Hora ti' nguxana ngua'ni ngu' sca ta'a li'.

²⁵ Jua'a ndyaca cha' lo'o ndyalaa sñi' nu cua cusu' la, ndyalaa yu ndyaa yu cña. Cua tyalaa ti yu toni' ji'i yu, lo'o ndyuna yu nclya'a ngu' musca, cha' cua laca ndyaca ji'i lo'o ndyalaa yu. ²⁶ Li' ngusi'ya yu ji'i sca yu cuañi', nchcuane yu ji'i: “¿Na laca ndyaca jua?” ²⁷ Li' nguxacu' nu yu cuañi' bi' ji'i yu: “Yu tya'a nu'u nu ndya'a yu'u, cua xa' ndyalaa yu bi' juani”, nacuj'. “Bi' cha' nacuj' sti nu'u cha' cuju' yu chqueru nu tso'o la ña'a bi', cha' tso'o tsa nti' sti nu'u cha' cua ndyalaa yu tso'o ti.” ²⁸ Ngunas' tsa sñi' nu cua cusu' la bi' li'. Lo'o na'a sti yu cha' ná ntaja'a yu tya'a yu ca toni', li' ndyaa sti yu cha' chcu' lo'o yu. ²⁹ Li'

nacuĭ yu jil'i sti yu: "Jlo ti' nu'u ni cua lcau yija ndi'i na' ndyu'ni na' cña jinu'u, lo'o ni sca quiya' ná ngua'ni xña'a na' lo'o nu'u; lcaa cña nu ngulo nu'u 'na, ngua'ni na' jil'i. Pana ni sca quiya' ná nda nu'u masi sca chivo piti ti jna' cha' cua'ni na' ta'a lo'o tya'a tso'o na'. ³⁰ Nu juani chaca quiya' ndyalaa sñi' nu'u nu ndye cñi jinu'u nguliji ñu'u ti yu lo'o sa'a yu. Lo'o ndyalaa yu bi', hora ti ndyujui mā chqueru taq cha' caca ta'a jil'i", nacuĭ sñi' nu cua cusu' la. ³¹ Li' nacuĭ nu cusu' sti yu jil'i yu: "Chañi cha' lcaa tsā ndi'i nu'u lo'o na'. Lo'o jua'a lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jna', na jinu'u laca lcaa cha' bi'. ³² Pana juani, tso'o la cha' cua'ni na sca ta'a cha' ndyalaa tya'a nu'u chaca quiya'. Ngua ti' na cha' cua ngujui yu, pana xa' ndyu'u tucua yu chaca quiya'; cua nguna' yu ngua ti' na, pana ndyalaa yu chaca quiya'. Bi' cha' ndyu'ni na sca jii juani, cha' chaa tsa ti' na."

16

Sca msu laca loo nu tajua' ti ngua'ni, masi cuxi ti tyiquee yu

¹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Ntsu'u sca nu culiya', lo'o jua'a cua ntsu'u sca ñati' nu laca loo jil'i msu jil'i yu culiya' bi'. Lo'o li' ndacha' ngu' jil'i nu culiya' bi', cha' cua tye ti cha' tso'o nu ntsu'u jil'i yu, cha' nguliji ñu'u ti msu nu laca loo jil'i cha' tso'o bi'. ² Li' ngusi'ya xu'na jil'i msu nu laca loo bi', cha' xcua ne jil'i msu bi': "¿Ni cha' ta laca nu nchcui' ngu' lo'o na' cha' jinu'u?" nacuĭ yu. "¿Ni cña ndyu'ni nu'u nu cua nchcui' ngu' lo'o na'? Tya nu'u cuentya jna' juani, cuacha' clya nu'u cha' jna', ña'a cha' nu cua ngua'ni nu'u. Nga'aa caca nu'u loo jil'i msu 'na juani."

³ Quiña'a tsa ngulacua ti' msu nu laca loo bi' li': "¿Na laca cua'ni na' juani, si nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'? Nga'aa jlo ti' na' ñi'ya' cua'ni na' li'. Ná qué na' cha' cua'ni na' cña lo yuu; lo'o si tsa'a jña na' msta, la cui' ti jua'a ca tyuju'u tsa ti' na' li'. ⁴ Pana cua jlo ti' na' ñi'ya' nu cua'ni na' cha' caja su tyi'i na' toni'i jil'i ñati, nu lo'o nga'aa ta xu'na na' cña nu cua'ni na'." Jua'a ngulacua ti' msu bi', cha' cuxi ti tyiquee yu. ⁵ Li' ngusi'ya yu jil'i lcaa ñati nu ndacui jil'i xu'na yu, nchcuane yu jil'i ngu' li': "¿Ni tsa lo ta ndacui nu'u jil'i xu'na na'?" nacuĭ yu jil'i tsaca ngu'. ⁶ "Sca mil tya'a litro setye ndacui na' jil'i", nacuĭ ngu' bi' li'. Hora ti nacuĭ msu nu laca loo bi' jil'i ngu' bi': "Nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u. Cua'a clya nu'u re cha' cuiña chaca quityi, nu ñacuĭ cha' ca'yu siyento ti litro setye ndacui nu'u jil'i nu cusu' bi'", nacuĭ msu bi' jil'i. ⁷ Li' nchcuane yu jil'i chaca ngu': "Nu'u ni, ¿ni tsa lo ndacui jil'i xu'na na'?" "Sca siyento tya'a cujuĭ nscua' trigo", nacuĭ ngu' bi' li'. "Haa", nacuĭ yu, "nde nscua quityi nu nscua cuentya jinu'u", nacuĭ nu msu bi'. "Cua'a clya nu'u ca nde cha' scua chaca quityi nu ñacuĭ cha' jacuayala tya'a cujuĭ ti, tsa bi' ti ndacui jil'i nu cusu'." ⁸ Tiya' la ngua cuayá' ti' ycu' nu laca xu'na yu ñi'ya' nu ndyu'ni yu. "Tajua' tsa ndyu'ni msu nu laca loo bi' 'na laja lo'o ndyu'ni yu cña", nacuĭ nu cusu' culiya' bi'.

Lo'o li' tya nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—Lo'o cu'mā ni, nu nti' tsa mā taquiya' mā jil'i lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ndyosi —nacuĭ—, taca ca tsa'a mā xi lo'o ña'a mā ñi'ya' nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu lo'o tya'a ngu', masi cuxi ti ngu'.

⁹ Ndi'ya' chcui' na' lo'o mā lacua: Tso'o ti cua'ni mā lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i mā nde chalyuu; xtyucua mā jil'i xa' ñati lo'o cha' tso'o nu ntsu'u jil'i mā ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i mā, cha' jua'a caja tya'a tso'o mā nde chalyuu. Lo'o li' ta ycu' Ndyosi su tyi'i mā slo Ni, su ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i mā li'.

¹⁰ Ñati' nu tso'o tsa ngua'ni lyiji sca cña piti ti, jua'a tso'o tsa cua'ni ngu' bi', masi sca cña nu cua tlyu la; pana ñati' nu ñilo'o jil'i xu'na ngu' lo'o cua'ni ngu'

sca cña piti ti, ná tyiquee' ná caca cua'ni ngu' bi' sca cña nu cua tlyu la. ¹¹ Si ná nchca cña'asii mā sca cha' tso'o nu ntsu'u jil'i mā nde chalyuu, ni ná ta ycu'i' Ndyosi sca cña tso'o la cha' cua'ni mā cuentya jil'i ycu'i' Ni. ¹² Lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i mā chalyuu, na nda ycu'i' Ndyosi cha' bi' jña ti mā; si ná cua'ni tso'o ti mā lo'o cha' bi'. ¿ñi'ya' cua'ni mā lo'o cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i mā?

¹³ Sca msu ni, ná caca cua'ni yu cña jil'i tucua tya'a xu'na yu sca tyempo ti; jil'i sca ti xu'na yu taca cua'ni yu cña. Ná tyiquee' ti' ti' yu ña'a yu jil'i tsaca ñati' li', cuati jil'i chaca ñati' bi' tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu jil'i; hasta tso'o la cua'ni yu cña jil'i ñati' bi', pana jil'i tsaca ñati' bi', lasa la cua'ni yu cña jil'i. Ná caca xñi na cha' jil'i ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i cñi, cha' ñi'ya' si laca chaca xu'na na, jua'a laca cñi bi' li'.

¹⁴ Pana ntsu'u tsa tyiquee ngu' fariseo cha' jil'i cñi, bi' cha' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús, ngustí lo'o ti ngu' jil'i yu. ¹⁵ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' bi':

—Cu'mā —nacuj yu—, tso'o tsa ndu'ni mā cha' ña'a ti xa' ñati jil'i mā, pana cua jlo ti' ycu'i' Ndyosi lcaa ña'a cha' nu ntsu'u tyiquee mā. Ñati nu tlyu tsa ndu'ni jil'i ycu'i' ca ngu', xtyanu ti' ycu'i' Ndyosi jil'i ngu' bi'.

Ñi'ya' ndyaca lo'o cha' tso'o nu jil'i ycu'i' Ndyosi

¹⁶ Nu tyempo cua sa'ni la ni, ntsu'u cha' cusu' jil'i ñati, la cui' cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o Moisés, jua'a lo'o ngu' nu ngua tu'ba jil'i Ni tya sa'ni la; pana nu lo'o ñaa Juan, tya li' nguxana ngañi cha' tso'o jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' tyiquee ñati. Quiña'a tsa ñati, lye tsa nda ngu' juersa cha' xñi ngu' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi.

¹⁷ Ná tlyu cña tye lcaa na nu ntsu'u nde cua, jua'a tye tyucui ña'a chalyuu; pana ná tye tsiya' ti ni sca si'yu cha' jil'i lcaa cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o na nu ngua sa'ni la.

Nhcui' Jesús cha' jil'i ñati nu xtyanu ti' jil'i clyo'o

¹⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Lo'o culo sca ñati quityi cha' xtyanu yu jil'i clyo'o yu, cha' xa' caja clyo'o yu lo'o xa' nu cuna'a, cha' suba' ndyu'ni yu bi' li'. Lo'o jua'a lo'o caja clyo'o sca nu qui'yu lo'o sca nu cuna'a nu cua nguxtyanu clyo'o jil'i, masi cuentya jil'i ley, la cui' ti cha' suba' laca nu ndyu'ni nu qui'yu bi' li'.

Cha' jil'i sca nu culiya' lo'o sca yu ti'i nu naa Lázaro

¹⁹ Cua ntsu'u sca nu culiya', lo'o xcui' late' quiña'a nga'a, xcui' late' tso'o ña'a nchcu' yu. Lo'o jua'a lye tsa ndyu'ni yu, lcaa tsa ndyaca ta'a slo yu.

²⁰ Pana ntsu'u sca ñati ti' i nu naa Lázaro, nu xcui' quichu' ntucua tyucui ña'a yu. Toni'i ti jil'i nu culiya' bi' nchca'a Lázaro lcaa tsa. ²¹ Cua nti' yu ti' i bi' masi cacu yu satya na nu ndyalú to' mesa su ndyacu nu culiya' bi' li'. Lo'o jua'a ndya'a xne' su nga'a yu cha' nclye'e loo quichu' nu ntsu'u hichu' yu ti' i bi'.

²² Ndyalaa tsa nu ngujuii nu ti' i bi'; lo'o nu xca' jil'i ycu'i' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' jil'i ca slo jyo'o cusu' Abraham, ca su tlyu nu ngua'ni cho'o ycu'i' Ndyosi.

Lo'o jua'a ngujuii nu culiya' bi', nguxatsi' ngu' jil'i li'. ²³ Pana nu lo'o cua ntsu'u nu culiya' bi' su nchcube' yu ca bilyaa, li' ngusicua hique yu na'a yu jil'i jyo'o cusu' Abraham tyijyu' ti, lo'o jua'a na'a yu cha' stu'ba ti ntucua jyo'o Lázaro lo'o. ²⁴ Li' ngusi'ya nu culiya' bi' jil'i Abraham: “Sti ya Abraham, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'. Ta nu'u jil'i Lázaro jua cha' caa calo'o xi hitya cha' co'o na', masi lo'o sne ti yu cuicha' yu xi tu'ba na' cha' ca'ya tyacala' xi ltse' na', cha' lye tsa tyique' nti' na' su ntsu'u na' lo quii' re.” ²⁵ Li' nacuj jyo'o Abraham jil'i: “Sñi”, nacuj, “tso'o tsa ngua h'i lo'o nguti' nu'u nde chalyuu. Lo'o Lázaro re

ni, si'i jua'a ngua ji'i yu, cha' lye tsa nchcube' yu su nguti'i yu chalyuu. Bi' cha' caja su tso'o tyi'i yu ca nde juani; lo'o nu'u ni, nga'a cha' chcube' nu'u. ²⁶ Tya ntsu'u la cha' ji'i cuare nde su ndi'i ya, ntsu'u sca laja cua'a tlyu cla'be laja su ndi'i cuare lo'o cu'ma; bi' cha' si ntsu'u ngu' nu nti' tsa nde slo cu'ma, ná caca ji'i ngu' tya ngua ngu'. Lo'o jua'a cu'ma nu ntsu'u ma nde jua, ná caca ji'i ma tya ngua ca nde." ²⁷ Li' tya'na tsa nchcui' nu culiya' bi' lo'o: "Cua'ni nu'u sca cha' tso'o lo'o na', Abraham sti na'", nacui' nu culiya' bi'. "Ta ji'i Lázaro cha' tsa yu to' tyi sti na', ²⁸ ca su ntsu'u ca'yu tya'a ngu' tya'a na', cha' chcui' yu lo'o ngu', cha' ná caa ngu' ca nde su ntsu'u na' nchcube' na'." ²⁹ Pana nacui' Abraham ji'i: "Cua' jlo ti' ngu' bi' lca'a ña'a cha' nu nguscua jyo'o Moisés; jua'a nu xa' la quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu nguscua jyo'o cusu' cua sa'ni, ntsu'u bi' ji'i ngu' tya'a nu'u. Tso'o si cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nscua lo'o quityi bi'." ³⁰ Li' nguxacui' nu culiya' bi' cha' ji'i: "Tso'o lacua, sti na' Abraham. Pana si tsa sca ngu' jyo'o re ca su ndi'i ngu', li' culochu' ngu' cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'." ³¹ Xa' nchcui' jyo'o Abraham lo'o nu culiya' bi' li': "Lo'o ná nti' ngu' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nguscua Moisés, lo'o jua'a ná taquiya' ngu' ji'i jyo'o cusu' nu ngua'a loo ycu'i Ndyosi cña ji'i cha' chcui' lo'o ñati, la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'i xa' la cha' nu ta Ni lo'o ngu', masi tyu'u sca nu cua ngujuii chaca quiya' cha' chcui' lo'o ngu'".

17

Cuxi tsa caca si ntsu'u sca qui'ya nu ndulo la ji'na

¹ Chaca quiya' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i:

—Ntsu'u tsa ngu' nu nchcui' lo'o na cha' cua'ni na sca cha' cuxi, pana tya'na tsa sca ñati nu ndatsaa ji'i tya'a cha' cua'ni cha' cuxi lo'o. ² Tso'o la si tsa ngu' xcuaa ngu' ji'i yu lo tyujo'o lo'o sca quee quichi tyaaca' yane yu, cha' nga'aa caja ñi'ya nu tatsaa yu ji'i ni sca ñati ñi'ya nti' nu sube re, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o yu.

³ Cui'ya ma cuentya si cua'ni sca ngu' tya'a ndya'a ma sca cha' cuxi lo'o ma. Li' chcui' ma lo'o yu cha' nga'aa cua'ni yu cha' cuxi bi' lo'o ma. Lo'o si tya'achu' yu ji'i cha' cuxi bi', cua'ni ma cha' clyu ti' ji'i yu li'; ⁴ masi cati quiya' ta yu cha' ñasi' ti' ji'i ma sca tsa, lo'o cati quiya' caa yu cha' chcui' yu lo'o ma: "Cui'ya ma cha' clyu ti' jna', nga'aa cua'ni na' jua'a juani", ñacui' yu, li' nga'a cha' cui'ya ma cha' clyu ti' ji'i yu.

Quiña'a tsa cha' caca ji'na si jlya ti' na ji'i ycu'i Ndyosi

⁵ Li' nacui' nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús:

—Xtyucua nu'u ji'i ya cha' taca jlya la ti' ya cha' jinu'u —nacui' ngu' ji'i.

⁶ —Jlo ti' ma cha' piti tsa sca si'yu cuxee —nacui' Jesús ji'i ngu'—, lo'o jua'a cu'ma ni, ná quiña'a tsa cha' nchca ji'i ma. Pana masi xti ti cha' jlya ti' ma ji'i ycu'i Sti na', taca ñacui' ma ji'i yaca quityi re: "Tyu'utsu' nu'u ca su ndu re, yaa nu'u tyu nde lo hitya tyujo'o". Lo'o li' ña'a ma cha' taquiya' yaca bi' cha' nu cua nchcui' ma lo'o.

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si ndyu'ni na cña ji'i ycu'i Ndyosi

⁷ ¿Ñi'ya nti' cu'ma ni? ¿Ñi'ya cua'ni ma si ntsu'u sca msu ji'i ma nu ndyaa ne' quixi' cha' cula'a yuu cuentya ji'i ma, masi ndyaa yu cha' cña'asi' yu ji'i bata ji'i ma? Nde ngusii lo'o ndyalaa ca ti msu bi' ndyaa yu cña bi', ná tyiquee' ná chcui' ma lo'o yu ndi'ya: "Tya'a clya cua'a to' mesa cha' cua'ni nu'u sii juani". ⁸ Ná yala ñacui' ma ji'i yu jua'a, nti' na'. Ná tyiquee' ndi'ya chcui' ma lo'o yu: "Cua'ni cho'o clya caque' sii cha' cacu ya. Clyo cacu ya co'o ya, cuati cacu co'o nu'u", ñacui' ma ji'i msu bi'. ⁹ ¿Ha tya ma xly'a'be ji'i msu bi', cha'

ndaquiya' yu cña nu ngulo mā jil'i? Ná ndu'ni xu'na msu jua'a. ¹⁰ Ñi'ya laca msu, jua'a laca cu'ma; nu lo'o ngua'ni mā lca cña nu culo ycu'i' Ndyosi jil'i mā, nga'a cha' ñacui mā li': "Msu cuxi ti laca cuare, cha' cña nu nga'a cha' cua'ni ti ya, tsa bi' ti cña ngua'ni ya", ñacui mā.

Ngua'ni Jesús jo'o jil'i tii tya'a ñati nu ngusñi quicha nu ndyatsu' cuaña' jil'i

¹¹ Nu lo'o ngusñi Jesús tyucui ndyaa nde Jerusalén, li' nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Galilea, ndyaa ngu' nde loyuu su cuentya Samaria. ¹² Nu lo'o ndyalaa Jesús sca quich'i piti bi', li' ndyacia tya'a yu lo'o tii tya'a ngu' quicha nu cua lijya ngu' slo yu; quicha nu ndyatsu' cuaña' ntsu'u jil'i ngu' bi'. Pana tyijyu' ti ndyatü ngu' slo Jesús, ¹³ cui tsa nchcui' ngu' lo'o yu li':

—Cusu' Jesús —nacui ngu' li'—, cua'ni tya'na ti' nu'u jil'i cua.

¹⁴ Nu lo'o na'a Jesús jil'i ngu', li' nacui yu:

—Yaa clya mā slo sti jo'ó cha' ña'a yu jil'i tyucui ña'a mā —nacui.

Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Pana su ndyaa ngu' tyucui ti, ngua tii ngu' cha' xa' ngua lubii cuaña' ngu'; ndye cha' quicha ngu' li'. ¹⁵ Bi' cha' nguxtyu tsaca yu quicha bi', cui tsa nchcui' yu ndyu'ni ch'i yu loo ycu'i' Ndyosi. ¹⁶ Li' ndyatü sti' yu slo Jesús, ndyaa stii yu lo yuu nde loo yu cha' ndya yu xlya'be jil'i Jesús. Ngu' Samaria laca yu bi', ngu' xa' tsu' laca yu. ¹⁷ Li' nacui Jesús:

—¿Ha si' tii tya'a ngu' nu ndyatsu' cuaña' ngu' ndyaca tso'o ngu' tsá? ¿Mala ngua nu chaca caa tya'a ngu' bi' juani? ¹⁸ Sca ti yu re nu si' ngu' Israel tya'a na laca, bi' laca nu nguxtyu cha' cua'ni tlyu yu jil'i ycu'i' Ndyosi.

¹⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Tyatü nu'u cha' tyaa nu'u juani —nacui—. Cua ngua tso'o nu'u juani cha' jlyu ti' nu'u cha' nu nda na' lo'o nu'u.

Ndi'ya caca lo'o tyalaa tyempo cha' caca ycu'i' Ndyosi loo ne' cresiya jil'i ñati

²⁰ Lo'o li' nchcuane ngu' fariseo jil'i Jesús ni jacua' tyalaa tyempo cha' caca ycu'i' Ndyosi loo jil'i ñati. Nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi' li':

—Si' sca na nu tyaca' lijya tyijyu' laca cha' bi'. ²¹ Ná caca ñacui na ndi'ya: “Nde ti ndü bi’”; masi ndi'ya ná ñacui na: “Ndejua ntucua bi’”. Na cua laca ycu'i' Ni loo ca ne' cresiya jil'i ñati juani.

²² Li' nacui Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Nde loo la tyalaa tyempo nu nti' tsa mā ña'a mā 'na, masi chaca tya tsá nde chalyuu tya tyi' na' lo'o mā nti' mā, na' nu cua nda ycu'i' Ni 'na lijya cha' caca na' ñati; pana nga'aa ña'a mā 'na li'. ²³ Chcui' ngu' lo'o mā cha' jna' li': “Nde ti ndü yu”; lo'o jua'a chcui' ngu': “Ndacua ndü ycu'i' yu”. Pana ná tsa mā, ná taquiya' mā jil'i cha' cuiñi nu nchcui' ngu' bi' —nacui Jesús jil'i ngu'—.

²⁴ Se'j ti ntyijil'i xee tyi' yu nu lo'o ndyubi, pana tyaca' ña'a ngu' xee bi' tyucui nde cua; jua'a caca lo'o na' nu lijya cha' caca na' ñati, nu lo'o tyalaa tsa bi' lo'o ña'a ngu' jna' cha' caa na' chaca quiya'. ²⁵ Pana clyo nscua cha' lye tsa chcube' ycu'i' na'. La cui' jua'a ngu' tya'a quich'i tyi na xtyanu ti' ngu' 'na.

²⁶ Ñi'ya ngua jil'i ñati nu nguti' chalyuu sa'ni la, tya'a stu'ba ngu' lo'o jyo'o Noé bi', jua'a caca jil'i ñati chalyuu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu lijya cha' caca na' ñati. ²⁷ Tya'a stu'ba jyo'o Noé bi' ni, ngua'ni ngu' ta'a, ndyacu ngu', ndy'i'o ngu', nguju' clyo'o ngu'; tsa bi' ti cha' ndube ti' ngu' ña'a cuayá' nu ndyalaa tyempo ngüiñá nu Noé bi' yaca ni' tonu. Li' ndyatü yu ne' yaca ni' bi' lo'o lca na nu ntsu'u jil'i yu. Lo'o li' ngua'ya tyo clyaa bi', ndye ñati chalyuu nguju' ngu'. ²⁸ Lo'o la cui' ñi'ya ngua jil'i ngu' quich'i su nguti' jyo'o Lot, jua'a caca jil'i ñati chalyuu tsá bi'. Tya'a quich'i tyi Lot ni, ndyacu ngu', ndy'i'o ngu', ngüi'ya ngu' yu'ba, ndyujui' ngu' yu'ba, ndyataa ngu' xtya, ngüiñá ngu' ni';

tsa bi' ti cña nu ndiya ti' ngu' ngua'ni ngu' bi', ²⁹ ña'a cuayá' nu ngulo ycuí' Ndyosi jì'ì yu Lot bi' nde quichì Sodoma bi'. Li' ngusalú Ni quii' lo'o yuu sufri ndyaquì lo yuu. Ndye cha' jì'ì lcaa ngu' Sodoma bi'; tya'a stu'ba Lot ni, ngujuu lcaa ngu'. ³⁰ Jua'a caca tsà bi' lo'o tyaa na' nu lijyaa cha' caca na' ñati; lo'o ña'a ngu' 'na chaca quiya', ná ca tii ngu' ni tsà caca bi'.

³¹ Nu lo'o tyalaa tsà bi', si ntsu'u ngu' nu ndu ca que ni'ì jì'ì ngu', lo'o ca'ya ngu' ná caja tyempo jì'ì ngu' cha' culo ngu' yu'ba jì'ì ngu' nu ndi'ì nde ni'ì jì'ì ngu'. Lo'o jua'a si ntsu'u ngu' ne' quixì, ná caja tyempo jì'ì ngu' cha' xtyuu ngu' tyaa ngu' nde to' tyi ngu'. ³² Tyi'u ti' mà ñi'ya nu ngua jì'ì nu cuna'a jì'ì Lot tyempo bi'; ngua ti' ma' xtyuu ma' nde quichì, li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndyaca ma' sca quee. ³³ Chcuna' chalyuu jì'ì mà si xcui' ncliyacua tsa ti' mà ñi'ya nu caca jì'ì ycuí' ca ma; pana quije chalyuu jì'ì mà si tyaja'a mà, masi cujuu ñati jì'ì mà xqui'ya na'.

³⁴ 'Cacha' na' jì'ì mà ñi'ya nu caca si talya lo'o caa na'; si ntsiya tucua tya'a ñati laja' lo sca qui'ña ti, qui'ya ycuí' Ndyosi jì'ì tsaca, tyanu chaca ycuí' ti li'.

³⁵ Lo'o jua'a si nga'a tucua tya'a nu cuna'a ndyoo ngu' ndacua, qui'ya Ni jì'ì tsaca, tyanu chaca li'. ³⁶ Lo'o jua'a si ntsu'u tucua tya'a nu qui'yu lo cña jì'ì ngu' ne' quixì, qui'ya Ni jì'ì tsaca, tyanu chaca li'.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ndacha' ngu' jì'ì Jesús:

—¿Macala caca jua'a, cusu'? —nacujì ngu'.

Li' nguxacujì Jesús cha' jì'ì ngu':

—Ca su ntsiya sca na tyucu, ca bi' tyu'u ti'ì culexu; jua'a nu lo'o tyu'u ti'ì ñati lo'o tye chalyuu, chcube' tsa ngu' lí'.

18

Cuijì jì'ì nu cuna'a ti'ì nu cua ndatsaa jì'ì bese

¹ Ngulu'u Jesús jì'ì ngu' cha' lu'ba ti chcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi, cha' ná ca taja ti' ngu' tsiya' ti lo'o chcui' ngu' lo'o Ni. Ndi'ya ndyu'u cuijì nu nda Jesús lo'o ngu' lí':

² —Sca quichì ntsu'u sca bese nu ná ndu'ni chì loo ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ná sca cha' ndube ti' yu. ³ La cui' quichì bi' ntsu'u sca nu cuna'a ti'ì. Li' ndyaa ma' bi' ndyaa na'a ma' jì'ì bese bi', cha' ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati lo'o ma'; ngua ti' ma' cha' quiñi tso'o cha' jì'ì ma' lo'o tya'a cusuu ma' slo bese.

⁴ Tyuu quiya' ndyaa ma' bi' slo bese, lo'o ná ndaquiya' bese bi' jì'ì cha' nu nda ma' bi' lo'o. Ca tiya' la li' ngulacua ti' nu bese bi': “Masi ná ndaquiya' na' jì'ì cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi, ni jì'ì cha' nu nchcui' sca ñati chalyuu ná ndube ti' na'; ⁵ pana cua'ni na' tisiya jì'ì cha' nu nchcui' nu cuna'a ti'ì re, cha' ña'a ti ndya'a nu cuna'a re nchcui' cua ña'a ti lo'o na'. Bi' cha' cua'a na' xi jì'ì”, nacujì bese bi', “cua'ni na' tisiya jì'ì cha' nu nchcui' ma' re, cha' nga'aa caa la ma' su'ba ñasi' ma' 'na.”

⁶ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' lí':

—Jua'a nchcui' nu bese xña'a bi', li' ngu'xyucua yu jì'ì ma' bi', masi ná tso'o tyiquee yu —nacujì Jesús jì'ì ngu'—. ⁷ Pana tso'o tsa tyiquee ycuí' Ndyosi, yala ti tyucua Ni jì'ì ñati nu cua ngusubi Ni jì'ì, nu tya'na tsa nxi'ya jì'ì Ni tsà lo'o talya. ¿Ha tiya' tsa xtyucua Ni jì'ì ngu' nti' mà? ⁸ Ñacujì na' jì'ì mà cha' hora ti xtyucua Ni jì'ì ngu' bi', cua'ni Ni cha' ti ti tyi'ì ngu'. Pana nu lo'o chaca quiya' tyaa na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ¿ha ña'a ti tya quije 'na ñati nu jly'a ti' jì'ì ycuí' Ndyosi Stí na'?

Sca cuijì jì'ì tucua lo ñati nu ndyaa ne' laa

⁹ Nde chaca cuij nu nda Jesús lo'o ngu'; sca cuij cuentya jil'i ngu' nu tyixi tsa ndu'ni jil'i ycuil' ca ti ngu', cha' xcui' cha' liñi ndu'ni ngu' bi' nti' ngu', cha' xcui' nxyti lo'o ti ngu' bi' jil'i xa' ñati. Ndi'ya nchcui' Jesús li':

¹⁰ —Tucua tya'a ñati ndyaa ne' laa tlyu cha' chcui' ngu' lo'o ycuil' Ndyosi. Tsaca ngu' bi' laca ngu' fariseo nu tacati tsa ndu'ni ycuil' ngu', nti' ngu'; chaca ngu' laca sca ngu' cuxi nu nclyo cñi cña loo ngu' cuentya jil'i ngu' xa' tsu'. ¹¹ Nu yu fariseo bi' ni, na ndu' ti yu, ndi'ya nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi li': “Ndyosi”, nacuj, “tsa xlya'be jinu'u cha' ná ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; xña'a tsa ndu'ni ngu', cuaana tsa ngu', suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o clyo'o xa' ñati. Pana na' ni, ná ndu'ni na' jua'a, ni ná ndu'ni na' ñi'ya ndu'ni yu cuxi cua nu cuiñi ti nxñi quiña'a tsa cñi cña loo ngu'”, nacuj nu yu fariseo bi' jil'i ycuil' Ndyosi. ¹² “Tucua quiya' sca semana ná ndacu na' tyaja cha' ndu'ni tlyu na' jinu'u. Lo'o jua'a nda na' sa yu'be lcaa na nu ngua'ni na' ngana scaa semana jinu'u”, nacuj yu fariseo bi'. ¹³ Pana nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' ni, tyijyu' ti ndyatú yu; ná ntsu'u tyiquee yu cha' sicuaa yu xi cloo yu nde cua, cha' xñi' tsa ti' yu ndu' yu ndyu'u ti yu tyiquee yu laja lo'o nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi: “Cua'ni tya'na ti' nu'u jna', Ndyosi Stí na', cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'”, nacuj nu qui'yu bi'. Tsa bi' ti cha' nchcui' yu.

¹⁴ Ndi'ya laca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o ma, cha' nu qui'yu nu nclyo cñi cña loo ngu' bi' ni, cua ngütyi' ycuil' Ndyosi qui'ya nu ntsu'u jil'i yu bi'; tso'o ti tyiquee yu lo'o ngxuyuu yu ndyaa yu to' tyi yu. Pana ná ngua jil'i yu fariseo bi' jua'a, cha' nu ñati nu tlyu tsa ndu'ni jil'i ycuil' ca ti, ntsu'u cha' caca tyuju'u ti' ñati bi' ca tiya' la; pana ñati nu tyuju'u tsa ti' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i juani, ca tiya' la caca tso'o la cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

Ngulacuq Jesús jil'i nu sube

¹⁵ Lo'o li' ñaa lo'o ngu' jil'i nu sube cuañi' cha' sta ya' ycuil' Jesús hique ngu' sube bi'. Pana nu lo'o na'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' jil'i ñati nu lijya lo'o nu sube bi', lo'o ti nguxana ngu' bi' ngua'ni tyaala ngu' jil'i ñati nu lijya bi'. ¹⁶ Li' ngusi'ya Jesús jil'i nu sube cha' caa ngu' slo yu. Li' nchcui' yu lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i bi':

—Ta ma chacuayá' cha' caa nu sube ca slo na' —nacuj—, cha' sca nu sube ni, tso'o tsa nxñi cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi tyucui tyiquee bi' tsiya' ti. Lo'o jua'a taca culo Ni cña jil'i ñati nu jua'a jlyu ti' jil'i Ni, ñi'ya lo'o jlyu ti' nu sube jil'i Ni. ¹⁷ Cha' liñi nda na' re lo'o ma: Ñati nu ná xñi cha' tso'o jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya nu nxñi sca nu sube cha' bi', ná ntsu'u chacuayá' tyatí ñati bi' ca su laca ycuil' Ni loo.

Nhcui' sca nu culiya' lo'o Jesús

¹⁸ Ndacua ndu' sca ñati tlyu nu laca loo jil'i ngu' judío. Li' nchcuane yu bi' jil'i Jesús:

—Mstru, tso'o tsa ndu'ni nu'u —nacuj—. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye 'na? —nacuj nu qui'yu bi'.

¹⁹ Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i yu:

—¿Ni cha' laca nacuj nu'u cha' tso'o tsa na'? —nacuj Jesús jil'i yu bi'—. Sca ti ycuil' Ndyosi laca nu chañi cha' tso'o laca Ni. ²⁰ Cua jlo ti' nu'u lcaa cña nu ngulo ycuil' Ndyosi jil'i ñati tya sa'ni la, cha' nu nchcui' quityi ndi'ya: “Ná cua'ni ma cha' suba' lo'o clyo'o xa' ñati”, nacuj quityi bi'. “Ná cujuu ma jil'i tya'a ñati ma; ná cuaana ma; ná chcui' ma cuentyu jil'i tya'a ñati ma; cua'ni tlyu ma jil'i sti xtya'a ma, jua'a tucua ma cha' nu nchcui' ngu' cusu' jil'i ma lo'o ma.” Jua'a cha' nu nguxtyanu ycuil' Ndyosi jil'i na tya sa'ni la.

21 —Tya lo'o cuañi' na' cua ndaquiya' na' lcaa cha' bi' —nacuj nu qui'yu bi' jil'i Jesús.

22 Nu lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacuj:

—Chaca tya cha' tya lyiji' cua'ni nu'u: yaa cujui' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u, cha' tyu'u cñi' nu ta jil'i' ngu' ti'i; tyacua xi cha' tso'o jinu'u nde loo la ca su ntucua ycu'i' Ndyosi li'. Lo'o cua ngua'ni nu'u cña bi', li' taca tya'a nu'u lo'o na'.

23 Nu lo'o ndyuna nu qui'yu bi' cha' nu nchcui' Jesús, hora ti ngua xñi'i' ti' yu, cha' culiya' tsa yu. 24 Lo'o na'a Jesús cha' xñi'i' tsa ti' yu, li' nacuj jil'i' ngu' nu ndi'i' slo:

—Tucui tsa laca cha' jil'i' ngu' culiya' cha' tyat'i' ngu' lo cha' jil'i' ycu'i' Ndyosi, cha' caca Ni loo ne' cresiya jil'i' ngu'. 25 Lasa la cña laca cha' tyeje tacui sca na'ni quiya' cuxa, masi sca na'ni tonu, ñi'ya laca sca camello. Lasa la cha' bi'; tucui la cña laca cha' tyat'i' sca ngu' culiya' ca su laca ycu'i' Ndyosi loo —nacuj Jesús.

26 Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', ndube tsa ti' ngu'.

—¿Tilaca taca jil'i' clyaá jil'i' nu cuxi lacua, cha' tyalaa ca slo ycu'i' Ndyosi? —nacuj ngu'.

27 —Bi' laca sca cha' nu ná nchca cua'ni ni sca ñati' chalyuu; pana ycu'i' Ndyosi ni, nchca jil'i' Ni cua'ni Ni cha' tyalaa ngu' slo Ni —nacuj Jesús jil'i' ngu' bi'.

28 —Cusu' —nacuj Pedro jil'i'—, cua nguxtyanu ya lcaa cha' nu ntsu'u jil'i' ya cha' tya'a ya lo'o nu'u, ñi'ya nu nacuj nu'u cha' cua'ni ya —nacuj.

29 Li' nguxacuj Jesús cha' jil'i' yu:

—Cha' liñi' nda na' lo'o mā juani, cha' ná ntsu'u ni sca ñati' nu ndyaa tyijyu' cha' cua'ni cña cuentya jil'i' ycu'i' Ndyosi, lo'o li' nguxtyanu na' jil'i' ngu' bi' jua'a ti. Ntsu'u quiya' ndyanu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i' ngu' bi', nu lo'o ndyaa ngu' cuentya jil'i' ycu'i' Ni; masi tyi ngu', masi clyo'o ngu', masi sti ngu', masi xtya'a ngu', masi sñi' ngu', nguxtyanu ngu' lcaa bi'. 30 Pana quiña'a la cha' tso'o caja jil'i' ngu' bi' chalyuu juani, tsa ña'a cha' nu nguna' jil'i' ngu' bi', ngua ti' ngu'; jua'a nde loo la, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i' ngu' bi'.

Xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'i'

31 Sca se'i' ti ngusi'ya Jesús jil'i' nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i', cha' tyu'u ti'i' ngu' slo yu cha' chcu'i' yu lo'o ngu':

—Tsaa na nde Jerusalén juani —nacuj yu—, su caca lcaa cña nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i' ycu'i' Ndyosi cua sa'ni la, nu nguscua ngu' jil'i' cua ña'a ca cha' nu caca 'na, na' nu liyya'a cha' caca na' ñati. 32 Cua ta ti ngu' 'na jil'i' ngu' xa' tsu' cha' xtyí lo'o ngu' 'na, cha' chcu'i' ngu' cha' ti'i' 'na, lo'o jua'a tu'u ngu' hitya sañi' ngu' 'na. 33 Clyo quiji'i' ngu' 'na lo'o reta, cuati cjuui' ngu' 'na. Pana tsã nchca tyuna ni, li' tyu'ú na' chaca quiya'; ná tyanu na' lo'o ngu' jyo'o.

34 Lcaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i' Jesús bi', ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi', ni ná jlo ti' ngu' ni cha' laca nchcui' yu jua'a. Sca cha' tucui' ngua, ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi'.

Ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o sca nu cuityi' ngu' Jericó

35 Cua tyalaa ti Jesús to' quichi' Jericó li'. Ca bi' nga'a sca nu cuityi' to' tyucuij, ndijña yu msta. 36 Cha' quiña'a tsa ñati' ndañi liyya tyucuij, bi' cha' nchcuane nu cuityi' bi' jil'i' xa' ñati:

—¿Na ca ndyaca re? —nacuj yu.

³⁷ Li' nacuj ngu' ji'i yu cha' Jesús Nazaret bi' lijya tyucuij juani. ³⁸ Li' cuij tsa ngusi'ya nu cui'tyi' bi':

—Jesús, cha' David ngua jyo'o cusu' jinu'u —nacuj yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna' —nacuj.

³⁹ Ngu' nu ndyaca nde loo bi' ngusi'ya lo'o ngu' ji'i yu cha' ca ti yu cha' nxi'ya yu; pana ná ndyuna yu, cuij la nxi'ya yu li':

—Nu'u ni, nu tya'a ñati ji'i jyo'o David —nacuj yu—, cua'ni tya'na ti' nu'u jna'.

⁴⁰ Li' ndatu Jesús cha' hcui' lo'o ngu' cha' caa lo'o ngu' ji'i yu quicha bi' slo. Nu lo'o cua ndu yu cacua ti slo, li' nchcuane Jesús ji'i yu cui'tyi' bi':

⁴¹ —¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na' lo'o nu'u? —nacuj Jesús ji'i.

—Cusu' —nacuj yu—, nti' na' cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i si'yu cloo na' —nacuj nu cui'tyi' bi'.

⁴² —Caca tso'o cloo nu'u lacua —nacuj Jesús ji'i—. Xqui'ya cha' jlya ti' nu'u cha' 'na, bi' cha' tyaca tso'o nu'u juani —nacuj Jesús.

⁴³ Hora ti ndyaca tso'o loo nu cui'tyi' bi', ngua ji'i yu na'a yu. Lo'o li' ndu'u yu ndya'a yu lo'o Jesús, ndyu'ni tlyu yu ji'i ycu'i' Ndyosi. Lo'o jua'a lcaa ñati nu na'a cha' bi', lo'o ngu' bi' ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi li'.

19

Jesús lo'o Zaqueo

¹ Lo'o li' ndya'a Jesús ndyaa yu cla'be quichi' Jericó bi'. ² Ca bi' ntsu'u sca nu qui'yu culiya' nu naa Zaqueo, xu'na ngu' nu nclyo cña cña loo ngu' laca yu. ³ Cua nti' yu tyuloo yu ji'i Jesús, pana ná nchca ña'a yu ji'i cha' quiña'a tsa ñati ndi'i. Lo'o Zaqueo ni, sata' ti yu. ⁴ Li' ngusna yu ndyatú yu nde loo ngu'; cha' ña'a cuaana ti yu ji'i Jesús, ndyacu' yu lo sca yaca quityi tyucuij su nga'a cha' tyeje tacui Jesús cacua ti. ⁵ Nu lo'o nteje tacui ti, li' nguxña'a Jesús nde cua, nchcui' lo'o Zaqueo bi':

—Zaqueo —nacuj Jesús ji'i yu—, cua'ya clya nu'u, cha' nga'a cha' tyalaa na' to' tyi nu'u juani.

⁶ Yala ntcha ti ngua'ya Zaqueo, cha' ndiya tsa ti' yu cha' nu nchcui' Jesús lo'o yu; tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ta yu su tyi'i Jesús. ⁷ Nu lo'o na'a ngu' cha' ndyaa Jesús slo Zaqueo bi', lcaa ngu' lye tsa nchcui' tube ngu' cha' ndyaa Jesús cha' tyanu toni'i ji'i sca ngu' cuxi, sca ñati nu ntsu'u tsa qui'ya ji'i. ⁸ Li' ndatu Zaqueo cha' hcui' lo'o Jesús:

—Ña'a xi ya'a, cusu' —nacuj yu—. Ta na' sa cla'be cha' tso'o nu ntsu'u 'na ji'i ngu' ti'i. Si tya ntsu'u na nu nguaana na' cha' cua ngüñilo'o na' ji'i ngu', tya na' na bi' ji'i ngu', masi jacua tsa lo cua quije ji'i ngu' —nacuj Zaqueo li'.

⁹ —Juani cua ngulaá ngu' nu ndi'i ni'i re ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' —nacuj Jesús li'—, cha' jua'a nu qui'yu re ni, tya'a ñati na lo'o jyo'o Abraham laca yu. ¹⁰ Cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati cha' clyana na' ji'i ñati nu nguna' chalyuu ji'i xqui'ya nu cuxi, lo'o jua'a cua'ni lyaá na' ji'i ngu' bi'.

Cuij ji'i tti tya'a cña oro

¹¹ Laja lo'o nga'a ti ngu' ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu', li' nda yu sca cuij lo'o ngu'. Na cua ngulala ti tyalaa ngu' lo'o Jesús to' quichi' Jerusalén, lo'o ngua ti ngu' cha' ycu'i' Jesús laca nu Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti chalyuu; ngua ti' ngu' cha' la cui' hora nu caca Ni loo ji'i ngu' laca li'.

¹² Bi' cha' nda Jesús cuij re lo'o ngu':

—Ntsu'u sca nu qui'yu, sca ñati tso'o. Cua tsa ti yu tyijyu' ca chaca chalyuu, ca su caja cña ji'i yu cha' caca yu loo ji'i ngu' tya'a quichi' tyi yu;

lo'o cua ngujui cña bi' jil'i yu, hora ti xtyuü yu tyaa yu chaca quiya', nti' yu. ¹³ Nu lo'o tya lyiji tsaá yu, li' ngusi'ya yu jil'i tii tya'a ñati' nu laca msu jil'i yu, cha' ta yu sca cñi' jil'i scaa ngu', sca cñi' oro nu quiña'a ntsu'u loo. Li' nacuj' yu jil'i ngu' msu bi': "Cua'ni mā ngana lo'o cñi' re tyucui tyempo nu tsa'a juani, ña'a cuayá nu tyaa na' chaca quiya'", nacuj' yu jil'i ngu'. ¹⁴ Pana nu ñati' tya'a quich'i tyi yu, ná tso'o nti' ngu' ña'a ngu' jil'i yu. Li' ngua'a lo ngu' bi' cña jil'i sca taju ñati' cha' tsaá lca'a ngu' jil'i yu, cha' ñacuj' ngu' jil'i nu laca loo tyijyu' ndi'ya: "Ná nti' ya cha' caca nu qui'yu jua rey jil'i ya, cha' caca yu loo quich'i tyi ya", nacuj' ngu'. Pana ná ndube ti' nu laca loo tsiya' ti bi', cha' nchcui' ngu' jua'a. ¹⁵ Bi' cha' ñaa yu lo'o cua ngujui cña cha' laca yu rey, ndyalaa yu to' tyi yu chaca quiya' li'. Nu lo'o ndyalaa yu, li' ngulo yu cña cha' tyaa ngu' msu nu nda yu cñi' jil'i cha' cua'ni ngu' cña lo'o, cha' ca cuayá' ti' yu ni tsa lo ngua'ni ngu' ngana lo'o scaa cñi' bi'. ¹⁶ Nacuj' msu nu ndyalaa clyo bi': "Tii tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacuj' msu bi' jil'i yu. ¹⁷ Li' nguxacuj' rey cha' jil'i msu bi': "Tso'o tsa lacua. Sca msu tso'o laca nu'u. Liñi tsa ngua'ni nu'u, masi lo'o sca cña xti ti; bi' cha' ta na' chacuayá' cha' caca nu'u loo jil'i tii tya'a quich'i cuentya jna'." ¹⁸ Ndyalaa chaca msu li': "Cusu", nacuj', "ca'yu tya'a tsa lo nu nda nu'u 'na ngua'ni na' ngana", nacuj'. ¹⁹ La cui' ti cha' nacuj' rey bi' jil'i: "Culo nu'u cña jil'i ca'yu tya'a quich'i cuentya jna' lacua", nacuj' rey jil'i msu bi'. ²⁰ Li' ndyalaa chaca msu bi': "Cusu", nacuj', "nde ñaalo'o na' cñi' jinu'u, cha' cua nguxco'o tso'o na' jil'i ne' sca pañito. ²¹ Ntsij' na' xi ña'a na' jinu'u, cha' sca qui'yu tiji laca nu'u. Nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu ndyiji jinu'u; lo'o jua'a ndu'ni nu'u clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi'." ²² Li' nacuj' rey bi' jil'i: "Msu nu xña'a tsa laca nu'u. Xqui'ya cha' nchcui' nu'u jua'a, bi' cha' sta na' qui'ya h'i li'", nacuj' rey. "Jlo ti' nu'u cha' laca na' sca ñati tiji, cha' nscua' nu nchcuá' xa' ñati, bi' laca nu caja jna'; jua'a ndu'ni na' clacua, masi xa' ñati ngua'ni cña bi', nacuj' nu'u. ²³ ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cñi' 'na jña xa' ñati lacua, cha' nu lo'o xtyuü na' tyaa na' chaca quiya', quije cñi' 'na li'? Lo'o xi sñi' cñi' quije 'na li' cha' tya ngu' 'na." ²⁴ Li' nacuj' rey jil'i ngu' nu ndi'i bi': "Xñi mā cñi' jil'i yu re cha' ta mā jil'i msu tso'o nu cua ntsu'u tii tya'a cñi' oro jil'i". ²⁵ "Cusu", nacuj' ngu' bi' jil'i rey bi' li', "na cua ntsu'u tii tya'a cñi' oro jil'i yu bi'. ¿Ni cha' tya caja la xa' cñi' jil'i yu?" ²⁶ Nguxacuj' rey cha' jil'i ngu' li': "Jua'a laca lo'o ñati' nu ntsu'u sca cha' jil'i, tya ta na' quiña'a la cha' jil'i ñati' bi'; pana ñati' nu xixi ca cha' ntsu'u jil'i ni, si ná nti' cua'ni cña lo'o, hasta xlyaa na' nu xti ti cha' nu ntsu'u jil'i li'. ²⁷ Lo'o juani ni, nu ngu' tya'a cusuü na' nu ná ngua' ti' cha' caca na' rey jil'i ngu', tyaa lo'o clya mā jil'i ngu' bi' ca nde, cha' cujuü mā jil'i ngu' ca slo na'."

Ngua'ni ch'i ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde quich'i Jerusalén

²⁸ Lo'o cua nchcui' Jesús cha' bi', li' ndu'u yu ndyaa yu tyucui' tsaá nde Jerusalén. ²⁹ Nu lo'o cua tyalaa ti ngu' to' quich'i Betfagé, jua'a to' quich'i Betania nu nscua siii' ca'ya Olivos, li' ngulo Jesús cña jil'i tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i.

³⁰ —Yaa mā ca quich'i piti jua nu cacua ti ndyaca. Nu lo'o tyalaa mā jua, li' quije sca huru cuañi' jil'i mā nu ndu ndyaaca' ni', nu bilya tyucua ngu' chuj' tsiya' ti. Xati' mā jil'i cha' tyaa mā tyaa lo'o mā jil'i ni' ca nde. ³¹ Si ntsu'u nu ñacuj' jil'i mā: "¿Ni cha' laca nxati' mā jil'i huru cua?", li' ñacuj' mā jil'i ngu' bi': "Jesús nu Xu'na mā nti' jil'i ni'".

³² Ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i li'. La cui' ñi'ya nu cha' nu nacuj' Jesús, jua'a ngua. ³³ Nu lo'o ndu ngu' nxati' ngu' huru bi', li' nchcuane nu laca xu'na huru bi' jil'i ngu':

—¿Ni cha' laca nxatj' mā huru cua?

³⁴Li' nguxacuj' ngu' cha' j'i':

—Na cua'nijo'o ni' j'i' nu Xu'na na.

³⁵Ñaa lo'o ngu' j'i' huru bi' slo Jesús li'. Ngusta ngu' ste' ngu' hichu' ni', lo'o li' ngusacuj' ngu' j'i' Jesús hichu' ni' bi'. ³⁶Ni'ya su ndyaa Jesús tyucuj', jua'a nguscana ngu' late' lo yuu li'. ³⁷Cua ca'ya ti'j' ti ngu' sii' ca'ya Olivos, li' lo'o ti nguxana ngu' ndyu'ni tlyu ngu' j'i' ycu' Ndyosi, cha' quina'a tsa cha' tlyu cua na'a ngu'; cuji' ngusi'ya ngu' cha' chaa tsa ti' ngu' li':

³⁸—Tso'o tsa ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya yu nu lijya re chacuayá' j'i' ycu' Ni nu Xu'na na, cha' caca nu nde loo j'i'na —nacuj' ngu'—. Ti ti tyi'l' lcaa na nu ntsu'u nde cua, nu cuentya j'i' ycu' Ni laca. Masi juani ti cua'ni tlyu na j'i' ycu' Ndyosi.

³⁹Ntsu'u sca tucua ti ngu' fariseo laja ñati' bi', lo'o li' nchcui' ngu' lo'o Jesús: —Mstru —nacuj' ngu' bi'—, chcui' nu'u lo'o ñati' nu ndya'a lo'o nu'u cua, cha' ti ti chca'a tu'ba ngu' xi.

⁴⁰Nguxacuj' Jesús cha' j'i' ngu' li':

—Si ca ti ngu' re juani, xi'ya cua ña'a ca quee li' —nacuj' Jesús.

⁴¹Lo'o cua ndyalaa Jesús cacua ti to' quichj' Jerusalén, ngusi'ya tsa yu lo'o na'a yu quichj' bi'. Li' nacuj' yu j'i' ngu':

⁴²—Masi tsá juani ti nu lo'o tya ndyiji xi tyempo j'i' mā, si tyaja'a mā cuna mā, taca ta na' sca cha' lo'o mā; tso'o tsa caca j'i' mā li', ti ti tyi'l' mā li'. Pana juani —nacuj' Jesús—, ná nhca ca cuayá' ti' mā cha' re, cha' cua ntsu'u yacu' ti cha' re j'i' mā —nacuj'—. ⁴³Pana tyalaa sca tsá cuxi j'i' mā. Lo'o li' cuiñá ngu' tya'a cusu mā ngutu yuu tyucui ña'a to' quichj'. Li' su'ba lo'o ngu' bi' tyucui ña'a to' quichj'. ⁴⁴Cuity' ngu' quichj' tyi mā, ña'a lo yuu ti, cuju' ngu' j'i' tya'a ndi'j' mā; ná xtyanu ngu' ni sca quee nscua chu' tya'a quichj' tyi mā, xqui'ya cha' ná ndyulo mā jna' hora juani lo'o ñaa na' nu laca na' Sñi' ycu' Ndyosi ca su ndi'j' mā.

Ngulo'o Jesús j'i' ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

⁴⁵Lo'o li' ndyaa Jesús lquichj', ndyatj' yu ndyaa yu ne' laa tonu bi'. Li' nguxana yu ngulo'o yu j'i' ngu' nu ndyujui' yu'ba; jua'a j'i' ngu' nu ndyi'ya yu'ba ca bi', lo'o j'i' ngu' bi' ngulo'o Jesús li'. ⁴⁶Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi j'i' ycu' Ndyosi cuentya j'i' laa re —nacuj' Jesús—: “Ni'l' su caca chcui' lcaa ñati' lo'o ycu' Ndyosi, jua'a ñacuj' ngu' cha' j'i' ni'j' na”, nacuj' ycu' Ndyosi. Jua'a nscua lo quityi, pana juani cua ngua'ni mā j'i' cha' to' tyi ngu' cuaana laca ni'j' re —nacuj' Jesús j'i' ngu' bi'.

⁴⁷Lcaa tsá ndya'a Jesús nclyu'u j'i' ngu' ne' laa bi'. Lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' j'i' quichj', ndya'a ngu' ncl yana ngu' ñi'ya caca cua'ni ngu' cha' cuju' ngu' j'i' Jesús. ⁴⁸Pana ná ngujui' ñi'ya nu cua'ni ngu' cha' cuxi bi', cha' cua quina'a tsa ñati' ndya'a lo'o yu, lo'o jua'a ndiya tsa ti' ngu' nduna ngu' cha' nu nchcui' yu.

20

Ndyu'ni Jesús cña chacuayá' j'i' ycu' Ndyosi

¹Ngua sca tsá nga'a Jesús ne' laa nclyu'u yu j'i' ñati; nchcui' yu cha' j'i' ycu' Ndyosi, ñi'ya nu ndu'ni lyaá Ni j'i' ngu'. Lo'o li' lijya lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o mstru cha' jo'ó, lo'o ngu' cusu' j'i' quichj' bi', stu'ba ti lijya ngu' slo Jesús.

²Nchcuane ngu' bi' j'i' Jesús li':

—Cacha' clya j'i' ya: ¿tilaca nda chacuayá' jinu'u cha' cua'ni cña nu ndyu'ni nu'u? —nacuj' ngu'.

³ Li' nguxacui Jesús cha' jil'i ngu' bi':

—Jua'a ná xcuane na' sca cha' jil'i ma' cha' xacui ma' cha' 'na: ⁴ ¿Tilaca nda chacuayá' jil'i jyo'o Juan cha' ntyucuatya yu jil'i ngu' lacua? ¿Ha ycuil' Ndyosi? ¿Ha ñati chalyuu nda chacuayá' jil'i yu?

⁵ Lo'o li' nguxana ngu' nchcui' tube ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya ñacui' na juani? —nacui' ngu' jil'i tya'a ngu'—. Si ñacui' na cha' ycuil' Ndyosi nda chacuayá' jil'i Juan bi', li' ndi'ya xacui' yu jua cha' jil'na: “¿Ni cha' ná jlya ti' ma' cha' nu ngulu'u yu lacua?” ⁶ Si ñacui' na cha' ñati chalyuu nda chacuayá' jil'i Juan bi' ni, li' cujuil' nu quiña'a tsa ñati nu ndi' re jil'na lo'o quee, cha' tu'ba jil'i ycuil' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati ngua jyo'o Juan bi', nti' ngu'.

⁷ Li' nguxacui' nu ngu' tlyu bi' cha' ná jlo ti' ngu' tilaca nda chacuayá' jil'i jyo'o Juan bi', cha' ntyucuatya yu jil'i ngu'.

⁸ Li' nacui' Jesús jil'i ngu':

—La cui' ti na', ná cacha' na' jil'i ma' tilaca nda chacuayá' cha' cua'ni na' cña re —nacui'.

Cuij' jil'i msu xña'a jil'i ngu'

⁹ Lo'o ti nguxana Jesús nda sca cuij' lo'o ngu' nu ndu slo:

—Ntsu'u sca nu qui'yu nu ntsu'u sca lo'o su ndyataa yu yaca si'yu losu' tyixi jil'i yu. Lo'o li' nda yu yuu su ndu'ni yu cña ngüijña xa' ñati. Chacua' li' ndu'u yu ndyaa yu tyijyu' tyuu tsa tyempo. ¹⁰ Nu lo'o cua ndyalaa tyempo suu ngu' si'yu bi', li' ngulo nu xu'na yuu bi' cña jil'i sca msu jil'i yu, cha' tsaa jña jil'i ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o jil'i yu, cha' ta ngu' sa yu'be si'yu nu nga'a cha' tyacua jil'i xu'na yuu bi'. Pana nu ngu' bi' ni, ngujui' ngu' jil'i msu bi', ngulo'o ngu' jil'i; lo'o nguxtyuu yu ñaa yu slo xu'na yu, ni sca na ná nda ngu' jil'i. ¹¹ Li' nda xu'na yuu bi' chaca msu ndyaa. Pana la cui' jua'a ngua'ni ngu' lo'o nu chaca msu bi'; chiya'a tsa nchcui' ngu' lo'o, li' ngujui' ngu' jil'i, lo'o la cui' jua'a ná nda ngu' ni sca si'yu jil'i. ¹² Xa' nda xu'na yuu bi' jil'i chaca msu ndyaa, cha' jña yu na nu ntsu'u lo cña bi'. Pana lo'o yu bi', ti' tsa ngua'ni quicha ngu' nu ndyu'ni cña bi' jil'i, ña'a cuayá' nu ngulo'o ngu' jil'i nde chu' lo'o bi'.

¹³ Lo'o li' ngulacua ti' xu'na yuu bi': “¿Ñi'ya cua'ni na' juani? Ndi'ya cua'ni na': Ta na' jil'i sñi' ycuil' ca na' nu tyaca'a tsa jna' cha' tsaa ca bi'. Ná tyiquee' tyaja'a ngu' taquiya' ngu' jil'i yu bi'”, nacui' xu'na yuu bi' li'. ¹⁴ Nu lo'o na'a ngu' nu ndyu'ni cña ne' lo'o bi' jil'i yu cuañi' cha' lijya yu, li' ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu': “Yu cha laca nu nti' cha' qui'ya jil'i cña re. ¿Ni'ya cua'ni na' cha' cujuil' na jil'i cha' tyanu cña re jil'na, cha' caca na xu'na lo'o re?” nacui' nu ngu' cuxi bi' jil'i tya'a ngu' li'. ¹⁵ Hora ti ngulo'o ngu' jil'i sñi' xu'na yuu bi' chu' lo'o. Li' ndyujui' ngu' jil'i.

Li' nchcuane Jesús jil'i ngu' nu ndyuna cuij' bi':

—¿Na laca cua'ni nu xu'na yuu bi' lo'o nu ngu' cuxi bi', nti' ma? ¹⁶ Nclyacua ti' na' cha' caa ycuil' xu'na yuu tu'ni, cha' cujuil' jil'i nu ngu' cuxi bi', lo'o li' ta yuu bi' jil'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' cña ndacua.

Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' nacui' ngu':

—¡Ná cua'ni ycuil' Ndyosi jua'a!

¹⁷ Na'a tsa Jesús jil'i ngu', li' xa' nchcui' lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ni cha' laca nu nchcui' quityi cusu' jil'i ycuil' Ndyosi lacua? Ndi'ya nchcui' quityi bi':

La cui' quee tonu nu nguxcuaa cuitiyi ni' jil'i cha' ná tso'o ña'a nti' ngu', cua ngujui cña nu cua'ni quee bi' juani; ndu' bi' su ndulo la cha' jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

18 Na' laca ñi'ya laca quee tonu bi' —nacuĵ Jesús—, cha' ñi'ya nu ngua'ni cuityi ni'ĵ lo'o quee bi', jua'a ndyu'ni ma lo'o na'. Pana si nti' ñati' cua'a ji'ĵ cha' jna', nga'aa tso'o tyi'ĵ ñati' bi' li'; lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'ĵ lcaa ñati' chalyuu, tye cha' tsiya' ti ji'ĵ ñati' nu ná ntaja'a xñi cha' jna' lo'o tya nguti'ĵ ngu' nde chalyuu.

Cha' ji'ĵ cñi cña loo ngu'

19 Lo'o li' lcaa sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, ngua ti' ngu' cha' xñi ngu' ji'ĵ Jesús cha' tyaa lo'o ngu' ji'ĵ preso la cui' hora bi'; cua ngua cuayá' ti' ngu' bi', cha' ji'ĵ ycu'ĵ ngu' nchcui' Jesús lo'o nchcui' yu cui' bi'. Pana ntsĵi ngu' xi ji'ĵ ñati' quichĵ bi'. 20 Li' ngusta ngu' ji'ĵ ñati' cha' tyu cua ji'ĵ Jesús, cha' cui'ya ngu' cuentya ni cha' ta yu; cuaana ti ngua'ni ngu' jua'a, cha' culacua ti' Jesús cha' ñati' tso'o laca ngu'. Na cua nti' ngu' cha' cuna ngu' sca cha' nu tyu'u tu'ba Jesús, lo'o li' xqui'ya cha' bi' taca ji'ĵ ngu' sta ngu' qui'ya ji'ĵ yu. Li' tyaa lo'o ngu' ji'ĵ yu ya' ngu' gobierno, cha' cua'ni cuayá' ngu' ji'ĵ yu. 21 Bi' cha' nchcuane ngu' cuiñi bi' ji'ĵ Jesús li':

—Mstru —nacuĵ nu ngu' cuiñi bi'—, jlo ti' ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' nu'u. Tso'o tsa ndyu'u lcaa cha' nu ngulu'u nu'u. Si'ĵ na tyaca'a la ndu'ni nu'u ji'ĵ sca ngu'; masi culiya' ngu', masi nchca tsa ji'ĵ ngu', stu'ba ti ndu'ni nu'u lo'o cua ña'a ca ñati'. Cha' liñi ji'ĵ ycu'ĵ Ndyosi nclu'u nu'u. 22 Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, cacha' liñi nu'u ji'ĵ ya: ¿Ha ntsu'u chacuayá' ji'na cha' ta na cñi cña loo na ji'ĵ rey tlyu nu ndi'ĵ xa' tsu' bi', o tso'o la si ná ta na cñi cña loo ji'ĵ rey bi'? —nacuĵ ñati' bi' ji'ĵ Jesús.

23 Ngua tii Jesús ña'a cha' cuiñi nu ntsu'u tyiquee ngu' lo'o nchcuane ngu' ji'ĵ yu jua'a. Li' nacuĵ yu ji'ĵ ngu':

—¿Ni cha' laca nchcui' cuayá' ma jua'a lo'o na? —nacuĵ yu ji'ĵ ngu'—.

24 Culu'u ma sca cñi plata 'na.

Li' ngulu'u ngu' nu cñi plata bi' ji'ĵ yu.

—¿Tilaca laca nu ca ji'ĵ lcuĵ nu nga'a chu' cñi re? ¿Ti ji'ĵ xtañi yu nu nscua chu' cñi re? —nacuĵ Jesús ji'ĵ nu ngu' cuiñi bi' li'.

25 Nguxacuĵ ngu' cha' ji'ĵ yu li':

—Xtañi rey tlyu nu ndi'ĵ xa' tsu', bi' nga'a chu' cñi cua —nacuĵ ngu' li'.

—Tso'o —nacuĵ Jesús li'—, ji'ĵ rey tlyu bi' tya ma lcaa na nu nga'a cha' ta ma ji'ĵ lacua; jua'a ji'ĵ ycu'ĵ Ndyosi tya ma lcaa na nu ntsu'u cha' tya ma ji'ĵ Ni.

26 Ná ngujui ñi'ya nu sta ngu' qui'ya ji'ĵ Jesús nde su ndi'ĵ ngu' quichĵ bi'. Pana ndube tsa ti' ngu' ji'ĵ yu xqui'ya cha' nu cua nguxacuĵ yu ji'ĵ ngu' bi', bi' cha' tĵ tya ndyaa ti'ĵ ngu' bi' li'.

Nchcuane ngu' ji'ĵ Jesús ñi'ya caca nu lo'o tyu'ú jyo'o ñati' chaca quiya'

27 Ca tiya' la li' ndyalaa chaca taju ngu' judío, ndyaa na'a ngu' ji'ĵ Jesús. Ngu' saduceo laca ngu' bi', ngu' nu nacuĵ cha' ná ntsu'u ni sca jyo'o nu taca ji'ĵ tyu'ú chaca quiya'. 28 Lo'o li' nacuĵ ngu' bi' ji'ĵ Jesús:

—Mstru —nacuĵ ngu'—, nu ngua sa'ni nguscua jyo'o Moisés sca cha' lo quityi nu ndyanu ji'na. Ndi'ya nchcui' cha' bi': nu lo'o cua ngujui sca nu qui'yu lo'o ndyanu ti' clyo'o yu, si ná ndi'ĵ ni sca sñi' ngu', li' ntsu'u cha' ji'ĵ ty'a'a ngula yu nu ntucua ycu'ĵ ti' cha' caja clyo'o lo'o nu cuna'a ti' bi'. Lo'o caja sñi' ngu' li', sñi' ty'a'a yu nu cua ngujui laca sñi' clyo' ñacuĵ ngu'. 29 Pana ndi'ya ngua sca quiya': Nguti'ĵ cati ty'a'a ngu' qui'yu xcui' ty'a'a ngula ngu'. Ngujui clyo'o nu cusu' la, pana ngujui yu lo'o bilya caja ni sca sñi' yu. 30 Ty'a'a ngula yu nu nchca tyucuaa ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a ti' bi' li', pana la cui' ti ngujui yu lo'o bilya caja sñi' yu. 31 Lo'o jua'a ty'a'a ngula yu nu nchca tyuna, bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuna'a bi'; jua'a lcaa ty'a'a ngu' bi', ngujui clyo'o ngu'

lo'o nu cuna'a bi'. Pana ngujui ca ta'a cati tya'a ngu' qui'yu bi', lo'o ni sca sñi' ngu' ná ntsu'u lo'o nu cuna'a bi'. ³² Ca su ndye cha' li', lo'o nu cuna'a bi' ngujui li' —nacuj ngu' ji'i Jesús—. ³³ Nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', ¿tilaca laca nu caca clyo'o nu cuna'a bi' chañi ca? Lo'o ngutu'ú nu cuna'a bi' chalyuu, ngujui clyo'o cho' lo'o tsaca yu, lo'o li' ngujui clyo'o cho' lo'o chaca yu, ña'a cuaya' nu ngujui clyo'o lo'o ca ta'a cati tya'a ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu chañi ca cha' ngua clyo'o cho' bi'?

³⁴ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' bi':

—Nde chalyuu cua ña'a ca ngu' qui'yu lo'o ngu' cuna'a ndyiji clyo'o ngu'.

³⁵ Pana ñati nu caja chaca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' ca slo ycu'i Ndyosi ni, nu lo'o tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', nga'aa caja clyo'o ngu', ni nga'aa ta ngu' ji'i sñi' ngu' cha' caca clyo'o ngu'. ³⁶ cha' ca bi' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' tsiya' ti. Caca ngu' bi' ñi'ya laca xca nu ndi'i slo ycu'i Ndyosi; caca ngu' sñi' ycu'i Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ³⁷ Jyo'o cusu' Moisés ndacha' ji'na cha' chañi cha' tyu'ú jyo'o ñati chaca quiya'. Lo quityi bi' nguscua Moisés ñi'ya ngua lo'o na'a yu yaca ca'cña ti nu ndyatü quii' tyucui ña'a lo yaca bi', pana ná ndye ndyaqui bi'. Li' nguañi nchcui' ycu'i Ndyosi laja quii' bi' lo'o nacuj Ni cha' Xu'na jyo'o Abraham laca Ni, Xu'na jyo'o Isaac laca Ni, Xu'na jyo'o Jacob laca Ni. Ñati tya'a na nu nguti'i chalyuu re cua sa'ni la ngua ngu' jyo'o bi'. ³⁸ Pana ná nacuj quityi bi', cha' na cua ngua ycu'i Ndyosi Xu'na ngu' bi', masi ña'a ti tya laca Ni Xu'na ngu' bi' juani; jua'a ndyu'u cha' bi'. Bi' cha' lo'o ji'i ñati lu'ú laca Ni loo, lo'o jua'a nti' tsa Ni cha' lcaa ñati chalyuu tyi'i cuentya ji'i ycu'i Ni —nacuj Jesús.

³⁹ Li' nacuj sca tucua ti mstru cha' jo'ó bi' ji'i Jesús:

—Cusu', tso'o tsa nchcui' nu'u —nacuj ngu' ji'i.

⁴⁰ Ndyutsii ngu' li'. Nga'aa ngua'ni tyiquee ngu' cha' chcui' ngu' xi xa' la cha' lo'o Jesús.

Nchcuane Jesús ji'i ngu' cuentya ji'i nu Cristo

⁴¹ Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Ni cha' laca nacuj ngu' cha' rey David ngua jyo'o cusu' ji'i Cristo?

⁴² Ndi'ya cha' nguscua ycu'i David bi' lo quityi Salmos:

Ycu'i Ndyosi nu laca Xu'na na nacuj ji'i Cristo nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u nde la'a tsu' cui 'na, cha' stu'ba ti caca nu'u loo lo'o na'”, nacuj Ni,

⁴³ “ña'a cuaya' nu cua'ni tye na' cha' ji'i lcaa tya'a cusu' nu'u”, nacuj ycu'i Ndyosi ji'i Cristo li'.

⁴⁴ Xu'na na', ngua'ni ycu'i David ji'i Cristo. ¿Ñi'ya caca chcui' ngu' cha' jyo'o cusu' ti ji'i Cristo ngua David lacua?

Ngusta Jesús qui'ya ji'i mstru cha' jo'ó bi'

⁴⁵ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ndi'i slo nchca'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

⁴⁶ —Tii ti ti' ma' cha' ná cñilo'o mstru cha' jo'ó jua' ji'i ma'. Ndiya tsa ti' mstru bi', cha' laca ngu' tlyu; bi' cha' lacu' ngu' bi' late' tyucuj cu', cha' lye tsa cua'ni ch' ngu' loo ngu' bi' lo'o tsa' ngu' bi' lcaya', jua'a nti' ngu' mstru bi'. Xcu'i lo yaca xlya nu tso'o la ña'a ntyucua ngu' bi' ne' laa ji'i ngu', jua'a ntyucua ngu' bi' ca su tso'o la lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a. ⁴⁷ Hasta nxlyaa ngu' bi' ña'a tsaca ni'i ji'i nu cuna'a ti'i. Cñilo'o ti ngu' bi' ji'i ñati cha' ñati tso'o laca ngu' bi'; bi' cha' quiña'a tsa cha' jo'ó nchcui' ngu', tyiquee' tsa nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi li'. Pana tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; bi' cha' tlyu la cha' ti'i caca ji'i ngu' bi', lye la chcube' ngu' bi' li'.

21

Cha' tso'o ji'i nu cuna'a ti'i

¹ Lo'o li' na'a Jesús ji'i ngu' culiya' nu ndya'a ne' laa, cha' nsu'ba ngu' cñi ne' cñá' su tyu'u msta. ² Lo'o jua'a na'a yu ji'i sca nu cuna'a ti'i nu ngusu'ba tucua tya'a ti cñi sube ne' cñá' bi'. ³ Li' nchcui' Jesús lo'o tya'a ndya'a yu:

—Chañi cha' nu nda na' lo'o ma, cha' quiña'a la cñi nda nu cuna'a ti'i jua que lcaa xa' ñati. ⁴ Nu ngu' culiya' jua ni, nda ngu' xi cñi nu cua ntyucua ti ji'i ngu'; lo'o nu cuna'a ti'i jua ni, ti'i tsa, pana cua nda ma' lcaa nu ntsu'u ti xi ji'i ma' cha' tyiji yu'u ji'i ma' chalyuu re.

Ngulala ti cati nu laa tonu bi'

⁵ La cui' hora ndu xi ñati nchcui' ngu' cha' ji'i laa tonu bi', lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' ji'i quee nu tso'o tsa ña'a nu ntsu'u ji'i laa bi'; nchcui' ngu' cha' ji'i na nu tso'o tsa ña'a, na nu cua nda ngu' ña'a msta ti ji'i cha' caca tso'o la ña'a ne' laa bi'. Li' nchcui' Jesús cha' ji'i laa bi':

⁶ —Tyalaa tsa nu tye cha' ji'i lcaa na nu ña'a cu'ma re juani cati, ña'a cuayá' nu nga'aa tyau ni sca quee nu xñi ca'a chu' tya'a.

Cha' ti'í nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

⁷ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—Mstru, ¿ni jacua' caca cha' bi'? —nacui' ngu' ji'i Jesús—. ¿Ñi'ya caca ca cuayá' ti' ya lo'o cua caca ti cha' cuxi bi'?

⁸ —Cui'ya ma cuentya —nacui' Jesús li'—, cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma. Quiña'a tsa ngu' caa ngu' nu ñacui' cha' Cristo laca ycuí' ca ngu': “Juani ndyalaa tyempo bi'”, ñacui' ngu' bi'. Pana ná xñi ma cha' ji'i ngu' bi'. ⁹ Nu lo'o caja cha' ji'i ma cha' cua lijya tyempo cusu, masi nde quichi tyi ma, masi tyijyu', ná cutsji' ma li'. Nga'a cha' caca lcaa cha' bi' clyo la, pana tya lyiji tyalaa hora tye chalyuu.

¹⁰ Li' tya nda la Jesús cha' lo'o ngu':

—Xuu tya'a ñati sca tsu' lo'o ngu' chaca tsu', jua'a xuu tya'a ñati sca quichi tlyu lo'o ñati chaca quichi tonu. ¹¹ Lye tsa clyacui' chalyuu li', lye tsa caca jbi'ña ji'i ngu'; cua ña'a ca quichi caa quicha tyalaa nu xñi ji'i lcaa ngu' li'. Lye tsa ña'a caca nde cua, tyi'i yutsji' tya chalyuu lo'o ña'a ngu' sca na tlyu nu tyaca nde cua.

¹² 'Lo'o cu'ma ni, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi', li' xñi ngu' ji'i ma cha' sca' ngu' ji'i ma, ta ngu' cha' ti'í ji'i ma, sta ngu' qui'ya ji'i ma su ndyu'u ti'í ngu' ne' laa; lo'o jua'a su'ba ngu' ji'i ma ne' chcu, tsa lo'o ngu' ji'i ma slo rey, jua'a slo xa' ngu' nu laca loo, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' 'na. ¹³ Masi cuxi tsa caca cha', pana caja tyempo ji'i ma cha' chcuí' ma cha' jna' lo'o ngu' li'.

¹⁴ Ná quiña'a tsa cha' clyacua ti' ma yala la, ñi'ya nu chcuí' ma lo'o ngu' nu laca cña cha' cua'ni lyaá ycuí' ca ti ma ji'i ma. ¹⁵ La cui' hora bi' cua'ni na' cha' ca'ya cha' hique ma cha' ca jlo ti' ma ñi'ya nu chcuí' ma lo'o ngu' bi', cha' ná caja cha' nu xtyacui' tya'a cusu ma lo'o ma, cha' ná caja ñi'ya nu chcuí' loo ngu' ji'i ma. ¹⁶ La cui' sti ma, la cui' ngu' tya'a ngula ma, masi tya'a tyijyu' ti ma, masi tya'a tso'o ma, la cui' ca ngu' bi' tsa lo'o ngu' ji'i ma slo ngu' tisiya. Lo'o ntsu'u cu'ma nu cujuui' ngu' ji'i ma li', ¹⁷ cha' tyucui' ña'a chalyuu ntsu'u quiña'a tsa ngu' nu ti'í ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma xqui'ya na'. ¹⁸ Pana ná chcuna' ni sca quichá' hique cu'ma cuentya ji'i ycuí' ndyosi. ¹⁹ Nu lo'o cua ndalo ma ji'i lcaa cha' cuxi bi', li' tya caja chalyuu ji'i ma lo'o cua ndye cha'.

²⁰ 'Pana nu lo'o ña'a ma cha' nsu'ba lo'o ngu' cusu tyi'i ca to' quichi Jerusalén re, li' ca cuayá' ti' ma cha' cua tye ti cha' ji'i quichi tyi ma re. ²¹ Lo'o

li' lcaa cu'ma, lo'o lcaa ngu' nu tya ndi'i loyuu su cuentya Judea re, nga'a cha' xna ma tyaa ma tyu'u cuatsi' ma nde ca'ya; jua'a ngu' nu ndi'i quichi Jerusalén re, ntsu'u cha' tyu'utsu' ngu' quichi re; jua'a ngu' nu ndi'i ne' quixi', nga'aa caja tyempo cha' tyaa ngu' nde quichi. ²² Tsa chcube' ma caca tsa bi', lo'o li' nga'a cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' caca. ²³ Tya'na tsa caca ji'i ngu' cuna'a nu ntsu'u sñi' tsá bi'; jua'a tya'na tsa caca ji'i nu ngu' cuna'a nu ntsu'u cubi' cuañi' nu tya ndyati', cha' lye tsa tyu'u cha' ti'i lo yuu; cuxi tsa cha' ti'i caca ji'i ngu' li'. ²⁴ Ntsu'u ngu' nu cajaa laja cha' cusuu bi', lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu tyaa ngu' preso lcaa lo yuu su cuentya ji'i xa' nasiyu tyijyu' la. Satá quiya' ngu' xa' tsu' bi' ji'i quichi Jerusalén re, ña'a cuayá nu tye tyempo nu ngujui chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ca nde.

Ndi'ya caca lo'o chaca quiya' caq ycu'i nu cua nda Ni ji'i lijya cha' caca ñati

²⁵ 'Tyu'u tucua cuayá' nu tyaca' ña'a ngu' lo cuichaa li', jua'a lo co', la cui' jua'a lo cualya nu ntsu'u nde cua. Lo'o li' lye tsa quichi cha' hique ñati chalyuu; cutsji tsa ngu' li', xqui'ya cha' lye tsa cañi ntyiji' clyoo' lo hitya tyu'jo'o. ²⁶ Hasta tyucua ti ti'i ñati, xqui'ya cha' cutsji tsa ngu' laja lo'o ntajatya ngu' si tya caca la cha' cuxi bi'; lye tsa culacua ti' ngu' na ca caca chalyuu. Lo'o jua'a lye tsa quiña lcaa cuii nu ntsu'u nde cua. ²⁷ Li' ña'a ngu' ji'i ycu'i na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, ña'a ngu' lo'o tyaa na' laja coo nu ndubi tsa ña'a. Tlyu tsa chacuayá' ngujui jna' cha' tyaa na' li'; jua'a lye tsa quiji' xee loo na' lo'o caq na' li', nu lo'o caca na' loo. ²⁸ Nu lo'o xana caca cha' bi', li' cua'ni tlyu ma tyiquee ma, taca ca chaa ti' ma chaca quiya' cha' cua ngulala tsa clyaá ma li' —nacu' Jesús.

²⁹ Lo'o jua'a nda Jesús chaca cui' re lo'o ngu' li':

—Ña'a ma xi ji'i cua ña'a ca yaca quityi, ña'a ma xi ji'i yaca ntsati; ³⁰ lo'o ña'a ma cha' cua ntyucua laca', li' nchca cuayá' ti' ma cha' cua ngulala ti caca ni tyo. ³¹ La cui' jua'a caca lo'o caca lcaa cha' nu cua nchcui' na', li' ca cuayá' ti' ma cha' cua caq ti ycu'i Ndyosi cha' caca Ni loo. ³² Chañi cha' nu nda na' lo'o ma —nacu' Jesús—, caca lcaa cha' bi' lo'o bilya tye cha' ji'i ñati nu lu'ú chalyuu juani. ³³ Tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde cua, tye cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu, pana ná tye cha' ji'i cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma; nga'a cha' caca cha' bi'.

³⁴ 'Cui'ya ma cuentya, cua'a ma ji'i ycu'i ca ma cha' tii ti ti' ma tyi'i ma lo'o tyalaa tsá bi'; si culiji yu'u ti ma chalyuu ji'i ma jua'a ti lo'o ndya'a tsa ma calle, lo'o cu'bi ti ma, la cui' jua'a si ntsu'u tyuu tya'a cha' nu ndube tsa ti' ma ji'i, ná caca tyi'i ma tii ti ti' ma li'. Ñi'ya ndyacu' sca lco'o, ³⁵ jua'a caca nu lo'o tyalaa tsá bi' ca nu ndi'i lcaa ñati lu'ú tyucui ña'a chalyuu. ³⁶ Tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu lacua. Lcaa tyempo chcui' ma lo'o ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni ji'i ma, cha' talo ma lo'o caca cha' cuxi bi' chalyuu. Lo'o li' caja ñi'ya nu tyalaa ma su tyucua ycu'i na' nu cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñati, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ma —nacu' Jesús ji'i ngu'.

³⁷ Lcaa tsá ndacuá ndya'a Jesús nclyu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu ca quichi Jerusalén bi'; lcaa talya ndyu'u yu ndyaa yu ndi'i yu nde lo ca'ya nu ntucua cacua ti, nu naa ca'ya Olivos. ³⁸ Lcaa tsá, tlyu tsa ndya'a quiña'a ñati ne' laa tonu bi', cha' cuna ngu' ni cha' nda Jesús.

22

Cuaana ti ngüiñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' xñi ngu' ji'i Jesús

¹ Cua ngulala ta'a nu lo'o ndacu ngu' judío sca lo xlyá nu ná lo'o scuā tiye' ndya'; ta'a pascua, jua'ā naa ta'a bi'. ² Lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o mstru cha' jo'ó bi' ni, nclyana ngu' ñi'yā caca cha' cujuui ngu' ji'i Jesús, masi ntsiī ngu' ji'ī ñatī quichī.

³ Li' ndyatí ycuí' nu xña'ā nu naa Satanás ne' cresiya ji'ī Judas Iscariote, masi la cui' ty'a'a ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'ī Jesús laca yu bi'. ⁴ Bi' laca nu ndyaa, ndyaa na'ā ji'ī ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'ī ngu' nu laca cña ne' laa. Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi' ñi'yā nu cua'ni yu cha' tya yu ji'ī Jesús ya' policia, cha' tyaa lo'o ngu' ji'ī slo sti jo'ó bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua ti' ngu' sti jo'ó bi'. Lo'o li' nacuī ngu' bi' ji'ī yu cha' ta ngu' cñī ji'ī; ⁶ ngüñī cha' ji'ī yu lo'o ngu', bi' cha' nguxana yu ngulana yu ñi'yā nu cua'ni yu cha' tyaa lo'o yu ji'ī Jesús laja lo'o ná ndi'ī ñatī.

Chaca tya quíya' ndyacu Jesús sii lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'ī

⁷ Li' ndyalaa tsá ta'a nu ndacu ngu' xlyá tiji; la cui' tsá bi' ntsu'u cha' cujuui ngu' xly'a' cuañi' cha' cacu ngu' siī ta'a pascua bi'. ⁸ Li' ngulo Jesús cña ji'ī Juan lo'o ji'ī Pedro:

—Yaa clya mā cha' cua'ni cho'o mā siī nu cacu na cuentya ji'ī ta'a pascua —nacuī yu ji'ī ngu' bi'.

⁹ Li' nchcuane ngu' bi' ji'ī yu:

—¿Macala nti' nu'u cha' cua'ni cho'o ya siī bi'?

¹⁰ Nguxacuī Jesús cha' ji'ī ngu' bi' li':

—Nu lo'o tyalaa mā to' quichī, li' tyacua tya'a mā lo'o sca nu qui'yu nu ntucua sca te'ī hitya scū yu —nacuī Jesús—. Tyu'u lca'ā mā ji'ī yu ña'ā cuayá' nu tyalaa mā toni'ī su tyatí yu ni'ī. ¹¹ Li' chcui' mā lo'o ngu' ca tyi bi': “Ndi'yā ñacuī mstru ji'nā jinu'u: ¿Macala ntucua cuarto su caā na' cha' cacu na' siī lo'o ngu' nu ndyaca tsa'ā 'na, cha' cua'ni ya ta'a pascua re?” ñacuī mā ji'ī yu. ¹² Li' culu'u yu sca cuarto ji'ī mā, sca cuarto tlyu ca cuā la nu cua laca ngua tso'o. Ca bi' cua'ni cho'o mā siī bi' —nacuī Jesús ji'ī ngu'.

¹³ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' bi' li'; lo'o ñi'yā nu nacuī Jesús ji'ī ngu' cha' caca cha' bi', jua'ā ngua cha'. Li' ngua'ni cho'o ngu' siī cuentya ji'ī ta'a pascua bi'.

¹⁴ Nu lo'o ndyalaa hora cha' cacu ngu' siī, li' ndyaca tucua Jesús to' mesa lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'ī bi'. ¹⁵ Li' nacuī yu ji'ī ngu' bi':

—Tya sa'ni nti' tsa na' cha' cacu na' siī ta'a pascua re lo'o cu'mā, nu lo'o tya lyiji ti cajaa na' —nacuī Jesús—. ¹⁶ Nti' na' cacha' na' ji'ī mā cha' ni chaca quíya' nga'aa cua'ni na' ta'a re lo'o cu'mā ña'ā cuayá' nu tye chalyuu, lo'o li' cacu na stu'ba ti lo'o caca ycuí' Ndyosi loo ji'ī lcaa ñatī.

¹⁷ Li' ngusñī Jesús sca vaso vino, ndya xly'a'be ji'ī ycuí' Ndyosi li'. Ndi'yā nacuī yu ji'ī nu ngu' nu ndyaca tsa'ā ji'ī bi' li':

—Co'o mā vino nu ntsu'u ne' vaso re, lo'o jua'ā ta mā vino re co'o ca ta'a tya'a mā —nacuī Jesús li'—. ¹⁸ Chañī cha' nu ndacha' na' ji'ī mā, cha' nga'aa co'o na' vino lo'o mā ña'ā cuayá' nu caca ycuí' Ndyosi loo ji'ī lcaa ñatī.

¹⁹ Nu lo'o cua ntsu'u xlyá bi' ya' Jesús, li' ndya xly'a'be ji'ī ycuí' Ndyosi, cuati ngusa'be yu xlyá bi', cha' tacha ji'ī ngu'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—Nde laca na', ycuí' cuaña' na' laca re. Na cua nda ycuí' Ndyosi Sti na' 'na cha' cajaa na' cha' caca tso'o cha' ji'ī cu'mā. Tyi'u ti' mā 'na lo'o cacu mā xlyá re.

²⁰ La cui' jua'ā ngua'ni Jesús lo'o vaso bi' lo'o ndye ndyacu ngu'.

—Lo'o co'o mā vino re tyi'u ti' mā ji'ī cha' cucuī nu cua quiñi ti ji'ī ycuí' Ndyosi lo'o mā —nacuī Jesús li'—. Nu lo'o cajaa na' lo crusi, li' tyalú tañi na' xqui'ya cu'mā.

²¹ 'Pana nga'a yu juani la cui' yu nu cujuí' cresiya 'na jil'i ngu' cuxi; stu'ba ti nga'a yu bi' to' mesa re lo'o na' —nacuí Jesús lí—. ²² Nga'a cha' tsa'a na' nu cua lijyaá cha' caca na' ñati, tsa'a tyucuii su cua nscua cuayá' cha' tsa'a cumentya jil'i ycuí' Ndyosi Sti na'. Pana tya'na tsa nu qui'yu nu cua cujuí' ti cresiya 'na jil'i ngu' cuxi bi'.

²³ Lí' nguxana ngu' nchcui' ngu' lo'o tya'a ndi'i ti ngu':

—¿Tilaca laca nu tya jil'i mstru jina re ya' ngu' xña'a? —nacuí ngu'.

Nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu'

²⁴ Lo'o ti nguxana ngu' nchcui' tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ti ngu', nchcui' ngu' cha' jil'i tilaca nu caca loo la jil'i tya'a ngu'. ²⁵ Laja lí' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Cua ña'a ca xu'na chalyuu, tso'o tsa nclyo bi' cña jil'i ñati jil'i; ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca nu laca loo bi', nacuí ngu' lí'. ²⁶ Pana cu'ma ni, ná ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a lo'o tya'a ma. Ndi'ya cua'ni ma tso'o la: nu lo'o nti' ma cha' ndulo la cha' jil'i ma que cha' jil'i tya'a ma ni, lí' nga'a cha' cua'ni ma ñi'ya si laca ma nu cua'ni la jil'i tya'a ma —nacuí Jesús jil'i ngu' bi'—. Jua'a cu'ma nu nti' ma culo ma cña jil'i tya'a ma ni, nga'a cha' cua'ni ma cña cumentya jil'i lcaa tya'a ma. ²⁷ ¿Tilaca laca nu ndulo la cha' jil'i laca? ¿Ha nu ntucua to' mesa cha' cacu? ¿Ha msu nu nxacu jil'i yu? Cha'ni cha' yu nu ntucua to' mesa ni, bi' laca nu ndulo la cha' jil'i, cha' bi' laca xu'na ngu'. Pana nu na' ni, ñi'ya si laca na' sca msu jil'i ma, jua'a ti ndi'i na' laja cu'ma —nacuí Jesús—.

²⁸ 'Cu'ma ni, cua ndi'i ma lo'o na' lcaa tyempo lo'o nchcubé' na' ndi'i na' chalyuu re, ²⁹ bi' cha' ta na' sca cña tso'o nu cua'ni ma cha' caca ma cña lo'o na'; cña bi' caca ñi'ya laca cña nu nda Sti na' 'na, cha' caca na' loo. ³⁰ Nga'a cha' stu'ba ti cacu ma co'o ma lo'o na' ca su tlyu bi' su tyucua na'; nga'a cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o na' nu lo'o cua'ni cuayá' na' jil'i lcaa ñati; lo'o jua'a cua'ni cuayá' ma jil'i tya'a ñati ma, nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel tya'a na.

Chcui' Pedro lo'o ngu' cha' ná nslo yu jil'i Jesús tsiya' ti

³¹ Lo'o lí' nchcui' Jesús lo'o Simón Pedro bi':

—Simón —nacuí—, laca cha' ñi'ya laca si cua ngüijña Satanás chacuayá' cha' cua'ni lya' ti' jil'i lcaa cu'ma; cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jil'i ma, cha' xcutsij yu jil'i ma. Ñi'ya laca lo'o nscuii ngu' jil'i si'yu trigo cha' tyubii jil'i, jua'a cua'ni yu lo'o ma, nti' yu. ³² Pana cua ngüijña na' jil'i ycuí' Ndyosi Sti na' cha' jinu'u Pedro, cha' ná tye cha' jlya ti' nu'u 'na. Lo'o cua nteje tacui cha' cuxi bi' h'i, nu lo'o xa' chcui' nu'u cha' 'na, lí' taca xtyucua nu'u jil'i xa' la tya'a ma cha' tso'o la xñi ngu' cha' 'na.

³³ —Cusu' —nacuí Simón lí'—, ná ndu'ni cha' jna' masi tsa'a lo'o nu'u ne' chca, masi cajaa na' lo'o nu'u —nacuí jil'i Jesús.

³⁴ —Ndi'ya nchcui' na' lo'o nu'u juani, Pedro —nacuí Jesús jil'i—, cha' nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, lí' sna quiya' ñacuí nu'u cha' ná nslo nu'u 'na.

Cua ngulala ti hora nu chcubé' Jesús

³⁵ Lí' nchcuane Jesús jil'i ngu':

—Nu lo'o ngulo na' cña jil'i ma cha' tsa'a ma xa' quich'i nu ná lo'o cujuí cñi jil'i ma, ná lo'o xa' cujuí, ná lo'o caña jil'i ma, ¿ha ntsu'u na nu lyiji jil'i ma lí'?

—Ná sca na lyiji jil'i ya lí' —nguxacuí ngu' cha' jil'i.

³⁶ Lí' nacuí Jesús jil'i ngu':

—Jua'a ngua tu'ni, pana xa' ña'a nga'a cha' cua'ni ma juani. Nu cu'ma nu ntsu'u cujuí cñi jil'i ma ni, lo'o bi' cui'ya ma tsa'a ma, lo'o xa' cujuí lo'o; si

ná ntsu'u maxtyi cusuü jì'ì mā, nga'a cha' kujui' mā ste' mā cha' cui'ya mā maxtyi. ³⁷ Jua'a cha' nchcui' na' lo'o mā cha' nga'a cha' tyu'u tucua cha' cuxi nu nchcui' quityi cusu' cha' caca 'na. Ndi'ya nscua cha': "Ni'ya nu ndu'ni ngu' lo'o ñati cuxi, jua'a cua'ni ngu' lo'o ycuì' Cristo". Lcaa cha' nu nscua cha' caca 'na, jua'a caca 'na tu'ni —nacuì Jesús jì'ì ngu'.

³⁸ Li' nacuj ngu' bi' jì'ì:

—Cusu', nde ntsu'u tucua tya'a maxtyi cusuü —nacuì ngu'.

—Cuayá' cua lacua —nacuì Jesús li'.

Nchcui' Jesús lo'o ycuì' Ndyosi Sti yu ca Getsemani

³⁹ Li' ndu'u Jesús ndyaa yu ca lo ca'ya Olivos, ñi'ya nu ndu'ni ti yu. Lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì bi', ndu'u lca'a ngu' jì'ì yu li'. ⁴⁰ Nu lo'o ndyalaa ngu' ca bi', li' nacuj Jesús jì'ì ngu':

—Chcui' mā lo'o ycuì' Ndyosi Sti na' cha' ná tyijiloo nu xña'a jì'ì mā —nacuì.

⁴¹ Li' ndu'utsu' Jesús nde slo ngu' ña'a cuayá' nu tyalaa sca quee cü na, ca bi' ndyatü stì' Jesús cha' chcui' lo'o ycuì' Ndyosi.

⁴² —Sti na' —nacuì yu—, ¿ha ná ntsu'u xi xa' la ña'a nu caca cua'ni na' cña re, cha' nga'aa chcube' la na' lo'o cña tlyu re jinu'u? —nacuì Jesús jì'ì ycuì' Ndyosi Sti yu—. Pana nti' na' cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'.

⁴³ Li' ndu'u tucua sca xcā nu ngutu'u slo ycuì' Ndyosi nde cua, cha' ta la juersa jì'ì Jesús. ⁴⁴ Nu lo'o lye tsa nchcubè' Jesús, li' lye la nchcui' yu lo'o ycuì' Ndyosi. Lo'o li' ntyucua jatá Jesús, ndyalú nchcua' lo yuu; ñi'ya si nchcua' tañi ycuì', jua'a ña'a.

⁴⁵ Ndyè nchcui' Jesús lo'o ycuì' Ndyosi Sti yu, li' nguxyü yu ñaa yu slo nu ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì yu. Li' nquije ngu' jì'ì yu, ndi'ì ngu' laja' ngu' cha' ndye juersa jì'ì ngu', cha' xñi'ì tsa ti' ngu'. ⁴⁶ Li' nacuj yu jì'ì ngu':

—¿Ni cha' laca ndi'ì mā laja' ti mā? Tyatü clyā mā cha' chcui' mā lo'o ycuì' Ndyosi, cha' ná tyijiloo nu xña'a jì'ì mā.

Ndyaa lo'o ngu' jì'ì Jesús preso

⁴⁷ Tya nchcui' ca Jesús lo'o ngu' bi', li' ndyalaa quiña'a tsa ñati. Nu naa Judas bi', tsaca yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jì'ì Jesús ni, ngulu'u yu tyucui' jì'ì ngu' quiña'a bi'. Ñaa yu ca slo Jesús cha' chcuicha' yu saca' Jesús.

⁴⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o yu bi':

—Judas —nacuì—, ¿ha bi' cha' chcuicha' nu'u 'na cha' tya nu'u 'na ya' ngu' cuxi, na' nu cua nda Ni 'na lijyā cha' caca na' ñati?

⁴⁹ Lo'o na'a ngu' nu ndü lo'o Jesús ñi'ya caca cha' bi', li' nchcuane ngu' jì'ì yu:

—Cusu' —nacuì ngu'—, ¿ha cua'a ya jinu'u lo'o maxtyi, cha' ná caā ngu' cua?

⁵⁰ Li' ngusicuā tsaca tya'a ngu' bi' maxtyi jì'ì yu, ngusi'yu yu jyacā sca msu jì'ì xu'na sti jo'ó; ngusi'yu cu' yu scua' jyacā la'a tsu' cuì jì'ì yu. ⁵¹ Li' nacuj Jesús jì'ì ngu':

—Cuayá' tsa lo cua ti. Ta ti'ì mā maxtyi jì'ì mā.

Li' ngusta ya' Jesús lo scua' jyacā msu bi', ngua tso'o ca scua' jyacā yu li'.

⁵² Lo'o ti nchcui' Jesús lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' nu laca cña ne' laa, jua'a lo'o ngu' cusu' jì'ì quichi, lcaa ngu' nu ñaa cha' tyaa lo'o ngu' jì'ì:

—¿Ha na ndu'u cu'mā lijyā mā lo'o maxtyi jì'ì mā, lo'o yaca jì'ì mā, cha' quiji'ì yaca mā 'na ñi'ya nu ntyiji'ì na jì'ì sca cuaana? ⁵³ Lcaa tsā lo'o nguti'ì na' lo'o cu'mā ne' laa tonu bi', ni sca quiya' ná ngusacuì ya' cu'mā 'na. Pana

cua ngujui xi tyempo ji'i mā cha' cua'ni mā cha' cuxi bi' juani, cha' cua nda nu xña'a chacuayá' ji'i mā; la cui' nu bi' laca loo ji'i mā.

Lye tsa nchcui' Pedro cha' ná nslo yu ji'i Jesús

⁵⁴ Lo'o li' ngusñi ngu' ji'i Jesús cha' caca preso, ndyaa lo'o ngu' ji'i nde toni'i ji'i xu'na sti jo'ó. Lo'o Pedro ni, ndyaa lca'a yu ji'i ngu' tyijyu' ti li'. ⁵⁵ Ca bi' nguxytu'u ngu' xi quii' cla'be la su laja to' ni'i, lo'o li' ndyu'u ti'i ngu' to' lquii' bi'; lo'o Pedro ndyaca'a laja ngu'. ⁵⁶ Li' na'a sca nu cuna'a cua' ji'i ngu' cha' lo'o Pedro nga'a to' lquii' bi'. Ña'a tsa nu cuna'a bi' ji'i yu, li' nchcui' lo'o ngu': —Lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o nu Jesús bi' —nacuj ji'i ngu'.

⁵⁷ Hora ti nguxacuj Pedro cha' ji'i nu cuna'a bi':

—Ma' cusu', ná nslo na' ji'i yu jua —nacuj Pedro li'.

⁵⁸ Ca tiya' la xi na'a chaca ñati' ji'i.

—Lo'o nu'u laca tya'a ndya'a ngu' jua —nacuj ñati' bi' ji'i Pedro.

—Si' na' —nacuj yu—. Ná laca na' tya'a ndya'a ngu' jua —nacuj Pedro ji'i ngu'.

⁵⁹ Cua nteje tacui sca hora, li' nchcui' chaca ñati' lo'o tya'a ndya'a ti yu ndacua:

—Chañi cha' lo'o nu qui'yu re ndya'a lo'o preso jua, cha' lo'o yu re laca ngu' Galilea —nacuj yu li'.

⁶⁰ —Chocue —nacuj Pedro li'—, ná jlo ti' na' ni cha' nchcui' nu'u.

La cui' hora nu lo'o tya ndu Pedro nchcui', li' ngusi'ya sca ndye'e. ⁶¹ Li' nguxytacui loo Jesús su ndu ne' ni'i, cha' ña'a ji'i Pedro. Hora ti ndyi'u ti' Pedro cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o yu tya tsa la. Ndi'ya' ngua cha' bi': “Nu lo'o tya lyiji xi'ya ndye'e talya juani, li' sna quiya' ñacuj nu'u cha' ná nslo nu'u 'na”, nacuj Jesús tya li'. ⁶² Li' ndu'u Pedro nde liya', lye tsa ndyunaa yu cha' ngua xñi'i tsa ti' yu.

Nxtyí lo'o ngu' ji'i Jesús

⁶³ Lo'o ngu' nu ndu cua' ji'i Jesús ni, nxtyí lo'o tsa ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ngujui'i ngu' ji'i yu. ⁶⁴ Ndacuj ngu' cloo Jesús lo'o sca late', cuati ngujui'i ya' ngu' saca' yu. Li' nacuj ngu' ji'i yu:

—Ca ti nu'u, ¿tilaca laca nu ngujui'i jinu'u lacua?

⁶⁵ Lo'o jua'a quiña'a la cha' suba' nchcui' ngu' bi' lo'o Jesús li'.

Ndu Jesús nde loo ngu' nu laca cña

⁶⁶ Lo'o nguxee, li' ndyu'u ti'i ngu' cusu' ji'i ngu' judío, lo'o ngu' sti jo'ó nu laca loo, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús nde loo ña'a taju ngu' tisiya bi'. Ca bi' nguxana ngu' ndacha' ngu' ji'i yu:

⁶⁷ —Cuacha' clya nu'u ji'i ya si nu'u laca Cristo —nacuj ngu' ji'i yu.

Nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' li':

—Masi ñacuj na' ji'i mā jua'a, ná jlya ti' mā 'na. ⁶⁸ Masi xcuane na' sca cha' ji'i mā, ná xacuj mā cha' 'na. Cua jlo ta' cha' ná culaá mā 'na. ⁶⁹ Pana nde loo la tyucua na' nu lijyaa cha' caca na' ñati, tyucua na' nde la'a tsu' cui' ji'i ycu'i' Ndyosi nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'i Ni.

⁷⁰ Lo'o ti nchcuane lcaa ngu' tonu ji'i yu:

—¿Ha nu'u laca Sñi' ycu'i' Ndyosi lacua?

Li' xa' nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' chaca quiya':

—Chañi cha' nu nchcui' cu'mā lo'o nacuj mā cha' bi' laca na' —nacuj yu ji'i ngu'.

⁷¹ —Nga'aa nti' culana na xa' la ñati' nu jlo ti' —nacuj ngu' li'—. Cua ndyuna lcaa na cha' nu nchcui' yu re. Tu'ba ycu'i' ca yu cua ndu'u cha' cuiñi.

23

Ndu Jesús nde loo Pilato nu laca loo

¹ Ndatu lcaa ngu' tisiya li', ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús slo Pilato nu ngua gobernador romano tyempo bi'. ² Ca bi' nguxana ngu' ngusta ngu' qui'ya ji'i Jesús:

—Cua ngusni ya ji'i nu qui'yu re, cha' ndatsaa tsa yu ji'i ngu' judío tya'a ya. Nacuj yu cha' ná ntsu'u chacuayá' ta ya cni cña loo ya ji'i nu laca cña ji'i cu'ma, ngu' romano; lo'o jua'a lye tsa nchcui' yu cha' ycuí' yu laca Cristo, ñi'ya si laca yu rey ji'i ya —nacuj ngu' ji'i Pilato.

³ Li' nchcuane Pilato ji'i Jesús:

—¿Ha rey ji'i ngu' judío laca nu'u? —nacuj.

Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i Pilato bi':

—La cui' cha' nu cua nchcui' nu'u, la cui' bi' laca na' —nacuj.

⁴ Li' nacuj Pilato ji'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ji'i xa' la ngu' nu ndya'a lo'o:

—Ná nquije ni sca cha' cuxi 'na cha' sta na' qui'ya ji'i yu re —nacuj Pilato.

⁵ Pana nu ngu' bi' ni, chaca quiya' lye la nchcui' ngu', cuij tsa ngusi'ya ngu' ji'i Pilato bi' li':

—Na ngusu'ba ñasi' ti yu re ji'i lcaa ñati Judea lo'o cha' nu ngulu'u yu ji'i ngu' —nacuj ngu'—. Nde Galilea nguxana yu re, lo'o hasta ca nde nclyu'u yu cha' cuxi bi' ji'i ngu' juani.

Ndu Jesús nde loo Herodes

⁶ Lo'o cua ndyuna Pilato cha' bi', li' nchcuane yu ji'i ngu' si nde Galilea ngutu'u Jesús lijya.

⁷ —La cui' —nacuj ngu'.

Li' ndyi'u ti' Pilato cha' ndi'i Herodes quichi Jerusalén tsá bi'. Lo'o nu Herodes ni, laca yu loo loyuu su cuentya Galilea; bi' cha' nda Pilato ji'i Jesús ndyaa slo Herodes bi' li'. ⁸ Lo'o na'a Herodes ji'i Jesús, tso'o tsa ngua tyiquee yu li', cha' cua sa'ni tsa nti' yu ña'a yu ji'i Jesús. Cua ndyuna yu lo'o nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús, lo'o nti' tsa yu ña'a yu sca cha' tlyu nu cua'ni Jesús.

⁹ Quiña'a tsa cha' nchcuane yu ji'i Jesús li', pana ná nguxacuj Jesús cha' ji'i yu tsiya' ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndi'i ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' mstru cha' jo'ó; ngu' bi' laca nu ngusta qui'ya ji'i Jesús, lo'o juani tya quiña'a tsa cha' cuxi nchcui' ngu' bi' ji'i. ¹¹ Li' ngua'ni lya' ti Herodes ji'i Jesús; jua'a sendaru ji'i yu, cuxi tsa ngua'ni ngu' lo'o. Cha' caja ñi'ya nu xtyi' lo'o ngu' ji'i, li' nguxacu' ngu' late' tso'o tsa ña'a ji'i; late' ndubi ña'a ñi'ya ña'a ste' rey nguxacu' ngu' ji'i. Lo'o li' nda Herodes ji'i Jesús ndyaa chaca quiya' slo Pilato. ¹² Tsa bi' ngua stu'ba cha' ji'i Herodes lo'o Pilato chaca quiya'; tya'a cusu' ngu' ngua ngu' bi', pana juani cua ndyaca tya'a tso'o ngu'.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

¹³ Li' nguxuti'i Pilato ji'i lcaa sti jo'ó nu laca loo, lo'o ji'i lcaa ngu' tisiya, lo'o ji'i lcaa ñati. ¹⁴ Nchcui' yu lo'o ngu' li':

—La cui' cu'ma ñaa lo'o ma' ji'i nu qui'yu re slo na', nu nacuj ma' cha' lye tsa ndu'ni yu cha' ná tyi'i ti ti ngu' —nacuj yu ji'i ngu'—. Pana cua nchcui' na' lo'o yu re slo lcaa cu'ma; cua na'a ma' cha' ná nquije ni sca qui'ya ji'i yu 'na, ñi'ya nu qui'ya nu ngusta cu'ma ji'i yu. ¹⁵ La cui' jua'a Herodes, ná ngujui ñi'ya qui'ya nu sta nu cusu' bi' ji'i nu Jesús re, bi' cha' cua nda nu cusu' bi' ji'i yu ñaa slo na' chaca quiya'. Ná sca cha' cuxi ná ngua'ni yu lacua, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu cuentya jna'. ¹⁶ Xcube' ná' xi ji'i yu clyo, cuati culaá na' ji'i yu li' —nacuj Pilato ji'i ngu'.

¹⁷ Lcaa yija lo'o ndyaca tsá ta'a pascua bi', li' ndu'ni lyaá nu laca gobernador jii' sca ti preso jua'a ti; ¹⁸ bi' cha' nguxana ngu', tyucui ña'a taju ngu' stu'ba ti, cuij tsa nxi'ya ngu' ndijña ngu' chaca preso jii' Pilato:

—Si'i nu qui'yu re cua'ni lyaá nu'u jii' —nacuj ngu'—. Yaa lo'o jii' yu re. Culaá jii' nu Barrabás bi' cha' tyu'u.

¹⁹ Na cua ngusu'ba ngu' jii' nu Barrabás bi' ne' chcuá xqui'ya cha' ndatsaa tsa jii' ñati quichí cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' xa' tsu' nu laca loo. Cuati cua ndyujui Barrabás jii' ñati. ²⁰ Pana ngua ti' Pilato culaá jii' Jesús, bi' cha' xa' nchcui' yu lo'o ngu'. ²¹ Cuij la nguxacuj nu quiña'a tsa ñati bi' cha' jii' Pilato li':

—iCujui' ca'a clya jii' yu lo crusi cha' cajaa yu! —nacuj ngu'—. ¡Cujui' ca'a clya jii' yu lo crusi! —nacuj ngu' quiña'a bi' li'.

²² Nu nchca tyuna quiya' nchcui' Pilato lo'o ngu' li':

—¿Ni cha' cuxi ngua'ni yu re? Ná nquije ni sca cha' cuxi jii' yu 'na —nacuj Pilato—, bi' cha' ná ndu'ni tsa cha' cajaa yu. Tso'o la si na xcube' ti na' jii' yu, ca tiya' la li' culaá na' jii' yu.

²³ Li' cuij la ngusi'ya ngu' nguxacuj ngu' cha' jii' nu Pilato bi', cha' cujuui' ca'a clya jii' Jesús lo crusi. Lye tsa nchcui' ngu', jua'a sti jo'ó nu laca loo nchcui' tsa ngu', bi' cha' ntaja'a Pilato cua'ni ña'a cha' nu ngua ti' ngu'. ²⁴ Li' nda yu chacuayá' cha' caca cha' nu ngüjña ngu'. ²⁵ Lo'o jua'a ngulo laja ti jii' yu Barrabás nu ngua'ni tsa cha' cusuu, hasta ndyujui jii' ñati, cha' bi' laca nu ngusubi ngu' quichí cha' tyu'u ne' chcuá tyaa tsá bi'. Lo'o li' ndya Pilato jii' Jesús jii' ngu' cha' cua'ni ngu' ña'a cha' nu nti' ti ngu' cua'ni ngu' lo'o.

Ngujui' ca'a ngu' jii' Jesús lo crusi

²⁶ Lo'o li' ndyaa ngu' sendaru, ndyaa lo'o ngu' jii' Jesús cha' cujuui' ca'a ngu' jii' lo crusi. Li' ndyaa tya'a ngu' sendaru lo'o sca ñati nu naa Simón, nu lo'o ñaa yu ndyaa yu ne' quixi'; ngu' quichí Cirene laca yu bi'. Lo'o li' ngulo ngu' cña jii' yu cha' tsaa lo'o yu jii' crusi cuentya jii' Jesús.

²⁷ Quiña'a tsa ñati lca'a ngu' jii' Jesús ndyaa. Jua'a ndya'a quiña'a tsa nu cuna'a, ndyunaa tsa ngu'; cuij tsa nxi'ya ngu' cha' tiji' tsa ti' ngu' jii' Jesús.

²⁸ Li' nguxña'a Jesús su ndu' ngu' cuna'a bi', cha' chcu' lo'o ngu':

—Cu'ma ngu' cuna'a Jerusalén re, ná xi'ya ma xqui'ya na' —nacuj Jesús jii' ngu'—. Tso'o la xi'ya ma xqui'ya ycui' ca ti ma, cuati xqui'ya sñi' ma. ²⁹ Cua tyalaa ti tyempo cuxi, lo'o li' ñacuj ngu' ndi'ya: “Juani tso'o la ndi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi', nu bilya cua'ni cala sca ñati, nu bilya ta cati' sca nu sube”, ñacuj ngu'. ³⁰ Li' xana ñati xi'ya ngu': “Tso'o la si clyú ca'ya cua hichu' na, masi tyacu' cuati yuu hichu' na, cha' tye cha' ji'na tsiya' ti”. Jua'a ñacuj ngu' li'. ³¹ Ña'a ma ñi'ya nu ndyu'ni ngu' lo'o na' juani. ¿Ñi'ya ta cua'ni ngu' lo'o cu'ma ngu' judío li' lacua? Tso'o tsa cha' nu ntsu'u jna'; ntsu'u tsa chalyuu jna', cha' ñi'ya nti' sca yaca cuañi', jua'a nti' na'. Pana cu'ma ni, ná tso'o cha' nu ntsu'u jii' ma; na culiji' yu ti cha' bi' jii' ma jua'a ti, cha' ñi'ya nti' sca yaca ncuí, jua'a nti' cu'ma —nacuj Jesús jii' ngu' bi'.

³² Lo'o jua'a ndyaa lo'o ngu' jii' tya tyucuaa tya'a ñati nu tlyu tsa qui'ya ntsu'u jii'; ndyaa lo'o ngu' jii' tyucuaa ñati bi', cha' cujuui' ngu' jii' ñati bi' stu'ba ti lo'o Jesús. ³³ Lo'o ndyalaa ngu' su naa La Calavera (ca'ya su nscua tyijya hique jyo'o), li' ngujui' ca'a ngu' jii' Jesús lo crusi ca bi'. La cui' jua'a ngujui' ca'a ngu' jii' tyucuaa ñati nu ntsu'u qui'ya tlyu jii' bi'; ngujui' ca'a ngu' jii' tsaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu' la'a tsu' cui' jii' Jesús, cuati ngujui' ca'a ngu' jii' chaca yu cuxi bi' lo chaca yaca crusi nu ndu' la'a tsu' coca. ³⁴ Lo'o

tya ndi'i ngu' nu ngujui'i ca'a ji'i ngu' lo crusi, li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu:

—Sti na' —nacuj yu—, cui'ya nu'u cha' clyu ti' ji'i ngu' re, cha' ná jlo ti' ngu' ni cha' laca ndyu'ni ngu' jua'a.

Li' ndacha ngu' sendaru bi' ste' Jesús ji'i tya'a ngu' laja lo'o ndijya ti ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndi'i tsa ñati cha' ña'a cui'ya ngu' ji'i Jesús. Lo'o ngu' tisiya ni, nxytyí lo'o ngu' ji'i Jesús li'. Ndi'ya nacuj ngu' bi':

—Ngu'a'ni lyaá yu ji'i xa' ñati nquicha'; pana juani ntsu'u cha' cua'ni lyaá yu ji'i ycui' ca ti yu, si chañi cha' laca yu Cristo nu ngusubi ycui' Ndyosi ji'i lijya chalyuu re —nacuj ngu' bi'.

³⁶ Lo'o jua'a ngu' sendaru bi', ngustí lo'o ngu' ji'i yu ñaa ngu' cacua ti su ndu crusi, cuati nda ngu' vino tye' cha' co'o yu. ³⁷ Li' ndu'ni ngu' bi' ji'i yu ndi'ya:

—Cua'ni lyaá nu'u ji'i ycui' ca si laca nu'u rey ji'i ngu' judío —nacuj ngu' sendaru bi' ji'i Jesús.

³⁸ Cua nscua letra nde que la su nga'a Jesús lo crusi bi'; ndi'ya nchcui' letra bi': “Nu nde laca rey ji'i ngu' judío”. Sna lo cha'cña ji'i ngu' nscua cha' bi': cha'cña ji'i ngu' griego nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' latín nscua, lo'o cha'cña ji'i ngu' judío nscua.

³⁹ Li' chiya'a tsa nchcui' sca nu cuaana tya'a nga'a Jesús lo crusi:

—Si chañi cha' Cristo laca nu'u, cua'ni lyaá nu'u ji'i ycui' ca nu'u lacua; lo'o jua'a cua'ni lyaá nu'u ji'i cuare —nacuj ji'i Jesús.

⁴⁰ Li' nguxacuj chaca nu cuaana cha' ji'i tya'a:

—¿Ha ná ntsij nu'u ji'i ycui' Ndyosi lacua? Stu'ba nchcubi' ngu' ji'i ca ta'a sna na juani —nacuj ji'i tya'a cuaana—. ⁴¹ Liñi tsa ntsu'u cha' nchcubi' ngu' ji'na, cha' bi' laca caya' ji'i cha' cuxi nu ngua'ni na; pana nu ñati re ni, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni yu.

⁴² Li' nacuj yu bi' ji'i Jesús:

—Cusu' Jesús —nacuj—, tucúa nu'u cha' jna' nu lo'o xana nu'u cha' caca nu'u loo nde chalyuu —nacuj nu cuaana bi'.

⁴³ Nguxacuj Jesús cha' ji'i li':

—Chañi cha' nda na' lo'o nu'u —nacuj—, juani ti taca tyi'i nu'u lo'o na' ca su tso'o nde cua, ca su ntucua ycui' Ndyosi —nacuj Jesús ji'i.

Ngujuii Jesús

⁴⁴ Lo'o cua ngua nde hora, li' ngua talya tyucui ña'a loyuu; ngua cha' bi' hasta ña'a cuaya' nu ndyalaa hora cua sna nde ngusij, ⁴⁵ jua'a ngua talya loo cuichaa. Lo'o jua'a nu late' tlyu nu ndacui ne' laa tonu bi', ndya'be late' bi' cla'be la. ⁴⁶ Hora bi' cuij tsa ngusi'ya Jesús:

—Sti na', qui'ya nu'u cresiya 'na —nacuj yu.

Nu lo'o cua nchcui' yu cha' bi', hora ti ngujuii yu li'.

⁴⁷ Lo'o na'a nu capitán ji'i sendaru romano ñi'ya ngua cha' bi', li' ngua'ni tlyu ji'i ycui' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' li':

—Chañi cha' ná ntsu'u qui'ya ji'i jyo'o re tsiya' ti —nacuj nu capitán ji'i sendaru bi'.

⁴⁸ Li' lcaa ñati nu ndi'i hora bi', nu na'a lcaa cha' nu ngua bi', ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'. Ndyu'u tya ngu' tyiquee ngu' ndyaa ngu' cha' xñi'i tsa ti' ngu'.

⁴⁹ Pana ndyanu lcaa ngu' tya'a tso'o Jesús ca su ndu crusi, jua'a nu cuna'a nu cua ndya'a lo'o yu nu lo'o nguxana ti cña ji'i yu nde Galilea, ndyanu ngu' bi' tyijyu' ti ña'a cui'ya ngu' cha' nu ndyaca bi'.

Nguatsi' jyo'o Jesús

⁵⁰ Cua ntsu'u sca ñati tso'o nu ndyu'ni tlyu jil'i ycuil' Ndyosi, José naa nu qui'yu bi'. Arimatea laca quich'i tyi; loyuu su cuentya Judea, bi' ndi'i quich'i tyi. Sca nu laca cña laca nu José bi', stu'ba ti ntucua lo'o lcaa ngu' tisiya jil'i ngu' judío. ⁵¹ Tya tsubi' cua ntajatya nu José bi' ni jacua' caa ycuil' Ndyosi cha' caca Ni loo nde chalyuu, bi' cha' ná ngua stu'ba cha' jil'i lo'o tya'a ngu' tisiya lo'o ngusta ngu' qui'ya jil'i Jesús. ⁵² Ndyaa José li', ndyaa slo Pilato cha' jña chacuayá' tsa lo'o jil'i jyo'o Jesús cha' xatsi' jil'i jyo'o bi'. ⁵³ Lo'o cua nda'ya ngu' jil'i jyo'o bi' lo crusi, li' ngüixij José sca tasá lubii hichu' jyo'o Jesús; ndyaa lo'o jil'i jyo'o bi' ngusu'ba jil'i ne' cuaá nu ngulu ngu' sii' cua'a, su bilya xatsi' ngu' jil'i ñati tsiya' ti. ⁵⁴ Tsá ta'a sji laca, bi' cha' tii ti ndi'i ngu' cha' cua xana ti ta'a.

⁵⁵ Lo'o nu ngu' cuna'a nu ñaa lo'o Jesús nde Galilea ni, ndyaa lca'a ngu' jil'i nu José bi', ndyaa na'a ngu' cuaá jil'i, cha' cui'ya ngu' cuentya mala ngusta ngu' jil'i jyo'o Jesús bi'. ⁵⁶ Li' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quich'i chaca quiya'. Li' ngua'ni cho'o ngu' hitya tyixi xtyi'i, jua'a setye nu tso'o tsa xtyi'i cha' tyu'u chu' jyo'o bi'. Pana ngua'a cña' ngu' tsá ta'a bi', ñi'ya nu nscua cña lo quityi nu ngua sa'ni cha' cua'ni ngu'.

24

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Nu lo'o cua quixee ti tsá clyo jil'i semana bi', tlya tsa ndyaa nu ngu' cuna'a bi' to' cuaá su nguatsi' jyo'o Jesús. Ndyi'ya ngu' hitya tyixi xtyi'i nu cua ngua'ni cho'o ngu'. Lo'o xa' nu cuna'a ndyaa ngu' lo'o. ² Ngulaa ngu' to' cuaá, li' na'a ngu' quee nu ndyacü' to' cuaá bi', cha' nga'aa ntsiya quee bi' to' cuaá; ntucua yaala ti cuaá bi'. ³ Li' ndyatü' ngu' ne' cuaá cha' ña'a ngu', pana nga'aa ntsiya jyo'o Jesús. ⁴ Ndyutsij tsa ngu' li', nga'aa jlo ti' ngu' ñi'ya nu cua'ni ngu'. Li' na'a ngu' cha' ndü' tucua tya'a nu qui'yu slo ngu'; ndubi tsa ña'a late' lacu' nu ngu' qui'yu bi'. ⁵ Ntyucua tii ti'j ngu' li', ndyaca'a ngu' lyuu cha' ndyutsij tsa ngu' jil'i nu ngu' qui'yu bi'. Lo'o li' nchcui' ngu' qui'yu bi' lo'o ngu':

—¿Ni cha' laca nclyana ma jil'i sca nu lu'ú laja ngu' jyo'o re? —nacuj' ngu'—.

⁶ Nga'aa ntsiya yu bi' ca nde, cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Tyi'u ti' ma ñi'ya nu nacuj' yu jil'i ma lo'o tya ndi'i ma ca Galilea. ⁷ Cua nacuj' yu cha' ycuil' nu lijya cha' caca yu ñati ni, nga'a cha' ta ngu' jil'i yu ya' ngu' xña'a, cha' cujuil'i ca'a ngu' jil'i yu lo crusi. Lo'o chu' sna tsá, li' tyu'ú yu chaca quiya' nacuj' yu.

⁸ Li' ndyi'u ti' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya tsubi' la cuentya jil'i ycuil' yu. ⁹ Nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde quich'i, ndyalaa ngu' slo nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesús. Li' ndacha' ngu' cuna'a bi' lcaa cha' bi' jil'i ngu', lo'o jua'a lcaa ngu' nu nguta'a lo'o Jesús ndyuna ngu' cha' bi' li'. ¹⁰ Ndi'ya naa ngu' cuna'a nu ndyaa to' cuaá bi': ndyaa María Magdalena, cuati Juana, lo'o María xtya'a Jacobo, lo'o xi xa' la ngu' cuna'a. ¹¹ Pana si'i jua'a ngua, ngua ti' ngu' nu ngua tsa'a bi'; na nguich'i tsa cha' hique ngu' cuna'a bi', ngua ti' ngu'. Ná jlya ti' ngu' cha' nu nda ngu' cuna'a bi' lo'o ngu' tsiya' ti.

¹² Sca ti Pedro, hora ti ngusna ndyaa to' cuaá bi'. Chacua' na'a Pedro ne' cuaá bi', cha' ntsiya ti tasá nu ngüixij hichu' jyo'o Jesús nquicha', na'a cha' chaca se'i nde la'a ti ntsiya late' bi'; lo'o li' ngutu'u Pedro ñaa nde toni'j, ngulacua tsa ti' na laca ngua cha' ndyaa jyo'o bi'.

Su ndyaa ngu' tyucuij' nde Emaús

¹³ La cui' tsá bi' ndu'u ndyaa tucua tya'a ngu' nde quichí Emaús. Quichí bi' ntsu'u tii chaca kilómetro cuayá' tyijyu' jilí Jerusalén. ¹⁴ Ndyá'a ti ngu' tyucuii, nchcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' jilí lcaa cha' nu ngua bi'. ¹⁵ Tya nchcui' tube ngu' jilí cha' bi', lo'o li' ndyalaa ycui' Jesús slo ngu', stu'ba ti ndya'a yu lo'o ngu'. ¹⁶ Masi na'a ngu' xi jilí Jesús, pana ná ngua tyuloo tso'o ngu' jilí yu, cha' ntsu'u sca cha' nu ngua'a jilí ngu'. ¹⁷ Li' nchcuane Jesús jilí ngu':

—¿Ni cha' nchcui' tube cu'má lo'o lijya má tyucuii re? ¿Ni cha' laca xñi' ti' mǎ? —nacui' Jesús jilí ngu'.

Se'j ti ndyatú ngu', ¹⁸ lo'o li' nguxacui' tsaca nu naa Cleofas cha' jilí Jesús:

—Tyucui' ña'a chalyuu cua jlo ti' ngu' na laca nu ngua nde Jerusalén tsá nu nteje tacui ca ti. ¿Ha sca ti nu'u nu ná jlo ti' na laca nu ngua nde Jerusalén bi'? Jlo ti' lcaa ngu' xa' quichí nu ñaa ta'a.

¹⁹ —¿Na laca ngua? —nacui' Jesús jilí ngu'.

Li' nguxacui' ngu' cha' jilí yu:

—Cha' jilí Jesús Nazaret —nacui' ngu'—, tu'ba jilí ycui' Ndyosi ngua yu bi' nchcui' Ni lo'o ñati. Ngua tsa jilí cha' tu'ba, lo'o jua'a ngua tsa jilí ngua'ni quiña'a tsa cha' tlyu cuentya jilí ycui' Ndyosi; jua'a quiña'a tsa ñati na'a jilí cha' tlyu bi'. ²⁰ Li' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' nu laca cña, nda ngu' jilí yu ndyaa cha' cujuui ngu' jilí yu lo crusi. ²¹ Cua sna tsá nteje tacui nu ngua cha' bi'. Lo'o cuare ni, jly tsa ti' ya jilí yu nquicha', cha' bi' laca nu cua'ni lyaá jilí ngu' Israel tya'a na, cha' nga'aa caca loo ngu' xa' tsu' jilí na, cha' tyi' tso'o ti na loyuu quichí tyi na, ngua ti' ya. ²² Pana juani nchcutsii xi ngu' cuna'a tya'a ndya'a ya jilí ya, cha' tlyu tsa juani ndyaa ngu' cuna'a bi' to' cuaá, ²³ lo'o nga'aa nquije jyo'o Jesús bi' jilí ngu'. Ñaa ngu' li', nda ngu' cha' lo'o ya cha' cua na'a ngu' sca cha' tlyu. Na ngulu'uloo ti tucua tya'a xca jilí ycui' Ndyosi jilí ngu' ngua ti' nu ngu' cuna'a bi'; nacui' xca bi' jilí ngu' cha' lu'ú Jesús juani. ²⁴ Lo'o ti ndyaa xi ngu' tya'a ngua tsa'a cua to' cuaá li'. Lo'o li' na'a ngu' jilí xca bi' ñi'ya nu nacui' ngu' cuna'a bi' jilí ya, pana ná na'a ngu' jilí ycui' Jesús.

²⁵ Li' nchcui' Jesús lo'o nu ngu' nu tya'a ndyaa yu tyucuii:

—Lyiji tsa cha' jilí cu'mǎ cha' ca cuayá' ti' mǎ scaa cha'; tiya' tsa nxñi mǎ lcaa cha' nu nda ngu' jyo'o nu ngua tu'ba jilí ycui' Ndyosi sa'ni la. ²⁶ ¿Ha si'i na cua ntsu'u cha' chcube' nu laca Cristo bi' ñi'ya nu ngua juani? Tiya' la li' tyalaa Cristo su tso'o tsa ña'a su tyucua ycui' li'.

²⁷ Li' nguxana Jesús ngulu'u yu cha' jilí ngu', ña'a cha' nu cua nscua lo quityi cusu' cha' jilí ycui' yu. Nguxana ngu' lo'o quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o li' nchcui' ngu' lo lcaa quityi nu nguscua ngu' nu ngua tu'ba jilí ycui' Ndyosi nu ngua sa'ni.

²⁸ Cua tyalaa ti ngu' ca quichí su tsa'a ngu', li' ngua'ni Jesús ñi'ya si na tya tsa'a la yu tyucuii tyijyu' la. ²⁹ Pana ndatsaa tsa ngu' jilí yu cha' tyanu yu slo ngu'. Nacui' ngu' jilí yu:

—Tyanu nu'u lo'o cua cha' cua ngusii tsa juani, cua ca talya ti.

Li' ndyatí Jesús ndyaa ni'j cha' tyanu yu lo'o ngu'. ³⁰ Pana nu lo'o cua nga'a yu lo'o ngu' to' mesa, li' ngusñi yu sca xlyá, ndya yu xlyá'be jilí ycui' Ndyosi; lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi', cha' ta yu jilí ngu'. ³¹ Bi' hora laca nu ndyaala cloo ngu', cha' ndyuloo tso'o ngu' jilí yu. Li' nguliji yu'u yu slo ngu', nga'aa na'a ngu' jilí yu li'. ³² Hora ti nacui' tsaca jilí tya'a:

—¿Ha ná chañi cha' tso'o tsa ngua ti' na? —nacui'—. Tí ti nguti'j cresiya jilí na lo'o lijya ycui' nchcui' lo'o na tyucuii, nu lo'o nda yu cha' lo'o na, ñi'ya nu nchcui' quityi cusu' —nacui' jilí tya'a.

³³ Li' xtyi'i ti ndyanu ngu', hora ti ngusñi ngu' tyucuii nguixtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén chaca quiya'. Ca bi' ndyalaa ngu' ca su ndyu'u ti'i nu tii chaca tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', lo'o xi xa' la tya'a ndya'a ngu' ndi'i ngu' bi'. ³⁴ Hora ti nchcui' ngu' nu nga'a ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyalaa ca ti li': —Chañi cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui' ngu'—. Cua na'a Simón ji'i yu.

³⁵ Lo'o nu ngu' nu ndyaa nde Emaús ni, nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu ngua ji'i ngu' tyucuii; nacui' ngu' ñi'ya ngua cha' ndyuloo ngu' ji'i ycu'i Jesús nu lo'o ngulacua yu ji'i xlyá bi'.

Ngulu'uloo Jesús ji'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yu

³⁶ Tya nchcui' ti ngu' ji'i cha' bi' lo'o tya'a ngu', lo'o li' ñaa ycu'i Jesús. Ndatu yu cla'be laja ngu' cha' chcui' yu lo'o ngu':

—Ti ti tyi'i tyiquee ma —nacui' yu ji'i ngu' bi' li'.

³⁷ Ntsii tya ngu' ndi'i ngu' li', nclyacua tsa ti' ngu', cha' sca cui'i ti na'a ngu', nti' ngu'. ³⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' bi':

—¿Ni cha' laca ntsii ma ndi'i ma? —nacui'—. ¿Ni cha' laca nclyacua tsa ti' ma? —nacui' yu ji'i ngu'—. ³⁹ Ña'a ma ya' na', ña'a ma quiya' na'; la cui' ti na' laca. Cala' ma 'na, cha' taca jlya ti' ma cha' na' laca. Sca cui'i ti ni, ná ntsu'u cuaña' ji'i, lo'o jua'a tyi'ya ná ntsu'u ji'i; pana cua na'a ma cha' ntsu'u cuaña' 'na —nacui' Jesús ji'i ngu'.

⁴⁰ Li' ngulu'u ya' ycu'i yu, ngulu'u quiya' yu ji'i ngu'. ⁴¹ Ná ngua tyuloo tso'o ngu' ji'i yu xqui'ya cha' chaa tsa ti' ngu' ngua, cha' ndube tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu. Bi' cha' nacui' Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ntsu'u na cacu na' ji'i ma?

⁴² Li' nda ngu' sa yu'be cualya ngü'i ji'i yu, lo'o sa yu'be jble' cuiña' cuityu.

⁴³ —Tso'o —nacui' Jesús li'.

Ngusñi yu ji'i na bi', ndyacu yu ji'i nde slo ngu' li'. ⁴⁴ Lo'o ti nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cha' nu ngua ca ti 'na, bi' laca cha' nu cua ndacha' na' ji'i ma lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma tya tsubi' la —nacui' yu—. Cua nacui' na' ji'i ma cha' nga'a cha' caca 'na lcaa cha' nu cua nscua cuentya 'na lo quityi nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a lo quityi nu nguscua jyo'o ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a lo quityi Salmos nscua cha' bi'.

⁴⁵ Li' ngulu'u Jesús ji'i ngu' ña'a cha' nu nchcui' quityi cusu' bi'. ⁴⁶ Nacui' yu ji'i ngu':

—Cua sa'ni nscua cha' cajaa ycu'i' na' nu laca na' nu Cristo bi', lo'o tsá nchca tyuna lo'o cua ngu'ui na', li' nscua cha' tyu'ú na' chaca quiya'. ⁴⁷ Li' ntsu'u cha' ta ngu' cha' ji'i ycu'i' na' lo'o ñati tyucui' ña'a chalyu. Nde Jerusalén xana ma cacha' ma cha' bi' ji'i ngu' clyo. Nga'a cha' chcui' ma lo'o ñati cha' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'; li' cua'ni clyu ti' ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ⁴⁸ Lo'o cu'ma ni, taca chcui' ma cuentya jna', cha' jlo ti' ma lcaa ña'a nu cua ngua 'na. ⁴⁹ Lo'o jua'a ta na' Xtyi'i ycu'i' na' ji'i ma, cha' cua nchcui' Sti na' cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i' Ni ji'i ma; bi' cha' tyanu ma nde Jerusalén re, ña'a cuayá' nu caja juersa ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'i ma. Tyu'u bi' nde cua cha' caa tyanu ne' cresiya ji'i ma.

Ndyacui' Jesús ndyaa yu nde cua

⁵⁰ Li' ndu'u Jesús quich'i Jerusalén bi', ndyaa lo'o yu ji'i ngu' ca to' quich'i Betania bi'. Nde bi' ngusicua ya' Jesús cha' culacua yu ji'i ngu'. ⁵¹ Laja lo'o nclyacua yu ji'i ngu', hora ti ndu'u yu ndyaa yu nde cua li'. ⁵² Ngua'ni tlyu

ngu' bi' jil̄i yu, li' xa' nguxtyuu ngu' ñaa ngu' nde Jerusalén. Tso'o tsa ngua tyiquee ngu' li', ⁵³ lu'ba tsa ndya'a ngu' ne' laa cha' ndyu'ni tlyu ngu' jil̄i ycu' Ndyosi. Tsa lo cua ti cha'.

Quityi nu nguscua San Juan ñi'ya ngua cha' ji'í Jesús

Ngua nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi ñati

¹ Nu ngua tya clyo la ndi'í ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ndi'í yu nu laca tyucui cha' ji'í ycuí' Ndyosi; nguti'í yu bi' lo'o ycuí' Ndyosi. Nu yu nu laca cha' bi', stu'ba ntsu'u cha' ji'í yu lo'o ycuí' Ndyosi. ² Stu'ba ti nguti'í yu bi' lo'o ycuí' Ndyosi nu ngua tya clyo la. ³ Lo'o yu bi' ngüiñá Ni lcaa lo na; ni sca na nu ntsu'u chalyuu, ná ngüiñá Ni ji'í si ná lo'o yu bi'. ⁴ Ca slo ycuí' Ndyosi ndu'u yu bi' yaa cha' caca tso'o cresiya ji'í ñati chalyuu na. Ngua'ni yu cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' liñi, xqui'ya xee nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. ⁵ Ña'a ti tya ntyiji'í xee bi' su talya nu ntsu'u ne' cresiya ji'í ngu' cuxi, cha' ná caca ji'í ngu' cuxi xubi' xee bi'.

⁶⁻⁷ Nda ycuí' Ni ji'í Juan cha' chcuí' lo'o ñati cha' ji'í xee nu cua ta ti Ni cha' tyu'ú ne' cresiya ji'í ñati. Cua yaa Juan cha' ta cha' bi' lo'o ñati, cha' xñi lcaa ñati cha' ji'í ycuí' Ndyosi xqui'ya cha' nu nchcuí' Juan lo'o ngu'. ⁸ Si'í nu xee nu nda ycuí' Ndyosi laca ycuí' Juan, na yaa ti Juan cha' culu'u cha' bi' ji'í ñati. ⁹ Nu laca xee nu chañi ca, cua lijya yu bi' lo yuu cha' ta xee nu caca tyu'ú ne' cresiya ji'í cua ña'a ca ñati.

¹⁰ Ndi'í yu bi' lo yuu, la cui' ti cha' nu cua nda ycuí' Ni lo'o ñati. Lo'o yu bi' ngüiñá Ni chalyuu, pana ná ndyuloo ñati chalyuu ji'í yu bi' li'. ¹¹ Yaa yu bi' chalyuu su laca tyi quicha', lo'o jua'a ñati chalyuu nu ngüiñá yu, ná ndyuloo ngu' ji'í yu. ¹² Pana ndi'í xi ñati nu cua ngusñi cha' ji'í yu, jlyá ti' ngu' bi' ji'í yu li'; ji'í ñati bi' nda Ni chacuayá' cha' caca ngu' bi' sñi' ycuí' Ndyosi. ¹³ Lo'o ñati nu laca sñi' ycuí' Ndyosi ni, ná nclya ngu' bi' ñi'ya nu nclya scaa sñi' ñati; sñi' ycuí' Ndyosi laca ngu' bi', si'í sca ñati chalyuu laca nu ndu'ni cucui cresiya ji'í ngu' bi'.

¹⁴ Ngua yu bi' ñati, la cui' yu nu laca cha' ji'í ycuí' Ndyosi. Stu'ba ti nguti'í yu lo'o na nde chalyuu. Cua na'a ya ji'í yu cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'í yu, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi. Xcuí' tso'o tsa ndu'ni yu lo'o na, xcuí' cha' liñi nchcuí' yu. ¹⁵ Nde laca cha' nu nchcuí' Juan cha' ji'í nu Jesús bi'. Cuij nchcuí' Juan li'.

—Nu nde laca nu qui'yu nu ni na' ji'í ma cha' tyu'u tucua tiya' la nde chalyuu —nacui Juan—, masi tlyu la cha' ntsu'u ji'í ycuí' yu que na'. Jua'a ni na' ji'í ma, cha' nu lo'o bilya cala na' cua lu'ú ycuí' yu.

¹⁶ Lcaa na tsiya' ti ntsu'u ji'í Jesús, lo'o lcaa tsa ndyiji cha' tso'o ji'na xqui'ya Jesús. ¹⁷ Cua sa'ni nda jyo'o Moisés cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ñati cuentya ji'í ycuí' Ndyosi. Pana nu lo'o yaa Jesucristo ni, xa' ña'a ngua'ni Ni; nda tsa Ni cha' xly'a'be ji'na, ngulu'u Ni cha' liñi ji'na li'. ¹⁸ Ni sca ñati ná na'a ngu' ji'í ycuí' Ndyosi; sca ti Jesús nu ngulu'u ji'na ñati chalyuu na ñi'ya laca ycuí' Ndyosi. Lo'o nu Jesús bi' ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi, nu tyaca'a tsa ji'í Ni.

Nhcucane ngu' judío ji'í Juan Bautista: “¿Tilaca laca nu'ú?”

¹⁹ Nda Juan cha' lo'o tyuu tya'a sti jo'ó lo'o ngu' xirta; ngutu'u ngu' nde quichi' Jerusalén, ndyalaa ngu' su ndi'í nu Juan bi' li'. Cua ngulo ngu' judío nu ndi'í ca bi' cña ji'í ngu' bi', cha' caa ngu' slo Juan cha' xcuane ngu' ji'í Juan

tilaca laca. ²⁰ Ná ntyuju'u ti' Juan; liñi nda cha' lo'o ngu' cha' si'i ycu'i laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i cha' caa nde chalyuu.

²¹ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui ngu'—. ¿Ha jyo'o Elías laca nu'u?

—Si'i bi' laca na' —nacui Juan.

—Cua tyu'u tucua ti sca nu cusu' nu chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ya, nti' ya —nacui ngu'—. ¿Ha si'i nu bi' laca nu'u?

—Si'i na' —nacui Juan li'.

²² —¿Tilaca ta laca nu'u? —nacui ngu'—. Ntsu'u cha' xacui ya cha' ji'i ñati nu ngulo cña ji'i ya cha' caa ya ca nde. ¿Ñi'ya cha' nchcu'i ta nu'u cha' ji'i ycu'i ca?

²³ Li' nguxacui Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Ndi'ya cha' ndu'ni na' lo'o cuii nchcu'i na' nda na' cha' lo'o ñati su ndu na' ne' quixi': “Xquiñi clya ma tyucui su caa nu Xu'na na”. Bi' laca sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu cua nchcu'i jyo'o Isaías lo'o ngu' sa'ni.

²⁴ Lo'o xi ngu' fariseo nguti'i laja ngu' nu yaa slo Juan. Tacati tsa ndu'ni ngu' bi'. ²⁵ Nchcu'i ngu' bi' lo'o Juan li':

—¿Ni cha' laca ndu' nu'u ntyucuatya nu'u ji'i ngu' si si'i nu ñati tlyu bi' laca nu'u, si si'i jyo'o Elías laca nu'u, si si'i nu cusu' nu chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi laca nu'u?

²⁶ —Lo'o hitya ti ntyucuatya na' ji'i ngu' —nacui Juan—. Pana ndu chaca ñati slo cu'ma juani, masi ná nslo ma ji'i yu bi'. Tiya' la yaa nu ndu bi' nde chalyuu, na' ngula yala la; pana tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i, sube la cha' jna' —nacui Juan ji'i ngu'—. ²⁷ Tso'o tsa cña ngujui 'na nti' na' —nacui—, masi caña nu ntsu'u quiya' ñati bi' sati' na' juata.

²⁸ Jua'a ngua nde loyuu su cuentya Betábara, ca su ndu Juan ntyucuatya ji'i ngu'. Nde chaca tsu' sta'a Jordán ntsu'u Betábara bi'.

Nu msta lu'ú cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati

²⁹ Ca chaca tsá na'a Juan cha' cua lijya ti Jesús slo. Lo'o li' nacui Juan ji'i ñati nu ndu slo:

—Ña'a tso'o ma ji'i nu cusu' cua —nacui—. Cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i nu cua cha' caca yu sca msta lu'ú, cha' cuityi lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu —nacui—. ³⁰ Cha' ji'i yu bi' nchcu'i na', nu lo'o ni na' ji'i ma cha' cua tyu'u tucua ti sca ñati loyuu re. Tlyu la cha' ji'i yu bi' que na', masi tiya' la ndu'u tucua bi'. Jua'a ni na' ji'i ma cha' nu lo'o tya lyiji cala na', cua lu'ú yu bi'. ³¹ Lo'o na' ni, ná ndyuloo na' ji'i ycu'i yu bi'; pana cua yaa na' ntyucuatya na' ji'i ñati lo'o hitya ti cha' caca tyuloo ngu' Israel ji'i yu bi'.

³² Chaca quiya' tso'o tsa nchcu'i Juan cha' ji'i Jesús lo'o ngu':

—Cua na'a na' lo'o ngutu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi nde cua yaa ngua'ya lo Jesús ñi'ya nda'ya sca paloma —nacui—. ³³ Ná ndyuloo na' ji'i Jesús clyo, pana ycu'i Ndyosi laca nu ndacha' cha' bi' 'na, ycu'i Ndyosi laca nu ngulo cña jna' cha' tyucuatya ji'i ngu'. Ndi'ya nchcu'i Ni lo'o na': “Lo'o ña'a nu'u cha' lijya nda'ya Xtyi'i ycu'i Na' lo sca ñati”, nacui Ni, “li' caca cuayá' ti' nu'u cha' yu bi' laca nu tyucuatya ji'i ngu' lo'o Xtyi'i ycu'i Na', nga'aa si'i lo'o hitya ti”. ³⁴ Ycu'i ti na' cua na'a na' ji'i cha' bi'. Chañi cha' nu nchcu'i na' lo'o cu'ma, cha' yu bi' laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi; na cua ngusubi Ni ji'i yu bi'.

Ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús nu ngua clyo

³⁵ Ngua chaca tsá, xa' ndu Juan, ndu lo'o tucua tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; yaa Jesús li'. ³⁶ Na'a Juan ji'i yu, lo'o li' nchcu'i Juan cha' ji'i Jesús:

—Nu cua caca msta lu'ú nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i cha' cajaa yu xqui'ya na.

³⁷ Lo'o ndyuna nu tucua tya'a ngu' bi' cha' nu nacuj Juan, li' ndyaa lca'a ngu' bi' ji'i Jesús. ³⁸ Nguxtyacui Jesús tyucui su yaa, na'a yu cha' lca'a ngu' bi' ji'i. Li' nchcuane Jesús ji'i ngu':

—¿Na laca tsaana cu'ma?

—Mstru —nacuj ngu' ji'i Jesús—, ¿macala ndi'i nu'u?

—Ca'a na'a ma xi 'na —nacuj Jesús li'.

³⁹ Bi' cha' ndyaa ngu' ni'i ca su ndyalaa Jesús, ndyaa chcu'i ngu' lo'o yu. Ngua hora cua jacua nde ngusii lo'o ndyalaa ngu' ca bi', lo'o li' ndyanu ngu' lo'o yu tyucui nde ngusii.

⁴⁰ Ngua tucua tya'a ñati nu ngutu'u lca'a ji'i Jesús li', nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Juan lo'o ngu'. Tsaca yu bi' nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca. ⁴¹ Hora ti ndyaa Andrés ndyaana ji'i tya'a, la cui' nu Simón bi'. Li' nchcui' Andrés lo'o:

—Cua nguijeloo ji'i ya ñi'ya nu laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda Ni ji'i lijya nde chalyuu —nacuj.

⁴² Lo'o li' ndyaa lo'o ji'i Simón ca slo Jesús. Ña'a tsa Jesús ji'i Simón bi', ndi'ya nacuj yu ji'i li':

—Simón naa nu'u —nacuj—, sñi' Jonás laca nu'u; pana Cefas ca naa nu'u nde loo la —ñi'ya nti' na chcu'i' na cha'cña ji'na: sca quee; stu'ba ti ndyu'u cha' bi' lo'o Pedro.

Ngusi'ya Jesús ji'i Felipe lo'o ji'i Natanael

⁴³ Ca chaca tsa, li' ngua ti' Jesús tyaa yu nde Galilea. Li' ndyacia tya'a yu lo'o sca nu qui'yu nu naa Felipe:

—Ya'a nu'u lo'o na' —nacuj Jesús ji'i Felipe li'.

⁴⁴ La cui' ngu' Galilea laca Felipe bi', jua'a laca Andrés lo'o Pedro; quichi Betsaida laca quichi tyi ngu'.

⁴⁵ Li' ndyaa Felipe cha' chcu'i' lo'o Natanael tya'a ndya'a nu Felipe bi':

—Cua na'a ya ji'i Cristo, nu ñati tlyu nu cua sa'ni nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i lo' quityi ji'i ycu'i' Ndyosi —nacuj Felipe—. La cui' cha' ji'i yu bi' cua nchcui' lca'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi sa'ni. Jesús naa yu bi', sñi' sca nu naa José. Nazaret laca quichi tyi yu.

⁴⁶ —¿Ha tso'o quichi bi'? —nacuj Natanael—. ¿Ha ntsu'u ñati tso'o nde quichi Nazaret bi'?

—Yaa na'a nu'u xi ji'i lacua —nacuj Felipe.

⁴⁷ Lo'o na'a Jesús cha' lijya Natanael slo, li' nacuj:

—Nde cua lijya sca ngu' Israel nu cha'ni cha' ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i' Ndyosi. Ná ntsu'u cha' cui'ni ji'i yu jua tsiya' ti.

⁴⁸ Nchcuane Natanael ji'i Jesús li':

—¿Ñi'ya ngua jinu'u, cusu', cha' ndyuloo nu'u jna'?

Li' nacuj Jesús:

—Lo'o tya lyiji chcu'i' Felipe lo'o nu'u, tya li' na'a na' jinu'u ca su ndu ne' yaca quityi ca bi'.

⁴⁹ —Mstru —nacuj Natanael—, cha'ni cha' nu'u laca nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi, nu'u laca Rey nu laca loo ji'i ngu' Israel.

⁵⁰ Lo'o li' nguxacuj Jesús cha' ji'i Natanael:

—¿Ha bi' cha' jlya ti' nu'u jna' —nacuj yu—, xqui'ya cha' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' cua na'a na' jinu'u ca ne' yaca quityi bi'? —nacuj—. Cha' xca ti laca bi', tonu la cha' ña'a nu'u nde loo la.

⁵¹ Lo'o li' nacuj Jesús ji'i ngu':

—Ta na' sca cha' li'ni lo'o ma juani —nacuj yu—. Nde loo la ña'a ma cha' tyucua yaala ca su ntucua ycu'i' Ndyosi nde cua. Li' caca cuayá' ti' ma cha'

cua nda Ni 'na lijyaa cha' caca na' ñatj chalyuu. Lo'o ca su tyu na' bi', ca bi' ña'a mā j'i'j' ngu' xca nu ndi'j' slo ycu' Ndyosi; tya'a ngu' bi', tyacu'j' ngu' bi' nde cua, ca'ya ngu' bi' nde su tyu na'.

2

Ndyaa Jesús su ngujui clyo'o ngu'

¹⁻² Lo'o ngua sna tsa, li' ndyaa xtya'a Jesús su ngujui clyo'o ngu' ca quichj Caná nde loyuu su cuentya Galilea. Lo'o jua'a cua nguane ngu' j'i'j' Jesús lo'o j'i'j' nu ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'j', bi' cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a. ³ Lo'o li' nga'aa ngujui vino co'o ngu' nu ndi'j' ta'a bi', ndye bi'. Li' ndyaa xtya'a Jesús ndyaa cacha' j'i'j' yu:

—Cua ndye vino ndyo'o ngu' —nacuj.

⁴ Nguxacuj Jesús cha' j'i'j' xtya'a li':

—¿Ha cña 'na laca cua? Tya lyiji tyalaa hora cha' culu'u loo na' j'i'j' ñatj tilaca laca na'.

⁵ Masi jua'a nchcui' yu, ndi'ya nchcui' xtya'a yu lo'o msu li':

—Cua'ni mā ñi'ya nu ñacu'j' yu cha' cua'ni mā —nacuj.

⁶ Nde cua ti ndu scuá tya'a quityu' hitya, quityu' tonu ndya' lo'o quee laca bi'. Lo'o ngutsa'á quityu' bi', ntsu'u masi jacuayala litro, masi sca siyentu litro hitya, cha' cua laca cña nu ntsu'u j'i'j' ngu' judío bi', cha' qui'j' quiya' ngu' lo'o tsa' ngu' ni'j'. ⁷ Li' nacuj Jesús j'i'j' msu bi':

—Cua'ni cha'á mā quityu' cua lo'o hitya.

Ngua'ni cha'á ngu' quityu' bi' ña'a cuayá' nu ngutsa'á tso'o.

⁸ —Culo mā xi hitya —nacuj Jesús li'—. Yaa lo'o mā j'i'j' cha' co'o nu ñatj nu ndyu'ni ta'a re.

Jua'a ngua'ni ngu' li', nda ngu' xi hitya co'o ngu'. ⁹ Ndyo'o cuayá' nu laca loo j'i'j' ta'a bi', lo'o li' vino ndyaca. Ná jlo ti' nu cusu' bi' macala ngutu'u vino bi', msu ti jlo ti' cha' hitya ndyaa ndyiqui'ya ngu' tsá laca vino bi'. Li' ngusi'ya nu laca loo j'i'j' ta'a bi' j'i'j' cutsii, nchcui' lo'o:

¹⁰ —Xa' ñatj ni —nacuj—, xcu' vino nu tso'o la laca nu nda ngu' ndyi'yu ñatj lo'o nxana ti ta'a; ña'a cuayá' nu nguaala' ti' ngu' cha' ndyo'o tsa ngu' vino bi', ca li' nda ngu' vino cuxi la cha' co'o ngu' nu ndi'j' ta'a —nacuj nu laca loo j'i'j' ta'a j'i'j' cutsii—. Pana nu'u ni, masi cua tye ti ta'a, hasta li' nda nu'u vino nu tso'o la cha' co'o na. Tso'o tsa bi'.

¹¹ Ca quichj Caná nde loyuu su cuentya Galilea ngua cha' bi' lo'o nguxana ngua'ni Jesús cha' tlyu cuentya j'i'j' ycu' Ndyosi. Lo'o cha' tlyu bi' ngulu'u loo ycu' Jesús j'i'j' ngu', cha' ña'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u j'i'j' ycu' yu. Bi' cha' nguxana ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'j' yu, jlyu ti' ngu' j'i'j' ycu' ca Jesús.

¹² Tiya' la li' ngutu'u Jesús ndyaa yu nde quichj Capernaum. Ndyaa yu lo'o xtya'a yu, lo'o ngu' qui'yu tya'a yu, lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a j'i'j' yu ndyaa ngu'; pana xti ti tsá ndyanu ngu' ca bi'.

Ngulo'o Jesús j'i'j' ngu' cuxi nu ntsu'u ne' laa tonu

¹³ Cua ngulala ti ta'a pascua j'i'j' ngu' judío bi', lo'o li' ndyaa Jesús ta'a nde Jerusalén. ¹⁴ Ndyaa Jesús ne' laa tonu ca bi', lo'o li' na'a yu cha' ndi'j' tsa ngu' ndyu'ni ngu' ngana ne' laa bi'; ndujui' tsa ngu' toro, ndujui' ngu' xlyá', ndujui' ngu' paloma cha' caca msta' j'i'j' ngu' ne' laa. Lo'o jua'a nga'a ngu' nu ndu'ni ngana j'i'j' ñatj lo'o nchcutsa'a ngu' cñi nu cua'nijo'o j'i'j' ngu' ne' laa, ntucua ngu' bi' to' mesa j'i'j' ngu'. ¹⁵ Lo'o li' ngusñi Jesús sca reta cha' quijij' yu j'i'j' ngu' nu ndyu'ni ngana bi', cha' culo'o yu j'i'j' ngu' bi' tyu'u ngu' to' laa bi'; lo'o xlyá' j'i'j' ngu', lo'o toro j'i'j' ngu', lo'o lcaa yu'ba j'i'j' ngu', ngulo'o yu j'i'j' ngu'

ndu'u ngu' nde liya'. Li' nguxlyú yu mesa su ntucua ngu' nu nchcutsa'a cñi, nchcuaa yu ji'í cñi bi'. ¹⁶ Li' nacuj Jesús ji'í ñati nu ndujui' paloma bi':

—Yaa lo'o ma ji'í yu'ba cua nde liya' —nacuj yu—. Nga'aa cua'ni ma cha' ni'í lcaya' caca ni'í tlyu re ji'í Sti na'.

¹⁷ Li' ndyi'u ti' nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' ji'í sca cha' nu nscua lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi cua sa'ni la: “Caca ñu'u ti' na' cha' tiji' tsa ti' na' ji'í ni'í su laca tyi nu'u”, nacuj quityi bi'.

¹⁸ Ñasi' tsa ngu' judío li', bi' cha' nchcuane ngu' ji'í Jesús ndi'ya:

—¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni nu'u jua'a? ¿Ñi'ya' cua'ni nu'u cha' jlyá ti' ya hí?

¹⁹ —Cuityi ma ni'í re —nacuj Jesús—, lo'o li' chu' sna tsa xa' cuiñá na' ji'í chaca quiya'.

²⁰ Li' nacuj ngu' ji'í Jesús:

—Tu'ba ntucua scua yija ndye ndya' laa tlyu re —nacuj ngu'—. ¿Ha taca jinu'u cuiñá ji'í chaca quiya' chu' sna tsa ti'?

²¹ Pana si'i cha' ji'í laa tlyu nchcui' Jesús, masi nda yu sca cha' lo'o ngu' ñi'ya nu caca ji'í ycuí' ca yu, ñi'ya nu tyu'u ycuí' chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. ²² Bi' cha' lo'o cua ndyu'u Jesús chaca quiya', li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'í ñi'ya nu nacuj Jesús ji'í ngu' tsa bi'; li' jlyá ti' ngu' cha' nu nscua lo quityi ji'í ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni, lo'o jua'a jlyá ti' ngu' ña'a cha' nu nda Jesús lo'o ngu' tya li'.

Jlo ti' Jesús ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati

²³ Lo'o ndi'í Jesús Jerusalén ta'a pascua bi', li' nxana quiña'a ñati jlyá ti' ngu' cha' ji'í ycuí' yu, nu lo'o cua na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu ngua'ni yu. ²⁴ Pana jlo ti' Jesús cha' ná jlyá tso'o ti' ngu' ji'í, cha' tso'o tsa ndyuloo yu ji'í ngu', lcaa ña'a cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'í scaa ñati. ²⁵ Ná ntsu'u cha' cacha' xa' ñati ji'í yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'í scaa ngu', cha' jlo tsa ti' ycuí' ca yu ñi'ya ntsu'u cresiya ji'í lcaa ñati.

3

Jesús lo'o Nicodemo

¹ Ntsu'u sca ngu' cusu' ji'í ngu' judío nu naa Nicodemo, ngu' fariseo laca. Lo'o ngu' fariseo ni, tacati tsa ndu'ni ycuí' ngu', nti' ngu'. ² Ndyaa nu cusu' bi' sca talya su nga'a Jesús:

—Mstru Jesús —nacuj—, jlo ti' ngu' cha' nu'u laca sca mstru nu nda ycuí' Ndyosi ji'í lijya chalyuu, cha' ná ngua jinu'u cua'ni ni sca cha' tlyu si ná nxyucua ycuí' Ndyosi jinu'u. Ná nchca ji'í ñati chalyuu cua'ni ngu' jua'a —nacuj Nicodemo ji'í Jesús.

³ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: ndu'ni ycuí' Ndyosi Sti na' cha' cala ñati chaca quiya', si nti' ngu' xñi ngu' cha' ji'í ycuí' Ni cha' caca Ni loo ne' cresiya ji'í ngu' —nacuj.

⁴ —¿Ñi'ya' caca cala na chaca quiya' si cua cusu' na? —nacuj Nicodemo ji'í Jesús— ¿Ha taca tyatj na ne' xtya'a na chaca quiya' cha' xa' cala na? —nacuj.

⁵⁻⁶ —Ta na' sca cha' liñi lo'o nu'u juani —nacuj Jesús—. Ñati laca nu nlyá lo'o ndu'ni cala ñati chalyuu ji'í, pana Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' cha'a cresiya ji'í ngu' —nacuj Jesús—. Ntsu'u cha' caca cucui cresiya ji'í ma si cua nti' ma cha' culo ycuí' Ndyosi cña ji'í ma. Ntsu'u cha' tyu'u ma lo hitya, lo'o jua'a ntsu'u cha' tyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'í ma —nacuj Jesús

ji'j Nicodemo—. ⁷ Ná culacua tsa ti' nu'u cha' nchcui' na' lo'o nu'u cha' ntsu'u cha' cala ñati chaca quiya'. ⁸ Cui'j ni, nchca cui'j macala su nti'; masi nduna na cha' ndañi nchca cui'j li', pana ná nchca cuayá' ti' na macala ngutu'u, ma nde tsaá cui'j bi' li' —nacuj yu—. La cui' jua'a laca lo'o Xtyi'i ycui' Ndyosi, ná nchca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ndu'ni Ni cha' caca cui cresiya ji'j ngu' —nacuj Jesús ji'j.

⁹ —¿Ñi'ya jua'a? ¿Ñi'ya caca cha' bi'? —nacuj Nicodemo li'.

¹⁰ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o:

—¿Ha si' mstru cusu' laca nu'u ji'j ngu' judío? ¿Ni cha' laca ná nda nu'u cuentya ji'j cha' bi' lacua? —nacuj yu—. ¹¹ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u. Nu cuare, liñi nchcui' ya ji'j sca cha' nu cua jlo ti' ya, sca cha' nu cua na'a ya, pana ná ntucúa mā tsiya' ti cha' nu nchcui' ya —nacuj yu—. ¹² Ntsu'u cha' nu nchcui' na' lo'o cu'mā cuentya ji'j chalyuu re, pana ná jlya ti' mā cha' bi'. ¿Ñi'ya caca cha' jlya ti' mā jna' si chcui' na' lo'o mā scaa cha' nu ntsu'u ji'j ycui' Ndyosi nu laca loo? —nacuj Jesús ji'j Nicodemo—.

¹³ Bilya tsaá ni tsaá ñati ca slo ycui' Ndyosi. Sca ti na' nu nda ycui' Ndyosi 'na liyya cha' caca na' ñati, cua ndya'a na' cajua, cha' cajua laca tyi na'. ¹⁴ Lo'o nguti'j jyo'o Moisés nde natí' btyi' bi' cua sa'ni la, ngusicuā yu ji'j sca cuaña chcuā nu ndacui chu' yaca cha' ña'a ngu' cuaña bi', cha' caca jo'o ji'j quicha nu ntsu'u ji'j ngu' bi' —nacuj Jesús—. Ñi'ya nu ngusicuā ji'j cuaña bi', jua'a nga'a cha' sicua ngu' jna' lo crusi, na' nu liyya cha' caca na' ñati. ¹⁵ Lo'o li' cua ña'a ca cu'mā nu xñi mā cha' jna', li' caja chalyuu tso'o ji'j mā, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacuj Jesús ji'j Nicodemo—.

Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'j ñati

¹⁶ Ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'j ñati chalyuu, bi' cha' cua nda ycui' Ni jna' nu laca Sñi' ycui' ca Ni liyya na' chalyuu. Ná tsaá ñati ca bilyaa si xñi ngu' cha' jna', nu laca sca ti Sñi' ycui' Ndyosi; caja chalyuu tso'o ji'j ngu' bi', chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacuj Jesús—. ¹⁷ Si'j cha' sta ycui' Ndyosi Stí na' qui'ya ji'j ñati chalyuu nda Ni jna' liyya na' chalyuu, na cua liyya na' cha' cui'tyi na' qui'ya nu ntsu'u ji'j ñati chalyuu; bi' cha' cua nda Ni jna' liyya na' —nacuj Jesús—.

¹⁸ Ná xcube' ycui' Ndyosi ji'j cua ña'a ca ñati nu xñi cha' jna'. Cua ngua'ni cuayá' Ni ji'j lcaa ñati nu ná nxñi cha' jna', cha' xcube' Ni ji'j ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' jna' cha' laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi —nacuj Jesús—. ¹⁹ Na cua nda ycui' Ndyosi xee liyya lo yuu, pana ná ntaja'a ñati chalyuu tyi'j su xee bi'. Ntsu'u tsa ngu' nu ndiya la ti' tyi'j ngu' su talya ña'a, cha' xña'a tsa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta Ni ji'j ngu' bi'. ²⁰ Ná nti' nu ñati xña'a bi' cha' ta ycui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'j ngu'. Tyijyu' ti ndya'a ngu' bi' su ná ña'a xa' ñati ji'j ngu', xqui'ya cha' xcui' cha' cuxi ndu'ni ngu' bi' —nacuj Jesús—. ²¹ Ñati nu xñi lcaa cha' liñi nu nda Ni lo'o ñati ni, nda ycui' Ndyosi xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'j ngu' bi'. Ndi'j ngu' su xee bi', cha' taca ca jlo ti' xa' ñati cha' ndyu'ni ngu' bi' cua ña'a ca cña nu nclyo ycui' Ndyosi ji'j ngu'.

Xa' nda Juan Bautista cha' ji'j Jesús lo'o ñati

²² Tiya' la li' ndyaa Jesús, ndyaa lo'o ñati nu ndyaca tsa'a ji'j yu, nguti'j ngu' xi nde loyuu su cuentya Judea. Ntyucuatya Jesús ji'j ngu' ca bi'. ²³ Lo'o jua'a nga'a Juan cacua ti, cha' lo'o tya ntyucuatya Juan ji'j ngu'. Sca se'j su naa Enón, ca bi' ngutu Juan, cacua ti ji'j sca se'j su naa Salim. Ca bi' ntyucuatya

ji'i ngu' cha' ca bi' ntsu'u tsa hitya. Ndyaa' tsa ngu' cha' tyucuatya ji'i ngu'.
²⁴ Tya lyiji su'ba ngu' ji'i Juan ne' chcuā tyempo bi'.

²⁵ Lo'o li' nda xi ngu' judío cha' cusuū lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Juan; ngxulyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu' ñi'ya nu tso'o la cua'ni ngu' cha' caca lubii cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁶ Bi' cha' yaa ngu' slo Juan cha' chcu'i ngu' lo'o:

—Mstru —nacuī ngu'—, nu ñatī nu yaa slo nu'u nde chaca tsu' sta'a Jordán tya tsubi' la, la cui' nu nacuī nu'u cha' loo la laca ycu'i yu, cua ndyalaa yu bi' ntyucuatya yu ji'i ñatī nde tsu' re juani. Ndyaa' tsa ngu' slo.

²⁷ Li' ngxucacuj Juan cha' ji'i ngu' bi':

—Tsa lo cua ti cña nchca ji'i scaa na cua'ni na, tsa ña'a nu nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cua'ni scaa na —nacuī—, ²⁸ Cua ndyuna ma ñi'ya nu ni na' ji'i ma tsubi' ti, cha' si'i na' laca Cristo, nu ñatī tlyu nu cua caa ti chalyuu. Cua laca ti cña ntsu'u jna' cha' yala la ngutu'u tucua na' loyuu re cha' quiñi tyucuij su caa ycu'i —nacuī Juan—. ²⁹ Ñi'ya nu laca lo'o ngujui clyo'o ngu', sca ti nu cutsii bi' ngujui clyo'o lo'o nu cuxii; pana lcaa tya'a tso'o cutsii nu ndi'i ca bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya lo'o chaa ti' ngu' ndi'i ngu' lo'o ngujui clyo'o ngu', jua'a na' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ña'a na' ji'i ngu' nu ndyaa' lo'o Jesús —nacuī Juan—. ³⁰ Lo'o jua'a caca tlyu la ycu'i yu, sube la nscua cha' caca na' li'.

Nde slo ycu'i Ndyosi ngutu'u Jesús

³¹ Loo la laca ycu'i Cristo cha' ngutu'u yu nde cua ca su ntucua ycu'i Ndyosi, yaa yu nde chalyuu. Pana nu Juan ni, sñi' sca ñatī chalyuu ngua bi'; nde chalyuu ntsu'u tyi, nchcu'i ñi'ya nu nchcu'i ñatī ti. Nu Jesucristo ni, yaa yu bi' nde cua ca su ndi'i ycu'i Ndyosi, ³² nda yu cha' liñi lo'o na cuentya ji'i lcaa na nu cua na'a yu, lcaa cha' nu cua ndyuna yu ca bi'. Pana ná ntaja'a ñatī xñi cha' nu nda yu lo'o ngu'. ³³ Si taquiya' na ji'i cha' nu nda Jesús, li' ndu'ni na lo'o tya'a na cha' liñi tsa laca cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na. ³⁴ Nda Ni ji'i nu Jesucristo bi' yaa chalyuu, lo'o jua'a xcui' cha' ji'i ycu'i Ndyosi nda yu lo'o na xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi. Lo'o ycu'i Ndyosi ni, ná ntsu'u cha' tye cha' ta Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'na. ³⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi Sti yu ña'a Ni ji'i Sñi' Ni, la cui' Jesús bi'; lo'o jua'a lcaa chacuayá' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ni, la cui' ti cua nda Ni ji'i Sñi' Ni lijya. ³⁶ Lo'o xñi ñatī cha' ji'i Jesús, Sñi' ycu'i Ndyosi, ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta Ni ji'i ngu' bi'. Pana ñatī nu ná taquiya' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcu'i Jesús, ná ta Ni chalyuu tso'o ji'i ngu' bi'; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' li'.

4

Nu cuna'a ngu' Samaria

¹ Lo'o li' ndyuna ngu' fariseo, nda ngu' cuentya cha' quiña'a la ñatī ndyaa' lo'o Jesús cha' caca tsa'a ngu' ji'i yu, jua'a ntyucuatya yu ji'i ngu'; xti la ngu' ndi'i nu ndyaca tsa'a ji'i Juan. ² Pana si'i ycu'i Jesús nu ntyucuatya ji'i ngu' bi'; nu ngu' cuañi' nu ndyaca tsa'a ji'i, bi' laca nu ntyucuatya ji'i ngu'. ³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' Jesús cha' cua ndyuna ngu' fariseo cha' bi', li' ndu'u yu nde loyuu su cuentya Judea, ndyaa yu chaca quiya' ca loyuu su cuentya Galilea bi' li'.

⁴ Nu lo'o ndyaa Jesús tyucuij, nteje tacui yu nde loyuu su cuentya Samaria.

⁵ Li' ndyalaa yu quichī Sicar, sca quichī su ndi'i ngu' Samaria. Ndi'i quichī bi' lo yuu nu nda jyo'o Jacob ji'i jyo'o José sñi'. ⁶ Ca bi' ndū sca tyuu pilya nu nacuī ngu' cha' tyuu ji'i jyo'o Jacob laca bi'. Nde hora ngua li', lo'o jua'a ngua

cña' tsa Jesús tyucuij. Li' ndyaa tucua yu to' tyuu bi'. ⁷⁻⁸ Cua ndyaa ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i lquich'i, ndyaa ngu' cui'ya ngu' na cacu ngu'. Lo'o li' yaa sca nu cuna'a ngu' Samaria yaa qui'ya hitya.

—¿Ha ná ta xi hitya co'o na'? —nacuj Jesús jil'i nu cuna'a bi'.

⁹ —Ngu' judío laca nu'u —nacuj nu cuna'a bi'—, lo'o na', ngu' Samaria laca na'. ¿Ni cha' laca ndijña nu'u hitya jna' cha' co'o nu'u? —nacuj nu cuna'a bi'.

Nacuj jua'a cha' ná ntsu'u cha' jil'i ngu' Samaria lo'o ngu' judío tyempo bi'.

¹⁰ Li' ngxacuj Jesús cha' jil'i nu cuna'a bi':

—¿Ha ná jlo ca ti' nu'u ña'a cha' tso'o nu nda ycu' Ndyosi jil'i ñati? —nacuj Jesús—. Si jlo ca ti' nu'u tilaca laca nu ngüijña hitya co'o jinu'u, ná tyiquee' chcu' nu'u lo'o na' cha' ta na' hitya co'o ycu' nu'u li' —nacuj—, lo'o li' ta na' hitya co'o nu'u nu chañi ca cha' cua'ni cu'ú cresiya jinu'u.

¹¹ —Cusu' —nacuj nu cuna'a bi' jil'i Jesús—, qui'ñi tsa tyuu re; ná lo'o cubeta jinu'u —nacuj—. ¿Ñi'ya caca culo nu'u hitya cha' cua'ni cu'ú nu'u 'na? —nacuj—. ¹² ¿Ha tlyu la nu'u que jyo'o cusu' Jacob jil'i na nu nda tyuu re jil'i ya? —nacuj—. Ndyi'yu jyo'o bi' hitya tyuu re, lo'o jua'a ndyi'yu sñi' yu, lo'o scu' ngu' ndyi'yu hitya re.

¹³ —Lo'o co'o ngu' hitya tyuu re —nacuj Jesús—, xa' tyucua nguityi ngu' tiya' la —nacuj yu—. ¹⁴ Lo'o co'o ngu' hitya nu ta na', nga'aa tyucua nguityi ngu' tsiya' ti li' —nacuj—. Ta na' sca lo hitya co'o ngu' nu cua'ni cu'ú cresiya jil'i ngu'. Ndi'ya laca bi': ñi'ya si laca sca suu hitya nde ne' cresiya jil'i ngu', jua'a ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i ngu' li'.

¹⁵ Li' ngxacuj nu cuna'a bi' cha' jil'i Jesús:

—Ta clya nu'u hitya bi' co'o na', cusu' —nacuj—, cha' nga'aa tyucua nguityi na', cha' nga'aa ta cña 'na cha' caa qui'ya na' hitya ca nde.

¹⁶ Li' nchcu' Jesús lo'o nu cuna'a bi':

—Yaa clya nu'u yaaqui'ya jil'i clyo'o cha' caa ca nde.

¹⁷ —Ná ntsu'u clyo'o na' —nacuj nu cuna'a bi' li'.

—Liñi nchcu' nu'u lo'o na' cha' ná ntsu'u clyo'o nu'u —nacuj Jesús li'—.

¹⁸ Cua ca'yu quiya' ngujui clyo'o nu'u sa'ni la, lo'o jua'a si'i clyo'o laca nu qui'yu nu nga'a lo'o nu'u juani —nacuj—. Liñi tsa cha' nu nchcu' nu'u lo'o na'.

¹⁹ —Cusu' —nacuj nu cuna'a bi'—, cua ngua cuayá' ti' na' juani cha' tii tsa nu'u; sca nu laca tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cha' nchcu' Ni lo'o ñati laca nu'u —nacuj—. ²⁰ Ca'ya cua' ni, tacati tsa ca'ya cua' ni jil'i jyo'o cusu' jil'i ya, cha' nde bi' ti ngua'ni tlyu ngu' jyo'o bi' jil'i ycu' Ndyosi; pana xa' cha' nti' cu'ma' ngu' judío, cha' nacuj ma' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi sca ti ca ne' laa tlyu ca Jerusalén.

²¹ —Cua'a jyaca nu'u jna' —nacuj Jesús jil'i nu cuna'a bi'—, Cua ngulala ti tyempo cha' nga'aa cua'ni tlyu ma' jil'i ycu' Ndyosi nde ca'ya tacati cua, ni si'i ca quich'i Jerusalén —nacuj—. ²² Cu'ma' ngu' Samaria ni, lo'o ndu'ni tlyu ma' jil'i ycu' Ndyosi ná nslo ma' ti jil'i ndu'ni tlyu ma'; pana ngu' judío cuare, nslo ya ti jil'i ndu'ni tlyu ya, cha' sca ngu' quich'i tyi ya laca nu ñati tlyu nu cua'ni lyaá jil'i lcaa ñati —nacuj Jesús jil'i nu cuna'a bi'—. ²³ Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani, cha' cua'ni tlyu ma' jil'i ycu' Ndyosi tyucui tyiquee ma'. Lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycu' Ni jil'i ma' li', cha' jua'a nti' ycu' Ndyosi cha' cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na jil'i Ni. ²⁴ Ná taca ña'a na jil'i ycu' Ndyosi; ñi'ya laca sca xee nu tso'o tsa ntyijil'i lijya, jua'a laca ycu' Ndyosi. Ñati nu chañi cha' nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ni, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i Ni tyucui tyiquee ngu'; xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi' li'.

²⁵ Lo'o li' ngxtyacui nu cuna'a bi' cha' lo'o Jesús chaca quiya':

—Nda na' cuentya cha' cua cãã ti sca ñati tlyu nu ta ycuí Ndyosi jí'í cha' cãã chalyuu, nu caca naa Cristo —nacuí—. Lo'o cãã yu bi', li' culu'u líñi yu lcaa cha' tucuí jí'na.

²⁶ Li' nacuí Jesús jí'í nu cuna'a bi':

—La cui' bi' laca na' nu nchcui' lo'o nu'u juani.

²⁷ Li' xa' yaã ñati nu ndyaca tsa'a jí'í, ndube tsa ti' ngu' cha' ntucua Jesús ndya cha' lo'o sca nu cuna'a. Pana ná nchcuane ngu' jí'í nu cusu' bi': ¿Ni cha' nti' nu cuna'a cua lo'o nu'u? ¿Ni cha' nda nu'u lo'o nu cuna'a cua? ²⁸ Li' ngusta nu cuna'a bi' te'í hitya lo yuu, ngutu'u ndyaa lquichí; ndyaa cho' ndyaa ndacha' cho' jí'í ngu' quichí cha' tsaã ngu' tsaã na'a ngu' jí'í Jesús.

²⁹ —Cajua ti ndu sca ñati nu tii tsa —nacuí nu cuna'a bi'—. Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yaã na' chalyuu, lcaa cha' bi' cua ndacha' nu cusu' bi' jna'. ¿Ha bi' nu laca Cristo nu ñati tlyu nu cua cãã ti, nti' cu'mã?

³⁰ Li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' ca su ntucua Jesús. ³¹ Laja li' ndu ñati nu ndyaca tsa'a jí'í, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' cacu yu xi tyaja.

—Mstru —nacuí ngu'—, cacu nu'u xi.

³² —Cua nguaala' ti' na' —nacuí Jesús li'—. Cua ntsu'u xi na ndyacu na' re nu ná nsló mã jí'í.

³³ Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í lo'o tya'a ngu':

—¿Ha yaã ngu' yaã lo'o ngu' na cacu yu? —nacuí ngu'.

³⁴ Ndi'ya nacuí Jesús jí'í ngu' bi' li':

—Lo'o ndu'ni na' cña jí'í ycuí Ndyosi Sti na', li' ndyaala' ti' na' ñi'ya si cua ndyacu na', ñi'ya si cua ndyo'o na' hitya —nacuí yu—. Nga'a cha' cua'ni tye na' cña nu nda Ni 'na lijyaã nde chalyuu —nacuí—. ³⁵ ¿Ha ná chañi cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya? “Lo'o caca jacua co', lo'o ti caca clacua” —nacuí Jesús jí'í ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í—. Pana chaca cha' ñacu na' jí'í mã juani, cha' xña'a mã xi jí'í ñati quiña'a jua nu cua lijya ti slo na —nacuí—. Nti' tsa ngu' bi' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'. Ni'ya laca sca xtya nu tso'o tsa ndyatsi, cha' cua ngulala ti caca clacua, jua'a laca ngu' bi'. ³⁶ Caja xcaya' msu 'na nu cua'ni clacua bi', ni ná nga'a cha' tye cña nu cua'ni msu bi'. Lo'o li' stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ngu' nu cua ngusañi si'yu, la cui' ñati nu ngusañi cha' tso'o jí'í ycuí Ndyosi lcaa su ndi'í ñati tya clyo la; stu'ba ti caca chaa ti' ngu' bi' lo'o ñati nu cua na'a lo'o ndyatí ca cha' bi' ne' cresiya jí'í ngu' —nacuí Jesús jí'í ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í—. ³⁷ Chañi laca cha' nu nchcui' ngu': “Tsaca laca nu ndyataa nscua', chaca laca nu cua'ni clacua”. ³⁸ Nu cu'mã ni, cua ngulo na' cña jí'í mã —nacuí Jesús—, cha' tsaã mã cua'ni tye mã sca cña nu bilya cua'ni mã, cha' tyaa mã tyaa lo'o mã jí'í ñati ca slo na', cua ña'a ca ñati nu xñi cha' 'na. Xa' ñati cua ngua'ni cña bi' yala la, lo'o juani ña'a mã ñi'ya nu ndu'u tucua cña nu ngua'ni ngu' tya li'.

³⁹ Lo'o jua'a tyuu tya'a ngu' Samaria, ngu' ca tyi ni, cua ngusñi ngu' cha' jí'í Jesús xqui'ya cha' nu nda nu cuna'a bi' lo'o ngu': “Lcua ti lo cña nu ngua'ni na' yã na' chalyuu, lcaa cha' bi' nchcui' nu cusu' bi' lo'o na'”, nacuí nu cuna'a bi' jí'í ngu'. ⁴⁰ Lo'o li' ndyalaa ngu' Samaria bi' ca su ntucua Jesús, tya'na nchcui' ngu' lo'o Jesús cha' tyanu la xi quichí tyi ngu'. Bi' cha' ndyanu Jesús ca bi' tya tyucuaa tsã li'. ⁴¹ Lo'o ndyuna la ngu' cha' nu nda ycuí Jesús lo'o ngu', cua quiña'a la ngu' ngusñi ngu' cha' jí'í yu. ⁴² Li' nacuí ngu' bi' jí'í nu cuna'a bi':

—Si'í xqui'ya nu'u ngusñi ya cha' jí'í yu juani. Na cua nchcui' ycuí yu lo'o ya, bi' cha' jlyá ti' ya cha' nu nchcui' yu; cua nda ya cuentya cha' chañi cha' laca nu cusu' re Cristo, nu ñati tlyu nu cua cãã ti cha' cua'ni lyaã jí'í lcaa ñati chalyuu.

Ngua'ni Jesús jo'o ji'i sñi' ngu' laca cña

⁴³ Lo'o ndu'u scua tucua tsá bi', li' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Samaria ndyaa nde loyuu su cuentya Galilea. ⁴⁴ Cua nacui yu cha' nga'aa ndu'ni chí ngu' loo ñati' tya'a quichí tyi ngu', si ta ñati' bi' cha' ji' ycuí' Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ndyaa yu nde Galilea chaca quiya'. ⁴⁵ Lo'o cua ndyalaa yu nde loyuu bi', tso'o tsa nchcui' ngu' Galilea lo'o. Cua na'a ngu' bi' lcaa cña tonu nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyaa yu ta'a quichí Jerusalén bi', cha' lo'o ngu' bi' ndyaa ngu' ta'a.

⁴⁶ Lo'o li' xa' ndyaa Jesús ca quichí Caná loyuu su cuentya Galilea chaca quiya'; quichí bi' ngua su ngüiña Jesús vino lo'o hitya ti, cha' co'o ngu' nu nguti' ta'a bi'. Ca bi' ntsu'u sca ñati' tlyu nu ndya'a ne' xña ji' rey, pana quicha tsa sñi' ntsiya ca to' tyi nu cusu' bi' nde quichí Capernaum. ⁴⁷ Lo'o cua ndyuna nu laca cña bi', cha' ngutu'u Jesús loyuu su cuentya Judea ndyalaa yu sca quichí cacua ti su ndi' nu cusu' bi', la cui' nde loyuu su cuentya Galilea, li' ndyaa nu cusu' bi' slo Jesús. Ndiñña tsa cha' clyu ti' ji' Jesús cha' tsa yu quichí tyi nu cusu' bi', cha' tsa yu cua'ni yu jo'o ji' nu piti quicha bi', cha' cua cajaa ti.

⁴⁸ —¿Ni jacua' jlyu ti' mā ji' ycuí' Ndyosi? —nacui Jesús ji' nu cusu' bi' li'—. ¿Ha ná jlyu ti' mā cha' caca cua'ni Ni cña si ná lo'o cua'ni na' sca cña tonu cha' ña'a cui'ya mā xi ji'?

⁴⁹ —Cusu' —nacui nu laca cña bi' ji' Jesús—, cua'ni cha' tso'o tsa nu'u to' tyi na' juani, nu lo'o bilya cajaa ti sñi' na'.

⁵⁰ —Tyaa nu'u ca to' tyi —nacui Jesús ji'—, ca tso'o sñi' nu'u jua'a ti. Ná cajaa bi'.

Jlyu ti' nu laca cña bi' cha' nu nchcui' Jesús lo'o. Li' ngutu'u nu cusu' bi' ndyaa quichí tyi. ⁵¹ Tyucui' bi' su nguxtyuú ndyaa, ndyacia tya'a lo'o msu ji'.

—Tya lu'ú sñi' nu'u, cusu' —nacui msu ji'—. Nga'aa cajaa bi' juani.

⁵² —¿Ni hora ngua tso'o la sñi' na'? —nchcuane nu laca cña bi' ji' msu li'.

—Tya la caa, hora cua tsaca nde ngusii, li' ndyu'u tyique' ji' —nacui msu ji'.

⁵³ Li' ngua cuayá' ti' sti nu piti bi', cha' la cui' hora lo'o nchcui' Jesús lo'o cha' tyaca tso'o sñi', la cui' hora bi' ngua tso'o sñi'. Li' jlyu ti' nu cusu' ji' Jesús, lo'o jua'a jlyu ti' lcaa ngu' nu ndi' ca to'ni' ji'.

⁵⁴ Cua ngua tucua quiya' nu ngua'ni Jesús sca cña tonu cuentya ji' ycuí' Ndyosi nde loyuu su cuentya Galilea bi', tya lo'o nguxtyuú yu nde Galilea.

5

Ngua' nu nchcu' tyucui' nu ntsiya to' tayu'

¹ Chaca yija lo'o ngua ta'a nde Jerusalén cuentya ji' ngu' judío, ndyaa Jesús ta'a chaca quiya' li'. ² Nde Jerusalén bi' ntsu'u sca to' lo'o quichí su naa to' lo'o ji' xlyá'. Ca bi' nscua sca tayu' piti, Betesda naa tayu' bi' cha'cña ji' ngu' judío bi'. ³ Tyi' ca to' tayu' piti bi' ndacui ca'yu tya'a corredor su ndi' quiña'a tsa ngu' quicha; nu cuityi', nu cu' quiya', nu nchcu' tyucui', ndi' ngu' ca bi' ntajatyá ngu' ña'a cuayá' nu quiña lo hitya tayu' bi'. ⁴ Nda ti' ngu' quichí bi', cha' tyijyu' ndacui cuayá' ti nda'ya sca xca ji' ycuí' Ndyosi nu yaa nde cua, ndyaa ne' hitya tayu' bi', cha' xquiña lo hitya bi'; nu quicha nu ndyaa yala la ndyaata chcu to' hitya bi' lo'o quiña ca ti lo hitya, bi' laca nu ndyaca tso'o ji' cua ña'a ca quicha nu ntsu'u ji', nacui ngu'. ⁵ Cua ntsiya sca nu quicha quiya' ca bi'; cua calaa tyii ntucua snu' yija ntsiya quicha. ⁶ Lo'o na'a Jesús

ji'i nu quicha bi' ca su ntsiya, li' ngua cuayá' ti' yu cha' cua sa'ni ntsiya. Li' nchcuane Jesús ji'i nu quicha bi' si chañi cha' nti' tyaca tso'o.

7—Cusu'—nacuj ji'i Jesús—, ná tucui ntsu'u 'na nu caca xtyucua xi 'na cha' tsa'a lo'o 'na to' hitya lo'o nguña lo hitya bi'. Ndatu ca na' lo'o yala la ndyaa xi xa' ñati lo tayu' cua.

8—Tyatu clya nu'u juani —nacuj Jesús li'—, xcu' late' cua hi lo'o jaa' cua, tyaa lo'o ji'i to' tyi.

9 Lo'o li' jua'a ngua, hora ti ndyaca tso'o nu quicha bi'. Li' nguxana ndu'u ta'a, ndyaa lo'o ji'i jaa' ji'i. Tsa saru ngua li'. Tacati tsa tsa bi' ji'i ngu' judío, nga'aa ndu'ni ngu' cña li'. 10 Bi' cha' nchcui' nu ngu' judío bi' lo'o nu ngua quicha bi':

—Tsa nu ndi'i cña' ngu' laca juani —nacuj ngu' bi' ji'i—. Ná ntsu'u chacuayá' jinu'u tsiya' ti cha' tya'a lo'o ji'i jaa' cua hi juani.

11 Li' nguxtyacui nu ngua quicha cha' lo'o ngu':

—Nu ngua'ni jo'o 'na, bi' laca nu ngulo cña 'na cha' tya'a na' tyaa lo'u ji'i jaa' re toni'i 'na li' —nacuj.

12 —¿Tilaca ngulo cña hi cha' tyaa lo'o ji'i jaa' cua hi? —nacuj ngu' bi'.

13 Ná jlo ti' nu ngua quicha quiya' bi' tilaca ngua'ni jo'o ji'i. Nguti'i tsa ngu' ca bi', lo'o ná tucui na'a ji'i Jesús lo'o ngutu'u ndyaa. 14 Ca ngusij la xa' ndyaca tya'a Jesús lo'o nu ngua quicha bi' lo'o ndya'a yu ne' laa. Li' nacuj Jesús ji'i:

—Cua ndyaca tso'o nu'u juani —nacuj yu—, bi' cha' xtyanu nu'u tyucuij cuxi cua hi cha' nga'aa tyacua xa' quicha tlyu la hi.

15 Ndyaa nu ngua quicha bi' li', ndyaa ndacha' ji'i ngu' judío bi', cha' Jesús naa nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o. 16 Ngua cuayá' ti' ngu' bi' li', cha' ngua'ni Jesús cha' tlyu lo'o nu quicha bi' tsa ta'a lo'o ndi'i cña' ngu', bi' cha' ngunasi' tsa ngu' judío bi' ji'i Jesús. Nguxana ngu' bi' ngulacua cuxi ti' ngu' ña'a ngu' ji'i yu, ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'i yu. 17 Pana nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tya lyiji tye cua'ni Sti na' cña —nacuj Jesús—, lo'o jua'a na', tya ndyu'ni na' cña.

18 Bi' cha' chi' tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío bi' ña'a ngu' ji'i Jesús, ntsu'u tsa ngu' bi' nu nti' cujuui ji'i Jesús li'. Ti'i ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu, cha' ná ndaquiya' yu tsa ta'a ji'i ngu', nacuj ngu'. Ná ndiya ti' ngu' tsiya' ti cha' nacuj Jesús cha' ycu'i Ndyosi laca Sti yu, cha' stu'ba nti' ycu'i ca yu lo'o ycu'i Ndyosi.

Ycu'i Ndyosi Sti yu laca nu cua nda chacuayá' ji'i Jesús

19 Li' nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' judío bi':

—Ta na' sca cha' liñi lo'o ma juani —nacuj yu—. Ná sca cña caca cua'ni na' ycu'i ti na', na' nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi. Ñi'ya cña nu ña'a na' cha' ndu'ni Sti na', jua'a ti cña ndu'ni na' —nacuj—. 20 Ycu'i Sti na' ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna', cha' Sñi' ycu'i Ni laca na' —nacuj Jesús—. Lcaa cña nu ndu'ni Sti na', nclu'u Ni jna'. Lo'o jua'a tya cua'ni la Ni cña tonu nu bilya ña'a ma ji'i, cha' cube ti' ma ji'i ycu'i Ni. 21 Xa' ta ycu'i Ndyosi chalyuu ji'i ngu' chaca quiya', ji'i cua ña'a ca ñati nu nti' Ni cha' ta Ni chalyuu ji'i; lo'o jua'a la cui' cña ndu'ni na' nu laca Sñi' ycu'i Ni, ta na' chaca chalyuu ji'i lcau ti ñati nu nti' na' cha' ta ji'i —nacuj Jesús ji'i ngu'—. 22 Ná ndu'ni cuayá' Sti na' ji'i ñati chalyuu; na cua nda Ni chacuayá' jna', cha' Sñi' ycu'i Ni laca, cha' cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati. 23 Cua nti' Ni cha' cua'ni chi' lcaa ñati loo na' ñi'ya nu ndu'ni chi' ngu' loo ycu'i Ni. Pana si ná tyaja'a ñati cua'ni chi' ngu' loo na' nu laca Sñi' ycu'i Ni, la cui' jua'a ná taca cua'ni chi' ngu' loo ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijya.

²⁴Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani: Cua ña'a ca ñati nu taquiya' jil'i lcaa cha' nu hcui' na' lo'o ngu', lcaa ñati nu jlya ti' jil'i ycai' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijyaa, bi' ngu' laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu tso'o nu ta ycai' Ndyosi jil'i ngu' bi'. Ná cua'ni cuayá' Ni jil'i ngu' bi', ná nscua cha' cajaa ngu' bi'; lcaa tyempo tyi'i ngu' bi' lo'o ycai' Ndyosi —nacuj Jesús jil'i ngu'—. ²⁵Lo'o jua'a ta na' chaca cha' liñi lo'o ma —nacuj—. Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyalaa juani, cha' xi'ya na' nu laca Sñi' ycai' Ndyosi jil'i lcaa ñati nu ndi'i chalyuu; ñi'ya laca si na cua ngujuu' ngu' laca, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu'. Lo'o cuna ngu' bi' cha' nu hcui' na' lo'o ngu', li' caja chalyuu tso'o jil'i ngu', lcaa ñati nu xñi cha' jna' —nacuj Jesús jil'i ngu'—. ²⁶Nchca jil'i ycai' Ndyosi Sti na' cua'ni cha' xtyacui cresiya jil'i ngu' cuxi bi', nchca jil'i Ni ta Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'. Lo'o jua'a stu'ba nchca jna' lo'o Sti na', cha' cua nda Sti na' chacuayá' cha' cua'ni na' jua'a —nacuj Jesús—. ²⁷Lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' jna' cha' cua'ni cuayá' na' jil'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua lijya na' chalyuu laca na' ñati. ²⁸Ná quiña'a tsa cha' calacua ti' ma; chañi cha' tyalaa hora lo'o cañi xi'ya ycai' Ndyosi Sti na' jil'i lcaa jyo'o ca su ndi'i ngu' nguatsi' ngu'. Li' taquiya' ngu' bi' cha' nu hcui' Ni, tyu'u ngu' ne' cuaá tyaa ngu' mala su ntsu'u cha' tsaá ngu'. ²⁹Ñati nu ngua tso'o cresiya jil'i ni, tyaa ngu' bi' tyi'i ngu' lo'o ycai' Ndyosi; pana ñati nu ntsu'u cha' cuxi jil'i, tyaa ngu' bi' ca su xcube' Ni jil'i ngu', su tye tsiya' ti cha' jil'i ngu' —nacuj Jesús—.

Chañi cha' stu'ba cha' nu ntsu'u jil'i Jesús lo'o ycai' Ndyosi Sti yu

³⁰Ná sca cña caca 'na si sca ti na' —nacuj Jesús—. Lo'o ndyu'ni cuayá' na' jil'i ñati, ndu'ni na' ñi'ya nu nacuj Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Stu'ba ndu'ni cuayá' na' jil'i cua ña'a ca ñati, cha' ndu'ni na' ñi'ya nu nti' ycai' Sti na' nu nda 'na lijyaa chalyuu; ná ndu'ni na' sca cha' nu nda'ya hique ti na' —nacuj Jesús li'—. ³¹Ni si'i na ngulo hique ti na' cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Ná jlya ti' xa' ñati si jua'a ti hcui' na'. ³²Ntsu'u chaca nu jlo ti' cha' liñi laca cha' nu nchcui' na', lo'o jua'a jlo ti' na' cha' liñi nchcui' nu bi' —nacuj—. ³³Cua nda ma msu nu ndyaa slo nu Juan bi', lo'o chañi cha' nu nchcui' Juan lo'o msu bi' cumentya jna'. ³⁴Pana ná ntsu'u cha' caja sca nu hcui' cha' liñi cumentya jna'. Na nda ti na' cha' bi' lo'o ma cha' caja ñi'ya clyaá ycai' ma tsá bi' lo'o caca cuayá' jil'i ma slo ycai' Ndyosi. ³⁵Nu Juan ni —nacuj Jesús li'—, nda yu cha' jna' lo'o ngu' ñi'ya si laca yu sca xee nu ndubi tsa, nu nda xee tyi'i ca chu' su ndi'i yu bi'. Lo'o jua'a tso'o xi ngua ti' ma lo'o nchcui' Juan lo'o ma li' —nacuj—. ³⁶Pana xti ti cha' 'na nchcui' Juan lo'o ma; cua quiña'a la cha' caca ña'a ma juani cumentya jna', nu lo'o ña'a ma cña tonu nu nda Sti na' 'na cha' cua'ni na'. Tya cua'ni na' cña bi' ña'a cuayá' tye bi'. Xqui'ya cña bi' caca cuayá' ti' ma cha' ycai' Sti na' ngulo cña jna' cha' caa na' nde chalyuu re —nacuj Jesús—. ³⁷Jua'a ngulu'u liñi Sti na' cha' 'na jil'i ma, cha' la cui' Sti na' laca nu cua nda jna' lijyaa. Lo'o cu'ma ni, bilya cuna ma cha' nu nchcui' Ni, bilya ña'a ma jil'i ycai' Ni. ³⁸Ná ndyanu cha' nu nchcui' Sti na' ne' cresiya jil'i ma, cha' ná jlya ti' ma jna' cha' laca na' Sñi' ycai' Ndyosi nu cua nda Ni 'na lijyaa chalyuu —nacuj—. ³⁹Lcaa tsá nchcui' tsa ma lo quityi cusu' jil'i ycai' Ndyosi; nti' ma cha' lo'o hcui' ma lo quityi bi', li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ma. Chañi cha' nu nscua lo quityi bi', jua'a taca tyuloo ñati jna' lo'o hcui' ngu' lo quityi bi'. ⁴⁰Pana ná ntaja'a ma jña ma chalyuu tso'o bi' jna'.

⁴¹Si'i na nti' na' cha' cua'ni chu' ñati loo na' —nacuj Jesús jil'i ngu'—. ⁴²Pana cu'ma ni, jlo ti' na' cha' xa' ña'a ndu'ni cu'ma, xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee ma tsiya' ti jil'i ycai' Ndyosi Sti na'. ⁴³Cua nda ycai' Ndyosi 'na lijya na' cha' cua'ni na' cña jil'i Ni, pana ná ndaca'a jyaca ma jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o

mā. Si caā xa' ñati nu cua'ni cña jii' ycu' ca ti ngu', hora ti xni mā cha' jii' ngu' bi' li'. ⁴⁴ Bi' cha' ná caja ñi'ya caca xñi mā cha' jii' ycu' Ndyosi —nacu' Jesús—. Ndulo cha' jii' mā cha' tso'o ti chcu' ñati jii' mā, pana ná ndulo cha' jii' mā cha' tso'o ti cua'ni ycu' Ndyosi lo'o mā. ⁴⁵ Si' na' nu stā qui'ya jii' mā slo ycu' Ndyosi —nacu' Jesús jii' ngu'—. Cua laca nscua qui'ya jii' mā xqui'ya cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o mā nu ngua tya sa'ni bi', la cui' cha' nu jlya tsa ti' mā jii', nacui mā. ⁴⁶ Yala ti xñi mā cha' jna' si chañi cha' ngusñi mā cha' nu nda jyo'o Moisés bi' lo'o mā —nacu' Jesús li'—. Cha' jna' nguscua jyo'o bi' lo' quityi bi', ⁴⁷ pana ná ngusñi mā tsiya' ti cha' nu nguscua jyo'o bi'. Lo'o jua'a çñi'ya cua'ni mā cha' xñi mā cha' nu chcu' na' lo'o mā lacua?

6

Nda Jesús na ndyacu ca'yu mil tya'a ñati

¹ Tiya' la li' ndu'u Jesús ndyaa nde chaca tsu' tayu' Galilea, la cui' tayu' Tiberias naa tayu' bi'. ² Tsa tlyu ti ndyaa lca'a quiña'a ñati jii' yu, bi' ñati laca nu cua na'a cña tonu nu ngua'ni yu lo'o ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ³ Li' ndyaa Jesús sca lo' cuatij, ndyaa tucua xi ca bi' lo'o ñati nu ndyaca tsa'a jii'. ⁴ Cua ngulala ti ta'a pascua ngua bi' li', ta'a tlyu jii' ngu' judío. ⁵ Lo'o li' na'a Jesús cha' tsa tlyu ti ndyalaa quiña'a tsa ñati ca su ntucua ycu'. Li' nchcuane yu jii' Felipe:

—çMacala cui'ya tu tya'a cha' cacu ñati quiña'a cua? —nacu' Jesús.

⁶ Jlo ti' Jesús ñi'ya cua cua'ni ti ycu', pana cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jii' Felipe ñi'ya ña'a cua'ni nu Felipe bi'. ⁷ Lo'o li' nguxacu' Felipe cha' jii' yu:

—Ná tyu'u scua tucua mil paxu cha' cui'ya na na cacu lcaa ngu' re, masi xca ti caja xi cacu scaa ngu' —nacu'.

⁸ Pana ndu sca yu nu ndyaca tsa'a jii' Jesús, nu naa Andrés, tya'a ngula Simón Pedro laca bi'. Nchcu' Andrés lo'o Jesús li':

⁹ —Ndu sca nu piti qui'yu re —nacu' Andrés—, lo'o xi ca'yu tya'a xlyá teje' jii', lo'o tucua tya'a cualya sube jii' —nacu'—. Pana ná tyu'u scua cha' bi' cha' cacu ñati quiña'a re —nacu' Andrés jii' Jesús.

¹⁰ —Chcu' mā xi lo'o ñati quiña'a cua cha' tyaca'a ngu' xi lo' yuu —nacu' Jesús li'.

Sii' xi loyuu su tso'o bi' lo'o quiña'a tsa quii sube ndi' ca bi'. Ca'yu mil tya'a ngu' qui'yu ti nguti' tsa bi', nu nguti' lo' quii bi'. ¹¹ Lo'o li' ndaya' Jesús jii' xlyá bi', ndya yu xlyá' be jii' ycu' Ndyosi cha' cua nda Ni na cacu ngu'. Li' ngusa' be Jesús xlyá bi', nda yu jii' ngu' nu ndyaca tsa'a jii', lo'o ngu' bi' laca nu ndacha xlyá jii' ngu' quiña'a bi' ca su ndi' ngu'. Lo'o cualya bi' nda Jesús cacu ngu'. Li' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguaala' ti' lcaa ngu'. ¹² Lo'o cua ndye ndyacu ngu', li' nchcu' Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a jii' chaca quiya':

—Xuti' mā lcaa yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu' jua cha' ná chcu' bi' —nacu' yu.

¹³ Jua'a ngua'ni ngu' li', lo'o ndyanu tii tyucuaa tya'a chcu'bi ngutsa' á ntsu'u xlyá yu'be bi', yu'be nu ndyanu su ndyacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cua na'a ngu' cña tonu nu ngua'ni ca Jesús, li' nacui ngu':

—Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu chcu' cha' jii' ycu' Ndyosi lo'o na, nu cua tyu'u tucua ti nde chalyuu.

¹⁵ Hora ti ngua tii Jesús cha' ngua ti' ngu' taya' ngu' jii', cha' tsa'a lo'o ngu' jii' cha' caca yu rey nu caca loo jii' ngu'. Bi' cha' ndu'utsu' Jesús ndyaa cuaana ti nde ca'ya, ndyaa yu sca ti yu.

Ndya'a Jesús lo hitya tayu'

¹⁶ Cua ndyaa cuichaa li', lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ni, cua ndyaa ngu' nde to' tayu' chaca quiya'. ¹⁷ Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i cha' xa' xtyuu ngu', cha' tyu'u ngu' nde chaca tsu' tayu', cha' tyalaa ngu' ca quichí Capernaum chaca quiya', ngua ti' ngu'. Cua ngua talya li', pana bilya tyalaa Jesús su ndi'i ngu'. ¹⁸ Lye tsa nchca cui'j lo hitya tayu' bi', hasta ndyatú clyoo'. ¹⁹ Cua ndyaa lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i yaca ni'i ji'i ngu' xi ca'yu scua kilómetro cuayá' tyijyu', li' na'a ngu' cha' lijya Jesús su ndi'i ngu'; cuayá' lo ti hitya ndya'a yu lijya yu lo hitya. Ndyutsii tsa ngu' lo'o na'a ngu' ji'i yu. ²⁰ Bi' cha' hora ti nchcui' Jesús lo'o ngu'.

—Ná cutsii mā, na' laca re —nacui.

²¹ Tso'o tsa ngua ti' ngu' cha' ndyatí Jesús ne' yaca ni'i bi'. Lo'o li' yala ti ngutu'u yaca ni'i chaca tsu' tayu' bi'.

Lijya lca'a ngu' ji'i Jesús

²² Ca chaca tsa li', tyanda'i ñati tsa tlyu ti la cui' ca to' tayu' bi'. Sca ti yaca ni'i bi' na'a ngu' ngutacui to' hitya ngusii la caa, pana jlo ti' ngu' cha' ná ndyaa Jesús ne' yaca ni'i bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i; ycu'i ti ngu' ndyaa ngu'. ²³ Lo'o li' ngulaa xi xa' la yaca ni'i nu ngutu'u nde quichí Tiberias, ndyacui to' hitya cacua ti su ndyacu ngu' xlyá nu cua nda ycu'i nu Xu'na na xly'a'be ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i. ²⁴ Lo'o cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa ndi'i Jesús to' tayu' bi', lo'o jua'a ngua'aa ndi'i nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i ca bi', li' ndyatí ngu' ne' yaca ni'i nu ndyalaa bi', ndyaa ngu' ca quichí Capernaum ndyaana ngu' ji'i Jesús.

Sca lo tyaja nu chañi cua'ni cha' tyaalala' ti' na

²⁵ Ca chaca tsu' bi' nnyacua ngu' ji'i Jesús. Lo'o ti nchcuane ngu' ji'i yu li':

—Mstru —nacui ngu'—, ¿ni hora ngutu'u nu'u lijya ti nde?

²⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Ndube tsa ti na' cha' cua lijya mā yaana mā jna' xqui'ya cha' nda na' xlyá nu ndyacu mā tsubi' ti —nacui—. Nguaalala' ti' mā lo'o ndyacu mā li'. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' lijya mā yaana mā jna', si'i xqui'ya cña tonu nu ngua'ni na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁷ Tso'o la —nacui Jesús li'—, si cua'ni cña ti' mā cha' caja sca cha' nu talo ji'i mā; chañi cha' tyaalala' ti' mā li', si caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā. Nu na cacu na ni, xtyi'i ti talo na bi', yala ti quiñu'u na bi'. Pana na' nu lijya cha' caca na' ñati, ta na' sca cha' tso'o ji'i mā nu cua'ni cha' tyaalala' ti' mā, lo'o ná tye tsiya' ti cha' bi' ji'i mā —nacui—. Na cua nda ycu'i Ndyosi Sti na' chacuayá' jna' cha' ta na' cha' tso'o bi' ji'i mā.

²⁸ Li' nchcuane ngu' ji'i Jesús:

—¿Ni'ya cua'ni ya lacua, cha' caca cua'ni ya cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ya?

²⁹ —Ndi'ya laca cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni mā —nacui Jesús—. Xñi mā cha' jna', cha' na' laca Sñi' ycu'i Ndyosi, cha' cua nda Ni' na lijya chalyuu.

³⁰ Li' tya nchcuane la ngu' ji'i Jesús:

—¿Ni'ya ña'a cña nu cua'ni nu'u lacua? ¿Ni'ya ña'a cña tonu nu cua'ni nu'u cha' ña'a cui'ya ya xi ji'i, cha' xñi ya cha' jinu'u li'? —nacui ngu' ji'i Jesús—.

³¹ Cua nda ycu'i Ndyosi na ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo'o nguta'a yu'u ngu' lo nati' btyi nu ngua sa'ni li'. Ndi'ya nscua lo quityi cusu' ji'i cha' bi': “Cua nda Ni na ndyacu ngu', na nu ngutu'u ca su ntucua ycu'i Ndyosi ngua'ya nde lo yuu”.

³² Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o mā juani: Ycui' Ndyosi Sti na' laca nu ta cha' tso'o nu cacu mā, la cui' cha' bi' laca nu ndyu'u nde su ndi'i ycu'i Ni; si'i la cui' cha' ñi'ya nu nda jyo'o Moisés ndyacu ngu' cua sa'ni —nacuj—. ³³ Juani ta Sti na' sca lo cha' tso'o nu cacu mā nu chañi cha' cua'ni cha' tyaala' ti' mā lo'o caja cha' bi' ji'i mā, ñi'ya laca lo'o ndyacu mā tya'a. Ndu'u cha' tso'o bi' ca su ndi'i ycu'i Ndyosi, lijya bi' nde lo yuu, nda bi' chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i mā.

³⁴ —Cusu' —nacuj ngu' ji'i Jesús—, ta clya nu'u cha' tso'o bi' cacu ya, lo'o li cacu ya ji'i lcaa tsa.

³⁵ —Ñi'ya ndu'ni tyaja lo'o ndye ndyacu na ji'i, jua'a cua'ni na' lo'o ñati, si xñi ngu' cha' jna' —nacuj Jesús li'—. Ta na' sca chalyuu ji'i ngu' su xcui' ndyaala' ti' ngu' —nacuj Jesús ji'i ngu' bi'—. Lo'o lcaa ñati nu tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o na', nga'aa jña la ngu' xa' lo na cacu ngu'; lo'o xñi ngu' cha' jna', nga'aa tyucua nguityi ngu' li' —nacuj—. ³⁶ Pana nu cu'mā ni, ñi'ya nu ni na' ji'i mā tsubi' cha' ná jlya ti' mā jna', masi cua na'a mā jna' —nacuj Jesús—. ³⁷ Lcaa ñati nu cua nda Sti na' jna', ngu' nu ngusñi cha' jna' ni, caca ngu' bi' ñati 'na li'. Tucua ná cha' ji'i ngu' bi', ná culo'o na' ji'i ngu' cha' tyaa ngu' chaca se'i. ³⁸ Cua ngutu'u na' nde slo ycu'i Ndyosi Sti na', lijya na' nde lo yuu cha' cua'ni na' cña nu ngulo Sti na' 'na; si'i cha' cua'ni na' ñi'ya nu nta' cua'ni ta —nacuj Jesús—. ³⁹ Na cua nti' Sti na' cha' ná chcuna' ni sca ñati nu cua ngusñi cha' 'na. Lo'o li' cua'ni na' cha' tyu'u ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuj—. ⁴⁰ Nde laca cña nu nti' Sti na' nu cua nda jna' lijya'a cha' caca: cua nti' Ni cha' ná tye chalyuu su tyi'i ngu' lo'o Ni, lcaa ñati nu ndyuloo jna' cha' laca Sñi' Ni, lcaa ñati nu xñi cha' jna'. Lo'o li' chañi cha' cua'ni na' cha' tyu'u ngu' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu.

⁴¹ Lo'o li' ná ndiya ti' ngu' judío cha' nchcui' Jesús lo'o ngu' ndi'ya: “Ñi'ya nu ndu'ni tyaja, jua'a cua'ni na' si xñi sca ñati cha' jna'. Sca ti na' nu ngutu'u ca su ntucua ycu'i Ndyosi, sca ti na' taca cua'ni na' cha' tyaala' ti' ñati”, nacuj Jesús. Nda tsa ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cha' ná tso'o cha' bi'. ⁴² Li' nacuj ngu':

—¿Ha si'i Jesús sñi' José laca nu jua? —nacuj ngu'—. Cua nslo na ji'i sti yu lo'o xtya'a yu. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' yu jua cha' cua ngutu'u yu ca su ntucua ycu'i Ndyosi?

⁴³ Li' nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu':

—Nga'aa chcui' tsa mā lo'o tya'a mā ji'i cha' nu nda na' lo'o mā tsa —nacuj—. ⁴⁴ Ná tucui caca ñati jna' si ná lo'o ycu'i Ndyosi Sti na' ngua'ni cha' caca ngu' jua'a. Lo'o li' na' laca nu cua'ni cha' tyu'u ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuj Jesús—. ⁴⁵ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nguscua sca jyo'o cusu' lo quityi nu ngua sa'ni: “Ycui' Ndyosi laca nu culu'u cha' ji'i ycu'i Ni ji'i ñati”, nacuj quityi bi'. Bi' cha' ñati 'na caca lcaa ñati nu taquiya' cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na', lcaa ñati nu caca tsa'a cha' nu culu'u Ni ji'i ngu'.

⁴⁶ Ná nacuj na' cha' cua na'a ñati chalyuu ji'i Sti na' —nacuj Jesús—. Bilya. Sca ti na' cua na'a mā ji'i ycu'i Ni, cha' cua ngutu'u na' ca slo Ni. ⁴⁷ Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā juani, cha' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi ni, cua laca ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' —nacuj—. ⁴⁸ Ta na' sca chalyuu ji'i ngu' su xcui' ndyaala' tso'o ti' ngu'. ⁴⁹ Cua ndyacu jyo'o cusu' ji'i mā na nu nda ycu'i Ndyosi ji'i ngu', ngua'ya bi' lo yuu lo nati' btyi ca su nguti' ngu'; pana nga'aa lu'u ngu' bi' juani, masi ndyacu ngu' na bi' sa'ni la. ⁵⁰ Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā juani —nacuj Jesús—, cuentya ji'i la cui' cha' tso'o nu ta Ni ji'i ñati, nu chañi cua'ni cha' tyaala' ti' ngu': slo ycu'i Ndyosi ngutu'u cha' tso'o bi', lijya bi' chalyuu; chañi cha' lo'o cacu sca ñati ji'i na bi', ná nga'a cha'

tye chalyuu ji'i ngu' li'. ⁵¹ Na' laca nu cha' tso'o nu caja ji'i ñati —nacuĭ Jesús—. Ngutu'u na' nde slo ycu'i Ndyosi liyya na' chalyuu cha' caca na' ñati, cha' caja ñi'ya nu tyaala' ti' ngu'. Nu lo'o xñi ñati cha' jna', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi' li'; ta na' tyucui ña'a na' ji'i ngu', cha' jua'a caja chalyuu cucui ji'i ngu'.

⁵² Li' nguxana ngu' judío bi', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

—¿Ñi'ya cua'ni nu jua si ta yu cuaña' ycu'i ca yu cha' cacu na?— nacuĭ ngu' ji'i tya'a ngu'.

⁵³ Li' nguxacuĭ Jesús cha' ji'i ngu':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o ma juani —nacuĭ—, ná taca ca tso'o cresiya ji'i ma si ná caja lcaa cha' nu ji'i ycu'i na' ji'i ma, na' nu cua liyyaa chalyuu cha' caca na' ñati. Nga'a cha' tyati cha' bi' ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya si cacu ma, si co'o ma sca na —nacuĭ Jesús—. ⁵⁴ Cua ña'a ca ñati nu jua'a ti caja tyucui ña'a ycu'i na' ji'i ngu', ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ngu' bi'. Cua'ni na' cha' tyu'u ngu' bi' chaca quiya' lo'o cua tye ti chalyuu —nacuĭ Jesús—. ⁵⁵ Chañi cha' taca caja tyucui ña'a ycu'i na' ji'i ma, ñi'ya laca si caja cuaña' na' cha' cacu ma, ñi'ya laca si caja tañi na' cha' co'o ma. ⁵⁶ Lo'o cua ña'a ca ñati nu jua'a cacu ngu', nu jua'a co'o ngu' cha' nu ta na' ji'i ngu' —nacuĭ—, lcaa tsá tyi'i ngu' bi' lo'o na', tyi'i na' lo'o ngu' bi' li'. ⁵⁷ Lcaa tyempo lu'u Sti na' nu nda 'na liyyaa ca nde, lo'o jua'a chacuayá' ji'i ycu'i Ni lu'u na'; chacuayá' 'na tyu'u ñati nu xñi cha' 'na, ñati nu caja tyucui ña'a na' ji'i. ⁵⁸ Na' laca nu cha' tso'o nu cacu ngu' bi' —nacuĭ Jesús ji'i ngu'—, cha' ngutu'u na' nde slo ycu'i Ndyosi liyya na' lo yuu; si'i la cui' tya'a na nu ndyacu jyo'o cusu' ji'na lo nati' btyi cua sa'ni —nacuĭ—. Nga'aa lu'u ngu' bi' juani, masi cua ndyacu ngu' cha' bi' nu ngua sa'ni li'; pana lo'o caja cha' tso'o bi' ji'i ma cha' cacu ma —nacuĭ—, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ma li'.

⁵⁹ Jua'a cha' ngulu'u Jesús ji'i ngu' Capernaum nde ni'i su ndyu'u ti'i ngu' cha' cuna ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

Taca caca cucui cresiya ji'na si taquiya' na cha' nu nda Jesús

⁶⁰ Lo'o ndyuna tyuu tya'a ñati nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' nu nchcui' yu, li' nacuĭ ngu' bi':

—Tlyu tsa cha' nchcui' nu cusu' re lo'o na. Tso'o la si nga'aa cuna na cha' bi' tsiya' ti.

⁶¹ Jlo ti' Jesús cha' nchcui' tsa nu ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i cha' nu cua nda ca ti yu lo'o ngu', bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' chaca quiya':

—¿Ha ngua tyuju'u ti' ma 'na xqui'ya cha' nu nchcui' na' lo'o ma? —nacuĭ yu—. ⁶² ¿Ñi'ya ta culacua ti' ma lo'o ña'a ma jna' cha' tya'a na' ca su ngutu'u na' clyo, na' nu liyyaa chalyuu cha' caca na' ñati? —nacuĭ Jesús ji'i ngu' bi'—.

⁶³ Nu xtyi'i nu ta Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' laca nu nda chalyuu tso'o ji'na; si'i xqui'ya juersa nu ntsu'u ji'i cuaña' ti na lu'u na —nacuĭ Jesús—. Lo'o jua'a lcaa cha' nu nda na' lo'o ma juani, cuentya ji'i sca na nu ta ycu'i Ndyosi ji'i ñati laca cha' bi', sca cha' nu tyu'u ne' cresiya ji'i ñati laca bi'; caja chalyuu ji'i ngu' si taquiya' ngu' ji'i cha' bi'. ⁶⁴ Pana tya ntsu'u xi ngu' tya'a ndya'a ma nu ná jlyu ti' jna' —nacuĭ Jesús li'.

Tya lo'o nguxana ti cha', tya li' ngua tii Jesús tilaca laca nu ná jlyu ti' ji'i yu, tilaca laca nu cuji' cresiya ji'i yu ca tya' la. ⁶⁵ Li' nacuĭ Jesús:

—Bi' cha' nacuĭ na' ji'i ma tsá cha' ná tucui caca ñati jna' si ná cua'ni Sti na' cha' ñati 'na cacu ngu' bi'.

66 Lo'o jua'a ngua li', ngua tyuju'u ti' tyu'u tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i Jesús; nga'aa ntaja'a ngu' bi' tya'a lo'o yu. 67 Li' nchcuane Jesús ji'i nu tii tyucuaa tya'a ñati bi':

—¿Ha lo'o cu'ma nti' ma xtyanu ma 'na?

68 Li' nguxacuj Simón Pedro cha' ji'i Jesús:

—Cusu' —nacuj—, ¿ma nde ntsu'u chaca se'i su tsa'a ya cha' cuna ya lcaa ña'a cha' liñi nu nchcui' nu'u? Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ya si cua'a jyaca ya ji'i cha' nu nchcui' nu'u —nacuj—. 69 Jlya ti' ya jinu'u. Cua jlo ti' ya cha' ycu'i' Ndyosi laca nu cua ngusubi jinu'u, cha' sca ti nu'u nu chañi cha' laca nu'u Sñi' ycu'i' Ndyosi nu liya chalyuu.

70 Li' nacuj Jesús:

—Jua'a na', cua ngusubi na' ji'i ca ta'a tii tyucuaa tya'a ma, masi cuiñaja caca tsaca ma.

71 Nu nti' Jesús ñacuj cha' Judas sñi' Simón Iscariote, bi' laca nu ta ji'i Jesús ji'i ngu' xña'a ca tiya' la. Lo'o nu Judas bi' ni, lo'o bi' nga'a laja nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús.

7

Ná jlya ti' tya'a Jesús ji'i yu

1 Tiya' la li' xcui' nde loyuu su cuentya Galilea ndya'a Jesús; nga'aa ndya'a yu loyuu su cuentya Judea bi', cha' nti' tsa ngu' bi' cujuui ngu' ji'i. 2 Cua ngulala sca ta'a ji'i ngu' judío, nu ndu'ni ngu' ji'i: ta'a chcua'ya. 3 Lo'o li' nacuj nu ngu' qui'yu tya'a Jesús:

—Tyu'u nu'u su ndi'i nu'u re, yaa nu'u nde loyuu su cuentya Judea tso'o la —nacuj tya'a yu ji'i Jesús—. Ntsu'u tsa ngu' nu ndyaca tsa'a jinu'u cajua; tso'o culu'u nu'u xi cha' tlyu nu ndu'ni nu'u ji'i ngu' bi'. 4 Ná cua'ni nu'u cña bi' cuaana ti si nti' nu'u cha' tyuloo lcaa ñati h'i; culu'u loo ycu'i' nu'u ji'i lcaa ñati cha' taca jinu'u cua'ni cha' tlyu jua'a.

5 Jua'a nchcui' ngu', cha' lo'o ngu' tya'a Jesús ni, ná jlya ti' ngu' ji'i yu. 6 Li' nacuj Jesús:

—Tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a na' ca bi'. Cua ña'a ca tsa tso'o cha' tsa'a cu'ma —nacuj Jesús—, 7 cha' ná liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' 'na, cha' nchcui' liñi na' lo'o ngu' cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' —nacuj—. 8 Yaa clya ycu'i' ca ma ta'a bi'; ná tsa'a na', cha' tya lyiji tyalaa la cui' tyempo nu tya'a ca bi'.

9 Nga'aa nchcui' la Jesús li'. Ndyanu yu nde Galilea.

Ndi' Jesús ta'a chcua'ya

10 Ndyaa nu ngu' qui'yu tya'a Jesús ta'a. Ca tiya' la lo'o ycu'i' Jesús ndyaa. Ná ndyaa yu tsa tlyu ti lo'o xa' ñati, ycu'i' ti yu ndyaa yu cha' ná ña'a ñati ji'i yu. 11 Lo'o ndyaca ta'a bi', li' ndya'a ngu' judío ndya'ana ngu' ji'i yu:

—¿Macala ndya'a yu bi'? —ndu'ni ngu'.

12 Quiña'a tsa cha' nda ngu' quichi' bi' lo'o tya'a ngu' cuentya ji'i Jesús. Ntsu'u ngu' nu nchcui' ndi'ya: “Tso'o tsa ñati bi'”. Lo'o ntsu'u xi xa' la ngu' nu ndu'ni: “Si'i. Xcui' cha' cuiñi nda yu, na ñilo'o ti yu ji'i ngu'”. 13 Pana ntsji' ngu' si cuna ngu' judío cha' nu nchcui' ngu', bi' cha' cuaana ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu'.

14 Sca semana ndalo ta'a bi'. Lo'o jua'a tsa nchca jacua ji'i ta'a, li' ndyaa Jesús ne' laa tonu; nguxana yu nclyu'u yu ji'i ngu' ca bi' li'. 15 Ndube tsa ti' ngu' judío cha' nchca tsa ji'i Jesús:

—¿Ni cha' laca cha' nchca tsa jil'i yu jua nclyu'u yu jil'i ñati? Ná tyuu yija nguta'a yu scuelya, ná ngua tsa'a tso'o yu jua —nacui ngu'.

¹⁶ Li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu' nu ndi'i ne' laa bi':

—Ná nclyu'u na' jil'i ngu' cha' nu nda'ya hique ycai' ca ti na'; ña'a cha' nu nclyu'u ti' ycai' Ndyosi nu nda 'na lijyaa chalyuu, bi' laca cha' nu nclyu'u na' jil'i ngu' —nacui Jesús—. ¹⁷ Si nti' ma' cua'ni ma' cña nu nti' ycai' Ndyosi cha' cua'ni ma', li' caca cuayá' ti' ma' mala ngutu'u cha' nu nclyu'u na' jil'i ngu', si slo ycai' Ndyosi ngutu'u cha' bi', si sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' bi' —nacui yu—. ¹⁸ Sca ñati nu nchcui' cha' jil'i ycai' ca lo'o ngu', jua'a nti' yu cha' caca tlyu ycai' ca ti yu. Xa' ña'a ndu'ni na', cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni tlyu na' jil'i ycai' Ndyosi nu Xu'na na' nu ngulo cña 'na caa na' nde chalyuu. Ná ntsu'u cha' cuiñi 'na tsiya' ti.

¹⁹ '¿Ha si'i la cui' jyo'o cusu' Moisés nu ngulu'u ji'na cha' cua'ni na lcaa cña nu nti' ycai' Ndyosi? Pana ná ndaquiya' ma' tsiya' ti jil'i cha' bi' —nacui Jesús—. Lo'o nu juani nti' ma' cujuui ma' jna'. ¿Ni cha' laca bi'?

²⁰ —Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —ndu'ni ngu' jil'i Jesús li'—. ¿Tilaca nti' cujuui jinu'u lacua?

²¹ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Sca ti quiya' ngua'ni na' sca cha' tlyu tsá ta'a tsá nu tacati tsa jil'i ma, lo'o li' ndube tsa ti' ma. ²² Ntsu'u sca cña nu ndaquiya' tsa ma jil'i —nacui yu—, sca cña laca nu nda jyo'o Moisés cha' lo'o ma sa'ni cha' cua'ni ma; ni si'i Moisés bi' ngua nu nda cha' bi' lo'o ma, cha' cua sa'ni la lo'o bilya cala ycai' Moisés ndu'ni jyo'o cusu' jil'i ma cña bi'. Ndyi'u tsa ti' ma cha' si'yu ma lo quiji nu sube qui'yu sñi' ma cha' culacua ngu', masi tsá nu ndi'i cña' ngu' laca bi' —nacui Jesús—. ²³ Nu lo'o ndu'u scua snu' tsá tya lo'o ngula sñi' ma, ndu'ni ma cña bi', masi ndi'i cña' ngu' cha' ta'a, cha' ndaquiya' ma lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o na. Bi' cha' juani, ¿ni cha' laca cha' ñasi' ma 'na? —nacui Jesús—. Laca cha' ngua'ni na' cha' ngua tso'o sca ñati, masi sca tsá ndi'i cña' ngu' ngua bi'.

²⁴ Ná tso'o cua'ni cuayá' ma jil'i sca ñati lo'o ña'a ti ma jil'i —nacui yu—. Ñi'ya nu tyu'u liñi cha' jil'i sca ngu', jua'a cua'ni cuayá' ma jil'i ngu' tso'o la.

Nchcui' Jesús mala ngutu'u yu lijya yu

²⁵ Lo'o ndyuna xi ngu' quichí Jerusalén cha' bi', li' ngxana nchcui' ngu' jil'i:

—Nu ñati jua, ¿ha si'i na ncliyana ngu' jil'i yu cha' cujuui ngu' jil'i? —nacui ngu'—. ²⁶ Lo'o juani ña'a ma ñi'ya nu ndyu'ni yu jua, ndu yu nchcui' yu su ndi'i lcaa ñati. Ná nchca jil'i ngu' tsiya' ti cua'a ngu' jil'i yu cha' nga'aa chcui' yu —nacui ngu' jil'i tya'a ngu'—. ¿Ha ngujui cha' jil'i nu laca loo ji'na lacua, cha' nu jua laca Cristo, nu ñati tlyu nu cua caa ti? ²⁷ Pana jlo ti' na macala ngutu'u yu jua. Si'i jua'a caca lo'o nu Cristo nu ñati tlyu nu ntajatya na jil'i cha' caa. Lo'o caa nu bi', ná tucui caca cuayá' ti' mala tyu'u nu bi' caa.

²⁸ Bi' cha' cuiñi nchcui' Jesús ca su ndu yu nclyu'u jil'i ngu' ne' laa tonu bi':

—Chañi cha' nslo ma 'na, chañi cha' jlo ti' ma mala ngutu'u na' —nacui—, pana si'i cuentya jna' lijya na' ca nde. Sca ti ycai' Ndyosi nda 'na lijyaa chalyuu, lo'o jua'a ná nslo ma jil'i nu bi' —nacui—. ²⁹ Nslo na' jil'i ycai' Ni, cha' ca slo Ni ngutu'u na' lijyaa; ycai' Ni laca nu ngulo cña 'na cha' caa na' ca nde.

³⁰ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' ndyalaa xi ngu' slo yu, ngua ti' ngu' cha' taya' ngu' jil'i yu. Pana ni sca ngu' ná ndaya' ngu' jil'i yu, cha' tya lyiji tyalaa tyempo jil'i Ni cha' xñi ngu' jil'i yu. ³¹ Masi jua'a ngua'ni ngu' bi', tya ndi'i quiña'a ñati nu ngusñi cha' jil'i yu. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—La cui' ña'a cña tonu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni yu re, ñi'ya nu nscua lo quityi cha' cua'ni nu ñati tlyu nu cua caa ti; bi' laca yu re, nti' ya —nacu'i ngu'.

Ngua ti' ngu' fariseo su'ba ji'i Jesús ne' chcu'a

³² Cua ndyuna ngu' fariseo ña'a cha' nu nchcui' ngu' quich'i ji'i Jesús. Bi' cha' ngulo ngu' cña ji'i policia ne' laa cha' tsa'a ngu' taya' ngu' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni sti jo'ó nu laca loo lo'o nu ngu' fariseo bi'. ³³ Li' nacui' Jesús ji'i ñati nu ndi'i ne' laa tonu bi':

—Tya tyi'i na' la xi lo'o ma' nde lo yuu chalyuu —nacu'i—, lo'o li' tya'a na' slo ycu'i nu Xu'na na' nu nda 'na liyya ca nde —nacu'i—. ³⁴ Li' tsaana ma' jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i ma' tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa ma' ca su tyi'i na' li'.

³⁵ —¿Macala tsa'a yu jua, su ná taca quije yu ji'na? —nacu'i nu ngu' judío bi' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha tsa'a yu tyijyu' la ca su ndi'i xa' la ngu' judío tya'a na? ¿Ha tsa'a yu cha' culu'u yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i xa' ñati nu ndi'i ca bi'? —nacu'i ngu'—. ³⁶ ¿Ñi'ya nti' yu jua cha' nchcui' yu ndi'ya: “Tsaana ma' jna' macala su ndi'i na', lo'o ná quije na' ji'i ma' tsiya' ti, cha' ná caja chacuayá' tyalaa ma' ca su tyi'i na' li'”? —nacu'i ngu'.

Suu hitya nu tyu'u ne' cresiya ji'i ngu'

³⁷ Lo'o cua tye ti ta'a, tsa' ycu'i ta'a li' tya ndu' Jesús ne' laa tonu. Cui' nchcui' yu lo'o ñati ca bi':

—Lo'o nguityi ca ma' hitya, caa ma' ca slo na' cha' ta na' hitya co'o ma' —nacu'i yu—. ³⁸ Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o na' caca ji'i ngu' bi' ñi'ya laca si ntsu'u sca suu hitya ne' cresiya ji'i ngu'. Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' bi', cha' cua'ni tso'o ngu' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li' —nacu'i Jesús ji'i ngu'—. Lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi nguscua cha' jua'a caca ji'i ngu' bi'.

³⁹ Cua nti' Jesús chcu'i lo'o ngu' cha' cua ta ti Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati nu cua ngusñi cha' ji'i ycu'i Ni, bi' cha' nacui' yu jua'a. Bilya ta ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni caa nde chalyuu, xqui'ya cha' bilya tyaa Jesús ca su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi Sti yu.

Ná stu'ba nchcui' ngu' ji'i Jesús

⁴⁰ Lo'o ndyuna ngu' quich'i cha' bi', ntsu'u ngu' nu nchcui' ji'i Jesús ndi'ya: —Chañi cha' yu jua laca nu cusu' nu cua caa ti cha' chcu'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o na.

⁴¹ Lo'o jua'a nchcui' xi xa' la ngu' cha' ji'i yu:

—Yu jua laca nu ñati tlyu nu nda ycu'i Ndyosi ji'i cha' caa —nacu'i ngu'.

Li' nguxtyacui xa' la ngu' quich'i cha' lo'o tya'a ngu':

—Pana si'i nde Galilea tyu'u nu ñati tlyu bi', si'i jua'a caca. ⁴² Lo quityi cusu' bi' nscua cha' sca ñati tya'a ji'i jyo'o David caca nu ñati tlyu bi'; quich'i Belén cala yu bi', cha' quich'i tyi ngu' David laca bi'.

⁴³ Ná ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ji'i Jesús. ⁴⁴ Pana ná tucui ntejeja' ji'i yu, masi ntsu'u ngu' nu ngua ti' ngu' xñi ngu' ji'i.

Ná jlya ti' ngu' laca cña ji'i Jesús

⁴⁵ Chaca quiya' ndyaa nu policia ne' laa bi' slo sti jo'ó nu laca loo, slo ngu' fariseo. Li' nchcuane ngu' ji'i policia:

—¿Ni cha' laca ná lo'o yu bi' liyya ma' slo cua?

⁴⁶ Li' nacui' policia:

—Bilya cuna ya nchcui' sca ñati ñi'ya nu nchcui' yu jua.

⁴⁷ Nguxacu'i ngu' fariseo cha' ji'i ngu' bi':

—¿Ha lo'o jil'i cu'ma ñilo'o yu jua lacua? —nacuj ngu'—. ⁴⁸ Ná ntsu'u ni sca ñati nu laca loo ji'na nu ngusñi cha' jil'i yu bi'. Ni ngu' fariseo cua, ná jlya ti' ya cha' nu nchcui' yu —nacuj ngu'—. ⁴⁹ Ná tso'o ngu' quichj, xcui' cha' cuxi ntsu'u jil'i ngu', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' jil'i cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o na.

⁵⁰ Li' ndyatj tsaca ngu' fariseo laja ngu' bi'; Nicodemo naa yu, la cui' nu cusu' nu cua ndyaa slo Jesús talya bi' laca yu.

⁵¹ —Lo'o cua'ni cuayá' na jil'i sca ñati —nacuj Nicodemo li'—, ná nscua chacuayá' ji'na cha' xcube' na jil'i ñati bi' si tya lyiji cuna na lcaa cha' nu ta yu, si býla caca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni yu bi' —nacuj.

⁵² —¿Ha la cui' ngu' Galilea laca nu'u lacua? —nacuj tya'a fariseo jil'i Nicodemo li'—. Lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi nu nscua sa'ni ña'a nu'u xi, cha' caca cuayá' la ti' nu'u cha' si'i nde Galilea tyu'u ñati nu culu'u cha' jil'i ycuí' Ndyosi ji'na.

Ngusta ngu' qui'ya jil'i sca nu cuna'a

⁵³ Li' ndyaa ngu' to' tyi ngu'.

8

¹ Li' ndu'u Jesús, ndyaa yu sca ti nde ca'ya Olivos cha' chcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi. ² Pana tsa cua cuxee ti, xa' ndatj Jesús ne' laa tonu. Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati ca slo yu. Ca bi' ndyaca'a yu ngulu'u yu cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i ngu'.

³ Li' yaa ngu' fariseo bi' slo Jesús, lo'o ngu' mstru cha' jo'ó, yaa lo'o ngu' jil'i sca nu cuna'a nu ndacui qui'ya jil'i. Cua ngujui nu cuna'a bi' jil'i ngu' la cui' tyempo nu ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati. Li' nguxatu ngu' bi' jil'i nu cuna'a bi' cla'be laja su ndi'i ngu'. ⁴ Nchcui' ngu' lo'o Jesús li':

—Mstru —nacuj ngu' bi'—, cua ngujui nu cuna'a re jil'i ya la cui' tyempo lo'o ngua'a cho' lo'o clyo'o xa' ñati —nacuj ngu' jil'i Jesús—. ⁵ Cuentya ji'na, cuentya jil'i cha' nu cua nda jyo'o Moisés lo'o na, ntsu'u cha' cujuí' na quee jil'i cho' cua cha' cujuí' na jil'i. ¿Ñi'ya ñacui ta nu'u jil'i?

⁶ Na nchcui' cuayá' ti ngu' bi' lo'o Jesús, cha' cua nti' ngu' caja cha' jil'i ngu' ñi'ya caca sta ngu' qui'ya jil'i Jesús. Bi' cha' ñi'ya nu nga'a ti yu ndati'ichu' yu xi, nguscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu. ⁷ Lo'o jua'a nchcuane ngu' jil'i Jesús chaca quiya'. Li' ndaca'a liñi Jesús, nchcui' yu lo'o ngu' nu yaa lo'o jil'i nu cuna'a bi':

—Lo'o ntsu'u tsaca cu'ma nu ná ntsu'u qui'ya jil'i ma —nacuj yu—, bi' caca nu cujuí' quee jil'i nu cuna'a cua clyo.

⁸ Li' xa' ndati'ichu' Jesús nscua lo'o sne ya' ti yu lo yuu, nga'aa nchcui' yu li'. ⁹ Lo'o ndyana ngu' cha' bi', nguxana ngu' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' li', cha' cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jil'i ycuí' ngu'. Clyo la ndyaa nu ngu' cusu' la, li' ndyaa lcaa ngu' cuentya sca ti ngu'. Li' ndyanu Jesús chaca tya yu, lo'o ña'a ti ndu nu cuna'a bi' ntajatya jil'i yu ni jacua' chcui' yu lo'o. ¹⁰ Ndaca'a Jesús chaca quiya', li' nacuj yu jil'i nu cuna'a bi':

—¿Macala ndyaa ngu' jua? —nacuj—. ¿Ha tya ndu nu ngusta qui'ya jinu'u?

¹¹ Ná tucui ndu nu ngusta qui'ya 'na, cusu' —nacuj nu cuna'a bi'.

—Tso'o lacua —nacuj Jesús jil'i—. Jua'a na', ná ntsu'u qui'ya nu sta na' jinu'u. Tyaa clyo nu'u juani —nacuj—, nga'aa cua'ni la nu'u cha' cuxi.

Xee nu tyu'u ne' cresiya jil'i ñati laca Jesús

¹² Chaca quiya' nda Jesús cha' lo'o ngu' ne' laa bi'.

—Na' laca nu nda xee cha' tyu'u ne' cresiya jil'i ñati —nacuj yu—. Tyanu xee lubii jna' ne' cresiya jil'i ñati nu xñi cha' jna', lo'o jua'a ná nga'a cha' tye

chalyuu ji'i ngu' bi' li'; nga'aa ntsu'u cha' tya'a yu'u ngu' bi', ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ntsu'u xee jna' ne' cresiya ji'i tsiya' ti.

¹³ Li' nacui ngu' fariseo ji'i Jesús:

—Sca ti nu'u nda cha' liñi cuentya ji'i ycu'i ca. Ná tucua' ngu' cha' jinu'u si hcui' nu'u jua'a.

¹⁴ Nguxtyacui Jesús cha' lo'o ngu' li':

—Tucua' ngu' cha' nu ta na' lo'o ngu' tu'ni. Masi sca ti na' nda cha' liñi cuentya ji'i ycu'i ca na' —nacui yu—. Cua jlo ti' na' macala ngutu'u na', lo'o cua jlo ti' na' ma nde tsa'a; pana nu cu'ma ni, ná jlo ti' ma tsiya' ti mala ngutu'u na', ná jlo ti' ma ma nde tsa'a —nacui Jesús ji'i ngu'—. ¹⁵ Cua laca ngusta ma yabe' chu' na'. Lo'o ndyu'ni ma jua'a, ndyu'ni ma ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu ti. Si'i na lijya na' chalyuu cha' sta na' yabe' chu' ñati —nacui—, ¹⁶ pana taca cua'ni cuayá' na' ji'i ñati. Lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' ni, liñi cha' nu ta na' li', cha' si'i ycu'i ti na' cua'ni cuayá' na' ji'i ngu' li'; lo'o na' lo'o ycu'i Ndyosi nu nda jna' lijya re, stu'ba ti cua'ni cuayá' ya ji'i ngu' li' —nacui Jesús—. ¹⁷ Ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' nu nscua lo quityi cua sa'ni la; ndacua nscua sca cha' nu nchcui' cha' tyu'u lubii ñati ji'i scaa cha' nu ntsu'u ji'i, nu lo'o stu'ba ti hcui' tucua tya'a ngu' ji'i cha' bi'. ¹⁸ Tsaca ngu' bi' laca na' —nacui Jesús—, cha' nchcui' na' cha' liñi cuentya ji'i ycu'i ca na'; nu chaca ngu' bi' laca Sti na' nu nda jna' lijya re.

¹⁹ —¿Macala ntsu'u Sti nu'u lacua? —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Ná nslo ma jna' tsiya' ti, lo'o la cui' ti ná nslo ma ji'i Sti na' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Si cua ndyuloo ma jna', la cui' jua'a cua ndyuloo ma ji'i Sti na' li'.

²⁰ Nacui Jesús jua'a lo'o ngulu'u yu ji'i ngu' ne' laa tonu, ntucua yu cacua ti su ndu cña' su cuji'i ngu' cñi nu caca msta ji'i ngu' ne' laa. Lo'o ná tucui ngua'ni cha' tejeya' ji'i Jesús, cha' tsaa lo'o ji'i yu ni'i chcu'a, cha' tya lyiji tyalaa tyempo ji'i yu cha' xcube' ngu' xña'a ji'i yu.

“Ná caja chacuayá' tsaa ma ca su tyi'i na”

²¹ Li' xa' nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Tsa'a na' —nacui yu—, li' tsaana ma jna' ca su ndya'a na', pana ná quije na' ji'i ma tsiya' ti —nacui—. Tya lyiji quije na' ji'i ma lo'o cajaa ycu'i ma ña'a lo'o cresiya cuxi ji'i ma, pana ná caja chacuayá' tsaa ma ca su tyi'i na' li'.

²² —¿Ha cujuui yu ji'i ycu'i ca yu? —nacui ngu' judío ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha jua'a ntsu'u tyiquee yu lo'o nacui yu: “Ná caja chacuayá' tsaa ma ca su tyi'i na' li'?”

²³ Bi' cha' tya nda la Jesús xi cha' lo'o ngu' bi':

—Nde chalyuu su ndi'i cu'ma cuxi tsa ndu'ni ñati; pana na' ni, chaca chalyuu ca slo ycu'i Ndyosi ngutu'u na' —nacui yu—. Cua ngui' ma ji'i nu cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; pana na' ni, ntsu'u tyiquee na' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na' ca su ntucua ycu'i Ni —nacui Jesús—. ²⁴ Bi' cha' ni na' lijya, lo'o jua'a cha' cajaa ycu'i ma ña'a lo'o cresiya cuxi ji'i ma; chañi cha' bi': cajaa ma ña'a lo'o cresiya cuxi ji'i ma, si ná jlya ti' ma cha' laca na' ñi'ya nu ni na' ji'i ma cha' laca na'.

²⁵ —¿Tilaca laca nu'u lacua? —nacui ngu' ji'i Jesús li'.

—Tya tsubi' ni na' ji'i ma tilaca laca na' —nacui Jesús li'—. ²⁶ Tya quiña'a la cha' taca hcui' na' lo'o ma nquicha' cuentya ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma; pana liñi tsa cha' nu nda ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijya, lo'o jua'a cha' ña'a ca cha' nu nda Ni lo'o na', bi' ti cha' laca nu nda na' lo'o ñati chalyuu.

²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu. ²⁸ Bi' cha' tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Tiya' la lo'o sicua mā jna' lo crusi, li' caca cuayá' ti' mā cha' laca na' ñi'ya nu ni na' jil'i mā, na' nu lijyaa chalyuu cha' cacá ñati —nacuĵ Jesús—. Ná sca cña ndu'ni na' chacuayá' jil'i ycuí' ca na'; ycuí' Ndyosi Sti na', bi' laca nu ngulu'u 'na lcaa ca cha' nu nchcui' na' —nacuĵ—. ²⁹ Lcaa tsá ndi' Ni lo'o na', ycuí' Ni laca nu nda jna' lijyaa re. Ná nguxtyanu Sti na' jna', cha' xcuí' cña nu ndiya ti' Ni, bi' laca cña nu ndu'ni na'.

³⁰ Lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a, tyuu tya'a ngu' ngusñi hi que ti ngu' cha' nu nchcui' yu.

“Nga'aa tatsaa ngu' jil'i mā cha' cua'ni mā cña cuxi”

³¹ Lo'o li' nda Jesús cha' lo'o ngu' judío nu jlyá ti' jil'i yu.

—Lo'o tyanu cha' nu nclyu'u na' jil'i mā ne' cresiya jil'i mā, cha' jil'i ycuí' Ndyosi bi', li' chañi cha' laca mā ñati nu ndyaca tsa'a jna' —nacuĵ Jesús jil'i ngu'—. ³² Li' taca ca cuayá' ti' mā lcaa cha' liñi; ná tucui caca tatsaa jil'i mā cha' cua'ni mā cña cuxi ca su ndi' mā, xqui'ya cha' jlo ti' mā cha' liñi bi'.

³³ —Ñati jil'i jyo'o Abraham laca ya —nacuĵ ngu' judío bi'—, ni sca ñati bilya tatsaa jil'i ya cha' cua'ni ya cña cuxi. ¿Ñi'ya nti' ta nu'u lo'o nacui nu'u cha': “Nga'aa tatsaa ngu' jil'i mā cha' cua'ni mā cña cuxi ca su ndi' mā?” —nacuĵ ngu' judío bi' jil'i Jesús.

³⁴ —Liñi tsa cha' ta na' lo'o mā juani —nacuĵ Jesús li'—, cha' cua laca ntsu'u xu'na ñati chalyuu, lcaa ca ñati nu ntsu'u qui'ya jil'i ngu'. ³⁵ Lo'o sca ñati nu ntsu'u xu'na ni, cua laca ti hora ndyiji cha' tso'o jil'i ca su ndi' yu to' tyi xu'na yu, cha' si' ñi'ya laca sñi' laca msu nu ndi' slo xu'na yu. Pana sñi' nu xu'na bi', lcaa tyempo ndi' sñi' lo'o sti, ndyiji tsa cha' tso'o jil'i —nacuĵ Jesús—. ³⁶ Na' nu laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi ni, lo'o cua'ni lyaá na' jil'i mā, chañi cha' nga'aa caca tatsaa ngu' jil'i mā cha' cua'ni ma cña cuxi chaca quiya' ca su ndi' mā —nacuĵ—. ³⁷ Cua jlo ti' na' cha' tya'a ñati jil'i jyo'o Abraham laca cu'mā, pana cua nti' mā cujuui mā jna' cha' ná ntucua' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā —nacuĵ Jesús—. ³⁸ Nclyu'u na' jil'i mā cua ña'a ca cha' nu cua na'a na' slo ycuí' Ndyosi Sti na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o mā. Lo'o cu'mā ni, ndu'ni mā lcaa ña'a cña nu ngua tsa'a mā jil'i sti mā, bi' cña ndu'ni mā.

³⁹ Li' nguxtyacui ngu' cha' lo'o Jesús:

—Jyo'o Abraham bi' ngua jyo'o cusu' jil'i ya, nu nguti' cua sa'ni la —nacuĵ ngu'.

—Si chañi cha' laca mā tya'a ñati jil'i jyo'o Abraham bi', li' cua'ni mā ñi'ya nu ngua'ni ycuí' Abraham bi' —nacuĵ Jesús jil'i ngu' bi'—. ⁴⁰ Pana juani nti' tsa mā cujuui mā jna', masi xcuí' cha' liñi nclu'u ná' jil'i mā, la cui' cha' liñi nu nda ycuí' Ndyosi lo'o na. ⁴¹ Ná ngua'ni jyo'o Abraham jua'a —nacuĵ Jesús—. Chaca nu laca sti cu'mā, lo'o jua'a cña nu nclyo nu bi', bi' laca cña nu ndiya la ti' mā cha' ndu'ni mā.

—Si'i sñi' nu xña'a laca ya —nacuĵ ngu'—. Sca ti ycuí' Ndyosi laca Sti ya —ndu'ni ngu' judío lo'o Jesús li'.

⁴² —¿Ha ycuí' Ndyosi laca Sti cu'mā lacua? ¿Ni cha' laca ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna' lacua? —nacuĵ Jesús—. Nde slo ycuí' Ndyosi ngutu'u na'; xqui'ya Ni, bi' cha' ndi' na' nde chalyuu —nacuĵ Jesús—. Si'i cuentya jil'i ycuí' ca ti na' lijya na' chalyuu, ngulo ycuí' Ndyosi cña jna' cha' caa na'. ⁴³ ¿Ni cha' laca ná ndaca'a jyaca mā jil'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā? —nacuĵ Jesús jil'i ngu' li'—. Ná nchca jil'i mā tsiya' ti caca cuayá' ti' mā cha' nu nda na' lo'o mā —nacuĵ yu jil'i ngu' judío bi'—. ⁴⁴ Ycuí' nu xña'a laca sti cu'mā, lo'o jua'a nti' mā cua'ni mā la cui' cña nu ngulo nu bi' jil'i mā. Tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' nguxana ndyu'ni ñu'u nu bi' jil'i cresiya jil'i ñati —nacuĵ Jesús—. Ná ngutu'u

nu bi' ca su ntsu'u suu cha' liñi, ná ntsu'u cha' liñi ji'i nu bi' tsiya' ti —nacuj—.
Lo'o ñilo'o nu bi' ji'i ñati, xquicha' ycu'i ca laca cha' cuiñi nu nda nu bi' lo'o
ngu'. Sca nu cuiñi laca nu xña'a, bi' laca sti lcaa nu cuiñi. ⁴⁵ Nda na' cha'
liñi lo'o ma, bi' cha' ná jlya ti' ma jna' tsiya' ti, cha' si'i cha' cuiñi nda na' lo'o
ma. ⁴⁶ Ná caca ñacuj ma cha' ntsu'u xqui'ya na'; pana lo'o ta na' sca cha' liñi
lo'o ma, ¿ni cha' laca ná jlya ti' ma 'na li'? ⁴⁷ Lcaa ñati nu nacuj cha' ycu'i
Ndyosi laca Sti ngu', tyaja'a ngu' bi' cuna ngu' lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o
ngu' —nacuj Jesús ji'i ngu' judío bi'—. Pana si'i sñi' ycu'i' Ndyosi laca cu'ma,
bi' cha' ná nti' ma cuna ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya' ti.

Cua laca lu'ú Jesús lo'o nguti'i jyo'o Abraham tya sa'ni la

⁴⁸ Li' nguxtyacui ngu' judío cha' lo'o Jesús:

—Liñi cha' nu nchcui' ya jinu'u juani, cha' ngu' Samaria laca nu'u. Ñi'ya
nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacuj ngu' li'.

⁴⁹ —Ná ntsu'u cui'i cuxi jna' tsiya' ti —nacuj Jesús—. Ch'i tsa ndu'ni na'
loo ycu'i' Ndyosi Sti na'; lo'o cu'ma ni, ná ndu'ni ch'i ma loo na'. ⁵⁰ Pana
si'i cha' nti' na' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' na', cha' ycu'i' Ndyosi Sti na'
ndu'ni cha' caca tlyu na'. Sca ti ycu'i' Ndyosi laca nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa
ñati. ⁵¹ Lo'o chañi tsa cha' nu ta na' lo'o cu'ma ndi'ya: Lo'o taquiya' ngu' ji'i
cha' nu nclyu'u na' ji'i ngu', ná tye chalyuu tso'o nu ta na' ji'i ngu' bi', masi
cajaa ngu'.

⁵² Li' xa' nchcui' ngu' judío bi' lo'o Jesús chaca quiya':

—Juani jlo ti' ya cha' ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' nu'u —nacuj ngu'—.
Sa'ni ngujuii jyo'o Abraham, sa'ni ngujuii nu xa' la jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i
ycu'i' Ndyosi lo'o ñati. ¿Ñi'ya nti' nu'u lo'o nacuj ca ti nu'u: “Ná nga'a cha' tye
chalyuu ji'i ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nclyu'u na' ji'i”? —nacuj ngu'—. ⁵³ ¿Ha
nti' nu'u cha' xti la cha' jlo ti' jyo'o cusu' Abraham ji'i ya, quiña'a la cha' jlo ti'
ycu'i' nu'u lacua? ¿Ha jua'a nti' nu'u? Lo'o jyo'o Abraham, lo'o nu xa' la jyo'o
cusu' bi', cua ngujuii lcaa ngu' bi'. ¿Tilaca laca nu'u, nti' nu'u?

⁵⁴ Lo'o li' nacuj Jesús:

—Ná tso'o na' tsiya' ti si cua'ni na' cha' caca tlyu ycu'i' ca ti na', pana ycu'i'
Ndyosi Sti na' ndu'ni cha' caca tlyu na' —nacuj—. Ndu'ni ma cha' Sti ma laca
ycu'i' Ndyosi; ⁵⁵ masi ná ndyuloo ma ji'i Ni, pana jua'a ndu'ni ma. Nslo na' ji'i
Ni tu'ni. Ná taca ñacuj na' cha' ná nslo na' ji'i Ni; cuiñi na' si jua'a ñacuj na',
ñi'ya laca cu'ma, cha' cuiñi tsa ma. Chañi cha' nslo na' ji'i Ni, jua'a ndaquiya'
na' ji'i lcaa cha' nu nchcui' Ni lo'o na' —nacuj Jesús ji'i ngu' judío bi'—. ⁵⁶ Nu
Abraham jyo'o cusu' ji'i ma ni, lye tsa ngua ti' yu ña'a yu jna' lo'o cala na'
chalyuu. Lo'o li' ndi'ya ngua, cha' cua na'a nu cusu' jna', tso'o tsa ndyu'u
tyiquee yu li'.

⁵⁷ Li' lye nchcui' ngu' judío lo'o Jesús:

—Bilya caca tu'ba tyi yija nu'u —nacuj ngu' ji'i—. ¿Ñi'ya ngua cha' cua na'a
nu'u ji'i jyo'o Abraham lacua?

⁵⁸ —Liñi tsa cha' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani —nacuj Jesús—, cha' cua
laca lu'ú na' lo'o ngula jyo'o Abraham bi'.

⁵⁹ Li' ngusñi ngu' quee cha' cu ngu' ji'i Jesús cujuui ngu' ji'i li', pana ndyu'u
cuatsi' yu ji'i ngu'. Ngutu'u yu ne' laa bi', nteje tacui yu cla'be su ndi'i ñati
ndyaa yu li'.

¹ To' tyucuij su ndyaa Jesús, na'a yu ji'i sca ngu' cuityi', ca ña'a cuityi' lo'o ngula nu quicha bi'. ² Li' nchcuane nu ngu' nu ndyaca tsa'a' bi' ji'i Jesús:

—Mstru —nacuj ngu'—, ¿tilaca ntsu'u qui'ya ji'i cha' cuityi' cloo yu cua lo'o ngula yu? ¿Ha ycu'i' yu? ¿Ha ngu' cusu' ji'i yu ndacui qui'ya ji'i'?

³ —Si'i xqui'ya yu cua, si'i xqui'ya ngu' cusu' ji'i yu —nacuj Jesús ji'i ngu'—. Na cuityi' yu lo'o ngula yu cha' taca ña'a ngu' ñi'ya laca cña tonu nu cua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o cua'ni Ni cha' tyaca tso'o yu. ⁴ Lo'o tya xee nga'a' cha' cua'ni na cña —nacuj Jesús—, lo'o cua ndyaa cuichaa nga'aa caca cua'ni ni sca na cña li'. Lo'o jua'a laca lo'o na' —nacuj—, nga'a' cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi jna' lo'o nda Ni jna' lijya na' ca nde —nacuj Jesús—. ⁵ Lo'o tya tyi'i na' chalyuu, tya ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati.

⁶ Ndye nchcui' Jesús, li' ngusalú yu xi hitya sañi' lo yuu, cha' nguxa' xi lo'o yuu cha' caca nana'. Nda'a' yu nana' bi' chu' scua' cloo nu quicha bi'. ⁷ Li' nacuj Jesús ji'i:

—Yaa nu'u, caata chcu nde tojo'o Siloé —tojo'o bi' naa Siloé cha'cña ji'i ngu', ñi'ya nti' si ñacuj na cha'cña ji'na: tojo'o "su nacuj ji'i ngu' cha' tsa'a ngu'".

Bi' cha' ndyaa nu quicha bi' ndyaata tojo'o bi' li'. Lo'o ñaa li', cua ndyaca tso'o cloo. ⁸ Lo'o li' nu ngu' nu ndi'i cacua ti su ndi'i nu ngua quicha bi', nu cua na'a su ngüijña msta' tsubi' la, li' nchcui' ngu' bi' ji'i:

—Nu qui'yu re, ¿ha la cui' yu re laca nu ngua'a calle ngüijña yu msta' ji'i ngu'?

⁹ —La cui' yu bi'— nacuj tsaca ngu'.

—Si'i yu bi', masi sca ti cuayá' ña'a loo yu bi'— nacuj chaca ngu'.

Lo'o li' nguxacuj ycu'i' nu qui'yu bi' cha' ji'i ngu' bi':

—La cui' yu bi' laca na'.

¹⁰ Li' nchcuane ngu' ji'i yu:

—¿Ñi'ya ngua cha' ndyaca tso'o cloo nu'u juani?

¹¹ —Nu ñati nu naa Jesús, bi' laca nu nguxa' xi nana' cha' nguta'a chu' scua' cloo na' —nacuj nu qui'yu bi'—. Lo'o li' ngulo yu bi' cña 'na cha' tsa'a na' caata nde tojo'o Siloé, bi' cha' ndyaa' ndyaata ca bi'; hora ti ngua tso'o cloo na', tyaca' tso'o ña'a na' juani.

¹² —¿Ma nde ndyaa yu bi'? —nacuj ngu' ji'i li'.

—Ná jlo ti' na' —nacuj.

Nchcui' ngu' fariseo lo'o nu ngua cuityi'

¹³ Ndyaa lo'o ngu' ji'i nu qui'yu nu ngua cuityi' bi' slo ngu' fariseo ne' laa.

¹⁴ Tsa' nu ndi'i cña' ngu' ngua bi', tsa' tacati ngua nu lo'o nguxa' Jesús nana' bi', ngua'ni yu jo'o ji'i cloo nu cuityi' bi'. ¹⁵ Lo'o li' nguxana ngu' fariseo, nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—¿Ñi'ya ngua cha' ngua tso'o cloo nu'u?

—Nguta'a yu nana' chu' scua' cloo na' —nacuj nu qui'yu bi'—, li' ndyaa na' ndyaata chcu, tyaca' tso'o ña'a na' juani —nacuj.

¹⁶ Li' ntsu'u xi ngu' fariseo nu nacuj:

—Si'i slo ycu'i' Ndyosi yaa nu Jesús bi', bi' cha' ná ndaquiyi' yu tsa' ta'a ji'i ngu'.

Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' ñati nu nchcui' ji'i yu ndi'ya:

—¿Ñi'ya caca ji'i yu bi' cua'ni yu cña tonu cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi si jua'a ntsu'u tsa qui'ya ji'i yu?

Ná stu'ba cha' nu nchcui' ngu' bi' ji'i Jesús. ¹⁷ Li' xa' nchcuane ngu' ji'i nu ngua cuityi' bi':

—Nu'u ni, ¿ñi'ya chcuí ta nu'u cha' jilí yu bi' juani, cha' cua ngua'ni yu jo'ó jilí cloo nu'u?

Li' ngxacuj nu qui'yu bi' cha' jilí ngu':

—Sca nu cusu' nu nda cha' jilí ycuí Ndyosi lo'ó ñati, jua'a laca yu bi' —nacuj.

¹⁸ Ná jlyá ti' nu ngu' judío bi', cha' ca ña'a cuityí nu qui'yu bi' lo'ó ngula, lo'ó nu juani tyaca' tso'ó xee ña'a. Su ndye cha', li' ngusi'ya ngu' jilí ngu' cusu' jilí.

¹⁹ Li' nchcuane ngu' jilí ngu' cusu' bi':

—¿Ha sñi' cu'ma laca yu re? —nacuj ngu'—. ¿Ñi'ya ngua li'? ¿Ha ca ña'a cuityí yu lo'ó ngula yu? ¿Ñi'ya ngua cha' ña'a yu juani?

²⁰ Li' ngxacuj sti xtya'a cha' jilí ngu' fariseo bi':

—Jlo ti' ya cha' sñi' ya laca yu, jlo ti' ya cha' ca ña'a cuityí yu lo'ó ngula yu —nacuj ngu'—, ²¹ pana ná nda ya cuentya tsiya' ti ñi'ya ngua cha' ngujui xee nu ntsu'u cloo yu juani. Ná jlo ti' ya tilaca laca nu ngua'ni jo'ó jilí yu. Xcuane ma jilí ycuí yu; cua tlyu yu bi', ycuí yu taca ta liñi yu cha' lo'ó ma.

²² Jua'a nacuj sti xtya'a nu qui'yu bi' jilí ngu', cha' ntsii tsa ngu' jilí ngu' judío bi'; na cua ngua'ni stu'ba ngu' laca cña cha' jilí ngu' lo'ó tya'a ngu' cha' culo'ó ngu' jilí ñati ne' laa, cua ña'a ca ñati nu ñacuj cha' Jesús laca Cristo, nu ñati tlyu nu nda ycuí Ndyosi jilí lijya chalyuu. Nga'aa ta ngu' judío bi' chacuayá' tsaá ngu' ne' laa li'. ²³ Bi' cha' nacuj sti xtya'a nu ngua cuityí bi': “Xcuane ma jilí ycuí yu, cua tlyu yu bi”.

²⁴ Tya ngusi'ya ngu' jilí nu ngua cuityí bi' chaca quiya', lo'ó li' lye nchcui' ngu' lo'ó:

—Chacuayá' jilí ycuí Ndyosi, ta nu'u cha' liñi lo'ó ya juani —nacuj ngu' jilí—. Cua jlo ti' ya cha' ntsu'u tsa qui'ya jilí nu Jesús bi'.

²⁵ —Ná nda na' cuentya si ntsu'u qui'ya jilí yu —nacuj nu ngua cuityí bi'—. Jlo ti' na' cha' cuityí na' clyo, lo'ó juani cua ntsu'u xee cloo na'. Tsa bi' ti cha' jlo ti' na'.

²⁶ —¿Ñi'ya ngua'ni yu bi' lo'ó nu'u lacua? —nacuj ngu'—. ¿Ñi'ya ngua'ni yu cha' ndyaca tso'ó cloo nu'u juani?

²⁷ —Cua ndacha' na' jilí ma tsaca quiya' tsa, lo'ó ná ngua'a jyaca ma jilí cha' bi' —nacuj nu qui'yu bi'—. ¿Ni cha' laca xa' nti' ma cuna ma cha' bi' chaca quiya'? ¿Ha lo'ó cu'ma nti' ma caca tsa'a ma cha' jilí yu?

²⁸ Li' nchcui' nu ngu' judío bi' cha' ti'í lo'ó:

—Nu'u laca sca nu ndyaca tsa'a jilí yu bi' —nacuj ngu'—, cuire laca ya ñati nu ndyaca tsa'a jilí jyo'ó cusu' Moisés. ²⁹ Jlyá ti' ya cha' nda ycuí Ndyosi cha' lo'ó nu Moisés bi', pana ná jlo ti' ya tsiya' ti ma nde ngutu'u nu Jesús bi' lijya.

³⁰ Li' nguxtyacui nu qui'yu bi' cha' lo'ó ngu' fariseo bi':

—Tlyu tsa cha' nda ma lo'ó na' juani —nacuj—. Nde cua ti ndu sca nu qui'yu nu ngua'ni ca ti jo'ó cloo na', lo'ó ná jlo ti' ma tsiya' ti ma nde ngutu'u yu lijya yu —nacuj—. ³¹ Jlo ti' leaa tya'a na cha' ná ndaquiya' ycuí Ndyosi jilí cha' nu nchcui' ñati cuxi lo'ó Ni; ndaquiya' Ni jilí ngu' lo'ó nchcui' ñati nu ndu'ni tacati, ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni jilí —nacuj—. ³² Tya lo'ó nguxana chalyuu, bilya cua'ni ngu' cha' tyu'u xee cloo ñati chaca quiya' nu lo'ó ca ña'a cuityí ngu' lo'ó ngula ngu'. ³³ Ná caca jilí yu bi' cua'ni yu cña bi' si si' ca slo ycuí Ndyosi ngutu'u yu.

³⁴ —Ngu' cuxi laca nu'u, pana nti' nu'u culu'u xi cha' jo'ó jilí ya —nacuj ngu' judío li'—. Cuxi nu'u lo'ó ngula nu'u, jua'a cuxi ti nguluu nu'u —nacuj ngu'.

Lo'ó li' ngulo'ó ngu' jilí nu qui'yu bi', nga'aa nda ngu' chacuayá' tsaá ne' laa tsiya' ti.

Na cuityi' ngu' cha' ná jlyá ti' ngu'

³⁵ Li' ngujui cha' ji'i Jesús, ndyuna yu cha' ngulo'o ngu' ji'i nu qui'yu bi' ne' laa. Lo'o ngujoyacua Jesús ji'i, nchcuane yu ji'i li':

—¿Ha jlyá ca ti' nu'u ji'i ycuí' nu cua lijyá chalyuu cha' caca ñati? —nacuj Jesús ji'i.

³⁶ —¿Tilaca laca yu bi', cusu'? —nacuj nu qui'yu bi'—. Nti' tsa na' xñi na' cha' ji'i.

³⁷ —Cua na'a nu'u ji'i yu bi' —nacuj Jesús—. Na' laca bi', na' nu nchcui' lo'o nu'u juani ti.

—Hora ti ndyatú stj' nu qui'yu bi' slo Jesús.

—Jlyá ti' na' jinu'u, Xu'na —nacuj.

³⁹ Li' nchcui' Jesús lo'o:

—Cua lijyá na' chalyuu cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati, tilaca laca nu xñi cha' jna', tilaca laca nu ná tyaja'a xñi cha' jna' —nacuj Jesús—. Ta na' xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ngu' nu xñi cha' jna', masi ñi'ya nti' cuityi' ti ngu' ndi'i ngu' chalyuu; tacu' na' xee ji'i ngu' nu ná tyaja'a xñi cha' jna' tsiya' ti, masi ndu'ni ngu' cha' tso'o tsa ycuí' ngu'.

⁴⁰ Ndu xi ngu' fariseo slo Jesús lo'o nchcui' yu jua'a.

—¿Ha cuityi' cua lacua? —nacuj ngu' ji'i yu.

⁴¹ —Ná ntsu'u qui'ya ji'i mā, si jlo ti' mā cha' cuityi' ti mā —nacuj Jesús—. Cha' nchcui' mā cha' taca ña'a mā, bi' cha' ña'a ti ntsu'u qui'ya ji'i mā.

10

Cuij ji'i lo'o su ndyi' xlyá' talya

¹ Ta na' sca cha' liñi lo'o mā juani —nacuj Jesús ji'i ngu' judío li'—. Tachaa tsa ndya' lo'o su ndyi'i xlyá' talya. Lo'o ndya'a ngu' ne' lo'o bi', sca ti to' lo'o nga'a cha' tyatí ngu'. Nu cuaana laca nu ndyacuí que lo'o, ndyatí chaca se'i li' —nacuj Jesús—. ² Nde to' lo'o ndyatí nu laca xu'na xlyá' bi'. ³ Nslo nu ntsu'u cua to' lo'o ji'i xu'na xlyá', bi' cha' nda chacuayá' ndyatí yu bi' ne' lo'o —nacuj Jesús—. Nslo xlyá' xtyi'i xu'na ni'; lo'o nxi'ya yu ji'i xlyá' ji'i ycuí' ca, lijyá ni' slo yu, ndya'a lo'o yu ji'i xlyá' bi' li'. ⁴ Lo'o cua ngutu'u lcaá xlyá' nde liya', li' nde loo la ntyucua nu laca xu'na ni', nde chu' la lca'a xlyá' ji'i yu, cha' nduna ni' lo'o nxi'ya xu'na ni' ji'i ni'. ⁵ Ná ndyu'u lca'a ni' ji'i xa' ñati; lo'o nduna ni' cha' nu nchcui' xa' ñati lo'o ni', xna ni' li', cha' ná nslo ni' xtyi'i xa' ñati.

⁶ Bi' ngua sca cha' nu nchcui' ne' ti Jesús lo'o ngu', pana ná ngua cuayá' ti' ngu' tsiya' ti ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' Jesús lo'o ngu' li'.

Ña'asii tso'o Jesús ji'i xlyá' ji'i yu

⁷ Lo'o li' nchcui' Jesús lo'o ngu' chaca quiya':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o mā —nacuj Jesús—. Ycuí' ti na' laca to' lo'o bi', cha' nchca'a na' to' lo'o su ndyatí ni'. ⁸ Ná ndaquiya' xlyá' bi' ji'i ñati nu yaa yala la, cha' xcui' nu cuaana laca ngu' bi'; tsa cu' ti ntyucuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati ngu' —nacuj—. ⁹ Nu nga'a to' lo'o, tso'o tsa ña'asii ji'i xlyá' ji'i; lo'o jua'a na', tso'o tsa ña'asii na' ji'i ñati' na —nacuj Jesús—. Taca tyeje tacui ngu' cha' tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', cha' ná caca cuxi ji'i ngu' bi' li'. Tso'o ti tyatí ngu' ne' lo'o su nga'a na', tso'o ti tyu'u ngu' chaca quiya', ñi'ya nu ndu'ni xlyá'. Caja ñi'ya tyiji yu'u ji'i ngu' bi' li', ñi'ya laca lo'o ndyiji na ndacu xlyá'.

¹⁰ Tsa cu' ti cña cuaana ndu'ni nu ngu' cuaana bi' —nacuj Jesús—. Ndyá'a ngu' bi' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i ñati, cha' chcuna' cresiya ji'i ñati bi'; na cua lijyá na' cha' ta na' chalyuu tso'o ji'i ñati, su caca tyi'i ngu' tyucui tyiquee ngu'

li' —nacuĭ—. ¹¹ Tso'o tsa ña'asĭi na' jĭ'i xlya' 'na. Ycui' ca na' tyaja'a Na' cajaa cha' ná cajaa xlya' jna', cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jĭ'i ngu' —nacuĭ—. ¹² Sca msu ti ni, ná ña'asĭi tso'o jĭ'i xlya', xna yu lo'o ña'a yu cha' lijya bo'o. Si'i ycui' yu nu laca loo jĭ'i xlya', si'i ycui' yu nu ca jĭ'i ni', nti' yu. Bi' cha' caca lya' ti' bo'o jĭ'i taju xlya' bi', li' tyijyu' cañi xlya' xna ni' —nacuĭ Jesús—. ¹³ Nxna msu tyĭjyu' cha' ne' xña ti jĭ'i ngu' ndya'a yu, si'i na jĭ'i yu laca xlya' bi'.

¹⁴ Tso'o tsa ña'asĭi na' jĭ'i xlya' 'na. Nslo na' jĭ'i ñati' jna', lo'o jua'a cua nguĭ'i ñati' bi' jna'. ¹⁵ Ñi'ya nslo Sti na' jna', jua'a nslo na' jĭ'i Sti na'; ñi'ya ntsu'u cha' jĭ'i Sti na' lo'o na', jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o ñati' jna'. Ycui' ca na' tyaja'a na' cajaa cha' ná tye cresiya jĭ'i ñati' 'na —nacuĭ Jesús jĭ'i ngu'—. ¹⁶ Tya ntsu'u la xa' ñati' 'na nu ndi'i' xa' quichi, nu ná stu'ba nga'a lo'o taju ñati' re; nga'a cha' tsa'a na' tsaqui'ya na' jĭ'i ngu' bi', cha' lo'o ngu' bi' tyaa ngu' ca ne' lo'o re. Lo'o li' cuna ngu' cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; caca ngu' sca ti taju ñati' 'na, lo'o jua'a caca na' nu sca ti Xu'na ngu' —nacuĭ Jesús—.

¹⁷ Tye chalyuu 'na, cajaa na' cha' tyu'ú na' chaca quiya' ca tiya' la, bi' cha' ntsu'u tsa tyiquee Sti na' ña'a 'na. ¹⁸ Ná tucui xlyaá cresiya 'na, ycui' ca ti na' ntaja'a na' cajaa —nacuĭ Jesús—. Taca cua'ni na' jua'a, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti na' chacuayá' cajaa na', lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' tyu'ú na' chaca quiya'.

¹⁹ Tya chaca quiya' ná stu'ba cha' jĭ'i ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' nchcui' Jesús jua'a. ²⁰ Ntsu'u tsa ngu' nu nacui' ndi'ya:

—Ñi'ya nti' sca nu xña'a, jua'a nti' yu cua. Na tonto yu. Ná ntsu'u cha' cuna na cha' nu nchcui' yu cua.

²¹ Li' nacui' xa' la ñati':

—Ná taca chcui' ngu' ñi'ya nu nchcui' yu cua juani si ntsu'u cui'i xña'a jĭ'i ngu'. ¿Ha caca jĭ'i nu xña'a cua'ni cha' tyaca tso'o cloo nu cuityi'? Ná taca jĭ'i.

Nxuu tya'a ngu' judío lo'o Jesús

²² Tyempo tlya' ngua li', nu lo'o sube tsa tsa. Nde quichi Jerusalén ndyu'ni tlyu ngu' jĭ'i ta'a su ngulacua jĭ'i laa tonu ca bi'. ²³ Ndyaa Jesús to' laa ca su nchcui' ngu' jĭ'i: “Corredor jĭ'i Salomón”. ²⁴ Li' ndyu'u ti' tyuu tya'a ngu' judío slo Jesús, nchcuane ngu' jĭ'i yu:

—¿Ni jacua' chcui' liñi nu'u lo'o cua, cha' caca cuayá' ti' ya si nu'u laca nu ñati' tlyu nu ta ycui' Ndyosi jĭ'i caa? —nacuĭ ngu' jĭ'i Jesús—. Ná talo ya si ná cacha' nu'u lcaa cha' jĭ'i cua. Tso'o si chcui' liñi nu'u juani.

²⁵ —Jua'a ni na' tsaca quiya' jĭ'i ma —nacuĭ Jesús jĭ'i ngu' bi' li'—, lo'o ná jly ta' ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma tsiya' ti —nacuĭ—. Lo'o ña'a ma cha' ndu'ni na' cña tonu bi' chacuayá' jĭ'i Sti na', ndyiji cha' liñi jĭ'i ma li'; ²⁶ pana ná jly ti' ma jĭ'i cña bi', cha' si'i taju ñati' 'na laca ma. Nacuĭ na' jua'a jĭ'i ma tsubi' —nacuĭ Jesús jĭ'i ngu'—. ²⁷ Ñi'ya ndu'ni xlya', jua'a nduna ñati' 'na jna' lo'o nchcui' na' lo'o ngu'. Cua nslo na' jĭ'i ngu', cua ndya'a ngu' lo'o na'. ²⁸ Ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jĭ'i ngu' bi', ná chcuana' cresiya jĭ'i ngu' li'. Ná tucui caca jĭ'i xlyaá jĭ'i ñati' bi' 'na, cha' tso'o tsa ña'asĭi na' jĭ'i ñati' bi' —nacuĭ Jesús—. ²⁹ Na cua nda Sti na' ñati' bi' jna', lo'o jua'a nga'aa ntsu'u chaca nu stu'ba tlyu lo'o ycui' Ni; bi' cha' ná tucui caca jĭ'i xlyaá jĭ'i ngu' bi', nu lo'o ña'asĭi Sti na' jĭ'i ngu'. ³⁰ Lo'o jua'a stu'ba ntsu'u cha' jĭ'i ycui' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacuĭ Jesús.

³¹ Chaca quiya' ngusñi nu ngu' judío bi' quee cha' cu ngu' jĭ'i Jesús, cujuui ngu' jĭ'i. ³² Li' nchcui' yu lo'o ngu' bi':

—Cua quiña'a tsa cña tso'o ngua'ni na' chacuayá' jil'i Sti na' slo cu'ma, lo'o jua'a cua na'a ma cña nu ngua'ni na'. ¿Ha xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni na', bi' cha' nti' ma cuta ma quee' na'?

³³ Li' nguxtyacui nu ngu' judío bi' cha' lo'o Jesús:

—Ná cujuii ya jinu'u lo'o quee xqui'ya sca cña tso'o nu ngua'ni nu'u —nacui ngu'—, xqui'ya cha' cuxi nu nchcui' nu'u jil'i ycu'i' Ndyosi, bi' cha' cu' ya quee jinu'u. Sñi' ñati' chalyuu ti laca nu'u, pana ndu'ni nu'u cha' laca nu'u ycu'i' Ndyosi.

³⁴ Li' nacui Jesús jil'i ngu':

—Lo quityi nscua cha' cusu' nu jlya tsa ti' ma, ntsu'u sca cha' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyosi laca lcaa cu'ma cuentya jna'” —nacui Jesús—. ³⁵ Jlo ti' na cha' ná caca ji'na tacu' na ni sca cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o na. Sca cha' nu nchcui' quityi bi' ni, nacui' cha' ñi'ya laca ycu'i' Ndyosi, jua'a laca ñati' nu ndaquiya' cha' nu nda Ni lo'o. ³⁶ ¿Ni cha' laca ngusta cu'ma qui'ya jna' slo ycu'i' Ndyosi lo'o nacui' ma cha' nchcui' na' cha' cuxi jil'i ycu'i' Ni? —nacui Jesús—. Cua ngusubi Sti na' jna', nda Ni 'na liyyaa nde chalyuu. ¿Ni cha' laca ná tso'o nti' ma cha' nacui' na' cha' nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi laca na'? ³⁷ Ná ntsu'u cha' jlya ti' ma jna' —nacui Jesús li'—, si ná ndu'ni na' cua ña'a ca cña nu ndu'ni Sti na' —nacui—. ³⁸ Pana nu lo'o ndu'ni na' cña jil'i ycu'i' Ndyosi, li' caca jlya ti' ma jna' xqui'ya cña nu ndu'ni na' bi', masi ná jlya ti' ma cha' nu nchcui' na'. Lo'o li' caca cuayá' ti' ma, caca jlo ti' ma, cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i Sti na' lo'o na', stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na'.

³⁹ Chaca quiya' ngua'ni cuayá' ngu' si caca taya' ngu' jil'i Jesús. Li' nga'aa ndyanu yu, laja ti ngu' ngutu' yu ngulaá yu jil'i ngu'.

⁴⁰ Li' ndyaa Jesús chaca quiya', ndyaa chaca tsu' sta'a Jordán ca su ngutu Juan ntyucuatya jil'i ngu' tya clyo. Nde bi' nguti' yu, lo'o jua'a ndya'a tsa ngu' slo. ⁴¹ Li' nacui' ngu' jil'i tya'a ngu':

—Ná ngua'ni Juan ni sca cña tonu cha' cube ti' na jil'i. Pana liñi tsa ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' nu Juan bi' tya tsubi' la cuentya jil'i nu qui'yu re.

⁴² Lo'o li' cua nguxana tyuu tya'a ngu', jlya ti' ngu' jil'i Jesús lo'o nguti' i' ngu' nde bi'.

11

Ngujuii Lázaro

¹ Ndi'i sca nu qui'yu nu naa Lázaro. Quicha tsa bi'. Ngu' quichi Betania laca, lo'o jua'a María lo'o Marta laca tya'a ngula nu qui'yu bi'. ² (Tya'a ngula María laca Lázaro nu quicha bi', lo'o jua'a María laca nu su'ba setye tyixi xtyi' i' chu' quiya' Jesús nde loo la, lo'o li' sube' cho' quicha' que ycu'i' cho' quiya' Jesús cha' quityi.) ³ Cua nda tyucuaa nu cuna'a bi' cha' ndyaa ca slo Jesús:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'u, Xu'na —nacui' ngu' cuna'a bi'—, nde liyya cha', cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' ntsiya tya'a tso'o nu'u, quicha tsa yu.

⁴ Lo'o ndyuna Jesús cha' bi', li' nacui':

—Ná nga'a cha' cajaa nu quicha bi'. Na quicha yu bi' cha' caca tlyu la ycu'i' Ndyosi, cha' cua'ni tlyu ngu' jna', cha' na' laca nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi. Lo'o ña'a ngu' ñi'ya cña tonu nu cua'ni na' cha' caca jo'o jil'i yu, li' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi.

⁵⁻⁶ Lo'o ndyuna Jesús cha' quicha Lázaro, li' tya ndyanu Jesús tya tyucuaa tsa nu ndi' i' bi', masi ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu jil'i ca ta'a sna ngu' bi', jil'i Marta, lo'o jil'i nu chaca cho' tya'a Marta, lo'o jil'i ycu'i' Lázaro. ⁷ Tiya' la, li' nacui' Jesús jil'i ñati' nu ndyaca tsa'a jil'i:

—Tyaa na xtyuu na nde loyuu su cuentya Judea —nacui'.

⁸ Li' nguxacuj ngu' bi' cha' ji'j:

—Mstru —nacuj ngu'—, ná sa'ni ngua bi' lo'o ngua ti' ngu' judío bi' cu' ngu' quee jinu'u cha' cujuui ngu' jinu'u, ngua ti' ngu'. ¿Ha cua tsa' ti nu'u nde jua chaca quiya'? —nacuj ngu'.

⁹ Li' nacuj Jesús ji'j ngu' bi':

—Tii tyucuaa ti hora ntsu'u ji'j sca tsa. Lo'o tya'a na ndacua, ná sca na tyacua quiya' na, tyaca' su ndya'a na cha' tya xee —nacuj—. ¹⁰ Lo'o tyu'u ta'a na talya, li' tyacua sca na nga'a tyucuij quiya' na, cha' ná tyaca' xee ña'a na ji'j li'.

¹¹ Lo'o cua nchcui' Jesús jua'a, li' nacuj:

—Cua laja' Lázaro tya'a tso'o na. Nde jua tsa'a na' juani cha' xtyu'u ji'j yu.

¹² —Mstru —nacuj ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j—, lo'o laja' ca yu, li' tyaca tso'o yu.

¹³ Ngua ti' ngu' cha' ndyu'u xcalá yu, masi nti' Jesús ñacuj ji'j ngu' cha' chañi cha' ngujui yu. ¹⁴ Lo'o li' liñi nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Ngujui Lázaro —nacuj—. ¹⁵ Tso'o ti nti' na' cha' ná nguti'i na' nde jua lo'o ngujui yu. Juani taca tyu'u tso'o cha' ji'j ycui' ma, taca xñi tso'o la ma cha' jna' —nacuj—. Tyaa na ca su nscua jyo'o.

¹⁶ Li' nchcui' Tomás nu Culaca' lo'o tya'a ndyaca tsa'a ji'j Jesús:

—Tyaa na lo'o nu cusu' lacua, cha' stu'ba ti cajaa na lo'o —nacuj Tomás.

“Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya”

¹⁷ Lo'o ndyalaa Jesús ca bi', ngujui cha' ji'j yu cha' cua jacua tsa' nguatsi' jyo'o Lázaro. ¹⁸ Ná tyijyu' ndyi'ya tya'a quichi Betania bi' lo'o quichi Jerusalén, ntsu'u xi tucua ti kilómetro cla'be cuayá' tyijyu' ndi'i quichi bi'.

¹⁹ Lo'o li' quiña'a ngu' quichi tonu bi' ndyaa cha' xtyucua ngu' ji'j Marta lo'o ji'j María cha' ngujui tya'a ngula ngu'. ²⁰ Tya cuayá' ndyuna ngu' cha' cua lijya Jesús, hora ti ngutu'u Marta ndyaa cha' tyacua tya'a lo'o Jesús tyucuij. Sca ti María ndyanu ni'i. ²¹ Lo'o li' nchcui' Marta lo'o Jesús:

—Ná ngujui tya'a ngula na' si nguti'i nu'u ca nde, cusu' —nacuj nu cuna'a bi' ji'j Jesús—. ²² Pana jlo ti' na' cha' masi juani cua'ni ycui' Ndyosi lcaa cha' nu jña nu'u ji'j Ni.

²³ Li' nguxacuj Jesús cha' ji'j Marta bi':

—Tyu'ú tya'a ngula nu'u chaca quiya'.

²⁴ —Jlo ti' na' cha' chaca quiya' tyu'ú yu bi' nu lo'o tyu'ú lcaa jyo'o lo'o cua tye ti chalyuu —nacuj Marta.

²⁵ Li' ngxtyacui Jesús cha' lo'o nu cuna'a bi':

—Na' laca' nu ndu'ni cha' tyu'ú ñati, na' laca' nu ndu'ni cha' chañi caca tso'o cresiya ji'j ñati —nacuj Jesús—. Masi cajaa ngu', tya tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', caja chalyuu cucui ji'j ngu' si cua ngusñi ngu' cha' jna' —nacuj Jesús ji'j Marta—. ²⁶ Lo'o jua'a lcaa ñati nu tso'o ti ndi'j tyiquee cha' ngusñi ngu' cha' jna', ná nscua cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. ¿Ha jlya ti' nu'u cha' bi'?

²⁷ —Chañi cha' jlya ti' na', cusu' —nacuj nu cuna'a bi'—. Hasta juani jlya ti' na' cha' nu'u laca Cristo nu ñati tlyu bi', nu'u laca nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua nda Ni jinu'u lijya.

Lo'o Jesús ndyunaa yu

²⁸ Ndye nchcui' Marta, li' ndyaa nu cuna'a bi', cuaana ti ngusi'ya ji'j María tya'a ngula:

—Cua tyalaa ti nu Mstru bi' juani —nacuj—. Nxi'ya yu jinu'u cha' tsa' nu'u slo yu.

²⁹ Lo'o ndyuna María cha' bi', hora ti ngutu'u ndyaa slo Jesús li'. ³⁰ Tya lyiji tyalaa Jesús quichj, tya nga'a yu su ndyacia tya'a Marta lo'o yu tya tsá la. ³¹ Lo'o nu ngu' judío nu ndi'j nxyucua ji'j María ni'j ni, lo'o na'a ngu' cha' tsa tsiya' ca ngutu'u María ndyaa, li' ndyaa lca'a ngu' ji'j cho'; ngua ti' ngu' cha' to' cuaá ndyaa cho' cha' cunaa cho'.

³² Lo'o li' ndyalaa María ca su ndu Jesús. Lo'o na'a cho' ji'j yu, hora ti ngutu sti' cho' slo Jesús. Lo'o li' nacuj María bi':

—Si nguti'j nu'u tsubi', cusu' —nacuj—, ná ngujui tya'a ngula na' li'.

³³ Xñi'j tsa ñaa xtyi'j Jesús li', ndube tsa ti' yu cha' ndyunaa María, lo'o jua'a ngusi'ya tsa ngu' judío tya'a ndya'a María. ³⁴ Li' nchcuane Jesús ji'j ngu':

—¿Macala nguxatsi' mā ji'j jyo'o bi'?

—Tsa na'a na xi ji'j, cusu' —nacuj ngu' li'.

³⁵ Lo'o Jesús ngusi'ya li'.

³⁶ —Tyaca'a tsa jyo'o bi' ji'j Jesús, ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'j —nacuj ngu' judío bi'.

³⁷ Lo'o jua'a ndi'j xi ngu' nu nacuj:

—¿Ni cha' laca ná ngujui ñi'ya nu cua'ni yu cha' ná cajaa Lázaro nquicha'? Nchca ji'j yu cua'ni yu cha' tyaca tso'o cloo ngu' cuityj'.

Ndyu'ú Lázaro chaca quiya'

³⁸ Ca chaca quiya' xñi'j tsa ñaa xtyi'j Jesús, lo'o li' ndyaa yu ca to' cuaá. Sca tyuquee laca, lo'o ndu sca quee tlyu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'.

³⁹ —Clyatsu' mā quee cua —nacuj Jesús.

Li' nchcui' Marta tya'a ngula jyo'o bi' lo'o Jesús:

—Tyucu' tsa xtyi'j caca si tyu'utsu' quee cua, cusu' —nacuj—. Cua jacua tsa nguatsi' jyo'o re.

⁴⁰ Li' nacuj Jesús:

—Caca ña'a mā cha' tlyu tsa nu ndu'ni ycui' Ndyosi nu lo'o jlyá ti' mā ji'j Ni. ¿Ha si'j jua'a ni na' ji'j mā tsá?

⁴¹ Li' ngulotsu' ngu' quee nu ndyacu' tu'ba tyuquee bi'. Li' nguxña'a Jesús nde cua.

—Sti na' —nacuj Jesús li'—, tsa xlyá'be h̄i cha' cua ndyuna nu'u cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u. ⁴² Lcaa tsá cua jlo ti' na' cha' nduna nu'u lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o nu'u; pana nchcui' na' lo'o nu'u juani xqui'ya ñati' nu ndi'j re, cha' taca ca jlyá ti' ngu' jna' cha' chañi cha' cua nda nu'u jna' lijyaa chalyuu.

⁴³ Li' cuji' tsa nchcui' Jesús:

—Lázaro, tyu'u nu'u su ntsu'u nu'u ndacua, tyaa nu'u nde liya' re.

⁴⁴ Li' ngutu'u nu ngua jyo'o bi'; ña'a ti tya ngüixi' late' ngati' tyucui ña'a hichu', ña'a ti tya ndyacu' chaca late' loo.

—Xati' clyá mā late' nu ntsu'u chu' yu cua —nacuj Jesús ji'j ngu'—, cha' ta mā chacuayá' tya'a yu.

Nchcui' ngu' ñi'ya caca cujuui' ngu' ji'j Jesús

⁴⁵ Lo'o li' quiña'a tya'a ngu' judío bi' jlyá ti' ngu' ji'j Jesús, ñati' nu ndi'j nxyucua ji'j María tsá la, cha' cua na'a ngu' cha' tlyu nu ngua'ni ca ti Jesús cuentya ji'j ycui' Ndyosi. ⁴⁶ Pana ntsu'u xi ngu' bi' nu hora ti ndyaa slo ngu' fariseo, nda ngu' cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni Jesús. ⁴⁷ Bi' cha' nu ngu' sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' fariseo bi', nguxana nxi'ya ngu' ji'j lcaa ngu' tisiya, cha' tyu'u ti'j ngu'. Lo'o li' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ñi'ya cua'ni na juani? —nacuj ngu'—. Quiña'a tsa cha' tlyu ndyu'ni nu qui'yu bi'. ⁴⁸ Lo'o ta na chacuayá' ji'j yu cha' tya cua'ni la yu jua'a, li' xñi lcaa

ngu' quichí cha' jí'í yu. Li' caa ngu' romano cha' cuityí ngu' laa tlyu jí'na, culo'o ngu' jí'í ñatí tya'a na su ndi'í ngu' —nacuí ngu'.

⁴⁹ Li' ndatu tsaca ngu'; Caifás naa yu, lo'o jua'a yija' bi' laca yu xu'na sti jo'ó. Nhcui' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ni sca na ná jlo ti má, ⁵⁰ ná nhca tii má tsiya' ti —nacuí yu—. Tso'o la caca jí'í má si cajaa sca ti ñatí, cha' ná cajaa lcaa ngu' quichí tyi na. Cuxi la cña caca si cuityí ngu' tyucui ña'a nasiyu re.

⁵¹ Si'í cha' nu ngua'ya hique ycuí' ca yu nhcui' yu jua'a; cha' yija' bi' ngua yu xu'na sti jo'ó, bi' cha' nacuí yu jua'a, cha' cuentya jí'í ycuí' Ndyosi nda yu cha' lo'o ngu', ni cña caca jí'í Jesús ca nde loo la lo'o cajaa Jesús lo crusi. Si'í xqui'ya ñatí chalyuu jua ti cajaa Jesús, ⁵² masi cajaa Jesús cuentya jí'í lcaa ñatí lcau ti ña'a chalyuu, cha' stu'ba ti caca tyiquee lcaa ñatí nu jlyu tí' jí'í ycuí' Ndyosi, ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jí'í cha' caca ngu' sñi' Ni.

⁵³ Lo'o li' nguxana nhcui' ngu' nu laca cña lo'o tya'a ngu' ñi'ya nu caca cujuí ngu' jí'í Jesús; ⁵⁴ bi' cha' nga'aa ndyaa Jesús su ndi'í ngu' judío, ngutu'u yu loyuu bi', ndyaa yu chaca loyuu su tyíjyu' la xi, ca to' yuu btyi. Ndyalaa yu sca quichí su naa Efraín li', ca bi' nguti'í Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í.

⁵⁵ Cua ngulala tsa ta'a pascua, bi' laca sca ta'a jí'í ngu' judío. Quiña'a ngu' ngutu'u ngu' quichí tyi ngu', masi quichí ne' quixí, ndyalaa ngu' quichí Jerusalén li'. Yala ti ngua'ni lubii ngu' tyucui ña'a ngu' cuentya jí'í ycuí' Ndyosi, nu lo'o tya lyiji ti caca ta'a. ⁵⁶ Li' ndyaa ngu' ndyaana ngu' macala ntsu'u Jesús. Lo'o ndi'í ngu' ne' laa, li' nhcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—¿Ni'ya nti' má? —nacuí ngu'—. ¿Ha caa yu ta'a nti' má?

⁵⁷ Ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o nu ngu' sti jo'ó nu laca loo bi', lo'o ngu' fariseo, cua ngulo ngu' cña jí'í lcaa ngu' quichí; nacuí sti jo'ó cha' lo'o caca cha' jí'í ngu' macala ntsu'u Jesús, hora ti ntsu'u cha' cacha' ngu' jí'í ngu' nu laca loo. Li' tsa ngu' policia xñi ngu' jí'í Jesús, nti' ngu' nu laca loo bi'.

12

Nda'a sca nu cuna'a setye chu' quiya' Jesús

¹ Tya lyiji tya xcuá tsá cha' caca ta'a pascua, li' ñaa Jesús nde quichí Betania chaca quiya'. Laca Betania quichí tyi Lázaro nu ngujui tya tsubi' la, lo'o li' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ² Li' nda ngu' sca sji jí'í Jesús, cha' tso'o tsa nti' ngu' cha' ndyalaa yu slo ngu'. Nda Marta na ndyacu ngu' li', lo'o jua'a stu'ba ti ntucua Lázaro lo'o ngu' su ndyacu ngu' sji lo'o Jesús. ³ Li' ndyalaa lo'o María jí'í sca lyura setye tyixi xtyi'í. Quiña'a tsa nga'a setye bi' jí'í, cha' tyucui setye jí'í quixí' nardo laca. Li' nda'a María setye bi' chu' quiya' Jesús, lo'o quicha' que ycuí' María ngusube' chu' quiya' yu; tyucui ña'a ní'í ntyucua xtyi'í setye tyixi xtyi'í bi' li'. ⁴ Nga'a Judas sñi' Simón Iscariote lo'o ngu', cha' ñatí nu ndyaca tsa'a jí'í Jesús laca. La cui' bi' laca nu cujuí' cresiya jí'í Jesús jí'í ngu' cuxi ca tiya' la. Na'a nu Judas bi' ñi'ya nu ngua'ni María, lo'o li' lye nhcui' ni cha' laca ngua'ni María jua'a:

⁵ —¿Ni cha' laca ná ngua caya' setye tyixi xtyi'í jí'í nu cuna'a cua cha' caca cña xtyucua jí'í ngu' ti'í? —nacuí nu Judas bi'—. Ná tyiquee' caca tyuu mil paxu lo setye bi'.

⁶ Cha' cuaana Judas, bi' cha' nacuí jua'a, si'í cha' tya'na ti' jí'í ngu' ti'í. Ycuí' ca Judas laca loo jí'í cuíj su ntsu'u cña jí'í ngu' tya'a ndya'a lo'o Jesús, pana na ntyucuaana Judas cña nu ntsu'u jí'í lcaa ngu' bi'.

⁷ —Ta má chacuayá' cua'ni nu cuna'a cua jua'a —nacuí Jesús—. Na cua nguxco'o cho' setye bi' cha' cua'ni jo'o jí'í ngu' lo'o cua ngulala ti xatsi' ngu'

jna' —nacuĭ—. ⁸ Lcaa tyempo ndi'ĭ ngu' ti' lo'o ma' nde chalyuu, lcaa tsā taca xtyucua ma' ji'ĭ ngu' bi' nquicha'; pana nu na' ni, ná tyuu tsā tyi'ĭ na' slo cu'ma'.

Lo'o ji'ĭ Lázaro ngua ti' ngu' cujuu' ngu' ji'ĭ

⁹ Ngujui cha' ji'ĭ ngu' cha' ndi'ĭ Jesús ca bi', lo'o li' ndyaa quiña'a tya'a ngu' judío; tsa tlyu ti ngu' ndyaa na'a ngu' ji'ĭ Jesús. Lo'o jua'a nti' ngu' ña'a ngu' ji'ĭ nu ngua jyo'o Lázaro bi', cha' ngua'ni Jesús cha' ndyu'ú chaca quiya'. ¹⁰ Lo'o li' ngua'ni stu'ba sti jo'ó nu laca loo cha' ji'ĭ ngu' lo'o tya'a ngu', cha' lo'o ji'ĭ Lázaro cujuu' ngu', ¹¹ cha' xqui'ya nu Lázaro bi', bi' cha' nguxtyanu quiña'a tya'a ngu' judío ji'ĭ sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' cha' ji'ĭ Jesús.

Ngua'ni chĭ ngu' loo Jesús lo'o ndyalaa yu nde Jerusalén

¹² Quiña'a tsa ñati' ndyaa ngu' ta'a bi'. Ca chaca tsā, li' ndyuna ngu' cha' cua lijya ti Jesús nde Jerusalén; bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tsa tlyu ti cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús. ¹³ Ndyaa lo'o ngu' ste' nga, lo'o jua'a cuĭĭ ngusi'ya ngu' li':

—Cua'ni tlyu na ji'ĭ ycuu' Ndyosi Sti na —nacuĭ ngu' ji'ĭ Jesús—. Culacua Ni jinu'ú cha' lijya nu'ú lo'o chacuayá' ji'ĭ ycuu' nu Xu'na na. Masi juani ti, culacua Ni jinu'ú cha' nu'ú laca loo ji'ĭ ngu' Israel.

¹⁴ Li' ngujui sca huru ji'ĭ Jesús, ndyaa tucua yu chu' huru bi', cha' ndi'ya nscua cha' lo' quityi' cusu':

¹⁵ Ná cutsĭĭ cu'ma' ngu' ca tyi quichĭ Sión; cua lijya nu Xu'na ma', ntucua yu chu' sca huru.

¹⁶ Tyempo li' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Pana ca tiya' la, lo'o cua ngua lcaa cha' tlyu nu ndyanu cha' cua'ni Jesús lo'o yaa yu lo yuu, nu lo'o ngua tlyu Jesús ca su ntucua yu lo'o ycuu' Ni nde cua, li' ndyi'u ti' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'ĭ yu, ndyi'u ti' ngu' ji'ĭ cha' nu nscua lo' quityi' bi' cua sa'ni la; ndyi'u ti' ngu' cha' la cui' jua'a ngua ji'ĭ Jesús.

¹⁷ Jua'a ngua li'. Nu ñati' nu nguti'ĭ slo Jesús nu lo'o ngusi'ya Jesús ji'ĭ jyo'o Lázaro ca tyuquee su nguatsi' cha' tyu'ú Lázaro chaca quiya', nda ngu' cha' lo'o ngu' quichĭ ñi'ya nu ngua cha' bi'; ¹⁸ bi' cha' ngutu'u ñati' quiña'a bi', ndyaa ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Jesús tyucuiĭ, cha' cua ndyuna ngu' ñi'ya ngua'ni Jesús cña tonu bi' lo'o Lázaro. ¹⁹ Li' nchcui' ngu' fariseo lo'o tya'a ngu':

—Ña'a ma' ji'ĭ yu bi'. ¿Ñi'ya' cua'ni na juani? Ná caca ji'na tsiya' ti tacu' na cha' ji'ĭ yu bi'. Tyucui' ña'a chalyuu ngusñi ngu' cha' ji'ĭ yu juani.

Lijya xi ngu' xa' tsu' nclyana ngu' ji'ĭ Jesús

²⁰ Lo'o ngu' griego ndyalaa laja ñati' nu ndya'a ta'a bi' nde Jerusalén. ²¹ Ñaa xi ngu' griego bi' slo Felipe li'. Quichĭ Betsaida laca quichĭ tyi nu Felipe bi'; nde loyuu su cuentya Galilea, ca bi' ndi'ĭ quichĭ bi'. Li' nchcui' ngu' bi' lo'o Felipe:

—Tyu'u cha' clyu ti' jinu'ú, cusu', cua nti' ya tyacua tya'a ya xi lo'o Jesús —nacuĭ ngu'.

²² Li' ngutu'u Felipe ndyaa slo Andrés tya'a quichĭ tyi; stu'ba ti ndyaa ngu', ndyaa cacha' ngu' ji'ĭ Jesús. ²³ Lo'o li' nda Jesús sca cha' lo'o ngu':

—Cua ndyalaa hora cha' caca tlyu ycuu' na' lo'o cajaa na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca ñati' —nacuĭ Jesús—. ²⁴ Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma' juani, cha' sca si'yu nu ndyataa ngu' ni, ñi'ya laca sca si'yu trigo, tyanu si'yu bi' jua'a ti si ná cataa ngu' ji'ĭ lo yuu —nacuĭ—. Lo'o cua ndyataa ngu' si'yu bi' lo yuu, li' catsu' scua' si'yu bi', ñi'ya laca si na ngujui ti. Pana nu lo'o tyucua si'yu

bi', quiña'a tsa si'yu tyu'u lo bi' li'. ²⁵ Jua'a laca lo'o ñati nu nti' xñi cha' 'na —nacuĭ Jesús—. Cua ña'a ca ñati nu lye tsa ndu'ni tyaca'a jii' ycu'i ca ngu', chcuna' chalyuu jii' ngu'; pana ñati nu ná ntsii cajaa ngu' xqui'ya na', bi' laca nu caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jii' ngu'. ²⁶ Lo'o nti' ñati cua'ni cña 'na —nacuĭ Jesús li'—, nga'a cha' tsa ngu' mala nti' na' cha' tsa, cha' li' taca tyi'j msu bi' 'na ca su ndi'j ycu'i na'; lo'o ycu'i Sti Na' cua'ni chi Ni loo ngu' nu cua'ni cña 'na li'.

Nda Jesús cha' lo'o ngu' cha' cua cajaa ti ycu'i'yu

²⁷ Tya nchcui' la Jesús lo'o ngu' li':

—Quiña'a tsa cha' ncyacua ti' na' juani. ¿Ha tso'o la si jña na' jii' ycu'i Ndyosi Sti na' cha' cua'ni Ni cha' ná tyacua cha' cuxi re 'na? Si'i, ná chcui' na' jua'a. Cua ndyalaa hora 'na juani cha' caca lcaa cña nu nga'a cha' caca 'na.

²⁸ Li' nchcui' Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu:

—Sti na', tso'o la si caca tlyu ycu'i nu'u.

Li' nguañi nchcui' ycu'i Ndyosi nde cua. Ndi'ya nchcui' Ni:

—Cua laca ndu'ni tlyu ngu' jii' ycu'i' ca na', lo'o jua'a tya caca tlyu la na' chaca quiya' xqui'ya nu'u.

²⁹ Li' nacui' nu ñati quiña'a nu ndi'j cacua ti cha' nguañi nchcui' tyi'yu, ngua ti' ngu'. Xa' la ñati nacui' cha' nde cua ndyu'u cha' nu nda sca xca jii' ycu'i Ndyosi lo'o Jesús. ³⁰ Pana ndi'ya nacui' ycu'i Jesús:

—Xqui'ya cu'ma laca cha' nguañi nchcui' ycu'i Ndyosi nde cua, si'i xqui'ya na' —nacuĭ Jesús—. ³¹ Cua ndyalaa hora cha' cua'ni cuayá Ni jii' lcaa ñati chalyuu, nu lo'o tyijiloo na' tsiya' ti jii' nu xña'a nu laca loo nde chalyuu —nacuĭ Jesús jii' ngu'—. ³² Lo'o sicua ngu' cuxi jna' ca su ndi'j na' lo yuu, cujuui' ca'a ngu' jna' lo crusi, li' cuane na' jii' lcaa ñati cha' xñi ngu' cha' 'na.

³³ Jua'a nacui' Jesús cha' caca cuayá ti' ngu' ñi'ya nu caca lo'o cujuui' ngu' jii' yu. ³⁴ Li' ngxu'tyacui' ngu' cha' lo'o Jesús:

—Cua ndyuna ya lo'o nchcui' ngu' lo quityi' cusu' ji'na, cha' ndi'ya nscua, cha' ná nga'a cha' tye tsá jii' Cristo, nu ñati tlyu nu ta ycu'i Ndyosi jii' lijya —nacuĭ ngu'—. ¿Ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' nu'u cha' ntsu'u cha' cujuui' ca'a ngu' jii' lo crusi, jii' Cristo nu yaa chalyuu cha' caca ñati? ¿Ñi'ya ña'a ñati laca nu Cristo bi'?

³⁵ Li' ngxu'tyacui' Jesús cha' lo'o ngu':

—Tya xi ca tsá tya tyi'j na' slo cu'ma, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya jii' ñati —nacuĭ Jesús—. Bi' cha' juani yaa ma su nga'a cha' tsa ma lo'o tya xee ti, cha' ná cua'ni nu cuxi ngana jii' ma, nu cuxi nu nda talya chalyuu. Nu lo'o talya ña'a su ndya'a na, ná jlo ti' na ma nde ndya'a na li'. ³⁶ Lo'o jua'a cu'ma —nacuĭ Jesús jii' ngu'—, tso'o la si xñi ma cha' jna' laja lo'o tya ndi'j na' chalyuu, na' nu ta xee nu tyu'ú ne' cresiya jii' cu'ma ñati chalyuu. Li' tyucui tyiquee ma caca ma ñati jii' ycu'i Ndyosi.

Ndye nchcui' Jesús jua'a lo'o ngu', li' ngutu'u yu ndyaa yu ca su ná quije yu jii' ngu'.

Suu cha' xqui'ya bi' ná jlya ti' ngu' judío jii' Jesús

³⁷ Masi cua ngua'ni Jesús quiña'a cha' tlyu slo ñati bi', ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' nu nchcui' yu. ³⁸ Jua'a ngua cha' caca lcaa cha' nu nguscua jyo'o Isafas lo quityi jii' ycu'i Ndyosi cua sa'ni la:

Ndyosi Xu'na na', nacui' lo quityi bi' jii', ná ntaja'a ngu' re xñi ngu' cha' jinu'u, cha' nu nda ya lo'o ngu'.

Ná ngua cuayá ti' ngu' tsiya' ti si nu'u ndu'ni cha' tlyu slo ngu'.

Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'. ³⁹ Bi' cha' ná ngua ji'i ngu' judío bi' xñi ngu' cha' ji'i Jesús. Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o Isaías bi':

⁴⁰ Cua ndacu' ycu'i Ndyosi hique ngu' bi', ngua'ni Ni cha' cu'ü ti hique ngu' bi'.

Jua'a ngua cha' ná ña'a ngu' ni cha' laca bi', cha' ná caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'.

Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' ji'i cha' cuxi bi' li', nacui' ycu'i Ni.

⁴¹ Nguscua jyo'o Isaías jua'a cha' cua ngua tii cha' tlyu tsa caca nu Cristo; cha' ji'i ycu'i yu bi' nchcui' jyo'o Isaías li'.

⁴² Lo'o jua'a ngua, ndi'i xi ngu' nu laca cña nu jlya ti' ji'i Jesús; pana ntsii ngu' bi' ji'i ngu' fariseo, bi' cha' ná ntaja'a ngu' chcu'i ngu' cha' ji'i Jesús ca slo ñati. Ntsii ngu' si cua'a ngu' fariseo ji'i ngu' cha' nga'aa ca tsa' ngu' ne' laa ji'i tya'a ngu' judío. ⁴³ Ndiya la ti' ngu' bi' cha' tso'o ti chcu'i ñati chalyuu cha' ji'i ycu'i ngu'. Ná nti' ngu' cha' caca tso'o tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu'.

Tilaca laca nu sta qui'ya ji'i ñati chalyuu

⁴⁴ Li' cuij tsa nchcui' Jesús lo'o ngu':

—Nu lo'o ngusñi ñati cha' jna' ni, si'i ji'i sca ti na' jlya ti' ngu' bi' li'; lo'o ji'i ycu'i Ndyosi nu nda 'na lijya' nde chalyuu xñi ngu' cha' li' —nacui—. ⁴⁵ Lo'o ña'a ñati jna', li' ña'a ngu' ji'i ycu'i Ni nu nclyo cña jna'. ⁴⁶ Cua lijya' na' chalyuu cha' caca na' ñi'ya laca sca xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o xñi ñati cha' jna', li' nga'aa tyi'i ngu' chalyuu ñi'ya laca si ná ntsu'u xee ne' cresiya ji'i ngu' xchui' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁴⁷ Nda na' cha' lo'o ngu'; pana si cuna ngu' cha' bi', lo'o li' ná taquiya' ngu' ji'i cha' bi', si'i na' nu sta qui'ya ji'i ngu' bi' li' —nacui Jesús—. Ná lijya' na' cha' cua'ni cuayá' na' ji'i ñati chalyuu; cha' cua'ni lyaá na' ji'i ngu', bi' cha' lijya' na'. ⁴⁸ Pana cua ndyuna ñati lo'o nchcui' na' lo'o ngu'; bi' laca cha' nu tyanu cuentya ji'i ngu', nu lo'o cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi ji'i ngu' lo'o cua ndye chalyuu —nacui Jesús—. Ca li' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' na', nu ná ntaja'a xñi cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. ⁴⁹ Si'i chacuayá' ji'i ycu'i ca ti na' nchcui' na' lo'o ñati; ycu'i Ndyosi Sti na' nu cua nda jna' lijya' chalyuu, bi' laca nu ngulo cña 'na ñi'ya cha' nu ta na', ñi'ya ña'a cha' nu chcu'i na' lo'o ñati —nacui yu—. ⁵⁰ Jlo ti' na' cha' talo tsa lcaa cña nu nda Sti na' cha' cua'ni ma, ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ma si taquiya' ma ji'i cha' bi' —nacui Jesús ji'i ngu'—. Bi' cha' tsa ña'a cha' nu cua nchcui' Sti na' lo'o na', bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani.

13

Ngui' Jesús quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i

¹ Tyucuaa tsa tya lijyi cha' caca ta'a pascua bi'; jlo ti' Jesús cha' cua ngulala tyempo ji'i, cha' tyu'u yu chalyuu re tyaa yu ca slo ycu'i Ndyosi Sti yu. Xcu'i cua nu ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a ji'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' ji'i yu; lo'o ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee yu ña'a yu ji'i ñati bi' li', ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i.

² Laja li' cua ngua'ni nu xña'a cha' ngua'ya cha' hique Judas sñi Simón Iscarote cha' cujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi. ³ Jlo ti' Jesús cha' lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu cua nda Ni ji'i yu. Lo'o jua'a jlo ti' yu cha' cua ngutu'u yu ca slo ycu'i Ndyosi yaa yu chalyuu, cha' cua tyaa ti yu ca slo ycu'i Ndyosi chaca quiya'. Masi jlo ti' Jesús cha' bi', ⁴ pana ndatu Jesús to' mesa laja

lo'o ndyacu ngu' *sij*, ngulo yu late' tyucui nu lacu' yu, ndaya' yu chaca late' cha' sca' yu sii' yu; ⁵ li' ngujui' yu hitya ne' sca tsi'yu, ndyaa ngui' yu quiya' ngu' nu ndyaca tsa'a jii', nguxquityi yu quiya' ngu' lo'o late' nu ndyaca' sii' yu.

⁶ Lo'o ndyalaa Jesús ca su ntucua Simón Pedro, li' nchcui' Pedro lo'o yu:

—¿Ha nu'u, cusu'? ¿Ha qui' nu'u quiya' na'? —nacui' Pedro jii'.

⁷ —Ná nchca cuayá' ti' nu'u juani ni cha' laca ndyu'ni na' jua'a —nacui' Jesús jii'—, pana ca tiya' la xi caca cuayá' ti' nu'u.

⁸ —Ná caja chacuayá' jinu'u qui' nu'u quiya' na' tsiya' ti —nacui' Pedro li'.

Nguxtyacui Jesús cha' lo'o Pedro li':

—Ná caca tyu'u cha' jinu'u lo'o na' si ná qui' na' quiya' nu'u —nacui' yu.

⁹ —Tso'o lacua, cusu' —nacui' Simón Pedro li'—. Si'i quiya' ti na' qui' nu'u lacua, lo'o ya' na' lo'o scua' que na' xcaata nu'u.

¹⁰ —Lubii tsa tyucui ña'a na si cua ndyaata na chcu —nacui' Jesús li'—, nga'aa nti' na caata na chcu chaca quiya' li'. Pana quiya' ti na tyaati' lo'o tyati' na ni'i. Lo'o jua'a cu'ma, masi lubii tsa cresiya jii' ma, tya ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya jii'.

¹¹ Jua'a nacui' Jesús: “Ntsu'u chaca yu laja cu'ma nu ná lubii cresiya jii'”, nacui, cha' cua jlo ti' Jesús tilaca laca nu cuju' cresiya jii' yu jii' ngu' cuxi.

¹² Lo'o ndye ngui' Jesús quiya' ngu', xa' ndyacu' ste' yu, xa' ndyaa tucua yu to' mesa. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—¿Ha ngua cuayá' ti' ma na laca nu ngua'ni na' lo'o ngui' na' quiya' ma jua'a? —nacui' yu—. ¹³ “Mstru”, ndu'ni ma 'na; “Xu'na ya”, ndu'ni ma 'na, lo'o chañi tsa cha' bi'. Jua'a laca na' cuentya jii' ma —nacui' yu—. ¹⁴ Na' nu laca Xu'na ma, na' nu laca Mstru jii' ma ni, cua ngui' na' quiya' ma; bi' cha' jua'a ntsu'u cha' qui' ycu' ma quiya' tya'a ma —nacui' yu—. ¹⁵ Ngua ti' na' cha' ña'a ma ñi'ya nu ngua'ni na', cha' ñi'ya ngua'ni na' lo'o nguxtyucua na' jii' ma, jua'a ntsu'u cha' cua'ni ma cha' xtyucua ma jii' tya'a ma —nacui' Jesús jii' ngu' nu ndyaca tsa'a jii'—. ¹⁶ Cha' liñi nchcui' na' lo'o cu'ma, cha' ñati nu laca xu'na ngu', bi' laca loo jii' ngu', si'i msu nu laca loo; ñati nu nclyo cña jii' nu tsa lquich'i, bi' laca loo, si'i nu ndya'a lquich'i ti. ¹⁷ Lo'o juani lo'o ngua cuayá' ti' ma lcaa ña'a cha' nu nda ca ti na' lo'o ma, tso'o tsa caca tyiquee ma li', si taquiya' ma jii' cha' bi' —nacui'—.

¹⁸ Ná nchcui' na' jii' lcaa cu'ma. Jlo ti' na' ti jii' ngusubi na' cha' caca tsa'a ngu' jna' —nacui' Jesús—. Tya sa'ni nguscua ngu' sca cha' jii' ycu' Ndyosi lo quityi ndi'ya: “La cui' ñati nu stu'ba ndyacu tyaja lo'o na', bi' laca nu xu'u tya'a lo'o na' juani”; jlo ti' na' cha' nga'a cha' caca cha' bi' —nacui' Jesús—.

¹⁹ Na nda ti na' sca cha' lo'o ma juani, nu lo'o tya lyiji caca cha' bi'; lo'o cua ngua jua'a, li' caca jlya ti' ma jna', cha' chañi cha' laca na' nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi nu lijya chalyuu, ñi'ya nu ni na' jii' ma. ²⁰ Ta na' sca cha' liñi lo'o ma —nacui' yu—. Nu lo'o taquiya' ma jii' sca ñati nu ta na' cha' tya'a slo ma, li' stu'ba laca si taquiya' ma jna'; lo'o taquiya' ma jna', li' stu'ba laca si taquiya' ma jii' ycu' Ndyosi Sti na' nu nda jna' lijya.

Ndacha' Jesús jii' ngu' tilaca laca nu cuju' cresiya jii' yu jii' ngu' xña'a

²¹ Lo'o nchcui' Jesús jua'a, ti'i tsa nti' cresiya jii' yu nda yu cha' lo'o ngu' bi': —Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma juani, cha' ntsu'u sca ngu' tya'a ma nu cuju' cresiya 'na jii' ngu' cuxi —nacui' Jesús li'.

²² Ndube tsa ti' ngu' nu ndyaca tsa'a jii', nguxña'a ngu' jii' tya'a ngu' li'; ná nda ngu' cuentya tsiya' ti ti jii' cha' nu nchcui' yu. ²³ Pana ntsiya tsaca lo

ngocaa' cacua ti su ntucua Jesús; tyaca'a tsa nu qui'yu bi' jil' Jesús, ²⁴ bi' cha' ngua'ni que ti Simón Pedro jil' yu bi', nchcuane jil':

—¿Ti jil' nchcui' nu cusu' lo'o nacuj jua'a?

²⁵ Bi' cha' ngusni yane nu qui'yu bi' nde chu' ña'a ntsiya ti, cha' caca cacua la jil' Jesús. Li' nchcui' lo'o Jesús:

—Xu'na, ¿tilaca laca nu bi'? —nacuj.

²⁶ —Ndi'ya' cua'ni na' —nacuj Jesús jil' li'—. Ta'a na' sa yu'be tyaja 'na ne' ca'ña scuaa re. Ñati nu ta na' yu'be tyaja bi' jil' cha' cacu, nu bi' laca nu ni na' jil' ma.

Li' nda'a Jesús sa yu'be tyaja ne' ca'ña, nda jil' Judas, sñi' Simón Iscariote. ²⁷ Lo'o ngusñi Judas jil' tyaja bi', la cui' hora bi' ndyatí ycuí' nu xña'a nu naa Satanás, ndyaa ne' cresiya jil' nu Judas bi'. Li' nacuj Jesús jil':

—Yaa clya nu'u lquichí cua hí.

²⁸ Ná tucui nu ntucua to' mesa ngua cuayá' ti' ni cha' laca nchcui' Jesús lo'o Judas jua'a. ²⁹ La cui' Judas laca nu laca loo jil' cujuí cñi nu tsa tlyu ntsu'u cñi jil' lcaa ngu' bi'; bi' cha' ntsu'u ngu' nu ngua ti' cha' cua ngulo Jesús cña jil' cha' tsa cu'ya sca na nu cua'nijo'o jil' ngu' cha' caca ta'a; jua'a ngua ti' xa' la ngu' cha' ntsu'u cña jil' Judas cha' tsa ta msta jil' ngu' ti'. ³⁰ Bi' cha' lo'o ndye ndyacu Judas tyaja bi', ngutu'u ndyaa ña'a talya ti li'.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

³¹ Lo'o ngutu'u Judas ndyaa, li' nchcui' Jesús lo'o ñati nu ndyanu bi':

—Cua ndyu'ni ycuí' Ndyosi cha' caca tlyu na', na' nu cua lijyaa chalyuu cha' caca na' ñati —nacuj yu—. Lo'o jil' ycuí' Ni cua'ni tlyu ngu' xqui'ya na' —nacuj—. ³² Nu lo'o ndu'ni na' cha' caca tlyu Sti na' xqui'ya cha' laca na' Sñi' ycuí' Ni, la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tlyu la na'; yala ti cua'ni Ni jua'a.

³³ Sñi' na' —nacuj Jesús jil' ngu' bi' li'—, tya xi ca tsá tya tyi' na' nde chalyuu lo'o ma. Ñi'ya nu ni na' jil' ngu' judío tya tsubi', la cui' ti cha' ta na' lo'o ma juani: Tsaana ma jna', pana ná caja chacuayá' tsa ma ca su tsa'a —nacuj yu—. ³⁴ Nde chcui' na' sca cña cucui lo'o ma cha' cua'ni ma: Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil' tya'a ñati ma; ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil' ma, la cui' jua'a nga'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil' tya'a ñati ma.

³⁵ Li' caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca ma, si tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil' tya'a ñati ma —nacuj Jesús.

Nacuj Jesús cha' cua' xtyanu ti Pedro jil'

³⁶ Li' nchcui' Simón Pedro lo'o Jesús:

—Xu'na —nacuj—, ¿macala tsa nu'u?

—Ná caja chacuayá' cha' tya'a nu'u lo'o na' ca su tsa'a —nacuj Jesús—. Ca tya' la tsa nu'u.

³⁷ Li' nchcuane Pedro jil' yu:

—¿Ni cha' laca ná nti' nu'u cha' tya'a na' lo'o nu'u ca su tsa nu'u juani ti? —nacuj—. Cajaa na' si caca clyaa ycuí' nu'u.

³⁸ —¿Ha chañi hí cha' tyaja'a nu'u cajaa cha' clyaa na'? —nacuj Jesús jil'—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani: Lo'o tya lyiji ti xi'ya ndye'e nde tlya, sna quiya' xacuj nu'u cha' jil' ngu' cha' ná nslo nu'u 'na.

14

Nclyu'u Jesús chaca tyucuii cucui ji'na

¹ Ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma cuentya 'na —nacuj Jesús jil' ngu' li'—. Cua ngusñi ma cha' jil' ycuí' Ndyosi, jua'a xñi tso'o ma cha' jna' li'. ² Quiña'a

tsa su tso'o ntsu'u su tyi'i mā ca slo ycu'i Ndyosi Sti na'. Tsa'a na' ca bi' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i mā. Ná nchcui' na' lo'o cu'mā jua'a, si si'i cha' liñi nu nchcui' na' lo'o mā —nacui' Jesús—. ³ Lo'o jua'a tsa'a na' cha' cua'ni cho'o na' su tyi'i mā, li' caā na' lo yuu chaca quiya', caqui'ya na' ji'i mā cha' tyi'i mā lo'o na'. ⁴ Cua jlo ti' mā macala su tsa'a na', jlo ti' mā ñi'ya nu cua'ni na' cha' tsa'a ca jua.

⁵ —Cusu' —nacui' Tomás—, ná jlo ti' ya macala tsa'a nu'u. ¿Ñi'ya cua'ni ya cha' quije tyucui' bi' ji'i ya? —nacui' ji'i Jesús.

⁶ —Na' laca nu nclyu'u tyucui' —nacui' Jesús li'—, na' nclyu'u lcaa cha' nu liñi ca; na' ndā chalyuu tso'o ji'i ngu', chalyuu nu ná nga'a cha' tye. Ná taca ji'i ngu' tyalaa ngu' ca slo ycu'i' Ndyosi si ná lo'o na' —nacui' Jesús—. ⁷ Ndyuloo mā 'na, bi' cha' jua'a cua ndyuloo mā ji'i Sti na' li'; cua ndyuloo mā ji'i Ni juani, cha' cua na'a mā ji'i ycu'i' Ni nu lo'o cua na'a mā jna'.

⁸ Li' nchcuae Felipe ji'i Jesús:

—Cusu' —nacui'—, culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya, tsa bi' ti cha' nti' ya.

⁹ —Felipe —nacui' Jesús ji'i—, cua tyuu tsa tsā ndi'i na' lo'o cu'mā, ¿ha tya lyiji tyuloo mā jna'? —nacui'—. Cua na'a mā 'na, bi' cha' jua'a ji'i Sti na' cua na'a mā li'. ¿Na laca nti' nu'u lo'o ndi'ya nchcui' nu'u lo'o na': Culu'u nu'u ji'i Sti nu'u ji'i ya? —nacui' Jesús ji'i Felipe—. ¹⁰ ¿Ha ná jly'a ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu'i' Ndyosi Sti na'? Lo'o jua'a lcaa hora ndi'i ycu'i' Ndyosi Sti na' lo'o na' —nacui'—. Si'i cha' nu ngulo híque ti na' nu nchcui' na' lo'o mā; stu'ba ntsu'u cha' ji'i Sti na' lo'o na', lo'o ycu'i' Ni laca nu nclyo cña 'na, ñi'ya nu cua'ni na'. ¹¹ Xñi mā cha' jna' lacua, cha' nu nacui' na' ji'i mā cha' stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o ycu'i' Ndyosi Sti na'. Si ná caca jly'a ti' mā 'na jua'a, li' tso'o masi xqui'ya cña tonu nu ndu'ni na', bi' cha' jly'a ti' mā jna' —nacui' Jesús—. ¹² Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani, cha' lcaa ñati' nu xñi cha' jna', taca cua'ni ngu' la cui' ña'a cña tonu nu ndu'ni ycu'i' na'; lo'o jua'a tlyu la cña caca cua'ni ngu' bi' li', cha' cua ty'a ti na' ca su ndi'i ycu'i' Ndyosi Sti na' —nacui' Jesús—. ¹³ Bi' cha' juani lcaa cha' nu ña mā ji'i ycu'i' Ndyosi chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' —nacui'—. Jua'a ji'i ycu'i' Ndyosi Sti na' cua'ni tlyu ngu', nu lo'o cua'ni tlyu ngu' 'na nu laca Sñi' ycu'i' Ni. ¹⁴ Lcaa cha' nu ña mā ji'i Sti na' chacuayá' jna', cua'ni na' cha' bi' li'.

Caq Xtyi'i ycu'i' Ndyosi xtyucua Ni ji'na

¹⁵ 'Taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o mā, si chañi cha' ntsu'u tyiquee mā 'na —nacui' Jesús—. ¹⁶ Lo'o tya'a na', li' chcui' na' lo'o ycu'i' Ndyosi Sti na' cha' ta Ni chaca nu xtyucua ji'i mā; bi' laca Xtyi'i ycu'i' Ndyosi nu laca suu lcaa cha' liñi. Tyanu nu bi' lo'o mā ña'a cuayá' nu tye chalyuu —nacui'—. ¹⁷ Ná caca tyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i ñati' cuxi, cha' ná nchca ña'a ngu' bi' ji'i Ni, ná nslo ngu' tilaca laca ycu'i' Ni. Nu cu'mā, nslo mā ji'i Ni xqui'ya cha' ndi'i nu bi' lo'o mā, lo'o jua'a cua tyanu ti Ni ne' cresiya ji'i mā —nacui' Jesús ji'i ngu'—. ¹⁸ Ná xtyanu na' ji'i mā ycu'i' ti mā, ñi'ya si laca mā ñati nu ná tucui ntsu'u ji'i mā —nacui'—, tya caā na' su ndi'i mā chaca quiya'. ¹⁹ Ca tiya' la xi, li' nga'aa ña'a ñati' chalyuu jna'; pana cu'mā, tya ña'a mā jna'. Li' caca tso'o tyiquee mā, xqui'ya cha' lu'ú na'. ²⁰ Lo'o jua'a caca cuayá' ti' mā cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o Sti na', cha' ntsu'u cha' ji'i mā lo'o na' —nacui' Jesús—, lo'o jua'a ntsu'u cha' jna' lo'o cu'mā. ²¹ Lcaa ñati nu chañi cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', bi' laca ñati nu cua'a jyaca ji'i lcaa cha' nu chcui' na' lo'o ngu'; taquiya' ngu' bi' ji'i cha' bi' —nacui'—. Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jna', jua'a Sti na' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ngu' bi' li'. Lo'o

na', tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' bi', cuati culu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' ñi'ya nu laca ycu'i Na'.

²² Li' nchcui' nu chaca Judas bi', si'i nu naa Judas Iscariote:

—Nu lo'o nacui' nu'u cha' culu'u nu'u ñi'ya nu laca ycu'i ca nu'u ji'i cuare ti, ná lo'o ji'i xa' ñati, ¿ñi'ya ta nti' nu'u, Xu'na? —nacui' nu Judas bi' ji'i Jesús.

²³ —Ñati nu chañi' cha' ntsu'u tsa tyiquee jna', taquiya' ngu' ji'i lcaa cha' nu nchcui' na' lo'o ngu' —nacui' Jesús—. Lo'o li' tso'o tsa caca tyiquee ycu'i Ndyosi Sti na' ña'a Ni ji'i ngu' bi'. Cuati caa ya lo'o Sti na' cha' tyanu ya lo'o ngu' bi' —nacui' Jesús—. ²⁴ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee jna', ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'. Cua ndyuna cu'ma cha' nu nda Sti na' ña cha' culu'u ji'i ma, cha' si'i sca cha' nu nda'ya hique ti na' laca cha' nu nda na' lo'o ma.

²⁵ 'Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o tya ndi'i ti na' lo'o ma. ²⁶ Tiya' la li' caca cuayá' la ti' ma lcaa cha', nu lo'o culu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' bi' ji'i ma —nacui' Jesús—. Na cua ta ti ycu'i Ndyosi Sti na' ji'i Xtyi'i ycu'i Ni cha' caa Ni chalyuu cha' xtyucua Ni ji'i ma lcaa hora chacuayá' jna'. Lo'o jua'a cua'ni nu bi' cha' tyi'u ti' ma lcaa cha' nu cua nchcui' na' lo'o ma.

²⁷ 'Ndi'ya cua'ni na' lo'o ma cha' cua tya'a ti na': cua'ni na' cha' ti ti tyi'i tyiquee ma. Ná nchca ji'i ñati chalyuu tyi'i ti ti ngu', pana ycu'i na' cua'ni na' cha' ti ti tyi'i ma —nacui' Jesús—. Nga'aa culacua tsa ti' ma, nga'aa cutsi ma —nacui—. ²⁸ Cua ndyuna ma lo'o nchcui' na' ndi'ya: “Tya'a na', pana ca tiya' la li' caa na' su ndi'i ma chaca quiya'”. Bi' cha' taca ca cha ti' ma lo'o cua ma cha' cua tya'a ti na' slo ycu'i Ndyosi Sti na', si chañi' cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jna'. Cua tlyu la cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi Sti na', sube la cha' jna' —nacui' Jesús—. ²⁹ Jua'a ni na' ji'i ma lo'o tya lyiji caca cha' bi'; pana lo'o cua ndya'a na', li' taca jlyu ti' ma cha' bi'.

³⁰ 'Nga'aa quiña'a tsa cha' chcui' na' lo'o ma juani —nacui' Jesús li'—. Cua lijya nu xña'a nu laca loo nde chalyuu, cua lijya nu bi' ca su ndi'i na re. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i nu bi' cha' caca loo jna'. ³¹ Pana nga'a cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na', bi' cha' ndu'ni na' lcaa cña nu nclyo ycu'i Ni 'na —nacui' Jesús—. Pana juani tyatu clya ma, ya'a clya ma lo'o na'.

15

Yaca si'yu lo'o sta' yaca si'yu bi'

¹ 'Na' laca ñi'ya laca sca suu yaca nu nda si'yu tyixi, jua'a laca na' —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Lo'o ycu'i Ndyosi Sti na' laca nu ca ji'i yaca bi'. ² Tso'o tsa ña'asi' Sti na' ji'i lcaa sta' yaca bi', lo'o na' laca yaca bi'. Ca quiya' sta' yaca nsi'yu Ni ji'i, nu lo'o ná nda si'yu lo tsiya' ti. Nsubii Ni xi lo yaca nu nda si'yu tso'o, cha' tya quiña'a la si'yu tyu'u lo bi'; ³ lo'o jua'a cu'ma ni —nacui' Jesús—, cua laca ngusubii na' ji'i ma nu lo'o ngusñi ma cha' nu nchcui' na' lo'o ma. ⁴ Cua'ni stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' stu'ba ti nchca tyiquee na' lo'o ma. Ndi'ya laca ñi'ya si laca na' sca suu yaca, lo'o jua'a cu'ma laca ma sta' yaca bi' —nacui—. Pana sca sta' yaca si'yu ni, nga'aa ta sta' bi' si'yu si si'yu ngu' ji'i ca quiya' sta' bi'; sca ti si stu'ba ti caluu sta' bi' ñi'ya ntucua ti ji'i suu yaca, li' ta sta' bi' si'yu —nacui—. Jua'a lo'o cu'ma, ná taca tyu'u cha' tso'o ne' cresiya ji'i ma cha' xtyucua ma ji'i xa' ñati si ná stu'ba caca tyiquee ma lo'o na'.

⁵ 'Ñi'ya laca suu yaca nu nda si'yu tyixi ji'i, jua'a laca na' cuentya ji'i ma, cha' na' laca suu cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma —nacui' Jesús ji'i ngu'—. Ñi'ya laca sta' yaca bi', jua'a laca cu'ma, si ngusñi ma cha' 'na. Stu'ba ti caca tyiquee

mā lo'o na', li' caja quiña'a la cha' tso'o nu tyu'u ne' cresiya ji'j mā su ndi'j mā chalyuu, si laca na' suu cha' tso'o ji'j mā. Ni sca cha' ná caca ji'j mā si ná stu'ba caca tyiquee mā lo'o na' —nacuj Jesús—. ⁶ Culaya' Sti na' ji'j ñati nu ná stu'ba nchca tyiquee ngu' lo'o na', ñi'ya lo'o nchcuāa ngu' sta' yaca nu cua ndyanaa; nxuti'j montón ngu' sta' yaca btyi bi', nsta ngu' ji'j lo quii' cha' tye tyaqu' bi'.

⁷ Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee mā lo'o na' —nacuj Jesús—, nu lo'o tyanu cha' nu nchcui' na' ne' cresiya ji'j mā, li' taca jña mā sca cha' ji'j Sti na', lo'o jua'a ta Ni cha' bi' ji'j mā. ⁸ Cua'ni tlyu ngu' ji'j ycu' Ndyosi Sti na', si ña'a ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni mā lo'o xa' ñati. Li' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' ñati nu ndyaca tsa'a 'na laca mā —nacuj—. ⁹ Ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Sti na' ña'a Ni jna', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'j cu'mā. ¹⁰ Lcaa tsā tyi'u ti' mā su ndi'j mā cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'j mā. Jua'a tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'j mā si taquiya' mā ji'j lcaa cha' nu nda na' lo'o mā. Lo'o jua'a na' —nacuj Jesús— cua ngua'ni na' lcaa cña nu ngulo Sti na' 'na. Jlo ti' na' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jna' tyucui su ndi'j na'.

¹¹ Nchcui' na' jua'a lo'o cu'mā, cha' lo'o ña'a mā cha' chaa ti' na' ndu'ni na' cña ji'j ycu' Ndyosi Sti na', la cui' jua'a cu'mā, ná nga'a cha' tye cha' caca chaa ti' mā. ¹² Nde laca cña nu ta na' ji'j mā —nacuj Jesús—, cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā ji'j tya'a ñati mā, ñi'ya ntsu'u tyiquee na' ña'a ji'j mā. ¹³ Si jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'j tya'a tso'o na, li' cua'ni lyaá na' ji'j ngu' bi', masi cajaa ycu' na; nga'aa ntsu'u xa' cña tlyu la nu caca cua'ni na' cha' xtyucua na' ji'j tya'a tso'o na. ¹⁴ Tya'a tso'o na' laca cu'mā si taquiya' mā ji'j cha' nu nda na' lo'o mā —nacuj Jesús—, ¹⁵ nga'aa ñacui' na' cha' msu jna' laca mā. Sca msu ti ni, ná jlo ti' yu lcaa cña nu ntsu'u ji'j xu'na yu. Ni na' cha' tya'a tso'o na' laca mā, cha' cua ngulu'u na' ji'j mā lcaa cha' nu cua ndyuna na' slo Sti na'. ¹⁶ Si' i' cu'mā nu ngusubi mā 'na cha' tya'a mā lo'o na' —nacuj Jesús—, na' laca nu cua nchcui' na' lo'o mā clyo. Tya li' ngulo na' cña ji'j mā cha' xcu' cha' tso'o tyu'u ne' cresiya ji'j mā, cha' jua'a talo cña tso'o nu ndu'ni mā; li' cua'ni Sti na' lcaa cha' nu jña mā ji'j Ni chacuayá' 'na. ¹⁷ Bi' cha' juani ndulo tsa cña re ji'j mā cha' cua'ni mā: cha' tso'o tsa caca tyiquee mā ña'a mā ji'j tya'a ñati mā.

Na lya' ti' ñati chalyuu ji'j Jesús lo'o jua'a ji'j ñati ji'j

¹⁸ Tya nchcui' la Jesús lo'o nu ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j li'!

—Chañi cha' ntsu'u quiya' liye' ti' ti' tya'a ñati mā ji'j mā. Ná cube tsa ti' mā li', cua jlo ti' mā cha' tya clyo la jua'a ngua'ni liye' ti' ngu' jna' —nacuj Jesús—. ¹⁹ Si cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati cuxi nde chalyuu, li' chcui' tso'o ngu' lo'o mā, ñi'ya si laca mā tya'a ngu'. Pana juani nga'aa ntsu'u cha' ji'j mā lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu, cha' cua ngusubi na' ji'j mā cha' caca mā ñati 'na; bi' cha' liye' tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'j mā —nacuj—. ²⁰ Tyi'u ti' mā cha' nu nchcui' na' lo'o mā tsubi': “Nu laca loo laca nu nclyo cña, si' i' ngu' msu ti’”. Ñi'ya ndu'ni lya' ti' ngu' jna', jua'a cua'ni lya' ti' ngu' ji'j mā. Ná ndaquiya' ngu' ji'j cha' nu ngulu'u na' ji'j ngu', la cui' jua'a ná taquiya' ngu' ji'j cha' nu chcui' cu'mā lo'o ngu' bi'. ²¹ Jua'a cua'ni ngu' lo'o cu'mā xqui'ya na' —nacuj Jesús—, cha' ná nslo ngu' tilaca laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu.

²² Ná ntsu'u qui'ya ji'j ngu' bi' lo'o bilya caa na' chcui' na' lo'o ngu'; pana juani ni, nga'aa cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi ji'j ngu' bi' ji'j cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Nu lo'o liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', jua'a ji'j ycu' Ndyosi Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji'j Ni —nacuj Jesús—. ²⁴ Ná ntsu'u qui'ya ji'j ngu' bi' clyo, pana juani ni, cua nguti'j na' slo ngu' bi', cua ngua'ni na' cña nu ná caca ji'j xa' ñati cua'ni; cua na'a ngu' lcaa ña'a cña tonu nu ngua'ni na', bi' cha' liye' ti' ngu'

ña'a ngu' jna'. Lo'o jua'a jil'i Sti na' liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i Ni, bi' cha' cua ndyanu yabe' hichu' ngu' bi' —nacuj Jesús—. ²⁵ Nga'a cha' caca cha' jua'a, cha' nu nscua lo quityi cusu' jil'i ngu' bi'; ndi'ya nchcui' cha' bi': "Liye' ti' ngu' ña'a ngu' jna', masi ná ntsu'u suu' cha' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' jua'a".

²⁶ Cua'ni na' cha' caa' nu laca Xtyi'i ycu'i Ni lo yuu, Xtyi'i nu ndu'u slo ycu'i Ndyosi —nacuj Jesús—. Bi' laca nu culu'u jil'i ma lcaa cha' nu liñi ca, bi' laca nu xtyucua jil'i ma lcaa tyempo chacuayá' 'na. Nu lo'o caa' nu bi' lo yuu, li' culu'u Ni lcaa cha' liñi nu ntsu'u 'na jil'i ma —nacuj Jesús—. ²⁷ Lo'o cu'ma ni, cua nguti'j ma lo'o na' tya clyo, bi' cha' taca jil'i ma chcu'i liñi ma cha' jna' lo'o xa' ñati.

16

¹ Yala la nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o ma, cha' ná xtyanu ma cha' jna' lo'o cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma, ² masi ná ta ngu' chacuayá' jil'i ma cha' tsa ma ne' laa jil'i ngu' li' —nacuj Jesús—. Tyalaa sca tyempo nu culacua ti' ngu' cha' cña tacati cua'ni ngu' si cujuui ngu' jil'i ngu' tya'a ma. ³ Jua'a cua'ni ngu' bi', cha' ná nslu ngu' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na'; la cui' jua'a ná nslu ngu' jna' —nacuj Jesús—. ⁴ Cua nchcui' na' lcaa cha' bi' lo'o ma juani, cha' nu lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca tyi'u ti' ma ñi'ya nu cua nchcui' na' lo'o ma juani.

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi

'Tya clyo ná nda na' cha' bi' lo'o ma, cha' tya ndi'j na' lo'o ma —nacuj Jesús—. ⁵ Pana juani cua tsa'a ti na' ca su ndi'j ycu'i Ndyosi Sti na' nu nda 'na liyaa, masi bilya xcuane ma jna' ma nde tsa'a. ⁶ Xñi'j tsa ti' ma xqui'ya cha' nu nda na' lo'o ma tsa. ⁷ Pana ná cube tsa ti' ma. Cha' liñi nda na' lo'o ma juani —nacuj Jesús—, cha' tso'o la tyi'j ma si cua ndya'a na'. Ná caa' Xtyi'i ycu'i Ni nu xtyucua jil'i ma lcaa tsa si ná tya'a na', cha' nu lo'o tya'a na', li' ta na' jil'i nu bi' caa' Ni. ⁸ Nu lo'o caa' Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo yuu chalyuu —nacuj Jesús—, cua'ni Ni cha' cube ti' lcu'a ti tya'a ñati chalyuu cha' ntsu'u qui'ya nu ngusta ycu'i Ndyosi jil'i ngu'; jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ñati jna', cha' liñi tsa laca ycu'i na'; jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ñati cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi jil'i lcaa ñati chalyuu —nacuj—. ⁹ Cua'ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' cube ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya jil'i ngu' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' jlo ti' ngu' cha' ná ndaquiya' ngu' jil'i cha' nu nchcui' na' —nacuj Jesús—. ¹⁰ Lo'o jua'a cua'ni Ni cha' tyi'u ti' ngu' jna' cha' liñi tsa ndu'ni na', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' na'; pana cua tsa'a ti na' slo ycu'i Ndyosi Sti na', lo'o li' nga'aa ña'a ma 'na —nacuj—. ¹¹ Jua'a cua'ni Ni cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ycu'i Ndyosi jil'i lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' cua ngusta Ni yabe' hichu' nu xña'a nu laca loo jil'i ñati chalyuu.

¹² Tya quiña'a la cha' ntsu'u cha' nti' na' chcu'i na' lo'o ma nquicha' —nacuj Jesús jil'i ñati nu ndyaca tsa'a jil'i—, pana ná talo ma cua'a jyaca ma jil'i cha' bi' juani, cha' tucui tsa cha' bi'. ¹³ Nu lo'o caa' Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu tyu'u nde slo ycu'i Ni, li' culu'u nu bi' lcaa cha' nu liñi ca jil'i ma; li' chcu'i liñi nu bi' lo'o ma lcaa cha' nu cuentya 'na —nacuj—. Ná chcu'i nu bi' chacuayá' jil'i ycu'i ca Ni; tsa ña'a cha' nu cua ndyuna ti Ni ca slo ycu'i Ndyosi, bi' ti cha' ta nu bi' lo'o ma —nacuj Jesús—. Lo'o jua'a ta nu bi' cha' lo'o ma, lcaa cha' nu caca jna'. ¹⁴ Cua'ni tlyu Xtyi'i ycu'i Ni jna'. Lcaa cha' nu culu'u nu bi' jil'i ma, cha' jna' laca bi'; na' laca suu' cha' bi' —nacuj Jesús jil'i ngu' nu ndyaca tsa'a jil'i—. ¹⁵ Lcaa cha' nu ntsu'u jil'i ycu'i Ndyosi Sti na' cua nda Ni 'na; bi' cha' ni na' jil'i ma lacua, cha' lcaa cha' nu culu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi jil'i ma, cha' jna' laca bi'.

Caca chaa ti' na, masi xñi'í tsa ti' na ndi'í na

16 'Ca tiya' la xi, nga'aa ña'a mā jna', xqui'ya cha' tya'a na' slo ycu'í Ndyosi Sti na'; pana tiya' la li' ña'a mā jna' chaca quiya' —nacu'í Jesús.

17 Lo'o li' ntsu'u xi ngu' nu ndyaca tsa'a jí'í Jesús nu ndi'ya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Nacu'í nu cusu' cha' ngulala ti cha' nga'aa ña'a na jí'í ycu'í yu —nacu'í ngu' bi'—. Lo'o li' nacui' yu cha' tiya' la ña'a na jí'í yu chaca quiya'. Lo'o jua'a chaca cha' nacui' nu cusu', cha' tsa'a yu ca slo ycu'í Ndyosi Sti yu. 18 ¿Ñi'ya ntsu'u ta cha' nu nchcui' nu cusu' jua cha' "tiya' la xi"? —nchcuane ngu' jí'í tya'a ngu'—. Ná jlo ti' na ni cha' laca nchcui' nu cusu' jua'a.

19 Cua jlo ti' Jesús lcaa ña'a cha' nu nti' ngu' xcuane ngu' jí'í, bi' cha' nguxytacu'í yu cha' lo'o ngu' bi' li':

—Cua nacui' na' jí'í mā cha' ca tiya' la xi nga'aa ña'a mā jna', lo'o jua'a ca tiya' la, li' ña'a mā jna' chaca quiya'. ¿Ha xqui'ya cha' bi' nchcui' tsa mā lo'o tya'a mā? 20 Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani —nacu'í Jesús jí'í ngu' bi' li'—, cha' chañi xi'ya mā, chañi cunaa mā nu lo'o cua ndya'a na', masi chaa ti' xa' la ñatí chalyuu. Pana ná cube tsa ti' mā, masi xñi'í ti' mā; caca chaa ti' mā lo'o tyu'ú na' chaca quiya' li'. 21 Lo'o cua ndyalaa hora cha' cala sñi' sca nu cuna'a ni —nacu'í Jesús—, ti'í tsa cña caca jí'í nu cuna'a bi'; pana lo'o ngula cubi' bi', li' cilyaa ti' nu cuna'a bi' cha' ti'í tsa cña bi' jí'í, tso'o tsa ntsu'u tyiquee cha' cua laca ngula sca ñatí. 22 Lo'o jua'a cu'mā —nacu'í—, xti ti tyempo caca xñi'í ti' mā; pana caa na' caa na' na' jí'í mā chaca quiya', lo'o li' caca chaa ti' mā chaca quiya'. Ná tucui' taca cua'a jí'í mā cha' ná caca chaa ti' mā li'.

23 Nu lo'o tyalaa tyempo bi', nga'aa si'í jna' jña mā sca cha' —nacu'í Jesús—. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā, cha' lcaa cha' nu jña mā jí'í ycu'í Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na, ta Ni cha' bi' jí'í mā —nacu'í—. 24 Si'í chacuayá' 'na nguñiña mā cha' jí'í ycu'í Ndyosi Sti na' sa'ni la; pana jua'a jña mā cha' jí'í Ni juani, cha' caja cha' bi' jí'í mā, cha' xcu'í na caca chaa ti' mā su ndi'í mā li'.

Cua ntijiloo Jesús jí'í nu xña'a

25 Xcu'í cui'í ti nda na' lo'o mā —nacu'í Jesús—, cha' caca cuayá' ti' mā scaa cha'; pana tyalaa sca tsa lo'o nga'aa si'í cui'í ti chcu'í na' lo'o mā li', liñi ti ta na' cha' lo'o mā cha' jí'í ycu'í Ndyosi Sti na'. 26 Nu lo'o tyalaa tyempo bi' —nacu'í—, li' taca jña mā cha' jí'í ycu'í Ndyosi Sti na' chacuayá' 'na. Ná ni na' jí'í mā cha' chcu'í na' lo'o Sti na' cuentya jí'í mā, cha' jua'a ta Ni lcaa cha' nu jña mā jí'í Ni; 27 la cui' ycu'í Ndyosi Sti na' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jí'í mā. Ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', jua'a jly'a ti' mā cha' ca slo ycu'í Ndyosi ngutu'u na', bi' cha' ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jí'í mā —nacu'í—. 28 Nde su ndi'í Sti na' ngutu'u na' lijya na' nde chalyuu; lo'o juani cua tyu'u ti na' chalyuu, tsa'a na' ca slo Sti na' chaca quiya'.

29 Li' nchcui' ngu' nu ndyaca tsa'a bi' lo'o Jesús:

—Tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' nu nda nu'u lo'o ya juani —nacu'í ngu' jí'í—, nga'aa si'í ñi'ya nchcui' sca cui'í ti nda nu'u cha', 30 bi' cha' ná ntsu'u cha' xcuane ngu' ni tsaca cha' jinu'u. Juani tso'o tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jlo ti' nu'u lcaa ca cha', bi' cha' jly'a ti' ya cha' ca slo ycu'í Ndyosi ngutu'u nu'u.

31 Li' nacui' Jesús jí'í ngu':

—¿Ha jly'a ti' mā jna' juani? —nacu'í Jesús—. 32 Cua'a jyaca mā xi jí'í cha' nu chcu'í na' re laca: Cua ngulala ti hora, cua la cui' hora ndyaca juani cha' tyaa mā toni'í jí'í scaa mā. Li' tyanu na' ycu'í ti na' —nacu'í—, pana si'í sca ti na' tyanu na', cha' stu'ba ndi'í Sti na' lo'o na'. 33 Cua nda na' lcaa cha' bi' lo'o mā cha' ti' ti tyi'í tyiquee mā xqui'ya na' —nacu'í—. Nde chalyuu ti'í ti'

ñati ña'a ji'i ma. Pana ná cube ti' ma, cua'ni tlyu tyiquee ma; na' laca loo nde chalyuu, cha' cua ntijiloo na' tsiya' ti ji'i nu xña'a.

17

Nchcui' Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti yu cuentya ji'i ñati ji'i

¹ Lo'o ndye nchcui' Jesús cha' bi', li' nguxña'a yu nde cua, lo'o jua'a cuji tsa nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu:

—Chcui' na' lo'o nu'u, cha' nu'u laca Sti na' —nacui—, Cua ndyalaa hora 'na cha' cajaá. Lo'o juani cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', cha' laca na' Sñi' nu'u, cha' li' taca cua'ni na' cha' caca tlyu la ycui' nu'u. ² Na cua nda nu'u chacuayá' jna' cha' caca na' loo ji'i lcaa ñati, cha' ta na' chaca chalyuu ji'i ñati nu nda nu'u 'na, chalyuu nu ná nga'a cha' tye —nacui Jesús ji'i ycui' Ndyosi Sti yu—. ³ Chalyuu nu ta na' ji'i ngu' laca cha' tyuloo ngu' jinu'u, nu'u nu laca sca ti ycui' Ndyosi nu ntucua nde cua; lo'o jua'a tyuloo ngu' jna', cha' laca na' Jesucristo nu nda nu'u lijyaa.

⁴ Nde lo yuu re su nguti'i na' cua ngua'ni na' cha' tlyu tsa laca nu'u —nacui Jesús—, jua'a cua ndye ngua'ni na' lcaa cña nu nda nu'u 'na cha' cua'ni na' ca nde. ⁵ Sti na' laca nu'u, bi' cha' cua'ni nu'u cha' caca tlyu la na', ñi'ya ngua nu lo'o nguti'i na' lo'o nu'u tya clyo lo'o tya lyiji xana chalyuu. Cua'ni nu'u cha' caca tlyu na', la cui' ñi'ya laca tlyu nu'u ca su ntucua nu'u.

⁶ Lcaa ca cha' ñi'ya laca ycui' nu'u ni, cua ndye nchcui' na' cha' bi' lo'o ñati chalyuu nu cua ngusubi nu'u ji'i cha' caca ñati jna', ña'a cuayá' nu ndyuloo tso'o ngu' jinu'u —nacui—. Ñati jinu'u laca ngu' bi', pana cua nda nu'u ngu' bi' jna'. Cua ndaquiyá' ngu' lcaa cha' nu nda nu'u lo'o ngu'. ⁷ Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' ngu' juani cha' nu'u laca nu nda lcaa cña nu ngua'ni na', cha' lcaa ca cha' nu ntsu'u jna', na cua nda nu'u jna'. ⁸ Lo'o jua'a cua ngulu'u na' ji'i ngu' lcaa cha' nu ngulu'u nu'u 'na —nacui Jesús—, ndaquiyá' tsa ngu' cha' bi' juani. Jlo tsa ti' ngu' cha' ca slo nu'u ngutu'u na' lijyaa, jlya ti' ngu' cha' nu'u laca nu cua nda jna' lijyaa.

⁹ Sti na', chcui' na' lo'o nu'u juani —nacui Jesús—, cha' xtyucua nu'u ji'i ngu' bi'. Ná chcui' na' ji'i cua ña'a ca ñati chalyuu, sca ti ji'i ñati nu nda nu'u jna' chcui' na' cha' lo'o nu'u, cha' laca ngu' bi' ñati jinu'u. ¹⁰ Lcaa ngu' nu ngusñi cha' 'na, laca ngu' bi' ñati jinu'u —nacui—. La cui' ti cha', ñati jna' laca ngu', xqui'ya cha' laca ngu' ñati ji'i ycui' nu'u. Lo'o ña'a xa' ñati chalyuu ji'i ngu' bi', hora ti caca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jna'.

¹¹ Nga'aa tyi'i na' lo yuu chalyuu —nacui Jesús—, cha' cua tyaa ti na' nde su ntucua nu'u; pana ngu' bi', tya tyi'i la ngu' nde chalyuu. Lubii tsa laca nu'u, Sti na', bi' cha' ndiña na' cha' clyu ti' jinu'u cuentya ji'i ngu' nu cua nda nu'u 'na. Cua nti' na' cha' cua'a nu'u ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycui' nu'u, cha' ná quiñu'u tyiquee ngu'. Ñi'ya nu stu'ba cha' jinu'u lo'o na' —nacui—, jua'a cua'ni nu'u lo'o ngu' bi', cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu' nu ngusñi cha' jinu'u. ¹² Lo'o tya ndi'i na' lo'o ñati nu nda nu'u 'na —nacui Jesús—, li' ndaca'a na' ji'i ngu' bi' lo'o juersa ji'i ycui' nu'u. Ná nda na' chacuayá' tyacua cha' cuxi ji'i ngu'; ni tsaca ngu' bi', ná nguna' chalyuu ji'i ngu'. Sca ti nu ñati nu nguscua tya sa'ni la cha' chcuna' cha' ji'i, bi' laca nu ndye cha' ji'i tsiya' ti, cha' nga'a cha' caca lcaa cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' cuentya jinu'u.

¹³ Bi' cha' juani tyaa na' su ntucua nu'u, Sti na' —nacui Jesús ji'i ycui' Ndyosi Sti yu—. Lo'o tya ndi'i na' nde chalyuu, li' nda na' cha' bi' lo'o ngu', cha' ñi'ya lo'o chaa ti' ycui' na' re, jua'a caca chaa ti' ngu' bi' tyucui tyiquee

ngu'. ¹⁴ Lcaa cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o na', cua nda na' cha' bi' lo'o ngu' bi' —nacui—. Lo'o juani, ñi'ya lo'o liye' ti' ñati chalyuu 'na, jua'a ca liye' ti' ñati ña'a ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ¹⁵ Bi' cha' chcui' na' lo'o nu'u juani, Sti na' —nacui Jesús—, cha' nti' na' cha' ña'asi' nu'u ji'i ngu' bi', cha' ná cua'ni lya' ti' nu xña'a ji'i ngu', masi si'i cha' caa caqui'ya nu'u ji'i ngu' bi' chcui' na' lo'o nu'u. ¹⁶ Jua'a na' lo'o ngu' bi', ná ntsu'u cha' ji'i ya lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu —nacui—. ¹⁷ Liñi tsa cha' nu nda nu'u, lo'o jua'a tya ta la nu'u cha' liñi bi' lo'o ngu' bi', cha' cha'a cresiya ji'i ngu'; nga'aa si'i cha' cuxi tyu'u tyiquee ngu' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee ngu' tya sa'ni la. ¹⁸ Ñi'ya nda nu'u 'na cha' lijyaa nde chalyuu —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—, jua'a cua nda na' ji'i ngu' bi', cha' tsaan ngu' culu'u ngu' cha' jinu'u nde lo tyucui ña'a chalyuu. ¹⁹ Lo'o juani ta na' tyucui ña'a ycu' ca na' cuentya ji'i ñati bi', cha' cua'ni na' lcaa cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na' —nacui—. Lo'o jua'a lcaa ñati nu ngusñi cha' jinu'u ni, nti' na' cha' cha'a cresiya ji'i ngu', cha' ta nu'u cha' liñi nu tyanu ne' cresiya ji'i ngu' cuentya jinu'u.

²⁰ Si' sca ti ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' 'na chcui' na' lo'o nu'u —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—, lo'o chcui' na' cha' ji'i lcaa ñati nu xñi cha' jna' ca tiya' la, nu lo'o chcui' ngu' lo'o ñati bi'; lo'o cha' ji'i ñati bi' chcui' na' lo'o nu'u juani —nacui—. ²¹ Ndiñña na' jinu'u cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Sti na', ñi'ya stu'ba ntsu'u cha' jinu'u lo'o na', ñi'ya stu'ba nchca tyiquee na' lo'o nu'u, jua'a cua'ni nu'u cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o na; li' taca jlya ti' xa' ñati cha' nu'u nda 'na lijyaa —nacui Jesús—. ²² Cua ngua'ni nu'u cha' caca tlyu na' nde chalyuu, lo'o jua'a cua ngua'ni na' cha' caca ñati bi' ñi'ya laca ycu' na'. Ñi'ya lo'o stu'ba tsa nchca tyiquee nu'u lo'o na', jua'a nti' na' cha' caca stu'ba tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. ²³ Nu lo'o stu'ba ti ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee nu'u lo'o na' —nacui—, li' chañi cha' caca stu'ba cresiya ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. Lo'o li' caca cuayá' ti' xa' ñati chalyuu cha' cua nda nu'u 'na lijyaa lo yuu, cha' ñi'ya lo'o tyaca'a na' jinu'u, jua'a cua'ni tyaca'a nu'u ji'i ngu' nu ngusñi cha' 'na.

²⁴ Sti na' —nacui Jesús ji'i ycu' Ndyosi Sti yu—, cua nti' na' cha' tyi'i ñati nu nda nu'u 'na ca su tyucua na'. Li' ña'a ngu' bi' 'na nde su tlyu la su nda nu'u 'na, cha' tyaca'a tsa na' jinu'u tya lo'o tya lyiji xana chalyuu. ²⁵ Sti na' —nacui Jesús—, xcu' cha' liñi ndu'ni nu'u. Nslo na' jinu'u, masi ná nslo ñati chalyuu jinu'u. Pana jlo ti' ñati nu ngusñi cha' jna' cha' nu'u laca nu nda 'na lijyaa nde chalyuu. ²⁶ Cua ngulu'u na' ji'i ngu' bi' lcaa cha' nu nda nu'u jna', lo'o jua'a tya cua'ni la na' cha' ca cuayá' tso' ti' ngu' bi' tilaca laca nu'u. Bi' cha' taca caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u 'na, lo'o li' tyanu Xtyi'i ycu' na' ne' cresiya ji'i ngu'.

18

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Jesús preso

¹ Ndyee nchcui' Jesús cha' bi' lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i, li' ngutu'u Jesús ndyaa yu lo'o ngu'. Nteje tacui ngu' ndyaa ngu' ca chaca tsu' sta'a Cedrón, sca sta'a lati nu nscua to' quichi Jerusalén. Tacala' xi lo yuu nde bi' su ndi'i xi yaca cuiñi ji'i ngu', ca bi' ndyaa Jesús lo'o ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i. ² Lo'o nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i Jesús ji'i ngu' cuxi ni, lo'o Judas jlo ti' mala su ndyaa ngu', cha' cua tyuu quiya' ndyu'u ti'i ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i lo'o Jesús ca bi'. ³ Bi' cha' ndyaa lo'o Judas ji'i sca taju sendaru lo'o policia nu nda ngu' tlyu ji'i ndyaa, la cui' sti jo'ó nu laca loo bi' lo'o ngu' fariseo. Lo'o xee

lámpara, lo'o quii' quityee, lo'o chcuā cusuū ntucua ya' ngu' ndyaa ngu'. Li' ndyaa lo'o Judas ji'i' ngu' bi' ca su ndi'i' yaca cuiñi' bi'. ⁴ Jlo ti' Jesús lcaa cha' nu nga'a cha' cua'ni' ngu' lo'o yu, bi' cha' ndyaa yu ndyacia tya'a yu lo'o ngu' xña'a bi' tyucuii' su lijya' ngu'. Li' nchcuane Jesús ji'i' ngu':

—¿Ti ji'i' lijya' mā yaana mā? —nacui' yu ji'i' ngu' bi'.

⁵ —Ji'i' Jesús, ngu' Nazaret, bi' laca nu ncllyana ya ji'i' —nacui' ngu'.

—Na' lacā bi' —nacui' Jesús ji'i' ngu' li'.

Lo'o jua'a' stu'ba ti ndū Judas lo'o ngu', nu Judas nu cua ndyujui' cresiya ji'i' Jesús ji'i' nu ngu' xña'a' bi'. ⁶ Lo'o cua nchcui' Jesús cha': “Na' lacā bi'”, nacui' yu, hora ti nguta'achū' ngu' li', ndyaa stii' ngu' lo' yuu. ⁷ Chaca quiya' nchcuane Jesús ji'i' ngu':

—¿Ti ji'i' ncllyana mā ndya'a mā? —nacui'.

—Ji'i' Jesús, ngu' Nazaret, yu bi' laca nu nti' ya —nacui' ngu'.

⁸ —Cua ni' na' ji'i' mā tsā cha' na' lacā bi' —nacui' Jesús ji'i' ngu' li'—. Si jna' ti nti' mā, ta mā chacuayá' tyaa laja ti nu xa' la ngu' tya'a ndya'a na' re.

⁹ Nchcui' Jesús lo'o ngu' jua'a', cha' caca ñi'ya' nu cua nchcui' ca Jesús lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu, nu lo'o cua nacui' yu ndi'ya': “Ni tsaca ñati' nu cua nda nu'u' 'na, ná nguna' ngu' 'na”. ¹⁰ Li' ngulo Simón Pedro xlyu cusuū nu nga'a' sii', ngujui'i' Pedro xlyu ji'i' ngu', ngusi'yu cu' jyacā la'a tsu' cui' sca nu naa Malco; msu ji'i' xu'na sti jo'ó laca bi'. ¹¹ Hora ti nchcui' Jesús lo'o Pedro:

—Xco'o clya xlyu cua hi' ne' quiji. Na cua nda ycu'i' Ndyosi Sti na' chacuayá' ji'i' ngu' cha' xcube' ngu' 'na. ¿Ha ná tso'o cha' jua'a' caca 'na nti' nu'u'?

Ndu Jesús nde loo xu'na sti jo'ó

¹² Cua ngua li', lo'o nu sendaru, lo'o xu'na sendaru, lo'o policía ji'i' ngu' judío, ntejeya' ngu' ji'i' Jesús, tachaa ngusca' ngu' ji'i' yu li'. ¹³ Cloy ndyaa lo'o ngu' ji'i' yu slo sca nu cusu' nu naa Anás, sti laa Caifás nu ngua xu'na sti jo'ó yija' bi'. ¹⁴ La cui' Caifás ngua nu nda cha' lo'o ngu' judío tya tsubi' la cha' caca tso'o la xi ji'i' ngu' quich'i masi cajaa sca ñati, cha' ná ntsu'u cha' cajaa lcaa ñati li'.

Ndyutsij Pedro cha' tyuloo ji'i' Jesús slo ñati

¹⁵ Ndyaa Simón Pedro lca'a' ji'i' Jesús tyijyu' ti. Lo'o jua'a' chaca nu ndyaca tsa'a' ji'i' Jesús, lo'o nu qui'yu bi' lca'a' ji'i' Jesús. Ndyuloo tso'o nu bi' ji'i' sti jo'ó Anás, bi' cha' ndyaa lca'a' ji'i' Jesús ca nde ni'i' tlyu, nu laca to' tyi sti jo'ó bi'.

¹⁶ Pana ndyanu Pedro nde liya'; bi' cha' ndyaa nu chaca, ndyaa nchcui' lo'o sca nu cuna'a' cua' nu ndū cua' toni'i'. Li' ndyaa lo'o ji'i' Pedro nde ni'i'. ¹⁷ Nacui' nu cuna'a' cua' nu ndū toni'i' bi' ji'i' Pedro:

—¿Ha lo'o nu'u' ndyaca tsa'a' ji'i' yu jua lacua? —nacui' nu cuna'a' bi' ji'i'.

—Si'i' na' —nacui' Pedro.

¹⁸ Laja li' nu ngu' msu lo'o ngu' policía bi', cua ngxu'tyu'u ngu' quii' nchcubi' nde bi', cha' tlya' tsa; ndū ngu' to' lquii' bi', cha' caca chcatsu' ngu'. Lo'o Pedro ndū lo'o ngu' bi' li', cha' lo'o nti' caca chcatsu' ti' to' lquii'.

Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i' Jesús

¹⁹ Nchcuane sti jo'ó nu laca loo ji'i' Jesús li':

—¿Tilaca laca nu ndyaca tsa'a' jinu'u? ¿Ñi'ya' cha' laca nu nclu'u nu'u' ji'i' ngu'?

²⁰ Li' ngxu'acu'i' Jesús cha' ji'i' sti jo'ó bi':

—Lcua ti se'i' su ndya'a' na', liñi' nchcui' na' lo'o ngu' ña'a' cuayá' nu cuna lcaa ñati —nacui' yu—. Masi ne' laa sube ti, masi ne' laa tlyu, lcaa su ndyu'u ti'i' ngu' judío, ca bi' ngulu'u na' ji'i' ngu'; ni sca quiya' ná nchcui' na' cuaana

ti lo'o ngu'. ²¹ ¿Ni cha' laca nchcuane nu'u jna'? Cuacha' nu'u jii' ñati' nu cua ndyuna cha' nu nchcui' na' ni cha' nda na' lo'o ngu' bi'. Jlo ti' ngu' lcaa cha' nu ngulu'u na' jii' ngu'.

²² Lo'o nchcui' Jesús jua'a, li' ngujui'i ya' sca policia tu'ba yu:

—Ná tso'o xacui' nu'u cha' jua'a jii' sti jo'ó nu laca loo —nacui' policia li'.

²³ —Si cuxi ti nchcui' na' ngua ti' ma, cuacha' clya ma 'na ni cha' cuxi laca bi' —nacui' Jesús li'—. Pana cua nchcui' na' cha' liñi lo'o ma. ¿Ni cha' laca ngujui'i ya' ma tu'ba na' li'? —nacui' Jesús.

²⁴ Li' ngulo nu cusu' Anás cña jii' ngu' cha' tyaa lo'o ngu' jii' Jesús, ña'a ndyaaca' ti, slo Caifás, nu laca xu'na sti jo'ó bi'.

Tya chaca quiya' ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'

²⁵ Laja li' ndu Pedro to' lquii' cha' caca chcatsu ti'. Nchcui' nu xa' ñati' nu ndi'i nde bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha lo'o nu'u ndyaca tsa'a jii' yu jua?

Ná ntaja'a Pedro ta cha' liñi lo'o ngu'.

—Ná lo'o na' —nacui'.

²⁶ Lo'o nde bi' ndi'i sca msu jii' xu'na sti jo'ó bi', la cui' tya'a lo'o nu ngusi'yu cu' Pedro jyaca' bi'. Nchcui' msu bi' lo'o Pedro li':

—¿Ha ná cua na'a na' hi tsaca quiya' tsá lo'o ndyaa nu'u lo'o yu jua ne' yaca cuiñii bi'? —nacui' msu bi'.

²⁷ Xa' nchcui' Pedro cha' ná lo'o ndyaa, lo'o la cui' hora li' ngusi'ya ndye'e.

Ngua cuayá' jii' Jesús slo Pilato

²⁸ Li' ngutu'u ngu' slo Caifás, ndyaa lo'o ngu' jii' Jesús ca su ndi'i nu gobernador romano nu naa Pilato. Cua cuxee ti ndyaca li', bi' cha' ná ntaja'a nu ngu' judío bi' tyatj ngu' ne' ni'i jii' gobernador; tacati tsa ndu'ni ngu' bi' xqui'ya ta'a. Ngua ti' ngu' cha' quiñu'u cha' jii' ngu' si tyatj ngu' ne' ni'i jii' ngu' xa' tsu', cha' ná ntsu'u chacuayá' cacu ngu' sji' ta'a bi' li'; ²⁹ bi' cha' ngutu'u nu naa Pilato, nu laca gobernador bi', ndyaa slo ngu' judío cha' xcuane jii' ngu' ndi'ya:

—¿Ni qui'ya gusta ma hichu' yu re? —nacui' Pilato jii' ngu'.

³⁰ Li' ngxuatyacui' ngu' cha' lo'o Pilato:

—Si ná ntsu'u qui'ya jii' yu, ná caa lo'o ya jii' yu slo nu'u, cusu' —nacui' ngu' jii'.

³¹ —Yaa lo'o ma jii' yu re cha' cua'ni cuayá' ma jii' yu cuentya jii' cha' cusu' nu ntsu'u jii' yu' ca ma —nacui' Pilato jii' ngu' li'.

Nguxacu' nu ngu' judío bi' cha' jii' Pilato li':

—Ná ntsu'u chacuayá' jii' ya cha' cujuui ya jii' sca ñati' jua'a, cha' ngu' judío laca ya —nacui' ngu'.

³² Lo'o ngua'ni ngu' jua'a, li' ngutu'u tucua cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ngu', ñi'ya ña'a cajaa ycu' ca. ³³ Li' ngxu'nyu Pilato ndyaa toni'i jii', ngusi'ya jii' Jesús cha' tyaa slo:

—¿Ha nu'u laca rey nu laca loo jii' ngu' judío? —nacui' Pilato jii' Jesús.

³⁴ Nchcui' Jesús lo'o nu cusu' bi' li':

—¿Ha cha' ngua'ya hique ycu' ca nu'u laca cha' cua? ¿Ha xa' ñati' ndacha' jinu'u cha' jua'a laca na'? —nacui' Jesús jii' Pilato.

³⁵ —¿Ha ngu' judío laca na' nti' nu'u? —nacui' Pilato li'—. Jlo ti' nu'u cha' ñati' tya'a quichi' tyi nu'u, lo'o jua'a sti jo'ó nu laca loo jii' ngu', bi' ngu' laca nu cua yaa lo'o jinu'u cha' ca cuayá' jinu'u slo na'.

36 —Si laca na' sca rey jua'a —nacuj Jesús—, li' cua nxu'u tya'a ngu' tya'a ndya'a na' lo'o ngu' judío jua cha' ná xñi ngu' 'na —nacuj—. Pana si'i ñati chalyuu laca nu cua ngusta 'na cha' caca na' loo ji'i ngu'.

37 —¿Ha laca nu'u rey lacua? —nacuj Pilato.

Li' ngxutyacuj Jesús cha' lo'o nu cusu' bi' chaca quiya':

—Nu'u nacuj cha' laca na' rey. Cña nu ntsu'u 'na laca cha' chcu'i liñi na' ji'i lcaa cha' nu ntsu'u slo ycu'i Ndyosi lo'o ngu'; bi' cha' ngula na' chalyuu, bi' cha' lijya na' lo yuu cha' chcu'i liñi na' lcaa cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati. Cuna ngu' lcaa cha' nu nchcu'i na' si ná ndyacuj' hique ngu' ji'i cha' liñi bi'.

38 Li' nchcu'i Pilato lo'o Jesús:

—Ná jlo ti' na' si ntsu'u cha' liñi jua'a nde chalyuu —nacuj.

Ngulo Pilato cña cha' cujuui ngu' ji'i Jesús

Li' ngutu'u Pilato nde liya', ndyaa nde su ndu' bi' chaca quiya'.

—Cuentya jna', ná ntsu'u qui'ya ji'i yu jua, ná ntsu'u cha' xcube' na' ji'i yu —nacuj Pilato ji'i ngu' judío—. 39 Pana cua ngui'i mā cha' ndu'ni lyaá na' ji'i sca ngu' preso lcaa yija lo'o nchca tsá ta'a pascua —nacuj Pilato li'—. ¿Ha cua nti' mā cha' cua'ni lyaá na' ji'i yu jua nu laca rey ji'i cu'mā ngu' judío?

40 Cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i chaca quiya':

—Si'i ji'i yu jua nti' ya. Ji'i Barrabás cua'ni lyaá nu'u —nacuj ngu'.

Lo'o nu naa Barrabás ni, si'i ñati tso'o laca bi'; tyaala tsa Barrabás, la cui' ñati cuaana laca.

19

1 Li' ngulo Pilato cña cha' tyaa lo'o ngu' ji'i Jesús, cha' ti'i tsa quiji'i ngu' ji'i yu lo'o juata. 2 Ngüiñá ngu' sendaru sca sne' quiche' cha' sta ngu' hique Jesús, li' nda ngu' sca late' cuaa ña'a cha' cacu' yu, ñi'ya ña'a si laca yu rey. 3 Li' lu'ba ti, lu'ba ti ndyaa ngu' slo yu cha' chcu'icha' ngu' ji'i yu; na cuiñi ti ngu' cha' ndyu'ni chj' ngu' loo yu.

—Tso'o ti tyi'i nu'u, cusu', cha' nu'u laca rey nu laca loo ji'i ngu' judío —ndu'ni ngu' ji'i Jesús li'.

Lo'o li' ngujui'i ya' ngu' loo Jesús.

4 Chaca quiya' ngutu'u Pilato ni'i ndyaa su ndi'i ngu' judío.

—Cua lijya yu jua —nacuj Pilato—, lijya lo'o na' ji'i yu jua slo mā chaca quiya', cha' caca cuayá' ti' mā cha' ná ntsu'u qui'ya ji'i yu cuentya jna'.

5 Li' ngutu'u Jesús lo'o sne' quiche' ntucua hique yu, lo'o late' cuaa ña'a lacu' yu.

—Ña'a mā ji'i yu cua ña'a —nacuj Pilato li'.

6 Lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o msu ji'i ngu' ni, cuii ngusi'ya lo'o ngu' ji'i Pilato lo'o na'a ngu' ji'i Jesús lijya.

—¡Cujuii clya mā ji'i yu! ¡Cujuii clya mā ji'i yu jua! —nacuj ngu' ji'i.

Nchcu'i Pilato lo'o ngu' li':

—Ycu'i ca mā yaa lo'o mā ji'i yu cha' cujuui' ca'a mā ji'i lo crusi —nacuj Pilato ji'i ngu'—. Cuentya jna' ná ntsu'u qui'ya ji'i yu.

7 Li' ngxucuj ngu' judío cha' ji'i Pilato bi':

—Ntsu'u sca cha' ji'i cuare —nacuj ngu'—. Cuentya ji'i ya ntsu'u qui'ya ji'i yu, cha' nacuj yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi; xqui'ya cha' bi' ntsu'u cha' cajaa yu.

8 Lo'o ndyuna Pilato cha' bi', ndyutsij tsa yu li'. 9 Xa' ngxutyuu Pilato ndyaa nde ni'i ji'i, nchcuane ji'i Jesús:

—¿Macala ngutu'u nu'u lijya?

Ná nguxacuj Jesús cha' ji'j tsiya' ti li'.

10 —¿Ni cha' laca ná nti' nu'ú chcuil' lo'o na'? —nacuj Pilato ji'j Jesús—. Cua jlo ti' nu'ú cha' ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni lyaá na' jinu'ú, lo'o jua'a ntsu'u chacuayá' 'na cha' cujuil' na' jinu'ú lo crusi.

11 —Ná ntsu'u chacuayá' jinu'ú tsiya' ti cha' caca nu'ú loo jna' —nacuj Jesús ji'j Pilato—. Ycui' Ndyosi nu laca loo la, bi' laca nu ta chacuayá' ji'na; bi' cha' tlyu la qui'ya ntsu'u ji'j yu nu cua ndyujui' cresiya 'na jinu'ú.

12 Li' nguxana ndyu'ni cña ti' Pilato, si caja ñi'ya nu cua'ni lyaá yu ji'j Jesús. Pana ña'a ti' ndu'ni nu ngu' judío bi', cuji' ngusi'ya lo'o ngu' ji'j Pilato:

—Si cua'ni lyaá nu'ú ji'j nu qui'yu jua ni, li' nga'aa tso'o nu'ú cuentya ji'j César nu laca xu'na cu'mā ngu' romano —nacuj ngu'—. Cua nacuj nu qui'yu jua cha' sca rey laca yu, bi' cha' tya'a cusu' yu ji'j César nu laca xu'na mā.

13 Lo'o ndyuna Pilato ñi'ya nacuj ngu' judío bi', li' ndu'ú yu ndyaa tucua yu ca su ndu'ni cuayá' yu ji'j ngu'. Li' ngulo yu cña cha' caa lo'o ngu' ji'j Jesús ca su ntucua yu, la cui' se'j su ntsiya quee cuaja' nu ngua naa Gabata cha'cña ji'j ngu' judío. 14 Nde hora ngua bi', tsā ta'a sij ji'j ta'a pascua. Lo'o li' nacuj Pilato ji'j ngu' judío:

—Yu re laca rey nu laca loo ji'j mā.

15 Lye tsa nchcuil' ngu' judío lo'o Pilato li':

—iYaa lo'o mā ji'j yu! iYaa lo'o mā ji'j yu! Cujuii clya mā ji'j yu lo crusi.

—¿Ha nti' mā cha' cujuil' ya ji'j rey nu laca loo ji'j mā? —nacuj Pilato ji'j ngu'.

—Nga'aa ntsu'u chaca rey nu laca loo ji'na —nguxacuj ngu' ji'j—. Sca ti César laca loo ji'na.

16 Bi' cha' jua'a ngua li'. Ngulo Pilato cña ji'j sendaru cha' cujuil' ngu' ji'j Jesús, cha' cujuil' ca'a ngu' ji'j yu lo crusi li'.

Ngujui'j ca'a ngu' ji'j Jesús lo crusi

17 Li' ndaya' sendaru ji'j Jesús, ndyaa lo'o ngu' ji'j Jesús ca su cajaa yu. Ngüi'ya Jesús ji'j crusi nu ji'j ycui' ca yu, ndyaa yu li'. Ndyaa lo'o ngu' ji'j yu nde su naa Gólgota cha'cña ji'j ngu' judío, nu jua'a nti' tyu'u cha'cña bi': Su nscua tyijya hique jyo'o. 18 Ca bi' ngujui'j ca'a ngu' ji'j Jesús lo crusi, lo'o tya tyucuaa tya'a ñati' tya'a ndyujuii ngu' ji'j lo'o Jesús; la'a tsu' cuj' nguxtyu ngu' crusi ji'j tsaca yu, la'a tsu' coca nguxtyu ngu' crusi ji'j chaca yu li'. Crusi ji'j Jesús nguxtyu ngu' cla'be la. 19 Li' ngulo Pilato cña cha' ndi'ya scua sca cha' hique crusi bi': “Nu nde laca Jesús Nazaret, rey ji'j ngu' judío”. Jua'a cha' nguscua bi'. 20 Quiña'a tsa ngu' judío na'a ji'j cha' nu nscua hique crusi bi', cha' ná tyijyu', to' quich' ti ngua su ndyujuii ngu' ji'j Jesús lo crusi. Sna lo cha'cña ji'j ngu' nscua cha' bi' hique crusi: cha'cña ji'j ngu' judío nscua bi', cha'cña ji'j ngu' latín nscua bi', lo'o cha'cña ji'j ngu' griego nscua bi'. 21 Bi' cha' ndyaa sti jo'o nu laca loo ji'j ngu' judío, ndyaa cacha' ngu' ji'j Pilato:

—Ná tso'o cha' nguscua nu'ú cha' rey laca yu bi', cha' laca yu loo ji'j cuare ngu' judío —nacuj ngu'—. Tso'o la si scua nu'ú cha' ycui' yu nacuj yu cha' laca yu rey ji'j ngu' judío.

22 Li' nguxacuj Pilato cha' ji'j ngu':

—Tyanu cha' bi' ñi'ya nu nscua ti, na cua nscua juani —nacuj.

23 Lo'o cua ngujui'j ca'a sendaru ji'j Jesús lo crusi, li' ndaya' sendaru bi' ste' yu. Ndi'j jacua tya'a sendaru ca bi' lo'o cua ngusa'be ngu' ste' Jesús cha' caja xi ndaca ji'j ca ta'a jacua ngu'. Lo'o late' tyucuj ji'j Jesús ndaya' ngu' ji'j. Ña'a

tsa cu' ti ngalya late' bi', ná ntsu'u su ngujoyacuá late' bi'. ²⁴ Bi' cha' nacui ngu' jii' tya'a ngu':

—Ná cusaa' na late' re. Quijya na lo'o tya'a na cha' quije cha' ji'na tilaca nu ca jii' late' re.

Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' na cha' chañi cha' nu nscua lo quityi cusu cua' sa'ni, nu nchcui' ndi'ya: “Cua ngusa'be ngu' ste' na' lo'o tya'a ngu', cua ngüijya ngu' lo'o tya'a ngu' cha' quije cha' jii' ngu' tilaca nu ca jii' late' bi'”. Jua'a nacui lo quityi bi', lo'o la cui' jua'a ngua'ni ngu' sendaru bi' li'.

²⁵ Laja li' ndu xtya'a Jesús cacua ti su nguju'i' ca'a ngu' jii' yu lo crusi bi'. Ndu lo'o sca nu cuna'a tya'a ngula, lo'o María clyo'o Cleofas, lo'o María Magdalena. ²⁶ Na'a Jesús jii' xtya'a yu, lo'o jua'a na'a yu jii' sca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a jii' nu tyaca'a tsa jii' Jesús bi', na'a yu cha' stu'ba ti ndu ngu' cacua ti slo crusi. Li' nacui Jesús jii' xtya'a yu:

—Ma'a —nacui—, yu cua caca sñi' nu'u juani.

²⁷ Lo'o jua'a nchcui' Jesús lo'o nu qui'yu bi':

—Ma' cusu' cua caca xtya'a nu'u juani.

Li' ndyaa lo'o nu qui'yu bi' jii' xtya'a Jesús, nda su tyi'i ma' ca toni'i jii' li'.

Ngujui Jesús

²⁸ Jua'a ngua lo'o cua ngua tii Jesús cha' cua ngua lcaa cha' nu ntsu'u cha' caca jii' ycu'i' yu, li' nacui yu ñi'ya nu nacui sca cha' nu nscua lo quityi cusu': —Nguityi tsa na' hitya —nacui yu.

²⁹ Nde jua ndu sca te'i vino tiye'. Li' nguju'i' ngu' sca quiche ne' te'i su ntsu'u vino bi', ña'a cuayá' nu ngutsa' tso'o ti; ngusta ngu' quiche bi' s'i' chcuá cha, ngusicuá ngu' jii' quiche ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntucua tu'ba Jesús.

³⁰ Lo'o cua nguxcui Jesús vino bi', li' nacui yu:

—Cua ngua lcaa cha'.

Li' ngua'ya tacui hique yu, nguju'i yu li'.

Ndyojo' sendaru chcuá cha sii' Jesús

³¹ Ta'a sji' pascua ngua, lo'o jua'a ná nti' nu ngu' judío bi', cha' tyanu jyo'o lo crusi chaca tsá. Ndube tsa ti' ngu' cha' tacati tsa tsá ta'a bi'; bi' cha' ndyaa ngu' slo Pilato, ngüijña ngu' cha' jii' nu cusu' cha' cula'a sendaru tyijya quiya' ngu' nu ndacui lo crusi, cha' cajaa clya ngu' li'. Hasta li' caja ñi'ya nu caca ta'ya ngu' jii' jyo'o bi' lo yuu. ³² Bi' cha' ndyaa sendaru ca su ndu crusi jii' tya'a nguju'i Jesús; ngula'a ngu' quiya' su ndyaa ngu' clyo, li' ngula'a ngu' quiya' nu chaca. ³³ Pana lo'o ndyaa ngu' ca su ndu crusi jii' Jesús, li' na'a ngu' cha' cua laca nguju'i yu, bi' cha' nga'aa ngula'a ngu' quiya' Jesús.

³⁴ Ña'a cuayá' nu ndyojo' sca sendaru chcuá cha sii' Jesús, li' tsiya' ca ndyalú tañi nguxa' lo'o hitya lubii. ³⁵ Lo'o na' nu nscua quityi re, Juan laca na', na'a na' cha' jua'a ña'a ngua cha' bi'. Chañi cha' jlo ti' na', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi lo'o cu'ma, cha' lo'o ma' taca jlya ti' ma' cha' bi'. ³⁶ Cua ngua jua'a, ñi'ya nu nscua cha' lo quityi jii' ycu'i' Ndyosi ndi'ya: “Ná catsa ni tsaca tyijya yu”.

³⁷ Lo'o ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi bi' nu nchcui' ndi'ya: “Ndyojo' ñati chcuá cha sii' yu, lo'o li' nguxña'a ngu' bi' jii' nu quicha bi'”.

Nguat'si' jyo'o Jesús

³⁸ Nde ngusii' la ndyaa tsaca yu nu naa José Arimatea slo nu Pilato bi'. La cui' ñati nu ngua tsa'a jii' Jesús laca bi', masi cuaana ti ndyaca tsa'a nu José bi'. Ntsii' yu si ca cuayá' ti' ngu' judío tya'a quich'i tyi yu cha' ndyaca tsa'a yu jii' Jesús. Ndyaa yu ngüijña yu chacuayá' jii' Pilato cha' tsaa lo'o yu jii' jyo'o Jesús cha' tyatsi', lo'o li' nda Pilato chacuayá' tyaa lo'o yu jii'. Li' ndyaa José

ca su ndu crusi, ndyaa ndyiqui'ya ji'i jyo'o Jesús, cha' tsa lo'o yu ji'i ca to' cuaá. ³⁹ Lo'o Nicodemo nguxtyucua ji'i yu, la cui' Nicodemo nu ndyaa slo Jesús talya tya sa'ni xi bi'. Ndyaa lo'o Nicodemo sca yu'ba styi' yaca nu tyixi xtyi'i; mirra naa sca lo styi' yaca bi', nguxa' lo'o chaca nu naa áloes. Calaa tyii kilo cuayá' ti'i yu'ba bi'. ⁴⁰ Ngusta ngu' na tyixi xtyi'i bi' lo sca late' lati loo, li' ngüixi' ngu' late' bi' tyucui ña'a hichu' jyo'o Jesús, ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío nu lo'o nxatsi' ngu' ji'i jyo'o nu ndyiji' ji'i ngu'. ⁴¹ Ca su ngujui'i ca'a ngu' ji'i ngu' lo crusi, ca bi' ntsu'u sca lo'o su ndi'i yaca tyacala' ji'i ngu'. Ne' lo'o bi' ntsu'u sca tyuquee nu ngulu ca ti ngu' sii' cua'a cha' caca cuaá ji'i ngu'. Bilya tyatsi' ngu' ne' cuaá bi'. ⁴² Cacua ti ntucua tyuquee bi', bi' cha' ndacua ti nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o Jesús li', cha' cua ca talya ti ta'a sii' pascua, cuentya ji'i ngu' judío.

20

Ndyu'ú Jesús chaca quiya'

¹ Ndyu'u scua cuacha li', tsá clyo ji'i semana; jua'a tya lyiji quixee tso'o ti, lo'o ngutu'u María Magdalena ndyaa to' cuaá. Na'a cha' cua laca ngutu'u tsu' quee tlyu nu ndyacu' to' cuaá bi', ² bi' cha' ngusna María ndyaa ca su nga'a Simón Pedro lo'o chaca nu qui'yu nu ndyaca tsa'a nu tyaca'a tsa ji'i Jesús. Ndacha' María ji'i ngu' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na su nguxatsi' ngu' ji'i ne' tyuquee —nacu' María ji'i ngu'—. Ná jlo ti' ya mala ndyaa lo'o ngu' ji'i.

³ Li' ngutu'u Pedro lo'o nu chaca yu, ngusna ngu' ndyaa ngu' nde to' cuaá. ⁴ Tyucuaa ngu' ngusna ngu', pana lye la ngusna nu chaca yu, yala la ngulaa bi' to' cuaá. ⁵ Li' nguxña'a yu ne' tyuquee bi', na'a yu cha' tya ntsiya late' lati loo nu ngüixi' ngu' chu' jyo'o, pana ná ndyaa yu ca ne' tyuquee bi'. ⁶ Li' ngulaa Simón Pedro to' cuaá lijya lca'a ji'i nu chaca yu bi'. Hora ti ndyatí Pedro ndyaa ne' tyuquee, na'a cha' ndi'i late' lati loo bi' tyuquee bi'. ⁷ Lo'o jua'a na'a Pedro late' nu ndyacu' loo jyo'o, nguxcu' ti late' bi', ntsiya chaca se'i; nga'aa ntsiya lo'o late' lati loo nu ngüixi' chu' jyo'o, ycu' ti late' bi' ntsiya. ⁸ Li' lo'o nu chaca yu nu ngulaa yala la, lo'o yu bi' ndyatí yu ne' tyuquee, ndyaa na'a yu ñi'ya ña'a ne' cuaá. Ca li' jlya tso'o ti' yu; ⁹ li' ngua cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya nu nscua lo quityi' cusu' cha' ntsu'u cha' tyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o nguatsi', jua'a ngua cha' bi'. ¹⁰ Li' nguxtyuu ngu', tyucuaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi', ndyaa ngu' su ndi'i ngu' ty'a'a ngua tsa'a ngu'.

Ngutu'u ty Jesús su ndu María Magdalena

¹¹ Pana nu María bi' ni, ndyanu cho' to' tyuquee bi', ndyunaa tsa cho'. Laja lo'o ndyunaa ti cho', li' nguxña'a cho' nde ne' tyuquee bi', ¹² na'a ji'i tucua ty'a'a xca' ji'i ycu' Ndyosi nu ngutu'u yaá nde cua. Ngati tsa ña'a ste' ngu' nu ndu'u tucua nde bi'. Ca su nguscua jyo'o Jesús tya la ti, ca bi' ndyaa tucua ngu'; tsaca yu ndyaa tucua nde su nguscua hique jyo'o bi', chaca yu ndyaa tucua nde su nguscua quiya' yu. ¹³ Li' nchcuane xca' bi' ji'i María:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u?

Li' nguxacu' María cha' ji'i xca' bi':

—Cua ngulo ngu' ji'i jyo'o Xu'na na' —nacu'—, lo'o ná jlo ti' na' mala ndyaa lo'o ngu' ji'i ndyaa.

¹⁴ Lo'o ndye nchcu' María lo'o xca' bi', nguxña'a cho' nde chu' cho', lo'o li' na'a cho' cha' ndu Jesús nde bi', pana ná ndyuloo María ji'i yu. ¹⁵ Li' nchcuane Jesús ji'i:

—¿Ni cha' laca lye tsa ndyunaa nu'u? —nacuj̄ yu j̄i' nu María bi'—. ¿Ti j̄i' ncl̄yana nu'u ndya'a?

Ngua ti' María cha' nu ca j̄i' yaca tyacala' laca nu ndu bi', bi' cha' nchcui' lo'o yu li':

—Si nu'u laca nu ngulotsu' j̄i' j̄yo'o nu nguatsi' re, cusu' —nacuj̄ j̄i' yu—, cua'ni nu'u cha' tso'o cuacha' clȳa xi 'na mala ndyaa lo'o nu'u j̄i', cha' li' tsa'a lo'o na' j̄i' j̄yo'o bi' chaca se'j̄i' su tso'o la.

¹⁶—¡María! —nacuj̄ Jesús j̄i' li'.

Lo'o li' nguxtyacui María na'a su ndu Jesús.

—¡Raboni! —nacuj̄. (Sca cha' hebreo laca; La Mstru 'na, jua'a nti' ñacuj̄ cha' bi'.)

¹⁷Li' nchcui' Jesús lo'o María:

—Ná cala' nu'u jna' cha' tya lyiji tya'a na' nde cua ca su ntucua Sti na' —nacuj̄—. Nu juani, yaa clȳa nu'u su ndi'j̄i' nu xa' la ñat̄j̄ nu cua ngus̄ñi cha' 'na, yaa cacha' nu'u j̄i'j̄i' ngu' bi', cha' cua tyacu'j̄ ti na' tya'a na' ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti na', nu laca Sti ma. Tya'a na' ca su ntucua ycu' Ndyosi nu Xu'na na', nu bi' nu laca ycu' Ndyosi nu Xu'na ma.

¹⁸Li' ndyaa María Magdalena su ndi'j̄i' ngu' nu ngua tsa'a j̄i'j̄i', ndyaa cacha' j̄i'j̄i' ngu':

—Cua na'a na' j̄i'j̄i' ycu' nu Xu'na na tsa —nacuj̄.

Lo'o li' nda nu cuna'a bi' cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu cua nacuj̄ Jesús j̄i'j̄i'.

Xa' la tyempo lo'o ndu'u tucua Jesús slo ñat̄j̄ j̄i'j̄i'

¹⁹La cui' talya tsa clyo j̄i'j̄i' semana bi', cua nga'a ya' ni'j̄i' su ndyu'u ti'j̄i' ngu' nu ngua tsa'a j̄i'j̄i' Jesús, cha' nts̄j̄i' ngu' j̄i'j̄i' ngu' judio. Li' yaa Jesús, ndat̄j̄ slo ngu' bi'.

—T̄j̄ ti tyi'j̄ tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacuj̄ yu j̄i'j̄i' ngu' bi'.

²⁰Li' ngulu'u Jesús tyuu ya' yu j̄i'j̄i' ngu', ngulu'u yu sii' yu j̄i'j̄i' ngu', su ngua quicha yu. Lo'o na'a ngu' nu ngua tsa'a j̄i'j̄i' ycu' nu Xu'na ngu', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. ²¹Chaca quiȳa' nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—T̄j̄ ti tyi'j̄ tyiquee ma, ná culacua tsa ti' ma —nacuj̄ yu j̄i'j̄i' ngu'—. Ñi'ya lo'o nda Sti na' 'na lij̄yaa chalyuu, jua'a ta na' j̄i'j̄i' ma cha' tsa'a ma tyucui ña'a chalyuu.

²²Ngulo tu'u Jesús lo ngu' bi' li'.

—Tyanu Xtyi'j̄ ycu' Ndyosi ne' cresiya j̄i'j̄i' ma juani —nacuj̄ yu j̄i'j̄i' ngu' bi'—. ²³Cua'ni clyu ti' ycu' Ndyosi j̄i'j̄i' qui'ya nu ntsu'u j̄i'j̄i' ñat̄j̄ lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' cua'ni clyu ti' Ni j̄i'j̄i' ngu', lo'o jua'a tyanu qui'ya nu ntsu'u j̄i'j̄i' ñat̄j̄ lo'o chcui' ma lo'o ngu' cha' ná cua'ni clyu ti' Ni j̄i'j̄i' ngu'.

Na'a Tomás j̄i'j̄i' ycu' Jesús

²⁴Cua ntsu'u sca nu qui'yu tya'a nu tii tyucuaa tya'a ngu', nu naa Tomás nu Culaca'. Ná lo'o Tomás ndi'j̄i' lo'o nu xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a bi', nu lo'o ndyaa Jesús slo ngu'. ²⁵Li' nacuj̄ ngu' tya'a ngua tsa'a j̄i'j̄i' Tomás:

—Cua na'a ya j̄i'j̄i' ycu' nu Xu'na na —nacuj̄ ngu'.

Li' nchcui' Tomás lo'o ngu':

—Lo'o cua na'a na' ca su ngujuo' ngu' clavo ya' ycu' li' jlȳa ti' na' cha' la cui' yu laca bi' —nacuj̄—. Lo'o cua ndyojo' sne ya' na' cui'yu su ngujuo' ngu' clavo ya' yu, lo'o cua ndyojo' ya' na' ca su ntucua cui'yu sii' yu, ca li' jlȳa ti' na' —nacuj̄ Tomás.

²⁶Li' cua ndu'u scua snu' tsa, ndyalaa ngu' nu ngua tsa'a j̄i'j̄i' Jesús toni'j̄ chaca quiȳa'; lo'o Tomás ndi'j̄i' lo'o ngu' li'. Cua ndyacu' toni'j̄, li' ndyat̄j̄ Jesús ni'j̄ jua'a ti, ndyat̄j̄ yu slo ngu' bi'. Li' nchcui' yu lo'o ngu':

—T̄j̄ ti tyi'j̄ tyiquee ma.

²⁷ Li' nchcui' Jesús lo'o ycui' Tomás:

—Cuāa nu'u ca nde, cojo' sne ya' nu'u su ntucua cuityu ya' na' —nacui—. Ña'a tso'o nu'u su ntucua cuityu ya' na' re. Cuāa nu'u, cojo' ya' sii' na'. Nga'aa cua'ni nu'u cha' ná jlya ti' nu'u 'na, taca jlya tso'o ti' nu'u 'na juani —nacui Jesús.

²⁸ —Xu'na na' laca nu'u, cusu' —nacui Tomás ji'i Jesús—, lo'o jua'a Ndyosi jna' laca nu'u.

²⁹ —Jlya ti' nu'u juani cha' cua na'a nu'u jna' —nacui Jesús ji'i Tomás—, pana tso'o la caca tyiquee ñati nu jlya ti' 'na lo'o bilya ña'a ngu' 'na.

Ni cha' laca cua nscua quityi re

³⁰ Chañi cha' ngua'ni Jesús quiña'a la cha' tlyu cha' cube ti' ñati ji'i ycui' Ndyosi Sti yu. Na'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i cha' bi', masi ná nchcui' quityi re cha' ji'i lcaa cha' bi'. ³¹ Cha' nu nscua lo quityi re ni, nscua bi' cha' taca jlya ti' mā cha' Jesús laca Cristo nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i lijya chalyuu, cha' taca xñi mā cha' ji'i Jesús, cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi. Li' caja chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye ji'i mā chacuayá' ji'i ycui' Jesús.

21

Ngutu'u tucua Jesús su ndu ngu' to' tayu'

¹ Tiya' la xi xa' ngulu'u loo Jesús ji'i nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i, nu lo'o ndyaa ngu' nde to' tayu' Tiberias. Ndi'ya ngua cha' bi': ² Tsa tlyu ti ndyaa Simón Pedro, lo'o Tomás nu Culaca', lo'o Natanael ngu' quichí Cana, sca quichí nu ndi'i nde loyuu su cuentya Galilea; lo'o sñi' Zebedeo, lo'o tya tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús, ndyaa ngu' to' tayu' bi'. ³ Li' nacui Simón Pedro ji'i ngu' bi':

—Tsaa na cuta cualya —nacui.

—Tsa taju ti na tsaa na lacua —nacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'.

Ndyatí ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' li', pana ná sca na ngujui ji'i ngu' ndyaa ngu' talya bi'. ⁴ Tsa cua cuxee ti chaca tsā, li' ndu Jesús to' tayu'. Tya ntsu'u ngu' lo hitya, pana ná jlo ti' ngu' nu ngua tsa'a ji'i yu si la cui' Jesús laca nu ndu to' tayu' bi'. ⁵ Li' ngusi'ya lo'o Jesús ji'i ngu':

—¿Ha ngujui xi na cacu mā, La?

—Ná sca na ngujui ji'i ya tsiya' ti —nacui ngu' ji'i yu li'.

⁶ Li' nchcui' Jesús lo'o ngu' nu ntsu'u lo hitya bi':

—Cū mā taraya ji'i mā nde la'a tsu' cui, tsu' bi' caja xi cualya ji'i mā —nacui yu.

Ngua'ni ngu' jua'a, lo'o nga'aa ngua ji'i ngu' tyojolaqui ngu' ji'i taraya tyaa nde ne' yaca ni'i bi'; quiña'a tsa cualya ndyatí ne' taraya ji'i ngu'. ⁷ Li' nchcui' nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús nu tyaca'a tsa ji'i yu, nacui ji'i Pedro:

—Nu ndu ca bi' laca ycui' nu Xu'na na —nacui.

Nu lo'o ndyuna Pedro cha' bi', li' ndyacu' ste' cha' quichi' ti ndyu'ni cña, ngutacuā Pedro ndyú lo hitya, ngutu'u to' tayu'. ⁸ Tiya' la ngutu'u nu xa' la ñati bi' lo'o yaca ni'i; ndyojolaqui ngu' ji'i taraya ngutsa'a ntsu'u cualya ne', ngutu'u ngu' to' hitya. Ná tyijyu' ntsu'u ngu' to' tayu' bi', cuayá' sca siyento metro ti ndyaa ngu' lo hitya bi'. ⁹ Lo'o ngua'ya ngu' to' hitya, ngutu'u ngu' ne' yaca ni'i bi', li' na'a ngu' cha' cua laca ndyu'u tu'u quii' nchcubi'; nscua cualya nchqui' lo quiii', lo'o xi xlyá nscua. ¹⁰ Nchcui' Jesús lo'o ngu' li':

—Tyaa lo'o mā xi cualya nu ngujui ji'i mā ca nde —nacui yu ji'i ngu'.

¹¹ Li' ndyatí Pedro ne' yaca ni'i, ngujolaqui taraya ngutu'u ca lo yuu btyi; ngutsa'a ne' taraya bi' ntsu'u cualya tonu. Sca siyento cla'be ntucua sna tya'a

cualya ndyatí ne' taraya jí'í ngu', ní ná ngutaa' taraya, masi quiña'a tsa cualya ndyatí ne'.

¹²—Tyaḡ mā cacu mā msaa —nacuj Jesús jí'í ngu' bí' lí'.

Pana ná tucuí ngua tí' xcuane jí'í: ¿tilaca laca nu'u? Jlo tí' ngu' cha' la cui' Jesús nu Xu'na ngu' laca yu bí'. ¹³ Lí' ndyaa Jesús slo ngu', ndaya' xlyá cha' ta yu cacu ngu' bí'; jua'a lo'o cualya nda yu ndyacu ngu'.

¹⁴ Cua ngua sna quiya' lí' nu ngulu'u loo Jesús jí'í nu ngu' nu ngua tsa'a jí'í, tya lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o ngujuí yu.

Nhcui' Jesús lo'o Simón Pedro

¹⁵ Lo'o ndye ngua'ni ngu' msaa, lí' nhcuane Jesús jí'í Simón Pedro:

—Simón, sñi' Juan —nacuj Jesús jí'í—, ¿ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jna'? ¿Ha ntsu'u la tyiquee nu'u ña'a jí'í tya'a tso'o nu'u?

Lí' nguxacuj Pedro cha' jí'í Jesús:

—Cua jlo tí' nu'u, Xu'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aḡ jinu'u —nacuj Pedro jí'í.

—Culu'u nu'u cha' 'na jí'í ñatí nu ngusñi ca tí' cha' bí' lacua, ñi'ya lo'o ña'asií nu'u jí'í na'ni cuañi' scú' nu'u —nacuj Jesús jí'í Pedro.

¹⁶ Xa' nhcui' Jesús lo'o chaca quiya':

—Simón, sñi' Juan —nacuj—, ¿ha chañi cha' hí' cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

—Xu'na, cua jlo tí' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aḡ jinu'u —nacuj Pedro jí'í Jesús.

—Ña'asií nu'u jí'í ñatí 'na lacua —nacuj Jesús jí'í lí'.

¹⁷ Cua ngua sna quiya' nu nhcuane Jesús jí'í:

—¿Ha chañi hí' cha' ntsu'u tyiquee nu'u ña'a 'na?

Cua xñi'í tí' Pedro cha' cua sna quiya' nhcuane Jesús jí'í si chañi cha' ntsu'u tyiquee ña'a jí'í yu, bí' cha' nhcui' ndi'ya:

—Lcaa ca cha' jlo tí' nu'u, Xu'na —nacuj Pedro jí'í yu—. Cua jlo tí' nu'u cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u.

—Culu'u nu'u cha' 'na jí'í ñatí 'na lacua —nacuj Jesús jí'í—. ¹⁸ Lí'ni tsa cha' nu ta na' lo'o nu'u juani, cha' nu lo'o ngua cuañi' nu'u ní —nacuj Jesús—, lí' ngua jí'í ycuí' ca nu'u sca' nu'u juata ndi'í sii' nu'u, ngua jinu'u tsa macala su nti' nu'u tsa lí'; pana lo'o casu' nu'u, lí' xquiñi nu'u scú' cha' sca' tachaa ngu' xa' chalyuu jinu'u, lí' tsa lo'o ngu' jinu'u macala su ná nti' nu'u tsa.

¹⁹ Nacuj Jesús jua'a cha' caca cuayá' tí' Pedro ñi'ya ña'a cujuí ngu' jí'í ca tiya' la; xqui'ya cha' cajaa Pedro jua'a, bí' cha' lye la cua'ni tlyu xa' ñatí jí'í ycuí' Ndyosi lí'.

—Tya'a nu'u lo'o na' lacua —nacuj Jesús jí'í Pedro lí'.

Nu qui'yu nu tyaca'a tsa jí'í Jesús

²⁰ Lí' nguxña'a Pedro ca su ndi'í nu xa' la tya'a ngu', na'a cha' lca'a nu qui'yu nu ngua tsa'a jí'í Jesús, nu tyaca'a tsa jí'í yu, líjya lca'a bí' jí'í ngu'. La cui' bí' laca nu tya tsubi' la nguxni yane nde chup' cha' caca cacua la slo Jesús su ndyacu ngu' sii', cha' nhcuane jí'í Jesús ndi'ya: “¿Xu'na, tilaca laca nu cujuí' cresiya jinu'u jí'í ngu' cuxi'?” nacuj. ²¹ Na'a Pedro cha' lca'a nu qui'yu bí' jí'í ngu', bí' cha' nhcuane Pedro jí'í Jesús:

—¿Na ca caca jí'í yu bí' nde loo la? —nacuj Pedro jí'í.

²² Nguxacuj Jesús cha' jí'í Pedro lí':

—Ná culacua tsa tí' nu'u —nacuj yu jí'í—. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ní' jacua' nu tyaḡ na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube tí' nu'u jí'í cha' bí' —nacuj Jesús—. Nu'u ní, tya'a nu'u lo'o na'.

²³ Lo'o ndyuna ngu' nu ndyaca tsa'a ji'i Jesús cha' bi', nhcui' tsa ngu' lo'o tya'a ngu' cha' nga'aa nscua cha' cajaa nu qui'yu bi' ngua ti' ngu'. Pana liñi la cha', ná nacuj Jesús cha' ná cajaa chca; tsa bi' ti cha' nacuj yu: “Ná culacua tsa ti' nu'u. Si nti' na' cha' tyanu yu chalyuu re ni jacua' nu tyaa na' chaca quiya', ná ntsu'u cha' cube ti' nu'u”. Tsa bi' ti cha' nda Jesús lo'o ngu'.

²⁴ Lo'o na' laca nu qui'yu nu ngua tsa'a ji'i Jesús bi'. Na' nguscua cha' re lo quityi, lo'o jlo ti' na' cha' liñi tsa nhcui' na' lo'o ma. Jlo ti' na' cha' liñi laca lcaa cha' nu nscua na' re.

²⁵ Lo'o jua'a tya ntsu'u quiña'a la cha' nu ngua'ni Jesús; si lo quityi scua ngu' cha' ji'i lcaa ca cha' nu ngua'ni Jesús nu lo'o yaa yu nde chalyuu, ná tyu'u scua tyucui ña'a chalyuu cha' tyuco'o quityi bi', nti' na'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' re.

Ndi'ya ngua'ni ñati tya clyo lo'o ngua tsa'a ngu' ji'i Jesús

Nhcu'i Jesús cha' caq Xtyi'i ycu'i Ni

¹ Tya tsubi' la cua nscua na' sca quityi nu ndyaa slo nu'u, Teófilo. Quityi bi' ndacha' ji'i cua ña'a ca cña nu ngua'ni Jesús, cua ña'a ca cha' nu ngulu'u Jesús tya lo'o nguxana ndyu'ni yu cña, ² lcaa cha' nu ngua'ni yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu. Bilya tyaa Jesús ca slo ycu'i Ndyosi lo'o ngusubi yu ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu tsaa chcu'i cha' ji'i ycu'i yu nde chalyuu. Nguxtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i Jesús lo'o ngulo yu cña ji'i nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', ñi'ya ntsu'u cña nu cua'ni ngu' bi'. ³ Lo'o cua ngujuii Jesús, ndyu'ú yu chaca quiya', li' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'. Tya tu'ba tsa ndya'a Jesús chalyuu, lo'o jua'a tyuu quiya' ndu'u tucua yu slo ngu' bi'; tso'o tsa ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulu'u yu ji'i ngu' bi' ñi'ya nu caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. ⁴ Bilya tyaa Jesús lo'o nhcu'i yu lo'o ngu' bi', cha' tyanu ngu' quich'i Jerusalén.

—Jatya ma ca quich'i re —nacui Jesús ji'i ngu'—, ña'a cuayá' nu caq Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya nhcu'i Stí na' tya sa'ni la; jua'a nda na' la cui' ti cha' lo'o ma tsubi' ti. ⁵ Clyo cua ntyucuatya Juan ji'i ñati lo'o hitya ti; pana cua tyalaa ti tsá nu caq Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, jua'a tyucuatya ycu'i Ndyosi ji'i ma.

Ndyaa Jesús nde cua

⁶ Li' lcaa tya'a ngu' cua ndyu'u ti'i ngu' se'i ti, nhcuane ngu' bi' ji'i Jesús li': —Xu'na —nacui ngu'—, ¿ha si'i juani nu cua'ni nu'u cha' tyanu cha' ji'i cua, cha' caca ya loo ji'i loyuu su cuentya quich'i tyi ya chaca quiya', cha' la cui' ngu' Israel laca ya?

⁷ Nguxacuj Jesús cha' ji'i ngu' bi' li':

—Ná ndyi'ya ma chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ma ni tsá caca, ni tyempo caca nu cua'ni ycu'i Ndyosi cña. Sca ti ycu'i Ndyosi Stí na' jlo ti' cha' bi', nguxtyanu tso'o Ni cha' ji'i. ⁸ Juani xa' chcu'i na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya cua'ni ma nu lo'o tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, cha' li' taca chcu'i ma cha' tso'o lo'o lcaa ñati, nu cha' ji'i ycu'i na'. Chcu'i ma lo'o ngu' nde quich'i Jerusalén, jua'a lo'o ngu' loyuu su cuentya Judea, jua'a lo'o ngu' loyuu cacua ti nu naa Samaria bi'; chcu'i ma lo'o ngu' lcaa quich'i su ndi'i ngu' chalyuu.

⁹ Lo'o cua ndye nhcu'i Jesús cha' bi', laja lo'o na' ngu' ji'i ndyiqui'ya ycu'i Ndyosi ji'i yu ndyaa yu nde cua li'. Ndyacu' sca coo hichu' yu cha' nga'aa tyaca' ña'a ngu' ji'i yu. ¹⁰ Hora nu ndyaa bi', li' nguxña'a ngu' nde cua. Lo'o ti ndu tucua tya'a ñati nu ngati ste'. Ndu ngu' slo ngu' bi' li', ¹¹ nhcu'i ngu' lo'o ngu' bi':

—Cu'ma ngu' Galilea —nacui ngu'—, ¿ni cha' laca ndu ma ña'a ma nde cua? —nacui ngu'—. Jesús nu nguxtyanu ca ti ji'i ma cua ndyaa nde cua, tya caq yu lo yuu chaca quiya'. Ñi'ya nu tyaca' lo'o ndyaa yu, jua'a tyaca' lo'o caq yu chaca quiya' —nacui ngu' nu ngati ste' bi' li'.

Ngusubi ngu' ji'i Matías cha' cua'ni cña loo Judas

¹² Li' ndu'u ngu' nde lo cuati Olivos, nguxtyuu ngu' nde quich'i Jerusalén. Cacua ti ndi'i quich'i; ná ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' judío cha' tsaa ngu' tyijyu' la tsá ta'a, nu lo'o ndi'i cña' ngu'. ¹³ Yala ti ndyalaa ngu' quich'i bi', li' ndyaa

ngu' ni'lj' tucua ba'a su ndi'lj' ngu': ndyaa Pedro, lo'o Jacobo, lo'o Juan, lo'o Andrés, lo'o Felipe, lo'o Tomás, lo'o Bartolomé, lo'o Mateo, lo'o chaca Jacobo sñi' Alfeo, lo'o Simón nu ngua sca ngu' ji'lj' taju cananista, lo'o Judas tya'a Jacobo. ¹⁴ Stu'ba ti nclacua ti' ngu' bi', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi. Lo'o tya'a Jesús ndi'lj' lo'o ngu' bi', lo'o María xtya'a Jesús, lo'o tyuu tya'a nu cuna'a nu ndya'a lo'o yu.

¹⁵ Ngua sca tsá ndyu'u ti'lj' lcaa ñati nu cua ngusñi cha' ji'lj' Jesucristo ca quichí bi'; sca siyento ntucua calaa tya'a ñati ntsu'u nu ngutu'u ti'lj' tsá bi'. Li' ndatu Pedro cha' chcui' yu lo'o ngu' bi':

¹⁶ —Cu'ma tya'a ndi'lj' na re —nacui Pedro ji'lj' ngu' bi'—, nu ngua sa'ni nguxtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi ji'lj' jyo'o cusu' David lo'o nguscua jyo'o bi' lo quityi ñi'ya caca cña nu cua'ni jyo'o Judas nde loo la. Ycui' Judas ngulu'u tyucui' ji'lj' ngu' xña'a lo'o ngusñi ngu' ji'lj' Jesús preso; pana ñi'ya nu ndyanu cha' caca ji'lj' yu, jua'a ngua cha' bi'. ¹⁷ Stu'ba ti nguta'a jyo'o Judas lo'o na, stu'ba ti ngua'ni yu cña lo'o na nquicha'. ¹⁸ Lo'o li' ndyaa jyo'o bi' ngüi'ya sca yuu lo'o caya' nu nda ngu' ji'lj' yu cha' ngua'ni yu cha' cuxi, nu lo'o ndyujui' yu cresiya ji'lj' Jesús ji'lj' ngu' xña'a bi'. Ycui' ca yu nguxtyú yu ji'lj' yu lo yuu, ngutaa' ne' yu ndu'u tri se'lj' yu, ngujuii yu li'. ¹⁹ Hora ti ngua cuayá' ti' lcaa ngu' quichí Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' cha'cña ji'lj' ngu' cha' Acéldama naa yuu su nclýu yu; ndi'ya ndyu'u cha'cña bi': “Yuu su ndyalú tañi ñati”. ²⁰ Lo'o jua'a ngutu'u tucua cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo quityi Salmos nu nchcui' ndi'ya:

Laja ti tyanu tyi yu,

nga'aa tyanu ñati lu'ú cajua.

Lo'o xa' nchcui' quityi bi' chaca quiya':

Cua'ni xa' ñati cña su ndu yu.

'Jua'a nchcui' quityi bi' —nacui Pedro ji'lj' ngu'—, ²¹⁻²² bi' cha' juani tso'o si cua'ni xa' ñati tya'a na cña loo jyo'o Judas. Ñati bi' caca sca ngu' tya'a na nu ndya'a lo'o na lcaa tsá lo'o nguti'lj' Jesús lo'o na chalyuu re. Ndyaa yu lo'o na, masi clyo lo'o ntyucuatya jyo'o Juan ji'lj' ñati, masi tsubi' ti lo'o ndu'u Jesús ndyaa nde cua. Ñati bi' cua na'a ñi'ya ngua lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuii, bi' cha' taca chcui' yu lo'o xa' ñati cha' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya nu ngua cha' bi'.

²³ Li' ngusubi ngu' tucua tya'a nu qui'yu; sca yu nu naa José Barsabás nu nchcui' ngu' cha' Justo naa yu, lo'o chaca yu nu naa Matías. ²⁴ Li' nchcui' lcaa ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi:

—Ndyosi nu Xu'na ya —nacui ngu'—, jlo ti' nu'u ñi'ya nu ntsu'u tyiquee lcaa ñati chalyuu. Cul'u nu'u ji'lj' ya ti ji'lj' nu tucua tya'a nu qui'yu re nu cua ngusubi ycui' nu'u ji'lj', ²⁵ cha' taca tsaa yu bi' xa' quichí, cha' chcui' yu cha' jinu'u cña su ndu jyo'o Judas nquicha'. Na cua nguxtyanu jyo'o bi' cña cha' xña'a tsa bi', lo'o li' ndyaa ca su ndyanu cha' tsaa.

²⁶ Li' ngua'ni ngu' sca cña cha' ngusubi ngu' ji'lj' tsaca ngu', ti ji'lj' tyanu cña bi'. Jua'a nquijeloo ji'lj' ngu' cha' Matías caca ñati bi'. Li' stu'ba ti ndya'a yu bi' lo'o nu tii chaca tya'a ngu' cha' caca tya'a ngu' nu nda Ni cña ji'lj' cha' chcui' cha' ji'lj' Jesucristo nde lo yuu chalyuu.

2

Ndyalaa Xtyi'i ycui' Ndyosi

¹ Ngua tsá ta'a Pentecostés, sca ta'a ji'lj' ngu' judío, li' ndyu'u ti'lj' lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'lj' Jesucristo ca bi' se'lj' ti. ² Hora ti nguañi nde ne' ni'lj' su nga'a

ngu' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyaca cui'i. Lcaa ngu' bi' ndyuna ngu' lo'o nguañi bi'. ³ Li' ndu'u tucua tyuu tya'a na ñi'ya slu quii' ti ña'a, ngutacui bi' lo xlya hique lcaa ngu' bi'; ⁴ jua'a ngua lo'o ndyanu Xtyi'i ycai' Ndyosi ne' cresiya ji'i lcaa ngu' bi'. Li' nguxana nchcui' ngu' cha'cña ji'i xa' ñati, cha' Xtyi'i ycai' Ndyosi ngua'ni lo'o ngu' cha' ngua ji'i ngu' li'.

⁵ Tyempo nu ndyaca ta'a bi' nde quichi Jerusalén ndi'i quiña'a tsa ngu' judío; ngutu'u ngu' lijya ngu' tyuu quichi loyuu tyijyu', cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycai' Ndyosi. ⁶ Li' nguxana ndyu'u ti'i ngu' bi' ca su ndañi cha' bi'. Ná ngua cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti ñi'ya nu ngua, cha' lcaa ngu' tyijyu' ndyuna ngu' cha' nchcui' nu ñati ji'i Jesucristo bi' cha'cña ji'i ycai' ca ngu' tyijyu' bi'. ⁷ Ndube tsa ti' ngu' tyijyu' bi' li', ngulacua tsa ti' ngu' bi':

—¿Ha si'i xcui' ngu' quichi su cuenta Galilea laca ngu' jua? —nacu' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'—. ⁸ ¿Ni cha' laca ndyuna na nchcui' ngu' jua cha'cña ji'na? —nacu' ngu'—. ⁹ Quiña'a tsa quichi ndu'u na: laca na ngu' Partia, ngu' Media, ngu' Elam, ngu' Mesopotamia, ngu' Judea, ngu' Capadocia, ngu' Ponto, ngu' loyuu su cuenta Asia, ¹⁰ ngu' Frigia, ngu' Panfilia, ngu' Egipto, ngu' Africa nu ndi'i nde loo la ji'i quichi Cirene; lo'o jua'a ngu' romano, lo'o ndi'i ngu' bi' ca nde —nacu' ngu' bi'—. Ntsu'u nu laca sñi' ngu' judío tya'a na, lo'o jua'a ntsu'u xa' ngu' romano nu stu'ba ti ndyu'ni tlyu ji'i ycai' Ni lo'o na. ¹¹ Lo'o jua'a ndi'i ngu' Creta, ndi'i ngu' Arabia. Pana lcaa na lo'o tya'a na ndyuna na nchcui' ngu' cha'cña ji'na, stu'ba ti ndyuna na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycai' Ndyosi.

¹² Ndube tsa ti' lcaa ngu' bi'. Ná jlo ti' ngu' tsiya' ti na ca ngua. Tya nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—¿Na laca ndyaca re? —nacu' ngu' bi'.

¹³ Lo'o jua'a nxyi' lo'o xa' la ñati ji'i ñati ji'i Jesucristo bi':

—Cu'bi tsa ngu' jua cha' nchcui' ngu' jua'a —nacu' ngu'.

Cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'

¹⁴ Lo'o li' ndu' Pedro lo'o nu tii chaca tya'a ñati bi', cui' nchcui' yu lo'o nu ngu' quiña'a bi' li':

—Ngu' cusu' cu'ma, ngu' judío —nacu' Pedro—, lo'o lcaa cu'ma nu ndi'i nde quichi Jerusalén juani —nacu' yu—, cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma' —nacu' yu—. ¹⁵ Cu'bi cuare, nti' ma'; pana si'i na cu'bi cuare, cha' hora cua caa nde tlya ti laca juani. ¹⁶ Ndi'ya ndyaca cha' re: na cua ngua cha' tlyu bi', ñi'ya nu nchcui' cha' nu cua nguscua jyo'o cusu' Joel nu ngua sa'ni la. Ndi'ya nchcui' quityi bi':

¹⁷ Tyempo nde loo la lo'o cua tye ti chalyuu, nacu' ycai' Ndyosi, ta na' Xtyi'i ycai' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati chalyuu, nacu' Ni. Li' ta sñi' ma' cha' jua' lo'o ngu'.

Lo'o jua'a ña'a ngu' cuañi' cha' tlyu nu ndu'ni ycai' Ni, culu'u na' cha' tlyu bi' ji'i ngu';

lo'o jua'a chcui' xcalá ngu' cusu'.

¹⁸ Ta na' Xtyi'i ycai' na' cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu nclyo na' ji'i ngu' bi', nacu' Ni.

Li' chcui' ñati bi' lcaa cha' nu ta na' lo'o ngu' cha' chcui' ngu'.

¹⁹ Cua'ni na' cha' tlyu nde cua, lo'o jua'a cua'ni na' cha' tlyu nde lo yuu;

lye tyalú tañi li', tyaqu' quii' tonu, xcui' snii caca nde lo yuu, nacu' Ni.

²⁰ Na' laca ycai' nu Xu'na ma';

cua tyalaa ti tsa lo'o cua'ni cuayá' na' ji'i lcaa ñati chalyuu.

Cua'ni na' cha' tyacu' lo xee cuichaa,

cha' nga'a ña'a caca co', ñi'ya tañi ña'a, nacui Ni.

Sca tsá tlyu tsa caca bi', liñi caca cuayá' ti' lcaa ñati chalyuu lo'o tyalaa tsá bi'.

²¹ Pana cua'ni lyaá na' ji'i lcaa ñati nu ndijña cha' clyu ti' 'na.

Jua'a nhcui' ycai' Ndyosi. Nguscua jyo'o Joel cha' bi' lo quityi —nacui Pedro—.

²² 'Cu'ma ngu' Israel —nacui yu—, cua'a jyaca ma' ji'i cha' nu chcu' na' lo'o ma' juani: Ngu' Nazaret laca Jesús. Nguxtyucua ycai' Ni ji'i yu lo'o ngua'ni yu xcu' cña tonu ca slo ma'. Ngulacua tsa ti' ma' lo'o na'a ma' cña tonu bi', lo'o ngua cuayá' ti' ma' cha' xcu' cña ji'i ycai' Ndyosi ngua. ²³ Cua sa'ni la cua jlo ti' ycai' Ndyosi, tya li' cua nhcui' Ni ñi'ya nu caca ji'i Jesús. Ndacha' lo Ni ji'i ngu' cha' cujuui ñati cuxi ji'i ycai' Jesús. Jua'a ngua li'; tsubi' ti ngusñi ma' ji'i yu, ngujui' ca'a ma' ji'i yu lo crusi. Cua ndyujui ma' ji'i yu lo'nda ma' cña ji'i ñati cuxi bi', cha' cua ngua'ni ngu' cña cuxi bi' cuentya ji'i ma', ñi'ya nu nacui Ni cha' caca. ²⁴ Pana ná nscua cha' tyanu Jesús ne' cuaá ña'a jyo'o ti yu, bi' cha' ngua'ni ycai' Ndyosi Sti yu cha' ndyu'ú yu chaca quiya'. ²⁵ Cua ntsu'u chaca cha' nu nguscua jyo'o cusu' David sa'ni la nu nhcui' cuentya ji'i Jesús ndi'ya:

Xu'na, nacui yu, xcu' ndya'a nu'u lo'o na';

cacua tsa nga'a nu'u slo na', cha' caca tlyu tyiquee na' lo'o nxyucua nu'u jna';

²⁶ bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na', jua'a tso'o tsa nhcui' na' xqui'ya nu'u, cha' chaa tsa ti' na'.

Ti' ti ndi'i tyucui ña'a na' xqui'ya cha' ndi'i nu'u cha' ña'asi' nu'u jna'.

²⁷ Ná tyanu cresiya jna' su ndi'i jyo'o, xqui'ya cha' ná ta nu'u chacuayá' catsu' cuaña' na' jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u jna';

²⁸ cua ngulu'u nu'u tyucui su tsa'a na' cha' tyi'i na' ca slo nu'u.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' stu'ba ti tyi'i na' lo'o nu'u li'.

Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi.

²⁹ 'Pana jlo ti' cu'ma cha' chañi cha' ngujui David, nu jyo'o cusu' ji'na —nacui Pedro—. Sa'ni tsa ngujui bi'; nguxatsi' ngu' ji'i li', lo'o jua'a tya ntsiya cuaá ji'i jyo'o bi' juani. ³⁰ Tu'ba ji'i ycai' Ndyosi ngua jyo'o David bi'; jlo ti' yu cha' nda Ni cha' liñi lo'o yu lo'o nhcui' Ni cha' sca ñati tya'a nati ji'i ycai' yu cala nde loo la, bi' caca nu Cristo. Caca Cristo bi' rey, ñi'ya lo'o ngua ycai' David rey. ³¹ Ngua cuayá' ti' yu tya sa'ni la cha' ntsu'u cha' tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ngujui, bi' cha' nhcui' yu cha' ná tyanu cresiya ji'i Cristo su ndi'i jyo'o, ná catsu' cuaña' Cristo li'. ³² Cha' liñi laca cha' ngua'ni ycai' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' —nacui Pedro—. Liñi nda ya cha' lo'o cu'ma, cha' cua na'a ya ji'i yu chaca quiya' cha' lu'ú yu. ³³ Li' ñaa ycai' Ndyosi yaqui'ya Ni ji'i Jesús cha' tyaa yu ca slo ycai' Ni. Juani ndi'i Jesús nde la'a tsu' cu' su tlyu ca su ntucua ycai' Ndyosi. Cua nda ycai' Ndyosi Sti yu Xtyi' ycai' Ni ji'i Jesús, lo'o nu juani cua nda Jesús Xtyi' ycai' Ni cha' tyalaa nde chalyuu. Lcaa cha' nu cua ndyuna ma', lcaa cha' nu cua na'a ma' tsá juani, bi' laca cña nu ngua'ni ycai' Jesús. ³⁴ Ná ndyaa jyo'o David ña'a lu'ú ti ca slo ycai' Ndyosi, bi' cha' jlo ti' na cha' si'i cha' ji'i ycai' ca yu nhcui' cha' nu nguscua nu David bi' lo quityi, nu ndi'ya nhcui':

Cua nhcui' ycai' Ndyosi lo'o nu Xu'na na':

“Tyucua nu'u la'a tsu' cu' jna'.

³⁵ Caca nu'u loo ji'i lcaa ñati nu laca tya'a cusu' nu'u”, nacui ycai' Ndyosi ji'i. Jua'a nguscua jyo'o David lo quityi —nacui Pedro—.

³⁶ 'Ntsu'u sca cha' ji'i ycai' Jesús nu nga'a cha' ca cuayá' ti' lcaa na nu laca na ngu' Israel: La cui' Jesús nu ngujui' ca'a na ji'i lo crusi cha' cujuui na ji'i, la

cui' yu bi', cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' j'i' yu cha' caca yu Xu'na na, cha' laca yu nu Cristo.

³⁷ Lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, ntyuju'u tsa ti' ngu' li'. Nchcuane ngu' j'i' Pedro lo'o j'i' lcaa ngu' nu ngua tsa'a' j'i' Jesús tya clyo:

—¿Ñi'ya' cua'ni ya juani? —nacuj' ngu' j'i' ngu' bi'.

³⁸—Tso'o si caca tyuju'u ti' ma' j'i' cha' cuxi, lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma' xtyanu ma' j'i' li' —nacuj' Pedro j'i' ngu'—. Lo'o jua'a tyucuatya ngu' j'i' ma' chacuayá' j'i' Jesús li'. Cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u j'i' ma' li', jua'a ta Ni Xtyi'i' ycu'i' Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya j'i' ma'. ³⁹ Liñi tsa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ma' lo'o nchcui' Ni cha' tyanu Xtyi'i' ycu'i' Ni ne' cresiya j'i' ma', lo'o ne' cresiya j'i' sñi' ma' tyanu Xtyi'i' ycu'i' Ni, lo'o ne' cresiya j'i' ngu' nu ndi'i' tyijyu' tyanu Ni; tyanu Ni ne' cresiya j'i' lcaa ñati nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi j'i'.

⁴⁰ Tya quiña'a' la cha' nchcui' Pedro lo'o ngu' li'. Liñi tsa ngulo yu cña j'i' ngu':

—Xtyanu ma' j'i' ñati nu ndu'ni xcu'i' cha' cuxi —nacuj' yu j'i' ngu'.

⁴¹ Lcaa ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', ndyaa ngu' bi' cha' tyucuatya ngu' j'i' ngu' bi' chacuayá' j'i' Jesús. La cui' tsa' bi' nguxana sna mil tya'a ñati ngusñi' ngu' cha' j'i' Jesucristo. ⁴² Ndyuna tso'o lcaa ngu' bi' cha' nu ngulu'u ngu' nu ngua tsa'a' j'i' Jesucristo tya clyo j'i' ngu'. Tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi', stu'ba ti ndi'i' ngu', lu'ba ti nchcui' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi; stu'ba ti ndacu ngu', stu'ba ti ndyu'ni tlyu lcaa ngu' bi' j'i' Jesucristo.

Ndi'ya' ngua'ni ñati j'i' Jesucristo clyo

⁴³ Ndube tsa ti' lcaa ngu' quich'i' bi' j'i' cña nu ndyu'ni ycu'i' Ndyosi, cha' cua quiña'a' cña tonu ngua'ni ngu' nu ngua tsa'a' j'i' Jesucristo tya clyo chacuayá' j'i' Ni. ⁴⁴ Lcaa ngu' stu'ba ti ndi'i' ngu' lo'o tya'a ngu' nu ntsu'u cha' j'i' Jesucristo, nda ngu' cha' tso'o nu ntsu'u j'i' ngu' cha' tacha ngu' j'i' tya'a ngu'; ⁴⁵ ndyujui' ngu' lcaa na nu ntsu'u j'i' ngu', cha' caja cñi nu tacha ngu' j'i' tya'a ngu' nu ná ntsu'u cha' tso'o j'i' tsiya' ti. ⁴⁶ Lcaa tsa ndyu'u ti' ngu' bi' ne' laa tonu j'i' ngu' judío, jua'a' stu'ba ti ndacu ngu' bi' to' tyi tya'a ngu'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi', tso'o ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', ⁴⁷ cha' ndu'ni tlyu ngu' bi' j'i' ycu'i' Ndyosi. Tso'o nchcui' lcaa ñati quich'i' j'i' ngu' bi', jua'a lcaa tsa quiña'a' la ñati ngusñi' ngu' cha' j'i' Jesucristo; ndyu'ni lya'a Ni j'i' ngu' bi' li'. Bi' cha' quiña'a' la ñati ndyatú nu ndyu'u ti' lo'o taju ñati j'i' Jesucristo bi' li'.

3

Ngua'ni ngu' jo'o j'i' nu quicha quiya'

¹ Ngua sca tsa ndyaa Pedro lo'o Juan ne' laa tonu. Hora cua sna nde ngusij' ngua, bi' hora laca nu nchcui' ngu' loyuu bi' lo'o ycu'i' Ndyosi. ² Nga'a' sca nu quicha quiya' to' laa, ca ña'a' quicha quiya' yu nu lo'o ngula yu. Lcaa tsa ndya'a' lo'o tya'a nu quicha bi' j'i' yu to' laa tonu, nu to' laa nu nda'ya tsa ña'a' ndu'ni ngu' quich'i' j'i'. Nga'a' yu to' laa ndijña yu msta' j'i' ngu' nu lo'o lijya' ngu' to' laa li'. ³ Cua na'a' nu quicha bi' j'i' Pedro lo'o j'i' Juan, lijya' ngu' cha' tsa' ngu' ne' laa, ngüjña yu msta' j'i' ngu' bi' li'. ⁴ Ndyatú se'j' ti Pedro lo'o Juan cha' ña'a' tso'o ngu' j'i' nu quicha bi'. Li' ndacha' Pedro j'i' yu:

—Ña'a' nu'u xi j'i' ya —nacuj' Pedro j'i' yu.

⁵ Ndyuna tso'o yu, ngua ti' yu cha' cua ta ti ngu' msta' j'i' yu.

6 —Ná ntsu'u cñi jna' —nacuĭ Pedro jĭĭ—, chaca lo cña ntsu'u jna' cha' cua'ni na' lo'o nu'u —nacuĭ—. ¡Chacuayá' jĭĭ Jesucristo Nazaret ni!, tyatŭ nu'ŭ cha' tya'a nu'ŭ ycuĭ' ti.

7 Li' ngusñi Pedro ya' yu tsu' cui' cha' xatŭ jĭĭ yu li'. Hora ti ngua tso'o quiya' yu, lo'o yane quiya' yu ngua tso'o. 8 Tajua' tsa ndatŭ yu bi', nguxana yu ndya'a ŭ yu li'; ndyatŭ yu ndyaa yu ne' laa tonu lo'o ngu' bi' li', ndya'a yu ndyacu'a yu cha' chaa tsa ti' yu, cha' ngua tso'o quiya' yu ndya'a yu. Ngua'ni tlyu yu jĭĭ ycuĭ' Ndyosi cha' ngua'ni Ni cha' ngua tso'o quiya' yu. 9 Cua na'a lcaa ñatĭ jĭĭ yu ne' laa, cha' tso'o ti nchca ndya'a yu, cha' ndyu'ni tlyu yu jĭĭ ycuĭ' Ndyosi. 10 Nslo ngu' jĭĭ yu, cha' la cui' yu quicha quiya' nu cua nchca'a to' laa bi' ndijña yu msta jĭĭ ngu' lcaa tsā laca yu bi'. Ndube tsa ti' ngu' li', ngulacua tsa ti' ngu' cha' cua ngua tso'o quiya' yu.

Cha' nu nda Pedro lo'o quiña'a ñati

11 Ndu Pedro lo'o Juan to' laa tonu su nacuĭ ngu' “Corredor jĭĭ Salomón” li'. Lo'o nu qui'yu nu ngua tso'o quiya' bi' ni, ndŭ yu lo'o ngu'; ña'a ti nga'a yu ngusñi yu ya' ngu' bi'. Li' quiña'a tsa ngu' quichĭ ngusna lijya slo ngu' bi', cha' ndube tsa ti' nu ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua, cha' ngua tso'o quiya' yu quicha bi' li'. 12 Cua na'a Pedro jĭĭ ñatĭ cha' quiña'a tsa ngu' ndyalaa ngu' slo. Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' quiña'a bi' ñi'ya nu ngua jĭĭ nu quicha bi'!

—Cu'ma ngu' Israel —nacuĭ Pedro jĭĭ ngu'—, çni cha' laca ndube tsa ti' ma? —nacuĭ—. Na ndŭ ti ma nxña'a tsa ma jĭĭ ya —nacuĭ—. Ndube tsa ti' ma ña'a ma na ca ndyaca jĭĭ nu qui'yu re. Nacuĭ ma cha' nchca tsa jĭĭ ya; ngua'ni ya cha' ndyaca tso'o yu re xqui'ya cha' tso'o tsa cha' nu ndu'ni ya lcaa tsā, ntĭ' ma. Si'ĭ jua'a. Jesús laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o quiya' yu re. 13 Ycuĭ' Ndyosi Sti na ni, la cui' Ni laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jĭ'na jĭĭ tya sa'ni la, masi jyo'o Abraham, masi jyo'o Isaac, masi jyo'o Jacob; lcaa jyo'o cusu' jĭ'na ngua'ni tlyu ngu' jĭĭ ycuĭ' Ndyosi bi'. Ycuĭ' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' jĭĭ Jesús Sñi' ycuĭ' Ni cha' caca tlyu yu. Ntejeya' ma jĭĭ nu Jesús bi' tsubi' ti', ndyaa lo'o ma jĭĭ yu, ndyaa ma ngusta ma qui'ya jĭĭ yu slo ngu' nu laca loo; nu lo'o ngua ti' gobernador Pilato cha' tyu'u Jesús laja ti, ná ntaja'a ma li'. 14 Xcuĭ' cha' tso'o ngua'ni nu Jesús bi', xcuĭ' lubii cresiya jĭĭ yu, lo'o ná nda ma chacuayá' tyu'u yu laja ti li'. Ngüjña ma chacuayá' jĭĭ gobernador bi', cha' tyu'u laja ti chaca nu laca preso, nu cua ndyujui jĭĭ tyuu tya'a ñati. 15 Lo'o li' ngüjña ma chacuayá' cujuĭ ngu' jĭĭ Jesús, masi ycuĭ' Jesús laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye jĭĭ ñati. Li' ngua'ni ycuĭ' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu. Jlo ti' ya cha' chañi laca cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' cua na'a ŭ ya jĭĭ yu ña'a lu'ú ti yu chaca quiya'.

16 Cua nslo ma jĭĭ nu qui'yu re nu ngua quicha yu nquicha' —nacuĭ Pedro jĭĭ ngu'—. Lo'o juani cua ngua'ni Jesús cha' ndyaca tso'o yu re, xqui'ya cha' jlya ti' ya jĭĭ Jesús. Nchca tsa jĭĭ nu Jesús bi' cua'ni cha' tyaca tso'o ñati; taca ña'a ma cha' chañi cha' bi', cha' ngua tso'o yu re juani.

17 Cu'ma ngu' tya'a quichĭ tyi na, jlo ti' na' cha' ná ngua tii ma tilaca ngua Jesús nu lo'o ngüjña ma chacuayá' cha' cujuĭ sendaru jĭĭ yu. Lo'o jua'a nu ngu' nu laca loo jĭĭ ma, ná ngua tii ngu' na laca nu ngua'ni ngu', si cha' tso'o, si cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. 18 Cua laca cha' juani, la cui' cha' nu nda ycuĭ' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jĭ'na sa'ni la, la cui' cha' nu nguscua ngu' lo quityi jĭĭ ycuĭ' Ndyosi. Quityi bi' nchcui' cha' ti' tsa cua'ni quicha ngu' jĭĭ Jesucristo; jua'a cujuĭ ngu' jĭĭ Jesús, la cui' Jesús nu nda ycuĭ' Ndyosi jĭĭ yaŭ lo yuu chalyuu. 19 Bi' cha' ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma jĭĭ lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ma jĭĭ, cuati jña ma cha' clyu ti' jĭĭ ycuĭ' Ndyosi cha' cuityi Ni lcaa

cha' cuxi nu ngua'ni ma. Cua'ni nu Xu'na na cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ma chaca quiya' li'. ²⁰ Cuati culo ycu'i Ndyosi cña ji'i Jesús cha' tyaa chaca quiya', la cui' Jesús nu ngusubi Ni ji'i cha' caca nu Xu'na na. ²¹ Ntsu'u cha' tyanu Jesús ca slo Ni nu juani ti; pana tiya' la, li' tyalaa sca tsã lo'o chaca quiya' cua'ni cucui ycu'i Ndyosi ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu, cha' li' tyaa Jesús. Jua'a laca cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, cha' nu nguscua ngu' lo' quityi cua sa'ni la. ²² Tyempo bi' ndi'ya nguscua jyo'o Moisés bi': "Ñi'ya ngulo ycu'i Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' ji'i Ni lo'o ma, jua'a culo nu Xu'na na cña ji'i sca nu cusu' tya'a quichj tyi na ca nde loo la. Taquiya' ma lcaa cha' nu hcui' nu cusu' bi' lo'o ma. ²³ Si ntsu'u sca ñati' nu ná nti' taquiya' cha' nu ta nu cusu' bi', tye cha' ji'i ñati' bi' li'; ná caca ñati' bi' ñati' ji'i ycu'i Ndyosi." Jua'a nscua cha' lo' quityi bi'.

²⁴ La cui' jua'a nguscua lcaa jyo'o cusu' ji'na lo' quityi ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni la; masi quityi nu nguscua jyo'o Samuel, masi quityi nu nguscua lcaa jyo'o cusu' bi', nguscua ngu' cha' caa Jesucristo lo' yuu chalyuu. Lo'o juani cua ngua cha' nu nhcui' ngu' bi'. ²⁵ Lcaa na laca na tya'a ñati' ji'i jyo'o cusu' nu nguscua quityi ji'i ycu'i Ndyosi bi'; na cua ngüñi cha' ji'i Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na bi', lo'o jua'a ngua cha' ndyanu cha' bi' cuentya ji'na juani, cha' tya'a ñati' ji'i jyo'o cusu' bi' laca na. Ndi'ya nhcui' ycu'i Ndyosi lo'o Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na bi': "Sca ñati' tya'a nu'u nu tyi'i chalyuu nde loo la", nacuj Ni ji'i, "bi' laca nu cua'ni cho'o cresiya ji'i lcaa lo' ñati' chalyuu". ²⁶ Ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'u nu sca ti Sñi' ycu'i ca chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a ngulo Ni cña ji'i yu cha' clyo caa yu ca slo na ca nde. Cua nti' Ni cha' ca lubii cresiya ji'na, bi' cha' cua ñaa Sñi' ycu'i Ni cha' xtyucua ji'na, cha' caca culotsu' na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na.

4

Ndyaa lo'o ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan

¹ Tya ndu Pedro lo'o Juan nhcui' lo'o ngu' ne' laa nu lo'o ngulaa sti jo'ó. Yaa ngu' lo'o xu'na ngu' policia nu ndi'i cua' ne' laa tonu, lo'o nu ngu' saduceo yaa. ² Nási' tsa ngu' bi', cha' nclyu'u Pedro lo'o Juan ji'i ñati'; nclyu'u ngu' cha' ñi'ya lo'o ndyu'u Jesucristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu, jua'a nga'a cha' tyu'u lcaa jyo'o ñati' chaca quiya' nde loo la. ³ Li' ngulo ngu' cña cha' xñi' ngu' policia ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' su'ba ngu' ji'i ne' hcua sca talya, cha' ngusii tsa lo'o ngujuii ngu' bi' ji'i ngu'. ⁴ Tso'o tsa ndyuna quiña'a ñati' cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu ngulo'u ngu' bi' ji'i ngu', hora ti ngusñi' ngu' cha' bi'. Cua ntsu'u ca'yu mil tya'a nu qui'yu ti nu ngusñi' cha' ji'i Jesucristo li'.

⁵ Ca chaca tsã ndyu'u ti'i ngu' nu laca loo ji'i ngu' quichj Jerusalén, lo'o ngu' cusu' ji'i quichj, lo'o ñati' nu nclu'u cha' jo'ó ji'i ngu' ne' laa. ⁶ Nga'a Anás nu ngua xu'na sti jo'ó, jua'a nga'a Caifás, lo'o Juan, lo'o Alejandro, nga'a lcaa tya'a sti jo'ó nu laca loo. ⁷ Ngulo ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan ne' hcua, ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ca slo ngu' nu laca loo. Li' nhcua ne' nu ngu' cusu' bi' ji'i ngu'.

—¿Ñi'ya ngua'ni ma cha' ndyaca tso'o yu quicha quiya' bi'? —nacuj ngu' ji'i ngu'—. ¿Tilaca laca nu nda chacuayá' cha' cua'ni ma jo'o ji'i yu?

⁸ Li' tso'o tsa nguxtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i Pedro, bi' cha' ngua ji'i yu nguxamj yu cha' ji'i ngu' nu laca loo, jua'a ji'i ngu' cusu' bi':

—Cu'ma ngu' cusu' nu laca loo ji'i ya —nacuj Pedro ji'i ngu'—, ⁹ cua nhcua ne' ma ji'i ya ni cha' laca nguxtyucua ya ji'i yu re nu ngua quicha quiya' —nacuj—, ni cha' ngua'ni ya jo'o ji'i yu re —nacuj—. ¹⁰ Cua'a jyaca ma

xi lacua. Ta na' sca cha' lo'o ma, lo'o lcaa ngu' loyuu re, cha' ycu' Jesucristo laca nu ngua'ni cha' ndyaca tso'o nu quicha re. La cui' Jesús Nazaret nu ndyujuii ma ji'i lo crusi, bi' laca nu cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' ndyu'ú chaca quiya' lo'o ngujuii. Ycu' Jesús bi' nda chacuayá' cha' ngua tso'o quiya' yu re, bi' cha' ndu yu ca nde tso'o ti yu juani. ¹¹ Ñi'ya laca sca cuityi ni'i nu nchcuáa sca quee tonu cha' ná tso'o nti' cuityi, masi stu'ba tsa ña'a loo, jua'a laca cu'ma cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o ma; ñi'ya laca quee bi' nu cua nchcuáa ma ji'i, jua'a laca ycu' Jesús, cha' ná ndaquiya' ma ji'i yu tsiya' ti. Pana juani loo la laca nu Jesús bi', ¹² bi' cha' nchca ji'i cua'ni lyaá ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na; ná ntsu'u xa' ñati tyucui ña'a chalyuu nu nchca la ji'i, cha' sca ti ji'i Jesús cua nda ycu' Ndyosi chacuayá' cua'ni cña bi'.

¹³ Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro, cuati ña'a tsa ngu' ji'i Pedro lo'o Juan: —¿Ni cha' laca ná ntsij ngu' re nchcui' ngu' lo'o na? —nacui' ngu'—. Si'i ñati tlyu laca ngu', si'i ñati nu ngua tsa'a quityi laca ngu' re.

Li' ngua tii ngu' cusu' cha' cua nguta'a ngu' lo'o Jesús. ¹⁴ Nga'aa ngujui la cha' nu nchcui' ngu' cusu' lo'o ngu' bi', cha' stu'ba ti ndu ngu' lo'o yu nu ngua quicha bi'. ¹⁵ Li' ngulo ngu' cña cha' tyu'u nu ca ta'a sna ti ngu' bi' nde liya', cha' cuaana ti chcu' ngu' cusu' lo'o tya'a ti ngu':

¹⁶ —¿Ñi'ya cua'ni na lo'o ngu' jua? —nacui' ngu' cusu'—. Cua ngua'ni ngu' sca cha' tlyu, lo'o jlo ti' lcaa ngu' quichj Jerusalén re cha' bi' —nacui' ngu'—. Ná taca ñacu' na cha' cha' cuiñi laca bi' —nacui' ngu'—. ¹⁷ Pana ná tso'o si cuna xa' la ñati cha' ji'i Jesús; bi' cha' tso'o si xcutsij na ji'i ngu' jua, cha' ná culu'u ngu' ji'i xa' ñati tilaca laca Jesucristo.

¹⁸ Li' ngusi'ya ngu' cusu' ji'i ngu' bi', cha' tyaa ngu' nde ni'i chaca quiya'. Ngulo ngu' cusu' cña ji'i ngu' bi' li':

—Nga'aa chcu' ma tsiya' ti cha' ji'i Jesucristo lo'o xa' ñati —nacui' ngu' cusu' ji'i ngu'.

¹⁹ Nguxacuj Pedro lo'o Juan cha' ji'i nu ngu' cusu' bi' li':

—Ná cube tsa ti' cu'ma, ngu' cusu' —nacui' ngu' ji'i ngu' bi'—. ¿Ha ntsu'u cha' cua'ni ya cña nu culo cu'ma ji'i ya? ¿Ha ná tso'o la nti' cu'ma cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya? ²⁰ Tso'o la nti' ya cha' cua'ni ya cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'i ya; bi' cha' ná tye chca cha' chcu' ya lo'o ñati, lcaa cha' nu cua na'a ya ji'i Jesús, lo'o lcaa cha' nu cua ndyuna ya, cha' nu nchcui' yu lo'o ya.

²¹ Ngua ti' ngu' cusu' xcutsij ngu' ji'i Pedro lo'o Juan, bi' cha' chaca quiya' lye la nchcui' ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. Lo'o li' nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti; ná ngua ji'i ngu' nu laca loo xcube' ngu' ji'i Pedro lo'o ji'i Juan, cha' ndyutsij ngu' cusu' bi' ji'i ngu' quichj, cha' nu ngu' quichj ni, lye tsa ndya xlya'be ngu' ji'i ycu' Ndyosi cha' ngua tso'o yu quicha quiya' bi'. ²² Cua nteje tacui tu'ba yijá ntsu'u nu quicha bi' lo'o ngua'ni Ni cha' ndyaca tso'o yu.

Ca ta'a ñati ji'i Jesucristo nchcui' lo'o ycu' Ndyosi

²³ Nu lo'o nda ngu' cusu' chacuayá' cha' tyaa ngu' laja ti, li' hora ti ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca slo nu ngu' tya'a ndya'a ngu'. Nda Pedro lo'o Juan cha' lo'o lcaa tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu nchcui' sti jo'ó, lcaa ña'a cha' nu nda ngu' cusu' bi' lo'o ngu'. ²⁴ Lo'o cua ndyuna tya'a ngu' cha' bi', stu'ba ti nchcui' lcaa ngu' lo'o ycu' Ndyosi li':

—Ndyosi Sti ya —nacui' ngu'—, nu'u laca nu Xu'na ya, nu'u laca nu laca loo la —nacui' ngu'—. Cua ngüiñá nu'u lcaa chalyuu, lo'o lcaa nde cua, lo'o lcaa tyujo'o; cua ngüiñá nu'u lcaa na nu ntsu'u chalyuu —nacui' ngu'—. ²⁵ Nda

nu'u Xtyi'i ycu'i nu'u jil'i David jyo'o cusu' jil'i ya, nu lo'o nguscua yu cha' cuentya jinu'u lo' quityi. Ndi'ya nscua cha' lo' quityi bi':

¿Ni cha' laca tyaala tsa ngu' xa' loyuu?

Nclyacua tsa ti' ngu' bi', cha' cua'ni cuxi ngu'; pana ná nchca jil'i ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

²⁶ Cua ndyu'u ti'l'i lcaa nu laca xu'na chalyuu re lo'o nu laca loo jil'i lcaa quich'i, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, jua'a lo'o Cristo nu ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i.

²⁷⁻²⁸ Ni'ya nu cua nchcui' quityi jinu'u nu nguscua jyo'o David sa'ni la bi' —nacu' ngu' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na—, jua'a cua ndyu'u ti'l'i ngu' nu laca loo jil'i quich'i re cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Jesús Sñi' ycu'i nu'u, masi xcui' lubii tsiya' ti' cresiya jil'i nu Jesús bi'; la cui' yu laca nu ngusubi nu'u jil'i —nacu' ngu'—. Ndyu'u ti'l'i Herodes lo'o Poncio Pilato, lo'o ngu' xa' loyuu, lo'o ngu' tya'a ya nde loyuu re. Li' ngua'ni ngu' lcaa cña nu nda nu'u chacuayá' jil'i ngu' bi' cha' cua'ni ngu'; ñi'ya nu nda nu'u cha' lo'o ngu' sa'ni, la cui' jua'a ngua cha' yija re —nacu' ngu' jil'i ycu'i Ndyosi—. ²⁹ Xu'na ya, ña'a nu'u ca nde juani cha' tyaala tsa ngu' ña'a ngu' jil'i ya. Nti' ya cua'ni ya cña nu ngulo nu'u jil'i ya, bi' cha' xtyucua nu'u jil'i ya juani cha' caja juersa jil'i ya, cha' ná cutsii ya nu lo'o ta ya cha' jinu'u lo'o ñati re —nacu' ngu'—. ³⁰ Ta nu'u chacuayá' cha' tyaca tso'o ngu' quicha; cua'ni Jesús Sñi' nu'u nu xcui' lubii cresiya jil'i quiña'a tsa cña tonu, cha' jua'a cube tsa ti' ngu' jinu'u. Tsa lo' cua ti' cha' chcu'i' ya juani.

³¹ Lo'o cua ndye cha' nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi, li' ngüiña ni'i su nga'a ngu' bi'. La cui' hora jlo ti' ngu' cha' chañi cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i lcaa ngu' bi' li', bi' cha' nga'aa ndyutsii ngu' lo'o nda ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati.

Lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' ngusa'be ngu' jil'i lo'o lcaa tya'a ngu'

³² Se'i ti' ndi'l'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo, stu'ba tsa ndu'ni lcaa ngu' bi' lo'o tya'a ngu', sca ti' cha' ntsu'u tyiquee lcaa ngu'. Nda ngu' lcaa na nu ntsu'u jil'i ngu' cha' xtyucua jil'i lcaa ngu' lo'o tya'a ngu'. ³³ Lo'o nu ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo ni, tlyu tsa tyiquee ngu' nchcui' ngu' lo'o xa' ñati cha' cua na'a ycu'i' ca ngu' jil'i Jesús nu Xu'na na lo'o cua ndyu'u yu chaca quiya', nu lo'o ngujuu yu. Lo'o jua'a nguxtyucua ycu'i Ni' jil'i lcaa ngu' bi', cha' tso'o ti' cua'ni ngu' lo'o lcaa ñati. ³⁴ Tso'o tsa tyiquee lcaa ngu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo, bi' cha' ni sca tya'a ngu' nga'aa ntsu'u na nu lyiji jil'i ngu', cha' lcaa ngu' nu ntsu'u ni'l'i jil'i, lcaa nu ntsu'u xi yuu jil'i, ndyujui' ngu' na bi', cha' caja ñi'ya tyiji yu'u jil'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ³⁵ Nda ngu' cñi bi' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo cha' tacha ngu' cha' bi' jil'i tya'a ngu' li'. Ngu' bi' jlo ti' si ntsu'u na nu lyiji jil'i xa' tya'a ngu'. ³⁶ La cui' jua'a ngua'ni sca ngu' Chìpre nu naa José. Ngu' Leví laca yu; ñi'ya ndu'ni xirta cña ne' laa, jua'a ndu'ni ngu' Leví bi' cña. Xa' xtañi ngusta nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' jil'i nu José bi'; Bernabé ngua xtañi yu li', cha' tso'o tsa nxaala' yu tyiquee tya'a ñati. ³⁷ Ntsu'u xi yuu jil'i yu bi'. Lo'o cua ndyujui' yu yuu bi' jil'i xa' ñati, li' ñaa nu Bernabé bi', nda yu lcaa cña caya' lo' yuu bi' jil'i ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo.

5

Ñilo'o Ananías lo'o Safra jil'i ycu'i Ndyosi

¹ Lo'o jua'a ntsu'u chaca yu nu naa Ananías, lo'o clyo'o yu naa Safra. Ndyujui' ngu' xi yuu jil'i ngu' jil'i xa' ñati. ² Li' ndyaa nu qui'yu bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo; pana tsa cla'be ti' cñi

nda yu ji'i ngu', cha' cuaana ti ngxuco'o yu nu chaca tya cla'be cñi bi' toni'i ji'i yu. Lo'o jua'a ngua cuayá' ti' clyo'o yu lcaa ña'a nu ngua'ni yu bi'. ³ Nchcui' Pedro lo'o yu li':

—Ananías —nacuj—, ¿na laca ngua hi? ¿Ni cha' laca nda nu'u chacuayá' ji'i nu xña'a nu naa Satanás cha' caca loo ne' cresiya jinu'u? Bi' laca nu ngua'ni cha' nguñilo'o nu'u ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi —nacuj Pedro ji'i yu bi'—. Nacuj nu'u cha' nde laca lcaa cñi nu ngujui jinu'u lo yuu bi', lo'o si'i lcaa cñi laca re. ⁴ Yuu jinu'u laca bi' nquicha', lo'o jua'a cua ntsu'u chacuayá' jinu'u cua'ni na laca nu nti' nu'u cua'ni lo'o cñi bi'. ¿Ni cha' laca nguñilo'o nu'u ji'i ya lacua? Ná liñi cha' nu ngua'ni nu'u, cha' nu cua nacuj nu'u cha' lcaa cñi bi' laca re, lo'o si'i jua'a laca bi'. Si'i lo'o ñati ti nda nu'u cha' cuiñi bi', lo'o ycu'i' Ndyosi cua nda nu'u cha' cuiñi bi' —nacuj Pedro ji'i nu qui'yu bi'.

⁵ Lo'o ndyuna Ananías cha' bi', li' nclýu yu lo yuu. Na nclýu ti yu, ngujui yu li'. Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ndi'i cacua ti li'. ⁶ Yala ti liya xi ngu' cuañi', nguixii ngu' late' chu' jyo'o bi', ngulo ngu' ji'i nde liya'. Li' ndyaa lo'o ngu' ji'i, ndyaa cha' tyatsi'.

⁷ Cua nteje tacui sna hora lo'o ñaa clyo'o jyo'o bi' li', pana ná jlo ti' ma' na laca ngua ji'i jyo'o bi'. ⁸ Li' nchcui' Pedro lo'o nu cuna'a bi':

—Cacha' nu'u jna' —nacuj ji'i—, ¿ha tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'i ma' cha' ndyujui' ma' yuu bi' ji'i ngu'?

—Chañi —nacuj nu cuna'a bi'—, la cui' tsa lo cua ti cñi nda ngu' ji'i ya.

⁹ —¿Ni cha' laca ngua'ni ma' jua'a? —nacuj Pedro li'—. Tyucuaa ma, cua ngua'ni stu'ba ma' cha' lo'o tya'a ma' cha' cua'ni cuayá' ma' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, si jlo ti' Ni, si ná jlo ti' Ni cha' cuiñi ma' —nacuj—. Cua'a jyaca xi ñi'ya nda'i quia' ngu' cuañi' nu liya' ndyaa ngxatsi' ngu' ji'i jyo'o clyo'o nu'u. La cui' jua'a tsa'a lo'o ngu' jinu'u juani.

¹⁰ Hora ti nclýu nu cuna'a bi' lo yuu; slo ti Pedro nclýu, ngujui ca li'. Li' ñaa ngu' cuañi' na'a ngu' cha' lo'o nu cuna'a bi' ngujui. Hora ti ndyi'ya ngu' ji'i jyo'o ma', ndyaa lo'o ngu' ji'i, ndyaa cha' tyatsi' si' ti cuaá su nguatsi' jyo'o clyo'o; ca bi' ngxatsi' ngu' ji'i. ¹¹ Ndyutsii tsa lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo cha' jua'a ngua ji'i jyo'o Ananías lo'o clyo'o yu, lo'o jua'a ndyutsii tsa lcaa ñati nu ndyuna cha' bi'.

Ngua'ni ngu' tyuu tya'a cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi

¹² Quiña'a tsa chacuayá' nda ycu'i' Ndyosi ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, bi' cha' ngua'ni ngu' quiña'a tsa cha' tlyu ca su ndi'i ngu' quichi. Ngulacua tsa ti' ngu' quichi xqui'ya cña tlyu bi'. Lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo ni, ndyu'u ti'i ngu' ca su nacuj ngu': "Corredor ji'i Salomón", cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' bi'; ca to' laa tonu laca corredor bi'. ¹³ Xa' la ngu' quichi ni, ndyutsii tsa ngu'; ná ndya'a ngu' slo ngu' bi', masi tso'o tsa nchcui' ngu' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo.

¹⁴ Li' ndyuna tyuu tya'a ñati cha' ji'i ycu'i' Jesucristo nu Xu'na na, jlya ti' ngu' cha' bi' li'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' bi', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu, ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i' nu Xu'na na. ¹⁵ Li' ndyaa ngu' quichi bi', ndyaa qui'ya ngu' ji'i ngu' quicha nu ntsiya slo ngu'. Li' ngusta ngu' ji'i ngu' quicha bi' lo jaa, masi lo qui'ña, cha' tsa'a lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' ca to' calle su tyeje tacui Pedro. Ngua ti' ngu' masi cua'a ti tyacala' nu nda Pedro loo ngu' quicha bi', nu lo'o nteje tacui yu. Tyaca tso'o nu quicha bi' li'. ¹⁶ Nguañi cha' bi' lcaa quichi cacua ti, lcaa su ndi'i ñati quicha; bi' cha' ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa ngu' quicha nu ntsu'u slo ngu', lo'o ji'i ngu' nu cua ngusñi cui'i cuxi ji'i. Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' quicha bi' nde quichi Jerusalén slo Pedro, lo'o jua'a ngua tso'o lcaa nu ngu' quicha bi' li'.

Nchcube' ngu' ji'i Pedro lo'o Juan

¹⁷ Ñasi' tsa xu'na sti jo'ó ña'a ji'i ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, xqui'ya cha' quiña'a tsa cña tlyu ndyu'ni ngu' cuentya ji'i Jesús. Lo'o jua'a ngu' saduceo nu tya'a ndya'a sti jo'ó ni, ti'i ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ¹⁸ Bi' cha' ngulo ngu' cña cha' xñi ngu' ji'i ca ta'a nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi', cha' tsa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' ne' chcuá. ¹⁹ Nu lo'o ngua talya, li' ndyalaa sca xca ji'i ycu'i Ndyosi, ngusaala toni'i su ntsu'u ngu' ne' chcuá cha' tyu'u ngu' nde liya'. Lo'o cua ngutu'u ngu' nde liya', li' nchcui' xca bi' lo'o ngu':

²⁰ —Yaa clyo ma —nacui—, yaa ma ne' laa tonu jua cha' culu'u ma cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ñati ma —nacui—. Ta ma cha' lo'o ngu' ñi'ya caca cucui cresiya ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

²¹ Ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' xca bi' lo'o ngu'; bi' cha' lo'o nguxee, li' ndyati' ngu' bi' ndyaa ngu' ne' laa tonu cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i ñati nu ndi'i ca bi'.

Li' ndyaa xu'na sti jo'ó lo'o ngu' tya'a ndya'a yu, ngulo yu cña cha' tyu'u ti'i lcaa ngu' cusu', lcaa nu laca loo ji'i ngu' Israel. Cuati ngulo yu cña cha' tsa ngu', tsa culo ngu' ji'i ngu' nu ntsu'u ne' chcuá bi', cha' tyaa ngu' bi' slo yu.

²² Ndyaa ngu' li'; pana nu lo'o ndyalaa ngu' toni'i chcuá, nga'aa tucui ntsu'u ne' chcuá bi'. Hora ti ngxuyuu ngu' ñaa ngu' slo nu ngu' cusu' bi'.

²³ —Ndyalaa ya toni'i chcuá —nacui ngu' ji'i ngu' nu laca loo bi'—. Nga'a ya' toni'i chcuá bi', lo'o ña'a ti tya ndi'i ngu' cua —nacui—. Pana nu lo'o ngusaala ya toni'i chcuá, nga'aa tucui ndi'i ne' chcuá na'a ya li'.

²⁴ Ngulacua tsa ti' sti jo'ó lo'o nu laca loo ji'i ngu' policia nu nga'a cua, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nga'aa ntsu'u preso bi'. ²⁵ Li' ndyalaa sca ñati slo ngu': —¿Ha ná jlo ti' ma mala ndi'i ngu' nu ngusu'ba ma ji'i ne' chcuá la caa? —nacui yu ji'i nu ngu' cusu' bi'—. Cua ndi'i ngu' bi' ne' laa tonu nclyu'u ngu' ji'i ñati ca bi'.

²⁶ Hora ti ndu'u nu laca loo ji'i ngu' nu nga'a cua bi', ndyaa ndyiqui'ya ji'i preso bi'. Lo'o nu ngu' policia nu nga'a cua ni, ndyaa ngu' lo'o. Ná ngulo policia juersa ji'i ngu' lo'o ngusñi ngu' bi' ji'i ngu', cha' ntsii policia ji'i ngu' quichi, ñi'ya si cu ngu' quee ji'i ycu'i policia. ²⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i ngu' bi' slo ngu' cusu' cha' ca cuaya' ji'i ngu' bi'. Li' nguxana sti jo'ó nu laca loo bi' nchcui' lo'o ngu':

²⁸ —Cua ngulo ya cña ji'i ma —nacui sti jo'ó ji'i ngu' preso—, cha' ná culu'u ma cha' ji'i jyo'o Jesús bi' ji'i ñati —nacui—. ¿Na laca ngua ji'i ma juani? ¿Ni cha' laca ná nduna ma? —nacui—. Nclyu'u ma cha' bi' ji'i lcaa ngu' quichi Jerusalén re, lo'o jua'a nti' ma sta ma qui'ya ji'i ya cha' ndyujuii ya ji'i Jesús.

²⁹ Nguxacui Pedro cha' ji'i sti jo'ó bi' li', cuentya ji'i lcaa ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo nchcui' yu:

—Ntsu'u cha' taquiya' ya ji'i cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'i ya, masi xa' cña culo ñati chalyuu ji'i ya —nacui Pedro ji'i ngu'—. ³⁰ Cua ndyujuii ma ji'i Jesús, ngujuii' ca'a ma ji'i lo crusi. Lo'o juani ni, ycu'i Ndyosi nu ngua ycu'i Ndyosi ji'i lcaa jyo'o cusu' ji'na, bi' laca Ni nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'.

³¹ Nchca ji'i Jesús bi' cuitiyi yu cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu. Ycu'i Jesús laca nu Xu'na na, bi' cha' la'a tsu' cui' ca su ntucua Ni nda ycu'i Ndyosi su tyi'i Jesús. Ngua'ni Ni jua'a cha' caja ñi'ya caca tyuju'u ti' na nu laca na ngu' Israel ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyo ti' ji'na li'. ³² Cha' liñi nchcui' ya lo'o ma cha' cua na'a ya ji'i ycu'i Jesús bi'. Cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi' ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cña nu ngulo Ni ji'i ngu'. Lo'o jua'a Xtyi' ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni cha' taca ca jlo ti' ya cha' chañi laca cha' ji'i Jesucristo nu nclyu'u ya ji'i lcaa ñati.

³³ Lye tsa ngunasì' ngu' cusu' li', lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu'; nti' tsa ngu' cujuui ngu' jì'ì ngu' nu ngua tsa'a jì'ì Jesucristo bi' li'. ³⁴ Pana hora ti ndatu sca nu cusu' slo ngu' li'. Gamaliel naa nu cusu' bi'. Ngu' fariseo laca nu Gamaliel bi', nu tso'o tsa nclyu'u cha' jì'ì ycuì' Ndyosi jì'ì tya'a quichì tyi yu. Nclyu'u yu cha' nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi sa'ni, lo'o jua'a ndiya tsa ti' lcaa ñati' ña'a ngu' jì'ì nu cusu' bi'. Juani nchcui' yu lo'o ngu' cha' tso'o la si tsa'a nu ngu' nu ngua tsa'a jì'ì Jesucristo bi' nde liya' sca hora ti. ³⁵ Lo'o li' nchcui' nu Gamaliel bi' lo'o lcaa ngu' cusu' bi':

—Cu'ma, laca ma loo jì'ì ngu' Israel —nacui' yu jì'ì ngu'—, tso'o la si cui'ya na cuentya ñi'ya cña nu cua'ni na lo'o ngu' nu ndu' nde liya' bi' —nacui'—.

³⁶ Ntsu'u ti' na cha' tya tsubi' la ngulaa sca nu qui'yu nu tyaala tsa, nu naa Teudas; nguti' yu xi loyuu re. Jlya tsa ti' ngu' cha' nu nchcui' yu bi', cha' nacui' yu cha' ñati' tlyu ngua yu. Li' ndya'a jacua siyento tya'a ñati' lo'o yu; pana nu lo'o ndyujui ñati' jì'ì yu, li' ngusna lyiji nu ñati' tya'a ndya'a yu li'. Ndye cha' jì'ì yu jua'a ti li'. ³⁷ Chaca quiya' ndyalaa sca ngu' Galilea tyempo lo'o nguscua ngu' nu laca cña xtañi' ngu' quichì, jyo'o Judas ngua bi'. Ngusi'yana jyo'o Judas bi' jì'ì tyuu tya'a ñati' cha' tyu'u lca'a ngu' jì'ì yu, cha' xuu tya'a ngu' lo'o ngu' sendaru. Lo'o li' ñi'ya nu ngua jì'ì Teudas bi', jua'a ngua lo'o Judas bi', cha' ndyujui ñati' jì'ì yu. Ndye cha' jì'ì yu jua'a ti li', ngusna lcaa ngu' tya'a ndya'a yu. ³⁸ Bi' cha' juani, tso'o la si ná sca na cua'ni na lo'o ngu' nu ndu' nde liya' bi'; tso'o la si nga'aa cala' na jì'ì ngu' bi'. Si ñati' ti ngulo cña jì'ì ngu' bi', tye cha' jì'ì ngu' jua'a ti li'; ³⁹ si chañi' cha' ycuì' Ndyosi laca nu ngulo Ni cña jì'ì ngu' bi', cu'ma ná nchca jì'ì ma' cua'ni tye ma' cha' jì'ì ngu' bi' li'. Na nxuu tya'a ma' lo'o ycuì' Ndyosi laca si cua'a ma' jì'ì ñati' jì'ì Ni.

⁴⁰ Ndyuna ngu' cusu' cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo'o ngu'. Li' ngusi'ya ngu' jì'ì ngu' nu ndu' nde liya' bi' cha' tya'a ngu' nde ni'ì chaca quiya'. Ngulo ngu' cña jì'ì xca' cha' quiji' jì'ì preso bi'. Li' liñi' tsa ngulo ngu' cusu' bi' cña jì'ì preso bi', cha' nga'aa chcui' ngu' cha' jì'ì Jesucristo lo'o xa' ñati'. Lo'o cua ndye cha', li' ndyaa laja ti ngu' nu ngua tsa'a jì'ì Jesucristo. ⁴¹ Ndu'u ngu', chaa tsa ti' ngu' li', masi cua nchcub'e' ngu' nu laca loo bi' jì'ì ngu' xqui'ya cha' ngusñi' ngu' cha' jì'ì Jesús. ⁴² Lcaa tsa nclyu'u ngu' jì'ì ñati' ne' laa tonu, lo'o jua'a nde to' tyi ñati'; xcui' nclyu'u ngu' cha' jì'ì Jesucristo jì'ì ngu', cha' Jesús laca ycuì' nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ntajaty tsa ngu' jì'ì tya tsubi' la.

6

Nda ngu' cña jì'ì nu cati tya'a ñati'

¹ Tyempo bi' ngua quiña'a la ngu' tya'a ngu' judío nu cua ngusñi' cha' jì'ì Jesucristo, pana ná stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' nu nchcui' cha' griego lo'o ngu' nu nchcui' cha' cña jì'ì ngu' judío:

—Ná stu'ba ndacha ngu' na cacu nu cuna'a ti'ì —nacui' ngu' nu nchcui' cha' griego—. Ná tso'o ndu'ni ngu', cha' nda ngu' jì'ì nu cuna'a ti'ì nu nchcui' cha' cña jì'ì ngu' judío, lo'o jua'a ná nda ngu' jì'ì nu cuna'a ti'ì tya'a ya nu nchcui' cha' griego —nacui' ngu'.

² Bi' cha' nguane nu ti' tyucuaa tya'a ngu' bi' jì'ì ngu' cha' tyu'u ti'ì lcaa ngu' nu laca ñati' jì'ì Jesucristo, cha' chcui' ngu' lo'o ñati' bi':

—Ntsu'u cña jì'ì ya cha' culu'u ya cha' jì'ì ycuì' Ndyosi jì'ì lcaa ñati' —nacui' ngu' nu ngua tsa'a jì'ì Jesús bi'—, bi' cha' ná tso'o si xcui' ndya'a tyiquee ya jì'ì na cacu ngu' re —nacui' ngu' bi'—. ³ Cu'ma ngu' tya'a na, tso'o la si subì ma' tya chcati tya'a ngu' tya'a ma' nu caca cña bi', cha' stu'ba ti xtyucuaa ngu' jì'ì lcaa ngu' ti'ì tya'a na. Nga'a cha' caca ngu' bi' ñati' nu tso'o tsa'a nchcui' ngu' jì'ì, ñati' nu nclyacua tso'o ti', ñati' nu ntsu'u Xty'i' ycuì' Ndyosi ne' cresiya jì'ì

cha' ta la juersa ji'i, cha' taca cña'asji tso'o ngu' lcaa na nu ntsu'u ji'na. Tso'o si jua'a laca ñati nu cua'a lo ma cña ji'i cha' caca ngu' cña bi'. ⁴ Li' caja la xi tyempo cha' chcu'i ya lo'o ycu'i Ndyosi, cha' culu'u ya cha' ji'i Jesucristo ji'i xa' ñati.

⁵ —Tso'o lacua —nacuj lcaa ngu'—, jua'a cua'ni ya.

Li' ngusubi ngu' ji'i Esteban, sca yu nu jlya tsa ti' ji'i Jesucristo; chañi cha' ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i yu bi'. Lo'o jua'a ngusubi ngu' ji'i Felipe, lo'o ji'i Prócoro, lo'o ji'i Nicanor, lo'o ji'i Timón, lo'o ji'i Parmenas, lo'o ji'i Nicolás nu ngu' quichi Antioquía. Ñi'ya nu jlya ti' ngu' judío, jua'a jlya ti' Nicolás nu ngua tya clyo la. ⁶ Li' ndyaa lo'o lcaa ñati nu ndi'i bi' ji'i nu cati tya'a ngu' bi' slo nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo. Lo'o nu tii tyucuaa tya'a ngu' bi' ni, nchcu'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi cha' ji'i nu cati tya'a ngu' bi'. Cuati ngusta ya' ngu' hique nu cati tya'a ngu' bi' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tyanu ngu' lo cña bi'.

⁷ Lcaa tsa nda ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o quiña'a la ñati nu ntaja'a cua'a jyaca ji'i cha' bi'. Jua'a ngua quiña'a la ngu' nu ndyaca tsa'a cha' ji'i Jesucristo nde quichi Jerusalén, lo'o jua'a ngua tyuu tya'a sti jo'ó ji'i ngu' judío nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo li'.

Ngusñi ngu' ji'i Esteban

⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Esteban bi' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi. Cua nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' ngua'ni yu tyuu tya'a cña tonu cha' cube tsa ti' xa' ñati. ⁹ Pana ntsu'u ñati nu lijya ngutu'u nde xa' loyuu nu naa Cirene, lo'o ngu' quichi Alejandría, lo'o ngu' Cilicia, lo'o ngu' Asia; ca ta'a ngu' ndya'a ngu' ne' laa ji'i ngu' libertades, su ndyu'u ti'i ngu' nu ngua preso ji'i ngu' tsubi' la. Li' nguxana ngu' bi' nxuu tya'a tsa ngu' lo'o Esteban. ¹⁰ Ná ngua ji'i ngu' cua'ni ngu' ngana ji'i Esteban, cha' cua nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi juersa ji'i yu cha' caja ñi'ya xtyacui yu cha' lo'o ngu' bi'. ¹¹ Li' nguane ngu' bi' ji'i xa' ñati cha' ta ngu' xi cha' cuiñi lo'o ngu' quichi. Nacuj ngu' cuiñi bi' cha' cua ndyuna ngu' cha' suba' nu nchcu'i Esteban ji'i ycu'i Ndyosi; lo'o jua'a ji'i jyo'o Moisés nchcu'i yu cha' cuxi, nacuj ngu' cuiñi bi'. ¹² Nda ngu' cuiñi bi' cha' bi' lo'o lcaa ngu' quichi, masi lo'o ngu' cusu', masi lo'o ngu' nu nclyu'u cha' jo'ó ne' laa. Ndyuna ngu' cha' nu nchcu'i nu ngu' cuiñi bi' lo'o ngu', ngunasj' tsa ngu' ji'i Esteban li'. Ngusñi ngu' ji'i yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu slo ngu' nu laca loo cha' caca cuayá' ji'i yu lo'o ngu'. ¹³ Lo'o jua'a ndacua nga'a ngu' nu nchcu'i cha' cuiñi bi':

—Lcaa tsa chiya'a nchcu'i nu qui'yu re —nacuj ngu' cuiñi bi'—. Nchcu'i ca'a yu ji'i laa tonu re, lo'o jua'a nchcu'i' ca'a yu ji'i quityi nu nscua cña lo, la cui' cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na —nacuj. ¹⁴ Cua ndyuna ya lo'o nchcu'i' yu re cha' cua'ni ñu'u Jesús ji'i laa tonu re, la cui' Jesús Nazaret ni. Lo'o jua'a xa' la cha' ngulu'u yu ji'i ñati, nu ná stu'ba lo'o cha' nu nguscua jyo'o Moisés cua sa'ni la; pana cua nguscua liñi jyo'o Moisés lcaa ña'a cña ji'i ycu'i Ndyosi nu nga'a cha' cua'ni na —nacuj nu ngu' cuiñi bi' ji'i ngu'.

¹⁵ Ña'a tsa ngu' cusu' nu laca loo bi' ji'i Esteban li', cha' ñi'ya ña'a loo xca ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a ña'a loo Esteban, cha' laca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya ji'i.

7

Cha' nu nchcu'i Esteban lo'o ngu' nu laca loo

¹ Li' nchcuane xu'na sti jo'ó ji'i Esteban:

—¿Ha cha' liñi laca cha' nu nchcu'i' ngu' re? —nacuj.

² Nguxacuj Esteban cha' jil'i li':

—Cu'ma ngu' cusu', cu'ma ngu' tya'a quich'i tyi na —nacuj yu—, cui'ya ma cha' clyu ti' na, chcu'i' na' xi lo'o ma —nacuj yu—. Tlyu tsa cha' ntsu'u jil'i ycu'i' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na jil'i Ni. Cua sa'ni ngulu'u loo Ni jil'i jyo'o cusu' jil'na nu ngua naa Abraham. Tya ndi'j jyo'o cusu' bi' nde quich'i tyi yu, nde loyuu su cuentya Mesopotamia, cha' bilya tyalaa yu ca quich'i Harán nu ngua li'.

³ “Xtyanu nu'u jil'i loyuu quich'i tyi nu'u, tyu'utsu' nu'u jil'i ngu' tya'a nu'u”, nacuj ycu'i' Ndyosi jil'i Abraham bi' li'. “Tsa nu'u ca chaca chalyuu ca su culu'u na' jinu'u cha' tyi'j nu'u”, nacuj Ni. ⁴ Bi' cha' ngutu'u Abraham loyuu jil'i ngu' Caldea, ndyaa yu quich'i Harán, ndyanu yu ca quich'i bi' tyuu yija. Nu lo'o ngujuii sti Abraham, li' ngulo ycu'i' Ndyosi cña jil'i yu cha' tsa yu tyijyu' la ña'a cuayá' nu ndyalaa yu loyuu re su ndi'j na juani. ⁵ Pana ná nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' caja yuu jil'i yu tsiya' ti, lo'o jua'a ni sca sñi' Abraham ná ntsu'u tyempo bi'. Li' nchcu'i' ycu'i' Ndyosi lo'o yu: “Ta na' yuu re jinu'u, jua'a jil'i sñi' nu'u ca tiya' la, nu lo'o cua ntsu'u nu sube jinu'u”, nacuj ycu'i' Ndyosi jil'i yu. ⁶ Lo'o li' nda ycu'i' Ndyosi cha' lo'o Abraham chaca quiya: “Tsa sñi' ste' nu'u nde ca chaca chalyuu”, nacuj Ni. “Li' tyanu ñati jinu'u tyijyu' chaca tyajacua siyento yija, su xcube' ngu' ca tyi jil'i ñati jinu'u”, nacuj Ni. “Ntsu'u cha' cua'ni ngu' cña jil'i ngu' ca tyi bi' laja ti, ná lo'o caya'. ⁷ Li' xcube' na' jil'i ngu' bi' xqui'ya cha' ti' tsa xcube' ngu' jil'i ñati jinu'u. Tyu'u ñati jinu'u loyuu bi' li', tyaa ngu' ca nde chaca quiya', cua'ni tlyu ngu' bi' jna' li'.” ⁸ Ngüiñi cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham li'; bi' cha' ngulo Ni cña jil'i yu cha' xi'yu ngu' quiji lcaa nu qui'yu sñi' yu, cha' jua'a tyi'u ti' sñi' yu cha' cua ngüiñi cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o sti ngu'. Jua'a ngua cha', ngusi'yu jyo'o Abraham quiji sñi' nu ntsu'u cua snu' ti tsa ngula; la cui' Isaac ngua naa sñi' yu. Nu lo'o cua ngusu' jyo'o Isaac bi', li' ngula sñi' yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni yu, cha' ngusi'yu quiji sñi' yu. Jacob ngua naa sñi' yu, lo'o li' tii tyucuaa tya'a sñi' ngula jil'i jyo'o Jacob bi'; jyo'o cusu' jil'i lcaa na laca ngu' bi'.

⁹ Tsaca sñi' Jacob ngua naa José. Ngua sca tsá ngua ñasi' tsa tya'a yu jil'i nu José bi', bi' cha' ndyujui' ngu' jil'i yu jil'i xa' ñati. Ngüi'ya ngu' jil'i nu José bi', ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ca loyuu su cuentya Egipto. Pana ná ngulaya' ycu'i' Ndyosi jil'i José. ¹⁰ ngua'ni Ni cha' nga'aa ngua'ni cuxi ngu' lo'o yu li'. Tyempo bi' ntsu'u rey jil'i ngu' Egipto nu ngua naa Faraón, lo'o li' ngua'ni ycu'i' Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' Faraón cha' ngu' tii ngua nu José bi'. Bi' cha' ndiya ti' rey Faraón jil'i yu, nda rey cña jil'i yu, cha' ngua nu José bi' loo jil'i lcaa ngu' Egipto, lo'o jua'a jil'i lcaa msu nu ntsu'u toni'j jil'i rey Faraón bi'.

¹¹ Lo'o li' ndyalaa sca jbi'ña loyuu Egipto, lo'o jua'a ca loyuu su cuentya Canaan. Ti' tsa ña'a ndyanu ngu', nga'aa ngujui na cacu jyo'o cusu' jil'na.

¹² Li' ngujui cha' jil'i Jacob cha' tya ntsu'u na cacu ngu' ca loyuu Egipto, bi' cha' ngulo yu cña jil'i sñi' yu cha' tsa squi'ya ngu' nscua' cha' cacu ngu' lo'o tya'a ngu', la cui' sñi' yu bi' laca jyo'o cusu' jil'na. Li' ndyaa ngu' bi' sca quiya'.

¹³ Lo'o ndyaa ngu' nu nchca tyucuaa quiya', li' ngua cha' ndyuloo ngu' jil'i jyo'o José, cha' la cui' tya'a ngu' laca yu. Ngua cuayá' ti' rey Faraón tilaca laca sti José, tilaca laca tya'a yu li'. ¹⁴ Lo'o li' nda José cha' ndyaa catcha' jil'i sti yu cha' tyaa nu cusu' ca su ndi'j yu lo'o lcaa tya'a yu. Cua ntsu'u snayala tyii nga'yu tya'a ngu' tya'a sti José tyempo bi'. ¹⁵ Ndyaa nu Jacob bi' nde loyuu su cuentya Egipto lo'o lcaa tya'a ngu' li', jua'a tya ndalo nu cusu' xi tyuu yija hasta ña'a cuayá' nu ngujuii yu. Li' ngujuii lcaa sñi' jyo'o Jacob, nu jyo'o cusu' jil'na bi' ni. ¹⁶ Pana ná ndyanu tyijya jyo'o cusu' jil'na ca loyuu su cuentya Egipto, cha' nu lo'o ndu'u ngu' ndyaa ngu', ndyaa lo'o ngu' jil'i tyijya jyo'o bi', cha' xatsi' ngu' jil'i tyijya chaca quiya' ne' tyuquee nde quich'i Siquem;

tyuquee bi' ngua nu ngüi'ya jyo'o Abraham ji'j' ngu' Hamor nu ngua tya sa'ni la, cha' tsaá sñi' tsaá xatsi' ji'j' ycuí'.

17 'Cua ndyatü la tya'a jyo'o cusu' ji'na ca loyuu su cuentya Egipto; li' ndyalaa tyempo nu nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la, tyempo cha' tyu'u ngu' tyaa ngu'. 18 Xa' rey ngua loo ji'j' ngu' Egipto li', nu bilya cuna tilaca ngua jyo'o José bi'. 19 Nguñilo'o rey bi' ji'j' jyo'o cusu' ji'na, nguxcube' rey bi' ji'j' ngu'. Jua'a ngulo rey bi' cña cha' xcuaa ngu' ji'j' lcaa cubi' qui'yu ji'j' ngu', cha' cajaa cubi', cha' nga'aa catü la ngu' bi'. 20 Tyempo bi' ngula jyo'o Moisés, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a ji'j' nu piti bi'. Sna co' ti nguti'j' yu lo'o xtya'a yu lo'o sti'yu, cha' nguxcati' xtya'a yu ji'j' yu. 21 Li' ndyalaa tyempo nu ntsu'u cha' xcuaa ngu' cusu' ji'j' cubi' bi'. Pana sca nu cuna'a sñi' rey xña'a bi' nquije cubi' bi' ji'j', ndyi'ya ji'j' ndyaa to' tyi li' cha' caca cubi' sñi' miña'a. 22 Nu lo'o cua ngusu' la nu Moisés bi', ngua tsa'a yu lcaa cha' nu jlo ti' ngu' tii nde loyuu su cuentya Egipto. Jlo tsa ti' nu Moisés bi' ña'a cha' nu chcui' yu lo'o ngu', cha' ngua tsa ji'j' yu.

23 'Cua ntsu'u tu'ba yija Moisés, lo'o nti' tsa yu tsaá na'a yu ji'j' ngu' Israel tya'a yu, si tso'o ndi'j' ngu'. 24 Li' na'a yu ji'j' sca ngu' Egipto nu ti' tsa nchcubi' ji'j' sca ngu' Israel. Nguxtyucua Moisés ji'j' nu ngu' tya'a yu bi', ngujui'j' yu ji'j' nu ngu' Egipto bi' ña'a cuayá' nu ndyujuii yu ji'j' bi'. 25 Ndi'ya ngulacua ti' Moisés li': "Juani ngua cuayá' ti' tya'a na' cha' cua'ni lyaá Ni ji'j' ngu' Israel tya'a na' xqui'ya na'". Jua'a ngulacua ti' nu Moisés bi', pana si'j' cha' bi' nti' ngu' Israel tya'a yu. 26 Nguxee chaca tsá ndyalaa yu ca su ngusu' tya'a tucua tya'a ngu' Israel. Ná ndiya ti' Moisés cha' nxuü tya'a ngu' bi': "¿Ni cha' laca nxuü tya'a ma?" nacuj yu ji'j' ngu' li'. "La cui' ca ngu' tya'a na laca ma. Ná tso'o cha' nxuü tya'a ma." 27 Li' ntejeya' chaca nu xña'a la bi' ji'j' Moisés, nguxacuj cha' ji'j' yu ndi'ya: "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'ü cha' caca nu'ü loo ji'j' cua?" nacuj ji'j' nu Moisés bi', "¿Ha cua'ni cuayá' nu'ü ji'j' cua?" nacuj. 28 "Ñi'ya nu ndyujuii nu'ü ji'j' nu ngu' Egipto bi' la caa, ¿ha jua'a cujuui nu'ü jna' nti' nu'ü juani?" 29 Nu lo'o ndyuna Moisés cha' bi', li' ngusna yu, ndyaa yu ca chaca chalyuu su naa Madián. Ngu' xta laca nu Moisés bi', nu nguti'j' yu loyuu bi'. Ngujui clyo'o yu li', lo'o jua'a ngujui tucua tya'a sñi' qui'yu yu.

30 'Cua nteje tacui tu'ba yija, li' ntsu'u sca tsá nga'a Moisés sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu'. Cagua ti sca ca'ya nu naa Sinaí, ca bi' ndya'a yu li'. Na'a yu sca yaca quiche' ndyaquü, pana laja quii' bi' ngulu'u loo sca xca ji'j' ycuí' Ndyosi ji'j' yu. 31 Ndube tsa ti' Moisés li'. Ndyaa yu cacua la xi slo yaca quiche' bi', lo'o li' ndyuna yu cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na lo'o yu: 32 "Ycuí' Ndyosi laca na", nacuj nu Xu'na na. "La cui' na' laca, ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jinu'ü jna'", nacuj Ni. "Lo'o jyo'o Abraham, lo'o jyo'o Isaac, lo'o jyo'o Jacob ngua'ni tlyu ngu' 'na." Ndyutsj' tsa nu Moisés bi' li', hasta nchcua' tya yu; nga'aa ngua ña'a cui'ya yu ji'j' quii' tsiya' ti. 33 Chaca quiya' nchcui' ycuí' nu Xu'na na lo'o yu li': "Clyo cly nu'ü caña nu nga'a quiya' nu'ü", nacuj Ni, "cha' slo na' ndü nu'ü. Tacati tsaá ca nde cha' ycuí' Ndyosi laca na". 34 Cua na'a na' ji'j' lcaa ngu' Israel tya'a nu'ü ca su ndi'j' ngu' nde loyuu Egipto. Cua ngusubi na' ji'j' lcaa cu'ma cha' caca ma ñati' na, pana juani lye tsa nchcubi' ngu' cuxi bi' ji'j' ñati' na. Ndyuna na' cha' xñi'j' tsa ndañi nxi'ya ngu', bi' cha' ndyalaa na' cha' cua'ni lyaá na' ji'j' ngu'. Juani culo na' cña jinu'ü cha' xtyuü nu'ü tyaa nu'ü nde loyuu su cuentya Egipto chaca quiya'."

35 'Nu ngua sa'ni la ná ntaja'a ngu' Israel tya'a yu cha' caca nu Moisés bi' loo ji'j' ngu': "¿Tilaca laca nu nda chacuayá' jinu'ü cha' caca nu'ü loo ji'j' cua,

cha' cua'ni cuayá' nu'u jii' cua?" nacui ngu' jii' yu sa'ni la. Pana la cui' Moisés bi' ni, cua ngusubi ycuí' Ndyosi jii' yu cha' caca yu loo jii' ngu' Israel tya'a yu, cha' cua'ni lyaá' Ni jii' ngu' bi', cha' ti' tsa nchcube' ngu' bi'; bi' cha' ngulo ycuí' Ndyosi cña jii' Moisés nu lo'o na'a yu jii' xca jii' ycuí' Ndyosi ndu laja yaca quiche' su ndyaquii' bi'. ³⁶ Nda ycuí' Ndyosi chacuayá' jii' jyo'o Moisés cha' cua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' ca loyuu su cuentya Egipto. Xqui'ya cha' ngua jii' yu ngua'ni yu cña tonu bi', bi' cha' ngua jii' yu ngulo yu cña jii' lcaa ngu' Israel tya'a yu, cha' ngutu'u ngu' loyuu su cuentya Egipto nguta'a lo'o Moisés jii' ngu' bi'. Xa' ngua'ni yu cña tonu to' tyujo'o nu naa Tyujo'o Nga'a. Li' nguta'a yu lo'o ngu' nde sca loyuu btyi su ná ntsu'u hitya nu co'o ngu', lo'o jua'a chaca quiya' ngua'ni yu cña tonu cha' cube ti' ngu' jii' ycuí' Ndyosi. Cua tu'ba yija nguta'a nu Moisés bi' lo'o ngu'. ³⁷ La cui' Moisés ngua nu nchcui' lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Cua ngulo ycuí' Ndyosi cña jna' cha' ta na' cha' jii' Ni lo'o ma, la cui' jua'a culo Ni cña jii' chaca ngu' tya'a na nde loo la", nacui nu Moisés bi' jii' ngu' nu ngua li'. ³⁸ La cui' Moisés bi' nga'a lo'o ngu' ca su ndyu'u ti' ngu' cla'be loyuu btyi bi'. Li' nchcui' xca jii' ycuí' Ndyosi lo'o nu cusu' bi' ca lo xlya ca'ya su naa Sinaí. Lo'o jua'a nda Moisés cha' bi' lo'o lcaa ngu' bi', la cui' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu cha' nu cua nchcui' Moisés lo'o ngu' bi' li', ná nga'a cha' tye cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' tya ntsu'u cha' nu ngusua jyo'o Moisés bi', cha' ca cuayá' ti' na jii' juani.

³⁹ Pana ná ndyuna tso'o jyo'o cusu' ji'na cha' nu nda Moisés lo'o ngu', cha' ná nti' ngu' cua'a jyaca ngu' jii'. Ndyi'u tsa ti' ngu' cha' jii' loyuu su cuentya Egipto, bi' cha' ngua ti' ngu' xtyuu ngu' loyuu bi' chaca quiya'. ⁴⁰ Tya ntsu'u nu Moisés bi' lo ca'ya, lo'o li' ndi'ya nguane ngu' jii' jyo'o Aarón nu ngua sca sti jo'ó: "¿Ha ná cuiñá nu'u sca jo'ó cuentya ji'na cha' cua'ni tlyu na jii', ñi'ya ndu'ni tlyu ngu' jii' sca jo'ó?" nacui ngu' jii' nu Aarón bi'. "Cua ngulu'u Moisés tyucui ji'na su ngutu'u na loyuu su cuentya Egipto, pana jua'ni nga'aa jlo ti' na na laca ngua jii' yu bi'." ⁴¹ Li' ngüiñá ngu' sca toro cañi' lo'o oro cha' caca bi' jo'ó jii' ngu'. Ndyujuii ngu' bata ca slo jo'ó bi' jii' ngu', cha' ta ngu' msta' jii' jo'ó, cha' cua'ni tlyu ngu' jii' jo'ó bi'. Chaa tsa ti' ngu' lo'o na'a ngu' jii' jo'ó nu ngüiñá ycuí' ca ngu' jii'. ⁴² Xa' ña'a cha' ngulacua ti' ycuí' Ndyosi ña'a Ni jii' ngu': "Culaya' na' jii' ngu' jua tsiya' ti cha' ndyu'ni ngu' cña cuxi bi' li'", nacui Ni. "Xcui' cha' xña'a nti' ngu' jua." Jua'a ngulacua ti' ycuí' Ndyosi, bi' cha' nguxtyanu Ni jii' ngu' cha' cua'ni tlyu ngu' bi' jii' lcaa na nu ntsu'u nde cua; jo'ó laca cuichaa ngua ti' ngu' li', jo'ó laca co' ngua ti' ngu', lo'o cualya, lo'o cuii. Xcui' cha' cuxi ngua'ni ngu' li'. Cuentya jii' cha' cuxi nu ngua'ni ngu', bi' laca cha' nu ngusua jyo'o cusu' lo' quityi jii' ycuí' Ndyosi ndi'ya: Ngu' Israel laca lcaa ma; nguta'a yu'u ma tu'ba yija lo nati' btyi, nacui ycuí' Ndyosi.

¿Ni cha' laca ná ngua'ni tlyu ma 'na tyempo bi' lo'o ndyujuii ma na'ni bi'? Si'i na tyucui tyiquee ma nda ma na'ni bi', cha' caca ni' msta' na.

⁴³ Ndyi'ya lo'o ma jii' ni'i sube jii' jo'ó Moloc,

ndyi'ya lo'o ma jii' sca cuii nu laca jo'ó Renfán;

tucua tya'a jo'ó bi' ngüiñá ma cha' caca jo'ó bi' xu'na ma.

Bi' cha' cua'ni na' cha' tsaa lo'o ngu' xa' tsu' jii' ma nde chaca chalyuu nu tyijyu' la;

tsaa ma chaca tsu', nde quichi Babilonia cha' chcube' ma cajua.

Jua'a nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngusua jyo'o cusu' cha' jii' Ni lo' quityi nu ngua sa'ni.

⁴⁴ Nguta'a yu'u jyo'o cusu' ji'na ca lo nati' btyi. Ntsu'u sca ni'i quiji na'ni ti jii' ngu', nu ndyi'ya lo'o ngu' jii' ndya'a ngu', cha' ndyi'u ti' ngu' jii' ycuí'

Ndyosi xqui'ya ni'j quiji bi'. Ycui' Ndyosi ngulu'u cña ji'j jyo'o Moisés bi' ñi'ya nu cuiñá ngu' ni'j bi'. ⁴⁵ Nu lo'o ngujuii nu Moisés bi', li' ngusubi Ni ji'j jyo'o Josué cha' caca yu loo ji'j jyo'o cusu' ji'na. Lo'o ni'j quiji bi', ñaa lo'o ngu' ji'j lo'o ndyalaa ngu' loyuu re. Li' ngulo'o ycui' Ndyosi ji'j xa' la ñati, ngulo'o Ni ji'j lcaa ngu' ca tyi bi', cha' tyanu yuu re laja ti. Nguxtyanu ngu' ji'j ni'j quiji bi' to' tyi sca ñati hasta ña'a cuayá nu ndyalaa tyempo lo'o ngua jyo'o David loo ji'j ngu'. ⁴⁶ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'j nu David bi'. Li' ngua ti' David cuiñá sca ni'j su caca tyi ycui' Ndyosi, cha' ycui' Ndyosi laca loo ji'j ñati ji'j Jacob. ⁴⁷ Pana ná tso'o nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni David jua'a; nu lo'o cua nguluu sñi' jyo'o David nu ngua naa Salomón, li' nda ycui' Ndyosi chacuayá ji'j yu cuañi' bi', cha' cuiñá yu ni'j bi'. ⁴⁸ Lo'o ycui' Ndyosi ni, ná ntaja'a Ni tyanu Ni ne' ni'j nu ngüiñá ñati ti, cha' laca ycui' Ndyosi loo ji'j lcaa ca chalyuu. Ñi'ya ngusua sca jyo'o cusu' cha' cuentya ji'j ycui' Ndyosi tya sa'ni la:

⁴⁹ Ntsu'u tyi na' nde cua, nacuj ycui' Ndyosi nu Xu'na na. Sca ti na' ndyi'ya loo na' ji'j tyucui ña'a chalyuu, nacuj Ni, bi' cha' ná ca cuiñá sca ñati chalyuu sca ni'j su tyi'j na', nacuj Ni, ná ntsu'u su xtyii cña' na'.

⁵⁰ Ycui' na' ngüiñá na' lcaa na nu ntsu'u tyucui ña'a chalyuu.

⁵¹ Tya nchcui' la Esteban lo'o ngu' cusu' li':

—Ná ntaja'a mā taquiya' mā cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o mā. Tacalya tsa hique mā, cha' ná nduna mā cha' ji'j ycui' Ndyosi tsiya' ti; jua'a lcaa tsa chii nti' mā lo'o ncyacua ti' mā cha' ji'j Xtyi'i ycui' Ndyosi. La cui' ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' ji'na cha' cuxi sa'ni, la cui' jua'a ndyu'ni mā juani. ⁵² Cua nguxcabe' jyo'o cusu' ji'na ji'j lcaa jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'j ycui' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati cua sa'ni. Cua ndyujuii ngu' bi' ji'j jyo'o cusu' nu ngusua cha' ji'j ycui' Ndyosi ndi'ya: “Tyalaa sca ñati nde chalyuu re; xcui' lubii tsa cresiya ji'j yu bi' caca”, nacuj jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a tsubi' ti cua ndyalaa la cui' ñati nu nchcui' quityi cha' ji'j. Chiya'a tsa ngua'ni mā nu lo'o ndyujuii mā ji'j yu. ⁵³ Xca ji'j ycui' Ndyosi laca nu nda cha' ji'j ycui' Ndyosi lo'o mā sa'ni la, cña nu ngulo ycui' Ni ji'j mā laca cha' bi'. Tya ntsu'u quityi bi' ji'j mā juani, pana ná ntaja'a mā taquiya' mā ji'j cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi lo'o mā lo quityi bi'.

Ndyujuii ngu' ji'j Esteban

⁵⁴ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban, ngua ñasi' tsa ngu' li', tyaala tsa ndi'j cloo ngu' cha' ñasi' ngu'. ⁵⁵ Nxña'a Esteban nde cua, li' na'a yu sca xee tlyu tsa nu ngua'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ña'a yu ji'j; xee ji'j ycui' Ndyosi ngua bi'. Lo'o li' na'a yu ji'j ycui' Jesús ndu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi.

⁵⁶ —Ña'a mā yi'a —nacuj Esteban ji'j ngu' li'—, cua ngusaala ycui' Ndyosi nde cua —nacuj—. Cua na'a na' ji'j ycui' nu nda Ni ji'j llyja cha' laca yu ñati, ndu yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycui' Ndyosi.

⁵⁷ Cui' tsa ngusi'ya ngu' li', ndacu' ngu' jyaca ngu' cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' nu nchcui' Esteban. ⁵⁸ Ntejeya' ngu' ji'j nu Esteban bi', lo'o li' yala ntchaa ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'j yu nde to' quichi. Li' ngu' quee ji'j yu cha' cujuui ngu' ji'j yu, pana ngusta ngu' bi' ste' ngu' ca su ndu sca yu cuañi' nu naa Saulo. ⁵⁹ Laja lo'o ngu' ngu' quee ji'j nu Esteban bi', nchcui' yu lo'o Jesús:

—Jesús Xu'na na' —nacuj Esteban—, cua'ni nu'u cha' tso'o qui'ya nu'u cresiya jna'.

⁶⁰ Li' ngucha sti' yu lo'o lye tsa nchcui' yu chaca quiya':
—Xu'na na' —nacui' yu—, ná sta nu'u qui'ya ji'i ñati' re cha' ngu' ngu' quee
jna' —nacui' Esteban ji'i Jesús.
Lo'o jua'a tsa tsiya' ca ngujuii yu li'.

8

Tyaala tsa Saulo ji'i ñati ji'i Jesucristo

¹ Tso'o tsa ngua ti' nu Saulo bi', cha' cua ndyujuii ngu' ji'i Esteban. La cui' tsa bi' nguxana yu, ti'i tsa nchcubi' yu ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo ca quichi' Jerusalén. Lya' tsa ti' yu ji'i ngu' bi'; bi' cha' ngusñi ngu' tyucuii, ndyaa ngu' xa' la quichi' nde loyuu su cuentya Judea, lo'o jua'a loyuu su cuentya Samaria. Pana nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo ni, ndyanu ngu' bi' nde Jerusalén. ² Lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu xñi' tsa ti' xqui'ya cha' ngujuii Esteban. Tyuu tya'a ngu' bi', ngu' nu tyucui tyiquee ngu' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycui' Ndyosi ni, ndyaa lo'o ngu' bi' ji'i jyo'o Esteban ca su nguatsi'; jua'a nxi'ya tsa ngu' nu ndyaa lo'o ji'i bi'. ³ Lo'o nu Saulo bi' ni, ngua ti' yu cha' lye tsa xcube' yu ji'i lcaa ñati' ji'i Jesucristo li'. Ndyati' yu ca ni' ji'i ngu', ntejeya' yu ji'i ngu' qui'yu bi', ntejeya' yu ji'i ngu' cuna'a bi', cha' tyaal lo'o yu ji'i ngu' ne' chcuá.

Ndyalaa cha' ji'i Jesús loyuu su cuentya Samaria

⁴ Lo'o nu ngu' nu ndyaa xa' quichi' bi' ni, nda ngu' cha' ji'i Cristo nu Xu'na na lo'o ngu' lcaa quichi' ca su ndyaa ngu'. ⁵ La cui' jua'a ndya'a sca ñati nu naa Felipe, ndyaa yu nde loyuu su cuentya Samaria; li' ndyalaa yu sca quichi' ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichi' bi'. ⁶ Tso'o tsa ndyuna lcaa ngu' quichi' cha' bi', lo'o jua'a na'a ngu' cña tonu cuentya ji'i ycui' Ndyosi nu ngua'ni Felipe slo ngu'. ⁷ Ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o tyuu tya'a ngu' quicha, jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu ngusñi cui'i cuxi ji'i. Cuii nxi'ya ngu' nu ntsu'u cui'i cuxi ji'i, cuati ndu'u nu cui'i cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' bi' ndyaa. Lo'o jua'a ngua tso'o ngu' nu quicha quiya', ngua tso'o ngu' nu nchcu' tyijya. ⁸ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichi' bi' li'.

⁹ Quichi' bi' ndi'i sca nu qui'yu nu naa Simón, ngu' cucha'a laca bi'. Nchcui' nu Simón bi' cha' ngu' tlyu laca ycui' ca; lo'o jua'a ngusñi ngu' quichi' cha' nu nchcui', jlyu ti' ngu' cha' laca nu Simón bi' sca ñati tlyu. ¹⁰ Ndaquiya' ngu' culiya' ji'i; lo'o jua'a ngu' ti'i, lo'o ngu' nu laca loo ji'i quichi', lo'o nu sube, lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ndyuna tso'o ngu' lcaa cha' nu nchcui' nu Simón bi'.

—Cua nda ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i nu qui'yu re cha' cua'ni cua' ña'a ca cña tonu nu nti' yu cua'ni yu —nacui' ngu' quichi' bi' li'.

¹¹ Cua tyuu yija ngua'ni cucha'a nu Simón bi' ji'i lcaa ñati quicha, bi' cha' jlyu ti' ngu' lcaa cha' nu nchcui' yu cucha'a bi', nu lo'o bilya tyalaa Felipe quichi' bi'. ¹² Li' ndyalaa Felipe ca bi', nda yu cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ngu' quichi'; ndacha' yu ji'i ngu' ñi'ya caca si laca ycui' Ni loo ne' cresiya ji'i ngu'. Ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Felipe li', ngusñi ngu' cha' bi'; bi' cha' ntyucuatya yu ji'i lcaa ñati nu ngusñi cha' bi', masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a. ¹³ Lo'o ycui' Simón ni, ngusñi cha' bi' li', jua'a ntyucuatya Felipe ji'i. Li' lcaa tsa ndya'a lca'a ji'i Felipe, cha' ndube tsa ti' Simón lo'o na'a lcaa cña tonu nu ngua'ni nu Felipe bi'.

¹⁴ Li' ndyuna ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu ndyanu ca Jerusalén cha' lo'o ngu' Samaria bi', cua ngusñi ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi. Cuati ngulo ngu' bi' cña ji'i Pedro lo'o Juan cha' tsa'a ngu' ca loyuu su cuentya Samaria bi'.

¹⁵ Ndyalaa ngu' ca bi', li' nchcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i lcaa ngu'

quichĩ nu cua ngusñi cha' jilĩ Jesucristo ca bi', ngüijña ngu' jilĩ ycuil' Ndyosi cha' ta Ni Xtyil' ycuil' Ni, cha' tyanu Ni ne' cresiya jilĩ ngu' bi'. ¹⁶ Bilya tyanu Xtyil' ycuil' Ndyosi ne' cresiya jilĩ ngu' bi', masi cua ntyucuatya Felipe jilĩ ngu' nu lo'lo ngua ti' ngu' caca ngu' ñati jilĩ Jesucristo. ¹⁷ Ngusta ya' Pedro lo'lo Juan hique ngu', li' ndyanu Xtyil' ycuil' Ndyosi ne' cresiya jilĩ ngu' bi'.

¹⁸⁻¹⁹ Na'a Simón cha' nu lo'lo ngusta ya' ngu' nu ngua tsa'a jilĩ Jesucristo hique ngu', ndyanu Xtyil' ycuil' Ndyosi ne' cresiya jilĩ ngu' li'. Nchcui' Simón lo'lo ngu' bi' li':

—Ta na' cñi jilĩ ma' si xyucua ma' jna' cha' jua'a cua'ni na' xi cña jua —nacui' Simón—. Lo'lo na' nta' cha' sta ya' na' hique ñati cha' tyanu Xtyil' ycuil' Ndyosi ne' cresiya jilĩ ngu' —nacui'.

²⁰ —Stu'ba ti cua'ni tye ycuil' Ndyosi jinu'u lo'lo lcaa cñi jinu'u —nacui' Pedro jilĩ Simón li'—. Nu cha' tso'lo nu ntsu'u jilĩ ycuil' Ndyosi, ná taca ca caya' bi' —nacui'—. ²¹ Ná ntsu'u cha' jinu'u lo'lo ycuil' Ndyosi tsiya' ti, bi' cha' ná ta Ni chacuayá' jinu'u cha' cua'ni nu'u cña lo'lo ya. ²² Culochu' nu'u jilĩ cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' caca chcuil' nu'u lo'lo ycuil' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' jinu'u jilĩ lcaa cha' cuxi nu ngua'ni nu'u. ²³ Jlo ti' na' lcaa ña'a cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jinu'u, cha' tyaala tsa nu'u; ya' nu xña'a cua ntsu'u nu'u, bi' cha' ndacha' na' jinu'u juani cha' culochu' nu'u jilĩ cha' cuxi nu ntsu'u jinu'u.

²⁴ Nguxacui' Simón cha' jilĩ ngu' li':

—Cua'ni ma' cha' tso'lo chcuil' ma' lo'lo ycuil' nu Xu'na na cuentya jna' —nacui' Simón jilĩ ngu'—, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' 'na —nacui'—, cha' nga'aa cua'ni ycuil' Ndyosi ñi'ya nu nacui' ma' jna'.

²⁵ Quiña'a la cha' jilĩ ycuil' Ndyosi ngulu'u Pedro lo'lo Juan jilĩ ngu' li', nchcui' ngu' ñi'ya ngua lcaa cha' jilĩ Jesús. Lo'lo li' ndu'u ngu' yaa ngu' nde Jerusalén. Cla'be tyucuii' nteje tacui' ngu' tyuu quichĩ loyuu su cuentya Samaría, ngulu'u ngu' jilĩ ngu' lcaa quichĩ bi' ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús jilĩ ñati chalyuu.

Ndyacua tya'a Felipe lo'o sca ngu' Etiopía

²⁶ Lo'lo li' nchcui' sca xca jilĩ ycuil' Ndyosi lo'lo Felipe:

—Nslo nu'u tyucuii' nu ndu'u Jerusalén ndyaa nde quichĩ Gaza. Tsaa nu'u xi tyucuii' bi' —nacui' xca bi' jilĩ Felipe.

Nscua tyucuii' bi' nde sca nati' btyi su ná ntsu'u hitya. ²⁷ Li' ndu'u Felipe ndyaa tyucuii' bi', lo'lo li' na'a jilĩ sca nu qui'yu ngu' Etiopía. Sca ñati tlyu laca nu cusu' bi', cha' laca yu loo jilĩ lcaa cñi nu ntsu'u jilĩ reina nu laca loo jilĩ loyuu Etiopía bi'; nu cuna'a reina bi' ngua naa Candace. Cua ndyaa nu qui'yu bi' Jerusalén cha' cua'ni tlyu yu jilĩ ycuil' Ndyosi. ²⁸ Li' nguxtyuu tyucuii' ñaa yu cha' tya quichĩ tyi yu. Ntucua yu ne' carreta nu ntojolaqui cuayu jilĩ, nchcui' yu lo quityi nu nguscua jyo'o Isaías cuentya jilĩ ycuil' Ndyosi. ²⁹ Nchcui' ycuil' Ndyosi lo'lo Felipe li'; Xtyil' ycuil' Ni nu ndyanu ne' cresiya jilĩ Felipe nchcui' ndi'ya:

—Yaa nu'u cha' jyacua jilĩ carreta jua —nacui' Ni jilĩ Felipe.

³⁰ Ngusna tsa Felipe ndyaa lca'a jilĩ carreta li'. Sii' ti carreta ndya'a xi, lo'lo jua'a ndyuna cha' nu nchcui' nu cusu' bi' lo quityi laja lo'lo ntucua ne' carreta; la cui' quityi nu nguscua jyo'o Isaías ngua bi'. Li' nguxana nchcui' Felipe lo'lo nu cusu' bi':

—¿Tsaa xi la? —nacui' Felipe jilĩ.

—Tsa'a xi.

—¿Ha nchca cuayá' ti' nu'u cha' nu nchcui' nu'u lo quityi cua? —nacui' Felipe jilĩ.

³¹ —Ná nchca jna' cha' ná ntsu'u nu culu'u 'na —nacuḡ nu cusu' bi' li'—. Tyacuḡ nu'u ne' carreta re cha' tyaa na stu'ba ti.

Li' ndyaa tucua Felipe ne' carreta lo'o nu cusu' bi'. ³² Stu'ba ti nchcui' tyucuaa ngu' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu ntsu'u ya' nu cusu' bi'; la cui' laca' quityi su na'a cui'ya nu cusu' bi', la cui' se'ji bi' nchcui' tyucuaa ngu' li'. Ndi'ya nchcui' quityi bi'!

Tsaa lo'o ngu' ji'i yu cha' cujuui ngu' ji'i, ñi'ya si laca yu sca xlya'.

Lo'o jua'a, ñi'ya ndu'ni xlya' nu ná nxi'ya lo'o nsi'yu ngu' quichá' hichu' ni', jua'a cua'ni yu nu cala nde loo la;

masi cujuui ngu' ji'i yu, ná sca cha' xacuḡ yu ji'i ngu' bi' li'.

³³ Lye tsa xcube' ngu' ji'i yu bi', cha' ná liñi cua'ni cuayá' ngu' nu laca loo ji'i yu.

La cui' jua'a, ná caca chcui' na cha' tya caja sñi' yu,

xqui'ya cha' cua cujuui ti ngu' ji'i yu bi'; nga'aa tyiquee' tyi'i yu nde chalyuu li'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'.

³⁴ Li' nchcuane nu cusu' Etiopía bi' ji'i Felipe:

—Cua'ni nu'u cha' tso'o culu'u xi jna' lo quityi re —nacuḡ yu ji'i—. ¿Ti ji'i cujuui ngu' nacuḡ quityi re? —nacuḡ yu—. ¿Ha nguscua ca jyo'o cusu' Isaías cha' ji'i ycu'i ca ti? ¿Ha si'i cha' ji'i chaca nu qui'yu nguscua jyo'o cusu' bi'?

³⁵ Nguxacuḡ Felipe cha' ji'i nu cusu' bi' li'; ngulu'u Felipe ñi'ya nu ndyu'u cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i, lcaa cha' ji'i Jesucristo ngulu'u ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁶ Nu lo'o ndyaa ngu' tyucui bi', li' ndyalaa ngu' ca su ntsu'u hitya. Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o Felipe:

—Nde nscua hitya —nacuḡ yu—. ¿Ha ná cua'ni cha' tso'o ta chacuayá' tyucuatya nu'u jna'?

³⁷ —Tso'o —nacuḡ Felipe ji'i—. Tso'o si chañi cha' tyucui tyiquee nu'u ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo.

—Cua ngusñi na' cha' bi' tu'ni —nacuḡ nu cusu' bi'—. Jlya ti' na' cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycu'i Ndyosi.

³⁸ Li' nchcui' nu cusu' bi' lo'o msu ji'i cha' tsatyi carreta ji'i cha' ca'ya nu cusu' bi' loyuu lo'o Felipe. Ndyaa ngu' lo hitya, ntyucuatya Felipe ji'i nu cusu' bi' li'. ³⁹ Ndyee ntyucuatya ji'i, li' ndu'u ngu' lo hitya bi'. Hora ti ndyaa Felipe, ndyaa lo'o Xty'i ycu'i Ndyosi ji'i cha' tsaa chaca se'ji; nga'aa na'a nu cusu' bi' ji'i Felipe li'. Ndyaa nu cusu', nu ngu' Etiopía bi' ni, ndyaa yu ca loyuu quichi tyi yu li'; jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu cusu' bi' li'. ⁴⁰ Nu lo'o ngua tii nu Felipe bi', cua ndyalaa quichi Azoto. Ndyaa nde su ndi'i tyuu tya'a quichi cha' culu'u cha' ji'i Jesucristo ji'i ñati bi'. Ca tiya' la, li' ndyalaa Felipe nde quichi Cesarea.

9

Nguxcutsa'a ycu'i Ndyosi cresiya ji'i Saulo

¹ Ña'a ti ñasi' tsa Saulo ji'i lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. Nti' tsa Saulo xcube' yu ji'i ngu' bi', ña'a cuayá' nu cujuui yu ji'i ngu' nti' yu; bi' cha' ndyaa yu ca slo xu'na sti jo'ó ji'i ngu' judío, ² cha' nti' yu culo yu quityi chacuayá' ji'i cha' tsaa sca' yu ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Nti' yu tsaa yu quichi Damasco cha' culu'u yu quityi chacuayá' bi' ji'i ngu' nu laca loo ne' laa bi', nu laa ji'i ngu' judío bi'. Li' nti' Saulo sca' ji'i ñati ji'i Jesucristo quichi bi', cha' xtyuu yu tyaa lo'o yu ji'i ngu' nde Jerusalén; masi ngu' qui'yu, masi ngu' cuna'a, lcu'a ti ña'a ñati bi' tejeya' yu ji'i ngu', nti' yu. ³ Ngusñi yu tyucui ndyaa yu ca quichi Damasco bi' li'. Cua tyalaa ti yu quichi bi', li' tsi

tsiya' ca ngua'a sca xee tlyu ji'i ycuu' Ndyosi slo yu; lcaa su ndu Saulo ntyiji'i xee bi' lo yuu. ⁴Nclýu yu lo yuu lo'o ndyuna yu cha' nu nda ycuu' Ndyosi lo'o yu:

—Saulo, Saulo —nacuj Ni—, ¿ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a nu'u lo'o na'?

⁵—¿Tilaca laca nu'u, Cusu'? —nacuj Saulo.

—Jesús laca na' —nacuj Ni—. Na nxuu tya'a nu'u lo'o na' laca —nacuj Ni—.

La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycuu' nu'u. Ñi'ya nu ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u; na ntyiji'i quiya' toro la cui' se'i su ndatu ngu' yaca cha siyu' ni', lo'o jua'a nu'u, ndu'ni nu'u ji'i ycuu' ca ti nu'u.

⁶Lye tsa nchcuá Saulo cha' ndyutsji yu li'.

—¿Ñi'ya nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na? —nacuj Saulo li'.

—Tyatu nu'u ni —nacuj Jesús ji'i— cha' tye tyalaa ca quichj Damasco jua. Ca ndacua ndi'i sca ñati' nu culu'u jinu'u ñi'ya caca cña nu cua'ni nu'u cumentya jna'.

⁷Ndyutsji tsa ngu' tya'a ndya'a Saulo, nga'aa ngua chcuu' ngu' li'; cua ndyuna ngu' cha' nchcuu' ycuu' Ndyosi lo'o Saulo, masi ná na'a ngu' ji'i Ni, tilaca laca nu cua nchcuu'. ⁸Li' ndatu Saulo, ngusaala yu cloo yu; pana nga'aa ngua ña'a yu, ngua talya loo yu tsiya' ti. Li' ntejeya' chaca ñati' ya' yu cha' nga'aa ngua ña'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichj Damasco. ⁹Sna tsá ndyanu yu sca ni'i ti; ná sca na ndyacu yu chu' sna tsa, ni xixi ca na, ná ndyo'o yu, lo'o xcuu' talya ña'a xee cloo yu.

¹⁰La cui' quichj Damasco ndi'i sca nu qui'yu nu naa Ananías, nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo. Ñi'ya laca lo'o nchcuu' xcalá na, jua'a nchcuu' ycuu' nu Xu'na na lo'o Ananías bi'.

—Ananías —nacuj Ni.

—Nde ti nga'a na', Xu'na —nacuj Ananías.

¹¹—Yaa nu'u toni'i ji'i Judas nu ntucua to' calle liñi bi' —nacuj nu Xu'na na—, yaa xcuane nu'u ji'i ngu' bi' si ndi'i Saulo nu ca tyi quichj Tarso ndacua. Nta' cha' tsaa nu'u ca slo yu bi', xqui'ya cha' nga'a yu nchcuu' yu lo'o ycuu' Ndyosi Sti na' juani. ¹²La cui' jua'a cua ngua'ni Ni cha' nchcuu' xcalá yu; laja xcalá yu na'a yu jinu'u cha' ndyaa nu'u slo yu cha' cua'ni nu'u jo'o ji'i cloo yu, cha' stá ya' nu'u lo yu cha' tyaca tso'o cloo yu chaca quiya'.

¹³—Xu'na —nacuj Ananías—, tyuu quiya' cua ndañi cha' nu nchcuu' ngu' ji'i nu Saulo bi', cha' tyaala tsa yu ji'i ñati' jinu'u nu ndi'i nde quichj Jerusalén.

¹⁴Lo'o juani cua ndyalaa yu quichj re, ndyi'ya lo'o yu ji'i quityi chacuayá' ji'i xu'na sti jo'o cha' sca' ji'i cua, lcaa ngu' tya'a ya nu ngusñi ya cha' ji'i ycuu' nu'u.

¹⁵Nguxacuj ycuu' nu Xu'na na cha' ji'i Ananías li':

—Ntsu'u cha' tsaa nu'u ca slo nu Saulo bi' —nacuj Ni ji'i—. Cua ngusubi na' ji'i yu cha' cua'ni yu cña jna' —nacuj Ni—. Tsaa yu bi' ca slo ngu' xa' loyuu, tsaa yu ca slo nu laca xu'na loyuu tyijyu', lo'o jua'a tsaa yu ca slo tya'a ma, nu ngu' Israel bi'. Ta yu cha' jna' lo'o lcaa ñati' ca su tya'a yu, bi' laca cña jna' nu cua'ni yu. ¹⁶Culu'u na' ji'i yu ñi'ya cha' ti'i nu tyacua ji'i yu lo'o ta yu cha' jna' lo'o ñati'.

¹⁷Li' ndyaa Ananías slo Saulo ca to' tyi Judas bi'. Ndyatj Ananías ni'i, ngusta ya' yu lo Saulo, nchcuu' yu lo'o nu Saulo bi' li':

—Saulo, tya'a na' —nacuj yu—. La cui' Jesucristo nu laca Xu'na na cua ngulu'uloo Ni jinu'u tyucujj su lijya nu'u ca quichj re. Lo'o nu juani cua ngulo nu Xu'na na cña 'na cha' caa na' slo nu'u cha' cua'ni na' jo'o ji'i cloo nu'u, cha' caca ña'a nu'u chaca quiyá'; bi' cha' lijya na' slo nu'u juani, xqui'ya cha' nti' Xtyi'i ycuu' Ndyosi tyanu ne' cresiya jinu'u.

¹⁸ Nu lo'o ndyaala cloo Saulo, ngua ti' yu cha' ngutu'u sca na cloo yu, ñi'ya si laca sa yu'be quiji. Hora ti ngua tso'o cloo yu li', ña'a tso'o yu chaca quiya'. Li' ntyucuatya Ananías ji'i yu. ¹⁹ Lo'o li' ndyacu Saulo cha' quije juersa ji'i yu chaca quiya', cha' ñi'ya ngua yu tya tsubi' la, jua'a ndyaca yu chaca quiya'. Li' stu'ba nguti'i yu xi lo'o ñati ji'i Jesucristo ca quichí Damasco bi'.

Nhcui' Saulo cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' quichí Damasco

²⁰ Hora ti nguxana Saulo ndya'a yu lcaa ne' laa ji'i ngu' judío quichí bi', ngulu'u yu ji'i ngu' cha' chañi cha' laca Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi.

²¹ Quiña'a tsa ngulacua ti' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' bi'.

—¿Ha si'i Saulo jua laca nu lye tsa nchcubé' ji'i ñati ji'i Jesucristo ca quichí Jerusalén? —nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'—. ¿Ha si'i nu jua laca nu ndyalaa nde quichí re cha' sca' ji'i ñati bi', cha' caca cuayá' ji'i ngu' ca slo xu'na sti jo'ó?

²² Lye la ngulu'u Saulo ji'i ngu' cha' chañi cha' Cristo laca ycui' Jesús, la cui' nu cua nda ycui' Ndyosi ji'i ya' chalyuu. Nga'aa ngujui la ñi'ya nu xacui' ngu' cha' ji'i nu Saulo bi' li', lcaa tya'a ngu' judío nu ndi'i quichí Damasco bi'.

Ngulaá Saulo ji'i ngu' judío

²³ Cua nteje tacui tyuu tsa, li' nguane ngu' judío ji'i tya'a ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Saulo. ²⁴ Pana ngua tii Saulo cha' cua nti' ngu' cujuui ngu' ji'i. Ca to' quichí bi' ntsu'u sca lo'o tlyu, xcui' quee laca lo'o bi'; cua tsa lo'o bi', lo'o jua'a lcaa to' lo'o bi' nga'a ngu' cua' cha' xñi ngu' ji'i Saulo. Ntsu'u ngu' cua' to' lo'o tsa talya. ²⁵ Ngua sca talya, li' ndyalaa xi tya'a ñati ji'i Jesucristo; ndyacu' ngu' que lo'o bi', cha' culo ngu' ji'i Saulo ne' lo'o. Li' ndyatí Saulo ne' sca chcubi tlyu, lo'o li' nda'ya ngu' ji'i Saulo, ngua'ya yu chaca chu' lo'o lo'o reta; ndu'u yu ne' chcubi li', ngusñi yu tyucui' ndyaa yu.

Ndyalaa Saulo ca Jerusalén

²⁶ Ndyalaa Saulo ca quichí Jerusalén li', ndyalaa yu slo ñati ji'i Jesucristo ca quichí bi'. Pana ndyutsii ngu' bi' ji'i Saulo, cha' ná jlya ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngusñi yu cha' ji'i Jesús. ²⁷ Li' ndyaa lo'o Bernabé ji'i yu slo ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesucristo tya clyo, cha' hcui' yu lo'o ngu':

—Cua na'a Saulo re ji'i ycui' nu Xu'na na —nacui' Bernabé ji'i ngu'—. Cua na'a yu ji'i ycui' Jesús nu lo'o ndya'a yu nde quichí Damasco, nhcui' Ni lo'o yu li' —nacui'—. Lo'o jua'a ná ndyutsii Saulo li', ngulu'u yu cha' ji'i Jesucristo ji'i ngu' quichí bi'.

²⁸ Li' jlya tso'o ti' ngu' cha' nu nhcui' Bernabé ji'i Saulo, bi' cha' ndyanu Saulo lo'o ngu' quichí Jerusalén cha' tya'a ndya'a ngu' cña laca yu. ²⁹ Lo'o jua'a ná ndyutsii yu, nda yu cha' ji'i ycui' Jesús lo'o ngu' quichí bi'. Pana ndi'i xi ngu' judío nu nhcui' cha' griego, nhcui' ngu' bi' lo'o Saulo li'; lye tsa nxuu tya'a ngu' lo'o yu li', hasta ngua ti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu. ³⁰ Ngua tii nu ngu' tya'a ndya'a lo'o Saulo cha' nti' ngu' bi' cujuui ngu' ji'i yu, bi' cha' ngutu'u ngu' ndyaa lo'o ngu' ji'i yu nde quichí Cesarea. Nhcui' ngu' lo'o Saulo li', cha' tso'o la si tyaa yu ca quichí Tarso.

³¹ Li' ndyaa ti'i ti' ñati ji'i Jesucristo, masi ca loyuu Judea, masi ca loyuu Galilea, masi ca loyuu Samaria; lcaa tsa ndyaca tsa'a la ngu' cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i Jesús, lo'o jua'a ndyucani ngu' lcaa cña nu nti' ycui' Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ngu'. Xty'i' ycui' Ndyosi nda juersa ji'i ngu' bi', lo'o jua'a ndyatú la ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús li'.

Ngua'ni Pedro jo'o ji'i Eneas

³² Lo'o nu Pedro bi' ni, ndya'a Pedro slo lcaa ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, lcua ti quichí su ndi'i ngu' bi'. Li' ndyalaa yu ca su ndi'i ñati ji'i

Jesucristo bi' ca quichij Lida. ³³ Lo'o jua'a ndi'j sca nu qui'yu quicha nu naa Eneas quichij bi'; cua nchcu' tyucuj yu, cua snu' yija ntsiya yu lo qui'ña li'. ³⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o yu quicha bi':

—Eneas —nacuj— cua ngua'ni Jesucristo cha' ndyaca tso'o nu'u juani —nacuj—. Bi' cha' tyatuj nu'u, xcua tso'o late' lo qui'ña cua.

Hora ti ndatuj Eneas li'. ³⁵ Lcaa ñati na'a ngu' jiji' nu Eneas bi', cha' ndyaca tso'o yu; na'a ngu' tya'a quichij tyi yu, lo'o jua'a ngu' quichij Sarón na'a ngu' jiji' yu. Li' ngusñi ngu' cha' jiji' ycui' Jesús nu Xu'na na, ngulochu' ngu' jiji' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jiji' ngu'.

Ndyu'ú Dorcas chaca quiya'

³⁶ Cua ndi'j sca nu cuna'a nu naa Tabita nde quichij Jope, jua'a ñati jiji' Jesucristo laca ma' bi'. Dorcas nchcui' ngu' cha'cña jiji' ngu' griego jiji' ma'. Tso'o tsa tyiquee nu cuna'a bi', tso'o tsa nxyucua ma' jiji' lcaa ngu' ti'i. ³⁷ Pana la cui' tyempo nu lo'o ndi'j Pedro quichij Lida, ngusñi sca quicha jiji' ma', ngujuii ma' li'. Nu lo'o cua nguxcaata ngu' jiji' jyo'o, li' ndyaa lo'o ngu' jiji' ngusta ngu' jiji' ca chaca ba'a ni'j bi' nde cua. ³⁸ Cua ngujui cha' jiji' ngu' cha' ndi'j Pedro quichij Lida, bi' cha' nguane nu ñati jiji' Jesucristo jiji' tucua tya'a ñati jiji' cha' tsa'a ngu' cuane ngu' jiji' Pedro cha' caa yu hora ti, cha' cacua ti quichij Jope ndi'j quichij Lida bi'. Ngulaa ngu' slo Pedro li', nchcui' ngu' lo'o yu:

—Cua'ni cha' tso'o caa nu'u nde quichij Jope lo'o ya hora ti —nacuj ngu' jiji' nu Pedro bi' li'.

³⁹ Hora ti ndu'u Pedro lijya lo'o ngu' li'. Nu lo'o ndyalaa ngu' ca toni'j, ngulu'u ngu' jiji' Pedro macala su nscua jyo'o bi'. Ndi'j lcaa nu cuna'a ti'i ca slo, nxi'ya tsa ngu' ndi'j ngu' cha' cua ngujuii. Nda ngu' cha' lo'o Pedro cha' quina'a tsa cha' tso'o ngua'ni nu jyo'o bi' lo'o ngu', jua'a ngulu'u ngu' jiji' yu lcaa late' nu cua ngujyaca nu jyo'o bi' cha' ta xlyabe ti jiji' ngu'. ⁴⁰ Nchcui' Pedro lo'o ngu' li':

—Tyu'u ma xi nde liya' —nacuj yu jiji' ngu'.

Nu lo'o ndye ndu'u ngu' nde liya', li' ndyatu sti' Pedro nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. Nu lo'o ndye nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi, li' ndyaa yu nde su nscua jyo'o bi', nchcui' yu lo'o jyo'o bi' li':

—Tabita —nacuj yu—, tyatuj nu'u juani.

Lo'o li' tsa tsiya' ca nguxuti'j Tabita bi' cloo; li' nguxña'a jiji' Pedro, hora ti ndaca'a li'. ⁴¹ Ngusñi Pedro ya' ma', nguxatu yu jiji' ma'; li' ngusi'ya yu jiji' ngu' nu ndi'j nde liya'. Hora ti ñaa nu ñati jiji' Jesucristo bi' nde ni'j lo'o lcaa nu cuna'a ti'i bi', na'a ngu' jiji' Tabita cha' cua ndyu'ú ma' chaca quiya'.

⁴² Lcaa ngu' quichij Jope ni, nu lo'o ndyuna ngu' ñi'ya ngua cha' jiji' nu cuna'a bi', ndube tsa ti' ngu' li'; quina'a tsa ngu' bi' ngusñi ngu' cha' jiji' ycui' Jesús nu Xu'na na li'. ⁴³ Ndyanu Pedro tyuu tsa quichij Jope bi' li'; to' tyi Simón nu cuityi quiji, ca bi' ndyanu yu.

10

Nchcui' Pedro lo'o Cornelio

¹ Ndi'j sca nu qui'yu nu naa Cornelio ca quichij Cesarea; laca Cornelio capitán jiji' sca latya ngu' sendaru nu nacuj ngu' cha' latya Italiano laca ngu'.

² Ndyu'ni tlyu nu Cornelio bi' jiji' ycui' Ndyosi lo'o lcaa ngu' tya'a nga'a ti yu, masi ngu' xa' tsu' laca yu. Tso'o tsa tyiquee yu, nxyucua tsa yu jiji' ngu' ti'i. Lcaa tsa ntsu'u yu nchcui' yu lo'o ycui' Ndyosi. ³ Lo'o li' ntsu'u sca tsa ndyalaa sca xca jiji' ycui' Ndyosi slo yu bi', hora cua sna nde ngusij ndyalaa xca bi'. Ni'ya ngua si nchcui' xcalá ti yu, jua'a ngua cha' bi'. Li' nchcui' xca bi' lo'o yu:

—Cornelio —nacuj xca jil' yu.

⁴ Ndyutsij tsa Cornelio lo'o na'a yu jil' xca bi' li'.

—Xu'na —nacuj yu—, ¿ñi'ya cha' laca nti' nu'u jna'?

—Cua ndyuna ycuil' Ndyosi cha' nu cua nchcui' nu'u lo'o Ni —nacuj xca bi'—. Lo'o jua'a cua na'a Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i, bi' cha' cua ndyi'u ti' ycuil' Ndyosi jinu'u. ⁵ Juani culo nu'u cña jil' ngu' cha' tsa ngu' quichij Jope. Quichij bi' ndi'j sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. ⁶ Cua ndyalaa yu toni'j jil' chaca Simón nu laca cuitiyi quijj nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Ta nu Simón Pedro bi' sca cha' lo'o nu'u, ni cña ntsu'u cha' cua'ni nu'u.

⁷ Ndu'u xca jil' ycuil' Ndyosi bi', ndyaa li'. Lo'o li' ngusi'ya Cornelio jil' tucua tya'a msu jil', lo'o jil' sca sendaru nu ndu'ni cña jil'; lo'o sendaru bi' ndyu'ni tlyu yu jil' ycuil' Ndyosi. ⁸ Li' nchcui' Cornelio lo'o nu ca ta'a sna ngu' lcaa ña'a cha' nu ngua jil' ycuil' tsa; li' ngulo yu cña jil' ngu' cha' tsa ngu' tsaqui'ya ngu' jil' Pedro ca quichij Jope bi'.

⁹ Nguxee chaca tsá ndya'a ngu' nde tyucuij Jope. Lo'o ndyalaa nde hora, xi tya lyiji tyalaa ngu' quichij bi'. La cui' hora bi' ndyacu' Pedro ndyaa yu que ni'j cha' chcuil' yu lo'o ycuil' Ndyosi. Jlyacua tsa que ni'j bi'. ¹⁰ Li' ntucua Pedro ntyute' tsa yu, jña tsa ti' yu cacu yu li'; na cua nguxana ndyique' ngu' scuaa, pana tya lyiji xi caque'. Lo'o li' ngua'ya xcalá yu, nchcui' xcalá yu ña'a nu ntucua ti yu que ni'j bi'. ¹¹ Laca cha' nxña'a yu nde cua, na'a yu ngusaala ycuil' Ndyosi nde cua; ngutacui ñi'ya nti' sca tsá tlyu tsa nu ndyaaca' juu ca ta'a jacua jyaca, lijya ndati'j tsá bi' lo yuu. Jua'a ña'a nti' yu. ¹² Tyuu tsa tya'a na'ni cuxi ntsu'u ne' tsá nu ndati'j nde lo yuu bi': ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni lu'be, lo'o jua'a ntsu'u cuaña. ¹³ Li' ndyuna Pedro cha' nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o yu, ngua ti' yu:

—Pedro —nacuj Ni jil' yu—, cujuui clya nu'u jil' na'ni cua cha' cacu nu'u jil'.

¹⁴ —Ná nchca jna', Xu'na —nacuj Pedro jil'—. Ni sca quiya' bilya cacu na' cuaña' na'ni jua; na'ni cuxi laca jua cuentya jil' cuare.

¹⁵ Xa' nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o yu li':

—Ná tso'o ñacuj nu'u cha' na'ni cuxi laca jua, si sca nacuj ycuil' Ndyosi cha' lubii ni'.

¹⁶ Sna quiya' nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o Pedro jua'a, li' ndyuc'o tsá bi' ndyaa nde cua chaca quiya', ña'a ndacui ti lo'o juu. ¹⁷ Laja lo'o ndube tsa ti' Pedro, cha' ná ngua cuayá' ti' yu ni cha' laca nchcui' xcalá jua'a, li' ndyalaa ngu' bi' to' ni'j; la cui' nu ca ta'a sna ngu' nu ngulo Cornelio cña jil' cha' caa ngu' laca ngu' bi'. Cua nchcuane ngu' jil' ngu' quichij mala ntucua tyi Simón nu laca cuitiyi quijj, jua'a ndyalaa ngu' to' ni'j. ¹⁸ Li' cuij ndacha' ngu' jil' nu laca tyi si nga'a Simón Pedro. ¹⁹ Laja li' quiña'a tsa ngulacua ti' Pedro ni cha' nchcui' xcalá yu, lo'o li' nchcui' Xtyi'i ycuil' Ndyosi lo'o yu:

—Cua ndyalaa sna tya'a ñati' nclyana ngu' jinu'u —nacuj Ni jil' Pedro ña'a ntucua ti yu que ni'j—. ²⁰ Cua'ya nu'u yala ti cha' tsa nu'u lo'o ngu' re. Ná cube ti' nu'u cha' jil' ngu', na' nguluj cña jil' ngu' cha' caa ngu' ca nde.

²¹ Li' hora ti ngua'ya Pedro cha' chcuil' lo'o ngu' bi'.

—La cui' na' laca nu ndya'a ma nclyana ma —nacuj Pedro jil' ngu'—. ¿Ni cña cua'ni ta na' jil' ma nti' ma?

²² —Cua ngulo nu cusu' Cornelio cña jil' ya cha' caa ya ca nde —nacuj ngu' jil' Pedro—. Tso'o tsa tyiquee nu Cornelio bi', ndu'ni tlyu yu jil' ycuil' Ndyosi, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' lcaa ngu' judío tya'a nu'u jil' nu cusu' bi'. Cua ndacha' xca jil' ycuil' Ndyosi jil' Cornelio cha' ta yu jil' ya caa ya ca nde,

caqui'ya ya jinu'u cha' tsaa na ca slo nu cusu' bi', ca quichi Cesarea. Ntsu'u cha' cuna ycu' Cornelio cua ña'a ca cha' nu chcu' nu'u lo'o.

²³—Tyaq ma ni'i —nacuj Pedro ji'i ngu'—. Ntsu'u su caja' ma ca nde. Ca la quee tsaa na cajua.

Nguxee chaca tsa, li' ndu'u ngu' quichi Jope ndyaa ngu', ndyaa ngu' lo'o tucua sna tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi quichi bi'.

²⁴Tsa nchca tyucuaa ndyalaa ngu' quichi Cesarea. Nga'a Cornelio ntajatya ji'i ngu'; cua laca ndyu'u ti'i ngu' toni'i ji'i, lcaa ñati tya'a nu cusu' lo'o tya'a ndya'a ti ngu'. ²⁵Nu lo'o ndyalaa Pedro to' tyi Cornelio, li' ndu'u nu cusu' ñaa nde liya', ndyatü sti' nde loo Pedro cha' cua'ni tlyu ji'i yu ngua ti' Cornelio, ñi'ya ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. ²⁶Hora ti ndaya' Pedro ya' Cornelio, nguxatu yu ji'i nu cusu' bi' li'.

—Tyatu nu'u, cusu' —nacuj Pedro ji'i—, tyucuaa na laca na ñati chalyuu ti.

²⁷Tya nchcu' la Pedro lo'o ngu' lo'o ndyatü ngu' ndyaa ngu' ni'i. Li' na'a Pedro cha' cua quiña'a ñati ndyu'u ti'i ni'i bi'. ²⁸Nda Pedro cha' lo'o ngu' bi' li'.

—Jlo ti' ma cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i cua nu laca ya ngu' judío, cha' tyu'u ti'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' —nacuj Pedro ji'i ngu'—. Ná ntsu'u chacuayá' tyatü ya ni'i ji'i ngu' xa' tsu' —nacuj—. Pana cua ngulu'u ycu' Ndyosi jna' cha' ná tso'o chcu' na' ji'i xa' ñati cha' ñati cuxi laca ngu', cha' si'i ñati lubii laca ngu', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. ²⁹Bi' cha' liyya na' ca nde juani. Nu lo'o ndyalaa ti msu jinu'u ca slo na', hora ti ndu'u na' liyya na' lo'o ngu' re; nga'aa nchcu' tsa na' lo'o msu bi'. Bi' cha' juani, ¿ni cña cua'ni ta na' ji'i cu'ma nti' ma?

³⁰Nguxacuj Cornelio cha' ji'i Pedro li'.

—Cua ngua jacua tsa nchcu' na' lo'o ycu' Ndyosi su nga'a na' ni'i re —nacuj ji'i Pedro—, lo'o hora ti ndyalaa sca ñati slo na' nu lacu' late' ngati, hasta ntyiji' xee ndubi lo late' bi'. Hora cua sna nde ngusi ndyalaa yu bi', nu lo'o bilya cacu na' li'. ³¹Nchcu' yu bi' lo'o na': “Cornelio”, nacuj yu, “cua ndyuna ycu' Ndyosi cha' nu nchcu' nu'u lo'o Ni, jua'a cua na' ycu' Ni cha' tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' ti'i; bi' cha' cua ndyi'u ti' ycu' Ndyosi jinu'u.

³²Juani culo nu'u cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' quichi Jope; quichi bi' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Simón, lo'o xtañi yu laca Pedro. Tsa ngu', tsa cacha' ngu' ji'i yu cha' caa yu ca nde. Cua ndi'i yu to' tyi chaca Simón nu laca cuityi quiji nu ntucua tyi cacua ti to' tyujo'o. Nu lo'o tyalaa yu ca nde, li' culu'u yu sca cha' nu tso'o tsa jinu'u.” ³³Jua'a nacuj ñati bi' jna' —nacuj Cornelio—. Bi' cha' hora ti ngulo na' cña ji'i ngu' cha' tsaa ngu' ca su ndi'i nu'u. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ndyalaa nu'u slo na' juani; bi' cha' cua ndyu'u ti'i lcaa tya'a ya se'i ti chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, cha' cuna ya lcaa cha' nu cua nda ycu' Ni lo'o nu'u cha' chcu' lo'o ya.

Cha' nu nchcu' Pedro lo'o ngu' slo Cornelio

³⁴Li' nguxana Pedro ngulu'u yu ji'i ngu' bi'.

—Juani cua ngua cuayá' ti' na' cha' stu'ba tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o lcaa ñati chalyuu —nacuj—. ³⁵Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i lcaa ñati chalyuu nu chañi cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ni, ñati nu ndu'ni lcaa ña'a cha' nu nti' Ni. ³⁶Cua nda ycu' Ndyosi cha' lo'o ya nu laca ya ngu' Israel, cha' ti ti tyi'i cresiya ji'i ñati chalyuu xqui'ya Jesucristo, nu laca Xu'na lcaa ñati.

³⁷Jlo tso'o ti' ma ña'a cha' nu nteje tacui tya tsubi' la loyuu re, su ca tyi ngu' judío. Clyo nda Juan cha' bi' lo'o ngu' nu lo'o ntyucuatya ji'i ngu', li' nda Jesús cha' bi' lo'o ngu' ca loyuu su cuentya Galilea. Tiya' la li' nda Jesús cha' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ngu' Israel. ³⁸Jlo ti' ma ñi'ya nguti'i Jesús chalyuu, la cui'

Jesús Nazaret. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi Sti yu jilí Jesús, nda la Ni juersa jilí nu Jesús bi' nu lo'o ndyalaa Xtyi'i ycuí' Ni lo yu. Lcaa su nguta'a yu ngua'ni yu cha' tso'o lo'o ñati, lo'o jua'a ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' nu quicha tsa, masi ñati nu ntsu'u tsa cha' ti'í jilí xqui'ya cha' ngusñi cui'í cuxi jilí ngu'. Ngua'ni Jesús cña jua'a, cha' nguxtyucua ycuí' Ndyosi jilí yu. ³⁹ Cua na'a yu lcaa cña nu ngua'ni Jesús ca quichí Jerusalén, lo'o jua'a cña nu ngua'ni yu lcaa quichí tyi ngu' judío tya'a ya. Na cua nguta'a ya lo'o yu, bi' cha' chañi cha' nu nchcui' ya lo'o ma. Li' ntejeya' ngu' jilí Jesús, ngujui'í ca'a ngu' jilí yu lo crusi; jua'a ngujui' yu li'. ⁴⁰ Pana nu lo'o ndya'a sna tsa, li' ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁴¹ Li' ndu'u tucua yu nde su ndi'í ya; ná na'a lcaa ngu' quichí bi' jilí yu, cua laca ti ñati tya'a ya na'a ya jilí yu. Cua ngusubi ycuí' Ndyosi jilí ya cha' culu'u ya cha' jilí ycuí' Ni jilí xa' ñati, bi' cha' cua na'a ya jilí Jesús lo'o ndyu'ú yu chaca quiya'. Stu'ba ti ndyacu ya lo'o ycuí' yu li'. ⁴² Tya li' cua ngulo Jesús cña jilí ya cha' ta ya cha' liñi jilí ycuí' lo'o ñati, cha' cua nda ycuí' Ndyosi cña jilí nu Jesús bi', cha' cua'ni cuayá' yu jilí lcaa ñati chalyuu, masi nu cua ngujui, masi nu tya lu'ú. ⁴³ Na cua ngusua jyo'o cusu' xi cha' lo quityi jilí ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni; lcaa quityi bi' nchcui' cha' ntsu'u cha' cãã sca ñati tlyu lo yuu chalyuu tyempo nde loo la; bi' laca nu cuityi yabe' nu ntsu'u jilí lcaa ñati, si xñi ngu' cha' jilí yu, nacuj cha' nu nscua lo quityi bi'. Na cua ndyalaa yu bi' lo yuu re juani, Jesús naa yu.

Ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jilí ngu' xa' tsu'

⁴⁴ Tya ndu Pedro nchcui' lo'o ngu' bi', lo'o li' ndyalaa Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jilí lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nclyu'u Pedro jilí ngu'. ⁴⁵ Ndube tsa ti' ñati jilí Jesucristo tya'a ndya'a Pedro. Ngu' judío laca ngu' bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu' cha' lo'o ngu' xa' tsu', cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya jilí ngu'. ⁴⁶ Li' jlo ti' nu ngu' judío bi', cha' chañi cha' cua nda ycuí' Ndyosi Xtyi'i ycuí' Ni jilí Cornelio lo'o jilí tya'a yu, nu lo'o ndyuna ngu' cha' nchcui' ngu' bi' cha' cña jilí ngu' xa' quichí, masi bilya chcui' ngu' jua'a nquicha'. Lo'o jua'a lye tsa ngua'ni tlyu ngu' bi' jilí ycuí' Ndyosi. Li' nchcui' Pedro lo'o tya'a ndya'a yu:

⁴⁷ —Ñi'ya nu lo'o ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jilí na, la cui' jua'a cua ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jilí ngu' re juani —nacuj Pedro jilí tya'a ndya'a yu—, bi' cha' tso'o la si tyucuatya na jilí ngu' re.

⁴⁸ Li' nchcui' ngu' bi' lo'o ñati tya'a Cornelio bi':

—Tso'o la si tyucuatya ya jilí ma juani, cha' ca cuayá' ti' ngu' quichí re cha' ñati jilí Jesucristo laca ma.

Lo'o li' xa' nchcui' nu ngu' ca tyi lo'o Pedro cha' tyanu ya la xi lo'o ngu' bi'.

11

Nhcui' Pedro lo'o ñati jilí Jesucristo ca Jerusalén

¹ Cua ngujui cha' jilí quiña'a ñati nu ndi'í loyuu su cuentya Judea, cha' lo'o ngu' xa' tsu' cua ngusñi ngu' cha' jilí Jesús; cua ngujui cha' jilí ngu' nu ngua tsa'a jilí Jesucristo tya clyo, lo'o jua'a cua ngujui cha' bi' jilí lcaa ñati jilí Jesucristo nu ndi'í ca bi'. ² Bi' cha' lo'o nguxtyuu Pedro ñaa yu nde quichí Jerusalén, ndyacu tya'a yu lo'o xi ngu' judío nu ngusñi cha' jilí Jesús, pana ña'a ti tya tiji' ti' ngu' jilí cha' cusu'. ³ Li' nchcuane ngu' jilí Pedro:

—¿Ni cha' laca ndyacu nu'u slo ngu' xa' tsu'? —nacuj ngu' jilí Pedro—. ¿Ni cha' laca ndyacu nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'?

⁴ Li' nchcui' Pedro lo'o ngu' ñi'ya nu ngua lo'o ndyaa yu slo ngu' bi':

5—Ngua sca tsá nga'a na' ca quichí Jope —nacuí Pedro—. Laja lo'o nchcui' na' lo'o ycuí Ndyosi, li' ñaa sca xcalá na'. Laja lo'o nchcui' xcalá, li' ngxña'a na' nde cua; ñi'ya sca tasá tlyu, jua'a ña'a na nu lijya ndati'í nde cua cha' ca'ya nde lo yuu. Ca ta'a jacua jyaca tasá bi' ntucua juu, jua'a tso'o ti lijya tasá bi' ndati'í lo yuu ca su nga'a na'. 6 Li' na'a tsa na' j'i' na nu ntsu'u ne' tasá bi', cha' na'a na' cha' ntsu'u tyuu tso lo na'ni: ntsu'u na'ni nu ntucua quiya', ntsu'u na'ni tyaala, lo'o jua'a ntsu'u cuaña, ntsu'u na'ni lu'be. 7 Li' nchcui' ycuí Ndyosi lo'o na': "Pedro", nacuí Ni, "cujuii clya nu'u j'i' na'ni cua cha' cacu nu'u j'i'". 8 Lo'o li' ngxacuí na' cha' j'i' Ni: "Ná nchca 'na cacu na'ni nu ña'a jua'a, Xu'na", nacuí na' j'i' Ni. "Ni sca quiya' bilya cacu na' j'i' na'ni cuxi jua, cha' nchcui' cuare cha' ná tso'o cacu ya na'ni nu ña'a jua'a." 9 Li' xa' nguañi nchcui' ycuí Ni nde cua: "Ná tso'o ñacuí nu'u cha' laca bi' na'ni cuxi, cha' na cua nacuí ycuí Ndyosi cha' laca bi' na'ni lubii". 10 Sna quiya' nteje tacuí cha' bi' su nga'a na', li' ngxutyacuí tasá bi' ndyaa nde cua chaca quiya'. 11 Hora ti ndyalaa sna tya'a ñati' ca ni'j su nga'a na' li'. Cua ngulo sca ngu' quichí Cesarea cña j'i' ngu' bi', cha' caa ngu' su ndi' na'. 12 Nchcui' Xtyi' ycuí Ndyosi lo'o na' li', cha' ná culacua tsa ti' na', cha' tsa'a na' lo'o ngu' bi'. Ca ta'a scua ñati' re ndyaa ngu' lo'o na' slo ñati' bi' ca quichí Cesarea. 13 Li' nda nu cusu' bi' cha' lo'o ya ñi'ya ngua cha' bi'. Cua na'a yu sca xcá j'i' ycuí Ndyosi nu ndyatí lijya ni'j j'i' yu cha' ta sca cha' lo'o yu: "Culo nu'u cña j'i' msu jinu'u", nacuí xcá bi' j'i' nu cusu' bi', "cha' tsa msu ca quichí Jope, cha' tsa cacha' j'i' Simón Pedro cha' caa yu ca nde. 14 La cui' Simón bi' ta cha' lo'o nu'u, lo'o lcaa tya'a nu'u, cha' caja ñi'ya nu cua'ni lya'a ycuí Ndyosi j'i' ma." Jua'a nacuí xcá bi' j'i' nu cusu' bi'. 15 Li' ndyalaa ya ca to' tyi ngu' bi'. Nguxana na' ngulu'u na' cha' j'i' ngu', lo'o li' hora ti ngua'ya Xtyi' ycuí Ndyosi lo ngu'. La cui' ñi'ya ndyanu Xtyi' ycuí Ni ne' cresiya j'i' na nu ngua tya clyo, la cui' jua'a ndyanu Xtyi' Ni ne' cresiya j'i' ngu' bi' li'. 16 Ntsu'u ti' na' li', cha' tya tsubi' la nchcui' ycuí nu Xu'na na' lo'o na ndi'ya: "Tsubi' cua ntyucuatya Juan j'i' ñati' lo'o hitya ti", nacuí, "pana xa' ña'a cua'ni ycuí Ndyosi cha' caca lubii cresiya j'i' ma nu lo'o tyanu Xtyi' ycuí Ndyosi ne' cresiya j'i' ma". 17 Na cua nda ycuí Ndyosi Xtyi' ycuí Ni j'i' ngu' xa' tsu' la cui' ñi'ya nu nda Ni Xtyi' ycuí Ni j'i' na, nu lo'o ngusñi na cha' j'i' Jesucristo nu Xu'na na; bi' cha' ná tso'o si cua'a na cña nu ndu'ni ycuí Ndyosi lacua.

18 Nu lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcui' Pedro lo'o ngu', nga'aa ngua chcui' tyaala ngu' bi' lo'o Pedro. Li' ngua'ni tlyu ngu' bi' j'i' ycuí Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li':

—Ndyosi Sti ya, tso'o tsa ndu'ni nu'u lo'o ngu' xa' tsu', masi si' i' ngu' judío laca ngu' bi' —nacuí ngu' j'i' ycuí Ndyosi—. Ndu'ni nu'u cha' ca tyuju'u ti' ngu' j'i' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u j'i' ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye j'i' ngu' bi'.

Ñati' j'i' Jesucristo nde quichí Antioquía

19 Cua sa'ni xi ngua lo'o ndyujui ngu' j'i' Esteban, lo'o la cui' tyempo bi' ngua ti' ngu' xcube' ngu' j'i' lcaa ngu' nu ntsu'u cha' j'i' lo'o Jesús; bi' cha' tyuu tsa tya'a ngu' bi' ndatsu' ngu' ndyaa ngu' tyijyu'. Ntsu'u ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Fenicia, ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca loyuu su cuentya Chipre, lo'o jua'a ntsu'u tya'a ngu' nu ndyaa ca quichí Antioquía. Lcaa su ndyaa ngu' ngulu'u ngu' cha' tso'o j'i' Jesucristo j'i' tya'a ngu' judío ti, ná ngulu'u ngu' cha' bi' j'i' xa' ñati. 20 Tiya' la li', ndyaa xi xa' la ñati j'i' Jesús ca quichí Antioquía; ngu' ca tyi loyuu su cuentya Chipre lo'o jua'a loyuu su cuentya Cirene laca ngu' bi'. Nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' quichí, masi lo'o

ngu' judío, masi lo'o xa' ñati; ngulu'u ngu' cha' tso'o ji' Jesucristo ji' lcaa ngu' quichí bi'. ²¹ Tlyu tsa chacuayá' ntsu'u ji' ngu' xqui'ya Jesús nu Xu'na na, bi' cha' ngusñi quiña'a ñati cha' ji' ycuí' Ni, bi' cha' nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' ji' clyo.

²² Li' ngujui cha' bi' ji' taju ñati ji' Jesucristo nu ndi' nde Jerusalén, bi' cha' nchcui' ngu' lo'o Bernabé cha' tsaá yu ca quichí Antioquía. ²³ Li' ndu'u Bernabé ndyaa yu, ndyalaa yu ca quichí bi', na'a yu ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Bernabé li'. Nda yu sca cui' lo'o taju ñati ji' Jesucristo ca bi', cha' tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña lcaa tsá, lcaa ña'a cña nu nti' ycuí' nu Xu'na na cha' cua'ni na. ²⁴ Tso'o tsa tyiquee Bernabé; cua ndyanu Xtyi' ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji' yu, lo'o jua'a tso'o tsa jlyá ti' yu ji' Jesucristo. Bi' cha' quiña'a la ñati' cua ngusñi ngu' cha' ji' nu Xu'na na xqui'ya nu Bernabé bi' li'.

²⁵ Lo'o li' ndu'u yu bi' ndyaa yu nde quichí Tarso, ndyaana yu ji' Saulo. Lo'o nquije yu ji', li' ngutu'u yu ñaa lo'o yu ji' Saulo ca quichí Antioquía chaca quiya'. ²⁶ Li' nguti' ngu' sca yija lo'o taju ñati ji' Jesucristo ca bi', nclu'u ngu' ji' quiña'a ñati. Quichí Antioquía bi' ngua su ngutu'u suu cha' nu nchcui' ngu' cha' ngu' cristiano laca ñati nu ngusñi cha' ji' Jesucristo.

²⁷ Tyempo bi' ndyalaa tucua sna la tya'a ñati nu ngua tu'ba ji' ycuí' Ndyosi. Ndu'u ngu' quichí Jerusalén ndyalaa ngu' quichí Antioquía li'. ²⁸ Agabo naa tsaca ngu' bi'. Cua nda Xtyi' ycuí' Ndyosi sca cui' lo'o nu Agabo bi' cha' chcui' yu lo'o ngu'. Li' nchcui' Agabo lo'o ngu' cha' cua cãa ti sca jbi'ña tlyu tsa tyucui ña'a chalyuu. Chañi cha' jua'a ngua cha' nu nda Agabo bi', pana nde loo la ngua cha' bi', nu lo'o ngua Claudio rey nu laca loo. ²⁹ Li' ngüñi cha' ji' ñati ji' Jesús lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' msta ji' tya'a ti' ti ngu', ngu' nu ndi' quichí su cuenta Judea. ³⁰ Jua'a ngua'ni ngu' li'. Nda ngu' msta bi' ji' Bernabé lo'o ji' Saulo cha' tsaá lo'o ngu' ji', cha' ta ngu' cñi bi' ji' ngu' cusu' ca bi'. Li' tacha ngu' cñi bi', caja xi ndaca ti ji' tya'a ti' ti ngu'.

12

Ndyujui ngu' ji' Jacobo lo'o ngusu'ba ngu' ji' Pedro ne' chcuá

¹ Nu ngua tyempo bi', rey nu ngua naa Herodes ni, nchcube' tsa ji' ñati ji' Jesucristo. ² Ngulo rey bi' cña ji' msu ji' cha' cujuui ngu' ji' Jacobo lo'o maxtyi. (Jacobo bi' ngua tya'a ngula Juan.) ³ Chaa tsa ti' ngu' judío cha' ndyujui rey ji' Jacobo, bi' cha' lo'o ji' Pedro ntejeya' nu rey bi' li'. La cui' tsá nu ngusñi rey ji' yu, li' ngua sca ta'a ji' ngu' judío, ta' nu lo'o ndacu ngu' xlyá tiji nu ná lo'o sca tyi' ndya'. ⁴ Ntejeya' ngu' ji' Pedro, li' ndyaa lo'o ngu' ji', ngusu'ba ngu' ji' ne' chcuá. Li' ndyatú jacua latya sendaru cua ji', jacua tya'a sendaru ntsu'u ji' sca latya ngu'; ndi' ngu' bi' cua to' ni' chcuá su ntsu'u Pedro. Nu lo'o tye tsá ta'a pascua, li' tyu'u ti' lcaa ngu' quichí cha' cua'ni cuayá' nu Herodes bi' ji' Pedro, nti' ycuí' rey bi'; ⁵ bi' cha' ntsu'u cha' ña'asi' tso'o sendaru ji' yu lo'o ntsu'u yu ne' chcuá. Pana laja li' lye tsa nchcui' tya'a ñati ji' Jesucristo lo'o ycuí' Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji' Pedro.

Nclyo ycuí' Ndyosi ji' Pedro ne' chcuá

⁶ Cua ngua talya li'. Chaca tsá cua culo ti Herodes ji' Pedro cha' ca cuayá' ji' yu slo ngu' quichí bi'. Cua ngusca' ngu' ji' Pedro lo'o tucua tya'a carena, sca carena ntsu'u ya' sca sendaru. Lo'o jua'a ndu' xa' la sendaru cua toni' chcuá nde liya'. Li' ngua'ya xcalá ti Pedro. ⁷ Laja lo'o laja ti yu, hora ti ndu'u tucua sca xca ji' ycuí' Ndyosi su nga'a yu. Tso'o tsa xee ngulane ne' ni' chcuá li'. Nguxtyu'u xca bi' ji' Pedro, nchcui' xca lo'o yu li'.

—Tyatŷ clya nu'ŷ —nacuŷ xcā bi' jŷi' yu.

Hora ti ndyati' carena chcuā nu ndyaaca' ya' yu. ⁸ Xa' nchcui' xcā lo'o yu li':

—Xcā' nu'ŷ sii' —nacuŷ—. Xu'ba nu'ŷ caña quiya'.

Ngua'ni Pedro jua'a, lo'o li' nchcui' xcā lo'o yu chaca quiya':

—Quixŷi nu'ŷ te' quichā' hichu'. Ya'a clya tyu'u lca'a nu'ŷ jna' —nacuŷ xcā bi' jŷi'.

⁹ Li' ndu'u lca'a Pedro jŷi' xcā bi', pana ná ngua tii yu cha' chañi cha' ndyalaa xcā jŷi' ycuŷi' Ndyosi slo yu; ngua ti' yu cha' laja xcalá ti yu ngua cha' bi'. ¹⁰ Nteje tacui ngu' slo sendaru nu nga'a cua ne' ni'ŷ chcuā, lo'o jua'a nteje tacui ngu' slo xi xa' la sendaru nu nga'a cua. Li' ndyalaa ngu' ca toni'ŷ chcuā tlyu, xcui' chcuā laca toni'ŷ bi'. Lo'o li' ndyaala toni'ŷ bi' ycuŷi' ti; jua'a ngua ngutu'u ngu' to' calle, ndyaa ngu' ndyalaa ngu' nde sca jyaca calle bi'. Lo'o li' ndu'u nu xcā bi' ndyaa, chaca tya Pedro ndyanu calle bi'. ¹¹ Li' nda Pedro cuentya:

—Juani nchca cuayá' ti' na' cha' cua ngulo ycuŷi' nu Xu'na na' cña jŷi' xcā bi' jŷi' Ni, cha' nu ñaa ngulo jna' ni'ŷ chcuā jua —nacuŷ yu—. Ngua ti' Herodes xcube' jna', cha' xña'a tsa ntsu'u tyiquee ngu' judío tya'a na' ña'a ngu' jna'; pana ná ngua jŷi' cua'ni cña cuxi bi'.

¹² Ngulacua tsa ti' Pedro su ndŷ ycuŷi' ti yu. Nu lo'o ngua cuayá' ti' yu, li' ndyaa yu ca slo María xtya'a Juan Marcos. Ca ni'ŷ bi' ndyu'u ti' tyuŷ tya'a ñati' jŷi' Jesús, nchcui' ngu' lo'o ycuŷi' Ndyosi. ¹³ Ngujui' ya' yu toni'ŷ, lo'o li' sca nu cuna'a cuañi' nu naa Rode, bi' nu ndyaa na'a toni'ŷ. Ña'a ndŷ ti nu cuna'a bi' toni'ŷ nde ni'ŷ ti. ¹⁴ Hora ti ndyuloo nu cuna'a bi' xtyi' Pedro lo'o nchcui' yu. Chaa tsa ti' cho' li'. Ngusna cho' ndyaa chcuŷi' lo'o tya'a ndi' cho' ni'ŷ bi', pana ña'a ti tya ndŷ ycuŷi' Pedro nde liya' cha' bilya saala ngu' toni'ŷ.

¹⁵ —Cua ngua tonto hique nu'ŷ —nacuŷ ngu' jŷi' Rode li'.

Pana lye la nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu' li', cha' chañi cha' Pedro laca nu ndŷ toni'ŷ bi' nde liya'.

—Si'ŷi —nacuŷ ngu' li'—. ¿Ha si'ŷi nu xcā jŷi'ŷ ycuŷi' Ndyosi nu ña'asŷi jŷi' Pedro laca bi'? —nacuŷ ngu' jŷi'.

¹⁶ Ña'a ti tya ndŷ Pedro nde liya' ntyiji'ŷ ya' yu toni'ŷ. Li' ndyaa ngu' cha' saala ngu' toni'ŷ. Lo'o na'a ngu' jŷi' Pedro ndŷ, li' ndube tsa ti' ngu' cha' cua ndyalaa ycuŷi' yu. ¹⁷ Ngua'ni ya' yu jŷi'ŷ ngu' li', cha' ca ti' ti ngu'. Ndacha' yu jŷi'ŷ ngu' ñi'ya ngua lo'o ngua'ni ycuŷi' Ndyosi nu Xu'na na cha' tso'o cha' ngulo Ni jŷi' yu ne' chcuā.

—Chcuŷi' mā lo'o Jacobo lo'o lcaa ngu' tya'a ndya'a na —nacuŷ Pedro jŷi'ŷ ngu'—, ta mā cha' lo'o ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycuŷi' Ni lo'o na' lo'o ngulo Ni 'na ne' chcuā.

Ndu'u yu ni'ŷ ndyaa yu xa' se'ŷi li'.

¹⁸ Nu lo'o nguxe chaca tsa quiña'a tsa ngulacua ti' sendaru bi', cha' nga'aa ngua cuayá' ti' ngu' macala ndyaa Pedro. ¹⁹ Li' ngulo rey Herodes cña jŷi' sendaru cha' tsa ngu' tsaana ngu' jŷi' yu. Ndyaa ngu' li', pana nga'aa nquije yu jŷi' sendaru bi'. Li' nchcuane Herodes jŷi' sendaru nu nga'a cua jŷi' Pedro ni'ŷ chcuā, pana nga'a ndyiji ñi'ya nu xacuŷ sendaru cha' jŷi'ŷ rey, cha' ná jlo ti' ngu' ñi'ya ngua jŷi' Pedro; bi' cha' ngulo Herodes cña jŷi' xa' sendaru cha' cujuŷi' ngu' jŷi' lcaa sendaru nu ngua'a cua jŷi' nu Pedro bi'. Li' ndu'u rey bi' loyuu su cuentya Judea, ndyaa ca quichŷi Cesarea, cha' ca bi' tyi'ŷ xi ngua ti'.

Ngujui Herodes

²⁰ Lo'o li' ngua ñasŷi' tsa nu Herodes bi' jŷi'ŷ ngu' quichŷi Tiro, lo'o jua'a jŷi'ŷ ngu' quichŷi Sidón. Nu ngua tya clyo la cua nda rey Herodes na cacu ngu'

quichij bi', lo'o li' nga'aa nda rey na cacu ngu', cha' ñasi' tsa ti' rey ña'a jiji' ngu'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee lcaa ngu' quichij bi' lo'o tya'a ngu', cha' tsa'a ngu' slo rey cha' chcu' ngu' lo'o. Li' tso'o tsa nchcu' ngu' quichij lo'o nu cusu' Blasto nu laca cña jiji' rey bi'; bi' cha' tso'o nchcu' nu Blasto bi' lo'o rey cuentya jiji' ngu' quichij bi', cha' tyaala' cha' jiji' rey lo'o ngu' bi'. ²¹ Li' ngusta Herodes sca tsā cha' tyu'u ti' ngu' sca se'j ti. Ndyacu' Herodes lcaa late' tso'o nu ntsu'u jiji' cha' laca rey, ndyaa ntucua lo yaca xly'a tso'o su ntuyucua ycu' rey, cha' ta sca cuij lo'o ngu' nu lo'o ndyu'u ti' ngu' slo. Li' nguxana rey nda cuij lo'o ngu' bi'. ²² Cuij tsa'a ngusi'ya lo'o ngu' jiji' rey li':

—Ndyosi laca nu'u —nacuj ngu' jiji' rey—. Si'i sca ñati chalyuu ti laca nu'u nu nchcu' lo'o cuare juani.

²³ Hora ti ndyalaa sca xca jiji' ycu' Ndyosi slo rey cha' ta sca quicha tlyu jiji' nu Herodes bi', ndyatij conu' ne' rey bi' li'. Ti'i tsa ne' rey li', cha' ndyacu conu' bi' ne'. Ngujuii rey li', cha' cua nda chacuayá' jiji' ngu' cha' ngua'ni tlyu ngu' jiji' rey ñi'ya nu ndu'ni tlyu na jiji' ycu' Ndyosi; masi sca ñati chalyuu ti ngua rey bi', pana nda chacuayá' cha' cua'ni tlyu ngu' jiji'.

²⁴ Li' quiña'a tsa ñati ndyuna cha' jiji' ycu' nu Xu'na na, ndyatij la ngu' nu ngusñi cha' jiji' Jesucristo li'.

²⁵ Nu lo'o cua ndye cña jiji' Bernabé lo'o Saulo ca quichij Jerusalén, li' ngxutyuu ngu' ñaa ngu' nde quichij Antioquía chaca quiya'. Ñaa lo'o ngu' jiji' Juan, la cui' nu naa Juan Marcos.

13

Nguxana Bernabé lo'o Saulo ngua'ni ngu' cña jiji' ycu' Ndyosi

¹ Nu taju ñati jiji' Jesucristo ca quichij Antioquía bi' ni, laja ngu' bi' ntsu'u xi ngu' nu laca tu'ba jiji' ycu' Ndyosi. La cui' jua'a laja ngu' bi' tya ntsu'u la xa' tya'a ngu' nu tso'o tsa nclyu'u cha' jiji' ycu' Ndyosi jiji' tya'a ngu'; ngu' nu nclyu'u jiji' tya'a ngu' ngua Bernabé, lo'o Simón nu ngata, lo'o Lucio Cirene, lo'o Saulo, lo'o Manaén. (Nu Manaén bi' ngua tya'a miña'a Herodes nu laca gobernador jiji' loyuu su cuentya Galilea.) ² Ngua sca tsā nu lo'o tyucui tsā ná ndyacu ngu' taju bi', xqui'ya cha' ngua'ni tlyu ngu' jiji' ycu' Ndyosi nu Xu'na na. Li' nchcu' Xty'i' ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Ta ma' chacuayá' jiji' Bernabé lo'o jua'a jiji' Saulo, cha' tsa'a ngu' xa' quichij cha' cua'ni ngu' cña nu ta na' jiji' ngu' cha' cua'ni ngu' —nacuj ycu' Ndyosi jiji' ngu'.

³ Tyuu hora ná ndyacu ngu' li', cha' tsa cu' ti nchcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi. Li' ngusta ya' lcaa tya'a ñati jiji' Jesucristo bi' hique Bernabé, lo'o jua'a hique Saulo, cha' tso'o ti tsa'a ngu' ca su cua'ni ngu' cña cuentya jiji' ycu' Ndyosi.

Nda ngu' cha' jiji' ycu' Ndyosi ca loyuu su cuentya Chipre

⁴ Li' ndyaa Bernabé lo'o Saulo ca quichij Seleucia cha' tyatij ngu' ne' yaca ni'i, cha' tsa'a ngu' chaca tsu' tyujo'o ca loyuu su naa Chipre. Ca bi' cua'ni ngu' cña nu ngulo Xty'i' ycu' Ndyosi jiji' ngu'. ⁵ Li' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichij Salamina. Lo'o ndyalaa ngu' chaca tsu' bi', li' ndyatij ngu' ndyaa ngu' ne' laa jiji' ngu' judío quichij bi', cha' culu'u ngu' cha' jiji' ycu' Ndyosi jiji' ñati nu ndi'i ne' laa bi'. Tyempo bi' tya ndya'a Juan lo'o ngu' cha' xtyucua jiji' ngu'. ⁶ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyuu tya'a quichij nde Chipre bi', ndyaa ngu' ndyalaa ngu' ca quichij Pafos li'. Quichij bi' ndyacia tya'a ngu' lo'o sca nu qui'yu nu cucha'a tsa nu naa Barjesús. Ngu' judío laca nu qui'yu bi', lo'o jua'a nacuj yu cha' laca yu tu'ba jiji' ycu' Ndyosi; pana si'i cha' liñi nda yu. ⁷ Ndi'i nu cucha'a bi' slo gobernador nu naa Sergio Paulo. Ngua tsa nu gobernador

bi', lo'o jua'a nti' tsa cuna cha' ji'i ycu'i Ndyosi; bi' cha' nguane gobernador ji'i Bernabé lo'o ji'i Saulo cha' caa ngu' ca slo, cha' culu'u ngu' cha' bi' ji'i. ⁸ Pana ná ndiya ti' nu cucha'a bi' nu lo'o ndyuna gobernador cha' ji'i ycu'i Ndyosi. (Elimas naa nu cucha'a bi' cha'cña ji'i ngu' quichi Pafos bi'.) Lye tsa nxuu tya'a yu lo'o Saulo lo'o Bernabé, cha' cua nti' yu cua'a yu ji'i gobernador cha' nga'aa xñi nu cusu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu nchcui' ngu' lo'o. ⁹ Li' na'a tsa Pablo ji'i nu cucha'a bi'. (Nu juani naa Pablo nu ngua naa Saulo clyo.) Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca nu nda juersa ji'i nu Pablo bi', ¹⁰ bi' cha' nchcui' lo'o nu cucha'a bi':

—Lye tsa ñilo'o nu'u ji'i ngu' —nacui Pablo ji'i nu cucha'a bi'—. Liye' tsa ti' nu'u ña'a nu'u ji'i ya, cha' msu ji'i nu xña'a laca nu'u —nacui—. Ndaca'a tsa nu'u ji'i ngu' cha' ná cua'ni ngu' sca cha' tso'o ti; bi' cha' juani culo na' cña jinu'u cha' nga'aa cua'a nu'u ji'i ngu' nu nti' xñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na ya. ¹¹ Xcube' nu Xu'na ya jinu'u juani, cha' nga'aa caja ñi'ya ña'a nu'u xee cua; tyuu tsa tyanu cuityi' ti nu'u li'.

Hora ti ngua cuityi' yu cucha'a bi' li', nga'aa ngua ña'a yu tsiya' ti. Li' ncllyana yu ji'i sca ñati' nu xñi ya' yu cha' tsa lo'o ji'i yu nde liya'. ¹² Lo'o na'a gobernador cha' ngua cuityi' nu cucha'a bi', li' hora ti ngusñi nu cusu' bi' cha' ji'i Jesucristo. Jua'a ndube tsa ti' nu cusu' bi' ji'i cha' nu ngulu'u ngu' ji'i cuentya ji'i ycu'i nu Xu'na na.

Ndyaa Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía Pisidia

¹³ Lo'o li' ndu'u Pablo lo'o tya'a ndya'a yu, ndu'u ngu' quichi Pafos ndyaa ngu'. Ndyati' ngu' ne' yaca ni'i ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o, ndyalaa ngu' ca quichi Perge ca loyuu su cuentya Panfilia li'. Nga'aa ndya'a Juan lo'o ngu' li', na cua ndyaa yu quichi tyi yu. ¹⁴ Ndu'u ngu' quichi Perge ndyaa ngu' chaca quichi Antioquía ca loyuu su cuentya Pisidia. Nu ngua tsa ta'a nu ndi'i cña' ngu', li' ndyati' Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ne' laa ji'i ngu' judío. Ca bi' ndyaa tucua ngu' xi. ¹⁵ Li' nchcui' sca nu cusu' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi cha' cuna lcaa ñati' nu ndi'i ne' laa bi'; nchcui' lo quityi nu nscua cña nu ngulo Ni ji'i ngu', li' nchcui' nu cusu' bi' sca cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni. Lo'o li' nchcuane nu cusu' nu laca loo ne' laa bi' ji'i Pablo lo'o Bernabé:

—¿Ha ntsu'u sca cuji ji'i ma cha' ta ma lo'o ya juani? —nacui ji'i ngu'.

¹⁶ Li' ndyatu Pablo ngua'ni ya' yu ji'i ngu' cha' cua'a jyaca ngu' ji'i yu. Nchcui' Pablo lo'o ngu' li':

—Tyu'u cha' clyo ti' ji'i ma cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' na' lo'o ma juani —nacui Pablo ji'i ngu'—. Ngu' Israel laca na, lo'o jua'a ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁷ La cui' ycu'i Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'i, la cui' Ni laca nu ngusubi ji'i jyo'o cusu' ji'na cha' tyu'u tucua quiña'a ñati' ji'i ngu' nde loo la. Tya ndi'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto lo'o ndyatu quiña'a tsa tya'a ngu', masi si'i quichi tyi ngu' ngua quichi bi'. Li' tlyu tsa cña ngua'ni ycu'i Ndyosi, cha' ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na ca loyuu Egipto bi'. Jua'a ngua cuayá' ti' xa' ñati' chalyuu cha' tonu tsa cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi nde chalyuu. ¹⁸ Nu lo'o nguta'a ngu' loyuu btyi bi' tya tu'ba yija, ndalo tsa tyiquee ycu'i Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na li', masi quiña'a tsa cha' cuxi ngua'ni ngu' bi'. ¹⁹ Li' ngua'ni tye Ni cha' ji'i cati tya'a nación ñati' nu nguti'i loyuu su cuentya Canaán, la cui' ñati' nu nguti'i loyuu bi' tya clyo la; nda Ni yuu bi' cha' caja su tyi'i jyo'o cusu' ji'na li'. ²⁰ Lo'o jua'a nda Ni ñati' nu ngua loo ji'i jyo'o cusu' ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Li' cua ndya'a jacua siyento cla'be yija, tya lo'o ndyalaa ngu' loyuu Canaán bi', ña'a cuayá' nu ngula jyo'o Samuel nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi. ²¹ Li' ngüijña ngu' ji'i ycu'i Ndyosi cha' ta Ni sca rey cha' caca loo ji'i ngu', bi'

cha' nda Ni ji'i jyo'o Saúl sñi' Cis ji'i ngu'; ngua yu bi' loo ji'i ngu' tu'ba yija li'. Jyo'o Saúl bi' ngua tya'a ñati ji'i ngu' Benjamín. ²² Nu lo'o ndye tu'ba yija, li' nga'aa nda Ni cña bi' ji'i yu bi', nda Ni jyo'o David cha' caca loo ji'i ngu' cña su ndu Saúl nguicha'. Cua nchcui' ycu'i Ndyosi cha' ji'i nu jyo'o David bi': “Ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i David sñi' Isai", nacui' ycu'i Ndyosi. “Cua nda na' cuentya cha' laca yu bi' sca ñati nu tyaja'a cua'ni lcaa cña nu nti' na' cha' cua'ni yu.” ²³ Cua sa'ni nda ycu'i Ndyosi cha' lo'o na cha' nde loo la cala sca ñati tya'a ji'i jyo'o David bi', nu cua'ni lyaá ji'i lcaa na nu laca na ngu' Israel; yu bi' laca Jesús. ²⁴ Nu lo'o bilya xana Jesús culu'u cha' ji'i ngu' tya'a quich'i tyi na, nda jyo'o Juan cha' lo'o ngu' tya'a na, cha' ca tyuju'u ti' ngu' tya'a na ji'i quiy'a nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi. Lo'o li' ntyucuatya jyo'o Juan bi' ji'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ²⁵ Nu lo'o cua tye ti cña ji'i jyo'o Juan bi', li' nchcui' yu lo'o ngu' tya'a quich'i tyi na ndi'ya: “Xa' ñati ntajaty ma ji'i”, nacui' Juan ji'i ngu'; “si'i na' laca”, nacui' yu. “Ca nde loo la caa sca ñati nu tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'i. Lo'o na', cua'ni tlyu na' ji'i ñati bi'; tso'o tsa caca tyiquee na' masi caña nu ntsu'u quiy'a' ñati bi' sat'i' na' juata ti.” Jua'a nchcui' jyo'o Juan cuentya ji'i Jesús.

²⁶ Lcaa na nu laca na la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, lo'o jua'a lcaa ma nu ndaquiy'a' ma ji'i ycu'i Ndyosi, cuentya ji'i lcaa na laca cha' tso'o nu nda Ni lo'o na, cha' tso'o nu nchcui' ñi'ya ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati chalyuu. ²⁷ Ná ngua cuayá' ti' ngu' quich'i Jerusalén tilaca laca Jesús, lo'o jua'a ná ngua cuayá' ti' ngu' nu laca loo ji'i quich'i bi' tilaca laca yu. Ná nda ngu' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi sa'ni; masi ndyuna ngu' lo'o ndya'a nchcui' ngu' lo' quityi bi' ne' laa lcaa tsá nu ndi'i cña' ngu', ná nda ngu' cuentya si cha' ji'i ycu'i Jesús nchcui' quityi bi'. Bi' cha' cuxi tsa cña ngua'ni ngu' lo'o Jesús nu lo'o ngusta ngu' quiy'a ji'i yu. La cui' tya'a cña nu nguscua jyo'o cusu' lo' quityi cha' cua'ni ngu' lo'o yu, cua ngua'ni ngu' li'. ²⁸ Masi ná ntsu'u quiy'a ji'i Jesús tsiya' ti, ngüijña ngu' ji'i gobernador, la cui' nu Pilato bi', cha' culo cña ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i Jesús. ²⁹ Nu lo'o cua ndye ngua'ni ngu' lcaa cha' ñi'ya nchcui' lo' quityi bi' cha' caca ji'i Jesús, li' nda'ya ngu' ji'i jyo'o bi' su nga'a lo' crusi, nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' li'. ³⁰ Pana ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'ú yu chaca quiy'a' li'. ³¹ Tyuu tsá ndu'u tucua ycu'i ca Jesús su ndi'i ngu' tya'a ndya'a yu. La cui' ngu' nu cua ñaa lo'o yu tya lo'o ndu'u ngu' nde Galilea ñaa ngu' ca quich'i Jerusalén, bi' ngu' laca nu nda cha' liñi ji'i Jesús lo'o ñati juani.

³² Lo'o juani cua lijya ya ca nde cha' culu'u ya cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi bi' ji'i cu'ma. Tya sa'ni la cua ngüiñi cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na; ³³ lo'o nu juani cua ngua'ni Ni cha' bi' cuentya ji'na, nu lo'o cua ndyu'ú Jesús chaca quiy'a'. Ndi'ya nchcui' Salmo nu nchca tyucuaa cha' ji'i Jesús: “Sñi' na' laca nu'u”, nacui' ycu'i Ni ji'i Jesús. “Juani cua ngua'ni na' cha' tyu'ú nu'u chalyuu.” ³⁴ Chaca cha' nchcui' quityi cha' ji'i ycu'i Ndyosi cha' tyu'ú Jesús chaca quiy'a' lo'o ndyujui ngu' ji'i, lo'o jua'a nchcui' quityi bi' cha' ná quiñu'u cuaña' Jesús ne' cuaá. “Ta na' lcaa cha' tso'o ji'i ma, la cui' ña'a cha' tso'o nu nchcui' na' lo'o David cha' caja ji'i ma”, nacui' ycu'i Ni. ³⁵ Lo'o jua'a ntsu'u chaca Salmo, chaca ji'i ji'i ycu'i Ndyosi, nu nchcui' ñi'ya nu nacui' Jesús ji'i ycu'i Ni: “Jlo ti' na' cha' ná ta nu'u chacuayá' quiñu'u cuaña' na', cha' na' laca Sñi' ycu'i nu'u”, nacui'. ³⁶ Ngua'ni jyo'o David cña ji'i ycu'i Ndyosi lcaa tyempo lo'o nguti'i nu cusu' bi' chalyuu. Lo'o ngujuui yu, li' nguxatsi' ngu' ji'i se'i ti lo'o xa' la jyo'o cusu' ji'na; ndye cuaña' yu ngutsu' li'. ³⁷ Pana Jesús ni, ná ngunu'u cuaña' Jesús lo'o nguatsi' yu, xqui'ya cha' ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ndyu'ú yu

chaca quiya'. ³⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' ca cuayá' ti' lcaa cu'ma, cha' xqui'ya Jesús cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'j' lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ma; ³⁹ taca tyu'u laja ti ma ji'j' qui'ya nu ntsu'u ji'j' ma si xñi ma cha' ji'j' Jesús. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndaquiya' ma ji'j' lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés sa'ni, ná nchca ji'j' cha' bi' cui'yi qui'ya nu ntsu'u ji'j' ma. ⁴⁰ Tso'o la si cui'ya ma cuentya cha' ná tyacua cha' cuxi ji'j' ma, la cui' cha' nu nguscua jyo'o cusu' sa'ni cuentya ji'j' cu'ma nu nchcui' ndi'ya:

⁴¹ Clyacua tso'o ti' ma, lcaa cu'ma nu nti' ma xtyí lo'o ma ji'j' ycuí' Ndyosi; cube xi ti' ma, tyaa ma cuaana ti li'.

Ycuí' Ndyosi laca na', nu tlyu tsa cña tonu cua'ni na' tyempo nu ndi'j' ma chalyuu, nacuj Ni.

Ná caca jlya ti' ma cha' ndu'ni na' cña bi' tsiya' ti, masi tso'o tsa culu'u ñati' ñi'ya laca cha' bi' ji'j' ma.

Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu' li'.

⁴² Na cua tyu'u ti ngu' ne' laa tsaa ngu', lo'o li' ngüijña tsa tyuu tya'a ñati bi' ji'j' Pablo lo'o ji'j' Bernabé cha' culu'u la ngu' cha' ji'j' Jesús ji'j' ngu' chaca quiya' ca xnu' tsa. ⁴³ Jua'a lo'o ndye ndyu'u ti'j' ngu' ne' laa bi', li' ndyaa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé. Tyuu tya'a ngu' judío ndyaa ngu' lo'o ngu' bi', lo'o jua'a xa' ñati' nu ndu'ni tlyu ji'j' ycuí' Ndyosi stu'ba ti lo'o nu ngu' judío bi', la cui' ti ndyaa ngu' lo'o ngu' bi' li'. Ngulu'u la ngu' bi' ji'j' nu quiña'a ngu' bi' li', cha' tso'o ti tyanu cha' ji'j' Jesús tyiquee ngu', cha' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'j' lcaa ñati' chalyuu.

⁴⁴ Nu lo'o ngua snu' tsa, li' ndyu'u ti'j' lcaa tya'a ngu' quichí ne' laa bi', cha' cuna ngu' cha' ji'j' ycuí' Ndyosi chaca quiya'. ⁴⁵ Ñasi' tsa nu ngu' judío bi' lo'o na'a ngu' ji'j' nu quiña'a tsa ñati' bi'. Nchcui' suba' ngu' judío lo'o Pablo li', nacuj ngu' cha' cui'ni tsa cha' nu nclu'u yu bi'. ⁴⁶ Pana ná ndyutsij Pablo lo'o Bernabé cha' xacuj ngu' cha' ji'j' ngu' judío bi':

—Clyo ntsu'u cha' chcui' ya cha' ji'j' ycuí' Ndyosi lo'o ma nquicha', cha' ngu' judío tya'a na laca ma. Pana juani tsaa ya culu'u ya cha' bi' ji'j' ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná ntaja'a ma cuna ma cha' nu nchcui' ya. Na cua ngüijña cha' ji'j' ma lo'o tya'a ma, cha' ná nti' ma caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'j' ma.

⁴⁷ Jua'a cña ngulo ycuí' nu Xu'na na ji'j' ya nu nchcui' quityi cusu' bi' ndi'ya:

Ñi'ya nti' sca xee ndubi nu nclyu'u xee tyijyu',

jua'a nga'a cha' ta ma cha' jna' lo'o ngu' xa' tsu', nacuj ycuí' Ndyosi,

cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati' chalyuu tilaca laca nu cua'ni lya'a ji'j' ngu'.

⁴⁸ Ndyuna nu ngu' xa' tsu' cha' bi', lo'o li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu'. Tso'o tsa laca cha' ji'j' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na, ngulacua ti' ngu' bi'; jua'a ngusñi ngu' cha' bi'. Jlya ti' ngu' bi' cha' ji'j' Jesús, lcaa ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'j'; ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'j' ngu' bi' li'. ⁴⁹ Jua'a ngua, lo'o li' ndyaa ngu', ndya'a nchcui' ngu' cha' ji'j' nu Xu'na na lo'o lcaa ñati' lcaa quichí ca loyuu bi'. ⁵⁰ Hora ti nchcui' ngu' judío lo'o ngu' nu laca loo ji'j' quichí, jua'a lo'o ngu' cuna'a tlyu, cha' su'ba ñasi' ji'j' ngu' quichí lo'o ña'a ngu' ji'j' Pablo lo'o Bernabé. Ngua ti' ti' ngu' ji'j' ngu' bi' li', ngulo'o ngu' ji'j' ngu' bi', cha' tsaa Pablo lo'o Bernabé xa' se'j'. ⁵¹ Lo'o li' nu Pablo lo'o Bernabé bi' ni, ngusalú ngu' snii yuu nu ntsu'u quiya' ngu' to' quichí. Jua'a ngua'ni ngu' cha' ta ngu' quichí bi' cuentya cha' ná tso'o cña nu ngua'ni ngu', nu lo'o ngulo'o ngu' quichí ji'j' tyucuaa ngu' bi'. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichí Iconio li'. ⁵² Lo'o nu ñati' ji'j' Jesucristo nu ndyanu quichí Antioquia bi' ni, chaa ti' ndyanu ngu' quichí tyi ngu' cha' cua ndyanu Xtyi' ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'j' ngu'.

14

Ndi'i Pablo lo'o Bernabé ca quich'i Iconio

¹ Lo'o cua ndyalaa Pablo lo'o Bernabé ca quich'i Iconio, ndyatí ngu' ndyaa ngu' ne' laa jil'i ngu' judío tya'a ngu'. Ndejua ngulu'u ngu' cha' jil'i Jesús; bi' cha' quiña'a tsa ngu' ngusñi ngu' cha' bi', masi ngu' judío, masi xa' ñati. ² Li' hora ti ngunasi' xa' la tya'a ngu' judío, ngu' nu ná jlya ti' cha' bi'. Su'ba ñasi' ngu' jil'i xa' ñati nti' ngu', cñilo'o ngu' jil'i ngu' quich'i nti' ngu', cha' ca ti' i' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ngu' nu ngusñi cha' bi'. ³ Tyiquee' xi ndyanu Pablo lo'o Bernabé quich'i bi', cha' ná ndyutsii ngu' culu'u ngu' cha' jil'i nu Xu'na na jil'i ngu' quich'i bi'. Lo'o jua'a ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña tonu chacuayá' jil'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ngua jil'i ngu' quich'i ta ngu' cuentya cha' xcui' cha' liñi nclyu'u ngu' bi' jil'i ngu'. ⁴ Ná stu'ba cha' jil'i ngu' quich'i lo'o tya'a ngu' li'. Ntsu'u ngu' nu ndaquiya' tsa jil'i tya'a ngu' judío, lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ndaquiya' jil'i cha' nu nda ngu' nu ndya'a nchcui' cha' jil'i Jesucristo bi'. ⁵ Li' ngüñi cha' jil'i ngu' judío bi' lo'o xa' ñati tya'a quich'i tyi ngu', lo'o nu laca loo jil'i quich'i, cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o Pablo lo'o tya'a ndya'a yu; nti' ngu' cu ngu' quee jil'i ngu' bi'. ⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo lo'o tya'a ndya'a yu cha' bi', ngusna ngu' ndyaa ngu' ca xa' quich'i loyuu su cuentya Licaonia li', ndyalaa ngu' ca quich'i Lистра. Lo'o li' ndyaa lye la ngu' ca quich'i Derbe lo'o lcaa quich'i cacua ti. ⁷ Ngulu'u ngu' cha' bi' jil'i ngu' lcaa quich'i, cha' ndu'ni lyaá Jesús jil'i ñati chalyuu.

Ngü ngu' quee jil'i Pablo ca quich'i Lистра

⁸ Ndi'i sca nu qui'yu ca quich'i Lистра bi' nu ná nchca tya'a tsiya' ti, cha' quicha quiya'. Ni sca quiya' ná ngua jil'i nu qui'yu bi' tyatu, xqui'ya cha' quicha quiya' tya lo'o ngula; xcui' na nchca'a ti nu quicha bi'. ⁹ Tso'o tsa ndyuna nu quicha bi' laja lo'o nclyu'u Pablo jil'i ngu'; li' na'a yu jil'i nu quicha bi', ngua cuayá' ti' yu cha' jlya ti' nu quicha cha' taca jil'i ycu'i Ndyosi cua'ni cha' tyaca tso'o. ¹⁰ Li' nchcui' Pablo lo'o nu quicha bi':

—Tyatu liñi nu'u juani —nacuj Pablo jil'i.

Hora ti ndatu nu quicha bi', ngua jil'i ndya'a li'. ¹¹ Quiña'a ñati cua na'a ñi'ya nu ngua jil'i nu quicha bi', bi' cha' ndube tsa ti' ngu'. Li' nxi'ya lo'o tsa ngu' jil'i tya'a ngu':

—Cua ndyalaa tucua tya'a jo'ó ca slo na juani —nacuj ngu'—. Ñi'ya ña'a ñati, jua'a ña'a jo'ó re —nacuj ngu' jil'i tya'a ngu' cha'cña jil'i ngu' Licaonia.

¹² Nchcui' ngu' cha' jo'ó Júpiter laca Bernabé, lo'o jo'ó Mercurio laca Pablo nacuj ngu', xqui'ya cha' nda tsa Pablo cha' lo'o ngu'. ¹³ Ntsu'u sca laa jil'i jo'ó Júpiter ca to' quich'i bi', lo'o jua'a ndi'i sca sti jo'ó cuentya jil'i laa bi'. Li' yala ti ndyalaa sti jo'ó bi' lo'o toro, lo'o jua'a ndi'i tyaaca' quee yani toro bi'. Ngua ti' lcaa ngu' bi' cujuui ngu' jil'i toro bi' li', cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i nu tucua tya'a jo'ó nu ndyalaa ca ti slo ngu'. ¹⁴ Ñati nu ndya'a tyijyu' nchcui' cha' jil'i Jesucristo laca Pablo lo'o Bernabé ni, bi' cha' ngua xñi'i tsa ti' tyucuaa ngu' lo'o nda ngu' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni ngu' quich'i bi'. Li' ngusaa' ycu'i' ca ngu' ste' ngu', cha' caca cuayá' ti' ngu' quich'i cha' ná tso'o cña nu ndyu'ni ngu'. Li' ngusna Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' lcaa laja ñati quiña'a bi', cuji' tsa ngusi'ya lo'o ngu' jil'i ngu' quich'i bi':

¹⁵ —Ngu' cusu' cu'ma —nacuj Pablo lo'o Bernabé jil'i ngu' quich'i—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma jua'a? —nacuj ngu'—. Laca ya ñati chalyuu ti, ñi'ya nu laca cu'ma; si'i ndyosi laca ya. Cua ndyalaa ya ca nde cha' ta ya cha' lo'o ma, cha' jil'i ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca. Ná tso'o cua'ni tlyu ma jil'i xa' la jo'ó, sca ti jil'i ycu'i' Ndyosi nu lu'ú nga'a cha' tyu'u tyiquee ma jil'i; bi' laca nu ngüñi lcaa na nu

ntsu'u lo yuu, lo'o lcaa na nu ntsu'u nde cua, lo'o lcaa tyujo'o, lo'o lcaa na nu ntsu'u ca bi'. ¹⁶ Cua sa'ni la ndalo tsa tyiquee ycuí' Ndyosi ña'a Ni ji'í lcaa ñati chalyuu, masi ngua'ni ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu nti' ngu' cha' cua'ni ngu'.

¹⁷ Lo'o jua'a nda Ni lcaa cha' tso'o nu ndyiji ji'na: nda Ni tyo nu nda'ya lo yuu cha' caluu tso'o si'yu nu ntyaa na, cha' tso'o caca clacua ji'na li'; ndyiji cha' bi' ji'na cha' cacu tso'o na, cha' jua'a tso'o tsa caca tyiquee na li'. Jua'a laca cha' nu nclyu'u ycuí' Ndyosi ji'na cha' caca cuayá' ti' na tilaca laca Ni.

¹⁸ Tyucuaa ngu' bi', lye tsa nchcui' ngu' lo'o ngu' quichí, pana lqui'ya tsa ngua cuayá' ti' ngu' quichí cha' ná tso'o tsiya' ti' si' cujuui ngu' toro cha' cua'ni tlyu ngu' ji'í ngu' bi'.

¹⁹ Lo'o li' ndyalaa la xi ngu' judío nu xña'a tsa tyiquee, ngu' nu ndu'u quichí Antioquía bi'; lo'o xa' la tya'a ngu' nu ndu'u quichí Iconio ndyalaa ngu'. Nchcui' ngu' bi' lo'o ngu' quichí cha' su'ba ñasi' ngu' ji'í ngu' quichí bi' lo'o Pablo. Li' ngu' ngu' quichí quee ji'í Pablo cha' ngua ti' ngu' cujuui ngu' ji'í yu bi'. Lo'o ngua ti' ngu' cha' cua ngujuui yu, li' ngujolaqui ngu' ji'í yu ndyaa lo'o ngu' ji'í yu ca to' quichí. ²⁰ Pana ndyu'u ti'í ngu' nu ngusñi cha' ji'í Jesucristo slo Pablo su ntsiya yu; li' ndaca'a yu, ndyaa yu nde quichí lo'o ngu' chaca quiya'. Ca chaca tsá ndu'u Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichí Derbe.

²¹ Li' nda ngu' cha' lo'o ngu' quichí ñi'ya nu ndu'ni lyaá Jesús ji'í ñati chalyuu, bi' cha' quiña'a ngu' quichí bi' ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' ji'í Jesús. Li' nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ñaa ngu' nde quichí Lистра lo'o quichí Iconio lo'o quichí Antioquía bi' chaca quiya'. ²² Ca ta'a quichí su ndyaa ngu' bi', nchcui' ngu' lo'o ñati ji'í Jesucristo cha' tso'o la tyatí tyiquee ngu' lo cha' ji'í Jesús, cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' ná cutsji' ngu' tsiya' ti.

—Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na tu'ni —nacuj Pablo lo'o Bernabé ji'í ngu'—, lo'o jua'a xcube' ngu' ji'na; pana lo'o cua nteje tacui cha' bi', li' tsaa na tyi'í na su laca ycuí' Ndyosi loo.

²³ Lo'o jua'a ngusubi Pablo lo'o Bernabé ji'í ñati cha' caca ngu' loo ji'í scaa taju ñati ji'í Jesucristo nu ndi'í scaa quichí tyi ngu'; ngua'ni Pablo lo'o Bernabé cña bi' lcaa quichí su ndyaa ngu'. Tyuu hora ná ndyacu ngu' tyaja tsá nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycuí' Ndyosi cha' subí ngu' ji'í ñati nu caca loo ji'í taju tya'a ngu'. Ndiña ngu' ji'í ycuí' nu Xu'na na cha' cua'a Ni ji'í ngu' bi', cha' ná caca cuxi ji'í ngu', cha' tso'o tsa ngusñi lcaa ñati bi' cha' ji'í ycuí' Ni.

Nguxtyuu Pablo lo'o Bernabé ndyaa ngu' ca quichí Antioquía Siria

²⁴ Ndu'u nu Pablo lo'o Bernabé bi', ndyaa ngu' li', nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Pisidia, ndyalaa ngu' loyuu su cuentya Panfilia li', ²⁵ cha' tsaa ngu' ca quichí Perge. Ngulu'u ngu' ji'í ngu' quichí bi' ñi'ya laca cha' ji'í Jesucristo. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichí Atalia, ²⁶ ndyatí ngu' ne' yaca ni'í ndyaa ngu' chaca tsu' tyujo'o bi' ca quichí Antioquía su nguti'í ngu' clyo. La cui' quichí bi' ndi'í ngu' nu lo'o ngusta ya' tya'a ngu' lo ngu' cuentya ji'í Jesucristo, nu lo'o cua tsaa ti ngu' tyijyu' tya clyo. Cua ndye cña su ndyaa ngu' tyijyu' juani, ²⁷ bi' cha' ndyalaa ngu' chaca quiya' quichí Antioquía bi'. Li' ndyu'u ti'í lcaa ñati ji'í Jesucristo slo ngu'; ndu Pablo lo'o Bernabé nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', lcaa ña'a cha' nu cua ngua'ni ycuí' Ndyosi lo'o ngu' ca su ndyaa ngu' tyijyu', cha' jua'a cua nda Ni chacuayá' cha' xñi ngu' xa' tsu' cha' ji'í Jesucristo. ²⁸ Tyiquee' ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichí bi', stu'ba ti ndi'í ngu' lo'o tya'a ñati ji'í Jesucristo quichí bi'.

¹ Ngua sca tsā ndyalaa xi ñati nu ndu'u nde loyuu su cuentya Judea, ndyalaa ngu' quichī Antioquía bi'. Li' nguxana nclyu'u ngu' jī' ñati jī' Jesucristo cha' ná chañi cha' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi jī' ngu', si bilya xi'yu ngu' quiji ngu' qui'yu bi', cha' culacua ngu'. Jua'a laca cña nu ngulo jyo'o Moisés jī' ngu' sa'ni cha' cua'ni ngu', nacuj ngu' bi'. ² Li' nguxana Pablo lo'o Bernabé nxlýú ngu' cha' hichu' ngu' bi'. Xqui'ya cha' ná nchca caca stu'ba cha' bi' lo'o ngu' tsiya' ti, bi' cha' nu ñati jī' Jesucristo bi' ni, ngusubi ngu' jī' Pablo, lo'o jī' Bernabé, lo'o jī' xi xa' la ñati, cha' tsaa ngu' nde quichī Jerusalén. Tsaa ngu' slo ngu' nu ngua tsa'a jī' Jesucristo tya clyo, slo ngu' cusu' nu jī' la cui' tya'a taju ngu', cha' chcu' tube ngu' ñi'ya caca cha' bi' jī' ngu': si xi'yu ngu' quiji ngu', si ná xi'yu ngu' quiji ngu'.

³ Li' nchcu' salya' ngu' lo'o tya'a ngu', lcaa ngu' taju ñati jī' Jesucristo quichī Antioquía ngusalya' lo'o Pablo, lo'o Bernabé, lo'o tya'a ndya'a ngu'. Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' tyucuij nu tsaa nde Jerusalén. Nteje tacui ngu' loyuu su cuentya Fenicia, lo'o loyuu su cuentya Samaria, nchcu' ngu' lo'o lcaa taju ñati jī' Jesucristo nu ndi' quichī tyucuij su nteje tacui ngu'. Ndacha' ngu' ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi, cha' nguxcutsa'a Ni cresiya jī' ngu' xa' tsu', cha' juani cua ngusñi ngu' xa' tsu' cha' jī' ycu' Ndyosi. Lo'o ndyuna ngu' quichī bi' cha' bi', tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li', cha' lo'o ñati xa' tsu' ngusñi ngu' cha' jī' Jesucristo; nga'aa si'i ngu' judío ti nu ngusñi cha' bi'.

⁴ Ndyalaa Pablo lo'o Bernabé lo'o tya'a ndya'a ngu' ca quichī Jerusalén li'. Tso'o nchcu' ñati jī' Jesucristo bi' lo'o ngu' lí; jua'a ndi' ngu' nu ngua tsa'a jī' Jesús tya clyo, ndi' ngu' nu laca loo jī' taju ñati quichī bi'. Lo'o li' nguxana Pablo lo'o Bernabé ndacha' ngu' jī' ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xa' tsu' ca su ndyaa ngu'. ⁵ Pana lo'o xi ngu' fariseo nu ngusñi cha' jī' Jesucristo nga'a lo'o ngu' bi'. Li' ndatj ngu' fariseo bi' cha' chcu' ngu'.

—Nga'a cha' xi'yu ngu' quiji nu qui'yu ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jī' Jesús, cha' culacua ngu' —nacuj ngu' fariseo bi'—. Ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' lcaa cha' nu ngusua Moisés sa'ni —nacuj ngu'.

⁶ Li' ndyu'u ti' lcaa ngu' nu ngua tsa'a jī' Jesucristo tya clyo lo'o lcaa ngu' nu laca loo jī' taju ñati bi'; nda ngu' cha' lo'o tya'a ngu', si tso'o cha' culacua ngu' jua'a, si ná tso'o laca cha' culacua ngu'. ⁷ Lye tsa nchcu' tube ngu' cha' bi', lo'o li' ndatj Pedro nchcu' lo'o ngu'.

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jī' Jesucristo —nacuj Pedro—. Jlo ti' mā tilaca laca na'. Clyo ngusubi ycu' Ndyosi jna' nu lo'o tya nuti'i na' lo'o cu'ma, cha' tsa'a culu'u na' jī' ngu' xa' tsu' ñi'ya ndu'ni lyaá Jesús jī' ñati chalyuu. Lo'o jua'a ngusñi ngu' bi' cha' jī' Jesús li'. ⁸ Cua na'a ycu' Ndyosi lcaa ña'a nu ntsu'u tyiquee ngu' bi', lo'o li' nda Ni Xtyi'i ycu' Ni cha' tyanu ne' cresiya jī' ngu' bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Ñi'ya nu ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na, la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' bi'; ⁹ stu'ba ngua'ni Ni, masi lo'o na, masi lo'o ngu' xa' tsu' bi'. Nu lo'o ngusñi ngu' cha' jī' Ni, li' ngua'ni lubii Ni cresiya jī' ngu' bi'. ¹⁰ Lo'o nu juani, ná ndiya ti' mā cña nu ngua'ni ycu' Ni lo'o ngu' bi'; nti' mā cha' cua'ni ngu' bi' lcaa cña ñi'ya nu nguxtyanu jyo'o Moisés jī'na. Pana tucui tsa cña bi', ná ngua jī'na tsiya' ti cua'ni na lcaa cña bi'; ni lcaa jyo'o cusu' jī'na, ná ngua jī' ngu' cua'ni ngu' cña tucui bi'. ¹¹ Ná tso'o cha' chcu' mā jua'a. Cua ngusñi na cha' jī' Ni, cha' ngua'ni lyaá ycu' Jesús jī'na jī' qui'ya nu ntsu'u jī'na, xqui'ya cha' tso'o ti nti' Ni ña'a Ni jī'na; la cui' jua'a ngua'ni Ni lo'o ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jī' Ni.

¹² Cuaana ti ndi' lcaa ngu' li'. Tso'o ti ndyuna ngu' lo'o nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ycu' Ndyosi ca su nguta'a

ngu' slo ñati xa' tsu'. ¹³ Lo'o ndye nda Bernabé lo'o Pablo cha' lo'o ngu', li nchcui' Jacobo lo'o lcaa ngu' bi':

—Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesucristo —nacuj Jacobo jil'i ngu'—, cua'a jyaca ma xi 'na. ¹⁴ Cua nchcui' Simón Pedro lo'o na ñi'ya nu ngua'ni ycui' Ndyosi tya clyo, nu lo'o nguxana ndyuna ngu' xa' tsu' cha' jil'i Ni. Li' nguxana Ni ngusubi Ni jil'i tyuu tya'a ñati bi', cha' lo'o ngu' bi' caca ngu' ñati jil'i ycui' Ndyosi. ¹⁵ Cua sa'ni nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi la cui' tya'a cha', nu lo'o nchcui' quityi jil'i ycui' Ndyosi ndi'ya:

¹⁶ Tya'a na' chaca quiya', nacuj ycui' Ni.

Ñi'ya laca sca ni'l'i ngunu'u, jua'a nti' cu'ma, cha' cua ngujyaa ti' ma jna', nacuj Ni.

Pana ñi'ya lo'o ndu'ni tiji ngu' sca ni'l'i nu cua ngunu'u bi', la cui' jua'a xa' cua'ni na' cha' taquiya' ma jna'.

Li' taca taquiya' ma jna' ñi'ya ndaquiya' jyo'o cusu' jil'i ma jna', nu lo'o tya lu'ú jyo'o cusu' David.

¹⁷ Na' laca nu Xu'na nu laca loo.

Jua'a cua'ni na' lo'o ma, cha' clyana cua ña'a ca ngu' xa' tsu' jna'; na cua ngusubi na' jil'i ñati bi' sa'ni, cha' caca ngu' ñati jna'.

¹⁸ Jua'a nacuj ycui' Ndyosi lo'o nda Ni cha' lo'o jyo'o cusu' nu ngua sa'ni, cha' cua jlo ti' Ni lcaa ña'a cña nu cua'ni Ni nde loo la.

¹⁹ Bi' cha' nti' na' cha' ná tso'o si tatsaa na jil'i ngu' xa' tsu' nu ngusñi cha' jil'i Jesús cha' taquiya' ngu' lcaa cha' cusu' jil'i ngu' judío tya'a na juani, nu lo'o nguxana ca ti cha' nchcutsa'a Ni cresiya jil'i ngu' cha' caca ngu' ñati jil'i ycui' Ni —nacuj Jacobo—. ²⁰ Tsa bi' ti cha' cua'ni na, nti' na'; scua na xi cha' tso'o cha' tsa slo ngu' bi' nu nacuj ndi'ya: Ná tso'o si cacu ngu' msta jil'i jo'o, xqui'ya cha' cua'ni ñu'u msta bi' jil'i cresiya ji'na si cacu na jil'i; lo'o jua'a ná tso'o tsiya' ti tyu'u cha' jil'i ngu' lo'o clyo'o xa' ñati; ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndye ndyalú tañi jil'i ni', nu lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i; ni ná tso'o cacu ngu' tañi.

²¹ Pana cuentya jil'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, tsa lo cua ti cha' scua na cha' tsa slo ngu' xa' tsu', cha' jua'a ntsu'u quityi nu nguscua jyo'o bi' ne' laa jil'i ngu' judío lcaa quichi. Ndyaa ngu' ne' laa tsa nu ndi' cña ngu', lcaa semana ña'a ngu' lo quityi bi'.

Nga'aa nchcui' la Jacobo bi' li'.

²² Ngua stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o tya'a ngu' li', lcaa ñati jil'i Jesucristo nde Jerusalén, lo'o ngu' nu ngua tsa'a jil'i Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' nu laca loo jil'i taju ngu'. Li' ngua ti' ngu' cha' subi ngu' xi xa' la tya'a ngu' cha' tsa ngu' lo'o Pablo lo'o Bernabé ca quichi Antioquía; ngusubi ngu' jil'i Judas nu laca xtañi Barsabás, lo'o jil'i Silas, ñati nu ndaquiya' tsa ngu' bi' jil'i. ²³ Ndyaa lo'o ngu' jil'i quityi nu nguscua ngu' Jerusalén bi'.

“Xlyo ni'l'i jil'i lcaa ma”, nacuj quityi bi', “lcaa cu'ma nu laca ma ñati jil'i Jesucristo tya'a na, masi ngu' xa' tsu' laca ma, masi ndi'l'i ma ca quichi Antioquía, masi ndi'l'i ma ca quichi loyuu su cuentya Siria, masi ndi'l'i ma ca quichi loyuu su cuentya Cilicia. Cuare nu nguta'a ya lo'o Jesucristo tya clyo, lo'o ngu' cusu' jil'i taju tya'a na re, lo'o tyuu tya'a ñati jil'i Jesús ca nde, stu'ba ti nsua ya quityi re cha' caa ca slo ma. ²⁴ Cua ndyuna ya cha' cua ndyaa xi ngu' tya'a ya ca slo cu'ma, lo'o jua'a cua ngulu'u ngu' jil'i ma cha' ntsu'u cha' xi'yu ma quiji ngu' qui'yu tya'a ma; nacuj ngu' bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi nu ngua sa'ni. Pana ná ngulo ya cña jil'i ngu' bi', cha' tsa ngu' slo cu'ma; jlo ti' ya cha' xñi'l'i xi ti' ma ndi'l'i ma nu lo'o ná nchca cuayá' ti' ma si cha' liñi laca cha' bi'. ²⁵ Bi' cha' juani cua ngua stu'ba cha' jil'i ya lo'o tya'a cuare, ngusubi ya tucua tya'a ngu' tya'a ya, la cui' ñati jil'i

Jesucristo tya'a na laca ngu'; tsaa ngu' slo mā lo'o Bernabé lo'o Pablo tya'a na. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i nu ngu' tya'a na bi', ²⁶ masi ntsu'u tyuu tya'a ñati nu ngua ti' cujuui ngu' ji'i tya'a na bi' xqui'ya cña nu ngulo Jesucristo nu Xu'na na ji'i ngu' tya'a na bi'. ²⁷ Judas lo'o Silas laca ngu' nu cua ngulo ya cña ji'i cha' tsaa ngu' slo mā, cha' ta ngu' cha' liñi lo'o mā. ²⁸ Nguxtyucua Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'i cuare lo'o nchcui' ya lo'o tya'a ya, bi' cha' ndi'ya ti chcui' ya lo'o mā juani, cha' ná tso'o si culo ya xa' la cña tucui ji'i mā: ²⁹ Ná tso'o cacu mā cuaña' na'ni nu laca msta, nu cua nda ngu' ji'i jo'ó; ná tso'o cacu mā tañi; ná tso'o cacu mā na'ni nu ná ndye ndyalú tañi lo'o ndyujuii ngu' ji'i; la cui' ti cha' ná tso'o tsiya' ti si tyu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o xa' ñati. Si taquiya' mā ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o ti tyi'i mā li'. Tsa lo cua ti cha' nscua ya."

³⁰ Li' ndu'u ngu' ndyaa ngu' lo'o quityi bi', ndyalaa ngu' ca quichí Antioquía. Ndyu'u ti'i lcaa ñati ji'i Jesucristo quichí bi' lo'o nda ngu' quityi ji'i ñati bi'. ³¹ Lo'o cua nchcui' ngu' bi' lo quityi, li' tso'o tsa ngua tyiquee ngu' xqui'ya cha' nu nchcui' quityi lo'o ngu'. ³² Tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi ngua nu Judas lo'o Silas bi', bi' cha' ngua ji'i ngu' ngulu'u ngu' xi ji'i ngu' quichí bi'; li' tlyu la ngua tyiquee lcaa ñati ji'i Jesucristo bi', xqui'ya cha' nu ngulu'u ngu' bi' ji'i ngu'. ³³ Tyiquee' xi nguti'i ngu' bi' quichí Antioquía, li' nchcui' salya' ñati ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Nti' tya'a ngu' cha' xtyucua ycu'i' Ndyosi ji'i ngu' tyucuii su ñaa ngu' nde slo xa' la tya'a ngu'. ³⁴ Li' nacui Silas cha' nga'aa tyaa ycu'i' yu, tyanu yu lo'o ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a ndyanu Pablo lo'o Bernabé quichí Antioquía bi'; ngulu'u la ngu' ji'i tya'a ngu', nda la ngu' cha' ji'i ycu'i' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'. Lo'o jua'a tya ntsu'u tya tyuu la tya'a ngu' nu ndi'i ndejua nu nchcui' cha' ji'i ycu'i' nu Xu'na na lo'o tya'a ngu'.

Ndyaa Pablo chaca quiya' cha' chcui' cha' ji'i Jesucristo nde xa' quichí

³⁶ Ngua sca tsá nchcui' Pablo lo'o Bernabé:

—Tyaa na —nacui—, tsaa na chaca quiya' slo ñati nu tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ngu' nu ndi'i tyijyu' —nacui Pablo ji'i Bernabé—. Xa' tsaa na lcaa quichí su ngulu'u na cha' ji'i Jesucristo tsubi', tsaa na'a na si tso'o ti ndi'i tya'a na bi'.

³⁷ Ngua ti' Bernabé cha' lo'o Juan tsaa Juan lo'o ngu', la cui' nu Juan Marcos bi'. ³⁸ Pana ná nti' Pablo tsaa lo'o ji'i Juan, cha' lo'o ngulaa ngu' nde loyuu su cuentya Panfilia tya clyo, ndu'u Juan ndyaa li', cha' nga'aa ndalo Juan cha' cua'ni cña bi'. ³⁹ Ná stu'ba ntsu'u tyiquee Pablo lo'o Bernabé li', nga'aa ndya'a ngu' stu'ba ti; bi' cha' ndyaa Bernabé ndyatí ne' yaca ni'i cha' tsaa ca loyuu Chipre chaca quiya'; lo'o nu Marcos bi' ndyaa lo'o Bernabé li'.

⁴⁰ Li' ngusubi Pablo ji'i Silas cha' tsaa lo'o. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li', nu lo'o cua nchcui' tya'a ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na cha' xtyucua Ni ji'i ngu' tyucuii. ⁴¹ Ndyaa ngu' ca loyuu su cuentya Siria, li' ndyaa la ngu' ca loyuu su cuentya Cilicia; nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo nu ndyuu ti'i tsa tlyu ti ca bi', cha' tlyu cua'ni tyiquee ngu', cha' tyatí tachaa la cha' ji'i Jesús tyiquee ngu'.

16

Ndyaa Timoteo lo'o Pablo lo'o Silas

¹ Ndyalaa Pablo lo'o Silas ca quichí Derbe, li' ndyalaa ngu' ca quichí Lистра. Quichí bi' ndyacu'a tya'a ngu' lo'o sca yu cuañi' tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu naa Timoteo. Xtya'a yu laca sca nu cuna'a judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, pana ngu' griego ngua sti yu. ² Nu ñati ji'i Jesús ca quichí Lистра bi', tso'o tsa nchcui' ngu' cha' ji'i nu Timoteo bi', lo'o jua'a tso'o nchcui'

ngu' ji'i yu bi' ca quichĩ Iconia. ³ Ngua ti' Pablo cha' tsaá Timoteo lo'o ngu' li', bi' cha' ngusi'yu Pablo quiji Timoteo cha' culacua yu. Ná ca ñasi' ngu' judío lcaa quichĩ su tya'a yu lo'o ngu' li', masi jlo ti' lcaa ngu' cha' ngu' griego ngua sti yu. ⁴ Nhcui' ngu' lo'o tya'a ñati' jii' Jesús lcaa quichĩ su ndya'a ngu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi' lcaa ña'a cha' nu ngusua ngu' Jerusalén lo quityi bi'; ngusua ngu' nu ngua tsa'a jii' Jesús tya clyo lo'o ngu' cusu' quityi bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' xa' tsu' lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' nu laca ñati' jii' Jesucristo. ⁵ Lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' cua ngua tlyu la tyiquee ngu' cha' jii' Jesucristo; nga'aa ndyutsii' ngu' li'. Lo'o jua'a ngua cha' lcaa tsá ndyatu la ñati' nu ntsu'u cha' jii' lo'o Jesucristo.

Nhcui' sca ngu' Macedonia lo'o Pablo laja xcalá yu

⁶ Lo'o li' ná nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi chacuayá' jii' ngu' cha' culu'u ngu' cha' jii' Jesucristo ca quichĩ nde loyuu su cuentya Asia, bi' cha' nteje tacui' ngu' loyuu su cuentya Frigia, lo'o jua'a loyuu su cuentya Galacia, ⁷ ndyalaa ngu' tyucui' nu tsaá ca loyuu su cuentya Misia li'. Ngulacua ti' ngu' cha' tya tsaá la ngu' ca loyuu su cuentya Bitinia, pana ná nda Xtyi'i ycu'i' Jesús chacuayá' cha' tsaá ngu' cajua; ⁸ bi' cha' nteje tacui' ngu' loyuu su cuentya Misia ndyaa lye la ngu', ndyalaa ngu' quichĩ Troas ca to' tyujo'o li'. ⁹ Ngua sca talya laja lo'o ndi'i Pablo quichĩ bi', li' nhcui' xcalá yu. Cua na'a Pablo sca ngu' Macedonia nu ndacha' jii' yu: “Tyeje tacui' ma' chaca tsu' tyujo'o, caa ma' xa' tsu' ca nde Macedonia, loyuu quichĩ tyi na'”, nacui' nu qui'yu bi', “cha' xtyucua ma' jii' cua”, nacui' jii' Pablo laja xcalá. ¹⁰ Lo'o li' ngusñi ya tyucui' cha' tsaá ya chaca tsu' tyujo'o bi' ca loyuu Macedonia, xqui'ya cha' nhcui' xcalá Pablo. (Lo'o na' ndya'a na' lo'o ngu'. Lucas naa na', na' nu nscua quityi re.) Jlo ti' ya cha' ycu'i' Ndyosi laca nu ngulo cña jii' ya cha' tsaá ya ndejua, cha' ta ya cha' jii' Jesucristo lo'o ñati' nu ndi'i ndejua.

Ndi'i Pablo lo'o Silas ca quichĩ Filipos

¹¹ Hora ti ndyaa ya ndyatĩ ya ne' yaca ni'i cha' tsaá ya chaca tsu', ndu'u ya ndyaa ya li'. Cuati na'a ya ca su naa Samotracia, sca loyuu piti ti cla'be tyujo'o laca bi'. Ca chaca tsá ndyalaa ya chaca tsu' tyujo'o bi', ca quichĩ Neápolis. ¹² Ca bi' ngusñi ya tyucui' ndyaa ya nde quichĩ Filipos, quichĩ nu laca loo jii' lcaa quichĩ loyuu su cuentya Macedonia laca quichĩ Filipos bi'. (Lo'o nguxana ti quichĩ bi', ngüiná ngu' romano jii'.) Lo'o li' ndyanu ya tyuu tsá quichĩ bi'. ¹³ Lo'o nu ngua tsá nu ndi'i cña' ngu' judío, li' ndu'u ya quichĩ ndyaa ya ca to' sta'a su ndyu'u ti'i ngu' judío cha' chcu'i' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi tsá bi'; ngulu'u ya xi jii' ngu' cuna'a nu ndyu'u ti'i ndacua ti. ¹⁴ Lidia naa sca nu cuna'a bi'; ngu' Tiatira laca, lo'o cña jii' laca cha' ndujui' late' nde quichĩ Filipos bi', sca lo late' nu cuaa ña'a, nu tso'o xi ña'a. Ndu'ni tlyu ma' cusu' bi' jii' ycu'i' Ndyosi, cha' tso'o ndyuna ma' cha' jii' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na; jua'a nguxtyucua Ni jii' ma' cha' cui'ya tso'o cuentya ñi'ya nu ndyu'u cha' nu ngulu'u Pablo jii' ngu'. ¹⁵ Li' ntyucuatya ngu' jii' Lidia lo'o jii' lcaa tya'a ngu' nu ndi'i slo. —Si chañi cha' nclyacua ti' ma' cha' laca na' ñati' jii' Jesucristo —nacui' nu cuna'a bi' jii' ya—, tyaa ma' to' tyi na', tyanu ma' xi slo cua lacua. Tyuu quiya' nhcui' ma' lo'o ya cha' tsaá ya, bi' cha' ndyaa ya lo'o ma' ca toni' jii' ma'.

¹⁶ Ngua sca tsá ndyaa ya su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcu'i' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi, lo'o li' ndyacua tya'a ya lo'o sca nu cuna'a cuañi' tyucui'. Quicha nu cuna'a bi', cha' cua sa'ni tsa ngusñi cui' jii'. Cuentya jii' cui' bi' nchca tii nu cuna'a bi' ñi'ya nu li'ya tyempo jii' ngu' ca nde loo la, bi' laca cha' nu nda cui' bi' lo'o nu cuna'a bi'. Msu nu ngüi'ya ti ngu' laca nu cuna'a bi', lo'o ná nda xu'na cho' caya' jii'. Ngua'ni tsa xu'na cho' ngana, cha' nda ngu' quichĩ

quiña'a tsa cñi jil'i xu'na cho', cha' caja cha' jil'i ngu' ñi'ya nu caca jil'i ngu' nde loo la lo'o nchcui' nu cuna'a bi' lo'o ngu'. ¹⁷ Ndyaa lca'a cho' jil'i Pablo lo'o jil'i cuare. Cuij tsa ngusi'ya nu cuna'a quicha bi' liya:

—Msu jil'i ycu'i Ndyosi nu laca loo laca ngu' re —nacuj nu quicha bi'—. Culu'u ngu' jil'i ma ñi'ya nu cua'ni lya'a ycu'i Ndyosi jil'i ma.

¹⁸ Tyuu tsa lca'a nu cuna'a bi' jil'i ya, lo'o la cui' jua'a nxi'ya tsa. Li' nga'aa ndiya ti' Pablo cha' nxi'ya cho'. Nguxtyacui yu nde chu' yu tyucuij su ndyaa yu, nchcui' yu lo'o nu cuna'a quicha bi' cha' jil'i cui' nu ngusñi jil'i cho', cha' tyu'u cui' bi' tyaa li':

—Chacuayá' jil'i Jesucristo nchcui' na' —nacuj Pablo jil'i. —Tyu'u cui' nu ntsu'u laja cuaña' nu'u juani, tyaa nde liya'.

Hora ti ngutu'u cui' bi' ndyaa li'. Ngua tso'o nu cuna'a bi' li'.

¹⁹ Tyaala tsa ngu' nu laca xu'na nu cuna'a bi'. Hora ti ngusñi xu'na bi' jil'i Pablo lo'o jil'i Silas, ndyaa lo'o xu'na bi' jil'i ngu' slo ngu' nu laca loo jil'i quich'i, cha' nda xu'na nu cuna'a bi' cuentya cha' nga'aa caca cua'ni ngu' ngana lo'o nu cuna'a bi' si nga'aa ntsu'u cui' cuxi jil'i. ²⁰ Ngusta ngu' qui'ya jil'i Pablo lo'o Silas ca slo bese li':

—Ngu' judío laca ngu' re —nacuj ngu' jil'i bese—. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' re, bi' cha' ñasi' tsa ngu' quich'i juani. ²¹ Xa' cha' nclu'u ngu' re jil'i na nu ná ntsu'u chacuayá' jil'i na cha' cua'ni na, cha' ngu' romano laca na.

²² Ñasi' tsa lcaa ngu' quich'i li'. Ngulo bese cña cha' tyu'u ste' Pablo lo'o ste' Silas, cha' qui'jil'i ngu' jil'i ngu' bi' lo'o yaca. ²³ Quiña'a tsa quiya' ngujui' yaca ngu' jil'i ngu' bi', li' ngusu'ba ngu' jil'i ngu' bi' ne' chcuá. Lo'o jua'a ngulo ngu' cña jil'i ngu' nu nga'a cua to' ni' chcuá cha' tso'o tsa ña'asij ngu' jil'i ngu' bi'. ²⁴ Bi' cha' ngu'ni clyu nu laca loo jil'i ni' chcuá bi', ngusu'ba yu jil'i ngu' ne' cuarto cla'be ni' chcuá bi', lo'o li' ngusca' yu quiya' ngu' lo'o yaca.

²⁵ Nu lo'o ngua cla'be talya nga'a Pablo lo'o Silas ne' chcuá bi'; nchcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi, ndyula tu'ba ngu' jil'i ycu'i Ni. Lo'o jua'a ndyuna lcaa preso tya'a ntsu'u ngu' ne' chcuá. ²⁶ Tsi tsiya' ca ngulacuj chalyuu li', lye tsa ngüña ni' chcuá; ndyaala lcaa toni' chcuá bi' li', xqui'ya cha' ngulacuj tsa chalyuu, lo'o jua'a ngusi'yu cu' juu chcuá su ndyaaca' ngu'. ²⁷ Hora ti ngue ti' nu laca loo jil'i ni' chcuá bi', na'a yu cha' ntucua yaala toni'. Ndyutsij tsa yu li', cha' ngulacua ti' yu cha' cua ngusna lcaa preso jil'i. Hora ti ngusñi yu maxtyi jil'i cha' cujuui yu jil'i ycu'i ca yu. ²⁸ Cuij ngusi'ya Pablo jil'i yu li':

—Ná ntsu'u cha' cua'ni nu'u jua'a —nacuj Pablo jil'i yu—. Nde ti ndi' lcaa cuare.

²⁹ Ngusi'ya nu laca loo cha' caa lo'o ngu' jil'i quui'. Li' ndyatj yu ni' chcuá, lye tsa nchcuá yu liya yu li', cha' ndyutsij tsa yu. Ndatu stj' yu slo Pablo lo'o Silas li'. ³⁰ Li' ngulo yu jil'i ngu' ne' chcuá.

—Cusu' —nacuj yu jil'i Pablo lo'o Silas—, cuxi tsa ñati' laca na'. ¿Ñi'ya cua'ni na' cha' cua'ni lyaá Ni jna'? —nacuj nu laca loo bi'.

³¹ —Xñi nu'u cha' jil'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na —nacuj Pablo jil'i yu—, bi' nu taca jil'i cua'ni lyaá jil'i lcaa ma, lo'o jinu'u, lo'o jil'i sñi' nu'u, lo'o jil'i lcaa ngu' nu ndi' slo nu'u.

³² Nu Pablo lo'o Silas ni, ngulu'u ngu' cha' jil'i Jesús jil'i lcaa ngu' nu ndi' ca slo nu laca loo jil'i ni' chcuá bi' li'. ³³ Talya tsa ngua li', pana ngui' nu laca loo bi' jil'i su ti' jil'i Pablo lo'o jil'i Silas, su ngujui' yaca ngu' jil'i ngu'. Li' ntyucuatya ngu' jil'i nu laca loo bi', lo'o jil'i lcaa ngu' nu ndi' slo. ³⁴ Ndyaa lo'o yu jil'i Pablo lo'o Silas ni' jil'i yu, cha' ta yu na cacu ngu'. Tso'o tsa tyiquee nu laca loo bi' juani, cha' cua ngusñi yu cha' jil'i ycu'i Ndyosi; la cui' ti tso'o ntsu'u tyiquee lcaa ngu' nu ndi' slo yu.

³⁵ Nguxee chaca tsá, li' ngulo bese cña ji'j policia cha' tsaa ngu' chcu' ngu' lo'o nu laca loo ji'j ni'j chcuá bi', cha' culaá ji'j ngu' bi'. ³⁶ Li' nchcu' nu laca loo bi' lo'o Pablo lo'o Silas:

—Cua ngulo bese cña jna' cha' culaá na' ji'j mā —nacuj yu ji'j ngu'—, bi' cha' tso'o ti tyaa mā lacua.

³⁷ —Ná tso'o —nacuj Pablo ji'j policia—. Cua na'a lcaa ngu' quichj re nu lo'o ngujui'j yaca ngu' ji'j ya, masi ngu' romano laca cuare. Bilya ca cuayá' ji'j ya lo'o ngusu'ba ngu' ji'j ya ne' chcuá re —nacuj—. Lo'o juani nti' ngu' cha' culaá ngu' ji'j ya cuaana ti. Si'i jua'a nga'a cha' caca. Tso'o la cāá ycu' ngu' cha' culaá ngu' ji'j ya.

³⁸ Ndyaa policia li', ndacha' ngu' ji'j bese lcaa ña'a cha' nu nchcu' Pablo lo'o ngu'. Nu lo'o ngua cuayá' ti' bese cha' ngu' romano laca Pablo lo'o Silas, ndyutsij tsa bese bi' li'. ³⁹ Hora ti ndyaa ycu' bese ca to' ni'j chcuá li':

—Cusu' —nacuj bese bi' ji'j Pablo lo'o Silas—, cui'ya mā cha' clyu ti' ji'j ya —nacuj.

Ngulaá ngu' ji'j Pablo lo'o Silas li'.

—Cua'ni mā cha' tso'o tyaa mā chaca quichj —nacuj ngu' ji'j Pablo lo'o Silas.

⁴⁰ Li' ndu'u Pablo lo'o Silas ni'j chcuá, ndyaa ngu' slo ma' Lidia chaca quiya'. Xa' nchcu' ngu' lo'o ñati ji'j Jesucristo bi', cha' caca tlyu tyiquee ngu' xqui'ya Jesús. Ndu'u ngu' ndyaa ngu' li'.

17

Ñasi' tsa ngu' Tesalónica

¹ Ndyaa Pablo lo'o Silas tyucuij nde Tesalónica. Clyonteje tacui ngu' quichj Anfípolis, li' nteje tacui ngu' quichj Apolonia, lo'o li' ndyalaa ngu' nde quichj Tesalónica. Ntucua sca laa ji'j ngu' judío quichj bi', ² bi' cha' ndyaa Pablo ne' laa bi' ñi'ya nu ndya'a yu ne' laa ji'j ngu' judío lcaa quichj. Tsá nu ndi'j cña' ngu' judío ndyu'u ti'j ngu' quichj ne' laa, lo'o jua'a ndyatj Pablo ndyaa yu ne' laa tsá bi'. Cua ndyaa sna semana nchcu' yu lo'o ngu' ca bi'; ³ ngulu'u yu cha' ji'j ycu' Ndyosi ji'j ngu', cha' nu nchcu' quityi cusu' ji'j Cristo ñi'ya nu ntsu'u cha' xcube' ngu' ji'j, lo'o li' ñi'ya tyu'ú nu Cristo bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuij ngu' ji'j.

—Nchcu' na' lo'o mā cha' ji'j Jesús —nacuj Pablo ji'j ngu' li'—. Ñi'ya nu nchcu' quityi ji'j nu Cristo bi', la cui' jua'a ngua ji'j Jesús —nacuj—. La cui' Cristo laca nu Jesús bi'.

⁴ Ngusñi tucua sna tya'a ti ngu' judío cha' bi', li' ndya'a ngu' bi' lo'o Pablo lo'o Silas; jua'a ngusñi tyu' tyu' griego nu ndu'ni tlyu ji'j ycu' Ndyosi cha' bi'; jua'a tyu' tyu' tya'a nu cuna'a tlyu nu ndi'j quichj bi', ngusñi ngu' cha' bi' li'. ⁵ Pana ñasi' tsa ngu' judío nu ná jlyu ti' cha' bi'; tyaa tsa ngu' bi', bi' cha' nchcu' ngu' lo'o ñati xña'a nu xcu' ndya'a calle ti, ñati taja ti, cha' xtyucua ngu' xña'a bi' ji'j ngu'. Cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' li', lo'o jua'a ngua ñasi' lcaa ngu' quichj. Ndyaa ngu' slo Jasón li', ndyatj ngu' ni'j ji'j yu Jasón bi', cha' nclyaana ngu' ji'j Pablo lo'o Silas. Xñi ngu' ji'j ngu' bi' nti' ngu', cha' tsaa lo'o ngu' ji'j Pablo lo'o Silas ca slo ngu' quichj. ⁶ Pana ná nquije Pablo lo'o Silas ji'j ngu', bi' cha' ngusñi ngu' ji'j ycu' Jasón lo'o ji'j tya'a ndya'a yu, ndyaa lo'o ngu' ji'j ngu' bi' ca slo ngu' tisiya. Cuij nchcu' ngu' lo'o ngu' tisiya li', ngusta ngu' quiyá ji'j Jasón lo'o ji'j tya'a ndya'a yu:

—Tyaala tsa ngu' bi' —nacuj nu ngu' xña'a bi'—. Lcaa quichj su ndya'a ngu' bi' nga'aa si'i ti' ti ndi'j ngu' quichj bi' xqui'ya cha' cuxi nu nchcu' ngu' bi' —nacuj ngu'—. Lo'o juani cua ndyalaa ngu' xña'a bi' quichj tyi na, ⁷ ndi'j

ngu' slo yu Jasón re. Ná ndaquiyá' ngu' bi' ji'j' cña nu ngulo rey tlyu ji'na nu laca na ngu' romano, cha' nchcui' ngu' cha' ntsu'u chaca rey nu tlyu la nu naa Jesús; bi' laca nu taca culo cña ji'na, nacuj' ngu' bi'.

⁸ Lo'o ngua cuayá' ti' ngu' tisiya qui'ya nu ngusta ngu' ji'j' ngu' bi', ñasi' tsa ngu' li', ñasi' lcaa ngu' quichj; ⁹ bi' cha' ngüijña ngu' tisiya cñi ji'j' Jasón lo'o ji'j' tya'a ndya'a yu xqui'ya Pablo, lo'o jua'a xqui'ya Silas. Nda ngu' cñi, lo'o ti ngutu'u ngu' laja ti li', nu Jasón lo'o tya'a ndya'a yu.

Ndyalaa Pablo lo'o Silas nde quichj Berea

¹⁰ Nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'j' lo'o Jesús ca bi', hora ti ngua'ni cho'o ngu' tyucujj' ji'j' Pablo lo'o Silas cha' tyaa ngu'; la cui' talya ndu'u ngu' ndyaa ngu' ca quichj Berea. Lo'o ndyalaa ngu' nde quichj bi', li' ndyatj' ngu' ndyaa ngu' ne' laa ji'j' ngu' judío. ¹¹ Tso'o la tyiquee ngu' quichj Berea bi'; si'i na cuxi tyiquee ngu' bi' ñi'ya laca tyiquee ngu' Tesalónica. Nti' tsa ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' nu nda Pablo lo'o Silas lo'o ngu'. Lcaa tsá ncliyana ngu' lo quityi ji'j' ycu' Ndyosi si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi'; ¹² bi' cha' ngusñi tyuu tya'a ngu' quichj cha' bi', lo'o ngu' judío, lo'o jua'a ngu' griego, masi nu qui'yu, masi nu cuna'a tlyu, ngusñi ngu' cha' bi'. ¹³ Li' ngujui cha' ji'j' ngu' judío nu ndi'j' nde quichj Tesalónica cha' ncliyu'u Pablo cha' ji'j' ycu' Ndyosi ji'j' ngu' Berea. Ngua ñasi' tsa ngu' bi' li', yala ti ndyalaa ngu' ca quichj Berea bi' li'. Ndyaa ngu' nda ngu' sca cha' cuiñi lo'o ngu' quichj bi', cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo. ¹⁴ Lo'o ngua tii ñatj' ji'j' Jesucristo cha' jua'a nti' ngu' judío bi', hora ti ngusalya' ngu' lo'o Pablo cha' tyaa yu tyucujj' to' tyujo'o; pana ndyanu Silas lo'o Timoteo quichj bi'. ¹⁵ Ndyaa xi ngu' Berea lo'o Pablo ña'a cuayá' nu ndyalaa ngu' ca quichj Atenas. Hora ti nguxtyuu ngu' Berea nde quichj tyi ngu' li', cha' ta ngu' cha' lo'o Silas lo'o Timoteo, cha' lo'o ngu' tsa'a ngu' yala ti xi cha' tyacua tya'a ngu' lo'o Pablo ca quichj Atenas bi'.

Ca quichj Atenas

¹⁶ Ntajatya Pablo ji'j' Silas lo'o Timoteo ña'a cuayá' nu tyalaa ngu' ca quichj Atenas. Xñi'j' tsa ti' Pablo lo'o na'a yu cha' quiña'a tsa jo'ó ntsu'u quichj bi'; ¹⁷ bi' cha' nchcui' yu lo'o ngu' ca ne' laa ji'j' ngu' judío bi', nchcui' yu lo'o ngu' judío, jua'a lo'o ngu' xa' tsu' nu ndu'ni tlyu ji'j' ycu' Ndyosi cajua, lo'o jua'a nchcui' yu lo'o lcaa ngu' nu ndi'j' lo caya'. Lcaa tsá ncliyu'u yu ji'j' ngu' quichj bi'. ¹⁸ Cua ntsu'u sca taju ngu' nde quichj bi', ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j' cha' nu nclu'u ngu' epicúreo, lo'o jua'a ntsu'u chaca taju ngu' nu ndyaca tsa'a ji'j' cha' nu nclu'u ngu' estoico. Ndyacua tya'a nu ngu' nu ndyaca tsa'a tyucuaa lo cha' bi' lo'o Pablo li'. Nchcui' tsa ngu' cha' ji'j' yu lo'o tya'a ngu':

—¿Ni cha' nda nu qui'yu re nu nchcui' tsa lo'o na? —nacuj' ngu' ji'j' tya'a ngu'.

—¿Ha si'i cha' ji'j' xa' jo'ó nchcui' yu? —nacuj' tya'a ngu' li'.

Pana cua ndyana ngu' lo'o ngulu'u Pablo cha' ji'j' Jesús, cha' ngulu'u yu ji'j' ngu' ñi'ya ngua cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ¹⁹ Li' ngusñi ngu' ya' Pablo cha' tsa'a lo'o ngu' ji'j' ca su ndyu'u ti'j' ngu' cusu' quichj bi', sca yuu laja ti nu naa Areópago.

—Nti' ya cha' caca cuayá' ti' ya, ¿ñi'ya ndyu'u cha' nu ncliyu'u nu'u ji'j' ya? —nacuj' ngu' ji'j' Pablo—. Sca cha' cucui laca cha' nu nchcui' nu'u re; ²⁰ bilya cuna ya cha' bi', tya lyiji ta ya cuentya —nacuj' ngu'—. Bi' cha' juani, ta nu'u cha' lo'o ya ¿ñi'ya ndyu'u cha' bi'?

²¹ Nu ngu' quichj Atenas ni, xcui' nti' ngu' cuna ngu' cua ña'a ca cha' cucui nu caca chcui' ngu' lo'o tya'a ngu', sca cha' nu bilya cuna ngu'. La cui' jua'a

ndu'ni lcaa ngu' xa' tsu' nu ndi'i quich'i bi', xcui' ca ndiya ti' ngu' hcui' ngu' ji'i sca cha' cucui.

²² Bi' cha' ndatu Pablo cla'be laja ñati ca Areópago bi', nchcui' yu lo'o ngu' li':

—Cu'ma ngu' Atenas —nacu'i Pablo ji'i ngu'—. Cua na'a na' cha' jlya tsa ti' ma' ji'i jo'ó nu ntsu'u ji'i ma' —nacu'i yu—. ²³ Ndyaa na'a na' xi calle quich'i re, lo'o li' na'a na' lcaa jo'ó nu cuentya ji'i cu'ma. Li' na'a na' sca mesa nu ndu laja ti' su nscua sca cha'cña nde sii' mesa bi' nu ndi'ya nchcui': “Nde laca mesa ji'i jo'ó nu bilya tyuloo ya ji'i?”. Cha' ji'i ycu'i' Ndyosi nu bilya slo ma' tilaca laca Ni, cha' ji'i nu ycu'i' Ndyosi bi' ta na' lo'o ma' juani —nacu'i yu—.

²⁴ 'Cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi tyucui ña'a chalyuu lo'o lcaa na nu ntsu'u chalyuu; laca ycu'i' Ndyosi nu Xu'na nu laca loo, masi nde cua, masi nde lo yuu chalyuu —nacu'i Pablo ji'i ngu'—. Pana ná ndi'i Ni ne' sca laa nu ndiñá ñati ti'. ²⁵ Ni sca cha' ná lyiji ji'i ycu'i' Ndyosi, ná nga'a cha' xñi Ni ni sca na nu nda ñati ji'i Ni. Cua ngua'ni cu'ú Ni ji'i lcaa ñati, cua nda Ni xtyi'i ngu' cha' tyu'ú ne' cresiya ji'i scaa ngu', lo'o jua'a cua nda Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu.

²⁶ 'Cua ngüiñá ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ñati chalyuu lo'o sca ti lo cuaña' ñati. Lo'o jua'a ngusta ycu'i' Ndyosi ni tyempo cala scaa ngu', ndu'ni Ni mala su caca quich'i tyi scaa ngu'. ²⁷ Na cua nda Ni ji'i ñati lijya ngu' chalyuu cha' clyana ngu' ji'i ycu'i' Ni, cha' quije Ni ji'i ngu'. Pana ná tyijyu' ndi'i ycu'i' Ndyosi ji'na, cacua ti su ndi'i lcaa na ndi'i ycu'i' Ni. ²⁸ Chacuayá' ji'i Ni lu'ú na, chacuayá' ji'i Ni ndya'a na, lo'o jua'a chacuayá' ji'i Ni ndyu'ni na lcaa cña. Ntsu'u sca cha' nu nguscua jyo'o ngu' tii tya'a ma' lo quityi sa'ni, cha' nu ndi'ya nchcui': “Tya'a ycu'i' Ndyosi laca na”. Jua'a nacui' jyo'o cusu' bi' ji'i ma'. ²⁹ Si chañi cha' ycu'i' Ndyosi laca tya'a na —nacu'i Pablo ji'i ngu'—, ná taca hcui' na cha' laca Ni sca lcu'i, masi lcu'i oro, masi lcu'i plata, masi lcu'i quee ndu. Na ndiñá ti ñati chalyuu lcu'i bi' ñi'ya nu nda'ya cha' hique ti ngu' cha' cuiñá ngu' ji'i. ³⁰ Cua ndalo tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ji'i ñati chalyuu tyempo sa'ni lo'o bilya ca jlo ti' ngu' lcaa cha' bi', pana juani cua ngulo Ni cña ji'i lcaa ñati chalyuu cha' culochu' ngu' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'. ³¹ Cua ngusta Ni sca tsa cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu, lo'o jua'a cua ngusubi Ni sca ñati nu caca bese. Jesucristo laca bi'. Tso'o tsa ngua'ni Ni cha' tyanu tachaa cha' bi' ji'i ñati chalyuu, nu lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú nu ñati bi' chaca quiya' lo'o cua ndyujuii ngu' ji'i.

³² Nu lo'o ndyuna ngu' quich'i cha' bi', cha' cua ndyu'ú sca ñati chaca quiya' ca su ntsiya ngu'juii, li' nxyty' lo'o tsa ngu' ji'i Pablo. Lo'o jua'a ntsu'u xi xa' la ngu' nu nchcui' lo'o yu:

—Culu'u nu'u cha' bi' ji'i ya chaca quiya' chaca tsa —nacu'i ngu' bi' ji'i yu.

³³ Li' ngutu'u Pablo ca Areópago su ntucua ngu'. ³⁴ Pana ndu'u lca'a xi ngu' ji'i yu li', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' bi' cha' nu cua nchcui' yu lo'o ngu'. Sca nu qui'yu nu naa Dionisio ngusñi cha' bi', masi laca Dionisio sca ngu' cusu' nu ndya'a ca Areópago; jua'a sca nu cuna'a nu naa Dámaris ngusñi cha' bi', lo'o xi xa' la ñati ngusñi cha' bi'.

18

Ca quich'i Corinto

¹ Li' ndu'u Pablo quich'i Atenas ndyaa yu ca quich'i Corinto. ² Quich'i bi' ndyacua tya'a yu lo'o sca ngu' judío nu naa Aquila, ngu' quich'i Ponto laca nu Aquila bi'. Nguti'i ngu' nde Italia nquicha', nu Aquila bi' lo'o clyo'o nu

naa Priscila; pana ndu'utsu' ngu' ndyalaa ngu' nde quichí Corinto, nu lo'o ngulo rey Claudio cña cha' culo'o ngu' jil'i lcaa ngu' judío nu nguti'i quichí Roma, quichí nu laca loo jil'i loyuu su cuentya Italia bi'. Toni'i jil'i nu Aquila bi' ndyalaa Pablo li'. ³Stu'ba ti ngua'ni Pablo cña lo'o ngu' bi' li', cha' cuityi ni'i late' laca ngu'; bi' cha' ndyanu yu slo ngu' cha' cua'ni yu cña lo'o ngu'. ⁴Ndyaa Pablo ne' laa jil'i ngu' judío lcaa tsá ta'a nu ndi'i cña' ngu', cha' culu'u yu cha' jil'i Jesús jil'i ngu' nu ndyu'u ti'i li', masi jil'i ngu' judío, masi jil'i ngu' xa' tsu'.

⁵Cua ndu'u Silas lo'o Timoteo ca Macedonia, li' ndyalaa ngu' slo Pablo. Lo'o cua ndyalaa ngu' bi', li' lcaa tsá lcaa hora nclyu'u Pablo cha' jil'i Jesús jil'i ngu' judío. Nchcui' yu cha' laca Jesús ycu'i Cristo, nu ntajatyá tsa ngu' jil'i cha' caá nde chalyuu. ⁶Pana ngunasi' tsa ngu' judío bi' jil'i Pablo li', suba' tsa nchcui' ngu' lo'o; bi' cha' nguscui' yu ste' yu slo ngu' cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' lo'o yu.

—Nguna' tsa ndu'ni cu'má —nacuj Pablo jil'i ngu'—. Xqui'ya ycu'i má laca; ná ntsu'u qui'ya 'na, cha' xcui' cha' liñi laca nu ngulu'u na' jil'i má. Cua tya'a ti na' lacua. Juani tsa'a na' cha' ta na' cha' re lo'o ngu' xa' tsu', cha' ná nduna cu'má, ngu' judío.

⁷Li' ndu'u yu ne' laa bi', ndyaa yu ca slo sca ñati' nu naa Justo; cacua ti to' laa bi' ntucua tyi yu. Sca ñati' nu ndyu'ni tlyu jil'i ycu'i Ndyosi laca nu Justo bi'. ⁸Lo'o jua'a yu Crispo ngusñi cha' jil'i ycu'i nu Xu'na na. Crispo laca sca nu cusu' nu laca loo ne' laa jil'i ngu' judío. Jlyá ti' nu Crispo bi' jil'i ycu'i nu Xu'na na, lo'o jua'a jlyá ti' lcaa ngu' nu ndi'i slo. Quiña'a tya'a ngu' Corinto ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús, bi' cha' ntyucuatya ngu' bi' li'. ⁹Lo'o li' cua na'a Pablo jil'i Jesús nu Xu'na na, ñi'ya si na nchcui' xcalá yu ngua.

—Ná cutsji nu'u —nacuj Jesús jil'i yu—. Ná ca taja ti' nu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' jil'i ñati' —nacuj Ni—. ¹⁰Ndi'i na' lo'o nu'u cha' xtyucua na' jinu'u, bi' cha' nga'aa caca xñi ngu' jinu'u cha' xcube' ngu' h'i. Lo'o jua'a ntsu'u tsa ngu' quichí re nu taca xñi ngu' cha' jna' nde loo la, si ta nu'u cha' lo'o ngu'.

¹¹Li' ndyanu Pablo sca yija cla'be ca quichí Corinto bi', xcui' cha' jil'i Jesús ngulu'u yu jil'i ngu' quichí bi'.

¹²Lo'o li' ngua Galión gobernador jil'i loyuu su cuentya Acaya bi'; tyempo bi' ndyu'u ti'i tyuu tya'a ngu' judío se'i ti cha' xuu tya'a ngu' lo'o Pablo, masi tya'a ngu' judío laca yu. Li' ngusñi ngu' bi' jil'i yu cha' tsa'a lo'o ngu' jil'i yu ca slo ngu' tisiya; ¹³ngusta ngu' qui'ya jil'i yu ca slo nu gobernador bi' li'.

—Ndyaa nu qui'yu re laja quichí tyi na, pana ná tso'o cha' nu ncluu yu jil'i ñati' —nacuj ngu' jil'i nu laca loo bi'—. Ncluu yu jil'i ngu' cha' xa' ña'a cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i Ndyosi, masi ná nda gobierno chacuayá' cha' cua'ni ngu' jua'a.

¹⁴Ngua ti' Pablo xacuj yu cha' jil'i ngu' li', pana clyo nchcui' nu cusu' Galión bi'.

—Ná tyiquee' taquiya' na' jil'i cha' nu nchcui' cu'má ngu' judío, si ntsu'u sca cha' nu cuxi tsa —nacuj Galión bi' jil'i ngu'—. Pana si'i jua'a laca cha' re —nacuj—. ¹⁵Cua ñasi' má xqui'ya cha' ncluu'u yu re xi xa' lo cha' jil'i ngu'. Sca cha' jil'i jo'o cuentya jil'i cu'má laca cha' re, cha' ná stu'ba cha' nu nchcui' yu lo'o cha' nu nchcui' cu'má cuentya jil'i cha' cusu' nu ntsu'u jil'i má; bi' cha' ná ndiya ti' má cha' ncluu'u yu cha' bi' jil'i ngu'. Cua'ni cuayá' ycu'i ca ti má jil'i cha' re lacua. Ná ndu'ni cha' caá lo'o cu'má jil'i yu ca slo na'.

¹⁶Lo'o li' ngulo gobernador cña cha' culo' ngu' jil'i ngu' judío nde liya'. ¹⁷Li' hora ti ndaya' lcaa ngu' quichí bi' jil'i nu cusu' Sóstenes, cha' laca nu cusu' bi'

loo ne' laa ji'i ngu' judío. Ti'i tsa ngujui' i' ngu' ji'i nu cusu' bi' ca slo gobernador Galión; pana nu Galión bi' ni, ná ndube ti' bi' tsiya' ti.

Ngua sna quiya' lo'o ndyaa Pablo ca chaca tsu'

¹⁸ Tya ndyanu Pablo quichí bi' tya tyuu tsa; li' ngutu'u yu ndyaa yu lo'o Aquila lo'o Priscila bi', ndyaa ngu' ne' yaca ni'i ca quichí Cencrea. Li' tsaaycui' Pablo ca loyuu su cuentya Siria. Ca quichí Cencrea bi' ngusi'yu ngu' quicha' hique Pablo, cha' caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' ntsu'u sca cha' nu cua ngüñi ji'i yu lo'o ycui' Ndyosi tya tsubi' la. ¹⁹ Ndu'u ngu' ndyaa ngu' ne' yaca ni'i, li' ndyalaa ngu' ca quichí Efeso su tyanu Aquila lo'o Priscila. Ndyatí Pablo ycui' ti ne' laa cha' hcui' yu lo'o ca ta'a ngu' judío nu ndyu'u ti'i cajua. ²⁰ Ngua ti' ngu' quichí bi' cha' tyanu Pablo nde quichí tyi ngu', pana ná ntaja'a yu. ²¹ Ngusalya' yu lo'o ngu' bi' li':

—Ntsu'u cha' tsa'a na' ca Jerusalén cha' cua ngulala ta'a —nacui Pablo ji'i ngu'—. Li' xtyuu na' chaca quiya' nde quichí re, si jua'a nti' ycui' Ndyosi —nacui yu.

Ndu'u Pablo quichí Efeso ndyatí yu ne' yaca ni'i, ndyaa yu li'. ²² Lo'o cua ndyalaa yaca ni'i bi' ca quichí Cesarea, li' ndu'u Pablo ndyaa yu ca quichí Jerusalén. Tso'o ti nchcui' yu lo'o tya'a ñati ji'i Jesucristo cajua, lo'o li' hora ti ndyaa yu ca quichí Antioquía. ²³ Ndyanu yu sca tucua co' ca quichí bi', li' ndu'u yu ndyaa yu chaca quiya' cha' tsaaycui' yu ca slo lcaa taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ca loyuu su cuentya Galacia, su cuentya Frigia. Nchcui' yu lo'o ngu' cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Jesucristo tyiquee ngu'.

Ndyalaa Apolos ca quichí Efeso

²⁴ La cui' tyempo ndyalaa sca nu qui'yu ngu' judío nde quichí Efeso. Apolos naa yu bi', lo'o Alejandría naa quichí tyi yu. Jlo tsa ti' yu lcaa cha' ji'i ycui' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati. ²⁵ Tya tsubi' la cua ngulu'u tso'o ngu' ji'i yu lcaa cha' nu cuentya ji'i ycui' nu Xu'na na; bi' cha' yala ti' ti' yu, ná taja ti' yu tsiya' ti cha' hcui' yu cha' bi'. Tso'o tsa ncliyu'u yu cha' ji'i Jesús lo'o ñati li'; jua'a ntyucuatya yu ji'i ngu' ñi'ya nu ntyucuatya jyo'o Juan, cha' bilya ca cuayá' ti' yu lcaa cha' ji'i Jesús. ²⁶ Ná ntsii yu Apolos cha' culu'u yu ji'i ngu' ne' laa ji'i ngu' judío, pana nu lo'o ndyuna Priscila lo'o Aquila ñi'ya nu ngulu'u yu cha' ji'i ngu' ne' laa, li' nchcui' ngu' lo'o yu. Liñi la ngulu'u ngu' ji'i Apolos ñi'ya nu xñi ngu' tyucui' ji'i ycui' Ni li'. ²⁷ Ca tiya' la ngua ti' Apolos tsaaycui' yu ca loyuu su cuentya Acaya. Tso'o ntsu'u tyiquee tya'a ñati ji'i Jesucristo cha' tsaaycui' yu cha' bi' cha' nguscua ngu' sca quityi cha' tsaaycui' slo tya'a ñati ji'i Jesucristo cajua, cha' tso'o ti hcui' ngu' lo'o yu nu lo'o tyalaa yu ca su ndi'i ngu'. Ndyaa yu li', ndyalaa yu ca loyuu su cuentya Acaya bi'. Li' ngxutyucua tsaaycui' yu ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo lcaa quichí su ndyaa yu. Xqui'ya cha' tso'o tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu', bi' cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Ni. ²⁸ Ngulu'u nu Apolos bi' ji'i lcaa ngu' cha' cuiñi tsa laca cha' nu nda nu ngu' judío bi', masi ñati tya'a yu laca ngu'; jua'a ngulu'u yu cha' ji'i ycui' Ndyosi nu nscua lo quityi tya sa'ni la, nu nchcui' cha' ji'i nu Cristo nu ntajatya tsa ngu' ji'i bi'. Cristo laca Jesús, nacui yu. Tso'o tsa nchcui' yu, bi' cha' ná tucui ngua ji'i tacu' cha' ji'i yu.

¹ Laja lo'o ndi'i Apolos quichi Corinto, la cui' tyempo bi' ndyaa Pablo nde ca'ya, ña'a cuayá' nu ndyalaa yu nde quichi Efeso. Ca bi' ndyacua tya'a yu lo'o xi ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i' Ndyosi.

² —¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i mā tya lo'o ngusñi mā cha' ji'i ycu'i' Ni? —nacu'i' Pablo ji'i ngu'.

—Ná ndyanu Ni —nacu'i' ngu' ji'i Pablo—. Ná jlo ti' ya na laca nu naa Xtyi'i ycu'i' Ndyosi.

³ —¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' ji'i mā lacua? —nacu'i' Pablo ji'i ngu' li'.

—Cua ntyucuatya ngu' ji'i ya ñi'ya nu ngulu'u jyo'o Juan ji'i ngu' cha' caca —nacu'i' ngu' ji'i yu.

⁴ —Cua ntyucuatya Juan ji'i ñati cha' caca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua ngulochu' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu' —nacu'i' Pablo ji'i ngu'—. Nchcui' Juan lo'o ngu' cha' cua caa ti' chaca ñati nu laca Jesucristo, lo'o jua'a ntsu'u cha' xñi ngu' cha' ji'i yu bi' li'.

⁵ Ndyuna ngu' cha' nu ngulu'u Pablo ji'i ngu', bi' cha' chaca quiya' ntyucuatya ngu' cuentya ji'i ycu'i' Jesús nu Xu'na na. ⁶ Li' ngusta ya' Pablo hique ngu'. Ndyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i ngu' li'; hora ti' nchcui' ngu' cha' cña ji'i xa' ñati, lo'o jua'a nchcui' ngu' ña'a cha' nu nda ycu'i' Ni ji'i ngu' cha' chcui' ngu' lo'o tya'a ngu'. ⁷ Tii tyucuaa tya'a ngu' qui'yu ngua nu cua ntyucuatya li'.

⁸ Lo'o li' ndyaa Pablo ne' laa ji'i ngu' judío cha' chcui' yu cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ngu', cha' culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya nclyo ycu'i' Ni cña. Ndyaa sna co' nu ngua'ni yu jua'a. ⁹ Pana ntsu'u ngu' nu nchcui' cuxi ji'i cha' nu nclu'u Pablo bi', xqui'ya cha' liye' ti' ngu'; ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' ji'i Jesús. Li' ndu'u Pablo ndyaa lo'o yu ji'i ngu' nu cua ngusñi cha' bi', ndyaa ngu' nde ne' ni'i scuelya ji'i sca nu cusu' nu naa Tiranno. Li' tya ngulu'u yu ji'i ngu' lcaa tsa. ¹⁰ Tucua yija ngua'ni yu jua'a, ña'a cuayá' nu ndyuna lcaa ngu' loyuu su cuentya Asia cha' ji'i Jesús. Nchcui' yu lo'o lcaa ngu' bi', masi lo'o ngu' judío, masi lo'o xa' la ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' ji'i Pablo cha' cua'ni yu tyuu tya'a cña tonu ca slo ngu', bi' cha' ngua'ni yu cha' ndyaca tso'o ngu' quicha. ¹² Lo'o jua'a ngusñi ngu' lcaa late' nu cua ndyala' Pablo ji'i, ndyaa lo'o ngu' ji'i late' bi' ca slo ngu' quicha tya'a ngu'. Ngua tso'o nu ngu' quicha bi' li', lo'o jua'a ngu' quicha nu ngusñi cui'i cuxi ji'i, ndu'utsu' cui'i ji'i ngu' bi' ndyaa li'.

¹³ Quichj bi' ndi'i xi ngu' judío nu ná ntsu'u quichj tyi, na ndyaa yu'u ti ngu' bi'. Nchcui' ngu' cha' nchca ji'i ngu' bi' culo ngu' cui'i cuxi nu ngusñi ji'i ngu' quicha. Lo'o li' ngua ti' ngu' cha' culo ngu' cui'i chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, masi ná ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i' Jesús.

—Chacuayá' ji'i Jesús tyu'utsu' cui'i nu ngusñi ji'i mā —nacu'i' ngu' ji'i ngu' quicha bi'—, la cui' Jesús nu nclu'u Pablo cha' ji'i —nacu'i' ngu'.

¹⁴ Jua'a ngua'ni nu cati tya'a sñi' Esceva; lo'o nu cusu' Esceva ni, ngua bi' sca sti jo'ó nu laca loo cuentya ji'i ngu' judío. ¹⁵ Jua'a nchcui' sñi' Esceva bi' sca quiya', lo'o hora ti' nguxacu'i' nu quicha bi' cha' ji'i ngu' bi' li'.

—Cua nslo na' ji'i Jesús —nacu'i' cui'i bi'—, lo'o jua'a nslo na' ji'i Pablo, ti ñati laca bi' —nacu'i'—. Pana nu cu'mā ni, ¿tilaca laca cu'mā?

¹⁶ Li' ntejeya' nu quicha bi' ji'i ca ta'a sñi' Esceva, ngua'ni lya' ti' ji'i ngu', ngujui' tsa ji'i ngu'. Hora ti' ngusna ngu' ña'a quichi' ti ngu', cha' ndye ste' ngu' ngutaa'. Ti'i tsa ngua quicha ngu' bi' li'. ¹⁷ Lo'o li' ngujui' cha' bi' ji'i lcaa ngu' quichj Efeso, masi ngu' judío, masi xa' la ñati. Ndyutsii tsa ngu' li', lo'o jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' Jesús nu Xu'na na li'.

¹⁸ Lo'o li' yaa tyuu tya'a ngu' nu cua ngusñi cha' jil'i Jesús, nu ntyuju'u tsa ti' jil'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni ngu'; ¹⁹ jua'a ngu' nu ngua'ni cucha'a, yaa lo'o ngu' jil'i quityi cuxi bi' jil'i ngu', ndaquí ngu' quityi cucha'a bi' li'. Ngulacua ngu' ni tsa lo nga'a quityi nu ndaquí ngu' bi'; tu'ba tyi mil cñi plata, tsa lo cua ntsu'u lo quityi nu ndaquí ngu' bi' li'. ²⁰ Jua'a ngua cha' quiña'a la ñati ngua cuayá' ti' cha' jil'i ycuí' nu Xu'na na, ngua cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycuí' nu Xu'na na.

²¹ Lo'o li' ngua ti' Pablo cha' tsaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia, lo'o ca loyuu su cuentya Acaya, cha' tsaa yu slo lcaa taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i loyuu bi'. Nde loo la, li' tsaa yu ca Jerusalén ngua ti' yu. Lo'o jua'a nchcui' Pablo cha' lo'o ntsu'u cha' tsaa yu ca nde quich'i Roma ca tiya' la. ²² Pana clyo nchcui' yu lo'o Timoteo lo'o Erasto cha' tsaa ngu' ca Macedonia nde loo la jil'i yu, tyanu la xi ycuí' yu nde loyuu Asia, nti' yu.

Ñasi' tsa ngu' Efeso

²³ Li' nguxana ngunasi' ngu' quich'i Efeso xqui'ya ñati nu ngusñi tyucui' jil'i ycuí' nu Xu'na na. ²⁴ Ndi'ya ngua cha': Sca ñati nu naa Demetrio ngua suu cha' ñasi' ngu' bi'; cuityi plata laca Demetrio bi', ndiña yu lcuí' plata jil'i ni'i su ndya'a ngu' quich'i ndu'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó xu'na quich'i, nu jo'ó Diana bi'. Lo'o jua'a ndyiji tsa ngana jil'i ngu' xqui'ya cña bi'. Ntsu'u tsa msu jil'i Demetrio, cha' nxyucua msu bi' jil'i yu lo'o cña bi' jil'i. ²⁵ Li' ndyu'u ti'i lcaa ñati jil'i yu, lo'o jua'a lcaa cuityi plata nu ntsu'u quich'i bi', ndyu'u ti'i ngu' se'i ti.

—Cu'ma tya'a ndu'ni na cña —nacu' Demetrio jil'i ngu'—, jlo ti' ma cha' ndyiji tsa ngana ji'na lo'o cña nu ntsu'u ji'na —nacu' yu—. ²⁶ Lo'o juani cua na'a ma cha' ndya'a nu Pablo bi' quich'i tyi na re, lo'o jua'a ndya'a yu nde lcaa quich'i loyuu su cuentya Asia re. Cua ndyuna ma cha' nu nclyu'u yu bi' jil'i ngu', cha' ná tso'o cua'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó nu ndiña ñati ti; si'i ycuí' Ndyosi laca jo'ó bi', nacui' Pablo. Lo'o nu juani ntsu'u tsa ngu' quich'i re nu ngusñi cha' nu nchcui' yu bi'. ²⁷ Cuxi tsa ndyu'u cha' bi', si nga'aa nti' ngu' cui'ya ngu' lcuí' nu ndiña na; nga'aa caja cña nu cua'ni na li'. Lo'o li' nga'aa tyaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jil'i xtya'a na jo'ó Diana nu laca loo tsiya' ti ne' laa jil'i quich'i tyi na re. Juani lcaa ñati loyuu su cuentya Asia ndyu'ni tlyu jil'i jo'ó bi', lo'o jua'a lcaa ñati tyucui' ña'a chalyuu ndyu'ni tlyu jil'i. Ná tso'o si cua'ni tye ngu' cha' jil'i jo'ó tlyu nu ntsu'u ji'na.

²⁸ Lo'o ndyuna ngu' nu ndiña lcuí' jo'ó cha' bi', ñasi' tsa ngu' li'. Cui' ngusi'ya lo'o ngu' jil'i tya'a ngu' li':

—Tlyu tsa xtya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó jil'i lcaa ngu' Efeso tya'a na —nacu' ngu'.

²⁹ Ná jlo ti' ngu' quich'i na laca ngua jil'i ngu' cha' nxi'ya tsa ngu' jua'a, pana ngusna lcaa ngu' ndyaa ngu' cha' ña'a cui'ya ngu' xi jil'i. Li' ntejeja' ngu' jil'i Gayo lo'o Aristarco xqui'ya cha' ndya'a ngu' lo'o Pablo, masi ngu' Macedonia laca ngu' bi', ndyaa lo'o ngu' bi' jil'i ngu' ca su ndyu'u ti'i ngu' quich'i. ³⁰ Li' ngua ti' Pablo tsaa su ndyu'u ti'i ngu' cha' chcuí' yu lo'o ngu' quich'i bi', pana nu tya'a ñati jil'i Jesús bi', ngua'a ngu' jil'i yu cha' ná tsaa yu. ³¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi tya'a tso'o Pablo nu laca loo jil'i loyuu su cuentya Asia bi', lo'o ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o Pablo cha' ná tsaa ycuí' yu tsiya' ti ca su ndyu'u ti'i ngu' quich'i. ³² Quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i se'i ti li'; pana sca cha' nchcui' tsaca ngu', xa' cha' nchcui' chaca ngu' li', cha' ná jlo ti' ngu' quich'i ni cha' laca cha' ndyu'u ti'i ngu'. ³³ Li' ndyogolaqui ngu' judío jil'i sca nu qui'yu cha' tyu yu ca nde loo ngu' quich'i bi', Alejandro naa yu bi'. Li' ngua'ni ya' yu cha' ca ti lcaa ngu',

cha' caja ñi'ya nu chcuí' yu lo'o ngu'. ³⁴ Pana nu lo'o ngua tii ngu' cha' lo'o Alejandro laca ngu' judío, lye la nxi'ya lo'o ngu' li'. Ndye tucua hora nu xcui' ngusi'ya lo'o ti nu ngu' quiña'a bi' ji'j tya'a ngu' ndi'ya:

—Tlyu tsa tya'a na jo'ó Diana, bi' laca jo'ó ji'j lcaa ngu' Efeso tya'a na —ndu'ni ngu'.

³⁵ Lo'o li' ngua'ni scaranu quichí bi' cha' ngua tí nu ngu' quiña'a bi':

—Cu'ma ngu' Efeso —nacu' scaranu bi' ji'j ngu' quichí—, jlo ti' lcaa ñati chalyuu cha' ngu' tya'a na laca nu ña'asii na ji'j laa ji'j xtya'a na jo'ó Diana —nacu' yu—, na ña'asii na ji'j ycuí' jo'ó Diana nu ndyú nde cua. ³⁶ Ná tucui taca ñacu' cha' si'i' jua'a laca cha' bi'; bi' cha' cuaana ti ma lacua, culacua xi ti' ma na laca ndyu'ni ti ma juani. ³⁷ Cua ñaa lo'o ma ji'j ngu' re, masi ni sca cha' cuxi ná ngua'ni ngu' ne' laa ji'j ma, ni sca quiya' ná nchcu' suba' ngu' ji'j jo'ó ji'j ma. ³⁸ Lo'o Demetrio ni, lo'o tya'a ndu'ni Demetrio cña bi', si ntsu'u qui'ya cha' sta ngu' ji'j ngu' re, ntsu'u cha' tsa ngu' ca toni'j cña; ca slo bese sta ngu' qui'ya ji'j ngu', cha' ca cuayá' cha' bi' li'. ³⁹ Si ntsu'u xa' la cha' nu nti' ma chcuí' ma ji'j ngu', chcuí' ma lo'o ngu' cusu' quichí re la cui' tsá lo'o tyu'u ti'j ngu'. ⁴⁰ ¿Ni'ya caca chcu' na lo'o gobierno? Si caa ngu' gobierno bi' sta ngu' qui'ya ji'j quichí re cha' lye tsa ngusu' tya'a na tsá juani, nga'aa ntsu'u cha' nu xacu' na ji'j ngu' bi' li'. Ná tyiquee' culacua ti' ngu' bi' cha' na nxuu tya'a na lo'o ycuí' gobierno li'.

⁴¹ Jua'a nchcuí' scaranu lo'o ñati quiña'a, lo'o li' ngulo yu cña ji'j ngu' cha' tyaa ngu' to' tyi ngu'. Lo'o jua'a ngua cha' ngua tí cha' bi', ndyaa ngu' li'.

20

Tsaa Pablo ca Macedonia lo'o ca Grecia

¹ Nu lo'o cua ndye cha' ngunasi' ngu' quichí, li' ngusi'ya Pablo ji'j lcaa ñati ji'j Jesucristo nu ndi'j quichí bi', cha' tyaa ngu' ca slo. Li' ngulu'u yu la xi ji'j ngu'; jua'a ngusalya' yu lo'o ngu', ndu'u yu ndyaa yu ca loyuu su cuentya Macedonia li'. ² Nguta'a yu ca slo lcaa taju ñati ji'j Jesucristo nu ndi'j loyuu bi', lo'o jua'a tlyu ngua'ni tyiquee ngu' xqui'ya lcaa cha' nu ngulu'u yu ji'j ngu' bi'. Lo'o li' ndyaa yu chaca loyuu su cuentya Grecia; ³ loyuu bi' ndyanu yu sna co'. Li' cua tsa ti yu ne' yaca ni'j ca loyuu su cuentya Siria, lo'o li' ngua tii yu cha' ngua ti' tya'a ngu' judío cua'ni cuxi lo'o yu, bi' cha' xa' tyucui' ndyaa yu li'; ndyaa yu nguxtyuu yu tyucui' ndyaa nde Macedonia. ⁴ Ndyaa Sópater ngu' Berea lo'o ya, lo'o jua'a Aristarco lo'o Segundo ngu' Tesalónica, lo'o jua'a Gayo ngu' Derbe, lo'o Timoteo bi', lo'o jua'a Tíquico lo'o Trófimo ngu' Asia; ca ta'a ya ndya'a ya lo'o yu li'. ⁵ Lo'o li' lcaa ngu' tya'a ndya'a Pablo bi', ndyaa ngu' nde loo la ca quichí Troas; ⁶ ndyanu Pablo lo'o na' ti (la cui' Lucas laca na' nu nscua na' quityi re). Ndyanu ya nde quichí Filipos cha' tyeje tacui ta'a lo'o ndacu ngu' xlyá nu ná lo'o scua' tye' ndya'. Ndu'u ya ndyaa ya li', ndyatí ya ne' yaca ni'j cha' tsaa yu tyacua tya'a ya lo'o ngu' bi' ca quichí Troas. Ca'yu tsá nguti'j ya ne' yaca ni'j cha' tyaala ya chaca tsu' tyujo'o bi', lo'o li' cati tsá nguti'j lcaa ya quichí bi'.

Ndyalaa Pablo ca quichí Troas

⁷ Lo'o ngua tsa domingo, li' ndyu'u ti'j ngu' nu ntsu'u cha' ji'j lo'o Jesús cha' stu'ba ti cacu ngu' sji. Nclyu'u Pablo cha' ji'j ycuí' Ndyosi ji'j ngu' li'; hasta ca cla'be talya nclyu'u yu ji'j ngu', xqui'ya cha' chaca tsá cua tyaa ti ya li'. ⁸ Ndyu'u ti'j ya sca ba'a ni'j nde cua su nchca tyuna ba'a ni'j bi'. Quiña'a quui' ntsu'u ne' ni'j bi'. ⁹ Lo'o jua'a nga'a sca nu qui'yu cuañi' nu naa Eutico, nu ntucua nde tyuni'j ventana. Ndyu'u tsa xcalá yu cuañi' bi', cha' tyiquee' tsa

nchcui' Pablo. Li' ngua'ya xcalá yu, ndyú yu lo yuu nde liya'. Ndyaa ngu' cha' xatu' ngu' jil'i yu, pana cua ngujuii yu. ¹⁰ Li' hora ti ngua'ya Pablo lo ndyia', ndyaa ngüitiyi Pablo jil'i yu nu ngujuii bi', lo'o ntejeya' Pablo jil'i yu bi' li'.

—Ná ca xñi'i ti' mā, na lu'ú yu re juani —nacui Pablo jil'i ngu' li'.

¹¹ Xa' ndyacu' Pablo ndyaa lo ndyia', li' ngua'ni yu sji. Lo'o li' xa' nguxana ngulu'u yu jil'i ngu' ña'a cuayá' nguxee chaca tsá. Ndu'u ya ndyaa ya li'. ¹² Lo'o nu yu cuañi' nu ngua tso'o ca ti ni, ndyaa lo'o ngu' jil'i yu ca to' tyi yu. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' cha' cua ndyu'ú yu chaca quiya'.

Ndu'u ngu' quichi Troas, ndyaa ngu' ca Mileto

¹³ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya nde loo la, ndyatí ya ne' yaca ni'i cha' tsaá ya ca quichi Asón, pana ndyanu ycu' Pablo cha' tsaá yu xa' tyucuii nde lo yuu btyi. ¹⁴ Xa' ndyacia tya'a yu lo'o ya ca quichi Asón bi', ndyatí yu ne' yaca ni'i lo'o ya, ndyaa ya ca quichi Mitilene li'. ¹⁵ Xa' ndu'u ya ndyaa ya li', nteje tacui ya loyuu su cuentya Quío; ca chaca tsá li' ndyalaa ya ca quichi Samos. Nde loo la ndyanu ya xi nde quichi Trogilio, lo'o jua'a ca chaca tsá ndyalaa ya ca quichi Mileto. ¹⁶ Ná ndyaa ya ca quichi Efeso, cha' ná ntaja'a Pablo tyanu yu tyiquee' ca loyuu su cuentya Asia bi'; ngua ti' yu tsaá clyá yu ca Jerusalén cha' tyi'i yu quichi bi' lo'o caca tsá ta'a Pentecostés, si caca jil'i.

Ngulu'u Pablo jil'i ngu' cusu' jil'i taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i quichi Efeso

¹⁷ Laja lo'o ndyanu ya ca Mileto bi', nda Pablo sca cha' ndyaa slo ngu' cusu' jil'i taju ñati jil'i Jesucristo ca quichi Efeso, si tyaa ngu' slo yu. ¹⁸ Nu lo'o ndyalaa ngu', li' ngulu'u Pablo xi jil'i ngu':

—Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa tsá lo'o nguti'i na' ca loyuu su cuentya Asia re, su ndi'i na' quichi tyi mā —nacui Pablo jil'i ngu'—. ¹⁹ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá ngua'ni na' cña jil'i Jesús tyucui tyiquee na'; ná ngua'ni tyucuaa ti' na' lo'o mā. Lo'o jua'a ngusi'ya tsa na' xqui'ya ñati cuxi loyuu re. Ngua quicha ti' na' nu lo'o ngua ti' nu ngu' judío tya'a na' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'. ²⁰ Jlo ti' mā cha' lcaa tsá tsa cu' ti nclu'u na' lcaa cha' tso'o bi' jil'i mā, cha' taca tyi'i tso'o la cresiya jil'i mā, masi ngulu'u na' jil'i mā nu lo'o ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti, masi ngulu'u na' jil'i mā ca to' tyi scaa ti mā. ²¹ Sca ti cuaya' nchcui' na' lo'o lcaa ngu', masi lo'o ngu' judío tya'a na', masi lo'o xa' la ñati; sca ti cha' ngulu'u na' jil'i lcaa mā, cha' nga'a cha' culochu' mā jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i mā lo'o xñi mā cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na. ²² Lo'o nu juani tsa'a ca Jerusalén, cha' jua'a cua ndatsaa Xtyi'i ycu' Ni' na cha' tsa'a ca ndacua, masi ná nchca cuayá' ti' na' ñi'ya nu caca jna' lo'o tyalaa na' cajua. ²³ Tsa bi' ti cha' jlo ti' na' cha' lcaa quichi su ndya'a na' nacui ngu' cha' cua tejeya' ti ngu' jna', cha' su'ba ngu' jna' ne' chcuá; nacui ngu' cha' lye tsa ca quicha ti' na' ca quichi Jerusalén bi'. Tsa lo cua ti cha' jlo ti' na', cha' jua'a laca cha' nu cua nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na'. ²⁴ Pana ná ntsii na' xqui'ya cha' nu nchcui' ngu' bi', ná ndu'ni cha' jna' masi cujuii ngu' jna'. Sca ti cha' nti' na', cha' tso'o ti tye cña nu nda ycu' Jesús jna', cha' ta na' cha' tso'o jil'i ycu' Ndyosi lo'o xa' ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu.

²⁵ Cua nguta'a na' lo'o cu'mā, cua ngulu'u na' jil'i mā lcaa ña'a cña nu nclyo ycu' Ni; pana juani chañi cha' nu nchcui' na' re, cha' nga'aa ña'a na' jil'i mā chaca quiya'. ²⁶ Bi' cha' nchcui' na' lo'o mā juani, cha' ná ndacui na' qui'ya si chcuna' cresiya jil'i sca ñati tya'a cu'mā. ²⁷ Cua nda na' cha' lo'o mā, lcaa cha nu' ngua ti' ycu' Ndyosi cua'ni Ni lo'o mā; ni sca cha' ná ndyu'u cu meta ti tyiquee na'. ²⁸ Nu juani ntsu'u cha' ña'asi mā jil'i ycu' ca mā, lo'o jua'a ña'asi mā jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo ca quichi tyi mā, cha' cua nda Xtyi'i ycu'

Ndyosi cña jil'i m̄a cha' caca m̄a loo jil'i taju ñati bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu'i nu Xu'na na cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na tya lo'o ngujuii yu lo crusi, nu lo'o ndyalú tañi ycu'i ca yu. ²⁹ Jlo ti' na' cha' nu lo'o nga'aa ndya'a na' ca nde, li' c̄aa ñati cuiñi cha' cua'ni ñu'u jil'i taju ñati tya'a m̄a; ñi'ya ndu'ni tyaala ho'o jil'i sca taju xlya', jua'a cua'ni ñu'u nu ngu' cuiñi bi' jil'i taju ñati tya'a ndya'a m̄a. ³⁰ Lo'o jua'a laja ycu'i ngu' tya'a m̄a tyu'u tucua xi ngu' cuiñi bi'; cha' cuiñi ti culu'u ngu' bi' jil'i lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo, cha' nga'aa tyi'u ti' ngu' ni sca cha' liñi nu cua nchcui' m̄a lo'o ngu'. ³¹ Cui'ya m̄a cuentya lacua. Tyi'u ti' m̄a cha' cua ndya'a sna yija ngulu'u na' jil'i m̄a tsa lo'o talya, lo'o jua'a ntsu'u quiya' ngusi'ya tsa na' xqui'ya cu'm̄a.

³² 'Xtyanu na' jil'i cu'm̄a ya' ycu'i Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i m̄a juani. Taquiya' m̄a jil'i lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o m̄a, la cui' cha' laca nu ndu'ni cha' caca nguula ti' cresiya jil'i m̄a, cha' tlyu tsa laca cha' jil'i ycu'i Ndyosi. Jua'a caca cuayá' ti' m̄a cha' quiña'a tsa cha' tso'o tyacua jil'i m̄a stu'ba ti lo'o lcaa ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i. ³³ Ná ngua ti' na' xñi na' cñi jil'i ngu'; ni late' nu ta ngu' 'na, ná ntaja'a na' xñi na' jil'i. ³⁴ Jlo ti' m̄a cha' ycu'i na' ngua'ni na' cña lo'o ya' ti na' cha' caja cñi cha' tyijj' yu'u jna' chalyuu. Lo'o jua'a tya nda na' xlya'be jil'i ngu' nu ndya'a lo'o na'. ³⁵ Ngua'ni na' jua'a cha' culu'u na' jil'i m̄a ñi'ya nu cua'ni m̄a lo'o ngu' nu ntsu'u tsa cha' nu lyijj' jil'i. La cui' jua'a ntsu'u cha' tyi'u ti' na jil'i cha' nu cua nchcui' ycu'i Jesús nu Xu'na na lo'o na ndi'ya: "Tso'o ntsu'u tyiquee m̄a si ta ngu' sca cha' xlya'be jil'i m̄a, pana tlyu la cha' tso'o laca si ta m̄a sca cha' xlya'be jil'i tya'a ñati m̄a", nacui Jesús ji'na.

³⁶ Lo'o cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngutu sti' ya cha' chcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi; stu'ba ti nchcui' lcaa ya lo'o ycu'i Ni li'. ³⁷ Lo'o jua'a nxi'ya tsa ngu' bi' laja lo'o ngütyi ngu' jil'i Pablo, nchcuicha' ngu' jil'i yu lo'o nchcui' salya' ngu' lo'o. ³⁸ Xñi' tsa ti' ngu' cha' nchcui' Pablo cha' nga'aa ña'a ngu' bi' jil'i yu. Li' ndyaa lo'o latya ngu' bi' jil'i ya tyucuii cha' tyaa ya ne' yaca ni'i chaca quiya'.

21

Tsaa Pablo ca Jerusalén

¹ Nguxtyanu ya jil'i tya'a ya li'. Ndu'u ya ndyaa ya ne' yaca ni'i ca loyuu su cuentya Cos. Ca chaca ts̄a ndyalaa ya ca quich̄i Rodas, lo'o li' ndyalaa ya ca quich̄i Pátara. ² La cui' quich̄i bi' ngujui chaca yaca ni'i jil'i ya nu cua tsaa ti nde loyuu su cuentya Fenicia. Ndyat̄i ya ne' yaca ni'i bi', ndu'u ya ndyaa ya li'. ³ Cua nteje tacui ya cacua ti loyuu su cuentya Chipre, la'a tsu' coca ndyanu yuu btyi bi', cha' tsaa liñi ya ca loyuu su cuentya Siria. Ntsu'u cha' tsaa yaca ni'i ca quich̄i Tiro cha' tyanu yu'ba jil'i ndejua. Lo'o ndyalaa ya quich̄i bi' ndu'u ya ne' yaca ni'i bi', ⁴ ndyaa ya slo taju ñati jil'i Jesucristo nu ndi'i quich̄i bi'; ndyanu ya cati ts̄a lo'o ngu' bi' li'. Nchcui' ngu' bi' lo'o Pablo cha' ná tsaa yu ca quich̄i Jerusalén, cha' cua ngua'ni Xtyi' ycu'i Ndyosi cha' ngua cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya nu caca jil'i Pablo ca quich̄i bi'. ⁵ Lo'o ndye cati tsa, li' ndu'u ya ndyaa ya. Nguxtyucua lcaa tya'a ngu' jil'i ya tyucuii su ndyaa ya to' tyujo'o; lo'o jua'a lcaa nu cuna'a lo'o nu sube jil'i ngu', ndyaa ngu' lo'o ya. Li' ngutu sti' lcaa ya ca to' tyujo'o cha' stu'ba ti chcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi. ⁶ Ngusalya' ngu' lo'o ya, ngütyi ngu' jil'i ya, li' ndyat̄i ya ne' yaca ni'i; cuati nguxtyuu ngu' yaa ngu' nde toni' jil'i ngu'.

⁷ Ndu'u ya quich̄i Tiro ndyaa ya ca quich̄i Tolemaida. Xa' ndu'u ya ne' yaca ni'i li'; nchcuicha' ya jil'i ñati jil'i Jesucristo tya'a na nu ndi'i quich̄i bi', jua'a ndyanu ya lo'o ngu' sca talya ti. ⁸ Ca chaca ts̄a ndu'u ya ndyaa ya tyucuii ca

quichí Cesarea; ndyalaa ya to' tyi Felipe li', la cui' Felipe nu nchcui' lo'o ngu' cha' jii' Jesucristo nu Xu'na na. Nga'a Felipe jii' nu cati tya'a ngu' nu laca cña jii' ñati nu ngusñi cha' jii' Jesús tya clyo. Ndyanu ya slo yu li'. ⁹ Ntsu'u jacua tya'a sñi' Felipe, xcui' cuna'a nu ntucua ycu'i ti laca sñi' yu. Cua nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' jii' nu cuna'a bi', cha' chcui' ngu' cua ña'a ca cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' cha' chcui' ngu' lo'o ñati. ¹⁰ Cua nguti'i ya slo ngu' tyuu tsa, lo'o li' ndyalaa sca nu qui'yu nu naa Agabo; ca loyuu su cuentya Judea ndu'u yu bi'. Sca nu laca tu'ba jii' ycu'i' Ndyosi laca yu bi', tii tsa yu. ¹¹ Lo'o ndyalaa yu ca slo ya, li' ngulo yu juata nu ndyaaca' sii' Pablo, li' ya' yu lo'o quiya' yu ngusca' yu lo'o juata bi'.

—Cua nchcui' Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o na' cha' ñi'ya nu ndyaaca' ycu'i' na', jua'a sca' ngu' judío tya'a na jii' ñati nu ca jii' juata re ca Jerusalén —nacui' Agabo jii' ya—. Tsa lo'o ngu' jii' ñati bi' slo ngu' xa' tsu' cha' xcube' ngu' jii' yu —nacui'.

¹² Ndyuna ya cha' nu nchcui' Agabo, lo'o li' ca ta'a ya lo'o ngu' Cesarea tya'a na, tya'na nchcui' ya lo'o Pablo cha' ná tsa yu ca Jerusalén.

¹³ —¿Ni cha' laca nxi'ya ma? —nacui' Pablo jii' ya li'—. ¿Ni cha' laca ndyu'ni ma cha' ca xñi'i ti' na? —nacui'—. Cua laca cha' tsa'a ca Jerusalén; tyaja'a na' tsa'a, masi lo'o sca' ngu' jna', masi lo'o cujuui' ngu' jna' cajua xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

¹⁴ Ngua cuayá' ti' ya li' cha' ná ngua jii' ya cua'a ya jii' yu.

—Tso'o si caca ñi'ya nu nacui' ycu'i' Ndyosi cha' caca lacua —nacui' ya li'.

¹⁵ Lo'o ngua'ni cho'o ya jii' ya, li' ndu'u ya ndyaa ya ca Jerusalén. ¹⁶ Tyuu tya'a ngu' tya'a na ndyaa lo'o jii' ya cha' culu'u ngu' jii' ya macala ndi'i chaca yu tya'a na nu naa Mnasón. Ngu' Chipre laca nu Mnasón bi'. Cua ngusñi yu cha' jii' Jesús tya sa'ni la, lo'o nu juani ntucua tyi yu ca Jerusalén. Slo yu bi' ndyanu ya li'.

Ndyacua tya'a Pablo lo'o Jacobo

¹⁷ Tso'o ntsu'u tyiquee ñati jii' Jesucristo tya'a na cha' cua ndyalaa ya ca Jerusalén. ¹⁸ Nguxee chaca tsa ndyaa Pablo lo'o ya ca slo Jacobo. Cajua ndyu'u ti'i lcaa ngu' cusu' jii' ngu' tya'a ngusñi na cha' jii' Jesucristo quichí bi'. ¹⁹ Nchcuicha' Pablo jii' ngu' bi', li' nchcui' yu lo'o ngu', ndacha' yu lcaa ña'a cña nu ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o nguti'i ya slo ngu' xa' tsu'. ²⁰ Nu lo'o cua ndyuna ngu' cha' bi', li' ngua'ni tlyu ngu' jii' ycu'i' Ndyosi. Nchcui' ngu' lo'o Pablo li':

—Tso'o tsa lacua —nacui' ngu' jii' yu—. Juani ni, jlo ti' nu'u cha' cua ntsu'u tyuu mil tya'a ngu' judío tya'a na nu ngusñi cha' jii' Jesús tya tsubi' la. Nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' taquiya' lcaa na lo'o tya'a na cua ña'a ca cha' cusu' nu nguxtyanu jyo'o Moisés ji'na cua sa'ni la —nacui' ngu'—. ²¹ Lo'o jua'a cua nquijeloo cha' jii' ngu' cha' ngulo'u nu'u jii' ngu' judío tya'a na nu ndi'i xa' quichí, cha' nga'aa ntsu'u cha' taquiya' ngu' bi' jii' cha' cusu' nu ngusca' jyo'o Moisés bi', ni ná ntsu'u cha' xi'yu ngu' quiji sñi' ngu' cha' culacua ngu'; ngulo'u nu'u cha' ná nga'a cha' cua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ndu'ni na cha' laca na ngu' judío, nacui' ngu'. ²² ¿Na laca cua'ni na lacua? Ná tyiquee' tyu'u ti'i lcaa ngu' judío tya'a na, lo'o caja cha' jii' ngu' cha' cua ndyalaa nu'u quichí re. ²³ Bi' cha' ta ya sca cuji lo'o nu'u ñi'ya nu cua'ni nu'u juani. Cua ndi'i jacua tya'a ngu' qui'yu re nu cua ngüñi sca cha' jii' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi. ²⁴ Tsa lo'o nu'u jii' ngu' bi', cha' stu'ba ti cua'ni lyiji ma cha' nu cua ngüñi jii' ngu' bi' lo'o ycu'i' Ndyosi. Nu'u cui'ya lcaa na nu nga'a cha' caca msta jii' ngu' ne' laa. Li' taca xi'yu ngu' quicha' hique ngu' lo'o cua ndye cha' bi'. Caca cuayá' ti' lcaa ngu' li', cha' lo'o nu'u ndaquiya' nu'u jii' lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o

cusu' ji'na, cha' si'i cha' liñi nu cua nchcui' ñati jinu'u li'. ²⁵ Lo'o nu ngu' xa' tsu' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesucristo ni, cua nguscua ya sca quityi cha' tsaa slo ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na. Nguscua ya cha' ndi'ya: ná tso'o cacu ngu' cuaña' na'ni nu cua nda ngu' cha' cata msta ji'i jo'ó, ni ná tso'o cacu ngu' tañi, ni ná tso'o cacu ngu' na'ni nu ná ndyalú tso'o tañi ni' lo'o ndyujuii ngu' ji'i, ni ná tso'o chca'a ngu' lo'o ñati nu si'i clyo'o ngu'.

Ngusñi ngu' ji'i Pablo preso to' laa tlyu

²⁶ Ca chaca tsa, li' ndyaa lo'o Pablo ji'i nu jacua tya'a ñati bi', ngua'ni lubii ngu' ji'i ycu'i' ca ngu' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi. Li' ndyaa ngu' ne' laa tlyu, cha' cacha' ngu' ji'i ngu' bi' ni tsa tye tyuco'o tsa ji'i ngu' lo'o tya'a ngu', cha' li' taca caa ngu' ne' laa jua, caa lo'o ngu' msta nu ta ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi li'.

²⁷ Cua tya'a ti cati tsa, cua tye ti cña ji'i ngu'. Pana cua ntsu'u xi ngu' judío nu laca tyi ca Asia, lo'o jua'a cua na'a ngu' bi' ji'i Pablo su ndya'a yu ne' laa tlyu bi'. Hora ti ngua'ni cuii' ngu' bi' sca cuentyu lo'o ngu' quichi, cha' caca ñasi' ngu' ji'i Pablo li'. ²⁸ Ngusi'ya ngu' judío bi' ji'i ngu' quichi li'.

—Cu'ma ngu' Israel tya'a na —nacui' ngu'—, xtyucua ma ji'i ya —nacui' ngu'—. Cua ngulu'u nu qui'yu re ji'i ngu' lcaa quichi su nguta'a yu cha' ná tso'o na nu laca na ngu' judío; ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i cha' nu nguscua jyo'o Moisés, lo'o jua'a ná tso'o laa tlyu re, nacui' yu re. Lo'o chaca cha' ni, cua ndyaa lo'o yu re ji'i ngu' xa' tsu' ne' laa tlyu re cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i laa su ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi.

²⁹ Nhcui' ngu' jua'a cha' cua na'a ngu' ji'i Pablo ndya'a lquichi lo'o Trófimo, sca ngu' Efeso. Ngua' ti' ngu' li', cha' cua ndyaa lo'o yu ji'i ne' laa tlyu bi'.

³⁰ Nxna lijya lcaa ngu' quichi li', cha' tejeya' ngu' ji'i Pablo. Hora ti ngulo'o ngu' ji'i yu ne' laa, ndacu' ngu' to' laa li'. ³¹ Ngua' ti' ngu' cujuui' ngu' ji'i Pablo; pana ndyaa xi xa' la ngu' slo nu xu'na sendaru ngu' romano, ndyaa cacha' ngu' ji'i cha' lye tsa nxuu' tya'a lcaa ngu' quichi. ³² Bi' cha' ngulo nu xu'na sendaru bi' cña ji'i capitán ji'i cha' tsa lo'o ngu' ji'i ña'a latya sendaru, tsaa ngu' lo'o ycu'i' xu'na ngu' bi' ca su ndi'i ngu' quichi. Ngusna ngu' ndyaa ngu' su ndyu'u ti'i lcaa ngu' quichi li'. Nga'aa ngujui'i ngu' quichi ji'i Pablo lo'o na'a ngu' ji'i sendaru lo'o xu'na sendaru bi' lijya. ³³ Li' ndyaa xu'na sendaru bi' cacua ti slo nu Pablo bi'; ngulo cña cha' tejeya' sendaru ji'i yu, cha' sca' ngu' ji'i yu lo'o tucua tya'a carena chcuá. Li' nchcuane xu'na sendaru bi' ji'i ngu' quichi, cha' caca cuayá' ti' ycu'i' tilaca laca preso bi' ji'i, ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u ji'i yu. ³⁴ Pana nxi'ya tsa ngu' quichi ndi'i ngu' li'; nxi'ya tsaca ngu' lo'o nxi'ya chaca ngu', bi' cha' ná jlo ti' xu'na sendaru bi' na laca ngua ji'i ngu'. Li' ngulo cña cha' tsaa lo'o sendaru ji'i Pablo ca to' tyi sendaru. ³⁵ Lo'o cua ndyalaa sendaru su tyacui lo ndyia' to' ni'i ji'i ngu', li' ngusñi sendaru ji'i Pablo, ngüi'ya cua ngu' ji'i yu cha' ñasi' tsa ngu' quichi ji'i yu. ³⁶ Tlyu tsa taju ñati nu ndyaa lca'a ji'i sendaru.

—Cujuii clya ma ji'i —nacui' ngu' bi' ji'i sendaru bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' quichi ñi'ya ngua ji'i yu

³⁷ Cua tyati' ti ngu' toni'i ji'i sendaru, li' nchcui' Pablo lo'o xu'na sendaru bi':

—Cusu', cua'ni cha' tso'o ta nu'u chacuayá' chcu'i' na' xi —nacui' Pablo ji'i.

—¿Ha nchca jinu'u chcu'i' cha' griego? —nacui' xu'na sendaru ji'i Pablo li'.

—Nchca 'na —nacui' Pablo.

38 —¿Ha si'i nu'u laca nu ngu' Egipto nu ngua loo ji'i ngu' nu ngusuu tya'a lo'o gobierno tsubi'? —nacu'i ji'i Pablo—. ¿Ha si'i nu'u ndyaa lo'o ji'i jacua mil tya'a ñati cuxi ca lo nati' btyi'?

39 —Si'i na' —nacu'i Pablo—. Ngu' judío laca na'. Tarso naa quichi tyi na', la cui' sca quichi tlyu xi ca loyuu su cuentya Cilicia —nacu'i—. Cua'ni nu'u cha' tso'o ta nu'u chacuayá' jna' chcu'i na' xi lo'o ngu' quichi re juani.

40 Li' nda xu'na sendaru chacuayá' chcu'i Pablo, bi' cha' ndatu yu lo ndyia' quee bi' li', ngutacui ya' yu cha' ca ti nu ngu' quiña'a bi'. Lo'o ngua ti ngu', li' cha' hebreo nchcu'i Pablo lo'o ngu', cha' bi' laca cha'cña ji'i ngu' judío.

22

1 —Cu'ma ngu' cusu', ngu' tya'a na' —nacu'i Pablo ji'i ngu'—, cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcu'i na' lo'o ma —nacu'i—, si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycu'i ca na' lo'o chcu'i na' lo'o ma.

2 Ndyuna ngu' judío cha' nchcu'i Pablo cha'cña ji'i ngu' lo'o ngu', bi' cha' ti ti ndi'i ngu' laja lo'o nchcu'i yu:

3 —Tya'a cu'ma ngu' judío laca na' —nacu'i Pablo ji'i ngu'—. Quichi Tarso ngula na' ca loyuu su cuentya Cilicia; tiya' la ndyalaa na' quichi Jerusalén re, cha' ngua tsa'a na' slo mstru Gamaliel li'. Tso'o ngua tsa'a na' lcaa cha' na' nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na nu nscua lo quityi. Tyucui tyiquee na' ngua ti' na' taquiya' na' lcaa cha' ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' ñi'ya nu ndyu'ni ma tsa juani. 4 Cua sa'ni la lo'o ycu'i na' lca'a cusu' na' ji'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo, cha' cuju'i na' ji'i ngu'. Ntejeya' na' ji'i ngu' bi', masi ngu' quiyu, masi ngu' cuna'a, ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcu'a. 5 Jlo ti' xu'na sti jo'ó, lo'o jua'a ngu' cusu' quichi re ni, jlo ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' tua nda ngu' quityi jna' nu nguscua ngu' cha' tsa'a slo ngu' judío tya'a na ca quichi Damasco. Ndyaa na' ca bi' cha' clyana la na' ji'i ñati nu cua ngusni cha' ji'i Jesucristo, cha' tya' lo'o na' ji'i ngu' bi' nde Jerusalén re, cha' xcube' ma ji'i ngu' bi'.

Nda Pablo cha' lo'o ngu' ñi'ya nguxcutsa'a Jesús cresiya ji'i yu

6 Ndyaa na' tlyu'cu'i, cua tyalaa ti na' ca quichi Damasco bi'. Nde hora ngua, lo'o tsi tsiya' ca ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu'i Ndyosi nde cua; tyucui ña'a lo yuu su ndu na' ngujui'i xee bi'. 7 Ncluyú na' tyucui li', ndyuna na' cha' nchcu'i sca ñati lo'o na': “Saulo, Saulo”, nacui yu, “¿ni cha' laca nxuu tya'a nu'u lo'o na'?” 8 “¿Tilaca laca nu'u, cusu'?” nacui na' ji'i li'. “Jesús Nazaret laca na'”, nacui yu jna'. “Nxuu tya'a nu'u lo'o ycu'i na', bi' cha' nchca quicha ti na'.” 9 Cua na'a ngu' nu ndyaa lo'o na' xee bi'. Ndyutsi tsa ngu' li', masi ná ndyuna ngu' cha' nu nchcu'i Jesús lo'o na'. 10 “¿Na laca nu nti' nu'u cha' cua'ni na', Xu'na?” nacui na' ji'i Jesús li'. “Tyatu nu'u”, nacui nu Xu'na na jna', “tsaa nu'u ca quichi Damasco. Ndejua ndi'i sca ñati nu culu'u jinu'u lcaa ña'a cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u.” 11 Ngua cuityi' na' xqui'ya xee tlyu bi' li', bi' cha' nu ngu' tya'a ndyaa na' bi', ngusni ngu' ya' na' cha' tsa'a la ya tyucui nde quichi Damasco bi'.

12 Ndi'i sca nu cusu' nu naa Ananías quichi bi', nu ndaquiya' tsa ji'i lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi sa'ni. Lcaa ngu' judío tya'a na nu ndi'i quichi Damasco ni, nchcu'i ngu' cha' tso'o tsa tyiquee nu Ananías bi'.

13 Ndyalaa nu cusu' ni' slo na' li': “Saulo tya'a na”, nacui yu jna', “cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tyaala cloo nu'u chaca quiya' juani”. Hora ti ndyaala cloo na' chaca quiya', na'a na' ji'i ycu'i Ananías li'. 14 “Ycu'i Ndyosi nu ngua'ni tlyu sti na ji'i, bi' laca nu ngusubi jinu'u cua sa'ni la”, nacui Ananías jna'. “Ngusubi ycu'i Ni jinu'u cha' ca cuayá' ti' nu'u ña'a cha' nu nti' ycu'i Ni, cha'

ña'a nu'u jii' ycu' nu liñi ca, cha' cuna nu'u cha' nu chcu' Ni lo'o nu'u", nacuj jna'.¹⁵ "Ntsu'u cha' tsaa nu'u slo lcaa ñati cha' cacha' nu'u jii' ngu' lcaa ña'a cha' nu cua na'a nu'u, lcaa ña'a cha' jii' ycu' Ndyosi nu cua ndyuna nu'u.¹⁶ Nga'aa ntsu'u cha' jatya la nu'u ca nde; tyatu clya nu'u juani; cua ngüityi ycu' Ni qui'ya nu ntsu'u jinu'u, xqui'ya cha' ngusñi nu'u cha' jii' Jesús. Lo'o li' tyucuatya ngu' jinu'u." Jua'a nchcu' Ananías lo'o na' li'.

Ndyaa Pablo slo ngu' xa' tsu'

¹⁷ Nu lo'o ngxutyuu na' nde Jerusalén, li' ndyaa na' ne' laa tlyu jua cha' chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi. Ñi'ya nti' si nchcu' sca xcalá na,¹⁸ jua'a cua na'a na' jii' ycu' nu Xu'na na. "Tyaa clya nu'u", nacuj nu Xu'na na jna', "tyu'u nu'u quichi Jerusalén re; yaa clya nu'u", nacuj Ni, "cha' ná jlyu ti' ngu' nde lo'o chcu' nu'u cha' jna' lo'o ngu'." ¹⁹ "Xu'na", nacuj na' jii' nu Xu'na na li', "jlo ti' ngu' quichi re cha' nguta'a na' ne' laa lcaa quichi, cha' ngusñi na' jii' ngu' nu ntsu'u cha' jii' lo'o nu'u, ngusu'ba na' jii' ngu' bi' ne' chcu, ngujui' na' jii' ngu' bi'." ²⁰ Nu lo'o ngu' quee jii' Esteban, ndyalú tañi yu; ndyujui' ngu' jii' yu xqui'ya cha' liñi nchcu' yu cha' jinu'u lo'o ngu'. Lo'o na' ni, stu'ba ti ndu na' lo'o ngu' bi' li', nguna'asi na' ste' ngu' nu ndyujui' jii' yu. Tso'o nti' na' tyempo bi', nu lo'o na'a na' cha' cua ngujui' yu bi'." Jua'a nchcu' na' lo'o ycu' Ndyosi ne' laa bi'. ²¹ "Tyaa nu'u juani", nacuj ycu' nu Xu'na na jna' li'. "Culo na' cña jinu'u cha' tsaa nu'u xa' quichi tyijyu' la, cha' culu'u nu'u jii' xa' ñati; nga'aa si' jii' ngu' judío tya'a nu'u ti culu'u nu'u."

Ntsu'u Pablo preso jii' xu'na sendaru

²² Lo'o ndyuna ngu' quichi cha' bi', nga'aa nti' ngu' cuna la ngu' cha' li'. Nxi'ya lo'o tsa ngu' jii' sendaru cha' ñasi' ngu':

—Cujui ma' jii' nu qui'yu re —nacuj ngu'—. Nga'aa tso'o cha' tyi' yu chalyuu.

²³ Cui' ngusi'ya lo'o ngu' jii' Pablo li', ngusaa' ngu' ste' ycu' ca ngu', ngusñi ngu' yuu ngu' nde cua cha' ñasi' tsa ngu'. ²⁴ Bi' cha' ngulo xu'na sendaru cña cha' tsaa lo'o sendaru jii' preso ni'i, cha' quiji' sendaru jii' yu lo'o juata nu ntsu'u chcu' laja. Cua'ni ngu' jua'a ngua ti' xu'na sendaru, cha' li' tyaja'a yu cacha' yu ña'a cha' cuxi nu ngua'ni yu, cha' ngusi'ya tsa ngu' quichi xqui'ya cha' bi'. ²⁵ Cua ngusca' ngu' jii' yu cha' quiji' juata ngu' jii' yu, lo'o li' nchcu' Pablo lo'o nu capitán bi':

—¿Ha ntsu'u chacuayá' jii' ma' quiji' ma' jii' sca ngu' romano? —nacuj Pablo jii' capitán—. ¿Ha si' na' cua'ni cuayá' ngu' tisiya jii' ngu' romano clyo?

²⁶ Hora ti ngusna capitán ndyaa nda xi cha' lo'o xu'na sendaru li':

—Cui'ya nu'u cuentya ñi'ya ña'a' cua'ni nu'u lo'o nu qui'yu jua —nacuj capitán jii' xu'na—. Sca ngu' romano laca yu.

²⁷ Hora ti lijya nu xu'na sendaru bi' slo Pablo li'.

—¿Ha chañi cha' nu'u laca ngu' romano? —nacuj jii' Pablo.

—Chañi —nacuj Pablo jii'.

²⁸ —Quiña'a' tsa caya' nda na' cha' laca na' ngu' romano —nacuj xu'na sendaru li'.

—Ná lo'o caya' nda na', cha' ngu' romano laca sti na' —nacuj Pablo jii'.

²⁹ Nu sendaru nu ndi' slo yu cha' quiji' ngu' jii' yu ni, hora ti ndatsu' ngu' lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcu' yu. Li' cua ndyutsi' tsa xu'na sendaru cha' cua ngulo cña jii' ngu', cha' ngusca' ngu' jii' sca ngu' romano, masi ná lo'o chacuayá' jii' ycu' bese.

Ndu Pablo slo ngu' nu laca loo jii' ngu' judío

³⁰ Ca chaca tsá tya nti' xu'na sendaru ca cuayá' ti' ni qui'ya laca nu ngusta ngu' judío bi' jil' Pablo. Ngusatí' ngu' carena chcuá nu ndyaaca' Pablo li'. Ngulo xu'na sendaru bi' cña jil' sti jo'ó tlyu lo'o jil' lcaa ngu' cusu' cha' tyu'u ti' ngu' se'í ti. Li' ndyaa lo'o jil' Pablo ca slo ngu' bi'.

23

¹ Cua ndyu'u ti' lcaa ngu' cusu' bi'. Li' ña'a tsa Pablo jil' ngu' cusu' nu cua'ni cuayá' jil' yu.

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacuj Pablo jil' ngu' li'—, lcaa tsá tso'o ndi' na'. Lubii cresiya jna' cuentya jil' ycuí' Ndyosi.

² Ananías naa nu laca xu'na sti jo'ó bi'; li' ngulo nu Ananías bi' cña jil' ngu' nu ndu cacua ti cha' quiji' ya' ngu' tu'ba Pablo.

³ —La cui' jua'a quiji' ycuí' Ndyosi jinu'u tu'ni —nacuj Pablo jil' xu'na sti jo'ó bi' li'—. Cuiñi nu'u. ¿Ha liñi tsa ndu'ni nu'u nti'? Nde ndyu'ni cuayá' ma jna' cuentya jil' chacuayá' nu ntsu'u jil'na, pana cua ngulo nu'u cña cha' quiji' ya' ngu' tu'ba na', masi ná ntsu'u chacuayá' cua'ni nu'u jua'a.

⁴ Nhcui' ngu' nu ndu cacua ti lo'o Pablo li'.

—¿Ha nhcui' suba' nu'u lo'o xu'na sti jo'ó nu laca cña jil' ycuí' Ndyosi? —nacuj ngu' jil' Pablo.

⁵ —Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacuj Pablo—, ná jlo ti' na' si xu'na sti jo'ó laca jua. Ná tso'o cha' nu nhcui' na' si jua'a, cha' cua nscua sca cha' lo quityi jil' ycuí' Ndyosi ndi'ya: “Ná hcui' cuxi ma jil' xu'na ma”.

⁶ Pana ngua cuayá' ti' Pablo li' cha' nga'a ngu' fariseo, lo'o jua'a nga'a xi ngu' saduceo laja ngu' cusu' bi'. Cuij nhcui' Pablo chaca quiya' li'.

—Cu'ma ngu' cusu' tya'a na' —nacuj yu jil' ngu'—, ngu' fariseo laca na' —nacuj Pablo—, lo'o jua'a ngu' fariseo ngua sti na'. Ndyu'ni cuayá' ma jna' xqui'ya cha' jlya ti' na' cha' ntsu'u cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya' ca nde loo la.

⁷ Nu lo'o ndyuna ngu' cha' bi', li' ngxulyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'; ngu' fariseo nxuú tya'a lo'o ngu' saduceo li'. ⁸ Ná jlya ti' ngu' saduceo cha' tya taca tyu'ú sca ñati chaca quiya' lo'o cua ngujui, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u xca jil' ycuí' Ndyosi, ni ná jlya ti' ngu' cha' ntsu'u cui'; pana ngu' fariseo ni, jlya ti' ngu' lcaa cha' bi'. ⁹ Bi' cha' lye tsa nxuú tya'a ngu' bi'. Lo'o li' ndyatú xi ngu' fariseo nu nslo tso'o jil' quityi jil' ycuí' Ndyosi.

—Ná ngua'ni nu qui'yu re cha' cuxi —nacuj ngu' bi'—. Ná tso'o xuu tya'a na lo'o ycuí' Ndyosi si chañi cha' cua nhcui' sca cui' tso'o lo'o yu re, si cua nhcui' sca xca jil' ycuí' Ndyosi lo'o yu.

¹⁰ Lye la nxuú tya'a ngu' xqui'ya cha' bi' li'. Ngulacua tsa ti' xu'na sendaru si cujuui ngu' jil' Pablo, bi' cha' ngulo cña jil' sendaru cha' tejeya' ngu' jil' Pablo, cha' xa' tsaa lo'o ngu' jil' yu ca to' tyi sendaru chaca quiya'.

¹¹ Lo'o ngua talya lye, li' ndyalaa ycuí' nu Xu'na na slo Pablo.

—Cua'ni tlyu tyiquee nu'u Pablo —nacuj Ni—. Ñi'ya cua nhcui' nu'u cha' jna' nde quichi' Jerusalén re, jua'a ntsu'u cha' hcui' nu'u cha' jna' ca quichi' Roma.

Ngua ti' ngu' cujuui ngu' jil' Pablo

¹² Lo'o cua nguxe chaca tsá, li' ngüñi cha' jil' ngu' judío lo'o tya'a ngu' cha' cujuui ngu' jil' Pablo. Ndi'ya ngua'ni ngu' jura li'.

—Ña'a ycuí' Ndyosi jil'na cha' chañi ca cha' ná cacu na ná co'o na tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui na jil' nu Pablo bi' —nacuj ngu' jil' tya'a ngu'.

13 Cua ntsu'u tu'ba tya'a ñati nu ngua ti' cua'ni cña cuxi bi'. 14 Bi' cha' ndyaa ngu', nchcui' ngu' lo'o sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' quichi bi':

—Cua ngüñi cha' ji'i ya lo'o ycu'i Ndyosi —nacui' ngu' ji'i ngu' nu laca loo—. Nchcui' ya lo'o Ni cha' ná cacu ya tsiya' ti ña'a cuayá' nu cua ndyujui ya ji'i nu Pablo bi' —nacui' ngu'—. 15 Bi' cha' juani, lca cu'ma ngu' cusu' lo'o ngu' tsiya, ña ma ji' xu'na sendaru bi' cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo ma chaca quiya'. Ta ma cha' lo'o ngu' cha' tya nti' ma cua'ni cuayá' ma la xi ji'i yu bi'. Li' tsaa ya chca'a cuaana ya to' tyucui, cha' cujuui ya ji'i yu laja lo'o tyeje tacui ngu' lo'o yu li'.

16 Laja li' cua ngujui cha' ji'i sñi' tya'a Pablo, ña'a cha' nu nchcui' ngu' bi'. Yala ti ndyaa yu cuañi' bi' to' tyi sendaru cha' ta yu cha' lo'o chi tya'a yu. 17 Li' ngusi'ya Pablo ji'i sca capitán:

—Cua'ni cha' tso'o tsaa lo'o ji'i yu cuañi' re ca slo xu'na ma —nacui' Pablo ji'i—. Ntsu'u sca cha' nu ta yu lo'o nu laca xu'na ma.

18 Ndyaa lo'o capitán ji'i yu cuañi' bi' slo xu'na ngu' li':

—Cua ngusi'ya Pablo jna' —nacui' capitán ji'i xu'na—, nu Pablo nu ntsu'u ne' chcuá —nacui' capitán—. Nacu' yu 'na cha' caa lo'o na' ji'i yu cuañi' re slo nu'u, cha' ntsu'u sca cha' nu nti' chcu' lo'o nu'u.

19 Ntejeja' xu'na sendaru ya' yu cuañi' bi' li', ndyaa lo'o ji'i su ná cuna xa' ñati cha' nu chcu':

—¿Ha ntsu'u sca cha' nu nti' nu'u chcu' lo'o na'? —nacui' xu'na sendaru ji'i yu cuañi' bi' li'.

20 —Cua ngüñi cha' ji'i nu ngu' judío bi' lo'o tya'a ngu' cha' ña ngu' cha' clyu ti' jinu'u, cha' caa lo'o nu'u ji'i Pablo ca slo ngu' tsiya bi' la quee —nacui' yu cuañi' bi' ji'i xu'na sendaru li'—. Chcu' ngu' lo'o nu'u cha' tya nti' la ngu' cua'ni cuayá' ngu' xi ji'i Pablo slo ngu'. 21 Cha' cuiñi laca bi'. Cua ntsu'u masi tu'ba tya'a ñati nu ntajaty ngu' ji'i ma cuaana ti to' tyucui bi'; cua nchcui' ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi cha' ná cacu ngu' ná co'o ngu' tsiya' ti, ña'a cuayá' nu cua ndyujui ngu' ji'i nu Pablo bi'. Lo'o jua'a cua laca ndi'i ngu' juani, ntajaty ngu' cha' chcu' ngu' lo'o nu'u.

22 Li' ngulo xu'na sendaru cña ji'i yu cuañi' bi', cha' ná cacha' ji'i xa' ñati cha' nu cua nda lo'o sendaru. Li' ngusalya' yu cuañi' bi' lo'o xu'na sendaru, ndu'u ndyaa.

Nda xu'na sendaru ji'i Pablo cha' tsaa yu ca slo Félix nu laca gobernador

23 Lo'o li' ngusi'ya xu'na sendaru ji'i tucua tya'a capitán cha' caa ngu' slo. Ngulo cña ji'i capitán bi', cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i ngu' cha' tsaa ngu' lo'o quiña'a tya'a sendaru ca quichi Cesarea; nacui' cha' hora cua caa nde talya tsaa ngu'. Tsaa lo'o ngu' ji'i tucua siyento tya'a sendaru nu tya'a quiya' ti, lo'o jua'a tya xna yala tyi tya'a sendaru nu tyucua hichu' cuayu ti, lo'o jua'a tya tyucuaa siyento tya'a sendaru nu tya'a lo'o clya chcuá, tsaa lo'o ngu' ji'i li'. 24 Lo'o jua'a ngulo cña cha' cua'ni cho'o ngu' ji'i cuayu nu tyucua Pablo. Ntsu'u cha' cua'a tso'o sendaru ji'i Pablo tyucui ña'a cuayá' nu tyalaa tso'o ti yu ca slo gobernador Félix. 25 Li' nguscua xu'na sendaru sca quityi cha' tsaa slo nu Félix bi'; ndi'ya nchcui' quityi bi':

26 “Claudio Lisias nscua quityi re cha' tsaa slo nu'u, gobernador Félix, cha' nu'u laca loo. Xlyo ni'i. 27 Cua ntejeja' ngu' judío ji'i nu qui'yu re, cua cujuui ti ngu' ji'i yu lo'o ndyalaa na' lo'o sendaru. Ngua ti na' cha' ngu' romano laca yu re, bi' cha' ngulo na' ji'i yu ya' ngu' cuxi bi'. 28 Lo'o li' ngua ti' na' ca cuayá' ti' na' ni qui'ya ntsu'u ji'i yu lo'o ngu', bi' cha' ndyaa lo'o na' ji'i yu ca slo ngu' nu laca loo ji'i ngu' judío. 29 Li' ngua cuayá' ti' na' cha' cua ngusta ngu' qui'ya ji'i yu cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i tya'a ngu' judío ti, pana ná ntsu'u

cha' cujuui ngu' ji'i yu, ná ntsu'u cha' su'ba ngu' ji'i yu ne' chcuá. ³⁰ Li' ngua tii na' cha' cuaana ti cua ngüiñi cha' ji'i tyuu tya'a ngu' judío cha' cujuui ngu' ji'i yu re, bi' cha' nda na' ji'i yu lijya yu slo nu'u juani. Ngulo na' cña ji'i nu ngu' judío bi', cha' caa ngu' ca slo nu'u cha' sta ngu' qui'ya ji'i yu re, si ntsu'u sca qui'ya ji'i yu cuentya ji'i ngu'. Tsa lo cua ti cha' nscua na' juani." Jua'a nguscua nu xu'na sendaru bi' lo quityi.

³¹ Ñi'ya nu ngulo xu'na sendaru cña ji'i ngu', jua'a ngua cha' bi' li'. Lo'o ngua talya, li' ndyaa ngu' ndyaa qui'ya ngu' ji'i Pablo, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu ca quichi Antipatris. ³² Ca chaca tsa nguxtyuu sendaru nu ndya'a quiya' ti, ñaa ngu' nde to' tyi ngu'. Tya ndyaa la ngu' nu ntucua hichu' cuayu bi', ndyaa lo'o ngu' ji'i Pablo tyucui. ³³ Ndyalaa ngu' ca quichi Cesarea li', nda ngu' quityi ji'i gobernador, lo'o jua'a nguxtyanu ngu' ji'i preso slo nu cusu' bi' li'. ³⁴ Nchcui' gobernador lo quityi bi', li' nchcuane ji'i Pablo ma ngu' laca. Nguxacui Pablo cha' ji'i li':

—Loyuu su cuentya Cilicia ndi'i quichi tyi na' —nacui Pablo.

³⁵ —Ña'a na' ñi'ya caca cha' jinu'u lo'o caa ngu' bi' slo na' cha' sta ngu' qui'ya jinu'u —nacui gobernador ji'i Pablo.

Lo'o li' ngulo nu gobernador bi' cña ji'i sendaru cha' tyi' ngu' sendaru cua ji'i Pablo ca toni'i cña su ngutucua jyo'o rey Herodes cua sa'ni la.

24

Ndacha' Pablo ji'i Félix ñi'ya ngua ji'i yu

¹ Lo'o cua ndya'a ca'yu tsa, li' ndyalaa Ananías nu xu'na sti jo'ó bi'; ndyalaa yu lo'o ngu' cusu' lo'o sca ñati nu laca tu'ba nu naa Tértulo. Li' ndyaa ngu' bi' slo gobernador cha' sta ngu' qui'ya ji'i Pablo, ² bi' cha' ngulo gobernador cña ji'i sendaru cha' caa lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo. Li' nchcui' Tértulo bi' lo'o Félix nu laca gobernador bi':

—Cha' clyu ti' tyu'u jinu'u, cusu', chcui' ya xi lo'o nu'u —nacui Tértulo—. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' xcui' cña tso'o ndu'ni nu'u lo'o laca nu'u loo loyuu chalyuu re. Tso'o ti ndi'i ya, cha' tso'o tsa jlo ti' nu'u ñi'ya culo nu'u cña ji'i ya —nacui—. ³ Bi' cha' tso'o ntsu'u tyiquee ya, nxñi ya cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'ni nu'u lo'o ya, macala ndyu'ni nu'u cña. Lo'o nu juani ndyu'ni chi ya loo nu'u, cusu' —nacui—. ⁴ Cui'ya cha' clyu ti' ji'i ya, masi sca hora ti culo laja nu'u xi; cua'ni nu'u sna Ndyosi cuna xi lo'o chcui' na' sca cha' re lo'o nu'u. ⁵ Cua lijya ya ca nde cha' cacha' liñi ya jinu'u lcaa ña'a cña cuxi nu ngua'ni yu re. Nslo ya ji'i yu re cha' suba' tsa nchcui' yu, lya' tsa ti' yu. Nsu'ba yu cha' cusu' ji'i ñati lcaa quichi su ndya'a yu slo ngu' judío tya'a ya, cha' yu re laca loo ji'i taju ngu' nazareno. ⁶ Ngua ti' yu tsa lo'o yu ji'i xi ngu' xa' tsu' ca ne' laa ji'i cuare, ca su ná ntsu'u chacuayá' cha' tsa xa' ñati; bi' cha' ntejeja' ya ji'i yu, ndyaa lo'o ya ji'i yu cha' ca cuayá' ji'i yu lo'o ya xqui'ya cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya. ⁷ Li' ndyalaa Lisias nu xu'na sendaru quichi bi'. Tyaala tsa ngua bi' lo'o nguxlyaa' ji'i nu Pablo bi' ya' ya, ndyaa lo'o ngu' ji'i yu li'. ⁸ Ngulo Lisias cña ji'i ya cha' caa yu slo nu'u cha' sta ya qui'ya ji'i yu ca nde. Tso'o la si xcuane nu'u ji'i yu si cha' liñi nchcui' ya ji'i yu.

⁹ Lo'o jua'a nchcui' nu ngu' judío nu ndu' lo'o Tértulo bi', cha' liñi tsa cha' nu nchcui' Tértulo cuentya ji'i Pablo. ¹⁰ Nda gobernador chacuayá' chcui' ycu'i Pablo li':

—Tso'o ntsu'u tyiquee na' si caca cua'ni lyaá na' ji'i ycu'i ca na' laja lo'o chcui' na' lo'o nu'u —nacui Pablo ji'i Félix bi'—. Cua jlo ti' na' cha' cua tyuu yija laca nu'u loo ji'i nación re —nacui—. ¹¹ Liñi cha' nu nchcui' na' re, taca

ca cuayá' ti' nu'u cha' liñi tsa laca cha' bi'. Cua tii tyucuaa ti tsá ntsu'u lo'o ndyalaa na' nde quichí Jerusalén cha' cua'ni tlyu na' jilí ycuí' Ndyosi. ¹² Ná ngxulyú na' cha' hichu' ñati; ná ngua'ni cuxi na' lo'o ñati, masi ne' laa tonu, masi xa' ne' laa, masi laja quichí ti, ná nchcui' na' cha' cuxi lo'o ñati li'. ¹³ Qui'ya laja ti ngusta ngu' re 'na. Ná tucui ndú nu taca chcuí' cha' liñi laca cha' nu nchcui' ngu' re jna'. ¹⁴ Chañi laca cha' ndu'ni tlyu na' jilí ycuí' Ni, la cui' ycuí' Ndyosi bi' laca nu ngua'ni tlyu jyo'o cusu' jilí ya jilí Ni. Lo'o jua'a cua ngusñi na' cha' cucui nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o na nu ngua tsubi' ti, masi nchcui' ngu' re cha' cha' cuiñi laca bi'. Pana ña'a ti tya ndaquiya' na' jilí lcaa cha' nu nguscua jyo'o Moises lo quityi sa'ni, lo'o jua'a ndaquiya' na' jilí lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jilí ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni. ¹⁵ Ñi'ya nu jlyu ti' ngu' judío re, jua'a jlyu ti' na'. Chañi cha' cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya', masi ñati tso'o ngua jyo'o bi', masi ñati cuxi ngua ngu'; ¹⁶ bi' cha' nti' na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o laja lo'o ndi' na' chalyuu, cha' ná caja ñi'ya nu cutsii na' ca slo ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ná cutsii na' slo ñati ti li'.

¹⁷ Tyuu yija ndya'a na' xa' quichí tyijyu' la, lo'o tsubi' ti ngxutyuu na' ndyalaa na' nde loyuu su ndi' quichí tyi ya chaca quiya', cha' ta na' sca msta nu xtyucua xi jilí ngu' ti' nde jua, la cui' msta nu cua nda ngu' tyijyu' cha' tsaa slo ngu' ti' bi'. Lo'o jua'a na', ngua ti' na' cha' ta na' sca msta jilí ycuí' Ndyosi. ¹⁸ Ñi'ya nu nscua cha' cua'ni ya cha' laca ya ngu' judío, jua'a ngua'ni lubii na' jilí ycuí' ca na' cha' ts'a'a ne' laa. Nga'a na' ne' laa tonu li', nda na' msta bi'; ti ti nguti' na' ne' laa, ná ndi' quiña'a ñati. Lo'o li' ndyalaa xi ngu' judío tya'a ya nu ca tyi loyuu su cuentya Asia, na'a ngu' bi' jna' li'. ¹⁹ ¿Ni cha' laca ná ñaa ngu' bi' ca nde cha' sta ngu' qui'ya jna' lacua, si chañi cha' ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu'? ²⁰ Masi ná ñaa ngu' bi', pana taca xcuaue nu'u jilí ngu' re ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jna', nu nquijeloo jilí ngu' tisiya nu lo'o ndu' na' slo ngu' nu laca loo bi'. ²¹ Ná jlo ti' na' si chcuí' ngu' cha' cuxi ngua cha' bi', nu lo'o cuji nchcui' na' lo'o ngu' ndi'ya: “Ndyu'ni cuayá' ma jna' juani xqui'ya cha' jlyu ti' na' cha' chañi, cua'ni ycuí' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'”, nacui na' jilí ngu' li'.

²² Ndyuna Félix lcaa cha' nu nchcui' Pablo, lo'o li' ná ntaja'a yu cua'ni cuayá' yu jilí Pablo la cui' ts'a bi'; jlo ti' Félix ñi'ya nu nchca jilí ñati nu ntsu'u cha' jilí lo'o Jesucristo, bi' cha' ca tiya' la ngua ti' yu.

—Tso'o la si xa' chcuí' ma lo'o na' chaca quiya' lo'o tyalaa Lisias, nu xu'na sendaru bi' —nacui Félix jilí ngu'.

²³ Li' nchcui' Félix lo'o capitán jilí sendaru nu nga'a cua jilí Pablo, cha' ta chacuayá' jilí yu cha' cua'ni yu ñi'ya nu nti' ti yu, masi ña'a ti tya chca'a ngu' cua jilí yu; jua'a nda chacuayá' cha' caa ngu' tya'a ndya'a yu ca slo yu cha' ta ngu' na laca nu lyiji xi jilí. Ndu'u Félix ndyaa li'.

²⁴ Lo'o nteje tacui la xi tsá, li' ndyalaa Félix quichí bi' chaca quiya'; stu'ba ti ndyalaa nu cusu' bi' lo'o clyo'o nu naa Drusila, ngu' judío laca nu cuna'a bi'. Li' ngulo Félix cña cha' caa lo'o ngu' jilí Pablo slo, cha' culu'u Pablo ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' si xñi ngu' cha' jilí Jesucristo. ²⁵ Li' ngulu'u Pablo jilí ngu' cha' nti' ycuí' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi ti cua'ni ñati chalyuu, cha' cua'a ngu' jilí ycuí' ca ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi, bi' laca cña nu nti' ycuí' Ndyosi; jua'a ngulu'u yu cha' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni jilí lcaa ñati nu lo'o cua ndye chalyuu. Ndyutsii xi Félix li'.

—Tyaa nu'u juani —nacui nu cusu' bi' jilí Pablo—. Xi'ya na' jinu'u chaca quiya' si ntsu'u sca hora nu laja xi jna'.

²⁶ Ndi'ya ngulacua ti' Félix: si tyiquee' tyanu Pablo ne' chcuá, li' ta yu cñi cha' culaá Félix ji'i yu; bi' cha' lu'ba ti nxi'ya Félix ji'i yu cha' caá yu ca slo. ²⁷ Jua'a ti nteje tacui tucua yija. Li' ngutsa'a nu laca loo; nga'aa si'i Félix laca gobernador li', Porcio Festo naa gobernador cui. Pana nguxtyanu Félix ji'i Pablo ne' chcuá cha' caca tso'o tyiquee ngu' judío ña'a ngu' ji'i ycu'i Félix, ngua ti' nu cusu' bi'.

25

Ndu Pablo slo Festo

¹ Lo'o li' ndyalaa Festo ca quichí Cesarea cha' caca yu gobernador. Sna tsá ti nguti'i yu quichí bi', li' ndyaa clya yu ca quichí Jerusalén. ² Nu lo'o ndyalaa yu quichí bi', li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' ji'i ngu' judío ni, nchcui' ngu' cha' ti'i ji'i Pablo ca slo Festo bi' li'; ³ jua'a ndijña ngu' ji'i yu si cua'ni yu cha' tso'o cha' caá lo'o ji'i Pablo ca Jerusalén. Ndiñña ngu' jua'a cha' cuaana ti cua ngüñi cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cujuu' ngu' ji'i Pablo laja lo'o ñaa lo'o ngu' ji'i tyucui. ⁴ Pana ná ntaja'a Festo tsiya' ti; nacuj yu cha' ca quichí Cesarea ntsu'u Pablo ne' chcuá, lo'o jua'a yala ti xtyuú ycu'i yu nde quichí bi'.

⁵ —Tso'o la si stu'ba ti tsaa ngu' nu laca loo ji'i ma lo'o na' —nacuj Festo ji'i ngu'—. Tsaa ma lo'o na' ca Cesarea cha' sta ma qui'ya ji'i yu bi' cajua, si ntsu'u sca cha' cuxi nu ngua'ni yu lo'o ma.

⁶ Nguti'i nu cusu' Festo snu' tsá, masi tii tsá nguti'i yu ca Jerusalén, li' nguxtyuú yu ndyaa yu nde Cesarea chaca quiya'. Ca chaca tsá ntucua Festo lo yaca xlya tso'o ca su ntucua ycu'i gobernador nu lo'o ndyu'u ti'i ngu' cha' ca cuayá' ji'i ngu'. Li' ngulo yu cña ji'i ngu' cha' caá lo'o ngu' ji'i Pablo ca slo yu. ⁷ Ñaa lo'o ngu' ji'i Pablo li'. Lo'o jua'a ndi'i nu ngu' nu laca loo ji'i quichí Jerusalén, cua ndyalaa ca ti ngu'. Cacia ti slo Pablo ndu ngu' bi', lo'o li' tlyu tsá qui'ya ngusta ngu' ji'i nu Pablo bi'; pana ná tucui ndu nu chcu'i si cha' liñi laca nu nchcui' ngu' bi' ji'i Pablo. ⁸ Nchcui' ycu'i Pablo lo'o ngu' bi' cha' tyu'u lubii cha' ji'i ycu'i lo'o ngu'.

—Ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' —nacuj Pablo—. Ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a ya, ni ná ngua'ni cuxi na' ne' laa tonu, la cui' ti ná ngua'ni na' cha' cuxi cuentya ji'i cña nu ngulo rey nu laca loo ji'i ngu' romano; bi' cha' nti' na' cha' ná ntsu'u qui'ya 'na.

⁹ Pana nu Festo bi' ni, ngua ti' yu cha' cua'ni tya'a yu lo'o ngu' judío, bi' cha' nchcuane yu ji'i Pablo ndi'ya:

—¿Ha nti' nu'u tsaa ca Jerusalén? —nacuj Festo ji'i Pablo—, cha' ca cuayá' jinu'u lo'o na' ca ndacua.

¹⁰ —Ca nde laca su ndu'ni cuaya' ma ji'na cuentya ji'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la —nacuj Pablo ji'i nu cusu' bi'—, ca nde ca cuayá' jna' lo'o nu'u lacua —nacuj—. Jlo tso'o ti' nu'u cha' ni sca cha' cuxi ná ngua'ni na' cuentya ji'i ngu' judío tya'a na'. ¹¹ Si'i ñati xña'a laca na'; lo'o tyalaa hora cha' cajaa na', ná cutsii na' cha' cajaan li'. Si ná laca na' ñati xña'a, ná ntsu'u cha' ta nu'u chacuyá' tsaa na' slo ngu' bi' li'; bi' cha' jña na' chacuyá' jinu'u juani cha' tsaa ca slo ycu'i rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, cha' cua'ni cuayá' yu bi' jna' cajua.

¹² Nu lo'o cua ndyuna Festo cha' bi', li' nchcui' yu xi lo'o ngu' cusu' nu nxyucua ji'i yu. Li' nchcui' yu lo'o Pablo chaca quiya':

—Tso'o —nacuj Festo ji'i Pablo—. Cua ndijña nu'u cha' tsaa slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la cha' caca cuayá' jinu'u ca quichí bi', tsaa nu'u ca bi' lacua.

Ndu Pablo slo rey Agripa

¹³ Nu lo'o cua nteje tacui xi tsā, li' ndyalaa rey Agripa ca quichī Cesarea. Ndyalaa rey lo'o sca nu cuna'a tya'a nu naa Berenice, cha' ta ngu' xlyo ni' jī' nu cusu' Festo bi'. ¹⁴ Tyuu tsā ndyanu ngu' slo Festo. Laja li' nchcui' Festo cha' jī' Pablo lo'o ngu':

—Ntsu'u sca ñati ca nde nu ngusu'ba Félix jī' ne' chcuā —nacui Festo jī' ngu'—. ¹⁵ Nu lo'o nguti' na' nde Jerusalén, li' nu sti jo'ó nu laca loo lo'o ngu' cusu' jī' quichī bi' ni, nchcui' ngu' lo'o na', ngusta ngu' qui'ya jī' yu bi'; ngua ti' ngu' cha' culo na' cña cha' cujuui ngu' jī' yu li'. ¹⁶ Pana nguxacui na' cha' jī' ngu' cha' si'i jua'a ndu'ni ngu' romano; ná taca cua'ni cuayá' ya jī' yu, nu lo'o bilya ta ya tyempo jī' yu cha' tyu'u lubii cha' jī' ycu'i' yu lo'o ngu' su ndu ngu' nu ngusta qui'yo jī'. ¹⁷ Ndyalaa ngu' ca nde slo na' li'. Lo'o ngua chaca tsā, hora ti ntucua na' lo yaca xlyo tso'o ca su ntucua gobernador nu lo'o ndu'ni cuayá' na' jī' ñati. Li' ngulo na' cña cha' caā lo'o ngu' jī' nu qui'yu bi'. ¹⁸ Ngua ti' na' cha' cua ngua'ni yu sca cha' cuxi, pana si'i jua'a ngua qui'ya nu ngusta ngu' bi' hichu' yu; ¹⁹ cuentya jī' cha' nu jlyo tsa ti' ngu' judío ti, tsa bi' ti cha' ngua bi'. Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' jī' sca ñati nu naa Jesús nu cua ngujui, nacui' ngu', pana nacui' nu Pablo bi' cha' xa' ndyu'ú nu Jesús bi' chaca quiya'. ²⁰ Ná jlo ti' na' ñi'ya quiñi cha' jna' lo'o ngu' bi'. Li' nchcuane na' jī' Pablo si nti' yu tsaa yu ca Jerusalén cha' ca cuayá' jī' yu lo'o na' cajua; ²¹ pana cua ndiñā Pablo chacuayá' jna' cha' ca cuayá' jī' yu ca slo rey Augusto nu laca loo la. Bi' cha' ngulo na' cña cha' tyanu yu ne' chcuā, cha' ta na' jī' yu cha' tsaa yu slo rey nu laca loo la bi'.

²² Nchcui' rey Agripa lo'o Festo li':

—Lo'o na' nta' cuna na' cha' nu nchcui' yu bi' —nacui Agripa jī'.

—La quee taca cuna nu'u ni cha' ta yu —nacui Festo li'.

²³ Ca chaca tsā nu Agripa lo'o ma' Berenice bi', ndyacu' lcaa ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a cha' cua'ni chī ngu' quichī loo. Li' ndyaa ngu' su ndyu'u ti' ngu'; lo'o lcaa xu'na sendaru, lo'o ngu' nu laca loo jī' quichī, ndya'a ngu' lo'o ngu' bi'. Li' ngusi'ya Festo jī' sendaru cha' caā lo'o ngu' jī' Pablo ca slo.

²⁴ —Ña'a nu'u yi'a, rey Agripa —nacui Festo—, jua'a lcaa cu'mā nu ndyu'u ti' mā ca nde, ña'a tso'o mā jī' nu qui'yu re. Cua tyuu tya'a ngu' judío nchcui' cha' jī' yu re lo'o na', masi ca Jerusalén, masi quichī Cesarea re. Lcaa quiya' lo'o nchcui' ngu' lo'o na' nacui' ngu' cha' ntsu'u cha' cajaa yu, ²⁵ pana ná nchca cuayá' ti' na' ni cha' laca cha' ntsu'u cha' cajaa yu. Li' ngüñña yu 'na cha' ca cuayá' jī' yu lo'o rey Augusto nu laca loo la, bi' cha' ngulacua ti' na' cha' ta na' jī' yu cha' tsaa yu ca slo rey bi'. ²⁶ Tsa bi' ti cha', ná jlo ti' na' ñi'ya nu scua na' quityi nu tsaa slo xu'na na', nu rey nu laca loo la bi', cha' ta na' xi cha' cuentya jī' yu re. Bi' cha' ngusi'ya na' jī' yu cha' caā yu tyatu yu slo lcaa cu'mā, jua'a slo ycu'i' nu'u, rey Agripa. Juani taca xcuane nu'u jī' yu na laca nu ngua'ni yu, li' caja ñi'ya scua na' cha' lo quityi bi'. ²⁷ Ná taca tsaa yu preso cajua si ná lo'o quityi nu nscua ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jī' yu.

26

Nchcui' Pablo si caca cua'ni lyaá' jī' ycu'i'

¹ —Ta na' chacuayá' chcui' nu'u juani, si caca tyu'u lubii cha' jinu'u lo'o ngu' re —nacui rey Agripa jī' Pablo li'.

Ngua'ni ya' Pablo jī' rey, li' nguxana nchcui' yu lo'o ngu':

² —Tso'o ntsu'u tyiquee na', rey Agripa —nacui Pablo—, cha' slo nu'u ndu na' juani —nacui—, cha' ta na' sca cha' lo'o cu'mā, ñi'ya nu ngua cha' ngusta

ngu' judío tya'a na qui'ya bi' jna'. ³ Jlo ti' na' cha' nchca cuayá' ti' nu'u lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío tya'a na; nu lo'o lye tsa nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu', nchca cuayá' ti' nu'u li'. Bi' cha' cua'ni nu'u cha' tso'o, talo tyiquee nu'u cua'a jyaça nu'u ji'i lcaa cha' nu chcui' na' lo'o nu'u juani.

Nu lo'o bilya culu'u loo Jesucristo ji'i Pablo

⁴ Jlo ti' lcaa ngu' judío tya'a na ñi'ya nu ngua'ni na' lcaa yija lo'o nguti'i na' ca quich'i tyi na', masi lo'o nguti'i na' ca quich'i Jerusalén; ⁵ jlo ti' ngu' cha' bi'. Si nti' ngu', taca chcui' ngu' lo'o ma' cha' ngu' fariseo laca na' tya lo'o cuañi' na', lo'o jua'a liñi la ndaquiyá' ngu' fariseo ji'i lcaa cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ngu' judío. ⁶ Ñi'ya nu jlya ti' jyo'o cusu' ji'na cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ngu', jua'a jlya ti' na' juani; bi' cha' nchca cuayá' jna' lo'o ma' juani. ⁷ Ca ta'a tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel nu laca ngu' tya'a na ni, ntajatyá ngu' ni jacua' cua'ni ycu'i' Ndyosi cha' tyu'ú lcaa jyo'o chaca quiya'; bi' cha' ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi, lcaa tsá lo'o lcaa talya ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. La cui' jua'a lo'o na', jlya ti' na' cha' bi', rey Agripa; bi' cha' laca ngusta ngu' judío tya'a na qui'ya jna'. ⁸ ¿Ni cha' laca ntsu'u ñati' cu'ma' nu ná jlya ti' cha' nchca ji'i ycu'i' Ndyosi cua'ni Ni cha' tyu'ú jyo'o chaca quiya'?

Ngua'ni lya' ti' Pablo ji'i nu ñati' ji'i Jesucristo nu ngua sa'ni la

⁹ C'lyo ngua ti' na' cha' lye tsa xcube' na' ji'i ñati' nu cua ngusñi cha' ji'i Jesús Nazaret, ¹⁰ bi' cha' ngua'ni lya' ti' na' ji'i ngu' bi' ca quich'i Jerusalén. Ngusñi na' ji'i tyu'u tya'a ñati' ji'i Jesucristo li', ngusu'ba na' ji'i ngu' ne' chcuá xqui'ya chacuayá' nu cua nda sti jo'ó nu laca loo jna'; stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o ngu' nu ndyujui' ji'i ñati' ji'i Jesucristo bi'. ¹¹ Chañi cha' lye tsa ngua'ni lya' ti' na' ji'i ñati' bi', ngua tsa ti' na' cha' xtyanu ngu' tsiya' ti cha' ji'i Jesús. Jua'a ngua'ni na' lcaa ne' laa ji'i ngu' judío, masi quich'i loyuu re, masi quich'i tyijyu' la su ngusna ngu', cha' ñasi' tsa na' ji'i ngu' bi'.

Ngusñi Pablo cha' ji'i Jesucristo

¹² Lo'o li' ngua sca tsá ndya'a na' tyucuij su tsaa quich'i Damasco. Ntsu'u quityi chacuayá' nu nda sti jo'ó nu laca loo la jna', cha' cua'ni na' la cui' cña cuxi bi' ca quich'i bi'. ¹³ Nde hora ngua, rey Agripa, li' ndaca'a sca xee tlyu ji'i ycu'i' Ndyosi nde cua; lcaa su ndu' cua lo'o tya'a ndya'a ya ngujui' xee bi' lo yuu. Jo'o la ngujui' xee cuichaa, lye la ngujui' xee bi'. ¹⁴ Lcaa ya nclýu ya tyucuij bi', cha' ndyutsii tsa ya. Li' nchcui' Ni xi lo'o na'; cha'cña 'na, cha'cña ji'i ngu' judío nchcui' Ni lo'o na': "Saulo, Saulo", nacu' Ni jna', "¿ni cha' laca lye tsa nxu'u tya'a nu'u lo'o na'?" nacu' Ni. "La cui' ca nu'u ndu'ni cha' quicha ti' ycu'i' nu'u; ñi'ya ndu'ni sca toro, jua'a ndu'ni nu'u. Na ntyiji' quiya' foro la cui' se'i su ndatu' ngu' yaca cha siyu' ni'; lo'o jua'a nu'u, ndu'ni ñu'u ji'i ycu'i' ca ti nu'u." ¹⁵ "¿Tilaca laca nu'u, Xu'na?" ni na' ji'i Ni li'. "Jesús laca na'", nacu' Ni. "Ji'i ycu'i' na' ndyu'ni nu'u cha' ca quicha ti' na'", nacu' Ni. ¹⁶ "Tyatu' nu'u juani. Cua ngulu'u loo na' jinu'u juani cha' cua'ni nu'u cña jna', cha' cacha' nu'u ji'i xa' ñati' cha' cua na'a nu'u jna' tsá juani. Lo'o jua'a ntsu'u cha' ta nu'u cha' lo'o ngu', lcaa ña'a cha' nu culu'u na' jinu'u nde loo la. ¹⁷ Cua'ni lyaá na' jinu'u ya' ngu' judío tya'a cusu'u nu'u, lo'o ji'i ngu' xa' tsu' si cua'ni tyaala ngu'. Lo'o jua'a culo na' cña jinu'u cha' tsaa nu'u slo ngu' xa' tsu', ¹⁸ cha' ñi'ya si ndya'a ngu' cuityi', jua'a ndya'a ñati' bi' chalyuu; ñi'ya si talya tsa ña'a su ndya'a ngu', jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' ntsu'u cha' culu'u nu'u cha' jna' ji'i ngu' bi', cha' xñi ngu' cha' jna'. Li' nga'aa tya'a ngu' su talya ña'a, ñi'ya si cuityi' ti ngu'; taca tya'a ngu' tyucuij su xee cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi, taca ña'a ngu' li'. Satanás laca nu nclýo cña ji'i ngu' bi' juani, pana ca li' caca ngu'

ñati jii' ycuil' Ndyosi. Ntsu'u cha' xñi ngu' bi' cha' jna', cha' taca cui'ya ycuil' Ni cha' clyu ti' jii' cha' cuxi nu ntsu'u jii' ngu' bi'. Li' caca stu'ba cha' jii' ngu' bi' lo'o ñati nu cua lubii cresiya jii' xqui'ya na", nacuj ycuil' Jesús 'na li'.

Ndaquiya' Pablo jii' cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o yu

¹⁹ Cusu' rey Agripa, cua ngua'ni na' cña nu ngulo Jesús jna', nu lo'o ngulu'u loo Jesús jna'. ²⁰ Clyo ngulu'u na' jii' ngu' judío tya'a na nu ndi'i ca quichi Damasco, cha' culochu' ngu' jii' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tsa tyiquee ngu' jii' tya sa'ni la, cha' xñi ngu' cha' jii' ycuil' Ndyosi li'; lo'o jua'a xcuil' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' li', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' cua nguxcutsa'a Ni cresiya jii' ngu' bi'. La cui' jua'a ngulu'u na' jii' ngu' Jerusalén, lo'o jii' ngu' lcaa quichi nu ndi'i loyuu su cuentya Judea re. Lo'o li' ngulu'u na' cha' bi' jii' ngu' xa' tsu'. ²¹ Bi' cha' ntejeya' ngu' judío tya'a na jna' to' laa tlyu, cha' ngua ti' ngu' cha' cujuui ngu' jna'. ²² Ná sca nti' na' lo cña re, cha' nxyucua ycuil' Ndyosi jna' lcaa tsa cha' culu'u na' cha' jii' Ni jii' lcaa ñati, masi jii' ngu' tlyu, masi jii' ngu' ti'. La cui' ti cha' nclyu'u na' jii' ngu' juani ñi'ya nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni la; cua nguscua ngu' lcaa cha' nu caca nde loo la, lo'o la cui' cha' bi' laca nu nguscua jyo'o Moisés. ²³ Cua nguscua ngu' cha' lye tsa xcube' ñati jii' nu Cristo bi' nde loo la; ntsu'u cha' cajaa yu, lo'o li' Cristo laca nu clyo nu tyu'ú chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu. Cua nguscua ngu' cha' tyu'ú yu chaca quiya' cha' cua'ni lyaá Ni jii' lcaa na, masi ngu' judío tya'a na, masi ngu' xa' tsu'. Jua'a nclyu'u na' jii' ñati.

Ngua tsa ti' Pablo cha' xñi rey Agripa cha' jii' Jesús

²⁴ Nu lo'o nchcui' Pablo jua'a lo'o ngu', li' lye nchcui' Festo lo'o:
—Na loco nu'u, Pablo —nacuj Festo jii'—. Cha' lye tsa nchcui' nu'u lo quityi, bi' cha' cua nguichi yaa hique nu'u —nacuj.

²⁵ Nguxacuj Pablo cha' jii' nu cusu' bi' li':

—Si'i na loco na', cusu' —nacuj Pablo jii' Festo—. Ná nguichi cha' nu nchcui' na', xcuil' cha' liñi nda na' lo'o ma. ²⁶ Cua jlo ti' rey Agripa re, xqui'ya cha' nchca cuayá' ti' nu cusu' cha' bi'; bi' cha' tlyu tyiquee na' lo'o nchcui' na' lo'o nu cusu' re. Lo'o jua'a jlo ti' nu cusu' ñi'ya ngua cha' bi', cha' si'i na cuaana ti ngua cha' jii' Jesús. ²⁷ Cusu' rey Agripa, ¿ha jlyu ti' nu'u cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jii' ycuil' Ndyosi nu ngua sa'ni? Jlo ti' na' cha' lo'o nu'u jlyu ti' cha' bi' —nacuj Pablo jii' rey Agripa.

²⁸ —¿Ha yala ti nti' nu'u cha' caca na' ñati jii' Jesucristo? —nacuj rey Agripa jii' Pablo li'.

²⁹ —Masi yala ti, masi ca tiya' la —nacuj Pablo—, tso'o tsa si xñi lcaa tya'a ma cha' bi', lo'o nu'u, rey Agripa, lo'o lcaa cu'ma nu ndyuna ma cha' nu' nchcui' na' lo'o ma tsa juani; tso'o tsa si caca stu'ba cha' jii' ma lo'o na' lo'o xñi ma cha' bi' li'. Sca ti cha' ná tso'o, si sca' ngu' jii' ma lo'o carena chcuá ñi'ya nu ngusca' ngu' jna'.

³⁰ Cua ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ndatu rey, ndatu gobernador lo'o ma' Berenice, lo'o jua'a ndatu lcaa ngu' nu nga'a lo'o ngu' bi' li'. ³¹ Ndu'u ngu' lijya ngu' nde liya' li'. Nchcui' tsaca ngu' lo'o tya'a ngu':

—Ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni nu qui'yu jua —nacuj ngu' jii' tya'a ngu'—. Ná ntsu'u cha' cujuui ngu' jii' yu, ni ná ntsu'u cha' tyu'ú yu ne' chcuá.

³² Nchcui' Agripa lo'o Festo li':

—Taca culaá na jii' yu re nquicha', si ná ngüijña ycuil' yu cha' ca cuayá' jii' yu ca slo rey nu laca loo la —nacuj Agripa jii' Festo.

27

Nda ngu' ji'i Pablo ndyaa ca quich'i Roma

¹ Lo'o li' ngua stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' ta ngu' ji'i Pablo tsa'a yu ca loyuu su cuentya Italia. Lo'o na' nu nscua' quityi re, nguta'a na' lo'o ngu' li'. Ngulo ngu' cña ji'i sca capitán ji'i sendaru nu naa Julio cha' tsa'a lo'o ji'i Pablo lo'o xa' preso. Julio laca capitán ji'i taju sendaru nu cuentya ji'i Augusto. ² Lo'o jua'a ndyaa Aristarco ngu' Tesalónica lo'o ya. (Quich'i Tesalónica ndi'i ca loyuu su cuentya Macedonia.) Ndyaa ya ndyat'i ya ne' sca yaca ni'i nu cua tsa'a ti nde tyuu tya'a quich'i nde loyuu su cuentya Asia. Lo'o jua'a quich'i tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Adramitio. ³ Ndu'u ya ndyaa ya li', ca chaca tsa' ndyalaa ya ca quich'i Sidón. Tso'o tsa tyiquee nu Julio bi', nda bi' chacuayá' ji'i Pablo cha' tsa'a yu slo tya'a tso'o yu nu ndi'i quich'i bi', cha' xtyucua xi tya'a yu ji'i yu. ⁴ Lo'o li' ndu'u ya ndyaa ya chaca quiya' lo'o yaca ni'i bi'. Cacia ti tu'ba yuu Chipre nteje tacui ya li'; la'a tsu' coca ndyanu loyuu btyi bi', cha' ná nda cui'i chacuayá' tsa'a ya chaca tsu' loyuu bi'. ⁵ Jua'a ngua cha' ndyaa ya tyucuii lo tyujo'o nu nteje tacui cacua ti tu'ba yuu Cilicia lo'o Panfilia, ña'a cuayá' nu ndyalaa ya quich'i Mira ca loyuu su cuentya Licia.

⁶ Ca quich'i bi' ngujui chaca yaca ni'i ji'i capitán ji'i sendaru bi'. Quich'i tyi xu'na yaca ni'i bi' naa Alejandría. Na cua tsa'a ti bi' ca loyuu su cuentya Italia, bi' cha' ngulo capitán bi' cña ji'i ya cha' tyat'i ya ne' yaca ni'i bi', cha' tsa'a lo'o ji'i ya nde jua. ⁷ Tyuu tsa tsa nguta'a ya lo hitya li', cha' tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi'. Lqui'ya ti ndyalaa ya cacua ti quich'i Gnido li', cha' lye tsa ngua'a cui'i ji'i yaca ni'i bi'. Li' nteje tacui ya cacua ti to' quich'i Salmón cha' tsa'a ya cacua la to' yuu nu naa Creta nu ndi'i cla'be tyujo'o, cha' nga'aa ndyaca lye cui'i nde jua, ngua ti' ngu'. ⁸ Tiya' tsa ndya'a yaca ni'i bi', laja lo'o nteje tacui cacua ti to' loyuu bi'; li' ndyalaa ya su naa Buenos Puertos, nu ndi'i cacua ti quich'i Lasea.

⁹ Cua quiña'a tsa tsa nguna' ji'i ya xqui'ya cui'i bi', cha' lqui'ya tsa cua nteje tacui yaca ni'i lo tyujo'o tyucuii su lijya ya ca Buenos Puertos. Cua ndyat'i co' tlya' nu lye tsa ndyaca cui'i tlya' li'; bi' cha' nchcui' Pablo lo'o ngu' nu laca loo li'.

¹⁰ —Nga'aa tso'o cha' tsa'a la na juani, cusu' —nacui Pablo ji'i ngu'—. Cua ngua tii na' cha' quiñu'u yaca ni'i re, chcuna' lcaa yu'ba li' —nacui—, lo'o jua'a ntsu'u nu cajaa lo hitya li'.

¹¹ Pana ná ndyuna capitán ji'i sendaru cha' nu nchcui' Pablo lo'o; jlo la ti' ngu' nu nlya' ya' yaca ni'i lo'o nu laca loo ji'i yaca ni'i bi', ngua ti' ngu'.

¹² Tyuu tya'a ngu', ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la si tya tsa'a la yaca ni'i bi' ca quich'i Fenice ca nde loo la xi; la cui' loyuu Creta bi' ndi'i quich'i Fenice, pana nde loo la xi. Jlo ti' ngu' cha' nde quich'i Fenice tso'o la tyanu yaca ni'i tyucui tyempo tlya', cha' ná ndyaca lye cui'i tlya' nde jua; bi' cha' ná tso'o tyanu yaca ni'i ca Buenos Puertos, ngua ti' ngu'.

Lye tsa ndyaca cui'i lo tyujo'o

¹³ Lo'o li' nguxana ndyaca sca cui'i tso'o, bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la masi tsa'a clya ya ca quich'i Fenice bi'. Ndu'u ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i li'. Ndyanu ya cacua ti to' loyuu su cuentya Creta bi', ¹⁴ pana tiya' la ngutsa'a cui'i; chaca quiya' tyaala tsa ngua bi' li', cha' nde lo yuu btyi bi' lijya cui'i. Tyaala tsa cui'i nu naa Nordeste bi', ¹⁵ nducuni'i cui'i bi' ji'i yaca ni'i macala su nti' tsa'a lo'o ji'i ya li'. ¹⁶ Nteje tacui ya cacua ti su ndi'i sca yuu cla'be sube ti nu naa Clauda; jo'o la xi ngua cui'i sca hora ti li', bi' cha' sa cu' ti ntucua laqui ya ji'i canoa cha' tyu'u bi' lo hitya, cha' xco'o ya ji'i ne' yaca ni'i. Ntucua

juu hique canoa bi', cha' tyucua laqui ya ji'i. ¹⁷ Nu lo'o cua ndyu'u co'o canoa bi', li' nguixi' ngu' reta tonu sii' tyi'i ca chu' yaca ni'i bi', cha' ná cula'a clyoo' ji'i yaca ni'i. Ntsii' tsa ngu' si tyacua ya su lati hitya cla'be tyujo'o, ca lo yusi nu naa Sirte, bi' cha' nda'ya ngu' tasá nu ngutacui lo yaca ni'i cha' nga'aa tucuni'i cui'i ji'i late' bi', cha' nga'aa xna lo'o lye cui'i ji'i yaca ni'i bi' li'. ¹⁸ Ca chaca tsá ña'a ti lye tsa ndyaca cui'i, lo'o jua'a lye tsa ntyiji'i clyoo' ji'i yaca ni'i, bi' cha' nguxana ngu' nchcuaa ngu' yu'ba nu ntsu'u ne' yaca ni'i lo hitya tyujo'o. ¹⁹ Tsá nchca tyuna, li' nchcuaa ya lcaa ya' xña nu ntucua ji'i yaca ni'i bi', nu ndu'ni ngu' cña lo'o nquicha'; lo'o ya' ycu'i ya nguxcuaa ya ya' xña bi' lo hitya. ²⁰ Tyuu tsá nga'aa na'a ya xee cuichaa li', nga'aa na'a ya cualya lo'o cui' nu nga'a' nde cua, hasta lo'o nga'aa tyu'u ya xqui'ya cui'i tyaala bi', ngulacua ti' ya.

²¹ Cua ngua tyuu tsá nu nga'aa ndyacu ya tsiya' ti, bi' cha' ndatu Pablo cha' chcu'i yu lo'o ngu' bi' li':

—Cu'ma ngu' tya'a ndya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, tso'o la ngua si cua ngu'i'ya ma' cuentya ji'i cha' nu nchcu'i na' lo'o ma' tya clyo, cha' tyanu na ca loyuu su cuentya Creta bi'. Juani nguna' yu'ba ji'i ma, lo'o jua'a cua ngunu'u yaca ni'i re. ²² Pana cua'ni tlyu tyiquee ma' juani, taca jlya ti' ma' cha' ni sca ma' ná nscua cha' cajaa ma, masi chcu'na' yaca ni'i re. ²³ Jlo ti' ma' cha' ycu'i' Ndyosi laca nu Xu'na na', cha' cña ji'i ycu'i' Ni ndyu'ni na'. Talya ti ngulu'u loo sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi 'na; ²⁴ ndi'ya nchcu'i' nu bi' lo'o na': “Ná cutsii' nu'u, Pablo”, nacui' xca bi' jna'. “Na cua nscua cha' tyatu nu'u slo rey ji'i ngu' romano nu laca loo la”, nacui', “bi' cha' cua'ni lya'a ycu'i' Ndyosi ji'i lcaa ngu' tya'a ndya'a nu'u ne' yaca ni'i re xqui'ya nu'u, cha' nu'u laca tu'ba ji'i Ni.” ²⁵ Cua'ni tlyu tyiquee ma' lacua. Jlya ti' na' cha' nu cua nchcu'i' ycu'i' Ndyosi lo'o na'; jlo ti' na' cha' caca cha' ji'na ñi'ya nu nacui' xca ji'i ycu'i' Ndyosi jna', ²⁶ masi clyo ntsu'u cha' tsaa lo'o cui'i ji'na ca sca loyuu cla'be tyujo'o.

²⁷ Cua ndye tucua semana nu ndyaa lo'o cui'i ji'i ya jua'a ti, ca li' ndyalaa ya sca tyujo'o su nchcu'i' ngu' ji'i, tyujo'o Adria. Ngua cla'be talya nu lo'o ngua tii' ngu' nu nclya' ya' yaca ni'i cha' ntsu'u yuu btyi cacua ti; ²⁸ bi' cha' ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya, ni tsa lo cuayá' clyaa hitya. Li' nqui'je cha' ji'i ngu' cha' calaa tyii ntucua scuá metro cuayá' clyaa hitya bi'. Ca nde loo la xi ngusu'ba cuayá' ngu' ji'i hitya chaca quiya', calaa ntucua cati ti metro cuayá' clyaa hitya li'. ²⁹ Ntsii' ngu' si tya'ni ca'a siyu' yaca ni'i chu' quee tlyu, bi' cha' nguxlyu'u ngu' jacua tya'a chcu'a ngratu lo juu nde siyu' yaca ni'i, cha' nga'aa tya'a la. Lo'o li' ndyutsii' tya ngu' ndi'i ngu', ntajatya ngu' ña'a cuayá' nu quixee chaca tsá. ³⁰ Laja li' nu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i bi' ni, cuaana ti nda'ya ngu' ji'i canoa lo hitya lo'o juu; cha' cui'ni ti nchcu'i' ngu' cha' cua tsaa ti ngu' xlyu'u ngu' xa' chcu'a ngratu nde que yaca ni'i, cha' ngua ti' ngu' tyaa ngu' cuaana ti ne' canoa bi'. ³¹ Li' nchcu'i' Pablo lo'o sendaru, jua'a lo'o capitán ji'i ngu':

—Si ná tyanu ngu' nu ndyala' ya' yaca ni'i, cajaa lcaa ma' ne' hitya —nacui Pablo ji'i sendaru.

³² Hora ti ngusi'yu sendaru juu nu ndyaaca' ji'i canoa li', nguxtyú ngu' ji'i jua'a ti lo hitya, ndyaa li'; ná lo'o ñat'i ndyaa.

³³ Cua quixee ti chaca tsá, li' nchcu'i' Pablo lo'o ngu' cha' cacu ngu' xi.

—Cua ndye tucua semana juani —nacui Pablo ji'i ngu'—, lo'o ná ndyacu ma' tsiya' ti, ni ná ngujua' tso'o ma' —nacui—. ³⁴ Tso'o la si cacu ma' xi juani cha' caja juersa ji'i ma. Ni sca cu'ma ná nscua cha' cajaa ma, ni ná ca quicha ma.

³⁵ Lo'o ndye nchcui' Pablo lo'o ngu', li' ngusñi yu sca xlyá. Ndyá yu xlyá'be jil'i ycuil' Ndyosi slo lcaa ngu', ngusa'be yu xlyá bi', ndyacu yu li'. ³⁶ Tso'o la ngua tyiquee ngu' cha' na'a ngu' ñi'ya nu ngua'ni Pablo, bi' cha' ndyacu lcaa ngu' xi li'; ³⁷ tucua siyento ntucua snayala tyii ntucua scuá tya'a ñati, tsa lo cua tya'a ya ntsu'u ya ne' yaca ni'i bi'. ³⁸ Lcaa ngu' ndyacu ngu' ña'a cuayá' nu nguála' ni' ngu'. Li' ngulo ngu' yu'ba jil'i, ndye nguxcuáa ngu' jil'i lcaa si'yu trigo bi' lo hitya, cha' ca lasa la xi yaca ni'i li'.

Ndye cha' jil'i yaca ni'i

³⁹ Lo'o nguxee chaca tsa, li' na'a ya cha' cua ndyalaa ya sca to' yuu, pana ná ngüi'ya ngu' cuentya macala laca su ndyalaa ya. Na'a ngu' su nga'a xi yusi to' yuu btyi bi', lo'o jua'a ti ti nscua hitya ca bi'. Ngua ti' ngu' cha' tso'o la si xtyii yaca ni'i lo yusi bi', si caja ñi'ya nu tyeje tacui yaca ni'i cajaa; ⁴⁰ bi' cha' ngusi'yu ngu' reta jil'i chcuá ngratu su ndyaaca' yaca ni'i nde siyu', ndyanu chcuá ngratu ne' hitya. Li' ngusat'i' ngu' ya' yaca ni'i, ngutacui ngu' tasá lo yaca cha' tucuni'i cui'i jil'i yaca ni'i tsa ca bi'. ⁴¹ Ndyaa ya li', ndyalaa yaca ni'i sca se'i su nxna tucua tya'a ya' hitya. Lati tsa hitya jua xqui'ya yusi, bi' cha' ndyaa scua hique yaca ni'i lo yusi bi' li', nguxana nclya'a clyoo' tonu jil'i siyu' yaca ni'i bi' li'. ⁴² Ngulacua ti' sendaru cha' si ntsu'u cha' xcuatya ngu' lo hitya, lo'o ti xna lcaa preso jil'i ngu'; bi' cha' ngulacua ti' ngu' cha' tso'o la cujuui ngu' jil'i lcaa preso yala ti. ⁴³ Pana ná nda capitán chacuayá' jil'i sendaru cha' cujuui ngu' jil'i preso, cha' ná nti' capitán bi' cujuui jil'i Pablo. Li' ngulo capitán cña jil'i lcaa ngu' nu nchca jil'i ngu' xcuatya ngu', cha' tsa ngu' lo hitya cha' tyu'u tso'o ti ngu' ca loyuu btyi; ⁴⁴ ngu' nu ná nchca xcuatya ni, ntsu'u cha' xñi ngu' ngoca', masi xñi ngu' yu'be yaca ni'i ti bi'. Lo'o jua'a tso'o ti ndyalaa lcaa ya to' yuu btyi bi' li'.

28

Ndi'i Pablo loyuu su cuentya Malta nde cla'be tyujo'o

¹ Cua ndu'u ya to' tyujo'o, lo'o li' nchcui' ngu' ca tyi lo'o ya cha' loyuu su ca tyi ngu' bi' naa Malta. ² Ngua'ni tya'na ti' ngu' ca tyi jil'i ya li'; nguxtyu'u ngu' sca quii' tlyu to' hitya, xqui'ya cha' nda'ya tyo, lo'o jua'a tlya' tsa ndyaca, li' nchcui' ngu' lo'o ya cha' tsa ya to' lquii' cha' ca chcatsu ya xi. ³ Ndyaa Pablo xi xaca, li' ngusta yu la xi yaca lo quii'; cha' tyique' tsa, hora ti ndyu'u tucua sca cuaña tyaala nu ndyacu ya' yu, li' ndyanu ndacui cuaña ya' yu. ⁴ Na'a ngu' ca tyi jil'i cuaña nu ndacui ya' Pablo, lo'o hora ti nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li':

—Ñati nu cua ndyujui jil'i tya'a laca nu qui'yu cua —nacui ngu' jil'i tya'a ngu'—. Masi cua ngulaá yu jil'i tyujo'o, pana cajaa yu juani, cha' ñati xña'a laca yu.

⁵ Li' nchquiña Pablo ya' yu cha' xtyú jil'i cuaña lo quii', ngua ti' yu. Ná sca ngua jil'i yu li'. ⁶ Ntajatya ngu' ca tyi, ña'a tsa ngu' jil'i yu si tyacu' quii' ya' Pablo, si clyú yu lo yuu cha' cajaa yu, ngua ti' ngu'. Tyiquee' ntajatya ngu', li' na'a ngu' cha' ná sca ngua jil'i Pablo; xa' ngulacua ti' ngu' li', xa' cha' nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu':

—Sca jo'ó laca nu qui'yu re —nacui ngu' jil'i tya'a ngu' li'.

⁷ Cacia ti su ndi'i ya cua nscua xi yuu jil'i sca nu cusu' nu naa Publio. Lo'o nu Publio ni, laca bi' loo jil'i yuu cla'be nu naa Malta bi'. Li' nchcui' ycuil' nu cusu' bi' lo'o ya cha' tsa ya ca to' tyi ycuil'. Ndyaa ya li'; sna tsa nguti'i ya lo'o nu cusu' bi', lo'o tso'o tsa ngua tyiquee nu cusu' bi' ña'a jil'i ya. ⁸ Ngua quicha sti Publio; ntsu'u tyique' jil'i, lo'o jua'a cutse' tañi ndyu'ni jil'i. Ndyaa na'a Pablo jil'i sti Publio bi' li'. Nchcui' yu lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i nu

quicha bi', ngusta ya' yu chu' nu quicha; hora ti ngua tso'o nu quicha bi' li'.
 9 Lo'o li' ngujui cha' bi' ji'i lcaa ngu' quicha nu ndi'i loyuu bi', cuati ndyalaa
 ngu' slo ya cha' cua'ni Pablo jo'o ji'i ngu'; ndyaca tso'o ngu' bi' li'. 10 Quiña'a
 tsa cha' tso'o nda ngu' ji'i ya li', lo'o jua'a lye tsa ngua'ni chi' ngu' loo ya ña'a
 cuayá' nu ndu'u ya ndyaa ya. La cui' tsá bi', ñaa lo'o ngu' ji'i lcaa na nu lyiji
 ji'i ya, ngusu'ba ngu' ji'i ne' yaca ni'i cha' tsaa ya lo'o.

Ndyalaa Pablo ca quichi Roma

11 Sna co' nguti'i ya loyuu su cuentya Malta bi', li' ndyatí ya ne' sca yaca
 ni'i cha' tyaa ya; na cua ndyanu yaca ni'i bi' nde Malta tyucui tyempo tlya'.
 Alejandria naa quichi tyi xu'na yaca ni'i bi', lo'o jua'a cua ndu lcuí jo'ó que
 yaca ni'i bi', la cui' lcuí jo'ó culaca' Cástor lo'o Pólux. (Jua'a naa jo'ó bi'.) Ndu'u
 ya ndyaa ya lo'o yaca ni'i bi' li'. 12 Xti ti tsá ngua lo'o ndyalaa ya ca quichi
 Siracusa, lo'o li' sna tsá nguti'i ya quichi bi'. 13 Xa' ndu'u ya li', ndyaa yaca
 ni'i cacua ti to' yuu btyi cha' tyalaa ya ca quichi Regio. Ca chaca tsá tso'o tsa
 ndyaca cui'i, bi' cha' tsá nchca tyuna ndyalaa ya ca quichi Puteoli. 14 Ca bi'
 ndyaca tya'a ya lo'o tyuu tya'a ngu' nu laca tya'a ñati ji'i Jesucristo. Nhcui'
 ngu' lo'o ya cha' tyanu ya slo ngu', bi' cha' cati tsá nguti'i ya lo'o ngu' bi'. Li'
 ndu'u ya ndyaa ya tyucui nu ndyaa quichi Roma. 15 Cua ngujui cha' ji'i tya'a
 ñati ji'i Jesucristo nu ca tyi nde Roma cha' cua liyya ya tyucui, bi' cha' ndu'u
 ngu' to' tyi ngu' liyya ngu' cha' tyacua tya'a ngu' lo'o ya tyucui. Ndyacua
 tya'a ya lo'o sca taju ngu' bi' ca quichi Foro de Apio, lo'o li' ndyaca tya'a ya
 lo'o chaca taju ngu' ca su naa Tres Tabernas; ndya tsa Pablo xly'a'be ji'i ycu'i
 Ndyosi lo'o na'a yu ji'i ca ta'a ngu' bi', ngua tlyu la tyiquee yu li'. 16 Ndyalaa
 ya ca quichi tlyu nu naa Roma li', ndyalaa lo'o capitán ji'i lcaa preso bi' slo
 xu'na chaca ltya sendaru nu ndi'i cua cajua. Lo'o li' nda ngu' chacuayá' ji'i
 Pablo cha' tyi'i yu xa' ni'i, masi ña'a ti ndi'i sca sendaru cua ji'i yu lcaa hora.

Ngulu'u Pablo cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na ca Roma

17 Cua ngua sna tsá tya lo'o ndyalaa ya ca quichi Roma, li' nda Pablo cha'
 ndyaa slo ngu' cusu' ji'i taju tya'a ngu' judío nu ndi'i quichi bi'. Ndyu'u ti'i
 ngu' slo Pablo li':

—Cu'má ngu' cusu' tya'a na —nacui Pablo ji'i ngu'—, ná sca cha' cuxi
 ngua'ni na' lo'o ngu' judío tya'a na; ná sca cha' cuxi ngua'ni na' cuentya ji'i
 cha' cusu' nu jlyu ti' na, nu nda jyo'o cusu' ji'na lo'o na. Pana ntejeya' ngu'
 jna' ca Jerusalén, preso laca na' lo'o nda ngu' jna' ya' ngu' romano. 18 Ngua
 cuayá' jna' lo'o ngu' romano bi' li'; pana nacui ngu' bi' cha' ná ntsu'u qui'ya
 'na xqui'ya bi' cujui ngu' jna'. Ngua ti' ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' jna' li'. 19 Ná
 ntaja'a nu laca loo ji'i ngu' judío tya'a na tsiya' ti. Su cua ndye, li' ngüiña na'
 cha' ca cuayá' jna' lo'o rey ji'i ngu' romano nu laca loo la, nu ndi'i quichi re,
 masi ná nti' na' sta na' qui'ya ji'i ngu' tya'a quichi tyi na. 20 Lo'o nu juani
 nti' na' ña'a na' ji'i má cha' chcu'i na' lo'o má, bi' cha' cua nda na' cha' liyya
 slo má, cha' cua'ni má cha' tso'o ca má ca slo na'. Ca ta'a na laca na ngu'
 Israel; jua'a ntajatya tsa na ji'i ycu'i Ndyosi, ni jacua' cua'ni Ni lcaa cha' nu
 cua nhcui' Ni lo'o jyo'o cusu' ji'na cua sa'ni la. Lo'o na', jlyu ti' na' cha' bi'
 stu'ba ti lo'o cu'má, bi' cha' ngusca' ngu' jna' lo'o carena chcu'a re.

21 Nguxacui ngu' cusu' cha' ji'i Pablo li':

—Bilya tyalaa ni sca quiti slo ya nu cua ngusca ngu' nu ndi'i loyuu su
 cuentya Judea cha' chcu'i cha' jinu'u lo'o ya —nacui ngu' ji'i Pablo—. Bilya
 tyalaa xa' ngu' judío tya'a na nu nti' chcu'i cha' cuxi jinu'u lo'o ya —nacui
 ngu'—. 22 Nti' ya cuna ya tyucui ña'a cha' nu ntsu'u cha' ta nu'u lo'o ya

cuentya ji'i tyucuii cucui bi', cha' jlo ti' ya cha' lcaa quichi ntsu'u ngu' nu ñasi' tsa ji'i ngu' nu cua ngusñi tyucuii bi'.

²³ Li' ngüiñi cha' ji'i ngu' ni tsa tyu'u ti'i lcaa ngu' slo Pablo. Tsa bi' quiña'a tsa ñati ndyu'u ti'i slo yu. Tyucui tsa ngulu'u yu ji'i ngu'; ngulu'u yu ñi'ya nu nclyo ycu'i Ndyosi cha, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o Moisés cuentya ji'i Ni, ñi'ya ngua cha' nu nguscua jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i Ni lo quityi lo'o nchcui' ngu' cha' ji'i Jesús. ²⁴ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' nu nchcui' Pablo lo'o ngu' li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu ná jlya ti' cha' bi' tsiya' ti; ²⁵ ná nchca ca stu'ba tyiquee ngu'. Li' ngua ti' ngu' tyaa ngu', pana xa' nchcui' Pablo lo'o ngu'.

—Liñi tsa cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Isaías nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni, cha' nu nchcui' bi' lo'o jyo'o cusu' ji'na. Ndi'ya ntsu'u cha' bi':

²⁶ Tsa nu'u slo ngu' jua cha' chcui' nu'u lo'o ngu' cua ña'a ca cha' nu ta na' lo'o nu'u, nacui ycu'i Ndyosi.

Ndi'ya chcui' nu'u lo'o ngu':

Ná tyiquee' cuna ma cha' jna', pana ná ca cuayá' ti' ma ñi'ya ndyu'u cha' nu cua ndyuna ma;

ná tyiquee' ña'a ma cha' jna', pana ná ta ma cuentya ni cha' nu cua na'a ma.

²⁷ Tacalya tsa cresiya ji'i ngu' tya'a ma, cha' ná nti' ngu' bi' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' na' tsiya' ti.

Ná nduna tso'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' ca cuayá' ti' ngu' cha' jna';

ná nti' ngu' bi' ta ngu' cuentya, cha' ná nchca ji'i ngu' ña'a tso'o ngu';

ná ntaja'a ngu' bi' culochu' ngu' ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu'.

Bi' cha' ná nchca cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi bi'.

Jua'a nacui ycu'i Ndyosi ji'i ngu'. ²⁸ Taca ca cuayá' ti' ma juani cha' cua nguxana Ni nda Ni cha' ji'i ycu'i Ni ndyaa ca su ndi' ngu' xa' tsu'; tyaja'a Ni cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nu lo'o xñi ngu' cha' ji'i Ni. Lo'o jua'a nga'aa caca tye cha' bi' juani, chañi cha' cuna ngu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

²⁹ Lo'o ndye nchcui' Pablo, li' ndu'u ca ta'a ngu' judío ndyaa ngu'; pana lye tsa nguxlyú ngu' cha' hichu' tya'a ngu'.

³⁰ Tucua yija ndyanu Pablo ca Roma ne' sca ni'i ngüijña ti. Tso'o ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i lcaa ngu' nu ndya'a slo yu, ³¹ ná ntsii yu culu'u yu ji'i ngu' ñi'ya caca ycu'i Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ngu'. Lo'o jua'a ná ngua'a ngu' ji'i yu cha' ná ta yu lcaa cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Roma

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma, cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Ndyu'ni na' cña ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ycu'i Ni ngusubi Ni jna' cha' tsa'a na' chcu'i' na' cha' tso'o ji'i Ni lo'o ñati.

² Nu lo'o tya lyiji caa Jesucristo nde chalyuu, tya li' cua nchcui' liñi ycu'i Ndyosi ñi'ya nu caca cha' bi' tyempo nu lijya nde loo la. Cua nda Ni cha' bi' lo'o xi ñati nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ni, cha' nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la; nguscua ngu' cha' bi' lo quityi li'. ³ Cha' tso'o ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu laca Sñi' ycu'i Ndyosi, bi' laca cha' nu nscua lo quityi bi'. Ngula Jesús lo yuu ñi'ya nu nclya cua ña'a ca sñi' ñati, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca Jesús; ⁴ lo'o jua'a laca Jesús nu sca ti Sñi' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi. Ndi'ya caca cuayá' tso'o ti' na cha' bi': chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, tlyu tsa cha' ngua'ni Ni li'. Nu lo'o nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni ji'i Jesús, nda Ni cha' lo'o na cha' Sñi' ycu'i ca Ni laca nu Jesús bi'. ⁵ Tso'o tsa ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na' xqui'ya Jesucristo. Cua ngulo Ni cña jna' cha' tsa'a na' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; chacuayá' ji'i ycu'i Ni tsa'a na' chcu'i' na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati. Nti' Ni cha' caja ñati ji'i ycu'i Ni lcau ti se'i, ñati nu xñi cha' ji'i ycu'i Ni, ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni. ⁶ Lo'o cu'ma ni, cua ngusubi Ni ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Jesucristo.

⁷ Nscua na' quityi re cha' caa nde quichi Roma ca su ndi'i ma. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, cuentya ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cua ngusubi Ni ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma taca caca ma ñati ji'i Ni. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nti' tsa Pablo tsa'a na' a xi ji'i ngu' bi'

⁸ Su nguxana ti quityi re, ndyu'ni tlyu na' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Tso'o tsa nti' na' cha' cua ngusñi lcaa tya'a ma cha' ji'i Jesús, ca lcaa quichi ndañi cha' jlya ti' ma cha' bi'. ⁹ Lo'o na' ni, cua ngujui cña jna' cha' chcu'i' na' cha' tso'o ji'i Jesucristo Sñi' ycu'i Ndyosi lo'o xa' ñati; tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña ni' cuentya ji'i Ni. Jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'i ma laja lo'o nchcui' na' lo'o ycu'i Ni. ¹⁰ Lo'o jua'a lcaa tsa ndijña na' chacuayá' ji'i Ni cha' tsa'a na' slo cu'ma, cha' tyi'i na' xi lo'o ma, cua ña'a ca hora nu nti' ycu'i Ni. ¹¹ Nti' tsa na' tyacua tya'a na' xi lo'o cu'ma, cha' cua nti' na' ta sca cui' lo'o ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca nu xtyucua 'na, cha' taca jlya la ti' ma ji'i Jesús. Li' tyati la ti' tyiquee ma. ¹² Tso'o si caca cua'ni na cha' caca tyati la ti' tyiquee tya'a na, cha' stu'ba ti xñi tso'o la na cha' ji'i Jesús li'.

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma. Tyuu quiya' ngua ti' na' caa na' ca su ndi'i ma, pana hasta juani bilya caja ñi'ya caca nu caa na'. Ni'ya nu ngua'ni na' ca xa' loyuu chalyuu, jua'a cua nti' na' cha' caca su ndi'i cu'ma; nti' na' cha' taquiya' xa' la ñati cha' ji'i Jesús, lo'o jua'a nti' na' cha' tya culu'u la na' cha' bi' ji'i ma. ¹⁴ Cua ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcu'i' lo'o ngu' xa' tsu', masi ndi'ngu' bi' quichi tonu, masi ndi'ngu' tyijyu' la ca ne' quixi'; ngulo Ni cña jna' cha' sca ti cha' chcu'i' na' lo'o ngu', masi lo'o ngu' nu nchca tsa ji'i, masi

lo'o ngu' nu ná ndyi'ya cuentya tsiya' ti. ¹⁵ Bi' cha' nti' na' tsa'a cha' hcui' na' cha' tso'o ji'i' ycuí' Ndyosi lo'o cu'ma' ngu' Roma, ñi'ya lo'o cua nda na' cha' bi' lo'o xa' ñati.

Tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i' cha' nu nda Jesús cha' hcui' na lo'o ñati

¹⁶ Ná ntyuju'u ti' na' tsiya' ti cha' culu'u na' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i' Jesús ji'i' ñati. Lijya cha' bi' lo'o lcaa chacuayá' ji'i' ycuí' Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i' lcaa ñati nu xñi cha' ji'i' ycuí' Ni. Tya clyo nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío ti, li' lo'o nda Ni cha' tso'o bi' lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁷ Lo'o cuna na cha' tso'o ji'i' Jesús bi', li' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' ca tso'o cresiya ji'i' ñati cuxi; xqui'ya cha' nu jlyu ti' na ji'i' cña nu ngua'ni Jesús, bi' cha' taca caca tso'o cresiya ji'i' ñati cuxi na, sca ti si xñi na cha' ji'i' ycuí' Ni. Ndi'ya ndyu'u sca cha' nu nscua lo' quityi cusu': "Nu lo'o jlyu ti' na ji'i' ycuí' Ni cha' taca cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'na, li' caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na".

Yabe' nu ndyanu hichu' ñati chalyuu

¹⁸ Lo'o cuna na cha' ji'i' Jesús bi', li' ca cuayá' ti' na cha' ñasi' tsa ycuí' Ndyosi ca su ntucua Ni nde cua; xcube' tsa ycuí' Ni ji'i' cua ña'a ca ñati cuxi. Na ñasi' Ni ji'i' ngu' bi', cha' cuxi tsa ndu'ni ngu'; cuxi tsa ngu' bi', lo'o jua'a ná nda ngu' chacuayá' cuna xa' ñati lcaa ña'a cha' liñi nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o ñati chalyuu. ¹⁹ Nchca cuayá' ti' ngu' cuxi bi' lcaa lo cha' nu caca cuayá' ti' ñati nqui'cha', cha' ji'i' ycuí' Ndyosi, cha' cua ngulu'u ycuí' Ni cha' bi' ji'i' ngu'. ²⁰ Ycuí' Ndyosi ni, ná nchca ji'na ña'a na ji'i' Ni ca su ntucua Ni nde cua, ni ná taca ca cuayá' ti' na ñi'ya laca cha' ná tye chca cha' tlyu nu ndu'ni Ni. Pana tya lo'o nguxana chalyuu tya clyo, tya li' taca tyuloo na ji'i' ycuí' Ni; tya li' ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' na tilaca laca ycuí' Ni, si clyana na ji'i' Ni. Taca tyuloo ñati ji'i' Ni lo'o ña'a ngu' ji'i' lcaa lo na nu ngüiñá Ni. Bi' cha' ná ntsu'u cha' clyu ti' ji'i' ycuí' Ndyosi lo'o ñati cuxi bi'. ²¹ Masi nslu ngu' cuxi bi' tilaca laca ycuí' Ni, ná ntaja'a ngu' bi' cua'ni tlyu ngu' ji'i' Ni; masi ycuí' Ndyosi laca Ni, ná ndya ngu' bi' xly'a'be ji'i' Ni. Xcuí' cha' cuxi ti ntsu'u tyiquee ngu'. Ngüichí yaa cha' hi'que ngu' cha' ná ntaja'a ngu' xñi ngu' cha' liñi bi'. ²² Nacu' ngu' cha' nchca tsa ji'i' ycuí' ca ngu', pana lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o nchcuí' ngu' jua'a; ple tsa ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ²³ Ná nti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i' ycuí' Ndyosi nu laca loo la, la cui' Ni laca nu ná tye chalyuu ji'i' tsiya' ti; ndiya la ti' ngu' cua'ni tlyu ngu' ji'i' lcuí' ñati nu ndyiji ti. Lo'o jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji'i' lcuí' quiñi nu ndacu' nde cua, lo'o ji'i' lcuí' na'ni nu ntucua quiya', lo'o ji'i' lcuí' na'ni nu nsube' ne' ni' lo' yuu; bi' laca cha' nu ndu'ni tlyu ngu' ji'i'.

²⁴ Bi' cha' cua ngulaya' Ni ji'i' ngu' cuxi bi'; juani cua nda Ni tyempo ji'i' ngu' cha' caca suba' ngu', cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu', sca lo cha' cuxi nu ntyuju'u tsa ti' na cha' hcui' na na ji'i'. ²⁵ Cua nguxtyanu ngu' bi' lcaa cha' liñi nu ngulu'u ycuí' Ndyosi ji'i' ngu', ndiya la ti' ngu' cha' xñi ngu' lcuu ti lo cha' cuiñi; ndu'ni tlyu ngu' ji'i' jo'ó cuiñi, ndaquiya' ngu' ji'i' lcuí' scaa na nu cua ngüiñá ti ycuí' Ndyosi, nga'aa si'i' ji'i' ycuí' Ni nu ngüiñá cha' bi' ndu'ni tlyu ngu'. La cui' ycuí' Ndyosi nu ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i', cha' xcuí' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na laca Ni. Jua'a laca cha' tu'ni.

²⁶ Nguxtyanu Ni ji'i' ngu' cuxi lacua, cha' cua'ni suba' ngu' lo'o tya'a ngu'; sca lo cha' cuxi nu ná nti' na hcui' na ji'i' lo'o ñati, bi' laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. La cui' ti nu ngu' cuna'a nga'aa ndi'i' lo'o ngu' qui'yu ñi'ya nu ndi'i' cua ña'a ca ñati' tso'o, xcuí' lo'o tya'a cuna'a ti ndu'ni ngu' cha' suba'; ²⁷ lo'o jua'a nu ngu' qui'yu nga'aa ndi'i' lo'o ngu' cuna'a ñi'ya nu ndi'i' ñati, ndacu' tsa ti' ngu' ji'i' xa' qui'yu, ndu'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ngu'. Laja cuaña' ti ngu' nda ycuí' Ndyosi cha' ti'i' ji'i' ngu', cha' cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

²⁸ Jua'a laca jil'i ngu', cha' ná nti' ngu' tyuloo ngu' jil'i ycuil' Ndyosi; bi' cha' ngxu'tyanu Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' cha' cuxi bi', nda Ni xi tyempo cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ti ngu' cua'ni ngu'. ²⁹ Ná tso'o tsiya' ti cña nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati' ngu': xcui' cha' suba' ti ndu'ni ngu', cuxi tsa ndu'ni ngu'; ndacui tsa ti' ngu' jil'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i tya'a ñati' ngu', ti' tsa ti' ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'; nti' ngu' cha' tso'o la caca jil'i ycuil' ngu' que jil'i xa' la tya'a ngu', pana nxuu tya'a ngu' bi' hasta ndujuii ngu' jil'i tya'a ngu'; ndu'ni ngu' ngana jil'i tya'a ngu'; chiya'a tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati' ngu', hasta nclo que ngu' cuentyu jil'i tya'a ngu', ³⁰ hasta nchcui' ngu' cha' ti' jil'i tya'a ngu'; liye' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' suba' nchcui' ngu'; tyixi ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o tya'a ñati' ngu'. Lo'o jua'a tya ncliyana la ngu' cha' cuxi nu cua'ni ngu', ni ná ndaquiya' ngu' jil'i sti ngu', jil'i xtya'a ngu'. ³¹ Ni sca cha' ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti; ná ndu'ni ngu' ni sca cña nu cua nacui' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu', ñi'ya ndu'ni ñati' tso'o; la cui' ti ná ndu'ni tya'na ti' ngu' jil'i tya'a ngu'. ³² Nda ngu' bi' cuentya cha' nu cua nchcui' ycuil' Ndyosi jil'i ngu', cha' ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Masí jlo ti' ngu' cha' bi', ná ndube ti' ngu' bi'; ña'a ti ndu'ni ngu' cha' cuxi bi' jil'i ngu'. Lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' lo'o ña'a ngu' jil'i xa' ñati' nu ndyu'ni la cui' tya'a cha' cuxi bi'.

2

Liñi tsa cua'ni cuayá' ycuil' Ndyosi jil'i ñati' chalyuu

¹ Lo'o cu'ma ni, nchcui' tsa ma jil'i sca cha' cuxi nu ndyu'ni ñati'; pana ná caja ñi'ya nu cua'ni clyu ti' Ni jil'i ycuil' ma, nu lo'o ncliyotú ma qui'ya nu ntsu'u jil'i xa' ñati', lo'o jua'a ycuil' ca ma ntsu'u qui'ya bi' jil'i ma. Ñi'ya ndu'ni cuayá' bese jil'i ñati' cuxi, jua'a ndu'ni ma, nu lo'o nchcui' ma jua'a jil'i ñati'; pana stu'ba ntsu'u qui'ya jil'i ma lo'o nu ñati' cuxi bi'. ² Cua jlo ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o nchcubé' Ni jil'i ngu' nu ndu'ni lcaa lo cha' cuxi. ³ ¿Ni cha' laca nti' ma cha' ná caca jil'i cu'ma ñi'ya nu ndyaca jil'i nu ngu' cuxi bi'? Cha' cuiñi, ná clyaá ma jil'i ycuil' Ndyosi nu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati'; na nsta ma qui'ya jil'i ñati' bi', masi ndu'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi nu ndu'ni ngu' bi'. ⁴ ¿Ni cha' laca ná ndube ti' ma cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'na? Ntucua' Ni cña jil'na, ndalo tsa tyiquee Ni jil'na; tso'o tsa nti' ycuil' Ndyosi ña'a Ni jil'na, cha' caja ñi'ya nu tya'achú' na jil'i cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na jil'i. ⁵ Ná ntaja'a ma taquiya' ma jil'i cha' nu nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o ma, ná ntaja'a ma ca tyuju'u ti' ma tsiya' ti; bi' cha' ndyanu cha' xcubé' Ni jil'i ma lo'o tyalaa tsa, nu lo'o ña'a ngu' cha' liñi tsa cua'ni cuayá' Ni jil'i ñati' chalyuu. ⁶ Tsa bi' tya Ni jil'na tsa ña'a nu ngua'ni na lo'o nguti'j na chalyuu; ⁷ sca chalyuu tso'o nu ná nga'a cha' tye, bi' laca nu ta Ni jil'i ngu' tso'o, nu ná nchca taja ti' ndu'ni ngu' cña tso'o lo'o tya'a ngu'. Xcui' ndya'a cha' tyiquee ngu' bi' jil'i cha' tso'o nu ntsu'u ca slo ycuil' Ndyosi, xcui' nti' ngu' cha' tyl'i tso'o ti ngu' cuentya jil'i Ni, xcui' ndube ti' ngu' jil'i chalyuu nu lijya nde loo la. ⁸ Pana nu ñati' cuxi ni, nu xcui' cha' jil'i ycuil' ca ngu' ntsu'u tyiquee ngu', tlyu tsa cha' ti' ta Ni jil'i ngu' bi'; ñasi' tsa ycuil' Ndyosi jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' tsiya' ti jil'i lcaa cha' liñi nu nclyu'u Ni jil'i ngu', cha' ndijña tsa ti' ngu' jil'i cua ña'a ca cha' cuxi nu ña'a ngu'. ⁹ Xcubé' tsa Ni jil'i ngu' bi' li', tlyu tsa cha' ti' caca jil'i lcaa ñati' chalyuu, cua ña'a ca ñati' tsa Ni ndu'ni xcui' cha' cuxi. Clyo tyacua cha' ti' bi' jil'i ngu' judío, li' la cui' jua'a tyacua jil'i ngu' xa' tsu', nu si'i ngu' judío laca ngu'. ¹⁰ Pana lcaa ñati' nu ndu'ni cha' tso'o ni, ta ycuil' Ndyosi

cha' tso'o nu ntsu'u ca slo Ni ji'i ngu' bi'; cua'ni chi loo Ni ji'i ngu' bi' ca slo ycu'i Ni li', cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu' li'. Cloy tyacua cha' tso'o bi' ji'i ngu' judío, lo'o li' la cui' jua'a tyacua ji'i ngu' xa' tsu'.

¹¹ Si'i cua laca ti ñati nu ndu'ni tyaca'a ycu'i Ndyosi ji'i, sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu. ¹² Ngu' xa' tsu' ni, masi bilya cuna ngu' lcaa cha' nu cua nda Moisés lo'o ngu' judío, pana tye cha' ji'i ngu' jua'a ti, si ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. La cui' jua'a xcube' ycu'i Ndyosi ji'i ngu' judío, nu cua ndyuna cha' liñi nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu'; si ntsu'u qui'ya ji'i ngu', cua'ni cuayá' Ni ji'i ngu' cuentya ji'i cha' nu nchcui' Moisés bi' li'. Lo'o jua'a sca ti cuayá' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi. ¹³ Ná caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ndyuna ti na cha' liñi nu nda Ni lo'o na; sca ti si taquiya' na ji'i cha' bi', si cua'ni na lcaa ña'a cña nu ngulo Ni ji'na, li' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i Ni. ¹⁴⁻¹⁵ Ntsu'u ngu' xa' tsu' ni, cua laca ndu'ni ngu' ñi'ya nu nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi, masi bilya cuna ngu' cha' bi'. Jua'a jlo ti' na cha' nchca cuayá' ti' ngu' bi' ni cña laca nu nti' ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' tyucui tyiquee ngu' ndu'ni ngu' tsa ña'a cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu' judío sa'ni la, masi bilya ta Ni cha' lo'o ngu' xa' tsu' bi'; hique ti ngu' bi' nda'ya cha' tso'o nu ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Lo'o jua'a hora ti nda ngu' bi' cuentya cha' qui'ya laca lo'o ndyu'ni ngu' sca cha' cuxi, pana ná ntsu'u cha' culacua ti' ngu' lo'o ndu'ni ngu' sca cha' tso'o. ¹⁶ Jua'a caca lacua, nu lo'o tyu'u lubii lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tsa li' lo'o culo Ni cña ji'i Jesucristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati; la cui' tyempo bi' culotu Ni lcaa cha' nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya ji'i ngu'. Jua'a laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati laja lo'o nclyu'u na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu'.

Cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'i jyo'o Moisés cha' cua'ni ngu' judío

¹⁷ Pana nu cu'ma ni, nacuj ma cha' ngu' judío laca ma, bi' cha' jlya tsa ti' ma ji'i lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati, cha' nacuj ma cha' sca ti cu'ma laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi. ¹⁸ Na cua jlo ti' ma ñi'ya laca cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma, nti' ma; cua nguscua Moisés cha' bi' lo quityi cuentya ji'i ma, bi' cha' cua nda la ma xi cuentya ñi'ya laca sca cha' tso'o, ñi'ya laca sca cha' cuxi. ¹⁹ Lo'o jua'a nti' ma, cha' ycu'i ma nchca ji'i ma culu'u ma tyucui liñi ji'i ñati nu ná jlo ti'; nti' ma cha' taca ta ma cha' lo'o ngu' nu ná ndyiji ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' sca cha' liñi; ²⁰ nti' ma cha' taca culu'u qui'i ma ji'i ñati nu ná nduna tso'o, cha' ple ti ngu' xi; nti' ma cha' caca ma mstru ji'i ñati nu bilya caca tsa'a tsiya' ti. Nti' ma cha' caca ma jua'a, xqui'ya cha' jlya tsa ti' ma cha' nu nguscua jyo'o Moisés bi'; laja cha' bi' nscua lcaa cha' nu caca jlo ti' na, lcaa cha' liñi nu ntsu'u nde chalyuu, nti' ma. ²¹ Na nclyu'u ma ji'i tya'a ñati ma tu'ni, ¿ni cha' laca ná nchca culu'u ma ji'i ycu'i ca ti ma? Nacuj ma cha' ná tso'o cuaana ngu' na nu ntsu'u ji'i xa' ñati. ¿Ha ná lo'o cu'ma tya ntucuaana ma ntsu'u quiya'? ²² Nacuj ma cha' ná tso'o tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o cloy'o xa' ñati. ¿Ni cha' laca cha' lo'o cu'ma ndu'ni ma cha' cuxi bi' lacua? Si ná ndiya ti' ma tsiya' ti lo'o ndu'ni tlyu xa' ñati ji'i jo'ó nu si'i ycu'i Ndyosi laca, ¿ni cha' laca ndya'a ma ntucuaana ma cha' tso'o nu ntsu'u ne' laa ji'i ngu' bi'? ²³ Nacuj ma cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ma, pana ndyu'ni tsa ma cha' cuxi lo'o ycu'i Ndyosi nu lo'o ná ndaquiya' ma ji'i cha' bi'. ²⁴ Na ndu'ni ti ma ñi'ya nu nacuj quityi cusu', quityi ji'i ycu'i Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: "Cuxi tsa nchcui' ngu' xa' tsu' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cu'ma". Jua'a cha' nscua lo quityi.

²⁵ Jlya tsa ti' mā cha' nu nacuj cha' si'yu mā quiji ngu' qui'yu sñi' mā lo'o tya cuañi' ngu', cha' culacua ngu'. Tso'o tsa si lo'o taquiya' mā lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o jyo'o Moisés; pana si ná taquiya' mā lcaa cha' bi', cua laca mā ñi'ya si ná nsi'yu quiji mā tsiya' ti li'. ²⁶ Lo'o jua'a nu ngu' xa' tsu' nu ná nsi'yu quiji ngu' ni, si taquiya' ngu' bi' cha' nu nda Moisés lo'o na, li' stu'ba ti tucua ycu' Ndyosi cha' ji'i ngu' bi', ñi'ya ntucua Ni cha' ji'i ngu' judío tya'a na nu cua nsi'yu quiji ngu'. ²⁷ Chañi cha' ná ngua'a cuayá' lo quiji ngu' bi' jua'a; ná ntsu'u cha' bi' ji'i ngu', cha' ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana si ndu'ni ngu' bi' lcaa cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu', ta ngu' cha' tyuju'u ti' ji'i cu'ma ngu' judío, cha' ná ndaquiya' mā ji'i cha' bi', masi cua ndyuna mā cha' liñi ji'i ycu' Ndyosi, masi cua ngua'a cuayá' lo quiji mā. ²⁸ Si'i na tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o tacati tsa ndyu'ni na ji'i ycu' Ni cha' ña'a ti ngu' ji'na. Ná caca cña jua'a, masi ngua'a cuayá' lo quiji na; ²⁹ si'i jua'a laca na ngu' judío. Tyucui tyiquee ngu' judío laca na lo'o xñi tso'o na cha' ji'i ycu' Ndyosi; liñi la tyu'u cha' ji'na lo'o Ni si chca'a cuayá' ji'i ycu' Ndyosi ca ne' cresiya ji'na. Li' taca culo Ni cña ji'na lo'o Xtyi'i ycu' Ni, si'i lo'o sca cha' nu nscua lo quityi ti. Lo'o li' tso'o tsa cua'ni ycu' Ndyosi lo'o na, nga'aa si'i ñati chalyuu ti nu chcu' tso'o ji'na li'.

3

¹ Tso'o ti xi na cha' laca na ngu' judío lacua, tso'o xi cha' nsi'yu quiji na, cha' jua'a ngulacua na. ² Ndi'ya laca sca cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' laca na ngu' judío: Sca ti lo'o ngu' judío tya'a na cua nda ycu' Ndyosi cha' ji'i Ni tya clyo. ³ Masi ntsu'u xi ngu' judío nu nga'aa jlya ti' ji'i ycu' Ndyosi, ná culaya' Ni ji'i cua ña'a ca ngu' judío xqui'ya nu xti ti ñati bi'. ⁴ Ná nti' Ni cua'ni Ni jua'a. Xcu' cha' liñi ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati ji'i Ni, masi cha' cuiñi laca nu ndu'ni lcau ti lo ñati chalyuu. Cua nscua sca cha' ji'i ycu' Ndyosi lo quityi nu nchcu' ndi'ya:

Lo'o chcu' nu'u, li' caca cuayá' ti' ngu' cha' liñi tsa ndu'ni nu'u;
lo'o caca cuayá' jinu'u slo ñati, taca cua'ni lyaá nu'u ji'i ycu' ca li'.

⁵ Cha' nu na ni, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni na; lo'o nu cha' cuxi bi' ni, ndu'ni cha' taca ca cuayá' la ti' na cha' liñi tsa laca ycu' Ndyosi. ¿Ñi'ya ta ñacuj na li'? ¿Ha ná liñi ndu'ni Ni lo'o na? ¿Ha ná tso'o si xcube' Ni ji'na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi? Ntsu'u ñati nu nchcu' jua'a. ⁶ Pana liñi tsa ndu'ni Ni. Ná caca xcube' Ni ji'i ñati chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', si ná liñi ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati.

⁷ Ná tyiquee' ñacuj ngu' cha' na cuiñi na'. Tso'o, cha' cuiñi nda na' lacua. Pana xqui'ya na', bi' cha' nchca cuayá' la ti' xa' ñati cha' liñi nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; jua'a ndyu'ni tlyu la ngu' ji'i Ni xqui'ya na'. Lá ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na lacua. ⁸ La cui' ti ná tso'o laca cha' cua'ni la na cha' cuxi cha' caca tso'o la cha' ji'na nde loo la; pana ntsu'u ngu' nu ñilo'o ji'i tya'a ngu' lo'o nchcu' ngu' cha' jua'a laca cha' cuxi nu nchcu' ya. Liñi tsa cua'ni ycu' Ndyosi lo'o xcube' Ni ji'i ngu' nu nchcu' cha' cuiñi ji'na jua'a.

Lcaa ñati ntsu'u qui'ya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu' Ndyosi

⁹ Ndi'ya ñacuj na lacua: Ná caca chcu' na cha' tso'o la na cha' laca na ngu' judío, cha' si'i cha' bi' tsiya' ti; cua ngua cuayá' ca ti' na cha' stu'ba ti ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu' judío lo'o ji'i ngu' xa' tsu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu laca loo ji'i lcaa ñati chalyuu. ¹⁰ La cui' cha' nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi nu nchcu' ndi'ya:

Ni tsaca ngu' ná ntsu'u nu xcu' cha' tso'o ndu'ni;

11 ná ntsu'u ñatj nu nchca cuayá' ti' cha' jil' ycuil' Ndyosi,
ná tucui ncllyana jil' ycuil' Ni.

12 Cua ndyu'utsu' lcaa ngu' jil' tyucuij liñi, stu'ba ti ngua cuxi cresiya jil' lcaa
ngu';

ná ntsu'u ni sca ñatj nu xcui' cha' tso'o ndu'ni.

13 Ñi'ya nti' xtyi' tyucu nu ntsu'u to' cuaá nu tya lyiji tyacu' lo, jua'a laca ngu'
bi',

cha' xcui' cha' cuxi ndyu'u tu'ba ngu'.

Lye tsa ñilo'o ngu' jil' tya'a ngu' laja lo'o nchcui' ti ngu'.

Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña, jua'a laca ngu',
cha' tyaala tsa nchcui' ngu'.

14 Ná nxutacui ngu' cha' nda ngu' qui'ya jil' tya'a ngu';

15 cujuui clya ngu' bi' jil' tya'a ngu', nti' ngu'.

16 Xcui' na cua ndu'ni ñu'u ngu' jil' tya'a ngu', ndu'ni ngu' cha' ca xñi' ti' xa'
ñatj macala su ndya'a ngu' bi'.

17 Ná nslo ngu' jil' tyucuij liñi nu cua'ni cha' ti ti tyi' tyiquee ngu'.

18 Pana ná ntsij ngu' tsiya' ti ña'a ngu' jil' ycuil' Ndyosi, nacui ngu'.

Jua'a cha' nscua lo quityi bi'.

19 Cua jlo ti' na cha' cua nscua lcaa cha' cusu' bi', cha' cube ti' ngu' judío
nu ntsu'u cha' jil' lo'o cha' bi'; jua'a nguscua jyo'o cusu', cha' cua nti' ycuil'
Ndyosi cha' caca cuayá' ti' lcaa ñatj tyucui ña'a chalyuu cha' ná caja ñi'ya nu
cua'ni lyaá ngu' jil' ycuil' ca ngu' lo'o Ni, cha' nga'a cha' cua'ni cuayá' Ni jil'
ngu'. 20 Masi cua'ni na lcaa ca cha' nu nguscua ngu' lo quityi cusu' bi', ná
caca ca tso'o tyiquee na cuentya jil' ycuil' Ndyosi lo'o ndyu'ni ti na jua'a; tsa
bi' ti cña ndu'ni quityi bi', cha' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u tsa qui'ya jil'na
cuentya jil' ycuil' Ndyosi.

Cua'ni lyaá ycuil' Ndyosi jil' ñatj lo'o xñi ngu' cha' jil' Jesucristo

21 Lo'o juani cua ngutu'u tucua sca cha' cucui nde chalyuu, ná stu'ba tsiya'
ti cha' bi' lo'o cha' cusu' bi'. Lo'o ncllyu'u ycuil' Ndyosi cha' bi' jil'na, li' caca
cuayá' ti' na ñi'ya caca ca tso'o cresiya jil'na cuentya jil' ycuil' Ni. Cua nscua
xi cha' nu nchcui' jil' cha' bi' lo quityi cusu' bi', masi lo quityi nu nguscua
jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil' ycuil' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñatj sa'ni. 22 Nchcui'
quityi cha' cua'ni ycuil' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya jil'na cuentya jil' ycuil'
Ni, si xñi na cha' jil' Jesucristo. Stu'ba ti cua'ni Ni lo'o ca ta'a na nu laca na
ngu' judío; jua'a lo'o lcaa ñatj nu cua ngusñi cha' jil' ycuil' Ndyosi ca chaca
tsu' chalyuu, stu'ba ti cua'ni Ni lo'o lcaa ñatj. 23 Lcaa na ntsu'u qui'ya jil'na
cuentya jil' ycuil' Ndyosi, cha' ná ngua'ni na tsiya' ti cña nu nti' Ni cha' cua'ni
na. 24 Pana cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jil'na, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee
Ni ña'a Ni jil'na; sca cha' tso'o nu ngua'ni ti Ni cuentya jil'na laca, cha' tlyu tsa
cña nu ngua'ni ycuil' Jesucristo cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'na, nu lo'o ngujuui
yu lo crusi cha' cua'ni lyaá yu jil'na. 25 Nda ycuil' Ndyosi jil' Jesús ñaa chalyuu
cha' tyaja'a yu cajaa yu; masi ycuil' yu chcube' yu cña loo lcaa ñatj chalyuu,
cha' qui'ya ycuil' yu yabe' nu ntsu'u jil'na. Caca cha' bi' jil'na si tyaja'a na xñi
na cha' jil' Jesús. Lo'o jua'a nti' Ni culu'u Ni jil'na cha' xcui' cha' liñi ndu'ni Ni
lo'o na, masi ná ngua'ni cuentya Ni jil' qui'ya nu ntsu'u jil' jyo'o cusu' jil'na;
pana ndalo tsa tyiquee Ni jil' ngu' bi' li'. 26 Nu juani ngulu'u Ni jil'na cha' liñi
tsa ndu'ni ycuil' Ni; jua'a taca jil' Ni cua'ni lubii cresiya jil' scaa na, si tyaja'a
na xñi na cha' jil' Jesús.

27 Cha' cuiñi nchcui' na si ñacui' na cha' nchca tsa jil' ycuil' ca na ñatj chalyuu,
cua'ni na cha' caca tso'o cresiya jil'na cuentya jil' ycuil' Ndyosi. Ná taca. Lye

tsa ndyu'ni tyucuaa ti' na lo'o Ni si jua'a nti' na. ¿Ñi'ya jua'a? Ná nchca ji'na cua'ni na cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'j ycuí' Ndyosi lo'o taquiya' ti na lcaa cha' cusu', sca ti nu lo'o xñi na cha' ji'j Jesús caca tso'o cresiya ji'na. Pana nga'aa tso'o chcuí' na cha' tyixi li', cha' si'í ycuí' na laca nu ndu'ni cha' ca tso'o cresiya ji'j ycuí' ca na. ²⁸ Bi' cha' ni na ji'j ma' cha' ntsu'u sca ti ña'a, ñi'ya nu caca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'j ycuí' Ndyosi; ntsu'u cha' xñi na cha' ji'j Jesús, masi ná nchca ji'na cua'ni na lcaa lo cha' cusu' nu nguscua ngu' sa'ni.

²⁹ Si'í sca ti ji'j ngu' judío ti laca ycuí' Ndyosi loo, lo'o ji'j ngu' xa' tsu' laca Ni loo. ³⁰ Chañi tsa laca cha' bi', cha' sca ti ycuí' Ndyosi laca loo tyucui ña'a chalyuu; ná ntsu'u chaca nu laca loo la. Cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'j ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' ji'j Ni; la cui' jua'a cua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya ji'j ngu' xa' tsu', nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'j Ni. ³¹ Tso'o lacua. Na jlya ti ti' na ji'j cña nu ngua'ni Jesús, tsa bi' ti cha' cua'ni na cha' clyaa na ji'j lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'na. ¿Ha nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cha' nu nguscua jyo'o cusu' cha' cua'ni na lacua? Si'í cha' bi', masi tso'o la taquiya' na cha' cusu' bi' juani, nu lo'o ngusñi na cha' ji'j Jesús.

4

Ñi'ya ngua' ji'j Abraham

¹ Juani ta na' sca cha' lo'o ma' ñi'ya ngua' ji'j Abraham, nu jyo'o cusu' ji'na nu ngua' tya sa'ni. ² Ycuí' ca Abraham ni, ná ngua' cua'ni yu cha' ca tso'o cresiya ji'j ycuí' ca yu cuentya ji'j ycuí' Ndyosi, ni ná ngua' ji'j yu xacu' yu cha' ji'j ycuí' Ndyosi cha' ngua' ji'j ycuí' yu. ³ Nde laca cha' nu nscua lo quityi ji'j ycuí' Ndyosi: “Ngusñi Abraham cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngüiñi cha' ji'j Ni lo'o yu cha' caca tso'o cresiya ji'j yu, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'j Ni”. Jua'a nscua lo quityi bi'. ⁴ Lo'o ndya'a na ne' xña ji'j ñati'ni, nda ngu' xcaya' na li'; si'í na nda laja ti ngu' cñi ji'na, cñi nu ndacui ngu' ji'na laca, cha' ngua'ni na cña. ⁵ Pana nu lo'o jlya ti ti' na ji'j Jesús cha' ngulotsu' yu yabe' nu ntsu'u ji'na, li' taca xquiñi Ni cha' ji'j Ni lo'o na cha' caca tso'o cresiya ji'na, masi ná sca na ndacui Ni ji'na. ⁶ Tya sa'ni la nacui jyo'o David cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñati'ni nu cua laca ngua'ni lubii ycuí' Ndyosi cresiya ji'j. Cua nacui Ni cha' lubii cresiya ji'j ngu', masi ná sca cña ngua'ni ngu' cuentya ji'j Ni cha' caca lubii ycuí' ngu'.

⁷ Li' nacui David ndi'ya: Tso'o ntsu'u tyiquee na lo'o cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'j qui'ya nu ntsu'u ji'na, lo'o culotsu' Ni yabe' nu ntsu'u ji'na, nacui.

⁸ Tso'o ntsu'u tyiquee na si nga'aa cua'ni Ni cuentya ji'j lcaa cha' cuxi nu cua ngua'ni na.

⁹ Si'í xcuí' ngu' judío ti nu tso'o ntsu'u tyiquee ngu' jua'a, taca ñacu' na cha' lo'o ngu' xa' tsu' caca tso'o tyiquee ngu' jua'a. Cua nchcuí' ca ti na cha' ngusñi Abraham cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o yu, bi' cha' cua nacui Ni ji'j yu cha' ca tso'o cresiya ji'j yu cuentya ji'j ycuí' Ndyosi, xqui'ya cha' jlya ti ti' yu ji'j Ni.

¹⁰ ¿Ni jacua' ngua' cha' bi'? ¿Ha cua laca cha' cua nsi'yu lo quiji yu ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' clyacua ngu'? Si'í. Tya lyiji xi'yu ngu' quiji yu tyempo bi'; ¹¹ ca tiya' la, li' ngulacua yu jua'a. Sca cuayá' ti ngua' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ngua' tso'o cresiya ji'j yu cuentya ji'j ycuí' Ndyosi, nu lo'o jlya ti ti' yu ji'j Ni. Yala la ngua' cha' ngusñi yu cha' ji'j ycuí' Ndyosi, tiya' la ngulacua yu. Bi' cha' lcaa ma' nu ntsu'u ma' xa' tsu' nu ngusñi ma' cha' ji'j Jesús, laca ma' ñi'ya laca si Abraham laca jyo'o cusu' ji'j ma' nu ya' chalyuu tya clyo la. Lo'o xñi cua ña'a ca na cha' ji'j Jesús, li' quiñi cha' ji'j ycuí' Ndyosi lo'o na cha' caca lubii cresiya ji'na. ¹² La cui' jua'a laca tyiquee ngu' judío tya'a na nu stu'ba

ti ngusñi cha' jil'i Jesucristo lo'o na. Chañi cha' Abraham ngua jyo'o cusu' jil'i ngu'; pana tso'o la cha' jlya ti ti' ngu' jil'i ycuil' Ndyosi, ñi'ya jlya ti' nu jyo'o Abraham bi', masi tya lyiji clyacuā yu.

Ngüñi cha' jil'i Ni lo'o ñati xqui'ya cha' jlya ti' ngu' jil'i cña nu ngua'ni Jesús

¹³ Lo'o jua'a ngua cha' ngüñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, lo'o ñati jil'i Abraham nu ñaa chalyuu ca tiya' la; nacuj Ni cha' tyucui ña'a chalyuu caca jil'i ngu' bi' ca tiya' la. Pana bilya ta Ni cha' lo'o jyo'o Moisés nu ngua li', cha' bilya cala nu Moisés bi'; bi' cha' ná ndaquiya' jyo'o Abraham jil'i cña nu ngulo Moisés, cha' tya lyiji caja cha' bi' jil'i ngu'. Ngua tso'o cresiya jil'i ngu' bi' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya cha' jlya ti' ngu' jil'i cha' nu nchcui' Ni, bi' cha' ngüñi cha' jil'i Ni lo'o ngu'. ¹⁴ Ná nti' ycuil' Ndyosi cha' tsa lo cua ti ngu' caja chalyuu cucui jil'i ngu', ngu' nu taquiya' jil'i lcaa cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o ngu'; tya nti' Ni cha' xñi cua ña'a ca ñati cha' jil'i Jesús, cha' jua'a ti taca quiñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu' li'. ¹⁵ Xcui' na xcube' ti Ni ji'na, nu lo'o caca cuayá' ji'na slo ycuil' Ndyosi cuentya jil'i cha' cusu' bi'; pana ná caja ñi'ya nu sta Ni qui'ya ji'na si ná nscua sca cha' nu ndaca'a ji'na jua'a.

¹⁶ Ngüñi cha' jil'i Ni lo'o jyo'o Abraham lo'o ngusñi ti yu cha' jil'i Ni, cha' caca cuayá' ti' lcaa na cha' xcui' cha' tso'o ntsu'u tyiquee Ni; bi' cha' nda Ni cha' bi' lo'o na. Ndyanu cha' bi' jil'i lcaa ñati jil'i Abraham nu cala chalyuu ca nde loo la. Ni si'i tsa lo cua ti ñati nu taquiya' jil'i cha' cusu' ti laca nu tyanu cha' tso'o bi' jil'i, la cui' jua'a tyanu cha' bi' jil'i lcaa ñati tya'a na nu xñi na cha' jil'i ycuil' Ndyosi ñi'ya ngusñi ycuil' Abraham cha' jil'i Ni; jua'a nti' na lo'o nacuj na cha' sti lcaa na ngua jyo'o Abraham bi' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁷ Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni lo'o Abraham, nu nscua lo quityi: “Cua nda na' chacuayá' cha' caca nu'u sti tyuu lo tya'a ñati nu catu chalyuu nde loo la”, nacuj Ni jil'i Abraham. Cua ngüñi cha' jil'i ycuil' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham sa'ni, cha' ngusñi yu cha' nu cua nchcui' ycuil' Ndyosi lo'o yu, la cui' Ni nu ndyu'ni cha' tyu'u jyo'o chaca quiya'. Lo'o jua'a ngulo Ni cña cha' tyu'u tucua lcaa cha' nde loo la, cha' nu cua nacuj Ni jil'i yu lo'o nchcui' Ni ñi'ya si cua laca ndi'i cha' bi' jil'i yu nu ngua li'.

¹⁸ Masi ngua ti' jyo'o Abraham cha' ná caja sñi', ná ndube ti' yu; jlya ti' yu jil'i ycuil' Ndyosi, ntajatyua yu ni jacua' caja sñi' yu. Bi' cha' ngua jyo'o Abraham sti tyuu tya'a ñati nu ndyatú lo yuu ca nde loo la, ñi'ya nu cua nchcui' Ni lo'o yu: “Quiña'a tsa ñati tyu'u jinu'u tyempo nde loo la”, nacuj Ni jil'i yu. ¹⁹ Ná ngujlyaa ti' Abraham cha' bi'; ña'a ti jlya ti' yu cha' nu cua nda ycuil' Ndyosi lo'o yu, masi ndube ti' yu cha' ngusu' tsa yu, cha' cua tyalaa ti sca siyento yija ntsu'u yu. Jlo ti' yu cha' na ngulala ti cajaa tyucuaa ngu', lo'o ycuil', lo'o ma' Sara clyo'o yu; nga'aa ntsu'u tyempo cha' caja sñi' Sara, ngua ti' yu. ²⁰ Pana ná nguta'achú' yu, ná ngujlyaa ti' yu cha' nu cua nchcui' Ni lo'o yu; jlya tso'o ti' yu cha' bi'. Ngua'ni tlyu yu jil'i ycuil' Ndyosi, ²¹ cha' jlo ti' yu cha' taca jil'i Ni cua'ni lyiji Ni jil'i cha' nu ngüñi jil'i Ni lo'o yu. ²² Bi' cha' nda Ni chacuayá' cha' caca tso'o cresiya jil'i yu, xqui'ya cha' jlya tsa ti' yu jil'i Ni.

²³ Jua'a nscua lcaa cha' bi' lo quityi nu nchcui' cha' ngüñi cha' jil'i Ni lo'o nu Abraham bi', cha' ngua tso'o cresiya jil'i yu lo'o ngusñi ti yu cha' jil'i ycuil' Ni. Si'i cuentya jil'i jyo'o Abraham ti nscua cha' bi', ²⁴ masi lo'o cuentya jil'i na nscua cha' caca jua'a; lo'o ji'na cua nchcui' ycuil' Ndyosi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ni si xñi na cha' jil'i Ni, la cui' Ni nu ngua'ni cha' ndyu'u Jesús nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ²⁵ Nda Ni chacuayá' cujuui ngu' jil'i Jesús, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na; lo'o li' ndyu'u Jesús chaca quiya', cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuil' Ndyosi.

5

Ñi'ya caca lo'o caca stu'ba cha' ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi

¹ Jua'a laca lacua; xqui'ya cha' ngusñi ti na cha' ji'i Jesús, bi' cha' cua ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Lo'o li' ti' ti ndi'i tyiquee na, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ² Tso'o tsa ndyu'ni ycu'i Ndyosi lo'o na chacuayá' ji'i Cristo, nu lo'o ngusñi na cha' ji'i nu Cristo bi'. Ngua'ni Ni cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ni, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' tya'achu' na ji'i Ni; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na, cha' jlo ti' na cha' ca tiya' la caja sca se'i nu tso'o tsa su tyi'i na ca su ntúcua ycu'i Ndyosi, cha' jua'a tso'o ti ndu'ni Ni lo'o na. ³ Masi juani tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndi'na chalyuu; masi lya' tsa ti' ngu' ji'na, jlo ti' na cha' taca talo na lo'o nchcube' na jua'a. ⁴ Lo'o ngualoo cha' ti'i bi', cua jlo ti' na cha' cua ngua'ni cuayá' ti Ni ji'na. Lo'o li' si ña'a ti tya tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, li' cua ndu ti' na cha' caca tso'o ji'na nde loo la. ⁵ Lo'o jua'a si'i sca cha' nu nda ti ti' na laca cha' bi', sca cha' chañi laca bi'; cua'ni Ni ji'i. Cua ngua'ni Ni cha' ca tii cresiya ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na; ngua'ni Ni jua'a nu lo'o nda Ni Xtyi'u ycu'i Ni ji'na.

⁶ Jlo ti' na cha' ná caca cua'ni lyaá na ji'i ycu'i ca ti na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana lo'o ndyalaa la cui' hora nu ngusta ycu'i Ndyosi, li' ngujuui Jesús xqui'ya na, ñati cuxi na. ⁷ Tlyu tsa cha' cua'ni na si tyaja'a na cajaa na cha' caja ñi'ya nu cua'ni lyaá na ji'i chaca ñati; masi sca ñati nu xcu'i cha' tso'o ndu'ni, ná nti' na cajaa na cuentya ji'i yu. Sca ti si sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni laca bi', tso'o tsa nchcu'i lo'o tya'a, ná tyiquee' tyaja'a sca ngu' cajaa cuentya ji'i ñati bi', si caca cua'ni lyaá ngu' ji'i nu ñati bi' li'. ⁸ Pana jua'a ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na, cha' culu'u Ni ji'na cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; nda Ni ji'i Cristo cha' cajaa cuentya ji'na, masi tya ntsu'u tsa qui'ya ji'na. ⁹ Tso'o lacua. Cua laca ngua tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' ndyalu tañi ycu'i Cristo lo'o ngujuui yu lo crusi. La cui' jua'a cua lijya nclayaá na juani; xqui'ya Cristo nga'aa xcube' Ni ji'na lo'o tye chalyuu. ¹⁰ Tya'a cusuu ycu'i Ndyosi ngua na; pana juani ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Ni, nu lo'o ngujuui Sñi' ycu'i Ni lo crusi. Bi' cha' juani ngua ti' cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'u nu Jesús bi' chaca quiya'. ¹¹ Ni si'i tsa lo cua ti cha', masi lo'o cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni cha' caca ca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni.

Xqui'ya sca ti ñati ngua cuxi chalyuu

¹² Cua ngua cha', xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni sca ti jyo'o cusu' nu naa Adán, bi' cha' nguxana cha' ntsu'u qui'ya ji'i ñati chalyuu; bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii ñati. Lo'o jua'a tiya' la ntsu'u cha' cajaa lcaa na, cha' ntsu'u qui'ya ji'i lcaa na. ¹³ Jua'a ntsu'u qui'ya ji'i ñati chalyuu nu ngua tya clyo, masi bilya culo ycu'i Ndyosi cña cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi tyempo bi'. Tsa bi' ti cha', ná nacuj ngu' cha' qui'ya ngua, cha' ná jlo ti' ngu' cha' ná ndiya ti' Ni cña cuxi nu ndyu'ni ngu'. ¹⁴ Tya lo'o ngutu'u nu Adán bi' chalyuu, hasta ca lo'o nda ycu'i Ndyosi cha' lo'o jyo'o Moisés, xcu'i ngujuui ñati xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', masi ná stu'ba cha' cuxi nu ngua'ni ngu' bi' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Adán tya clyo, nu lo'o ná ndaquiya' yu sca cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'i yu. Sca lo ti cña ngua'ni jyo'o Adán, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana nu Jesucristo nu ñaa chalyuu tiya' la ni, chaca lo cña ngua'ni yu, cña tso'o ngua'ni.

¹⁵ Nu jyo'o Adán ni, ngxu'tyanu yu yabe' hichu' na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ycu'i ca yu; xqui'ya sca ti nu qui'yu bi' ngua cuxi chalyuu tya li',

bi' cha' quiña'a tsa ñati ndiyiji. Pana juani ni, xqui'ya sca ti ñati nu naa Jesucristo, chaca lo cha' nda ycuí' Ndyosi lo'o na, sca cha' tso'o tsa laca bi'; tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na li'. Nacuí' Ni cha' laja ti taca cua'ni lyaá Ni ji'na jilí' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Lo'o jua'a quiña'a tsa ñati laca nu ndyu'ni Ni cha' ndyaca lubii cresiya jilí' ngu'. ¹⁶ Ná stu'ba ndyu'u cha' jilí' cña nu ngua'ni jyo'o Adán lo'o cña nu ndyu'ni ycuí' Ndyosi. Nu Adán bi' ni, sca ti cha' cuxi ngua'ni yu su clyo, lo'o li' ndyanu yabe' hichu' yu; lo'o jua'a ndyanu yabe' hichu' lcaa na lo'o tya'a na juani xqui'ya cha' cuxi bi'. Lo'o juani quiña'a tsa cha' cuxi ndu'ni na lacua. Pana Jesús ni, sca cña laja ti ngua'ni cuentya ji'na nu lo'o ngua'ni lyaá ji'na jilí' nu cuxi; ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jilí' ycuí' Ndyosi li'. ¹⁷ Ntsu'u cha' cajaa na xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jilí' nu sca ti Adán bi', masi sca ti cha' cuxi ngua'ni yu; pana tlyu la cña ndyu'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na juani, nu lo'o ndyu'ni lubii Ni cresiya ji'na. Quiña'a tsa cha' xlya'be ngua'ni Ni lo'o na; jua'a caja chalyuu cucui ji'na juani xqui'ya Jesucristo, masi sca ti ñati laca bi'.

¹⁸ Ndi'ya ngua li': lo'o ngua'ni jyo'o Adán cha' cuxi bi', la cui' jua'a ndyanu yabe' hichu' na, lo'o hichu' lcaa tya'a ñati na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' lo'o ngua'ni Jesucristo sca cha' tso'o: li' laja ti ngua'ni Ni cha' cuityi Ni yabe' nu ntsu'u hichu' na, cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. ¹⁹ Tya clyo cua ntsu'u sca ñati nu ná ndaquiya' jilí' cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jilí' yu, bi' cha' ndyanu qui'ya jilí' lcaa na lo'o tya'a na juani. Lo'o tiya' la li', yaa chaca ñati nu ndaquiya' jilí' cña nu ngulo Ni jilí'; xqui'ya nu bi' ndyaca tso'o cresiya jilí' lcaa na cuentya jilí' ycuí' Ndyosi juani.

²⁰ Nu lo'o cuna na ni cña laca nu nclyo ycuí' Ndyosi ji'na, li' nchca cuayá' la ti' na ñi'ya laca qui'ya nu sta Ni ji'na. Masi ndube tsa ti' na cha' ntsu'u tsa cha' cuxi ji'na, la cui' jua'a jlo ti' na cha' ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na; jlo ti' na cha' nchca jilí' Ni, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. ²¹ Nu cuxi laca loo ji'na, bi' cha' ndiyiji na; pana juani nti' ycuí' Ndyosi caca Ni loo ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ji'na. Lo'o caca tso'o cresiya ji'na cuentya jilí' Ni, li' ta Ni sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na xqui'ya Jesús nu Xu'na na.

6

Xqui'ya Cristo, bi' cha' taca caja chalyuu cucui jilí' ñati

¹ Ndi'ya ñacuí' na lacua: Ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi, cha' li' tya quiña'a la cha' tso'o cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o na, nti' na. ² Ná tso'o tsiya' ti cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni la. Juani laca na ñi'ya laca si cua ngujuii na lo'o Cristo, cha' xa' tyucuyi' tsa na juani; ná tso'o si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi lacua. ³ Nu lo'o ntyucuatya ngu' ji'na lo'o nguxana ca ti cha' tyu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ñi'ya si na cua ngujuii na stu'ba ti lo'o Jesús, jua'a ngua. ⁴ Lo'o ntyucuatya ngu' ji'na, ndyaa na ne' hitya li', ñi'ya laca si cua ndyaa na nguatsi' na stu'ba ti lo'o Cristo ne' cuaá. Ca bi' ntsiya jyo'o na, cha' taca tyu'ú na chaca quiya', ñi'ya lo'o ngutu'u na nde lo hitya, cha' jua'a tlyu tsa cha' nu ngua'ni ycuí' Ndyosi Sti yu nu lo'o ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Lo'o jua'a caja sca chalyuu cucui ji'na xqui'ya Cristo.

⁵ Jua'a ndyaca cha' cua laca ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. Ngujuii yu nu lo'o ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'na. Lo'o na ni, ñi'ya laca si na cua ngujuii na, jua'a laca na; pana lo'o tyu'ú na chaca quiya', li' caja chaca chalyuu cucui ji'na, ñi'ya lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ⁶ Cuxi tsa ñati ngua na; pana juani laca na ñi'ya laca si lo'o na ngujuii na lo sca crusi lo'o ngujuii ycuí' Jesús, cha' ngüityi yu tsiya' ti cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na li'. Bi' cha' juani nga'aa caca jilí' cha' cuxi bi' caca loo ji'na chaca quiya'. ⁷ Lo'o cua ngujuii sca ñati ni,

cua ndye cha' ji'i lo'o qui'ya nu ntsu'u ji'i nde chalyuu li'. ⁸ Lo'o na laca na jua'a, nu lo'o ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, cha' laca na ñi'ya si cua ngujuii na lo'o Cristo; lo'o li' caca na ñi'ya laca si cua ndyu'ú na lo'o Cristo chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na cha' cua ngulo Ni ji'i Cristo ca su ntsiya nguatsi' yu; nga'aa cajaa yu chaca quiya', nga'aa caca tyatsi' yu chaca quiya'. ¹⁰ Cua ngujuii Cristo, cha' sca ti quiya' cua'ni tye Ni ji'i lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati' chalyuu na; lo'o li' cua ndyu'ú yu chaca quiya', cha' tyucui tyempo tyi'i yu cuentya ji'i ycui' Ndyosi Sti yu. ¹¹ Lo'o jua'a cu'ma ni, ñi'ya si cua ngua'ni tye ma' tsiya' ti ji'i cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma', jua'a culacua ti' ma'; ñi'ya si cua ndyu'ú ma' chaca quiya' cha' xcui' cua'ni ma' cña ji'i ycui' Ndyosi stu'ba ti lo'o Jesucristo nu Xu'na na, jua'a culacua ti' ma'.

¹² Bi' cha' juani nga'aa ta ma' chacuayá' cha' caca loo cha' cuxi bi' ji'i ma' lo'o ndi'i ma' nde chalyuu. Ná tso'o cha' taquiya' na ji'i lcaa lo cha' cuxi nu jña ti' na cha' cua'ni na ji'i, cha' laca na ñati' chalyuu ti. ¹³ Ni sca ti tsu' ya' ma', ni sca ti tsu' quiya' ma', ná ta ma' ji'i cha' jña nu xña'a, cha' ná caca ma' msu ji'i nu bi', cha' ná cua'ni ma' cha' cuxi lo'o. Xa' ña'a culacua ti' ma' juani; ta ma' tyucui ña'a ma' cha' caca ma' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, ñi'ya laca si ngujuii ma' tsaca quiya', lo'o li' xa' ndyu'ú ma' chaca quiya'. Bi' cha' juani nga'a' cha' ta ma' tyucui ña'a ma' cha' cua'ni ma' cña ji'i ycui' Ndyosi, laja lo'o ndu'ni ma' cha' tso'o ca su ndi'i ma'. ¹⁴ Nga'aa si'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu nu caca loo ji'i ma' juani. Si'i xcui' cha' ntsi' ti ti' ma' tyi'i ma' chalyuu, ñi'ya si lo'o nchcube' tsa cha' cusu' bi' ji'i ma'; taca tyi'i tso'o ti ma' chalyuu juani, cha' xcui' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o ma'.

Nga'a cha' cui'ya ngu' cuentya tilaca laca nu laca loo ji'i ngu'

¹⁵ Ná tso'o ñacui na cha' juani nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na ji'i cha' cusu' bi', cha' ndaquiya' na ji'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi nu xcui' cha' xlya'be ti ndu'ni lo'o na. Ná tso'o laca si tya cua'ni la na cha' cuxi li', cha' nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na jua'a. ¹⁶ Nu lo'o ndya'a na ne' xña ji'i sca ñati' ni, taquiya' na sca cña nu culo ñati' bi' ji'na li'; jlo ti' na cha' nu ñati' bi' laca xu'na na, lo'o jua'a nga'a' cha' taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' nu xu'na bi'. Lo'o nu cuxi nu ndyu'ni cha' caca na cuxi ni, si ndyu'ni cha' cuxi bi' cha' laca bi' loo ji'na, li' ntsu'u cha' cajaa na tsiya' ti; pana si ycui' Ndyosi laca loo ji'na, taquiya' na ji'i cha' nu nchcui' Ni li', caca tso'o cresiya ji'na li'. ¹⁷⁻¹⁸ Tso'o tsa nti' na' cha' tyucui tyiquee ma' ndyu'ni ma' cña ji'i ycui' Ndyosi, tsa ña'a cha' nu ngulu'u ngu' ji'i ma'. Nu cha' cuxi, bi' laca nu ngua loo ji'i ma'; pana lo'o cua ngulaá ma' ji'i nu cuxi bi', li' nguxana ma' ndu'ni ma' cña cha' caja chaca chalyuu su caca lubii cresiya ji'i ma', cha' ycui' Ndyosi laca loo ji'i ma' juani. ¹⁹ Jua'a laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma, cha' caca cuayá' la ti' ma' tilaca laca nu laca loo ji'i ma'. Tya tsubi' la cua nda ma' tyucui ña'a ma' cha' cua'ni ma' cha' suba', cha' cua'ni ma' cha' cuxi, lo'o jua'a lye la ndyacua cha' cuxi ji'i ma' li'; bi' cha' juani ta ma' tyucui ña'a ma' cha' xcui' cña tso'o cua'ni ma', cha' xcui' cuentya ji'i ycui' Ndyosi tyi'i ma' chalyuu.

²⁰ Cua tsubi' la lo'o tya ndu'ni ma' xcui' cha' cuxi, ná ngua ji'i ma' cua'ni ma' cña tso'o ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na; ²¹ ni sca quiya' ná ngua tso'o cha' ji'i ma' lo'o ngua'ni ma' cha' cuxi nu ngua li'. Lo'o juani ntyuju'u tsa ti' ma' xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni ma'. Tsa bi' ti cña ndu'ni nu cha' cuxi bi', cha' cua'ni tye bi' ji'i ñati' si taquiya' ngu' ji'i; nga'aa caca tyu'u cha' ji'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi si jua'a ndu'ni ngu'. ²² Pana juani ni, nga'aa caca ji'i nu cuxi bi' lo'o cña ji'i ma', cha' cua'ni ndyatí ma' lo cña ji'i ycui' Ndyosi. Chaa ti' ma' ndyu'ni ma' cña ji'i Ni juani, cha' xcui' na ndi'i ma' chalyuu cuentya ji'i ycui' Ni; li' ná nga'a' cha' tye chalyuu nu ta Ni ji'i ma' lo'o cua ndye lcaa cha'. ²³ Tsa

bi' ti caya' caja ji'na lo'o ndu'ni na cha' cuxi, cha' chcuna' lyiji cresiya ji'na lo'o; pana si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na, li' ta ycui' Ndyosi sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Sca cha' xlya'be nu nda ti Ni ji'na laca.

7

Cua nscua sca cha' nu ndaca'a ji'i ñati nu ntsu'u clyo'o

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ntsu'u ngu' tya'a ma nu tso'o tsa jlo ti' lcaa cña nu ngulo ycui' Ndyosi ji'na; cua jlo ti' ma cha' ndatsaa cha' bi' ji'na tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti na. ² Ñi'ya laca sca nu cuna'a nu ntsu'u clyo'o ni, cuentya ji'i cña nu ngulo Ni ji'i jyo'o cusu' ji'na bi', nga'a cha' tyi'i nu cuna'a bi' lo'o clyo'o tyucui tyempo lo'o tya lu'ú ti yu; sca ti nu lo'o cua ngujui yu, li' nga'aa cua'a cha' bi' ji'i nu cuna'a bi', nga'aa ntsu'u nu cuentya ji'i li'. ³ Ndi'ya laca cha': si tyu'u cha' ji'i nu cuna'a bi' lo'o chaca nu qui'yu lo'o tya lu'ú ti clyo'o, cña cuxi laca nu cua'ni nu cuna'a bi' li'. Pana si cua ngujui clyo'o nu cuna'a bi', nga'aa ndatsaa cha' bi' ji'i; taca caja clyo'o nu cuna'a bi' lo'o xa' nu qui'yu, cha' si'i sca cña cuxi laca nu cua'ni li', nu lo'o nga'aa lu'ú clyo'o nu cuna'a bi'.

⁴ Ndi'ya laca na juani cuentya ji'i cha' cusu' nu ndaquiya' tsa na ji'i tya sa'ni la: ñi'ya laca sca nu cuna'a nu nga'aa ntsu'u clyo'o, jua'a laca lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Na cua ngujui Cristo lo crusi, bi' cha' juani nga'aa ntsu'u cha' ji'na lo'o nu cha' cusu' bi'. Cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, bi' cha' taca ji'na cua'ni na cña ji'i ycui' Ndyosi laja lo'o tya ndi'i ti na nde chalyuu. ⁵ Nu ngua cua tsubi' la, cuxi ti ndi'i na, cha' ñati chalyuu laca na; ngua ti' na cua'ni na lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' na ji'i, masi cua ndyuna na cha' cusu' nu nti' cua'a ji'na. Bi' cha' la cui' cha' cuxi bi' ngua'ni lo'o na cha' chcuna' lyiji chalyuu ji'na. ⁶ Pana juani cua ndi'i laja ti na cuentya ji'i nu cha' cusu' bi', nga'aa caca ji'i cha' bi' culo cña ji'na. Cua ngua laja ji'na juani cha' cua'ni na cña nu nti' ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' na ngujui chaca chalyuu cucui nu nda Xty'i ycui' Ndyosi ji'na.

Loo laca nu cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'

⁷ Ndi'ya ñacui na lacua: Si'i la cui' cha' cusu' nu ndu'ni cha' caca cuxi. Nu lo'o bilya cuna na' cha' bi', bilya ca cuayá' ti' na' na ca laca sca cha' cuxi; ná ngua cuayá' ti' na' nguicha', masi cuxi tsa laca cha' tyacui ti' na' ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a na'. Pana lo'o cua ndyuna na' ni cña ngulo ycui' Ndyosi ji'na, cha' ná tyacui ti' na' ji'i cha' bi' tsiya' ti, li' ngua cuayá' ti' na' cha' ná tso'o laca cha' ndacui ti' na' ji'i sca na jua'a. ⁸ Pana ngua'ni nu cuxi ngana 'na li'. Masi jlo ti' na' cha' cuxi tsa cha' bi', ña'a ti ndiya ti' na' cua'ni na' lcaa lo cha' cuxi; si ná lo'o nscua sca cha' nu cua'a 'na, ná ta na' cuentya cha' cuxi laca sca cña nu ndyu'ni na'. ⁹ Ngua ti' na' cha' tso'o tsa nguti' na', nu lo'o tya lyiji ca cuayá' ti' na' ni cha' nda cha' cusu' bi'; pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na', li' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya jna'. Na cua chcuna' ti chalyuu 'na ngua li'. ¹⁰ Ngua ti' ycui' Ndyosi cha' caja chalyuu ji'na nguicha', nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cña nu ngulo Ni nu ngua sa'ni. Pana si'i jua'a ngua lo'o na'; cua chcuna' ti chalyuu 'na li', cha' ngua tii na' cha' ntsu'u tsa qui'ya 'na li'. ¹¹ Cha' cuxi laca nu ngua'ni ngana 'na; bi' cha' tya ngua'ni la na' cha' cuxi, masi cua nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na' cha' ná cua'ni na' jua'a. Na nchcube' tsa cha' cuxi bi' 'na, cua laca cha' 'na ñi'ya laca si cua ngujui na'.

¹² Cha'ni cha' sca cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi laca cha' cusu' bi'; lcaa cña nu ngulo Ni ji'na, ca slo ycui' Ni ngutu'u cha' bi'. Li'ni tsa ndu'ni ycui' Ndyosi, tso'o tsa ndyu'u cha' nu nda Ni lo'o na; ¹³ bi' cha' ná taca ñacui na' cha' cua

chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' bi'. Cha' cuxi nu ndyu'ni na', bi' laca nu ndu'ni ñu'u jil'i chalyuu 'na. Lo'o juani nchca cuayá' ti' na' ñi'ya laca sca cha' cuxi; laja lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ndyu'u cha' cusu' bi', la cui' hora li' ndu'ni nu cha' cuxi bi' ngana 'na. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na' cha' lye tsa laca nu cha' cuxi nu ndu'ni na'.

¹⁴ Jlo ti' na cha' cña nu ngulo ycuí' Ndyosi laca nu cha' cusu' bi'; sca ti si lo'o Xtyi'i ycuí' Ndyosi cua'ni cña ne' cresiya ji'na, li' taca ji'na taquiya' na jil'i cña bi'. Pana nu na' ni, ñati' chalyuu ti laca na', loo la laca nu cha' cuxi bi' ne' cresiya jna'. ¹⁵ Ná nchca ca cuayá' ti' na' ni cha' laca ndu'ni na' xcui' cha' cuxi. Nti' na' cua'ni na' sca cña tso'o nquicha', pana ná nchca 'na tsiya' ti; cha' cuxi nu ná ndiya ti' na' jil'i, bi' laca nu ndu'ni na'. ¹⁶ Cha' ná tso'o nti' na' lo'o ndu'ni na' cha' cuxi bi', bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ntsu'u cha' jna' lo'o nu cha' cusu' bi', masi ná ndaquiya' na' jil'i. ¹⁷ Bi' cha' lacua, si'i ycuí' na' laca nu ndu'ni cha' cuxi bi'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' cua'ni na' jil'i li'. ¹⁸ Cua jlo ti' na' cha' ná tso'o laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jna', cha' ñati' chalyuu ti laca na'; masi nti' tsa na' cua'ni na' xcui' cha' tso'o nquicha', pana ná nchca jna' tsiya' ti. ¹⁹ Ná nchca jna' cua'ni na' cha' tso'o nu nti' na' cua'ni; ña'a ti ndu'ni na' cha' cuxi, masi nga'aa nti' na' cua'ni na' jua'a. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' lacua: lo'o ndyu'ni na' sca cha' nu ná tso'o nti' na', si'i ycuí' na' nu ndu'ni cha' cuxi bi' li'; masi nu cha' cuxi nu laca loo ne' cresiya jna', bi' laca nu ndatsaa 'na cha' ndyu'ni na' jil'i.

²¹ Lo'o li' ndi'ya ndyaca cha' 'na lacua: Masi nti' tsa na' cua'ni na' sca cha' tso'o nquicha', nchca cuayá' ti' na' cha' xcui' cha' cuxi ntsu'u ne' cresiya jna'. ²² Tyucui tyiquee na' ndiya tsa ti' na' cua'ni na' lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na nu ngua sa'ni; ²³ pana nchca cuayá' ti' na' cha' ndi'i chaca nu laca loo jil'i tyucui ña'a na'. Nxuu tya'a bi' lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee na' jil'i; bi' laca cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jna', nu ndu'ni lo'o na' cha' cua'ni na' cña jil'i, ñi'ya nti' si' cua laca na' sca preso.

²⁴ Xñi' tsa ti' na' lacua. ¿Tilaca caca jil'i cua'ni lyaá jil'i tyucui ña'a na', cha' nga'aa cua'ni na' cha' cuxi jua'a? Cua chcuna' ti chalyuu 'na xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya 'na. ²⁵ Sca ti ycuí' Ndyosi Sti na taca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni 'na, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesucristo nu Xu'na na. ¡Bi' cha' quiña'a tsa xlya'be tya na' jil'i ycuí' Ndyosi lacua! Pana tsa bi' ti cha' jlo ti' na', cha' nga'a cha' taquiya' na' jil'i cña nu ngulo ycuí' Ndyosi; ná nchca jna' cua'ni lyaá na' jil'i ycuí' ca na' cha' ñati' chalyuu ti laca na', lo'o jua'a ña'a ti tya ndyu'ni ñati' chalyuu cha' cuxi.

8

Chalyuu cucui nu ntsu'u jil'i ngu' xqui'ya Xtyi'i ycuí' Ndyosi

¹ Pana juani ni, ndi'ya ngua'ni ycuí' Ndyosi: Nga'aa ndyanu yabe' hichu' na, si stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; nga'aa taca jil'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cojolaqui ji'na juani, cha' Xtyi'i ycuí' Ndyosi laca loo ji'na lo'o ndi'i na nde chalyuu. ² Nu lo'o laca Xtyi'i ycuí' Ndyosi loo ji'na, li' caja chalyuu cucui ji'na xqui'ya Jesucristo, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni; na cua ngulo Ni ji'na ya' nu cuxi nu ndyu'ni cha' chcuna' chalyuu ji'na. ³ Cua ngua'ni Ni sca cha' tlyu nu ná ngua cua'ni nu cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o ñati' nu ngua sa'ni. Ná ngua cña cha' bi', xqui'ya cha' cuxi tsa tyiquee ñati' chalyuu na; pana ngua jil'i ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni jil'i Sñi' ycuí' ca Ni yaa chalyuu re cha' ñati'. Nda Ni jil'i nu Jesús bi' yaa, cha' caca yu sca msta' lu'ú; bi' laca msta' nu ngua jil'i cuitiyi qui'ya nu ntsu'u ji'na. Ngua Jesús ñati'; stu'ba ti ngua yu ñi'ya laca cua ña'a ca ñati' chalyuu, cha' jua'a ngua

ji'l̥i yu cua'ni tye yu ji'l̥i qui'ya nu ntsu'u ji'l̥i ñati' cuxi na. Bi' cha' ngua Ni ñati'.
 4 Lo'o nu juani taca cua'ni na cña nu ngulo Ni ji'na, la cui' cña laca nu nchcui'
 cha' cusu' bi' cha' cua'ni na; taca cua'ni na ji'l̥i juani, xqui'ya cha' nga'aa caca
 cojolaqui nu cuxi nu ntsu'u chalyuu ji'na, cha' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca loo
 ji'na lo'o ndi'j na chalyuu juani.

5 Nu lo'o cua'ni na ñi'ya nu ndu'ni ñati' chalyuu ti, la cui' cha' cuxi nu ntsu'u
 ji'l̥i ñati' bi', bi' laca loo ne' cresiya ji'na li'; pana si Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca loo
 ji'na lo'o ndi'j na chalyuu, li' taca taquiya' na ji'l̥i lcaa cha' nu nchcui' ycu'i
 Ndyosi. 6 Chcuna' chalyuu ji'na, si xcui' cua'ni na cha' cuxi nu ntsu'u nde
 chalyuu ti; pana caja chalyuu cucui ji'na cha' ti ti tyi'l̥i tyiquee na, si taquiya'
 na ji'l̥i lcaa cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi. 7 Tya'a cusu' ycu'i Ndyosi laca na, si
 ña'a ti ndu'ni na cha' cuxi ñi'ya nu ndu'ni ñati' chalyuu ti; ná nchca ji'na tsiya'
 ti taquiya' na ji'l̥i cha' nu nda ycu'i Ni lo'o na, si ña'a ti tya nti' na cua'ni na cha'
 cuxi. 8 Bi' cha' ná taca ji'na cua'ni na cña nu nti' ycu'i Ni cha' cua'ni na, si tiji'
 tsa ti' na ji'l̥i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

9 Nga'aa si'l̥i jua'a ndi'j má juani, nga'aa nchca tiji' ti' má ji'l̥i cha' cuxi nu
 ntsu'u nde chalyuu; stu'ba ntsu'u cha' ji'l̥i má lo'o ycu'i Ndyosi juani, cha' cua
 nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'l̥i má. Lo'o jua'a ná ntsu'u
 cha' ji'na lo'o Cristo tsiya' ti, si bilya tyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'na, la
 cui' Xtyi'i nu ndyu'u ji'l̥i Cristo. 10 Masi ngua'ni nu cuxi nu ntsu'u chalyuu cha'
 chcuna' chalyuu ji'l̥i má, pana tya lu'ú má juani, xqui'ya cha' lu'ú Xtyi'i ycu'i
 Ni ne' cresiya ji'l̥i má si ntsu'u cha' ji'l̥i má lo'o Cristo. Ndyanu Xtyi'i ycu'i Ni
 lo'o má nu lo'o ngua tso'o cresiya ji'l̥i má cuentya ji'l̥i ycu'i Ndyosi chacuayá'
 ji'l̥i Jesús. 11 La cui' Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca bi', la cui' laca nu ngulo ji'l̥i jyo'o
 Jesús ca su ntsiya nguatsi', ndyu'ú yu chaca quiya' li'. Lo'o jua'a cua nda ycu'i
 Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'l̥i má, cha' nu lo'o cajaa má, li'
 cua'ni Ni cha' tyu'ú má chaca quiya' xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni.

12 Cu'má ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, juani nga'aa caca ji'l̥i ñati'
 culo ngu' cña ji'na, cha' cua'ni na cha' cuxi ñi'ya ndu'ni ñati' chalyuu ti.
 13 Chcuna' chalyuu ji'l̥i má si xcui' culana má ji'l̥i cha' cuxi lo'o ndi'j má
 chalyuu; pana chacuayá' ji'l̥i Xtyi'i ycu'i Ni taca tyijiloo má ji'l̥i cha' cuxi nu
 ntsu'u ji'l̥i má, cha' nga'aa cua'ni la má ji'l̥i. Caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye
 ji'l̥i má li'.

14 Cua ña'a ca na, cua laca na sñi' ycu'i Ndyosi si ndu'ni na cua ña'a ca cña
 nu nclyo Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'na. 15 Na cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i Ni ji'l̥i má,
 cha' ndu'ni Xtyi'i Ni cha' caca má sñi' ycu'i Ndyosi; ndu'ni bi' cha' ndi'ya taca
 chcui' na lo'o ycu'i Ndyosi: "Sti ya", ñacui' na ji'l̥i Ni. Si'i cha' cuxi ndu'ni Xtyi'i
 Ni nu lo'o nclyo bi' cña ji'l̥i má, si'i cha' xcutsi' ji'l̥i má ñi'ya nu ntsi'j má cua
 sa'ni la, si'i jua'a cña ndu'ni nu bi'. 16 Cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na ni, stu'ba
 nchcui' cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi'i Ni lo'o na, cha' cua laca na sñi' ycu'i Ni.
 17 Nu lo'o cua laca na sñi' ycu'i Ni, lo'o ji'na tyacua lcaa cha' tso'o nu ta Ni li',
 lcaa ña'a cha' nu cua nda Ni ji'l̥i Cristo; pana si cua nti' na cha' stu'ba ti tyi'l̥i na
 lo'o Cristo ca su tlyu ca su ntucua Ni, li' ntsu'u cha' talo na lo'o ndyu'ni lya' ti'
 ngu' ji'na nde chalyuu ti, ñi'ya ndalo ycu'i Cristo lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' ji'l̥i
 yu.

18 Ntsu'u quiya' ndyiji xi cha' ti'i ji'na laja lo'o ndi'j ti na nde chalyuu; pana
 xca ti cha' laca cha' bi', ná stu'ba laca cha' ti'i bi' lo'o cha' tso'o nu caja ji'na ca
 nde loo la, nti' na'. Lo'o jua'a tya lyiji culu'u Ni lcaa cha' ji'na, ñi'ya caca cha'
 tso'o bi' nde loo la. 19 Lcaa ca na lu'ú nu cua ngüñá ycu'i Ndyosi nde chalyuu
 ni, ntajatya tsa na bi' ji'l̥i ycu'i Ndyosi, ni jacua' culu'u Ni ji'l̥i ñati' chalyuu tilaca
 nu chañi cha' laca ngu' sñi' ycu'i Ni. 20 Cua ngunu'ú lcaa chalyuu; lcaa lo na

nu ntsu'u nde chalyuu ni, ná lcaa na bi' ngua ñi'ya nu ngua ti' ycuí' Ndyosi cha' caca cha' bi' lo'o ngüiñá Ni jilí. Cua nguxtyanu Ni chalyuu cha' tyanu jua'a ti, masi si'i' jua'a ndiya ti' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu bi'. Pana ná nga'a cha' tyanu cha' jua'a tyucui tyempo; ²¹ cua tyalaa ti sca tsá nu tye lcaa cha' cuxi nu ndu'ni cha' quiñu'u chalyuu, lcaa cha' cuxi nu laca loo jil'na. Lo'o li' tso'o tsa caca lcaa lo na nu ngüiñá Ni nde chalyuu, cha' stu'ba ti cua'ni lyaá Ni jilí nu na bi' lo'o jil'na nu laca na sñi' ycuí' Ni. ²² Tya lyiji caca cha' tlyu bi', pana jlo ti' na cha' ntsu'u tsa cha' ti'í, ntsu'u tsa cha' quicha ti' jilí lcaa na nu ngüiñá ycuí' Ndyosi nde chalyuu. Ñi'ya lo'o lijya ti'í jilí sca nu cuna'a cha' cua cala ti sñi', jua'a ntsu'u cha' ti'í chalyuu juani. ²³ La cui' jua'a lo'o lcaa tya'a na nu ntsu'u Xtyi'í ycuí' Ndyosi jil'na, nxi'ya na ndi'í na cha' ntsu'u tsa cha' ti'í jil'na juani. Na cua nda Ni Xtyi'í ycuí' Ni jil'na lo'o ndi'í na nde chalyuu, sca cha' tso'o nu nda Ni jil'na yala la laca. Laja li' ntajatya tsa na jilí tsa tlyu bi', cha' cua'ni lyaá lyiji Ni jil'na, cha' xcutsa'a Ni jilí tyucui ña'a na li'. Lo'o li' ta Ni su tyi'í na slo Ni, cha' cua laca na sñi' ycuí' Ni. ²⁴ Jlyá ti' na cha' ngua'ni lyaá Ni jil'na, masi nga'a cha' jatya na jilí tsa tlyu bi', cha' cua'ni tye Ni cña nu ndyu'ni Ni. Sca na nu ntajatya na jilí ni, lo'o cua na'a na jilí, cha' ndu'u tucua cha' bi', nga'aa nti' cha' jatya la na jilí li'; si'í na tya ntajatya na jilí, na cua na'a na jilí li'. ²⁵ Pana lo'o chañi cha' tya ntajatya na jilí sca cha', li' ntsu'u cha' talo na jilí, masi tya lyiji ña'a na jilí, masi talo na tyiquee' ña'a cuayá' nu ña'a na jilí cha' cua ndyu'u tucua.

²⁶ Bi' cha' laca cha' nxyucua Xtyi'í ycuí' Ndyosi jil'na, cha' ná nhca jil'na tsiya' ti. Ná jlo ti' na ñi'ya nu tso'o la chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi, pana Xtyi'í ycuí' Ni laca nu nclu'u jil'na ñi'ya nu chcuí' na lo'o Ni. Cua jlo ti' Xtyi'í ycuí' Ni cha' ti'í tsa cha' nu ntsu'u tyiquee na, cha' ná ndyiji ñi'ya caca chcuí' na cha' bi' lo'o Ni; bi' cha' lo'o Xtyi'í ycuí' Ndyosi nhcuí' lo'o ycuí' Ndyosi Sti na cuentya jil'na li'. ²⁷ Nclyotu ycuí' Ndyosi lcaa ca cha' nu ntsu'u ne' cresiya jilí ñati. Lo'o jua'a jlo ti' Ni lcaa cha' nu nti' Xtyi'í ycuí' Ni ta lo'o Ni, cha' nu lo'o ndijña nu bi' sca cha' jilí ycuí' Ndyosi Sti na cuentya jil'na, stu'ba nti' Xtyi'í Ni lo'o lcaa cha' nu nclyacua ti' ycuí' Ndyosi Sti na.

Nga'aa ntsu'u nu cuxi nu caca cua'ni cha' culaya' ycuí' Ndyosi jilí ñati jilí Ni

²⁸ Jlo ti' na cha' cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' ñi'ya caca lcaa cha' nu ndyaca chalyuu, cha' caca tso'o chalyuu su ndi'í na si ntsu'u tyiquee na ña'a na jilí Ni. Na cua ngusubi Ni jil'na juani, cha' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni tya clyo cha' caca na. ²⁹ Masi tya lo'o nguxana chalyuu, tya li' jlo ti' ycuí' Ni tilaca laca nu tyaja'a xñi cha' jilí Ni nde loo la. Ngua ti' Ni cha' caca na ñi'ya laca Jesús, Sñi' ycuí' ca Ni, ngua ti' Ni cha' caca Jesús tya'a na; quiña'a tsa tya'a sñi' ycuí' Ni caca na li', pana loo la laca Jesús. ³⁰ Jua'a ngua ti' Ni tya clyo la cha' caca na, bi' cha' ngusubi Ni jil'na. Nu lo'o cua ngusubi Ni jil'na, li' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jil'na cuentya jilí Ni; nu lo'o ndye caca tso'o cresiya jil'na, li' ta Ni su tyi'í na ca su tlyu ca su ntucua ycuí' Ni.

³¹ Lo'o cua ndyuna na lcaa cha' tso'o bi', li' taca ñacuj na cha' ná ntsu'u nu caca xuu tya'a lo'o na, cha' ycuí' Ndyosi laca nu ndi'í lo'o na. ³² Ná nda ycuí' Ndyosi chacuayá' jilí Jesús cha' tya'achu' yu jilí cña jilí Ni jua'a ti, masi nu sca ti Sñi' ycuí' Ni laca yu; nda Ni jilí yu cha' cajaa lo crusi cuentya jilí lcaa na lo'o tya'a na. Cua nda Ni lcaa cha' tso'o nu jilí ycuí' ca Ni jilí Jesús, la cui' nu laca nu sca ti Sñi' ycuí' Ni. Lo'o jua'a sca ti cuayá' na ta Ni cha' bi' jil'na, ñi'ya lo'o nda Ni cha' bi' jilí Sñi' ycuí' Ni. ³³ Ná tucui taca sta qui'ya jil'na lacua, cha' cua laca ngusubi ycuí' Ndyosi jil'na; ycuí' Ndyosi laca nu cua ngulo yabe' jilí lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'na. ³⁴ Ná ntsu'u nu caca xcube' jil'na li', cha' xqui'ya na

cua ngujuii Jesús, xqui'ya na cua ndyu'ú yu chaca quiya'. Lo'o juani ntucua Cristo la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuí' Ndyosi, ndijña yu cha' clyu ti' ji'j ycuí' Ndyosi Sti yu cuentya ji'na. ³⁵ Ni sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu ná taca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na juani, cha' ntsu'u tsa tyiquee nu Cristo bi' ña'a Ni ji'na. Ná sca caca ji'na, masi quicha tsa na, masi ti'í ti ndi'j na chalyuu, masi xcube' tsa ngu' ji'na, masi ndyiji jbi'ña ji'na, masi tye ste' na ngusu, masi ntsu'u tsa cha' cuxi su ndi'j ti na, masi cujuui ngu' ji'na; lcaa cha' bi' ná caca cua'ni cha' culaya' Cristo ji'na. ³⁶ Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi ji'j ycuí' Ndyosi:

Xqui'ya ycuí' Ndyosi, cua ña'a ca hora ndyujuii ngu' ji'na.
Ndyu'ni ngu' lo'o na ñi'ya si laca na xlya', la cui' xlya' nu ndya'a lo'o ngu' ji'j slo ñati nu ndujuii ji'j.

³⁷ Masi jua'a, lye tsa ntyijiloo na ji'j nu cuxi bi'; nga'aa nchca ji'j nu cuxi bi' culo cña ji'na tsiya' ti xqui'ya Jesús, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

³⁸ Bi' cha' jlo ti' na' juani cha' nga'aa ntsu'u ni sca na nu caca cua'ni cha' culaya' ycuí' Ndyosi ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; masi cua' ngujuii na, masi tya lu'ú na, ná culaya' Ni ji'na. Ni xca' ji'j ycuí' Ndyosi nu ntucua nde cua, ni sca cui'j nu laca loo nde lo yuu, ná nchca ji'j tsiya' ti cua'ni cha' culaya' Ni ji'na. Masi chalyuu su ndi'j na juani, masi chalyuu nu caca nde loo la, ná culaya' Ni ji'na. Ná ntsu'u nu laca loo nde chalyuu nu nchca ji'j culo ji'na ya' nu Xu'na na; ³⁹ ná sca na nu ntsu'u nde cua, ná sca na nu ntsu'u nde qui'ñi ne' yuu, ná sca na tyucui ña'a chalyuu nu ngüiña ycuí' Ndyosi, ná caja ñi'ya nu culo ji'na ya' Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

9

Na cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'j ngu' judío cha' caca ngu' ñati ji'j Ni

¹ Ñati nu ntsu'u cha' ji'j lo'o Cristo laca na', bi' cha' xcui' cha' liñi ta na' lo'o cu'ma; si'í cha' cuiñi nchcui' na'. Xtyi'í ycuí' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hiqúe na', bi' cha' liñi tsa cha' nu ta na' lo'o ma' juani. ² Xñi'j tsa ti' na', ti'í tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya ngu' judío tya'a na'; ³ tyucui tyiquee na' tyaja'a na' cha' masi tyanu yabe' nu ntsu'u ji'j ngu' bi' hichu' ycuí' ca na', masi nga'aa ña'a Cristo jna' tsiya' ti nti' na', si jua'a ti taca cua'ni lyaá Ni ji'j ngu' tya'a quichí tyi na' bi'. ⁴ Laca ngu' bi' la cui' tya'a ñati ji'j jyo'o cusu' Israel, ñati ji'j nu ya'a chalyuu nde loo la; sca ti tañi ntsu'u ji'j ngu' lo'o jyo'o bi', lo'o jua'a cua nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' caca ngu' bi' ñati ji'j ycuí' Ni. Tlyu tsa cha' nu ngua'ni Ni, cha' ntaja'a ycuí' Ni tyi'j Ni lo'o ngu' bi'. Cua ngüiñi cha' ji'j ycuí' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cua ngulo Ni cña ji'j Moisés, lcaa ña'a cña nu culo yu ji'j ngu' bi'; cua nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca lo'o cua'ni tlyu ngu' ji'j ycuí' Ni; lo'o jua'a yala la nda Ni cha' lo'o ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'j Cristo nu ntsu'u cha' caa' nde loo la. ⁵ Sñi' jyo'o cusu' ji'na laca ngu' bi'. Nu lo'o ngula Cristo chalyuu ngua Ni ñati, la cui' tya'a ngu' Israel ngua yu li'. La cui' jua'a laca Cristo ycuí' Ndyosi nu laca loo ji'j lcaa na tsiya' ti, bi' cha' lcaa tyempo ndu'ni tlyu ngu' ji'j Ni. Chañi tsa cha' bi'.

⁶ Si'í na ngujlyaa ti' ycuí' Ndyosi cha' nu nguxquiñi Ni lo'o ngu' Israel tya sa'ni la, cha' nu cua'ni lyaá Ni ji'j ngu'; pana nu tya'a ñati ji'j jyo'o Israel nu ya'a chalyuu nde loo la ni, ná lcaa ngu' bi' ndaquiya' ngu' ji'j cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi, ñi'ya ndaquiya' ycuí' jyo'o Israel ji'j cha' bi' cua sa'ni la. ⁷ Lo'o jua'a si'í cua ña'a ca ñati tya'a ji'j jyo'o Abraham nu chañi ca laca ngu' judío. Ná stu'ba ngua'ni jyo'o Abraham lo'o lcaa sñi' yu, cha' cua nda ycuí' Ndyosi cha' lo'o yu tya tsubi' la ndi'ya: “Sca ti sñi' nu'ú, nu Isaac ni, ji'j bi' tucua' na'

cha' jil'i; jua'a tucua' na' cha' jil'i lcaa ñati' nu tyu'ú jil'i yu tyempo nde loo la", nacuj' ycuu' Ndyosi jil'i Abraham. ⁸ Jua'a nchca cuayá' ti' na cha' ná caca ngu' sñi' ycuu' Ndyosi sca ti xqui'ya cha' tya'a ñati' jil'i jyo'o Abraham lo'o jil'i jyo'o Israel laca ngu'; sca ti si tyucui tyiquee ngu' jly'a ti' ngu' cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ngüñi' cha' jil'i Ni lo'o ngu' tya sa'ni la cha' cua'ni Ni, li' chafi' cha' laca ngu' ñati' jil'i ycuu' Ni. ⁹ Nde laca cña nu cua ngüñi' cha' jil'i ycuu' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham cua sa'ni li': "Chaca yija' tya'a na", nacuj' Ni jil'i Abraham. "Hasta ca li' ta na' sca sñi' nu'u lo'o ma' Sara."

¹⁰ Cua nchcui' ycuu' Ndyosi cha' bi' lo'o nu Isaac bi'. Cly'o'o jyo'o cusu' Isaac bi' ngua naa Rebeca. Lo'o li' ngula tucua tya'a sñi' nu Rebeca bi' lo'o sca ti sti ngu'. ¹¹⁻¹³ Masi tya lyiji cala nu sube bi', tya lyiji cuna ngu' ni sca cha' tso'o, ni sca cha' cuxi, li' ndacha' ycuu' Ndyosi jil'i Rebeca: "Nu cala clyo ni, bi' caca msu jil'i nu cuañi' la", nacuj' Ni. Ndi'ya cha' nu nscua lo quityi lo'o nchcui' ycuu' Ndyosi jil'i tyucuaa nu sube bi': "Tyaca'a tsa Jacob 'na", nacuj' Ni, "pana nga'aa ndiya ti' na' jil'i Esaú tsiya' ti". Jua'a ndyanu cha', cha' ntsu'u chacuayá' jil'i ycuu' Ndyosi cha' sube Ni jil'i cua ña'a ca ñati' nu nti' ycuu' Ni; si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ti na caca na ñati' jil'i ycuu' Ndyosi lacua.

¹⁴ ¿Ha tso'o ñacuj' na cha' ná liñi ndu'ni ycuu' Ndyosi lacua? Ná taca chcuu' na jua'a. ¹⁵ Nde laca cha' nu nda Ni lo'o Moisés tya sa'ni la: "Cua ña'a ca ñati' nu nti' na' cua'ni tya'na ti' na' jil'i, bi' laca ñati' nu cua'ni tya'na ti' na' jil'i", nacuj' Ni. "Tso'o nti' na' ña'a na' jil'i cua ña'a ca ñati' nu ntsu'u tyiquee na' ña'aa jil'i." ¹⁶ Bi' cha' laca cha' si'i na ndu'ni clyu ti' ycuu' Ndyosi jil'i na xqui'ya cha' nu ndiya ti ti' na jil'i Ni, si'i na ndu'ni clyu ti' Ni jil'i na xqui'ya cha' nguula tsa ndyu'ni na cña jil'i Ni; laca cha' tya'na ti' ti' Ni ña'a Ni jil'i na, bi' cha' ngua'ni lyaá Ni jil'i na. ¹⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', la cui' cha' nu nda ycuu' Ndyosi lo'o jyo'o rey jil'i ngu' Egipto nu ngua li': "Cua nda na' chacuayá' jinu'u cha' caca nu'u rey", nacuj' Ni, "cha' caca cuayá' ti' nu'u cha' nguula tsa cña nu ndu'ni na' chalyuu. Lo'o jua'a caca cuayá' ti' ñati' tyucui ña'a chalyuu tilaca laca na", nacuj' Ni jil'i rey bi'. ¹⁸ Ca cuayá' ti' na li', cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni jil'i cua ña'a ca ñati' nu nti' Ni cua'ni tya'na ti' Ni jil'i; jua'a ndacu' Ni cha' jil'i cua ña'a ca ñati' nu nti' ti Ni tacu' Ni cha' jil'i, cha' nga'aa cuna ngu' cha' jil'i Ni.

¹⁹ ¿Ni cha' laca nsta ycuu' Ndyosi qui'ya jil'i ñati' chalyuu lacua, si jua'a ná nchca jil'i na tsiya' ti cua'ni na xi xa' la cha', si jua'a cua laca ngusubi ycuu' Ndyosi jil'i ña'a ñati' nu nti' ti Ni jil'i? ²⁰ Pana na nu laca na ñati' chalyuu ti, ná tso'o si xlyú na cha' jua'a hichu' ycuu' Ndyosi. Ñi'ya laca sca quityu' ni, ná nchca jil'i quityu' bi' xlyú cha' hichu' ñati' nu ngüñá jil'i lo'o yuu; ná nchca chcuu' quityu' bi' ndi'ya: "¿Ni cha' laca ngüñá nu'u jna' jua'a?" ²¹ Ntsu'u chacuayá' jil'i cuityi yuu cha' cuiñá ma' na laca nu nti' ma' cuiñá ma' lo'o yuu jil'i. Taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' tso'o nu quiña'a nga'a, lo'o jua'a taca jil'i ma' cuiñá ma' sca quityu' nu canta' ti ña'a, si jua'a nti' ma'; masi lo'o la cui' tya'a yuu ndya' nu tso'o bi', lo'o jua'a ndya' nu canta' ti bi'.

²² Ngua ti' ycuu' Ndyosi culu'u Ni jil'i na ñi'ya ña'a xcube' Ni jil'i ñati' cuxi, cha' ca cuayá' ti' na cha' nguula tsa cña nu ndu'ni Ni. Ndaló tsa tyiquee Ni jil'i ñati' cuxi bi', masi cua ntsu'u tsa chacuayá' jil'i ycuu' Ndyosi cha' ca ñasi' Ni jil'i ngu', cha' jua'a cuityi Ni jil'i ngu' tsiya' ti. ²³ Pana ngua ti' Ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni jil'i na. Tya tsubi' la cua ngusubi ycuu' Ndyosi jil'i na, cha' lo'o na caja cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycuu' Ndyosi jil'i na. ²⁴ Ñati' jil'i ycuu' Ndyosi laca na; stu'ba ti ngusubi Ni jil'i na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. ²⁵ Bi' laca cha' nu nguscua jyo'o Oseas lo quityi, nu lo'o nacuj' ycuu' Ndyosi ndi'ya: Cusubi na' jil'i ñati' nu caca ñati' jna', masi si'i jua'a ngua ngu' nquicha';

la cui' ñati nu ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i nquicha',
la cui' ngu' bi' tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' ji'i ngu' juani, nacui Ni.

²⁶ Lcaa quichĩ su nacui ji'i ngu' bi' tya tsubi' la: "Si'i ñati ji'i ycu'i Ndyosi laca ma",

ca bi' ñacu'i ji'i ngu' juani: "Sñi' ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca laca ma".

²⁷⁻²⁸ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' jyo'o Isaías ji'i ngu' Israel ndi'ya: "Ná ndu'ni cha' masi quiña'a tsa ñati tyu'ú ji'i Israel nde loo la; masi ñi'ya laca yusi nu ndi'j to' tyujo'o, tsa lo cua tya'a ñati caca na. Cua nacui ycu'i Ndyosi nu Xu'na na cha' yala ti cuityi Ni ji'na nu lo'o xcube' Ni ji'na, pana tya tyanu xi tya ñati tya'a na nu cua'ni lyaá Ni ji'na." ²⁹ La cui' jua'a nchcui' Isaías chaca cha' ndi'ya:

Tya sa'ni la ndye cha' tsiya' ti ji'i ngu' quichĩ Sodoma lo'o ji'i ngu' quichĩ Gomorra;

la cui' jua'a taca cua'ni tye ycu'i nu Xu'na na ji'i lcaa ngu' Israel tya'a na.

Pana cua nda Ni chacuayá' clyaá tucua sna tya'a ti ngu' tya'a na, xqui'ya cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

Ná ntaja'a ngu' judío xñi ngu' cha' tso'o nu nda Jesucristo lo'o ngu'

³⁰ Ndi'ya ñacu'i na lacua: Cua ngua tso'o cresiya ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús, masi si'i ngu' judío laca ngu' bi'; ngua tso'o cresiya ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi, si'i na ngua'ni tsa ngu' cña cha' caca tso'o cresiya ji'i ycu'i ca ngu'. ³¹ Pana nu ngu' nu ngutu'ú ji'i jyo'o Israel ni, ná ngujui ñi'ya caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; cua ndyuna ngu' cha' nu nda Ni lo'o ngu' nquicha', pana ná ndaquiya' ngu' lcaa cha' bi'. ³² ¿Ni cha' laca ná ngua tso'o cresiya ji'i ngu' judío lacua? Laca cha' ná jlya ti' ngu' cha' taca ji'i Jesús cua'ni cho'o ji'i cresiya ji'i ñati. Nti' nu ngu' judío bi' cha' caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi' laca lo'o ndyu'ni ti' ngu' cña nu ngulo jyo'o Moisés ji'i ngu'. Ngua cuxi cha' ji'i ngu' li', ñi'ya laca si' cua nclýú ti'i ngu' chü' sca quee nu ntsiya cla'be tyucui su ndya'a ngu'. ³³ Cha' ji'i quee bi' nscua sca cha' lo quityi cusu', nu nchcui' ndi'ya:

Sta na' sca quee nu xtyii tyucui su ndya'a ngu' Israel, ngu' quichĩ Sión bi', nacui ycu'i Ndyosi.

Jesús laca ñi'ya laca quee bi', lo'o jua'a ta Jesús sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu' bi'; tyuu tya'a ngu' bi' ca tyuju'u ti' ngu' xqui'ya Jesús bi'. Pana ná ntsu'u cha' caca taja ti' ngu' ji'i Jesús, si' cua ngusñi ngu' cha' ji'i.

10

¹ Cu'ma ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, tyucui tyiquee na' lye tsa nchcui' tya'na na' lo'o ycu'i Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' judío tya'a na'. ² Liñi tsa cha' nu chcui' na' ji'i ngu' bi', cha' tso'o tsa ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi nquicha', pana ná jlo tso'o ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'; ³ ná nhca cuayá' ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni Ni cha' ca tso'o cresiya ji'i ñati cuentya ji'i ycu'i Ni. Xa' ña'a nti' ngu' bi'; cha' ji'i ycu'i ca ngu' nclýana ngu' ñi'ya caca tso'o cresiya ji'i ngu', cha' ná ntaja'a ngu' jlya ti' ngu' ji'i cña nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi. ⁴ Pana cua ñaa Jesús chalyuu juani, cua ngusñi na cha' ji'i yu, bi' cha' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; nga'aa nti' cha' taquiya' tsa na cha' cusu' nu cua nda jyo'o Moisés bi', cha' si' jua'a taca ca tso'o cresiya ji'na.

⁵ Ndi'ya laca cha' nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi lo'o nchcui' yu ñi'ya caca tso'o cresiya ji'na, si' taquiya' na lcaa cha' cusu' bi': "Tso'o ti tyi'i na chalyuu, si' cua'ni na lcaa ca cña nu ngulo ycu'i Ndyosi ji'na". Jua'a nchcui'

quityi bi'. ⁶ Pana chaca cha' nscua lo quityi ñi'ya caca ca tso'o cresiya ji'na lo'o xñi ti na cha' ji'i Jesús; ndi'ya nchcui' quityi bi': "Ná nga'a cha' tsaana na tsaana na ji'i Cristo ca su ntucua ycui' Ndyosi nde cua", nacui' quityi, "cha' tyaa lo'o na ji'i Cristo nde lo yuu. ⁷ Ná nga'a cha' tsaana na tsaana na ji'i Cristo ca su ntsiya jyo'o", nacui' quityi, "cha' tyaa lo'o na ji'i nde lo yuu chaca quiya'." ⁸ Ndi'ya ntsu'u cha' lo'o jlya ti' na ji'i Ni: "Cacua tsa ntsu'u cha' ji'i Jesús ji'na. Taca tyu'u cha' ji'i Cristo nde tu'ba na, taca tyu'u cha' bi' nde ne' cresiya ji'na." Bi' laca cha' tso'o nu ta na lo'o ngu', cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i nu cuxi, si chañi cha' xñi na cha' ji'i Jesús. ⁹ Tsa bi' ti cha' nti', cha' cacha' na ji'i ngu' cha' Jesús laca nu Xu'na na, lo'o jua'a tyucui tyiquee na jlya ti' na cha' ngua'ni ycui' Ndyosi cha' ndyu'i Jesús chaca quiya' ca su nguatsi'. Li' taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'na, ¹⁰ cha' nde ne' cresiya ji'na ntsu'u cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi na, lo'o la cui' jua'a nde tu'ba na ntsu'u cha' ji'i Jesús nu nchcui' na lo'o ñati; li' taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycui' Ndyosi, lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu.

¹¹ Cua nscua chaca cha' lo quityi ji'i ycui' Ndyosi ndi'ya: "Ni tsaca na, tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi, ná ntsu'u cha' caca taja ti' na ji'i Ni li". Jua'a nchcui' quityi. ¹² Sca ti cuayá' tyacua cha' bi' ji'i ngu' judío, la cui' jua'a tyacua cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu', cha' sca ti ycui' Ndyosi nu Xu'na na laca loo ji'i lcaa ñati chalyuu; sca ti cuayá' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'i ycui' Ni chacuayá' ji'i Jesús. ¹³ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu': "Cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ñati nu jña cha' clyu ti' ji'i Ni chacuayá' ji'i ycui' nu Xu'na na". ¹⁴ Pana ná caca chcui' ngu' lo'o ycui' Ndyosi chacuayá' ji'i Jesús si bilya xñi ngu' cha' ji'i yu; jua'a ná caca xñi ngu' cha' ji'i Jesús si bilya cuna ngu' cha' bi'; ni ná caca cuna ngu' cha' bi' si bilya caja ñati nu ta cha' bi' lo'o ngu'. ¹⁵ Pana ná tucui caca ji'i tsa cha' ta cha' bi' lo'o xa' la ngu' si ná culo Ni cña ji'i cha' tsa. Ndi'ya nchcui' quityi cusu': "Tso'o tsa nti' na lo'o tyalaa ngu' slo na cha' ta ngu' cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o na, cha' culu'u ngu' ñi'ya caca cha' ti' ti tyi'i tyiquee na". Jua'a nchcui' quityi.

¹⁶ Ná ndyu'na tso'o lcaa ñati cha' nu nda na lo'o ngu', nu lo'o ndacha' na ji'i ngu' ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji'i ñati. La cui' jua'a ngua lo'o jyo'o Isaías cua sa'ni. "Ndyosi Xu'na ya, ná tucui ndu' tsiya' ti nu ngusñi cha' jinu'u nu nchcui' ya lo'o ngu'", nacui' jyo'o bi'. ¹⁷ Pana nu na ni, cua ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ngua tya clyo, tya lo'o ndyu'na na cha' tso'o nu cua nchcui' ngu' lo'o na cha' ji'i Cristo.

¹⁸ Nti' na' xcuane na' sca cha' ji'i cu'ma: ¿Ha bilya cuna ngu' judío cha' ji'i Cristo lacua? Cua ndyu'na ngu', cha' cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Tyucui ña'a chalyuu nguañi cha' nu nda ngu' lo'o;

lcaa se'j ndyalaa cha' nu nchcui' ngu', masi ca su cua tyijyu' la cua ndyalaa cha' bi'.

Jua'a nchcui' quityi. ¹⁹ Chaca cha' xcuane na' ji'i ma' li': ¿Ha ná nda ngu' judío cuentya ñi'ya ndyu'u cha' bi' lacua? Sa'ni tsa nguscua jyo'o Moisés cha' ji'i ngu' bi', ndi'ya nchcui' quityi bi':

Cua'ni na' cha' caca liye' ti' ma' ña'a ma' ji'i xa' ñati nu si'i ñati tso'o laca ngu' nti' ma', nacui' Ni.

Nacui' ma' cha' ple tsa ngu'; ná nchca cuayá' ti' ngu', nti' ma'.

Ta na' cha' ñasi' ti' ji'i ma', xqui'ya cha' cua ngusñi ñati bi' cha' jna'; masi cu'ma ni, ná nti' ma' cuna ma' cha' jna', nacui' Ni.

²⁰ Lo'o jua'a liñi tsa cha' nu nda jyo'o Isaías nu ngua sa'ni cuentya ji'i ycui' Ndyosi:

La cui' ñati nu bilya clyana ngu' cha' 'na, cua ngujui cha' jna' ji' ngu' juani, nacui Ni.

Masi bilya ña ngu' sca cha' tso'o jna', cua nclyu'uloo na' ji' ngu' bi' juani.

²¹ Pana xa' ña'a nguscua jyo'o Isaías cha' ji' ngu' Israel: "Tyucui tsá ngusi'yana na' ji' ngu'", nacui Ni, "pana ná ndaquiya' ngu' bi' 'na tsiya' ti; xcui' na nxuú tya'a ti ngu' lo'o na'". Jua'a nchcui' quityi.

11

Si'i lcaa ngu' judío nu ngxu'tyanu ngu' ji'i ycu'i Ni

¹ Ná nti' ycu'i Ndyosi tsiya' ti culaya' Ni ji' ngu' judío, cha' laca ngu' ñati ji' ycu'i Ni. Lo'o jua'a ycu'i na' laca na' ngu' judío, cha' sca ti lo tañi na' lo'o jyo'o Abraham; laca na' tya'a jyo'o cusu' Benjamín. ² Nu ngua sa'ni ngusubi ycu'i Ndyosi ji' ngu' Israel, cha' caca ngu' ñati ji' Ni; juani nga'aa culaya' Ni ji' ngu' bi'. ¿Ha ná ntsu'u ti' ma cha' nu nscua lo quityi cuentya ji' nu Elías bi'? Sca jyo'o cusu' nu nda cha' ji' ycu'i Ndyosi lo'o ñati sa'ni ngua jyo'o Elías bi'; pana nu lo'o nchcui' Elías lo'o ycu'i Ndyosi, ngusta yu qui'ya ji' ngu' Israel ndi'ya: ³ "Ndyosi Xu'na na', cua ndyujui ngu' bi' ji' lcaa ñati nu laca tu'ba jinu'u", nacui nu Elías bi'. "Cua ngüityi ngu' ji' lcaa su tlyu su ndu'ni tlyu ya jinu'u nquicha'. Chaca tya na' ndyanu na' juani; lo'o jua'a na', cujuu ngu' jna' cua nti' ngu'", nacui yu ji' ycu'i Ndyosi. ⁴ Li' ngxacui Ni cha' ji' yu bi': "Ná cube ti' nu'u. Tya ndü tya chcati mil tya'a ngu' qui'yu nu caca cña 'na, ñati nu bilya tyu sti' slo lcu' jo'o Baal", nacui Ni ji' Elías. ⁵ La cui' jua'a laca tyempo juani, si'i lcaa ngu' judío nu ngxu'tyanu ngu' ji' ycu'i Ndyosi; tya ndi' xi ñati nu cua ngusubi Ni ji', xquiyá cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji' ñati bi'. ⁶ La cui' jua'a tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na. Si'i na clyaa na ji' nu cuxi xquiyá sca cña nu ngua'ni ycu'i ca ti na, cha' ná ntsu'u cha' ñacu' na cha' ycu'i Ndyosi ngua'ni lyaá ji'na si cua ngua'ni lyaá na ji' ycu'i ca na, nti' na.

⁷ Ndi'ya ngua li': Ná lcaa ngu' Israel ngua ji' ngu' cua'ni ngu' cha' ca tso'o cresiya ji' ngu' cuentya ji' ycu'i Ndyosi, ñi'ya ngua ti' ngu' cha' cua'ni ngu'. Ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi ji' ni, ngujui ñi'ya caca cha' bi' ji' ngu'; pana nu xa' la tya'a ngu' Israel bi', tsa tyempo ti ndyacu' jyaca ngu'. ⁸ Ndi'ya nchcui' quityi cusu' cha' ji' ngu' bi': "Nga'aa nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' ca cuayá' ti' ngu' bi'. Laca ngu' bi' ñi'ya si ntsu'u cloo ngu', pana ná sca na ña'a ngu' tsiya' ti; laca ngu' ñi'ya si ntucua' jyaca ngu', pana ná nduna ngu' tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'a ti ndu'ni ngu' bi' juani." ⁹ La cui' tya'a cha' nda jyo'o rey David, lo'o nacui yu ndi'ya:

Quiña'a tsa cha' tso'o ngusta ycu'i Ndyosi lo mesa ji' ngu' Israel, pana cua ngunu'u cresiya ji' ngu' xqui'ya cha' tso'o bi'; bi' cha' nchcube' Ni ji' ngu', ñi'ya laca si na cua ndyú ngu' ne' sca lco'o, ñi'ya laca si na cua nclyu' ngu' cha' ntyucua quee quiyá' ngu'.

¹⁰ Tso'o si caca cuityi' ti ngu', cha' nga'aa caca ña'a ngu'; tso'o si caca cña ti' ji' ngu', cha' catsa hichu' ngu' tsiya' ti. Jua'a nscua lo quityi bi'.

Ñi'ya cua'ni lyaá Ni ji' ngu' xa' tsu'

¹¹ Chaca cha' ñacu' na' juani: Nu lo'o nclyu' ngu' judío bi', si'i na ngua cuxi ji' ngu' tsiya' ti; xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti ji' ycu'i Ndyosi, bi' cha' ngujui la xi tyempo ji' ngu' xa' tsu' cha' clyana ngu' ji' ycu'i Ndyosi, cha' cua'ni lyaá Ni ji' ngu'. Cua nti' ycu'i Ndyosi cha' ña'a ngu' judío ñi'ya

ngusñi ngu' xa' tsu' cha' ji'j' ycu' Ni, lo'o li' ñña ngu' judío cha' clyu ti' ji'j' ycu' Ni cha' cua'ni lyaá Ni ji'j' ycu' ca ngu'. ¹² Jua'a ngua cha' tso'o la ndyuna ngu' tyucui ña'a chalyuu cha' ji'j' ycu' Ndyosi, masi cha' cuxi ngua'ni ngu' judío bi'. La cui' jua'a ngua tso'o la cha' ji'j' ngu' xa' tsu' cuentya ji'j' ycu' Ndyosi, masi ngua cuxi la chalyuu ji'j' ycu' ngu' judío. Bi' cha' tlyu tsa cha' tso'o caca, nu lo'o xcutsa'a Ni tyiquee cua ña'a ca ngu' judío lo'o xñi ngu' cha' tso'o nu ji'j' Jesús.

¹³ Lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' ni, nti' na' ta na' xi cha' lo'o ma. Ycu' Ndyosi laca nu ngusubi 'na, cha' tsa'a na' ta na' cha' ji'j' Jesús lo'o cu'ma nu ndi'j' ma xa' tsu'. Nhcui' na' lo'o cu'ma jua'a, xqui'ya cha' ndulo tsa cña nu nda Ni 'na. ¹⁴ Nti' tsa na' cha' lo'o xi ngu' judío tya'a na' ñña ngu' ji'j' ycu' Ndyosi, cha' ta Ni la cui' ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'j' ma ji'j' ngu' judío bi', cha' caca cua'ni lyaá Ni ji'j' ngu' bi'. ¹⁵ Nu lo'o ngulaya' Ni ji'j' ngu' judío, li' ngua'ni Ni cha' caca stu'ba cha' ji'j' ycu' Ni lo'o ngu' xa' tsu'. Tso'o la tsiya' ti caca cha' lo'o quiñi cha' ji'j' Ni lo'o ngu' judío chaca quiya', cha' li' caca ji'j' lcaa ñati' ñi'ya laca si xa' ta Ni chalyuu ji'j' ñati' nu cua ngujui. ¹⁶ Cuentya ji'j' ngu' judío ni, na ji'j' ycu' Ndyosi laca sca xlyá nu ndya' tya clyo, lo'o li' si cua nda ngu' tsa lo cua ji'j' Ni, na ji'j' ycu' Ni laca ña'a tsaca ngulu' sca xlyá bi'. La cui' jua'a laca lo'o sca yaca nu ndyataa ngu' cha' caca cuentya ji'j' ycu' Ndyosi; lo'o caluu yaca bi', lo'o cuentya ji'j' ycu' Ni caca lcaa sta' yaca bi'. Ndi'ya ndyu'u tyucuaa cha' bi', cha' ñi'ya ngua jyo'o Abraham ñati' ji'j' ycu' Ndyosi cha' ngusñi yu cha' ji'j' Ni, jua'a laca lcaa ñati' chalyuu ñati' ji'j' ycu' Ndyosi, nu lo'o xñi ngu' cha' ji'j' Ni.

¹⁷ Laca ngu' judío ñi'ya si laca ngu' sca yaca cuiñi, sca yaca olivo ni. Na cua ngusi'yu ycu' Ndyosi ji'j' tyuu tya'a sta' yaca bi', ngulotsu' Ni ji'j' sta' yaca bi' li'; pana juani la cui' ca su ngutucua sta' yaca bi' nquicha', ndacua ngusca' Ni tyuu tya'a sta' yaca quixi', cha' xñi ca'a sta' yaca quixi' bi' ji'j' yaca cuiñi bi'. Ñi'ya laca sta' yaca quixi', jua'a laca cu'ma ngu' xa' tsu', cha' cua ngujui la cui' cha' tso'o ji'j' ma, ña'a cha' tso'o nu ntsu'u ji'j' ngu' judío. Laca ma ñi'ya laca si sca ti suu yaca laca ma lo'o ngu' judío, si sca ti si'ye laca ma lo'o ngu' bi'. ¹⁸ Bi' cha' ná tso'o laca si culacua ti' ma cha' tso'o la cu'ma, cuxi la ngu' judío, nu ngu' nu laca ñi'ya laca sta' ycu' yaca. Si jua'a nti' ma, tso'o la si tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma nu ndyu'ni cu'ú ma ji'j' suu yaca bi', la cui' suu bi' laca nu nda cha' tso'o ji'j' cu'ma.

¹⁹ Ná tyiquee' ñacui' ma 'na: "Ca su ngusi'yu Ni ji'j' sta' yaca bi', ca bi' ngujui su xñi ca'a ya ji'j' yaca olivo bi'", ñacui' ma. ²⁰ Chañi cha' ji'j' ma. Pana ndi'ya laca cha': cua ngulotsu' ycu' Ndyosi ji'j' ngu' judío ji'j' yaca bi', xqui'ya cha' ná ngusñi ngu' cha' ji'j' Ni; pana cu'ma ni, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'j' ycu' Ni, bi' ti cha' cua ngujui chacuyá' ji'j' ma cha' xñi ca'a ma ji'j' yaca bi' ca su ntucua ma juani. Bi' cha' ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o ngu' judío bi'. Culacua tso'o ti' ma xi. ²¹ Ná ngua'ni ycu' Ndyosi cha' clyu ti' ji'j' ngu' judío, ngu' nu laca sta' ycu' yaca bi'; ngusi'yu cu' Ni ji'j' sta' bi'. Lo'o jua'a ná cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'j' cu'ma, si jua'a xtyanu ma ji'j' ycu' Ni. ²² Cui'ya ma cuentya lacua, cha' taca ji'j' Ni cua'ni tso'o Ni lo'o ñati, lo'o jua'a xa' tyempo taca ji'j' Ni cua'ni tyaala Ni ji'j' ñati, si jua'a nti' Ni. Tyaala tsa ngua'ni Ni lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná ndaquiya' ngu' ji'j' ycu' Ni; lo'o jua'a tso'o ti cua'ni Ni lo'o cu'ma, si ña'a ti taquiya' ma ji'j' Ni nu ndyu'ni tsa cha' tso'o lo'o ma. Si nga'aa taquiya' ma ji'j' cha' nu nhcui' Ni, la cui' jua'a culaya' Ni ji'j' ma li'. ²³ Pana xa' quiñi cha' ji'j' ycu' Ndyosi lo'o ngu' judío, si xcutsa'a ngu' bi' cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'j' ngu', si taquiya' ngu' ji'j' ycu' Ni chaca quiya'. Li' xñi ca'a ngu' ji'j' suu yaca bi' chaca quiya', la cui' se'j' bi' su ngutucua ngu'; taca ji'j' ycu' Ndyosi sta tso'o Ni ji'j' ngu' judío chaca quiya' ca la cui' su tso'o su

ngutucua ngu' clyo. ²⁴ Ná stu'ba cha' ji'i mā lo'o ngu' judío cua sa'ni la. Na cua ngulotsu' ti Ni ji'i mā ca su ngutucua mā lo sca suu yaca quixi'; li' cua ngusca' Ni ji'i mā, cha' xñi ca'a mā ji'i suu yaca cuiñi bi'. Pana si'i jua'a ndyaluu yaca bi' clyo. Lo'o nu ngu' judío ni, ná tlyu cña masi xa' sca' Ni ji'i ngu' lo la cui' suu yaca su ngutucua ngu' tya clyo; yala ti xñi ca'a ngu' ji'i suu yaca bi' chaca quiya', cha' sta' ycu' yaca bi' laca ngu'.

Lo'o cua'ni lyaá Ni ji'i lcaa ngu' judío

²⁵ Cu'mā ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' tucui re, sca cha' ji'i ycu' Ndyosi nu ntsu'u cuatsi' ti nguicha'; lo'o caca cuayá' ti' mā cha' re, nga'aa chcu' mā cha' tyixi lo'o ngu' judío li'. Ndi'ya laca cha': Quiña'a tsa tya'a ngu' judío ntsu'u nu ndyacu' hique ngu' tsiya' ti, cha' ná caca cuna ngu' cha' ji'i Jesús; ña'a cuayá' nu tye cuna lcaa ngu' xa' tsu' nu nga'a cha' xñi cha' ji'i Jesús, ²⁶ li' cua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i lcaa ngu' nu chañi ca tya'a ñati ji'i Israel. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cusu': Tyaā nu cua'ni lyaá ji'i mā, nde quichí Sión bi' tyu'u yu caā yu. Culotsu' yu bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'i ngu' Israel tya'a yu, ²⁷ lo'o li' cuityi na' lcaa quí'ya nu ntsu'u ji'i ngu' bi', nacui' ycu' Ndyosi. Li' tyu'u tucua cha' nu nguxquiñi na' lo'o ngu' bi' nu ngua sa'ni. Jua'a nchcu' quityi.

²⁸ Tya'a cusu' ycu' Ndyosi laca ngu' judío juani, xqui'ya cha' ná jlyu ti' ngu' cha' chañi cha' cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu'; bi' cha' cua ngujui la xi tyempo ji'i cu'mā ngu' xa' tsu', cha' xñi mā cha' ji'i Jesucristo xqui'ya ngu' judío. Pana ña'a ti tya ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusubi Ni ji'i jyo'o cusu' ji'i ngu' bi' tya clyo cha' caca ngu' ñati ji'i Ni. ²⁹ Ná tya'achu' ycu' Ni ji'i sca cha' nu cua nda Ni lo'o na, ná culaya' Ni ji'i sca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu' Ni. ³⁰ Lo'o jua'a cu'mā, ná ndaquiya' mā cha' ji'i ycu' Ndyosi cua sa'ni la; pana tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i mā nu lo'o nga'aa jlyu ti' ngu' judío ji'i Ni. ³¹ Masi ná ndaquiya' ngu' judío bi' ji'i ycu' Ndyosi juani, pana la cui' jua'a cua'ni tya'na ti' ycu' Ndyosi ji'i ngu' bi' ca nde loo la, ñi'ya nu ndu'ni tya'na ti' Ni ji'i mā. ³² Sca ti cuayá' nguxtyanu Ni ji'i lcaa ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' ji'i ycu' Ni, si jua'a nti' ngu', cha' jua'a ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' ji'i Ni tsiya' ti. Pana tiya' la li' caa ji'i ycu' Ni cua'ni tya'na ti' Ni ji'i ngu' lo'o clyana ngu' ji'i Ni chaca quiya'.

³³ Tlyu tsa cha' tso'o ndyu'u ca slo ycu' Ndyosi; lcaa cha' nchca cuayá' ti' Ni, lcaa cha' jlo ti' ycu' Ni. Sca ti ycu' Ndyosi jlo ti' na ca laca nu lijya nde loo la, sca ti ycu' Ndyosi jlo ti' na laca nu ndu'ni ycu' Ni. Ndi'ya cha' nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i cha' bi': ³⁴ “¿Tilaca caca cuayá' ti' ñi'ya laca cha' nu ca'ya hique ycu' Ni? ¿Ha ntsu'u ñati nu nchca ji'i ta sca cuij lo'o ycu' Ndyosi? ³⁵ Ná caja ñi'ya nu ta na sca na nu ñña ycu' Ni, cha' tiya' la tya Ni caya' ji'i ji'na.” ³⁶ Lcaa na nu ntsu'u chalyuu, na ji'i ycu' Ndyosi laca bi', cha' cua ngüiñá ycu' Ni lcaa na, cha' caca bi' cña ji'i Ni. Nga'aa caca tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'.

12

Ta na tyucui ña'a na ji'i ycu' Ndyosi cha' xcui' na tyi'i na chalyuu cuentya ji'i Ni

¹ Cu'mā ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' lye tsa ndu'ni tya'na ti' Ni ji'na, bi' cha' nchcu' na' lo'o ma juani. Ta mā tyucui ña'a mā ji'i ycu' Ndyosi, cha' cua'ni mā cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni mā nde chalyuu; ta mā tyucui ña'a mā ji'i Ni cha' xcui' na tyi'i mā chalyuu cuentya ji'i ycu' Ni, cha' laca mā ñi'ya nti' sca msta' lu'ú ti. La cui' jua'a nti' ycu' Ndyosi,

cha' laca ma ñati jil'i Ni. Na cua laca ntsu'u cha' cua'ni ma jua'a. ² Nga'aa ta ma tyempo cha' tatsaa ngu' jil'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi; xa' ña'a tyil'i ma chalyuu juani, cha' cua nchcutsa'a Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma. Bi' cha' caca cuayá' ti' ma cua ña'a ca cña nu nti' ycuil' Ndyosi cha' cua'ni ma: ña'a cña laca nu tso'o la cha' cua'ni ma, ña'a cña nu ndiya la ti' ycuil' Ndyosi jil'i, ña'a cña nu tyu'u tso'o la jil'i ma su cua ndye cha' bi'; lcaa cha' bi' caca cuayá' ti' ma li'.

³ Tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycuil' Ndyosi lo'o na', nu lo'o nda Ni cña jna'; bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani, cha' nga'aa cua'ni tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua ti' ma cha' lcaa cña nu cua nchca jil'i ma juani, Cristo ngua'ni cha' caca jil'i ma, nu lo'o ngusñi ma cha' jil'i Ni. ⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na, pana scaa cña ntsu'u jil'i scaa tyijya bi'. ⁵ Lo'o jua'a laca na, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' jil'i na lo'o Cristo, cha' masi tyuu tsa ngu' tya'a na, pana sca ti' taju ñati laca na lo'o tya'a na; sca ti' ñati laca tsaca na, pana lcaa na stu'ba ti' ntsu'u cha' jil'i na lo'o tya'a na.

⁶ Xi xa' la cña nchca cua'ni sa scaa na, ña'a cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni scaa na, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i na. Nu lo'o ntsu'u ngu' tya'a ma nu nchca jil'i ngu' chcuil' ngu' sca cha' nu nti' ycuil' Ndyosi ta Ni lo'o ma, bi' cña cua'ni ngu' lacua. La cui' ñi'ya nduna ngu' bi' cha' nu nda ycuil' Ndyosi, ñi'ya ngusñi ngu' cha' bi', la cui' jua'a ta ngu' cha' bi' lo'o ma. ⁷ Lo'o nchca jil'i tsaca ma xtyucua ma jil'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma xtyucua ma jil'i ngu' bi' lacua. Lo'o nchca jil'i tsaca ma culu'u ma cha' liñi jil'i tya'a ma, tyucui tyiquee ma culu'u ma cha' bi' jil'i ngu' lacua. ⁸ Nu lo'o ta ma sca cui' cuentya jil'i ycuil' Ndyosi lo'o ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' bi' lacua. Nu lo'o ta ma cha' xlya'be jil'i ngu', tyucui tyiquee ma ta ma cha' tso'o jil'i ngu' lacua. Si laca ma loo jil'i ngu' tya'a ma, cui'ya ma cuentya cha' tso'o ti' cua'ni ma lacua. Nu lo'o cua'ni tya'na ti' ma jil'i ngu', tso'o ti' caca tyiquee ma laja lo'o cua'ni ma cña bi' cuentya jil'i ngu' li'.

Ñi'ya nu tso'o la tyi'i na chalyuu si ñati jil'i ycuil' Ndyosi laca na

⁹ Cua'ni ma cha' tso'o tsa caca tyiquee ma ña'a ma jil'i xa' la ñati, cha' si'i sca cha' nu nda ti' ma laca bi', nu lo'o chcuil' tso'o ma lo'o ngu', masi lo'o cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu'. Nga'aa taquiya ma jil'i cha' cuxi, tyucui tyiquee ma clyana ma jil'i cha' tso'o. ¹⁰ Ndi'ya caca tyiquee ma ña'a ma jil'i ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Cristo: caca ñi'ya si laca ngu' bi' tya'a ngula ma tsiya' ti; bi' cha' cua'ni chi' ma loo tya'a ma, xti ti' cha' tyu'u tyiquee ycuil' ca ma li'.

¹¹ Ná cua'ni taja ma lo'o cua'ni ma cña jil'i ycuil' Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi'i ycuil' Ndyosi ca ne' cresiya jil'i ma, bi' cha' caca tlyu tyiquee ma cha' cua'ni la ma cña bi'.

¹² Ndu'ni cha' tso'o tsa caca tyiquee ma lo'o jatya ma jil'i ycuil' Ndyosi cha' caa Ni cua'ni lyaá Ni jil'i ma. Ná xtyanu ma jil'i cha' bi', masi ti'i tsa xcube' ngu' jil'i ma su ndi'i ma chalyuu. Lcaa tsa chcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi Sti na.

¹³ Nu lo'o lyiji sca na jil'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Cristo, nga'a cha' tya'be cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycuil' ca ma, cha' ta ma na jil'i ngu' bi', na laca nu lyiji jil'i ngu'. Lcaa tyempo ta ma to' tyi ma cha' tyi'i ñati nu lijya ti.

¹⁴ Chcuil' ma lo'o ycuil' Ndyosi cuentya jil'i ñati nu ndyu'ni lya' ti' jil'i ma; pana ná ña ma cha' tyanu yabe' jil'i ngu' bi', masi xcui' cha' tso'o ti' ña ma cuentya jil'i ngu' bi'.

¹⁵ Cua'ni chaa ti' ma lo'o xa' ñati, nu lo'o ña'a ma jil'i ngu' cha' chaa ti' ngu' ndi'i ngu'; lo'o jua'a tso'o si caca xñi'i ti' ma lo'o ngu', nu lo'o ña'a ma cha' xñi'i ti' ti' ngu' ndi'i ngu'. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati.

¹⁶ Sca ti cha' hcui' mā lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'i mā lo'o Jesucristo; ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o ngu' ti'i tya'a mā, tso'o ti hcui' mā lo'o ngu' bi'. Stu'ba ti tya'a mā lo'o ngu' bi', ná culacua ti' mā cha' nhca la ji'i ycui' ca mā.

¹⁷ Nu lo'o cuxi ti cua'ni ngu' lo'o mā, ná tya mā cha' cuxi ji'i ngu' chaca quiya'; clyana mā sca cña tso'o nu caca cua'ni mā cuentya ji'i ngu', cha' jua'a ña'a tsa ñati ji'na. ¹⁸ Cua'ni mā cha' cajú ñi'ya tyi'i tso'o ti mā lo'o lcaa ñati, cha' ná caja tya'a cusuu mā. ¹⁹ Cu'mā tya'a tso'o na', ni sca quiya' ná xtyacui mā cha' cuxi ji'i ngu' nu cua'ni lya' ti' ji'i mā, masi ta mā tyempo ji'i ycui' Ndyosi cha' xcube' Ni ji'i ngu' bi'. Tso'o la jua'a. La cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: “Cña 'na laca cha' caca ñasi' na' ji'i ngu', cha' ta na' nu ti'i ji'i ngu', nacui Ni”. Bi' laca cha' liñi nu nda ycu' nu Xu'na na lo'o na. ²⁰ Lo'o jua'a tya nda Ni xi xa' la cha': “Nu lo'o ngujui jbi'ña ji'i tya'a cusuu mā”, nacui Ni, “tso'o la si ta ma na cacu ngu' bi'; nu lo'o nguityi tsa tya'a cusuu mā hitya, ta mā na co'o ngu' li'. Jua'a ta mā sca cha' tyuju'u ti' ji'i ngu'.” Jua'a cha' nscua lo quityi. ²¹ Bi' cha' nga'aa ta mā tyempo ji'i nu cuxi cha' cua'ni bi' ngana ji'i mā. Juani taca tyijiloo mā ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni mā.

13

¹ Lcaa cu'mā ngu' tya'a na, nga'a cha' taquiya' mā ji'i ngu' nu laca cña. Ycui' Ndyosi laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo ji'na; ná ntsu'u chaca nu taca ta chacuayá' bi' ji'i ngu'. ² Bi' cha' lacua, nu lo'o xuu tya'a na lo'o ngu' nu laca cña, laca ñi'ya si nxuu na lo'o ycu' Ndyosi, cha' ycu' Ni ngusta Ni ji'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo ji'na. Si jua'a xuu ty'a na lo'o ngu', caja ñi'ya nu xcube' ngu' ji'na li'; ³ pana ná caca xcutsii ngu' nu laca loo ji'na si cña tso'o ti ndyu'ni na, sca ti ji'i ngu' xña'a xcutsii ngu' bi'. Si chañi cha' nti' mā cha' ná cutsii mā ji'i ngu' nu laca cña, xcui' cha' tso'o ti cua'ni mā li'. Ná tyiquee' lo'o ngu' nu laca cña bi' cua'ni chi' ngu' loo mā, si jua'a xcui' cha' tso'o ti ndu'ni mā. ⁴ Chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' bi' loo ji'na, cha' taca xtyucua ngu' ji'na; pana si cua'ni mā cha' cuxi, li' ntsu'u cha' cutsii mā, cha' ntsu'u chacuayá' xcube' ngu' bi' ji'i mā li'. Chacuayá' ji'i Ni laca ngu' bi' loo ji'na lacua, cuentya ji'i Ni nchcube' ngu' ji'i ngu' cuxi; ⁵ bi' cha' ntsu'u cha' taquiya' mā ji'i cha' nu nhcui' ngu' bi'. Xcube' ngu' bi' ji'na si ná taquiya' na ji'i ngu'. Lo'o jua'a jlo ti' na cha' nga'a cha' taquiya' na ji'i ngu' bi', xqui'ya cha' liñi nu ntsu'u hique scaa na. ⁶ La cui' jua'a sca cha' tso'o laca si tya mā lcaa cñi cña loo nu ña ngu' bi' ji'i mā, cha' msu ji'i ycu' Ndyosi laca ngu' nu laca cña bi', cha' bi' laca cña nu nda Ni ji'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' nde chalyuu.

⁷ Tya mā ji'i ngu' laca cña lcaa na nu ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' ña ngu' ji'i mā. Ná tyacui mā cñi cña loo, ni ná tyacui mā cñi ji'i sca cña nu cua ngua'ni ngu'; tya mā caya' bi' ji'i ngu'. Lo'o jua'a cua'ni tlyu mā ji'i ngu' bi', cua'ni chi' mā loo ngu', tucua' mā cña ji'i ngu' bi'. ⁸ Nga'aa su'ba mā tane' hichu' mā. Sca lo ti cña lyiji cha' cua'ni mā lo'o xa' ñati, cha' tso'o tsa cua'ni mā ña'a mā ji'i ngu'; cua laca ndyu'ni mā lcaa cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu lo'o tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā. ⁹ Tyuu lo cña ngulo Ni ji'i ñati nu lo'o nda Ni cha' lo'o Moisés nu ngua sa'ni; ndi'ya nacui Ni: “Ná tyu'u cha' ji'i mā lo'o clyo'o xa' ñati”, nacui Ni. “Ná cujuu mā ji'i tya'a ñati mā. Ná cuaana mā na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati mā. Ná tyacui ti' mā na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati mā”, nacui Ni. Sca ti cuayá' ndyu'u lcaa cha' bi' lo'o chaca cha' nu nhcui' quityi re: “Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i tya'a ñati mā, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' mā ji'i ycu' ca mā”, nacui Ni. ¹⁰ Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na jua'a, ná taca cua'ni na cha' cuxi lo'o ngu' bi' li'.

Bi' cha' na cua ndye ndyu'ni na lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi ji'na, nu lo'o cua'ni tya'na ti' na ji' tya'a ñati na, cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji' ngu'.

¹¹ Cua'ni ma cha' tyi'u ti' ma lcaa cha' bi'. Cua jlo ti' ma cha' cua ndyalaa hora cha' clyana na ji' ycuí' Ndyosi; bi' cha' juani que ti' ma lacua, cha' tii ti' ti' ma tyi' ma chalyuu. Cua tyaa ti ycuí' Jesús cha' cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' caqui'ya Ni ji'na. Nu lo'o ngusñi na cha' ji' Jesús tya clyo, li' ngua ti' na cha' tya lyiji tsa tyalaa tsá bi' cha' tyaa ycuí' Jesús; pana juani cua ngulala ti tyalaa tsá bi'. ¹² Ñi'ya laca chalyuu talya, jua'a laca lo'o ndi' na chalyuu, xqui'ya cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana juani cua tye ti talya bi', cua tyaa ti Cristo cha' culotsu' Ni cha' cuxi bi'. Li' caca chalyuu ji'na ñi'ya si cua ngxee tso'o, cha' lubii tsa xee caca li'. Bi' cha' nga'a cha' xtyanu na ji' cha' cuxi nu ndu'ni ngu', cha' cuxi tsa tyiquee ngu' nu ndya'a chalyuu talya bi'. Cua'ni cho'o na tyucui ña'a na, cha' nguula tsa cua'ni na cña cuentya ji' Cristo nde chalyuu, ñi'ya si laca na sendaru ji' Cristo. ¹³ Clyana na ñi'ya caca tyi' tso'o ti na lo'o ñati, ñi'ya si laca na ñati nu xcuí' ndya'a ndacuá ti su caca ña'a ñati ji'na. Li' ná tso'o laca si culiji na chalyuu ji'na jua'a ti lo'o ndya'a na cha' cu'bi na, masi xa' la juersa ji'na culiji na lo'o xcuí' ndi' ti na ta'a. Ná tso'o bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u cha' cua'ni suba' na lo'o xa' ñati, ná ntsu'u cha' clyana na xa' la cha' cuxi nu cua'ni na lo'o ñati; ni nga'aa clyana na cha' cusu lo'o ngu', nga'aa cua'ni liye' ti' na ji' ngu'. ¹⁴ Ta ma chacuayá' cha' caca loo ycuí' Jesucristo nu Xu'na na ji' tyucui ña'a ma; nga'aa taquiya' na ji' lcaa lo cha' cuxi, cha' nu tiji' tsa ti' na ji' xqui'ya cha' laca na ñati ti.

14

Ná chcuí' ngu' cha' cuxi ji' xa' la ñati tya'a ntsu'u cha' ji' ngu' lo'o Cristo

¹ Tso'o ti chcuí' ma lo'o sca ñati tya'a ngusñi na cha' ji' Jesús, masi tya lyiji ca cuayá' tso'o ti' cha' bi'; ná xu'u tya'a ma lo'o nu ñati bi' xqui'ya sca cha' nu ná nchca cuayá' tso'o ti'. ² Ntsu'u ñati nu jlya tsa ti' ji' Cristo, bi' cha' ná ntsii ngu' cacu ngu' lcaa lo na. Xa' la ñati nu ná jlya tso'o ti' ji' Cristo, ntsii ngu' bi' si cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya sca na cacu ngu'; bi' cha' ná ntaja'a ngu' bi' cacu ngu' cuaña'. Ndacu ngu' si'yu, ndacu ngu' cuu, ndacu ngu' caatya, tsa bi' ti na ndacu ngu' bi'. ³ Pana nu ngu' nu ná ntsii ndacu cuaña' ni, ná tso'o si xtyí lo'o ngu' ji' xa' la tya'a ngu' nu ntsii cacu bi'. La cui' ti cha', nu ngu' nu ntsii cacu cuaña' bi', ná tso'o si chcuí' cuxi ngu' bi' ji' ngu' nu ndacu lcaa lo na nu nda ycuí' Ndyosi cha' cacu na, cha' cua nda Ni chacuayá' ji' ngu' cha' caca ngu' sñi' ycuí' Ni. ⁴ Ná tso'o si chcuí' cuxi ma ji' xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji' Ni. Ycuí' Ndyosi laca Xu'na ngu', si' cuentya ji' cu'ma laca ngu' bi'; cuentya ji' ycuí' Ndyosi laca cña nu ndyu'ni ngu', si cha' tso'o ndyu'ni ngu', si cha' cuxi ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a ná tyacua cha' cuxi ji' ngu' xqui'ya cha' bi', cha' lo'o ngu' bi' ngusñi ngu' cha' ji' ycuí' nu Xu'na na; jua'a xtyucua Ni ji' ngu', cha' tyi' tso'o ti ngu' chalyuu cuentya ji' ycuí' Ni.

⁵ Ntsu'u ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ndu'ni tacati ji' sca tsá, ná ntsu'u cha' ji' xa' la tsá cuentya ji' ngu' bi'; xa' la ñati nchcuí' cha' na ji' ycuí' Ndyosi laca lcaa tsá. Ta ma chacuayá' cua'ni scaa ñati tsa ña'a nu nclyacua ti' ycuí' ca ngu'. ⁶ Si tacati tsa sca tsá cuentya ji' tsaca ngu', bi' laca tsá nu nga'a cha' cua'ni ch' ngu' bi' loo ycuí' Ndyosi lacua; lo'o jua'a taca cua'ni ch' nu xa' la ñati loo ycuí' Ndyosi, masi ná ntsu'u cha' tacati ji' ngu' lo'o tsa bi'. La cui' jua'a ndyu'u cha' lo'o ñati nu ná ntsii cacu cuaña' bi'; xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ná ntsii ngu' bi'. Ndya ngu' xly'a'be ji' ycuí' Ni lo'o ndacu ngu' ji'. Lo'o nu ntsii cacu cuaña' bi' ni, la cui' ti xqui'ya ycuí'

Ndyosi ntsij ngu' cacu ngu' jil'i; lo'o ngu' bi' ndya ngu' xlya'be jil'i ycu' nu Xu'na na cha' nda Ni na cacu ngu'.

⁷ Ntsu'u cha' caca na cña jil'i Ni, masi tya lu'ú na, masi cajaa na. Si'i cha' jil'i ycu' ti na ndi'i na chalyuu, si'i cha' jil'i ycu' ti na cajaa na; ⁸ cha' caca na cña jil'i ycu' Ndyosi, bi' cha' ndi'i na lo yuu chalyuu. Nu lo'o ntsu'u cha' cajaa na, cha' jil'i Ni laca li', cha' na jil'i ycu' Ni laca na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujui na. ⁹ Cua ngujui Cristo, lo'o jua'a cua ndyu'ú Cristo chaca quiya', cha' ca cuayá' ti' lcaa ngu' cha' ycu' Ndyosi laca Xu'na lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jil'i Ni nu lo'o nguti' ngu' chalyuu. Lo'o jua'a ycu' Ni laca Xu'na ñati nu jly'a ti' jil'i Ni nde chalyuu juani.

¹⁰ Ñati jil'i Cristo laca cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Ni, bi' cha' ná nga'a cha' chcu' cuxi ma jil'i cña nu ndu'ni scaa ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i na lo'o Cristo. Ná chcu' cuxi ma jil'i ngu' bi', ñi'ya nu ngua'ni ma tya tsubi' la; ntsu'u cha' tyalaa tsá bi' lo'o tyaa lcaa tya'a na ca su ntucua ycu' Ndyosi. Nde loo ycu' Ni tsatú na li', cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. ¹¹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nacui ycu' Ndyosi ndi'ya:

Ycu' Ndyosi lu'ú laca na', nacui Ni, nga'a cha' tyatú stj' lcaa ñati nde loo su ntucua na',

cha' chcu' liñi ngu' lo'o tya'a ñati cha' laca na' ycu' Ndyosi Sti ngu'.

¹² Bi' cha' lacua, lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' xacui na cha' jil'i ycu' Ndyosi lo'o tyalaa tsá bi', lcaa cha' ñi'ya nu ngua'ni scaa na lo'o ñaa na chalyuu.

Ná ta ngu' tyempo jil'i tya'a ngu' cha' tya'achu' ngu' jil'i Jesús

¹³ Nga'aa chcu' cuxi ma jil'i cña nu ndyu'ni scaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesús lacua. Ndi'ya cua'ni ma juani: nga'aa ta ma tyempo jil'i ngu' tya'a ma cha' cua'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cu'ma. ¹⁴ Cua nchcu' Cristo lo'o na', cua jlo ti' na' cha' ni sca na cuxi ná nda ycu' Ndyosi cha' cacu ñati; lcaa na nu ndacu ñati chalyuu, na tso'o laca bi'. Pana ntsu'u ñati nu ná nhca cacu sca na, xqui'ya cha' nti' ti ngu' cha' na cuxi laca bi'; cuxi tsa laca na bi' cuentya jil'i ngu' bi' si cacu ngu' jil'i li'. ¹⁵ Lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Jesús ni, si ña'a ngu' cha' ndyacu ma sca na nu ná ntsu'u chacuayá' cacu ycu' ngu', nti' ngu', chiya'a culacua ti' ngu' bi' li'; ñi'ya laca si ná tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i ngu', bi' cha' ndyacu ma na bi' culacua ti' ngu'. Ná tso'o jua'a. Ná ntsu'u chacuayá' jil'i ma cacu ma na laca nu nti' ti ma, si jua'a cua'ni ma cha' xtyanu ngu' tya'a ma cha' jil'i Cristo xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. Lo'o ngu' bi', laca ngu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi; xqui'ya ngu' bi', bi' cha' ngujui Cristo. ¹⁶ Masi ndi'i tso'o ti ma, ná nga'a cha' ta ma tyempo jil'i ngu' cha' chcu' ngu' cha' cuxi jil'i cña nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ndyacu ma na bi'. ¹⁷ Nu lo'o laca ycu' Ndyosi loo ji'na ni, ná ndulo tsa cha' ji'na cuentya jil'i sca na nu ndacu na, sca na nu co'o na; nu ndulo tsa ji'na laca cha' tyaa Xtyi'i ycu' Ndyosi tyanu ne' cresiya ji'na, cha' ca tso'o cresiya ji'na xqui'ya Jesús. Bi' cha' ti' ti taca tyi'i tyiquee na chalyuu, taca ca chaa ti' na xqui'ya ycu' Ndyosi; lcaa cha' bi' caca nu lo'o laca Ni loo ji'na. ¹⁸ Li' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma, lo'o jua'a ñati chalyuu cua'ni ch'i ngu' loo ma, si cua'ni ma lcaa ña'a cña nu ngulu'u Cristo ji'na.

¹⁹ Tso'o lacua. Lcaa tya'a na nga'a cha' clyana na cua ña'a ca cha' nu cua'ni cha' caca tyi'i tso'o na lo'o tya'a ñati na, ña'a cha' nu cua'ni cha' xtyucua na jil'i tya'a ñati na, cha' tso'o ti tyi'i na cuentya jil'i Cristo; ²⁰ ná cua'ni ñu'u ma jil'i cña nu ndyu'ni ycu' Ndyosi xqui'ya sca na nu ndacu ma. Chafi cha' tso'o tsa laca lcaa na nu nda Ni cha' cacu ñati, pana caca cuxi na bi' cuentya jil'i ma, si ntsu'u ngu' nu xtyanu cha' jil'i Jesús xqui'ya cha' ndacu ma jil'i. ²¹ Tso'o la

masi ná cacu mā cuaña' tsiya' ti, masi ná co'o mā lcui tsiya' ti, si nti' mā cha' cuxi laca na bi' cuentya jil'i tya'a ñatī mā. Ni sca na ná cua'ni mā nu cua'ni cha' tya'achu' ngu' tya'a mā jil'i Jesús, cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' quiñu'u cresiya jil'i ngu'.²² Nu lo'o nti' mā cha' tso'o tsa cuentya jil'i ycuí' Ndyosi laca sca cña nu ndu'ni mā, masi ntsu'u ñatī nu ná ndiya ti' cha' ndu'ni mā jua'a, tsiya' ti cua'ni mā cña bi' li' ca su nga'a ycuí' ti mā, ca su ña'a sca ti ycuí' Ndyosi jil'i mā. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ñatī nu ngui' ndu'ni jua'a, ná ntsu'u cha' culacua tsa ti' ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' bi' cha' si'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.²³ Pana ná tso'o ndyu'ni ñatī lo'o ndyacu cuaña' si nti' ngu' cha' cuxi laca cha' bi' cuentya jil'i ycuí' Ni; qui'ya laca jil'i ngu' bi', cha' si'i na tyucu tyiquee ngu' ndyacu ngu' cuaña' bi' li'. Lcaa cña nu ndyu'ni na cha' siya' ti tyiquee na, qui'ya ji'na laca bi'.

15

Si'i xcuí' cña jil'i ycuí' ca na nu tyu'u tyiquee na

¹ Lcaa na nu nguula ti' tyiquee na xqui'ya cha' ngusñi na cha' jil'i Cristo, ntsu'u cha' talo tyiquee na jil'i tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo nu tya lyiji xñi tso'o cha' bi'; ntsu'u cha' xtyucua na jil'i ngu'. Si'i xcuí' cña jil'i ycuí' ca na nu nga'a cha' tyu'u tyiquee na jil'i;² clyana na ñi'ya caca cha' caca tso'o jil'i ngu' tya'a na nu nga'a cacua ti slo na. Xtyucua na jil'i ngu' bi', cha' tyatī la ti' tyiquee ngu' lo'o jlyā ti' ngu' jil'i Cristo;³ ñi'ya nu ngua'ni ycuí' Cristo, ni sca cña ná ngua'ni yu cha' jil'i ti yu. Cua ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu', sca cha' nu nda yu lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu ndi'ya: "Lcaa cha' cuxi nu nchcui' ngu' jinu'u, cua ndyanu cha' bi' hichu' na'; yabe' nu ngusta ngu' jinu'u laca bi'".⁴ Lcaa quityi nu nguscua jyo'o cusu' tya sa'ni la ni, nclyu'u quityi bi' ji'na ñi'ya nu caca jatya na jil'i sca cha' nu lijya nde loo la; nda quityi cha' lo'o na ñi'ya xtyucua ycuí' Ndyosi ji'na cha' talo tsa tyiquee na laja lo'o ndu' ti' na jil'i Ni.⁵ Lo'o jua'a cua nti' ya cha' xtyucua Ni jil'i cu'mā, la cui' nu sca ti ycuí' Ndyosi nu nxyucua jil'i lcaa na cha' talo tyiquee na, nu ndu'ni cha' ca tlyu tyiquee na. Xtyucua Ni jil'i cu'mā, cha' jua'a talo tyiquee mā jil'i tya'a ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Ni, cha' caca stu'ba tyiquee mā lo'o tya'a mā xqui'ya Jesucristo.⁶ Lo'o ngua stu'ba cha' jil'i mā lo'o tya'a mā, li' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee mā, sca ti cha' taca tyu'u tu'ba mā lo'o cua'ni tlyu mā jil'i ycuí' Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na.

Nduna ngu' xa' tsu' cha' tso'o nu nda Jesús

⁷ Ñi'ya tso'o tsa nchcui' Cristo lo'o mā, jua'a nga'a cha' chcuí' tso'o mā lo'o tya'a ñatī mā, cha' caja ñi'ya cua'ni tlyu ngu' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ña'a ngu' jil'i mā.⁸ Cua ñaa Cristo cha' cua'ni lyaá yu jil'i ngu' judío, ñi'ya nu ngüñi cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' jil'i ya sa'ni la; caca cuayá' ti' na jua'a cha' liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o jyo'o cusu' bi'.⁹ Ñaa nu Cristo bi', cha' jua'a caja ñi'ya nu cua'ni tlyu ngu' xa' tsu' mā jil'i ycuí' Ndyosi, cha' lo'o jil'i cu'mā cua'ni tya'na tsa ti' Ni, ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu ndi'ya nchcui': Cua'ni tlyu na' jinu'u laja ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ngua'ni lyaá nu'u jil'i ngu'; cula tu'ba na' jii jinu'u, cha' cua'ni chí na' loo nu'u, nacuj jyo'o David.

¹⁰ Ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: Cu'mā ngu' xa' tsu', stu'ba ti ca chaa ti' mā lo'o lcaa ñatī nu ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i, nacuj jyo'o Moisés.

¹¹ Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni tlyu lcaa ngu' xa' tsu' jil'i ycuí' nu Xu'na na;

lcaa ngu' cula tu'ba ngu' jii nu chcuí' cha' jil'i lcaa cha' tlyu nu ngua'ni ycuí' Ni, nacuj jyo'o David.

¹² Lo'o jyo'o Isaiás nguscua sca cha' lo quityi cusu' nu nacui ndi'ya:

Tyu'u tucua sca ñati tya'a ñati jil' jyo'o Isai,
caá yu bi' lo yuu cha' caca yu loo jil' ngu' xa' tsu'.

Ndu ti' ngu' xa' tsu' jil' yu bi', cha' cua'ni lyaá yu jil' ngu'.
Jua'a nchcui' quityi cusu' bi'.

¹³ Bi' cha' juani nti' na' cha' cua'ni Ni cha' xñi tso'o la ma cha' jil' ycuil' Ni, cha' tso'o tsa caca tyiquee ma, cha' ti' taca tyil' tyiquee ma li'. Nu lo'o tyanu Xtyi' ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' na, li' nga'aa caca taja ti' na lo'o ntajatya na jil' ycuil' Ndyosi cha' caá Ni.

¹⁴ Cu'ma tya'a ntsu'u cha' jil' na lo'o Cristo, nslo tsa na' jil' ma cha' tso'o tsa tyiquee ma; tso'o tsa nchca cuayá' ti' ma cha' jil' Cristo, lo'o jua'a nchca tsa jil' ma ta ma cuij lo'o ngu' tya'a ma. ¹⁵ Cua nscua na' quityi re cha' caá ca su ndil' ma; ná ntsij na' tsiya' ti cha' chcuil' na' cha' bi' lo'o ma, cha' xñi tso'o la ma cha' bi'. Ntsu'u chacuayá' cha' chcuil' na' lo'o ma, cha' ycuil' Ndyosi cua nda Ni cña bi' 'na, cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na'. ¹⁶ Cua ngusubi ycuil' Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña jil' Jesucristo; cña bi' laca cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o jil' ycuil' Ndyosi lo'o ngu' xa' tsu', lcaa su ndil' ngu'. Jua'a ndyu'ni na', cha' tyucui tyiquee ngu' caca ngu' bi' ñati jil' ycuil' Ndyosi xqui'ya cña nu cua'ni Xtyi' ycuil' Ndyosi ne' cresiya jil' ngu'. Li' tyaja'a Ni quiñi cha' jil' Ni lo'o ngu' bi' xqui'ya na'.

¹⁷ Xqui'ya Jesucristo ntsu'u tsa cha' nu taca chcuil' na' lo'o cu'ma nquicha'; taca chcuil' na' jil' cña nu cua ngua'ni na' cuentya jil' ycuil' Ndyosi, ni si'i cha' cua'ni tyucuaa ti' na' lo'o ma laca si chcuil' na' jua'a. ¹⁸ Pana tsa bi' ti cha' chcuil' na' lo'o ma, cha' jil' cña nu ngua'ni Jesús, cha' caja ñi'ya nu taquiya ngu' xa' tsu' jil' cha' nu nchcuil' ycuil' Ndyosi. Si'i sca ti' na' nu ngua'ni na' cña bi', pana Xtyi' ycuil' Ndyosi ngua'ni cña lo'o na' lo'o nchcuil' na' lo'o ngu'.

¹⁹ Ngua'ni Ni cña tonu nu ná ca cua'ni ñati chalyuu, cha' cube ti' xa' ñati cha' ycuil' Ndyosi laca nu ndyu'ni cña bi'. Jua'a ngua cha' cua ndya'a na' ndil' na' ca loyuu tyijyu' la. Nguxana na' nde quichí Jerusalén, ña'a cuayá' ndyalaa na' loyuu su cuentya Ilirico. Lcaa quichí su ndya'a na', quiña'a tsa cha' tso'o jil' Cristo nda na' lo'o ngu' ña'a cuayá' nu ngua' na. ²⁰ Lye tsa ndyu'ni cña ti' na', cha' tsa'a na' tsaana na' lcau ti' quichí su bilya cuna ngu' cha' jil' Cristo. Bi' ti quichí ndyanu na' nclu'u na' cha' tso'o bi' jil' ngu', cha' ná nti' na' tyatí yu'u na' lo'o cña nu ndyu'ni xa' tya'a ñati jil' Cristo. ²¹ Nti' na' cha' tyu'u tucua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcuil' ndi'ya:

Ca quichí su bilya chcuil' ngu' cha' jil' ycuil' Ndyosi lo'o ngu', ca bi' tyuloo tso'o ñati jil' ycuil' Ndyosi;
ca su bilya cuna ngu' cha' jil' ycuil' Ni, ca bi' ca cuayá' tso'o ti' ñati cha' jil' Ni.

Nti' tsa Pablo tsa ca quichí Roma

²² Tyijyu' tsa ndya'a na', bi' cha' bilya caja ñi'ya nu caá na' ca su ndil' ma,
²³ masi cua ngua tyuu yija nu ngua ti' na' cha' caá na' chcuil' lo'o ma. Ca juani ngua laja 'na lijyaá, cha' nga'aa ntsu'u cña nu cua'ni na' ca nde; ²⁴ bi' cha' cua nti' na' cha' caá na' tyil' na' xi ca su ndil' ma, tyucuij su tsa'a nde España. Li' taca ta na' xi cha' lo'o ma. Nu lo'o ngua chaa xi ti' na lo'o tya'a na, li' taca chcuil' salya' ma lo'o na', cha' xtyucua ma jna' tyucuij su tsa'a nde loo la. ²⁵⁻²⁶ Pana clyo la ntsu'u cha' tsa'a na' nde quichí Jerusalén. Nu ngu' tya'a ntsu'u cha' jil' na lo'o Cristo nu ndil' nde Macedonia, nu ndil' nde Acaya ni, tso'o tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' jil' xa' ñati; bi' cha' cua nguxuti' ngu' tsa ycuil' cñi nu caca msta, cha' cua nti' ngu' xtyucua ngu' jil' ngu' ti' tya'a na, nu ñati jil' Cristo nu ndil' nde Jerusalén. Bi' cha' tsa'a na' tsa lo'o na' jil' cñi bi' ca slo ngu' ti' bi'. ²⁷ Chañi cha' tyucui tsa tyiquee ngu' bi' nda ngu' msta bi'. Taca

ñacuj na cha' ñi'ya laca si na ndacui ti ngu' bi' ji'i tya'a ngu', jua'a laca cña nu ndyu'ni ngu' juani. Tya clyo ngu' judío laca nu cua nda cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'; xqui'ya cha' bi' ngua tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycui' Ndyosi, masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Bi' cha' juani lo'o ngua ti'i nu ngu' judío bi', tso'o si xtyucua ngu' xa' tsu' ji'i ngu' bi', cha' tya'a ñati' ji'i Cristo laca ngu'. ²⁸ Clyo cua'ni na' cha' xcua se'j ti cña bi', ña'a cuayá' nu cua nda na' cñi bi' ji'i ngu'; li' xñi na' tyucuij tsa'a nde España. Pana laja tyucuij tyeje tacui na' ca su ndi'j cu'ma. ²⁹ Nu lo'o tyalaa na', li' jlo ti' na' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ji'i Cristo ntsu'u cha' hcui' na' lo'o ma, cha' caja ñi'ya nu tyatj la ti' tyiquee ma li'.

³⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi, tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati' ma, xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycui' Ni ne' cresiya ji'i ma. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o na', cha' lu'ba tsa hcui' ma lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna'. ³¹ Jña ma cha' clyu ti' ji'i ycui' Ni, cha' clyaa na' ji'i nu ngu' tyaala nu ná jlyu ti' tsiya' ti cha' ji'i Cristo, nu ngu' nu ndi'j nde Judea ni. Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni cuentya ji'i ñati' ji'i ycui' Ndyosi nu ndi'j nde Jerusalén, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ngu' tya'a na hcui' ngu' lo'o na', nu lo'o xñi ngu' msta nu ta na' ji'i ngu'. ³² Lo'o jua'a jña ma cha' ji'i Ni, cha' tso'o ti caca tyiquee na' lo'o tyalaa na' ca su ndi'j ma, cha' xa' caca nguula ti' tyiquee na' nu lo'o tyi'j na' lo'o ma, si jua'a nti' Ni cha' caca. ³³ Xtyucua Ni ji'i lcaa cu'ma lacua, la cui' ycui' Ndyosi nu ndu'ni cha' ti' ti tyi'j tyiquee na nde chalyuu. Chañi tsa cha' caca jua'a.

16

Nhcuicha' Pablo ji'i tyuu tya'a ñati' ji'i Cristo

¹⁻² Lo'o tyalaa ma' Febe slo ma, hcui' tso'o ma lo'o ma' xqui'ya ycui' nu Xu'na na, ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ma, cha' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo laca ma' bi'. Tya'a na laca ma' Febe, ndyu'ni ma' cña cuentya ji'i taju ñati' ji'i Cristo nu ndi'j quichj Cencrea. Ta ma na nu lyiji ji'i ma' cusu' bi', cha' cua ngxu'tyucua tsa ma' ji'i quiña'a tsa ñati' tya tsubi' la; lo'o jua'a na', cua ngxu'tyucua tsa ma' jna'.

³ Chcuicha' ma ji'i Priscila lo'o Aquila, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo. ⁴ Cua tsubi' la hasta ca cajaa ti ycui' ngu' ngua cuentya jna', cha' ngua'ni lyaá ngu' jna' lo'o ntsu'u na' sca su cuxi tsa. Lo'o ycui' na' ndya na' xlyu'be ji'i ngu' bi'; jua'a lcaa tya'a ngu' xa' tsu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo nde quichj tyijyu' la, jua'a nti' ngu', cha' ta ngu' tsaa xlyu'be ji'i ngu' bi'. ⁵ Cuati chcuicha' ma ji'i lcaa ñati' ji'i Cristo nu ndyu'ni ti'j ca toni'j ji'i nu Áquila bi'. Lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i Epeneto tya'a tso'o na', ngu' Asia nu clyo ngusñi cha' ji'i Cristo laca yu bi'. ⁶ Jua'a chcuicha' ma ji'i María, cha' ngua'ni tsa ma' cña cuentya ji'i ma. ⁷ Lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i Andrónico lo'o Junias tya'a quichj tyi na', tya'a ngutu'u na' ni'j chcuu. Tyucuaa ngu' bi' laca ngu' ñati' nu cua nda Cristo ji'i ndyaa, cha' ta ngu' cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o ngu' nu cua tyijyu' la; nguula tsa cña nu ngua'ni ngu' cuentya ji'i nu Xu'na na. Pana yala la ngusñi ngu' bi' cha' ji'i Jesús, lo'o li' tiya' la ngusñi na' cha' bi'.

⁸ Lo'o jua'a chcuicha' ma ji'i lcaa ngu' tya'a nscua xtañi ngu' lo quityi re: ji'i Amplias, cha' tyaca'a tsa yu' na xqui'ya ycui' nu Xu'na na; ⁹ lo'o jua'a ji'i Urbano, tya'a ndyu'ni na' cña ji'i Jesucristo; jua'a ji'i Estaquis, la cui' jua'a tyaca'a tsa yu' na; ¹⁰ jua'a ji'i Apelés, cha' cua jlo ti' na cha' ngusñi tso'o yu cha' ji'i Cristo xqui'ya lcaa cña nu ngua ji'i yu cuentya ji'i Cristo; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Aristóbulo; ¹¹ jua'a ji'i Herodión tya'a quichj tyi na'; jua'a ji'i lcaa ngu' tya'a Narciso nu jlyu ti' ji'i ycui' nu Xu'na na; ¹² jua'a ji'i Trifena lo'o

Trifosa, nu ndyu'ni tsa cña ji'i ycu'i nu Xu'na na; jua'a ji'i Pérsida tya'a tso'o na', cha' quiña'a tsa cña tso'o ji'i ycu'i nu Xu'na na ngua'ni ma' bi'; ¹³ lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Rufo, sca ñati ji'i Cristo nu tso'o tsa cha' nchcui' ngu' ji'i; lo'o jua'a ji'i xtya'a Rufo, nu nguna'asi' tsa jna' ñi'ya si laca ma' xtya'a na'; ¹⁴ lo'o jua'a ji'i Asíncrito, ji'i Flegonte, ji'i Hermas, ji'i Patrobas, ji'i Hermes, lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ñati ji'i Cristo nu ndyu'u ti'i ca slo ngu' bi'; ¹⁵ lo'o jua'a chcuicha' mā ji'i Filólogo, ji'i Julia, ji'i Nereo, ji'i nu cuna'a tya'a ngula yu, ji'i Olimpás; lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ngu' nu stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Cristo. Nti' na' cha' chcuicha' mā ji'i lcaa ñati bi' cuentya jna'.

¹⁶ Nu lo'o chcuicha' mā ji'i tya'a mā, tyucui tyiquee mā quityi mā ji'i tya'a mā chacuayá' ji'i Cristo. Lcaa taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo ca nde, mā nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

¹⁷ Cu'mā tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, lye chcu'i na' lo'o mā juani, cha' tii ti ti' tyi' mā xi, cha' ná tyu'u tucua ñati nu ta cha' cusu' ji'i mā lo'o tya'a mā, cha' ná tacu' loo ngu' bi' cha' liñi ji'i Cristo nu cua ndyuna mā. Ná xñi mā cha' ji'i ngu' bi', ¹⁸ cha' si'i cña ji'i Cristo laca bi', si xa' la cha' nchcui' ngu' lo'o mā. Ndu'ni ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu nclayacua ti' ycu'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Lo'o jua'a ndyu'ni ngu' cha' quich'i yaa cha' hique ngu' ti'i, cha' tso'o tsa ndañi cha' nu nda ngu', cha' taju' ti nchcui' ngu'. ¹⁹ Pana nu cu'mā ni, tso'o tsa nchcui' ñati cha' ji'i mā lcaa quich'i, cha' tso'o tsa ndaquiya' mā cha' ji'i Cristo. Tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i mā lo'o nduna na' cha' bi'; cua nti' na' cha' yala ti tyati ti' mā cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' tso'o, cha' ná tyati ti' mā tsiya' ti cha' cua'ni mā ni sca cha' cuxi. ²⁰ Ná tyu' tsa lyiji cha' cua'ni tye ycu'i Ndyosi ji'i nu xña'a, cha' nga'aa tyaca' cña cuxi nu ndu'ni nu xña'a bi' tsiya' ti. Cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee mā, ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu'i Ni; lo'o jua'a ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa tya'a mā.

²¹ Lo'o Timoteo tya'a ndya'a na' cña, lo'o Lucio, lo'o Jásón, lo'o Sosípater ngu' tya'a quich'i tyi na', cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i mā.

²² Cuati lo'o na', scaranu ji'i Pablo laca na' lo'o nscua ya quityi re, Tercio naa na'; lo'o na', nti' na' chcuicha' na' ji'i mā chacuayá' ji'i ycu'i nu Xu'na na.

²³ Lo'o yu Gayo nda yu cha' lo'o na' cha' chcuicha' na' ji'i mā; la cui' to' tyi yu nda yu su tyi' na', jua'a nda yu toni' ji'i yu su tyu'u ti'i ña'a taju ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo re. Cuati lo'o Erasto nu laca loo ji'i cñi quich'i re, nti' yu chcuicha' yu ji'i mā; la cui' ti cha' nti' Cuarto, yu tya'a na.

²⁴ Bi' cha' lacua, xtyucua ycu'i Jesucristo nu Xu'na na ji'i lcaa mā lo'o tya'a mā, ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o mā; jua'a nti' na' cha' caca.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi lacua. Taca ji'i Ni ta Ni juersa ji'i mā, cha' tyi' mā ñi'ya nu nga'a cha' tyi' ti na chalyuu, si xñi tso'o na cha' ji'i Jesús. Cha' tso'o ji'i la cui' Jesucristo, bi' laca cha' nu nda na' lo'o ngu', masi tyu' tsa siyento yija ntsu'u cuatsi' ti cha' nu nchcui' ñi'ya nu cua'ni ycu'i Ndyosi nde loo la; ²⁶ pana juani cua ngulu'u tso'o Ni cha' bi' ji'na. Bi' cha' nga'a cha' cañi cha' ji'i Cristo tyucui ña'a lo yuu chalyuu su ndi'i ñati ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' xa' tsu', cha' taca xñi ngu' cha' ji'i sca ti ycu'i Ndyosi, cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' Ni. La cui' cha' bi' laca nu cua nscua lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi, nu nguscua jyo'o cusu' ñi'ya caca cha' nde loo la. Ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' caca cha' bi', bi' cha' jua'a ndyaca juani; ycu'i Ndyosi laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i Ni tsiya' ti.

²⁷ Sca ti ycu'i Ndyosi jlo ti' lcaa cha', bi' cha' lcaa tyempo ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni chacuayá' ji'i Jesucristo. Jua'a nti' na' cha' caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re, lo'o jua'a stu'ba ti ntucua na' lo'o Sóstenes tya'a ndyu'ni na' cña. Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi ndyaa'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma, ngu' taju ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i ma' nde quichi Corinto. Xqui'ya Jesucristo cua ngusubi Ni ji'i ma, lo'o juani laca ma' ñati ji'i ycu'i Ni; nga'a cha' tyi'u ti' ma' ji'i Ni lcau ti lo' cña nu ndu'ni ma' su ndi'i ma' chalyuu. Stu'ba cha' ji'i ma' lo'o cua ña'a ca ñati nu ndu'ni tlyu ji'i Jesucristo nu Xu'na na tyucui ña'a chalyuu, cha' ñi'ya laca Ni Xu'na na, jua'a laca Ni Xu'na ngu' bi'. ³ Ndi'ya nti' na': cha' ña'a ti' cu'a'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti' tyi'i tyiquee ma' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu caju ji'na xqui'ya Cristo

⁴ Lcaa tsa' nda na' xly'a'be ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' cua'nda Ni cha' tso'o lo'o ma' xqui'ya Jesucristo. ⁵ Ntsu'u tsa' cha' nu cua'nda ycu'i Ndyosi lo'o ma, cha' cua'ngua stu'ba cha' ji'i ma' lo'o Cristo; bi' laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma' juani. Bi' cha' cua'jlo tso'o ti' ma' lcaa cha' nu ji'i Jesús, lo'o jua'a nchca ji'i ma' nchcui' ma' cha' bi' lo'o ñati. ⁶ Jua'a nchca cuayá' ti' xa' ñati cha' liñi laca cha' nu ngusñi ma' ji'i Jesús, cha' cua'na' nga' ngu' lcaa cña nu ndu'ni ma' su ndi'i ma' chalyuu. ⁷ Ná sca cha' lyiji ji'i ma' ne' cresiya ji'i ma; lcaa cña nchca ji'i ma' tyempo juani, xqui'ya cha' ndu' tsa' ti' ma' cha' caa Jesucristo nu Xu'na na macha quiya'. ⁸ Ycu'i Jesús laca nu cua'ni cha' tyanu tachaa cha' ne' cresiya ji'i ma' ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'i ma. Lo'o li' ná ntsu'u quiy'a nu sta ycu'i Ndyosi hichu' ma' lo'o caa Jesucristo nu Xu'na na cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu. ⁹ Ycu'i Ndyosi ndu'ni cña, lcaa cña nu cua' nacui Ni cha' cua'ni Ni; bi' laca nu ngusubi ji'i ma' cha' caca stu'ba cha' ji'i ma' lo'o Jesucristo nu Xu'na na, nu sca ti' Sñi' ycu'i Ndyosi.

Tsa cla'be ti ngu' nchcui' ngu' tsaca cha'

¹⁰ Cu'ma' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, chcui' na' lo'o cu'ma' juani chacuayá' ji'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' caca stu'ba cha' ji'i lcaa cu'ma' lo'o tya'a ma, cha' ná chcui' ma' tucua lo cha'. Tso'o ti' tyi'i ma' lo'o tya'a ma, sca ti' cha' culacua ti' ma, sca ti' cha' tyu'u tyiquee ma. ¹¹ Tsubi' ti' ngu'ji cha' jna', nu lo'o nacui' ngu' tya'a Cloé 'na cha' ntsu'u tsa' cha' cusuu ji'i ma' lo'o tya'a ma, cha' ná stu'ba cha' ji'i ma' lo'o tya'a ma; ¹² xa' ña'a nchcui' sa scaa ma. Ntsu'u sca taju ji'i ma' nu nacui: "Ji'i Pablo ngusñi ya cha'"; chaca taju ji'i ma' nacui: "Ñati ji'i Apolos laca ya"; jua'a tya' xa' la ngu' taju ji'i ma' nacui' ngu': "Ñati ji'i Pedro laca ya"; jua'a tya' xa' la ngu' nacui: "Ñati ji'i Cristo laca ya". ¹³ ¿Ha tyuu' tya'a nu laca Cristo ntsu'u chalyuu cha' cua'ni lya'a ji'i ma' lacua? ¿Ha jna' nu ngu'ji' ca'a ngu' 'na lo' crusi cha' cajaa na' xqui'ya cu'ma? ¿Ha cuentya jna' cua' ntyucuatya ma? ¹⁴ Ni tsaca ma' ná ntyucuatya na' ji'i ma. Tso'o jua'a nti' na' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi cha' si'i na' laca nu ngua'ni ji'i, masi ntsu'u tucua tya'a ti' ngu' nu cua' ntyucuatya na' ji'i, yu Crispo lo'o yu Gayo. ¹⁵ Ná ca' ñacui' ngu' cha' cua' ntyucuatya ma' cuentya jna' lacua. ¹⁶ Tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma, ndyi'u ti' na' cha' lo'o ji'i yu Estéfanos, lo'o ji'i ngu' tya'a ndi' yu, cua' ntyucuatya na' ji'i ngu' bi'; pana ná ntsu'u ti' na' si' cua' ntyucuatya na' ji'i xa' la ngu'. ¹⁷ Si'i cha' tyucuatya na' ji'i ñati nda ycu'i Ndyosi cña 'na liyaa; cua'

ngulo Ni cña 'na cha' tsa'a chcu'i' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i Jesús lo'o ñati. Si'i na lijya na' lo'o quiña'a tsa cha' nu culo hique ti na', ñi'ya nchcu'i' ñati chalyuu nu nchca tsa ji'i; si jua'a, ná ca cuaya' ti' ñati ñi'ya ngua cha' tlyu nu ngua'ni Cristo lo'o ngujui yu lo crusi.

Cristo ntucua suu lcaa cha' nu cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ji'i

¹⁸ Ñati nu ngunu'u chalyuu ji'i xqui'ya cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' tsiya' ti; na nxyi' lo'o ti ngu' ji'na si chcu'i' na lo'o ngu' ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Cristo, cha' ngujui yu lo crusi xqui'ya na cha' cuityi' Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Pana nu na ni, nu clyaá na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na xqui'ya Cristo, tlyu tsa cña ngua'ni ycu'i' Ndyosi, jua'a nti' na. ¹⁹ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi' cusu' ji'i ycu'i' Ndyosi nu nchcu'i' ndi'ya:

Cua'ni tye na' ji'i lcaa cha' nu nchcu'i' ñati nu nchca tsa ji'i, nacui' ycu'i' Ndyosi. Nga'aa taquiya' na' ji'i cha' nu nclyo hique ti ñati nu ngua tsa'a tso'o ti, nacui' Ni.

²⁰ ¿Ni cña tso'o cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni ñati nu nchca tsa ji'i lacua? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu ngua tsa'a tso'o ti? ¿Ni cña ndu'ni ngu' nu nchca tsa nchcu'i' lacua? Sca ti nde chalyuu cua'nijo'o cña bi' ji'i ngu'. Cua nacui' ycu'i' Ndyosi ji'na cha' ná tso'o tsiya' ti sca cha' nu ngua tsa'a ñati chalyuu ti, cha' tonto laca bi'. ²¹ Ngua'ni Ni cha' ná caja ñi'ya tyuloo ñati chalyuu ji'i Ni cha' hique ti ngu'; jua'a tso'o la, ngua ti' ycu'i' Ndyosi. Pana ndu'ni lyaá Ni ji'i ñati nu xñi cha' ji'i Ni; la cui' cha' nu ndacha' na ji'i ngu', masi cha' tonto nchcu'i' na, nacui' ngu' li'.

²² Cua nti' ngu' judío cha' cua'ni na sca cha' tlyu slo ngu', cha' jlya ti' ngu' cha' nu chcu'i' na lo'o li'; cuati nu ngu' xa' tsu' ni, cua nti' ngu' cha' tso'o tsa jlo ti' na lcaa cha' lo'o chcu'i' na lo'o ngu'. ²³ Pana nu na ni, ndacha' na ji'i ngu' cha' ji'i Cristo nu cua ngujui lo crusi cha' cua'ni lyaá ji'na. Li' chiya'a nti' ngu' judío lo'o ndyuna ngu' cha' nu nchcu'i' na re; lo'o jua'a ngu' xa' tsu', cha' tonto nchcu'i' na nti' ngu' bi', si'i cha' bi' tsiya' ti nti' ngu' bi'. ²⁴ Pana xa' ña'a nti' lcaa tya'a na nu cua ngusubi ycu'i' Ndyosi ji'na, masi laca na ngu' judío, masi laca na ngu' xa' tsu'. Sca ti cha' ji'i Cristo nchcu'i' na, cha' ji'i ycu'i' Cristo ntsu'u lcaa chacuayá', lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na. ²⁵ Tso'o tsa ndyu'u cua ña'a ca cha' nu nchcu'i' ycu'i' Ndyosi, masi ñacu'i' ñati chalyuu cha' tonto tsa laca cha' bi'; pana cuxi la ndyu'u lcaa cha' tlyu nu nda ñati chalyuu nu nchca tsa ji'i, nti' ngu'. La cui' jua'a nguula la cña ndyaca, cua ña'a ca cña nu ndu'ni ycu'i' Ndyosi, masi ñacu'i' ngu' cha' ná nchca ji'i Ni; pana cuxi la cña ndyaca nu ndu'ni ycu'i' ca ñati. ²⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' mā juani ñi'ya ña'a ñati ngua mā tya clyo, nu lo'o ngusubi ca ti Ni ji'i mā: sca tucua ti mā nu nchca tsa ji'i mā; si' ñati tlyu laca mā, si'i ñati culiya' laca mā su ndi'i mā chalyuu, sca tucua ti cu'ma nu tso'o laca xi ji'i mā.

²⁷ La cui' cu'ma nu nacui' ngu' cha' ná tso'o mā tsiya' ti, nu juani laca mā ñati nu nti' la ycu'i' Ndyosi ji'i. Jua'a cua nti' ycu'i' Ndyosi ta cha' tyuju'u ti' ji'i ñati nu nchca tsa chcu'i', nti' ycu'i' ngu'; bi' cha' cua ngusubi Ni ji'i cu'ma, masi ñati ti' laca mā. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' tyuju'u ti' ñati nu tlyu tsa cña nchca ji'i, nti' ycu'i' ngu'; bi' cha' ngusubi Ni ji'i cu'ma nu ná nchca lye ji'i mā. ²⁸ Ndu'ni Ni cha' nga'aa nchca chcu'i' tsiya' ti nu ñati nu ndulo tsa ji'i ycu'i' ca; bi' cha' nsubi Ni ji'i ngu' ti'i, nsubi Ni ji'i ngu' nu nxyi' lo'o ñati ji'i, nsubi Ni ji'i ngu' nu ná sca na ntsu'u ji'i tsiya' ti, bi' ngu' laca nu nsubi ycu'i' Ndyosi ji'i cha' caca ngu' ñati ji'i. ²⁹ Jua'a ca cuaya' ti' lcaa na cha' ná tso'o si cua'ni tyucuaa ti' na ji'i tya'a ñati na, si ndube ti' na ji'i ycu'i' Ndyosi. ³⁰ Ndi'ya laca cha': cua nacui' ycu'i' Ndyosi cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo, lo'o jua'a cua nda Ni ji'i

Jesucristo ji'na. Masi ná nchca ji'na, pana nu Jesucristo ni, lcaa cha' nchca ji'i ycuí. Xqui'ya nu Jesús bi' nchca tso'o cresiya ji'na ñati cuxi na cuentya ji'i ycuí. Ndyosi; xqui'ya Jesús taca caca na ñati ji'i ycuí. Ndyosi, cha' Jesús laca nu ngua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi. ³¹ Bi' cha' cua'ni na ndi'ya, ñi'ya nu nscua lo quityi cusu': "Si nti' na hcui' na lo'o xa' ñati cuentya ji'i sca cha' tlyu, li' tso'o la si hcui' na ji'i cha' tlyu nu ngua'ni ycuí' nu Xu'na na". Jua'a nacui' quityi bi'.

2

Ni cha' laca ngujui'i ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua'ni na' tya clyo, lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma cha' hcui' na' lo'o ma cha' tso'o nu cua nda ycuí. Ndyosi lo'o na, cha' ji'i Jesucristo bi'; ná quiña'a tsa cha' tucui nchcui' na' lo'o cu'ma li', si'i cha' nchca tsa na' nchcui' na' lo'o cu'ma li'. ² Laja lo'o nguti'i na' quichi tyi ma, ngüiñi ti' na' cha' ná ta na' xi xa' la cha' lo'o ma tsiya' ti; sca ti cha' ji'i ycuí Jesucristo, la cui' Cristo nu ngujui'i ca'a ngu' ji'i lo crusi, tsa bi' ti cha' nchcui' na' lo'o ma li'. ³ Lo'o ndyalaa na' su ndi'i ma, nguna'a tya ti' na' ndu' na' li'; nchcua tya na' cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' xacui' ma' na li'. ⁴ Lo'o nda na' cha' bi' lo'o ma, ná ngulana na' quiña'a tsa cha' nu tyu'u tu'ba na', ná ngua'ni na' ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nchca tsa hcui'. Pana cua nda ycuí. Ndyosi juersa jna'; cua nchcui' na' lo'o ma lcaa cha' nu cua nda Xtyi'i ycuí. Ndyosi lo'o na', cha' caca cuayá' tso'o ti' ma. ⁵ Xqui'ya cña nu ngua'ni ycuí. Ndyosi, bi' cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesús li'; si'i xqui'ya sca cha' nu ngulo hique ti na' cha' nchca tsa jna'.

Sca cha' tso'o nu nti' ycuí Ndyosi hcui' Ni lo'o ñati

⁶ Masi jua'a, cua ntsu'u cha' tso'o nu nchcui' na lo'o ñati nu nduna tso'o cha' ji'i ycuí. Ndyosi; cha' nu ngua'ya hique ycuí. Ndyosi laca cha' bi', si'i sca cha' nu jlo ti' ñati chalyuu. La cui' ti ná jlo ti' nu laca loo chalyuu cha' bi', masi cua lijya tye cha' culo ngu' bi' cña. ⁷ Cua nda ycuí. Ndyosi cha' tso'o bi' lo'o na cha' hcui' na lo'o ñati. Bilya caca cuayá' ti' ñati chalyuu ji'i cha' bi' tya sa'ni la, cha' ná nti' Ni cha' cuna ñati nu ngua li'. Pana tya lo'o bilya tya' chalyuu, tya li' ngulacua ti' Ni ñi'ya nu cua'ni Ni; ngua ti' ycuí. Ndyosi cha' cua'ni lyaá Ni ji'na lo'o xñi na cha' ji'i Jesús. Tlyu tsa cha' tso'o caca ji'na li'. ⁸ Ni sca ñati nu laca loo chalyuu, ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' bi'. Si ngua jlo ti' ngu' cha' bi', ñi'ya nu ngua ti' ycuí. Ndyosi cha' cua'ni Ni, ná ngujui'i ca'a ngu' bi' ji'i Jesús lo crusi li', ycuí. Jesús nu Xu'na na nu tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i. ⁹ Ñi'ya nu nscua cha' lo quityi cusu', jua'a laca cha' bi'. Ndi'ya nchcui' quityi bi': Cua ngua'ni cho'o ycuí. Ndyosi cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati nu ntsu'u tyiquee ji'i ycuí. Ni;

laca bi' cha' nu bilya ña'a ñati chalyuu ji'i, cha' nu bilya cuna ñati ji'i, ni ná ngulacua ti' ngu' cha' caca cha' bi'.

¹⁰ Pana nu na, ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya caca cha' tso'o bi' xqui'ya Xtyi'i ycuí. Ni nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Tso'o tsa ndacha' loo Xtyi'i ycuí. Ni ji'na lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycuí. Ndyosi cha' cua'ni Ni nde chalyuu, tso'o tsa jlo ti' na cha' bi' xqui'ya Xtyi'i ycuí. Ni.

¹¹ Nu ñati chalyuu na ni, hique ti na ntsu'u co'o lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na; sca ti ycuí' na lo'o ycuí. Ndyosi caca jlo ti' na lcaa cha' nu nclacua ti' na. Lo'o jua'a laca ycuí. Ndyosi, sca ti Xtyi'i ycuí. Ni jlo ti' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee Ni. ¹² Si'i sca cui'i cuxi nu ntsu'u nde chalyuu ti laca Xtyi'i nu cua

nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani; na cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni ji'na, cha' cua ngusñi na cha' ji'i Ni. Lo'o jua'a xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ni caca cuayá' ti' na lcaa cña tso'o nu ndu'ni Ni ne' cresiya ji'na. ¹³ Nu lo'o cacha' na cha' tso'o nu ji'i ycu'i Ndyosi bi' ji'i ñati' ji'i ycu'i Ni, nu ngu' nu ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'i, li' clyana na sca cha' nu hcui' na, sca cha' nu ta Xtyi'i ycu'i Ni lo'o na; ná clyana na quiña'a tsa cha' hcui' na ñi'ya nu ndu'ni ñati' nu nchca tsa ji'i ycu'i ca ngu'.

¹⁴ Pana ñati' nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi ni, ná taca ca cuayá' ti' ngu' bi' ni sca cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i Ni; ná nchca ca cuayá' ti' ngu' bi' ji'i cha' bi' tsiya' ti. Sca ti si ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, li' caca cuayá' ti' na ni cha' laca bi', bi' cha' ná sca cha' laca nti' ngu' bi'. ¹⁵ Taca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u lcaa cha' si cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, lo'o li' ná taca xacui' ngu' xi xa' la cha' ji'na. ¹⁶ Ndi'ya nscua lo quityi' ji'i ycu'i Ndyosi: “¿Tilaca nchca cuayá' ti' ni cha' laca nu nda'ya hique ycu'i Ndyosi? ¿Ha caca ji'na ta na sca cui' lo'o Ni?” nacui' quityi'. Pana nu na ni, xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi cua nguju' cha' ji'na ni cha' laca nu nclyacua ti' ycu'i Cristo.

3

Sca ti cña ji'i ycu'i Ndyosi ndu'ni ca ta'a ngu' nu ngulu'u cha' ji'i Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tyucui tyempo lo'o nguti' na' ca slo mā nu ngua tya li', ná ngua 'na hcui' na' lcaa cha' nu ngua ti' na' hcui' lo'o mā, cha' bilya xñi tso'o mā cha' ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu nda Ni ji'na. Xti ti cha' nchcui' na' lo'o mā li', cha' ña'a ti cuxi ti ngulacua ti' mā. Ñi'ya laca nu sube cuañi', jua'a ngua cu'ma, cha' bilya xñi tso'o mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi; ² bi' cha' tiya' ti ngulu'u na' scaa cha' ji'i mā. Ñi'ya laca lo'o sca cubi' cuañi', styi' xtya'a ti ntyi' cubi' bi', cha' ná nchca cacu tso'o; jua'a ngua cu'ma, cha' ná ngua cuna tso'o mā scaa cha'. Masi juani tya lyiji cua'ni yala mā cha' ca tsa'a tso'o mā, ³ cha' ña'a ti tya ndiya la ti' mā ña'a cha' cuxi nu ndyu'ni ñati' chalyuu. Nu lo'o liye' ti' mā ji'i tya'a ñati' mā, nu lo'o lye nxuu tya'a mā, tyaca' tyijyu' cha' ndiya la ti' mā cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. Tya ndu'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ñati' cuxi. ⁴ Nu lo'o ñacui' sca ngu' tya'a mā cha' ndi'ya: “Ñati' ji'i Pablo laca ya”, cuati ñacui' xa' la ngu' tya'a ma cha' ndi'ya: “Ñati' ji'i Apolos laca ya”, ñi'ya ndu'ni ñati' cuxi, jua'a ndu'ni mā li'.

⁵ ¿Tilaca laca nu Apolos bi' lacua? ¿Tilaca laca na' lacua? ¿Ha si'i cña ji'i ycu'i Ndyosi ndyu'ni ca ta'a ya? ¿Ha si'i xqui'ya cha' nda ya cha' lo'o mā, bi' cha' ngusñi mā cha' ji'i Cristo li'? Cua laca cña ndyu'ni scaa ya, la cui' cña ñi'ya nu cua nda ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni ya. ⁶ Ñi'ya laca sca ñati' nu cataa sca si'yu, lo'o li' chaca laca nu su'ba hitya suu na cuiñi' bi', jua'a laca cuare lo'o mā; na' laca nu yaa ndacha' na' cha' bi' ji'i mā su clyo, lo'o tiya' la li' ñaa Apolos nda la cha' bi' lo'o mā. Pana sca ti ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya ji'i mā; ⁷ ná ndu'ni cha' tilaca laca nu cua nda cha' bi' lo'o mā tya clyo la, ná ndu'ni cha' tilaca laca nu tya nda la cha' bi' lo'o mā ca tiya' la. Sca ti ycu'i Ndyosi laca nu ndulo tsa cha' ji'i, cha' ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyanu tachaa cha' ji'i Ni ne' cresiya ji'i mā. ⁸ Sca ti cuayá' ndu'ni ya lo'o tya'a ya, masi nda ya cha' lo'o cu'ma su clyo, masi nclyu'u tso'o la ya cha' bi' ji'i mā ca tiya' la. Ycu'i Ndyosi ni, tya ta la Ni cha' tso'o ji'i ya, tsa ña'a nu ndyu'ni tso'o ya cña ji'i Ni. ⁹ Tya'a ndyu'ni ya cña ji'i ycu'i Ndyosi laca cuare; lo'o cu'ma ni, ndu'ni Ni cña ne' cresiya ji'i mā, cña ji'i ycu'i Ndyosi laca bi'.

Lo'o jua'a taca ta na' chaca cuij lo'o ma juani: ñi'ya si laca ma sca ni'i tonu, jua'a laca ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; ¹⁰ lo'o na', ñi'ya nti' sca cuityi ni'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a laca na' lo'o cu'ma, laja lo'o nclyu'u na' ji'i ma cha' ji'i ycu'i Ni. Ndi'ya ndyu'ni na' lo'o ma: ñi'ya nti' si cua ngusta tso'o na' quiya' sca ni'i, lo'o li' ndyalaa xa' la ngu' cuityi cha' cua'ni lyiji ngu' cha' tyá' ni'i bi', bi' laca ñati nu tya'a ndya'a na' cña nu cua ngulu'u tso'o la ji'i ma. Lcaa ngu' cuityi nga'a cha' culacua ti' clyo ñi'ya ña'a xana tya' ni'i; lo'o jua'a lcaa ya tya'a ndyu'ni ya cña, nga'a cha' cui'ya tso'o ya cuentya ñi'ya nu caca culu'u tso'o la ya cha' bi' ji'i ñati. ¹¹ Jua'a laca cha' lacua: cua laca ngusta ycu'i Ndyosi ji'i Jesucristo, cha' sca ti yu bi' caca suu lcaa cha' bi', cha' ycu'i Jesús laca nu ntucua quiya' cha' nu cua ngusñi na' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na; nga'aa ntsu'u xa' la jo'ó xa' la ñati nu laca suu cha' bi'. ¹² Ntsu'u ngu' tya'a na nu nclyu'u tso'o la ji'i lcaa tya'a na, ñi'ya nti' si cuiñá chca ngu' sca ni'i tso'o, ñi'ya laca si tya' ni'i bi' masi lo'o oro, masi lo'o plata, masi lo'o quee ndubi nu quiñá'a tsa nga'a tya' ni'i bi'. Pana ntsu'u xa' la ngu' tya'a na nu cuxi la nclyu'u ji'i tya'a, ñi'ya laca si cuiñá chca ngu' sca ni'i yaca ti, nu canta' ti tya' lo'o quii lo'o quixii ti. ¹³ Tiya' la li' lo'o caa Jesucristo chaca quiya' cha' cua'ni cuayá' ji'i ñati chalyuu, li' quijeloo cha' ji'i ycu'i Ndyosi ñi'ya ña'a cña nu ngua'ni scaa ngu'. Tsa bi' tsa cña nu ngua'ni scaa ñati lo sca quii' tlyu, cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i; si tyaquj cña bi', ná tso'o ngua cña bi' li'; si ná tyaquj, li' caca cuayá' ti' Ni cha' tso'o tsa cña bi' li'. ¹⁴ Nu lo'o talo cña nu ngua'ni sca ñati lo'o cua ndyaa lo quii' bi', li' ta Ni cha' tso'o nu tyacua ji'i ñati bi'. ¹⁵ Cuati ñati nu tyaquj cña ji'i lo quii' bi', nga'aa ña'a ngu' ji'i li'; chcuna' cña bi' tsiya' ti. Pana tya culaá Ni ji'i ngu' bi', masi tya xi tya lyiji cha' tyaquj ycu'i ngu'.

¹⁶⁻¹⁷ Nu laa tlyu su ndu'ni tlyu ngu' judío ji'i ycu'i Ndyosi tyaca'a tsa ji'i Ni laca bi', cha' cuentya ji'i Ni ndya' ni'i bi'; tyaala tsa ycu'i Ni si cua'ni ñu'u ñati ji'i laa bi'. Lo'o cu'ma ni, tyucui ña'a taju cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, tyaca'a tsa ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; na cua ndyanu Xtyi' ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma. Lo'o jua'a cua'ni tye ycu'i Ni ji'i cua'ni ña'a ca ñati nu cua'ni ñu'u tyucui ji'i sca ñati nu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús.

¹⁸ Cua ngusñi na cha' ji'i Cristo, bi' cha' tso'o la si ná cñilo'o na ji'i ycu'i ca na cha' ngua tsa ji'na, ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu nu ngua tsa ji'i ngu'. Ná tso'o si jua'a nclyacua ti' na; nga'a cha' culacua ti' na cha' ná ngua ji'na tsiya' ti, lo'o li' taca cua'ni ycu'i Ndyosi cha' ca'ya sca cha' liñi hique na. ¹⁹ Masi ndu'ni ñati chalyuu cha' ngua tsa ji'i, cha' tso'o tsa nclyacua ti' ngu', si'i jua'a nti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ngu' bi'; ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nti' Ni. Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: “Ndu'ni ycu'i Ndyosi cha' quichj yaa cha' hique ñati chalyuu, masi tso'o tsa ndu'ni ngu' nti' ngu'”, nacuj lo quityi. ²⁰ Lo'o ndi'ya laca cha' nu nscua chaca se'j lo quityi bi': “Cua jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' ná tso'o tsiya' ti cha' nu nchcui' ñati chalyuu nu nchca tsa ji'i ndu'ni”. ²¹ Bi' cha' nga'aa cua'ni tyixi ma lo'o tya'a ma, nga'aa tyu'u lca'a tsa ma ji'i sca ti ñati tya'a ya. Cuentya ji'i cu'ma laca cua ña'a ca tya'a ndyu'ni ya cña, ²² masi na', masi Apolos, masi Pedro; lo'o jua'a cuentya ji'i cu'ma laca cua ña'a ca cha' nu ndyaca nde chalyuu, masi lu'ú na, masi cua ngujui na, masi sca cha' nu ndyaca juani, masi sca cha' nu caca tyempo nde loo la; cuentya ji'i cu'ma laca lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu lacua. ²³ Pana cu'ma ni, cuentya ji'i Cristo laca ma; lo'o nu Cristo bi', cuentya ji'i ycu'i Ndyosi laca Ni.

4

Cristo laca nu nda cña bi' ji'i Pablo lo'o ji'i tya'a ndya'a yu cña

¹ Nga'a cha' tyi'u ti' mā cha' cña jil'i ycu'i' Cristo ndyu'ni ya. Na ndi'ya lo ya cña cha' culu'u ya jil'i ñati' lcaa cha' nu cua ngulu'u ycu'i' Ndyosi jil'i ya; sca cha' nu bilya cuna ñati' chalyuu tsiya' ti, bi' laca cha' nu culu'u ya jil'i ngu'. ² Lo'o ñati' nu cui'ya loo sca cña ni, lcaa tsā nga'a cha' tyi'u ti' ngu' jil'i lcaa cña nu culo xu'na ngu' jil'i ngu'. ³ Cuentya jna', ná ntsji' na' jil'i mā, ná ntsji' na' jil'i cua ña'a ca cha' nu chcu'i' mā jna'; masi chcu'i' cua ña'a ca ñati' chalyuu jna', ná ntsji' na' jil'i ngu' tsiya' ti. Ná sca cha' cuxi ntsu'u jna' si nti' ngu' sta ngu' qui'ya 'na, nti' na'; ⁴ lo'o jua'a cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni na', nti' na'. Pana ná ñacu'j na' cha' ná ntsu'u cha' sta Ni qui'ya 'na tsiya' ti, sca ti ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na taca cua'ni cuayá' Ni jna' ca lo'o tye chalyuu. ⁵ Lo'o jua'a cu'mā, ná yala tsa clyacua ti' mā cha' sta mā qui'ya jil'i sca ñati'; jatya mā ña'a cuayá' caa ycu'i' nu Xu'na na, bi' laca nu cua'ni cuayá' jil'i ca ta'a na. Li' culotū Ni jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cuaana ti ne' cresiya jil'na, masi sca cha' nu ná nti' na cacha' na jil'i tya'a ñati' chalyuu na. Jua'a cacha' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya jil'i lcaa ñati' chalyuu, lo'o li' ta Ni nu tso'o jil'na, cua ña'a ca cha' tso'o' nu ñacu'j Ni cha' tyacua jil'i scaa na.

⁶ Nchcu'i' na' cha' bi' lo'o cu'mā cha' taja tyi' tso'o ti mā. Cua nchcu'i' tsa na' jil'i tyucuaa ya, na' lo'o Apolos, cha' taca culacua xi ti' mā ñi'ya ntsu'u cha' jil'i ya; jua'a caca cuayá' ti' mā cha' ná tso'o xñi mā xi xa' la cha', nu si' ñi'ya nu nscua lo quityi cha' jil'i ycu'i' Ndyosi. Ná tso'o cha' chcu'i' tso'o mā lo'o sca yu tya'a ya nu lca'a tsa mā jil'i, lo'o li' cua'ni xña'a mā lo'o chaca yu tya'a ya. ⁷ ¿Ni cha' laca cha' ndulo tsa cha' jil'i ycu'i' mā cuentya jil'i mā, pana ná ndube ti' mā jil'i xa' ñati'? Ycu'i' Ndyosi cua nda lcaa na nu ntsu'u jil'i mā, lcaa cña nu nchca jil'i mā; bi' cha' lacua ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a mā. Si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ycu'i' mā ngutsa'a chalyuu jil'i mā, xqui'ya ycu'i' Ndyosi cua laca mā ñi'ya nu laca mā juani.

⁸ Ndu'ni mā cha' ndulo tsa cha' jil'i ycu'i' mā, nga'aa ntsu'u na nu lyiji jil'i mā tsiya' ti, nti' mā; ndyu'ni mā ñi'ya nu ndu'ni ngu' culiya', ndi'j mā ñi'ya ndi'j nu laca loo chalyuu. Lo'o cuare ni, si' ñati' tlyu laca ya, nti' mā. Pana si chañi cha' laca mā loo jil'i ya, ¿ha ná ta mā chacuayá' masi caca stu'ba xi cha' jil'i ya lo'o mā li', cha' lo'o ya caca ya ñati' tlyu li'? ⁹ Nti' na' cha' cua nguxtyanu ycu'i' Ndyosi jil'i cuare, masi clyo ngulo Ni cña jil'i ya cha' tsaa ya tyijyu' cha' chcu'i' ya cha' jil'i Ni; pana nu juani tyanu chu' la ya jil'i lcaa ngu' tya'a na, ñi'ya laca preso nu tyiquee' ntajatya cha' cuju'i' ngu' jil'i. Cua laca ya sca cuxe', masi ña'a ñati' chalyuu jil'i ya, masi xca nu ntsu'u jil'i ycu'i' Ndyosi nde cua ña'a jil'i ya. ¹⁰ ¿Xqui'ya ycu'i' Cristo tonto tsa ya tu'ni! Lo'o cu'mā ni, nti' mā cha' tso'o tsa jlo ti' mā cha' jil'i Cristo. ¿Xti la cña nchca jil'i cuare, nguula la cña nchca jil'i cu'mā nti' mā! ¿Chiya'a la ndu'ni ngu' lo'o cuare tu'ni; ch'i la ndu'ni ngu' loo cu'mā! ¹¹ Masi la cui' tyempo juani ti ntsu'u quiya' lo'o ná ndyiji na cacu ya, ná ndyiji na co'o ya, masi late' cusu lacu' ya ntsu'u quiya'; ntyiji'j ngu' jil'i ya, ni ná ntsu'u tyi cua, xcui' na ndya'a yu'u ti ya. ¹² Ti'j tsa cña nu ndu'ni ya cha' caja ñi'ya nu tyiji yu'u jil'i ya chalyuu. Nu lo'o ti' tsa cha' nu nda ngu' lo'o ya, ná nsacu'j tu'ba ya jil'i ngu'; tso'o ti nchcu'i' ya lo'o ngu' li'. Lo'o ndu'ni lya' ti' ngu' jil'i ya, ndalo ya li'; ná nsacu'j ya' ya jil'i ngu' tsiya' ti. ¹³ Masi chiya'a tsa nchcu'i' ngu' lo'o ya, ndalo tyiquee ya jil'i ngu' li', nxaala' ya cha' jil'i ngu'. Masi juani ña'a ti tya ndyu'ni cuxi ñati' lo'o cua, ñi'ya si laca ya nana' nu ndyanu lo hitya yuu; ñi'ya nti' sca nguti nu nchcu'a' ngu', jua'a laca ya cha' ná ntsu'u cuentya ya tsiya' ti, ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'.

¹⁴ Lo'o nscua na' quityi re, ná nti' na' cha' ca tyuju'u ti' mā; tsa bi' ti cha' nti' na' cha' cua'a na' jil'i mā cha' ná cua'ni tyixi mā lo'o ya. Na tyaca'a cu'mā jna' ñi'ya si laca mā sñi' na'. ¹⁵ Ntsu'u tsa ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo

nu taca xtyucua ngu' jil'i ma, pana sca ti na' ndu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni sti ma, cha' ndye ndacha' na' cha' tso'o nu cua nda Jesucristo lo'o na jil'i ma; xqui'ya na' ngusñi ma cha' jil'i Jesús. ¹⁶ Bi' cha' juani nchcui' tsa na' lo'o ma cha' cua'ni ma ñi'ya nu cua na'a ma cha' ndu'ni na'.

¹⁷ Juani nda na' jil'i yu Timoteo lijya yu ca su ndi'i ma, cha' laca nu Timoteo bi' ñi'ya laca sca sñi' na', cha' tyaca'a tsa yu 'na; jua'a tso'o tsa ngusñi yu cha' jil'i Jesucristo. Lcaa se'i su ndya'a na' slo taju ñati jil'i Jesús nu ndi'i sca quich'i, ca bi' nclyu'u na' ña'a cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni na chalyuu nu lo'o cua ngusñi na cha' jil'i Jesucristo; jua'a ndu'ni na' tyucui tyempo xqui'ya Jesucristo. Lo'o Timoteo cacha' yu jil'i ma cha' jua'a ndu'ni na'. ¹⁸ ¿Ni cña ndu'ni xi ngu' tya'a ma nu lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ma? Ná caa na' ca quich'i Corinto slo ma, nti' ma. ¹⁹ Pana ná cube ti' ma, caa na' yala ti ca su ndi'i ma chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na. Lo'o li' quijeloo cha' jil'i ma jna', nu lo'o ña'a na' ñi'ya ndyu'ni nu ngu' tyixi bi'; si'i na ntucua' na' jil'i ngu' xqui'ya cha' nu nda ti ngu' bi' li'. ²⁰ Ná taca tyati' yu'u na cha' jil'i ycu'i' Ndyosi cha' laca Ni loo jil'na si na nchcui' ti na cha' jil'i Ni; na cua nti' Ni cha' cua'ni na cña jil'i Ni, tsa ña'a cña nu ndu'ni ycu'i' Ni. ²¹ Cua jlo ti' na' cha' tso'o la caca jil'i ma si tso'o ti tyu'u tyiquee na' ña'a na' jil'i ma lo'o tyalaa na' ca slo ma; tso'o la si tso'o ti chcui' na' lo'o cu'ma li'. Ná tso'o ca ti' ma si ta na' cha' cusu lo'o ma li'.

5

Nga'a cha' culo'o ngu' jil'i tya'a ngu' nu ngua'ni cha' cuxi

¹ Cua ngujui cha' 'na, cua ndyuna na' cha' suba' tsa ngua'ni sca ñati tya'a ngusñi ma cha' jil'i Jesucristo; ngua'ni yu sca cña nu cuxi tsa. Pana ni ngu' xa' tsu', ná ndu'ni ngu' tsa lo cua cha' cuxi, masi ná ndaquiya' ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya cña ngua'ni yu: ngua'a yu lo'o xtya'a miña'a yu. ² Lo'o ña'a ti tya ndu'ni tyucuaa ti' ma jil'i tya'a ma, masi nga'a cha' ca xñi'i tsa ti' ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Nga'a tsa cha' culo'o ma jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi', cha' nga'aa tya'a yu stu'ba ti lo'o cu'ma. ³ Sca ti cuayá' ndyu'u cha', masi ná ndi'i na' lo'o ma juani cha' cua'ni cuayá' na' jil'i yu bi'; pana cacua tsa slo cu'ma ndi'i na', nti' na', xqui'ya cha' ndy'i'u tsa ti' na' jil'i ma. Cua laca ngusta na' qui'ya jil'i ñati nu ngua'ni cha' cuxi bi'. ⁴ Bi' cha' lacua tyu'u ti' ma tsa tlyu ti ma chacuayá' jil'i Jesús nu Xu'na na, cha' cua'ni cuayá' ma jil'i yu bi' yala ti. Sca ti cha' ntsu'u tyiquee na' lo'o ma, lo'o jua'a cua nda ycu'i' Jesucristo chacuayá' cha' cua'ni ma jua'a. ⁵ Li' xtyanu ma jil'i yu bi' ya' nu xña'a. Masi quiñu'u ycu'i' yu li', quiñu'u cha' jil'i yu su ndi'i yu chalyuu, pana ca lo'o tye chalyuu, ca li' cua'ni lyaá ycu'i' nu Xu'na na jil'i yu, qui'ya Ni cresiya jil'i yu.

⁶ Si'i cha' tso'o ndu'ni ma cha' ndu'ni tyucuaa ti' ma jil'i tya'a ma. ¿Ha ná jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni scau tiye'? Masi xti ti scau tiye' tyu'u jil'i catyá xlyá, cua'ni bi' cha' tyacuj quiña'a scau li'. ⁷ La cui' jua'a laca cu'ma, cha' ntsu'u qui'ya bi' chu' ma. Laca qui'ya bi' jil'i ma ñi'ya laca scau tiye' nu nga'aa tso'o tsiya' ti; tso'o si xcuaa ma jil'i, chaca quiya' quixa' cucui scau bi'. Lo'o jua'a cu'ma, nga'a cha' culotsu' ma qui'ya nu ntsu'u jil'i ma, cha' xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee ma, cha' caca lubii cresiya jil'i ma. Na cua laca lubii bi' jil'i ma xqui'ya Jesús. Lo'o caca ta'a pascua ni, li' tyi'u ti' na cha' ngua'ni tye ycu'i' Cristo jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na. Xqui'ya lcaa na ngujui Ni lo crusi, ngua Cristo msta lu'u cuentya jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'na. ⁸ Bi' cha' tso'o la si tyi'u ti' na jil'i Cristo lcaa tsa, cha' xa' ña'a cua'ni na li'; tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, xcui' cha' liñi chcui' na lo'o ñati. Laca na ñi'ya laca xlyá cui nu ndya' chaca quiya' li'; nga'aa ntsu'u cha' cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni na sa'ni lo'o ntsu'u cha' cuxi

ji'na, lo'o ntsu'u cha' suba' ji'na, cha' ngua na ñi'ya ngua tsa ycu' xlyá nu ná tso'o tyempo bi'.

⁹ Lo quityi nu nda na' ndyaa slo ma tya clyo la, bi' nguscua na' cha' ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni; ¹⁰ pana ná nguscua na' cha' nga'aa chcuí' ma tsiya' ti lo'o ñati cuxi bi'. Ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i ycuí' Ndyosi, nu ndu'ni suba', nu ndacui ti', nu cuaana, nu ndu'ni tlyu ji'i lcuí jo'ó ti; lo'o jua'a ná caca tyu'utsu' na ji'i ngu' bi', sca ti si tyu'u na chalyuu tyaa na tsiya' ti. ¹¹ Pana ná tso'o cha' tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu ndu'ni jua'a, masi ndu'ni ngu' bi' lo'o ma cha' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ngu' bi'; bi' laca cha' nu ngua ti' na' chcuí' lo'o ma. Ná caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ngu' si suba' ndu'ni ngu', si ndacui ti' ngu', si ndu'ni tlyu ngu' ji'i lcuí jo'ó ti, si cuxi tsa nchcuí' ngu' lo'o ñati, si cu'bi ngu', si cuaana ngu'; ná caca xñi ma cha' ji'i ngu' nu ndu'ni jua'a. Masi nacui ñati bi' cha' stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, ná caca tyu'u cha' ji'i ma lo'o ngu'. La cui' ti cha', ni ná tso'o chca'a ma cacu ma tyaja lo'o ñati nu ndu'ni jua'a. ¹²⁻¹³ Si'i cuentya jna' laca ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti, caca cuayá' ji'i ngu' bi' slo ycuí' Ndyosi. Pana nu ngu' tya'a ma nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, tso'o la si cua'ni cuayá' ycuí' cu'ma ji'i ngu', nti' na'. Bi' cha' lacua culo'o ma ji'i nu cuxi, cha' ná cua'ni tya'a ngu' bi' lo'o ma tsiya' ti.

6

Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu ji'na lo'o tya'a ñati na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu lo'o ndyaca sca cha' cusuu ji'i ma lo'o tya'a ñati ma, ¿ha tso'o la cha' ndya'a ma slo bese, nti' ma? ¿Ha tso'o nti' ma cha' ndya'a ma slo ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti? ¿Ha ná tso'o la si tsaa ma slo ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús? Jua'a taca ca ti cha' ji'i ma lo'o tya'a ma li'. ² Cua jlo ti' ma cha' cua nscua cha' ycuí' na cua'ni cuayá' na ji'i lcaa ñati chalyuu lo'o cua tye ti cha', cha' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi. Si jua'a caca cña nu cua'ni ma ca tiya' la, ¿ha ná caca ji'i ma cua'ni cuayá' ma ji'i sca cha' xca ti nde chalyuu juani? ³ Lo'o jua'a nu ngu' xca ji'i ycuí' Ndyosi ca nde cua, nda ma cuentya cha' lo'o ngu' bi' nga'a cha' cua'ni cuayá' na ji'i; bi' cha' ycuí' ca na taca xquiñi na sca cha' nu ndyaca ji'na lo'o tya'a na nde chalyuu. ⁴ Lo'o ndyaca sca cha' cusuu ji'i ma lo'o tya'a ma, ná tso'o tsaa lo'o ma ji'i tya'a ma cha' caca cuayá' ji'i ma slo xa' ñati nu ná stu'ba cha' ji'i lo'o tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús. ⁵ Nscua na' cha' re cha' caca tyuju'u ti' ma slo ycuí' Ndyosi. ¿Ha ná ntsu'u ni tsaca ngu' tya'a ma nu nchca cuayá' ti' ñi'ya caca xquiñi cha' ji'i ma lo'o tya'a ma? ⁶ Pana xa' tsa ña'a ndu'ni ma ca jua. Masi ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús, ndya'a lo'o ma ji'i ca slo ngu' nu ná ndaquiya' ji'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua'ni cuayá' ngu' bi' ji'i ngu' tya'a ma.

⁷ Nu lo'o ntsu'u cha' cusuu ji'i ma lo'o tya'a ma, li' hora ti caca cuayá' ti' na cha' ty lyiji xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. ¿Ha ná tso'o la, masi ta ma chacuayá' cha' caca cha' cuxi bi' ji'i ma jua'a ti? ¿Ha ná tso'o la, masi cuaana ngu' cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma jua'a ti? ⁸ Pana si'i na tso'o la ndu'ni ma; cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycuí' ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Jesús, hasta ntyucuaana ma na nu ntsu'u ji'i tya'a ma.

⁹ Jlo ti' na cha' ná lo'o ñati cuxi taca tsaa ca su tlyu ca su laca ycuí' Ndyosi loo. Tso'o si liñi tsa caca cuayá' ti' ma cha' ná tsaa ngu' cuxi ca su tso'o bi': ñati nu suba' tsa ndu'ni lo'o tya'a, lo'o jua'a ñati nu ndu'ni tlyu ji'i lcuí jo'ó ti, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o clyo'o xa' ñati, jua'a nu ngu' qui'yu nu ndu'ni

suba' lo'o tya'a qui'yu ti ngu', ¹⁰ lo'o jua'a nu cuaana, lo'o jua'a nu nxlyaa na nu ntsu'u ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cu'bi, lo'o jua'a nu nchcui' cha' cuxi ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a nu cuxi ti ndu'ni ngana ji'i tya'a ngu', ná tsaá chca ñati cuxi bi' ca su tso'o su ntucua ycu'i Ndyosi. ¹¹ Lo'o jua'a ntsu'u xi cu'ma nu ngua'ni ma la cui' tya'a cha' cuxi bi' tya sa'ni la; pana cua xa' ña'a ndu'ni ma juani, cha' cua ngütyi Jesús lcaa qui'ya nu ntsu'u ji'i ma tya li', cua ndyatí ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi li'. Cua ngüñi cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi nu lo'o ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Jesucristo nu Xu'na na, lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma.

Ña'a tsaca tyucui ña'a na laca na ji'i ycu'i Ndyosi

¹² Ntsu'u quiya' nchcui' ñati: "Ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' na' cha' cua'ni na'", nacui' ngu'. Chañi cha' ji'i ngu', pana ntsu'u cha' nu cua'ni na nu ná ntsu'u su xtyucua ji'na. Lo'o na, taca ñacui' na cha' ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na cua'ni na; pana ná tso'o si qui'i tsa na ji'i sca cha' nu ndu'ni na ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i. ¹³ Ntsu'u chaca cha' nu nchcui' ñati: "Taca cacu na lcau ti lo na nu nti' na cacu na", nacui' ngu', "bi' cha' ntsu'u qui'ji ne' na cha' cua'ni cha'a na bi' lo'o na cacu na", nacui' ngu'. Chañi cha' bi', pana sca ti cuayá' cua'ni tye ycu'i Ndyosi ji'i na ndacu na lo'o jua'a ji'i cuaña' ycu'i na. La cui' jua'a cua ngüñi ycu'i Ndyosi ji'i tyucui ña'a na lijya na chalyuu, pana si'i cha' culiji ti cuaña' na lo'o ndu'ni suba' na lo'o ñati, si'i xqui'ya cha' bi' ngüñi Ni ji'na; cha' caca na ñati ji'i ycu'i Ni, cha' caca Ni nu Xu'na na, bi' cha' cua nda ycu'i Ndyosi ji'na lijya na chalyuu. ¹⁴ Tlyu tsa cha' ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o Jesús nu Xu'na na lo'o ngua'ni Ni cha' cua ndyu'u yu chaca quiya', ngulo Ni ji'i yu ca su ntsiya yu ngujuii. La cui' jua'a tlyu tsa cha' caca lo'o cua'ni Ni cha' tyu'u na chaca quiya', qui'ya Ni ji'na tyaa lo'o Ni ji'na ca lo'o tye chalyuu.

¹⁵ Cristo ca ji'i tyucui ña'a tsaca ma lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma lo'o nu xa' la ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. Lo'o laca na ñati ji'i Cristo ni, ¿ha caca sa'a na ji'i sca nu cuna'a calle ti? Ná tso'o cua'ni na jua'a tsiya' ti. ¹⁶ ¿Ha ná jlo ti' ma cha' stu'ba ti tyiquee na, sca ti tañi na lo'o ñati bi', si tyu'u cha' ji'na lo'o, masi sa'a ti na ji'i? La cui' jua'a cha' nscua lo quityi cha' jo'ó nu ndi'ya nchcui': "Laca nu tyucuaa ngu' bi' ñi'ya si laca ngu' sca ti ñati". Jua'a nchcui' quityi bi'. ¹⁷ La cui' jua'a caca ji'na lo'o tyu'u cha' ji'na lo'o Jesús nu Xu'na na; nchca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús li', cha' ntsu'u Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya ji'na.

¹⁸ Bi' cha' ná cua'ni suba' ma lo'o xa' ñati. Cua ña'a ca qui'ya nu ntsu'u ji'na, ná cua'ni ñu'u bi' ji'i ycu'i ma; pana lo'o cala' na ji'i xa' ñati nu si'i ñati ji'na, ycu'i ca na cua'ni ñu'u na ji'na li'. ¹⁹⁻²⁰ ¿Ha ná nda ma cuentya cha' tyaca'a tsa ma ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'i ma? Nga'aa si'i cuentya ji'i ycu'i ti ma ndya'a ma, cuentya ji'i ycu'i Ndyosi laca ma. Quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni Ni cuentya ji'na cha' ngulaá ma ji'i nu cuxi, cha' laca ma ñati ji'i ycu'i Ni; bi' cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycu'i Ndyosi lcaa su ndya'a ma, tyi'u ti' ma ji'i Ni, lo'o jua'a tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa cña nu culo ycu'i Ni ji'i ma.

7

¿Ha tso'o la si caja clyo'o na?

¹ Juan scua na' xi cha', cha' xacui' na' cha' ji'i ma cuentya ji'i quityi nu nguscua ma, nu ndyalaa slo na' tsubi' ti. Nu na ngu' qui'yu, tso'o la si ná caja clyo'o na; tyanu na jua'a ti, nti' na'. ² Pana nde chalyuu su ndi'i na, ntsu'u tsa cha' suba' nu ndu'ni ngu' lo'o ngu' cuna'a; bi' cha' ni na' ji'i ma cha' tso'o la

si lcaa ñati caja clyo'o ngu', caja sca nu cuna'a ji'i sca nu qui'yu, lo'o jua'a nu cuna'a caja qui'yu ji'i. ³ Nga'a cha' tyi'i tso'o nu qui'yu lo'o clyo'o yu, ñi'ya nu nga'a cha' caca; lo'o jua'a nu cuna'a ni, nga'a cha' tyi'i tso'o lo'o clyo'o ñi'ya nu nga'a cha' caca. ⁴ Bi' cha' nga'aa culo sca nu cuna'a cña ji'i ycu'i' ca si cua ngujui clyo'o, cha' nu qui'yu laca loo ji'i; lo'o jua'a nu qui'yu, nga'aa si'i ycu'i' ca yu nu culo cña ji'i yu lo'o cua ngujui clyo'o yu, cha' nu cuna'a laca loo ji'i yu li'. ⁵ Ná tso'o si tyeje tacui tyuu tsá nu ná ndi'i ma lo'o clyo'o ma; sca ti si tyu'utsu' ma xi ji'i tya'a ma cha' caja xi tyempo hcui' ma lo'o ycu'i' Ndyosi Sti ma. Lo'o nteje tacui cha' bi', xa' tyi'i ma lo'o clyo'o ma li', ñi'ya nu ndi'i ti ma. Si ná cua'ni ma jua'a, ná tyiquee' quiñu'u cha' ji'i ma lo'o clyo'o ma cha' ná nchca talo ma tyuu tsá. Lo'o li' cua'ni nu xña'a ngana ji'i ma.

⁶ Ná ñacui ma cha' nclyo na' cña ji'i ma cha' caja clyo'o ma; nde laca sca cha' nu nda ti na' lo'o ma, ⁷ cha' cuentya jna' tso'o la si tyanu ngu' ycu'i' ti ngu' ñi'ya nu ndi'i na', jua'a nti' na'. Pana xi xa' ca ña'a ndu'ni ycu'i' Ndyosi lo'o scaa ñati, cha' cua nda ycu'i' Ndyosi chacuayá' ñi'ya tyi'i scaa na; tsaca lo ña'a ndi'i tsaca ñati, chaca lo ña'a ndi'i chaca ñati, tsa ña'a chacuayá' nu nda Ni ji'na.

⁸ Nde laca cha' nu ta na' lo'o cu'ma nu bilya caja clyo'o ma, cuati jua'a lo'o ngu' tya'a na nu ndyanu ti'i ti: tso'o la caca ji'i ma si tyi'i ma ñi'ya nu ndi'i ti na', nti' na'. ⁹ Sca ti si ná talo ma tyi'i ma jua'a ti, tso'o la si caja clyo'o ma li', cha' ná tso'o si quiñu'u ti' na cha' xcui' ndijña tyiquee na ji'i ñati nu caca clyo'o na.

¹⁰ Nu cu'ma nu ndi'i lo'o clyo'o ma ni, ndi'ya cña ntsu'u cha' cua'ni ma; ni si'i cuentya jna' ngulo na' cña re ji'i ma, ndi'ya cña nclyo ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na ji'i ma; Ná xtyanu ti'i cu'ma ngu' cuna'a ji'i clyo'o ma. ¹¹ Si cua nguxtyanu ma ji'i nu qui'yu, nga'a cha' tyanu ma ycu'i' ti ma, sca ti si tyaja'a ma tyaa ma lo'o clyo'o ma chaca quiya'. Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' culo'o ma ji'i clyo'o ma.

¹² Nu juani ta na' sca cha' lo'o cu'ma ngu' qui'yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, nu ntsu'u clyo'o ma nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús; si tyaja'a bi' tyi'i bi' ñi'ya nu ndi'i ti lo'o ma, tso'o li'. Ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' culo'o ma ji'i nu cuna'a bi' cha' tyaa ngu'. Na' laca nu ngulo na' cña bi' ji'i ma; masi ná ndu' ycu'i' Ndyosi lo'o na', pana sca ti cuayá' ndyu'u cha' bi'. ¹³ La cui' ti cha' ta na' lo'o cu'ma ngu' cuna'a tya'a na nu ntsu'u clyo'o ma nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu ngusñi ma: ná tso'o culo'o ma ji'i nu qui'yu clyo'o ma si tya ndi'i tso'o ti ngu' lo'o ma. ¹⁴ Ntucúa ycu'i' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' ngu' cuna'a bi' lo'o ycu'i' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu', tso'o cha' bi' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi cha' clyo'o laca ngu'. Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a nu tya lyiji xñi cha' ji'i Jesús, tya'a cha' nu cua ngusñi clyo'o, ntucúa ycu'i' Ndyosi ji'i cha' nu nchcui' nu qui'yu bi' lo'o ycu'i' Ni cuentya ji'i clyo'o ngu'; tso'o cha' bi' cuentya ji'i Ni cha' clyo'o laca ngu'. Nga'a cha' caca jua'a xqui'ya nu sube sñi' ma. Nga'aa laca ngu' sube bi' ñi'ya nu laca sñi' xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i ycu'i' Ndyosi tsiya' ti, cha' cua ngusñi Ni cuentya ji'i nu sube bi' xqui'ya cu'ma. ¹⁵ Sca ti cha' ji'i ñati nu ná ntaja'a xñi cha' ji'i Jesús bi', si cua nti' ngu' xtyanu ngu' ji'i clyo'o ngu', si lya' ti' ngu' ji'i clyo'o ngu' cha' ngusñi clyo'o ngu' cha' ji'i Jesús, li' ta ma chacuayá' cha' tyaa ngu' nu ná ngusñi cha' ji'i Jesús bi'. Nu ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesús, masi qui'yu, masi cuna'a, cua ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' xtyanu ma ji'i clyo'o ma, sca ti si jua'a ti taca tyi'i ma ti ti chalyuu. Cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' tyi'i tso'o na chalyuu. ¹⁶ Cu'ma ngu' cuna'a, ná tyiquee' xñi clyo'o ma cha' ji'i Jesús xqui'ya cu'ma cha' jlya ti' ma ji'i Jesús; clyaa yu bi'

ji'j nu xña'a li'. La cui' jua'a cu'ma ngu' qui'yu, ná tyiquee' xñi clyo'o ma cha' ji'j Jesús xqui'ya cha' jlya ti' ma ji'j Jesús; clyaa cho' ji'j nu cuxi li'.

Ná ndulo tsa cha' ji'j ycuí' Ndyosi na ca laca scaa na

17 Nu lo'o tya lyiji cusubi ycuí' Ndyosi ji'na, tya li' cua laca nda Ni ji'na ñi'ya nu tyi'j scaa na chalyuu. Ycuí' Ndyosi laca nu nda chalyuu ji'na tya clyo, lo'o jua'a ycuí' Ni laca nu ngusubi ji'na cha' xñi na cha' ji'j Ni juani. Tya la cui' chalyuu bi' laca nu ntsu'u ji'na juani, la cui' ña'a chalyuu nu ngujui ji'na tya clyo; pana juani tyucui tyiquee na ndi'j na chalyuu. La cui' ti cha' nchcui' na' lo'o ngu' lcau ti quichi su ndi'j ngu' nu ngusñi cha' ji'j Cristo. 18 Ñi'ya nti' ngu' judío ni, lo'o ngusñi ngu' cha' ji'j Jesús xqui'ya cha' ngusubi Ni ji'j ngu', ná tso'o si caca tyuju'u ti' ngu' cha' ngusi'yu ñati quiji ngu' cha' laca ngu' judío; ntsu'u cha' tyanu ngu' ñi'ya nu ña'a ti ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Ngu' xa' nasiyu ni, ná ntsu'u cha' ji'j ngu' cha' xi'yu quiji ngu' jua'a, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' ji'j Jesús; ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío, tyanu ngu' ñi'ya nu ndi'j ti ngu' li'. 19 Ná ndu'ni cha' cuentya ji'j ycuí' Ndyosi, masi ngulacua na jua'a, masi ná ngulacua na jua'a; nu ndu'ni cha' cuentya ji'j ycuí' Ndyosi laca cha' cua'ni na cña nu nclyo Ni ji'na. 20 Bi' cha' juani ña'a ti tya nga'a cha' tyi'j na chalyuu, ñi'ya ndi'j ti na tya lo'o ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'j. 21 Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngü'ya ñati laca ma nu lo'o ngusubi Ni ji'j ma, pana tso'o laca si caja nu ta caya' cha' tyu'u ma laja ti. 22 Ñati nu jua'a tya ntsu'u xu'na ngu' nu lo'o cua ngusubi ycuí' Ndyosi ji'j ngu', juani ndi'j tso'o ti ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngusñi ngu' bi' cha' ji'j Jesús; masi ña'a ti tya laca ngu' ñati ji'j xu'na ngu', taca taquiya' ngu' bi' ji'j cha' nu nchcui' ycuí' Ndyosi juani. Lo'o jua'a nu ngu' msu nu ndi'j tso'o ti ni, lo'o cusubi Cristo ji'j ngu' bi', la cui' jua'a caca ngu' bi' msu ji'j ycuí' Ndyosi. 23 Quña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na, cha' ngulaa má ji'j nu xña'a; bi' cha' ná ta ma chacuayá' ji'j ñati chalyuu ti nu nti' cua'a ji'j ma cha' ná tyi'j tso'o ti ma. 24 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'j Cristo, ndi'ya clyacua ti' scaa ma: nga'a cha' tyi'j ma chalyuu ñi'ya nu ndi'j ti ma nu lo'o ngusubi Jesús ji'j ma tya clyo, ña'a ti tya xñi tso'o ti ma cha' ji'j ycuí' Ndyosi.

25 Bilya ta ycuí' nu Xu'na na cha' lo'o na' ñi'ya cua'ni ñati nu ntucua ycuí' ti, si caja clyo'o ngu', si ná caja clyo'o ngu'; bi' cha' cuentya jna' ti, ta na' xi cha' lo'o ma. Taca xñi ma cha' jna', xqui'ya cha' lo'o na' ngua'ni tya'na ti' Ni 'na; bi' cha' ndyu'ni na' cña ji'j Ni. 26 Lye tsa laca chalyuu juani, ndyacua tsa cha' ti'j ji'na; bi' cha' tso'o la si tyanu na ñi'ya nu ndi'j ti na, nti' na'. 27 Si ntsu'u clyo'o ma, tyi'j tso'o ma lo'o lacua, ná culo'o ma ji'j; si ndi'j ma ycuí' ti ma, ná culana masi ji'j ñi'ya nu caca clyo'o ma, nti' na'. 28 Pana la cui' ti cha', si'i qui'ya laca masi caja clyo'o ma; lo'o jua'a sca nu cuna'a nu bilya caja clyo'o, si'i qui'ya laca masi caja clyo'o bi'. Tsa bi' ti cha' ndube ti' na' ji'j ma, lcaa ña'a cha' ti'j nu caca ji'j ma nde loo la su ndi'j ma chalyuu. Ná nti' na' cha' quiña'a tsa cha' ti'j tyacua ji'j ma xqui'ya cha' ntsu'u clyo'o ma, xqui'ya cha' ndi'j sñi' ma li'.

29 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús, ndi'ya laca cha' nu ta na' lo'o ma: Tya xti tya tyempo tya lija ji'na chalyuu. Bi' cha' cua'ni yala ma su ndi'j ma chalyuu; masi ntsu'u clyo'o ma, si'i xcuí' cha' ji'j clyo'o ma tyu'u tyiquee ma; 30 masi nxi'ya ma, ná ñacuí ma cha' xñi'j ti' ma; masi nxytyí ma, ná ñacuí ma cha' chaa tsa ti' ma; masi cui'ya ma sca yu'ba, ná culacua ti' ma cha' tsa cu' ti na ji'j ma laca bi'; 31 masi ntsu'u tsa cha' tso'o ji'j ma nde chalyuu, ná culiji tsa ma tyempo ji'j ma xqui'ya cha' tso'o bi'. Cua lija ti tye tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u chalyuu nga'a cha' tye cha' bi'.

³² Cua nti' na' cha' ná caca xa' la cha' jil'i ma, cha' jua'a xqui'ya cha' bi' ná caca cua'ni tso'o ma cña. Cu'ma ngu' qui'yu nu bilya caja clyo'o ma, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil'i ycu' Ndyosi li'; cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na li'. ³³ Pana nu cu'ma nu ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cña jil'i ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu' jil'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma. Tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ma li'. ³⁴ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuna'a nu ntucua ycu' ti, lo'o jua'a nu cuañi' nu bilya caja clyo'o, taca cua'ni ma tsa lo ti cña jil'i ycu' nu Xu'na na; jua'a caca ma ñati jil'i ycu' Ndyosi tyucui ña'a tsaca ma, tyucui tyiquee ma. Pana nu cu'ma nu cua ntsu'u clyo'o ma, cua ntsu'u tsa cha' ndube ti' ma cha' caja ñi'ya nu tyiji yu' jil'i ma chalyuu, cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la nti' clyo'o ma.

³⁵ Nti' tsa na' cha' xtyucua na' jil'i cu'ma, bi' cha' nda na' cha' bi' lo'o ma. Si'i na ndaca'a na' jil'i ma cha' ná caja clyo'o ma, cha' ntsu'u cha' cua'ni ma ñi'ya nu tso'o la cuentya jil'i sa scaa ma. Na cua nti' na' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña jil'i ycu' Ndyosi, lo'o li' ná caja nu cua'ni ñu'u tyucui nu cua ngulu'u Jesús jil'i ma.

³⁶ Tso'o si ta sti nu cuna'a cuañi' chacuayá' caja clyo'o sñi', si'i qui'ya laca bi'. Cua ndyalaa ti' cho', cua la cui' tyempo caja clyo'o. Nga'a cha' cua'ni sti nu cuna'a ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya jil'i sñi'; ná ntsu'u qui'ya jil'i, masi caja clyo'o sñi'. ³⁷ Pana la cui' ti tso'o cua'ni xa' la ngu' tya'a ma, nu tso'o la nti' masi ná caja clyo'o sñi' tsiya' ti. Ná tso'o si tatsaa ngu' jil'i sca ñati cha' ta jil'i sñi' cha' caja clyo'o lo'o sñi' ngu'. Ntsu'u chacuayá' jil'i sca ñati cha' cua'ni ñi'ya nu tso'o la nti' yu cuentya jil'i sñi' yu. ³⁸ Jua'a laca cha' cuentya jil'i nu cuna'a cuañi' tya'a ma; tso'o si ta ma jil'i sñi' ma cha' caja clyo'o lo'o xa' ñati, lo'o jua'a sca ti cuayá' tso'o ndu'ni ñati nu ná nda jil'i, nti' na'.

³⁹ Cu'ma ngu' cuna'a nu cua ngujui clyo'o ma, ná ntsu'u chacuayá' caja clyo'o lo'o chaca ñati laja lo'o tya lu'ú clyo'o ma. Sca ti si cua ngujui nu qui'yu jil'i ma, ca li' ntsu'u chacuayá' caja clyo'o ma chaca quiya'. Taca caja clyo'o ma li' chaca quiya' lo'o cua ña'a ca nu qui'yu nu nti' ma, sca ti si lo'o yu bi' laca ñati tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús. ⁴⁰ Pana nti' na' cha' tso'o la tyu'u tyiquee ma si ná caja clyo'o ma, si tyanu ma ycu' ti ma. Jua'a ncyacua ti' na', cha' Xtyi' ycu' Ndyosi nacui' na cha' chcu' na' jua'a, nti' na'.

8

¿Ha cacu na sca na nu cua nscua slo jo'ó?

¹ Nde sca na' chaca cha' nu tsa slo ma, cha' ca cuayá' ti' ma ni cha' ndyu'ni ma lo'o ndacu ma msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Ntsu'u cu'ma nu ñacu' ma: “Cua jlo ti' ya, cua nda ya cuentya cha' ná ntsu'u cha' tacati jil'i jo'ó jua; taca cacu ya msta bi'”, ñacu' ma. Chañi tsa cha' bi'. Pana tyixi cua'ni na lo'o tya'a ñati na nu lo'o chcu' na jua'a. Sca ti si ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na, si cube ti' na jil'i ngu' bi', ca li' taca xtyucua na jil'i ngu'. ² Nu lo'o ndu'ni na lo'o ngu' cha' cua jlo ti' na sca cha', cha' cua laca ngua tsa'a na sca cha', cha' tyixi nda na lo'o ngu' li'. Laca bi' ñi'ya si ná jlo ti' na tsiya' ti, si bilya ca tsa'a na tso'o ti sca cha' nu nga'a tsa cha' ca tsa'a na. ³ Pana si tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i ycu' Ndyosi, tyuloo Ni ji'na li', tyu'u cha' jil'i Ni lo'o na li'.

⁴ Tso'o lacua. Ta na cha' lo'o tya'a na si tso'o cuentya jil'i ycu' Ndyosi cha' cacu na msta nu cua ngusta ngu' slo jo'ó tya clyo. Cua jlo ti' na ñi'ya nu laca sca lcu' jo'ó, lcu' ti laca bi'. Ná tyaca' ña'a na sca na nu lu'ú, ñi'ya nu ña'a lcu' jo'ó bi'. Sca ti ycu' Ndyosi Sti na ntsu'u chalyuu. ⁵ Chañi cha' quiña'a tsa jo'ó

ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a nde cua ntsu'u xa' la jo'ó, ntucua bi' cuentya ji'i ñati chalyuu. Ndu'ni ngu' ji'i jo'ó bi', cha' laca bi' jo'ó cuentya ji'i ngu'; ndu'ni ngu' cha' laca bi' xu'na ngu'. ⁶ Pana nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús, sca ti ycu'i Ndyosi Sti na jlya ti' na ji'i tsiya' ti; la cui' ti jua'a sca ti ycu'i Jesucristo nu Xu'na na ngusñi na cha' ji'i. Ngüñá Ni tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya Jesús ndya' lcaa lo na; cuentya ji'i ycu'i Jesús laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xqui'ya ycu'i Jesús ndi'i na chalyuu.

⁷ Pana ná lcaa ñati nchca cuayá' ti' cha' bi'. Ntsu'u ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu ná nchca cacu sca na nu cua nscua slo jo'ó tya clyo. Nu ngua tya sa'ni la, cua ngui'i tsa ngu' bi' ji'i jo'ó bi'; lo'o juani ña'a ti tya ntsu'u ti' ngu' bi' cha' na cacu jo'ó laca na nu cacu ngu' bi'. Bi' cha' ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti cha' cacu ngu' cuaña' nu ngua msta' bi'; cha' cuxi laca cha' bi' cuentya ji'i ngu' bi'. ⁸ Masi jlo ti' na cha' sca na cacu na ni, si'i bi' laca nu ndu'ni cha' tso'o la na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Si'i na caca tso'o la na, masi cacu na ji'i; lo'o jua'a ná sca cha' caca ji'na, masi ná cacu na ji'i. ⁹ Bi' cha' cui'ya ma cuentya ñi'ya cua'ni ma slo ngu' nu tya nlyacua tsa ti' bi'. Ntsu'u chacuayá' ji'na cha' cacu na cua ña'a ca na tu'ni; pana ná tyiquee' tyu'utsu' ngu' bi' ji'i tyucuii liñi si ná tso'o ti cua'ni ma slo ngu', si cacu ma msta' nu nscua slo jo'ó tya clyo. ¹⁰ Ndi'ya cha' caca lo'o ñati nu tya quiña'a tsa nlyacua ti' ji'i na nu nscua slo jo'ó bi' li'. Nti' ngu' cha' cua jlo tso'o ti' ma lcaa cha' ji'i Jesús. Nu lo'o ña'a ngu' ji'i ma cha' nga'a ma slo jo'ó, ndacu ma na laca nu nscua slo jo'ó, lo'o ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni ma nti' ngu' li', masi cha' cuxi laca bi' cuentya ji'i ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a caca cuxi ji'i ngu' li', chcuna' tyucuii ji'i ngu' xqui'ya cu'ma nu cua jlo ti' ma cha' liñi ji'i ycu'i Ndyosi. Tso'o la tyi'u ti' ma cha' lo'o xqui'ya ngu' bi' ngujuii Cristo. ¹² Cha' cuxi ndyu'ni ma lo'o ycu'i Cristo li', xqui'ya cha' ngua'ni ma cha' cuxi bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i Ni; na ndyu'ni ñu'u ma ji'i ycu'i ngu' li', xqui'ya cha' tya nlyacua tsa ti' ngu' bi'. Ná talo ngu' bi' si ña'a ngu' cha' ndu'ni ma jua'a. ¹³ Lo'o jua'a na', tso'o la masi ná cacu na' cuaña' nu cua nscua slo jo'ó, cha' jua'a ná cua'ni ngu' tya'a na' cha' cuxi xqui'ya na' li'. Ná nti' na' cha' tyu'utsu' ngu' tya'a na' ji'i tyucuii liñi.

9

Ntsu'u chacuayá' ji'i Pablo, cha' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña ji'i yu

¹ Cua ntsu'u chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cua ña'a ca lo cha'. Cua ngua'a loo ycu'i Ndyosi 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni, nu lo'o na'a na' ji'i ycu'i Jesús nu Xu'na na. Ngusñi ma cha' ji'i Jesús juani xqui'ya cha' ndu'ni na' cña ji'i Ni, ² masi nti' xa' ñati cha' si'i cña ji'i Ni laca na'; pana cua'ni ngu' Corinto cua nslo ma 'na, cha' cua nda na' cha' ji'i Jesús lo'o ma tya clyo. Chañi cha' bi'. Taca jlo ti' ngu' cha' jua'a laca cña nu ndyu'ni na', lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca cha' bi' lo'o ma.

³ Ndi'ya nxacui na' cha' ji'i ngu' nu lo'o nchcui' chu' ti ngu' 'na: ⁴ Ntsu'u chacuayá' na cha' xñi na' xi na cacu na' lo'o na co'o na' caya' lo cña nu ndyu'ni na', ni na' ji'i ngu' bi'. ⁵ Lo'o jua'a taca caja clyo'o na' lo'o sca nu cuna'a nu tya'a ngusñi na' cha' ji'i Jesús, cha' tya'a lo'o na' ji'i tyucuii lcaa su ndya'a na' tyijyu', ni na' ji'i ngu' bi'. Jua'a ndu'ni tya'a ndya'a na' cña, masi tya'a ycu'i nu Xu'na na, masi Pedro, ntsu'u clyo'o ngu' bi'. ⁶ Si'i sca ti na' lo'o Bernabé nu nga'a cha' cua'ni lye ya cña cha' caja na cacu ya, laja lo'o nlyuu'u ya cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ngu'. ⁷ ¿Ha ná jlo ti' ma ñi'ya ndu'ni ñati chalyuu cha' tyiji yu'u ji'i ngu' chalyuu? Ñi'ya nti' ngu' sendaru ni, ná ndya'a bi' cusuu laja ti, ntsu'u nu nda caya' ji'i ngu'. Lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cña ne' quixi' ni, ndyiji

na cacu ngu' lo na nu ntyaa ngu'; nu ngu' nu ndya'a lo'o scu' ñati ni, ndiyu' ngu' styi' nu ndyu'u ji'i scu' ngu'. Bi' cha' ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' caja na nu tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. Jua'a ni na' ji'i ngu' bi'. ⁸ Nhcui' na' re ñi'ya nu laca cha' ji'i ñati chalyuu, ñi'ya nu ndyiji na ndacu ngu'; pana la cui' jua'a nhcui' cha' nu nscua lo quityi ji'i ycu' Ndyosi, cha' jo'ó nu nguscua Moisés tya sa'ni. ⁹ Ndi'ya nhcui' lo quityi bi': "Ná xca' ma tu'ba toro lo'o ntaxá ni' nguata trigo cha' tyu'u si'yu bi'". Jua'a cha' nhcui' lo quityi bi'. Ni si'i cha' ji'i toro ti nhcui' ycu' Ndyosi, cha' tya'na ti' Ni ji'i ni' cha' caja xi tyempo cacu ni'; ¹⁰ lo'o cha' ji'i ya nhcui' Ni, ji'i cuare nu ndya'a ya tyijyu' cha' chcu' ya cha' ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati. Ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu nclya'a yuu lo'o toro, ñi'ya nu laca ji'i ngu' nu ndu'ni clacua, jua'a laca ji'i ya; lo'o cuare ntsu'u chacuayá' ji'i ya cha' jña ya xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' nu lo'o cua ndye cña ji'i ya. ¹¹ Nu cña nu ndyu'ni ya cuentya ji'i ma ni, si'i sca cña nu taca ña'a ma ji'i laca bi', ne' cresiya ji'i ma ndyaca cña bi'; pana taca tyi'u ti' ma ji'i ya, na laca nu lyiji ji'i ya cha' tyiji yu'u ji'i ya nde chalyuu. ¹² Xa' la tya'a ndyu'ni ya cña ndyiji na laca nu lyiji ji'i ngu' nu lo'o nda ma xi xcaya' ngu' bi'. ¿Ha ná tso'o si la cui' ti cha' caja ji'i ya, ñi'ya nu ndyiji ji'i ngu' bi'?

Tsa bi' ti cha', ná ndijña ya cha' tso'o bi' ji'i ma tsiya' ti. Ndalo tsa ya ji'i cua ña'a ca cha' ti'í nu ndyacia ji'i ya, cha' ná nti' ya tsiya' ti tacu' ya ji'i cha' tso'o ji'i Cristo nu nhcui' ya lo'o ma, cha' ná cuna ñati ji'i cha' bi'. ¹³ Ná tyiquee' cua jlo ti' ma ñi'ya nu ndyaca ji'i nu laca cña ne' laa tlyu ji'i ngu' judío. ¿Ha si'i la cui' ti ne' laa bi' ndyiji na ndacu ngu' bi'? Ndyiji na cacu sti jo'ó ne' laa bi' nu tsa cu' ti nxñi msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa, cha' tacu' lyiji ngu' ji'i lo mesa ji'i ycu' Ndyosi; sa yu'be ti msta bi' caja ji'i sti jo'ó bi' cha' cacu ngu'. ¹⁴ Lo'o cuare, lo'o ncliji chalyuu ji'i ya su ndya'a ya tyijyu' cha' nhcui' ya cha' tso'o nu ji'i ycu' Ndyosi lo'o ñati, tso'o si ta ngu' xi na tyiji yu'u ji'i ya chalyuu. ¹⁵ Pana ná ngüjña na' na cacu na' ji'i ngu' tsiya' ti lcaa se'j su ndya'a na'. La cui' jua'a ná nscua na' quityi re cha' jña na' na cacu na' ji'i cu'ma, cha' ná xñi na' na ta ngu' na masi cajaa ycu' na'; tso'o la nti' na' cha' ndu'ni na' cña re jua'a ti, ná lo'o caya'.

¹⁶ Ná tso'o si tyucuaa ti' na' ji'i ma xqui'ya cha' ndya'a na' nhcui' na' cha' tso'o nu ji'i Jesús lo'o ñati, na cua ngua'a loo Ni 'na cha' cua'ni na' cña bi'. Tlyu tsa cha' ti'í caca 'na si ná chcu' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati. ¹⁷ Nu lo'o cua'ni na' sca cña cuentya 'na ti, ndu' ti' na' cha' caja xcaya' na' li'. Pana xa' ña'a cña laca cña nu nda Ni 'na; na cua ndyanu cña bi' 'na cha' bi' ti cña cua'ni na', cha' cua ndatsaa Ni 'na cha' cua'ni na' ji'i. Bi' cha' ndyu'ni na' cña bi'. ¹⁸ ¿Ha ná caja xcaya' na' li'? Chañi cha' caja bi' 'na, pana xa' lo na laca bi' li'; laca cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' nu lo'o nhcui' na' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o ñati. Bi' cha' tso'o tsa nti' na', masi ná nda ngu' xcaya' na'. Ná nti' na' jña na' xcaya' na' ji'i ma, masi ntsu'u chacuayá' cha' jña na' cha' bi' ji'i ma, laja lo'o ndyu'ni na' cña ji'i ycu' Ni.

¹⁹ Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ni cña laca nu nti' na' cua'ni na'. Ná tucui ndatsaa 'na cha' cua'ni na' cña ji'i ngu' nquicha'; pana nti' na' cha' quiña'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo, bi' cha' nda na' chacuayá' ji'i cua ña'a ca ngu' cha' tatsaa ngu' na. ²⁰ Nu lo'o nga'a na' slo ngu' judío, li' ndyu'ni na' ñi'ya nu ndu'ni lcaa ngu' judío, cha' xñi la ngu' judío cha' ji'i Cristo. Nhcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' bi', bi' cha' ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o tya'a ngu', jua'a ndu'ni na' slo ngu', masi nga'aa ntsu'u cha' taquiya' na' ji'i cha' cusu' ji'i ngu' bi', nu cña nu nguscua jyo'o Moisés lo quityi cha' cua'ni ngu' bi' tya sa'ni la. Pana laca cha' cua nti' na' cha' quiña'a la ñati bi' xñi ngu' cha' ji'i

Cristo. ²¹ Ngu' xa' tsu' ni, ná nga'a cha' taquiya' ngu' ji'i cha' nu laca ji'i ngu' judío. Bi' cha' ñi'ya si laca na' ñati tya'a ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' xa' tsu' li', cha' tso'o la xñi ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Laja li' ndaquiya' na' lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi Sti na lo'o na, cha' jua'a nga'a cha' caca si taquiya' na ji'i Cristo. ²² Lo'o li', lo'o ndi'i na' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús nu tya lyiji jlya tso'o ti' ngu' cha' ji'i Jesús, ñi'ya si stu'ba ti cha' laca 'na lo'o ngu', jua'a ndi'i na' lo'o ngu' li', cha' cuna la ngu' bi' cha' ji'i Cristo. Lcua ti lo cña cua'ni na' cha' tyaja'a la ñati xñi ngu' cha' ji'i Cristo. ²³ Jua'a ndu'ni na' lcua ti se'i su ndya'a na', cha' nhcui' na' lo'o ngu' cha' tso'o ji'i Jesús. Cua nti' na' cha' ñi'ya ndyaca tso'o ne' cresiya 'na xqui'ya cha' bi', la cui' jua'a caca tso'o ne' cresiya ji'i lcaa ñati.

²⁴ Ndi'ya laca cña nu nda Ni 'na, ñi'ya ndyaca lo'o cua'ni ngu' sca posta lo'o nxna ngu'. Tyuu tya'a ngu' xna ngu' stu'ba ti li', masi sca ti yu tyijiloo ji'i ca ta'a ngu' su tye cha' bi'. La cui' jua'a caca lo'o na, nga'a cha' tsa cu' ti cua'ni na cña ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na. ²⁵ Lo'o cua xna ti ngu' sca posta ni, ná taquiya' ngu' ji'i sca cha' nu cua'a ji'i ngu' cha' ná xna tso'o ngu'; talo ngu' ña'a cuayá' nu tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cua'ni ngu' ngana. Su cua ndye, li' caja xi cha' tso'o ji'i ngu' nu ngua'ni ngana bi', masi xti ti tyempo talo cha' bi', pana xa' ña'a cha' ndyaca lo'o na. Lye tsa ndyu'ni cña ti' na lcaa hora, ña'a cuayá' ta Ni sca cha' tso'o ji'na, sca cha' nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²⁶ Lo'o na', ñi'ya laca sca ñati nu nxna posta, jua'a ndu'ni na' nde chalyuu; liñi tsa nxna na' ña'a cuayá' tyalaa na' su ndye tyucuij. La cui' ñi'ya laca si nxuu tya'a na' lo'o ndacu' ti na', ná nducu' na' ndacu' na' lo cui' ti. ²⁷ Nhcube' na' ji'i ycu'i ca na', cha' talo chalyuu 'na, cha' ná xtyanu ti'i Ni 'na tsiya' ti. Quiña'a tsa cha' cua ngulu'u na' ji'i xa' ñati cuentya ji'i ycu'i Ni, lo'o jua'a ntsu'u cha' taquiya' ycu'i na' ji'i cha' bi'.

10

Ná cua'ni tlyu na ji'i cua ña'a ca lcu'i jo'ó

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tya nti' na' cacha' na' ji'i ma chaca quiya' ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o nguta'a ngu' lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni. Ndacui sca coo nde cua su nguta'a ngu' bi', cha' ná ña'a ngu' xña'a bi' ji'i ngu'. Tso'o ti nteje tacui ngu' bi' cla'be lo hitya su naa Tyujo'o Nga'a, ngutu'u ngu' chaca tsu' li'. ² Coo nu ndacui bi', lo'o jua'a hitya tyujo'o bi', bi' laca nu ngua'ni cha' ngusñi ngu' cha' ji'i Moisés; bi' cha' ngutu'u lca'a ngu' ji'i, ñi'ya laca cha' lo'o tyucuatya na cuentya ji'i Jesús. ³ Ycu'i Ndyosi laca nu nda na ndyacu ca ta'a ngu' bi'; ⁴ la cui' jua'a ngu'ni na ndyi'o lcaa ngu' bi', cha' ycu'i Ndyosi laca nu cua nda lcaa na bi' ji'i ngu'. Sca quee tlyu nu nga'a ca sii' cua'a, ca quiya' quee bi' ngutu'u hitya nu ndyi'o ngu'. Ycu'i Ndyosi laca nu nda hitya nu ndyi'o ngu' bi', cha' masi tya li' nguta'a ycu'i Cristo lo'o ngu' bi', nguna'asii Ni ji'i ngu' su nguta'a ngu'. ⁵ Masi jua'a ngua'ni ycu'i Ndyosi, ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni tsiya' ti. Bi' cha' ngua taja ti' Ni ji'i ngu' li', nguxtyanu ti'i Ni ji'i ngu'; ca lo nat'i btyi bi' ngu'ni ngu' li', ndyanu tyijya ngu' bi' to' tyucuij bi'.

⁶ Lo'o jua'a na, taca tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni. Ná tso'o si xcu'i na tyu'u tyiquee na ji'i cha' cuxi, cha' la cui' jua'a ngua'ni ngu' bi' tya li'. ⁷ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni tlyu na ji'i lcu'i jo'ó, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi'. Ndi'ya nhcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cha' ji'i ñati bi': "Tsa cu' ti ndya'a ngu' ji'. Na ndi'i ti ngu' ndyacu ngu' ndyi'o ngu' lo'o tya'a ngu', li' ndatu ti ngu' cha' quiya' ngu' lo'o tya'a ngu'", nacui lo quityi bi'. ⁸ La cui' ti ná tso'o cha' cua'ni suba' na lo'o xa' cuna'a, ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' li'.

¿Ñi'ya ngua li'? Sca ti tsā ngujuui calaa ntucua sna mil tya'a ñati bi' xqui'ya cha' cuxi bi'. ⁹ Jua'a ná tso'o cha' xtyi' lo'o ti na jil'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, cha' quiña'a tsa cha' clyo ti' ngüi'ya Ni ji'na. Jua'a ngua'ni ngu' bi' nu ngua sa'ni, li' ngusu'ba Ni cuaña lijya cha' ndyujui ni' jil'i ngu' bi'. ¹⁰ La cui' ti cha' ná ntsu'u cha' chcu'i cuxi na jil'i ycu'i Ndyosi. Cua ntsu'u xi jyo'o cusu' bi' nu ngua'ni ngu' jua'a, lo'o li' ndye ngu' ndyujui Ni jil'i ngu' bi', cha' nda Ni sca xca lijya nu ndyujui jil'i ngu' bi'.

¹¹ Lcaa cha' tlyu bi' ngua jil'i jyo'o cusu' bi' nu ngua sa'ni, cha' caja ñi'ya tyi'u ti' xa' ñati nde loo la na laca nu ngua jil'i jyo'o cusu' bi', ni cha' laca ngua jil'i ngu' bi' jua'a. Lo'o jua'a tya nscua cha' bi' lo' o quityi cha' cube ti' na jil'i cha' bi'. Cua ngulala ti tye chalyuu su ndi'i na juani; ¹² bi' cha' tso'o si cube ti' ma cha' ná tyu'utsu' ma jil'i tyucui nu liñi ca, si nti' ma cha' tso'o ti tyi'i cresiya jil'i ma, cha' ná tyacua sca cha' cuxi jil'i ma tsiya' ti. ¹³ Lcaa quiya' lo'o tyacua sca cha' cuxi jil'i ma, ná cube ti' ma li', la cui' jua'a ndyaca jil'i cua ña'a ca ñati chalyuu. Pana ná cube ti' ma, ña'a ycu'i Ndyosi ji'na; lcaa cña nu nacuj Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'na, ndu'ni Ni cña bi'. Ná ta Ni chacuayá' cha' tyijiloo sca cha' cuxi jil'i ma ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu ma jil'i; pana la cui' hora lo'o cua cñilo'o ti cha' cuxi bi' jil'i ma, li' xtyucua Ni jil'i ma cha' ná cua'ni ma jil'i, lo'o li' taca clya'a ma jil'i cha' cuxi bi'.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jil'i ma, bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o ma juani cha' ná cua'ni tlyu ma tsiya' ti jil'i lcu'i jo'ó jil'i ngu', nga'aa tsa ma su ntucua bi'. ¹⁵ Nti' na' cha' nduna tso'o ma, cua laca nclycua tso'o ti' ma nti' na', bi' cha' nchcui' na' lo'o ma jua'a. Taca cui'ya ma cuentya cha' chañi laca cha' nu nda na' lo'o ma juani. ¹⁶ Lo'o ndyu'u ti'i na stu'ba ti lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús ndyi'yu na, lo'o jua'a ndacu na li'; jua'a ndu'ni na xqui'ya cha' ngulacua Jesús jil'i cha' bi' tya clyo. Bi' cha' clyo nda na tsa xly'a'be jil'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús bi'. Lo'o ndyi'yu na vino bi', li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' cua ndyalu tañi ycu'i Jesús lo'o ngujuui Ni lo crusi xqui'ya na. Lo'o ndacu na xly'a' bi', la cui' jua'a li', stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús lo'o lcaa ngu' tya'a na, nu lo'o ntsu'u ti' na cha' nda Jesús jil'i tyucui ña'a ycu'i' ca cha' ngujuui Ni lo crusi xqui'ya na. ¹⁷ Sca ti ycu' xly'a' nscua lo mesa su ndacu na stu'ba ti; lo'o ndya'be xly'a' bi', li' ndyiji na cacu ca ta'a na, masi tyuu tsa tya'a na. Tsa tlyu ti ndi'i na cha' stu'ba ti laca na ñati jil'i Jesús.

¹⁸ Cui'ya ma xi cuentya ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío. Ndy'a' lo'o ngu' jil'i msta cha' sta ngu' jil'i lo mesa su ndu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i Ndyosi. Lo'o li' ntsu'u nu laca cña ne' laa bi', nu ndacu na nu ngua msta bi'. Ntsu'u cha' jil'i nu ndyacu msta bi' lo'o ycu'i Ndyosi, cha' xqui'ya Ni ntucua mesa bi'. ¹⁹ Xa' ña'a ndu'ni ngu' xa' tsu' lo'o lcu'i jo'ó jil'i ngu'. Lo'o ngu' bi' nsta ngu' cuaña' lo mesa cha' caca msta jil'i jo'ó jil'i ngu'. ¿Ha tso'o la chacuayá' ntsu'u jil'i lcu'i jo'ó bi' lacua? Ná ntsu'u cha' jil'i bi' tsiya' ti. Stu'ba ti ña'a cuaña' msta bi' lo'o xa' la cuaña'. ²⁰ Ndi'ya laca cha' lo'o ndu'ni tlyu ngu' jil'i jo'ó bi': Si'i jil'i ycu'i Ndyosi ndu'ni tlyu ngu' bi', jil'i tyuu lo cui'i xña'a ndu'ni tlyu ngu' lo'o ndu'ni ngu' jua'a. Lo'o cu'ma ni, ná tso'o cua'ni tya'a ma lo'o cui'i xña'a bi'. ²¹ Ná tso'o co'o ma cuentya jil'i cui'i xña'a bi', lo'o li' co'o ma na nu cua nda Jesús nu Xu'na na cha' co'o na. Ná tso'o tsiya' ti cha' bi'; ni ná tso'o cacu ma cuentya jil'i cui'i xña'a bi', li' nde loo la cacu ma cuentya jil'i Jesús nu Xu'na na. ²² ¿Ha nti' na cha' ca chí' ti' ycu'i Ndyosi nu Xu'na na ña'a Ni ji'na? ¿Ha nchca la ji'na que ycu'i Ndyosi lacua, nti' na?

Cube ti' na jil'i xa' ñati, si'i xcui' cha' jil'i ycu'i' ca na cube ti' na

²³ Chañi tsa cha' nu nchcui' ñati: "Ntsu'u chacuayá' cua'ni na cua ña'a ca cha' nu nti' ti na cua'ni na", nacui' ngu'. Pana ntsu'u xi cha' nu ndu'ni na nu ná taca xtyucua ji'na tsiya' ti. Chañi cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ti na, pana si'i lcaa cha' bi' ndu'ni cha' xñi tso'o na cha' ji'i ycu'i Ndyosi. ²⁴ Nga'a cha' culacua ti' na ñi'ya nu caca tso'o la cha' ji'i xa' ñati, si'i xcui' na cuentya ji'na ti culacua ti' na.

²⁵ Taca cacu ma lcaa na ndacu nu nchca caya' ni'i lcaya'; ná sca culacua ti' ma na ca laca bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'i ma. ²⁶ Ycui' Ndyosi Stí na ca ji'i tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a la cui' Ni nguñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu.

²⁷ Ná cube ti' ma si chcui' sca ñati lo'o ma cha' cacu ma xi slo ngu', masi sca ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi laca bi'. Tso'o si tsa ma slo ngu' bi' si nti' ma lacua. Lo'o li' cacu ma ji'i na laca nu ta ngu' ji'i ma; ná ntsu'u cha' cube ti' ma ji'i na bi', si tso'o, si ná tso'o laca bi' cuentya ji'i ma. ²⁸ Sca ti si cacha' sca ñati tya'a ndyacu ma cha' msta nu nscua slo jo'ó laca nu cuaña' nu ndyacu ma bi', li' ná tso'o cha' cacu ma ji'i. Tso'o la si cui'ya ngu' bi' cuentya cha' cuxi laca na bi' cuentya ji'i ma, cha' caca jlo ti' ngu' cha' ná ntsu'u cha' cacu ma na bi' lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesús. ²⁹ Cu'ma' cua jlo ti' ma cha' bi'. Chaca yu bi' tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' yu, bi' cha' ná nti' na cha' tyu'utsu' yu ji'i tyucui liñi si ña'a yu cha' ndyacu ma na bi'.

Ná tyiquee' ñacu ma 'na li': "¿Ni cha' laca xcui' cuentya ji'i xa' ñati culacua ti' na? Ntsu'u chacuayá' cua'ni na' ñi'ya nu nti' na' cua'ni na'. ³⁰ Si nda tsa na' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i na ndacu na', ¿ni cha' laca hcui' ñati cha' cuxi 'na lo'o ndacu na' ji'i lacua?" ñacu ma 'na. ³¹ Tso'o lacua masi cacu ma, masi co'o ma, masi cua'ni ma lcau ti lo cña nu ndyu'ni ma, pana tyi'u ti' ma ji'i ycu'i Ndyosi laja lo'o cua'ni ma lcaa cña bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li' cha' tso'o tsa laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' cha' nu cua ngusñi ma. ³² Ná ta ma chacuayá' tyu'utsu' ni tsaca ngu' ji'i tyucui liñi ji'i Cristo; ni ngu' judío, ni ngu' xa' tsu' nu si'i ngu' judío laca, ni tsaca ñati tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, ná tso'o tsiya' ti si tyú ngu' ya' nu xña'a. ³³ Lcaa su ndyu'ni na' cña ndube ti' na' ji'i xa' ñati, si caca tso'o cresiya ji'i ngu' lo'o cua'ni na' cña bi'. Si'i na tyacua cha' tso'o ji'i ycu'i ca na', nti' na' cha' caca tso'o cresiya ji'i cua ña'a ca ñati, cha' caja ñi'ya clyaá ngu' ji'i nu cuxi li'.

11

¹ Bi' cha' cui'ya tso'o ma cuentya ña'a cña nu ndu'ni na', lo'o la cui' jua'a cua'ni ma li', cha' ñi'ya laca cña nu ngua'ni Cristo, jua'a laca cña nu ndu'ni na'.

Ñi'ya cua'ni nu ngu' cuna'a lo'o ndyu'u ti'i ngu' lo'o na

² Cu'ma' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'i ma, cha' xcui' ndyi'u ti' ma 'na, lo'o jua'a ndu'ni ma lcaa lo cha' nu ngulu'u na' ji'i ma. ³ Ndi'ya nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma: Ycui' Ndyosi laca loo ji'i Cristo, lo'o jua'a Cristo laca loo ji'i lcaa ñati; la cui' jua'a nu qui'yu laca loo ji'i nu cuna'a. ⁴ Bi' cha' ná tyucua smalyu scua' que ngu' qui'yu ne' laa su ndyu'u ti'i ma; masi hcui' yu lo'o ycu'i Ndyosi, masi cacha' yu sca cha' ji'i Ni ji'i ñati, ná tyucua smalyu hique yu. Loo laca Cristo ji'i yu, bi' cha' ná cua'ni tyucuaa ti' yu ji'i Ni ñi'ya si tyucua smalyu hique yu. ⁵⁻⁶ Pana nu ngu' cuna'a ni, tso'o si sta ngu' payu hique ngu' lo'o ndyu'u ti'i lcaa ngu' ne' laa; masi hcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi, masi cacha' ngu' sca cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ñati, sta ngu' payu hique ngu', cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' cuna'a ji'i clyo'o ngu' ca su ndyu'u

ti'j ngu' li', cha' loo la laca nu qui'yu ji'j nu cuna'a. Nclýa cu'ma quicha' hique nu cuna'a nu ngua sa'a ji'j ngu', cha' ca tyuju'u ti'; la cui' jua'a stu'ba ti laca nu cuna'a nu ná sta payu hique ne' laa. Bi' cha' cu'ma ngu' cuna'a, si ná nti' ma cua'ni tyucuaa ti' ma ji'j nu ngu' qui'yu su ndyu'u ti'j ma lo'o ngu', tso'o la si tacu' ma hique ma li'; ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' ma li'. ⁷ Ná ntsu'u cha' tacu' ngu' qui'yu hique ngu', cha' ycu' Ndyosi ngüiñá ji'j sca nu qui'yu tya clyo; ñi'ya nu ña'a ycu' Ni, jua'a ña'a ngüiñá Ni ji'j nu qui'yu bi'. Pana xa' cha' laca ji'j nu cuna'a, tso'o tsa ña'a nu cuna'a xqui'ya nu qui'yu. ⁸ Clyo ngüiñá ycu' Ndyosi ji'j nu qui'yu, tiya' la li' ngüiñá Ni ji'j nu cuna'a. Tyijya sii' nu qui'yu ngulo Ni cha' ngüiñá Ni ji'j nu cuna'a, si' tyijya nu cuna'a ngulo ycu' Ndyosi lo'o ndya' nu qui'yu; ⁹ bi' cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a nu ngua clyo, si' xqui'ya nu cuna'a ndya' nu qui'yu. ¹⁰ Tso'o la tyacu' hique nu cuna'a lacua, cha' caca cuayá' ti' ngu' cha' ntsu'u nu laca loo ji'j ngu'. Hasta nu xcá ji'j ycu' Ndyosi nde cua' nu ndya'a lo yuu su ndyu'u ti'j ma, lo'o bi' caca cuayá' ti' cha' bi' li', lo'o ña'a ngu' ji'j ngu' cuna'a. ¹¹ Pana juani stu'ba ti ngusñi na cha' ji'j Jesús, masi qui'yu na, masi cuna'a na. Ná caja ñi'ya tyi'j nu qui'yu chalyuu si ná lo'o nu qui'yu. ¹² Chañi cha' xqui'ya nu qui'yu ndya' nu cuna'a tya clyo, pana la cui' jua'a chañi cha' nu cuna'a laca nu ndu'ni cala ji'j nu qui'yu juani; lo'o jua'a ycu' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'ú tyucuaa lo ngu' bi' chalyuu.

¹³ Ycu' ca ma cacha' liñi ma 'na si tso'o nti' ma cha' chcu' sca nu cuna'a lo'o ycu' Ndyosi lo'o ntucua yaala ti hique nu cuna'a bi'. ¹⁴ Nu na ñatj chalyuu na, cua jlo ti' na ñi'ya ña'a quicha' hique na. Jua'a laca cha' ji'na, ntyuju'u tsa ti' na si tonu tsa quicha' hique nu qui'yu. ¹⁵ Si' jua'a nti' na lo'o nu cuna'a, tso'o tsa nti' na si tyucu' quicha' hique nu cuna'a. Cua'ñjo'o quicha' hique ngu' ji'j ngu', cha' ná ca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁶ Si chcu' cuxi ngu' xqui'ya cha' ndyacu' hique ngu', tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi', cha' sca ti cuayá' ndu'ni ya ñi'ya nu ndu'ni lcaa ñatj ji'j Jesucristo lcua ti quichj tyi ngu'.

Cha' cuxi nu ndyaca nu lo'o ndyacu ngu' sij nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na

¹⁷ Chaca cha' nscua na' re, cha' caca cuayá' ti' ma cha' ná ndiya ti' na' cña nu ndyu'ni ma lo'o ndyu'u ti'j ma cha' cacu ma sij nu ngulu'u Jesús ji'na cha' cua'ni na. Cua nscua cha' caca tso'o cresiya ji'j ma li', nu lo'o cacu ma sij bi'; pana xa' ña'a ndyu'ni bi' lo'o ma, ndyu'ni ñu'u bi' ji'j cresiya ji'j ma juani. ¹⁸ Nacu' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni ma su ndyu'u ti'j ma cha' cacu ma sij bi'. Xi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa ma, nacu' ngu'. Cua jlo ti' na' cha' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma si nti'. ¹⁹ Si jua'a ná stu'ba ntsu'u cha' ji'j ma lo'o tya'a ma, chañi tiya' la li' taca ca cuayá' ti' na tilaca nu chañi ca ndaquiya' cha' ji'j Jesús. ²⁰ Pana ná tso'o cha' nga'aa ndu'ni ma sij ñi'ya tya'a sij nu ngulu'u ycu' Jesús ji'na, cha' cua'ni na nu lo'o ndyu'u ti'j ma lo'o tya'a ma li'. ²¹ Lo'o ndyalaa hora cacu ma, li' yala ti ndacu ma sij ji'j ycu' ti ma, ná nda ma tyempo tsiya' ti cacu xa' la tya'a ma; bi' cha' ntsu'u ngu' tya'a ma nu ná ndyiji cacu tso'o, lo'o jua'a ntsu'u xa' la ngu' nu hasta nhca cu'bi ngu', cha' quiñá'a tsa na ngusñi ngu' ndyi'o ngu'. ²² Taca cacu ma co'o ma to' tyi ma si ntyute' tsa ma. Pana ñi'ya nu ndu'ni ma juani, na ndu'ni ñu'u ma ji'j tya'a ndi'j ma, tya'a ngusñi ma cha' ji'j ycu' Ndyosi, ña'a cuayá' nda ma cha' tyuju'u ti' ji'j ngu' ti' tya'a ngusñi ma cha' ji'j Jesús. Ná tyiquee' cua ngua cuayá' ti' ma na laca nu nti' na' chcu' lo'o ma juani, cha' nga'aa ntsu'u cha' tso'o nu caca chcu' lo'o ma tsiya' ti cumentya ji'j cha' bi'.

Sij nu ngulu'u Jesús nu Xu'na na cha' cacu na

²³ Ndi'ya cha' ncluy'u na' jil'i mā, la cui' cha' nu ndyuna na' lo'o nchcui' ñati nu ngua tsa'a jil'i ycu'i' nu Xu'na na tya clyo: La cui' talya nu lo'o ndyujui' ngu' cresiya jil'i Jesús, laja lo'o tya ndi'i ñati bi' lo'o Jesús, li' ndaya' Jesús jil'i xlyá, ²⁴ ndya yu xlyá'be jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na, lo'o li' ngusa'be yu xlyá bi'; li' nacuj Jesús jil'i tya'a ndya'a yu: "Jacu mā xlyá re; ñi'ya nti' cuaña' na', jua'a nti' xlyá re. Cuentya jil'i mā laca cha' nu chcube' na' lo' crusi, bi' cha' tyi'u ti' mā 'na lo'o cacu mā xlyá re", nacuj Jesús jil'i ngu' bi'. ²⁵ Tiya' la li' lo'o cua ndye ngua'ni ngu' sij, li' ndaya' Jesús jil'i vaso; ndi'ya nacuj yu jil'i ngu' li': "Lo'o co'o mā na nu ntsu'u ne' vaso re, li' tyi'u ti' mā cha' tyalú tañi na' xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa ñati, cha' jua'a quiñi cha' jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na' lo'o ngu'. Lo'o co'o mā na re, tyi'u ti' mā 'na li'", nacuj Jesús jil'i ngu'. ²⁶ Bi' cha' lcaa quiya' lo'o cacu mā xlyá bi', lo'o co'o mā na nu ntsu'u ne' vaso bi', ña'a cuayá' nu caa Jesús chaca quiya', liñi culu'u mā jil'i ñati cha' ngujui Jesús lo' crusi xqui'ya na.

Ñi'ya nu nga'a cha' cacu na sij bi'

²⁷ Ndi'ya ndyaca li': ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi, si ná tyucui tyiquee na cacu na co'o na sij jil'i ycu'i' Ni; na ndu'ni cuxi na jil'i ycu'i' nu Xu'na na li', cha' ná ndyi'u tso'o ti' na cha' nda Jesús jil'i tyucui ña'a ycu'i' ca yu ngujui' ca'a ngu' jil'i yu lo' crusi, cuati ndyalú tañi yu lo' crusi lo'o ngujui yu jua'a xqui'ya na. ²⁸ Bi' cha' ntsu'u cha' culacua tso'o ti' na lo'o cacu na sij bi'; li' tyucui tyiquee na cacu na xlyá bi', co'o na na nu ntsu'u ne' vaso bi'. ²⁹ Si ná culacua tso'o ti' na ni cha' laca nu ndacu na jil'i, ni cha' laca nu ndyi'yu na jil'i, li' ntsu'u qui'ya ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi, cha' ná ndyi'u ti' na jil'i ycu'i' Jesús, lo'o jua'a ná ntsu'u ti' na jil'i tya'a na nu stu'ba ndyu'ni tlyu na jil'i Ni. ³⁰ Bi' cha' quiña'a tsa cu'mā nchca quicha mā, lo'o jua'a nchca ñu'u ti' mā, lo'o jua'a ntsu'u cu'mā nu ndyiji tsiya' ti; ³¹ pana si culacua tso'o ti' na tya clyo lo'o cacu na sij bi', ná ntsu'u cha' ca tyaala Ni ji'na jua'a li'. ³² Nchca tyaala Ni ji'na juani, lo'o jua'a nchcube' Ni ji'na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na, cha' tiya' la lo'o cua ndye chalyuu ná tsa na ca bilyaa lo'o ñati nu ná ndaquiya' jil'i Ni tsiya' ti.

³³ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, tyi'u ti' mā cha' bi' lo'o tyu'u ti'i mā cha' cua'ni mā sij bi'; jatyā mā xi jil'i tya'a mā cha' stu'ba ti xana cacu mā lo'o lcaa tya'a mā. ³⁴ Si ntsu'u mā nu ntyute' mā, jacu mā tyaja to' tyi ti mā clyo. Lo'o li' nga'aa cua'ni cuxi mā lo'o tyu'u ti'i mā, li' ná ntsu'u cha' caca tyaala Ni jil'i mā. Lo'o caa na', taca quiñi nu xa' la cha' bi' ji'na lo'o cu'mā li'.

12

Cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cha' caca cua'ni sa scaa na

¹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ntsu'u sca cha' nu nti' na' cha' caca cuayá' ti' mā cuentya jil'i cña nu caca jil'i sa scaa na xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi.

² Cua jlo ti' mā ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nu lo'o bilya cuna mā cha' jil'i Jesús; na nguñilo'o lcu'i' jo'ó jil'i mā, jo'ó nu cu'u ti, cha' jlyā ti' mā lcuā ti lo cha' nu ntsu'u jil'i jo'ó bi'. ³ Bi' cha' nti' tsa na' cha' caca cuayá' ti' mā cha' re. Si'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' ñacu'i' ngu': "Cuiñaja laca nu Jesús bi'". Ná taca ñacu'i' ngu' jua'a xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi. Lo'o ñacu'i' ngu': "Xu'na na laca Jesús", Xtyi'i ycu'i' Ndyosi laca nu ndu'ni cha' ñacu'i' ngu' jua'a li'.

⁴ Tyuu lo cha' nda ycu'i' Ndyosi ji'na cha' caca cua'ni na sca cña jil'i Ni, pana sca ti Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a xa' ña'a cña ndyu'ni sa scaa na, pana cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi ndyu'ni lcaa na

cña bi'. ⁶ Masi ná stu'ba ndyu'ni lcaa na, pana sca ti ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' taca cua'ni na cña bi', ca ta'a na. ⁷ Ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o na cha' taca cua'ni lcaa na sca cña cuentya ji'i ycu'i' Ni, ca ta'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús; bi' laca sca lo cña nu xtyucua ji'i ca ta'a na, lo'o jua'a xqui'ya cha' bi' cua jlo ti na cha' cua ntsu'u Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'na. ⁸ Ndi'ya laca cña nu taca cua'ni na xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ndyosi: ntsu'u ngu' nu ndacha' liñi ñi'ya nu ngua ji'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa nclyu'u tyucuii cha' xñi na cha' ji'i ycu'i' Ndyosi; ⁹ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu tso'o tsa jlya ti' ji'i ycu'i' Ndyosi; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'i Jesús; ¹⁰ lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i ndu'ni xa' la cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi, cña nu ná nchca cua'ni ñati nquicha'; cuati ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i ndacha' ji'i ñati sca cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' bi'; cuati jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ti' ni cña ndu'ni sa scaa ngu', si cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni ngu' cña, si si'i cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni ngu' cña; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu nchca ji'i nchcu'i' cha' cña ji'i xa' la ñati; jua'a tya ntsu'u xa' la ngu' nu nchca ji'i xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati ni cha' nda ngu' bi' li'. ¹¹ Sca ti Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' nchca ji'i ñati cua'ni lcaa cña bi'; bi' laca nu nda sca lo cña cua'ni sa scaa na, ñi'ya nu ntsu'u tyiquee Ni cha' caca ji'na.

Sca ti ñati laca na lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

¹² Nu ycu'i' na ni, sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' scaa na. La cui' jua'a laca lo'o ña'a taju tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo; sca ti taju ñati laca na, masi xa' ca ña'a ndu'ni sa scaa na. ¹³ Ca ta'a na, masi ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca na, masi msu nu ngüi'ya ñati, masi msu nu ndi' tso'o ti laca na, na cua ntyucuatya na chacuayá' ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi; cua ndyanu Xtyi'i ycu'i' Ndyosi bi' ne' cresiya ji'i sa scaa na, cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o lcaa ti tya'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo.

¹⁴ Tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na nu nxyucua ji'na nu lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu, si'i sca ti tyijya nu ndulo la ji'na. ¹⁵ Si ndi'ya chcu'i' quiya' na lo'o na: "Si'i ya' nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacu' bi'. ¿Ñi'ya ñacu' ta na? Pana ná nchca xuu bi', ca ña'a ngalya bi' ji'i tyucui ña'a na. ¹⁶ Lo'o li' si ndi'ya ñacu' jyaca na ji'na: "Si'i cloo nu'u laca na', bi' cha' ná ntsu'u cha' jna' lo'o nu'u", ñacu' bi'. ¿Ñi'ya ñacu' ta na? Pana ná nchca xuu bi', na ca ña'a ngalya bi' ji'i tyucui ña'a na. ¹⁷ Ná ntsu'u su cuna na li', si xcui' cloo na laca tyucui ña'a na. ¿Ñi'ya caca cui' na sca na si xcui' jyaca na laca tyucui ña'a na? ¹⁸ Na cua ngusta se'i ti ycu'i' Ndyosi scaa tyijya laja cuaña' na, cha' ñi'ya nu ndiya ti' Ni, jua'a ngüiña Ni ji'na. ¹⁹ Ná laca na sca ñati si sa yu'be ti na; ²⁰ pana jua'a laca cha' ji'na cha' sca ti ñati laca sca na, masi tyuu tsa tya'a tyijya ntsu'u laja cuaña' na.

²¹ Ná ca ñacu' cloo na ji'i ya' na: "Ná cua'nijo'o nu'u 'na". Lo'o jua'a ná ca ñacu' scau' hique na ji'i quiya' na: "Ná ntsu'u su cua'nijo'o nu'u 'na". ²² Masi nti' na cha' xti la cña ndu'ni sca lo tyijya na, bi' laca nu lye la ndulo ji'na; ²³ lo'o jua'a lacu' na ste' cha' nti' na cha' ná tso'o ña'a xa' la se'i laja cuaña' na. Sca se'i su tacati ji'na, nu ntyuju'u ti' na si ña'a ngu' ji'i, lcaa hora ndyacu' late' lo se'i bi'; ²⁴ pana xa' la se'i laja cuaña' na, nda na chacuayá' masi ná taju late' lo bi'. Jua'a ngüiña ycu'i' Ndyosi ji'i tyucui ña'a na, cha' la cui' se'i laja cuaña' na nu ná ña'a ngu' ji'i, bi' laca nu tacati la cuentya ji'na. ²⁵ Pana stu'ba ti ndu'ni lcaa tyijya laja cuaña' na cña, stu'ba ti cha' ji'i sca tyijya na su ngalya lo'o xi xa' la tyijya na. ²⁶ Lo'o quicha xi sca tyijya na, tyucui ña'a na ti'i li'; lo'o

ndaca'a na ji'i sca tyijya na, tyucui ña'a na tso'o nti' na li'. (La cui' jua'a laca ma, tyucui ña'a tsaca taju cu'ma nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo).

²⁷ Ca ta'a cu'ma lacua, stu'ba cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo scaa quichi; lo'o jua'a sa scaa ma laca ma ñati ji'i Cristo. ²⁸ Tso'o tsa ngusubi ycai' Ndyosi ji'i ñati nu caca cña ji'i laja lcaa tya'a ñati nu cua ngusñi cha' ji'i Cristo scaa quichi: clyo ngusubi Ni ji'i ñati nu ndya'a xa' quichi tyijyu' la cha' chcu' ngu' cha' ji'i Jesús lo'o ngu' quichi bi'; li' ngusubi Ni ji'i ñati nu ndacha' ji'i tya'a ngu' sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu liñi tsa nclyu'u cha' ji'i Jesús ji'i tya'a ngu'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu ndu'ni cha' tlyu chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi, cña nu ná nhca cua'ni ñati nguicha'; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nhca ji'i cua'ni cha' tyaca tso'o nu quicha chacuayá' ji'i Jesús; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu nhca ji'i xtyucua ji'i tya'a ngu' lo'o cua ña'a ca lo cña; lo'o jua'a ntsu'u ñati nu laca cña cuentya ji'i tya'a ngu', ntsu'u ñati nu nhca chcu' cha'cña ji'i xa' la ñati. Laja ñati ji'i Ni, nsubi ycu' Ndyosi ji'i ngu' nu caca lcaa lo cña bi'. ²⁹ Pana ná lcaa na ndya'a na tyijyu' cha' chcu' na cha' ji'i Jesús lo'o xa' ñati, ni ná lcaa na nhca ji'na cacha' na sca cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati; jua'a cua laca ti na taca culu'u liñi na cha' ji'i Jesús ji'i ñati, cua laca ti na nhca cua'ni na cha' tlyu cuentya ji'i ycu' Ndyosi; ³⁰ jua'a ná lcaa na nda Jesús chacuayá' ji'na cha' cua'ni na cha' tyaca tso'o nu quicha; la cui' jua'a ná lcaa na nhcu' na cha'cña ji'i xa' la ñati, ni ná lcaa na nhca xtyacui na cha' bi', cha' caca cuayá' ti' xa' ñati ni cha' nda ngu' tya'a na lo'o ngu' li'. ³¹ Bi' cha' nga'a cha' jña ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' caca cua'ni la ma cña, cha' caca xtyucua ma ji'i xa' la ngu' tya'a ma. Lo'o jua'a tya ntsu'u chaca cha' nu ndulo la ji'i ma, nu bilya culu'u na' ji'i ma; bi' laca cha' nu culu'u na' ji'i ma juani.

13

Tso'o si ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹ Ná ndu'ni cha' masi nhca tsa chcu' na lcaa lo cha'cña ji'i ñati chalyuu, masi cha'cña ji'i xca nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi nde cua chcu' na; si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ná sca cha' tso'o ntsu'u tyiquee na li'. Laca na ñi'ya nti' sca sniquiji nu ntyiji' na ji'i jua'a ti, jua'a laca na ñi'ya laca sca cui'chcua nu lye tsa nclyatu'u na ji'i; ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'na li'. ² Ná ndu'ni cha' masi cacha' na lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. Ná ndu'ni cha' masi jlo' ti na lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi, masi tso'o tsa nhca cuayá' ti' na sca cha' nu ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ñati nu ngua sa'ni la; ná sca na laca na cuentya ji'i ycu' Ndyosi si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. La cui' ti masi jly tsa ti' na ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya nti' si caca cuityi na ji'i sca ca'ya cua, pana si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, ná sca na laca na li'. ³ La cui' ti ná sca na laca na masi tacha na lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na ji'i ñati, si ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ngu' bi' li'. Ná ndu'ni cha' masi cua'ni lya' ti' ngu' ji'na, masi su'ba ngu' ji'na lo quii' cha' cajaa na xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Jesús, si la cui' tyempo bi' ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, ná sca cha' laca na. Si'i na tso'o la na si ná ndu'ni na jua'a.

⁴ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu' li', cua'ni tya'na ti' na ji'i ngu' li'; si'i na tyiji ti' na cha' ji'i ngu' li', si'i na chcu' tyucuaa ti' na lo'o ngu', ni si'i na cua'ni tyixi na lo'o ngu' li'. ⁵ Si chañi cha' bi', ná cua'ni suba' na lo'o ngu', si'i xcui' cha' ji'na ti tya'a tyiquee na, ni ná ca ñasi' na ji'i ngu' lu'ba ti. Ntsu'u cha' clyu' ti' ji'na lo'o ngu', si chañi cha' ntsu'u

tyiquee na ña'a na ji'i ngu'. ⁶ La cui' jua'a si'i na chaa ti' na lo'o ndyacia sca qui'ya ji'i ngu', tso'o la nti' na si xñi ngu' bi' sca cha' liñi. ⁷ Si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati, talo tyiquee na ji'i ngu', masi cua ña'a ca cha' cuxi cua'ni ñati bi'; jlya ti' na cua ña'a ca cha' tso'o, ndu ti' na cha' tso'o la caca cha' nde loo la, masi ná jlo ti' na; jua'a tyiquee' talo na lo'o cua ña'a ca cha' nu ndyaca ji'na.

⁸ Nde loo la ná ntsu'u cha' tye cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. Nde loo la tyalaa tyempo nu lo'o nga'aa ndu'ni cha' tya chcu' la ycu' Ndyosi lo'o na nde chalyuu, nga'aa ndu'ni cha' chcu' la na cha'cña ji'i xa' ñati, ni nga'aa ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i ycu' Ndyosi ca lo'o caca tyempo bi'; pana ná tye chca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ñati. ⁹ Juani bilya caca cuayá' ti' na lcaa cha' ji'i Ni, ná caja ñi'ya chcu' na lcaa ca cha' nu ntsu'u tyiquee Ni; ¹⁰ pana nde loo la li', lo'o cua'ni ycu' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha', li' nga'aa tyi'u ti' na nu xca ti cha' nu nchca cuayá' ti' na juani.

¹¹ Lo'o tya sube na ni, xcui' cña nu ndu'ni nu sube ngua'ni na; ñi'ya nu nclacua ti' sca nu sube, jua'a nchcu' na li', jua'a ngua'ya cha' hique na, jua'a ngulacua ti' na. Pana lo'o nguluu na, li' nga'aa nclacua ti' na ñi'ya nu nclacua ti' nu sube. ¹² Jua'a laca cha' ji'na su ndi'j na chalyuu; juani nguxa' ti ndyiji sca cha' ji'i ycu' Ndyosi ji'na, si'i tsa liñi ti nduna na cha' bi'. Ñi'ya nti' si ña'a na ji'i ycu' ca na lo sca cuanaa, tsa lyiji ti ña'a na ji'na; pana nde loo la, li' caca cuayá' tso'o ti' na lcaa cha' bi'. Cua laca ti cha' jlo ti' na juani, pana nde loo la ta na cuentya ji'i lcaa lo cha'; li' tyuloo na ji'i ycu' Ndyosi ñi'ya ndyuloo Ni ji'na. ¹³ Bi' cha' lacua, lcaa tyempo ndu'ni cha' tyi'u ti' na ji'i ycu' Ndyosi, lcaa tyempo ndu'ni cha' tu ti' na cha' caca tso'o la ji'na ca nde loo la, lo'o jua'a tyucu' tyempo ndu'ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Bi' laca cña nu ndulo la cha' cua'ni na, cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

14

¿Ha chcu' na cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi?

¹ Cua'ni ma cha' xcui' tso'o tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma lacua. Lo'o jua'a jña ma chacuayá' ji'i ycu' Ndyosi cha' taca cua'ni ma la cui' cña nu nda Xtyi' ycu' Ni ji'na. Pana lo'o chaca cña ntsu'u nu ndulo tsa ji'i ma, cha' ca tsa'a ma ta ma cha' lo'o ñati, lcaa ña'a cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi cha' ta Ni lo'o ngu' bi'. ² Sca ñati nu nchcu' cha'cña ji'i xa' ñati laja lo'o ndyu'u ti'i ti ma ni, si'i lo'o cu'ma nchcu' yu, cha' ná nchca cuayá' ti' ma ni cha' nda yu; sca ti lo'o ycu' Ndyosi nchcu' yu bi', cha' Xtyi' ycu' Ndyosi ndu'ni cha' ta yu sca cha' nu ná nga'a cha' cuna ngu' tya'a ma. ³ Xa' la ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu nda Ni lo'o ngu', lo'o cu'ma nchcu' ñati bi'. Taca xtyucua ngu' bi' ji'i ma cha' taquiya' tso'o la ma cha' ji'i Ni, taca cua'ni ngu' cha' tyatí la tyiquee ma ji'i cha' bi'; jua'a taca cua'ni ngu' cha' tyi'i ti tyiquee ma li'. ⁴ Tso'o tsa cuentya ji'i ycu' ca ngu' nu nchca nchcu' cha'cña ji'i xa' ñati, cha' ndyatí la ti' tyiquee ycu' ca ngu' ji'i ycu' Ndyosi; pana tso'o la ndu'ni ñati nu ndacha' liñi sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ñati bi' ji'i tya'a ngu', cha' ndu'ni ngu' cha' tyatí la ti' tyiquee lcaa ngu' tya'a ndu'ni tlyu ma ji'i ycu' Ndyosi.

⁵ Jua'a na', tso'o nti' na' si lcaa cu'ma caca chcu' ma cha'cña ji'i xa' ñati; pana cña nu ndulo la cha' ji'i ma laca si ta ma cha' lo'o tya'a ma, la cui' cha' nu cua nti' ycu' Ndyosi chcu' Ni lo'o ma. Tso'o la si jua'a taca ta ma cha' lo'o tya'a ma; ná ntsu'u cha' chcu' ma cha'cña ji'i xa' ñati li', sca ti ca si ntsu'u chaca ngu' nu taca ji'i xtyacui cha' bi' cha' caca cuayá' ti' tya'a ndyu'u ti'i ma. Li' tso'o la tyatí ti' tyiquee ngu' tya'a ma. ⁶ Lo'o tyalaa na' su ndi'j ma, si'i na ntyucua na' ji'i ma si xcui' cha'cña ji'i xa' ñati chcu' na' lo'o ma; taca xtyucua

na' ji'i mā sca ti si caja sca cha' 'na, sca cha' nu cua nti' ycu'i Ndyosi ta Ni lo'o mā. Sca ti si culu'u lifi na' ji'i mā cha' ca tsa'a tso'o la mā cha' ji'i Ni, jua'a taca xtyucua na' ji'i mā li'.

⁷ Cua ña'a ca chcu'a musca, masi cui'chcu'a, masi rube, nga'a cha' cula'a tso'o na ji'i cha' cua tso'o ngu' ni jii laca nu nda'ni bi'. ⁸ Jua'a sendaru ni, ná tsa'a ngu' cusu'u si ná cañi cui' cula'a cui'chcu'a nu xi'yane ji'i ngu'. ⁹ La cui' jua'a laca lo'o cu'ma, ná caca cuayá' ti' ngu' ni cha' nti' mā ta mā lo'o ngu' si ná lifi chcu'i' mā cha'cña ji'i ngu' lo'o ngu'; lo'o cui'i ti nchcu'i' mā si ná nchcu'i' mā cha'cña jua'a. ¹⁰ Chañi cha' quiña'a tsa lo cha'cña nchcu'i' ñati chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u scaa lo ñati nu nduna sca lo cha'cña. ¹¹ Pana si ná nduna na sca cha' nu nchcu'i' sca ñati slo na, li' culacua ti' na cha' ngu' xta laca yu; ná ntsu'u cha' ji'na lo'o yu bi' li', masi tya'a quich'i tyi na laca yu. ¹² Cua jlo ti' na' cha' nti' tsa mā cha' caca cua'ni mā cua ña'a ca cña nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ji'na; bi' cha' jña la mā chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' taca ji'i mā cua'ni mā lca lo cña tso'o, cua ña'a ca cña nu xtyucua ji'i ngu' tya'a ngusñi mā cha' ji'i Jesús ca bi', cha' tyat'i la ti' tyiquee ngu'.

¹³ Tso'o lacua, si nchca chcu'i' na cha'cña ji'i xa' la ñati, pana tso'o la si jña na chacuayá' ji'i ycu'i' Ndyosi cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na lo'o ngu'. ¹⁴ Ndi'ya ndyaca si cha'cña ji'i xa' ñati chcu'i' na nu lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi: Chañi cha' ne' cresiya ji'na nchcu'i' na lo'o Ni tu'ni, pana ni ycu'i' na, ná nchca cuayá' ti' na ni cha' nda na. ¹⁵ Ndi'ya cua'ni na lo'o cua'ni tlyu na ji'i Ni lacua: Taca chcu'i' na lo'o Ni cha' ji'na ti, sca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, pana nga'a cha' caca cuayá' ti' na ni cha' nda na slo ngu' tya'a na; la cui' jua'a nu lo'o cula tu'ba na jii ji'i ycu'i' Ndyosi, cula tu'ba na cha' ji'na ti tu'ni, pana lo'o ndu'ni cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcu'i' jii bi'. ¹⁶ Si ná cua'ni na jua'a, li' ná caja ñi'ya ñacu'i' ngu' cha': "Jua'a caca cha' lacua", lo'o ndye nchcu'i' na li'. Cua ña'a ca ñati nu ndi'i slo na ni, si cha' ji'na ti laca cha' nu chcu'i' na lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi, nga'aa caja ñi'ya chcu'i' ngu' li', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' ni cha' nda na, masi tso'o tsa ta na xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi. ¹⁷ Ná tyiquee' tso'o tsa nchcu'i' na lo'o Ni, pana cha' nu nchcu'i' na bi' ná xtyucua ji'i xa' la ngu' tya'a na tsiya' ti. ¹⁸ Tso'o tsa nti' na' ña'aa ji'i ycu'i' Ndyosi cha' nchca 'na nchcu'i' na' cha'cña ji'i xa' la ñati; nchca la jna', xti la cha' nchca ji'i cu'ma, nti' na'. ¹⁹ Pana nu lo'o ndyu'u ti'i mā na cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i' Ndyosi, nti' na' cha' tso'o la si chcu'i' na' lo'o mā sca tucua ti si'yu cha' nu nchca cuayá' ti' mā cha' ca tsa'a la mā li'; ná ndulo cha' ji'i mā masi chcu'i' na' tii mil tya'a si'yu cha' nu nchcu'i' xa' ñati nu ná nduna mā ji'i tsiya' ti, ná sca cha' laca bi'.

²⁰ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, tso'o la si ná jlo ti' mā tsiya' ti na ca laca sca cha' cuxi; ñi'ya laca nu sube, jua'a caca mā cha' ná jlo ti' ngu' sube cha' bi'. Pana nga'aa culacua ti' mā ñi'ya nu nclacua ti' nu sube; juani culacua tso'o ti' mā, ñi'ya nclacua ti' ngu' cusu'. ²¹ Ndi'ya cha' nda quityi cusu': "Chcu'i' na' lo'o ñati re", nacui' ycu'i' Ndyosi, "ta na' ji'i xa' ñati ca xa' nasiyu tyijyu' la cha' caa ngu' chcu'i' lo'o ngu' re; pana masi cua'ni na' jua'a, ná xñi ngu' re cha' 'na". Jua'a nacui' ycu'i' Ndyosi nu Xu'na na. ²² Ntsu'u quiyu' nu ndu'ni Ni cha' caca chcu'i' ngu' cha'cña ji'i xa' ñati cha' cube ti' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Ni. Ná ntsu'u cha' caca jua'a xqui'ya ngu' nu cua ngusñi cha' ji'i ycu'i' Ni; pana lo'o ta na sca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati, bi' laca cuentya ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, si'i cuentya ji'i ñati nu bilya xñi cha' bi'. ²³ Ná tyiquee' tyalaa xi xa' la ñati ca su ndyu'u ti'i mā, ngu' nu bilya xñi cha' ji'i Jesús, jua'a ngu' nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu mā ji'i ycu'i' Ndyosi laca ngu'. Si tyalaa ngu' bi' su ndyu'u ti'i mā tsa tlyu ti, lo'o li' ña'a ngu' ji'i mā cha' xcui'

cha'cña jil'i xa' ñati' nchcui' ma, li' ñacui' ngu' bi' cha' cua ngua loco ma. ²⁴ Xa' ña'a caca si xcui' cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o ma laca cha' nu chcui' ma lo'o tya'a ma; nu lo'o tyalaa ngu' su ndyu'u ti'i ma, si ngu' nu bilya xñi cha' jil'i Jesús, nu si'i tya'a ndyu'ni tlyu ma jil'i ycu'i' Ndyosi laca ngu', li' ca tyu'u'u ti' ngu' bi' jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', nu lo'o cuna ngu' cha' nu nchcui' ma. Li' caca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi tsa laca ycu'i' ngu', ²⁵ ycu'i' ca ti ngu' caca cuayá' ti' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u yacu' ti ne' cresiya jil'i ngu'. Lo'o jua'a tyatu sti' ngu' li' cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi, ñacui' ngu' cha' chañi cha' ndi'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o cu'ma.

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i na cha' cua'ni tlyu na jil'i ycu'i' Ndyosi

²⁶ Cu'ma tya'a agusñi na cha' jil'i Jesús, ndi'ya cua'ni ma nu lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma: Tyatu tsaca ma cha' cacha' ni jil'i caca nu cula tu'ba ma cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi; cuati tyatu chaca nu culu'u cha' jil'i ycu'i' Ni jil'i tya'a ma; lo'o li' chcui' tsaca ngu' sca cha' nu nti' Ni ta Ni lo'o ma; lo'o jua'a taca ta ma xi cha' lo'o cha'cña jil'i xa' ñati, si lo'o nchca jil'i ma xtyacui ma cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ñati' nu nga'a ca ndacua. Lcaa ña'a nu cua'ni ma ntsu'u cha' tyati' la ti' tyiquee lcaa ñati' tya'a ndyu'u ti'i ma. ²⁷ Nu lo'o chcui' ma cha'cña jil'i xa' ñati' ni, li' tso'o masi tucua sna tya'a ti ma chcui' ma, sa scaa ti ma chcui' ma li'. Cuayá' tsa jua ti ngu'. Lo'o jua'a nga'a cha' caja sca nu xtyacui cha' bi', cha' caca cuayá' ti' lcaa ma; ²⁸ pana si ná caja sca nu xtyacui cha' bi', li' tso'o la masi ná chcui' ma cha'cña jil'i xa' ñati' laja lo'o ndyu'u ti'i ma. Sca ti tso'o si chcui' ma cha'cña bi' ca su ntucua ma ycu'i' ti ma. Sca ti ycu'i' Ndyosi caca cuayá' ti' cha' bi' li'. ²⁹ Lo'o chcui' ma sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ngu' tya'a ma ni, li' chcui' tucua sna tya'a ti ma; nu xa' la ñati' tya'a ndi'i ma ca ndacua, culacua ti' ma si liñi ca ndyu'u cha' nu nchcui' tya'a ma. ³⁰ Lo'o li' si ta Ni sca cha' lo'o chaca ñati' nu nga'a lo'o ma ca ndacua, tso'o la si cua'a ma jil'i nu nchcui' clyo, cha' xutacui cha' nu nchcui' yu. ³¹ Lcaa tya'a ma nu cua ngujui sca cha' jil'i ma, sca cha' nu cua nti' Ni ta Ni lo'o ma, tso'o si chcui' sa scaa ma li' lacua, cha' ca tsa'a ma ca ta'a ma cha' bi', lo'o li' caca tlyu la tyiquee ma. ³² Cu'ma nu nchcui' lo'o ngu' sca cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o ma, ycu'i' ca ma nga'a cha' cua'a ma jil'i ycu'i' ma, cha' ná tyeje tacui ma chacuayá' jil'i scaa ma. ³³ Nti' Ni cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a na lo'o tyu'u ti'i na, ná tso'o nti' Ni si lye tsa nguixa' nu ndu'ni na.

Ndi'ya ndu'ni ca ta'a ngu' tya'a agusñi na cha' jil'i Jesús scaa quich'i, nu lo'o ndyu'u ti'i ngu': ³⁴ Ná nda ngu' chacuayá' chcui' ngu' cuna'a ca su ndyu'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi; nga'a cha' tucua nu cuna'a cha' nu nchcui' nu qui'yu, cha' jua'a cña ngulo Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu'. ³⁵ Ca toni'i taca xcuanu nu cuna'a jil'i clyo'o si ntsu'u sca cha' nu nti' ngu' cha' caca cuayá' ti' ngu'. Si'i cha' tso'o laca si chcui' sca nu cuna'a laja su ndyu'u ti'i ngu'.

³⁶ Nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' si'i cu'ma laca nu yaa nchcui' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi nu ngua su clyo, ni si'i ngu' tya'a quich'i tyi ti ma nu cua ndyuna cha' bi' tya clyo. ³⁷ ¿Ha ntsu'u chacuayá' jil'i ma cha' chcui' ma cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' nti' ma? ¿Ha jil'i cu'ma ti cua nda Ni Xtyi'i ycu'i' Ni cha' cua'ni ma cña jil'i Ni? Cua'a jyaca ma lacua; cña nu nclyo na' jil'i ma lo'o nscua na' quityi re, chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi laca cña bi', ³⁸ bi' cha' ná tucua ma cha' jil'i ñati' nu ná ntaja'a taquiyi' jil'i cha' re.

³⁹ Jua'a caca lacua, cu'ma tya'a agusñi na cha' jil'i Jesús, jña ma chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi cha' caca chcui' ma lcaa cha' jil'i Ni nu cua nti' Ni cha' ta Ni lo'o ñati. La cui' jua'a tso'o laca si ná cua'a ma jil'i ñati' nu nchcui' cha'cña jil'i

xa' ñati. ⁴⁰Tsa bi' ti cha', xcui' tso'o ti cua'ni ma lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma; liñi ti cua'ni ma, ñi'ya nu nga'a cha' caca.

15

Cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya'

¹Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cua nti' na' cha' tyi'u ti' ma ji'i cha' nu cua ndacha' na' ji'i ma tya clyo, cha' ndu'ni lyaá ycu'i Jesús ji'na ji'i nu cuxi; bi' laca cha' nu cua ndyuna ma tya clyo, lo'o juani cua ndyanu tso'o ti cha' bi' ne' cresiya ji'i ma. ²Xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesús lo'o ma, bi' cha' ngulaá ma ji'i nu cuxi; lo'o juani tya nga'a cha' taquiya' tso'o ma ji'i cha' bi', cha' ná ngusñi ma ji'i cha' bi' cha' culiji yu'u cha' bi' jua'a ti.

³Tya clyo cua ndacha' na' ji'i ma lcaa cha' ji'i Jesucristo nu cua ngulu'u ngu' 'na. Ndi'ya ngulu'u na' ji'i ma, cha' ngujuii Cristo lo crusi cha' cuiyi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na; la cui' ñi'ya nu cua nscua lo quityi cusu' cha' caca ji'i Cristo, jua'a ngua. ⁴Li' nguxatsi' ngu' ji'i jyo'o bi' ne' cuaá; pana lo'o ndu'u scua sna tsa, li' ndyu'ú yu chaca quiya'. Cua ndacha' liñi quityi cusu' tya clyo la cha' jua'a caca ji'i nu Cristo bi'. ⁵Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Pedro, lo'o jua'a ji'i ca ta'a tii chaca ngu' nu ngua tsa'a ji'i tya clyo. ⁶Tiya' la li' ngulu'u loo Jesús ji'i tyuu tsa tya'a ñati, nteje tacui ca'yu siyento tya'a ñati nu ndi'i se'i ti li'. Lo'o ña'a ti tya tyuu tya'a ngu' bi' tya lu'u ngu', masi ntsu'u xi ngu' bi' nu cua ngujuii. ⁷Lo'o li' ngulu'u loo Jesús ji'i Jacobo, lo'o jua'a ji'i lcaa tya'a ngu' nu ndya'a nchcui' cha' ji'i Jesús lo'o ñati tyijyu' la.

⁸Su cua ndye li', lo'o 'na ngulu'u loo Ni 'na, masi ná ntsu'u cha' cua'ni Ni lo'o na' jua'a. Laca na' ñi'ya si laca sca cubi' nu ngula cuañi' ti, cha' ná lo'o na' nguta'a na' lo'o ñati nu ngua tsa'a tya clyo. ⁹Ná tso'o na' tsiya' ti nti' na', masi ngusubi Ni 'na cha' saña na' cha' ji'i Jesús ca xa' quichi tyijyu', cha' ntsu'u xa' la ngu' tya'a ya nu nchca la ji'i ngu' cua'ni ngu' cña bi'. Ná stu'ba na' lo'o ngu' bi', cha' tya tsubi' la lya' tsa ti' na' ji'i lcaa ñati ji'i Jesucristo. ¹⁰Pana tya'na ti' ycu'i Ndyosi, bi' cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jna'; jua'a ngua'ni Ni cha' ndya'a na' cña ji'i Ni li'. Ni si'i na nguliji yu'u cha' bi' jua'a ti lo'o ngua'ni Ni cha' tso'o lo'o na'; masi lo'o nu xa' la ngu' tya'a ya ndyu'ni ngu' la cui' cña nu ndyu'ni na', pana tlyu la cña ntsu'u jna' que ngu' bi'. Si'i na nchca tsa 'na, pana ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni lo'o na' cha' caca chcu'i na' lo'o ñati, cha' tso'o ti ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹¹Lo'o juani ná ndu'ni cha' jna' tilaca laca nu nchcui' lo'o ma, masi nchcui' na', masi nchcui' xa' la ñati; sca ti cuayá' nchcui' lcaa ya lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ñati, la cui' ti cha' nu cua ngusñi ma.

Tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'

¹²Chañi laca cha' nu nda ya lo'o cu'ma, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ¿Ni cha' laca lacua nchcui' xi ñati tya'a cu'ma cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'? ¹³Si chañi laca cha' nga'aa ntsu'u cha' tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu', ni ycu'i Cristo ná ndyu'ú yu lo'o cua ngujuii yu lacua. ¹⁴Na ñilo'o ngu' ji'na si jua'a, ni ná caja cha' nu ta ya lo'o ma li', si cha' cuiñi laca cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Jua'a ná caja cha' ji'i Jesús nu xñi ma si chañi cha' nga'aa ndyu'ú yu bi'. ¹⁵La cui' ti ngu' cuiñi laca ya cuentya ji'i ycu'i Ndyosi si ná ngua jua'a. Cua nchcui' ya tya clyo cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi; pana ná ngua cua'ni ycu'i Ndyosi jua'a lo'o Jesús, si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya' lo'o cua ngujuii ngu'. ¹⁶Ná chañi cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuii yu si nga'aa caca tyu'ú ñati chaca quiya'. ¹⁷La cui' ti ná ntsu'u

cha' xñi mā cha' ji'j Jesús si jua'a ngua, cha' ná ndyu'ú yu chaca quiya' li', ña'a ti tya ntsu'u qui'ya chu' mā lacua. ¹⁸ Lo'o jua'a lcaa jyo'o cusu' nu ngusñi cha' ji'j Cristo tya tsubi' la, cua nguna' cha' ji'j ngu' bi' si jua'a. ¹⁹ Tso'o tsa cha' si' i sca ti nde chalyuu su ndu' ti' na ji'j Cristo cha' ña'a na ji'j. Si nde chalyuu ti xyucua Cristo ji'na, xñi'j tsa ti' na caca na su ndi'j na li'; xñi'j la ti' na caca na que lcaa ngu', nti' na'. Pana ná ndyaca jua'a lo'o na, cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'.

²⁰ Chañi tsa cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya' lacua. Lo'o ca tiya' la, li' tyu'ú quiña'a la ñati' chaca quiya', lcaa ñati' nu ntsu'u cha' ji'j ngu' lo'o Cristo; tyu'ú jyo'o su ntsiya nguatsi' nquicha', xa' tyu'ú ngu' chaca quiya', li' tsa ngu' tyi'j ngu' lo'o Cristo. Pana juani cua yala la ndyu'ú Cristo chaca quiya' cha' ta na cuentya ñi'ya caca cha' bi'. ²¹ Xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'j sca ti ñati', bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na; la cui' jua'a sca ñati' ngua nu ngua'ni cha' tyu'ú na chaca quiya', masi cua ngujui na. ²² Adán naa ñati' nu ngutu'u tucua chalyuu clyo, lo'o lcaa na laca na ñati' nu ngutu'ú ji'j jyo'o Adán tiya' la, bi' cha' ntsu'u cha' ndyijii na nde chalyuu. Cristo laca nu ñati' nu ndyu'ú chaca quiya' bi', xqui'ya bi' taca tyu'ú na chaca quiya' si ntsu'u cha' ji'na lo'o nu Cristo bi'. ²³ Ntsu'u ñi'ya caca cha' re: tya clyo cua ndyu'ú ycu' Cristo chaca quiya'; tiya' la lo'o tyalaa tsā nu caa Cristo chaca quiya', li' tyu'ú na, lcaa na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ni; ²⁴ li' tye chalyuu. Cua'ni tye Cristo ji'j lcaa nu laca loo, ji'j lcaa ngu' tisiya, ji'j lcau ti ña'a ñati' nu nxuu' tya'a lo'o ycu' Ndyosi. Li' chaca quiya' tya Jesús lcaa chacuayá' nu cua nda ycu' Ndyosi ji'j tya clyo, cha' caca Ni loo ji'j lcau ti lo ñati' li'. ²⁵ Ndi'ya ndyaca cha': Juani tya ntsu'u chacuayá' culo Jesús cña ji'j lcaa ñati', ña'a cuayá' cua'ni tye ycu' Ndyosi ji'j lcaa ñati' nu nxuu' tya'a lo'o Jesús. ²⁶ Lo'o cua ndye lcaa cha', li' cua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati'. ²⁷ Pana juani ti cua nda ycu' Ndyosi Sti yu lcaa chacuayá' ji'j Sñi' Ni, cha' caca Cristo loo ji'j lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu. Nu lo'o nacuj' quityi cha' lcaa na tsiya' ti caca cuentya ji'j Cristo, cua jlo ti' na cha' ná lo'o ji'j ycu' Ndyosi Sti yu culo Cristo cña, cha' ycu' Ni laca nu cua nda chacuayá' ji'j Sñi' Ni tya clyo; ná nchcui' Ni cha' ji'j ycu' ca Ni li'. ²⁸ Tiya' la li', nu lo'o cua ndaquiya' lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu ji'j Cristo, li' tsa Jesús ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti yu, lo'o li' xa' tya Jesús lcaa cña cuentya ji'j ycu' Ndyosi Sti yu chaca quiya'. Bi' laca nu cua nda chacuayá' ji'j Cristo tya clyo, cha' laca yu Sñi' ycu' Ni. Lo'o li' sca ti ycu' Ndyosi caca loo ji'j lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a lo'o lcaa ca na nu ntsu'u nde cua.

²⁹ Ntsu'u xi ngu' tya'a mā nu ntyucuatya ngu', masi si' i cuentya ji'j ycu' ca ngu' ntyucuatya ngu' bi', cuentya ji'j jyo'o tya'a ngu' ntyucuatya ngu'. Cua jlyu ti' jyo'o ngu' ji'j Jesús lo'o tya lu'ú ngu' chalyuu, pana ná ngulala ji'j jyo'o ntyucuatya li'. ¿Ni cha' laca ntyucuatya ngu' bi' si nga'aa tyu'ú ñati' chaca quiya' lo'o cua ngujui ngu'?

³⁰ Lo'o cuare, quiña'a tsa cha' cuxi ndyaca ji'j ya ca su ndya'a ya tyijyu'; ná tsa ya tsiya' ti si ná jlo ti' ya cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'. ³¹ Lo'o na', cua ña'a ca tsā cua cajaa ti na' xqui'ya Cristo; pana ná talo na' cua'ni na' cña bi' si ná ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' ngusñi mā cha' ji'j Jesucristo nu Xu'na na, tyuu' tya'a cu'mā ca quich' Corinto bi'. ³² Lo'o nguta'a na' ca quich' Efeso, lye tsa ngua'ni lya' ti' ngu' quich' bi' 'na; tyaala tsa ngua'ni ngu' 'na, hasta ngusu' tya'a ngu' lo'o na' ñi'ya ndu'ni na'ni tyaala. ¿Ni cha' laca ndya'a na' cajua si ná jlo ti' na' cha' cua ndyu'ú Jesús chaca quiya'? Si' i ngana ndya'a na' cajua. Ntsu'u ñati' nu nchcui' ndi'ya:

“Cacu na tyaja, co'o na lcui, cha' la quee ti cajaa na”, ndu'ni ngu' lo'o na. Jua'a cua'ni na' si ná jlo ti' na' cha' lu'ú Jesús.

³³ Chañi tsa laca cha' nu nchcui' ñati ndi'ya: “Si xcui' lo'o ñati cuxi ndya'a na, xtyanu na ji'j' cha' tso'o nu ndu'ni na li'”. Ná tucua má cha' ji'j' ñati nu ñacu' cha' ná caca cuxi tyiquee na lo'o ndu'ni na cha' cuxi. ³⁴ Nga'a cha' xtyanu má ji'j' cha' cuxi nu ndyu'ni má, xana culacua tso'o ti' má li'; tso'o ti' cua'ni má lo'o tya'a má. Nti' na' cha' ntsu'u xi cu'má nu bilya ca cuayá' tso'o ti' má cha' ji'j' ycu' Ndyosi, bi' cha' nchcui' na' lo'o má jua'a cha' caca tyuju'u ti' má.

Ñi'ya ña'a ngu' lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'

³⁵ Ná tyiquee' xcuane má 'na ndi'ya: “¿Ñi'ya caca tyu'ú ñati nu cua ngujuii? ¿Ñi'ya ña'a tyucui ña'a ngu' bi', nu lo'o tyu'ú ngu' chaca quiya'?” ³⁶ Ná tso'o ndyu'u cha' si chcui' má jua'a. Lo'o cataa na sca si'yu ni, catsu' scua' si'yu bi' ñi'ya laca si na cua ngujuii, cha' tyucua bi' li'. ³⁷ Si' na na cua laca ntucua si'yu lo'o ndyataa na ji'j'; si'yu ti ndyataa na, masi si'yu trigo, masi xi xa' la si'yu. ³⁸ Tiya' la li' ndu'ni ycu' Ndyosi cha' caluu na cuiñi bi' li', ndyaluu ñi'ya nu nga'a cha' caluu bi', cha' sca si'yu caca sca lo na cuiñi. Xqui'ya cha' bi' caca cuayá' ti' na cha' ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na lu'ú bi', ³⁹ ná stu'ba ña'a laca lo na bi': tsaca lo ña'a ñati chalyuu, xa' lo ña'a na'ni, xi xa' lo ña'a na'ni lu'be, chaca lo ña'a cualya; ntsu'u sa scaa ca ña'a sca lo na nu ntsu'u chalyuu. ⁴⁰ Ntsu'u na nu nga'a nde cua, cuati jua'a xa' lo na ntsu'u chalyuu. Pana xa' ña'a laca sca na nu nga'a nde cua, chaca lo ña'a na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu: ⁴¹ xa' ña'a xee cuichaa, lo'o jua'a xa' ña'a xee coo', xa' ña'a xee cuii nu nga'a nde cua. Jua'a nu cuii bi', si' sca ti cuayá' ña'a xee bi'. ⁴² La cui' jua'a caca na lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Lo'o cua ndyaa jyo'o ne' yuu, catsu' bi' li'; pana lo'o tyu'ú bi' chaca quiya', nga'aa quiñu'u bi' tsiya' ti li'. ⁴³ Chiya'a ña'a jyo'o lo'o tyatsi', pana lubii tsa ña'a caca lo'o tyu'ú chaca quiya'; sca na nu xcui' quicha ti ti' laca jyo'o nu tyatsi', pana nguula ti' bi' lo'o tyu'ú chaca quiya'; ⁴⁴ cuaña' tya na laca nu tyatsi', pana xa' ña'a caca tyucui ña'a na nu lo'o tyu'ú na chaca quiya'. Nde chalyuu ti cua'ñi'jo' cuaña' na, ñi'ya nu laca na juani; pana cha'a tyucui ña'a na cha' caca tyi' na lo'o ycu' Ndyosi chalyuu nde loo la.

⁴⁵ Ndi'ya nscua lo quityi ji'j' ycu' Ndyosi: “Ñati lu'ú ngua Adán nu ñati nu nguti'j' chalyuu clyo, lo'o jua'a ycu' Ndyosi laca nu cua nda cresiya ji'j' yu”. Jua'a cha' nda quityi cusu'. Tiya' la li' nda Ni ji'j' chaca ñati nu ya'a chalyuu; ngua bi' ñati, la cui' ñi'ya nu ngua Adán ñati. Pana tso'o la ña'a ñati ngua nu Jesús bi'; cua nda ycu' yu chaca cresiya nu tso'o la ji'j' ñati, cha' caca stu'ba cha' ji'j' yu lo'o ycu' Ndyosi. ⁴⁶ Lo'o ngula na chalyuu tya lyiji caca tso'o tyucui ña'a na cha' caca chalyuu cucui ji'na, cha' tya clyo ndya' na ñi'ya nu laca cuaña' ti na; tiya' la li' ntsu'u cha' caca tso'o tyucui ña'a na cha' taca tsaa tyi'j' na lo'o ycu' Ndyosi. ⁴⁷ Lo'o yuu ti ngüiñá Ni ji'j' Adán nu nguti'j' chalyuu clyo. Pana ca slo ycu' Ndyosi ngutu'u nu chaca ñati nu ya'a chalyuu ca tiya' la, la cui' Jesucristo nu Xu'na na. ⁴⁸ Ñi'ya laca ñati nu ndya' lo'o yuu ti bi', jua'a laca laca na cha' laca na ñati chalyuu; ñi'ya laca Cristo nu ngutu'u ya'a nde cua, jua'a taca caca na si xñi na cha' ji'j' yu. ⁴⁹ Lo'o ndi'j' na chalyuu, xti ti tyempo talo tyucui ña'a na; pana lo'o tsaa na tyi'j' na slo ycu' Ni, li' xa' ña'a caca na. Ñi'ya nu laca ycu' Cristo, jua'a caca na li'.

⁵⁰ Cu'má tya'a ngusñi na cha' ji'j' Cristo, ntsu'u sca cha' nu nti' na' chcui' na' lo'o má: Ñi'ya nu ña'a ti cuaña' na juani, ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi lo'o culo Ni cña lo'o cua ndye chalyuu; ná caca tsaa na ñi'ya nu quicha

ti ti' na ca chalyuu cucui nu caca nde loo la, su ná ntsu'u quicha tsiya' ti. ⁵¹ Nti' na' cha' caca cuayá' ti' m̄ sca cha' nu bilya cuna ñati: Ná lcaa na cajaa na; ntsu'u na nu ña'a lu'ú ti na caca na lo'o qui'ya Ni ji'na, nu lo'o cua tye ti chalyuu. Pana lcaa na tsi tsiya' ca cha'a tyucui ña'a na ⁵² laja lo'o nchquiña ti quiji cloo na. Li' cañi cula'á cui'hcua jil' ycu' Ndyosi. Lo'o cañi cui'hcua bi', li' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jil' ycu' Ndyosi lo'o yaa ngu' chalyuu; tyu'ú ngu' chaca quiya' cha' nga'aa ntsu'u cha' cajaa ngu' bi' tsiya' ti. Li' xcutsa'a Ni jil' tyucui ña'a tsaca na. ⁵³ Nde chu' la lo'o tya ndi' na chalyuu, ná tso'o ycu' na tsiya' ti, cha' xcui' na quiñu'ú ti na; pana nde loo la, tso'o tsa caca tyucui ña'a na, nga'aa ntsu'u cha' quiñu'ú na, nga'aa ntsu'u cha' tye na tsiya' ti. ⁵⁴ Lo'o cua ngua nguxcutsa'a Ni jil' tyucui ña'a na cha' nga'aa quiñu'ú na tsiya' ti li', nga'aa caca na ñi'ya nu ngua na tyempo nu nteje tacui; xcutsa'a Ni lcaa cha' ji'na. Li' tyu'ú scua sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya: "Cua ngua'ni tye Ni cha' ndyijii ñati chalyuu, cua ntijiloo ycu' Ndyosi jil' lcaa tya'a ngusu' Ni; ⁵⁵ nga'aa caca cua'ni nu xña'a ngana ji'na cha' cajaa na, nga'aa caca cua'ni lya' ti' cha' ti' bi' ji'na juani", nacuj quityi bi'. ⁵⁶ Ti' tsa cha' nchca ji'na lo'o ndyijii na xqui'ya cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'na. Jlo ti' na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, xqui'ya cha' ná ndaquiya' na cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na tya clyo cha' cua'ni na. ⁵⁷ Pana cua xa' ña'a laca juani, cua nda Ni chacuayá' cha' tyijiloo na jil' nu xña'a xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús nu lo'o ndyu'ú yu chaca quiya', bi' cha' quiña'a tsa xlya'be ta na jil' ycu' Ndyosi lacua.

⁵⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil' Jesús, ntsu'u tsa tyiquee na' ña'aa jil' cu'ma. Ndi'ya ñacu' na' jil' m̄, cha' ña'a ti xñi tso'o m̄ cha' jil' ycu' Ndyosi, lcaa tsã jlya ti' m̄ jil' Ni; xcui' lye tsa cua'ni m̄ cña jil' ycu' nu Xu'na na, ná ca taja ti' m̄ lo'o cua'ni m̄ cña bi'. Cua jlo ti' m̄ cha' ná culiji jua'a ti sca cña nu ndyu'ni m̄ cuentya jil' ycu' Ndyosi.

16

Msta cha' xtyucua jil' tya'a ti' ti ngu' ca Jerusalén

¹ Cua nda na' cha' nu ndyaa slo ca ta'a ngu' nu ndyu'ú ti' cha' cua'ni tlyu ngu' jil' ycu' Ndyosi ca lcaa quich' ca loyuu su cuentya Galacia; cua nchcui' na' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o xti' ngu' msta. La cui' jua'a cua'ni cu'ma nu lo'o xti' m̄ msta bi', cha' xtyucua m̄ jil' ngu' ti' tya'a ngusñi na cha' jil' Jesús nu ndi' ca loyuu su cuentya Judea. ² Tsã clyo nu nxana sca semana, li' tso'o si lcaa m̄ xñi m̄ xi xcaya' m̄, caya' nu cua ngujui jil' m̄ semana nu ndye. Tyucuo' bi' li', lo'o li' ná ntsu'u cha' xti' m̄ msta bi' yala ntchaa ti nu lo'o tyalaa na'. ³ Lo'o cua ngulaa na', li' ta na xi ñati nu tsa ca quich' Jerusalén, cua ña'a ca ngu' nu cuane m̄ jil' cha' tsaa ngu', ñati nu cua ndyuloo tso'o m̄ jil'. Ta na xi quityi cui'ya ngu' tsaa ngu', quityi bi' cacha' ñi'ya laca cña nu ndya'a ngu'. Li' tsaa lo'o ngu' bi' jil' msta nu ta m̄ jil' ngu' ti' tya'a ngusñi na cha' jil' Jesús ca Jerusalén bi'. ⁴ Ca li' ñacu' na' si tsa'a, si ná tsa'a lo'o ngu' bi'. Ná jlo ti' na' ñi'ya caca cña re' na, si ta chacuayá' tsa'a.

Tyucui su tsaa Pablo

⁵ Ntsu'u cña tsa'a tyu' quich' ca loyuu su cuentya Macedonia; lo'o tye cña bi', li' tyalaa na' ca quich' tyi m̄ ca ndacua, ⁶ tyanu na' xi lo'o m̄ li'. Ná tyiquee' tyanu na' lo'o m̄ tyucui tyempo tlya'. Laja lo'o tyi' na' lo'o cu'ma, li' taca xtyucua m̄ xi 'na cha' quiñi la tyucui 'na cha' tsa'a tyijyu' la, macala su ntsu'u cha' tsa'a. ⁷ Ná nti' na' cha' tyeje tacui na' jua'a ti slo m̄; na cua nti' na' tyanu na' xi tyempo lo'o m̄, chacuayá' jil' ycu' nu Xu'na na. ⁸ Juani

ti tyanu na' ca quichi Efeso re ña'a cuayá' tyalaa tsá ta'a Pentecostés. ⁹ Tso'lo tsa ndyaca 'na su ndi'j na' quichi re, cha' ntsu'u tsa ngu' quichi nu tso'lo tsa ndaca'a jyaca lo'lo nchcui' na' lo'lo ngu', masi ña'a ti ntsu'u tsa ñati nu nxuu tya'a lo'lo na'.

¹⁰ Si tyalaa Timoteo cajua, chcui' tso'lo ma lo'lo yu, cha' ná ca xñi'j ti' yu laja lo'lo tyi'j yu lo'lo ma. Cuentya ji'j ycu' nu Xu'na na ndya'a yu, la cui' tya'a cña nu ndya'a na'. ¹¹ Ni tsaca ma, ná cña'a ti' ma ji'j yu; tso'lo la si xtyucua ma ji'j yu cha' quiñi tyucui' ji'j yu cha' tyalaa yu ca slo na'. Ntajatya tsa ya ji'j yu, na' lo'lo lcaa tya'a ngusñi na cha' ji'j Cristo ca nde.

¹² Cua nchcui' tsa na' lo'lo Apolos tya'a tso'lo ma, cha' caa na'a yu xi ji'j ma; caa yu lo'lo xa' la ngu' tya'a na re. Pana ná ntaja'a yu caa yu yala ti; ca lo'lo laja ji'j yu, ca li' caa yu su ndi'j ma.

Cha' nu nguscua Pablo su cua tye quityi

¹³ Tii ti ti' ma tyi'j ma chalyuu. Xñi tso'lo ma cha' ji'j Jesús. Cua'ni tlyu tyiquee ma, ná cutsji ma. ¹⁴ Xcui' tso'lo ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'j ñati lcu'a ti se'j su ndyu'ni ma cña.

¹⁵ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús, cua jlo ti' ma cha' lcaa ngu' tya'a Estéfanos ngusñi ngu' cha' ji'j Jesús clyo; clyo ca ngua ngu' bi' ji'j lcaa cu'ma ngu' quichi nu ndi'j cacua ti nde Acaya. Lcaa tsá ntaja'a ngu' bi' xtyucua ngu' ji'j ñati tya'a ngusñi na cha' ji'j ycu' Ndyosi. ¹⁶ Nti' na' cha' taquiya' ma ji'j ngu' bi'; la cui' jua'a taquiya' ma ji'j lcaa ngu' nu cua'ni cña stu'ba ti lo'lo ngu' bi', lo'lo jua'a ji'j lcaa ñati nu tso'lo tsa cua'ni cña ñi'ya nu ndyu'ni ngu' bi'. ¹⁷ Tso'lo tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa Estéfanos lo'lo Fortunato lo'lo Acaico slo na' ca nde. Ná ndu'ni cha' masi ná ndi'j ma lo'lo na' juani, cha' nu ngu' bi' ni, nxyucua tsa ngu' 'na; ¹⁸ cua ngua'ni ngu' bi' cha' nguula la ti' tyiquee na', la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'lo cu'ma. Nga'a cha' taquiya' ma ji'j lcaa ñati nu ndyu'ni cña jua'a.

¹⁹ Lcaa quichi ca loyuu su cuentya Asia su ntsu'u ñati nu ndyu'u ti'j cuentya ji'j Jesús, nda ngu' xlyo ni'j ji'j ma. Lo'lo jua'a Aquila lo'lo Priscila, cuati jua'a lcaa ñati nu ndyu'u ti'j to' tyi ngu' bi', nda ngu' xlyo ni'j ji'j ma cuentya ji'j ycu' nu Xu'na na. ²⁰ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'j Jesús, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'j ma; tyucui tyiquee ma quityi ma ji'j tya'a ma chacuayá' ji'j Cristo.

²¹ Lo'lo ycu' na' nda na' xlyo ni'j ji'j ma, nu nscua na' xtañi na' lo quityi re, Pablo.

²² Chaca tya cha' chcui' na' lo'lo ma juani: Si ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'j ma nu ná liñi cha' tso'lo ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'j ycu' nu Xu'na na, xtyanu ti'j ma ji'j ngu' li', cha' xcube' ycu' Ndyosi ji'j. ¡Tyaá nu'u, Xu'na, ca su ndi'j ya!

²³ Xtyucua Jesucristo nu Xu'na na ji'j ma. ²⁴ Tyi'u ti' ma 'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'j ma xqui'ya Jesucristo. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nchca tyucuaa nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati j'i Jesucristo nde quichi Corinto

¹ Pablo laca na'. Se'j ti ndi'j na' ca nde lo'o Timoteo tya'a ngusñi na cha' j'i'j Cristo. Nscua ya quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma ca quichi Corinto nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma' j'i'j ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a tyaa quityi re slo lcaa ñati nu ntsu'u cha' j'i'j lo'o ycu'i Ndyosi tyucui ña'a loyuu su cuentya Acaya. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' tsa'a na' hcui' na' lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la, lcaa cha' nu j'i'j Jesucristo. ² Cua nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma', cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'j tyiquee ma' xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nxyucua tsa ycu'i Ndyosi j'i'na lo'o quiña'a tsa cha' ti' ndyacua j'i'na

³ Cua'ni tlyu na j'i'j ycu'i Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni j'i'na, lo'o jua'a nxyucua tsa Ni j'i'na lo'o ndyacua cua ña'a ca cha' ti'j j'i'na. ⁴ Nu nxyucua Ni j'i'na ni, jua'a ndu'ni Ni cha' tiya' la taca xtyucua na j'i'j xa' ñati, nu lo'o tyacua cua ña'a ca cha' ti'j j'i'j ngu'; ñi'ya lo'o nguxtyucua ycu'i Ndyosi j'i'na, la cui' jua'a taca xtyucua na j'i'j xa' ñati li'. ⁵ Ñi'ya lo'o ngua'ni lya' ti' ñati j'i'j Cristo tya sa'ni la, jua'a nda ngu' quiña'a tsa cha' ti'j j'i'na juani, nu lo'o nchcui' na cha' j'i'j Cristo; pana ña'a ti nxyucua tsa Cristo j'i'na, la cui' hora lo'o nchcube' na. ⁶ Masi tyacua cha' ti'j j'i'j ya, masi lya' ti' ngu' j'i'j ya, xqui'ya cu'ma laca cha' ti'j bi', cha' taca xtyucua la ycu'i Ndyosi j'i'j ma' cha' caja ñi'ya clyaá ma' j'i'j nu cuxi li'. Nu lo'o xtyucua Ni j'i'j ya ni, xqui'ya cu'ma ndu'ni Ni jua'a li', cha' caja ñi'ya xtyucua ya j'i'j ma'; jua'a ta Ni juersa j'i'j ma' cha' lo'o cu'ma talo ma' j'i'j cha' ti'j, la cui' ña'a cha' ti'j nu ndyaca j'i'j ya. ⁷ Ndyi'u tsa ti' ya j'i'j cu'ma. Jlo ti' ya cha' ñi'ya ndyu'ni lya' ti' ngu' j'i'j ya, jua'a cua'ni lya' ti' ngu' j'i'j ma'; pana ñi'ya nxyucua Ni j'i'j ya, jua'a xtyucua Ni j'i'j cu'ma.

⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' j'i'j Cristo, cua nti' ya cha' caca cuayá ti' ma' ñi'ya ngua lo'o ngujui cha' ti'j j'i'j ya ca quichi su ndyaa ya ca loyuu su cuentya Asia, cha' tlyu tsa cha' cuxi nu ndyacua j'i'j ya nu ngua li'. Ná jlo ti' ya tsiya' ti ñi'ya caca cha' tyijjiloo ya j'i'j cha' cuxi bi' nquicha'; ngua ti' ya cha' nga'aa tyu'ú ya, ⁹ cha' cua ndyalaa tyempo nu cua cajaa ti ya. Pana jua'a ngua cha' tso'o la jlyu ti' ya j'i'j sca ti ycu'i Ndyosi, cha' nchca j'i'j Ni cua'ni Ni cha' tyu'ú ñati chaca quiya' masi cua ngujui ngu'; bi' cha' nchca j'i'j Ni cua'ni lyaá Ni j'i'na, si'i na culacua ti' na cha' ycu'i ca ti na ntsu'u cha' cua'ni na cha' clyaá na laja cha' cuxi bi'. ¹⁰ Cua ngua'ni lyaá ycu'i Ndyosi j'i'j ya tyempo bi', cha' ná ngujui ya, masi cuxi tsa ngua cha' ca bi'; lo'o jua'a tya cua'ni lyaá la Ni j'i'j ya ca nde loo la. Cua ngusñi ya cha' j'i'j ycu'i Ndyosi, bi' cha' jlyu ti' ya j'i'j ycu'i Ni, cha' ña'a ti tya cua'ni lyaá Ni j'i'j ya. ¹¹ Lo'o jua'a taca xtyucua ma' j'i'j ya nu lo'o hcui' ma' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya j'i'j cuare. Tucua Ni cha' nu hcui' ma' lo'o Ni, cha' tyuu tya'a ma'; li' cua'ni Ni cha' ca tso'o j'i'j ya. Lo'o li' tyuu tya'a ma' taca tya ma' xlyab'e j'i'j ycu'i Ndyosi cuentya j'i'j ya, nu lo'o cua ngulaá ya j'i'j nu cuxi.

Ná ngua j'i'j Pablo tsa nde Corinto

¹² Tso'o tsa nti' ya cha' xcui' ngua'ni tyucui tyiquee ya lo'o ma', xcui' nda ya cha' liñi lo'o ma', ñi'ya nu ngua'ni ya lo'o xa' ñati; jua'a nti' ya. Ngua j'i'j ya

cua'ni ya jua'a lo'o ma xqui'ya cha' lye tsa ngua'ni tya'na ti' ycu' Ndyosi ji'na laja ti; si'i cha' nda'ya cha' hique ti ya, bi' cha' ndu'ni ya jua'a. ¹³⁻¹⁴ Tsa lo cua ti cha' nguscua ya lo quityi nu caa slo ma, sca cha' nu taca chcu' cu'ma, sca cha' nu taca ca cuaya' ti' ma. Masi juani cua ngua cuaya' ti' ma xi, pana cua nti' ya cha' tya caca cuaya' tso'o la ti' ma cha' bi'. Lo'o tyalaa tsa bi', nu lo'o caa Jesu nu Xu'na na chaca quiya', li' caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i ya; jua'a cuare tso'o ca ti' ya ña'a ya ji'i ma ca li'.

¹⁵ Jua'a ngua ti' na', bi' cha' ngulacua ti' na' tsa'a na' slo cu'ma tya clyo. Ná tyiquee' tsa'a na'a na' ji'i cu'ma tucua quiya' ngua ti' na' nquicha', cha' ca tso'o cresiya ji'i ma. ¹⁶ Clyo ngua ti' na' tyeje tacui na' nde su ndi'i ma tyucui' lo'o ndya'a na' ca Macedonia nu' na' ndya'a na' ca Macedonia bi', tyaa na' ca su ndi'i ma chaca quiya', cha' caca xtyucua cu'ma jna' tsa'a na' nde tyucui' Judea, ngua ti' na'. ¹⁷ Pana lo'o ná yaa na' slo cu'ma ni, li' ngua ti' ma cha' ná ngulacua tso'o ti' na'. Ná tso'o cha' chcu' ma cha' laca na' sca ñati nu nchcu' tucua ti cha'; nu lo'o ngüñi tyucui' na tya clyo, ná ñilo'o na' ji'i ni sca ñati. ¹⁸ Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ná nchcu' ya tucua cha' lo'o cu'ma, ñi'ya si nacui ya cha' jua'a laca, lo'o li' nacui ya cha' si'i jua'a. Ná ndu'ni ya jua'a, ¹⁹ cha' nu Jesucristo bi', nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, si'i tucua cha' ntsu'u tyiquee Ni. Cua nchcu' ya cha' ji'i Ni su ndi'i cu'ma, lo'o na', lo'o Silvano, lo'o Timoteo, nchcu' cua cha' ji'i Ni. Ná chcu' Ni cha' si'i jua'a laca sca cha' si cua nchcu' Ni tsaca quiya' cha' jua'a laca cha' bi'. Sca ti Cristo laca nu chañi cha' nchcu' Ni cha' liñi, ²⁰ sca ti nu Cristo bi' nu ndu'ni cha' chañi cha' tyu'u tucua lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; bi' cha' xqui'ya Jesucristo taca chcu' na: "Amén, jua'a caca cha' lacua". Jua'a ñacu' na laja lo'o ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. ²¹ Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni lo'o ya cha' ngusñi tso'o ya cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a ngua'ni Ni lo'o cu'ma; na cua ngua'ni ycu' Ndyosi cha' laca na ñati ji'i Ni. ²² Ndi'ya laca ñi'ya si ngusta ycu' Ni sca cuaya' nu ji'i Ni hichu' na, nu lo'o nda Ni Xty'i ycu' Ni nu ndyanu ne' cresiya ji'na. Xty'i ycu' Ndyosi laca nu nda ycu' Ndyosi ji'na yala la, cha' caca cuaya' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na lcaa ña'a cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni.

²³ Ná nguta'a na' quich'i tyi ma tu'ni, cha' ná nti' na' cha' caca ñasi' na' ji'i cu'ma. Chañi cha' xqui'ya cha' bi' ti, bi' cha' ná ndya'a na' ca slo ma li'. Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' bi'. Qui'ya ycu' Ndyosi cresiya 'na si ná chañi cha' nu nchcu' na' re. ²⁴ Pana tso'o la masi si'i xqui'ya cuare ti taquiya ma cha' ji'i ycu' Ndyosi, cha' ne' tyiquee ycu' ca ma cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Jesús. Na cua nti' ya xtyucua ya ji'i ma cha' ca chaa la ti' ma laja lo'o ndyu'ni tlyu ycu' ca ma ji'i Jesús.

2

¹ Bi' cha' ngulacua ti' na' cha' nga'aa su'ba na' cha' xñi'i ti' tyiquee ma lo'o tsa'a slo ma chaca quiya'. ² Ndi'ya laca cha': tso'o tsa nti' na' lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma; cua nda na' cha' xñi'i ti' ji'i ma tsaca quiya', bi' cha' ná tso'o si jua'a cua'ni na' chaca quiya', ³ cha' jua'a ngua cha' nu nguscua na' lo quityi bi' tya tsubi' la. Ná nti' na' tsa'a na' slo cu'ma nquicha'; ná tyiquee' cua'ni ma cha' ca xñi'i ti' na', ngua ti' na'. Pana tso'o la si tso'o ti caca tyiquee na', cha' jua'a si tso'o ntsu'u tyiquee na', lo'o cu'ma tso'o ti caca tyiquee ma li', ngua ti' na'. ⁴ Nu lo'o nguscua na' quityi bi', quiña'a tsa ngulacua ti' na' li'; xñi'i tsa ti' na' ngua li', hasta ndyunaa na' xqui'ya cu'ma. Pana si' cha' ca xñi'i ti' cu'ma nguscua na' quityi bi'; ngua ti' na' cha' ca cuaya' ti' cu'ma cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i cu'ma, bi' cha' nguscua na' quityi bi'.

Tyu'u cha' clyu ti' ji'i cu'ma lo'o ngu' cuxi bi'

⁵ Cua ngua xñi'i ti' mā xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni nu ñati' bi'. Lo'o ngua'ni yu jua'a ni, si'i sca ti na' ngua xñi'i ti' na' li'; lo'o lcaa cu'ma ngua xñi'i xi ti' tyiquee mā xqui'ya cha' cuxi bi'. Pana juani nga'a ntsu'u cha' cuxi bi', bi' cha' nga'aa nti' na' cua'ni tyaala na' ji'i cu'ma. ⁶ Cuayá' tsa cha' nu ngua'ni cu'ma lo'o yu bi', cha' caṭi xqui'ya yu bi', nu lo'o ndyu'u ti'j mā tsa tlyu ti nu ngua li'. ⁷ Bi' cha' juani cui'ya cu'ma cha' clyu ti' ji'i yu bi', xaala' mā cresiya ji'i mā lo'o yu, cha' ná chcuna' chalyuu ji'i yu bi' xqui'ya cha' xñi'i tsa ti' yu. ⁸ Ndiña'ya cha' clyu ti' ji'i mā juani cha' xtyucua mā xi ji'i yu bi', cha' ca cuayá' ti' yu cha' ña'a ti tya ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i yu. ⁹ Cua laca nguscua na' quityi bi', cha' lijya slo cu'ma, cha' ngua ti' na' quijeloo cha' 'na si chañi cha' ji'i mā cha' cua'ni cu'ma ñi'ya nu ni na' ji'i mā li'; ná jlo ti' na' nquicha', si tyaja'a cu'ma cua'ni mā jua'a. ¹⁰ Lo'o na', cui'ya na' cha' clyu ti' ji'i yu bi', si cua ngua'ni clyu ti' cu'ma ji'i yu. Lo'o cu'ma cua ngua'ni yu cha' cuxi bi', pana na' ngüi'ya cha' clyu ti' ji'i yu bi' cuentya ji'i mā, masi tyijyu' ndi'i na', masi sca ti Cristo ndü lo'o na'. Bi' cha' jua'a culacua tso'o ti' mā lacua, ¹¹ cha' ná caca tyijiloo nu xña'a nu naa Satanás ji'na; cua jlo tsa ti' na cha' tajua' tsa nu xña'a bi'.

Ngulacua tsa ti' Pablo nga'a yu ca quichj Troas

¹² Ndyaa na' ca quichj Troas tya tsubi' la, ndyaa cacha' na' cha' ji'i Jesús ji'i ngu' quichj bi'. Lo'o jua'a ngua li', cha' tso'o tsa ndyuna ngu' quichj bi' cha' ji'i ycai' Ndyosi, xqui'ya cha' cua nda ycai' nu Xu'na na chacuayá' 'na cha' cua'ni na' cña ji'i Ni ca ndacua. ¹³ Pana ná ndalo na' ca bi', cha' ngulacua tsa ti' na' ni cha' laca bilya tyalaa Tito tya'a ndya'a ya cña slo na'; bi' cha' yala ti ngusalya' na' lo'o ngu' quichj bi'. Li' tya ndyaa la na' nde loyuu su cuentya Macedonia.

Ntijiloo na ji'i nu cuxi xqui'ya Cristo

¹⁴⁻¹⁵ Ndyaa tsa na' xlya'be ji'i ycai' Ndyosi cha' stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Laca cha' ñi'ya si ndya'a lo'o ycai' Ndyosi ji'na ndya'a qui'i ti na calle, cha' ndyu'ni chj Ni loo Jesucristo cha' cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi. Jua'a ji'na ta Ni su tya'a na laja ñati' bi', cha' lo'o na nsañi na cha' ji'i ycai' Cristo ca slo lcaa ñati; ndacha' na cha' ji'i ycai' Ndyosi ca slo ñati, masi nchcui' na lo'o ñati nu nti' clyaa ji'i nu cuxi, masi nchcui' na lo'o xa' ñati nu ná nti' cuna cha' tso'o bi'. Pana ñi'ya laca sca na tyixi tyi'i nu nda xtyi'i ntyucua lcaa se'i, jua'a laca cña nu ndu'ni na cuentya ji'i ycai' Ndyosi. Ndiya tsa ti' ycai' Ndyosi ji'i, la cui' jua'a ndiya ti' Ni cña nu ndyu'ni Cristo nde chalyuu xqui'ya na. ¹⁶ Ñati nu chiya'a tsa ndu'ni ni, ná ndiya' ti' ngu' cha' nu nchcui' na tsiya' ti; na ndacane la cha' bi' ji'i ngu' cha' cua chcuna' ti chalyuu ji'i ngu' xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni ngu'. Pana ñati nu nti' clyaa ji'i nu cuxi ni, xa' ña'a ndu'ni ngu' bi'; cua jlo ti' ngu' cha' ntsu'u chaca chalyuu tso'o la nu caja ji'i ngu'. Ntsu'u tsa ñati nu ná caca cua'ni cña bi'; pana cuare ni, taca cua'ni ya ji'i chacuayá' ji'i ycai' Ndyosi. ¹⁷ Si'i ngana ndyu'ni ya lo'o cha' ji'i ycai' Ndyosi bi', si'i na nchcutsa'a ya ji'i lo'o xa' la cha'; tyucui ti' tyiquee ya nchcui' ya lo'o ñati ñi'ya laca si na ndi'i ycai' Ndyosi slo ya, xqui'ya cha' ycai' Ndyosi laca nu ngua'a loo ji'i ya cha' cua'ni ya cña bi' cuentya ji'i Cristo.

3

Nde laca sca cha' nu cua nguxana ca ti

¹ Ná nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o cu'ma. Ná nti' ya cha' chcui' mā cha' tlyu tsa ñati laca ya. Lo'o ndya'a ya slo mā, ná ntsu'u cha' qui'ya ya sca quityi nu ñacui

cha' tso'o ti ndyu'ni ya cña; jua'a lo'o ndyaa ya chaca se'lj, ná ntsu'u cha' jña ya sca quityi jua'a jilj ma. ² Ná ntsu'u cha' tyu'ú quityi jilj ya jua'a, cha' taca ña'a ngu' jilj cu'ma. Cua jlo ti' ngu' cha' xqui'ya cuare tso'o tsa ndyuna ma cha' jilj Jesús, jlo ti' ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jilj cu'ma. ³ Cristo ngua'ni cña bi' ne' cresiya jilj cu'ma, nu lo'o nda Ni jilj cua cha' ndyaa ya ca su ndilj ma; bi' laca sca cña jilj Xtyi'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca, nu ngua'ni Ni ne' cresiya jilj cu'ma ñati chalyuu, ni si'i cha' nscua sca cha' chu' quee cuaja' ti.

⁴ Taca hcui' na jua'a, cha' tlyu tsa ndyaca tyiquee na xqui'ya cha' jlyu ti' na jilj ycu' Ndyosi, cha' cua ngusñi na cha' jilj Jesús. ⁵ Cuentya jil'na, ná nchca jil'na cua'ni na cña jilj ycu' Ndyosi tsiya' ti; pana ycu' Ni ndu'ni Ni lo'o na cha' taca jil'na cua'ni na lcaa lo cña jilj Ni nu ndyu'ni na. ⁶ Laca bi' sca cha' nu cua nguxana ca ti, sca cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu' Ndyosi laca. Ná laca bi' ñi'ya laca sca cña nu ndacane ti quityi cusu' jil'na cha' cua'ni na. Ndyijji na xqui'ya yabe' nu ntsu'u jil'na xqui'ya cña nu nclyo quityi cusu' bi' jil'na, pana juani ndyiji chalyuu cucui jil'na xqui'ya Xtyi'i ycu' Ndyosi.

⁷ Cña nu ngulo Moisés jilj ngu' bi' cuentya jilj ycu' Ndyosi ni, chu' quee cuaja' nscua cha' bi'; nguscua Ni letra hichu' quee cuaja' bi', cha' hcui' ngu' lo. Ndubi tsa ña'a xee jilj ycu' Ndyosi ngua, nu lo'o nda ca ti Ni cha' cusu' bi'; hasta tyucui ña'a loo nu cusu' Moisés ndubi tsa ña'a ngua, ni nga'aa ngua ña'a tya'a ngu' Israel jilj loo nu cusu' bi'. Pana yala ti nteje tacui cha' bi', xtyi'i ti nguliji xee bi' loo yu li'. Lo'o xee ndubi ndyalaa cha' cusu' bi' lacua, masi xcu' jua'a ndyijji ñati lo'o yabe' nu ntsu'u jilj ngu' xqui'ya cña nu nclyo cha' cusu' bi'; ⁸ pana juani tlyu la cha' ndyaca nu lo'o nda na cha' jilj Jesús lo'o ñati, lo'o li' ndu'ni Xtyi'i ycu' Ni cña ne' cresiya jilj ngu' bi'. ⁹ Cña nu nclyo cha' cusu' ni, bi' ndu'ni cha' quijeloo qui'ya nu ntsu'u jilj ñati; ntsu'u cha' hcube' ngu' li', masi ndubi tsa ña'a xee nu ngua ca su ntucua quiya' cha' cusu' bi'. Bi' cha' juani tlyu la cha' laca cha' jilj ycu' Jesús bi', cha' jua'a ndyaca lubii cresiya jil'na cuentya jilj ycu' Ndyosi xqui'ya Jesús bi'. ¹⁰ Juani tlyu la cha' tso'o ndyaca ca su ndilj na, bi' cha' nga'aa ña'a na jilj cha' tso'o nu ngua jilj cha' cusu' bi', masi tso'o tsa ña'a ngua cha' bi' tya clyo la. ¹¹ Xti ti tyempo ndalo nu cha' cusu' bi', masi tlyu xi xee ngua lo'o tya lyiji calo cha' bi'. Pana tyucui tyempo nu lijya nde loo la, ná nga'a cha' tye cha' nu nguxana ca ti bi' juani; tlyu la cha' laca bi' tsiya' ti.

¹² Lo'o juani nga'aa ntsij na hcui' na lo'o ñati, cha' jlo ti' na cha' tso'o tsa laca cha' jilj Jesús nu nchcu' na re. ¹³ Nga'aa nti' cha' tyacu' sca late' loo na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Moisés nu ngua sa'ni bi', cha' ná ña'a ngu' Israel loo yu lo'o nguliji xee bi' jua'a ti. ¹⁴⁻¹⁵ Ndyacu' tsa cha' hique ngu' Israel nu ngua li', cha' ná ngua cuayá' ti' ngu' cha' jilj ycu' Ndyosi tsiya' ti. Masi chalyuu juani, jua'a laca lo'o quityi cha' jo'ó nu nguscua jyo'o Moisés, la cui' cña nu ngulo ycu' Ndyosi jilj ñati nu ngua sa'ni bi'; nu lo'o hcui' ti ngu' judío lo quityi cha' jo'ó bi', ña'a ti ná nchca ca'ya cha' bi' hique ngu' bi'. Tsiya' ti taca ca'ya cha' bi' hique ngu' lo'o xñi ngu' bi' cha' jilj Jesús; li' saala Ni hique ngu' cha' cuna tso'o ngu' cha' jilj Ni. ¹⁶ Pana lo'o xñi na cha' jilj ycu' nu Xu'na na, li' tye cha' nu ndyacu' hique na. ¹⁷ Lo'o nchcu' ca ti quityi re cha' jilj nu "Xu'na na", bi' nti' ñacu' cha' Xtyi'i ycu' Ndyosi laca nu bi'. Lo'o jua'a nu lo'o laca Xtyi'i ycu' Ndyosi nu Xu'na na loo jil'na, nga'aa tucui caca jilj tatsaa jil'na cha' cua'ni na cua ña'a ca cña cuxi li'. ¹⁸ Jua'a laca cha' jil'na, lcaa na lo'o tya'a na nu ntsu'u cha' jil'na lo'o Jesús, tyaca' tyijyu' cha' cua nda nu Xu'na na xee nu tyu'u loo na. Pana ná nga'a cha' tyacu' sca late' loo na, cha' la cui' cha' tlyu bi' laca nu ña'a ti tya lye la ndyu'ni cña lo'o na cha' cha'a tyucui ña'a na, cha' caca na

ñi'ya laca ycui' Ndyosi nu Xu'na na tsiya' ti. Ca slo ycui' nu Xu'na na na laca Xtyi'i bi', ca bi' ndyu'u nu cha' tlyu bi'.

4

¹ Bi' cha' ná nchca taja ti' ya ji'i cña nu ndyu'ni ya. La cui' ycui' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' ji'i ya, xqui'ya cha' tya'na ti' Ni ña'a Ni ji'i ya. ² Cua nguxtyanu ya ji'i lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' cuaana ti, lcaa cha' nu ntyuju'u tsa ti' ngu' cua'ni ngu' ji'i. Si'i na nñilo'o ya ji'i ngu', la cui' jua'a ná nchcutsa'a ya cha' ji'i ycui' Ndyosi lo'o xi xa' la cha', nu lo'o nchcui' ya cha' bi' lo'o ngu'; tso'o ti nclyu'u ya tyucui cha' ji'i Jesús ji'i ngu'. Lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi', cha' jua'a caca cuayá' ti' lcaa ñati cha' tyucui tyiquee ya ndu'ni ya cña ji'i ycui' Ndyosi; jua'a nti' ycui' Ni ña'a Ni ji'i ya. ³ Lo'o li' si ntsu'u ñati nu ñacui cha' tucui tsa ndyu'u cha' tso'o ji'i Jesús nu nchcui' ya lo'o ngu', liñi la ñacui na li' cha' ñati bi' laca nu nguna' ndu'ni, bi' cha' ná nchca cua'a jyaca ñati bi' ji'i cha' bi'. ⁴ Ná ntaja'a ngu' bi' xñi ngu' cha' bi' xqui'ya nu xña'a nu ñilo'o ji'i ñati chalyuu. Ndacu' nu cuxi bi' cha' ji'i ngu' cha' ná cuna ngu' cha' tso'o nu cuentya ji'i Cristo, bi' cha' ná nchca tyanu xee lubii ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ngu' bi'. Tlyu tsa cha' laca ji'i Cristo; lcaa cha' nu ntsu'u ji'i Ni, stu'ba ntsu'u cha' ji'i Ni lo'o ycui' Ndyosi Sti Ni ca su ntucua Ni juani. ⁵ Nu cha' nu nda ya lo'o ngu' ni, si'i cha' ji'i ycui' ca ya nchcui' ya. Ndi'ya laca cha' nu nchcui' ya lo'o ngu': Jesucristo laca Xu'na tyucui ña'a nde cua, lo'o la cui' Ni laca Ni loo ji'i tyucui ña'a nde chalyuu. Bi' cha' ñacui ya cha' xqui'ya Jesús nu Xu'na na ndyu'ni ya cña cuentya ji'i ma. ⁶ La cui' ycui' Ndyosi laca nu nda xee lubii ji'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' cha' caca cuayá' ti' na lcaa cha' tlyu nu tso'o tsa nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, la cui' ti cha' nu nchca ti na cha' ndyu'ni Ni cña ne' cresiya ji'na nu lo'o xñi na cha' ji'i Cristo. Ycui' Ni ngulo Ni cña cha' tyucua xee ca su ngua chalyuu talya nu ngua tya sa'ni la.

Ndi'ya tyi'i na nde chalyuu lo'o ngusñi na cha' ji'i ycui' Ndyosi

⁷ Masi tlyu tsa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'na xqui'ya Cristo, pana ñati chalyuu ti laca na, si'i na nguula tsa ti' na ycui' ca na. Ni'ya laca sca quityu' nu ndya' lo'o yuu ti nu xtyi'i ti ncla'a, jua'a ti laca na. Tso'o la jua'a, cha' li' taca ca cuayá' ti' na cha' sca ti ycui' Ndyosi laca nu lcaa cña nchca ji'i Ni; nga'aa si'i ycui' ca na nu nchca ji'na. ⁸ Lcua ti se'j su ndya'a ya, tlyu tsa cña ndyacua ji'i ya, pana ná nchca tyijiloo nu cuxi ji'i ya. Lu'ba ti nclyacua tsa ti' ya, pana ná nchca taja ti' ya lo'o xñi' ti' ya. ⁹ Ntsu'u tsa tya'a cusu' ya, pana la cui' ti cha' ná lyiji tya'a tso'o ya. Masi ntsu'u ngu' nu ndyu'ni cha' quicha ya, pana ná nchca cua'ni tye ngu' ji'i ya. ¹⁰ Macala su ndya'a ya nde chalyuu, lu'ba ti nchca quicha ya, ntsu'u tsa cha' ti' nu ndyu'ni ngu' lo'o ya, tsa ña'a nu ngua ji'i Cristo lo'o ya yu nde chalyuu, nu lo'o ndyujuii ngu' ji'i yu. Pana li' ca jlo ti' xa' ñati cha' ña'a ti tya lu'ú ycui' Cristo, nu lo'o ña'a ngu' bi' cha' ña'a ti tya lu'ú ya. ¹¹ Cua ña'a ca hora lo'o ndi'i ya chalyuu ntsu'u tsa cha' cuxi nu taca cujuji ji'i ya, cha' quiña'a tsa cha' cuxi ndyacua ji'i ya lcaa se'j su ndya'a ya xqui'ya Jesús. Pana jua'a taca ña'a ngu' cha' tya ndi'i Jesús lo'o ya; bi' cha' laca tya ntsu'u chalyuu ji'i ya, masi quicha ti ti' ya ndya'a ya. ¹² Jua'a laca cha' ji'i cuare, na ncliji tyucui ña'a ya xqui'ya cha' ti' nu ndyacua ji'i ya nde chalyuu; pana cu'ma ni, cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ma xqui'ya cña nu ngua'ni ya.

¹³ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' su nchcui' ngu' ndi'ya: "Jya ti' na' cha' chañi laca cha' bi', bi' cha' nchcui' na' cha' liñi bi' lo'o xa' ñati", nacui' jyo'o cusu' bi'. Lo'o jua'a cuare, nchcui' ya cha' ji'i Jesús cha' cua ndyatí tyiquee

ya ji'í yu, xqui'ya cha' ngusñi ya cha' ji'í yu. ¹⁴ Chañi jlya ti' ya cha' ngulo ycuí' Ndyosi ji'í Jesús nu Xu'na na ca su ntsiya yu nguatsi' yu, lo'o la cui' jua'a caqui'ya Ni ji'na, cha' stu'ba ti tyalaa na ca su ntucua ycuí' Ni. ¹⁵ Ndalo ya ji'í lcaa cha' ti'í nu ndyacia ji'í ya xqui'ya cu'ma; tiya' la li' tyatu quiña'a la tya'a ñati ma nu taca tya xlya'be ji'í ycuí' Ndyosi cuentya ji'í ya, cha' jua'a quiña'a tsa tya'a ñati ma ntsu'u nu cua ngujui xlya'be nu ta ycuí' Ndyosi ji'í ma. Lo'o li' stu'ba ti taca cua'ni chj na loo ycuí' Ndyosi.

¹⁶ Bi' cha' ná nchca taja ti' na ji'í cña nu ndyu'ni na cuentya ji'í ycuí' Ndyosi, masi ncliji tyucui ña'a cuaña' na jua'a ti; pana ña'a ti lu'ba ti ndu'ni ycuí' Ndyosi cha' ca tso'o la cresiya ji'na. ¹⁷ Si'í na tlyu tsa cha' ti'í nu ndyacia ji'na chalyuu re juani, xti ti tyempo talo cha' ti'í bi'; pana tiya' la ni, tlyu tsa cha' tso'o nga'a cha' tyacua ji'na ca slo ycuí' Ndyosi, lo'o ná nga'a cha' tye bi' tsiya' ti. Ná stu'ba cha' ti'í re lo'o cha' tso'o nu nga'a cha' tyacua ji'na nde loo la. ¹⁸ Ná ntsu'u tyiquee na ji'í sca na nu tso'o ña'a ti, cha' ná talo lcaa na nu tso'o ña'a bi' tsiya' ti; na nclyana na ji'í sca cha' nu ná nchca ña'a na ji'í juani ti, pana nde loo la tyu'u tucua cha' bi', ña'a na ji'í li'. Bi' laca nu ná nga'a cha' tye cha' ji'í.

5

¹ Jlo ti' na cha' ñi'ya nti' sca ni'í canta' ti, jua'a nti' cuaña' na, cha' si cua ngujui na ni, cua ndye cuaña' na nguti. Pana cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi chaca ni'í nu tyacua ji'na, chaca cha' laca bi'; ycuí' Ndyosi xcutsa'a tyucui ña'a na, lo'o ná nga'a cha' tye cha' ji'na tsiya' ti li'. Ca su ntucua ycuí' Ndyosi laca cha' bi', si'í ñati nu cuiña' ni'í bi'. ² Ná tso'o nti' na ndi'í na nde chalyuu, cha' xcuí' quicha tsa ti' na. Chañi cha' cua nti' na tyu'utsu' na nde chalyuu, tyaa clya na ca slo ycuí' Ndyosi, cha' yala la caji ni'í cucui bi' ji'na li'. ³ Ni'í bi' laca nu tacu' lo tyucui ña'a na, cha' caja su tyi'í cresiya ji'na, cha' ná tyi'í na jua'a ti. ⁴ Nchca taja ti' na su ndi'í na nde chalyuu, cha' ndyacia tsa cha' ti'í ji'na. Si'í na nti' na cha' cajaa na yala ti, pana nti' tsa na cha' caca cucui tyucui ña'a na; bi' laca nu cua'ni ycuí' Ndyosi lo'o tyalaa na ca su ntucua Ni. Lo'o li' tye cha' cuxi ji'na, tye tyucui ña'a cuaña' na nu nscua cha' cajaa, cha' li' taca quije chaca chalyuu nu tso'o la ji'na, nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ⁵ Na cua ngua'ni cho'o ycuí' Ndyosi cha' jua'a caca ji'na ca li'; cua nda Ni Xtyi'í ycuí' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na juani. Laca bi' sca cha' nu nda Ni ji'na yala ti, cha' tyi'u ti' na lcaa cha' nu cua'ni Ni cuentya ji'na ca nde loo la.

⁶ Bi' cha' nchca tlyu tyiquee na, cha' ndu' ti' na cha' jua'a cua'ni ycuí' Ndyosi. Nu lo'o tya lu'ú na chalyuu, jlo ti' na cha' tyijyu' tsa to' tyi na ca slo ycuí' Ndyosi, cha' tya lyiji tyalaa na ca su ntucua ycuí' nu Xu'na na. ⁷ Ndalo na ndi'í na chalyuu xqui'ya cha' jlya ti' na cha' nu nda Ni lo'o na, si'í na cua na'a na ñi'ya caca cha' nde loo la. ⁸ Cha' nu tlyu nchca tyiquee na, bi' cha' cha' nti' tsa na cha' xtyanu na ji'í chalyuu re su quicha ti'í na ndi'í na, cha' tsa na tyi'í na ca slo ycuí' nu Xu'na na; ⁹ ndyu'ni cña ti' na cha' cua'ni na lcaa ña'a cña nu ndiya' la ti' nu Xu'na na, masi tya lu'ú na, masi cua ngujui na. ¹⁰ Lcaa na lo'o tya'a na nga'a cha' tyalaa na ca su ntucua ycuí' Cristo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'na. Lo'o li' tyacua cha' ji'í scaa na, ña'a cha' nu nga'a cha' tyacua ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni scaa na nde chalyuu, si cha' tso'o ngua'ni na, si cha' cuxi ngua'ni na.

Chcui' na sca cha', ñi'ya nu caca cati qui'ya ji'na lo'o ycuí' Ndyosi

¹¹ Xqui'ya cha' ndube tsa ti' ya cha' ña'a ycuí' Ndyosi ji'í ya, bi' cha' nchcui' tsa ya cha' ji'í Jesús lo'o xa' ñati. Tso'o tsa nslo ycuí' Ndyosi ji'í ya, ñi'ya ndu'ni sa scaa ya. Lo'o jua'a cu'ma, nti' ya cha' liñi tsa ndyuloo ma ji'í ya, ¹² si'í

cha' tyixi ti ya nchcui' tso'o ti ya cha' jil'i ycui' ca ti ya. Ndi'ya nti' ya: caja ñi'ya xtyacui' ma' cha' lo'o ngu' cuentya jil'i ya, si tso'o ti nti' ma' ña'a ma' jil'i ya. Ntsu'u ñati' ca bi' nu ná ndube ti' ñi'ya ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', pana ndube la ti' ngu' bi' ñi'ya ndu'ni ch'i ngu' loo ycui' ca ngu'. ¹³ Ná ndu'ni cha' masi ñacui' ngu' bi' cha' tonto tsa ya; jua'a laca ya tu'ni, xqui'ya cha' ndyu'ni ya cña jil'i ycui' Ndyosi. Masi jua'a laca ya nti' ngu' bi', pana tyucui tyiquee ya taca xtyucua ya jil'i cu'ma li'. ¹⁴ Cua jlo ti' na cha' sca ti ycui' Cristo ngujuii lo crusi cuentya jil'i lcaa ñati' chalyuu; ñi'ya nti' si cua ngujuii lcaa ñati' chalyuu xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu', jua'a laca cha', xqui'ya cha' ngujuii yu lo crusi bi'. Lo'o juani jlo ti' na cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni jil'i lcaa ñati' chalyuu, bi' cha' nga'a cha' chcui' na cha' jil'i Jesús lo'o xa' ñati'. ¹⁵ Xqui'ya lcaa ñati', bi' cha' ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi. Cua nti' yu cha' nga'aa tyi'i ñati' chalyuu cha' jil'i ycui' ti ngu'; tyi'i ngu' ni, pana xcui' cuentya jil'i Cristo, cha' bi' laca nu cua ngujuii cuentya jil'i ngu', bi' laca nu cua ndyu'u chaca quiya' cuentya jil'i ngu'. ¹⁶ Bi' cha' juani nga'aa chcui' tyucuaa ti' na lo'o xa' ñati' si ná ndiya ti' na ñi'ya ndu'ni ngu' bi' nde chalyuu. Nu ngua tya sa'ni la, la cui' ti cha' ná ndiya ti' ya cña nu ngua'ni ycui' Cristo; si'i ñati' nguula, si'i ñati' tlyu laca yu ngua ti' ya tya li'. Pana juani nga'aa si'i jua'a ndiyacua ti' ya ña'a ya jil'i Cristo. ¹⁷ Lo'o juani nu lo'o cua ngusñi sca ñati' cha' jil'i Cristo, li' cua nguxcutsa'a Ni cha' jil'i ñati' bi'; cua ndye cha' jil'i yu lo'o cha' cuxi nu ngua'ni yu nu ngua tya tsubi' la. Chaca chalyuu cucui, bi' laca nu cua ngujui jil'i yu juani.

¹⁸ Ycui' Ndyosi laca nu ndu'ni lcaa cha' bi', cha' cua ndyaca stu'ba cha' jil'na lo'o Ni xqui'ya Cristo. Lo'o juani cua nda Ni cña jil'na cha' chcui' na lo'o ngu' ñi'ya caca stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o ycui' Ni. ¹⁹ Xqui'ya Cristo ndu'ni Ni cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jil'i ñati' chalyuu lo'o Ni, nga'aa culotu Ni jil'i cha' cuxi nu cua ngua'ni ñati'. Lo'o li' cua ngua'a lo Ni jil'na, cha' cua'ni na cña cuentya jil'i Ni, cha' chcui' na lo'o ñati' ñi'ya taca ca stu'ba cha' jil'i ngu' lo'o ycui' Ndyosi; ²⁰ bi' cha' laca ndya'a ya ca slo ma' chacuayá' jil'i ycui' Cristo. Ndi'ya laca lo'o nchcui' ya lo'o ma', ñi'ya laca si ycui' Ndyosi nchcuane Ni jil'i ma' cha' cua'a jyaca ma' jil'i cha' nu nchcui' Cristo. Nchcui' ya lo'o cu'ma chacuayá' jil'i Cristo lacua, cha' cua'ni ma' cha' caca stu'ba cha' jil'i ma' lo'o ycui' Ndyosi. ²¹ Masi ná ntsu'u qui'ya jil'i Cristo tsiya' ti, pana ycui' Ndyosi ngua'ni cha' ndyanu qui'ya nu ntsu'u jil'na hichu' Cristo. Si' cua ngua stu'ba cha' jil'na lo'o Cristo, li' caca lubii cresiya jil'na ñi'ya nu nti' ycui' Ndyosi cha' caca na.

6

¹ Ngu' tya'a ndyu'ni na cña jil'i ycui' Ndyosi laca ma; bi' cha' nchcui' tsa ya lo'o cu'ma, cha' ná culiji ma' cha' tso'o jua'a ti, cha' tso'o nu cua nda Ni cha' tyanu ne' cresiya jil'i ma. Na cua ngusñi ma' cha' bi' tsaca quiya', bi' cha' ña'a ti taquiya' ma' jil'i cha' bi' juani. ² Ndi'ya nchcui' sca cha' nu nscua lo quityi' jil'i ycui' Ndyosi sa'ni la:

Cua nti' tsa na' cha' cua'ni cho'o na' cresiya jil'i ma, nacui' ycui' Ndyosi, bi' cha' ntucua' na' cha' jil'i ma' lo'o nchcui' ma' lo'u.

Cua nti' na' cha' cua'ni lyaá na' jil'i ma, bi' cha' nguxtyucua tsa na' jil'i ma. Jua'a nacui' ycui' Ndyosi. Lo'o nu juani cua laca tyempo cha' cua'ni cho'o Ni cresiya jil'i ma, juani cua laca la cui' tyempo cha' cua'ni lyaá ycui' Ndyosi jil'i ma' jil'i nu cuxi.

³ Ná nti' ya cha' xtyí lo'o ngu' jil'i ya xqui'ya cña nu ndyu'ni ya, cha' lo'o jil'i ycui' Ndyosi xtyí lo'o ngu' bi' li'; bi' cha' ná ta ya chacuayá' cha' tyu'u tucua sca cha' cuxi, nu xqui'ya bi' taca chcui' ngu' jil'i ya. ⁴ Tso'o la nti' ya si caca cuayá' ti' ngu' cha' ndya'a ya lo cña jil'i ycui' Ndyosi, nu lo'o ña'a ngu' cña nu

ndyu'ni ya cuentya jil'i Ni. Ndalo tsa ya jil'i cha' ti'í nu ndu'ni ngu' lo'o ya, masi ntsu'u tsa ná nu lyiji jil'i ya, masi ntsu'u tsa cha' tucui nu ndyaca jil'i ya. ⁵ Cua ngujui'l' juata ngu' jil'i ya, jua'a cua ngusuba ngu' jil'i ya ne' chcuq; cua ndyu'u ti'l' tsa tlyu ti ñati' ca slo ya cha' cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ya; lo'o jua'a ntsu'u quiya' nteje tacui ya cuayá' cña nu ndyu'ni ya, ntsu'u quiya' ná nchca caja' ya, ntsu'u quiya' nu lye tsa ntyute' ya. ⁶ Pana ndi'ya ca cuayá' ti' ngu' cha' cña jil'i ycuí' Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o: na cua ngua lubii cresiya jil'i ya cuentya jil'i ycuí' Ni; liñi tsa nchca cuayá' ti' ya cha' jil'i Ni; ndalo tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ngu', cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jil'i ya, lo'o jua'a chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i tya'a ñati' ya; ⁷ liñi tsa cha' jil'i ycuí' Ndyosi nu nchcui' ya lo'o ñati', lo'o jua'a tyucui chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi nda Ni nu ndya'a lo'o ya. Bi' cha' nu lo'o ña'a ngu' lcaa cha' nu ndyaca jil'i ya, li' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cña jil'i ycuí' Ndyosi laca nu ndya'a ya lo'o. Na cua ngua tso'o cresiya jil'i ya juani cuentya jil'i ycuí' Ni, bi' cha' cua ngujui' juersa jil'i ya cha' taca xuu tya'a ya lo'o nu xña'a; jua'a taca cua'a ya jil'i nu bi', cha' ná cua'ni ñu'u nu bi' jil'i ya. ⁸ Ntsu'u quiya' nu ndu'ni chi' ngu' loo ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' ti'í jil'i ya. Nchcui' ngu' cha' tso'o jil'i ya, lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' cuxi jil'i ya. Nchcui' ngu' cha' nu cuiñi tsa ya; xa' la tyempo, li' nchcui' ngu' cha' liñi tsa cha' nu nchcui' ya. ⁹ Ntsu'u quiya' ndu'ni ngu' cha' ndyuloo ngu' jil'i ya; xa' la quiya', li' ndu'ni ngu' cha' ná nslo ngu' jil'i ya tsiya' ti. Ntsu'u quiya' ndya'a ya su cua cajaa ti ya nchca, pana ña'a ti tya lu'ú ya; nchcube' tsa ngu' jil'i ya, pana ná nchca cujuui ngu' jil'i ya. ¹⁰ Masi xñi'l' tsa ti' ya xqui'ya cha' ti'í nu ndyaca jil'i ya tu'ni, pana ña'a ti chaa ti' ya; ti'í tsa ya tu'ni, pana ndyiji juersa jil'i ya cha' xtyucua ya jil'i tyuu tya'a ñati'. Masi ná sca na ntsu'u jil'i ya tsiya' ti lo'o ndi'l' ya nde chalyuu; pana ycuí' Ndyosi nxyucua jil'i ya, lcaa na ntsu'u jil'i ya li'.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ngu' Corinto, ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'i ma, bi' cha' cua liñi tsa nchcui' ya lo'o cu'ma lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ya. ¹² Si'í na nga'aa nti' ya xtyucua ya jil'i ma, la cui' cu'ma laca nu lqui'ya tsa ntaja'a ma xtyucua ma jil'i ya; ¹³ bi' cha' juani tya'na tsa nchcui' na' lo'o cu'ma. Ndi'ya nti' na' chcuí' na' lo'o cu'ma, ñi'ya nchcui' ngu' lo'o sñi' ngu': Cui'ya ma cha' clyu ti' jil'i ya, tyucui tyiquee ma cua'ni cho'o ma tyiquee ma ña'a ma jil'i ya.

Tyaca'a tsa na jil'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca

¹⁴ Ná clyana ma ñi'ya caca quiñi cha' jil'i ma lo'o ñati' nu ná ntsu'u cha' jil'i lo'o ycuí' Ndyosi, ná cua'ni tya'a ma lo'o ñati' bi' tsiya' ti. Ná taca ca stu'ba cha' jil'i ma lo'o ngu' bi', cha' nu ñati' nu cua ngua lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycuí' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati' nu ná ndaquiya' jil'i Ni tsiya' ti; lo'o jua'a ñati' nu ntsu'u xee jil'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jil'i, ná taca ca stu'ba cha' jil'i ngu' bi' lo'o ñati' nu ndiya la ti' chalyuu talya. ¹⁵ Ná taca tsiya' ti ca stu'ba cha' jil'i Cristo lo'o Satanás; lo'o jua'a ñati' nu cua ngusñi cha' jil'i Cristo ni, ná taca cua'ni tya'a ngu' lo'o ñati' nu ná ntaja'a xñi cha' bi' tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya nti' cu'ma nu tyaca'a tsa ma jil'i ycuí' Ndyosi ni, ná taca cua'ni tya'a ma lo'o xa' ñati' nu ngusñi cha' jil'i cua ña'a ca jo'ó; tyaca'a tsa na jil'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca xqui'ya cha' ndyanu Xtyi'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya jil'na. Ndi'ya nacui ycuí' Ndyosi:

Tyi'l' na' ca slo ñati' bi', lo'o jua'a tya'a na' lo'o ñati' bi';
caca na' ycuí' Ndyosi cuentya jil'i ngu' bi',
bi' cha' taca caca ngu' bi' ñati' na.

Jua'a nacui Ni. ¹⁷ Lo'o jua'a nchcui' ycuí' nu Xu'na na chaca quiya' lo'o na, nu ngusñi na cha' jil'i Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Tyu'utsu' mā nde su ndi'j ngu' cuxi; ná cua'ni tya'a mā lo'o nu ngu' cuxi bi', cha' ná tyat'j cha' ji'j mā lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'.

Li' quiñi cha' 'na lo'o mā,

¹⁸ caca na' Sti mā;

jua'a cu'mā caca mā sñi' na', masi nu cuna'a, masi nu qui'yu.

Jua'a nacuj ycu' Ndyosi nu Xu'na mā, nu lcaa tsiya' ti cña nchca ji'j Ni.

7

¹ Cu'mā ngu' tya'a na, nu ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'j mā, jua'a laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, cha' nu caca ji'na nde loo la. Bi' cha' lacua, ntsu'u cha' cua'ni tye na ji'j lcaa cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u ji'j cresiya ji'na, ji'j tyucui ña'a na. Lo'o jua'a lye tsa cua'ni na cña cha' caca na ñati' ji'j ycu' Ni; na laca nu cua'ni na nde chalyuu, cua'ni na ji'j ñi'ya nti' si cua ndu ycu' Ndyosi ña'a Ni ji'na.

Nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu'

² Cua'ni cho'o tyiquee mā ña'a mā ji'j ya lacua. Ni sca quiya' ná ngua'ni ya cha' cuxi lo'o cu'mā, ni scaa cu'mā ná ngua'ni ñu'u ya chalyuu ji'j mā; ná ntsu'u mala su ññilo'o ya ji'j mā, ni sca tya'a mā. ³ Ná nti' na' sta na' qui'ya hichu' mā. Ndi'ya nti' na' chcu' na' lo'o mā, ñi'ya nu nacuj na' ji'j mā tsubi': lcaa tyempo ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'j cu'mā; masi cua ngujui na, masi ña'a ti tya tyiquee' tyi'j na chalyuu, pana ña'a ti stu'ba ntsu'u tyiquee na' lo'o cu'mā. ⁴ Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyi'u ti' na' ji'j cu'mā, la cui' jua'a nti' na' lo'o nchcu' na' cha' ji'j mā lo'o xa' ñati'. Ña'a ti ndyaca tlyu tyiquee na', ña'a ti chaa ti ti' na' ndi'j, masi cua ngua lcaa cha' ti' bi' ji'j ya.

⁵ Tya lo'o ndyalaa ya ca loyuu su cuentya Macedonia re, nga'aa ngujui tyempo cha' chca'a cña' ya tsiya' ti, cha' lcau ti se'j tucui tsa cña ndyacua ji'j ya. Lcaa se'j su ndya'a ya nda tsa ngu' cha' cusu' lo'o ya, lo'o jua'a hasta ca ne' cresiya ji'j ya ndyat'j cha' ntsij ya. ⁶ Pana ycu' Ndyosi ni, nda la Ni juersa ji'j ñati' nu xñi'j ti ti' nga'a; bi' cha' xa' juersa nda Ni ji'j ya cha' caca nguula la tyiquee ya, xqui'ya cha' cua ndyalaa Tito ca nde. ⁷ Lo'o jua'a tso'o tsa cha' nu nda yu lo'o ya cuentya ji'j cña nu ndyu'ni cu'mā; nacuj yu cha' cua nti' tsa cu'mā ña'a loo mā ji'j ya chaca quiya', lo'o jua'a nacuj yu cha' ntyuju'u ti ti' mā ndi'j mā xqui'ya cha' cuxi nu ngua ji'j mā tya li', nacuj yu cha' nga'aa ndiya ti' mā cha' cuxi nu nchcu' ngu' 'na tsubi' la. Xqui'ya lcaa cha' bi', chaa la ti' na' ndi'j na' juani.

⁸ Chañi cha' ndube ti' na' cha' ngua xñi'j xi ti' mā xqui'ya quityi nu nguscua na' tya li', pana ná ntyuju'u ti' na'; ná tya'achu' na' ji'j cha' nu cua nguscua na' li', masi ntsu'u tsa nu ntyuju'u ti' na' cha' nguscua na' cha' bi'. Jlo ti' na' cha' ngua xñi'j ti' mā nquicha', pana xtyi' ti ngualo cha' bi'. ⁹ Nu juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndaquiya' mā cha' bi', cha' cua ngua xñi'j xi ti' mā, lo'o li' nguxtyanu mā cha' cuxi nu ngua'ni mā tya li'. Ngua xñi'j ti' mā tu'ni, pana ngua ti' ycu' Ndyosi cha' caca tso'o ji'j mā lo'o cua ndye cha', bi' cha' si' na cua ngunu'u tyiquee mā juani xqui'ya cha' ngua tyaala na' ji'j mā li'. ¹⁰ Nu lo'o ndube ti' na' ji'j ycu' Ndyosi laja lo'o nga'a na xñi'j ti' na, li' caja ñi'ya xtyanu na ji'j cha' cuxi nu ndyu'ni na; clyaá na ji'j nu cuxi li', nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' na li'. Pana ñati' nu xñi'j xi ti', nu ná ndube ti' ji'j ycu' Ndyosi ni, ná ntaja'a ñati' bi' ca tyuju'u ti' ji'j qui'ya nu ntsu'u ji'j; chcuna' chalyuu ji'j ngu' bi' jua'a ti li'. ¹¹ Culacua xi ti' mā ñi'ya ndyaca ji'j mā juani, tya lo'o ngua'ni na' cha' cha' ngua xñi'j ti' mā nu ngua li': tyucui tyiquee mā nclayacua ti' mā juani, cha' cua nti' tsa mā juani cha' tyu'u lubii mā ji'j cha' bi'; tsa cla'be ngua ñasi' mā, tsa cla'be ti ndyutsij mā, pana ndyi'u tsa ti' mā jna'

li', ña'a cuayá' nu lye tsa ngua ti' mā cha' ña'a loo mā 'na chaca quiya'; yala ti' ngua ti' mā hcube' mā jil'i yu nu ngua'ni cha' cuxi bi'. Jua'a nchca cuayá' ti' ya cha' nga'aa ndyanu yabe' jil'i mā xqui'ya cha' cuxi bi'. ¹² Bi' cha' laca nguscua na' nu quityi bi'; si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya yu nu ngua'ni cha' cuxi bi', ni si'i na ngulacua tsa ti' na' xqui'ya ngu' nu ngua cuxi jil'i. Ngua ti' na' cha' culacua tso'o ti' mā jil'i cha' nu cua nchcui' ya lo'o mā, ñi'ya laca si ndu ycu'i' Ndyosi ña'a Ni jil'na; bi' cha' nguscua na' quityi nu ndyaa slo mā bi'. ¹³ Lo'o nu juani tso'o la nti' ya cuentya jil'i cu'mā.

Tso'o ti' nti' ycu'i' ya lacua; lo'o jua'a lye la chaa ti' ya juani cha' cua na'a ya jil'i Tito, cha' tso'o tsa ngua ti' yu. Ca ta'a cu'mā ngua'ni mā cha' ti' ti' cresiya jil'i yu ndyalaa yu juani. ¹⁴ Lo'o tya ndi'i yu ca slo na', cua ni na' jil'i yu cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' jil'i Jesús, lo'o jua'a chañi tsa cha' bi'. La cui' jua'a lcaa quiya' lo'o nchcui' ya, chañi tsa laca cha' jil'i Jesús nu nchcui' ya lo'o mā; lo'o jua'a chañi ngua cha' nu ni na' jil'i Tito, cha' tso'o ti' nti' ycu'i' ya ña'a ya jil'i mā. ¹⁵ Tya cuayá' nu tso'o la ntsu'u tyiquee Tito ña'a yu jil'i mā juani, nu lo'o ndyi'u ti' yu jil'i lcaa cu'mā cha' cua ndaquiya' tsa mā jil'i lcaa cha' nu cua nacui' yu jil'i mā; na'a yu cha' ndube tsa ti' mā xqui'ya cha' nu cua nda yu lo'o mā, lo'o jua'a ná nguxtyacui mā xi xa' la cha' lo'o yu li'. ¹⁶ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' juani cha' taca tyi'u ti' na' jil'i cu'mā jua'a.

8

Nda ngu' cñi cha' caca msta cuentya jil'i Cristo

¹⁻² Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, juani ta na' sca cha' lo'o mā cuentya jil'i la cui' ngu' tya'a na, nu ñati jil'i Cristo nu ndi'i ca loyuu Macedonia. Tso'o tsa ngua ti' ca ta'a ngu' nu ndi'i tyuu quich'i su cuentya Macedonia bi'; cua tlyu tsa msta nu nguxti'i ngu' bi', ñi'ya laca si na culiya' tsa ngu'. Masi lye tsa ngua ti' ngu' bi' xqui'ya cha' ti' ni nu cua ndyacua jil'i ngu', pana ña'a ti' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' li'. Lo'o jua'a ngua jil'i ngu' nda ngu' msta bi' xqui'ya cha' quiña'a tsa cha' tso'o ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' jua'a ti, jua'a ngulacua ti' ngu' bi'. ³ Chañi tsa cha' nu ta na' lo'o mā cuentya jil'i ngu' bi': Cha' tso'o ti' tyiquee ngu' bi' ni, cua nda ngu' lcaa ña'a nu ngujui ti xi jil'i ngu'; lo'o jua'a tya quiña'a la cñi nda ngu', masi ná ndyu'u scua cñi nu ndyanu jil'i ngu'. ⁴ Hasta ngüijña ngu' chacuayá' jil'i ya cha' ta ngu' msta bi', cha' xtyucua ngu' jil'i xa' la tya'a ñati, ngu' nu cua ngusñi cha' jil'i Jesús ca xa' quich'i su ntsu'u tsa na nu lyiji jil'i ngu'. ⁵ Ni ná ngulacua ti' ya cha' ta ngu' jua'a. Tya clyo ntaja'a ngu' tyucui tyiquee ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ycu'i' Ndyosi; lo'o li' nacui' ngu' cha' cua'ni ngu' ñi'ya nu nti' ya cha' cua'ni ngu' chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi. ⁶ Bi' cha' cua nchcui' ya lo'o yu Tito bi', cha' cua'ni lyiji yu cha' xti'i yu msta nu nda cu'mā cha' tso'o ntsu'u tyiquee mā, cha' tya tsubi' la cua nguxana nxti'i yu msta bi'. ⁷ Nu cu'mā ni, tso'o tsa jlyu ti' mā jil'i ycu'i' Ndyosi, tso'o tsa nchca jil'i mā culu'u mā cha' jil'i ycu'i' Ndyosi jil'i xa' ñati, tso'o tsa nchca cuayá' ti' mā ñi'ya ndyu'u sca cha'; na cua nti' tsa mā xtyucua mā jil'i ngu', la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā jil'i ya. Nchca tsa jil'i mā cuentya jil'i lcaa cña, nti' ya; bi' cha' nclyacua ti' ya cha' ná tyiquee' yala tsa cua'ni mā cha' xti'i mā cñi bi'.

⁸ Si'i na nclyo na' cña jil'i mā re; nu lo'o ña'a mā jil'i xa' la ngu' tya'a na, cha' nti' tsa ngu' xtyucua ngu' jil'i tya'a ñati jil'i Cristo, li' taca cua'ni cuayá' mā jil'i ycu'i' ca mā si chañi ca cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i la cui' ngu' tya'a mā. ⁹ Cua jlo ti' mā ñi'ya ndu'ni Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o ñati. Lcaa na cua ntsu'u jil'i Ni, pana cua ntaja'a Ni ngua Ni sca ñati ti,

ñi'ya nti' sca ñati' ti'i nu ná sca na ntsu'u jil'i tsiya' ti. Xqui'ya cu'ma, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a, cha' tiya' la li' taca caja lcaa na nu ntsu'u jil'i ycu'i Ni jil'i ma.

¹⁰ Ndi'ya nti' na', tso'o la si cua'ni ma cha' xcua se'i cña bi' lacua, cha' tya yija na ndyu'ni ma jil'i. Si'i la xña cua'ni ti ma jil'i; pana xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma jua'a, bi' cha' ta ma msta' bi'. ¹¹ La cui' jua'a cua'ni ma cña bi', ña'a cuayá' nu xcua se'i cña bi'. Tso'o tsa ngua' ti' ma nu lo'o nguxana cña bi', lo'o jua'a tso'o si tyucui tyiquee ma cua'ni lyiji ma jil'i, tsa ña'a cuayá' cha' tso'o nu ntsu'u jil'i scaa ma ta ma msta' bi'. ¹² Si cha'ni cha' ntsu'u tyiquee ngu' ta ngu' tsa ña'a nu ntsu'u xi jil'i ngu', tso'o ti xñi ycu'i Ndyosi msta' bi' jil'i ngu', ñi'ya nu nchca ti jil'i ngu' li'; ná nti' Ni cha' ta ngu' msta' si ná sca na ntsu'u jil'i ngu'.

¹³ Ná nti' na' cha' lyiji tsa na jil'i ma laja lo'o ta ma cñi, cha' caja na nu lyiji jil'i ngu' ti' tya'a na. ¹⁴ Laca cha' cua ngujui xi cha' tso'o jil'i ma juani ti, bi' cha' ntsu'u ñi'ya nu taca xtyucua ma jil'i xa' la ngu' tya'a na nu lyiji tsa cha' jil'i. Nde loo la li', si lyiji ñi'ya nu tyiji' yu'u jil'i ma chalyuu, ná tyiquee' lo'o ngu' bi' taca xtyucua ngu' jil'i cu'ma li', cha' jua'a caca stu'ba cha' jil'i ma lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycu'i Ndyosi. ¹⁵ La cui' jua'a nscua lo quityi jil'i ycu'i Ndyosi. Ndi'ya nacui: "Masi nteje tacui cuayá' nguxuti' ngu' na cacu ngu', nga'aa ntyucua la jil'i ngu' tsiya' ti li'; lo'o nu ngu' nu nguxuti' xti ti cha' bi', nga'aa lyiji jil'i ngu' tsiya' ti lo'o cua ndye cha' li'".

Sca cha' cuentya jil'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu

¹⁶ Tso'o tsa nti' ya lo'o nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi, cha' nu Tito, tya'a ndya'a ya cña bi' ni, nti' tsa yu xtyucua yu jil'i ma. Stu'ba ti nti' yu lo'o na' cha' xtyucua ya jil'i cu'ma. ¹⁷ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu ngua'ni yu cña nu cua ni na' jil'i yu; lo'o juani nti' tsa yu xtyucua yu jil'i ma, bi' cha' tsa'a yu tsa'a na'a yu jil'i cu'ma chaca quiya', cha' jil'i ti yu.

¹⁸ Lo'o yu ta ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo, cha' caa lo'o Tito jil'i yu ca slo ma. Cua laca ndyuloo ma jil'i yu bi', cha' tso'o tsa nchcui' ngu' jil'i yu macala su ndyu'u ti' ngu' cuentya jil'i Cristo, cha' tso'o tsa nda yu cha' jil'i Cristo lo'o ngu'. ¹⁹ La cui' jua'a nu ñati' jil'i Cristo nu ndyu'u ti' lcaa quichi' cua ngusubi ngu' jil'i yu tya'a na bi', cha' tya'a yu lo'o ya, cha' xtyucua yu jil'i ya lo'o ndyu'ni ya cña cha' xti' yu msta' nu nda ngu'. Ndyu'ni ya cña bi' cuentya jil'i nu Xu'na na, cha' jua'a taca cua'ni ch'i ya loo Ni; lo'o jua'a nti' ya cha' yala ti cua'ni ma cña bi', xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma jua'a. ²⁰ Li' ná taca chcu'i ngu' jil'i ya xqui'ya cha' na nxti' yu cñi nu nda ma cha' xly'a'be ti bi'. ²¹ Ndube ti' ya jil'i ycu'i nu Xu'na na, lo'o jua'a ndube ti' ya ñi'ya nu chcu'i ñati'; bi' cha' nti' ya cha' xcui' lubii ti cua'ni ya lcaa cña bi'.

²² Lo'o jua'a tya nda ya chaca yu tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo cha' stu'ba ti caa yu lo'o nu xa' ñati' ngu' tya'a na bi'. Quña'a tsa cña cu ngua'ni yu cuentya jil'i nu Xu'na na, bi' cha' jlo ti ya cha' ndiya ti' yu cua'ni yu cña lo'o na. Masi juani tyaca' tyijyu' cha' ndyi'u tsa ti' yu jil'i ma. ²³ Bi' cha' juani si xcua'ne ngu' jil'i ma ni cña laca ndya'a Tito, ndi'ya ñacu'i ma jil'i ngu': Tya'a ndya'a na cña laca yu re. Lo'o jua'a xacu'i ma cha' jil'i ngu' cha' stu'ba ndyu'ni yu cña lo'o cua cuentya jil'i cu'ma. La cui' jua'a si xcua'ne ngu' jil'i ma, ni cña laca nu ndya'a xa' la tya'a ndya'a Tito bi', ndi'ya xacu'i ma cha' jil'i ngu' li': Ndy'a' ngu' bi' cuentya jil'i lcaa latya ngu' xa' quichi' nu ndyu'ni tlyu jil'i Cristo, cha' ndu'ni ch'i ngu' loo Cristo. ²⁴ Bi' cha' chcu'i' tso'o ma lo'o ngu' bi' lacua, cha' ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a na cha' cha'ni cha' ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i Tito lo'o tya'a ndya'a yu. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' ya lo'o ña'a ya ñi'ya nu ndyu'ni ma lo'o ngu' bi'. Ca tiya' la li' caja cha' bi' jil'i lcaa taju ñati' nu cuentya jil'i Cristo bi'.

9

Msta nu nda ma cha' xtyucua ji'i tya'a ñati ma

1 Nga'aa nti' cha' chcu' la na' lo'o cu'ma cuentya ji'i msta nu nxti'i ma cha' xtyucua ji'i ngu' tya'a ma nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo, ² cha' cua jlo ti' na' cha' tso'o ti' nu' ma ña'a ma ji'i ngu'. Lu'ba ti' nchcu' na' lo'o ngu' ca tyi re, ca loyu'u su cuentya Macedonia re, cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cu'ma ngu' ca tyi nde loyuu su cuentya Acaya bi'; ni na' ji'i ngu' cha' yala tsa ti' cu'ma, cha' tya yija na ngua'ni cña ti' ma cha' xti'i ma msta bi'. Lo'o nu ngu' Macedonia re ni, cua ngua chaa la ti' tyiquee ngu' lo'o na'a ngu' cha' yala tsa ndyu'ni ma cña. ³ Masi jua'a ña'a ti' tya ta na' ji'i ngu' tya'a na bi', cha' caa ngu' ca slo ma. Li' taca cua'ni ma tsa ña'a nu cua nacui na' ji'i ngu' cha' ndu'ni ma, si'i cha' laja ti' nchcu' na' ji'i ma lacua. Bi' cha' cua'ni ma cha' xti'i ma msta bi', cha' cua laca ti' nguscua se'i cha' bi' nu lo'o caa na'. ⁴ Ná jlo ti' na' si lo'o xi tya'a na nu laca ngu' Macedonia re caa na' li'. ¿Ñi'ya cua'ni na li', si' ña'a ngu' cha' ná ngua'ni yala ma? Ca tyuju'u tsa ti' ya li', cha' cua nchcu' ya lo'o ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ma; jua'a cu'ma caca tyuju'u ti' ma li'. ⁵ Bi' cha' cua nchcu' na' lo'o ngu' tya'a na re, cha' tsa ngu' nde loo la que na', cha' xtyucua ngu' ji'i ma cha' cua'ni cho'o ma msta, ñi'ya nu nacui ma 'na cha' ta ma; cua laca nscua se'i ti' cha' bi' lo'o caa na' li'. Jua'a laca bi' sca cña tso'o nu ngua'ni ma xqui'ya cha' ndiya ti' ma ndu'ni ma ji'i, si'i sca cña nu ndatsaa tsa ya ji'i ma laca nu ngua'ni ma li'.

⁶ Tyi'u ti' ma ñi'ya ndyaca lo'o ntyaa na na cuiñii. Si xti ti' si'yu na cuiñii bi' cataa na, xti ti' cha' tso'o tyu'u ji'na li'; pana si quiña'a si'yu cataa na, quiña'a la cha' tso'o tyu'u li'. ⁷ La cui' jua'a lo'o ta na cñi xlya'be ti, nga'a cha' quiñi ti' na ni tsa lo ta scaa na. Ná tso'o si cha' cuiñi ti' na ta na ji'i, la cui' ti ná tso'o si cha' juersa ti' ta na ji'i; ndiya la ti' ycu' Ndyosi si tso'o ntsu'u tyiquee na ta na ji'i. ⁸ Taca xtyucua ycu' Ndyosi ji'i ma lo'o quiña'a tsa cha', lo'o li' tyu'u scua ji'i ma lcaa cha' nu lyiji ji'i ma; lo'o jua'a tyá caja la ñi'ya xtyucua ma ji'i xa' ñati lo'o cua ña'a ca cña tso'o. ⁹ Ndi'ya nchcu' cha' nu nscua lo quityi cusu': Sca ñati nu ndaquiya' tso'o ji'i ycu' Ndyosi, quiña'a tsa cha' xlya'be nda yu ji'i ngu' ti' tya'a yu;

bi' cha' lcaa tyempo tyi'u ti' ngu' ji'i cña tso'o nu ndu'ni yu.

¹⁰ Nda ycu' Ndyosi na cuiñii cataa na, jua'a nda Ni na cacu na; la cui' jua'a ta Ni lcaa na nu lyiji ji'i ma cha' cua'ni ma sca cña tso'o lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a xtyucua Ni ji'i ma cha' tyu'u scua cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' xqui'ya bi' caca tso'o tyiquee ñati. ¹¹ Bi' cha' jua'a ndyaca, cha' cua ndyiji lcaa na ji'i ma, ña'a cuayá' taca ta ma cha' xlya'be ji'i xa' ñati. Lo'o cua ndye, li' tso'o tsa tya ngu' xlya'be ji'i ycu' Ndyosi xqui'ya msta nu cua nda ma, nu tsa lo'o ya ji'i cha' tyalaa ca su ndi' ngu' ti' bi'. ¹² Nu lo'o nda ma na nu xtyucua ji'i ngu' tya'a na ni, li' caja na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i ngu' bi' chalyuu; jua'a tso'o tsa caca tyiquee ngu' bi'. Lo'o chcu' ngu' lo'o ycu' Ndyosi, ¹³ cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi li'. Taca ña'a ngu' bi' ji'i ma, cha' chañi cha' ndaquiya' ma ji'i cha' tso'o nu cua nda Cristo lo'o ma; ca cuayá' ti' ngu' cha' bi' lo'o ña'a ngu' cña nu cua ngua'ni ma cha' caja xlya'be ji'i ngu' bi'. Cua'ni chi' ngu' loo ycu' Ndyosi li', xqui'ya cha' tso'o tsa nda ma msta ji'i ngu' bi', la cui' ñi'ya nu nda ma ji'i lcaa ñati. ¹⁴ Li' chcu' ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'i ma, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma; tyi'u ti' ngu' cha' quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ñati xqui'ya msta nu cua nda ma ji'i ngu' bi'. ¹⁵ Tso'o tsa laca si tya na xlya'be ji'i ycu' Ndyosi lacua, cha' tlyu tsa cha' tso'o laca nu cua nda Ni ji'na, ni nga'aa nchca ca cuayá' ti' na cha' bi'.

10

Ycui' Ndyosi nda chacuayá' macala su cua'ni Pablo cña

¹ Pablo laca na' nu nchcui' na' lo'o cu'ma juani; tyu'u cha' clyu ti' jil'i ma, masi chcui' liñi na' lo'o ma. Nacu' ngu' cha' ntsi na' lo'o nchcui' na' lo'o ma nu lo'o ndi'i na' slo ma, pana tyaala tsa ndu'ni na' lo'o ma nu lo'o nga'a na' tyijyu'; jua'a cha' nda ngu'. Tyi'u ti' ma lacua, cha' xcui' tso'o ti nti' Cristo lo'o ña'a Ni ji'na. ² Nu juani tya'na nchcui' na' lo'o ma, cha' ná cua'ni lye ma lo'o na', cha' jua'a ná cua'ni tyaala na' lo'o ma chaca quiya' lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma. Taca cua'ni tyaala na' lo'o ñati tu'ni, ñati nu cua ñilo'o jil'i ma cha' cuxi tsa cña ndyu'ni ya. ³ Chañi tsa cha' laca na ñati chalyuu, pana ná ndyu'ni na ngana jil'i ngu' ñi'ya nu ndu'ni xa' ñati; ⁴ si'i na nxuu tya'a na lo'o ngu' cuxi ñi'ya nu nxuu tya'a sca ñati chalyuu. Ycui' Ndyosi ni, nchca tsa jil'i Ni, bi' laca nu stu'ba ti ndu'ni cña lo'o na cha' taca tyijiloo na jil'i lcaa cha' cuxi nu nxuu lo'o na. ⁵ Ntsu'u cha' tyijiloo na jil'i lcaa cha' cuiñi nu nchcui' ngu' jil'i Cristo; jua'a ntsu'u cha' tyijiloo na jil'i lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' ngu' jil'i, nu ndaca'a tsa jil'i ngu' cha' ná xñi ngu' cha' jil'i ycui' Ndyosi. Nu lo'o cua nguxtyanu ngu' jil'i lcaa cha' cuxi bi', li' taca cua'ni na cha' taquiya' ngu' jil'i cha' nu ntsu'u jil'i Cristo. ⁶ Bi' cha' lo'o cu'ma ni, nga'a cha' taquiya' lyiji ma lcaa cha' nu ntsu'u jil'i Cristo, cha' tiya' la li' taca culo'o ya jil'i nu xa' la ñati nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cha' bi' tsiya' ti.

⁷ Na la xña nchcui' ti ma jil'i ya. Pana tso'o la si culacua xi ti' ma ñi'ya ndyu'u scaa cha' nu liñi ca; nu ñati nu nti' cha' cuentya jil'i Cristo laca ngu' bi' ni, ndu'ni cha' culacua tso'o la xi ti' ngu' bi', cha' caca cuayá' ti' ngu' li', cha' lo'o cuare laca ya cuentya jil'i Cristo. ⁸ Cua nchcui' tsa na' lo'o ma cha' cua nda ycui' nu Xu'na na chacuayá' jil'i ya, nu lo'o ndya'a ya slo cu'ma; lo'o jua'a ná nchca tyuju'u ti' na' masi nchcui' na' jua'a lo'o ma. Cua lo'o chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi ndya'a ya, cha' taca tyati' la ti' tyiquee ma cha' jil'i Ni; si'i na cua'ni ñu'u lyiji ya jil'i ma. ⁹ Ná nti' na' cha' ñacu' ma cha' na nchcutsi' ti na' jil'i ma lo'o quityi nu nscua na' cha' ya'a slo ma. ¹⁰ Nacu' ngu': Tonu tsa cha' nu nda nu Pablo bi', tyaala tsa ndu'ni yu lo'o na, nu lo'o ndi'i yu tyijyu'. Nda yu cha' nu lijja ca slo na, nacu' ngu' jil'i ma, pana ná nchca culo tso'o yu cña ji'na nu lo'o ndi'i yu slo na; ná nduna na tsiya' ti cha' nu nda yu li', nacu' ngu' bi' li'. ¹¹ Tso'o si caca cuayá' ti' ngu' bi' lacua, cha' sca ti cuayá' ndyu'u cha' nu nscua ya lo quityi nu lo'o nga'a ya tyijyu', la cui' ñi'ya nu cua'ni ya lo'o ma nu lo'o tyi'i ya ca slo ma.

¹² Si'i na caca stu'ba cha' jil'i ya lo'o ñati bi', nti' ya; tyixi tsa ndu'ni ngu' bi' lo'o tya'a ngu', tonto tsa ngu' bi'. Na ña'a cuayá' ngu' bi' jil'i ycui' ca ngu', bi' cha' nti' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ycui' ngu'. ¹³ Pana nu cuare ni, ná nti' ya cha' chcui' tso'o ti ngu' jil'i ya cuentya jil'i sca cña nu cua ngua'ni xa' ñati; tso'o masi chcui' ngu' jil'i cña nu ndyu'ni ycui' ca ya, cha' ycui' Ndyosi laca nu nda chacuayá' macala su nga'a cha' cua'ni scaa ya cña. Lo'o jua'a nda Ni chacuayá' cha' ndyalaa ya ca slo cu'ma, ngu' Corinto. ¹⁴ Bi' cha' lacua, cua lo'o chacuayá' jil'i ycui' Ndyosi ndya'a ya ca slo ma tya clyo, cha' nchcui' ya cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Cristo lo'o ma; si'i na ntyijiloo ya jil'i chacuayá' nu nda Ni jil'i ya bi'. ¹⁵ Ná ntsu'u cha' chcui' ya jil'i cña nu ndyu'ni xa' ñati cuentya jil'i ycui' Ndyosi, chcui' ya jil'i tsa bi' ti cña nu nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ycui' ca ya ca slo ma. Na cua nti' ya cha' xñi tso'o la ma cha' jil'i ycui' Ndyosi nde loo la, cha' li' quiña'a la cña taca cua'ni ya laja ngu' tya'a ma, ñi'ya nu cua nda Ni chacuayá' cha' cua'ni ya. ¹⁶ Lo'o li' xqui'ya cu'ma caja ñi'ya chcui' ya cha' tso'o nu ntsu'u jil'i Cristo lo'o ngu' xa' quich'i nu ndi'i tyijyu' la, nde loo la ca su

ndi'i cu'ma. Bi' cha' lacua, ná ndu'ni cha' chcu'i ya cha' ji'i cña nu cua ngua'ni xa' ñati cuentya ji'i Cristo.

¹⁷ Si nga'a cha' chcu'i na ji'i sca cha', tso'o la chcu'i na ji'i sca cña nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi lacua. ¹⁸ Si'i na taquiya' tso'o la Ni ji'i ñati nu nchcu'i tsa ji'i cña nu ndyu'ni ycu'i ca ngu'; nu lo'o tso'o ti nti' Ni ña'a Ni ji'i ñati, li' taquiya' Ni ji'i cña nu ndyu'ni ngu' bi'.

11

Nu ngu' nu cuiñi ti ntyu'u cha' ji'i Jesús

¹ Lo'o juani tyu'u cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na', talo tyiquee ma xi jna', masi cha' tonto ti na' nchcu'i tsa na' cha' ji'i ycu'i ca ti na'. ² Na tiji' tsa ti' na' ña'a na' ji'i cu'ma. Ni tyiquee' la cui' jua'a nti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i cu'ma. Na cua nguñi cha' 'na lo'o ycu'i Ndyosi cha' ta na' ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Cristo, ñati nu lubii tyiquee, la cui' ñi'ya laca lo'o sca nu cuna'a cuañi' nu caya clyo'o lo'o sca ti nu qui'yu ji'i'; ³ ndube tsa ti' na' si quiñu'u chca cresiya ji'i ma. Tya sa'ni ni, cua nguñilo'o nu cuaña ji'i Eva, cha' tajua' tsa nchcu'i nu xña'a bi'. Pana ná nti' na' cha' quiñu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo jua'a, ná nti' na' cha' ñilo'o nu xña'a ji'i ma xqui'ya xa' ñati; juani tso'o tsa cha' tyucu tyiquee ma cua ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Cristo. ⁴ Ngujui cha' jna' cha' ndi'ya ndu'ni ma: tso'o tsa nchcu'i ma lo'o cua ña'a ca ñati nu lijya ca slo ma, masi xa' ña'a cha' nu nda ngu' cuentya ji'i Jesús, masi ná stu'ba cha' nu nda ngu' bi' lo'o cha' nu cua nda ya lo'o ma tya clyo la. La cui' jua'a nduna ma chaca cha', pana si' cha' tso'o ji'i Jesús nu ndu'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi nu cua nchcu'i ya lo'o ma laca bi'. Bi' cha' laca cha' chaca xtyi'i ndyu'ú ne' cresiya ji'i ma juani, nga'aa si'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca bi'. ⁵ Ni si'i na cuxi la laca cha' nu nchcu'i na', si'i na tso'o la cha' nu nchcu'i nu xa' ñati bi'; nti' ma jua'a, masi cua nguñilo'o ngu' ji'i ma lo'o nchcu'i ngu' cha' laca ngu' cña ji'i Cristo. ⁶ Masi ná nchca 'na chcu'i liñi ná lo'o ñati, nti' ma, pana ndye cha' ngua tsa'a tso'o na' cha' ji'i Jesús bi'; lo'o jua'a jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcu'i na' re, cha' tyuu quiya' cua na'a ma 'na, lcaa ca cha' nu cua ngua 'na.

⁷ Ná ngusñi na' caya' ji'i ma tsiya' ti nu lo'o ndi' na' ngulu'u na' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ma. Cua ntaja'a na' li' cha' caca ti' la na' xqui'ya cu'ma, cha' caya ñi'ya caca tso'o la tyiquee ycu'i cu'ma. ¿Ha ná tso'o cha' ngua'ni na' jua'a, nti' cu'ma? ⁸ Ca ta'a taju ngu' tya'a na nu ngusñi cha' ji'i Jesucristo xa' quichi ni, bi' laca ngu' nu nxyucua 'na lo'o cñi tyucu tyempo lo'o ngua'ni na' cña ca su ndi' cu'ma; ná ngusñi ti na' caya' ji'i ngu' bi', cha' jua'a ngua nxyucua na' ji'i ma li'. ⁹ Tyucu tyempo nu lo'o nguti' na' lo'o cu'ma, nu lo'o lyiji cñi 'na, li' ná nguñi na' ji'i ma cha' xtyucua ma xi 'na; nu ngu' ca tyi Macedonia, tya'a ngusñi na' cha' ji'i Cristo, cua yaa yalo'o ngu' bi' lcaa na nu nguliji ti xi 'na. Jua'a ngua'ni na' nu ngua li', cha' ná ta na' quiña'a tsa cña ji'i cu'ma, ngua ti' na'. La cui' jua'a tya cua'ni la na' tyempo nde loo la, nti' na'. ¹⁰ Tso'o la nti' na' cha' ndyaca jna' jua'a. Bi' cha' juani macala su tya'a na' tyucu loyuu su cuentya Grecia, nga'aa nti' na' cha' ta ngu' caya' 'na; cua jlo ti' ma cha' chañi tsa cha' nu nchcu'i na' re, xqui'ya cha' laca na' ñati ji'i Cristo. ¹¹ Si'i xqui'ya cha' ná ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma, bi' cha' nchcu'i na' jua'a; cua jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' tso'o tsa nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma.

¹² Lo'o jua'a tya cua'ni la na' ña'a nu ndu'ni ti na' juani, cha' jua'a ná caca chcu'i lye nu xa' ñati bi' ji'i ya, lo'o ñacui ngu' cha' ndyu'ni ya cña ñi'ya nu ndu'ni ycu'i ngu'. ¹³ Ná chañi cha' ndyu'ni ngu' bi' cña ji'i Cristo; na cuiñi ti ngu' bi', quiña'a tsa cha' cuiñi nda ngu' bi' lo'o ñati macala su ndya'a ngu'. Xa' ña'a xi ndu'ni loo ngu' bi', cha' ñilo'o ngu' ji'i xa' ñati cha' laca ngu' bi' ñati

tso'o, cha' ñati nu ndyu'ni cña ji'i Cristo laca ngu' bi'. ¹⁴ Ná tlyu cña laca cha' ndu'ni ngu' bi' jua'a, cha' lo'o nu xña'a nu naa Satanás taca ji'i ñilo'o ji'i ñati, nu lo'o xa' ña'a cua'ni loo yu ña'a cuayá' nu ca ti' ngu' cha' laca yu sca xca nu ndyu'u tucua lo'o xee ji'i ycu'i Ndyosi; pana ná chañi laca cha' bi'. ¹⁵ La cui' jua'a lo'o ngu' nu ndyu'ni cña cuentya ji'i nu xña'a bi'; ná tlyu cña cha' cua'ni ngu' cha' xa' ña'a loo ngu', ña'a cuayá' nu ñilo'o ngu' bi' ji'i xa' la ñati cha' cña ji'i ycu'i Ndyosi laca nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana nu lo'o tyalaa hora cha' caca cuayá' ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi, li' chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya cña cuxi nu cua ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu.

Cha' ti' nu cua ngujui ji'i Pablo lcaa su nguta'a yu

¹⁶ Chaca quiya' chcu'i na' lo'o ma, cha' ná nga'a cha' chcu'i ma cha' nu tonto ti laca na'. Masi jua'a nti' ma, cha' tonto laca na', pana ta ma xi chacuayá' 'na chcu'i na' xi ji'i lcaa cha' nu cua ngua' na'. ¹⁷ Ná ndiya ti' na' cha' nchcu'i na' ji'i cha' bi', cha' si'i cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi cha' chcu'i na' lo'o ñati laca cha' bi', nti' na'. Chañi cha' tonto tsa na', nti' na', si lye tsa chcu'i na' cha' ji'i ycu'i ca na'. ¹⁸ Pana ná ndube ti' na', chcu'i na' xi juani, cha' ntsu'u tsa ngu' nu jua'a nchcu'i tsa ngu' cha' caca chi' la loo ycu'i ca ngu', nti' ngu'; bi' cha' lo'o na' ntsu'u chacuayá' chcu'i na' xi, nti' na'. ¹⁹ ¡Nu cu'ma nchca tsa ji'i ma! Bi' cha' tso'o tsa ndalo tyiquee ma ji'i ngu' nu tonto ti ndu'ni. ²⁰ Na ndalo tsa tyiquee ma ji'i lcaa ngu' tonto bi', masi lye tsa nclyo ngu' cña ji'i ma, masi ndyu'ni ngu' ngana ji'i ma, masi ndatsaa tsa ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cha' cuxi, masi ndu'ni tyucuaa tsa ti' ngu' lo'o ma, masi lu'ba ti ntyiji' ngu' saca' ma; cua ndalo tsa tyiquee ma ji'i ngu' bi'. ²¹ Lo'o li' nacui ma cha' ná ngulo tso'o ya cña ji'i ma. ¡Chañi cha' ná ngua'ni tyaala ya ji'i cu'ma ñi'ya nu ndyu'ni nu ñati bi'!

Tso'o lacua, chcu'i na' xi cha' ji'i ycu'i ca ti na', masi cha' tonto ti ndyu'ni na' jua'a; si'i ngu' bi' ti nu ntsu'u chacuayá' chcu'i ngu' ji'i ycu'i ca ngu'. ²² Laca na' ngu' hebrea stu'ba ti lo'o ngu' bi'; jua'a laca na' ngu' Israel stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a ndyu'u cha' jna' lo'o jyo'o Abraham stu'ba ti lo'o ngu' bi'. ²³ Nacui ngu' bi', cha' cña ji'i Cristo ndyu'ni ngu'; la cui' cña bi' ndyu'ni na'. Masi tonto ti nchcu'i na', pana tso'o la cña nu ndyu'ni na' que cña nu ndyu'ni ngu' bi'; lye la ngua'ni na' cña, lu'ba la ngusu'ba ngu' 'na ne' chcu'a, tyuu tsa quiya' cua ngujui' ngu' juata hichu' na', lu'ba ti ndyaca cha' cua caja ti na' xqui'ya Cristo. ²⁴ Calaa tyii ntucua caa quiya' ndya'ni ngu' cuxi cuentya ji'i ngu' judío ni, lo'o jua'a ca'yu quiya' ngujui' ngu' judío 'na tsa lo cua quiya'; ²⁵ jua'a sna quiya' ngujui' ngu' romano yaca hichu' na', lo'o jua'a tsaca quiya' ngu' quee 'na cha' ngua ti' ngu' cuju'i ngu' na. Sna quiya' ngua cuxi ji'i yaca ni' su ndya'a na', ngüilyu'u bi' nde ne' hitya; lo'o jua'a sna quiya' ngua cha' ndyanu na' nchcuatya ti na' lo hitya sca tsá lo'o sca talya. ²⁶ Quiña'a tsa se'i ndya'a na' tyucui su caca cuxi 'na nquicha': ntsu'u hora ndyacua na' cla'be sta'a lo'o ndyaluu bi'; la cui' jua'a ntsu'u tsa ñati cuaana tyucui; masi ngu' judío tya'a na', masi ngu' xa' tsu', ngua ti' ngu' cua'ni cuxi ngu' lo'o na'; la cui' jua'a masi ndya'a na' nde quichi tonu, masi ndya'a na' nde ne' quixi', masi ndya'a na' nde lo tyujo'o, ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyacua 'na; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu stu'ba ndya'a lo'o ñati ji'i Jesucristo, pana cha' cuiñi ndyu'ni ngu' bi', cuxi ti ngulacua ti' ngu' ña'a ngu' na'. ²⁷ Tucui tsa cña nu ndyacua 'na, ti'i tsa cña ndyacua 'na ca su ndya'a na', ña'a cuaya' tyuu tsa quiya' ná ngua caja' na'; ntsu'u quiya' ntyute' na', jua'a ntsu'u quiya' nguityi na' hitya, lo'o jua'a ntsu'u tsa nu ná ngujui tsiya' ti na cacu na', ntsu'u tsa lo'o lye tsa nchca tly'a na', la cui' jua'a ná ngujui late' cacu' na'. Lcaa cha' bi' ndyacua 'na ca su ndya'a na'.

²⁸ Lo'o jua'a tya ntsu'u la xi xa' la cha' 'na; lcaa tsa ndube tsa ti' na' ñi'ya ndyaca ji' lcaa taju ñati nu cuentya ji' l' Cristo ca xa' quichi, lye tsa ncliyacia ti' na' ne' cresiya jna' lo'o ndyi'u ti' na' ji' ngu' bi'. ²⁹ Lo'o ná ndyiji juersa ji' scaa ngu' bi', li' caca ñu'u ti' na' cuentya ji' ngu' bi'; lo'o ndyacia quí'ya ji' scaa ngu' bi', la cui' jua'a na, xñi' tsa ti' na' li'. ³⁰ Laja lo'o nchcui' ti' na', tso'o si chcui' na' ji' lcaa cha' nu ná nda chacuayá' cha' caja juersa jna' su ntucua ycuí' ti' na'. ³¹ Ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na ni, tyucui tyempo nga'a cha' cua'ni tlyu na ji' Ni: la cui' Ni jlo ti' Ni cha' si' i cha' cuiñi laca nu nda na' lo'o cu'ma. ³² Ndi'ya cha' ngua 'na lo'o nguti' i na' ca quichi Damasco: Nu laca nu'na quichi ca jua, cuentya ji' rey Aretas laca yu cña; lo'o jua'a ngulo yu bi' cña ji' ngu' policia cha' tsatu ngu' to' lo'o quichi bi' cha' tejeya' ngu' 'na, cha' tyaa lo'o ngu' 'na nde ne' chcuá li'. ³³ Pana xa' tyucui ngusñi na' nguta'a na' li'; yaa lo'o ngu' tya'a na sca chcubi, cha' chca'a na' nde ne' chcubi bi', lo'o li' ngusu'ba ngu' 'na toni' ventana cha' ngua'ya ti' i na' nde chu' lo'o quichi bi' nde liya'. Jua'a ngua, bi' cha' laca cha' ngulaá na' ji' xu'na quichi bi'.

12

Ngulu'uloo ycuí' Ndyosi ji' Pablo laja xcalá yu

¹ Tya nti' cha' chcuí' na' la xi cha' ji' ycuí' ca ti na', masi ná tso'o chcuí' na' jua'a lo'o xa' ñati. Juani ta na' sca cha' lo'o ma ñi'ya nu cua nchcui' xcalá na' tsaca quí'ya'. Laja xcalá ti na', li' ngulu'uloo ycuí' nu Xu'na na 'na, lo'o jua'a nda Ni sca cha' lo'o na' li'. ² Sca ñati nu cua ngusñi cha' ji' l' Cristo laca na'; nu juani cua ntsu'u tii jlyacia yija tya lo'o ngua ti' na' cha' yaa ycuí' Ndyosi yaquí'ya Ni 'na, cha' li' ndya'aa ca chaca chalyuu nde cua la, ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Nga'aa jlo ti' na' si chañi cha' ndya'a na' ca ndacua, si laja xcalá ti na' ngulu'uloo ti cha' bi' 'na; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'. ³ Chaca quí'ya' chcuí' na' lo'o cu'ma cha' ná jlo ti' na' si chañi cha' ndyaa lo'o lye ycuí' Ndyosi 'na ca chalyuu bi' su tso'o tsa ña'a lcaa na, si na nchcuilo'o ti 'na cha' ndya'a na' ca bi'; sca ti ycuí' Ndyosi jlo ti'. ⁴ Ca bi' cua ndyuna na' quiña'a tsa cha'; cua ntsu'u tsa cha' nu ná nchca chcuí' na' ji' i, jua'a ná caja ñi'ya chcuí' ñati chalyuu ji' i cha' bi' tsiya' ti. ⁵ Pana tso'o si chcuí' na' xi lo'o ma, cha' jua'a ngua 'na tya li'; ná tso'o chcuí' na' xa' la cha' cuentya ji' i ycuí' ca na', sca ti si chcuí' la na' xi ji' i scaa cha' nu ná nda chacuayá' 'na cha' caja juersa 'na su ntucua na' ycuí' ti na'. ⁶ Ni si' i na tonto laca na' cha' nchcui' tsa na' ji' i ycuí' ca ti na' jua'a, cha' liñi laca nu nda na' lo'o ma juani. Pana nga'aa nti' na' chcuí' na' quiña'a la cha' lo'o ma juani, cha' ná nti' na' cha' cua'ni ch'i ngu' loo na' si bilya ña'a ngu' ñi'ya ndyu'ni na', si bilya cuna ngu' cha' nu nda na'; tsa ña'a cuayá' nu ndyuloo ti ngu' 'na, jua'a ti taca cua'ni ch'i ngu' loo na' nti' na'.

⁷ Lo'o li' nda ycuí' Ndyosi chacuayá' cha' caja xi cha' chcube' na', cha' ná lye tsa caca tyucuaa ti' na' lo'o ñati xquí'ya cha' tlyu ca nde cua nu cua na'a na' laja xcalá; nda Ni sca lo quicha 'na nu ti' i tsa ndyu'ni lo'o na'. Lo'o jua'a laca bi' ñi'ya laca lo'o ntsu'u na ya' nu xña'a nchcube' ji' na, cha' ti' i tsa ndyu'ni quicha bi' lo'o na', cha' ná caca tyucuaa ti' na' lo'o xa' ñati. ⁸ Cua ndya'a sna quí'ya' nchcui' na' lo'o ycuí' Ndyosi; tya'na tsa nchcui' na' lo'o Ni cuentya ji' i quicha bi' cha' tyu'utsu' bi' jna'. ⁹ Pana ndi'ya nacuj Ni 'na li': "Tsa bi' ti cha' nga'a cha' tyi' u ti' nu'u, cha' xcui' cha' tso'o ndu'ni na' lo'o nu'u jua'a ti. Lye la caca cua'ni na' cña xquí'ya nu'u, nu lo'o ná quiña'a tsa juersa ntsu'u ji' i ycuí' ca nu'u", nacuj Ni jna'. Bi' cha' juani tso'o tsa nti' na' masi ná ndyiji juersa 'na, cha' li' taca tyanu juersa ji' i ycuí' Cristo ne' cresiya 'na. ¹⁰ Tso'o nti' na' lacua, masi ná ntsu'u juersa 'na tsiya' ti, masi quiña'a tsa cha' ti' i nchcui' ngu'

jna', masi ti'i tsa na', masi lya' tsa ti' ngu' 'na, masi tucui tsa laca cña su ndya'a na' cuentya ji'i Cristo; la cui' tyempo lo'o ná nchca 'na tsiya' ti, la cui' hora bi' tso'o tsa ndyiji juersa 'na xqui'ya Cristo.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya ndyaca ji'i ngu' Corinto nu ngusñi cha' ji'i Cristo

¹¹ Cu'ma ngua'ni ma lo'o na' cha' nchcui' na' cha' tonto re, pana cu'ma laca nu nga'a cha' hcui' tso'o ma 'na nquicha'. Masi ná sca cha' ndyaca 'na tsiya' ti, si'i na xti la cña nchca 'na lo'o quiña'a la cña nchca ji'i nu ngu' cuiñi bi', masi tyaca'a tsa ndyu'ni ma ji'i ngu'; si'i jua'a ndyu'u cha'. ¹² Cua ndalo tsa na' laja lcaa cha' cuxi nu ngua 'na, cha' ndyu'ni na' cña nu cua nda nu Xu'na na 'na, cha' ndu na' nchcui' na' lo'o cu'ma. Cua jlo ti' ma cha' ycu'i' Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na nu lo'o cua na'a ma cha' tlyu nu cua ngua'ni Ni ca slo ma xqui'ya na', cha' jua'a cube la ti' ma ji'i ycu'i' Ndyosi. Ná nchca cua'ni ñati chalyuu cña bi' jua'a ti. ¹³ Tsa bi' ti cha', ná ngüijña na' ji'i cu'ma cha' xtyucua ma 'na, bi' cha' nti' ma cha' chi' nti' na' ña'a na' ji'i cu'ma; tso'o la ndu'ni na' lo'o ngu' xa' quichi, nti' ma. Tyu'u xi cha' clyu ti' ji'i ma lo'o na' lacua, cha' ná ndijña na' cha' bi' ji'i cu'ma.

¹⁴ Cua tyaa ti na' ca su ndi'i ma chaca quiya'. Cua tya'a ti sna quiya' cha' caa na' slo ma juani, lo'o ña'a ti ná lijya na' cha' culo na' sca cña tlyu ji'i cu'ma. Sca ti nti' na' cha' caca ma ñati ji'i ycu'i' Ndyosi, ná nti' na' cha' jña na' cñi ji'i ma. Ñi'ya nti' na ni, si ntsu'u sñi' na, ycu'i' ti na ta na caya' lo na laca nu lyiji ji'i sñi' na; si'i sñi' na nu ta caya' lo ycu'i' na. ¹⁵ Lo'o jua'a na', tso'o tsa nti' na' masi culiji na' lcaa na nu ntsu'u xi 'na, masi tye juersa ji'i ycu'i' na' tsiya' ti, cha' caja ñi'ya xtyucua na' xi ji'i cu'ma. Bi' cha' ná tso'o laca si xti ti ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na, masi tso'o la ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'i cu'ma.

¹⁶ Ná quiña'a tsa cñi nguliji ma lo na' li'; pana ña'a ti tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nchcui' cha' ca nguñilo'o na' ji'i ma cha' cua'ni na' ngana ji'i ma. ¹⁷ ¿Ñi'ya jua'a? Ná nda na' ñati lijya ca slo ma cha' cua'ni ngu' ngana ji'i ma cuentya 'na, si'i jua'a nti' na'. ¹⁸ Chañi cha' nchcui' na' lo'o yu Tito bi', cha' tsubi' ti tsa yu ca su ndi'i ma; ndyaa yu lo'o chaca yu tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús bi' li'. Pana si'i Tito laca nu ngua'ni ngana ji'i ma; sca ti cuayá' ndyu'ni yu cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, sca ti cha' ntsu'u tyiquee tyucua ya.

¹⁹ Ni si'i xcu'i' na cua nti' ya cha' tyu'u lubii cha' ji'i ya lo'o cu'ma; laca cha' ndube ti' ya cha' ña'a ycu'i' Ndyosi ji'i ya, bi' cha' tsa lo cua ti cha' nchcui' ya, tsa ña'a cha' nu nti' ycu'i' Cristo cha' hcui' ya lo'o cu'ma. La cui' jua'a lcaa cña nu ndyu'ni ya, na xtyucua ya ji'i ma laca cña bi', cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'ma tya'a tso'o na. ²⁰ Quiña'a xi nclyacua ti' na' xqui'ya cu'ma juani. Lo'o tyalaa na' ca su ndi'i ma, si quije cha' 'na lo'o ma cha' xa' ña'a ndu'ni ma, nga'aa si'i ñi'ya nu ngulu'u na' ji'i ma tya clyo, ¿ñi'ya cua'ni ta na' lo'o ma li'? Ca cuayá' ti' ma cha' taca cua'ni tyaala na' xi lo'o ma li', masi ná ndiya ti' ma cha' cua'ni na' jua'a. Ndube ti' na' cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ña'a ti nxuu tya'a ngu', nu ti'i tsa ti' ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu ñasi' tsa ngu' ña'a ji'i tya'a ngu', nu sca ti ji'i ycu'i' ca ngu' ndube ti' ngu'; lo'o jua'a nchcui' ca'a ti ngu' ji'i tya'a ngu', cuentyu tsa ti' ngu' lo'o tya'a ngu', ntyucuaa tsa ti' ngu' ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu'. Lcaa lo cha' cuxi bi' ndyu'ni ngu' cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ²¹ Nu lo'o tyalaa na' chaca quiya' ca slo ma juani ti, si quije cha' jna' cha' jua'a ndu'ni ma, ná tyiquee' quiña'a tsa cha' tyuju'u ti' caca 'na cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi nu laca Xu'na na', nu lo'o ña'a na' na' ji'i cu'ma. Xi'ya tsa na' li', ña'a cuayá' xñii hitya cloo na'; xi'ya na' xqui'ya ngu' nu ngua'ni cha' cuxi bi' tya tsubi' la, cha' bilya ca tyuju'u ti' ngu' bi' ji'i cha' suba' nu ngua'ni

ngu', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', cha' ná lubii cresiya ji'j' ngu' bi' tsiya' ti.

13

Liñi nchcui' Pablo lo'o ngu' lo'o ndye nguscua yu quityi

¹ Cua tya'a ti sna quiya' juani cha' caa' na'a' na' ji'j' cu'ma. Ndi'ya' cua'ni na' juani: Xcui' nga'a' cha' cua'ni cuayá' na' ji'j' ñati' cuxi lo'o tucua sna tya'a ñati' nu cua na'a' ji'j' cha' cuxi bi'. ² Bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o lcaa cu'ma ngu' Corinto nu cua ngusñi cha' ji'j' Jesucristo, lo'o jua'a' nchcui' na' lo'o cu'ma ngu' taju' ji'j' Jesús ca ndacua nu ngua'ni cha' cuxi tya tsubi' la. Nu lo'o ñaa na' nu ndyaca tyucuaa quiya' ni, cua laca nda na' cha' re lo'o cu'ma li', pana juani lo'o ndi'j' na' tyijyu', tya chaca quiya' chcui' na' cha' bi' lo'o ma, cha' ni sca ñati' nu ndu'ni cha' cuxi ná nga'a' cha' clyaá ngu' lo'o caa' na' chaca quiya'; cua'ni cuayá' na' ji'j' lcaa ngu' bi'. ³ Ca li' caca cuayá' ti' ma cha' ycu' Cristo laca nu nda cha' nu nchcui' na'; lo'o jua'a' si'i na xti' ti cña nchca ji'j' Cristo lo'o xcube' Ni ji'j' ma, masi lye tsa cua'ni Ni cña cha' chcube' ma li'. ⁴ Chañi tsa cha' ndye juersa ji'j' Cristo nu lo'o ndyujuii ngu' ji'j', lo'o ngujui' ca'a ngu' ji'j' lo' crusi; pana tlyu tsa cña ngua'ni ycu' Ndyosi cuentya ji'j' yu, bi' cha' laca cha' ña'a' ti tya lu'ú yu juani. Ñi'ya' nti' Cristo, cha' ná nguxlyú cha' hichu' ñati' nu ndyujuii ji'j', la cui' jua'a' cuare, si'i na lye tsa nclyo ya cña ji'j' cu'ma nguicha'; pana juani cha' cua'ni cuayá' ti' ma cha' ña'a' ti tya lu'ú ya xi, cha' la cui' chacuayá' ji'j' ycu' Ndyosi ndya'a' lo'o ya lijya' ya, la cui' tya'a chacuayá' nu ntsu'u ji'j' Cristo.

⁵ Cua'ni cuayá' ma ji'j' ycu' ca ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma si chañi cha' tya ndyanu tyucui cha' ji'j' Jesucristo ne' cresiya ji'j' ma. Nga'a' cha' tyi'u ti' ma cha' ndyanu Xtyi'j' Jesucristo ne' cresiya ji'j' sa scaa ma; sca ti si cua ngunu'u cresiya ji'j' ma lo'o ycu' Ndyosi tsiya' ti, nga'aa tyanu Ni lo'o ma li'. ⁶ Lo'o jua'a' nti' na' cha' caca cuayá' ti' ma cha' ji'j' cuare, cha' si'i na ngunu'u cresiya ji'j' ya lo'o Ni. ⁷ Lu'ba ti ndijña ya cha' ji'j' ycu' Ndyosi, cha' ná ta Ni chacuayá' cha' cua'ni ma xa' la cha' cuxi; na cua nti' ya cha' xtyucua Ni ji'j' ma cha' tso'o ti caca tyiquee ma. Ná ndube ti' ya, masi ñacui' ngu' cha' ná nchca ji'j' ya tsiya' ti. ⁸ Ná ntsu'u cha' cua'ni tyaala ya lo'o ma si ña'a' ti tya ndyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'j' ma, nu cha' ji'j' Jesús nu cua ngusñi ma; pana si ndyu'ni ñu'u ca ma ji'j' nu cha' ji'j' Jesús bi', li' cua'ni tyaala ya lo'o ma. ⁹ Si tso'o tsa ndyanu tachaa cha' ji'j' ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'j' ma, tso'o tsa nti' ya li', masi xti' ti cha' nchca ji'j' ycu' ya; bi' cha' ndijña ya cha' ji'j' ycu' Ndyosi cuentya ji'j' cu'ma lacua, cha' jua'a' caca tyucui la ti' tyiquee ma ña'a' ma ji'j' ycu' Ndyosi. ¹⁰ Lo'o jua'a' nscua na' quityi re, masi tyijyu' tsa ndi'j' na' cuentya ji'j' cu'ma, cha' ná caca tyaala na' lo'o cu'ma nu lo'o cua ndyalaa na' ca quich' tyi ma. Chañi cha' cua nda ycu' nu Xu'na na chacuayá' na, pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': cua'ni na' cha' caja ñi'ya' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'j' ma; ná ntsu'u chacuayá' na cha' cua'ni ñu'u lyiji na' ji'j' cu'ma.

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'j' Jesucristo, chcui' salya' na' lo'o ma juani, nu lo'o cua tye ti xcua se'j' cha' nu nscua na' lo' quityi re. Cua'ni lyiji ma ñi'ya' nu nga'a' cha' cua'ni ma cha' laca ma ñati' ji'j' ycu' Ndyosi. Cua'a' jyaca ma ji'j' lcaa cha' nu nda na' lo' quityi re. Cua'ni ma cha' caca stu'ba tyiquee ma lo'o xa' ñati' tya'a ma. Tso'o ti tyi'j' ma lo'o lcaa ñati'. Lo'o li' la cui' ycu' Ndyosi laca nu tyi'j' lo'o ma lcaa tsa; ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a' Ni ji'na, lo'o jua'a' ndu'ni Ni cha' ti' ti tyi'j' tyiquee na. ¹² Chcuicha' ma ji'j' tya'a ma tyucui tyiquee ma, quityi ma ji'j' tya'a ma chacuayá' ji'j' Cristo. ¹³ Lcaa ngu' tya'a ngusñi na cha'

ji'i ycu'i Ndyosi ca nde, cua nti' ngu' ta ngu' xlyo ni'i ji'i lcaa ngu' tya'a ma nu ndi'i cajua.

¹⁴Lo'o juani nti' tsa na' cha' na tye cha' stu'ba cha' ji'i lcaa cu'ma cajua lo'o Jesucristo nu Xu'na na, la cui' Ni laca nu quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni lo'o na lcaa tsa. Jua'a nti' na' cha' lcaa tsa caca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi, la cui' Ni laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Jua'a nti' na' cha' tyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, la cui' Ni laca nu ndu'ni cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni, jua'a lo'o xa' la ngu' tya'a ngusni na cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde Galacia

¹ Pablo laca na' nu nscua quityi re. Cña 'na laca cha' tsa'a na' chcu' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o lcaa ñati. Si'i ñati chalyuu ti laca nu cua nda cña bi' 'na, si'i ñati laca nu nguane 'na cha' cua'ni na' cña bi'; Jesucristo lo'o ycu' Ndyosi Sti Jesús, bi' laca nu cua nda cña bi' 'na. Ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu ngua'ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuii yu. ² Lo'o na', lo'o lcaa tya'a ndi'i na' ca nde nu ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesús, nscua ya quityi re cha' tsa'a lcaa quichi tyi cu'ma ngu' gálatas, lcaa quichi su ntsu'u cu'ma taju ñati ji'i Jesucristo. ³ Nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i cresiya ji'i ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na. ⁴ La cui' Jesús laca nu nda ji'i ycu' ca lo'o ngujuii yu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' jua'a cua'ni lyaá Ni ji'na nde chalyuu su ngunu'u tsa tyiquee ñati xqui'ya cha' cuxi; ngulo ycu' Ndyosi Sti na cña ji'i Jesús, li' ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na. ⁵ Bi' cha' ná nga'a cha' tye tsa nu cua'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. Jua'a caca cha' bi' lacua.

Nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu taca cua'ni lyaá ji'i ñati ji'i nu cuxi

⁶ Ndube tsa ti' na' cha' yala ti nguta'achu' ma ji'i ycu' Ndyosi, masi ngusubi Ni ji'i ma xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a ji'na; ndube ti' na' cha' nduna ma chaca cha' nu si'i cha' ji'i ycu' Ndyosi laca, nu nacui' ngu' cha' taca cua'ni lyaá ji'na ji'i nu cuxi. ⁷ Pana liñi la ñacui na cha' nga'aa ntsu'u xa' la cha' tso'o ji'i Jesucristo nu taca cua'ni lyaá ji'na. Ndi'ya ndyaca cha': Ntsu'u xi ñati nu ndyu'ni cha' quichi yaa cha' hique ma; cua nti' tsa ngu' bi', cha' xcutsa'a ngu' ñi'ya ntsu'u cha' ji'i Cristo. ⁸ Pana tlyu tsa qui'ya sta Ni ji'i ñati nu chcu' sca cha' cuiñi lo'o ma ñi'ya nu caca clyaá ma ji'i cha' cuxi, nu culu'u ji'i ma sca cha' nu si'i la cui' cha' liñi laca, nu si'i cha' nu cua nchcu' ya lo'o ma tya clyo. Lo'o cuare, sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'i ya si xcutsa'a ya cha' nu cua nda ya lo'o ma; masi sca xca nu ngutu'u ca slo ycu' Ndyosi laca nu chcu' cha' cuiñi jua'a, xcube' Ni ji'i, cha' tlyu tsa qui'ya laca bi'. ⁹ Jua'a ni na' ji'i ma tya tsubi' la, lo'o la cui' cha' laca nu ta na' lo'o ma chaca quiya' juani: Tlyu tsa cha' ti'i tyacua ji'i ñati si ta ngu' xa' la cha' lo'o ma, ñi'ya nu cua'ni ma cha' clyaá ma ji'i nu cuxi, nu si'i la cui' cha' nu cua ndyuna ma tya clyo.

¹⁰ Lo'o nacui' na' jua'a, si'i cha' ndyu'ni cña tsa ti' na' cha' caja ñati 'na nu cua'ni chi loo na'. Tsa bi' ti cha' tso'o nti' na', si ycu' Ndyosi cua'ni chi Ni loo na'; si'i na' cua nti' na' cha' tso'o ti chcu' ñati jna'. Nga'aa caca cua'ni na' cña ji'i Cristo, si xcu' cha' cua'ni tya'a na' lo'o ñati ntsu'u tyiquee na'.

Ñi'ya ngua cha' ngujui cña ji'i Pablo

¹¹ Cua nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' bi', cha' si'i sca cha' nu ngua'ya hique ti ñati laca cha' nu cua nda na' lo'o ma; cha' ji'i Jesús laca bi', cha' nu nchcu' ñi'ya taca clyaá ma ji'i nu cuxi. ¹² Si'i ñati laca nu nda cha' bi' lo'o na' tya clyo, ni sca ñati chalyuu ná ngulu'u cha' bi' 'na; ycu' Jesucristo ngulu'u loo yu 'na, ycu' bi' laca nu cua nda cha' bi' lo'o na' li'.

¹³ Cua jlo ti' na' ñi'ya nu ngua'ni na' nde chalyuu tya sa'ni la, ñi'ya ndaquiya' tsa na' ji'i lcaa cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya. Cua jlo ti' ma cha' ti'i tsa ngxucube' na' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo nu ngua li'; ngua ti' na' cua'ni tye na' ji'i ñati bi' tsiya' ti. ¹⁴ Lye la ngua'ni na' lcaa

cña tacati nu ndu'ni ngu' judío tya'a ya nu lo'o ndu'ni tlyu ya ji'j' ycu'i Ndyosi. Xa' ngu' quich'i tyi na' nu tya'a stu'ba ti na' lo'o, ná stu'ba ngua'ni ngu' ñi'ya nu ngua'ni na'; lye la ndaquiya' na' ji'j' lcaa lo cha' nu ntsu'u ji'j' ya, nu cua nda jyo'o cusu' lo'o ngu' judío tya'a ya tya sa'ni la. ¹⁵ Pana yala la ngua'ni ycu'i Ndyosi; masi bilya cala na' cua ngusubi Ni 'na cha' caca na' ñati ji'j' Ni, xqui'ya cha' jua'a ngua ti' ycu'i Ni; na cua ngusubi Ni 'na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni 'na. ¹⁶⁻¹⁷ Lo'o jua'a ngua'ni Ni cha' ndyuloo na' ji'j' Jesús, nu sca ti Sñi' ycu'i Ni, cha' li' nchca 'na ta na' cha' ji'j' Ni lo'o lcaa cu'ma, ñati nu ndi'j' xa' tsu'. Li' ndacha' na' ji'j' lcaa ma cha' xqui'ya Jesús taca clya'a ma ji'j' cha' cuxi nu ntsu'u ji'j' ma. Nu lo'o ngusñi ca ti na' cha' bi', li' hora ti ndu'u na' nguta'a na' nde loyuu su naa Arabia; ca bi' nguti'j' na' ycu'i ti na'. Ná nguta'a na' ndyaana na' sca cui'j' nu ta sca ñati lo'o na'; la cui' ti jua'a ná nguta'a na' nde quich'i Jerusalén cha' hcui' na' lo'o ngu' tya'a ndyu'ni na' cña nu ndi'j' nde jua, masi cua nda ngu' bi' cha' ji'j' Jesús lo'o ñati clyo la, nu lo'o tya lyiji cuna na' cha' bi'. Pana nguta'a na' nde Arabia, lo'o tiya' la li' ngxutyuu na' nguta'a na' nde quich'i Damasco.

¹⁸ Nga'aa ndya'a na' nde Jerusalén li'; pana ca lo'o ndu'u scua sna yija, li' nguta'a na' nde jua. Lo'o li' ndyuloo na' ji'j' Pedro, nguti'j' na' ti'ñu tsá lo'o yu li'. ¹⁹ Ná na'a na' ji'j' xa' tya'a ngu' nu ngua tsa'a ji'j' Cristo tya clyo ca bi'; sca ti yu Jacobo tya'a Jesús nu Xu'na na, bi' nu cua na'a na' ji'j'. ²⁰ Chacuayá' ji'j' ycu'i Ndyosi, liñi tsa cha' nu nscua na' lo quityi re; ni sca cha' cuiñi ná nscua na' tsiya' ti re.

²¹ Tiya' la li' nguta'a na' nde loyuu su cuentya Siria, jua'a nde loyuu su cuentya Cilicia. ²² Pana nu xa' la taju ñati tya'a ngusñi na cha' ji'j' Jesucristo nu ndi'j' quich'i su cuentya Judea, tya lyiji tyuloo ngu' bi' 'na nu ngua li'. ²³ Pana cua ndyuna ngu' cha' 'na lo'o nchcui' ñati 'na ndi'ya: “Nu ñati nu ngua ti' cua'ni tye ji'na bi', juani ca ngxucutsa'a Ni cresiya ji'j' yu, cha' cua ntsu'u cha' ji'j' yu lo'o Jesús”, nacui' ngu' ji'j' tya'a ngu'. “Juani ndya'a yu nda yu cha' lo'o xa' la ñati, cha' lo'o ñati bi' caca xñi ngu' cha' ji'j' Jesús”, nacui' ngu'. ²⁴ Lo'o li' ngxuxana ngua'ni tlyu ngu' ji'j' ycu'i Ndyosi xqui'ya na'.

2

Nu xa' la tya'a ñati nde Jerusalén ntucua' ngu' cha' nu nchcui' Pablo

¹ Cua ndya'a tii jlyacua yija, li' xa' ndya'a nde Jerusalén chaca quiya'; lo'o Bernabé ndya'a, lo'o jua'a ndyaa lo'o ya ji'j' Tito. ² Ndyaa ya Jerusalén, xqui'ya cha' cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ngua'ya sca cha' hique na' cha' tyaa ya; bi' cha' lo'o cua ndyalaa ya quich'i bi', li' ndya'a ca su ntucua ngu' ycu'i ti ngu', nchcui' na' lo'o ngu' nu laca loo la ji'j' taju tya'a ñati ji'j' Cristo quich'i bi'. Li' ndacha' na' ji'j' ngu' bi', nchcui' na' ni cha' nu nda na' lo'o ngu' xa' tsu' cuentya ji'j' Cristo, cha' ngua'ni lyaá Cristo ji'na ji'j' nu cuxi. Jua'a nchcui' na' lo'o ngu' bi', xqui'ya cha' ná nti' na' cha' culacua cuxi ti' ngu' bi' ña'a ngu' jna'; ná nti' na' cha' hcui' ngu' cha' ná tso'o laca cha' nu nda na' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu' tya tsubi' la, masi hcui' ngu' cha' ná tso'o ndu'ni na' juani. ³ Lo'o jua'a yu Tito tya'a ndya'a na' ni, ná nchcui' ngu' lo'o yu cha' si'yu quiji yu cha' culacua yu ñi'ya ndu'ni ngu' judío, masi ngu' xa' tsu' laca yu. ⁴ Pana ngulaa xi xa' la ñati slo ya li', ngu' nu cuiñi ti nchcui' cha' ntsu'u cha' ji'j' ngu' lo'o Cristo; na ndu'ni ti ngu' cha' tya'a na laca ngu' bi'. Cuaana ti nguti'j' ngu' bi' laja lcaa tya'a na cha' ña'a cuayá' ngu' bi' ji'j' ya, si culacua ngu' nu ndya'a lo'o ya, si ná culacua ngu'. Ngua ti' ngu' bi' tacu' cha' tso'o ji'j' Jesús lo'o na, cha' ná ndiya ti' ngu' cha' tso'o ndi'j' tyiquee na chalyuu xqui'ya Jesús; ngua ti' ngu' bi' tatsaa

ngu' ji'na cha' cua'ni na lcaa lo cña nu ngulo jyo'o cusu' ji'i' ngu' judío tya'a ya. ⁵ Pana ná ndaquiya' ya ji'i' cha' nu nchcui' ngu' bi' tsiya' ti. Ngua ti' ya cha' ná chcuna' tsiya' ti ni sca cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na, nu lo'o cua ngua'ni lya'ya yu ji'na; ngua ti' ya cha' tyanu tso'o lcaa cha' bi' ne' cresiya ji'i' ma.

⁶ Ná ndube ti' na' masi nacui' ngu' cha' tlyu tsa ñati' laca nu ngu' nu laca loo ji'na bi'; jlo ti' na' cha' sca ti cuayá' laca lcaa na cuentya ji'i' ycu' Ndyosi. Pana masi loo laca ngu' bi', ná ngulo ngu' bi' cña jna' cha' culu'u na' xa' la cha' ji'i' cu'ma ngu' xa' tsu'. ⁷ Ndi'ya' ngua: ngutucua' ngu' bi' ji'i' cha' nu nchcui' na' lo'o ngu'; cua ngüñi' cha' ji'i' ngu' bi' lo'o na' li'; cua ngua cuayá' ti' ngu' cha' cua nda ycu' Ndyosi cña 'na cha' tsa'a ta na' cha' ji'i' Ni lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', ñi'ya' taca clyaá ma ji'i' nu cuxi. Lo'o jua'a nacui' ngu' cha' cua nda Ni la cui' cña ji'i' nu Pedro bi', cha' chcui' yu cha' tso'o bi' lo'o ngu' judío. ⁸ La cui' ycu' Ndyosi nu nda ji'i' Pedro ndyaa nclyu'u yu cha' ji'i' Ni ji'i' ngu' judío, la cui' ycu' Ndyosi bi' laca nu cua nda Ni 'na ndya'a na' nclyu'u na' cha' tso'o bi' ji'i' ngu' xa' tsu'.

⁹ Bi' cha' ngutucua' ngu' cña 'na, nu Jacobo lo'o Pedro lo'o Juan bi', la cui' ngu' nu laca loo ji'i' ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i' Cristo. Stu'ba ti nchcui' ngu' bi', cha' tso'o tsa ngua'ni ycu' Ndyosi lo'o na' nu lo'o nda Ni cña bi' 'na. Li' ngusñi ya' tya'a ya lo'o ngu' bi', na' lo'o Bernabé, cha' caca cuayá' ti' ya cha' tso'o ti nti' ngu' ña'a ngu' ji'i' ya, cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i' ngu' lo'o ya, cha' tya tsaa la ya quichí tyi ngu' xa' tsu'. Tyanu ycu' ngu' bi' ca su ndi'i' tya'a ya, nu ngu' judío bi' li'. ¹⁰ Tsa bi' ti cha' nchcui' ngu' lo'o ya, nu ngüñña ngu' ji'i' ya cha' lcaa tyempo tyi'u ti' na na laca nu lyiji ji'i' nu ngu' ti'i' tya'a na nu ndyanu nde Judea. Bi' laca nu ndyu'ni cña ti' na' cha' cua'ni na'.

Lye xi nchcui' Pablo lo'o Pedro nde quichí Antioquía

¹¹ Lo'o li' ndyalaa Pedro nde quichí Antioquía, ca su ndi'i' na'. Tiya' la li' ndya'a na' slo yu, ngua'a na' ji'i' yu xqui'ya cha' cua ntsu'u sca cha' cuxi nu ndyu'ni yu. ¹² Ndi'ya' ngua cha' bi': Nu lo'o ndyalaa ca ti yu, ná ngua tyuju'u ti' yu; ndyacu yu lo'o ngu' tya'a na ca bi', masi ngu' xa' tsu' laca ngu'. Pana nu lo'o ndyalaa xi xa' la tya'a ngu' judío nu nda Jacobo ji'i' lijya, li' nguta'achu' yu; nga'aa ntaja'a cacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi' li'. Cua ndyutsii yu si ña'a ngu' judío tya'a yu ji'i' yu cha' ndyacu yu lo'o ngu' xa' tsu' bi', cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i' ngu' judío cha' cacu ngu' lo'o ngu' xa' tsu', xqui'ya cha' ná lubii ngu' xa' tsu' tsiya' ti ngua ti' ngu' judío. ¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ngua'ni xa' la ngu' judío tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo, sca ti cuayá' siya' tyiquee ngu' lo'o Pedro; lo'o ycu' Bernabé ngua ti' yu cua'ni yu ñi'ya' nu ngua'ni ngu' bi', cha' siya' tsa tyiquee ngu'. ¹⁴ Pana nu lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' ná ndyu'ni ngu' ñi'ya' nu ndyu'u cha' tso'o nu ngulu'u Cristo ji'na cha' clyaá na ji'i' nu cuxi, li' nchcui' na' lo'o Pedro slo lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i' Cristo quichí bi'. Ndi'ya' ni na' ji'i' yu li': “Ngu' judío laca nu'u”, nacui' na' ji'i' Pedro bi'. “Tya lo'o ndyalaa nu'u ca nde, cua ngua'ni nu'u ñi'ya' nu ndu'ni ngu' xa' tsu' re, cha' tya'a na laca ngu' cuentya ji'i' Cristo; ná ngua'ni nu'u ñi'ya' nu ndu'ni ngu' judío tya'a quichí tyi na. Bi' cha' lacua, ná tso'o si juani nti' nu'u cha' tatsaa nu'u ji'i' ngu' xa' tsu' re, cha' cua'ni ngu' ñi'ya' nu ndu'ni ngu' judío.” Jua'a nacui' na' ji'i' yu.

Stu'ba cha' laca ji'i' ngu' judío lo'o lcaa ñati chalyuu

¹⁵ Nu cuare ni, ngu' judío laca ya tya lo'o ngula ya chalyuu nu ndaquiya' ji'i' lcaa cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ya; si'i' na ndaquiya' ya ji'i' cua ña'a ca cha' cuxi ñi'ya' ndu'ni ngu' xa' tsu'. ¹⁶ Pana jlo ti' ya cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'i' ya cuentya ji'i' ycu' Ndyosi, masi ndu'ni ti' ya cua ña'a ca cña nu nda jyo'o Moisés cha' cua'ni ya; sca ti si jlya ti' ya ji'i' cña nu ngua'ni Jesucristo cuentya

ji'na, li' taca ca tso'o cresiya ji'i ya. Bi' cha' lo'o cuare cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, cha' taca ca tso'o cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu'i Ni, cha' nu jlya ti ti' ya ji'i Jesús, nga'aa si'i xqui'ya cña nu ndyu'ni ya nu nda jyo'o Moisés ji'i ya. Ni sca na ná taca ji'na ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya cha' ndaquiya' ti na sca cha' nu nda jyo'o cusu' lo'o na.

¹⁷ Tso'o lacua. Masi ngu' judío laca ya, cua jlo ti' ya cha' xqui'ya cña nu cua ngua'ni Cristo cuentya ji'na, bi' cha' taca caca lubii cresiya ji'i ya cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. La cui' ti cha', nga'a cha' chcu'i ya ji'i ycu'i ca ya cha' lo'o lcaa ngu' judío tya'a ya ntsu'u qui'ya ji'i ya, ñi'ya lo'o nacuj ya cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu' xa' tsu'. Pana si'i Cristo laca nu ngua'ni cha' laca ya ñati cuxi. ¹⁸ Bi' cha' nga'aa ndaquiya' ya ji'i cha' cusu' nu jlya tsa ti' ya ji'i nquicha'; lo'o juani si xa' taquiya' ya ji'i cha' cusu' nu ntsu'u ji'i ya, li' ntsu'u qui'ya ji'i ya lo'o ycu'i Ndyosi chaca quiya' xqui'ya cha' si'i na tyucui tyiquee ya ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo. ¹⁹ Lo'o na' ni, ná nchca cua'ni na' lcaa cha' cusu' bi', bi' cha' cua ndye cha' jna' lo'o cha' bi'; juani xcu'i ndi'i na' chalyuu cha' cua'ni na' lcaa ña'a cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na'. ²⁰ Cuentya ji'i cha' cusu' bi' laca na' ñi'ya laca si cua ngujuii na', ñi'ya laca si stu'ba ti nga'a na' lo crusi lo'o Jesús; juani nga'aa si'i ycu'i ca ti na' laca na' loo ne' cresiya 'na, cha' Cristo laca nu laca loo ne' cresiya 'na juani. Ndi'i tso'o ti na' chalyuu juani sca ti xqui'ya cha' jlya ti na' ji'i cña nu cua ngua'ni ycu'i Jesús, nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi; bi' laca nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jna', bi' laca nu cua nda chacuayá' ji'i ngu' cha' cujuui ngu' ji'i ycu'i yu cuentya jna'. ²¹ Si'i cha' ná ndube ti' na' ji'i lcaa cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o ngu' judío tya'a ya; laca cha' ndube tsa ti' na' cha' ná taca ca tso'o cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, masi tso'o tsa ndaquiya' na ji'i cña nu nclyo cha' cusu' bi' ji'na. Ndube tsa ti' na' cha' ná ngujuii Jesús jua'a ti; ntsu'u cña nu ngua'ni yu lo'o ngujuii yu lo crusi bi', na cua ngua'ni tso'o yu ji'i cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua li'.

3

Sca ti lo'o xñi na cha' ji'i Cristo, li' caca quiñi tso'o cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi

¹ Na tonto tsa ma, cu'ma ngu' gálatas, cha' nduna ma cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi'; laca ma ñi'ya si ntsu'u nu ngua'ni cucha'a ji'i ma. Bi' cha' juani nga'aa nti' ma xñi la ma cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na. Pana lo'o nda ya cha' ji'i Cristo lo'o ma tya clyo, li' ngulu'u tsa ya ji'i ma ñi'ya ngua lo'o ngujuii Jesucristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngulu'u ya ji'i ma ña'a cuayá' nu ngua cuayá' tso'o ti' ma cha' bi'. ² Xacu' ma cha' 'na lacua: ¿Ha cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma juani? ¿Ñi'ya ngua ji'i ma cha' ngujui Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma lacua? ¿Ha ngujui Xtyi'i Ni ji'i ma xqui'ya cha' cua ngua'ni ma cña nu nscua lo cha' cusu' bi' cha' cua'ni ma? Si'i. Cua jlo ti' ma cha' ngujui Xtyi'i ycu'i Ni ji'i ma lo'o ngusñi ma cha' liñi nu cua nda ya lo'o ma, cha' ji'i ycu'i Cristo. ³ ¿Ni cha' laca tonto tsa nclyacua ti' ma juani? Xqui'ya cña nu ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o ma, bi' cha' nguxana ca ti ma cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi nquicha'; pana nu juani ni, xqui'ya cha' lye tsa cua'ni cña ti' ycu'i ca ma, jua'a nti' ma cha' caca ji'i ycu'i ca ma quiñi tso'o cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ni. ⁴ Masi ngua'ni Ni quiña'a cha' tlyu ca slo ma tya tsubi' la, ntsu'u quiya' nclyacua ti' na' cha' ná ngua tso'o cresiya ji'i ma tsiya' ti, nu lo'o ña'a na' ñi'ya nu ndyu'ni ma. Pana jlo ti' na' cha' ngua tso'o la xi cresiya ji'i ma xqui'ya cha' tlyu bi'. ⁵ Na cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, lo'o xqui'ya nu bi' cua ngujui ñi'ya caca tyuu lo cha' tlyu nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi nde su ndi'i cu'ma. Lo'o ndu'ni Ni jua'a, si'i xqui'ya cha'

ndaquiya' mā jil'i cha' cusu' bi'; pana ndu'ni Ni jua'a, xqui'ya cha' jlyā ti' mā lo'o ndyuna mā cha' tso'o jil'i cña nu cua ngua'ni Jesús cuentya ji'na.

⁶ Nu jyo'o cusu' jil'i ya, nu Abraham bi' ni, cua jlyā tsa ti' nu cusu' bi' lcaa cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o yu. Xqui'ya cha' cua jlyā ti' yu cha' bi', li' ntucua Ni cha' jil'i yu ñi'ya si ngua yu sca ñati' nu ndu'ni xcu'i' cha' tso'o. ⁷ Lo'o jua'a nga'a cha' ca cuayá' ti' mā cha' cua ña'a ca ñati' nu ngusñi cha' jil'i Cristo, chañi cha' laca ñati' bi' ñi'ya laca ngu' judío, cha' ndyu'ni ngu' bi' la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Abraham, masi tyempo juani. ⁸ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' nu ngua sa'ni: “Caca tso'o cresiya jil'i lcaa ñati' nu ndi'l' xa' tsu' xqui'ya nu'u”, nacuj Ni jil'i Abraham. Ycu'i' Ndyosi laca nu cua nda cha' bi' lo'o jyo'o bi' yala la, cha' jua'a lo'o cu'mā ngu' xa' tsu' caca tso'o cresiya jil'i mā cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi nde loo la, nu lo'o xñi mā cha' jil'i ycu'i' Ni. ⁹ Tso'o ti nti' Ni ña'a Ni jil'i Abraham nu ngua sa'ni, xqui'ya cha' ngusñi nu cusu' bi' cha' nu nchcui' ycu'i' Ni lo'o yu; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' tso'o nti' Ni ña'a Ni jil'na, cua ña'a ca na nu xñi na cha' jil'i Cristo.

¹⁰ Pana cua ña'a ca ñati' nu tsa bi' ti cña nti' cha' taquiya' jil'i cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés, tyanu yabe' hichu' ñati' bi', cha' ndi'ya nchcui' quityi jil'i ycu'i' Ndyosi: “Tyanu yabe' hichu' lcaa ñati' si ná taquiya' ngu' jil'i lcaa ca cha' nu nscua lo quityi bi'”. ¹¹ Bi' cha' caca jlo ti' na cha' ná nhca ca lubii cresiya jil'na cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o ndaquiya' ti na jil'i cña nu nda cha' cusu' bi', cha' ná nhca tyi'u ti' na lcaa ca cha' bi'. Chaca cha' nchcui' quityi bi': “Caca tso'o cresiya jil'na cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' jil'i ycu'i' Ni; li' taca caja sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti jil'na”. ¹² Pana lo'o xcu'i' ndaquiya' na jil'i cha' cusu' bi', li' ná ntsu'u sca cha' jil'i Cristo nu nga'a cha' xñi na hasta ca ne' cresiya jil'na, cha' ndi'ya nchcui' cha' cusu' bi' lo'o na: “Sca ti si cua'ni na lcaa ca cña nu culo ycu'i' Ndyosi jil'na, caca tyi'l' tso'o ti na chalyuu li'”, nacuj quityi bi'.

¹³ Cua ngulo Cristo jil'na jil'i yabe' nu ngusta ycu'i' Ndyosi hichu' na xqui'ya cha' ná ndaquiya' na jil'i lcaa cha' tsiya' ti nu nda Ni lo'o na; yabe' nu ntsu'u jil'na bi' cua ndyanu hichu' ycu'i' Jesús li'. Ndi'ya nscua cha' lo quityi jil'i ycu'i' Ndyosi: “Si tlyu tsa yabe' ntsu'u jil'i sca ñati', ntsu'u cha' cuju'i' ca'a ngu' jil'i ña'a lu'ú ti lo sca yaca ndu cha' cajaa yu”. ¹⁴ Jua'a ngua cha' lo'o ngu' xa' tsu' caja cha' tso'o jil'i ngu' xqui'ya Jesucristo, cha' tso'o nu cua ngüñi jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o nu jyo'o Abraham bi' nu ngua sa'ni. Li' caca jil'i ngu' xa' tsu' ñi'ya nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o Abraham, cha' caja Xtyi'i ycu'i' Ni jil'i lcaa na nu lo'o xñi na cha' jil'i Cristo.

Sa'ni la cua ngüñi cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o Abraham

¹⁵ Cu'mā tya'a ntsu'u cha' jil'na lo'o Cristo, ta na' sca cuji lo'o mā juani cuentya jil'i sca ñati' nu nti' quiñi sca cha' jil'i yu lo'o tya'a yu. Cloy culo ngu' sca quityi. Lo'o cua ndye ngua stu'ba cha' bi' jil'i ngu', li' nga'aa caca jil'i xa' ñati' tacu' ngu' jil'i cha' bi'; nga'aa caca xcutsa'a la ngu' cha' bi'. ¹⁶ Jua'a ngua'ni ycu'i' Ndyosi lo'o nu Abraham bi'; cua ngüñi cha' jil'i Ni lo'o jyo'o cusu' bi', jua'a lo'o sca ñati' nu tyu'u jil'i jyo'o cusu' bi' tyempo nde loo la. Ná nacuj quityi jil'i ycu'i' Ndyosi cha' quiñi cha' jil'i Ni lo'o tyuu tya'a ñati' bi'. “Na cua ngüñi cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o sca ti ñati' nu tyu'u jil'i Abraham nde loo la”, nacuj quityi. Lo'o nu sca ti ñati' bi' ni, Cristo laca bi'. ¹⁷ Ndi'ya cha' nti' na' chcu'i' na' lo'o mā: Cua ngua stu'ba cha' jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua li'; cua ndya'a jacua siyento ntucua calaa tyii yija tya lo'o cua ngüñi cha' jil'i ycu'i' Ni lo'o nu cusu' bi', lo'o li' nda ycu'i' Ndyosi cha' lo'o Moisés cha' culo yu cña jil'i ngu' cuentya jil'i Ni. Bi' cha' ná ngua jil'i cha' nu nda Moisés bi' tacu' lo

cha' nu cua nguĩñi jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o Abraham nu ngua sa'ni la, cha' ná taca cua'a ngu' jil'i cha' bi' tsiya' ti. ¹⁸ Si ntsu'u cha' taquiya' na jil'i lcaa cña nu ngulo Moisés jil'na, cha' jua'a clyaa na jil'i nu cuxi, li' nga'aa nti' cha' jly'a ti' na cha' nu cua nguĩñi jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o na cha' cua'ni lyaá Ni jil'na. Pana cha' liñi laca cha' cua nguĩñi cha' jil'i ycu'i' Ni lo'o Abraham, cha' cua'ni Ni sca cha' xly'a'be lo'o na nu lo'o cua'ni lyaá Ni jil'na.

¹⁹ ¿Ni cha' laca ngulo ycu'i' Ndyosi cña jil'i nu jyo'o Moisés bi', cha' nguscua yu cña bi' lo' quityi cuentya jil'i Ni lacua? Tiya' la ngua cha' nda Ni cha' bi' lo'o Moisés, cha' caca cuayá' ti' na ñi'ya nu nacuj ycu'i' Ndyosi cha' laca scaa cha' cuxi. Pana xti ti tyempo ndalo cha' bi' ña'a cuayá' nu ndyalaa Cristo, la cui' tya'a ñati jil'i jyo'o Abraham; na cua nchcui' ycu'i' Ndyosi cha' jil'i nu Cristo bi' nu lo'o cua nguĩñi cha' jil'i ycu'i' Ni lo'o jyo'o cusu' Abraham bi' tya clyo. Nu lo'o nda Ni cha' bi' lo'o nu jyo'o Moisés bi' ni, lo'o xca jil'i ycu'i' Ni ndu lo xly'a ca'ya bi' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' chcu'i' lo'o nu cusu' Moisés bi'. Cla'be la bi' ngutu jyo'o Moisés bi' cha' chcu'i' yu lo'o ñati, cha' tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi ngua nu cusu' bi'. ²⁰ Pana juani ná ndu'ni cha' caja sca ñati chalyuu nu caca tu'ba jil'i ycu'i' Ndyosi cha' chcu'i' Ni lo'o na. Cua nguĩñi cha' jil'i Ni lo'o na nu ngua sa'ni si jly'a ti' na jil'i cha' bi', la cui' cha' nu cua ngua'ni Jesús cuentya jil'na juani.

Nde laca cña nu ngua'ni cha' cusu' bi'

²¹ Tso'o si cua'ni na cña nu nscua lo quityi cusu' cha' cua'ni na lacua. Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' xñi na lcaa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ñati. Pana masi taquiya' na jil'i lcaa cha' cusu' bi', ná taca caja chalyuu cucui bi' jil'na jua'a ti; ná taca ca tso'o cresiya jil'na cuentya jil'i ycu'i' Ni xqui'ya cha' ndyu'ni ti na lcaa cña nu nscua lo quityi cusu' bi' cha' cua'ni na; ná caca jua'a tsiya' ti. ²² Cua nchcui' quityi jil'i ycu'i' Ndyosi cha' nu cuxi laca loo la jil'i lcaa ñati chalyuu, ñi'ya si na cua laca na preso jil'i. Si jlo ti' na cha' nu cuxi laca loo jil'na, li' taca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni jil'na; ta Ni chalyuu cucui jil'na li', nu lo'o xñi na cha' jil'i ycu'i' Jesucristo. Bi' laca nu cha' tso'o nu cua nguĩñi jil'i ycu'i' Ni lo'o na.

²³ Lo'o tya lyiji caa Jesucristo ni, tya lyiji caja ñi'ya jly'a tso'o ti' na cha' jil'i ycu'i' Ni; bi' cha' ngua cha' cusu' bi' loo jil'na, ña'a cuayá' caca jly'a tso'o ti' na jil'i Ni xqui'ya Cristo. ²⁴ Laca cha' cusu' bi' loo jil'na ñi'ya nti' si laca na sca nu sube; ngulu'u cha' cusu' bi' xi cha' liñi jil'na ña'a cuayá' nu ñaa ycu'i' Cristo. Pana juani cua'ni Cristo cha' caca tso'o cresiya jil'na cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, ñi'ya nu nti' ycu'i' Ni cha' caca na nu lo'o jly'a ti' na jil'i nu Cristo bi'. ²⁵ Lo'o juani taca jly'a tso'o ti' na jil'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya Jesucristo, nga'aa si'i cha' cusu' nu laca loo jil'na.

²⁶ Sñi' ycu'i' Ndyosi laca lcaa cu'ma juani lo'o ngusñi ma cha' jil'i Jesucristo, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' jil'i ma lo'o Ni. ²⁷ Lo'o ngua stu'ba cha' jil'na lo'o Ni, li' cua ntyucuatya ngu' jil'i lcaa na chacuayá' jil'i Cristo, cha' jua'a cua ndyanu lcaa cha' jil'i Cristo ne' cresiya jil'na, ñi'ya nti' si cua laca cha' bi' sca late' nu quixij chuj' na. ²⁸ Nu lo'o cua ngua stu'ba cha' jil'na lo'o Jesucristo, la cui' tyempo bi' ngua stu'ba cha' jil'na lo'o tya'a ñati na; bi' cha' nga'aa chcu'i' na cha' ngu' judío laca ya, cha' ngu' xa' tsu' laca ma; nga'aa chcu'i' na cha' msu nu ngu'ya ñati laca ma, cha' ñati nu ndi' tso'o ti laca na; nga'aa chcu'i' na cha' qui'yu laca na, cha' cuna'a laca ma. Lcaa na, stu'ba cha' jil'na lo'o tya'a na juani. ²⁹ Nu lo'o ngusñi na cha' jil'i ycu'i' Cristo, li' la cui' jua'a laca na ñati nu ndyu'u jil'i jyo'o Abraham, masi tiya' la ñaa na chalyuu. Su cua ndye, li' tyanu cha' jil'na, lcaa ña'a cha' nu cua nguĩñi jil'i ycu'i' Ndyosi lo'o nu Abraham bi' cua sa'ni la cha' tyacua jil'na.

4

1 Ndi'ya cha' nti' na' ta na' lo'o ma: Sca nu sube ni, masi ngxu'tyanu jyo'o sti lcaa cha' tso'o ji'i lo'o ngujui sti, cha' tya cuañi' nu sube bi', stu'ba nti' lo'o msu nu ngüi'ya ti sti; na ji'i nu sube bi' laca lcaa cha' tso'o bi', pana tya lyiji casu' yu. 2 Ni jacua' tyalaa tsá nu caja cha' nu ngxu'tyanu jyo'o sti nu sube bi' ji'i, xa' ñati' laca loo ji'i nu sube bi', xa' ñati' laca nu ndyi'ya loo cña ji'i nu sube bi'. 3 La cui' jua'a laca ji'na lo'o Jesús. Lo'o tya lyiji cuna na cha' ji'i Jesús, caca ñacui' na cha' tya sube na, xqui'ya cha' tya ndu'ni na cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó ji'na, ñi'ya nu ndu'ni ti xa' ñati. 4 Pana lo'o cua ndyalaa tsá nu ndu'u scua cha' nu ngüi'ni ji'i Ni lo'o na, li' cua nda ycu'i' Ndyosi ji'i Sñi' ycu'i' ca Ni ñaa chalyuu; sñi' sca nu cuna'a ngu' judío ngua nu Jesús bi', lo'o jua'a ndaquiya' tsa yu ji'i lcaa cha' cusu' nu jlya ti' ngu' judío. 5 Jua'a ñaa Jesús nde chalyuu cha' cua'ni lyaá yu ji'na ji'i yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha' cusu' bi'. Lo'o jua'a ta Ni chacuayá' juani cha' cua cusu' la na, cha' tyanu cha' ji'na ñi'ya nu nscua cha' tyacua ji'na, xqui'ya cha' laca na sñi' ycu'i' Ni.

6 Bi' cha' laca cua nda ycu'i' Ndyosi Xtyi' ycu'i' Ni nu tyanu ne' cresiya ji'i ma, cha' culu'u Ni ji'i ma cha' cua laca ma sñi' ycu'i' Ni. Xtyi' ycu'i' Ni ndu'ni cha' taca hcui' na lo'o ycu'i' Ndyosi chañi' ca: "¡Papá! ¡Sti na!" ñacui' na. 7 Nga'aa laca ma ñi'ya laca sca msu nu ngüi'ya ti ñati, na cua laca ma sñi' ycu'i' Ndyosi; bi' cha' juani ta Ni lcaa cha' nu ndyanu cha' tyacua ji'i ma chacuayá' ji'i Cristo, cha' laca ma sñi' ycu'i' Ni.

Ndube tsa ti' Pablo ñi'ya nu nguñilo'o ngu' ji'i ngu' gálatas

8 Sa'ni la lo'o tya lyiji caca cuayá' tso'o ti' ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, xa' la jo'ó ndatsaa ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i, jo'ó nu si'i jo'ó nu chañi' ca. 9 Lo'o juani cua nsló ma ji'i ycu'i' Ndyosi; hasta tso'o la ñacui' na, cua ndyuloó ycu'i' Ni ji'i ma. ¿Ni cha' laca nti' ma tya'achu' ma ji'i cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lacua? Xa' cua'ni ma cña nu ndatsaa cua ña'a ca jo'ó nu cuxi' ti bi' ji'i ma li', jo'ó nu ntsu'u ji'i ñati' ti; pana ná ndyu'u tso'o cha' bi' tsiya' ti, ná caca cua'ni lyaá jo'ó bi' ji'na. 10 Lo'o juani caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi si taquiya' ma ji'i tsá tacati ji'i ngu' judío, nti' ma, masi ta'a nu ndacui' snu' tsá, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi ta'a nu ndu'ni ngu' ndacui' sca yija; 11 bi' cha' quiña'a tsa cha' ncluyacua ti' na' si ná ngua'nijo'ó tsiya' ti lcaa cha' nu ngulu'u na' ji'i ma, si xlya'be ti ngulu'u na' cha' bi' ji'i ma.

12 Cu'ma tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, tya'na hcui' na' lo'o ma juani, cha' cua nti' na' cha' caca ma ñi'ya nu laca na' tsiya' ti. Nga'aa nhca tatsaa ngu' na juani lo'o cha' cusu' bi', masi ngu' judío laca na'; stu'ba ti laca na' lo'o cu'ma juani, cha' cua ngulaá na' ji'i nu cha' cusu' nu ndatsaa tsa 'na. Tya lo'o ñaa na' ca slo ma tya clyo, ná sca cha' cuxi' ngua'ni ma lo'o na'. 13 Cua jlo ti' ma ñi'ya ngua 'na nu lo'o nda na' cha' lo'o ma tya clyo, cha' taca cua'ni lyaá Cristo ji'na; quicha tsa na' nu ngua li', bi' cha' ngua laja 'na cha' ta na' cha' bi' lo'o ma. 14 Lo'o jua'a ná nhcui' cuxi' ma 'na li', ná ngulo'o ma 'na, masi tya xi tya ndalo ma 'na cha' quicha tsa na'; xa' ña'a ngua'ni ma lo'o na' li', ntuca' ma cha' jna' ñi'ya si cua laca na' sca xca ji'i ycu'i' Ndyosi, ñi'ya si cua laca na' ycu'i' Jesucristo. 15 Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma 'na nu ngua tyempo bi'; hasta culo ma la cui' ca si'yu cloo ma cha' ta ma 'na ngua ti' ma nquicha', cha' cua nti' tsa ma xyucua ma jna'. Lo'o juani ni, ¿na laca ngua ji'i ma juani? 16 ¿Ha nti' ma cha' tya'a cusu'u ma laca na' xqui'ya cha' liñi nu nda na' lo'o ma?

17 Chañi' cha' nti' tsa nu ngu' cuiñi' bi', cha' taquiya' ma ji'i cha' nu nhcui' ngu' bi' lo'o ma. Pana si'i cha' tso'o tyiquee ngu' ndyu'ni ngu' jua'a; na cua nti'

ngu' bi', cha' nga'aa taquiya' mā jī' cha' nu nchcui' ya lo'o mā, cha' taquiya' la mā jī' ycui' ca ngu' bi'. ¹⁸ Tso'o tsa si lo'o xa' la ñatj culu'u ngu' la xi cha' liñi jī' mā, si ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jī' mā. Tso'o si jua'a caca tyucui tyempo, masi ndi'i na' lo'o mā, masi ná ndi'i na'. ¹⁹ Chaca quiya' ti'i tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jī' mā, cha' ñi'ya laca sñi' na', jua'a laca mā; ña'a na' jī' mā ñi'ya si laca na' sca nu cuna'a nu ti'i tsa nchcube' jī' cha' cua cala ti sñi'. Talo cha' ti'i bi' 'na ña'a cuayá' nu tyu'u xcui' cha' jī' Cristo tyiquee mā. ²⁰ Pana ná jlo ti' na' tsiya' ti ñi'ya scua na' quityi re nu tsa slo mā juani; tso'o la si caja ñi'ya nu tsa'a na' slo mā cha' chcui' na' xi lo'o mā, cha' ná tyiquee' xa' ña'a cha' chcui' na li'.

Ñi'ya ngua cha' jī' Agar lo'o jī' Sara

²¹ Cu'mā, cua nti' mā taquiya' mā jī' cha' cusu' bi' ti. Tso'o lacua. ¿Ha bilya cuna mā cha' re, nu nchcui' cha' jī' Abraham? ²² Nacu' quityi cha' ngula tucua tya'a sñi' jyo'o Abraham bi': nu clyo ngua sñi' nu cuna'a cua', sca nu cuna'a nu cua ngü'ya yu cha' cua'ni cña jī' yu; nu chaca bi' ngua sñi' ycui' clyo'o yu, sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti. ²³ Sñi' nu cuna'a cua' bi' ni, ngula bi' jua'a ti, ñi'ya nu nclya lcaa nu sube chalyuu; pana sñi' ycui' clyo'o yu ni, ngula bi' xqui'ya sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o sti, xtya'a sa'ni la, nu lo'o nacuj Ni cha' cala sñi' ngu'. ²⁴ Sca cu'j nu nda na' lo'o mā laca cha' bi': tucua tya'a ngu' cuna'a ngua bi', nu jua'a nti' ñacu' cha' ntsu'u tucua lo cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o ñatj chalyuu. Lo xlya ca'ya Sinaí nu nscua nde Arabia, ca bi' nguxaña tsaca cha'; stu'ba nti' cha' bi' lo'o Agar, nu cuna'a nu ngü'ya ti jyo'o Abraham. Ñatj nu jlya tsa ti' jī' cha' bi', laca ngu' ñi'ya laca sca msu nu ngü'ya ti ñatj. ²⁵ Stu'ba ña'a naa Agar bi' lo'o ca'ya Sinaí bi', cha' jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña jī' ngu' Arabia; la cui' ca'ya bi' laca su nda ycu' Ndyosi cha' lo'o ngu' judío tya clyo. Hasta juani tlyu tsa cña nga'a cha' cua'ni lcaa ngu' judío cuentya jī' cha' cusu' bi', tsa lo cña ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Agar cuentya jī' jyo'o Abraham nu ngua sa'ni la. Lo'o nu ngu' judío nu ndi'i quichj Jerusalén ni, cua nti' ngu' bi' tatsaa ngu' ji'na juani cha' taquiya' na jī' lcaa cña bi'. ²⁶ Pana cua ngujui chaca cha' ji'na, xqui'ya chaca nu cuna'a bi' nu ngua clyo'o Abraham, nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'. Chaca lo Jerusalén cucui laca loo ji'na, bi' laca ñi'ya si laca quichj tyi lcaa na nu jlya ti' na jī' Jesucristo; taca tyi' tso'o ti na ca bi'. ²⁷ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu' nu nchcui' ndi'ya:

Cua'ni chaa ti' nu'u, ma' cusu' nu ná ndyiji sñi', masi ná tucui ntsu'u jinu'u. Chaa ti' xi'ya nu'u, ma' cusu', masi bilya jlo ti' nu'u ñi'ya ndyaa cha' nclya nu sube.

Ntsu'u quiña'a la sñi' nu cuna'a nu ná ngujui sñi' tya clyo;
ndi'j xti la sñi' nu cuna'a nu ntsu'u qui'yu jī'.

Jua'a nscua lo quityi jī' ycu' Ndyosi.

²⁸ Isaac sñi' ycu' clyo'o Abraham ngula xqui'ya sca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o ngu' cusu' jī', cha' caca jua'a. Lo'o cu'mā, tya'a ngusñi na cha' jī' Jesús ni, lo'o cu'mā lo'o na' laca na sñi' ycu' Ndyosi juani, xqui'ya sca cha' nu cua nda Ni lo'o na. ²⁹ Nu lo'o nguti' jyo'o Abraham bi' chalyuu, nu sñi' nu ngula jua'a ti ni, bi' laca nu ngua'ni lya' ti' jī' Isaac, sñi' ycu' clyo'o yu, masi ngula nu Isaac bi' xqui'ya sca cha' nu nda Xty'i ycu' Ndyosi lo'o ngu'. La cui' jua'a laca juani, cha' nxuu' tya'a ngu' bi' lo'o na, cha' si'i sñi' ycu' Ndyosi laca ngu' bi'. ³⁰ Lo'o jua'a ntsu'u chaca cha' nu nchcui' quityi cusu' bi', cha' ndi'ya nacuj clyo'o Abraham bi': “Culo'o jī' nu cuna'a nu ngü'ya ti nu'u cha' tyaa cho', tyaalo'o jī' sñi' bi'. Ná taca tyanu cha' tso'o nu ntsu'u jinu'u lo'o tyucuaa

sñi' nu'u. Ná nchca ca stu'ba cha' ji'i sñi' nu cuna'a cua' bi' lo'o sñi' na', cha' sca nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti laca na'", nacui clyo'o Abraham bi'. ³¹ Lo'o lcaa na tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo ni, si'i sñi' nu cuna'a nu ndi'i ndyu'ni cña msu ti laca na; na ndi'i tso'o ti na ñi'ya nguti'i Isaac, sñi' nu cuna'a nu ndi'i tso'o ti bi'.

5

Ña'a ti tya tyi'i tso'o ti na chalyuu lacua

¹ Cua ngua'ni lyaá Cristo ji'na, cha' taca tyi'i tso'o ti na chalyuu. Bi' cha' ña'a ti tya tyi'i tso'o ti ma chalyuu lacua; nga'aa ta ma tyempu cha' caca loo xa' ñati ji'i ma, ñi'ya si cua ngü'ya ngu' ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu'.

² Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o ma. Pablo laca na' nu nda na' cha' re lo'o ma. Ndi'ya nacui' na' ji'i ma: Nga'aa caca xtyucua Cristo ji'i ma si ta ma chacuayá' cha' si'yu ngu' quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu'. ³ Tya chcui' na' cha' bi' lo'o ma chaca quiya': Lo'o ngulacua ma ñi'ya si laca ma sca ngu' judío, li' ntsu'u cha' cua'ni ma lcaa ña'a cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i ngu' judío bi'. ⁴ Nu cu'ma nu jlya tsa ti' ma cha' caca tso'o cresiya ji'i ma cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi si ndu'ni tacati ma ji'i cha' cusu' bi', na cua ngulochu' ma ji'i Cristo; nga'aa ndube ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ndyosi ña'a Ni ji'i ma si jua'a ndu'ni ma. ⁵ Pana nu na ni, tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ndu' ti' na cha' cua'ni Ni cha' ca tso'o lijyi cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i' Ni, nu lo'o tsaa na tsaa tyi'i na lo'o Ni. Bi' laca cña nu ndu'ni Xtyi'i ycu'i' Ni ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo.

⁶ Lo'o jua'a si chañi cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, li' ná ndu'ni cha' masi ngulacua na, masi ná ngulacua na. Sca ti cha' ndulo tsa ji'na cha' cua'ni na, cha' xñi tso'o la na cha' ji'i ycu'i' Ni; lo'o li' caca cua'ni na cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na.

⁷ Tso'o tsa ndyu'ni ma nquicha'. ¿Tilaca laca nu ndacu' cha' ji'i ma, cha' nga'aa taquiya' la ma ji'i cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o ma? ⁸ Ycu'i' Ndyosi ngusubi ji'i ma tya clyo, pana si'i ycu'i' Ni laca nu ngua'ni cha' ññilo'o ngu' ji'i ma juani. ⁹ Culacua xi ti' ma ni cña cua'ni xi ca ti scau' tiye', nu lo'o su'ba ngu' ji'i lo quiña'a catyá xlyá; la cui' jua'a cña nu cua'ni cha' cuxi nu nda ngu' bi' lo'o ma. ¹⁰ Cuentya jna', ndyi'u tsa ti' na' ji'i ma xqui'ya ycu'i' nu Xu'na na, cha' jlya ti' na' cha' stu'ba ti ntsu'u tyiquee ma lo'o cha' nu cua nchcui' ca na'. Ná ndu'ni cha' tilaca laca nu ndya'a nchcui' cha' cuiñi lo'o ma cha' xcutsji ji'i ma, xcube' tsa ycu'i' Ndyosi ji'i ñati bi'.

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, jlo ti' ma cha' nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' judío 'na si cacha' na' ji'i ma cha' culacua ma ñi'ya ndu'ni ngu' bi'; pana ña'a ti ti' ti' ngu' bi' jna', xqui'ya cha' ná nda na' cha' bi' lo'o ma, cha' sca ti nchcui' na' lo'o cu'ma ñi'ya ndyu'u cha' lo'o ngujuii Jesús lo crusi. ¹² Nu ngu' nu ndya'a ndatsaa ji'i ma cha' culacua ma cuentya ji'i ngu', tso'o la masi tye cña' ycu'i' ca ngu' si'yu ngu', si jua'a nti' ngu'.

¹³ Cua ngusubi ycu'i' Ndyosi ji'i ma cha' caca tyi'i tso'o ti ma chalyuu. Tsa bi' ti cha', tii ti ti' ma tyi'i ma chalyuu; ná clyana ma cha' cuxi nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i tso'o ti ma, cha' si'i na ndi'i tso'o ti na cha' culiji na na nu ntsu'u ji'na jua'a ti. Ntsu'u cha' xtyucua na ji'i tya'a ñati na xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ngu', bi' cha' ndi'i tso'o ti na. ¹⁴ Li' taca cua'ni na lcaa cña nu nti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni na, si taquiya' na ji'i sca ti cha' cña nu nchcui' ndi'ya: "Nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la ñati, ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i' ca ti na". ¹⁵ Pana si xcu'i' cha' cusuu ntsu'u ji'i ma lo'o tya'a ma, si xcu'i' na cua'ni ñu'u ma ji'i tya'a ma nti' ma, ná tyiquee'

tye cha' ji' mā lo'o tya'a mā tsiya' ti. Nga'a cha' cui'ya mā cuentya cha' ná cua'ni mā jua'a.

Tso'o la si cube ti' na ji' cha' nu nda Xtyi' ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na

¹⁶ Ndi'ya cha' ta na' lo'o mā: Ta mā chacuayá' cha' caca Xtyi' ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji' mā ca su ndi' mā; li' nga'aa ña ti' tyiquee mā cha' cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, cha' laca mā ñati chalyuu. ¹⁷ Nu cha' cuxi nu ndiya ti' na ni, nxuu tya'a cha' bi' lo'o cha' nu nda Xtyi' ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji'na. Lo'o jua'a Xtyi' ycu' Ndyosi ni, bi' laca nu nxuu tya'a lo'o cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, cha' laca na ñati chalyuu. Ná stu'ba cha' bi' tsiya' ti; bi' cha' nga'aa caca cua'ni mā cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' mā, nu ngua'ni mā cua tsubi' la. ¹⁸ Lo'o taquiya' mā ji' cha' nu nda Xtyi' ycu' Ndyosi cha' tyanu ne' cresiya ji' mā, li' nga'aa si' cha' cusu' nu nda ñati ti nu caca loo ji' mā li'.

¹⁹ Ndi'ya laca cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu, si ná ta ngu' chacuayá' cha' caca Xtyi' ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji' ngu': xcui' na ñilo'o ti ngu' ji' nu cuna'a, xcui' na ndu'ni suba' ngu' lo'o ñati, cuxi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ñati ngu'; ²⁰ jua'a ndu'ni tlyu ngu' ji' lcu' jo'ó; jua'a ndu'ni cucha'a ngu' bi' ji' tya'a ñati ngu', lo'o jua'a liye' ti' ngu' ña'a ngu' ji' tya'a ñati ngu', lye tsa nxuu tya'a ngu'; jua'a ndacu' tsa ti' ngu' ji' cha' tso'o nu ntsu'u ji' tya'a ñati ngu', cha' xi ndaca tsa nchca ñasi' ngu'; ná ntaja'a ngu' tsiya' ti tya'a tyiquee ngu' cha' ji' tya'a ñati ngu', tsa cu' ti ndya'a tyiquee ngu' cha' ji' ycu' ca ngu'; jua'a ncyana tsa ngu' cha' cusu' lo'o tya'a ñati ngu', ndatsaa ngu' ji' tya'a ñati ngu' cha' ná cua'ni stu'ba cha' ji' ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'; ²¹ la cui' jua'a xcui' na nxlyaa ti ngu' na nu ntsu'u ji' tya'a ñati ngu', ndujui ngu' ji' tya'a ngu'; xcui' na cu'bi ti ngu', lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu chcu' tsa ndacu, cha' quiña'a tsa na nti' ngu' bi' cacu ngu'; lo'o jua'a tya ntsu'u xa' la cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Liñi tsa cha' nu ta na' lo'o mā juani ñi'ya nu ni na' ji' mā tya tsubi' la, cha' ná caca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi nu lo'o caca ycu' Ni loo ca nde loo la, si tsa cu' ti cua'ni na cha' cuxi jua'a.

²² Xa' ña'a cña ndu'ni Xtyi' ycu' Ndyosi ne' cresiya ji'na: ndu'ni Ni cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji' tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' cha' ti' na cuentya ji' Ni, cha' ti' tyi' tyiquee na, cha' talo tyiquee na ji' tya'a ñati na; jua'a ndu'ni Ni cha' ca tya'na ti' na ña'a na ji' ñati, cha' xcui' tso'o ti cua'ni na lo'o ñati, cha' liñi ti cua'ni na lo'o ñati; ²³ jua'a ndu'ni Xtyi' ycu' Ndyosi lo'o na cha' ná quiña'a cha' ntsu'u tyiquee na cuentya ji' ycu' ca na, ndu'ni Ni cha' taca ji'na cua'a na ji' ycu' ca na li'. Nga'aa ntsu'u cha' sta ycu' Ndyosi qui'ya ji'na, si cua'ni na jua'a. ²⁴ Cua ngujui Cristo lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cua ngua'ni tye na ji' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na tya tsubi' la, lcaa na nu ndacu' ti' na ji' nquicha', ngua'ni tye na ji' xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu' Cristo. Lo'o jua'a lcaa cha' nu tiji' ti' na ji', cua ngxutyanu na ji' cha' cuxi bi' juani. ²⁵ Tya lo'o nugsñi na cha' bi' clyo, li' ngujui chalyuu tso'o ji'na xqui'ya Xtyi' ycu' Ndyosi. Juani tso'o la si taquiya' na cha' nu nda Xtyi' ycu' Ndyosi lo'o na cha' tyanu ne' cresiya ji'na lcaa se' ji' su ndi' na.

²⁶ La cui' ti ná tso'o si chcu' tyucuaa ti' na lo'o ñati, cha' jua'a caja quiña'a tsa cha' cusu' ji'na lo'o tya'a ñati na li', cha' tyixi tyiquee na. Lo'o jua'a ná tso'o si ña'a ti' na ji' tya'a na.

6

Xtyucua na ji' ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo

¹ Cu'ma ngu' tya'a na, ndi'ya nga'a cha' cua'ni ma lo'o ña'a ma cha' ngua cuxi cresiya ji'i sca ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, xqui'ya cha' ngua'ni yu sca cha' cuxi: nga'a cha' xtyucua ma xi ji'i yu bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i yu, cha' tucua yu cña ji'i Cristo chaca quiya', cha' tya'a ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Xtyi'i ycu'i Ndyosi laca yu. Tsa tso'o ti chcu'i ma lo'o yu bi'. Lo'o jua'a tii ti ti' ma tyi'i ycu'i ca ma cha' ná cua'ni ma la cui' cha' cuxi ñi'ya nu ngua'ni yu bi'. ² Cua'ni ma cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o tya'a ma, cha' caca xtyucua ma ji'i ngu' lo'o sca cha' nu ntsu'u ji'i ngu', cha' ná cua'ni ngu' sca cha' cuxi. Jua'a taca taquiya' tso'o na lcaa cña nu nda Cristo cha' cua'ni na.

³ Na ñilo'o ti na ji'i ycu'i ca na si culacua ti' na cha' tso'o tsa laca na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; tso'o la si ta na cuentya cha' ná sca na laca na cuentya ji'i ycu'i Ni. ⁴ Ntsu'u cha' cui'ya na cuentya ñi'ya nu ndi'i scaa na chalyuu. Si chañi cha' tso'o tsa ndu'ni na, cha' ji'i ycu'i na laca cha' bi'; ná ntsu'u cha' cua'ni tyucuaa ti' na lo'o xa' la ñati. ⁵ Nga'a cha' talo na ji'i cña ji'na, lcaa cha' nu ndyacua ji'na chalyuu.

⁶ Lcaa tya'a na nu ndyaca tsa'a na cha' tso'o nu cua nda Cristo bi', ntsu'u cha' ta na xi cha' tso'o nu ntsu'u ji'na cha' caja cua ña'a ca na nu tyiji yu'u ji'i mstru nu ngulu'u cha' tso'o bi' ji'na.

⁷ Ná culacua ti' ma cha' caca cñilo'o na ji'i ycu'i Ndyosi. Ná tucui caca ji'i cua'ni jua'a, cha' ñi'ya nu ndyuni sa scaa na chalyuu, jua'a tyacua cha' ji'na tiya' la nde slo ycu'i Ndyosi. Ñi'ya nti' lo'o cataa na sca si'yu ni, cha' la cui' si'yu nu ndyataa na, nde loo la la cui' bi' tyu'u lo na nu ndyataa na, si'i xa' lo si'yu; ⁸ jua'a laca ñati na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' lo'o cua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' na cha' cua'ni na, ná sca cha' tso'o tyacua ji'na nu lo'o ca ndye chalyuu. Tsa lo cua ti cha', ntsu'u cha' cajaa na, lo'o jua'a ti culiji yu'u ti lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na. Pana si cua'ni na lcaa ña'a cña nu nti' Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na, tso'o tsa tyu'u cha' ji'na li'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Talo ycu'i ca na li', ná tye cña ji'na jua'a ti. ⁹ Bi' cha' ná tso'o si ca taja ti' na cha' cua'ni na cha' tso'o laja lo'o ndi'i na chalyuu. Lo'o tyalaa hora bi', li' tyu'u tucua cha' tso'o nu nacui Ni cha' tyacua ji'na nde loo la, la cui' cha' nu tyiquee' tsa ngujuatya na ji'i; pana ntsu'u cha' talo na, cha' ná ca taja ti' na ndu'ni na cña tso'o. ¹⁰ Bi' cha' tso'o si lcaa quiya' lo'o ña'a na ñi'ya caca xtyucua na ji'i cua ña'a ca ñati, li' cua'ni clya na cha' xtyucua na ji'i ngu' bi'. Cloy ndu'ni cha' xtyucua na ji'i tya'a na, nu ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Cristo.

Cha' nu nscua Pablo su cua tye ti quityi

¹¹ Lo'o juani scua ycu'i ca ti na' tucua sna tya si'yu cha' lo quityi re. Tyaca' cha' tonu letra nscua na'. ¹² Nu ñati nu ndatsaa tsa ji'i ma cha' si'yu quiji ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío cha' culacua ngu' ni, ndu'ni ngu' jua'a cha' nti' ngu' cha' caca stu'ba cha' ji'i ycu'i ngu' lo'o tya'a ngu' judío; li' ná cua'ni lya' ti' tya'a ngu' judío ji'i ngu' bi' si ngusñi ngu' cha' ji'i Jesucristo nu ngujuu lo crusi, nti' ngu'. ¹³ Lo'o ycu'i ngu' nu cua ngulacua ngu' jua'a ni, ná ndaquiya' ngu' ji'i lcaa ca cña nu nscua lo cha' cusu' cha' cua'ni na bi'. Tsa bi' ti cha' nti' ngu', cha' caja ñi'ya nu chcu'i ngu' cha' tyixi lo'o tya'a ngu': Cua ngulacua ngu' jua xqui'ya ycu'i ya, ñacui ngu' ji'i tya'a ngu' li'. ¹⁴ Pana nu na' ni, sca ti cha' tso'o ntsu'u chalyuu nti' na', cha' nu ngujuu ycu'i Jesucristo nu Xu'na na lo crusi cuentya ji'na; bi' cha' nga'aa nti' na' ta na' xa' la cha' lo'o ñati. Lo'o jua'a xqui'ya cha' ngujuu ycu'i Cristo, nga'aa caca tatsaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu jna', cha' nga'aa ntsu'u cha' jna' lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu juani. ¹⁵ Nu lo'o stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, ná ndu'ni cha' masi ngulacua na,

masi ná ngulacua na, sca ti cuayá' laca na. Sca ti cha' nu ndulo la ji'na juani, cha' xcutsa'a Ni tsiya' ti lcaa cha' nu ndu'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' xcui' cha' tso'o cua'ni na li'. ¹⁶ Lcaa ñati nu ndu'ni jua'a xqui'ya Jesús laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, taca tyi'i tyiquee ngu' ti ti li', lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ycuí' Ndyosi ji'i ngu' bi' li'; jua'a cua'ni Ni lo'o lcaa na nu chañi cha' laca na ñati ji'i Ni.

¹⁷ Tya tsubi' la, tlyu tsa cña nda mā 'na, cha' ná ndaquiya' mā ji'i cha' nu nchcui' na' lo'o mā; bi' cha' juani nga'aa cua'ni mā cha' cusu'u lo'o ña' chaca quiya'. Cua ntsu'u cuayá' nu nscua lo cuaña' na', bi' laca cuayá' su nguxcube' ngu' 'na xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Jesús.

¹⁸ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i ycuí' Ndyosi, lcaa hora tyi'u ti' mā ji'i ycuí' Jesucristo nu Xu'na na, cha' xcui' tso'o ti ndu'ni Ni lo'o mā. Lo'o jua'a chañi tsa cha' caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Efeso

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ngulo ycu'i Ndyosi cña 'na, bi' cha' ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi tyijyu' la. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ngu' Efeso, cha' laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. ² Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' ti ti tyi'i tyiquee ma si xñi ma cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na.

Lcaa cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya Cristo

³ Lye tsa tya na xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Cua ndyaca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo; bi' cha' lo'o ycu'i Ndyosi, tso'o tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na. Lcaa lo cha' tso'o nu tyacua ji'na cha' ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, cua ngua'ni Ni cha' bi' lo'o na xqui'ya Cristo. ⁴ Lo'o tya lyiji tya' chalyuu, tya li' cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na cha' caca na ñati ji'i ycu'i Ni, nu lo'o caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo. Ngua ti' Ni cha' tyu'utsu' na ji'i lcaa lo cha' cuxi, cha' jua'a nga'aa nti' cha' sta Ni qui'ya ji'na tsiya' ti. ⁵ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na, bi' cha' tya li', ngua ti' Ni cha' tyat' cha' ji'na lo'o Ni, ñi'ya si laca na sñi' Ni xqui'ya Jesucristo. ⁶ Lo'o juani ntsu'u cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' jua'a tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni Ni lo'o na. Xlya'be tsa nti' Ni ña'a Ni ji'na, cha' cua'nda Ni ji'i Sñi' ycu'i ca Ni lijya, nu tyaca'a tsa ji'i Ni, cha' jua'a caca stu'ba cha' ji'na lo'o Ni. ⁷ Cua ngula'a na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ngujui Sñi' ycu'i Ni lo crusi cuentya ji'na, cha' cua ngui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na li'; tlyu tsa cha' tso'o nu cua ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o na laca bi'. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni Ni jua'a. Ndu'ni Ni cha' ca jlo ti' na lcaa cha' ji'i Ni, cha' ca cuayá' ti' na ñi'ya caca cha' bi'. ⁹ Ñi'ya nu ngua'ya cha' hique Ni tya sa'ni, jua'a ngua'ni Ni li'; masi ná ndacha' Ni ji'i ñati chalyuu nu ngua sa'ni ñi'ya caca cha' bi', tya li' ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni cha' cala Cristo nde chalyuu. Hasta juani cua ngua cuayá' tso'o ti' na ñi'ya ngua ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ ngua ti' Ni cha' caca stu'ba lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, lo'o sca ti Cristo nu Xu'na na caca loo la li'. Lo'o tyalaa tyempo bi', li' xuti' Ni lcaa na nu ntsu'u loyuu chalyuu, lo'o jua'a lcaa na nu ntsu'u nde cua; li' sca ti Cristo caca loo ji'i lcaa na bi'.

¹¹ Lcaa cha' nu ndyaca nde chalyuu, ndyaca bi' xqui'ya cha' nti' Ni cha' caca jua'a. Lo'o jua'a na ni, tya clyo cua ngusubi Ni ji'na cha' caca na ñati ji'i Ni, cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Cristo, xqui'ya cha' jua'a nti' ycu'i Ndyosi cha' caca. ¹² Jua'a ngua cha' nu ngua'ni Ni, cha' taca hcui' ñati cha' tlyu tsa laca Ni, nu lo'o ña'a ngu' ji'i ya laja lo'o ndi' ya nde chalyuu; cha' nu cuare ni, cua ngusñi ya cha' ji'i Cristo nde loo la ji'i xa' ñati. ¹³ Lo'o li' la cui' jua'a ndyaca lo'o cu'ma. Clyo ndyuna ma cha' liñi bi' ji'i Cristo; tso'o tsa ngua ti' ma lo'o ndacha' ngu' cha' bi' ji'i ma, cha' cua ngua'ni lya'a Ni ji'i ma ya' nu cuxi. Ngusñi ma cha' ji'i Cristo li', lo'o li' nda Ni Xtyi' ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ma, ñi'ya si na cua ngusta Ni cuayá' nu ji'i ycu'i ca Ni hichu' ma cha' laca ma ñati ji'i Ni; la cui' cña nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni, cua laca ngua'ni Ni li'. ¹⁴ Xtyi' ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nu nda Ni ji'na yala la, cha' caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' cua'ni Ni lo'o na ñi'ya nu nacui' Ni cha' cua'ni Ni lo'o lcaa ñati ji'i Ni; ndyu'ni Xtyi' ycu'i Ni cha' taca ca cuayá' ti' na cha' tye cua'ni lya'a

lyiji Ni jil'i lcaa na nu ngusñi na cha' jil'i Ni. jBi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tlyu na jil'i ycuil' Ni, cha' tlyu tsa cha' tso'o nu ndyu'ni Ni lo'o na!

Cua nti' Pablo cha' tso'o la caca cuayá' ti' ngu' cha' jil'i Cristo

¹⁵ Cua ndyuna na' ñi'ya nu ndyu'ni ma tya lo'o ngusñi tso'o ma cha' jil'i Jesús nu Xu'na na; nacui ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jil'i ñati tya'a ngusñi ma cha' jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁶ Bi' cha' juani, tsa cu' ti ndya na' xlya'be jil'i ycuil' Ndyosi xqui'ya cu'ma; ndyi'u ti' na' jil'i ma laja lo'o nga'a na' ndyu'ni tlyu na' jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁷ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi Sti na, la cui' ycuil' Ndyosi nu laca Sti Jesucristo nu Xu'na na. Nhcui' na' lo'o Ni cha' ta Ni Xtyi' ycuil' Ni jil'i ma, cha' jua'a ca cuayá' ti' ma lcaa cha' li'; culu'u Xtyi' ycuil' Ni jil'i ma ñi'ya laca ycuil' Ni, lo'o li' taca tyuloo tso'o la ma jil'i ycuil' Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a nhcui' na' lo'o Ni cha' saala Ni hique ma, cha' ca cuayá' tso'o ti' ma ña'a cha' tso'o nu tyacua jil'i ma juani, cha' cua ngusubi Ni jil'i ma; tlyu tsa cha' tso'o cua nacui Ni cha' tyacua jil'i ma, lo'o jil'i lcaa ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni. ¹⁹ Nhcui' na' lo'o Ni cha' ca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu nhcui' na' re, cha' ndu'ni tsa Ni cña ne' cresiya ji'na, lcaa na nu ngusñi na cha' jil'i Ni. Cña nu ndu'ni Ni lo'o na cha' caca na ñati jil'i Ni, ²⁰ la cui' tya'a cña tonu laca, ñi'ya nu ngua'ni Ni nu lo'o nda Ni xtyi' ñaa ne' cresiya jil'i Cristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujui yu; tiya' la li' ndyalo'o Ni jil'i yu cha' ndyaa tucua yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycuil' Ndyosi, ca chaca chalyuu tso'o la hasta ca nde cua. ²¹ Ca bi' laca Cristo loo la jil'i lcaa ñati; nga'aa ntsu'u nu tlyu la que Cristo ca bi', nga'aa ntsu'u nu culo cña jil'i yu. Ná ntsu'u chaca xu'na ñati nde chalyuu nu taca tyijiloo jil'i Cristo; la cui' ti ca chaca chalyuu ca nde cua ni, ná ntsu'u cui' cuxi, ni ná ntsu'u ñati cuentya jil'i ycuil' Ndyosi nu taca tyijiloo jil'i Cristo. ²² Cua nda Ni lcaa na tsiya' ti jil'i Cristo cha' culo yu cña jil'i. Lo'o li' xqui'ya cha' laca yu Xu'na lcaa ca chalyuu, bi' cha' ngusta Ni jil'i Cristo cha' caca yu loo jil'i lcaa taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Cristo ca ña'a ca quichi su ndi' yu'. ²³ Ca ta'a na nu ngusñi na cha' jil'i Cristo scaa quichi, tsa tlyu ti na ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo. Ndi'ya laca na cuentya jil'i Cristo: ñi'ya nti' si laca na sca tsu' ya' Cristo, cha' cua'ni na cña nu ntsu'u jil'i Ni chalyuu. La cui' jua'a, lcaa ca na nu ña'a na nu ntsu'u nde chalyuu ni, cua ntsu'u bi' xqui'ya Cristo.

2

Ngua'ni lyaá Cristo ji'na jua'a ti, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na

¹ Cua nda ycuil' Ndyosi chalyuu jil'i ma chaca quiya' xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Nu ngua tsubi' la, ñi'ya laca si na cua ndye chalyuu jil'i ma, jua'a ngua ma xqui'ya qui'ya nu ntsu'u jil'i ma lo'o ycuil' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ma tsiya' ti jil'i cha' nu nhcui' ycuil' Ndyosi. ² Nu ngua tyempo bi', ndya'a tsa ma ndu'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndu'ni ñati chalyuu; ndaquiya' tsa ma jil'i nu xña'a nu laca loo jil'i lcaa cui' cuxi nu ndya'a nde chalyuu, la cui' nu cuxi bi' laca nu ndatsaa jil'i ñati chalyuu cha' ná taquiya' ngu' jil'i ycuil' Ndyosi. ³ Ca ta'a na ni, chañi cha' ñi'ya nu ndaquiya' ngu' bi' jil'i nu cuxi, jua'a ngua'ni na tya tsubi' la; ngua'ni na cua ña'a ca cha' cuxi nu ndi'ña ti' cresiya ji'na. Na laca nu ngua ti' ycuil' ca na cha' cua'ni na, ngua'ni na jil'i li'; cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ya hique ti na, ngua'ni na cha' bi'. Bi' cha' ndyanu cha' xcube' ycuil' Ndyosi ji'na, cha' ñasi' tsa Ni xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na lo'o Ni; stu'ba ti xcube' Ni ji'na lo'o cua ña'a ca ñati chalyuu li'.

⁴ Pana ndyi'ya tsa ycuil' Ndyosi cha' clyu ti' ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; ⁵ bi' cha' nda ycuil' Ndyosi chalyuu ji'na chaca quiya', xqui'ya cha' cua ndyu'ú Cristo chaca quiya'. Cua ndye chalyuu ji'na ngua ti' na nquicha', xqui'ya cha' ná ndaquiya' na jil'i cha' nu nhcui' ycuil' Ndyosi; pana

xqui'ya cha' xcui' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' cua ngulaá na jil'i nu cuxi, cha' cua ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua chcuna' ti cresiya ji'na nquicha', lo'o li' cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús. Ñi'ya lo'o nda Ni xtyi'i ñaa ne' cresiya ji' Jesucristo chaca quiya', cha' tyu'ú yu nu lo'o ngujuii yu, jua'a ngua'ni Ni lo'o na, cha' clyaá na jil'i nu cuxi. Cua nti' Ni cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o Jesús, masi chalyuu juani, masi ca chaca chalyuu tso'o la nde cua ca su laca ycuí' Ni loo. ⁷ Sca ti quiya' ngua'ni Ni lcaa cha' bi', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati' nu caa chalyuu nde loo la cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati' chalyuu. Xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a Ni ji'na, bi' cha' ca cuayá' ti' na cha' ná ntsu'u su tye cha' ndu'ni tso'o ycuí' Ndyosi lo'o na; ⁸ na cua ngulaá na jil'i nu cuxi, xqui'ya cha' jua'a ti ndu'ni Ni cha' tso'o lo'o na lo'o ngusñi na cha' jil'i Cristo. Ni si' sca cña nu ngua'ni ycuí' ca na laca bi', sca cha' tso'o nu ngua'ni ycuí' Ndyosi cuentya ji'na jua'a ti laca bi'. ⁹ Ná caca chcuí' tyucuaa ti' ma lo'o xa' ñati' lacua, cha' si'i cu'ma nu ngua'ni cha' tlyu bi', cha' jua'a ndyaca jil'i ma juani. ¹⁰ Na cua ngüiña Ni jil'i ca ta'a na, cua ngua'ni stu'ba Ni cha' ji'na lo'o Jesucristo; juani cua nti' Ni cha' xcui' cha' tso'o ti' cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua laca nda Ni cña tso'o nu taca cua'ni sa scaa na nde chalyuu.

Ngua'ni Jesús cha' sca ti ñati' laca na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, tyi'u ti' ma ñi'ya ngua jil'i ma tya tsubi' la; xa' lo ñati' laca ma tyempo bi', xa' quichi' tyijyu' la ngula ma, ná stu'ba tsiya' ti cha' jil'i ma lo'o ngu' judío tya'a na' nu ngua li'. Ndu'ni ngu' judío jil'i ma cha' laca ma ñati' nu ná ngulacua Ni jil'i; pana ycuí' ngu' judío ni, cua ngulacua Ni jil'i ngu', nacui' ngu'. Nu ngulacua ngu' bi' ni, bi' laca sca cuayá' su nsi'yu ngu' judío quiji' ngu' qui'yu sñi' ngu'. ¹² Ñati' nu ndi'i xa' chalyuu laca cu'ma, bi' cha' ná stu'ba cha' jil'i ma lo'o ngu' judío, nu ngu' nu cua ngusubi ycuí' Ndyosi jil'i nu ngua sa'ni, cha' caca ngu' bi' ñati' jil'i Ni. Ni sca quiya' sa'ni la ná nda Ni cha' lo'o cu'ma ngu' xa' tsu'; ná ntsu'u cha' tso'o nu caca jil'i ma nde loo la, cha' ná jlo ti' ma ni sca cha' jil'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti chalyuu bi' ca su ndi'i ma. Ná ntsu'u cha' jil'i cu'ma lo'o Cristo tsiya' ti nu ngua tsubi'.

¹³ Pana juani xa' ña'a cha' ndyaca jil'i ma, tya lo'o ngua stu'ba cha' jil'i ma lo'o Jesucristo. Nu ngua sa'ni la, ná nsló ma jil'i ycuí' Ndyosi tsiya' ti; tyijyu' tsa ntucua ycuí' Ndyosi ca su ndi'i ma, ngua ti' ma. Pana juani cacua tsa ntucua ycuí' Ndyosi jil'i ma; cua nguije Ni jil'i ma, xqui'ya cha' ngujuii nu Cristo bi' lo crusi. ¹⁴ Cristo laca nu ngua'ni cha' ngua ti' cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi, lo'o jua'a ngua'ni Cristo cha' nguaala' cha' jil'i ngu' judío tya'a na' lo'o ngu' xa' tsu' tya'a ma; bi' cha' juani cua ndyaca na sca ti ñati'. Sa'ni la cua ntsu'u sca cha' nu ndaca'a ji'na; ndatsaa tsa cha' bi' ji'na cha' ná cua'ni tya'a ngu' judío tya'a na' lo'o xa' ñati' tsiya' ti, cha' ná nchca tyaala' cha' jil'i ya lo'o ngu' xa' tsu'. ¹⁵ La cui' cha' cusu' nu jlyá tsa ti' nu ngu' judío tya'a na' jil'i, bi' laca nu nñilo'o jil'i ya cha' ná ca ti' cha', cha' ntsu'u tsa su ndatsaa cha' bi' jil'i ya. Pana cua ngua'ni tye Jesús jil'i cha' cusu' bi', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; bi' cha' tyucuaa lo ñati' na, cua ndyaca na chaca tya ñati' juani, xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o ycuí' Ndyosi. Lo'o jua'a ndu'ni Ni cha' caja ñi'ya caca tyi'i ti ti na lo'o Ni, jua'a lo'o tya'a ñati' na. ¹⁶ Lo'o jua'a ngua cha' ngua'ni tye Cristo jil'i cha' cusu' nu ntsu'u jil'i ya lo'o cu'ma ngu' xa' tsu', nu lo'o ngujuii yu lo crusi; juani ngua ti' cha' jil'i tyucuaa lo ñati' na lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya Cristo, cha' ngua'ni Cristo cha' ndyaca na sca ti ñati'.

¹⁷ Cua ñaa Cristo ni, nda yu sca cui' nu tso'o tsa lo'o ngu' tya'a na, cha' ti' ti tyi'i na lo'o ycuí' Ndyosi, jua'a lo'o tya'a ñati' na; cua nchcuí' Cristo lo'o cu'ma

ngu' nu ndi'i tyijyu', lo'o jua'a cua nchcui' yu lo'o ngu' judío tya'a na' nu ndi'i cacua ti. ¹⁸ Lo'o juani ná ndu'ni cha' masi ngu' judío laca ya, masi xa' ñati laca ma, sca ti lo ñati laca na lo'o lcaa tya'a na xqui'ya Cristo, sca ti Xtyi'i ycu'i' Ndyosi ndu'ni cha' tyuloo na ji'i Ni; ¹⁹ bi' cha' juani nga'aa tyijyu' ycu'i' Ndyosi ji'i cu'ma. Cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi ni, ná laca ma ñi'ya si laca ma ngu' xta nu ndi'i sca chalyuu tyijyu' nu si'i quichí tyi ma; lcaa chacuayá na ntsu'u ji'i ycu'i' Ni cua nda ycu'i' Ndyosi ji'i ma juani, cha' laca ma ñati ji'i Ni. Stu'ba ntsu'u cha' ji'i ma lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i' Ndyosi xa' quichí, bi' cha' laca ma ñi'ya nti' si stu'ba ti ndi'i ma lo'o ycu'i' Ndyosi. ²⁰⁻²¹ Lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Cristo, cua laca ma tya'a na; sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ycu'i' Ndyosi; xqui'ya Cristo, bi' cha' cua ngujui cña nu cua'ni scaa ma, cha' caca ma cña ji'i Ni, cha' cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñi'ya nti' sca ni'i nu tso'o tsa ndya', jua'a nti' ma. Tachaa tsa ntsu'u quiya' ni'i bi', cha' ntsu'u sca quee tlyu nu cui'ya ji'i, nu ta juersa ji'i ni'i bi'; chu' bi' lijya ndya' ña'a tsaca ni'i li'. Nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo, lo'o jua'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i' Ndyosi nchcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni la, ngu' bi' laca nu ngusta suu cha', cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i' Ndyosi; pana sca ti Cristo laca nu ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ma. ²² Cua ngua stu'ba cha' ji'i ma lo'o Cristo; bi' cha' juani lo'o cu'ma, lo'o lcaa xa' ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, stu'ba ti taca ca stu'ba cha' ji'i ma lo'o ycu'i' Ndyosi. Lo'o li' taca tyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o ma, xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ni nu cua nda Ni ji'i ma.

3

Tyijyu' ndya'a Pablo, cha' nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' xa' tsu'

¹ Xqui'ya cha' nu cua nchcui' ca na', bi' cha' nchcui' tsa na' lo'o Cristo cuentya ji'i cu'ma. La cui' Pablo laca na'; ntsu'u na' ne' chcuá juani xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati, cha' nguxtyucua na' ji'i cu'ma nu si'i ngu' judío laca ma. ² Cua ngua cuayá' ti' ma cha' ycu'i' Ndyosi laca nu nda cña bi' 'na, cha' xtyucua na' ji'i ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ³ Cua ndacha' Ni jna' ñi'ya nu nti' Ni cua'ni Ni nde chalyuu. Masi ná ndacha' Ni ji'i ñati sa'ni la ñi'ya cua'ni Ni nde chalyuu, hasta juani ndacha' Ni cha' bi' jna', la cui' ti cha' nu cua nscua tya sa'ni nu caca tyempo juani; cua laca nscua na' xi' cha' bi' lo quityi re nu cua caa ti slo cu'ma. ⁴ Lo'o chcui' ma lo quityi re, li' caca cuayá' ti' ma cha' nu nda na' lo'o ma cuentya ji'i cña nu nti' Cristo cua'ni nde chalyuu; ⁵ ni sca ñati ná ngujui ñi'ya caca cuayá' ti' ngu' cha' bi' tyempo nu cua nteje tacui. Pana juani xqui'ya Xtyi'i ycu'i' Ni cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu laca cña ji'i ycu'i' Ndyosi, nu ngu' nu ngua tsa'a ji'i Jesús tya clyo bi'. La cui' jua'a ngulu'u Ni cha' bi' ji'i ngu' nu tya nda la cha' ji'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati juani. ⁶ Bilya cuna ñati chalyuu cha' nu ndacha' Ni 'na. Pana ndi'ya ndyu'u cha' bi': Ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' ni, caca ngu' bi' la cui' ñi'ya laca ngu' judío nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i' Ndyosi, nu lo'o ca cuayá' ti' ngu' cha' ji'i Cristo; si xñi ngu' bi' cha' ji'i Jesucristo, lo'o ngu' bi' caca tso'o cresiya ji'i ngu' cuentya ji'i ycu'i' Ndyosi li'. Caca stu'ba cha' ji'i tyucuaa lo ngu' li', cha' tsa tlyu ti tya'a ngusñi ngu' cha' ji'i Cristo caca ngu'. Lo'o ji'i ngu' nu si'i ngu' judío laca ngu' bi', tyacua lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' tyacua ji'i ngu' xqui'ya Jesucristo.

⁷ Cua nda ycu'i' Ndyosi cña bi' jna' cha' tsa'a chcui' na' lo'o ñati, masi tyijyu' ntsu'u ngu', xqui'ya cha' tso'o ti nti' ycu'i' Ndyosi ña'a Ni 'na. Tlyu tsa cña ngua'ni Ni lo'o na' cha' caca na' cña bi'. ⁸ Ná tso'o la na' tsiya' ti que cua ña'a ca ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i' Ndyosi, tso'o la ngu' bi' que na'; pana nda Ni

chacuayá' cha' tsa'a slo ñati nu ndi'j xa' tsu'. Tso'o tsa cña nda Ni 'na, cha' cacha' na' cha' tso'o bi' jil'j ngu', masi tya lyiji tsa cha' tye ca cuayá' ti' ycu' na' lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Cristo lo'o ñati. ⁹ Cua nchcui' Ni lo'o na' lacua. Ycu' Ndyosi nu ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u chalyuu, nti' Ni cha' culu'u na' cha' bi' jil'j lcaa ñati, cha' li' caca cuayá' ti' ngu' ñi'ya laca cña nu nti' Ni cha' cua'ni ngu'. Nu ngua tya sa'ni la, bilya cuna ñati cha' nu ngua ti' ycu' Ndyosi cua'ni Ni xqui'ya Cristo; ¹⁰ pana juani caca cuayá' ti' lcaa cui'j nu laca loo nde cua, nu lo'o ña'a cui'j bi' jil'j ñati chalyuu nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu jil'j Cristo. Lo'o jua'a cui'j nu ngua ti' tyijiloo jil'j ycu' Ndyosi sa'ni la ni, caca cuayá' ti' cui'j bi' cha' nchca la jil'j ycu' Ndyosi que cua ña'a ca na nu ngüiñá ycu' Ni. ¹¹ Ngua'ni Ni cha' tlyu bi', nu lo'o nda Ni jil'j Jesucristo nu Xu'na na ñaa chalyuu, ñi'ya nu ngua ti' Ni cua'ni Ni tya lo'o bilya tya' chalyuu. ¹² Lo'o juani cua ntsu'u chacuayá' ji'na cha' tyu'u cha' ji'na lo'o ycu' Ndyosi xqui'ya la cui' Jesucristo bi'; tyucui tyiquee na taca chcu' na lo'o ycu' Ndyosi xqui'ya cha' ngusñi na cha' jil'j Jesucristo Sñi' ycu' Ni. Lo'o jua'a nga'aa ntsu'u cha' cutsi' na lo'o chcu' na lo'o ycu' Ndyosi. ¹³ Bi' cha' juani chcu' na' lo'o ma cha' ná ca taja ti' ma, cha' ná tya'achu' ma jil'j ycu' Ndyosi, masi nchcube' na' xi ca su ndi'j na' re cuentya jil'j cu'ma; sca cha' tso'o cuentya jil'j cu'ma laca cha' bi'.

Ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a yu jil'j ñati

¹⁴ Ndyu sti' na' lo'o nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na lacua. ¹⁵ Lcaa na lo'o tya'a na ndyu'u tsa na jil'j ycu' Ndyosi ni, cha' ngüiñá Ni lcaa lo ñati, masi nde cua, masi nde loyuu chalyuu. Lo'o jua'a nda Ni xtañi lcaa na. ¹⁶ Juani chcu' na' lo'o ycu' Ndyosi Sti na cuentya jil'j cu'ma; quiñá'a tsa cha' tso'o ntsu'u jil'j Ni, bi' cha' taca xtyucua Ni jil'j ma. Ndiñña na' jil'j Ni cha' ta Ni juersa nu tyani ne' cresiya jil'j ma, cha' caca tlyu tyiquee ma nu lo'o ta Ni Xtyi' ycu' Ni cha' tyi'j bi' lo'o ma; ¹⁷ ndiñña na' jil'j Ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' ngua'ni Ni cha' cua ndyanu Xtyi' ycu' Jesús ne' cresiya jil'j ma, nu lo'o ngusñi tso'o ma cha' jil'j ycu' Ndyosi; ndiñña na' jil'j Ni cha' tsa cu' ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'j tya'a ñati ma, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi suu cha' bi' ne' cresiya jil'j ma; ¹⁸ ndiñña na' jil'j Ni cha' taca ca cuayá' ti' ma ñi'ya nu ndu'ni ycu' Cristo lo'o na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. Nu ntsu'u tyiquee Cristo ña'a Ni jil'j ñati ni, jyacua Ni jil'j cua ña'a ca ñati, ta Ni cha' bi' lo'o ngu', masi ñati tlyu laca ngu', masi laca ngu' ñati jua'a ti. ¹⁹ Bi' cha' nti' tsa na' cha' ca cuayá' tso'o ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na, masi sca cha' tlyu tsa nu ná nchca ca cuayá' tso'o ti' na jil'j laca cha' bi'. Lo'o jua'a nti' na' cha' tyi'j ycu' Ndyosi lo'o lcaa ma, cha' ná tyu'u tyiquee ma jil'j xa' la cha' tsiya' ti.

²⁰ Tso'o lacua. Chcu' na cha' tlyu tsa laca ycu' Ndyosi. Nchca tsa jil'j Ni, hasta nde loo la ndu'ni Ni cuentya jil'j lcaa cha' nu ndiñña na jil'j Ni; ná nchca ca cuayá' ti' na ñi'ya ndu'ni Ni lcaa cha' bi'. La cui' ycu' Ndyosi ndu'ni cña laja na, hasta nde ne' cresiya jil'na, cha' cua'ni Ni cña nu nti' Ni cua'ni Ni lo'o na. ²¹ Cua'ni tlyu na jil'j ycu' Ndyosi, lcaa na nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu na jil'j Ni; la cui' ti tlyu tsa laca Ni cuentya jil'j Jesucristo. Jua'a caca jil'j Ni tyucui tyempo nde chalyuu, la cui' ti ná ntsu'u tsa nu tye cha' jil'j Ni tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

4

Sca ti cha' ntsu'u jil'j ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' jil'j Cristo

¹ Preso laca na' juani xqui'ya cha' nda na' cha' jil'j nu Xu'na na lo'o ñati. Pana nchcui' na' lo'o ma cha' tso'o ti cua'ni ma lo'o xa' ñati; ñi'ya nu nchcui'

cha' jil'i ycuil' Ndyosi nu ngua tsa'a mā tya lo'o ngusubi Ni jil'i mā tya clyo, la cui' jua'a cua'ni mā lo'o xa' ñati. ² Ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o tya'a ñati mā, tso'o ti chcuil' mā lo'o lcaa ngu', talo tyiquee mā jil'i ngu'; jua'a xtyucua mā jil'i ngu' cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' chañi cha' ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a ñati mā. ³ Cua'ni cña ti' mā lacua, lo'o jua'a xtyucua Xtyi'i ycuil' Ndyosi jil'i mā, cha' sca ti cha' taca tyu'u tyiquee mā lo'o ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Cristo lcaa tsa. Lo'o jua'a cua'ni stu'ba cha' jil'i mā lo'o tya'a mā cha' taca tyil'i tso'o ti mā lo'o ngu'. ⁴ Lcaa na nu ngusñi na cha' jil'i Cristo, sca ti ñati laca na, sca ti Xtyi'i ycuil' Ndyosi ndil'i lo'o na; ndu ti' na cha' stu'ba ti tyacua cha' ji'na chalyuu ca nde loo la, bi' cha' cua ngusubi Ni ji'na. ⁵ Sca ti Xu'na na ntsu'u jil'i ca ta'a na, sca ti cha' jlyi ti' na cuentya jil'i Cristo, sca ti cuayá' ntyucuatya na cuentya jil'i Cristo, ⁶ cha' sca ti ycuil' Ndyosi ntsu'u; la cui' Sti lcaa na laca bi', lo'o jua'a la cui' bi' laca loo jil'i lcaa na. Ndu'ni Ni cña laja lcaa ñati nu cua ngusñi cha' jil'i Ni, lo'o jua'a ndil'i Ni lo'o lcaa ñati jil'i Ni.

⁷ Pana cua nda Ni sca cña cha' cua'ni scaa na cuentya jil'i Ni; tsa ña'a juersa nu nda Cristo jil'i scaa na, jua'a taca cua'ni na cña bi'. ⁸ Ndi'ya nscua lo quityi cusu' bi':

Nu lo'o ngutu'u Ni ndyacu' Ni ndyaa Ni nde cua, ndyalo'o Ni jil'i quiña'a tsa ñati nu ngua preso nde chalyuu.

Lo'o li' nda tsa Ni tyuu lo cha' tso'o jil'i ñati chalyuu nu ngusñi cha' jil'i Ni. Jua'a nscua lo quityi bi'.

⁹ ¿Ni cha' laca nacuj quityi cha' cua ndyaa Ni nde cua? Na cua ngua'ya ti'l Ni clyo, ñaa Ni loyuu chalyuu ca su ndil'i ñati cuxi tya'a na. ¹⁰ La cui' Jesús nu ngua'ya nde loyuu ni, bi' laca nu ndyacu' ndyaa ca su tlyu la, ca su ntucua ycuil' Ni ca nde cua. Lo'o juani cua ntsu'u Xtyi'i ycuil' Jesús tyucui' ña'a loyuu chalyuu, lo'o jua'a ntsu'u Xtyi'i ycuil' Jesús lcaa se'l nde cua. ¹¹ Xqui'ya cha' tyuu lo cha' tso'o nda Jesús lo'o ñati chalyuu, bi' cha' taca cua'ni ñati cña nu nda Ni jil'i ngu' cha' cua'ni ngu': clyo cua ngua'alo Cristo cña jil'i la cui' ñati nu ngua tsa'a jil'i yu; lo'o jua'a cua nda Ni cha' jil'i ngu' cha' caca chcuil' ngu' na laca nu cua cua'ni ti ycuil' Ndyosi chalyuu; lo'o xa' la ñati jil'i Ni ntsu'u cña jil'i cha' cacha' liñi jil'i ñati ñi'ya caca clyaá ngu' jil'i nu cuxi; lo'o jua'a ngua'alo Ni cña jil'i ñati nu caca loo jil'i tya'a, cha' caca ngu' bi' mstru, cha' culu'u ngu' bi' cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i tya'a ngu'. ¹² Jua'a ndu'ni cho'o Ni ji'na, ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Ni, cha' taca cua'ni na cña jil'i Ni, cha' tachaa la tyanu cha' ne' cresiya ji'na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' jil'i Cristo. ¹³ Lo'o jua'a lcaa na lo'o tya'a na, sca ti cuayá' taca xñi na cha' jil'i Cristo, sca ti cuayá' taca tyuloo na jil'i Jesús nu sca ti Sñi' ycuil' Ndyosi. Li' caca na ñati tyucui tyiquee, taca caca na ñi'ya nu nti' Cristo cha' caca na. ¹⁴ Li' nga'aa cua'ni na ñi'ya ndu'ni nu sube nu lu'ba ti ncha'a cña jil'i, cha' nu ndijya ngu'; ni ná ta na chacuayá' cojolaqui ngu' ji'na xa' tyucuij, nu lo'o chcuil' ngu' lo'o na cua ña'a ca cha' nu bilya cuna na jil'i. Ntsu'u tsa cha' cuiñi nu nda ñati nu tajua' tsa nchcuil' lo'o na, ñati nu nti' tsa cha' tsalo'o ji'na nde tyucuij cuxi. ¹⁵ Pana xa' ña'a cua'ni na. Chcuil' na lo'o ngu' jil'i lcaa cha' liñi nu ntsu'u jil'i ycuil' Ndyosi; culu'u na jil'i ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na jil'i lcaa tya'a ñati na, cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' jil'i Cristo cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycuil' Ni. Nu Cristo bi' ni, la cui' bi' laca loo jil'i lcaa tya'a na nu tsa tlyu ti ngusñi na cha' jil'i Ni; ¹⁶ xqui'ya Cristo, bi' cha' ndyaca na sca ti ñati cuentya jil'i ycuil' Ndyosi. Ntsu'u cña cha' cua'ni sa scaa na lo'o tya'a na; nga'a cha' cua'a na jil'i tya'a na cha' ná xñi na tyucuij cuxi, cha' jua'a stu'ba ti ntsu'u tyiquee na lo'o tya'a na. Si tso'o ti ndil'i na lo'o tya'a na, li' tsa tlyu ti xtyucua na jil'i tya'a na, cha' tachaa la tyanu cha'

ji'lí Jesús ne' cresiya ji'lí scaa na, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'lí tya'a na.

Chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo

¹⁷ Chacuayá' ji'lí ycuí' nu Xu'na na hcui' na' xi lo'o cu'ma juani: Nti' tsa na' culo na' cña ji'lí cu'ma cha' nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná nslo ji'lí ycuí' Ndyosi tsiya' ti; cua ña'a ca cha' cuxi nu nda'ya hique ngu', xcuí' jua'a ndu'ni ngu' bi' chalyuu. Sca cha' tonto tsa ndu'ni ngu' bi', ¹⁸ talya tsiya' ti chalyuu nu ntsu'u ji'lí ngu' bi'; bi' cha' ná nchca ca cuayá' ti' ngu' tsiya' ti. Ná ntsu'u cha' ji'lí ngu' bi' lo'o chalyuu cucui nu cua nda ycuí' Ndyosi ji'na cha' tyi'lí tso'o ti na, xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntaja'a ngu' bi' xñi tyiquee ngu' sca cha' liñi. ¹⁹ Nga'aa nchca ca tyuju'u ti' ngu' bi', bi' cha' quiña'a la cha' cuxi ndyu'ni ngu', ña'a cuayá' nda ngu' chacuayá' ji'lí cua ña'a ca cha' cuxi cha' caca bi' loo ji'lí ngu'. Ná tucui caca cua'a ji'lí ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cua ña'a ca cha' suba' lo'o tya'a ngu'. ²⁰ Pana nu cu'ma ni, si'i na ngua tsa'a ma ji'lí Cristo cha' cua'ni ma cha' cuxi bi'. ²¹ Chañi cha' cua ndyuna ma cha' ji'lí Cristo, cua ngua tsa'a tso'o ma cha' liñi ji'lí Jesús nu ngulu'u ngu' ji'lí ma; ²² bi' cha' cua'ni tye ma ji'lí cha' cuxi nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Quiña'a tsa cha' ndatsaa cha' cuxi bi' ji'lí ma nu ngua li', ndacui tsa ti' ma ji'lí cha' cuxi bi', ña'a cuayá' nu hcuna' tsiya' ti chalyuu ji'lí ma xqui'ya cha' cuxi bi'. ²³ Juani nga'a cha' cua'ni cucui ma ji'lí lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'lí ma, jua'a lcaa cha' nu ca'ya hique ma; ²⁴ nga'a cha' xñi tso'o ma cha' ji'lí ycuí' Ndyosi cha' xa' ña'a cua'ni ma su ndi'lí ma chalyuu, cha' taca cua'ni ma ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni ma. Bi' cha' xcuí' cha' tso'o cua'ni ma chalyuu, xcuí' cha' lubii cua'ni ma, si chañi cha' laca ma ñati ji'lí ycuí' Ndyosi.

²⁵ Juani nga'aa hcui' ma cha' cuiñi lo'o tya'a ñati ma lacua; xcuí' cha' liñi hcui' scaa ma lo'o tya'a ma, cha' sca ti ñati laca na, sca ti cha' ntsu'u ji'na lo'o tya'a na.

²⁶ Lo'o ntsu'u quiya' ñasi' ma xi, cui'ya ma cuentya cha' ná tyanu qui'ya ji'lí ma li'; ná tso'o si caca ñasi' ti' ma tyucui tsa, tsa tyeje tacui ti cha' cua'ni ma ji'lí. ²⁷ Ná ta ma tyempo tsiya' ti ji'lí nu xña'a cha' caca bi' loo ji'lí ma.

²⁸ Cu'ma nu nguaana ma na nu ntsu'u ji'lí ñati tya tsubi' la, nga'a cha' xtyanu ma cña bi' ji'lí ma, clyana ma cña tso'o la nu cua'ni ycuí' ma; tso'o la si cua'ni ma cña lo'o ya' ycuí' ma, cha' jua'a caja xi ñi'ya nu xtyucua ma ji'lí tya'a ma nu lyiji tsa ji'lí.

²⁹ Ná hcui' ma cha' ti' lo'o tya'a ñati ma; clyana ma cha' tso'o nu hcui' ma lo'o tya'a ma; clyana ma ñi'ya nu caca xtyucua ma ji'lí ngu' cha' tyati' la ti' ngu' ji'lí ycuí' Ndyosi, cha' tyanu sca cha' tso'o ne' cresiya ji'lí ngu' nu lo'o cuna ngu' cha' nu hcui' ma. ³⁰ Ná cua'ni ma cha' ca xñi' ti' Xtyi' ycuí' Ndyosi; nu Xtyi' ycuí' Ndyosi ni, ñi'ya laca si cua ngusta Ni cuayá' nu ji'lí ycuí' ca Ni hichu' na, cha' laca na ñati ji'lí Ni, jua'a laca bi'. Tyanu bi' lo'o na ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, ña'a cuayá' nu tyalaa tsa nu cua'ni lyaá Ni ji'na.

³¹ Cua'ni tye ma ji'lí lcaa cha' su chii nti' ma ña'a ma ji'lí tya'a ñati ma lacua; jua'a cha' liye' ti' ma, jua'a cha' ñasi' ti' ma, cua'ni tye ma ji'lí lcaa cha' bi'. Nga'aa xi'ya cuí' ma cha' suba' ji'lí tya'a ma, nga'aa hcui' ma cuentyu ji'lí tya'a ma, nga'aa ntsu'u cha' hcui' cuxi ma ji'lí tya'a ma tsiya' ti. ³² Xa' ña'a cua'ni ma juani. Xcuí' tso'o ti' cua'ni ma lo'o tya'a ñati ma, tyu'u tsa cha' clyu ti' ji'lí ma lo'o tya'a ma; cua'ni clyu ti' ma ji'lí qui'ya nu ntsu'u ji'lí ngu', cha' jua'a cua'ni clyu ti' ycuí' Ndyosi ji'na xqui'ya Cristo.

5

Nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, si laca na sñi' ycu'i Ndyosi

¹ Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma, xqui'ya cha' laca ma sñi' ycu'i Ni; bi' cha' cua'ni ma cha' caca ma ñi'ya nu laca ycu'i Ndyosi tsiya' ti. ² Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ñati, cha' la cui' jua'a ntsu'u tsa tyiquee Cristo ña'a Ni ji'na. Nu lo'o ñaa Jesús chalyuu ni, cua ntaja'a Jesús nda yu tyucui ña'a ycu'i ca yu cha' caca sca msta ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'na. Tso'o tsa ngua ti' ycu'i Ndyosi li'.

³ Nu juani cha' laca ma ñati ji'i ycu'i Ndyosi, ná tso'o si xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ma; ná cua'ni ma cha' suba' lo'o ñati, ni ná hcui' ma tsiya' ti ji'i laca cha' bi' lo'o tya'a ñati ma; ná tyacui ti' ma ji'i cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ñati. ⁴ Nga'aa ntsu'u cha' tyu'u cha' suba' tu'ba ma. La cui' ti ná hcui' ma cha' tonto, ná hcui' ma sca cha' nguna' ti lo'o tya'a ñati ma. Tso'o la si tya ma xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi. ⁵ Sca cha' chañi tsa laca re: Ñati nu jua'a xcui' cha' cuxi ndu'ni ni, ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua ycu'i Ndyosi lo'o Cristo ca tiya' la, nu lo'o caca Ni loo; ñati nu xcui' cha' ji'i nu cuna'a ntsu'u tyiquee ngu', ñati nu ndu'ni suba', ñati nu ndacui ti', ná caja chacuayá' tyaa ngu' bi' ca su ntucua Ni. Nu ndacui ti' na ji'i sca cha' ni, laca cha' ntsu'u tsa tyiquee na ji'i cha' bi', ñi'ya lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i sca jo'ó. ⁶ Ná ta ma chacuayá' cha' ñilo'o ngu' ji'i ma lo'o sca cha' tonto ti. Xqui'ya cha' cuxi bi' ñasi' tsa ycu'i Ndyosi ji'i ñati chalyuu nu ná ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni; xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' lo'o tye chalyuu. ⁷ Bi' cha' nchcui' na' lo'o ma, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu ndu'ni jua'a.

⁸ Nu ngua sa'ni la, talya tsiya' ti chalyuu ji'i ma; pana juani cua ngua xee chalyuu ji'i ma, tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. Ñi'ya ndu'ni ñati nu cua ntsu'u lo xee ji'i Cristo, jua'a nga'a cha' cua'ni ma nu ndi'i ma chalyuu juani. ⁹ Na cua ntsu'u nu xee lubii ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma, bi' laca nu ndu'ni lo'o ma cha' cua'ni ma cha' tso'o; ndu'ni bi' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' ñati, cha' xcui' cha' liñi hcui' ma. ¹⁰ Clyana ma cua ña'a ca cha' tso'o nu nti' ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni ma, lo'o li' cua'ni cha'a ma cha' tso'o bi'. ¹¹ Ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o ñati nu xcui' cha' cuijya ti, nu xcui' cha' tonto ti ndu'ni ngu', xqui'ya cha' talya chalyuu nu ntsu'u ji'i ngu'; ta ma sca cuij lo'o ngu' bi', cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' cuxi ti ndyu'ni ngu'. ¹² Pana ntsu'u cha' cuxi nu ndu'ni ngu' cuaana ti, nu tyuju'u tsa ti' na si hcui' na ji'i cha' bi'. ¹³ Nu lo'o quijeloo cha' ji'i tya'a quich'i tyi ngu' ñi'ya ngua cha' cuxi bi', li' ca cuayá' liñi ti' laca ngu' cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni ngu'. Liñi tsa sca cha' nu cua ndu'u lubii. ¹⁴ Bi' cha' ndi'ya nchcui' quityi cusu':
Quee ti' cu'ma, cha' ñi'ya laca si na laja' ma, si na nguju'i ma, jua'a laca ma
xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'i ma.

Nga'aa tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi,
cha' li' taca ta Cristo xee nu tyu'u ne' cresiya ji'i ma.
Jua'a nscua lo quityi.

¹⁵ Tso'o lacua, culacua tso'o ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu; ná cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu ná nduna tsiya' ti, cua'ni ma ñi'ya nu ndu'ni ñati nu nclyacua tso'o ti'. ¹⁶ Clyana ma cha' tso'o nu cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu, cha' ná tyu'u cha' ji'i ma lo'o cha' cuxi nu ndyu'ni xa' ñati tyempo juani; ¹⁷ ná caca ma tonto lacua, cua'ni cha'a ma laca ña'a cha' nu nti' ycu'i nu Xu'na na cha' cua'ni ma chalyuu. ¹⁸ Ná ca cu'bi ma; ndu'ni ñu'u tsa nu xña'a ji'i ñati cha' hcuna' chalyuu ji'i ngu', xqui'ya cha'

cu'bi ngu'. Xa' ña'a cua'ni ma, cha' xtyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i ma lo'o cua ña'a ca cña nu cua'ni ma chalyuu. ¹⁹ Cula tu'ba ma lcaa lo jii ji'i ycu'i Ndyosi nu lo'o tyu'u ti'i ma lo'o tya'a ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i Ni, masi jii salmo nu nscua lo quityi tya sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu nchcui' cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu ca'ya hiquee ma; tyucui tyiquee ma cua'ni tlyu ma ji'i ycu'i Ndyosi lo'o jii bi'. ²⁰ Lo'o jua'a cua ña'a ca hora tso'o tya ma xly'a'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na chacuayá' ji'i Jesucristo nu Xu'na na; tya ma xly'a'be ji'i Ni cuentya ji'i lcaa cha' nu ndyaca ji'i ma, masi tso'o cha' bi', masi ná tso'o cha' bi'.

Nu lo'o tyucuaa ngu' lo'o clyo'o ngu' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi

²¹ Taquiya' tso'o ma ji'i clyo'o ma xqui'ya ycu'i Ndyosi.

²² Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma cha' nu nchcui' clyo'o ma ñi'ya lo'o ndaquiya' na cha' nu nchcui' ycu'i nu Xu'na na. ²³ Loo laca sca nu qui'yu ji'i clyo'o yu. La cui' jua'a Cristo laca loo ji'i lcaa ñati nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ni; Cristo laca nu ndaca'a ji'i lcaa ñati ji'i yu, cha' ná cua'ni ñu'u nu cuxi ji'i ngu' lo'o tya'a ngu'. ²⁴ Cu'ma ngu' cuna'a tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, nga'a cha' cua'ni chi ma loo clyo'o ma; tucua ma lcaa cña nu culo clyo'o ma ji'i ma, ñi'ya nu ndyaca lo'o lcaa ngu' tya'a ma nu tsa tlyu ti ndyu'ni tlyu ma ji'i Cristo, ntucua ma cña ji'i Cristo.

²⁵ Nu cu'ma ngu' qui'yu ni, tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma, cha' la cui' jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee Cristo ña'a yu ji'i ñati ji'i yu nde chalyuu; bi' cha' ntaja'a yu ngua'a yu lo crusi xqui'ya ñati nu xñi cha' ji'i yu ca tiya' la. ²⁶ Ngujuii yu cha' caja ñi'ya cua'ni lubii yu ji'i ñati nu xñi cha' ji'i yu; ngua ti' Jesús cha' cuna ngu' lcaa cha' ji'i ycu'i yu, cha' taca cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', cha' ta Ni chalyuu cucui ji'i ngu'. Jua'a ngua'ni Ni cha' sca ti quiya' laca ngu' bi' ñati ji'i Ni. Lo'o li' taca tyucuatya ngu' ji'i ngu' bi' cuentya ji'i Jesús. ²⁷ Ngua ti' Cristo cha' tyi'i ñati ji'i yu ca slo ycu'i Ndyosi lo'o tye chalyuu; tlyu tsa cha' tso'o caca nu lo'o tyi'i na ñati ji'i Ni ca slo Ni tsa tlyu ti, nu lo'o lubii tyiquee na, nu lo'o nga'aa ntsu'u qui'ya ji'na, nu ná lo'o yabe' ji'na, nu ná lo'o chaca cha' cuxi, cha' ná talo ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ni sca cha' cuxi. ²⁸ Cu'ma ngu' qui'yu nu ntsu'u clyo'o ma ni, nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma ji'i clyo'o ma, ñi'ya ndu'ni tyaca'a ma ji'i ycu'i ca ma. Si tyaca'a clyo'o na ji'na, laca cha' ndu'ni na sca cha' tso'o ji'i ycu'i ca na, ²⁹ cha' ni sca na, ni sca quiya' ná nchca cuxi tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i ca na. Na ndacu tso'o na, na ña'asii tso'o na ji'i ycu'i ca na; la cui' jua'a ndu'ni tyaca'a Cristo ji'i ñati ji'i, ³⁰ cha' sca ti taju laca ca ta'a na cuentya ji'i Cristo, cha' ntsu'u cña nu ndu'ni sca na cuentya ji'i Ni. ³¹ Ndi'ya laca cha' nu nscua lo quityi cusu': "Xtyanu sca nu qui'yu ji'i sti yu ji'i xtya'a yu su ndi'i ngu', cha' tsaa tyi'i yu lo'o clyo'o yu; lo'o li' nu tyucuaa ngu' bi' caca ngu' sca ti ñati tsiya' ti cuentya ji'i ycu'i Ndyosi", nacui quityi bi'. ³² Tlyu tsa cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'. Nti' na' cha' cuentya ji'i Cristo nchcui' quityi bi', lo'o jua'a cuentya ji'i ca ta'a na nu ndu'ni tlyu na ji'i Ni tsa tlyu ti, bi' laca cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi lo quityi bi'. ³³ Pana la cui' jua'a nchcui' quityi bi' cuentya ji'i lcaa cu'ma, cha' cua'ni tyaca'a cu'ma ngu' qui'yu ma ji'i clyo'o ma ñi'ya nu ndu'ni tyaca'a ma ji'i ycu'i ca ma. La cui' jua'a nga'a cha' cua'ni chi ngu' cuna'a ma loo clyo'o ma.

6

¹ Cu'ma ngu' cuañi' ni, tucua ma cña nu culo ngu' cusu' ji'i ma, cha' cua nti' tsa ycu'i Ndyosi nu Xu'na na cha' cua'ni ma jua'a. ² Sca cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ñati tya clyo, ndi'ya nscua cha' bi': "Cua'ni chi ma loo sti ma, loo xtya'a ma". Lo'o li' nda ycu'i Ndyosi chaca cha' lo'o na si cua'ni na

jua'a: ³ "Cha' jua'a caca tso'o tyiquee ma; lo'o li' quiña'a yija talo ma tyi'i ma chalyuu", nacui ycu'i Ndyosi.

⁴ Cu'ma nu laca ma sti nu sube ni, na su'ba ñasi' ma ji'i sñi' ma. Laja lo'o ndyu'ni cu'u ma ji'i sñi' ma, tya'ni ngu' xi si chañi cha' cuxi ndyu'ni ngu'; culu'u tso'o ma ji'i ngu' cha' taca taquiya' ngu' cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na.

⁵ Cu'ma ngu' msu nu ngüi'ya ñati' ji'i ma cha' cua'ni ma cña ji'i ngu' laja ti, cua'ni ma lcaa cña nu culo xu'na ma ji'i ma nde loyuu chalyuu. Cube xi ti' ma ñi'ya nu cua'ni ma cña ji'i ngu', cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi'; cua'ni ma cña bi' ñi'ya laca si cña ji'i Cristo laca cña nu ndyu'ni ma.

⁶ Cua'ni ma cña ji'i ngu' lacua; si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o ma lo'o ngu', nu lo'o ndü ti ngu' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i ma si ndyu'ni ma cña. Tso'o la si tyi'u ti' ma cha' la cui' msu ji'i Cristo laca ma, bi' cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na. ⁷ Tso'o ti cua'ni ma lcaa cña lacua, tyi'u ti' ma cha' cña ji'i ycu'i nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, si'i cña ji'i ñati' chalyuu ti. ⁸ Ná ndu'ni cha' masi msu nu ngüi'ya ti ñati' laca ma, masi msu nu ndi'j tso'o ti laca ma; cua' jlo ti' na cha' ycu'i nu Xu'na na tya cha' tso'o ji'i lcaa ñati' nu ndu'ni cña tso'o cuentya ji'i Ni.

⁹ Nu cu'ma ngu' xu'na msu bi' ni, la cui' jua'a nga'a cha' cña'asi' tso'o ma ji'i msu ji'i ma. Ná xcutsi' ma ji'i ngu', ni ná cua'ni tyaala ma lo'o ngu' bi'; tyi'u ti' ma cha' sca ti nu Xu'na na laca loo ji'i cu'ma lo'o ji'i ngu' bi', lo'o jua'a sca ti cuayá' ndu'ni Ni lo'o cua' ña'a ca ñati'.

Ya' xña nu cua'nijo' o ji'i ngu' nu ngusñi cha' ji'i Cristo, cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu xña'a

¹⁰ Juani ni, cua'ni ma cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ma cña lo'o ycu'i nu Xu'na na, lo'o jua'a nguula tsa juersa ntsu'u ji'i ycu'i Ni.

¹¹ Lcaa tyempo tyi'u ti' ma lcaa cha' nu cua'nda ycu'i Ndyosi lo'o ma, cha' taca cua'a ma ji'i ycu'i ca ma, cha' ná cñilo'o nu xña'a ji'i ma. ¹² Si'i na nxuu tya'a na lo'o ñati' chalyuu ti, siya' la juersa ntsu'u ji'i ngu' bi'; tya'a cusuü na laca lcaa cui'i cuxi nu ntsu'u nde cua'. Nguula tsa nu bi', hasta ngua ti' bi' tyijiloo ji'i ycu'i Ndyosi; pana ná ngua ji'i. La cui' laca nu ngua ti' caca xu'na chalyuu, lo'o jua'a nclyo bi' cña ji'i ñati' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi nde chalyuu juani. ¹³ Pana cha' nu cua' nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o na ni, ñi'ya laca ste' sendaru nu ndya'a cusuü, jua'a laca cha' bi'; xcui' chcuä laca ste' sendaru cha' cua'a ji'i ycu'i ca ngu'. Taquiya' ma ji'i cha' bi', xñi tso'o ma ji'i cha' bi' juani; lo'o tyalaa tyempo cuxi bi', li' taca talo ma cha' xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, cha' ngusñi ma cha' tso'o bi', masi tya'a cusuü na laca nu xña'a bi'. Si jua'a cua'ni ma, nu lo'o tye cha' cusuü bi', li' tya tyu ma ñi'ya nu ndü ti ma.

¹⁴ Bi' cha' cua'ni taja' ma lacua; ñi'ya lo'o ndyaaca' ne' sendaru lo'o juata cha' xñi ca'a tso'o ste' ngu', jua'a cu'ma, xñi tso'o ma cha' nu nchcui' Ni bi'. Xcui' cha' liñi chcui' ma, cha' li' taca xuu tya'a ma lo'o nu cuxi. Sca sendaru ni, ndyacu' chcuä lo tyiquee yu lo'o nde chu' yu, cha' cua'a yu ji'i tyiquee yu. Lo'o jua'a cu'ma, ná taca sta ngu' qui'ya ji'i ma si xcui' cha' liñi ndu'ni ma.

¹⁵ Ndyu'u xapatu quiya' sendaru. Lo'o jua'a cu'ma ni, quia'ni ti' ma cha' tsaä chcu'i ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati'; chcui' ma cha' taca cua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi' cha' taca cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ngu'. ¹⁶ Lo'o jua'a ndacui sca chcuä cuaja' ya' sendaru; nu lo'o cu' tya'a cusuü yu clya nu nga'a quii' lo ji'i yu, li' cua'a yu ji'i ycu'i ca yu lo'o chcuä cuaja' bi'. Jua'a caca ji'i ma si chañi cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, taca cua'a ma ji'i ycu'i ca ma lcaa hora cha' ná cua'ni lya' ti' nu cuxi ji'i ma. ¹⁷ Smalyu chcuä ntucua hique ngu' sendaru cha' cua'a ji'i hique ngu'. Lo'o jua'a cu'ma, cua' ngua'ni lyaá Ni ji'i ma, bi' cha' ntsu'u nu ña'asi' ji'i ma li'. Xñi ma lcaa cha' nu nda Xtyi'i

ycui' Ndyosi lo'o mā cha' caja ñi'ya nu chcui' mā lo'o sca ñati, ñi'ya laca si cua ngusñi mā sca maxtyi cusuū jī'jī sendaru. ¹⁸ Chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi nu lo'o nxuū tya'a mā lo'o nu cuxi, cha' jña mā chacuayá' jī'jī Ni; lcaa tyempo xtyucua Xtyi'i ycui' Ndyosi jī'jī mā cha' taca chcui' mā lo'o Ni. Lo'o jua'a chcui' mā lo'o Ni cuentya jī'jī lcaa ñati nu cua ngusñi cha' jī'jī Ni. Bi' cha' lacua, tii ti ti' mā chcui' mā lo'o Ni, cha' ná ca taja ti' mā. ¹⁹ La cui' jua'a tso'o si chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi Sti na cuentya jna', cha' tya ta la Ni cha' nu chcui' na' lo'o ñati, cha' caca tlyu la tyiquee na' chcui' na' lo'o ñati ña'a cuayá' nu ca cuayá' ti' ngu' cha' taca cua'ni lyaá Cristo jī'jī ngu' ya' nu cuxi; sca cha' nu bilya cuna ngu' laca bi'. ²⁰ Cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a tyijyu', cha' ta na' cha' bi' lo'o ñati; bi' cha' laca na' preso juani. Chcui' mā lo'o ycui' Ndyosi cuentya jna' lacua, cha' taca chcui' liñi na' cha' bi' lo'o ñati, ñi'ya nu nga'a cha' chcui' na'.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²¹ Cua nda na' jī'jī yu Tíquico cha' caa slo mā. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya cha' stu'ba tsa ndu'ni ya cña jī'jī ycui' nu Xu'na na lo'o yu. Cacha' lyijī yu jī'jī mā lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca 'na ca nde, ñi'ya cña nu ndyu'ni na'. ²² Bi' cha' cua nda na' jī'jī yu lijya yu slo cu'ma, cha' tso'o la tyanu tyiquee mā lo'o cuna mā ñi'ya nu ndyaca cha' jī'jī cuare.

²³ Chcui' na' lo'o ycui' Ndyosi Sti na, lo'o jua'a lo'o Jesucristo nu Xu'na na cuentya jī'jī cu'ma tya'a ngusñi na cha' jī'jī Cristo; cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'jī tyiquee mā, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee mā ña'a mā jī'jī tya'a na, cha' lcaa tyempo jlyu ti' mā jī'jī ycui' Ndyosi. ²⁴ Lo'o jua'a nti' na' cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma nu ntsu'u tyiquee mā jī'jī Jesucristo nu Xu'na na, cu'ma nu nga'aa nti' tya'achu' mā jī'jī Cristo. Chañi cha' jua'a caca cha' bi'.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa slo ñati jii Jesucristo nde quichi Filipos

¹ Pablo lo'o Timoteo laca cuare. Tyucuaa ya ndyu'ni ya cña jii Jesucristo, bi' cha' nscua ya quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' tya'a ñati jii ycu' Ndyosi laca na. Cua ngusñi na cha' jii Jesucristo, bi' cha' laca na ñati jii ycu' Ndyosi. La cui' jua'a lo'o quityi re chcu' ya xi lo'o lcaa ngu' cusu' nu laca loo jii ña'a taju cu'ma, jua'a chcu' ya xi lo'o xa' la ngu' nu laca cña, nu ntsu'u cha' xtyucua jii ma. ² Ndi'ya nti' na, cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xyu'na na.

Nchcu' Pablo lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii ngu' Filipos bi'

³ Lcaa quiya' lo'o ndyu'u ti' na' jii cu'ma, li' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na'; ndya na' xlya'be jii ycu' Ndyosi cuentya jii lcaa ma li'. ⁴ Lo'o nchcu' na' lo'o Ni cuentya jii ma, chaa ti ti' na' nchcu' na' lo'o Ni li'. ⁵ Tya lo'o ndyuna ma cha' tso'o jii Cristo tya clyo, ña'a ti tsa cu' ti nxyucua ma 'na cha' chcu' na' cha' bi' lo'o xa' la ñati; ⁶ bi' cha' cua jlo ti' na' juani cha' ña'a ti tya cua'ni ycu' Ndyosi cña ne' cresiya jii ma, ña'a cuayá' nu tyu'u scua cña bi', nu lo'o tyaa Jesucristo chaca quiya', cha' la cui' ycu' Ni laca nu nguxana ngua'ni cña ne' cresiya jii ma tya clyo. ⁷ Tso'o si culacua xi ti' na' jua'a cuentya jii cu'ma, xqui'ya cha' lcaa tsa ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jii cu'ma; stu'ba ti ndyaca cha' jii cu'ma lo'o na', tso'o tsa ndyu'ni Ni lo'o na cha' ndyu'ni na cña jii Jesucristo. Nguxtyucua ma jna' tsubi' lo'o nguta'a na' slo ngu' nu laca loo cha' nxacui' na' cha' jii ngu' bi'; nacui' na' jii ngu' cha' tso'o tsa laca cha' nu cua nda ycu' Ndyosi lo'o na, lo'o jua'a ndacha' liñi' na' jii ngu' ñi'ya laca cha' liñi' bi'. Lo'o juani tya nxyucua ma 'na, masi ntsu'u na' ne' chcu' xqui'ya cha' nchcu' na' cha' jii Jesús lo'o ñati. ⁸ Cua jlo ti' ycu' Ndyosi cha' ñi'ya ntsu'u tyiquee ycu' Jesucristo ña'a Ni jii lcaa cu'ma, la cui' ycu' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jii cu'ma. ⁹ Ndi'ya laca cha' nu nchcu' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii ma: ndijña na' chacuayá' jii Ni cha' ña'a ti tso'o la tyu'u tyiquee ma ña'a ma jii tya'a ñati ma, cha' jua'a taca ca cuayá' la ti' ma lcaa cha', cha' jua'a taca culacua tso'o la ti' ma; ¹⁰ ndijña na' cha' lcaa tyempo taca ca'ya cha' hique ma ñi'ya nu tso'o la cha' cua'ni ma. Jua'a nga'aa tyaja'a ma cua'ni la ma cha' cuxi, nga'aa tyanu yabe' hichu' ma nu lo'o tyalaa tsa cha' caa Cristo chaca quiya'. ¹¹ Quiña'a tsa cha' tso'o taca cua'ni ma lcaa su ndi' ma chalyuu xqui'ya Jesucristo, cha' ndyu'ni Cristo cña ne' cresiya jii ma; bi' cha' taca cua'ni tyu ma jii ycu' Ndyosi, taca cua'ni chi ma loo Ni.

Sca ti cha' nti' Pablo nde chalyuu, cha' caca yu cña jii Cristo

¹² Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jii Cristo, nti' na' cha' caca cuayá' tso'o ti' ma cha' cua lija ngañi la cha' tso'o jii Jesús laja ngu' quichi re, xqui'ya cha' cuxi nu ndyaca 'na re. ¹³ Nga'a na' ne' chcu' juani, bi' cha' jlo ti' lcaa ñati nu ndi' ni' tlyu jii gobierno re, cha' cua ngusu'ba ngu' 'na ne' chcu' xqui'ya cha' ndya'a na' lo cña jii Cristo; masi lcaa sendaru nu ndi' ca nde, masi xa' la ñati, cua jlo ti' ngu'. ¹⁴ Lo'o jua'a cua ña'a ca ngu' tya'a ngusñi na cha' jii Jesús, tsa ndu cua tso'o la jlyu ti' ngu' cha' jii nu Xu'na na juani, cua tlyu la xi tyiquee ngu' juani; nga'aa ntsij' ngu' chcu' ngu' cha' jii ycu' Ndyosi lo'o xa' ñati, xqui'ya cha' ná ntsij' na' lo'o ntsu'u na' ne' chcu' re.

¹⁵ Chañi cha' ntsu'u ñati nu nchcu' cha' jii Cristo lo'o tya'a xqui'ya cha' chi nti' nti' ñati bi', na cua nti' tsa ñati bi' xqu tya'a lo'o ya; pana tya ntsu'u la xi xa'

la ngu' nu nchcui' cha' bi' xqui'ya cha' tso'o ti tyiquee ngu'. ¹⁶⁻¹⁷ Ntsu'u tsa tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a jlo ti' ngu' cha' cua nda Ni cña 'na cha' xacui' na' cha' ji'i ñati nu xu'u tya'a lo'o na xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo. Nu ñati nu chii nti' ni, si'i na tyucui tyiquee ñati bi' nchcui' ngu' cha' ji'i Cristo; laca cha' cua nti' ngu' tyijiloo ngu' ji'i tya'a ngu'. Lo'o jua'a cua nti' tsa ngu' cha' ta la ngu' cha' ti'i 'na laja lo'o ndi'i na' ne' chcu'a. ¹⁸ Ná ndube ti' na' ñi'ya ndyu'ni ngu' bi', masi tyucui tyiquee chcu'i' ngu' cha' ji'i Cristo lo'o ñati, masi cha' cuiñi ti ntsu'u tyiquee ngu' nu lo'o nchcui' ngu' cha' bi'; pana tso'o tsa nti' na' si ña'a ti tya cañi la cha' ji'i Cristo bi'.

Lo'o jua'a tya caca chaa la ti' na' tyempo nde loo la. ¹⁹ Ndu ti' na' cha' yala ti caca tso'o la cha' jna' re, cha' cua jlo ti' na' ñi'ya ndijña tsa ma' ji'i ycu'i Ndyosi cha' tyu'u na' ne' chcu'a re, cha' tyu'u na' nde liya'; jlo ti' na' cha' nxyucua tsa la cui' Xtyi'i ycu'i Jesucristo 'na. ²⁰ Ndi'ya nti' na' cua'ni na': nti' tsa na' cha' ná caca tyuju'u ti' na' lo'o chcu'i' na' cha' ji'i Jesús lo'o ñati; masi tyempo nu lijya nde loo la, masi tyempo juani, tlyu caca tyiquee na' lo'o chcu'i' na' cha' ji'i Jesús. Jua'a nti' na' cua'ni na', cha' ña'a ti cua'ni tlyu na' ji'i Cristo, masi tya lu'ú ti na', masi cua nguju'i na'. ²¹ Sca ti cha' nti' na' cua'ni na' nde chalyuu, cha' caca na' cña ji'i Cristo. Tso'o la masi cajaa na', nti' na', cha' li' taca ña'a na' ji'i ycu'i Ni; ²² pana ná jlo ti' na' na laca nu tso'o la cha' cua'ni na', cha' ná tyiquee' tya taca cua'ni na' tya quiña'a la xi cña ji'i nu Xu'na na, si tya tyi'i la na' xi chalyuu. ²³ Tyucuaa lo cha' nti' na' cha' caca 'na lacua: Nti' tsa na' cha' xtyanu na' ji'i chalyuu re, cha' li' taca tyi'i na' lo'o Cristo, cha' bi' nu tso'o la nti' na'; ²⁴ pana juani ni, ndulo la cha' ji'i cu'ma si tya tyi'i la na' xi chalyuu. ²⁵ Nda ti' na' cha' jua'a caca 'na, cha' tya tyi'i la na' xi chalyuu. Li' taca xtyucua la na' ji'i lcaa cu'ma, cha' xñi tso'o la ma' cha' ji'i Cristo; jua'a caca chaa la ti' ma' lo'o jlyu tso'o ti' ma' ji'i Ni. ²⁶ Lo'o caa na' cha' tyi'i na' slo ma' chaca quiya', li' tso'o tsa caca tyiquee ma' cuentya ji'i Jesucristo xqui'ya na'.

²⁷ Bi' cha' juani, cui'ya ma' cuentya ñi'ya nga'a cha' cua'ni ma' chalyuu cuentya ji'i cha' ji'i Cristo nu cua ngusñi ma'. Si jua'a ndu'ni ma', li' ná ndu'ni cha' masi caa na' ca quichi' tyi ma', masi ná caca caa na'. Ná tyiquee' caja cha' 'na cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee ma' lo'o tya'a ma', cha' ndalo tsa tyiquee ma' ji'i tya'a cusuu ma' ca bi'; ná tyiquee' stu'ba ti culacua ti' ma' lo'o tya'a ma' laja lo'o tyiquee' tsa nchcui' ma' lo'o ngu' cha' xñi ngu' cha' tso'o bi' ji'i Cristo. ²⁸ Lo'o ndu'ni ma' jua'a, li' nga'aa ntsu'u cha' cutsji ma' ji'i ngu' tya'a cusuu ma', cha' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' cua nscua cha' cui'ty' ycu'i Ndyosi ji'i lcaa ñati cuxi. Pana cu'ma ni, cua ngulaá ma' ji'i nu cuxi bi'; ycu'i Ndyosi ndu'ni cha' taca tyijiloo ma' ji'i ñati cuxi bi'. ²⁹ Tso'o tsa laca cha' nda ycu'i Ndyosi chacuayá' cha' ngusñi ma' cha' ji'i Cristo; pana cua nscua cha' caja xi cha' ti'i ji'i ma', nu lo'o cua ngusñi ma' cha' ji'i Cristo bi'. ³⁰ Stu'ba ti ndyaca cha' ji'i cu'ma lo'o na', ti'i tsa cña nu cua ngujui ji'na. Pana cua na' a ma' ñi'ya ngua'ni na' cña tya tsubi' la, cha' lye tsa nxuu tya'a na' lo'o nu cuxi; lo'o ña'a ti taca ca cuayá' ti' ma' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña juani.

2

Ngua Jesús sca ngu' ti'i lo'o yaa yu chalyuu, cha' tiya' la li' tlyu tsa chacuayá' nda ycu'i Ndyosi ji'i yu

¹ Ná tyiquee' cua nguula la ti' tyiquee ma' juani, xqui'ya cha' cua ngusñi ma' cha' ji'i Cristo; cua tso'o la nti' ma' cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ma'. La cui' ti cha' xqui'ya nu Xtyi'i ycu'i Ndyosi stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o tya'a ma', jua'a lo'o ycu'i Ni, ña'a cuayá' nu nchca tya'na ti' ma' ña'a ma' ji'i tya'a ma',

ña'a cuayá' nu tso'o ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i tya'a mā. ² Bi' cha' lacua, si chañi cha' jua'a nti' mā, li' cua'ni mā cha' caca tso'o tyiquee na'; jua'a caca nu lo'o ña'a na' cha' stu'ba tsa ntsu'u cha' jil'i mā lo'o tya'a mā, cha' sca ti cha' ntsu'u tyiquee mā, cha' sca ti cha' ncliyacua ti' mā, cha' sca ti cuayá' tso'o ti nti' mā ña'a mā jil'i tya'a mā. ³ Cua'ni mā cha' ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee mā lo'o cua'ni mā sca cña; si'i xcui' cha' jil'i ycu'i' ca mā culacua ti' mā, ni si'i na' cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o tya'a mā. Tso'o la si culacua ti' mā cha' tso'o la laca nu xa' la ngu' tya'a mā, pana ná tso'o ycu'i' ca mā; ⁴ cube la ti' mā ñi'ya caca cha' ca tso'o cha' jil'i xa' la ngu' tya'a mā, si'i xcui' cha' jil'i ycu'i' ca mā nu nga'a cha' cube ti' mā.

⁵ Tso'o si culacua ti' mā ñi'ya ncliyacua ti' ycu'i' Jesucristo. Ndi'ya ngua cha' jil'i yu: ⁶ Tyucui tyempo ycu'i' Ndyosi tsiya' ti laca Jesucristo, ná ntsu'u tyempo nu ná laca yu ycu'i' Ndyosi; pana lo'o yaa yu lo yuu chalyuu, ná ngulacua ti' Jesús cha' calo'o yu lcaa chacuayá' jil'i ycu'i' Ndyosi, masi ntsu'u tsa chacuayá' jil'i yu slo Ni nquicha', cha' stu'ba ti ntsu'u cha' jil'i yu lo'o ycu'i' Ndyosi Sti yu. ⁷ Pana ngxu'tyanu yu chacuayá' nu ntsu'u jil'i yu ca slo ycu'i' Ndyosi Sti yu, cha' tso'o la ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu jua'a. Lo'o li' ntaja'a yu ngua yu ñati, cha' caja ñi'ya xtyucua yu ji'na; ñi'ya nclya lcaa ñati, jua'a ngula yu nde chalyuu, ñati tsiya' ti ngua yu. ⁸ Ngua yu sca ñati ti'i, lo'o jua'a tso'o tsa ndaquiyá' yu cña nu cua nda ycu'i' Ndyosi Sti yu jil'i yu; ngujuii yu, hasta ngujuii yu lo crusi, masi jua'a ndujuii ngu' jil'i ngu' nu xña'a tsa nu ngua li'. ⁹ Bi' cha' juani cua ndyaa lo'o Ni jil'i yu cha' stu'ba ti tyil'i yu ca su tlyu la ca su ntucua ycu'i' Ni; juani tlyu tsa chacuayá' cua nda Ni jil'i Jesús. Tyucui ña'a chalyuu nga'aa ntsu'u la xa' chacuayá' nu tlyu la, ¹⁰ cha' jua'a tyu stj' lcaa na lu'ú nde loo Jesús, masi ñati, masi cui'i. Ná ntsu'u su tye cha' cua'ni chí ngu' loo yu xqui'ya chacuayá' nu cua nda Ni jil'i yu, masi nu ndi'i ca nde cua, masi nu ndi'i nde lo yuu chalyuu, masi ngu' nu cua nguatsi', lo'o jyo'o bi' cua'ni chí ngu' loo yu. ¹¹ Cui'i tsa chcu'i' lcaa ñati cha' Jesucristo laca Xu'na lcaa ca chalyuu, jua'a tso'o tsa cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'i' Ndyosi Sti na.

Ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a cua'ni na lo'o ndi'i na chalyuu

¹² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mā 'na, cua ndaquiyá' tsa mā jil'i cha' nu nchcu'i' ná' lcaa tsá lo'o nguti'i na' lo'o mā; ña'a ti tya ndulo tsa cha' jil'i mā cha' taquiyá' la mā jil'i cha' nu nchcu'i' na', masi tyijyu' tsa nga'a na' ca su ndi'i mā juani. Ña'a ti cua'ni cña ti' mā cha' caca lyiji lcaa cha' nu ngua ti' ycu'i' Ndyosi cua'ni Ni ne' cresiya jil'i mā lo'o ngua'ni lyaá Jesucristo jil'i mā. Xti ti cha' tyu'u tyiquee mā cuentya jil'i ycu'i' mā, pana cube la ti' mā jil'i ycu'i' Ndyosi. ¹³ Tyi'u ti' mā cha' lcaa tsá ndu'ni ycu'i' Ndyosi cña laja ne' cresiya jil'i mā, cha' taca cua'ni mā cña jil'i Ni; jua'a ndu'ni Ni cha' tyaja'a mā cua'ni mā lcaa ña'a nu nti' ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni mā.

¹⁴ Lcaa lo cña nu cua'ni mā ni, ná caca chí nti' mā ña'a mā jil'i ngu' lo'o ndyu'ni mā cña bi', ná xlyu mā cha' hichu' ngu', ¹⁵ cha' ná caca ñacu'i ngu' cha' ntsu'u qui'ya jil'i mā li', lo'o ngua' ná caja su lyiji cua'ni mā sca cha' li'. Tso'o la si caca cuayá' ti' ngu' cha' chañi cha' laca mā sñi' ycu'i' Ndyosi tyucui tyiquee mā, masi xcui' ndi'i ti mā chalyuu laja ñati cuxi, laja ñati nu chí nti' ngu' ña'a jil'i tya'a ngu'. Xqui'ya cu'ma nga'a cha' cañi cha' jil'i Jesús lcaa su ndi'i ñati bi'; ñi'ya nu ntyiji'i xee cuii nde talya, jua'a caca mā xee nde chalyuu, ¹⁶ nu lo'o ta mā cha' lo'o ngu', si chcu'i' mā cha' tso'o jil'i Cristo nu taca ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu'. Si jua'a cua'ni mā, tso'o tsa caca tyiquee na' ña'a na' jil'i mā lo'o tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Cristo jil'i lcaa ñati. Li' taca ca cuayá' ti' na' cha' tso'o ti ngutu'u scua cña bi' 'na, si'i na nguliji yu'u cña bi'

jua'a ti. ¹⁷⁻¹⁸ Jlo ti' na' cha' si'i cha' xca ti laca nu ngua'ni ma lo'o ngusni ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi; quiña'a tsa na nguxtyanu ma, tyuu quiya' cua nda ma tyucui ña'a ma cha' caca ma cña ji'i Cristo, xqui'ya cha' cua ngusni ma cha' ji'i Ni. Lo'o juani lo'o na' ni, cujuui ngu' 'na, nti' na'; chcuna' chalyuu 'na jua'a ti Nientya ji'i cu'ma. Pana ná ntsji na'; masi jua'a caca 'na, chaa tsa ti' na' ndi'ji. Lo'o jua'a nti' na' cha' ca chaa ti' cu'ma, cha' stu'ba ti ca chaa ti' na' lo'o cu'ma.

Nhcui' Pablo cha' ji'i Timoteo lo'o ji'i Epafrodito

¹⁹ Chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, ná tyiquee' ta na' ji'i yu Timoteo cha' tsa ya yu ca su ndi'i ma yala ti, cha' quije xi cha' 'na ñi'ya nu ndi'i ca ma; tso'o tsa caca tyiquee na' lo'o cuna na' cha' bi'. ²⁰ Sca ti yu bi' laca nu chañi cha' stu'ba ti nti' yu lo'o na', nu chañi cha' ntsu'u tyiquee yu ña'a yu ji'i cu'ma; ²¹ ná ndi'ji xa' la ngu' tya'a na ca nde nu ndube ti' ñi'ya ndyaca cña ji'i Jesucristo ca su ndi'ji ma, xcui' na ntsu'u la tyiquee ngu' ji'i cña ji'i ycu'i ca ngu'. ²² Lo'o cu'ma, cua jlo ti' ma cha' lubii tsa cña nu ndyu'ni yu Timoteo bi'. Stu'ba ti ndyu'ni yu cña lo'o na' ñi'ya nti' si cua laca yu sñi' na', stu'ba ti ndya'a ya nhcui' ya cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñati. ²³ Lo'o tye caca cuayá' jna', li' ta na' ji'i yu cha' hora ti tsa ya yu ca su ndi'ji ma, ²⁴ masi nda ti' na' cha' lo'o ycu'i na' taca caa na' yala ti ca su ndi'ji ma chacuayá' ji'i ycu'i nu Xu'na na.

²⁵ Lo'o jua'a ndu'ni tsa cha' caa chaca yu ca slo ma, nti' na'; Epafrodito laca yu bi'. La cui' yu tya'a ndya'a ya cña laca yu, lo'o jua'a nguula tsa cña ngua'ni yu lo'o ya lo'o nguxacui ya cha' ji'i ngu' cuxi. La cui' yu bi' laca nu nda ma yaa ca slo na' tya tsubi' la, cha' xtyucua yu 'na lo'o na laca nu lyiji xi 'na cha' tyiji yu'u 'na chalyuu. ²⁶ Tiji' tsa ti' yu ji'i cu'ma, bi' cha' nti' yu caa na'a yu ji'i ma chaca quiya'; ngulacua tsa ti' yu lo'o ngujui cha' ji'i yu cha' cua ndyuna ma cha' quicha tsa yu. ²⁷ Chañi tsa cha' quicha tsa yu nu ngua li', cua cajaa ti yu ngua; pana ycu'i Ndyosi ngua'ni tya'na ti' Ni ji'i yu. La cui' jua'a ngua tya'na ti' Ni ña'a Ni 'na, cha' cua laca ngujui tsa cha' xñi'ji ti' 'na ca nde; lo'o li' lye la ngua xñi'ji ti' na' si cua ngujui yu, pana ndyaca tso'o yu li'. ²⁸ Bi' cha' tso'o tsa nti' na' juani si yala ti caa yu ca slo cu'ma, cha' lo'o cu'ma caca chaa tsa ti' ma, nu lo'o ña'a ma ji'i yu chaca quiya'. Nga'aa culacua tsa ti' na' chautya ji'i cu'ma li'. ²⁹ Caca chaa ti' ma lo'o yu lacua; tso'o tsa hcui' ma lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo ma, cha' laca yu tya'a ngusni ma cha' ji'i nu Xu'na na. Lo'o jua'a cua'ni chi ma loo cua ña'a ca ñati nu cua'ni ñi'ya nu ngua'ni yu bi'; ³⁰ ná ndyutsji yu, masi cua cajaa ti yu laja lo'o nguxtyucua yu ji'i ya lo'o cña ji'i Cristo re tya tsubi'. Masi ná ngua caa cu'ma ca nde, pana cua nda ma ji'i ycu'i yu lija yu cha' cua'ni yu la cui' cña nu ná ngua cua'ni cu'ma, nu nxyucua tsa ji'i ya li'.

3

Ñi'ya nu chañi ca cha' ca ti qui'ya nu ntsu'u ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi

¹ Cu'ma tya'a ngusni na cha' ji'i Jesús, juani cua nti' tsa na' cha' ca chaa ti' ma xqui'ya ycu'i nu Xu'na na. Ná ndu'ni cha' 'na, masi tya chaca quiya' hcui' na' la cui' tya'a cha' nu nguscua na' tya clyo; ná tyiquee' xtyucua na' xi ji'i ma, si hcui' na' chaca quiya'. ² Tii ti' ti' ma, cui'ya tso'o ma cuentya ji'i nu ngu' cuxi bi', cha' ñi'ya ndu'ni xne' taja, jua'a ndyu'ni ngu' bi'. Xqui'ya cha' cusu' nu jly tsa ti' ngu' bi' ji'i, bi' cha' ndatsaa ngu' ji'i xa' ñati cha' xi'yu ngu' quiji ngu', masi sca cña nu cua'ni ñu'u ji'i ngu' laca; si'i sca cha' tso'o laca bi'. ³ Pana nu na ni, chañi laca cha' ngulacua ycu'i Ndyosi ji'na, masi xa' ña'a nhcui' nu ngu' bi'. Cua ndu'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya Xtyi' ycu'i Ni; chaa tsa ti' na ndi'ji na chalyuu nu lo'o cua ngujui chalyuu ji'na xqui'ya Jesucristo, cha'

nga'aa jlya ti' na jil'i sca cha' nu ndatsaa ñatj chalyuu ji'na cha' cua'ni na jil'i.
⁴ Lo'o na', jlya tsa ti' na' jil'i nu cha' cusu' bi'. Tya tsubi' la ni, ná nnyacua xa' la ñatj 'na, lye la ndaquiya' na' lcaa cha' cusu' nu ntsu'u jil'i ngu' judío tya'a ya. ⁵ Cua snu' ti tsá ntsu'u na' lo'o ngusi'yu ngu' quiji na' cha' ngulacua ngu' 'na; ngu' judío laca na' tya lo'o ngula na', tañi ngu' hebreo laca tañi na'. Jua'a la cui' tya'a ñatj jil'i ngu' Benjamín ngua ngu' cusu' 'na. Ngu' fariseo laca na', bi' cha' ndaquiya' tsa na' lcaa ca cña nu ntsu'u cha' cua'ni ya cuentya jil'i cha' cusu' jil'i ngu' judío; ⁶ cha' jlya tsa ti' na' jil'i nu cha' cusu' bi', bi' cha' nguxcube' tsa na' jil'i lcaa ñatj nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo, lya' tsa ti' na' jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ná ntsu'u qui'ya 'na lo'o ngu' judío cuentya jil'i cha' cusu' bi', cha' cua ndaquiya' tsa na' lcaa nu cha' cusu' bi'; tya sa'ni cua ngua lubii cresiya jna', si chañi cha' caca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi jua'a ti. ⁷ Sa'ni la ngua ti' na' cha' tso'o tsa ñatj laca na' xqui'ya cha' cusu' bi', pana juani nga'aa nlyacua ti' na' jil'i cha' bi' xqui'ya Cristo. ⁸ Lo'o jua'a, masi tucuna' na' lcaa cha' nu ndiya tsa ti' na' nde chalyuu, ná cube ti' na'; tlyu la tsiya' ti laca cha' tso'o nu cua ngujui 'na juani, laja lo'o ndyuloo na' jil'i Jesucristo nu Xu'na na'. Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nguxtyanu na' jil'i lcaa cha' cusu' bi'; nga'aa tso'o cha' cusu' bi' tsiya' ti, nti' na', hasta xcuaa na' jil'i, nti' na'. Tsa bi' ti cha' nti' na', cha' xñi tso'o na' cha' jil'i Cristo. ⁹ cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee na' lo'o Ni. Ná ngüityi ycu'i Ndyosi qui'ya 'na nu lo'o ndaquiya' tsa na' jil'i nu cha' cusu' bi'; laca cha' cua ngüityi ycu'i Ni qui'ya 'na lo'o jlya ti' na' jil'i cña nu ngua'ni Cristo, tsa bi' ti cha'. Bi' cha' ngua'ni Ni cha' caca tso'o cresiya jna'. ¹⁰ Lo'o juani ni, tsa bi' ti cha' nti' na', cha' tyuloo lyiji na' jil'i Cristo, cha' ca tii na' cha' tya ndyu'ni ycu'i Ndyosi cña lo'o na' lo'o la cui' tya'a juersa nu cua ntsu'u jil'i Ni lo'o ngua'ni Ni cha' ndyu'ú Jesús chaca quiya'. Ná ndu'ni cha' masi jua'a chcube' na' ñi'ya nu cua nchcube' ycu'i Jesús, masi chcuna' chalyuu 'na tsiya' ti ñi'ya lo'o cua ngujui ycu'i Cristo lo crusi. ¹¹ Lo'o juani ndu' ti' na' cha' caja chaca chalyuu 'na tiya' la, sca chalyuu nu ná nga'a cha' tye, masi cua ngujui na'.

Cua'ni cña ti' na cha' jyacua na jil'i cha' tlyu nu caja ji'na nde loo la

¹² Ná nacui' na' cha' cua ndye ngua tso'o cresiya jna' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi sca ti quiya', lo'o juani nga'aa ntsu'u qui'ya 'na; ná ni na' jua'a. Na cua laca nacui' Jesucristo cha' laca na' ñatj jil'i ycu'i Ni, bi' cha' lye tsa ndyu'ni cña ti' na' cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na. ¹³ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cua jlo ti' na' cha' tya lyiji caca jua'a lo'o na'. Tsa bi' ti cha' ndulo tsa cuentya 'na, cha' cua'ni yala na' juani cha' jyacua na' jil'i cha' tlyu nu cua lijya nde loo la, cha' ca tso'o lyiji cresiya 'na lo'o ycu'i Ndyosi, masi nga'aa tyi'u ti' na' lcaa ña'a cha' nu ngua 'na nu ngua tya sa'ni la. ¹⁴ Bi' cha' lacua, liñi tyucui' nxñi na' cha' jyacua na' jil'i nu cha' tlyu bi', cha' bi' laca nu cua ngua'ni cho'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'na ca su ntucua ycu'i Ni. Taca caja cha' bi' ji'na ca li', xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' ji'na lo'o Jesucristo.

¹⁵ Tso'o tsa si la cui' jua'a culacua ti' ca ta'a na nu cua ngusñi tso'o na cha' jil'i Jesús; ycu'i Ndyosi laca nu culu'u liñi la jil'i ma' li', si ntsu'u ngu' tya'a ma' nu nlyacua ti' xi xa' la cha'. ¹⁶ Tso'o lacua, tya cua'ni la na la cui' tya'a cha', ñi'ya nu ngua cuayá' tso'o ti' na tya clyo.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, tso'o si cua'ni ma' tsa ña'a cha' nu cua na'a ma' na cha' ndu'ni na'. La cui' jua'a cui'ya tso'o ma' cuentya ñi'ya nu ndyu'ni xa' la ngu' tya'a na, nu ndu'ni ñi'ya nu ndu'ni ti cuare, cha' jua'a cua'ni ma'. ¹⁸ Cua tyuu tsa quiya' cua nda ya la cui' cha' re lo'o cu'ma, lo'o juani chcu'i na' chaca quiya' lo'o ma', masi xñi' tsa ti' na' chcu'i na' ndi'ya: Ntsu'u tsa ngu' tya'a cusuu Cristo, masi cua ngujui yu lo crusi cuentya jil'i

ngu'; tya'a cusuü Cristo laca ngu' bi', cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndu'ni ngu' lcaa se'j su ndya'a ngu'. ¹⁹ Nga'a cha' tyaa ngu' bi' ca chalyuu talya nu lo'o cajaan ngu', xqui'ya cha' sca ndyosi cuiñi ntsu'u ji'i ngu' bi'; cua ña'a ca na nu ndacui tsa ti' ngu' ji'i cha' cajan ji'i ngu' nde chalyuu, bi' laca ndyosi ji'i ngu' bi'. Lo'o jua'a tyixi tsa ndu'ni ngu' lo'o tya'a ngu', masi nga'a cha' ca tyuju'u tsa ti' ngu'; xcui' ntsu'u tyiquee ngu' ji'i cua ña'a ca na nu ntsu'u nde chalyuu. ²⁰ Pana nu na ni, ca su ntucua ycu'i Ndyosi tsiya' ti, ca ndacua ntsu'u quichi tyi na nu chañi ca. Lo'o juani chaa tsa ti' na ntajaty na ji'i Jesucristo nu Xu'na na, ni jacua' tyu'u Ni nde cua su ntsu'u quichi nu ca tyi na, cha' caqui'ya Ni ji'na nde chalyuu, cha' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'na. ²¹ Xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a na li', cha' caca na ñi'ya laca ycu'i Ni. Quicha ti ti' tyucui ña'a na juani, pana ycu'i Ndyosi ni, tso'o tsa ña'a tyucui ña'a Ni; la cui' jua'a caca tyucui ña'a na nde loo la li'. Taca ji'i Ni culo Ni cña ji'i lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a taca ji'i Ni xcutsa'a Ni ji'i tyucui ña'a tsiya' ti.

4

Lcaa tsá caca chaa ti' na xqui'ya ycu'i nu Xu'na na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, tyaca'a tsa cu'ma 'na; ñati nu cua nda ycu'i Ndyosi jna' laca cu'ma, xqui'ya cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' xqui'ya cu'ma, lo'o jua'a xñi' xi ti' na' lo'o ná ndi' na' ca slo cu'ma. Nga'a cha' cua'ni ma' cha' tyanu tso'o cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na ne' cresiya ji'i ma'.

² Lo'o cu'ma ma' Evodia lo'o ma' Síntique ni, cui'ya ma' cha' clyu ti' 'na, cua'ni ma' cha' stu'ba ti tyu'u tyiquee ma' lo'o tya'a ma'. Ngu' tya'a na laca ma' xqui'ya nu Xu'na na, bi' cha' cua'ni ma' cha' cati' cha' cusuü nu ntsu'u ji'i ma' lo'o tya'a ma'. ³ Lo'o nu'u nu tso'o tsa tya'a ndya'a na cña, cua nti' na' cha' xtyucua nu'u ji'i tyucuaa ma' cusu' bi', cha' taca ca tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Tyucuaa ma' cusu' bi' cua ngua'ni tsa ngu' cña cha' cañi la cha' tso'o ji'i Jesús nguicha'; stu'ba ti ngua'ni ngu' bi' cña lo'o na', lo'o Clemente, lo'o xa' la ngu' tya'a ndya'a ya cña. Cua nscua xtañi lcaa ngu' bi' lo' quityi ji'i ycu'i Ndyosi, nu nscua xtañi ñati nu cajan chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i.

⁴ Nti' na' cha' lcaa tsá caca chaa ti' ma' xqui'ya ycu'i nu Xu'na na; masi tucua quiya' hcui' na' cha' bi' lo'o ma': Nti' na' cha' caca chaa ti' ma'. ⁵ Xcu'i' cua'ni tya'na tsa ti' ma' lo'o lcaa ñati, cha' ca cuayá ti' ñati cha' jua'a ndu'ni ma'. Cua ngulala ti caq' ycu'i nu Xu'na na chaca quiya'.

⁶ Ni sca cha' ná culacua tsa ti' ma' ji'i, pana jña ma' cha' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cua ña'a ca cha' nu tyacua xi ji'i ma'. Lo'o jua'a ta ma' xly'a'be ji'i ycu'i Ndyosi cha' jua'a ndyaca cha' ji'i ma', nu lo'o hcui' ma' lo'o ycu'i Ni.

⁷ Lo'o li' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma', masi ná caca cuayá ti' ñati chalyuu ni cha' laca ma' jua'a. Nga'aa ca'ya cha' cuxi hique ma' li', nga'aa caca cuxi cresiya ji'i ma' li', xqui'ya cha' cua ngua' stu'ba cha' ji'i ma' lo'o Jesucristo.

Tyu'u tyiquee na ji'i cua ña'a ca cha' nu tso'o laca

⁸ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo, ndi'ya ti culacua ti' ma' tyucui tyempo nu ndi' ma' chalyuu: Cua ña'a ca cha' nu chañi tsa cha' jua'a laca, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma' ji'i; jua'a lcaa cha' nu cua'ni ch'i ngu' loo, lcaa cha' nu liñi ca, lcaa cha' su lubii ntsu'u tyiquee na, lcaa cha' nu tso'o tsa ña'a, lcaa cha' nu tso'o tsa nti' ngu' ña'a ngu' ji'i, masi lcaa cha' tso'o bi', nu jua'a tso'o tsa nhcui' ngu' ji'i, bi' laca nu nga'a cha' tyu'u tyiquee ma' ji'i. ⁹ Cua'ni ma' cha' tyi'u ti' ma' ji'i lcaa cha' nu cua ngua' tsa'a ma' 'na, masi sca cha' nu cua ndyuna ma' tya' lo'o nda na' cha' lo'o ma', masi sca cha' nu cua

na'a mā cha' ndyu'ni na'; bi' laca cha' nu nga'a cha' cua'ni mā, lo'o li' cua'ni ycu'i Ndyosi cha' ti' ti tyi'i tyiquee mā.

Tso'o tsa ntsu'u tyiquee Pablo cha' cua yaa lo'o ngu' msta cha' xtyucua ji'i

¹⁰ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o na'a na' cha' cua ndyalaa msta nu nda cu'ma liya slo na'. Tso'o nti' na' cha' cua ndyi'u ti' mā 'na chaca quiya', lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' cua nda mā msta bi' 'na xqui'ya ycu'i' nu Xu'na na. Jlo ti' na' cha' si'i na nguliyaa ti' mā 'na, laca cha' nga'aa ngujui ñi'ya nu xtyucua mā 'na tya tsubi' la. ¹¹ Ná nacui' na' cha' lyiji tsa cha' tso'o 'na, cha' tso'o tsa ndyaala' ti' na' lo'o na laca nu ndyiji ti xi 'na. ¹² Ntsu'u quiya' lyiji tsa cha' 'na, lo'o jua'a ntsu'u quiya' quiña'a tsa cha' tso'o ndyiji 'na; jua'a ti ngui'i na', cha' cua ngui'i na' cha' tyaala' ti' na' lcaa su tya'a na' lo cña re. Ná ndu'ni cha' masi tso'o tsa ndyiji na cacu, masi ntyute' ti na'; masi quiña'a tsa na ntsu'u 'na, masi xti ti cha', ná ndulo cha' bi' 'na. ¹³ Cua nda ycu'i' Cristo juersa 'na cha' talo na' ji'i' cua ña'a ca cha', na laca nu tyacua ti xi 'na. ¹⁴ Masi jua'a, tso'o tsa nti' na' cha' cua ngxtyucua mā 'na laja lo'o ndyacua cha' cuxi 'na ca nde.

¹⁵ Cu'ma ngu' Filipos, cua jlo ti' mā ñi'ya ngua lo'o ngutu'u na' nde loyuu su cuentya Macedonia, ndya'a na' nchcui' na' cha' ji'i' Jesús lo'o ngu' bi'; li' sca ti taju cu'ma nu ndyu'ni tlyu mā ji'i' ycu'i' Ndyosi ca jua, cua ndya mā msta cha' caca sca xlya'be 'na, xqui'ya cha' tso'o tsa ngua tsa'a mā cha' ji'i' Jesús laja lo'o nguti'i na' lo'o mā. ¹⁶ Lo'o jua'a tyuu quiya' cua nda mā sca xlya'be 'na nu lo'o nguliji xi cha' tyiji yu'u 'na ca quich'i Tesalónica. ¹⁷ Ni si'i cha' caja sca cha' xlya'be ti 'na ncyacua ti' na', tso'o la nti' na' si tyanu tso'o cha' ji'i' ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'i' mā. ¹⁸ Ndi'ya xacui' na' cha' ji'i' mā juani: Cua quiña'a tsa na nda mā 'na, bi' cha' cua nti' tsa na' tya na' tsa xlya'be ji'i' mā; nga'aa ntsu'u chaca na nu lyiji 'na tsiya' ti juani, tya lo'o yaa yu Epafrodito, yalo'o yu lcaa cha' tso'o nu cua nda mā 'na. Ñi'ya laca sca msta nu ndiya tsa ti' ycu'i' Ndyosi ji'i', cha' tyixi tsa xtyi'i nda bi' nu ndacui lcaa ti se'i, jua'a laca cha' tso'o nu nda mā 'na cuentya ji'i' ycu'i' Ndyosi. ¹⁹ Tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u ji'i' ycu'i' Ni, bi' cha' ta Ni lcaa na nu lyiji cha' tyiji yu'u ji'i' mā chalyuu; cua jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni ycu'i' nu Xu'na na' lo'o ñati xqui'ya Jesucristo. ²⁰ Tso'o si tyucui tyempo cua'ni tlyu na ji'i' ycu'i' Ndyosi Sti na lacua. Jua'a caca tu'ni.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²¹ Chacuayá' ji'i' Jesucristo nda na' xlyo ni'i' ji'i' lcaa tya'a mā, ñati ji'i' ycu'i' Ndyosi cajua; la cui' jua'a nti' lcaa ngu' tya'a ndya'a ya ca nde. ²² Lo'o lcaa ngu' nu ngusñi cha' ji'i' ycu'i' Ndyosi ca quich'i re, jua'a ngu' nu ndi'i' ndyu'ni cña ca ni'i' tlyu cuentya ji'i' nu xu'na tlyu nu laca emperador, cua nti' tsa ngu' cheuicha' ngu' ji'i' mā.

²³ Cua nti' tsa na' cha' ña'a ti tya cua'ni la Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o mā tyucui tyempo nu liya nde loo la. Jua'a caca tu'ni.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Colosas

¹ Pablo laca na' nu nscua na' quityi re. Ycui' Ndyosi ngulo cña 'na, bi' cha' ndya'a ña' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' quichi ca tyijyu' la. Stu'ba ti ndi'i na' ca nde lo'o yu Timoteo tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. ² Nda na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma ca quichi Colosas jua, cu'ma ngu' nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycui' Ndyosi, cu'ma nu laca ma ngu' tya'a na xqui'ya cha' cua ngusñi tso'o ma cha' ji'i Cristo.

Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma, ca su ndi'i ma ca jua.

Nhcui' Pablo lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i ngu' bi'

³ Nu lo'o nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesucristo nu Xu'na na cuentya ji'i cu'ma, lu'ba ti ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi xqui'ya cu'ma. ⁴ Cua ngujui cha' ji'i ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a nacui ngu' cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i lcaa ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi. ⁵ Tya clyo lo'o ndyuna ma cha' tso'o bi', cha' nu nchcui' ji'i ycui' Ndyosi nu chañi ca, li' ngua cuayá' ti' ma cha' tya ntsu'u chaca cha' nu cua tlyu la nu nga'a cha' tyacua ji'na tyempo nde loo la lo'o tyalaa na ca su ntucua ycui' Ndyosi. Ca bi' ntsu'u co'o cha' bi' cuentya ji'i ma; bi' laca cha' nu tyacua ji'i ma ca tiya' la xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Cristo, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la tya'a ñati ma. ⁶ Cua lijya ngañi la cha' tso'o ji'i Jesús bi' tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a lijya ndyaca tso'o la cresiya ji'i ñati macala su nduna ngu' cha' bi'. La cui' jua'a ndyaca tya lo'o ndyuna ma cha' bi' tya clyo; tya li' cua ndyuna ma cha' ndu'ni tsa ycui' Ndyosi cha' xlya'be lo'o ñati, li' ngua cuayá' ti' ma cha' chañi tsa laca cha' bi'. ⁷ Cua ngujui cha' bi' ji'i ma lo'o ngulu'u yu Epafras ji'i ma; tso'o tsa tya'a ndya'a ya cña laca yu bi'. Jlo ti' ya cha' tso'o tsa nchcui' yu cha' ji'i Cristo lo'o ngu' lcaa su ndya'a yu cuentya ji'i ya. ⁸ La cui' yu bi' laca nu nacui ji'i ya cha' ndu'ni Xtyi'i ycui' Ndyosi cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i xa' la ñati.

⁹ Bi' cha' juani lu'ba ti nchcui' ya lo'o ycui' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma; tya lo'o ngujui cha' ji'i ya cha' cua ngusñi ma cha' bi', ndijña ya cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' ta Ni chacuayá' cha' caca cuayá' lyiji ti' ma lcaa cha' ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma, cha' jua'a taca culacua tso'o ti' ma, taca ca'ya cha' tso'o hique ma xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi li'. ¹⁰ Lo'o li' lcaa tsa lo'o ndya'a ma chalyuu taca cua'ni ma cña, cua ña'a ca cña nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni ma; taca cua'ni ma lcaa lo cña tso'o cuentya ji'i ycui' Ndyosi li', lo'o jua'a taca ca cuayá' la ti' ma ñi'ya ndyu'u lcaa cha' ji'i Ni. ¹¹ Nguula tsa cña ndu'ni ycui' Ndyosi ca su tlyu ca su ntucua ycui' Ni; bi' cha' cua ndijña na' ji'i Ni cha' ta Ni la cui' juersa bi' ji'i ma, cha' caca tso'o ti tyiquee ma talo ma ji'i cua ña'a ca cha' cuxi nu tyacua ji'i ma. ¹² Lo'o jua'a tya ma xlya'be ji'i ycui' Ndyosi Sti ma nu cua nda chacuayá' cha' tyacua cha' tso'o ji'i ma, la cui' ti cha' nu cua nchco'o Ni cha' tyacua ji'i ñati ji'i ycui' Ni, nu lo'o tyalaa ngu' ca su xee tsa ca su ntucua ycui' Ni. ¹³ Na cua ngua'ni lyaá Ni ji'na, cua ngua'ni tye Ni ji'i chalyuu talya su nguta'a na, lo'o jua'a cua ngulu'u Ni chaca tyucui ji'na nu tsa ca chalyuu tso'o su laca Cristo loo ji'na. Sñi' ycui' Ndyosi laca Cristo, lo'o jua'a tyaca'a tsa yu ji'i ycui' Ni; ¹⁴ xqui'ya Cristo cua ngulaá na ji'i nu cuxi, xqui'ya Cristo cua ngui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o Ni.

Cua nguaala' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati chalyuu

¹⁵ Ná nchca ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti; pana nu lo'o yaa Cristo Sñi' ycu'i Ni chalyuu, li' ngujui ñi'ya nu ña'a na ji'i ycu'i Ni. La cui' yu bi' laca nu nguti'i tya clyo la lo'o ycu'i Ndyosi, la cui' jua'a laca yu loo ji'i lcaa lo na nu ngüiñá Ni chalyuu. ¹⁶ Stu'ba ti ndü yu bi' lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu lo'o ntucua quiya' ndya' chalyuu, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde cua, masi lo'o ndya' tyucui ña'a nde lo yuu. Cua ngüiñá Ni lcaa na nu nchca ña'a na ji'i nde lo yuu chalyuu; lo'o jua'a cua ngüiñá Ni lcaa na nu ná nchca ña'a na ji'i, ñi'ya nti' lcaa cui' yu nu laca loo nde cua; jua'a cua ngüiñá Ni lcaa lo xu'na nu culo cña ji'i ngu', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua. Stu'ba ti ndü Cristo lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni tyucui ña'a chalyuu; la cui' jua'a xqui'ya yu bi', bi' cha' ndya' lcaa lo na. ¹⁷ Cua laca ntucua yu bi' lo'o tya lyiji tya' chalyuu, lo'o jua'a lcaa tsá ndu'ni yu cña cha' tyi'i tso'o ti lcaa na nu ntsu'u lo yuu chalyuu. ¹⁸ Ycu'i yu laca yu loo ji'i lcaa taju ñati nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi tsa tlyu ti, ycu'i laca nu nda chalyuu ji'i ngu' bi'. Tya clyo la cua ndyu'ú ycu'i yu chaca quiya' lo'o cua ngujui yu, cha' li' taca ji'i yu tyucua yu ca su laca yu loo ji'i lcaa lo cha'. ¹⁹ Cua nacuj ycu'i Ndyosi cha' caca Sñi' Ni ñi'ya laca ycu'i Ni tsiya' ti, ²⁰ cha' jua'a ngua ti' Ni cua'ni Ni, cha' chaca quiya' caca Ni loo ji'i tyucui ña'a chalyuu xqui'ya yu bi'. Cua nguaala' cha' ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ñati chalyuu lo'o ngujui Cristo lo crusi xqui'ya na; jua'a ngua'ni yu cha' xa' caca tyucui ña'a chalyuu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi chaca quiya', masi nde lo yuu chalyuu, masi nde cua.

²¹ Nu ngua cua tsubi' la, tyijyu' tsa nguta'a ma ji'i ycu'i Ndyosi; tya'a cusuu ma ji'i ycu'i Ndyosi ngua ma tyempo bi' xqui'ya cha' cuxi nu cua ngulacua ti' ma, xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ma. Pana juani cua ngua'ni Ni cha' taca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ma lo'o ycu'i Ni. ²² xqui'ya cha' tyucui ña'a ycu'i Cristo Sñi' Ni, nchcubé' tsa yu lo'o ndyujui ngu' ji'i lo crusi. Jua'a ngua'ni Ni tya li' cha' taca caca ma ñati ji'i ycu'i Ni, ñati nu nga'aa ntsu'u yabé' hichu' ma tsiya' ti, cha' nga'aa caca sta ngu' qui'ya ji'i ma lo'o Ni, nu lo'o caa Ni caqui'ya Ni ji'na cha' tsalo'o Ni ji'na ca su ntucua Ni. ²³ Pana juani ña'a ti ndulo tsa cha' ji'i ma cha' tyanu tachaa la cha' ji'i Cristo ne' cresiya ji'i ma, cha' ycu'i yu bi' laca suu lcaa cha' bi'. Ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o ngu' ji'i ma, cha' si jua'a, nga'aa culacua ti' ma ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'i ma nde loo la, la cui' cha' nu cua ndyuna ma ji'i tya clyo. Xqui'ya cha' tso'o ji'i Cristo bi', bi' cha' ndya'a ngu' tyucui ña'a chalyuu nchcui' ngu' cha' bi' lo'o ñati. Lo'o jua'a na', Pablo, ndya'a tsa na' lo cña bi'.

Ndyu'ni Pablo cña cuentya ji'i ñati nu ngusñi cha' ji'i ycu'i Ni ca lcaa quichí

²⁴ Tso'o nti' na' masi cua ngujui xi cha' ti'í 'na cuentya ji'i cu'ma; tso'o nti' na' cha' cuentya ji'i ca ta'a taju ñati nu ngusñi cha' ji'i Cristo lcaa quichí, bi' cha' ndyacua cha' ti'í bi' na. Nchcubé' tsa Cristo nde chalyuu xqui'ya na, cha' laca na ñati ji'i ycu'i yu; jua'a ndyacua cha' ti'í 'na, cha' cua lijya caca stu'ba la cha' ji'na lo'o ycu'i Cristo lo'o cha' ti'í nu ndyaca ji'na nde chalyuu cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo. ²⁵ Ycu'i Ndyosi laca nu cua nda cña bi' 'na, cha' caca na cña ji'i ca ta'a ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni lcaa quichí, cha' nguula la caca tyiguee ma. Nga'a cha' ña'a ti tya ta la na' cha' ji'i Cristo lo'o xa' ñati ña'a cuayá' nu tye cuna ngu' cha' bi'. ²⁶ Tyucui tyempo nu ngua sa'ni la, ná ngujui ñi'ya nu caca cuayá' ti' ngu' cha' bi'; cua ntsu'u yacu' ti cha'. Pana juani cua ngulu'u ycu'i Ndyosi cha' bi' ji'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya ji'i Ni. ²⁷ Sca cha' tlyu nu tso'o tsa laca cha' bi', sca cha' nu caja ji'i lcaa lo ñati chalyuu laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi bi'; pana ná ngujui chacuayá' cha' caca cuayá' ti' ñati ji'i ycu'i Ndyosi cha' bi' nu ngua cua sa'ni la. Ndi'ya ndyu'u cha' bi', cha' nu bilya cuna ngu':

Taca tyi'i Cristo lo'o na nde chalyuu, masi juani ti; lo'o jua'a tiya' la li' taca tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi ca su tlyu su xee tsa ca su ntucua ycu'i Ni.

²⁸ Bi' cha' lye tsa nchcui' ya cha' ji'i Cristo lo'o lcaa ñati; tso'o ti, qui'i ti nclyu'u ya cha' bi' ji'i ngu', ndacane ya ji'i ngu' cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi. Cua nti' tsa ya cha' tso'o tsa caca tyucui ti' tyiquee scaa ngu' cuentya ji'i Cristo nu lo'o tyalaa ngu' ca slo ycu'i Ni. ²⁹ Bi' cha' lye tsa ndyu'ni na' cña cuentya ji'i cha' bi'; nguula tsa cña ndyu'ni na', lo'o jua'a tlyu tsa juersa nda ycu'i Cristo 'na cha' tyu'u ne' cresiya 'na, cha' talo na' cua'ni na' cña bi'.

2

¹ Ta na' sca cha' lo'o ma, cha' caca cuayá' ti' ma cha' lye tsa ngua'ni na' cña cuentya ji'i ma, lo'o jua'a cuentya ji'i ngu' quichi Laodicea, lo'o jua'a cuentya ji'i tyuu tya'a ngu', masi tya lyiji tyuloo ngu' 'na. ² Jua'a ndyu'ni na' cña, cha' caca tyucui ti' tyiquee ngu', cha' stu'ba ti caca tyiquee ngu' lo'o xa' la tya'a ngu'. Nga'aa cutsi' ngu' nu lo'o chcui' ngu' cha' ji'i Cristo li', xqui'ya cha' tso'o tsa ncha cuayá' ti' ngu' ji'i cha' bi'. Jua'a li' quijeloo cha' ji'i ngu', cha' ycu'i Cristo laca cha' bi', la cui' cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu bilya caca cuayá' ti' ngu' ji'i cua sa'ni la. ³ Xqui'ya cha' ngusñi na cha' ji'i Cristo, bi' cha' taca quijeloo cha' ji'na macala su ntucua quiya' lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee ycu'i Ndyosi, masi lcaa cha' nu nda'ya hique Ni cha' cua'ni Ni nde chalyuu. ⁴ Cua nti' tsa na' cha' ná tucui cñilo'o ji'i ma, masi nti' ma cha' tso'o tsa nchcui' ngu' bi'; bi' cha' laca nchcui' na' lo'o cu'ma jua'a. ⁵ Masi juani ti ná ndi'i na' ca su ndi'i ma, pana lu'ba ti ndyi'u ti' na' ji'i cu'ma. Tso'o tsa nti' na' lo'o ndyuna na' cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Cristo. Lo'o jua'a tso'o tsa nti' na' cha' tso'o ti ndi'i ma lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi.

⁶ Na cua ngüñi ti' ma lo'o Jesucristo cha' caca Ni nu Xu'na ma, bi' cha' cui'ya ma cuentya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o Ni lcaa tsa lo'o tyi'i ma chalyuu. ⁷ Jua'a xñi tso'o ma cha' ji'i Jesús, cha' ca cuayá' ti' ma lcaa cha' nu laca suu cha' bi'; cha' nu Jesús ni, bi' laca suu lcaa cha' nu cua ngusñi na, la cui' ti cha' nu cua ngulu'u ngu' ji'i ma tya tsubi' la. Lo'o jua'a lcaa tsa tya ma xlya'be ji'i nu Cristo bi' li'.

Xqui'ya Cristo cua ngulacua ngu'

⁸ Cui'ya tso'o ma cuentya lacua, cha' ná tucui taca cñilo'o ji'i ma lo'o cua ña'a ca cha' cuiñi nu chcui' ngu' lo'o ma, masi tajua' tsa chcui' ngu' bi'. Si'i ycu'i Cristo nu ntucua quiya' cha' ji'i ngu' lo'o nchcui' ngu' jua'a; bi' laca cña cua ti, bi' laca cha' cuiñi nu nchcui' ñati chalyuu ti, masi nchcui' ngu' cha' ji'i sca jo'ó, masi nchcui' ngu' cha' ji'i sca cui'i nu ntsu'u nde chalyuu ti.

⁹ Pana nu Cristo bi' ni, ñi'ya laca tyucui ña'a ycu'i Ndyosi, jua'a laca yu lo'o yaa yu nde chalyuu. ¹⁰ Ycu'i Cristo laca loo ji'i lcaa nu laca xu'na na, jua'a ji'i lcaa cui'i nu laca loo; lo'o cu'ma ni, xqui'ya cha' cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo, bi' cha' cua ngua tyucui ti' tyiquee ma, cua ngujui tyucui chalyuu ji'i ma. ¹¹ La cui' jua'a xqui'ya Cristo cua ngulacua Ni ji'i ma; ni si'i na ngusi'yu lo quiji ma lo'o ngulacua ma ñi'ya nu ndu'ni ngu' judío lo'o sñi' ngu', ycu'i Cristo ngulacua ji'i ma lo'o cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ma ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma nde chalyuu. ¹² Lo'o cua ntyucuatya ma ni, ñi'ya laca si cua nguatsi' ma ne' cuaá lo'o Cristo, jua'a laca ma lo'o Cristo; lo'o li' ñi'ya si cua ndyu'u ma stu'ba ti lo'o Cristo chaca quiya', jua'a laca cha' bi' li'. Ycu'i Ndyosi laca nu ndu'ni cha' tyu'u ma, xqui'ya cha' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. ¹³ Ñi'ya laca si cua ngujui ma, jua'a ngua cu'ma, xqui'ya cha' cua ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ná ngujui ñi'ya nu culacua ycu'i Ndyosi ji'i ma li', xqui'ya cha' ná ntsu'u cha' ji'i ma tsiya' ti lo'o Ni nu ngua tyempo bi'.

Pana juani cua ngua'ni Ni cha' tyu'ú mā chaca quiya' ñi'ya nu ndyu'ú ycuí' Cristo. Cua ngüi'ya Ni cha' clyu tí' jí'na jí'í lcaa quí'ya nu ntsu'u jí'na lo'o Ni. ¹⁴ Cua ngua'ni tye Ni cha' jí'í quityi bí' su nscua lcaa cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya jí'í ycuí' Ndyosi. Na cua ndyanu yabe' chu' na xqui'ya quityi bí'; pana tya lo'o ngujui'í ca'a ngu' jí'í Cristo lo crusi, tya lí' cua ngüityí' Ni quí'ya bí' jí'na tsiya' tí'. ¹⁵ La cui' tí' lo crusi bí' cua ntijiloo Cristo jí'í lcaa nu laca xu'na na, jua'a jí'í lcaa cui'í nu laca loo jí'na. Lo'o ngua'ni chí' Ni loo Cristo xqui'ya cha' cua ntijiloo yu jí'í lcaa xu'na na bí', lí' ndyalo'o Cristo jí'í xu'na bí' laja ñati nu lijya quí'í tí, cha' ña'a cui'ya lcaa ñati cha' cua ntijiloo Cristo jí'í lcaa xu'na bí'.

Tso'o tsa laca cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u ca slo ycuí' Ndyosi

¹⁶ Nga'aa ta mā chacuayá' cha' culo xa' ñati cña jí'í mā lacua, na laca nu cacu mā, na laca nu co'o mā cha' cua'ni tacati mā lo'o ycuí' Ndyosi. La cui' jua'a ná tso'o laca si ñacuí' ngu' jí'í mā ni tsá laca nu cua'ni mā ta'a; masi ta'a lo'o ndí'í cña' na nu ndacuí' snu' tsá tí, masi ta'a lo'o cuañi' co', masi chaca ta'a nu ndu'ni ngu' nu ndacuí' yija tí, ná ntsu'u cha' cua'a jyacá mā jí'í ngu' bí' tsiya' tí, nti' na'. ¹⁷ Sa'ni la xcuí' ntsu'u ta'a bí' nde chalyuu, cha' taca ca cuayá' tí' ngu' scaa cha' nu ngua' tí' ycuí' Ndyosi chcuí' lo'o ngu' nu ngua' tya lí'; pana juani ni, cua ñaa ycuí' Cristo chalyuu, bí' cha' nga'aa nti' na cha' cusu' bí'. Cua na'a na jí'í ycuí' Cristo, bí' laca nu chañi' ca. ¹⁸ Ná cube tí' mā jí'í cua ña'a ca ñati nu cua'ni tyucuaa tí' lo'o mā, ngu' nu tacati la ndu'ni ycuí' ngu', nti' ngu', cha' ndyu'ni tlyu ngu' jí'í sca xca nu ntsu'u jí'í ycuí' Ndyosi ca nde cua; sí'í jí'í ycuí' Ndyosi ndyu'ni tlyu ngu' bí'. Ñati nu ndu'ni jua'a ni, nti' ngu' cha' xa' la cha' jí'í ycuí' Ndyosi ca ngulu'uloo jí'í ngu'. Lye tsa ndu'ni tyucuaa tí' ngu' bí' lo'o tya'a ngu', masi ná ntsu'u cha' cua'ni ngu' bí' jua'a, cha' ña'a jí'í tí tya ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya jí'í ngu' bí'; ¹⁹ nga'aa ndaquiya' ngu' bí' jí'í Cristo nu laca loo la jí'na. Cristo laca loo jí'í lcaa taju ñati nu ndu'ni tlyu jí'í ycuí' Ndyosi tsa tlyu tí; bí' cha' tso'o tsa stu'ba cha' jí'na lo'o xa' la tya'a ñati na, bí' cha' tso'o la ndyanu tachaa cha' jí'na lo'o Ni, cha' quiña'a la cña ndyu'ni Cristo ne' cresiya jí'í ñati jí'í Ni, tsa ña'a nu nti' ycuí' Ndyosi cha' caca.

²⁰ Pana cu'mā ni, cua ngxu'tyanu mā jí'í xa' la jo'ó nu ngua xu'na mā cua tsubi' la, cua ngxu'tyanu mā jí'í lcaa cha' nu jlya tsa tí' ñati chalyuu jí'í. Tya lo'o ngujui'í Cristo lo crusi cha' cua'ni tye jí'í cha' bí', tya lí' cua ngxu'tyanu mā jí'í cha' bí'. Nga'aa nti' cha' tya cua'ni mā ñi'ya nu ndu'ni xa' la ñati chalyuu; nga'aa nti' cha' taquiya' mā jí'í lcaa xa' la cña nu nclyo ngu' jí'í mā, ²¹ nu lo'o ñacuí' ngu' ndi'ya: "Tacati tsa nu cua. Ná cala' mā jí'í, ná cacu mā jí'í", nacuí' ngu'. ²² Lcaa na bí' ni, na culiji tí laca na bí'; ya' nu cua nguliji bí', nga'aa ña'a na jí'í lí'. Nu lo'o nchcuí' ngu' jua'a, sca cña nu ndyu'ni ñati chalyuu tí laca bí'.

²³ Chañi laca cha' tso'o tsa ndyu'u cha' bí' ngua tí' na nquicha', ndatsaa tsa cha' bí' jí'na cha' cua'ni tlyu na jí'í jo'ó bí'; lo'o jua'a bí' laca nu ndu'ni tsa cha' caca tacati na, cha' xcube' na jí'í tyucuí' ña'a na. Jua'a ndu'ni cha' bí' tu'ni; pana sí'í jua'a nga'a cha' caca, nu cati cha' cua'ni na cha' cuxi nu tiji' tsa tí' na jí'í.

3

¹ Pana cu'mā ni, cua ngujui'í chaca chalyuu cucuí' jí'í mā xqui'ya cha' cua ngua stu'ba cha' jí'í mā lo'o Cristo; bí' cha' lacua, xcuí' na tyu'u tyiquee mā jí'í cua ña'a ca cha' tso'o nu ndyu'u jí'í Cristo lijya, cha' ntucua Cristo nde la'a tsu' cüj su tlyu su ntucua ycuí' Ndyosi. ² Cua'ni cha' tyanu tachaa cha' bí' tyiquee mā, nga'aa tyaala' tí' mā lo'o cua ña'a ca cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ³ Nu juani ni, nga'aa ntsu'u cha' jí'í mā lo'o cha' cuxi nu ndyaca nde chalyuu; cua ndyanu tso'o cha' jí'í mā lo'o ycuí' Ndyosi xqui'ya Cristo. ⁴ Nu chaca chalyuu

cucui nu ngujui ji'i mā xqui'ya Cristo, bi' laca cha' nu ndulo la cha' ji'i mā juani. Stu'ba ti tyafu na lo'o Cristo tsa bi', nu lo'o tyu'u tucua yu liyya yu chaca quiya'; li' taca caca stu'ba cha' ji'i mā lo'o nu Cristo bi' ca su caca tlyu la ycui' yu, ca su ntucua ycui' Ndyosi.

Cua ngxu'tyanu ngu' chalyuu cusu' ji'i ngu' cha' jua'a ngujui chaca chalyuu cucui' ji'i ngu'

⁵ Cua'ni tye mā lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' mā ji'i lacua: nga'aa cua'ni cuxi mā lo'o clyo'o xa' ñati, nga'aa cua'ni mā cha' suba' lo'o tya'a ñati mā, nga'aa tyacui' ti' mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā, cua'ni tye mā ji'i lcaa lo cha' cuxi nu ndiña tsa ti' tyiquee mā cha' cua'ni mā ji'i, nga'aa tyacui' ti' mā ji'i scaa cha' tso'o nu ntsu'u chalyuu. Sca na nu ndacui' ti' na ji'i ni, stu'ba ti cuxi laca cha' bi' ñi'ya nti' si cua'ni tlyu na ji'i sca lcu'i jo'o ti; ⁶ nchca ñasi' tsa ycui' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni cha' cuxi jua'a. ⁷ La cui' tya'a cha' cuxi bi' cua ngua'ni mā lcaa su ndya'a mā nu ngua cua tsubi' la, ⁸ pana juani nga'a cha' xtyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi bi'; masi nchca ñasi' tsa mā cua sa'ni la, masi lu'ba ti nxu'ba ñasi' mā ji'i ycui' ca mā tya li', masi liye' ti' mā ji'i tya'a ñati mā tya tsubi' la, pana nga'aa cua'ni mā jua'a juani. La cui' jua'a nga'aa chcu'i mā cuentyu ji'i tya'a ñati mā, nga'aa chcu'i suba' mā lo'o ngu', ⁹ nga'aa ta mā cha' cui'ni lo'o tya'a mā; na cua ngxu'tyanu mā ji'i chalyuu cusu' ji'i mā, jua'a cua ngxu'tyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ngua'ni mā tya tsubi' la, ¹⁰ cha' juani cua ngujui chaca chalyuu cucui' ji'i mā. Chaca lo ñati cua laca mā juani; cua ngxucatsa' ycui' Ndyosi lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i mā juani, cha' jua'a caca mā ñi'ya nu laca ycui' Ni, nu lo'o ndyaca tsa'a lyiji mā lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycui' Ni. ¹¹ Bi' cha' juani nga'aa ndulo tsa cha' ji'na lo'o tya'a na, masi la cui' ngu' judío laca na, masi si'i ngu' judío laca mā; nga'aa ndu'ni cha' masi cua ngulacu'a na, masi ná ngulacu'a na; nga'aa ndu'ni cha' si ngu' xa' tsu' laca na, masi ngu' tyaala laca na, masi ngu' nu ndi'i tso'o ti laca na, masi msu nu ngui'ya ti ñati laca mā cha' cua'ni mā cña ji'i ñati laja ti. Nga'aa ndulo tsa cha' bi' ji'na juani, cha' sca ti Cristo laca nu ndulo tsa cha' ji'i cuentya ji'na. Ndi'i Cristo lo'o lcaa ñati ji'i Ni, ñi'ya nu laca ngu', macala su ndi'i ngu'.

¹² Ñati ji'i ycui' Ndyosi laca cu'ma lacua; na cua ngusubi Ni ji'i mā, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i mā. Bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' mā ji'i xa' ñati; tso'o ti cua'ni mā lo'o ngu', ni ná cua'ni tyucuaa ti' mā lo'o ngu', masi tiya' ti chcu'i mā lo'o ngu', jua'a talo tsa tyiquee mā ji'i ngu'. ¹³ Talo tyiquee mā ji'i xa' la tya'a ñati mā lacua, ña'a cuayá' nu cui'ya mā cha' clyu ti' ji'i ngu' lo'o ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o mā. Tsa ña'a nu ndy'i'ya nu Xu'na na cha' clyu ti' ji'i mā, jua'a nga'a cha' cua'ni clyu ti' mā ji'i tya'a ñati mā. ¹⁴ La cui' jua'a tso'o tsa caca tyiquee mā ña'a mā ji'i xa' la tya'a ñati mā, cha' jua'a stu'ba tsa caca cha' ji'i mā lo'o ngu' li'. ¹⁵ Ti ti tyi'i tyiquee mā lacua, xqui'ya cha' ycui' Ndyosi laca loo ji'i mā; cua ngusubi Ni ji'i mā, jua'a ji'i xa' la tya'a ñati mā, cha' caca mā sca ti taju ñati cuentya ji'i ycui' Ni. Tso'o si lcaa hora tya mā xly'a'be ji'i ycui' Ni xqui'ya lcaa lo cha'.

¹⁶ Nga'a cha' tyanu tyucui cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'i mā. Tso'o tsa ndyu'u cha' bi', bi' cha' tso'o ti culu'u mā cha' bi' ji'i tya'a mā ña'a cuayá' nu cuna tso'o lcaa ngu'. La cui' jua'a cula tu'ba mā lcaa lo jii nu ntsu'u ji'i ycui' Ndyosi, masi jii salmo nu nscua lo quityi nu ngua sa'ni, masi cua ña'a ca jii nu ca'ya hique mā nu nchcu'i cha' ji'i ycui' Ndyosi; cula tu'ba mā jii cha' cuna ycui' Ndyosi, xqui'ya cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i ycui' Ni. ¹⁷ Lcaa ña'a cña nu nti' mā cha' cua'ni mā, lcaa ña'a cha' nu nti' mā chcu'i mā lo'o ñati, chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na cua'ni mā ji'i lacua. Lo'o jua'a la cui' hora bi' tya mā xly'a'be ji'i ycui' Ndyosi Sti na xqui'ya Jesús.

Cha' tso'o nu cua'ni na lo'o laca Cristo loo ji'na

¹⁸ Cu'ma ngu' cuna'a ni, taquiya' ma ji'i clyo'o ma. Ndulo tsa cha' ji'i ma cha' cua'ni ma jua'a, cha' cua' ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Cristo nu Xu'na na. ¹⁹ Cu'ma ngu' qui'yu ni, caca tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i clyo'o ma; ná cua'ni tyaaala ma ji'i clyo'o ma. ²⁰ Cu'ma ngu' cua'ni ni, nga'a cha' taquiya' ma cña nu culo ngu' cusu' ji'i ma, cha' tso'o tsa nti' nu Xu'na na lo'o ndu'ni ma jua'a. ²¹ Cu'ma ngu' cusu' nu ntsu'u sñi' ma ni, ná su'ba ñasi' ma ji'i sñi' ma, cha' ná tso'o si caca taja ti' ngu' bi' xqui'ya ma. ²² Cu'ma ngu' msu nu ndyu'ni cña ji'i ngu' laja ti, taquiya' ma lcaa cña nu culo ñati' nu laca loo ji'i ma nde chalyuu. Si'i na cua'ni ti ma jua'a cha' tyanu tso'o cha' ji'i ma lo'o ngu' lo'o ndu' ti ngu' slo ma, cha' ndyi'ya ngu' cuentya ji'i ma si ndu'ni ma cña; pana tyucui tyiquee ma cua'ni ma cña bi', xqui'ya cha' lcaa hora ndube ti' ma ji'i ycu'i nu Xu'na na. ²³ Cua ña'a ca cña nu cua'ni ma, lubii tsa cña cua'ni ma li'. Ndi'ya culacua ti' ma: ñi'ya laca si cña ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na laca nu ndyu'ni ma, nga'aa si'i cña ji'i ñati' chalyuu ti. ²⁴ Cua jlo ti' ma cha' ycu'i nu Xu'na na laca nu ngxuco'o cha' tso'o nu tyacua ji'i scaa ma lo'o cua tye ti cha'. Cristo laca nu Xu'na ma nu cha'ni ca; cuentya ji'i ycu'i Cristo bi', bi' cha' ndyu'ni ma cña. ²⁵ Pana xcube' ycu'i Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati' nu ndu'ni cha' cuxi; stu'ba ti ndu'ni cuayá' Ni ji'i lcau ti ña'a ñati, masi ñati tonu, masi ñati sube.

4

¹ Cu'ma ngu' xu'na msu, lcaa cha' nu ndyaca ji'i ma lo'o ngu' msu ji'i ma, cua'ni liñi ma cha' bi'; tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu' bi'. Tyi'u ti' ma cha' lo'o cu'ma, ntsu'u nu laca loo la ji'i ma, ntucua nu bi' ca su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi.

² Lcaa cu'ma, ná ca taja ti' ma, lcaa tsá chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ti ti' ma tyi'i ma lo'o chcu'i ma lo'o Ni, jua'a ta ma xly'a'be ji'i Ni lo'o chcu'i ma lo'o Ni. ³ La cui' tyempo bi' ña ma cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i ya cha' caja la juersa ji'i ya, cha' chcu'i ya cha' tso'o ji'i Cristo lo'o xa' la ñati, cha' cuna ngu' cha' bi' masi bilya caja ñi'ya nu cuna ngu' cha' bi' yala la; xqui'ya cha' cua nchcu'i tsa na' lo'o ngu' jua'a, bi' cha' ntsu'u na' ne' chcu'a juani. ⁴ Pana chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi lacua, cha' xtyucua Ni 'na cha' tya chcu'i liñi na' ji'i lcaa cha' bi', ñi'ya nu nga'a cha' chcu'i na' ji'i.

⁵ Tii ti ti' ma tyi'i ma slo xa' ñati nu bilya xñi cha' ji'i Jesucristo; ná cua'ni ma cha' tonto slo ngu' bi', cha' jua'a lcaa quiya' lo'o ta ngu' tyempo cha' chcu'i ma lo'o ngu', li' tso'o tsa ta ma cha' ji'i Jesús lo'o ngu'. ⁶ Laja lo'o nchcu'i ma lo'o ngu' ni, tso'o ti chcu'i ma ña'a cuayá' nu cua'a jyaca ngu' ji'i cha' nu nchcu'i ma; tso'o si caja ñi'ya nu xacu'i ma cha' ji'i lcaa ngu'.

Cha' nu nchcu'i Pablo su cua tye ti quityi re

⁷ Yu Tíquico tya'a na ni, ta yu cha' lo'o ma, lcaa cha' ñi'ya nu ndyaca jna' ca nde. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i yu bi', lo'o la cui' jua'a tya'a ndyu'ni ya cña ji'i nu Xu'na na laca yu; lcaa tsá ndyu'ni yu cña bi', ná nchca taja ti' yu ji'i. ⁸ Bi' cha' nda na' ji'i yu cha' caa yu ca su ndi'i ma, cha' ca chaa ti' ma chaca quiya' lo'o ña'a ma ji'i yu; nti' na' cha' cacha' yu ji'i ma ñi'ya nu ndyaca ji'i lcaa tya'a ya su ndi'i ya ca nde. ⁹ Stu'ba ti caa yu lo'o Onésimo tya'a quichi tyi ma; na tyaca'a tsa nu Onésimo bi' ji'i ya, xqui'ya cha' ná nchca taja ti' yu nchcu'i yu cha' ji'i nu Xu'na na. Tyucuaa ngu' bi', ta ngu' cha' lo'o ma ñi'ya nu ndyaca lcaa cha' ca su ndi'i ya ca nde.

¹⁰ Aristarco tya'a ntsu'u na' ne' chcu'a, lo'o yu nda yu xlyo ni'i ji'i ma; la cui' jua'a cha' nda Marcos tya'a Bernabé. (Tya tsubi' la cua nda na' sca cha'

nu ndyaa ca slo cu'ma cuentya ji'i nu Marcos bi', cha' tso'o ti chcui' ma lo'o yu nu lo'o tyalaa yu slo ma). ¹¹ Lo'o jua'a Jesús nu laca xtañi Justo, cua nti' yu chcuicha' yu ji'i ma. Tyuu tya'a ngu' judío cua ngusñi cha' ji'i Cristo nguicha'; pana nu sna tya'a ti ngu' bi' ni, Aristarco lo'o Marcos lo'o Justo, tsa bi' ti ngu' ntaja'a tya'a lo'o na' ca su ndya'a na' nchcui' na' lo'o xa' la ñati ñi'ya caca cha' lo'o caca ycu' Ndyosi loo ne' cresiya ji'i ñati. Lo'o jua'a cua nxyucua tsa ngu' bi' 'na. ¹² Lo'o yu Epafras tya'a quich'i tyi ma, nda yu xlyo ni'i ji'i ma; stu'ba ti ndya'a yu lo cña ji'i Jesucristo lo'o ya. Lcaa tsã ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'i ycu' Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndijña yu chacuayá' ji'i ycu' Ni cha' ná tya'achu' ma tsiya' ti cha' ji'i Ni. Ndi'ya nti' yu, cha' tyucui tyiquee ma tsiya' ti cua'ni ma na laca nu nti' Ni cha' cua'ni ma nde lo yuu chalyuu. ¹³ Jlo ti' na' cha' lye tsa ngua'ni yu cña cha' xtyucua yu ji'i cu'ma, jua'a ji'i ngu' quich'i Laodicea, jua'a ji'i ngu' quich'i Hierápolis tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo. ¹⁴ Lo'o Lucas tya'a tso'o na nu ndyu'ni jo'o ji'i ngu', lo'o jua'a Demas, nda ngu' xlyo ni'i ji'i ma.

¹⁵ Lo'o jua'a ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Cristo nde quich'i Laodicea, lo'o jua'a ji'i ma' Ninfas lo'o lcaa ngu' tya'a na nu ndyu'u ti'i ca slo ma' cusu' bi'. ¹⁶ Chcui' ma lo quityi re clyo, lo'o li' tya ta ma quityi re tsaa ca slo ngu' Laodicea tya'a ndu'ni tlyu na ji'i ycu' Ndyosi. La cui' jua'a ndulo tsa cha' ji'i ma cha' chcui' ma lo chaca quityi nu nda na' cha' ndyalaa slo ngu' Laodicea bi'. ¹⁷ Ndi'ya chcui' ma lo'o yu Arquipo tya'a na: “Cua ngua'a lo ycu' nu Xu'na na jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi' cuentya ji'i ycu' Ni”, ñacui ma ji'i yu, “bi' cha' juani cua'ni cña ti' nu'u cha' caca tso'o cña bi'”.

¹⁸ Su cua ndye quityi re, nde laca sca cha' nu cua nscua na' lo'o ya' ycu' ti na': Pablo laca na', nda na' xlyo ni'i ji'i ma; tyi'u ti' ma jna' cha' ntsu'u na' ne' chcuá juani. Lo'o jua'a tya cua'ni la ycu' Ndyosi cha' xly'a'be lo'o ma tyucui tyempo nu liya nde loo la. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nde quichi Tesalónica

¹ Pablo laca na'. Lo'o Silvano lo'o Timoteo ndi'i ngu' ca nde lo'o na'. Nscua ya quityi re cha' tsa'a slo cu'ma, ña'a taju ti ma' ngu' quichi Tesalónica nu ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Jesucristo nu Xu'na na. Nti' tsa ya cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma.

Tso'o tsa ngusñi ngu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi

² Lcaa quiya' lo'o nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cu'ma, ndya ya xlya'be ji'i ycu'i Ni li'. ³ Ntsu'u ti' ya cha' ntsu'u tsa cha' tso'o nu ndyu'ni ma, cha' ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma' ji'i tya'a ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo. Ndalo tsa tyiquee ma xqui'ya cha' jlo ti' ma' cha' ntucua Jesucristo nu Xu'na na ca slo ycu'i Ndyosi Sti na; bi' cha' xcui' cha' tso'o ndyu'ni ma, masi tlyu tsa cña. ⁴ Lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i ma. Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ya cha' cua ngusubi Ni ji'i ma, ⁵ xqui'ya cha' ngusñi ma cha' tso'o nu cua nchcui' ya lo'o ma, la cui' cha' tlyu nu nda Xtyi'i ycu'i Ni cha' chcui' ya lo'o ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngua'ni cña laja lo'o nchcui' ya lo'o ma, bi' cha' ngusñi ma cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' ma' ñi'ya ngua cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya ca slo cu'ma.

⁶ Bi' cha' juani ndyu'ni ma cña nu ndyu'ni ya, la cui' tya'a cña nu ndyu'ni ycu'i nu Xu'na na. Cua ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ni, masi ti'i tsa ti' ngu' ña'a ngu' ji'i ma; pana tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma xqui'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi. ⁷ Lo'o li' na'a xa' la ñati ji'i Jesucristo ñi'ya ndyu'ni ma; bi' cha' juani ndyu'ni ngu' ñi'ya nu ndyu'ni cu'ma, masi ca ta'a ngu' Macedonia nu ngusñi cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, masi ca ta'a ngu' Acaya nu ngusñi cha' bi'. ⁸ Cua ngañi cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na nde lcaa quichi xqui'ya cu'ma. Si'i ngu' Macedonia ti, ni si'i ngu' Acaya ti, masi ca ta'a ñati ji'i Jesucristo, cua ndyuna ngu' cha' bi' tyucui ña'a chalyuu; nga'aa ntsu'u cha' ta ya cha' lo'o ngu' bi' cuentya ji'i ma, cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' cua jlo ti' ngu' cha' bi'. ⁹ La cui' ngu' bi' nda ngu' cha' lo'o ya ñi'ya ngua lo'o ndyalaa ya slo ma' tya clyo, cha' li' nguxtyanu ma' ji'i lcaa ti lo'jo' nu ntsu'u ji'i ma' tya sa'ni la, cha' cua'ni ma' cña ji'i ycu'i Ndyosi nu lu'lu' ca, nu sca ti Ndyosi nu chañi ca. ¹⁰ Lo'o jua'a nchcui' ngu' cha' juani ndu' ti' ma' ni jacua' tyaa Jesús nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, nu cua tyu'u ca su ntucua ycu'i Ndyosi cha' caa nde chalyuu chaca quiya'. La cui' Jesús nu ngu'juui, lo'o li' ngua'ni ycu'i Ndyosi Sti yu cha' ndyu'u yu chaca quiya', bi' laca nu ngua'ni lya'a ji'na cha' nga'aa xcube' ycu'i Ndyosi ji'na, nga'aa caca ñasi' Ni ji'na lo'o tyalaa tsá bi'.

2

Cña nu ngua'ni Pablo lo'o nguti'iyu quichi Tesalónica

¹ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' ma' cha' ná nguna' cña nu ngua'ni ya lo'o nguti'i ya slo cu'ma. ² Cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' tlyu tyiquee ya, cha' ngulu'u ya cha' tso'o nu ntsu'u tyi' ycu'i Ndyosi ji'i ma' lo'o ngulaa ya slo cu'ma, masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya jia' tsubi' la ca quichi Filipos. Jlo ti' ma' cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o ya li', lo'o jua'a ntsu'u ngu' quichi tyi ma' nu cuxi nti' ña'a ngu' ji'i ya. ³ Si'i cha' cuiñi ngulu'u ya ji'i ma' nu ngua li', si'i na cuxi tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, ni si'i na ñilo'o ya ji'i ma. ⁴ Cua nda

ycui' Ni cha' bi' lo'o ya cha' culu'u ya ji'i ñati, bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ngu' nde lcaa quichí. Si'i ñati chalyuu laca nu Xu'na na, ycui' Ndyosi laca nu Xu'na na; bi' cha' cuentya ji'i ycui' Ni nclu'u ya cha' tso'o bi' ji'i Ni ji'i lcaa ma, cha' jlo ti' Ni lcaa cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ya. ⁵ Si'i na tso'o tsa ndyu'ni ya lo'o ma cha' cua'ni ya ngana ji'i ma, ni si'i na tso'o tsa nchcui' ya lo'o ma cha' caja cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ma ji'i ya. Jlo ti' ycui' Ndyosi cha' xcui' cha' liñi nchcui' ya; lo'o jua'a cu'ma, cua ndyuna ma cha' bi'. ⁶ Ná nti' ya cha' cua'ni chí ma loo ya, masi chacuayá' ji'i ycui' Jesucristo ndyalaa ya slo cu'ma; si'i na nchcui' tyucuaa ti' ya lo'o ma, cha' loo laca ya ji'i ma, ni si'i na tyixi ya cha' loo laca ya ji'i xa' ñati. ⁷ Pana ñi'ya nu ña'asíi sca nu cuna'a ji'i sñi', jua'a nguna'asíi ya ji'i ma, nu lo'o nguti'j ya ca slo ma nu ngua li'. ⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i ma, cha' cua nda ya cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ma; lye tsa nclyacua ti' ya cuentya ji'i ma, hasta tso'o ntsu'u tyiquee ya masi cujuui ngu' ji'i ya xqui'ya cu'ma. ⁹ Cu'ma ngu' tya'a na, tyi'u ti' ma cha' lye tsa ngua'ni ya cña cha' caja ñi'ya tyiji yu'u ya chalyuu; tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya ti ya, cha' ná culíi ma cñi ji'i ma lo ya laja lo'o ngulu'u ya cha' tso'o bi' ji'i ma.

¹⁰ Cua na'a ma, lo'o jua'a cua na'a ycui' Ndyosi, cha' tso'o ti nguti'j ya slo cu'ma nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o Ni. Ñati lubii laca ya, ná ntsu'u cha' jña ngu' qui'ya ji'i ya li'. ¹¹ Ñi'ya ndu'ni sca ñati lo'o sñi', jua'a ngulu'u ya ji'i ma li': nu lo'o ngua'ni ma cha' tso'o, li' ngxutyucua ya ji'i ma; nu lo'o ngua'ni ma cha' cuxi, li' nda ya sca cui' lo'o ma. ¹² Nguxtyucua ya ji'i ma cha' tyucui tyiquee ma cua'ni ma ña'a cha' tso'o nu nti' ycui' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu, cha' jua'a xñi ma cha' ji'i ycui' Ndyosi cha' tsa ma ca su tlyu su xee tsa su laca Ni loo.

¹³ Lo'o jua'a lcaa hora ndya ya xlya'be ji'i ycui' Ndyosi cuentya ji'i ma, xqui'ya cha' nu lo'o ndyuna ma cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi, la cui' cha' nu cua nda ya lo'o ma, li' jlya ti' ma cha' bi'. Ngua cuayá' ti' ma cha' laca cha' bi' nu cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi, si'i cha' ngua'ya hique sca ñati ti; ngusñi ma cha' bi' li', bi' cha' ndyu'ni ycui' Ndyosi cña ne' cresiya ji'i ma. ¹⁴ Ñi'ya nu ngua tya tsubi' la, cha' ngua'ni lya' ti' ngu' judío ji'i ña'a taju ñati tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo ca loyuu su cuentya Judea, jua'a ngua'ni lya' ti' ngu' tya'a quichí tyi ma ji'i cu'ma li'. Cu'ma ngu' tya'a na, la cui' tya'a cha' ti' ngua ji'i ma ñi'ya nu ngua ji'i ngu' judío tya'a na bi'. ¹⁵ Ñi'ya lo'o ndyujui ngu' judío cuxi nu nguti'j nu ngua sa'ni la ji'i jyo'o nu ngua tu'ba ji'i ycui' Ndyosi, la cui' jua'a cua ndyujui nu ngu' judío cuxi bi' ji'i ycui' Jesús nu Xu'na na cua tsubi'. Ca tiya' la li' lo'o ji'i cuare ngulo'o nu ngu' judío bi'. Ná ndiya ti' ycui' Ndyosi cha' ndyu'ni ngu' bi' jua'a, cha' nxuu tya'a ngu' bi' lo'o lcaa ñati. ¹⁶ Ná nda ngu' judío cuxi bi' chacuayá' ji'i ya cha' chcui' ya cha' ji'i Jesucristo lo'o ngu' xa' tsu', cha' cua'ni lya'a Ni ji'i ngu' xa' tsu' bi' li'; bi' cha' jua'a nchca tlyu la qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' judío cuxi bi', ña'a cuayá' nchca ñasi' tsa ycui' Ndyosi ji'i ngu' bi'. Ntsu'u cha' xcube' tsa Ni ji'i ngu' bi' nde loo la.

Nti' tsa Pablo tsa na'a ji'i ngu' chaca quiya'

¹⁷ Masi xa' quichí ndi'j ya juani, nti' ya xtyuu ya slo cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; ndyi'u tsa ti' ya ji'i ma, masi ná nchca ña'a ya ji'i ma, bi' cha' nti' ya tyaa ya tyaa na'a ya ji'i ma chaca quiya'. ¹⁸ Tyuu quiya' ngua ti' ya caa ya nquicha'. Lo'o na' ni, la cui' Pablo laca na', nti' tsa na' caa na'; pana lcaa quiya' ngua'a Satanás cha' ji'i ya cha' ná caa ya. ¹⁹ Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, cha' lo'o cu'ma nscua cha' tyatu ma lo'o ya slo Jesucristo nu Xu'na na lo'o tyaa Jesús nde chalyuu chaca quiya'. Li' tso'o tsa caca tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ya, xqui'ya cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' ji'i Ni nu cua nchcui' ya

lo'o mā. ²⁰ Nchcui' tsa ya lo'o xa' ñati cha' tso'o tsa ndu'ni mā, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'mā.

3

¹⁻² Lo'o li' nga'aa ndalo ya, xñi'i tsa ti' ya cha' tyijyu' tsa ndi'i mā; bi' cha' nda na' ji'i Timoteo ndyaa yu slo mā. Tso'o la tyanu na' quichi Atenas ngua ti' na', masi ná lo'o tya'a ndya'a na'. Tya'a na laca nu Timoteo bi' ni, la cui' cña ji'i ycu'i Ndyosi ndyu'ni ya; tya'a ndyu'ni ya cña laca yu lo'o nda ya cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati. Li' ndyaa nu Timoteo bi' nde slo mā cha' xñi la ti' tyiquee mā, cha' caca tlyu la tyiquee mā lo'o ngusñi mā cha' tso'o bi'. ³ Ná nti' ya cha' ca taja ti' ni tsaca ngu' tya'a mā, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'i mā; jlo ti' mā cha' jua'a ndyu'ni ngu' lo'o ñati ji'i Jesucristo lcau ti lo quichi. ⁴ Lo'o tya nguti'i ya slo mā, li' tyuu quiya' nda ya cha' lo'o mā ndi'ya: “Cua'ni lya' ti' ngu' ji'na”, nacui ya. Lo'o chañi lya' tsa ti' ngu' ji'i mā juani. ⁵ Lo'o ngua cuayá' ti' na' cha' bi', nga'aa ndalo na' li'; xñi'i tsa ti' na' cha' ná jlo ta' ñi'ya ndyaca cha' ji'i mā. Bi' cha' nda na' ji'i yu tya'a na' ñaa yu slo mā, cha' ca cuayá' ta' si ña'a ti' nxñi tso'o mā cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi, si tyijiloo mā ji'i nu xña'a nu nti' cha' cua'ni mā cha' cuxi. Cua nguna' cña ji'i ya lo'o mā si ná caca tyijiloo mā ji'i nu xña'a bi'.

⁶ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'mā. Cua ndyalaa Timoteo ca nde chaca quiya'; cua ndacha' yu ji'i ya ñi'ya ndyu'ni mā, cha' tya ngusñi mā cha' tso'o ji'i ycu'i Ni, cha' ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a mā xqui'ya ycu'i nu Xu'na na. Nacui yu cha' ndube tsa ti' mā ji'i ya, ndu tsa ti' mā ni jacua' tyacua tya'a na chaca quiya'. Stu'ba ti ntsu'u tyiquee na, ¿ni jacua' tyacua tya'a na lacua? ⁷ Lo'o cua ndyuna ya cha' jua'a ndyaca cha' bi' ji'i mā, ngua chaa la ti' ya li', masi lya' tsa ti' ngu' ji'i ya ca nde, masi ndyiji tsa cha' ti' ji'i ya. Ngusñi tso'o mā cha' bi', ⁸ bi' cha' chaa la ti' ya; nguula la ti' ya xqui'ya cu'mā, cha' tlyu tyiquee mā cuentya ji'i ycu'i nu Xu'na na. ⁹ Ná nchca tye cha' tya ya xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi Sti na xqui'ya cu'mā, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'mā. ¹⁰ Nchcui' ya lo'o ycu'i Ndyosi nde tsa lo'o nde talya. Tya'na tsa nchcui' ya lo'o Ni cha' ta Ni chacuayá' ji'i ya cha' tyacua tya'a na chaca quiya', cha' bilya tye culu'u ya ji'i mā lcaa cha' tso'o nu nga'a cha' caca cuayá' ti' mā, cha' jua'a xñi tso'o mā cha' ji'i Jesús.

¹¹ Ntajatya ya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na lo'o ji'i Jesús nu Xu'na na ni jacua' ta Ni chacuayá' tsa ya ca slo cu'mā. ¹² Lo'o jua'a ndijña ya ji'i nu Xu'na na cha' cua'ni Ni cha' tso'o la tyu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a mā, lo'o jua'a ji'i lcaa ñati, cha' ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya ji'i cu'mā xqui'ya ycu'i Ndyosi; ¹³ ndijña ya cha' cua'ni Ni cha' caca lubii cresiya ji'i mā, cha' tyanu tso'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i mā. Li' nga'aa ntsu'u cha' sta ycu'i Ndyosi Sti na qui'ya ji'i mā tsa bi', nu lo'o caa Jesús nu Xu'na na nde chalyuu chaca quiya'. Caa ycu'i nu Xu'na na lo'o lcaa ñati ji'i Ni tsa bi'.

4

Cha' tso'o nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Cu'mā ngu' tya'a na, juani ndijña ya ji'i mā chacuayá' ji'i Jesús nu Xu'na na, cha' ña'a ti' cua'ni mā lcaa ña'a cha' tso'o nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni mā laja lo'o tyi'i mā chalyuu. Li' tso'o la caca cua'ni mā cña ji'i ycu'i Ndyosi. Chañi cha' tso'o tsa ndyu'ni mā, pana cua nti' ya cha' ña'a ti' tya cua'ni la mā la cui' cña nu cua ngulu'u ya ji'i mā tya tsubi' la cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

² Tyi'u ti' mā ji'i cña nu ngulo ya ji'i mā cuentya ji'i Jesús nu Xu'na na, ³ cha' ndi'ya nti' ycu'i Ndyosi: caca lubii cresiya ji'i mā, ná cua'ni suba' mā lo'o ñati;

4 lcaa cu'ma, tso'o caja clyo'o ma, pana nga'aa ña'a ma jil'i xa' nu cuna'a li'. Lo'o jua'a tso'o ti tyi'i ma lo'o clyo'o ma; tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i clyo'o ma, 5 cha' ná nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni suba' ma lo'o clyo'o ma, ñi'ya nu ndu'ni ngu' nu ná ndaquiya' jil'i ycu'i Ni tsiya' ti. 6 Nga'aa xlyaa ma jil'i nu cuna'a jil'i ngu' tya'a ma, masi jil'i clyo'o ngu', masi jil'i sñi' ngu'. Cua nchcui' tsa ya lo'o ma cha' lcaa cha' ña'a ycu'i nu Xu'na na; jlo ti' ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' xcube' Ni jil'i lcaa ñati' nu ná taquiya' jil'i cha' bi', 7 cha' cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'na cha' caca na ñati' nu lubii cresiya jil'i, si'i cha' caca na ñati' nu ndyu'ni suba'. 8 Si'i sca cha' nu nchcui' ñati' chalyuu ti laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma juani, cha' liñi nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o na laca cha' bi'; bi' cha' si ná taquiya' ma jil'i cha' bi', na cua nguxtyanu ma jil'i ycu'i Ndyosi nu nda Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu Ni ne' cresiya ji'na.

9 Ná nga'a cha' scua la na' lo' quityi re cha' tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i ñati' tya'a ngusñi ma cha' jil'i ycu'i Ni; cua laca ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ngulu'u ycu'i Ndyosi jil'i ma ñi'ya nu cua'ni ma lo'o tya'a ma. 10 Ni si'i sca ti jil'i ngu' tya'a quich'i tyi ti ma ntsu'u tyiquee ma, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma jil'i lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o ycu'i Ndyosi nde lcaa lo quich'i loyuu su cuentya Macedonia. Tya'a na laca ngu' bi', bi' cha' nchcui' ya lo'o ma cha' tya cua'ni la ma cha' tso'o bi'. 11 Tso'o ti cua'ni ma lo'o tya'a ma cha' ti ti tyi'i tyiquee ma li'. Ná tso'o si culo ma cña jil'i taju ñati' tya'a ma, lo'o li' taja ycu'i ma; cua'ni ma cña cha' caja xi na cacu ma ñi'ya nu cua nchcui' ya lo'o ma, 12 cha' caca chcu'i ngu' jil'i ma cha' tso'o tsa ndyu'ni ma cña. Ná ntsu'u na laca nu lyiji jil'i ma li'.

Tya caa Jesús nu Xu'na na chaca quiya'

13 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, juani ta ya xi cha' lo'o ma cuentya jil'i ngu' tya'a na nu cua ngujuu, cha' ca cuayá' ti' ma cha' ñi'ya laca si na laja' ti ngu', jua'a laca jyo'o bi'. Ná ca xñi' ti' ma cuentya jil'i jyo'o tya'a ma lacua, cha' ná stu'ba laca na lo'o ñati' nu bilya xñi cha' jil'i Jesucristo. 14 Jlo ti' na cha' ngujuu Jesús, lo'o li' ndyu'u yu chaca quiya'; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' lo'o caa ycu'i Jesús nde chalyuu chaca quiya', li' cua'ni ycu'i Ndyosi cha' chaca quiya' tyu'ú lcaa jyo'o nu ngusñi cha' jil'i Jesucristo tya clyo la, cha' stu'ba ti caa ngu' lo'o Jesús li'.

15 Cua nchcui' ycu'i nu Xu'na na ñi'ya caca jil'i lcaa na tsá bi', nu lo'o caa ycu'i nu Xu'na na chaca quiya': Lcaa na nu tya lu'ú na ni, ná tyijiloo na jil'i ngu' tya'a na nu cua ngujuu. 16 Ndi'ya caca cha' lo'o tyalaa tsá bi': Nde cua caa ycu'i nu Xu'na na, ca'ya Ni lo yuu; li' stu'ba ti cañi Xtyi'i ycu'i Ni lo'o xtyi'i xca jil'i Ni nu laca loo, jua'a cañi cui'chcuá jil'i ycu'i Ndyosi li'. Clyo tyacu'i lcaa jyo'o ñati' jil'i Jesucristo tyaa ngu' nde cua; 17 li' tyacu'i lcaa ngu' tya'a na ña'a lu'ú ti na, cha' tyalo'o ycu'i Ni ji'na. Ca laja coo nde cua tyacua tya'a na lo'o jyo'o tya'a na li', cha' lcaa na, stu'ba ti tyacua tya'a na lo'o ycu'i nu Xu'na na ca bi'. Tsa cu' ti tyi'i na lo'o ycu'i Ndyosi li'. 18 Bi' cha' lacua, ta ma cha' bi' lo'o ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti caca tyiquee lcaa ma.

5

1 Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ná ntsu'u cha' scua ya sca quityi cha' cacha' ya jil'i ma ni jacua' tyalaa tsá lo'o caa Jesús chaca quiya', ni jacua' tyalaa tyempo bi'; 2 cua laca ngua cuayá' ti' ma cha' ni sca ñati' chalyuu, ná jlo ti' ngu' ni tsá caa ycu'i nu Xu'na na. Ñi'ya ndyalaa sca nu cuaana to' ni' jil'i ngu' talya, jua'a cuaana ti caa Jesús. 3 "Ti' ti ndi'i chalyuu, tso'o ti ndi'i na", ñacu'i ngu'; pana la cui' hora bi' tye cha' jil'i lcaa ñati' chalyuu, nga'aa caja mala xna

ngu' li'. Ñi'ya laca sca nu cuna'a tana, cha' ná jlo ti' ni hora caca nu cala sñi', ni hora caa nu ti' jil'i; jua'a caca lo'o cua tyalaa ti hora bi' li', cha' ná jlo ti' na ni tsá caca. ⁴ Pana nu cu'ma ni, ná ntsu'u cha' xcutsij tsá bi' jil'i ma, masi jlo ti' ma cha' cuaana ca ti tyalaa tsá bi'; si'i na ndya'a ma su talya ña'a xqui'ya cha' cuxi, ñi'ya ndya'a xa' la ñati. ⁵ Cua ntsu'u xee nu nda ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i ma; bi' cha' ñati nu ndya'a su xee laca ma, ñati nu lubii cresiya jil'i laca ma. Ná laca na ñati nu ndya'a su talya ña'a, cha' si'i ñati nu nguna' chalyuu jil'i xqui'ya cha' cuxi laca na. ⁶ Bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; si'i ñi'ya nti' si' xcu'i na laja' ti na tyi'i na chalyuu, masi jua'a ndu'ni xa' la ñati nu ná ndaquiya' jil'i Jesucristo tsiya' ti. Lo'o jua'a ña'asij na jil'i ycu'i ca na cha' ná caca cu'bi na. ⁷ Xcu'i na ndyija' ti ñati ñi'ya si talya laca, xqui'ya cha' ná ndube ti' ngu'; xcu'i na cu'bi ti' ngu' bi', cha' ná ndube ti' ngu' tsiya' ti. ⁸ Pana nu na ni, ntsu'u xee jil'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya' jil'i na, bi' cha' tii ti ti' na tyi'i na chalyuu; cua ngusñi na cha' jil'i ycu'i Ni, na cua ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a ñati na xqui'ya Ni, lo'o jua'a nga'a cha' cua'a na jil'i ycu'i ca na cha' ná cua'ni na cha' cuxi nu nti' cua'ni ñu'u jil'i cresiya jil'i na. Na ndu ti' na jil'i ycu'i Ndyosi, ni jacua' tye cuityi Ni jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i na, bi' cha' nga'a cha' ña'asij na jil'i ycu'i ca na. ⁹ Ná ngusubi ycu'i Ni jil'i na cha' xcube' Ni jil'i na; cua ngusubi Ni jil'i na cha' cua'ni lyaá Ni jil'i na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na, ¹⁰ la cui' nu ngujuu cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u jil'i na. Bi' cha' taca tyi'i na slo ycu'i Ndyosi li', masi ña'a ti tya lu'u na chalyuu lo'o caa Jesús, masi cua ngujuu na li'; stu'ba ti tyi'i na ca slo Ni li'. ¹¹ Laja lo'o ndu ti' na jil'i Jesús, tya culu'u ma cha' bi' jil'i nu xa' la ngu' tya'a ma, cha' caca tlyu la tyiquee ma li'. Jlo ti' na' cha' jua'a ndu'ni ma tu'ni.

Xa' la cui' nu nda Pablo lo'o ngu'

¹² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ndijña ya jil'i ma cha' cui'ya ma cuentya jil'i lcaa ña'a cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' nu laca cña jil'i ma. Cua nda ycu'i nu Xu'na na cña jil'i ngu' bi' cha' caca ngu' loo, cha' culu'u ngu' bi' jil'i ma cua ña'a ca cha' tso'o nu caca cua'ni ma cuentya jil'i ycu'i Ndyosi. ¹³ Tso'o ti cua'ni ma lo'o ngu' bi' lacua, cha' tso'o tsa cña ndyu'ni ngu' bi' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi; tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i ngu' bi'. La cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i lcaa tya'a ma, cha' nga'aa tyu'u cha' cusuu jil'i ma lo'o tya'a ma li'.

¹⁴ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ndi'ya chcu'i ya lo'o ma: Culo ma cña jil'i ngu' tya'a ma nu ná nti' cua'ni cña, nu xcu'i na taja ti nti' ngu'; cua'ni ma cha' caca tlyu la tyiquee ngu' tya'a ma nu xñi' ti ti', cha' xñi tso'o la ngu' cha' jil'i Jesús; xtyucua ma jil'i ngu' tya'a ma nu ná ndyiji juersa jil'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o nu cuxi, jua'a talo tyiquee ma jil'i cua ña'a ca ngu' tya'a ma.

¹⁵ Si cua'ni xña'a ñati lo'o ma, ná chcu'i ma cha' ti' jil'i ngu' bi' li'; xtyucua ma jil'i ngu' tya'a ma cha' talo ma jil'i ngu' xña'a, cha' xcu'i tso'o ti cua'ni ma lo'o lcaa ñati, masi lo'o tya'a ma, masi lo'o xa' ñati.

¹⁶ Tso'o ti caca tyiquee ma lcaa tsá. ¹⁷ Tyucui tyempo chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi. ¹⁸ Lo'o jua'a tya ma xlya'be jil'i ycu'i Ndyosi cuentya jil'i cua ña'a ca cha' nu ndyaca jil'i ma. Nti' Ni cha' cua'ni ma jua'a si chañi cha' ngusñi ma cha' jil'i Jesucristo.

¹⁹ Ñi'ya nti' sca xee, jua'a laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi; ná xubi' ma jil'i xee bi'. ²⁰ Ná xtyi lo'o ma jil'i tya'a ma lo'o chcu'i ngu' sca cha' jil'i ycu'i Ndyosi lo'o ma; ²¹ pana cua'ni cuaya' ma jil'i cua ña'a ca cha' nu nchcu'i ngu' bi', si tso'o ndyu'u cha', si ná tso'o. Li' xñi ma cha' tso'o bi', ²² pana culochu' ma jil'i lcaa cha' cuxi li'.

²³ Ndu'ni ycuu' Ndyosi cha' ti ti tyi'i tyiquee na. Bi' cha' juani cua'ni Ni cha' caca ma ñati liñi tsiya' ti; caca tso'o tyiquee ma, caca lubii cresiya ji'i ma, caca ma ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti. Si lubii cresiya ji'i ma lo'o caa ycuu' Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', li' nga'aa ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'i ma; ²⁴ cua ngusubi ycuu' Ndyosi ji'i ma cha' caca ma ñati ji'i Ni tsiya' ti. Si'i sca cha' cuiñi nu nda Ni lo'o nchcui' Ni lo'o ma jua'a, chañi cha' cua'ni Ni cha' caca ma ñati nu lubii cresiya ji'i cuentya ji'i ycuu' Ndyosi.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

²⁵ Cu'ma ngu' tya'a na, ña'a ti tya chcui' ma lo'o ycuu' Ndyosi cuentya ji'i ya.

²⁶ Xlyo ni'i ji'i lcaa cu'ma ngu' tya'a na.

²⁷ Nde cña nu culo na' ji'i ma cha' cua'ni ma cuentya ji'i ycuu' nu Xu'na na, cha' chcui' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi re ña'a cuayá' cuna lcaa ngu' tya'a na.

²⁸ Ndi'ya nti' ya cha' ña'a ti cua'ni ycuu' Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi ndyaa ca slo ñati jii Jesucristo nde quichi Tesalónica

¹ Pablo, Silvano, Timoteo naa ya. Nscua ya quityi re cha' tsa ca slo ña'a taju cu'ma ngu' quichi Tesalónica nu ngusñi cha' jii' ycu' Ndyosi Sti na, cu'ma nu cua ngusñi cha' jii' Jesucristo nu Xu'na na. ² Ndi'ya nti' ya, cha' ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na laja lo'o ndi' ma chalyuu.

Xcube' ycu' Ndyosi jii' ñati nu ná nti' taquiya' jii' cha' nu nchcui' Ni

³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, ntsu'u cha' tya ya xlya'be jii' ycu' Ndyosi lcaa quiya' lo'o chcu' ya lo'o Ni cuentya jii' cu'ma; ndu'ni tsa cha' cua'ni ya jua'a, xqui'ya cha' lcaa tsa tachaa la ndyanu cha' jii' Jesús ne' cresiya jii' ma, lcaa tsa ntsu'u la tyiquee ma ña'a ma jii' tya'a ñati ma. ⁴ Tso'o tsa li'. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ya xqui'ya cu'ma, bi' cha' nda ya cha' jii' ma lo'o lcaa taju ngu' tya'a ntsu'u cha' jii' na lo'o ycu' Ndyosi. Nacu' ya jii' ngu' cha' tso'o tsa ndyu'ni ma, cha' tlyu tsa tyiquee ma xqui'ya ycu' Ndyosi, masi ndyiji tsa cha' ti' jii' ma, masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jii' ma. Tso'o tsa cha' ndalo tyiquee ma jii' ngu', masi cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi' lo'o ma jua'a. ⁵ Liñi tsa ndu'ni cuayá' ycu' Ndyosi jii' ñati; bi' cha' caja su tyi' ma ca su laca ycu' Ndyosi loo ca nde loo la, masi xña'a tsa ngu' lo'o ma juani xqui'ya cha' jii' ycu' Ndyosi nu cua ngusñi ma.

⁶ Liñi tsa ndu'ni ycu' Ndyosi, lo'o jua'a chañi cha' ca tiya' la xcube' Ni jii' lcaa ñati nu nchcui' jii' cu'ma juani. ⁷ Nga'aa cua'ni lya' ti' ngu' jii' na tsiya' ti lo'o tyu'u tucua ycu' Jesús nu Xu'na na nde cua. Laja xee tlyu tyaa Jesús li'; stu'ba ti caa Ni lo'o quiña'a tsa ngu' xca jii' Ni, cha' tlyu tsa cña nchca jii' xca bi' nu ndu'ni ngu' cuentya jii' ycu' Ndyosi. ⁸ Li' xcube' ycu' Ndyosi jii' cua ña'a ca ñati nu ná ntaja'a taquiya' jii' Ni, lo'o jua'a xcube' Ni jii' ñati nu ná ntaja'a xñi cha' tso'o jii' ycu' Jesús nu Xu'na na. ⁹ Chañi cha' xcube' Ni jii' ngu' bi'; nga'aa ña'a ngu' bi' jii' ycu' nu Xu'na na tsiya' ti, nga'a cha' tsa ngu' ca su ná nga'a cha' tye cha' chcube' ngu'. Nga'aa ña'a ngu' bi' xee ndubi jii' ycu' Ni li', nga'aa ña'a ngu' jii' ycu' Ndyosi nu nchca jii' ndu'ni lcaa cña tsiya' ti. ¹⁰ Jua'a xcube' Ni jii' ngu' bi' tsa lo'o tyaa Jesús chaca quiya'. Pana si ntsu'u cha' jii' na lo'o Ni, li' cua'ni tlyu na jii' Ni tsa bi'; la cui' jua'a cua'ni chi na loo ycu' Ndyosi lo'o tya'a na lo'o tyalaa tsa bi', si cua ngusñi na cha' jii' Ni. Lo'o cu'ma, stu'ba ti tyu'u ti' ma lo'o ya slo Jesús tsa bi', cha' ngusñi ma cha' jii' Jesús lo'o ngulu'u ya cha' bi' jii' ma nu ngua tya clyo la.

¹¹ Bi' cha' lcaa tsa nchcui' ya lo'o ycu' Ndyosi Sti na cha' cua'ni Ni cña ne' cresiya jii' ma, cha' tso'o ti cua'ni ma cña nu nda Ni jii' ma tya lo'o ngusubi Ni jii' ma. Nchcui' ya lo'o Ni cha' xtyucua Ni jii' ma, cha' jua'a cua'ni lyiji ma lcaa cha' tso'o nu ncliyacua ti' ma cha' cua'ni ma cuentya jii' ycu' Ni, lcaa lo cha' tso'o nu ndyu'ni ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' jii' ycu' Ndyosi. ¹² Jua'a ndu'ni tlyu ma jii' Jesucristo nu Xu'na na, nu lo'o ndu'ni ma cña jii' Ni; jua'a ca cuayá' ti' ngu' li' cha' ndyanu Xtyi' ycu' Ni ne' cresiya jii' ma. Lo'o li' caca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o ma, cha' stu'ba ti ndu'ni ycu' Ndyosi Sti na cña lo'o Jesucristo nu Xu'na na.

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, jlo ti' na cha' tya caa Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya', cha' tsalo'o Ni ji'na cha' tyacua tya'a na lo'o Ni ca bi'; bi' cha' liñi nchcui' ya lo'o ma juani, ² cha' ná tya'achu' ma ji'i cha' tso'o bi'. Ná cutsji ma si nti' ngu' xcutsji ngu' ji'i ma: masi chcui' ngu' cuentya ji'i Xtyi'i ycu'i' Ndyosi, nacu' ngu'; masi culu'u ngu' cha' liñi ji'i ma, nacuj' ngu'; masi chcui' ngu' lo' quityi nu nda ya lijya slo ma, nacuj' ngu'. Cha' cuiñi laca si ñacuj' ngu' cha' nde tsa laca nu caa ycu'i' nu Xu'na na, cha' ná jlo ti' ngu' tsiya' ti. ³ Ná taquiya' ma ji'i ngu' cuiñi nu chcui' jua'a. Nu lo'o tya lyiji tyalaa tsa bi', lye tsa xuu tya'a ñati chalyuu lo'o ycu'i' Ndyosi; li' caa sca ñati nu ndu'ni cña ji'i nu xña'a nde chalyuu, nu ntsu'u cha' tsa ca bilyaa lo'o tye chalyuu. ⁴ Bi' laca nu nti' cua'a ji'i lcaa lo' jo'ó cha' ná cua'ni tlyu ngu' ji'i; ni ná cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' Ndyosi, nti' yu, cha' nti' nu yu xña'a bi' cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' ca yu. Tyatí yu ne' laa tonu, tsa tu'cua yu ca bi'; li' chcui' yu lo'o lcaa ñati cha' cua'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i' ca yu, cha' ycu'i' Ndyosi laca ycu'i' yu, ñacuj' yu.

⁵ Cua jlo ti' ma cha' tyuu quiya' ngulu'u na' la cui' ti cha' ji'i yu xña'a bi' ji'i ma, nu lo'o tya ndi'i na' lo'o cu'ma; ⁶ jlo ti' ma ñi'ya ndaca'a Ni ji'i yu xña'a bi' juani, cha' ná caca bi' loo ña'a cuayá' tyu'u tu'cua tsa ji'i yu bi' ca nde loo la. ⁷ Na cua nguxana cña cuxi bi' laja ñati chalyuu, masi juani ti tya ndaca'a Ni ji'i yu xña'a bi'; pana lo'o nga'aa ndaca'a Ni ji'i yu bi', cha' cua ndyaa Ni, ⁸ li' caca yu xña'a bi' loo. Ca tiya' la caa Jesús nu Xu'na na, lo'o li' cujuui Jesús ji'i yu xña'a bi' nu lo'o culutu'u ti Jesús ji'i yu bi' lo'o cui'i nu ntsu'u tu'ba Ni; tye cha' ji'i yu xña'a bi' lo'o caa Jesús, cha' ná talo yu ña'a yu ji'i xee ndubi ji'i ycu'i' nu Xu'na na. ⁹ Pana lo'o caa yu xña'a bi', caa yu lo'o chacuayá' ji'i ycu'i' Satanás bi', bi' cha' nchca tsa ji'i yu bi' cua'ni yu cha' tlyu cha' cñilo'o ti yu ji'i ñati chalyuu, cha' culacua ti' ngu' cha' tlyu tsa laca ycu'i' yu xña'a bi'. ¹⁰ Tucua cha' ntsu'u tyiquee yu bi', pana ca jlya ti' ñati chalyuu ji'i lcaa cha' cuiñi nu chcui' yu bi', jlya ti' ngu' xqui'ya cha' cua tsa ti' ngu' ca bilyaa; ná nti' ngu' bi' xñi ngu' cha' tso'o nu caca cua'ni lyaá ji'i ngu', ¹¹ bi' cha' culaya' ycu'i' Ndyosi ji'i ngu', xqui'ya cha' jlya la ti' ngu' ji'i nu cha' cuiñi bi'. ¹² Chañi cha' tsa ngu' bi' ca su ná nga'a cha' tye chcube' ngu', lcaa ngu' nu ná jlya ti' cha' tso'o ji'i ycu'i' Ndyosi, ngu' nu ndiya la ti' cua'ni cua ña'a ca lo cha' cuxi.

Ngusubi Ni ji'na cha' clyaa na ji'i nu cuxi

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' nu Xu'na na ña'a Ni ji'i ma. Lo'o jua'a ntsu'u cha' tya ya xlya'be ji'i ycu'i' Ndyosi xqui'ya cu'ma, cha' ngusubi Ni ji'i ma tya lo'o nguxana ti chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma; bi' cha' ngua'ni Xtyi'i ycu'i' Ni cha' ngua lubii cresiya ji'i ma lo'o ngusñi ma cha' tso'o ji'i ycu'i' Ndyosi. ¹⁴ Cua ngusubi Ni ji'i ma, bi' cha' ndyuna ma cha' tso'o ji'i Jesucristo nu ngulu'u ya ji'i ma; nti' Ni cha' stu'ba ti tyi'i ma lo'o Jesucristo nu Xu'na na ca su tlyu su xee tsa su ndi'i ycu'i'.

¹⁵ Cu'ma ngu' tya'a na, juani tyi'u tso'o ti' ma lcaa cha' nu ngulu'u ya ji'i ma; cua'ni ma cha' caca cuayá' tso'o ti' ma lcaa cha' nu cua nchcui' ya lo'o ma, lcaa cha' nu cua nguscua ya lo' quityi cha' caa ca slo ma. ¹⁶⁻¹⁷ Ndi'ya nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, masi Jesucristo nu Xu'na na, masi ycu'i' Ndyosi Sti na: cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee ma, cha' caja juersa ji'i ma, cha' taca cua'ni ma cua ña'a ca cha' tso'o, cha' xcui' cha' tso'o chcui' ma lo'o tya'a ma. Ntsu'u tsa tyiquee ycu'i' Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na, cha' ti' tyi'i tyiquee na lcaa hora laja lo'o ntajatya na ji'i ycu'i' Jesús cha' caa Ni.

3

Chcui' ma lo'o ycu'i' Ndyosi cuentya ji'i ya

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cuentya jii' ya, cha' xtyucua Ni jii' ya laja lo'o nclyu'u ya cha' jii' ycu' nu Xu'na na jii' ngu', cha' ná tacu' ngu' lo cua ña'a ca cha' nu nclyu'u ya jii' ngu'. Ñi'ya lo'o ngusñi ma cha' bi' juani, jua'a nti' ya cha' yala ti xñi tya quiña'a la ñati cha' bi', nde lcaa quichi' su nchcu' ya cha' bi'. ² Chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi cu' cua'a Ni jii' ya cha' ná tyijiloo ngu' cuxi jii' ya, masi ngu' nu cuxi tsa tyiquee ngu'; ntsu'u tsa ñati chalyuu nu ná jly tso'o ti' jii' ycu' Ndyosi. ³ Chañi cha' ndu'ni nu Xu'na na lcaa cha' nu ñacui Ni jii' na, cua'ni Ni cha' caca tlyu tyiquee ma, cua'a Ni jii' ma cha' ná cala' nu xña'a jii' ma. ⁴ Jlo ti' ycu' nu Xu'na na cha' ndyu'ni ma cña nu ngulo ya jii' ma, cha' tya cua'ni la ma cña bi'. ⁵ Lo'o jua'a cua'ni ycu' nu Xu'na na cña ne' cresiya jii' ma, cha' tyi'u ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu' Ndyosi ña'a Ni jii' ma; li' talo tyiquee ma ñi'ya lo'o ndalo tyiquee ycu' Cristo lo'o nguta'a yu lo'o ñati tya clyo.

Nga'a cha' cua'ni na cña

⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús, chaca quiya' culo ya cña jii' ma chacuayá' jii' Jesucristo nu Xu'na na: ná tya'a ma stu'ba ti lo'o xa' la ngu' tya'a ngusñi ma cha' bi' nu ná ntaja'a cua'ni cña, la cui' ngu' tya'a ma nu ná ntaja'a taquiya' jii' cha' nu cua nda ya lo'o ma. ⁷ Si'i na taja ya lo'o nguti'ya ya lo'o cu'ma nu ngua li', bi' cha' tso'o si tyaja'a ma cua'ni ma cña ñi'ya ngua'ni ya lo'o ya' ti ya. ⁸ Ná ndyacu laja ti ya slo cu'ma nu ngua li'; nda ya caya' cha' nguxacu ma jii' ya, cha' ngua'ni ya cña cha' cajá ñi'ya nu tyiji' yu'u jii' ya. Tsa lo'o talya ngua'ni ya cña lo'o ya' ti ya, cha' si'i cu'ma nu ngui'ya ma na nu ndyacu ya li'. ⁹ Pana tso'o si ta ma xi caya' jii' ngu' nu culu'u jii' ma; masi cuere ni, taca xtyucua ma xi jii' ya si nti' ma. Pana ná ngusñi ya caya' nu ngua li', xqui'ya cha' ngua ti' ya culu'u ya jii' ma cha' ná ca taja ma, cha' cua'ni ma cña cha' caja na nu lyiji cha' tyiji' yu'u jii' ma chalyuu. ¹⁰ Lo'o tya ndi'ya ya slo cu'ma, tya li' ngulo ya cña jii' ma ndi'ya: ná ta ma na cacu ñati nu ná nti' cua'ni cña. ¹¹ Pana juani cua ngujui cha' jii' ya cha' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu ná tso'o ndu'ni; nga'aa ndyu'ni ngu' bi' cña, ndya'a ngu' nchcu' ngu' cha' cuiñi ti lo'o tya'a ngu', xqui'ya cha' taja ngu'. ¹² Bi' cha' juani nclyo ya cña jii' ngu' bi' chacuayá' jii' Jesucristo nu Xu'na na, cha' ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi' cña; jua'a caja ñi'ya cacu ngu' cuentya jii' scaa ngu'.

¹³ Cu'ma ngu' tya'a na, ná ca taja ti' ma cha' cua'ni ma cha' tso'o lo'o ñati.

¹⁴ Ñati nu ná ntaja'a taquiya' jii' lcaa cha' nu nscua ya lo quityi re ni, cui'ya ma cuentya tilaca laca ngu' bi'; li' nga'aa tya'a ma stu'ba ti lo'o ngu' bi', cha' jua'a caca tyuju'u ti' ngu'. ¹⁵ Pana si'i tya'a cusuu ma laca ngu' bi', tya'a ma laca ngu'; bi' cha' ntsu'u cha' ta ma sca cui' lo'o ngu', ñi'ya laca lo'o nchcu' ma lo'o sca ngu' tya'a ma.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁶ Cua'ni ycu' nu Xu'na na lo'o ma cha' ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa tsa, masi tsa tso'o jii' ma, masi tsa cuxi jii' ma, xqui'ya cha' lcaa hora ti ti ndi' tyiquee ycu' Ni. Lo'o jua'a tyanu ycu' nu Xu'na na lo'o ma li'.

¹⁷ Xlyo ni' jii' ma. Pablo laca na' lo'o ycu' na' nscua na' letra juani, cha' caca cuayá' ti' ma cha' chañi cha' quityi nu nguscua na' lijya slo ma laca quityi re. ¹⁸ Nti' ya cha' ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu nguscua San Pablo tya clyo cha' ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Sca ñatj nu ndya'a nchcui' cha' jil' Jesucristo nde xa' quichj laca na', cha' ycuil' Ndyosi nu ndu'ni lya'a jil' ñatj ngulo cña jna' cha' cua'ni na' cña bi'; ngulo Jesucristo cña jna', la cui' nu Cristo nu ndu' ti' na jil' cha' tyaa Ni chaca quiya'. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' ngusñi nu'u cha' jil' Jesucristo tya lo'o ngulu'u na' cha' bi' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti cua'ni ycuil' Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti ti tyil' cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ná tso'o cha' jly a ti' ngu' cuentyu ti

³ Lo'o cua tsa'a ti na' ca Macedonia, li' cua nchcui' na' lo'o nu'u cha' tyanu nu'u nde quichj Efeso; chaca quiya' chcui' na' lo'o nu'u juani, cha' tyanu nu'u ca quichj bi'. Ntsu'u ngu' quichj Efeso nu nclu'u xa' lo cha' jil' ngu' tya'a na; nga'a cha' culo nu'u cña jil' ngu' bi', cha' nga'aa culu'u tsa ngu' xa' la cha' jil' tya'a ngu'. ⁴ Lo'o jua'a culo nu'u cña cha' nga'aa ca tsa'a ngu' cuentyu cusu', nga'aa cua'a jyaca ngu' jil' cña cua nu ndyanu jil' jyo'o cusu' jil' ngu' sa'ni. Nguichj tsa cha' bi', lo'o jua'a ná tye chca cha' bi' tsiya' ti. Ná xtyucua cha' bi' jil'na cha' cua'ni na cña jil' ycuil' Ndyosi; sca ti si xñi na cha' jil' ycuil' Jesús, li' caca cua'ni na cña jil' Ni.

⁵ Culo nu'u cña jil' ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil' tya'a ngu', cha' bi' laca cña nu ndu'ni ñatj nu ngua lubii cresiya jil' cuentya jil' ycuil' Ndyosi; jlo ti' ñatj bi' ñi'ya laca cña tso'o, lo'o jua'a ndyu'ni ngu' bi' cña tso'o bi' li'. Chañi cha' ngusñi ngu' bi' cha' jil' ycuil' Ndyosi si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil' tya'a ngu'. ⁶ Pana ntsu'u xi xa' la ñatj nu ná ntaja'a ngu' cuna ngu' cha' bi'; xa' tyucuij ngusñi ngu' bi', cha' nchcui' tsa ngu' cuentyu. ⁷ Mstru caca ngu' bi', nti' ngu', ngu' nu nclu'u ñi'ya cña nu ngulo ycuil' Ndyosi jil' ñatj, nu nguscua jyo'o Moisés; pana ná nda ngu' bi' cuentya ñi'ya ndyu'u cha' nu nchcui' ycuil' ca ngu', ñi'ya ndyu'u cha' nu nda cha' cusu' bi', masi lye tsa nclu'u ngu' cha' bi' jil' tya'a ñatj ngu'.

⁸ Jlo ti' na cha' tso'o tsa cha' cusu' nu nguscua jyo'o Moisés bi', si taquiya' na jil'. ⁹ Pana si'li xqui'ya ñatj nu tso'o tyiquee nda ycuil' Ndyosi cha' cusu' bi'; na cua nda Ni cha' bi' xqui'ya ñatj nu ná nti' cua'ni cha' tso'o, xqui'ya ñatj nu ná ntaja'a taquiya' jil' cha' bi', xqui'ya ñatj nu ná ntsu'u cha' jil' lo'o ycuil' Ndyosi, xqui'ya ñatj nu ntsu'u qui'ya jil', xqui'ya ñatj nu cuxi tyiquee, xqui'ya ñatj nu nchcui' suba' jil' ycuil' Ndyosi, xqui'ya ñatj nu ndujui jil' sti ngu', jil' xtya'a ngu', xqui'ya ñatj nu ndujui jil' tya'a ñatj, ¹⁰ xqui'ya ñatj nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, xqui'ya nu cuna'a nu ndu'ni suba' lo'o nu qui'yu, xqui'ya nu qui'yu nu ndu'ni suba' lo'o tya'a qui'yu ti, xqui'ya ñatj nu ntucuaana jil' tya'a ñatj cha' tsalo'o jil' ngu' jua'a ti, xqui'ya nu cuiñi, xqui'ya ñatj nu nchcui' cha' cuiñi slo ngu' tisiya. Nda ycuil' Ndyosi cha' cusu' bi', cha' jua'a ca cuayá ti' lcaa ñatj nu ná nti' taquiya' jil' cua ña'a ca cha' nu liñi ca nu nclu'u na cuentya jil' ycuil' Ndyosi. ¹¹ La cui' cha' tso'o bi' nclu'u na' chacuayá' jil' ycuil' Ndyosi juani, lo'o nclu'u na' cha' tlyu tsa laca ycuil' Ndyosi, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni jil'na.

Tso'o tsa ndu'ni ycuil' Ndyosi lo'o na

¹² Ndyá tsa na' xlyá'be jí'í Jesucristo nu Xu'na na cha' ngua'ni Ni cha' caca' cua'ni na' cña jí'í Ni; ndyá na' xlyá'be jí'í Ni cha' ngusubi Ni jna' cha' cua'ni na' cña jí'í Ni, cha' jlo ti' Ni cha' ndaquiya' na' jí'í Ni. ¹³ Ngusubi Ni jna', masi suba' tsa nchcui' na' jí'í Ni cua sa'ni la, tyempo lo'o nguxcubi' na' jí'í ñati jí'í Jesucristo; tyaaala tsa na' nu ngua li'. Pana ná jlo ti' na' tyempo bi', cha' bilya xñi na' cha' tso'o jí'í ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngua tya'na tsa ti' Ni jna'. ¹⁴ Ntsu'u tsa tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni 'na, bi' cha' ngusñi na' cha' jí'í ycuí' Jesucristo li'; lo'o nu juani ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jí'í Jesús, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee na' ña'a na' jí'í tya'a ñati na'.

¹⁵ Taca xñi tso'o ngu' cha' nu nchcui' ndi'ya: Cua yaa Jesucristo nde chalyuu cha' cua'ni lyaá Ni jí'í ñati chalyuu nu ntsu'u qui'ya jí'í. Lo'o na', tlyu la xqui'ya na' que xa' la ñati, cha' cuxi tsa cña nu ngua'ni na' lo'o ñati jí'í Jesucristo nu ngua sa'ni la. ¹⁶ Ngüi'ya tsa Jesucristo cha' clyu ti' 'na lo'o ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u 'na, cha' culu'u ycuí' Ndyosi jí'í xa' la ñati ñi'ya caca xñi ngu' cha' jí'í Ni. Ñi'ya lo'o tya'na ti' Jesús jna' tya clyo, jua'a ca tya'na ti' Ni jí'í lcaa ñati nu xñi cha' jí'í Jesús ca nde loo la, cha' si jlyá ti' ngu' jí'í Ni, ná nga'a cha' tye chalyuu jí'í ngu' li'. ¹⁷ Bi' cha' cua'ni tlyu na jí'í ycuí' Ndyosi juani, cua'ni chí na loo Ni, cha' ná tye tsá nu laca Ni loo tyucui' ña'a chalyuu; ná tye cha' jí'í ycuí' Ndyosi, cha' ná ntsu'u cha' cajaa Ni. Ná nchca jí'na ña'a na jí'í Ni cha' laca na ñati chalyuu ti, pana sca ti ycuí' Ni laca ycuí' Ndyosi. Jua'a laca cha' jí'í Ni tu'ni.

¹⁸ Culo na' cña jinu'u juani, Timoteo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' jí'í sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u: Tya cua'ni la nu'u cña jí'í ycuí' Ndyosi ñi'ya nu cua nacui' ngu' nu laca tu'ba jí'í ycuí' Ni cha' cua'ni nu'u; tyi'u ti' nu'u cha' nu cua nchcui' ngu' bi' jinu'u tya tsubi' la, cha' caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Li' ñi'ya caca jí'í sca sendaru tso'o, jua'a taca jinu'u xuu tya'a lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; ¹⁹ taca xuu tya'a nu'u lo'o nu cuxi bi' si xñi tso'o nu'u cha' jí'í Jesucristo, si xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u lo'o ñati. Ntsu'u ngu' nu ngua jlo ti' ñi'ya laca sca cha' liñi, pana nga'aa ndyu'ni ngu' cha' liñi bi' juani; cua ndya'achu' ngu' bi' jí'í ycuí' Ndyosi, cha' nguxtyanu ngu' cha' tso'o bi'. ²⁰ Ñi'ya nti' yu Himeneo lo'o yu Alejandro ni, nga'aa ndaquiya' ngu' jí'í cha' liñi, bi' cha' cua nguxtyanu na' jí'í ngu' bi' ya' nu xña'a, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' tlyu tsa cha' cuxi laca lo'o nchcui' ngu' cha' suba' jí'í ycuí' Ndyosi.

2

Ndi'ya cua'ni na lo'o chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi

¹ Nga'a cha' chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi cuentya jí'í lcaa ñati chalyuu, nu lo'o jña na cha' jí'í Ni, lcaa cha' nu lyiji jí'í ñati; chcui' na cuentya jí'í xa' ñati lo'o nchcui' na lo'o ycuí' nu Xu'na na, jua'a lo'o tya na xlyá'be jí'í ycuí' Ndyosi cuentya jí'í ñati. ² Nga'a cha' chcui' na lo'o ycuí' Ndyosi cuentya jí'í lcaa ngu' nu laca loo, cuentya jí'í lcaa ngu' nu laca cña; jña ma cha' cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'í tyiquee na, cha' ná xuu tya'a ngu' laca loo bi' lo'o na, cha' ta ngu' bi' chacuayá' cha' cua'ni na lcaa lo cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na. ³ Jua'a nti' ycuí' Ndyosi nu ndu'ni lyaá jí'na; tso'o nti' Ni si jua'a chcui' na lo'o Ni, ⁴ cha' nti' Ni cha' cua'ni lyaá Ni jí'í lcaa ñati chalyuu, nti' Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati ñi'ya nu ntsu'u cha' liñi jí'í ycuí' Ndyosi. ⁵ Sca ti ycuí' Ndyosi ntsu'u tsiya' ti, lo'o jua'a ntsu'u sca ti ñati nu ndi'í slo ycuí' Ni nu nchcui' lo'o Ni cuentya jí'í ñati chalyuu; la cui' Jesucristo laca nu ñati bi'. ⁶ Nda Jesucristo chacuayá' cha' ndyujui ngu' jí'í yu cua tsubi' la; jua'a nda yu caya' lo qui'ya nu ntsu'u jí'í ñati chalyuu, nu lo'o ngujui yu lo crusi. Ngua'ni ycuí' Ndyosi cña bi' la cui' hora lo'o ngua ti' Ni cha' cua'ni Ni jí'í. ⁷ Ngusubi

Ni 'na cha' ndya'a na' nda na' cha' tso'o bi' lo'o ñati cuentya ji'i ycu'i Ni, cha' lo'o ngu' xa' tñu' ndyuna ngu' cha' tso'o bi' li'; ndya'a na' ngulu'u na' ji'i ngu' ñi'ya caca xñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Cha' liñi nscua na' nde, si'i cha' cuiñi nchcui' na'.

⁸ Bi' cha' lacua, lcaa se'i su ndyu'u ti'i ngu' nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesucristo tsa tlyu ti, nti' na' cha' chcui' ngu' lo'o ycu'i Ndyosi. Tso'o ti tyiquee ngu' ta ngu' cha' lo'o ycu'i Ndyosi li, cha' ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni si ñasi' ngu', ni ná tso'o chcui' ngu' lo'o Ni laja lo'o nxu'u tya'a ngu'. ⁹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, cacu' ngu' ste' tso'o ti, si'i late' nu quiña'a tsa nga'a; ná talya' lye ngu' quicha' hique ngu', ná cacu' lye ngu' oro ni quee ndubi nu quiña'a tsa nga'a, cha' ná tso'o cha' cua'ni tyixi tsa ngu' ji'i ycu'i ca ngu' cha' xña'a xa' nu qui'yu ji'i ngu' li'; ¹⁰ tso'o la ña'a nu cuna'a nu xcui' cha' tso'o ndu'ni cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ¹¹ Nga'a cha' tyi'i ti ti ngu' cuna'a lo'o culu'u ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi laja lo'o ndyu'u ti'i ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a bi' ca tsa'a lo'o ngu', cha' lo'o ngu' cuna'a taquiya' ji'i cha' bi'. ¹² Ná ta na' chacuayá' ji'i sca nu cuna'a cha' culu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i tya'a ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti, cha' ná tso'o si culo nu cuna'a cña ji'i nu qui'yu jua'a. Ti ti tyi'i ngu' cuna'a tso'o la. ¹³ Nu ngua tya clyo ni, ngüiña' ycu'i Ndyosi ji'i nu qui'yu Adán; tiya' la xi, li' ngüiña' Ni ji'i sca nu cuna'a nu ngua naa Eva. ¹⁴ Lo'o jua'a si'i ji'i jyo'o Adán bi' ngua'ni nu xña'a ngana tyempo bi'; ji'i nu cuna'a ji'i yu ngua'ni bi' ngana, nu lo'o ngua'ni jyo'o Eva bi' cha' cuxi. ¹⁵ Bi' cha' tlyu tsa cña ntsu'u ji'i ngu' cuna'a lo'o cala sñi' ngu' juani; pana cua'ni lya'a ycu'i Ndyosi ji'i ngu' cuna'a si xñi tso'o ngu' cha' ji'i Ni, si ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu'. Cua'ni Ni cha' ca lubii cresiya ji'i ngu' cuna'a bi', si talo ngu' cua'ni ngu' cha' tso'o bi', si nchca ji'i ngu' cuna'a bi' cua'a ji'i ycu'i ca ngu' cha' ná ca tyucuaa ti' ngu' ji'i ñati.

3

Ñati nu caca loo ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

¹ Nga'a cha' jlya tso'o ti' ma' cha' liñi nu nchcui' ndi'ya: Tso'o tsa si tyaja'a sca ngu' tya'a ma' caca loo ji'i ña'a taju ti ma' nu ngusñi ma' cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tso'o tsa cuentya ji'i ycu'i Ndyosi si nti' sca ñati' cua'ni cña bi'. ² Si laca sca ñati' loo ji'i ña'a taju tya'a ñati' ji'i Jesucristo, li' ntsu'u cha' cua'ni yu xcui' cha' tso'o lo'o ñati, cha' ná caja ñi'ya jña ngu' qui'ya ji'i yu li'. Caja clyo'o yu bi' lo'o sca ti nu cuna'a; jua'a ntsu'u cha' culacua tso'o ti' yu, cha' cua'a yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ycu'i ca yu, cha' tso'o ti tyi'i yu lo'o tya'a ñati. Ntsu'u cha' ta yu ni' ji'i yu lo'o jña ñati nu lijya tyijyu; jua'a ntsu'u cha' ta yu na cacu ngu' bi'. Ntsu'u cha' culu'u yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i ñati, bi' cha' ná tso'o si ná nchca ji'i yu. ³ Ná caca yu cña bi' si cu'bi yu, si xu'u tya'a yu lo'o ñati; nga'a cha' talo tyiquee yu ji'i tya'a ñati yu, cha' ná caja tya'a cusu'u yu. Ná tso'o cha' jña yu cñi ji'i tya'a ñati, cha' caca culiya' tsa ycu'i ca yu. ⁴ Ntsu'u cha' culo tso'o yu bi' cña ji'i ngu' tya'a ndi' ti yu, cha' jua'a taquiya' sñi' yu cña nu nclyo yu ji'i ngu', cha' cua'ni ch'i sñi' yu loo yu. ⁵ Ná caca ji'i sca ñati caca loo ji'i taju tya'a ñati ji'i ycu'i Ndyosi si ná lo'o culo tso'o yu bi' cña to' tyi yu; ⁶ bi' cha' ná tso'o caca loo sca ñati nu ngusñi ca ti cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tya lyiji ca tsa'a tso'o yu. Ná tyiquee' lye tsa cua'ni tyucuaa ti' yu ji'i tya'a yu, lo'o li' ntsu'u cha' xcube' ycu'i Ndyosi ji'i yu ñi'ya lo'o xcube' Ni ji'i nu xña'a. ⁷ Nu ñati nu caca loo bi' ni, tso'o si caca yu sca ñati nu nchcui' ngu' quich'i ji'i yu cha' tso'o ti ndu'ni yu, masi ngu' nu ná ndaquiya' cha' ji'i Jesucristo tsiya' ti chcui' ngu' jua'a ji'i yu. Lo'o li' ná caca chcui' ngu' cuentyu ji'i yu bi', ná caca cojolaqui nu xña'a ji'i yu bi', cha' cua'ni yu cha' cuxi.

Ñati nu laca cña ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús

⁸ Lo'o jua'a ñati nu laca cña ji'i ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, lo'o ngu' bi' ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o. Ná tso'o si tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ndu'ni ngu' cña bi'; ná tso'o si cu'bi ngu' bi', ni ná tso'o si jña ngu' bi' cñi ji'i tya'a ñati cha' caca culyi'a tsa ycui' ca ngu'. ⁹ Ntsu'u cha' xñi tso'o ngu' bi' lcaa cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi, tya'a cha' nu ngusñi lcaa na, cha' jua'a tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o. ¹⁰ Lo'o jua'a ntsu'u cha' cua'ni cuayá' ma ji'i ñati bi', cha' ña'a ma si xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'. Ñati nu ndu'ni tso'o ni, taca caca ngu' cña ji'i tya'a ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús, cha' cuentya ji'i ycui' Ndyosi cua'ni ngu' bi' cña li'. ¹¹ Lo'o nu ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' cua'ni ngu' xcui' cha' tso'o nu lo'o caca ngu' cña cha' xtyucua ngu' ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús; ná tso'o cha' chcu'i nu cuna'a bi' cuentyu ji'i tya'a ngu' lo'o xa' ñati. Nga'a cha' culacua tso'o ti' nu cuna'a bi', cha' talo ji'i cña nu nda ngu' ji'i. ¹² Ñati nu laca cña ji'i ña'a taju ngu' nu ngusñi cha' ji'i Jesús ni, caja clyo'o ñati bi' lo'o sca ti nu cuna'a; nga'a cha' culo tso'o ñati bi' cña ji'i sñi' ngu', cha' taquiya' tso'o lcaa ñati nu ndi'i to' tyi ngu' cha' nu chcu'i ngu' bi'. ¹³ Lo'o jua'a tso'o tsa chcu'i cua' ña'a ca ñati ji'i ngu' bi' si tso'o ndu'ni ngu' cha' laca ngu' cña, cha' nxyucua ngu' ji'i ngu' tya'a na; li' tyati la ti' ngu' ji'i Jesucristo, lo'o jua'a caca tlyu tyiquee ngu' cha' culu'u ngu' cha' liñi ji'i xa' ñati.

Ñi'ya laca cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi na

¹⁴⁻¹⁵ Yala ti caa na' slo nu'u, nti' na'. Jua'a nta', pana ná jlo ti' na' ni jacua' caca 'na, si ntsu'u nu tacu' tyucui' jna'; bi' cha' juani nscua na' quityi re cha' caca cuayá' la ti' nu'u ñi'ya nga'a cha' cua'ni ñati ji'i Jesucristo lo'o tya'a ngu', ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu' lo'o ndyu'u ti'i ngu' tsa tlyu ti. Ndu'ni tlyu na ji'i ycui' Ndyosi nu lu'ú ca, lcaa taju na lo'o tya'a na, lo'o jua'a nclu'u lcaa ngu' tya'a na cha' liñi ji'i ycui' nu Xu'na na ji'i xa' ñati. Ná tye cha' liñi bi' tsiya' ti nde chalyuu xqui'ya lcaa taju ngu' tya'a na li'. ¹⁶ Chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ji'i Jesucristo nu ngusñi na. Ndi'ya nchcu'i cha' bi': Nu ngua sa'ni la ni, ni sca ñati ná ngua cuayá' ti' ñi'ya cua'ni lyaá ycui' Ndyosi ji'i ngu'; pana nu juani jlo ti' na, xqui'ya cha' ngula Jesucristo chalyuu, cha' ngua ycui' Ni sca ñati. Lo'o jua'a nchcu'i Xtyi'i ycui' Ni cha' ji'i yu, cha' sca ñati nu lubii tsa laca yu; cua na'a xca ji'i ycui' Ndyosi ji'i Jesús, nu ñati lubii bi'. Li' nclyu'u ngu' cha' ji'i Jesucristo bi' ji'i ñati ca quiña'a tsa quichi tyucui ña'a chalyuu; ngusñi ñati lcaa quichi cha' nu nchcu'i ngu' ji'i Ni li'. Cua ndyaa Jesús ca slo ycui' Ndyosi Sti na nde cua, lo'o juani tlyu tsa laca Jesús caju.

4

Tya'achu' ngu' ji'i cha' liñi ji'i ycui' Ndyosi ca tiya' la

¹ Xqui'ya Xtyi'i ycui' Ndyosi nchca cuayá' ti' na ñi'ya caca tyempo nde loo la, cha' ntsu'u ñati nu cua ngusñi tyucui' ji'i Jesucristo nquicha', lo'o li' tyu'utsu' ngu' bi' tyucui' ji'i ycui' nu Xu'na na. Xtyanu ñati bi' ji'i Ni li', cha' cñilo'o cui'i cuxi nu ndu'ni cña cuentya ji'i nu xña'a ji'i ngu'; tyijjloo cui'i cuxi bi' ji'i ngu' bi' li'. ² Ntsu'u ngu' nu nchcu'i tucua lo cha', nu nga'aa ntyuju'u ti' cha' ngusñi ngu' cha' cuiñi nu nchcu'i nu xña'a; ji'i ngu' cuiñi bi' cuna xi ngu' tya'a na, tyu'utsu' ngu' ji'i tyucui' tso'o li'. ³ Nclu'u ngu' cuiñi bi' cha' ná tso'o

caja clyo'o na; nclu'u ngu' cha' ntsu'u tsa na ndacu na nu ná tso'o cacu na, nacuj ngu' bi'. Tlyu tsa cha' cuiñi nu nda ngu' bi'. Pana ngüiñá ycuí' Ndyosi lcaa na nu ndacu na cha' tso'o ti cacu na jil'i, lcaa tya'a na nu ntsu'u cha' jil'i na lo'o Jesucristo; bi' cha' tya na xly'a'be jil'i ycuí' Ndyosi lo'o cua cacu ti na, cha' jlo ti' na cha' tso'o jil'i ycuí' Ni. ⁴ Tso'o tsa cña ngua'ni Ni, tso'o ngüiñá Ni lcaa lo na; bi' cha' ná tso'o si xcuaa na sca cha' tso'o nu ngüiñá Ni. Xñi na lcaa cha' tso'o bi', lo'o li' ndi'ya' chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi: "Tsa xly'a'be jinu'u, Ndyosi Sti ya", ñacuí' na. ⁵ Jua'a chcuí' na lo'o ycuí' Ndyosi cha' nda Ni lcaa na nu tso'o cha' cacu na; culacua Ni jil'i lcaa na nu ndacu na li', cha' chacuayá' jil'i ycuí' Ndyosi ndacu na jil'i.

Ña'a ti cua'ni tso'o nu'u cña jil'i ycuí' Ndyosi

⁶ Culu'u nu'u lcaa cha' nu nscua na' lo quityi re jil'i ca ta'a ñati jil'i Jesucristo cajua, cha' caca nu'u sca ñati nu tso'o tsa ndu'ni cña jil'i Jesucristo, Timoteo. Tyi'u tso'o ti' nu'u lcaa cha' liñi nu cua ngusñi nu'u, cha' jil'i ycuí' Ni; ña'a ti xñi tso'o nu'u tyucui jil'i ycuí' nu Xu'na na li', ñi'ya nu ndyu'ni ti nu'u. ⁷ Ná taquiya' nu'u jil'i cuentyu nu ná nchcuí' cha' liñi jil'i ycuí' Ndyosi, cha' cuxi tsa laca cha' bi'. Pana nu'u ni, ntsu'u cha' qui'j nu'u cha' cua'ni nu'u xcui' cña nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi. ⁸ Tso'o xi cha' ngui'j quiya' na cha' tya'a na, ngui'j ya' na cha' lcaa'ni na cña; pana tso'o la si qui'j tyiquee na cha' taquiya' na jil'i ycuí' Ndyosi lcaa tyempo. Tso'o ti tyi'j na nde chalyuu, nu lo'o cua'ni na cua ña'a ca cña nu nti' nu Xu'na na cha' cua'ni na; la cui' tso'o ti tyi'j na ca slo ycuí' Ndyosi, si cua'ni na ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni na. ⁹ Chañi tsa cha' nu nscua na' nde, jua'a ntsu'u cha' xñi tso'o na cha' bi'. ¹⁰ Jly'a ti' na jil'i ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca; bi' cha' lye cua'ni na cña jil'i Ni, masi lya' tsa ti' ngu' jil'na. Lo'o ycuí' Ndyosi ni, cua'ni lyaá Ni jil'i lcaa ñati si taquiya' ngu' jil'i Ni. Lo'o xñi na cha' jil'i Ni, li' ca cuayá' tso'o la ti' na cha' bi'.

¹¹ Culo nu'u cña nu nguscua na' re jil'i lcaa ngu' tya'a ma, culu'u tso'o nu'u cha' bi' jil'i ngu'. ¹² Ná ta nu'u chacuayá' xtyí lo'o ngu' jinu'u cha' tya cuañi' nu'u, nti' ngu'. Cua'ni nu'u xcui' cña tso'o cha' ña'a lcaa tya'a ñati jil'i Jesucristo; xcui' cha' tso'o chcuí' nu'u, xcui' cha' tso'o cua'ni nu'u, lo'o jua'a tso'o tsa tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i xa' la ñati. Li' ca cuayá' ti' ngu' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' jil'i Jesucristo, xqui'ya cha' xcui' lubii ti cresiya jinu'u ndyu'ni nu'u cña. ¹³ Laja lo'o tya lyiji ti tyalaa na' slo nu'u, ña'a ti tya chcuí' nu'u lcaa cha' nu nscua lo quityi jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ngu'; tya chcuí' la nu'u ñi'ya laca cha' liñi bi', tya culu'u la nu'u cha' tso'o bi' jil'i ngu' tsa tlyu ti lo'o tyu'u ti'j ngu'. ¹⁴ Na cua nda ycuí' Ndyosi tyucui chacuayá' jil'i Ni jinu'u lo'o ngusta ya' ngu' cusu' hiyque nu'u, cha' cua'ni nu'u cña cuentya jil'i ycuí' nu Xu'na na. Cua nchcuí' ngu' cuentya jil'i Xtyi'i ycuí' Ndyosi cha' cua'ni nu'u cña bi'; bi' cha' cui'ya tso'o nu'u cuentya jil'i cha' tso'o nu cua nda ycuí' Ndyosi jinu'u tsa bi', cha' talo nu'u jil'i cña nu ntsu'u jinu'u.

¹⁵ Lo'o ycuí' nu'u ni, cui'ya tso'o nu'u cuentya jil'i lcaa cha' nu nguscua na' nde; li' ña'a ngu' cha' cua ndyaca tsa'a tso'o nu'u cha' caca nu'u loo jil'i ngu'.

¹⁶ Talo nu'u jil'i cña bi'. Cua'a nu'u jil'i ycuí' ca cha' xcui' cha' tso'o ti cua'ni nu'u. Tso'o ti culu'u nu'u jil'i ngu' tya'a na, cha' jua'a cuna tso'o ngu' cha' nu nclu'u nu'u jil'i ngu', cha' cua'ni lyaá ycuí' Ndyosi jil'i ngu' bi' li'. Lo'o jua'a cua'ni lyaá Ni jinu'u li'.

5

Tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús

¹ Ná cua'ni tyaala nu'u jil'i sca ngu' cusu' si ngua'ni cuxi yu; ta nu'u sca cuii lo'o yu ñi'ya lo'o nchcui' na lo'o sti na. La cui' ti cha' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' ni, ta sca cuii lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na jil'i tya'a na. ² Lo'o sca ma' cusu' ni, ta sca cuii lo'o ma' ñi'ya lo'o nchcui' na lo'o xtya'a na; la cui' ti cha' lo'o nu ngu' cuna'a cuañi' ni, ta sca cuii lo'o ngu' ñi'ya lo'o nclu'u na jil'i sca nu cuna'a tya'a na. Pana xcui' lubii ti cresiya jinu'u ña'a nu'u jil'i ngu' bi'.

³ Ntsu'u cha' ña'asii ngu' jil'i lcaa ngu' cuna'a ti'i si cua ngujuii nu laca clyo'o ngu', si ndyanu ycu' ti ngu'. ⁴ Si ntsu'u sñi' nu cuna'a ti'i, masi sca sñi' ste', ntsu'u cha' ña'asii ngu' bi' jil'i xtya'a ngu' li'; nga'a cha' ca tsa'a sñi' ngu' cha' ña'asii ngu' jil'i ngu' cusu' jil'i, ñi'ya lo'o nguna'asii ngu' cusu' bi' jil'i sñi' ngu' lo'o ngua cuañi' ngu'. Bi' laca cña nu ndacui jil'i ngu' cuañi' cha' cua'ni' ngu' cuentya jil'i ngu' cusu' jil'i, cha' tso'o ntsu'u tyiquee ycu' Ndyosi lo'o ña'a Ni jil'i ngu' cuañi' nu ña'asii tso'o jil'i ngu' cusu' jil'i. ⁵ Sca ti jil'i ycu' Ndyosi ndu ti' ngu' cuna'a ti'i nu chañi' cha' ndyanu ycu' ti ngu'; sca ti ycu' Ni xtyucua Ni jil'i ngu' nti' ngu', bi' cha' nchcui' ngu' lo'o ycu' Ndyosi tsá lo'o talya, ndijña ngu' jil'i Ni na ca nu lyiji jil'i ngu'. ⁶ Si'i jua'a ndu'ni nu cuna'a ti'i nu ndyu'ni cua ña'a ca cha', ñi'ya nu nti' ti cresiya jil'i ycu' ngu'; nti' ngu' cha' tso'o ti ndi'i ngu' chalyuu, pana cua tye ti cha' jil'i ngu' bi' cuentya jil'i ycu' Ndyosi. ⁷ Ntsu'u cha' culo nu'u cña jil'i lcaa ngu' bi', cha' ná caca sta xa' la ñati' qui'ya jil'i cu'ma ñati' jil'i Jesucristo xqui'ya ngu' cuna'a ti'i bi'. ⁸ Ná tso'o ndu'ni ñati' nu ná ndube ti' jil'i tya'a, masi jil'i sti ngu', masi jil'i xtya'a ngu', masi jil'i sñi' ngu'; cha' cuiñi' nchcui' ngu' lo'o nacui' ngu' cha' ngusñi' ngu' cha' jil'i Jesucristo si ná ña'asii ngu' jil'i tya'a ngu', cha' tso'o la ndyu'ni xa' ñati' nu ná ndaquiya' cha' jil'i Jesucristo tsiya' ti.

⁹ Tso'o la scua ngu' cusu' xtañi' lcaa nu cuna'a ti'i nu cua ndye snayala yija jil'i, ma' cusu' nu sca ti quiya' ngujui clyo'o, nu sca ti lo'o clyo'o ma' nguti'i ma' chalyuu. ¹⁰ Scua ngu' xtañi' ma' cusu' nu nchcui' ngu' jil'i cha' tso'o tsa cña ndu'ni ma' cusu' bi': si cua ngua'ni cu'ú tso'o ma' jil'i nu sube; si cua nda ma' su tyi'i ñati' nu lijya tyijyu'; si cua ngxtyucua ma' jil'i tya'a ñati' jil'i Jesucristo, masi tlyu cña ntsu'u cha' cua'ni' ma'; si ngua tya'na ti' ma' jil'i ñati' nu quicha ti'. Si jua'a xcui' cña tso'o ndu'ni ma' cusu' bi', scua ngu' xtañi' ma' lo' quityi bi' lacua.

¹¹⁻¹² Ná scua ngu' xtañi' nu cuna'a cuañi' la nu ndyanu ti'i, cha' ntsu'u quiya' ná talo nu ngu' cuañi' bi'. Pana nu cuna'a nu nscua xtañi' lo' quityi ni, sca ti cua'ni' ngu' cña jil'i Jesucristo nti' ngu', bi' cha' ngüñi' cha' jil'i ngu' lo'o ycu' Ndyosi li'. Ñi'ya caca si tiya' la xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' bi', lo'o li' nga'aa cua'ni' ngu' ñi'ya nu nacui' ngu' cha' cua'ni' ngu' cuentya jil'i Jesucristo li', jua'a ntsu'u qui'ya jil'i nu cuna'a bi' li'. ¹³ Bi' cha' tso'o la si ná scua ngu' tsiya' ti xtañi' nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i. Ná tyiquee' xcui' paseya ti tya'a ngu' cuañi' bi' slo ñati'; pana si jua'a cua'ni' ngu', caca taja ngu' cuna'a bi', chcui' tsa ngu' cuentyu jil'i xa' ñati' li', masi jil'i tya'a ngu', masi jil'i xa' la ñati'. Ni si'i sca ti cha' taja nu cuna'a ti'i nu ndu'ni jua'a, masi lo'o chcui' tsa ngu' cuna'a bi' lo'o tya'a ngu' lcua ti lo' cha' nu ná tso'o cha' chcui' na. ¹⁴ Bi' cha' tso'o la si xa' caja clyo'o nu cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i, nti' na'; caja sñi' ngu' li', ña'asii ngu' to' tyi ycu' ngu', cha' ná caja ñi'ya nu sta ngu' qui'ya jil'na xqui'ya nu cuna'a bi'. ¹⁵ Jua'a nta' cha' cua'ni' ma, cha' cua ntsu'u xi ngu' cuna'a cuañi' nu ndyanu ti'i nu cua ngulochu' jil'i cha' jil'i ycu' Ndyosi, cha' cua ngusñi' ngu' tyucuii jil'i Satanás nu xña'a li'.

¹⁶ Culo nu'u cña jil'i ca ta'a ñati' jil'i Jesucristo jua, masi jil'i ngu' qui'yu, masi jil'i ngu' cuna'a, cha' ña'asii ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu'; ná xtyanu ngu' jil'i nu cuna'a ti'i tya'a ngu' cha' caca bi' cuentya jil'i taju ñati' jil'i Jesucristo. Li'

caca xtyucua tyucui taju ngu' bi' jil'i nu cuna'a nu chañi cha' ti'i ngu', nu ngu' cuna'a ti'i nu ná ntsu'u ni sca ñati jil'i cha' xtyucua jil'i.

17 Cua'ni chi mā loo ngu' cusu' nu laca loo jil'i taju jil'i mā si tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ma. Lye la cua'ni chi mā loo ngu' cusu' nu nchcui' cha' jil'i ycai' Ndyosi lo'o mā, ngu' cusu' nu nclu'u cha' bi' jil'i mā. Ta mā caya' jil'i ngu' cusu' bi'. 18 La cui' ti cha' nscua lo quityi jil'i ycai' Ndyosi nu nchcui' ndi'ya: “Ná sca' mā tu'ba toro laja lo'o ntaxá ni' jil'i trigo cha' tyu'u si'yu; cacu ni' xi, tso'o la li'”, nacuj quityi. Xa' nchcui' lo quityi bi' ndi'ya: “Liñi ndyu'u cha' xñi ngu' caya' lo cña nu ngua'ni ngu'”, nacuj quityi.

19 Ná tucúa nu'u cha' jil'i ngu' si sta sca ñati qui'ya jil'i sca ngu' cusu' bi'; sca ti si stu'ba ti sta tucua sna tya'a ñati qui'ya bi' jil'i ngu' cusu' bi', li' nga'a cha' tucúa nu'u cha' jil'i ngu'. 20 Si chañi cha' ndyu'ni ngu' cusu' bi' cha' cuxi, li' chcui' nu'u lo'o nu cusu' bi' slo tyucui taju ñati jil'i Jesucristo bi', cha' cube ti' lcaa ngu', cha' ná cua'ni cuxi ngu' jua'a. 21 Nclyo na' cña bi' jinu'u, Timoteo, cha' cua'ni nu'u lcaa cña nu nguscua na' lo quityi re; lo'o jua'a jlo ti' ycai' Ndyosi cha' nu nguscua na' re, jlo ti' Jesucristo, jlo ti' xca nu ngusubi ycai' Ndyosi jil'i. Nu lo'o ntsu'u cha' cua'ni cuayá' nu'u jil'i sca ngu' tya'a mā ni, jatya nu'u xi cha' ca cuayá' tso'o ti' nu'u lcaa lo cha' jil'i ngu' bi', cha' sca ti cuayá' liñi tyu'u cha' jil'i ngu' bi', masi tya'a tso'o nu'u, masi chaca tya'a ngu'.

22 Ná yala tsa cua'ni nu'u cha' sta ya' nu'u hichu' sca ñati, cha' caca yu loo jil'i sca taju ñati jil'i Jesucristo; jatya xi cha' ña'a si chañi cha' ñati nu xcu' ndu'ni cha' tso'o laca yu, si chañi cha' tso'o tsa cña ndyu'ni yu, cha' ná tyanu qui'ya yu hichu' nu'u si ntsu'u cha' cuxi ne' cresiya jil'i yu bi'. Lo'o nu'u ni, xcu' lubii ti cresiya jinu'u cua'ni nu'u cña.

23 Jlo ti' na' cha' quicha xi ti' nu'u; bi' cha' nga'aa co'o nu'u xcu' hitya ti, tso'o co'o nu'u xi vino nu ndyu'u lo si'yu losu' cha' caca jo'o ne' nu'u.

24 Ntsu'u ñati nu ntsu'u qui'ya jil'i, pana jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi', masi bilya caca cuayá' jil'i ngu' bi'. Lo'o jua'a ntsu'u ñati nu cuxi tyiquee ngu', pana ná jlo ti' xa' ñati ni cha' cuxi ndyu'ni ngu' bi'; lo'o caca cuayá' jil'i ngu' bi', hasta li' ca cuayá' ti' xa' ñati ñi'ya laca qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi'. 25 La cui' jua'a lo'o ñati nu tso'o tsa tyiquee, jlo ti' xa' ñati ni cha' tso'o nu ndyu'ni ngu' bi'. Pana si ntsu'u ñati nu tso'o tyiquee, nu ná jlo ti' xa' ñati jil'i, ca nde loo la tyu'u tucua cha', ca cuayá' ti' ngu' jil'i cha' tso'o nu ngua'ni ngu' bi' li'.

6

1 Lcaa ñati jil'i Jesucristo nu laca msu nu ngüi'ya ñati ntsu'u cha' cua'ni chi ngu' loo xu'na ngu', masi ti'l'i tsa cña nu nda xu'na jil'i. Li' ná caca chcui' cuxi ngu' jil'i ycai' Ndyosi xqui'ya msu bi', ni ná caca chcui' cuxi ngu' jil'i cha' jil'i Jesucristo nu nclu'u na. 2 Ñati nu laca msu nu cua ngüi'ya tya'a ñati jil'i Jesucristo sa'ni la ni, ná tso'o si cua'ni tyixi msu bi' lo'o xu'na ngu', cha' stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' lo'o Jesucristo; ntsu'u cha' lye la cua'ni chi msu bi' loo xu'na ngu', tso'o la cua'ni msu bi' cña jil'i xu'na ngu', cha' nu tya'a ngusñi ngu' cha' jil'i Jesús laca ngu' juani, lo'o jua'a ntsu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i tya'a ngu'. Stu'ba ti ngusñi ngu' cha' jil'i Jesucristo, bi' cha' culu'u nu'u cha' bi' jil'i ngu', lo'o jua'a culo nu'u cña jil'i ngu' cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' nu nscua lo quityi re.

Ná culacua tsa ti' na cha' jil'i cñi

3 Liñi tsa cha' jil'i ycai' Jesucristo nu Xu'na na; cua ña'a ca ñati nu nclu'u xi xa' la cha' jil'i mā, ná liñi ndyu'ni nu ñati bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti taquiya'

ngu' ji'j cha' liñi bi'. ⁴ Na nclu'u ngu' bi' xa' la cha' xqui'ya cha' ná jlo ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná tso'o tyiquee ngu' bi', cha' xcui' na ndiya tsa ti' ngu' xu'u tya'a ngu' cuentya ji'i scaa cha' nu nchcui' ngu'; ná tso'o cña nu ndu'ni ngu' bi', cha' jua'a caca liye' ti' ngu' ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a xu'u tya'a ngu' bi' li', cha' xcui' cuentya hchcui' ngu' ji'i tya'a ngu', lo'o jua'a sta ngu' qui'ya laja ti ji'i tya'a ngu' li'. ⁵ Lye tsa nchcui' ngu' bi', xqui'ya cha' ná ngusñi tso'o ngu' cha' liñi ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a nga'aa ncliyacua tso'o ti' ngu' bi'; cha' cuiñi ti ndu'ni tlyu ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi cha' caja cñi ji'i ngu', nti' ngu'. Ná tya'a nu'u stu'ba ti lo'o ngu' bi'. ⁶ Chañi cha' ntsu'u xi cha' tso'o nu tyacua ji'na xqui'ya ycu'i Ndyosi, si cua'ni tlyu na ji'i Ni tyucui tyiquee nu; pana sca ti si nguaala' ti' na lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'na nde chalyuu. ⁷ Ná sca na lo'o ji'na nu lo'o ngula na chalyuu, lo'o jua'a ná sca na tyalo'o na lo'o cajaa na. ⁸ Cuayá' ji'na nde chalyuu si ntsu'u na cacu na, si ntsu'u ste' na; ⁹ pana ntsu'u ñati nu nti' tsa cha' caca culiya' ngu'. Ná tso'o cha' bi', cha' li' cua'ni cuayá' nu xña'a ji'i ngu' si caca tyu'u cha' cuxi tyiquee ngu'; tye chalyuu ji'i ngu' li', hchcuna' cresiya ji'i ngu'. ¹⁰ Lo'o ntsu'u tsa tyiquee ñati ji'i cñi, bi' laca suu quiña'a tsa cha' cuxi. Ntsu'u ñati nu tiji' tsa ti' ji'i cñi, bi' cha' cua ngulochu' ngu' cha' ji'i nu Xu'na na, cha' nga'aa taquiya' ngu' bi' cha' ji'i Ni. Xñi' tsa ti' ndi'j ngu' bi' li', cha' nchcube' ngu' ji'i ycu'i ca ngu'.

Tya nda Pablo xi cha' lo'o yu Timoteo

¹¹ Lo'o nu'u Timoteo, ñati ji'i ycu'i Ndyosi laca nu'u, bi' cha' xtyanu nu'u ji'i lcaa cha' cuxi bi'; xcui' cha' liñi cua'ni nu'u, cua ña'a ca lo cha' tso'o nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na. Tya nxñi tso'o nu'u cha' ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a cua'ni nu'u cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i lcaa ñati; talo nu'u masi xcube' ngu' jinu'u, jua'a cua'ni tya'na ti' nu'u ji'i ñati. ¹² Tyucui tyiquee nu'u cua'ni nu'u cña ji'i ycu'i nu Xu'na na, xqui'ya cha' ngusñi tso'o nu'u cha' ji'i Ni. Cua jlo ti' nu'u cha' ná nga'a cha' tye chalyuu jinu'u, cha' ngusubi ycu'i Ndyosi jinu'u, lo'o li' cua nda nu'u cha' lo'o tyuu tya'a ñati ñi'ya ngua lo'o ngusñi nu'u cha' ji'i Jesucristo; si'i sca cha' cuaana ti ngua bi'. ¹³ Culo na' cña jinu'u juani chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nu ndu'ni cu'ú ji'i lcaa na lu'ú nu ntsu'u chalyuu; la cui' jua'a culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'i Jesucristo nu tso'o tsa nguxacuj cha' ji'i Poncio Pilato nu laca loo nu lo'o ngua cuayá' ji'i Jesús. Ná ntsi' yu nguxacuj yu cha' cuentya ji'i cña nu ndyaca ji'i yu cha' nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca yu. ¹⁴ Culo na' cña jinu'u cha' xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' cua'ni lyiji nu'u lcaa cha' nu nguscua na' lo quityi re, lo'o jua'a ná ta nu'u tyempo nu caja ñi'ya sta ngu' qui'ya jinu'u. Na ntajatya na ji'i Jesucristo nu Xu'na na ña'a cuayá' tyaa Ni chaca quiya', ¹⁵ cha' tsa nu nti' ycu'i Ndyosi cha' caa Jesús, li' tyu'u tucua Ni chaca quiya'. Nu ycu'i Ndyosi ni, tso'o ntsu'u tyiquee Ni tyucui tyempo, lo'o jua'a ycu'i Ni laca loo tsiya' ti; laca Ni rey nu tlyu la, nu Xu'na nu laca loo la. ¹⁶ Ná ntsu'u cha' cajaa ycu'i Ndyosi tsiya' ti, ná tye cha' ji'i Ni. Ndubi tsa ña'a xee ca su ntucua ycu'i Ndyosi, ni ná ntsu'u ñati nu caca tsaa ca slo Ni jua'a ti xqui'ya xee tlyu bi'. La cui' jua'a ná ntsu'u ñati nu cua na'a ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ná nchca ña'a ñati ji'i Ni nde chalyuu. Bi' cha' cua'ni chj na loo ycu'i Ndyosi lacua, cha' laca Ni nu tlyu la. Jua'a laca cha' tu'ni.

¹⁷ Lo'o jua'a ntsu'u cha' culo nu'u cña ji'i ngu' culiya' tya'a ngusñi ma' cha' ji'i Jesús, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu'. Ná tso'o si xcui' culacua tsa ti' ngu' bi' ji'i cñi ji'i ngu'; la cui' ti ná culacua tsa ti' ngu' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu', cha' yala ti ndye cñi ji'na. Tso'o la si cube ti' ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca, cha' cua nda Ni lcaa lo na nu ntsu'u ji'na cha'

caca tso'o tyiquee na nde chalyuu. ¹⁸ Culo nu'u cña ji'j' ngu' culiya' bi' ndi'ya: Xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'; cua'ni tya'na ti' ngu' ji'j' xa' ñati, lo'o jua'a tyi'u ti' ngu' ji'j' ngu' ti'i, cha' ta ngu' na nu lyiji ji'j' ngu' ti'i bi'. ¹⁹ Jua'a ti caca culiya' ngu' slo ycui' Ndyosi xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ngu' ca nde, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' tso'o ji'j' ycui' Ni. Ná nga'a cha' tye chalyuu ji'j' ngu' bi' li'.

Chaca tya cña nchy Pablo ji'j'yu

²⁰ Lo'o nu'u Timoteo, cua'ni tyaca'a nu'u ji'j' cha' nu ntsu'u cha' culu'u nu'u ji'j' ñati' cuentya ji'j' ycui' Ndyosi. Ná taquiya' nu'u tsiya' ti ji'j' cha' cuxi nu nchcui' nu ngu' cuiñi bi'. Jlo tsa ti' ycui' ca ngu', jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; pana ná nda ngu' bi' cuentya tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi. ²¹ Ntsu'u ngu' nu jlya ti' cha' cuiñi nu nchcui' ngu' cuiñi bi', pana juani nga'aa ndya'a stu'ba ngu' bi' lo'o ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'j' ycui' Ndyosi.

Ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo chaca quityi nu ndyaa ca slo Timoteo

¹ Pablo laca na'. Cua nda ycu'i Ndyosi cña 'na cha' lijya na' tyijyu' ca nde quich'i tyi ma, cha' ta na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ma. Nacu'i Ni cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i ñati nu xñi cha' ji'i Jesucristo. ² Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Timoteo, cha' sñi' na' laca nu'u nti' na', jua'a ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jinu'u. Ndi'ya nti' na', cha' ña'a ti' cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o nu'u, cha' cua'ni tya'na ti' Ni jinu'u, cha' jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jinu'u xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Nchcui' Pablo ji'i cha' tlyu nu ndyu'ni ycu'i Ndyosi lo'o ñati

³ Ñi'ya nu tyucui tyiquee jyo'o cusu' ji'na ngua'ni ngu' cña ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni la, jua'a tyucui tyiquee na' ndyu'ni na' cña ji'i ycu'i Ndyosi juani. Ndyaa na' xlya'be ji'i ycu'i Ni lo'o nchcui' na' lo'o Ni cuentya jinu'u, cha' tsá lo'o talya nchcui' na' lo'o Ni. ⁴ Ntsu'u ti' na' cha' ngusi'ya nu'u lo'o ndu'u na' ndyaa na', bi' cha' nti' tsa na' ña'a na' jinu'u chaca quiya' cha' ca chaa ti' na. ⁵ Ntsu'u ti' na' cha' chañi cha' ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús. Xtya'a cusu' nu'u, nu ma' Loida ni, bi' laca nu cua ngusñi cha' bi' tya clyo; lo'o li' ma' Eunice xtya'a nu'u cua ngusñi cha' bi'; la cui' jua'a nu'u, tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús.

⁶ Ta na' sca cui' lo'o nu'u juani: Cua'ni tyaca'a nu'u ji'i cha' tso'o nu cua nda ycu'i Ndyosi jinu'u tya lo'o ngusta ya' na' hique nu'u, cha' taca cua'ni nu'u cña cuentya ji'i ycu'i nu Xu'na na. ⁷ Ná nti' ycu'i Ndyosi cha' cutsji na; bi' cha' nda Ni Xtyi'li ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' ca tlyu tyiquee na, cha' tso'o ti' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, cha' taca cua'ni na ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na lcaa tsá. ⁸ Ná ca tyuju'u ti' nu'u; ta nu'u cha' lo'o ngu', ñi'ya nu ngusñi nu'u cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na. La cui' ti ná ca tyuju'u ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuá. Nchcub'e' ngu' jna' xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'i ycu'i nu Xu'na na, bi' cha' ná quiña'a tsa culacua ti' nu'u si lo'o jinu'u xcub'e' ngu' cha' nchcui' nu'u cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ngu'. Ta ycu'i Ndyosi juersa ji'na cha' talo na, ⁹ cha' ycu'i Ndyosi laca nu ngua'ni lyaá ji'na; cua ngusubi Ni ji'na cha' cua'ni na cña nu nti' Ni cha' cua'ni na. Ntaja'a Ni cua'ni lyaá Ni ji'na cha' tso'o tyiquee ti Ni, masi si'i xqui'ya cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i ca na. Ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; jua'a laca cha' nu ngulu'u Jesucristo ji'na, cha' ngua ti' ycu'i Ndyosi cua'ni Ni cha' tso'o lo'o na nu lo'o tya lyiji cuiña Ni chalyuu. ¹⁰ Cua nchca cuayá' ti' na cha' bi' juani, xqui'ya cha' cua yaá Jesucristo chalyuu, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na; ntijiloo Jesús tsiya' ti' ji'i nu xña'a nu lo'o ndyu'u yu chaca quiya' lo'o cua ngujuu yu, bi' cha' ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i lcaa na nu xñi na cha' ji'i Ni, cha' ngua'ni lyaá Jesús ji'na.

¹¹ Cha' ji'i Jesucristo, bi' laca cha' nu nchcui' na' lo'o ñati. Cua ngusubi ycu'i Ndyosi 'na cha' ndya'a na' nclyu'u na' cha' bi' ji'i ngu' xa' tsu' cuentya ji'i ycu'i Ni, ¹² bi' cha' ndyiji cha' ti' na juani. Pana ná tyuju'u ti' na', cha' cua jlo ti' na' tilaca laca nu ngusñi na' cha' ji'i Ni. Jlo ti' na' cha' nchca ji'i Ni ña'asi Ni na; nchca ji'i Ni xtyucua Ni 'na lo'o ndyu'ni na' cña nu nda Ni 'na, cha' taca tyu'u tso'o cña 'na tsá bi' lo'o tyáá Jesús nde chalyuu chaca quiya'.

¹³ Ña'a ti' tya tyi'u ti' nu'u lcaa cha' nu cua ngulu'u na' jinu'u lacua. Cha' liñi laca bi', jua'a tso'o tsa si xñi tso'o nu'u cha' bi'. Tso'o ti' tyu'u tyiquee nu'u ña'a

nu'u jii' ñati, xqui'ya cha' ntsu'u cha' jinu'u lo'o Jesucristo. ¹⁴ Cua'ni tyaca'a nu'u jii' cha' tso'o nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na; xtyucua Xtyi'i ycu'i Ni jinu'u cha' cua'ni nu'u cña bi', bi' cha' ndyanu Xtyi'i ycu'i Ni ne' cresiya jina'.

¹⁵ Jlo ti' nu'u cha' quiña'a ñati jii' Jesucristo cua nguxtyanu ngu' 'na; masi cua ña'a ca ngu' nde loyuu su cuentya Asia, lo'o yu Figelo, lo'o yu Hermógenes, cua nguxtyanu ngu' bi' 'na. ¹⁶ Sca ti yu Onesiforo ni, nguxtyucua tsa yu bi' 'na; ná ngua tyuju'u ti' yu cha' ntsu'u na' ne' chcuá, pana ndyaa yu ndyaa na'a yu 'na ca bi'. Bi' cha' nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycu'i Ndyosi jii' yu, lo'o jua'a jii' lcaa ngu' nu ndi'i slo yu bi'. ¹⁷ Nu lo'o ndyalaa yu nde quichí Roma re, li' ngulana tsa yu 'na cha' caa yu ca slo na'. ¹⁸ Nti' na' cha' cua'ni tya'na ti' ycu'i nu Xu'na na jii' yu bi', nu lo'o tyalaa tsa nu cua'ni cuayá Ni jii' lcaa ñati. Lo'o jua'a cua jlo tso'o ti' nu'u lcaa ña'a cña tso'o nu ngua'ni yu lo'o na ca quichi Efeso.

2

Tlyu cua'ni tyiquee Timoteo, nti' Pablo

¹ Sñi' na', nti' na' cha' ta na' chaca cuij lo'o nu'u juani: Caca tlyu tyiquee nu'u xqui'ya Jesucristo nu xcu'i cha' tso'o ndu'ni lo'o na. ² Cua ndyuna nu'u lcaa cha' nu ngulu'u na' jii' tyuu tya'a ñati; nu juani la cui' ñi'ya nu ngulu'u na', jua'a culu'u nu'u jii' ñati nu tyucui tyiquee nti' ngu' culu'u ngu' cha' bi' jii' xi xa' la ñati, cha' ca tsa'a tso'o nu xa' la ngu' bi' cha' jii' ycu'i Ndyosi.

³ Ñi'ya ndalo sca sendaru lo'o ndya'a yu cusuu, jua'a talo nu'u si cajá cha' ti' jinu'u lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' jinu'u, cha' sendaru jii' Jesucristo laca nu'u juani. ⁴ Sca ti cña sendaru caca cua'ni sendaru; ná caca cua'ni yu xi xa' lo cña, si nti' yu cha' ca tso'o tyiquee xu'na yu lo'o yu, cha' bi' laca nu cua ngusubi jii' yu cha' caca yu sendaru. ⁵ Jua'a si ntsu'u sca cha' cuijya jii' ngu' lo'o tya'a ngu' ni, cua laca nscua cha' ñi'ya nu tso'o la quijya ngu', cha' taca cua'ni tsaca yu ngana jii' tya'a yu. Si ná taquiya' ngu' jii' cha' nu cua nscua bi', li' ná caja cha' xlya'be jii' ñati nu cua ngua'ni ngana jii' tya'a yu lo'o cua ndye cha' cuijya jii' ngu' li'. ⁶ Chaca cha' ni, sca ñati nu tlyu tsa cña ngua'ni lo xtya jii' yu, clyo cacu ycu'i yu na nu ndyu'u lo xtya bi'. ⁷ Culucua xi ti' nu'u jii' cha' nu ngulu'u ca ti na' jinu'u, lo'o jua'a xtyucua ycu'i nu Xu'na na jinu'u cha' ca cuayá ti' nu'u lcaa cha' bi'.

⁸ Tyi'u ti' nu'u jii' Jesucristo, cha' ycu'i laca nu ndyu'ú chaca quiyá lo'o ngujui yu. Tya'a ñati jii' jyo'o David laca yu bi'. La cui' cha' tso'o jii' Jesús nu lo'o ca nda na' lo'o ñati, ⁹ bi' cha' ndu'ni lya' ti' ngu' 'na juani. Ñi'ya nu nchcube' ngu' jii' sca ñati cuxi, jua'a ngusca' ngu' jna' ne' chcuá juani. Ngusu'ba ngu' jna' ne' chcuá tu'ni, pana ná nchca jii' ngu' su'ba yacu' ngu' jii' cha' tso'o jii' ycu'i Ndyosi jua'a; ¹⁰ bi' cha' talo tyiquee na' jii' ngu', masi nchcube' tsa ngu' jna'. Talo na' jii' cha' cuxi bi' cuentya jii' ca ta'a ñati nu ngusubi ycu'i Ndyosi jii', cha' lo'o ñati bi' ngua'ni lyaá Jesucristo jii', cha' caja chalyuu nu ná ngua' cha' tye jii' ñati bi'. Caca tyi' ngu' bi' ca slo ycu'i Ndyosi su tso'o tsa ña'a lcaa cha'.

¹¹ Nga'a cha' xñi tso'o ma' cha' liñi nu ndi'ya nchcui':

Si cajaa na cha' laca na ñati jii' Jesucristo, lo'o ti tyaa na tyi' na lo'o ycu'i Ndyosi li'.

¹² Si talo na lo'o xcube' ngu' ji'na xqui'ya cha' jii' Ni, li' caja su tyi' na lo'o ycu'i Jesús ca su laca Ni loo ca bi'.

Si ñacu' na cha' ná ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo, jua'a ycu'i Ni, ñacu' Ni cha' ná ntsu'u cha' jii' Ni lo'o na.

13 Masi tya'achū' na jil'i ycu'i Ni, ña'a ti tya tso'o tsa ndu'ni Jesucristo lo'o na; ná ncha'a cha' jil'i Jesús, ña'a ti tya cua'ni Ni ñi'ya nu cua nacuj ycu'i Ni cha' cua'ni Ni.

Ñati nu tso'o tsa cña ndyu'ni

14 Lu'ba ti chcu'i nu'u lo'o ngu' cha' taquiya' ngu' lcaa cha' nu nscua na' re. Cua jlo ti' ycu'i nu Xu'na na lcaa ña'a nu ndyu'ni scaa ngu', bi' cha' culo nu'u cña cha' nga'aa xtyacui ngu' cha' lo'o tya'a ngu' cuentya jil'i cua ña'a ca cuentyu nu nchcu'i ñati. Ná tso'o tsiya' ti jua'a, cha' lye tsa quich'i cha' hiqee ngu' nu ndyu'na cha' bi'. 15 Lye tsa cua'ni nu'u cña nu cua nda ycu'i Ndyosi jinu'u, cha' ná ca tyuju'u ti' nu'u xqui'ya cña nu ngua'ni nu'u nu lo'o tsa'a nu'u tyi'i ca slo Ni. Chañi tsa laca cha' jil'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' tya culu'u la nu'u cha' liñi bi' jil'i ngu' lacua; tso'o ti caca tyiquee Ni ña'a Ni jinu'u li'. 16 Ná cua'a jyaca nu'u tsiya' ti jil'i cha' cuxi nu nchcu'i nu ngu' cuiñi bi', cha' tyijyu' tsa ndya'achū' ngu' bi' jil'i ycu'i Ndyosi; nga'aa ndya'a ngu' bi' tyucui jil'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti. 17 Cha' cuxi laca nu nclu'u ngu' bi', lo'o jua'a tlyu la caca cha' cuxi bi' nde loo la. Ñi'ya ndyaluu sca quichu' tyaala nu nga'a lo cuaña' na, ña'a cuayá' cua'ni ñu'u jil'i ña'a tsaca cuaña' na, la cui' jua'a laca cha' cuiñi nu nclu'u yu Himeneo lo'o yu Fileto bi'. 18 Nguxtyanu ngu' bi' cha' liñi jil'i ycu'i Ndyosi, lo'o nu juani nacuj ngu' bi' cha' nga'aa tyu'u na chaca quiya': "Na cua ndyu'u ngu' chaca quiya', lcaa ngu' nu ntsu'u cha' tyu'u", nacuj ngu' cuiñi bi'. Pana ntsu'u xi ngu' tya'a na nu cua nguñi cha' nu nchcu'i ngu' bi', lo'o juani nga'aa jlo tso'o ti' ngu' ni cha' nu jlya ti' ngu' tya clyo. 19 Liñi tsa laca cha' nu nchcu'i ycu'i Ndyosi; cua'ni Ni cha' ná xtyanu na cha' bi', si jlya ti' na cha' nu nchcu'i ycu'i Ndyosi ndi'ya: "Cua nslo ycu'i nu Xu'na na tilaca laca ñati jil'i Ni". Lo'o chaca cha' nchcu'i ndi'ya: "Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Cristo ni, ntsu'u cha' xtyanu ngu' bi' lcaa cha' cuxi". Jua'a nacuj quityi jil'i ycu'i Ndyosi.

20 Ntsu'u tsa ya' xña ne' cosiña jil'i sca ni'j tlyu: ntsu'u na oro, jua'a ntsu'u na plata, jua'a ntsu'u na yaca, lo'o jua'a ntsu'u na yuu. Xcu'i cña tso'o ti ndu'ni ngu' lo'o ca'ña oro, lo'o ca'ña plata; pana ná ndube ti' ngu' jil'i ca'ña yaca, jil'i ca'ña yuu, cha' tsa'ña ti nga'a bi'. 21 Ñi'ya nti' ya' xña nu ntsu'u ne' cosiña, jua'a laca ñati jil'i Jesucristo; nti' na cha' cua'ni ycu'i nu Xu'na na cha' tso'o lo'o na, cha' cube ti' Ni ji'na ñi'ya lo'o ndube ti' xu'na ni'j jil'i ca'ña jil'i, nu quiña'a tsa nga'a. Ná caca cua'ni na cha' tso'o bi' si ná lubii cresiya ji'na; bi' cha' ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' cuxi cha' caca lubii cresiya ji'na, cha' sca ti cña nu nda ycu'i Ndyosi ji'na cua'ni na li'.

22 Ngu' cuañi' laca nu'u, lo'o jua'a ntsu'u tsa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cuañi'; pana nga'aa cua'ni nu'u cha' bi'. Ña'a ti tya cua'ni nu'u cha' tso'o ndi'ya: xñi tso'o nu'u cha' liñi bi', tso'o ti tyu'u tyiquee nu'u ña'a nu'u jil'i ñati; tso'o ti tyi'i nu'u lo'o tya'a ma nu cua ngua lubii cresiya jil'i ngu', la cui' tya'a ntsu'u cha' jil'i ma lo'o ycu'i nu Xu'na na. 23 Nga'aa xacuj nu'u cha' jil'i ñati nu ná jlo ti' tsiya' ti ñi'ya laca sca cha' liñi; ná sca cha' jlo ti' ngu' bi', pana nti' ngu' xuj tyu'u nu'u lo'o nu'u xqui'ya sca cha' laja ti. 24 Nu ñati nu ndyu'ni cña jil'i ycu'i nu Xu'na na ni, ná tso'o si xcu'i nxu'u ti ngu' ndi'j ngu' lo'o tya'a ngu'; ntsu'u cha' chcu'i tso'o ti ngu' bi' lo'o lcaa ñati. Tso'o si nchca jil'i ngu' bi' culu'u ngu' cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i xa' ñati; jua'a ntsu'u cha' talo tyiquee ngu' bi' jil'i ñati nu cua'ni lya' ti jil'i ngu', 25 jua'a jil'i ñati nu ñasi' jil'i ngu'. Tso'o ti chcu'i ngu' bi' lo'o ñati nu ñasi', cha' jua'a taca cua'ni ycu'i nu Xu'na na cña ne' cresiya jil'i ñati nu ñasi' bi', cha' taca culu'u Ni jil'i ngu' ñi'ya laca lo'o cha' liñi bi'. Tso'o tsa si culochu' ñati nu ñasi' bi' lcaa cha' cuxi nu ndyu'ni ngu',

²⁶ cha' li' taca culo Ni ji'j' ngu' ya' nu xña'a. Na cua ngusñi nu xña'a ji'j' ñati nu ñasj' bi' tya tsubi' la cha' cua'ni ngu' cña cuxi cuentya ji'j'.

3

Tyempo cuxi nu caca lo'o cua tye ti chalyuu

¹ Culacua tso'o xi ti' nu'u, Timoteo; nu lo'o cua tye ti chalyuu, li' lye tsa caca cha' ji'j' ngu' xqui'ya quiña'a tsa cha' cuxi. ² Tyempo nde loo la, li' tyi'j' tsa ngu' cuxi: masi ngu' nu sca ti cña ji'j' ycu' ca ngu' cube ti', masi ngu' nu tyaca'a tsa cñi ji'j', masi ngu' nu tyixi tsa cua'ni lo'o tya'a ngu', masi ngu' nu nti' cha' tlyu tsa ycu' ca ngu', masi ngu' nu suba' tsa chcu' ji'j' ycu' Ndyosi, masi ngu' nu ná taquiya' ji'j' sti ngu', ni ji'j' xtya'a ngu', masi ngu' nu ná tya xly'a'be ji'j' ycu' Ndyosi, ni ji'j' tya'a ñati ngu', masi ngu' nu ná tyaja'a cua'ni chj' ngu' loo ycu' Ndyosi tsiya' ti, ³ masi ngu' nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ngu' ji'j' tya'a ngu', masi ngu' nu ná cui'ya cha' clyu ti' ji'j' tya'a ngu', masi ngu' nu lye tsa chcu' cuentyu ji'j' tya'a ngu' lo'o xa' ñati, masi ngu' nu ná tyaja'a cua'a ji'j' ycu' ca ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ngu' lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' cua'ni ngu', masi ngu' nu tyaala tsa cua'ni, masi ngu' nu ná ndiya ti' tsiya' ti ni sca cha' tso'o, ⁴ masi ngu' nu nñilo'o ji'j' tya'a tso'o ti ngu', masi ngu' nu ná cube ti' tsiya' ti' si lye tsa ndyu'ni tyucuaa ti' ji'j' tya'a ngu'; cua'ni ngu' cua' ña'a ca cha' cuxi nu jña cresiya ji'j' ycu' ca ngu', cha' nga'aa nti' ngu' bi' taquiya' ngu' ji'j' ycu' Ndyosi. ⁵ Na cuiñi ti lcaa ngu' bi' lo'o cua'ni tlyu ngu' ji'j' ycu' Ndyosi, cha' ná ndaquiya' ngu' bi' ji'j' cha' ji'j' Ni tsiya' ti.

Xtyanu nu'u ji'j' lcaa ngu' bi'. ⁶ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' cuxi bi' nu nñilo'o ji'j' ñati, nu ndya'a ne' ni'j' ji'j' ñati cha' culu'u ngu' cha' cuiñi ti' ji'j' ngu' cuna'a nu ná ncyacua tso'o ti'. Na tonto tsa ngu' cuna'a bi', cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'j' ngu', cha' nti' tsa ngu' xñi ngu' ji'j' cua' ña'a ca cha' cuxi. ⁷ Nti' tsa nu ngu' cuna'a bi' ca tsa'a ngu' sca cha', pana ná nchca ca cuayá' ti' ngu' ni sca cha' liñi. ⁸ Ñi'ya ngua ti' jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres, nu ngu' cucha'a nu ngusuu tya'a lo'o jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, jua'a nti' nu ngu' cuxi bi'; bi' cha' nxuu tya'a ngu' lo'o lcaa cha' liñi. Nga'aa nchca culacua tso'o ti' ngu', cha' ná jlyu ti' ngu' bi' ji'j' Jesús tsiya' ti. ⁹ Pana ná talo tyiquee ñati tyuu tsa ji'j' cha' cuxi nu ndyu'ni nu ngu' cuxi bi'. Ñi'ya lo'o ngua cuayá' ti' ngu' sa'ni cha' cuiñi tsa jyo'o Janes lo'o jyo'o Jambres nu ngua li', la cui' jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' xcui' na nñilo'o ti' ngu' cuxi bi' ji'j' ñati chalyuu juani.

Chaca quiya' nclyo Pablo cña ji'j' Timoteo

¹⁰ Lo'o nu'u ni, Timoteo, jlo ti' na' cha' ná ndu'ni nu'u ñi'ya nu ndu'ni nu ngu' cuxi bi'. Stu'ba ti' nti' nu'u lo'o na', bi' cha' ndu'ni nu'u ñi'ya nu ngulu'u na' jinu'u; ndyu'ni nu'u cña ñi'ya nu ndyu'ni na' cña, cha' jlyu ti' nu'u cha' ji'j' Jesús ñi'ya jlyu ti' na' ji'j'. Cua na'a nu'u cha' ndalo tyiquee na' ji'j' ñati, cha' ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'j' ñati, cha' ndalo na', ¹¹ masi lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' na, masi quicha ti' na'. Cua jlo ti' nu'u ñi'ya ndalo na' ca quichj Antioquia, ca quichj Iconio, ca quichj Lистра, nu lo'o ngua'ni lya' ti' ngu' na ca bi'; pana cua ngulo ycu' nu Xu'na na 'na ji'j' lcaa cha' cuxi bi'. ¹² Chañi cha' xcube' ñati ji'j' lcaa tya'a na nu nti' na cha' caca lubii cresiya ji'na cuentya ji'j' Jesucristo. ¹³ Pana ngu' nu ndu'ni cha' cuxi ni, cua nscua cha' tya cuxi la cua'ni ngu' bi'; ngu' cuiñi ni, cua nscua cha' tya cuiñi la cua'ni ngu', jua'a ña'a ti' tya jlyu la ti' ycu' ca ngu' cha' cuiñi li'.

¹⁴ Pana nu'u ni, ña'a ti' xñi tso'o nu'u lcaa cha' nu ngua tsa'a nu'u; na cua ngua cuayá' ti' nu'u ji'j' cha' bi', cha' liñi laca bi'. Cua jlo ti' nu'u tilaca laca nu ngulu'u cha' bi' jinu'u tya clyo. ¹⁵ Tya cuañi' tsa nu'u lo'o nguxana nu'u

ndyaca tsa'a nu'u lo quityi ji'i ycui' Ndyosi; quityi bi' laca nu culu'u liñi ji'na ñi'ya taca clyaá na ji'i nu cuxi, si xñi tso'o na cha' ji'i Jesucristo. ¹⁶ Ycui' Ndyosi ngua'ni cha' ngua'ya cha' hique ñati chalyuu, cha' xcua ngu' tyucui cha' ji'i Ni lo quityi bi', bi' cha' tso'o tsa si tya culu'u la na cha' nu nscua lo quityi bi' ji'i ñati, cha' ca cuayá ti' ngu' tyucui cha' ji'i ycui' Ndyosi, cha' cua'a ji'i ngu' lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi. Culu'u quityi bi' ji'na ñi'ya caca xñi tso'o na cha' ji'i Ni chaca quiya', ñi'ya caca ca tsa'a na cha' cua'ni na xcui' cha' tso'o. ¹⁷ La cui' quityi bi' laca nu culu'u ji'i lcaa tya'a na nu laca na ñati ji'i ycui' Ndyosi, ñi'ya taca cua'ni tso'o na lcaa cña nu nda Ni ji'na cha' cua'ni na nde chalyuu.

4

Cua ngulala ti tye chalyuu ji'i Pablo

¹ Culo na' cña jinu'u chacuayá' ji'i ycui' Ndyosi, jua'a chacuayá' ji'i Jesucristo nu cua'ni cuayá' ji'i lcaa ñati lu'ú lo'o ji'i lcaa ñati nu cua ngujui. Caa Jesucristo chaca quiya' cha' caca Ni loo ji'i lcaa ñati. ² Culo na' cña jinu'u cha' culu'u nu'u cha' ji'i ycui' Ndyosi ji'i ñati; ña'a ti tya culu'u nu'u cha' bi' ji'i lcaa ñati, masi nti' ngu' cuna ngu' cha' bi', masi ná nti' ngu' cuna ngu' cha' bi'. Tyucui tyiquee nu'u culu'u nu'u ji'i ngu', cha' ta ngu' cuentya ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ngu'; jua'a xtyucua nu'u ji'i ngu' cha' culochu' ngu' cha' cuxi bi'. Talo tyiquee nu'u ji'i ngu' cha' tso'o ti culu'u nu'u cha' tso'o bi' ji'i ngu', ³ cha' ca nde loo la nga'aa tyaja'a ngu' cuna ngu' cha' tso'o bi' li'; culana ngu' ji'i quiña'a xa' la ñati nu culu'u ji'i ngu' lcuu ti cha' cuxi nu ndiya la ti' ngu' bi' cuna ngu'. ⁴ Li' culochu' ngu' ji'i lcaa cha' liñi nu cua ndyuna ngu' nquicha', cha' nga'aa nti' ngu' cuna ngu' cha' liñi bi'; pana xñi tso'o ngu' cua ña'a ca cha' cuiñi, lcaa cuentyu li'. ⁵ Lo'o nu'u ni, culacua xi ti' nu'u na laca nu tso'o la cha' cua'ni nu'u, cha' talo tyiquee nu'u lo'o lya' tsa ti' ngu' jinu'u, cha' ña'a ti chcu'i nu'u cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati, cha' tya cua'ni la nu'u lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni nu'u cuentya ji'i ycui' Ndyosi.

⁶ Lo'o na' ni, cua tye ti cña jna' nde chalyuu cuentya ji'i cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi; cua ngulala ti cajaa na', nti' na'. ⁷ Cua ngusu'u tya'a na' lo'o nu cuxi; cua ndye nguta'a na' tyucui ji'i Jesucristo, bi' cha' cua tyalaa ti na' ca slo ycui' Ndyosi. Nu cha' tso'o nu cua ngusñi na' ni, cua ndyanu tso'o cha' bi' ne' cresiya 'na, ⁸ bi' cha' jlo ti' na' cha' ntsu'u sca cha' tso'o nu tyacua 'na; ta ycui' nu Xu'na na cha' tso'o bi' jna' nu lo'o tyalaa tsa lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, cha' liñi tsa ndu'ni cuayá' ycui' Ndyosi. Ta Ni cha' tso'o bi' ji'i lcaa ñati nu ntajatya tsa ji'i Cristo ni jacua' caa Ni chaca quiya', xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i Ni; si'i jna' ti ta Ni cha' bi'.

Cha' nu nda Pablo lo'o ndye quityi

⁹ Quiñi clya tyucui jinu'u cha' caa ca nde slo na' yala ti. ¹⁰ Cua nguxtyanu Demas 'na xqui'ya cha' ndiya la ti' yu ji'i cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ndyaa yu ca quichi Tesalónica. Nda na' ji'i Crescente ndyaa ca Galacia, jua'a nda na' ji'i Tito ndyaa ca Dalmacia; ¹¹ sca ti Lucas tya ndi'i ca nde lo'o na'. Tsaana nu'u ji'i Marcos cha' çalo'o ji'i yu ca nde, cha' nchca ji'i yu xtyucua yu xi 'na lo'o cña re. ¹² Ngulo na' cña ji'i Tiquico cha' tsaay yu ca quichi Efeso. ¹³ Nu lo'o caa nu'u ca nde, çalo'o ji'i capa jna' nu nguxtyanu na' to' tyi Carpo ca quichi Troas, lo'o jua'a lcaa quityi 'na çalo'o nu'u ji'i, cha' tiji' tsa ti' na' ji'i quityi nu nguscua na' lo.

¹⁴ Alejandro, nu cuityi chcuá bi' ni, lye tsa ngua'ni lya' ti' yu 'na; cuxi tsa cña ngua'ni yu lo'o na'. Cua jlo ti' ycui' nu Xu'na na lcaa cha' bi', jua'a tya ta Ni cha' cuxi ji'i yu bi'. ¹⁵ Pana tii ti' nu'u cha' ná tacu' nu Alejandro bi' cha' jinu'u, nu lo'o ta nu'u cha' tso'o ji'i ycui' Ndyosi lo'o ñati.

¹⁶ Lo'o nguta'a na' slo ngu' tisiya clyo, ni sca ñati ná nguxtyucua ngu' 'na li', cha' ngusna ngu'; bi' cha' ndijña na' jii' ycu' Ndyosi cha' cui'ya Ni cha' clyo ti' jii' ngu' bi'. ¹⁷ Nguxtyucua ycu' nu Xu'na na jna' li', cua nda Ni juersa 'na cha' tya ngulu'u la na' cha' tso'o jii' Jesucristo ña'a cuayá' ndyuna lcaa ñati xa' tsu' nu ndii' ca nde. Cua ngua'a ycu' Ni 'na jii' cuichi tyaala bi'. ¹⁸ Lo'o jua'a tya cua'a Ni jna' jii' lcaa lo cha' cuxi nu tyacua na' jii'; jlo ti' na' cha' ña'a ti tya ña'asii Ni jna', cha' tso'o ti tyalaa na' su nclyo ycu' Ndyosi cña. Nga'aa tye tsa cha' cua'ni tlyo na jii' ycu' Ndyosi ca bi'. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ngusalya' Pablo lo'o ngu'

¹⁹ Ta nu'u xlyo ni'i jii' Prisca, lo'o jii' Aquila, lo'o jii' lcaa ngu' ca to' tyi Onesíforo cuentya jna'. ²⁰ Ndyanu Erasto ca quichi Corinto, lo'o jua'a cua nguxtyanu na' jii' Trófimo ca quichi Mileto cha' quicha ti' yu. ²¹ Quiñi cly tyucui jinu'u cha' tyalaa nu'u ca nde lo'o bilya xana tyempo tlya'. Lcaa ngu' re nda ngu' xlyo ni'i jinu'u, lo'o Eubulo, lo'o Pudente, lo'o Lino, lo'o Claudia, lo'o lcaa tya'a ñati jii' Jesucristo quichi re.

²² Tyanu Xtyi'i ycu' Jesucristo lo'o nu'u, cha' taca caca nguula la ti' tyiquee nu'u. Ña'a ti cua'ni ycu' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Tito

¹ Pablo laca na'. Ndyaa'a na' lo cña jii' ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a ngua'a lo Jesucristo cña 'na cha' tsa'a chcu'i na' cha' tso'o jii' Jesús lo'o xa' ñati; nga'a cha' chcu'i na' lo'o ñati nu cua laca ngusubi ycu'i Ndyosi jii' cha' caca ngu' ñati jii' ycu'i Ni, cha' jlya tso'o la ti' ngu' bi' jii' Ni li'. Cua nda Jesucristo 'na lijyaa cha' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' liñi jii' Ni, cha' taca cua'ni tlyu lcaa na jii' ycu'i Ndyosi, ² lo'o jua'a taca jatya na jii' chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na li'. Ná cuiñi ycu'i Ndyosi. Sa'ni tsa nchcu'i Ni cha' caja chalyuu bi' ji'na, tya lo'o ngüñá Ni chalyuu; tya li' nda Ni cha' lo'o ñati jii' Ni nde chalyuu cha' taca tyi' ngu' slo Ni. ³ Lo'o juani cua nti' Ni cha' tso'o tsa tyempo cha' cañi tyijyu' cha' jii' ycu'i Ndyosi nu ndyu'ni lyaá ji'na, lo'o jua'a cua ngulo Ni cña jna' cha' culu'u na' cha' tso'o bi' jii' xa' ñati. ⁴ Nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u, Tito, cha' ñi'ya si laca nu'u sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' jinu'u, cha' stu'ba ti ngusñi na cha' jii' ycu'i Ndyosi. Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o nu'u, jua'a Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; cua'ni Ni cha' ti ti tyi' tyiquee nu'u li'.

Cña nu ndyu'ni Tito ca loyuu Creta

⁵ Nguxtyanu na' jinu'u ca loyuu Creta bi', cha' cua'ni lyiji nu'u cña nu nga'a cha' cua'ni nu'u, cha' subu nu'u jii' ngu' cusu' nu caca loo jii' taju ñati tya'a ngusñi na cha' jii' Jesús lcaa quich'i cajua; subu nu'u jii' ngu' cusu' bi' ñi'ya nu nacui na' jinu'u tya tsubi' la. ⁶ Xcu'i tso'o ti nga'a cha' cua'ni ngu' cusu' bi', cha' ná taca sta ñati qui'ya jii' ngu'. Caja clyo'o ngu' bi' lo'o sca ti nu cuna'a, ni ná tso'o tyu'u cha' jii' ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a. Ntsu'u cha' xñi sñi' ngu' cusu' bi' cha' jii' Jesucristo, lo'o jua'a ná cua'ni suba' sñi' ngu' lo'o xa' ñati; ntsu'u cha' taquiya' sñi' ngu' jii' cha' nu nchcu'i ngu' cusu'. ⁷ Lo'o jua'a ngu' nu caca loo jii' taju ñati tya'a na ni, ná tso'o si ntsu'u cha' sta ñati qui'ya jii' ngu' bi', cha' cña jii' ycu'i Ndyosi ndyu'ni ngu' bi'. Bi' cha' clyana nu'u jii' ngu' nu ná ndu'ni tyucuaa ti' jii' tya'a ngu', ngu' nu ná ñasi', ngu' nu ná cu'bi, ngu' nu ná ntsu'u cha' cusu' lo'o tya'a ñati, ngu' nu ná ndacui tsa ti' jii' cñi; ⁸ clyana nu'u jii' ngu' nu nda su tyi' ñati nu lijyá tyijyu', ngu' nu ndiya ti' cua'ni xcu'i cha' tso'o, ngu' nu tso'o ti nchcu'i lo'o ñati, ngu' nu sca ti cha' jii' Jesús ntsu'u tyiquee ngu', nu ndu'ni cua' ña'a ca cha' nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na, ngu' nu nchca jii' cua'a jii' ycu'i ca ngu'. ⁹ Tso'o tsa ñati nu cua ngui' tsa jii' cha' liñi nu ngulu'u na jii', ñati nu nchca jii' culu'u cha' liñi bi' jii' tya'a ñati, ñati nu nchca jii' tacu' tsiya' ti cha' jii' ngu' cuiñi.

¹⁰ Cua ntsu'u tyu' tya'a ngu' nu ná ntaja'a taquiya' ngu' jii' cha' nu nchcu'i ngu' nu laca loo, ntsu'u quiña'a tsa ngu' judío nu ndyu'ni jua'a; cuiñi tsa cha' nu nchcu'i ngu' bi', cha' jua'a cñilo'o ngu' jii' tya'a ngu'. ¹¹ Nga'a cha' tacu' ma tu'ba ngu' cuiñi bi', cha' ná tacu' ngu' cha' jii' quiña'a ñati, ña'a tya'a nga'a ni' ti ngu' nu cua ngusñi cha' liñi bi'. Nclyu'u ngu' cuiñi bi' cha' jii' tya'a na; pana na cuiñi ngu' bi', cha' cua nti' ngu' caja cñi jii' ngu'.

¹² Cha' liñi nchcu'i sca jyo'o cusu' tya'a quich'i tyi ngu' Creta su ndi'j nu'u, nu ngua tu'ba jii' jo'o' jii' ngu' cua sa'ni. Ndi'ya nchcu'i bi': "Cuiñi tsa lcaa ngu' Creta tya'a na, xña'a tsa ngu'. Lo'o jua'a ndacu tsa ngu', pana ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' cña tsiya' ti", nacui jyo'o cusu' bi'. ¹³ Chañi cha' nu nchcu'i jyo'o bi'; bi' cha' lye chcu'i nu'u lo'o ngu' bi', cha' tso'o ti xñi ngu' lcaa cha' jii' Jesús nu nchcu'i na lo'o ngu', ¹⁴ cha' nga'aa cua'a jyaca ngu' jii' cuentyu nu nchcu'i

ngu' judío, cha' nga'aa taquiya' ngu' ji' cha' nu nchcui' ñati chalyuu ti nu cua ngulochu' ji' lcaa cha' liñi.

¹⁵ Lubii tsa laca lcaa lo na, jua'a nti' sca ngu' nu lubii cresiya ji' cuentya ji' ycai' Ndyosi; pana ná ntsu'u na lubii tsiya' ti nti' ngu' nu cuxi tyiquee, cha' ná jlya ti' ngu' bi' ji' cha' liñi. Lo'o cua'ni ngu' nu cuxi tyiquee cha' cuxi, li' nga'aa nda ngu' bi' cuentya cha' xcui' cha' cuxi laca nu ndu'ni ngu'. ¹⁶ Ñati ji' ycai' Ndyosi laca ngu' bi', nactu' ycai' ngu', pana ná ndyu'ni ngu' tsiya' ti ñi'ya nu nti' ycai' Ndyosi; bi' cha' caca cuayá' ti' na cha' cuiñi ngu' bi'. Cuxi tsa ndyu'ni ngu' bi', cha' ná ntaja'a ngu' taquiya' ngu' ji' cha' nu liñi ca; ni sca cha' tso'o ná ca cua'ni ngu' bi' tsiya' ti.

2

Cha' liñi culu'u Tito ji' ñati cha' caca tso'o tyiquee ngu' lo'o tya'a ngu'

¹ Lo'o nu'u ni, Tito, xcui' cha' liñi culu'u nu'u ji' ñati. ² Culu'u nu'u ji' ngu' nu cusu' la cha' ná caca cu'bi ngu', cha' xcui' cha' liñi jlya ti' ngu', cha' cua'a ngu' ji' ycai' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu' li'; culu'u nu'u ji' ngu' bi' cha' jlya tso'o ti' ngu' lcaa cha' liñi, cha' tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji' tya'a ñati ngu', cha' talo tyiquee ngu' lo'o ndyu'ni lya' ti' ñati ji' ngu'. ³ Lo'o jua'a culu'u nu'u ji' ma' cusu' ñi'ya nu nga'a cha' tyi' ma' cha' cua'ni ch' ma' loo ycai' Ndyosi, cha' ná chcui' ma' cuentyu ji' ñati, cha' ná ca cu'bi ma', cha' culu'u ma' xcui' cha' tso'o ji' tya'a ñati ma'. ⁴ Li' lo'o ña'a nu cuna'a cuañi' la ji' ma' cusu', jua'a ca tsa'a ngu' cha' tso'o tsa tyu'u tyiquee ngu' ña'a ngu' ji' clyo'o ngu', ña'a ngu' ji' sñi' ngu'; ⁵ ca tsa'a nu cuna'a cuañi' la cha' cua'a ngu' ji' ycai' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu', ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni ngu' nu cua ngua lubii cresiya ji' cuentya ji' ycai' Ndyosi; ca tsa'a ngu' ñi'ya nu tso'o ti cua'ni ngu' cña to' tyi ngu', ñi'ya caca tya'na ti' ngu' ji' tya'a ñati ngu', ñi'ya nu taquiya' ngu' ji' clyo'o ngu'. Si xcui' tso'o ti ndu'ni nu cuna'a cuañi' ni, li' ná ntsu'u cha' chcui' cuxi xa' ñati ji' ycai' Ndyosi xqui'ya ngu' bi' li'.

⁶ La cui' jua'a, ta nu'u cui' lo'o nu ngu' qui'yu cuañi' cha' cua'a ngu' ji' ycai' ca ngu', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni ngu'. ⁷ Xcui' tso'o ti cua'ni nu'u, cha' jua'a ca tsa'a nu ngu' cuañi' bi' lcaa cha' tso'o lo'o ña'a ngu' cua ña'a ca cha' nu ndyu'ni nu'u; lcaa cha' liñi culu'u tso'o nu'u ji' ngu' bi', si' cha' laja ti chcui' nu'u lo'o ngu'. ⁸ Xcui' cha' liñi culu'u nu'u ji' ngu', cha' ná tucui taca ñacui' cha' cuiñi nu'u. Ca tyuju'u ti' ngu' nu cuxi tyiquee li', cha' ná caja ñi'ya chcui' ngu' cha' cuxi ji'na li'.

⁹ Chcui' nu'u lo'o ngu' nu laca msu nu ngüi'ya ñati cha' taquiya' ngu' ji' lcaa cha' nu nchcui' xu'na ngu', cha' tso'o ti cua'ni ngu' lcaa cña ji' ngu', cha' ná xlyú ngu' cha' hichu' nu laca xu'na ngu'. ¹⁰ Ná tso'o si cuaana ngu' msu na nu ntsu'u ji' xu'na ngu', masi xtyi ti cha'; xcui' cha' liñi cua'ni ngu' msu lacua. Cua'ni ch' ngu' loo xu'na ngu', cha' ca cuayá' ti' xa' ñati cha' tso'o tsa laca cha' ji' ycai' Ndyosi nu ndyu'ni lya'a ji'na.

¹¹ Tso'o tsa ndu'ni ycai' Ndyosi lo'o ñati chalyuu cha' cua nti' Ni cha' clyaá ngu' ji' nu cuxi; ¹² jua'a cua ngulu'u Ni ji'na ñi'ya taca tyi' tso'o ti na nde chalyuu. Nti' Ni cha' cua'a na ji' ycai' ca na, cha' tso'o ti cua'ni na lo'o tya'a ñati na. Taca cua'ni tlyu na ji' ycai' Ndyosi nu lo'o cua ngulochu' na ji' lcaa cha' cuxi nu ná ndiya ti' Ni ji', nu lo'o nga'aa ndu'ni na lcaa cha' suba' nu ndiya ti' ñati chalyuu ti. ¹³ Jua'a ti ngulu'u Ni ji'na, cha' taca ca tso'o tyiquee na laja lo'o ntajatya na ji' ycai' Ndyosi nu tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji' Ni, ni jacua' caa Ni chacá quiya'. Ndubi tsa xee ntsu'u ji' Ni li', nu lo'o tyu'u tucua

Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na. ¹⁴ Nu lo'o nda Jesús chacuayá' cha' ndyujui ngu' ji'lí, nda yu tyucui ña'a ycui' ca yu cha' taca clyáa na ji'lí nu cuxi. Ngua'ni lubii Ni ji'lí cresiya ji'na li' cha' caca na ñati ji'lí Ni, cha' tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o li'.

¹⁵ Jua'a laca cha' nu nga'a cha' ta nu'u lo'o ngu', pana lye hcui' nu'u lcaa cha' bi' lo'o ngu'. Culo nu'u cña ji'lí ngu', lcaa lo cha' tso'o nu cua'ni ngu', lcaa lo cha' nu ná tso'o cha' cua'ni ngu', cha' nu'u laca loo; ná ta nu'u chacuayá' ji'lí ngu' cha' hcui' ngu' cha' cuxi jinu'u.

3

Ñi'ya nu nga'a cha' cua'ni na si laca na ñati ji'lí Jesús

¹ Culu'u nu'u ji'lí ngu' cha' taquiya' ngu' ji'lí lcaa ngu' nu laca loo, ji'lí lcaa ngu' tsiya; nga'a cha' cua'ni ngu' lcaa lo cña tso'o nu culo ngu' bi' ji'lí ngu' cha' cua'ni ngu'. ² Ná tso'o hcui' ngu' cuentyu ji'lí xa' ñati, ni ná tso'o xuy ty'a' ngu' lo'o ñati; ntsu'u cha' cube ti' ngu' ji'lí xa' ñati, cha' tso'o ti hcui' ngu' lo'o lcaa ñati.

³ Cua sa'ni la ná nda na cuentya tsiya' ti ñi'ya ntsu'u cha' ji'lí ycui' Ndyosi; ná ndaquiya' na ji'lí Ni li', cha' cua ngu'iñilo'o nu xña'a ji'na cha' cua'ni na lcaa cha' cuxi nu ndijña cresiya ji'na cha' cua'ni na. Ngua cha' ti' na lo'o ndyu'ni na cha' cuxi bi' li', masi ngua'ni lya' ti' na ji'lí ñati, masi ngua liye' ti' na ña'a na ji'lí ngu', masi ngua ti' ti' na ña'a na ji'lí tya'a na; lo'o jua'a ngu' tya'a na, ngua ti' ti' ngu' ña'a ngu' ji'na. ⁴ Lo'o li' ngua tsa'a na cha' nti' tya ycui' Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'na, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, ñati chalyuu na. ⁵ Lo'o li' ngua'ni lyaá Ni ji'na cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na; pana si'lí cha' ngua'ni na sca cha' tso'o, sca cña tacati, lo'o li' xqui'ya bi' ngua'ni tya'na ti' Ni ji'na. Si'lí jua'a. Na cua ngua'ni lubii Ni ji'lí cresiya ji'na, bi' cha' caca hcui' na cha' cua ngula na chaca quiya'; cua ngua cucui cresiya ji'na xqui'ya cña nu cua ngua'ni Xtyi'lí ycui' Ndyosi lo'o na. ⁶ Tso'o tsa nda Ni Xtyi'lí ycui' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na chacuayá' ji'lí Jesucristo nu ngua'ni lyaá ji'na; ⁷ tlyu tsa cha' tso'o nu ngua'ni ycui' Ndyosi lo'o na jua'a, cha' caca na ñi'ya si laca na sñi' ycui' Ni, nu ndú ti' na cha' caja chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye ji'na.

⁸ Nga'a cha' jlyu tso'o ti' mā cha' liñi nu nscua na' re, bi' cha' lye hcui' nu'u cha' bi' lo'o lcaa ñati nu ngusñi cha' ji'lí ycui' Ndyosi ca bi', cha' xcui' cha' tso'o cua'ni mā li'. Tso'o tsa laca cha' liñi, taca xtyucua cha' bi' ji'lí cua ña'a ca ñati; ⁹ pana ná tso'o hcui' mā cha' laja ti, jua'a ná tso'o si xlyú mā cha' hichu' tya'a mā xqui'ya jyo'o cusu' ji'na, masi xqui'ya sca cha' nu nguscua jyo'o Moisés nu ngua sa'ni la. Ná sca cha' tso'o ná taca cua'ni mā jua'a. Chcuna' tyempo ji'lí mā jua'a, cha' xcui' cha' nu ndacui lo cui'lí ti nchcui' mā li'.

¹⁰ Tucua quiya' hcui' nu'u lo'o ngu' cha' cua'ni ji'lí ngu' nu nti' xu'ba cha' cusu' laja cu'mā nu laca mā ñati ji'lí Jesucristo. Si ná cuna ngu' bi', li' xtyanu mā ji'lí ngu' bi'. ¹¹ Cua ngunu'u tsiya' ti cha' nu ntsu'u hiqee ngu', lo'o jua'a ntsu'u qui'ya ji'lí ngu' bi'; hasta ycui' ngu' bi' jlo ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'lí ngu'.

Ngusalya' Pablo lo'o Tito

¹² Nu lo'o tyalaa ti masi Artemas, masi Tíquico, nu cua nda na' ji'lí cha' caa slo nu'u, li' yala ti tsa nu'u ca quichí Nicópolis si caca jinu'u; tyacua tya'a na cajua li', cha' tyi'lí na' ca quichí bi' tyempo tya' nta'. ¹³ Xtyucua nu'u ji'lí Zenas, nu yu nu laca tu'ba bi', lo'o ji'lí Apolos. Li' cui'ya nu'u cuentya cha' nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'lí ngu' lo'o tya tsa la ngu' tyucui. ¹⁴ Ntsu'u cha' ca tsa'a ca ta'a ñati ji'lí Jesucristo tya'a na cha' cua'ni ngu' lcaa lo cha' tso'o, cha'

taca xtyucua ngu' ji'i tya'a ñat̃i ngu' nu lyiji xi ji'i; ná tso'o si taja ti ndi'i ngu' chalyuu.

¹⁵ Lcaa ngu' ca nde lo'o na' nchcui' ya xlyo ni'i jinu'u. Tso'o ti chcui' nu'u lo'o lcaa ngu' nu tso'o ti ntsu'u tyiquee ña'a ngu' ji'i cua cha' laca ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. Ña'a ti cua'ni ycui' Ndyosi cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma. Jua'a caca cha' lacua.

Nguscua San Pablo quityi ndyaa ca slo Filemón

¹ Pablo laca na', lo'o juani ntsu'u na' ne' chcuá cuentya ji'i Jesucristo. Nscua na' quityi re lo'o Timoteo tya'a na, cha' ta ya cha' lo'o nu'u, Filemón, cha' tso'o tsa tya'a tso'o na laca nu'u, cha' la cui' tya'a cña ndyu'ni na. ² Lo'o jua'a nscua ya quityi re cha' taca cuna lcaa ngu' nu ndyu'u ti'i ca slo nu'u cha' nu nchcui' ya re, lo'o ma' Apia tya'a na, lo'o Arquipo nu stu'ba ti lo'o cuare nxu'u tya'a lo'o nu cuxi cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ³ Ndi'ya nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi Sti na cha' tso'o lo'o ma, cha' cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na.

Ña'a ti ntsu'u tsa cha' ji'i Filemón lo'o Jesucristo, cha' ngusñi tso'o yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi

⁴ Ndyaa na' xlya'be ji'i ycu'i Ndyosi cuentya jinu'u, Filemón, lcaa quiya' lo'o nchcui' na' lo'o ycu'i Ndyosi. ⁵ Hasta ca su ndi'i na' re, cua ndañi cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i Jesús nu Xu'na na, jua'a ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i Jesús lo'o ji'i lcaa ñati' ji'i Cristo cajua. Lcaa cha' bi' cua ndyuna na' ji'i; ⁶ bi' cha' ndijña na' cha' clyu ti' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ca cuayá' tso'o ti' lcaa ngu' nu ndyuna cha' nu nchcui' nu'u lo'o ngu' cuentya ji'i Jesucristo, cha' lo'o ña'a ngu' jinu'u, li' ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' xcui' tso'o tsa ndyu'ni Cristo lo'o na. ⁷ Tso'o tsa tyiquee na' juani, tlyu tyiquee na' xqui'ya nu'u, lo'o ngujui cha' 'na cha' ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ngu' tya'a na, cha' nxyucua tsa nu'u ji'i ngu' tya'a na cha' talo tyiquee ngu'. Chañi cha' tya'a na cuentya ji'i Jesucristo laca nu'u.

Ndijña Pablo sca cha' tso'o cuentya ji'i Onésimo

⁸⁻⁹ Lo'o juani ndijña na' sca cha' clyu ti' jinu'u. Jlo ti' na' ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee nu'u ña'a nu'u ji'i ñati, bi' cha' si'i sca cña nu culo na' jinu'u laca re, masi ntsu'u chacuayá' jna' cha' chcui' na' jua'a. Pablo laca na', cua ngusu' na' juani, lo'o jua'a ntsu'u na' ne' chcuá juani xqui'ya cha' nchcui' na' cha' ji'i Jesucristo lo'o ñati. ¹⁰ Pana chcui' na' sca cha' lo'o nu'u cuentya ji'i yu Onésimo, cha' ñi'ya nti' na' ña'a na' ji'i sca sñi' na', jua'a nti' na' ña'a na' ji'i yu bi' juani, cha' ne' chcuá re ngusñi yu cha' ji'i ycu'i Ndyosi xqui'ya na'.

¹¹ Nu Onésimo bi' ni, ná tso'o ca ngua'nijo'o yu jinu'u nu ngua tya sa'ni la. Pana juani xa' ña'a cua'ni yu; masi cuentya jinu'u, masi cuentya jna', tso'o tsa ndu'ni yu cña juani. ¹² Cua ngulo na' cña ji'i yu cha' xtyuu yu tyaa yu ca slo nu'u chaca quiya', masi ñi'ya laca si la cui' cresiya 'na cua nda na' ndyaa ca slo nu'u. ¹³ Jlo ti' nu'u cha' ntsu'u na' ne' chcuá nde xqui'ya cha' cua nchcui' na' cha' tso'o ji'i Jesucristo lo'o ñati, lo'o jua'a tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' si ndyanu yu ca nde lo'o na', cha' xtyucua yu jna' ñi'ya laca si na cua ndi'i ycu'i nu'u ca nde. ¹⁴ Pana nti' na' quiñi cha' 'na lo'o nu'u clyo, Filemón. Tso'o tsa tyiquee nu'u, lo'o nti' na' cha' cua'ni nu'u lo'o yu ñi'ya nu nti' ycu'i nu'u; ná nti' na' culo na' cña jinu'u cha' tyanu yu lo'o na'. ¹⁵ Ná tyiquee' ngusna yu xi jinu'u cha' tya ta la ycu'i Ndyosi ji'i yu cha' tyalaa yu ca slo nu'u chaca quiya', cha' juani tyanu yu slo nu'u tyucui tyempo nu tyi'i yu chalyuu. ¹⁶ Nga'aa si'i msu jua'a ti caca yu juani, tya'a na laca yu; tya'a na' laca yu nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i. Lo'o jua'a tya'a nu'u nu tso'o la laca yu juani; msu tso'o jinu'u caca yu juani, cha' la cui' tya'a ñati ji'i Jesucristo laca ma.

¹⁷ Bi' cha' chcui' tso'o nu'u lo'o yu lo'o tyalaa yu ca slo nu'u, ñi'ya nchcui' tso'o nu'u lo'o na' lo'o ndyalaa na' ca slo nu'u, xqui'ya cha' stu'ba ti ngusñi

na cha' jil'j ycuil' Ndyosi. ¹⁸ Si ntsu'u cuentya nu ndacui yu jinu'u xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni yu cua sa'ni la, sta nu'u tane' bi' cuentya 'na; ¹⁹ tya na' cñi bi' jinu'u, bi' cha' nscua na' xtañi na' ca nde ndi'ya: Pablo. Ná chcuil' na jil'j cha' nu ndacui nu'u jna', masi sca tane' tlyu laca bi', cha' ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye jinu'u xqui'ya na'. ²⁰ Tya'a na laca yu chacuayá' jil'j Jesucristo, bi' cha' ñi'ya nu ngüijña na' jinu'u tsá cha' tso'o ti chcuil' nu'u lo'o yu, jua'a cua'ni nu'u lo'o yu, cha' jua'a taca xtyucua nu'u 'na cha' talo na' ca nde.

²¹ Jlo ti' na' cha' taquiya' nu'u jil'j cha' nu nchcuil' na' lo'o nu'u, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo nu'u; jlo ti' na' cha' tya quiña'a la cha' tso'o tya cua'ni la nu'u. ²² Lo'o chaca cha' ni, nduna ycuil' Ndyosi cha' lu'ba ti ndijña ma sca cha' cuentya jna', bi' cha' tso'o si cua'ni cho'o ma sca se'j su tyi'j na'; ndu ti' na' cha' laja ti tyu'u na' ne' chcuá nde, caa na' ca slo cu'ma li'.

Nchcuil' salya' lo'o ngu'

²³ Lo'o yu Epafras tya'a ntsu'u na' ne' chcuá re xqui'ya Jesucristo, lo'o yu bi' nda yu xlyo ni'j jil'j ma. ²⁴ Lo'o jua'a Marcos, lo'o Aristarco, lo'o Demas, lo'o Lucas, ca ta'a ngu' ndyi'u ti' ngu' jinu'u. Nxyucua tsa ngu' bi' 'na lo'o cña jil'j ycuil' Ndyosi ca nde.

²⁵ Ña'a ti cua'ni Jesucristo nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi nu ndyaa ca slo ngu' judío tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo

Xqui'ya Cristo, bi' cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o ñati chalyuu

¹ Nu ngua tya sa'ni la, tyuu tsa quiya' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o jyo'o cusu' ji'na, quiña'a xi cha' nda Ni lo'o jyo'o bi'; cua nda ycui' Ndyosi cha' lo'o jyo'o bi', cha' chcui' ngu' lo'o lcaa tya'a quichí tyi ngu'. ² Pana nu juani lo'o cua tye ti chalyuu, cua nchcui' Ni lo'o na, xqui'ya cha' cua ñaa Jesús nde chalyuu ca su ndi'í na, la cui' Jesús nu laca sca ti Sñi' ycui' Ni. Cua nguti'í nu Jesús bi' lo'o ycui' Ndyosi Sti yu nu lo'o ngüiñá Ni chalyuu tya clyo; tya lo'o ngüiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua lo'o lcaa lo na nu ntsu'u lo yuu chalyuu, cua laca ndu Jesús lo'o ycui' Ndyosi Sti Jesús li'. Lo'o jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'í cha' caca ycui' Jesús loo ji'í lcaa na bi'. ³ Lcaa xee lubii nu ntsu'u ca slo ycui' Ndyosi, cua ndyanu xee bi' lo Jesús Sñi' Ni lo'o ñaa Jesús nguti'í yu chalyuu. Ñi'ya nu laca ycui' Ndyosi, la cui' jua'a laca nu Jesús bi'; liñi tsa nclyo Jesús cña ji'í lcaa na nu ntsu'u chalyuu tsiya' ti, bi' cha' laca ndi'í tso'o ti lcaa na bi'. Nu lo'o ndye ngua'ni Jesús cña nu ntsu'u ji'í yu nde chalyuu, cha' ngüityi yu yabe' nu ntsu'u ji'í ñati, li' ngxutyuu yu ndyaa yu ca slo ycui' Ndyosi Sti yu, ndyaa tucua yu nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycui' Ni.

Ná caca stu'ba cha' ji'í xca' ji'í ycui' Ni lo'o Jesús

⁴ Tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'í Jesús nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi que xca' ji'í ycui' Ni nu ntsu'u nde cua, xqui'ya cña nu cua ngua'ni yu cuentya ji'í Sti yu; quiña'a tsa chacuayá' ngxutyanu Ni ji'í Jesús, xqui'ya cha' stu'ba cha' ji'í yu lo'o ycui' Ndyosi Sti yu. ⁵ Nde laca sca cha' nu cua nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'í Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni: Sñi' na' laca nu'u; cua nda na' chalyuu jinu'u cha' laca nu'u Sñi' na'. Lo'o jua'a cua nchcui' ycui' Ndyosi chaca cha' cuentya ji'í Jesús: Na' caca Sti yu; caca yu Sñi' na' lacua. Si'i cha' ji'í sca xca' nu ntsu'u nde cua nchcui' Ni cha' bi', cuentya ji'í Jesús nda Ni cha' bi'. ⁶ Tya clyo lo'o cua ta ti ycui' Ndyosi ji'í Sñi' ycui' ca Ni cha' caa yu chalyuu, li' nacuj Ni: Lcaa xca' nu ntsu'u cuentya jna' nde cua, nga'a cha' cua'ni tlyu ngu' xca' bi' ji'í Sñi' na'.

⁷ Jua'a nchcui' ycui' Ndyosi ji'í Sñi' Ni; pana nu laca xca' ji'í ycui' Ndyosi bi' ni, ndi'ya nchcui' Ni cuentya ji'í xca' bi': Laca bi' ñi'ya laca cui'í ti, masi cui'í nu tso'o tsa ndu'ni.

Ñi'ya ndyatú sca quii' tlyu, cha' tyijyu' tsa ntyiji'í xee, jua'a laca xca' bi' ji'í ycui' Ndyosi lo'o ndu'ni bi' cña.

⁸ Xa' ña'a nchcui' ycui' Ndyosi cuentya ji'í Jesús nu laca Sñi' ycui' ca: Ná nga'a cha' tye cha' caca nu'u loo, cha' ycui' Ndyosi laca nu'u, nacuj Ni, liñi ti ndu'ni nu'u lo'o ñati ca su laca nu'u loo.

⁹ Ndiya tsa ti' nu'u lcaa cha' liñi nu ndu'ni ñati; ñasi' tsa nu'u lo'o ndyu'ni ñati cha' cuxi lo'o ycui' Ndyosi Sti nu'u.

Bi' cha' ngusubi na' jinu'u cha' tya'a nu'u lo cña jna', nacuj ycui' Ndyosi. Jua'a tso'o tsa nti' nu'u juani, cha' tlyu la chacuayá' cua nda na' jinu'u que ji'í xa' la ñati, nacuj ycui' Ndyosi.

¹⁰ Tya chaca cha' cua nchcui' ycui' Ndyosi lo'o Jesús nu laca Sñi' ycui' ca Ni: Nu'u laca Xu'na tyucui' ña'a chalyuu, nacuj ycui' Ndyosi.

Tya clyo ngüiñá nu'ü lcaa na nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a ngüiñá nu'ü lcaa na nu ntsu'u nde cua.

¹¹ Tiya' la li' culiji lcaa cha' bi' jua'a ti; pana ná sca caca jinu'ü tsiya' ti, masi casu chalyuu, masi casu lcaa na nu ntsu'u nde cua ñi'ya laca lo'o ndyasu sca ste' na.

¹² Xco'o nu'ü cha' bi', ñi'ya laca lo'o nchco'o na sca late' nu nga'aa cua'nijo'o ji'na;

nchcutsa'a na ji'i cha' caja xa' nu cucui.

Pana ña'a ti tya ndi'i ycu'i nu'ü;

ná ntsu'u cha' casu' nu'ü tsiya' ti, nacui ycu'i Ndyosi ji'i Jesús Sñi' ycu'i ca Ni.

¹³ Nde ntsu'u chaca cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya ji'i Jesús:

Cuaa cly nu'ü ca nde, tyucua nu'ü ca su ntucua na' re;

ña'a cuayá' tyijiloo na' ji'i lcaa tya'a cusu' nu'ü tyucua nu'ü, cha' caca nu'ü loo ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

Ni sca quiya' bilya nchui' ycu'i Ndyosi jua'a cuentya ji'i xa' ji'i Ni nde cua, sca ti lo'o Jesús cua nchcui' Ni jua'a. ¹⁴ Lcaa nu laca xa' ji'i ycu'i Ndyosi nde cua ni, lcaa tsa ndu'ni bi' cña nu nclyo ycu'i Ndyosi ji'i; cui'i nu tso'o tsa laca nu ngu' xa' bi'. Nda Ni ji'i ngu' xa' bi' caa nde chalyuu, cha' xtyucua ngu' ji'i ca ta'a ñati' nu cua clyaa ti ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, cha' cua ngulala ti tye chalyuu.

2

Tlyu tsa cha' laca cha' cua ngulaá na ji'i nu cuxi

¹ Tlyu tsa cha' laca ji'i Jesús juani lacua, bi' cha' nga'a cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Jesús lo'o na, cha' ná tyu'utsu' na ji'i tyucui' liñi nu ngusñi na. ² Tyempo sa'ni la nchcui' xa' bi' lo'o ñati' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Liñi tsa nchcui' xa' bi' lo'o ngu', cha' tyempo bi' lye tsa nguxcube' Ni ji'i lcaa ñati' nu ngua'ni cha' cuxi; la cui' jua'a nguxcube' Ni ji'i ñati' nu nga'aa ndaquiya' ji'i cha' nu nchcui' Ni. ³ La cui' ti cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'i cha' nu cua ndyuna na bi', cha' clyaa na ji'i nu cuxi; ná caja ñi'ya clyaa na ji'i ycu'i Ndyosi lo'o cua ndye chalyuu, nu lo'o cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati. Clyo ndacha' ycu'i Jesús nu Xu'na na cha' bi' ji'i ñati' nu ngua tsa'a ji'i yu, jua'a ndyuna ngu' bi' cha' nu nchcui' yu; tiya' la li', lo'o ji'na ndacha' ngu' bi' cha' bi'. Bi' cha' jlo ti' na cha' chañi laca cha' bi'. ⁴ Lo'o jua'a ngua'ni ycu'i Ndyosi cña cha' ca cuayá' ti' na cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' ngu', ngua'ni Ni quiña'a tsa cha' tlyu slo na cha' ña'a na ji'i. Tyuu tsa cha' nu ná nhca cua'ni ñati' chalyuu ngua'ni Ni, cha' cube tsa ti' na ji'i ycu'i Ni lo'o ña'a na cha' tlyu bi'. Lo'o li' cua nda Ni Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'i ñati' chalyuu, tsa ña'a nu ntsu'u tyiquee ycu'i Ni nda Ni ji'i ngu'; bi' cha' nhca ji'na cua'ni na tyuu lo cña cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, nu ná nhca ji'i ñati' cua'ni ycu'i ca ngu'.

Tya'na na laca Jesús xqui'ya cha' ngua Ni ñati

⁵ Cha' ji'i chalyuu cucui bi' nchcui' na juani, pana si'ni nu ngu' xa' ji'i ycu'i Ndyosi laca nu cua ngujui chacuayá' ji'i cha' caca ngu' loo ji'i chalyuu cucui; sca ti ycu'i Ndyosi culo cña li'. ⁶ Ntsu'u sca cha' nu nscua lo quityi cusu'; ndi'ya nchcui' cha' bi':

Ndyosi Xu'na ya, ná sca na tsiya' ti laca ñati' chalyuu, ná nga'a cha' cube ti' nu'ü ji'i ngu';

ná nga'a cha' cua'ni tya'na ti' nu'ü ji'i ngu', cha' laca ngu' ñati' ti, nacui jyo'o cusu'.

7 Masi sube tsa ñati laca ngu' cuentya jinu'u, pana cua nda nu'u sca ñati nu lijya chalyuu;

jua'a cua laca ti tyempo nda nu'u chacuayá' cha' caca xca jinu'u loo ji'i yu bi'. Ca tiya' la, li' ta nu'u sca su tso'o tsa su tyucua yu lo'o nu'u, ñi'ya laca su ntucua tlyu sca xu'na ñati, sca se'i su caca chi' loo.

8 Lo'o jua'a cua nda nu'u chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na.

Jua'a nacui quityi bi'. Cuentya ji'i lcaa ca na tsiya' ti nchcui' quityi bi', nu lo'o nacui quityi cha' cua nda Ni chacuayá' cha' caca yu loo ji'i lcaa na, masi juani ti bilya ña'a na cha' laca yu loo ji'i lcaa na bi'. 9 Pana cua jlo ti' na ñi'ya ngua ji'i Jesús nu ngua li', cha' xti ti tyempo ngua lcaa xca ji'i ycu'i Ndyosi loo la ji'i ycu'i Jesús. Ngujuii yu lo crusi cuentya ji'i lcaa ñati chalyuu, xqui'ya cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a ndube tsa ti' na ñi'ya ndyaca ji'i yu juani, cha' tso'o tsa ndyu'ni chi' ngu' loo yu; ndyu'ni tlyu ngu' ji'i yu xqui'ya cha' cua ngujuii yu, xqui'ya cha' ti' tsa ngua ti' yu cuentya ji'na.

10 Cloy ngüiña ycu'i Ndyosi lcaa ca na nu ntsu'u chalyuu, jua'a tya ña'asi Ni lcaa na; lo'o jua'a nti' Ni cha' tyalaa ca ta'a na nu laca na sñi' Ni ca su tso'o tsa ca su ntucua ycu'i Ni. Bi' cha' cloy ndulo tsa cha' ji'i Ni cha' tye lcaa cña nu ngua'ni Jesucristo; lo'o nu juani cua ngulaá na ji'i nu cuxi xqui'ya Jesús, masi ti' tsa ngua ti' yu lo'o ngua'ni yu cña bi'. 11 Na cua ngua'ni lubii Jesús ji'i cresiya ji'i ñati chalyuu, bi' cha' juani laca ycu'i Ndyosi Sti na; lcaa na nu cua ngua lubii cresiya ji'na xqui'ya Jesús ni, ntsu'u sca ti Sti na lo'o ycu'i Jesús, cha' laca ycu'i Ndyosi Sti na juani. Lo'o jua'a ná ndube ti' Jesús, nchcui' yu cha' tya'a ycu'i yu laca na. 12 Cua nscua tsaca cha' nu cua nacui yu ndi'ya:

Ndyosi Sti na', tso'o ti chcui' na' cha' jinu'u su ndi'i na' lo'o ngu' tya'a na'; cula tu'ba na' jii lo'o cua'ni tlyu na' jinu'u ca su ndyu'u ti'i lcaa ñati.

13 Lo'o jua'a chaca cha' nacui yu ndi'ya:

Lo'o na' xñi na' cha' ji'i ycu'i Ndyosi Sti na', nacui.

Lo'o li' nchcui' yu chaca quiya' ndi'ya:

Nde ti ndi'i ya, cha' stu'ba ti ndi'i na' lo'o sñi' na' nu cua nda ycu'i Ndyosi 'na. Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo quityi cusu' bi'.

14 Nu na, ñati chalyuu na ni, sca ti cuaña' na, sca ti tañi na lo'o ngu' cusu' ji'na, jua'a lo'o ngu' tya'a na. Ca ta'a na nu cua ngusñi na cha' ji'i Jesús laca na ñati chalyuu; bi' cha' lo'o nu Jesús bi' ngua yu ñati, cha' li' ngua ji'i yu ngujuii yu cuentya ji'na. Sca ti jua'a ngujui ñi'ya tyijiloo yu ji'i nu xña'a nu nclyo cña nde ca bilyaa, su nti' nu xña'a bi' cha' tsaa cresiya ji'i lcaa ñati. 15 Lo'o jua'a ngua'ni lyaá yu ji'i ñati nu ntsii tsa cha' cajaa ngu'; lcaa tsá lo'o ñaa ngu' bi' chalyuu, cuxi ti ndi'i ngu' bi', ti'i tsa cña nti' ngu', xqui'ya cha' xcui' na ntsii tsa ngu' si cajaa ngu'. Ngua'ni tye Jesús cha' ntsii ngu' jua'a, ndu'ni yu cha' tso'o ti tyi'i ngu' bi' juani. 16 Ná yaa Jesús chalyuu cha' xtyucua yu ji'i ngu' xca ji'i Ni nde cua; cuentya ji'na ñati chalyuu na yaa Jesús, cha' xtyucua yu ji'na ngua ti' yu, cha' ca ta'a na laca na tya'a ñati ji'i jyo'o Abraham, masi cua lijya na chalyuu tiya' la xi. 17 Bi' cha' lacua, stu'ba ti ntsu'u cha' ji'i Jesús lo'o ñati ji'i ycu'i nde chalyuu. Ngujuii yu lo crusi cuentya ji'na, lo'o juani ntucua yu ca slo ycu'i Ndyosi cha' chcui' yu lo'o Ni, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. Juani laca Jesús ñi'ya laca sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndyi'u tsa ti' ji'na, nu jua'a tso'o tsa ndu'ni tya'na ti' ji'na. 18 Juani taca cua'ni lyaá Jesús ji'i ñati lo'o ndyoloai nu cuxi ji'i; nchca ji'i yu cua'ni jua'a, xqui'ya cha' lo'o ji'i ycu'i yu ngua ti' nu cuxi cua'ni ngana ji'i, cha' lo'o ycu'i yu ngua tii yu ji'i cha' ti' lo'o yaa yu nde chalyuu.

3

Ná stu'ba Moisés lo'o Jesús

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, cu'ma nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i ma, culacua tso'o ti' ma tilaca laca Jesucristo. Cua nda ycu'i Ndyosi Sti yu jil'i yu cha' yaa yu nde chalyuu, lo'o nu juani laca yu ñi'ya laca sti jo'ó nu laca loo la cuentya jil'na, cha' ngusñi na cha' jil'i ycu'i'. ² Ndaquiya' Jesús lcaa cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi Sti yu jil'i yu, ndyi'u ti' yu jil'i ycu'i' Ni nu nguane jil'i yu cha' caa yu nde chalyuu tya clyo. La cui' jua'a ndaquiya' jyo'o Moisés jil'i cña nu ngulo ycu'i' Ndyosi jil'i nu ngua sa'ni bi'. ³ Pana juani lye la ndu'ni tlyu na jil'i Jesús, cha' ná stu'ba jyo'o Moisés lo'o yu bi'. Ñi'ya laca lo'o ndye ndya' sca ni'j ni, tso'o tsa nchcui' ngu' cha' jil'i cuiti yu nu ngüñá jil'i ni'j bi', masi ná nchcui' lye ngu' cha' jil'i ycu'i' ni'j; la cui' jua'a laca lo'o Jesús ni, lye la ndyi'u ti' ngu' jil'i ycu'i' Jesús, masi nga'aa lye ndyi'u ti' ngu' jil'i nu Moisés bi'. ⁴ Cua ña'a ca ni'j nu ndiñá ñati ni, cua ntsu'u xu'na ni'j bi'; pana ycu'i' Ndyosi ngüñá lcaa ca na, lo'o lcaa ca chalyuu, lo'o lcaa ñati nu ndi'j chalyuu. ⁵ Tso'o tsa cña nu ngua'ni nu Moisés bi' lo'o ngua yu cña sa'ni, cha' cuentya jil'i ñati jil'i ycu'i' Ndyosi nde chalyuu ngua yu cña; nchcui' tsa jyo'o bi' lcaa cha' nu ngua ti' ycu'i' Ndyosi cha' chcu'i' Ni lo'o ngu' bi'. ⁶ Pana nu Cristo bi' ni, tso'o la cña ndu'ni yu, xqui'ya cha' laca yu Sñi' ycu'i' Ndyosi, lo'o jua'a laca yu loo jil'i lcaa ñati nu ntsu'u cuentya jil'i Ni. La cui' ñati jil'i ycu'i' Ni laca na, si ña'a ti ná ntsü na ña'a cuayá tye chalyuu jil'na, si ña'a ti tya tso'o ntsu'u tyiquee na laja lo'o ndu' ti' na jil'i Cristo cha' cua'ni lyaá lyiji yu jil'na.

Caja ñi'ya nu tso'o ti tyi'i tyiquee na, si taquiya' na jil'i cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi

⁷ Lo quityi cua nscua sca cha' nu nda Xtyi'i ycu'i' Ndyosi lo'o ñati sa'ni. Ndi'ya nchcui' Ni lo'o ngu' tya li':

Juani ti cua'a jyaca ma jil'i cha' nu nda na' lo'o ma:

⁸ Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee ma ña'a ma 'na chaca quiya', ni nga'aa cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' jil'i ma tsaca quiya' nu ngua sa'ni la.

Nu ngua li' lye tsa ngusu'u tya'a ngu' lo'o na' ca ne' quixi' su nguta'a yu'u ti ngu', nacu' Ni.

Nu ngua li' ngua ti' ngu' cua'ni cuayá ngu' 'na, si cua'ni tyaala na' jil'i ngu'.

⁹ Ngua ti' jyo'o cusu' jil'i ma cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o na' nu ngua li'; cua nxyi' lo'o ti ngu' 'na tyucui tu'ba yija, masi na'a ngu' lcaa cha' tlyu nu cua ngua'ni na' cuentya jil'i ngu' lcaa yija bi', nacu' Ni.

¹⁰ Bi' cha' ngua ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi' li'.

Ni na' li': "Xcui' cuxi ti nclyacua ti' ngu' bi', ná ntaja'a ngu' tsiya' ti cha' tyanu cha' jna' ne' cresiya jil'i ngu';

ná ntaja'a ngu' cua'ni ngu' ñi'ya nu ni na' jil'i ngu' cha' cua'ni ngu'", nacu' na' li'.

¹¹ Ngua ñasi' tsa na' jil'i ngu' bi' li', ña'a cuayá lye tsa nchcui' na' lo'o ngu' bi' li':

"Nga'aa tyalaa ma ca slo na' cha' tyi'i tso'o ti ma lo'o na'".

Jua'a ntsu'u cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' tya li'.

¹² Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ña'asi' ma jil'i ycu'i' ca ma, cha' ni tsaca ma ná tya'achu' ma jil'i cha' jil'i ycu'i' Ndyosi nu lu'ú ca, cha' ná caca cuxi cresiya jil'i ma, ñi'ya si nga'aa taquiya' ma cha' jil'i Ni. ¹³ Ná tso'o si cñilo'o nu cuxi jil'i ma, lo'o li' xana caca cuxi cresiya jil'i ma. Bi' cha' lcaa tsá nga'a cha' xtyucua ma jil'i tya'a ma, cha' tyanu tachaa la cha' jil'i Jesús ne' cresiya jil'i ngu'

tya'a mā, cha' ná cñilo'o nu cuxi jil'i mā tyucui lo'o tya ndi'i ti mā chalyuu.
¹⁴ Lcaa na lo'o tya'a na, tya ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo si ña'a ti xñi na cha' jil'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu ji'na, la cui' ñi'ya lo'o jlya ti' na jil'i yu nu ngua tya clyo.

¹⁵ Ndi'ya nchcui' ycu'i Ndyosi cha' nu nscua lo quityi bi': Juani ti cua'a jyaca mā jil'i cha' nu ta na' lo'o mā: Nga'aa tyu'u cha' cuxi tyiquee mā ña'a mā 'na chaca quiya', nga'aa cua'ni mā ñi'ya ngua'ni jyo'o cusu' jil'i mā tsaca quiya' tya sa'ni la; nu ngua li' lye tsa ngusu' tya'a ngu' lo'o na'.
¹⁶ Lcaa ñati' nu cua ndyalo'o Moisés jil'i nu lo'o ngutu'u ngu' ca loyuu Egipto ni, bi' ñati' ngua nu cua ndyuna cha' nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' nu ngua li', pana lye tsa ngusu' tya'a ngu' lo'o Ni li'; ¹⁷ bi' cha' ngua ñasi' tsa ycu'i' Ndyosi jil'i ñati' bi' tyucui tyempo lo'o ngutu'u scua tu'ba yija, bi' cha' ndyanu tyijya jyo'o bi' jua'a ti to' tyucui' ca ne' quixi' ca su nguta'a yu'u ti ngu'. ¹⁸ Cua lye tsa nchcui' Ni cha' jil'i ngu' nu ngusu' tya'a lo'o Ni: "Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' tyi'i tso'o ti ngu' ca nde", nacui Ni li'. ¹⁹ Nchca cuayá' ti' na lacua, cha' nga'aa ndyalaa ngu' bi' ca su nacui Ni jil'i ngu' cha' tsa ngu', xqui'ya cha' nga'aa ndaquiya' ngu' cha' jil'i ycu'i' Ndyosi.

4

¹ Cha' nu laca juani, cua ngxu'tyanu Ni sca cha' lo'o na, cha' taca tyalaa na ca slo Ni, cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Tso'o si cube ti' na jil'i lcaa ngu' tya'a na, cha' ná tyu'utsu' ni tsaca ngu' jil'i tyucui' liñi nu tsa ca su tyi'i na lo'o ycu'i' Ndyosi. ² Ñi'ya lo'o ndyuna jyo'o cusu' bi' cha' tso'o nu nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o ngu' cha' clyaa' ngu', la cui' jua'a' cua ndyuna na cha' tso'o nu nchcui' Jesús. Pana nu jyo'o bi' ni, ná ngua tso'o cresiya jil'i ngu', masi cua ndyuna ngu' cha' bi', xqui'ya cha' ná jlya ti' ngu' cha' bi', ná ngusñi tso'o ngu' cha' bi'.
³ Nu lo'o ngusñi na cha' jil'i Ni, li' taca tyalaa na slo ycu'i' Ndyosi cha' tyi'i tso'o ti na ca bi'. Pana ñi'ya nu nscua lo quityi re, jua'a' ngua cha' jil'i jyo'o bi', cha' nchcui' ycu'i' Ndyosi ndi'ya:
 Ngua ñasi' na' li', nacui Ni. Lye nchcui' na' jil'i ngu' bi', cha' ná tyalaa ngu' bi' ca slo na', cha' ná tyi'i tso'o ti ngu' ca nde. Nacui ycu'i' Ndyosi jua'a', masi cua ndye lcaa cña jil'i ycu'i' Ni tya lo'o ndya' chalyuu. ⁴ Cua nscua sca cha' lo quityi cusu' nu nchcui' cha' jil'i tsá nchca cati, tsá ndi'i cña' ti na. Ndi'ya nacui quityi:
 Nguti'i cña' ycu'i' Ni tsá nu nchca cati li', cha' ná ngua'ni Ni cña tsá bi' li'.
⁵ Pana ndi'ya nchcui' lo quityi nu nscua jyo'o bi':
 Nga'aa tyalaa ngu' bi' ca slo na' cha' tyi'i tso'o ti ngu' ca nde.
⁶ Bi' ñati' laca nu clyo ndyuna cha' tso'o nu cua nchcui' Ni lo'o ngu', cha' clyaa' ngu' jil'i nu cuxi, lo'o li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca slo ycu'i' Ndyosi, ná ngua tyi'i tso'o ti ngu' ca su nacui Ni cha' tyi'i ngu', xqui'ya cha' ná ntaja'a ngu' bi' taquiya' ngu' cha' bi'. Pana tya lyiji xi cha' tyu'u ti' lcaa ñati' nu nscua cha' tyi'i tso'o ti ca slo ycu'i' Ndyosi; ⁷ tya nda la Ni xi tyempo ji'na, cha' juani ti tya taca cuna na cha' bi'. Cua ngua tyu' yija tya lo'o nguiji jyo'o Moisés bi', nu lo'o nchcui' ycu'i' Ndyosi lo'o David. Ndi'ya nacui Ni:
 Juani ti cua'a jyaca mā jil'i cha' nu nda na' lo'o mā, ná tyu'u cha' cuxi tyiquee mā ña'a mā jna'.
⁸ Nu ngua cua sa'ni bi', ná ngua jil'i jyo'o Josué tyalo'o yu jil'i ñati' bi' sca ti quiya' ca su ndi'i ycu'i' Ndyosi; bi' cha' tiya' la tya nda la Ni xi tyempo cha' cuna na cha' bi'. ⁹ Lo'o juani ni, si ña'a ti tya xñi tso'o na cha' jil'i ycu'i' Ndyosi, tya taca tyi'i tso'o ti na lo'o Ni li', ñi'ya lo'o ngua'a cña' ycu'i' Ni tsá nchca cati bi'.

¹⁰ Masi tye cña ji'na nde chalyuu, tsa na ca slo ycu'i Ndyosi, li' taca tyi'j tso'o ti na lo'o Ni ca bi', ñi'ya nu nguti'j ycu'i Ndyosi lo'o ngua'ni tye Ni cña ji'j Ni lo'o ngua tsá nchca cati bi'. ¹¹ Lcaa tsá cua'ni cña ti' na lacua, cha' ña'a ti tyu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ni, cha' taca tyi'j tso'o ti na. Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o cusu' bi', nu ná ndaquiya' tsiya' ti ji'j ycu'i Ndyosi, cha' li' ná ngua tyalaa ngu' bi' ca su nacuj Ni cha' tsa ngu'.

¹² Lcaa cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ñati' ni, ñi'ya nti' sca na lu'ú, jua'a laca cha' bi'. Lcaa tyempo ndu'ni bi' cña ne' cresiya ji'j ñati' nu cuna cha' bi'. Laca cha' bi' ñi'ya si laca sca xlyu nu cha tsa tu'ba tyucuaa chu'; ndu'ni bi' cha' saala cuaña' na ña'a cuayá' nu tyalaa ca su ntsu'u tyijya na, ña'a cuayá' tyaca' ycu' nu ntsu'u ne' tyijya na. La cui' jua'a laca lo'o cuna na cha' ji'j ycu'i Ndyosi bi', na nchcui' ca'a ti cha' bi' ji'j tyucui ña'a na, jua'a lo'o cresiya ji'na. Lo'o nduna na sca cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ñati, liñi tsa quijeloo cha' ji'j Ni, lcaa cha' nu ntsu'u tyiquee na cha' caja ji'na, lcaa cha' nu nclayacu ti' scaa na. ¹³ Ná taca tyu'u cu meta ti cha' tyiquee na, ni tsaca cha' nu ntsu'u ji'na, cha' ná ca cuayá' ti' ycu'i Ndyosi ji'j cha' bi'. Ná taca. Ña'a Ni ji'j lcaa ñati' nu cua ngüiñá Ni, nu cua ngusta Ni chalyuu; nchca tii Ni lcaa cha' nu ntsu'u ji'na. Ná taca cua'ni na ni sca cña ca slo ycu'i Ndyosi cha' tyu'u cuatsi' ti sca cha', cha' nga'a cha' xacuj na cha' ji'j ycu'i Ni cuentya ji'j lcaa cña nu ngua'ni scaa na nde chalyuu, nu lo'o tye chalyuu ji'na.

Sti jo'ó cuentya ji'na ca slo ycu'i Ndyosi laca Jesús

¹⁴ Lo'o cua ngusñi na cha' ji'j Jesús, li' nga'a cha' cua'ni na cha' tso'o ti tyanu cha' bi' ne' cresiya ji'na. Cua laca ntsu'u sca sti jo'ó nu laca loo la nu ndu cuentya ji'na; Jesús laca bi', nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca yu. Cua ndyaa Jesús ca su ndi'j ycu'i Ndyosi Sti yu; juani ndu Jesús slo Ni, nchcui' cha' ji'na lo'o Ni. ¹⁵ Laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, lo'o jua'a tya'na tsa ti' Jesús ña'a yu ji'na. Cua jlo ti' yu cha' ntsu'u tsa quiya' lo'o cua cua'ni ti nu cuxi ngana ji'na, cha' nu lo'o tya ndi'j Jesús lo yuu chalyuu, la cui' jua'a lye tsa ngua'ni cuayá' nu xña'a ji'j yu, si cua'ni yu cha' cuxi. Pana nu Jesús bi' ni, ni sca cha' cuxi ná ngua'ni yu, bi' cha' taca caca yu sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na, cha' jlo ti' Jesús ñi'ya nñilo'o tsa nu xña'a ji'na. ¹⁶ Ná cutsji na tsiya' ti lacua, tyucui tyiquee na jña na sca cha' ji'j ycu'i Ndyosi ca su tlyu ca su laca Ni loo; chcui' na lo'o ycu'i Ndyosi nu xcui' tso'o tsa ndu'ni lo'o ñati, cha' cui'ya Ni cha' clyu ti' ji'na, cha' xtyucua Ni ji'na, masi la cui' ca hora nu liyji tsa cha' ji'na.

5

¹ Xa' la xu'na sti jo'ó nu ndi'j nde chalyuu ni, nsubi ngu' ji'j tya'a ngu' tilaca caca xu'na sti jo'ó, cha' caca yu bi' cña ji'j ycu'i Ndyosi cuentya ji'j ñati. Nsta sti jo'ó bi' msta' nu lijya lo'o xa' ñati ji'j lo mesa ji'j ycu'i Ndyosi, jua'a ndijña tsa yu cha' clyu ti' ji'j Ni xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'j ñati bi' li'. ² Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó bi'; lo'o ycu'i yu ntsu'u cha' cuxi nu ndyu'ni yu, bi' cha' tso'o ti nchcui' yu lo'o ñati nu ná nduna tsiya' ti, nu ndyu'ni tsa cha' cuxi. ³ La cui' tyempo lo'o ndyu'ni yu bi' cña cuentya ji'j xa' ñati, la cui' jua'a cuentya ji'j ycu'i ca yu nga'a cha' jña yu cha' clyu ti' ji'j ycu'i Ndyosi, xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'j ycu'i yu.

⁴ Ni sca ñati ná ntsu'u chacuayá' cha' caca yu xu'na sti jo'ó hora nu nti' ti yu cha' caca yu cña bi'; ycu'i Ndyosi laca nu nsubi tilaca nu tso'o cha' caca xu'na sti jo'ó cuentya ji'j Ni, ñi'ya ngusubi Ni ji'j jyo'o Aarón cha' ngua yu xu'na sti jo'ó. ⁵ Lo'o Cristo ni, laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; si'i cha' ji'j

ycui' ti Ni ndu'ni Ni jua'a, cha' ná ngüijña Ni cha' jil'i ycuí' Ndyosi Sti Ni cha' caca tlyu la Ni. Ycui' Ndyosi laca nu cua nchcui' lo'o Sñi' Ni tya clyo: Sñi' na' laca nu'u; ycuí' na' cua nda na' chalyuu jinu'u, cha' laca nu'u Sñi' na'. Jua'a cha' nda Ni lo'o Cristo. ⁶ Lo'o li' cua nchcui' ycuí' Ni chaca cha' ndi'ya: Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni nu'u cuentya jil'i ñati' juani.

⁷ Nu lo'o tya ndi'i Jesús lo yuu chalyuu, tyuu tsa quiya' ngusi'ya tsa yu lo'o nchcui' yu lo'o ycuí' Ndyosi Sti yu; lye tsa ngua ti' cresiya jil'i yu lo'o ngüijña yu cha' jil'i Ni, cha' nchca tsa jil'i ycuí' Ndyosi. Ngua jil'i Ni cua'a jil'i ñati' cha' ná cujuí' ngu' jil'i Jesús nquicha'; pana ndyuna Ni cha' nu nchcui' Jesús lo'o Ni, cha' ntaja'a yu cua'ni yu lcaa cña nu nti' ycuí' Ndyosi Sti yu. ⁸ Bi' cha' ndaquiya' Jesús lcaa cña nu nti' ycuí' Ni cha' cua'ni yu. Nchcube' tsa yu lo'o nguti'i yu nde chalyuu; masi nu sca ti Sñi' ycuí' Ndyosi laca yu, pana tya ngua tsa'a la yu cua ña'a ca cña nu cua'ni yu cuentya jil'i Ni. ⁹ Tiya' la li', lo'o cua ngua lcaa cha' jil'i Jesús cha' cua ngua'ni yu cña nu cua nda ycuí' Ndyosi jil'i yu cha' cua'ni yu, tya li' ntucua quiya' cha' cua'ni lyaá Jesús jil'i cua ña'a ca ñati' chalyuu nu tyaja'a cua'a jyaca jil'i cha' nu cua nchcui' yu lo'o; ná tye tsiya' ti cha' cua'ni lyaá Ni ji'na jil'i cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. ¹⁰ Bi' cha' cua nacuj Ni cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua cua sa'ni la, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

Caca cuxi cha' ji'na si tya'achu' na jil'i Jesús

¹¹ Cua quiña'a tsa cha' nti' ya chcui' ya lo'o ma cha' jil'i Cristo, cha' quiña'a tsa cha' tya lyiji ca cuayá' ti' ma. Pana ná nchca culu'u tso'o ya lcaa cha' bi' jil'i ma; tlyu tsa cña caca, xqui'ya cha' ycuí' cu'ma ná ndyu'ni yala ma cha' ca cuayá' ti' ma cha' bi'. ¹² Tya sa'ni tsa ngua lo'o ndyuna ma cha' jil'i Cristo tya clyo; cua nteje tacui tyuu tsa tyempo, ña'a cuayá' taca caca ma mstru cuentya jil'i Cristo nquicha', pana ña'a ti ndi'i ma juani. Tya nti' cha' culu'u la ngu' jil'i ma tya chaca quiya' ñi'ya ntucua quiya' cha' jil'i ycuí' Ndyosi, la cui' cha' nu ngua ti' Ni cha' cacha' Ni jil'i ñati' chalyuu. Ñi'ya ndu'ni sca cubi' nu tya ntyi', cha' bilya cacu bi' tyaja, jua'a ndyu'ni ma, cha' ná nchca ca cuayá' ti' ma cha' jil'i ycuí' Ndyosi bi'. ¹³ Tya cuañi' tsa ngu' nu tya ntyi'; la cui' jua'a laca cu'ma, cha' ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nga'a cha' cua'ni ma lo'o ngua tso'o cresiya jil'i ma cuentya jil'i Jesús, masi ntsu'u cha' tso'o nu nga'a cha' cua'ni ma juani. ¹⁴ Ñati' nu na nguluu xi laca nu ndacu tyaja; lo'o cu'ma caca jua'a, si qui'i ma cha' culacua tso'o ti' ma ñi'ya laca sca cha', si cha' tso'o laca, si cha' cuxi laca.

6

¹ Cua'ni yala na lacua, cha' cuna tso'o na lcaa cha' nu ntsu'u jil'i Cristo; cua'ni na cha' caca na ñati' nu ncliyacua tso'o ti ti', cha' ná tso'o si xcui' na nchcui' na jil'i cha' nu ngua tsa'a na tya clyo ti. Juani cua jlo tso'o ti' na macala ntucua quiya' cha' jil'i Cristo: cua nchcui' na ñi'ya caca tyu'utsu' na jil'i cha' cuxi nu ngua'ni na tya sa'ni la, ñi'ya caca xñi na cha' jil'i Cristo; ² jua'a cua nchcui' na ñi'ya caca tyucuatya na chacuayá' jil'i Cristo, ñi'ya caca sta ya' ngu' hique na chacuayá' jil'i Cristo; cua nchcui' na cha' tya tyu'ú na chaca quiya' nde loo la, masi cua ngujui na, cha' li' ntsu'u cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa na lo'o tya'a na. ³ Lo'o nu juani ni, nga'a cha' cua'ni yala ti na cha' taquiya' na lcaa cha' jil'i Jesús nu tya lyiji xñi tso'o na; jua'a cua'ni na lacua, si tya ta la ycuí' Ndyosi xi chalyuu ji'na.

⁴ Ná caja ñi'ya cua'ni na lo'o ñatj nu ngxu'tyanu tsiya' ti jil'j cha' bi'. Cua jlo ti' ngu' ñi'ya laca lo'o cua ndyaala hiquee ngu' cha' ngulacua tso'o ti' ngu', jua'a cua jlo ti' ngu' cha' tso'o tsa cua ña'a ca cha' nu nda ycu'i' Ndyosi yaa slo ngu'. Lo'o ngu' bi', cua ngua'ni Xtyi'i ycu'i' Ndyosi cña ne' cresiya jil'j ngu' xqui'ya Jesús nguicha'. ⁵ Cua jlo ti' ngu' bi', cha' cua na'a ngu' cha' tso'o tsa lcaa cha' nu nacuj Ni ji'na cha' cua'ni Ni lo'o na; cua na'a ngu' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ndyaca lo'o cua ngxuxana tyalaa chalyuu cucui' jil'j ycu'i' Ndyosi ca su ndi'j ngu'. ⁶ Lo'o li' cua ndya'achu' ngu' bi' jil'j Jesús. Nga'aa caca cua'ni na cha' chaca quiya' xñi tso'o ngu' bi' cha' jil'j Jesús; xcui' na nda ngu' bi' cha' ti'j jil'j Jesús nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi, cha' ndyu'ni ngu' ñi'ya laca si ntyiji'j ca'a ngu' jil'j Jesús lo crusi chaca quiya', cha' xa' xtyi' lo'o ti ñatj chalyuu jil'j yu. ⁷ Ñi'ya nti' sca yuu tso'o su ndyu'ni ngu' cña ni, lu'ba ti nda'ya tyo ndyalú lo yuu bi'; ndyi'yu yuu hitya tyo bi' li', cha' jua'a nxyucua ycu'i' Ndyosi jil'j yuu cha' tyucua na cuiñi nu cua ndyataa lo yuu, cha' cua'nijo'o jil'j ngu' nu ndyu'ni cña bi'. ⁸ Pana ná tso'o yuu tsiya' ti si tyucua xcui' quixi', xcui' yaca quiche'; xtyanu ngu' jil'j yuu nu ndu'ni jua'a, cha' ñi'ya laca si cua ngusta ycu'i' Ndyosi yabe' jil'j yuu bi', jua'a ndyu'u cha'. Nga'a cha' cua'a ngu' quui' lo yuu bi', cha' tye tyaquj lcaa na cuxi nu ntsu'u ca ndacua. Ñi'ya nu caca jil'j yuu nu ná tso'o tsiya' ti bi', jua'a caca cuxi ji'na si xtyanu na cha' jil'j Jesús.

Ña'a ti tya xñi tso'o na cha' jil'j ycu'i' Ndyosi, cha' ná xtyanu chca Ni ji'na

⁹ Cu'ma tya'a tso'o na, nu ntsu'u tsa tyiquee ya ña'a ya jil'j ma, nga'aa ntsu'u cha' culacua ti' ya cha' jil'j ma jua'a, masi nchcui' ya ñi'ya nu cua nchcui' ca ti ya. Cua jlo ti' ya cha' tso'o ti ndyaca jil'j ma juani, tya lo'o ngua'ni lyaá Jesús jil'j ma jil'j nu cuxi. ¹⁰ Lo'o jua'a liñi tsa ndu'ni ycu'i' Ndyosi lo'o na. Ná cjlyaa ti' Ni lcaa cha' tso'o nu cua ndyu'ni ma, nu lo'o nxyucua ma jil'j ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'j Jesús, cha' cua quiña'a xi cña ndyu'ni ma cumentya jil'j ngu' bi'. Xqui'ya cha' ndyu'ni ma jua'a, bi' cha' jlo ti' xa' ñatj cha' ntsu'u tsa tyiquee ma jil'j Jesús, cha' ña'a ti tya ndyu'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' juani. ¹¹ Tso'o si ña'a ti tya cua'ni ma tyucui tyempo nde loo la nti' ya, cha' ndu' ti' ma jil'j ycu'i' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u tucua lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ma. ¹² Ná nti' ya cha' caca taja ma; na cua nti' ya cha' cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni xa' la tya'a ngusñi na cha' jil'j Jesús tya clyo la, nu cua ndalo tsa tyiquee cha' ndu' ti' ngu' jil'j ycu'i' Ndyosi. Bi' cha' cua ngujui lcaa cha' jil'j ngu', ñi'ya nu nacuj Ni cha' tyacua jil'j ngu'.

¹³ Nu ngua sa'ni la lo'o ngu'iñi cha' jil'j ycu'i' Ndyosi lo'o jyo'o Abraham, li' ngulotj Ni xtañi ycu'i' Ni lo'o nacuj Ni ndi'ya jil'j nu cusu' bi': “Chacuayá' jil'j ycu'i' ca ti na' cua'ni na' cña bi' cumentya jinu'u”, nacuj Ni. Nga'aa ntsu'u la xa' ñatj nu tlyu la cha' jil'j que ycu'i' Ndyosi, bi' cha' ngulotj Ni xtañi ycu'i' Ni, cha' quiñi cha' jil'j Ni lo'o Abraham bi'. ¹⁴ Xa' nchcui' Ni lo'o jyo'o bi' li': “Chañi cha' nu chcu'i' na' lo'o nu'u, cha' tso'o tsa cua'ni na' lo'o nu'u, cha' quiña'a tsa ñatj jinu'u tyatu nde lo yuu tyempo ca nde loo la”. Jua'a nacuj Ni nu ngua li'. ¹⁵ Ndalo tsa tyiquee Abraham bi' li', cha' ndu' ti' yu jil'j cha' nu nda ycu'i' Ndyosi lo'o yu; bi' cha' ngutu'u tucua lcaa cha' jil'j yu, ñi'ya nu cua nacuj Ni jil'j yu cha' caca jil'j. ¹⁶ Ndi'ya ndu'ni ñatj chalyuu: Si nti' ngu' cha' tyanu tachaa sca cha' nu cua quiñi ti jil'j ngu' lo'o tya'a ngu', li' nclyotj ngu' tañi sca jo'ó, masi xtañi sca ñatj tlyu laja lo'o nda ngu' cha'; ná caja ñi'ya xuu tya'a ngu' cumentya jil'j cha' bi' li'. ¹⁷ La cui' jua'a ngua'ni ycu'i' Ndyosi. Ngua ti' Ni cacha' liñi Ni jil'j ngu' ñi'ya nu caca cha' bi' jil'j ngu' bi' ca nde loo la, cha' ca cuayá' ti' ngu' cha' nga'aa tya'achu' Ni tsiya' ti jil'j sca cha' nu cua nacuj Ni tsaca quiya'; bi' cha' xtañi ycu'i' Ni ngulotj Ni clyo, cha' jua'a ngu'iñi cha' jil'j Ni lo'o jyo'o

bi'. ¹⁸ Xqui'ya lcaa cha' bi' cua jlo ti' na cha' ná nga'a cha' cha'a tsiya' ti sca cha' nu cua nacui' ycu' Ndyosi cha' caca, cha' ná nti' Ni cñilo'o Ni ji'na tsiya' ti. Tso'o ti ndi'j tyiquee na juani, cha' ni sca cha' cuxi ná taca xcutsij ji'na, xqui'ya cha' jlyá ti' na cha' nu nda ycu' Ndyosi lo'o na; cua ngua'ni Ni cha' ndiyaca tlyu la tyiquee na, cha' xñi tso'o na lcaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o na ña'a cuayá' nu tyu'u tucua cha' bi'. ¹⁹ Ñi'ya nti' chcuá ngratu nu nsalú ngu' nde siyu' yaca ni'j, cha' tachaa ti xñi ca'a chcuá bi' ji'j quee nde siyu' hitya, cha' tyacui se'j ti yaca ni'j bi' lo hitya, cha' ná caca tyu'utsu' yaca ni'j bi' tsiya' ti li'; la cui' jua'a ndu'ni Jesús lo'o na, cha' ndu'ni yu cha' tyanu tachaa cha' ji'j ycu' Ni ne' cresiya ji'na, cha' ná tya'achu' na ji'j Ni tsiya' ti. Cua ndyalaa Jesús nde cua, ñi'ya laca si cua nteje tacui yu tasá tlyu nu ndacui cla'be ne' laa tonu; juani cua ndyaa tucua yu la cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi. ²⁰ Cuentya ji'na, cua ndyaa Jesús ca bi' nde loo la, cha' taca xtyucua yu ji'na. Ná nga'a cha' tye cha' laca Jesús sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na; la cui' ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, jua'a cua'ni Jesús cuentya ji'na juani.

7

Ñi'ya ngua Melquisedec sti jo'ó, jua'a laca Jesús cuentya ji'na juani

¹ Nu jyo'o Melquisedec bi' ni, xu'na quichí Salem ngua nu cusu' bi'; cuentya ji'j ycu' Ndyosi nu laca loo la ngua'ni yu cña cha' ngua yu sti jo'ó. Nu ngua tyempo bi' cua ndyaa lca'a jyo'o Abraham ji'j tyuu tya'a rey xña'a, cha' ngusu' tya'a yu lo'o ngu' bi', ndyujui yu ji'j nu ngu' xña'a bi' li'. Tyucui' lo'o ñaa yu, li' ngutu'u nu Melquisedec bi' ndyaa to' tyucui' cha' tyacua tya'a lo'o nu Abraham bi'; ngulacua ji'j yu chacuayá' ji'j ycu' Ndyosi li'. ² Bi' cha' ngusa'be Abraham lcaa yu'ba nu nquije ji'j yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'; ti tya'a yu'be ngusa'be yu lcaa cha' bi', lo'o li' nda yu ña'a tsaca yu'be ji'j nu cusu' Melquisedec bi'. Ndi'ya ndyu'u xtañi nu cusu' bi': "xu'na quichí nu liñi ca ndu'ni", jua'a ndyu'u cha' bi' cha'cña ji'na; lo'o jua'a cha' xu'na quichí Salem ngua nu cusu' bi', bi' cha' taca chcu' na: "tí ti ndi'j cresiya ji'j ngu' xqui'ya nu xu'na ngu'", cha' jua'a ndyu'u xquicha' Salem cha'cña ji'na. ³ Ná nchcui' quityi ñi'ya naa sti xtya'a nu Melquisedec bi', jua'a ni sca cha' ná nscua lo quityi cuentya ji'j jyo'o cusu' ji'j nu cusu' bi'; ná nchcui' ni jacua' ngula, ni jacua' ngujui. Ñi'ya ngua Melquisedec, jua'a laca Jesús, cha' lcaa tyempo laca yu sti jo'ó cuentya ji'na; pana Jesús ni, laca yu nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi.

⁴ Culacua xi ti' ma lacua, ni cha' ngua nu cusu' bi' tlyu la que Abraham. Ji'j nu cusu' Melquisedec bi' cua nda jyo'o cusu' ji'na ña'a tsaca yu'be yu'ba, la cui' yu'ba nu cua ndeije ji'j yu chaca quiya', nu nguaana nu ngu' xña'a bi'.

⁵ Chalyuu nu ngua sa'ni bi', sca ti nu ñatí tya'a ji'j jyo'o Leví laca sti jo'ó; bi' ti ngu' nu nda ycu' Ndyosi chacuayá' ji'j cha' xñi ngu' msta nu nda cua ña'a ca ngu' Israel ji'j ycu' Ndyosi. Msta bi' laca sa yu'be lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'j ngu'. Lo'o jua'a laca sti jo'ó bi' la cui' tya'a ñatí lo'o tya'a quichí tyi ngu' nu cuentya ji'j Abraham. ⁶ Pana nu cusu' Melquisedec bi' ni, si' tya'a ngu' Leví ngua Melquisedec bi' tsiya' ti, masi ngusñi yu msta nu cua nda Abraham ji'j ycu' Ndyosi; li' ngulacua nu cusu' bi' ji'j Abraham, xqui'ya cha' cua ngüñi cha' ji'j ycu' Ndyosi lo'o Abraham tya clyo la. ⁷ Bi' cha' cua jlo ti' na cha' tlyu la ngua jyo'o Melquisedec bi' que jyo'o Abraham; na cua ngulacua nu cusu' bi' ji'j jyo'o Abraham nu ngua li', bi' cha' tlyu la chacuayá' ntsu'u ji'j ycu' nu cusu' bi' que Abraham. ⁸ Xcui' na ndyijii sti jo'ó nu nxñi msta nu nda ñatí chalyuu ti ji'j ycu' Ndyosi, tsa yu'be ti cha' tso'o nu ntsu'u ji'j scaa ngu' nda ngu' bi'; pana ná nscua lo quityi cusu' ni jacua' ngujui nu Melquisedec

bi', la cui' nu cusu' nu cua ngusñi msta nu nda Abraham nu ngua li'. ⁹ Taca ñacuj na cha' lo'o ycuí' jyo'o Leví cua nda msta jil'i nu Melquisedec bi' nu ngua tsá bi', masi tiya' la yaá nu Leví bi' chalyuu; la cui' jyo'o Leví nu ngua jyo'o cusu' jil'i lcaa tya'a ngu' Leví nu ngua'ni ngu' cña sti jo'ó, cha' ngusñi ngu' msta nu nda ñati chalyuu jil'i ycuí' Ndyosi. ¹⁰ Nu lo'o ndyacia tya'a Melquisedec lo'o Abraham, ñi'ya laca si lo'o Leví nda msta, jua'a ngua li', masi tya lyiji cala Leví chalyuu, xqui'ya cha' Abraham ngua jyo'o cusu' jil'i yu, cha' sñi' ste' Abraham ngua sti Leví bi'.

¹¹ Nu sti jo'ó nu yaá chalyuu tiya' la bi', la cui' jua'a tya'a ñati jil'i jyo'o Leví, nclyu'u qui'i ngu' bi' jil'i ngu' Israel cha' cua'ni ngu' lcaa cña nu ngulo ycuí' Ndyosi jil'i ngu'. Pana ná ndalo sti jo'ó bi' cua'ni tyucui cña bi', bi' cha' juani ngutu'u tucua chaca nu laca sti jo'ó nu cuentya ji'na. Ná laca yu sti jo'ó ñi'ya ngua Aarón lo'o tya'a Aarón sti jo'ó, masi laca yu sca sti jo'ó nu ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni la, la cui' jua'a cua'ni yu cuentya ji'na juani.

¹² Nu lo'o ncha'a cha' jil'i sti jo'ó ni, la cui' jua'a ncha'a cña nu nga'a cha' cua'ni na cuentya jil'i ycuí' Ndyosi. ¹³ Cha' jil'i Jesús nu Xu'na na nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'; pana ycuí' Jesús ni, xa' ñati laca bi', si'i tya'a ñati jil'i Leví laca yu. Ni sca ñati tya'a xtañi Jesús ná ngua ngu' sti jo'ó nde chu' la. ¹⁴ Cua jlo ti' ngu' cha' Judá ngua xtañi Jesús tya lo'o ngula yu; pana nu lo'o nchcui' jyo'o Moisés tilaca nu caca sti jo'ó, ná nchcui' tsiya' ti jil'i ngu' tya'a xtañi Judá bi'.

¹⁵ Lo'o nu juani laca Jesús sti jo'ó nu xa' ña'a cua'ni; ñi'ya ngua'ni jyo'o Melquisedec, jua'a cua'ni Ni cña jil'i sti jo'ó. Bi' cha' tso'o la nchca cuayá' ti' na juani cha' cua ntyeje tacui cha' jil'i cha' cusu' bi', cha' cua ngutu'u tucua Jesús nu sti jo'ó cucui ji'na. ¹⁶ Cua nda ycuí' Ndyosi cña jil'i Jesús cha' caca Ni sti jo'ó, xqui'ya cha' ná ngua jil'i ñati chalyuu cujuui ngu' jil'i yu sca ti quiya'; cua ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o cua ngujuui yu. Juani ná nga'a cha' tye chalyuu jil'i Ni; bi' cha' laca Jesús sti jo'ó cuentya ji'na juani, si'i cha' cua'ni Ni lcaa cña nu ndyu'ni ngu' tya'a Leví nu laca ñati chalyuu ti. ¹⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o Ni:

Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó;

ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya jil'i ñati juani.

¹⁸ Bi' cha' cua ngulotsu' ycuí' Ndyosi jil'i cha' cusu' nu lye tsa ngulo cña ji'na, cha' ná caca xtyucua cha' tya' bi' ji'na; ná nchca cati quiya' nu ntsu'u ji'na lo'o ycuí' Ndyosi jua'a. ¹⁹ Tya lyiji tsa cha' ca tso'o cresiya ji'na cuentya jil'i ycuí' Ndyosi, masi cua ngua'ni na lcaa cña nu ngulo jyo'o Moisés jil'i ngu' tya'a na nu ngua li', cha' ná ngua cua'ni lyaá cha' cusu' bi' ji'na jil'i nu cuxi; pana juani taca xñi na cha' jil'i ycuí' Ndyosi. Cagua tsa laca ycuí' Ni ji'na juani xqui'ya Jesús, cha' tso'o la tsiya' ti laca cha' nu yalo'o Jesús cha' chcui' Ni lo'o na.

²⁰ Tso'o la laca Jesús, xqui'ya cha' cua ngüiñi tso'o cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o Sñi' ndi'ya: “Chacuayá' jil'i ycuí' ca na' caca nu'u sti jo'ó”, nacuj ycuí' Ndyosi jil'i Jesús. ²¹ Ná nchcui' Ni jua'a lo'o sti jo'ó tya'a ngu' Leví. Pana ndi'ya nchcui' ycuí' Ni lo'o Jesús tya lo'o nguxana cha' caca Jesús sti jo'ó:

Liñi tsa nda na' cha' cuentya jinu'u, nacuj ycuí' Ndyosi, nga'aa tya'achu' na' tsiya' ti jil'i cha' nu cua nacuj na' bi':

“Lcaa ca tyempo caca nu'u sti jo'ó.

Ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Melquisedec nu ngua sa'ni, la cui' jua'a cua'ni nu'u cuentya jil'i ñati juani.”

²² Bi' cha' cua tso'lo la ngüiñi cha' ji'j ycu' Ni lo'o na juani, xqui'ya cña nu ngua'ni Jesús cuentya ji'na. ²³ Pana nu sti jo'ó tya'a ngu' Leví bi' ni, xcui' na ndyijii ngu' bi', lo'o li' xa' la tya'a ngu' ndyatí lo cña sti jo'ó bi'; bi' cha' ngua quiña'a tsa sti jo'ó chu' tyuu yija li'. ²⁴ Lo'o nu Jesús bi' ni, ña'a ti lu'ú yu; ná nscua cha' cajaa Ni, bi' cha' ná nga'a cha' tye cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na, cha' ná ntsu'u cha' cua'ni xa' ñati cña ji'j. ²⁵ Lcaa ca tyempo, masi juani, masi nde loo la, taca ji'j Ni cua'ni lyaá Ni ji'j cua ña'a ca ñati nu xfi cha' ji'j ycu' Ndyosi xqui'ya Jesús. Tyucui tyempo ndi'j Jesús ca slo ycu' Ndyosi, cha' chcu' Ni lo'o ycu' Sti Ni cuentya ji'na.

²⁶ Xñi na cha' ji'j Jesús lacua; bi' laca sti jo'ó nu laca loo la, nu chañi cha' taca xtyucua ji'na. Ñati lubii tsiya' ti laca Ni, cha' ná ntsu'u cha' cuxi, ná ntsu'u qui'ya ji'j Ni. Xa' ña'a laca Jesús, nu ná nda ycu' Ndyosi chacuayá' cha' tyanu yu slo ñati chalyuu nu ndu'ni tsa cha' cuxi; cua nda Sti yu su tyucua yu la cui' su tlyu ca su ntucua ycu' Ndyosi Sti yu. ²⁷ Ndulo la tsiya' ti cha' nu ntsu'u ji'j Jesús que cha' nu ntsu'u ji'j xa' la sti jo'ó nu ndi'j chalyuu. Lcaa tsa nsta ngu' bi' msta lo mesa tacati, cha' jua'a cati la qui'ya nu ntsu'u ji'j ngu' lo'o ycu' Ndyosi; clyo ndu'ni ngu' cha' cati qui'ya ji'j ycu' ca ngu', lo'o li' ndu'ni ngu' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'j lcaa ngu' quichí bi'. Pana nu Jesús bi' ni, sca ti quiya' ngusta yu msta lo'o nguti'j yu chalyuu cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'j ñati; tyucui ña'a ycu' yu ngua msta bi', nu lo'o nguju'j ca'a ngu' ji'j yu loo chusi. ²⁸ Ñati chalyuu ti laca sti jo'ó nu ndu'ni cña nu cua nacuj jyo'o Moisés cha' caca, ñati nu tya ntsu'u qui'ya ji'j laca ngu' bi'; pana nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi ni, lubii tsiya' ti cresiya ji'j Ni. Cua tyeje tacui ti tyempo cusu' lo'o ndaquiya' tsa ngu' ji'j cña nu ngulo jyo'o Moisés. Bi' cha' nguane ycu' Ndyosi ji'j Sñi' ycu' ca, nu Jesús bi' ni, cha' caca Ni sti jo'ó cuentya ji'na. Cua nchcu' Sti Ni lo'o Ni: “Chacuayá' ji'j ycu' ca na' caca nu' sti jo'ó”, nacuj ycu' Ndyosi ji'j Jesús.

8

Jesús laca nu ndi'j ca slo ycu' Ndyosi, cha' chcu' lo'o Ni cuentya ji'na

¹ Ndi'ya ndyu'u cha' nu nti' na' chcu' lo'o ma juani: Ca cua ntucua Jesús, nde la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu' Ndyosi, cha' nclyo Ni cña tyucui ña'a chalyuu; ca bi' ntucua Jesús cha' laca Ni sti jo'ó nu laca loo la cuentya ji'na. ² Ndu'ni Ni cña ca sca se'j su tacati tsa nu ngüiñá ycu' Ndyosi; si'i ñati chalyuu ti nu ngüiñá ji'j, cha' laca bi' ñi'ya nu ngua ti' ycu' Ndyosi cha' caca. ³ Lcaa xu'na sti jo'ó nde chalyuu ni, ntsu'u cha' sta ngu' msta ca slo ycu' Ndyosi, ntsu'u cha' taqu' ngu' xa' la msta lo mesa quii', cha' bi' laca cña ji'j ngu'; lo'o jua'a Jesús ni, ntsu'u msta nu nda Ni ca slo ycu' Ndyosi cuentya ji'na, ⁴ masi ná ngua Jesús sti jo'ó lo'o nguti'j yu nde chalyuu. Ná nda ngu' cña bi' ji'j, cha' cua laca ndi'j xa' la sti jo'ó nu nsta msta nu ntsu'u cha' ta ngu' quichí chacuayá' ji'j jyo'o Moisés. ⁵ Pana nu xa' la sti jo'ó bi' ni, ñati nu cajaa ti laca ngu' bi'; cua laca ti cña ndu'ni ngu'. Xqui'ya ngu' bi' nchca cuayá' ti' na cha' tso'lo la tsiya' ti sti jo'ó laca Jesús, nu ntucua ca slo ycu' Ndyosi. Lo'o jua'a nu chcu'ya late' nu ngüiñá jyo'o Moisés su ngua'ni tlyu jyo'o cusu' ji'na ji'j ycu' Ndyosi nu ngua li', ndi'ya nchcu' Ni lo'o nu cusu' bi' cuentya ji'j chcu'ya bi': “Cui'ya nu'u cuentya cha' cuiñá ma ni'j bi' ñi'ya nu ngulu'x na' ji'j ma cha' cuiñá ma ji'j, nu lo'o ngutu' nu'u nchcu' nu'u lo'o na' lo xlyu ca'ya cua bi'”, nacuj Ni. Pana sca na nu culiji yu'u ti ngua bi', tso'lo la tsiya' ti su ntucua Ni nde cua. ⁶ Bi' cha' cua nchca cuayá' ti' na cha' tso'lo la tsiya' ti cña nu ndu'ni Jesús cuentya ji'na, siya' la cña nu ndyu'ni nu xa' la sti jo'ó nde chalyuu. Lo'o

juani ndulo tsa cha' ji'na, la cui' cha' nu cua ngüiñi ji'j ycuí' Ndyosi lo'o na xqui'ya Jesús, cha' xcui' cha' liñi tsiya' ti nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na.

⁷ Ntsu'u tsa cha' nu lyiji ji'j cha' cusu' nu ngua tya clyo, nu cua ngüiñi ji'j Ni lo'o ñati tyempo bi', bi' cha' nda ycuí' Ndyosi chaca cha' lo'o ñati. Ná ndyu'u sca cha' cusu' bi', cha' taca ca tso'o cresiya ji'j ñati cuentya ji'j ycuí' Ndyosi, ⁸ cha' ná tso'o ngua'ni ñati bi' li'. Ndi'ya nscua lo quityi ji'j ycuí' Ndyosi cuentya ji'j cha' bi':

Cua ngulala ti tyalaa tsá cha' quiñi cha' 'na lo'o tya'a ngu' Israel chaca quiya', la cui' jua'a lo'o tya'a ngu' Judá, nacui' ycuí' Ndyosi nu Xu'na na.

⁹ Si' i la cui' cha' ñi'ya nu cua ngüiñi 'na lo'o jyo'o cusu' ji'j ngu' bi' nu ngua sa'ni, nacui Ni.

Nu ngua li' ntejeya' na' ji'j ngu' cha' ngutu'u ngu' ca quichí tyi ngu' Egipto, ndyaa ngu'.

Pana ná ndaquiya' ngu' ji'j cha' nu cua ngüiñi 'na lo'o ngu';

ña'a ti ngua'ni tsa ngu' cha' cuxi, bi' cha' nga'aa ntucua' na' cha' ji'j ngu', nacui ycuí' Ndyosi nu Xu'na na.

¹⁰ Lo'o juani nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' Israel juani, nacui Ni.

Nu lo'o tyalaa tyempo, li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o laca cha' ne' cresiya ji'j ngu', ñi'ya nu chcui' na' lo'o ngu' li'.

Tyucui ti' tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li';

caca na' ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' li', lo'o jua'a caca ngu' bi' ñati jna'.

¹¹ Taca jlo ti' ngu' tilaca laca na' li',

laca ngu' lo'o tya'a ngu', masi nu sube, masi ñati cusu'.

Lo'o li' nga'aa ntsu'u cha' cacha' ngu' ji'j tya'a ngu' tilaca laca na';

nga'aa nti' cha' culu'u ngu' ji'j tya'a quichí tyi ngu' cha' laca na' ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' li'.

¹² Cua'ni clyo ti' na' ji'j ngu' ji'j qui'ya nu ntsu'u ji'j ngu' li'; nga'aa culotu na' qui'ya ji'j ngu' li'.

Jua'a nchcui' quityi ji'j ycuí' Ndyosi bi'. ¹³ Na cua culiji yu'u ti cha' cusu' nu ngua tya clyo; jua'a ndyu'u cha' bi' li', nu lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi ji'j chaca cha' cucui nu cua quiñi ti ji'j Ni lo'o na. Sa'ni tsa ngxana cha' cusu' bi'; cua jyo'o ti cha' bi' juani, cua culiji ti cha' jua'a ti.

9

Cristo laca nu cua ngusaala tyucui ji'na cha' caq na slo ycuí' Ndyosi

¹ Nu cha' cusu' nu cua nda Ni lo'o ngu' Israel nu ngua li', nchcui' bi' ñi'ya cua'ni ngu' lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'j ycuí' Ndyosi. Lo'o jua'a cua ntsu'u sca ni'j nu tacati ji'j ngu', su ngua'ni tlyu ngu' bi' ji'j Ni, masi ñati ti ngua ngu' nu ngüiñá ni'j bi'; ² sca chcu'ya late' ngüiñá ngu' bi' nu nscua cla'be ne' lo'o su ndya'a sti jo'ó ti. Nde ne' chcu'ya bi' cua ntucua candyeru chcu' su ndyaqui quii' laca hora; jua'a ntucua sca mesa su nscua xlyá lo, nu caca msta' ji'j ycuí' Ndyosi. Laca tsá ngusta sti jo'ó msta' bi'. ³ Ca ne' tasá nu ndacui cla'be ne' chcu'ya bi', ca bi' ntsu'u chaca cuarto nu tacati tsa ji'j ngu'. ⁴ Nde ne' cuarto bi' ntucua mesa oro su ndaquí sti jo'ó yana jo'ó lo; la cui' ca bi' ntucua cña' tacati, nu ngüixi tyi'j ca chu' yaca lo'o chcu' oro. Ne' cña' bi' cua ntsu'u co'o tsa yu'be ti na nu ñi'ya ña'a sca' ña'a, nu nda ycuí' Ndyosi cha' ndyacu ngu' Israel ca lo nati' btyi' su nguta'a yu'u ngu' nu ngua sa'ni; ne' sca caatyá oro ntsu'u co'o na nu ndyacu ngu' bi'. Lo'o jua'a ca ne' cña' bi' ntsu'u co'o yaca xca' ji'j jyo'o Aarón, yaca nu ntyucua satí chu' jua'a ti; jua'a ntsu'u tyucuaa quee cuaja', nu nscua nu tii tya'a cha' bi' lo, nu ndacha' ni cña nu cua ngulo

ycui' Ndyosi jil'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Ca ta'a na bi' ntsu'u co'o ne' cñá' tacati bi'. ⁵ Chu' cñá' bi' ntucua lcu' jil'i tucua tya'a xca' jil'i ycu' Ndyosi nu ndubi tsa ña'a; ngatya'a ti lo lu'be xca' ndubi bi' chu' cñá', cha' tyi'u ti' ñati' cha' ca bi' lijya' ycu' Ndyosi cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu'. Xca' ndubi bi' cua ntucua cha' ca cuayá' ti' ngu' Israel cha' lcaa tsa' nga'a ycu' Ndyosi laja su ndi' ngu'. Pana ná caja tyempo chcu' na jil'i lcaa cha' bi' jua'ni.

⁶ Jua'a ngua cha' ntucua lcaa yaca bi' ne' chcu'a'ya late' bi' su ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ndyosi, cha' lcaa tsa' ndyatí' sti jo'ó ndyaa ne' chcu'a'ya bi', ngua'ni cña jil'i ycu' Ndyosi ca jua'; ⁷ pana sca ti sti jo'ó nu laca loo nguta'a ca ne' cuarto nu tacati tsa bi' jil'i ngu', sca ti quiya' nguta'a nu cusu' bi' sca yija. Lo'o tañi na'ni ndyaa nu cusu' bi' li', cha' scuj jil'i slo ycu' Ndyosi ca ne' cuarto tacati bi', cha' jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ycu' nu cusu' bi', lo'o jua'a cuityi Ni lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa ngu' quichí, masi qui'ya nu ná nda ngu' cuentya si cha' cuxi ngua'ni ngu' nquicha', cha' cuentya jil'i ycu' Ndyosi ngua'ni nu cusu' cña bi'. ⁸ Laja lo'o nchcu' na jil'i chcu'a'ya late' bi' ndu'ni Xtyi' ycu' Ndyosi cha' ca cuayá' ti' na, cha' tya lyiji xñi tso'o na tyucui' cha' caa na slo ycu' Ndyosi si ña'a ti tya ndu' ni' ycu' bi', si tya ndu'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya sa'ni bi'; tya lyiji caja ñi'ya nu caa na slo ycu' Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' jil'i Ni li', si jua'a. ⁹ Xqui'ya lcaa cha' bi' tso'o la ca cuayá' ti' na cha' nu ndyaca juani; ná caja ñi'ya nu ca tso'o cresiya jil'i na cuentya jil'i ycu' Ndyosi laja lo'o ndyuni tlyu ti na jil'i Ni ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi', masi quíña'a tsa msta ta na jil'i Ni, masi taqui' tsa na na'ni lo mesa cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jil'i na. ¹⁰ Xcu' cha' nu nchcu' ñati' chalyuu ti laca, masi ñacuj ngu' cha' ná tso'o cacu na co'o na sca lo na, masi ñacuj ngu' ñi'ya cua'ni na cha' caca lubii cresiya jil'i na; cña nu ndatsaa ti ñati' chalyuu jil'i na cha' cua'ni na, jua'a laca cha' bi'. Xti ti tyempo talo cha' bi' ña'a cuayá' xcutsa'a ycu' Ndyosi lcaa cha'.

¹¹ Lo'o juani cua yaa Cristo, nu laca chaca lo sti jo'ó nu laca loo; cua laca nguxana ndyaca tso'o chalyuu xqui'ya Ni. Ná ndyaa Ni ngua'ni Ni cña ne' sca ni' tlyu nu ngüiñá ñati' ti, cha' ná ndu'ni cha' tyu'u cha' jil'i Ni lo'o sca cha' nu ntsu'u nde chalyuu. ¹² Ndi'ya ña'a cña nu ngua'ni Cristo cuentya jil'i na, nu lo'o ndyaa Ni la cui' ca su tacati tsa ca su ntucua ycu' Ndyosi: ná nguta'a Ni lo'o tañi chivo lo'o tañi chqueru, cha' scuj Ni tañi bi' nde slo ycu' Ndyosi cha' cati' qui'ya nu ntsu'u jil'i na; pana ngujuii Cristo lo crusi, ndye tañi ycu' yu ndyalú cuentya jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i na. Bi' cha' sca ti quiya' tsiya' ti ngua'ni lyaá Cristo jil'i na, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ngulaá na jil'i nu cuxi, xqui'ya cña nu ngua'ni Ni cuentya jil'i na. ¹³ Nu ngua sa'ni la ni, si ntsu'u sca cha' nu ngua'ni cha' nga'aa lubii sca ñati, li' nguscuj sti jo'ó tañi chivo tañi to lo ngu', cha' caca lubii ngu' hichu' ti ngu' cuentya jil'i ycu' Ndyosi; jua'a nguscuj sti jo'ó jii lo ngu', jii jil'i chqueru msta nu cua ndyaqui' cuentya jil'i ngu'. ¹⁴ Masi jua'a ngua'ni ngu' cña nu ngua li', pana tlyu la cña nu ngua'ni Cristo juani, cha' ndyalú tañi ycu' yu lo'o ngujuii yu lo crusi cuentya jil'i na. Xqui'ya Xtyi' ycu' Ni, bi' cha' ngu' jil'i Cristo ta yu tyucui ña'a ycu' ca yu, cha' sca ti quiya' cati' qui'ya nu ntsu'u jil'i na lo'o ycu' Ndyosi; nu ycu' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya jil'i yu tsiya' ti, bi' cha' taca cua'ni lubii Ni cresiya jil'i na, nu lo'o tyi'u ti' na ñi'ya nu ngua'ni Ni lo'o ndyalú tañi ycu' Ni. Li' cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ndyuni ñu'u tsa jil'i na, jua'a taca jil'i na cua'ni na cña jil'i ycu' Ndyosi nu lu'ú ca nde chalyuu li'.

¹⁵ Bi' cha' lacua, Cristo laca nu ngüiñi sca cha' cucui jil'i ycu' Ndyosi lo'o ñati' chalyuu, masi lo'o cua ña'a ca ñati' nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jil'i. Jua'a ngua'ni Cristo, nu lo'o ngujuii yu, cha' jua'a ngulaá na jil'i lcaa cha' cuxi nu

ngua'ni na lo'o tya ndaquiya' tsa na ji'i cha' cusu' bi'. Nu juani taca tyacua lcaa cha' nu cua nacui ycu' Ndyosi Sti na ji'na cha' tyacua ji'i lcaa ngu' nu ngusubi Ni ji'i; ná nga'a cha' culiji yu'u cha' bi' ji'na tsiya' ti. ¹⁶ Sca quityi nu nclyo ñati cha' tyantu xi cha' tso'o ji'i tya'a ngu' lo'o cua ngujuii ngu' ni, ndi'ya ndyaca cha' ji'i quityi bi': ná caja cha' tso'o bi' ji'i tya'a ngu', si bilya cajaa nu ca ji'i cha' tso'o bi'; ¹⁷ ná cua'nijo'o quityi bi', si tya lu'u nu ca ji'i cha' tso'o bi'. Sca ti si cua ngujuii yu bi', li' cua'nijo'o quityi bi' ji'i ngu'. ¹⁸ Lo'o jua'a nu cha' cusu' nu ngua clyo bi' ni, ngua'ni cha' bi' cña cuentya ji'i ngu', xqui'ya cha' ndyujuii ngu' sca na'ni nu ngua msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'. ¹⁹ Nu ngua tya clyo ndacha' jyo'o Moisés lcaa cha' cusu' bi' ji'i lcaa ngu' quichi, ndacha' yu lcaa cña nu cua ngulo ycu' Ndyosi ji'i ngu' cha' cua'ni ngu'. Li' ngusñi yu xi tañi chqueru lo'o tañi chivo nu ndyujuii ca ngu', nguxiya' yu tañi bi' lo'o xi hitya lubii. Li' ntejeya' yu ji'i sca sta' yaca nu ntsu'u quicha' xly'a nu nga'a ña'a chu'; lo'o quicha' xly'a bi' nguscui yu tañi bi' lo ngu' quichi bi', jua'a lo cha' cusu' bi' nu nscua lo quee cuaja'. ²⁰ Lo'o li' nchcui' yu lo'o ngu' bi': "Lo'o tañi re ndatsaa ycu' Ndyosi ji'i ma, cha' cua'ni ma lcaa lo cña nu cua ngulo Ni ji'i ma cha' cua'ni ma, nu lo'o ngüiñi cha' ji'i Ni lo'o ma", nacui Moisés ji'i ngu' bi' li'. ²¹ La cui' jua'a nguscui Moisés tañi lo hcua'ya bi', jua'a lo lcaa na nu ntucua ca su ndu'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi. ²² Cuentya ji'i cha' cusu' bi', xcu' lo'o tañi sca na'ni nu cua ndyujuii ngu', jua'a ngua lubii lcaa na; lo'o jua'a juani, sca ti ndyiji cha' clyu ti' ji'na lo'o ycu' Ndyosi, cha' nu cua ngujuii Cristo cuentya ji'na.

Ngüityi Cristo qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati nu lo'o ngujuii yu lo crusi

²³ Ngua'ni jyo'o cusu' ji'na jua'a lo'o ngua'ni tlyu ngu' ji'i ycu' Ndyosi ne' laa nu ngua li', cha' caca lubii lcaa na nu cua'nijo'o ji'i ngu'; nde chalyuu ti ntucua lcaa na bi', masi ndi'i bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi. Pana tlyu la cña laca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati chalyuu ca slo ycu' Ndyosi, tso'o la cña laca nu cua'ni lyaá Ni ji'i ñati ji'i cha' cuxi bi'. ²⁴ Bi' cha' nga'aa ndyaa Cristo nde ne' laa nu ngüiñá ñati nde chalyuu ti, masi ntucua bi' cuentya ji'i ycu' Ndyosi; na cua ndyaa liñi Ni ca slo ycu' Ndyosi ca nde cua. Ca bi' ntucua Ni juani, cha' hcui' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'na. ²⁵ Cuentya ji'i cha' cusu' ni, sca ti quiya' sca yija ndya'a sti jo'ó nu laca loo ji'i tya'a ngu' judío ne' cuarto nu tacati tsa cuentya ji'i ngu' bi'; ndya'a lo'o nu cusu' ji'i tañi na'ni nu cua ndyujuii ca ti ngu' ji'i cha' caca msta, cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' quichi. Pana si'i tyuu quiya' ndyaa Cristo ca slo ycu' Ndyosi nde cua. ²⁶ Si jua'a ngua, ná tyiquee' cua tyuu tsa quiya' cua ngujui' ca'a ngu' ji'i Cristo lo crusi tya lo'o ndya' chalyuu; pana si'i jua'a ngua cha' bi', sca ti quiya' cua yaa yu chalyuu nu ngua sa'ni xi lo'o cua tye ti chalyuu cusu', cha' cuityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i lcaa ñati lo'o ngujuii yu lo crusi. ²⁷ Cua ña'a ca na ndyiji na sca ti quiya', lo'o li' ndu'ni cuayá' ycu' Ndyosi ji'na; ²⁸ lo'o jua'a Cristo, sca ti quiya' ngujuii yu lo crusi, cha' jua'a ngüityi yu qui'ya nu ntsu'u ji'i quiña'a tsa ñati. Tya caa Cristo chaca quiya' ca tya' la; pana nga'aa si'i cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati caa Ni li', cha' cua ndye ngua'ni Ni cña bi'. Li' cua'ni lyaá lyiji Ni ji'i lcaa ñati nu ntajatya tsa ji'i Ni, ña'a cuayá' nu caa Ni chaca quiya'.

10

¹ Nu lo'o nduna na xcu' cha' cusu' nu nda jyo'o Moisés lo'o jyo'o cusu' ji'na, ná nhca ca cuayá' ti' na ñi'ya tyacua cha' tso'o ji'na nde loo la xqui'ya Jesús, cha' ná nhcui' cha' cusu' bi' ji'na ñi'ya caca lcaa cha' bi'; xti tsa cha' ndacha' cha' cusu' bi' ji'na, ñi'ya nti' sca cuityi nu sta cuayá' ti' ñi'ya caca sca cña lo yuu. Nu ngu' judío tya'a na, lcaa yija ndu'ni ngu' la cui' ca ti cha'; lcaa yija

ndya'a lo'o ngu' ji'i la cui' ca msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi chaca quiya', xqui'ya cha' ná ntsu'u su tye cña tacati nu ndyu'ni ngu', cha' ná nchca cua'ni lubii msta nu ndya'a lo'o ngu' ne' laa ji'i cresiya ji'i ñati bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ² Ná ndyiji ñi'ya nu cua'ni lubii cha' cusu' bi' ji'i cresiya ji'i ngu' bi', nu lo'o ndya'a ngu' ndu'ni tlyu ngu' ji'i Ni. Si ngua lubii cresiya ji'i ngu', nga'aa ngua tii ngu' yabe' nu ntsu'u ji'i ngu' li'; nga'aa nti' cha' tyalo'o ngu' ji'i msta ji'i ngu' chaca quiya' li'. ³ Pana tsa bi' ti cña ndu'ni msta bi' cuentya ji'i ngu': lcaa yija tsiya' ti ndu'ni cha' ndy'u ti' ngu' cha' tya ntsu'u qui'ya ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi; ⁴ ná nchca cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, masi nscui sti jo'ó tañi toro, masi nscui tañi chivo lo ngu'.

⁵⁻⁶ Nu lo'o tya lyiji caa Cristo lo yuu chalyuu, li' nchcui' Ni lo'o ycu'i Ndyosi Sti Ni. Ndi'ya nacui Ni:

Nga'aa nti' nu'u cha' calo'o ngu' ji'i na'ni nu tyaqui cha' caca msta, nacui Cristo ji'i ycu'i Ndyosi.

Ná tso'o nti' nu'u ña'a nu'u ji'i ngu' su ndaqui ngu' na'ni lo mesa quii', cha' caca bi' msta;

masi xa' ña'a msta sta ngu' cha' cuityi qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu', nga'aa ndiya ti' nu'u cha' bi'.

Pana cua ta ti nu'u cuaña' 'na, cha' caja ñi'ya caa na' nde lo yuu chalyuu, nacui Cristo.

⁷ Bi' cha' cua lijya na' ca nde juani, Ndyosi Sti na',

cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na', ñi'ya nchcui' cha' nu nscua lo quityi cusu' cuentya jna'.

Jua'a ngua cha' nu nda Cristo nu ngua li'. ⁸ Lo quityi bi' ni, clyo nacui Cristo cha' ná nti' ycu'i Ndyosi msta; la cui' jua'a nacui Ni cha' ná ndiya ti' ycu'i Ndyosi cha' xcu'i ndya'a lo'o ngu' ji'i msta, masi msta jua'a ti, masi na'ni lu'ú nu caca msta nu tyaqui lo mesa quii' cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu' lo'o ycu'i Ndyosi. Jua'a nacui Ni, pana cuentya ji'i cha' cusu' ji'i ngu' nga'a cha' cua'ni ngu' bi' jua'a. ⁹ Lo'o li' nacui Ni: "Cua lijya na' ca nde, Ndyosi Sti na', cha' cua'ni na' cua ña'a ca cña nu nti' nu'u cha' cua'ni na'". Jua'a ngua cha' nguxtyanu ycu'i Ndyosi cha' cusu' bi', cha' nu nscua ñi'ya caca msta nu tsalo'o ngu' scaa quiya'; li' chaca cha' cucui ngua'ni ycu'i Ndyosi, nu lo'o nda Ni ji'i Cristo lijya nde chalyuu cuentya ji'na. ¹⁰ Ngua'ni Jesucristo lcaa cña nu ngua ti' ycu'i Ndyosi Sti yu cha' cua'ni yu, cha' nda yu ji'i tyucui ña'a yu cha' ngujui' ca'a ngu' ji'i lo crusi; sca ti quiya' tsiya' ti ngua ycu'i ca yu msta, la cui' msta nu ngua ti' ycu'i Ndyosi Sti yu ngua bi'. Bi' cha' cua ngua lubii cresiya ji'na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi juani, cua ndye yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Nu ngu' sti jo'ó ji'i ngu' judío ni, lcaa tsá ndu ngu' bi' ndu'ni ngu' cña cha' sta ngu' la cui' tya'a msta slo ycu'i Ndyosi, masi tyuu quiya' sca yija; ná ntsu'u su tye cha' sta ngu' msta bi', jua'a ni sca quiya' ná ngua cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati lo'o msta bi'. ¹² Pana nu Jesucristo bi' ni, sca ti quiya' ngujui yu lo crusi cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'i ñati, lo'o ña'a ti tya ndy'u scua cña nu ngua'ni yu masi chalyuu juani. Li' ngutu'u Jesús ndyaa Ni, ndyaa tucua Ni nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi. ¹³ Ca bi' ntucua Ni juani, ntajata Ni ña'a cuayá nu tyijiloo lyiji ycu'i Ndyosi ji'i lcaa tya'a cusu' Ni.

¹⁴ Sca ti quiya' cua ndyaa Jesús lo crusi lacua, ngua'ni lubii yu ji'i cresiya ji'i ñati cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; jua'a ngua tyucui ti' tyiquee ñati chaca quiya'.

¹⁵ Sca ti xqui'ya Xtyi' i ycu'i Ndyosi nchca cuayá' ti' na ni cña laca nu ngua'ni Cristo nu ngua li', bi' cha' ngua'ni Xtyi' i ycu'i Ni cha' nscua cha' lo quityi nu nchcui' ndi'ya:

¹⁶ Nde laca cha' cucui nu cua quiñi ti 'na lo'o ngu' chaca quiya', nacui nu Xu'na na:

Lo'o tyalaa tyempo bi', li' cua'ni na' cha' tyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'í ñati
'na, lcaa cha' ñi'ya nu chcu'í na' lo'o ngu' li';
tyucui tyiquee ngu' cua'ni ngu' cña 'na li'.

¹⁷ Chaca cha' nacui Ni li':

Li' nga'aa tyi'u ti' na' cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu',
nga'aa culotu' na' qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu' lo'o na'.

Jua'a nchcu'í ycu'í Ndyosi. ¹⁸ Bi' cha' juani, nga'aa ntsu'u cha' tsalo'o ngu'
ji'í msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'í ngu', cha' cua laca ngua'ni clyu ti' ycu'í
Ndyosi ji'na ji'í qui'ya nu ntsu'u ji'na.

Cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycu'í Ndyosi

¹⁹ Cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Cristo, tyucui chacuayá' ji'í Ni cua
ntsu'u ji'na juani, cha' caa na slo ycu'í Ndyosi nu lubii tsiya' ti cha' ji'í Ni. Jesús
laca nu nda chacuayá' bi' ji'na, xqui'ya cha' ndyalú tañi ycu'í yu lo'o ngujuui
yu lo crusi, cha' cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na. ²⁰ Nu lo'o nda yu tyucui ña'a
yu cha' ngujuui yu xqui'ya na, cua ngusaala yu chaca tyucui cucui cuentya
ji'na li', cha' caja ñi'ya caa na cacua ti slo ycu'í Ndyosi; xqui'ya ycu'í Jesús, bi'
cha' taca xñi na tyucui ni lijya ca slo ycu'í Ndyosi juani. ²¹ Cua ntsu'u cha'
ji'na lo'o nu Jesús bi', nu sti jo'ó nu laca loo la, cha' ycu'í laca nu ndi'ya cña loo
ji'í lcaa na cuentya ji'í ycu'í Ndyosi Sti yu. ²² Tyaa na ca slo ycu'í Ndyosi lacua;
tyucui tyiquee na cua'ni na cha' caca stu'ba cha' ji'na lo'o ycu'í Ndyosi Sti na,
cha' taca xñi tso'o na cha' ji'í Ni li'. Cua nguityi Ni lcaa cha' cuxi nu ngua'ni
cha' ngua tyuju'u ti' na tya tsubi' la; cua ngua lubii cresiya ji'na juani, ñi'ya
laca lo'o cua ndyaata na chcu lo'o hitya lubii ti. ²³ Cua'ni na cha' jlya tso'o ti'
na cha' nu cua ngusñi na tya clyo lacua, ná tya'achu' na ji'í cha' bi' tsiya' ti.
Taca jlya ti' na ji'í ycu'í Ndyosi, cha' chañi cha' cua'ni Ni lcaa cha' nu cua nacui
Ni ji'na. ²⁴ Culacua tso'o ti' na, cha' caja ñi'ya xtyucua na ji'í xa' la ngu' tya'a
ngusñi na cha' ji'í Jesús; xtyucua na ji'í ngu' bi', cha' xcui' cha' tso'o ti' cua'ni
ngu' lo'o tya'a ngu', cha' jua'a caca tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'í tya'a ngu'.
²⁵ Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ndya'a slo ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'í Jesús,
nu nga'aa ndyu'u ti'í lo'o tya'a na. Pana ná tso'o cua'ni na jua'a; tso'o la ña'a
ti tsaa na tyu'u ti'í na lo'o tya'a na, cha' tyanu tachaa la cha' ji'í ycu'í Ndyosi
ne' cresiya ji'na, lcaa na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'í Ni. Nti' na cha' cua tyaa
ti nu Xu'na na chaca quiya', bi' cha' lu'ba ti tyu'u ti'í na juani lo'o ngu' tya'a
na.

²⁶ Nga'aa ntsu'u xa' la msta nu ta na, nga'aa ntsu'u xa' la cha' nu cua'ni
na, cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na, si ña'a ti tya cua'ni na cha' cuxi li'; cua
ngua cuayá' ti' na cha' chañi tsa cha' ji'í Jesús bi', lo'o jua'a nga'aa cui'ya ycu'í
Ndyosi cha' clyu ti' ji'na si xtyanu na ji'í cha' bi'. ²⁷ Jua'a ti caca na li', cutsji
tsa na ji'í ycu'í Ndyosi lo'o tyalaa hora nu cua'ni cuayá' Ni ji'í lcaa ñati tya'a
ngusu' lo'o Ni. Lo'o li' cua'ni tye Ni ji'í lcaa ngu' bi', tsaa ngu' nde lo quui'
tlyu nu ná nga'a cha' tye tyaqui. ²⁸ Nu ngua sa'ni ni, lo'o ntsu'u ñati nu ná
ndaquiya' tsiya' ti ji'í cña nu ngulo ycu'í Ndyosi, ndyujui ngu' ji'í ñati bi' li'.
Ngua'ni cuayá' ngu' ji'í ñati bi' clyo cuentya ji'í jyo'o Moisés lo'o tucua sna
tya'a xa' ñati nu ndacha' liñi ñi'ya ngua cha' bi'; li' ngusta ngu' yabe' hichu'
ñati bi', ndyujui ngu' ji'í li', cha' nga'aa nguju'í ñi'ya jña ngu' cha' clyu ti' ji'í
ycu'í Ndyosi cuentya ji'í nu cuxi bi' li'. Jua'a ngua tya sa'ni la. ²⁹ Lo'o juani
ni, tlyu la cha' ti'í tyacua ji'í tya'a ñati na nu chji' tsa nti' ña'a ngu' ji'í Jesús,
nu sca ti Sñi' ycu'í Ndyosi bi', ngu' nu lye tsa chcu'í lo ji'í cña nu ngua'ni nu Jesús
bi'; sca ti xqui'ya cha' nguju'í yu lo crusi, bi' cha' cua ndyaca lubii cresiya
ji'na. Lo'o jua'a si chcu'í suba' na ji'í Xtyi'í ycu'í Ndyosi, li' lye la cha' nchcube'
tyacua ji'na, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na xqui'ya Xtyi'í ycu'í Ni. ³⁰ Cua

jlo ti' na cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi tya sa'ni la: "Na' laca nu xcubi' jilí ñati chalyuu", nacuí Ni. "Ta na' cha' ti'í jilí ñati, nu lo'o ntsu'u cha' chcube' ngu'." Lo'o jua'a cua nchcui' Ni chaca cha' lo'o ngu' li': "Cua'ni cuayá' na' jilí ñati' na, cha' na' laca Xu'na ngu'", nacuí Ni. ³¹ Tlyu tsa cha' laca, si taya' ycuí' Ndyosi nu lu'ú ca jil'na cha' xcube' Ni jil'na.

³² Tyi'u ti' ma lacua, ñi'ya nu ndyaca jilí cu'ma nu ngua tya tsubi' la, cua ndyaala hique ma cha' ndyuna tso'o ma cha' jilí ycuí' Ndyosi, lo'o li' cua quíña'a tsa cha' nchcube' cua ndyacua jilí ma nde chalyuu. Pana ndalo tsa tyiquee ma li'; ná ngua jilí nu ngu' xña'a bi' tyijiloo jilí ma, ³³ masi tyuu quiya' nchcui' tsa ngu' cha' ti'í jilí ma, masi ngua'ni lya' ti' ngu' jilí ma su ndu ma laja ñati nu ngua li'. Lo'o jua'a cua ntaja'a ma tyanu ma slo ngu' tya'a ma laja lo'o ngua'ni ti'í ti' ngu' jilí ngu' bi', masi si'í jilí ycuí' ca ma ndyu'ni lya' ti' ngu' tyempo bi'. ³⁴ Lo'o jua'a ndyaa na'a ma jilí ngu' tya'a ma nu lo'o ntsu'u ngu' bi' ne' chcuá, nguxtyucua ma jilí ngu' bi' li'; masi nguaana xa' ñati lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jilí ma, ndalo tsa tyiquee ma li'. Tso'o ntsu'u tyiquee ma, cha' cua jlo ti' ma cha' tso'o la tsiya' ti laca nu cha' jilí Jesús nu cua ngusñi ma bi'; jlo ti' ma cha' ná tye chca cha' bi', cha' nu cua ndyuna ma cuentya jilí Jesús.

³⁵ Ná tya'achú' ma jilí cha' jilí Jesús lacua. Ña'a ti tya cua'ni tlyu tyiquee ma, cha' tso'o tsa cha' nu tyacua jilí ma ca tiya' la cuentya jilí ycuí' Ndyosi, si ña'a ti xñi tso'o ma cha' bi'. ³⁶ Nga'a cha' talo tyiquee ma masi tyiquee', si tya nti' ma cua'ni ma lcaa ña'a cña nu nti' ycuí' Ndyosi, si tya nti' ma ña'a ma cha' nu cua nacuí Ni cha' caca nde loo la. ³⁷ Cua nscua lo quityi cusu' cha' ndi'ya nchcui' ycuí' Ndyosi:

Tya xi tya tyempo tya lyiji cha' tyalaa ycuí' yu nu nga'a cha' tyaa chaca quiya'; nga'aa tiya' lye cha' caa yu bi', nacuí Ni.

³⁸ Lo'o ñati nu caca lubii cresiya jilí xqui'ya na' ni, nu lo'o xñi ngu' bi' cha' 'na, li' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jilí ngu' bi', nacuí Ni.

Pana ná tso'o nti' na' ña'a na' jilí ñati nu tya'achú' jilí cha' 'na.

³⁹ Nu na ni, ná taca tya'achú' na jilí cha' jilí Jesús; si tya'achú' na jilí yu, chcuna' na tyucui ña'a na, ña'a lo'o cresiya jil'na li'. Pana laca na ñati nu tsa cu' ti xñi na cha' jilí Ni, bi' cha' ndu'ni lyaá Ni jil'na jilí nu cuxi.

11

Ñati nu tyucui tyiquee ngu' jlyá ti' ngu' cha' jilí ycuí' Ndyosi

¹ Na jlyá ti' na jilí sca cha' lo'o ndu ti' na cha' caca cha' bi', nu lo'o jlo ti' na cha' caca cha' bi' jil'na, masi bilya ña'a na jilí. ² Jlyá ti' jyo'o cusu' jil'na nu ngua'ni tlyu jilí ycuí' Ndyosi nu ngua sa'ni la, bi' cha' ñati tso'o ngua ngu', lo'o jua'a ntucúa Ni cha' jilí ngu' bi'.

³ Jlyá ti' na jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' clyo nda ycuí' Ndyosi cha', lo'o li' ndya' chalyuu nu ña'a na juani; ná na'a na ñi'ya ngua cha' ndyaya' bi', tsa bi' ti cha' jlyá ti' na cha' ngüñá Ni lcaa cha' nu ña'a na lo yuu chalyuu juani.

⁴ Jlyá ti' jyo'o Abel jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' tso'o la ngua'ni yu que jyo'o Caín tya'a yu, nu lo'o ngusta ngu' msta slo ycuí' Ndyosi. Ntucúa Ni cha' nu nchcui' nu Abel bi', xqui'ya cha' jlyá ti' yu; lubii tsa cresiya jilí yu ngua ti' ycuí' Ndyosi, nu lo'o na'a Ni jilí yu lo'o ngusta yu msta. Lo'o jua'a juani tya nchca cuayá' ti' na cha' ngusñi jyo'o Abel cha' jilí ycuí' Ndyosi, masi sa'ni tsa ngujui yu.

⁵ Jlyá ti' jyo'o Enoc jilí ycuí' Ndyosi, bi' cha' ná ngujui yu. Jua'a ti ndyalo'o ycuí' Ndyosi jilí yu ca slo ycuí' Ni; ná nquiye yu jilí ñati li', xqui'ya cha' cua yaa Ni yaqui'ya Ni jilí yu. Pana nchcui' quityi cha' cua ndiya ti' Ni ñi'ya nu

ngua'ni nu Enoc bi' laja lo'o nguti'i yu chalyuu. ⁶ Ni sca na, ná taca cua'ni na cha' caca tyaala' ti' tyiquee ycuí' Ndyosi, si ná chañi cha' jlya ti' na jil'i Ni. Si nti' na cha' jyacua na jil'i Ni cha' chcuí' na lo'o Ni, li' nga'a cha' jlya ti' na cha' lu'ú ycuí' Ndyosi; nga'a cha' jlya ti' na cha' taca xtyucua Ni ji'na lo'o jña na sca cha' jil'i Ni.

⁷ Jlya ti' jyo'o Noé jil'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ndyuna yu cha' nu nchcuí' Ni lo'o yu, nu lo'o nacuí Ni ñi'ya ña'a cha' cuxi nu lijya caca nde loo la, masi ycuí' yu ná ngua tii yu ñi'ya caca cha' bi'. Ngusñi yu cha' jil'i ycuí' Ndyosi, li' ngüiñá yu sca yaca ni'i su tyi'i yu lo'o lcaa tya'a ndi'i yu; jua'a ngua cha' ngulaá ngu' jil'i tyo clyaa bi'. Jlo ti' na juani cha' cuxi tsa ngua chalyuu cusu' bi', cha' sca ti Noé jlya ti' yu cha' nu nchcuí' Ni lo'o; ngua'ni ycuí' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jil'i yu li'.

⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham jil'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngusñi yu cha' jil'i Ni, nu lo'o nguane Ni jil'i yu cha' tsaay yu sca loyuu tyijyu' tsa, su nacuí Ni jil'i yu cha' cajua caca quich'i tyi yu. Ngutu'u yu loyuu su nguti'i yu tya clyo, ndyaa yu li', masi ná jlo ti' yu macala su tsaay yu. ⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' yu jil'i Ni, bi' cha' ndyanu yu ca loyuu su nacuí Ni jil'i yu cha' cajua caca quich'i tyi yu. Ca bi' nguti'i yu ñi'ya ndu'ni ñati nu ndya'a xtyi'i ti; chcu'a'ya late' ti ngüiñá yu cha' nguti'i yu, lo'o la cui' jua'a ngua'ni jyo'o Isaac sñi' yu lo'o jyo'o Jacob sñi' ste' yu nde loo la. Tyucuaa jyo'o cusu' bi' jlya ti' jil'i la cui' tya'a cha' nu ca nacuí Ni jil'i jyo'o Abraham sti ngu' bi'. ¹⁰ Jlya ti' Abraham cha' nde loo la cua'ni cho'o ycuí' Ndyosi chaca se'j su tso'o la tyi'i yu, nu ná culiji tsiya' ti; cuiñá ycuí' Ndyosi ña'a tsaca quich'i bi'.

¹¹ Lo'o ycuí' Sara clyo'o yu ni, jlya ti' ma' jil'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngua tana ma', masi cusu' tsa ma', masi bilya caja sñi' ma' tsiya' ti. Ngujui sñi' ma' lacua, xqui'ya cha' jlya ti' ma' jil'i ycuí' Ndyosi, cha' chañi cua'ni Ni lcaa ña'a cha' nu ca nacuí Ni jil'i ma'. ¹² Lo'o jua'a ngua cha' quiña'a tsa ñati ndyatu jil'i sca ti nu cusu' Abraham nde loo la, masi cua tye ti cha' jil'i yu cha' cusu' tsa yu; tsa ña'a cuii nu ntsu'u nde cua, tsa lo cua tya'a ñati ndyatu jil'i nde loo la. Lo'o juani ná caca culacua na jil'i ngu' bi', ñi'ya laca cha' ná caca culacua na ni tsa lo tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o.

¹³ Ña'a ti jlya ti' lcaa jyo'o bi' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ngujui ngu', masi nga'aa na'a ngu' lo'o ndyu'u tucua lcaa cha' nu nacuí Ni cha' caca; pana tso'o tsa ngua tyiquee ngu' bi', cha' nu jlo ti' ngu' cha' cua ngulata ti caca cha' bi', ñi'ya si tsa lyiji ti na'a ngu' jil'i. Jlo ti' ngu' cha' tyijyu' ngutu'u ycuí' ca ngu' lijya ngu', lo'o ná ntsu'u tyi ngu' lo yuu bi'. ¹⁴ Jlya ti' ngu' cha' ntsu'u sca se'j tso'o la su tyalaa ngu' ca nde loo la, bi' cha' ngua ti' ngu' jua'a. ¹⁵ Nga'aa ndyi'u tsa ti' Abraham lo'o tya'a yu jil'i quich'i tyi ngu' ca loyuu tyijyu' su ngutu'u ngu'; cua nguxtyuu ngu' ca bi' hora ti, si jua'a ngulacua ti' ngu'. ¹⁶ Pana si'i jua'a ngua ti' ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' ta ycuí' Ndyosi sca se'j su tso'o la tsiya' ti su tyi'i ngu'; ngua ti' ngu' tyalaa ngu' la cui' ca su ntucua ycuí' Ni. Bi' cha' ná tyuju'u ti' Ni lo'o nacuí ngu' cha' ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' laca Ni; na cua ngua'ni cho'o Ni sca se'j su tyi'i ngu' ca slo ycuí' Ni.

¹⁷⁻¹⁸ Jlya ti' jyo'o Abraham cha' nu cua nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' ndyalo'o yu jil'i Isaac sñi' yu, cha' ycuí' nu piti caca msta' cha' xcua lo mesa quee jil'i ycuí' Ndyosi li'; jua'a ngua cha' ngua'ni cuayá' Ni jil'i yu. Na cua ngüiñi cha' jil'i ycuí' Ni lo'o nu Abraham bi' tya sa'ni la cha' cala sñi' clyo'o yu; tya li' cua nacuí Ni jil'i yu: "Xqui'ya Isaac catú quiña'a tsa ñati jinu'u nde loo la". Pana ña'a ti ntaja'a Abraham ndyalo'o yu jil'i nu piti Isaac bi', nu sca ti sñi' yu lo'o clyo'o yu, cha' caca nu piti bi' msta. ¹⁹ Taca jil'i ycuí' Ndyosi cua'ni cha' tyu'u Isaac chaca quiya' si cua ngujui, ngua ti' Abraham; bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu jua'a lo'o sñi' yu. Pana nu lo'o cua nscua Isaac lo mesa cha'

cajaa, li' xa' ndya Ni ji' nu piti bi' ji' Abraham sti yu chaca quiya'; ná ngujui nu piti bi'.

²⁰ Jlya ti' jyo'o Isaac cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' nchcui' nu cusu' bi' lo'o tyucuaa sñi' yu, nu Jacob lo'o Esaú bi', cha' tso'o tsa caca ji' ñati nu catu ji' ngu' tyempo nde loo la. ²¹ Jlya ti' jyo'o Jacob cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' ngusta ya' nu cusu' bi' hique tyucuaa sñi' ste' yu nu ngua sñi' José bi', nu lo'o cua cajaa ti nu cusu' bi'; nchcuicha' nu cusu' ji' nu ngu' cuañi' bi' li'. Lo'o li' ngua'ni tlyu yu ji' ycuí' Ndyosi, laja lo'o ndu yu nguaty yu yaca xca ji' yu lyuu. ²² Jlya ti' jyo'o José ji' ycuí' Ndyosi, bi' cha' lo'o cua cajaa ti yu, li' nda yu sca cha' lo'o ngu' tya'a yu, cha' chañi cha' tyu'u lcaa tya'a ngu' Israel loyuu Egipto bi' ca tiya' la, tyaa ngu' laja ti li'. Lo'o jua'a nacui nu cusu' macala tyatsi' jyo'o ycuí' yu chaca quiya' ca tiya' la, nu lo'o cua ngutu'u ngu' ndyaa ngu'.

²³ Jlya ti' sti xtya'a jyo'o Moisés ji' ycuí' Ndyosi, bi' cha' lo'o ngula sñi' ngu', ngusu'ba cuatsi' ngu' ji' yu ni' sna co', cha' na'a ngu' cha' tso'o tsa ña'a cubi' cuañi' bi'. Nga'aa ndyutsii' ngu' bi' ji' rey xña'a, masi ná ndaquiya' ngu' ji' cña cuxi nu ngulo rey bi'. ²⁴ Lo'o ngua tlyu la nu Moisés bi' li', ná ndiya ti' yu cha' ñacui ngu' ji' cha' laca yu sñi' nu cuna'a sñi' rey nu laca loo ji' ngu' Egipto, xqui'ya cha' jlya ti' yu ji' ycuí' Ndyosi nu Xu'na ngu' Israel; ²⁵ tso'o la cha' stu'ba ti caja cha' ti' ji' yu lo'o lcaa tya'a ñati ji' ycuí' Ndyosi, ngua ti' yu. Ná ngua ti' yu tya'a yu xcuí' cha' paseya ti, ni ná ngua ti' yu cua'ni yu xi cha' cuxi cha' sca hora ti ca chaa ti' ycuí' ti yu; ²⁶ tso'o la stu'ba ti tyi' yu lo'o ngu' tya'a yu, masi chii' nti' xa' ñati ña'a ji' yu, ngua ti' yu. Ñi'ya nchcube' ycuí' Cristo nde loo la, jua'a nchcube' Moisés nu ngua li'; pana ná ndube ti' yu cha' culiya' ngu', nguxtyanu yu lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji' ngu' Egipto, cha' jlya ti' yu cha' tso'o la caca ji' ñati ji' yu nde loo la xqui'ya ycuí' Ndyosi. ²⁷ Jlya ti' jyo'o Moisés bi' ji' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ngutu'u yu loyuu Egipto bi'; ná ndyutsii' yu masi ngunasi' tsa rey xña'a bi' li', ni ná nguta'achu' Moisés tsiya' ti. Ndyalo'o yu ji' ngu' Israel tyucuii' tyijyu', ñi'ya si ndyaa lca'a yu ji' ycuí' Ndyosi, masi ná nchca ña'a na ji' ycuí' Ni.

²⁸ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés cha' nu nda ycuí' Ndyosi lo'o, bi' cha' nacui yu cha' clyo cua'ni ngu' ta'a pascua la cui' talya lo'o cua tyeje tacui ti sca xca tyaala su ndi' ngu'; cuentya ji' ycuí' Ndyosi caa xca tyaala bi', cha' xcube' ji' ngu' Egipto. Li' ngulo Moisés cña cha' ta'a ngu' tañi na'ni chu' yaca nu ndu to' tyuu ni' ji' lcaa ngu', cha' nu lo'o ña'a xca tyaala bi' tañi, ná cujuui ji' sñi' ngu' Israel li'; pana cua ndyujui xca bi' ji' sñi' nu ngula clyo ji' lcaa ngu' ca tyi. ²⁹ Xqui'ya cha' jlya ti' Moisés ji' ycuí' Ndyosi, bi' cha' ndyaaala sca tyucuii' btyi ti cla'be laja Tyujo'o Nga'a, cha' tyu'u ngu' chaca tsu'. Pana nu lo'o ngua ti' ngu' Egipto tyu'u lca'a ji' ngu' Israel, nga'aa ngua ji' ngu' li', cha' ndyanu ngu' ne' hitya bi'; ndye ngu' Egipto, ngujui ngu' bi' li'.

³⁰ Jlya ti' ngu' Israel cha' ji' ycuí' Ndyosi, bi' cha' nguta'a ngu' nguxtyi' ngu' tyi' ca chu' lo'o quee nu ndu to' quichi' Jericó. Cati tsá nguta'a ngu' tsa cu' ti, lo'o li' ndye lo'o bi' nguti. ³¹ Pana jyo'o Rahab, sca nu cuna'a calle nu nguti' ca quichi' bi', jlya ti' cho' ji' ycuí' Ndyosi; bi' cha' nchcui' tso'o cho' lo'o nu tucua tya'a ngu' Israel nu cuaana ti ndyaa, ndyaa na'a ngu' lo quichi' bi' clyo. Nda cho' su tyi' ngu', bi' cha' ná ngujui cho' lo'o ngujui xa' la ñati tya'a quichi' tyi cho' nu ná ndaquiya' ji' ycuí' Ndyosi tsiya' ti.

³² Tya ntsu'u quina'a tsa cha' nu taca chcuí' na' lo'o ma cuentya ji' cha' tlyu nu ngua'ni jyo'o cusu' ji' na, ngu' nu chañi cha' jlya ti' ji' ycuí' Ndyosi: taca chcuí' na' ji' Gedeón, lo'o ji' Barac, lo'o ji' Sansón, lo'o ji' Jefté, lo'o ji' David, lo'o ji' Samuel, lo'o ji' ca ta'a jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji' ycuí' Ndyosi tya

sa'ni la. ³³ Jlya ti' lcaa ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ngusuu tya'a ngu' lo'o ñati cuxi nde xa' chalyuu, ntijiloo ngu' ji'i lcaa ñati nu nguti'i ca bi' li'; tso'o tsa cña ngua'ni ngu' bi', bi' cha' ngua'ni Ni cua ña'a ca cha' nu nacui Ni cha' cua'ni Ni cuentya ji'i ngu' bi'. Ngua ji'i ngu' bi' cua'a ji'i cuichi tyaala cha' ná ndyacu ji'i ngu'; ³⁴ jua'a cua ndalo ngu' bi', masi ngusu'ba ngu' xña'a ji'i ngu' lo' quii' tonu cha' tyaqui ngu'; ná sca ngua ji'i ngu' bi', masi ngulo ñati hcua cha' cujuui ji'i ngu'. Ná ndalo ngu' bi' tsiya' ti tya clyo, cha' xti ti juersa ntsu'u ji'i ngu'; pana ca tiya' la, li' nguula tsa ti' ngu' bi', cha' tlyu tsa juersa ngujui ji'i ngu', nu lo'o nxuu tya'a ngu' lo'o ñati xa' chalyuu nu tsa tlyu ti ñaa cha' tyijiloo ji'i ngu'. ³⁵ Lo'o jua'a nu ngu' cuna'a ni, xa' ndyalaa nu qui'yu ji'i ngu' ña'a lu'u ti ngu', xqui'ya cha' jlya ti' ngu' cha' caca ji'i ycu'i Ndyosi cua'ni lyaá Ni ji'i ngu', masi cua ngujui ngu' tsaca quiya'.

Ti'i tsa ngujui'j ngu' cuxi ji'i xa' la tya'a ngu' bi'. Si cua nguta'achu' ngu' bi' ji'i ycu'i Ndyosi, cua ngulaá ngu' ji'i ngu' cuxi bi' li', cha' nga'aa ngujui'j ngu' cuxi ji'i ngu' bi'; pana ná ntaja'a ngu' bi' tya'achu' ngu' ji'i Ni, cha' tyu'u laja ti ngu' jua'a. Ndu ti' ngu' bi' ni jacua' caa Ni caqui'ya Ni ji'i ngu', cha' ta chaca chalyuu tso'o la ji'i ngu'. ³⁶ Xa' la tya'a ngu' bi' ni, ti'i tsa nhcui' ngu' ji'i ngu' bi' laja lo'o ngujui'j ngu' cuxi ji'i ngu' bi', masi ngusca' ngu' cuxi ji'i ngu' bi' lo'o carena, masi ngusu'ba ngu' ji'i ngu' bi' ne' hcua. ³⁷ Ntsu'u ngu' bi' nu ngujui li', cha' ti'i tsa ngujui'j quee hichu' ngu' lo'o ngu' quee ji'i ngu' bi', hasta ngusa'be ngu' ji'i xa' la ngu' bi' lo'o hcua; jua'a xa' la ngu' bi' ngujui xqui'ya maxtyi ji'i ngu' cuxi. Lo'o jua'a ntsu'u ngu' bi' nu ná ngujui late' ji'i, bi' cha' lacu' ngu' quiji xlya' ti li', masi quiji chivo; ntsu'u ngu' ti'i, ntsu'u ngu' quicha, cha' lya' tsa ti' ngu' cuxi ji'i ngu' bi', cha' ti'i ti' ngu' cuxi ña'a ngu' ji'i ngu' bi'. ³⁸ Cuxi tsa chalyuu re lo'o ngua jua'a. Ná jlo ti' ñati chalyuu cha' tso'o la nu ngu' bi' que ycu'i ngu', masi xcui' nguta'a yu'u ti ngu' bi', masi ndyu'u cuatsi' ngu' ca ne' quixi', ca nde sii' ca'ya, xqui'ya cha' lya' tsa ti' ñati chalyuu ji'i ngu'; nguti'j ngu' bi' tyuquee, lo'o jua'a hasta ngulu ngu' tyuu su nguti'j ngu'. ³⁹ Lo'o nu juani tya ndy'u ti' na ji'i ngu' bi', ñati nu jua'a jlya tsa ti' ji'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni; pana ná na'a ngu' bi' lcaa cha' nu cua nacui Ni cha' caca nde loo la, ⁴⁰ xqui'ya cha' tso'o la cha' nu ngua'ya hique ycu'i Ni ñi'ya cua'ni Ni lo'o lcaa tya'a na juani, cha' lo'o cuentya ji'na ngulacua ti' Ni. Ngua ti' Ni cha' caca na ñati nu tyucui tyiquee na stu'ba ti lo'o ngu' bi', lcaa na lo'o jyo'o cusu' bi' caca na ñi'ya nu ngua ti' Ni cha' caca na li'.

12

Calucua ti' na ñi'ya nu ngua'ni Jesús cha' ntijiloo yu ji'i tya'a cusuu yu

¹ Lo'o juani, ¿ñi'ya cua'ni na lacua? Ndi'ya cua'ni na nde chalyuu: Ñi'ya si tya ndi'j jyo'o cusu' bi' tsa tlyu ti lo'o na, jua'a cua'ni na, cha' jua'a tyi'u tso'o ti' na lcaa ña'a cha' tlyu nu ngua'ni ngu' bi' tya sa'ni la, xqui'ya cha' jlya ti' ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. Ndu'ni cha' xtyanu na lcaa cha' nu ndaca'a ji'na cha' ná xñi tso'o na cha' ji'i Jesús; xtyanu na lcaa cha' cuxi nu tiji' tsa ti' na ji'i, culochu' na cha' bi'. Lo'o li' nguula ti' tyiquee na cua'ni na cha' tso'o nde chalyuu, tsa lo cua tyempo nu tya ta ti Ni ji'na. ² Xcui' calucua ti' na ñi'ya ngua'ni Jesús; lcaa cha' nu jlya ti' na ni, Jesús laca suu lcaa cha' bi'; si jua'a, taca jlya ti' na ji'i Ni ña'a cuayá' nu tye chalyuu. Nu ycu'i Jesús ni, ná nguta'achu' yu ji'i cña nu nga'a cha' cua'ni yu, masi cua jlo ti' yu cha' cua cajaa ti yu lo crusi. Pana tiya' la li', nu lo'o cua ntijiloo yu ji'i nu cuxi, tso'o tsa ntsu'u tyiquee yu li'; bi' cha' ná ngua tyaju'u ti' yu tsiya' ti, masi ngxucube' ngu' ji'i yu lo crusi. Lo'o juani cua ndyaa tucua Jesús nde la'a tsu' cui' su tlyu ca su ntucua ycu'i Ndyosi Sti na.

³ Culacua tso'o ti' mā jī' lcaa cha' cuxi nu ngua jī' Jesús tyempo bi'. Ndalo tsa tyiquee yu jī' cha' cuxi bi' li', masi liye' tsa ti' ngu' cuxi ña'a ngu' jī' yu. Bi' cha' lo'o cu'mā ni, ná ntsu'u cha' ca ñu'u ti' mā xqui'ya Jesús, ná ntsu'u cha' ca taja ti' mā jī' Ni. ⁴ Masi lye tsa nxu'u tya'a mā lo'o lcaa cha' cuxi, ni tsaca mā bilya cujuui ngu' jī' mā xqui'ya Jesús. ⁵ Ná nga'a cha' cilyaa ti' mā cha' bi', cha' tso'o tsa nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o mā ñi'ya si laca mā sñi' ycuí' Ni. Ndi'ya nacuj Ni:

Sñi', nacuj ycuí' Ndyosi, taquiya' tso'o mā 'na, masi xcube' na' jī' mā;

ná ca taja ti' mā 'na, masi cua'a na' jī' mā cha' ná cua'ni mā sca cha' cuxi.

⁶ Cha' na' laca nu Xu'na mā, cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' jī' cu'mā, bi' cha' xcube' na' xi jī' mā, nacuj ycuí' Ndyosi.

Ntsu'u quiya' nda na' xi cha' ti' jī' ñati' 'na, cha' sñi' na' laca ngu'.

Jua'a nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o na, ⁷ bi' cha' talo mā tyiquee' lo'o chcube' mā chacuayá' jī' ycuí' Ndyosi Sti mā lacua. Cua nchcube' mā xi juani, bi' cha' caca cuayá' ti' mā cha' laca mā sñi' ycuí' Ni, si jua'a ndu'ni ycuí' Ni lo'o mā. Lcaa ñati' nu ntsu'u sñi', ntsu'u quiya' ndyu'ni tyaala jī' sñi'; lo'o ná ndaquiya' nu sube bi' jī' cha' nu nchcui' sti ngu', nchcube' sti jī' sñi' li'. La cui' jua'a ndu'ni Ni lo'o na. ⁸ Nga'a cha' xcube' Ni jī' mā ñi'ya nchcube' Ni jī' cua' ña'a ca sñi' Ni, cha' taca ca cuayá' ti' mā cha' chañi cha' cua laca mā sñi' ycuí' Ndyosi li'; ná laca mā sñi' nu ngujui jī' ñati' nde calle ti. ⁹ Nde chalyuu nchcube' sti na jī' na, bi' cha' ndaquiya' na jī' cha' nu nchcui' ngu' cusu' jī' na lo'o na. ¿Ha ná tso'o si ta na chacuayá' cha' xcube' ycuí' Ndyosi Sti na jī' na, cha' tso'o la tyi' tyiquee na nde loo la lacua? ¹⁰ Cua laca ti tyempo nu nchcube' sti na jī' na nde chalyuu, tsa ña'a nu tso'o cuentya jī' na ndu'ni ngu', cha' ca tsa'a na nti' ngu'; la cui' ti cha' nti' ycuí' Ndyosi cha' caca tso'o jī' na, bi' cha' nchcube' Ni jī' na jua'a. Nu lo'o cati' qui'ya nu ntsu'u jī' na, li' taca ca stu'ba cha' jī' na lo'o ycuí' Ndyosi Sti na, nu ná ntsu'u cha' cuxi jī' Ni tsiya' ti. ¹¹ Ca xñi' ti' na hora bi' lo'o nchcube' na, si'i na cha' ti' na li'; pana tiya' la li' taca cua'ni la na cha' tso'o, cha' ti' taca tyi' tyiquee na nde chalyuu li', xqui'ya cha' cua ngusñi' tso'o la na cha' jī' ycuí' Ndyosi nu lo'o cua nchcube' na.

Tlyu tsa cha' laca si tya'achu' na jī' ycuí' Ndyosi

¹² Xa' ta mā juersa jī' tyucui' ña'a mā lacua, masi ngua cña' tsa mā; xa' cua'ni cha' nguula ti' tyiquee mā, masi ngua taja ti' mā tsubi'. ¹³ Clyana la mā tyucuij liñi su tsaa mā, cha' ná quiñu'u la tyucuij jī' xa' la ñati' tya'a mā nu siya' la tyiquee ngu'; cua'ni mā cha' tyati' la ti' tyiquee ñati' bi', cha' si'i na caca ñu'u la ti' ngu'.

¹⁴ Cua'ni cña' ti' mā cha' tso'o ti tyi' mā lo'o lcaa ñati, cua'ni mā cha' caca lubii cresiya jī' mā; ni tsaca na, ná caca ña'a na jī' ycuí' Ndyosi si tya lyiji caca lubii cresiya jī' na. ¹⁵ Cui'ya mā cuentya cha' ni tsaca ngu' tya'a mā ná xtyanu jua'a ti lcaa cha' tso'o nu ndu'ni ycuí' Ndyosi lo'o na. Lo'o jua'a cui'ya mā cuentya cha' ná cua'ni ñu'u mā jī' tyiquee xa' la ngu' tya'a ngusñi na cha' jī' Jesús. Ñi'ya laca sca quixi' tyaala nu cua'ni ñu'u jī' ñati' lo'o co'o ngu' hitya bi', jua'a caca na jī' tya'a na lo'o ntsu'u sca cha' cuxi jī' na. ¹⁶ Cui'ya mā cuentya cha' ni tsaca mā ná caca mā ñi'ya ngua jyo'o Esaú; ngua'ni lya' ti' yu bi' jī' ñati' jī' yu, lo'o jua'a ná ndube ti' yu jī' ycuí' Ndyosi. Sñi' clyo ngua yu, pana ndye ndyujui' yu lcaa chacuayá' nu caja jī' yu nquicha', xqui'ya cha' ngua ti' yu cacu yu masi sca ti ca'ña scaaa; nguñilo'o tya'a ngula yu jī' yu li'. ¹⁷ Cua jlo ti' mā ñi'ya ngua ca tiya' la: nu lo'o ngua ti' yu cha' culacua sti yu jī' yu, li' nga'aa ndaquiya' sti yu jī' cha' nu nda yu lo'o; nga'aa ngujui ñi'ya nu tya'achu' yu

ji'lí cha' nu cua ngua'ni yu, masi ngusi'ya tsa yu lo'o ngüijña yu cha' bi' ji'lí sti yu.

¹⁸ Lo'o ndyuna ma cha' ji'lí ycuí' Ndyosi juani, ná ndyaca ji'lí ma ñi'ya nu ngua ji'lí ngu' Israel nu ngua sa'ni la, nu lo'o ngutu ngu' bi' quiya' ca'ya Sinaí. Ná nchca tii ma juani, ñi'ya nu ngua ti' ngu' bi' lo'o lye tsa ndyacu' sii' ca'ya Sinaí bi' nu ngua li'; talya tsa ña'a ngua li', ná ngua ña'a ngu' tsiya' ti, jua'a lye tsa ngua cui'lí. ¹⁹ La cui' jua'a ná ndyuna ma lo'o cui'lí tsa nguañi ngula'á cui'chcua' ji'lí ycuí' Ndyosi li', nguañi nchcui' Ni lo'o ñati bi' li'. Nu lo'o ndyuna ngu' nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ngu', li' lye tsa ngüijña ngu' ji'lí Ni, cha' nga'aa chcuí' ycuí' Ni lo'o ngu' bi' tsiya' ti. ²⁰ Ndyutsii' tsa ngu' li', cha' nga'aa ndalo jyaca' ngu' cuna ngu' cha' nu nda jyo'o Moisés lo'o ngu' cuentya ji'lí ycuí' Ndyosi; ndi'ya nacui' Ni: “Ná caa ma nde sii' ca'ya re tsiya' ti; masi caa sca na'ni ji'lí ma nde sii' ca'ya re, nga'a cha' cujuui clya ma ji'lí lo'o quee”. ²¹ Lye tsa ña'a ngua cha' bi', hasta ycuí' Moisés nacui' ndi'ya: “Lye tsa nchcua' na' cha' ndyutsii' na”.

²² Pana nga'aa si'lí jua'a ndyaca ji'lí ma juani, cha' chaca chalyuu tsa ma juani; la cui' ca su ntucua tyi ycuí' Ndyosi ca nde cua, ndacua tsa ma juani. Ca bi' ndi'lí ycuí' Ndyosi lo'o tyuu tsa mil tya'a xca' ji'lí Ni. Tso'o tsa ña'a ca bi'; ñi'ya si cua nscua chaca ca'ya Sión nde cua, ñi'ya si ca bi' ntucua chaca quichi' Jerusalén nu tso'o la ña'a, jua'a laca bi'. ²³ Lo'o jua'a ntsu'u cha' tsa ma slo lcaa tya'a sñi' ycuí' Ndyosi nu cua ndyalo'o Ni ji'lí ndejua tya sa'ni la, cha' cua nscua xtañi jyo'o bi' lo' quityi ji'lí ycuí' Ndyosi nde cua. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee ngu' bi' ca su ndyu'u ti'lí ngu'. Na cua tsa ti ma la cui' slo ycuí' Ndyosi nu ndu'ni cuayá' ji'lí lcaa ñati, ca su ndi'lí lcaa ñati jyo'o nu lubii cresiya ji'lí xqui'ya Jesús, cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a ngu'. ²⁴ Lo'o jua'a ca bi' ndi'lí Jesús, nu ngüiñi chaca cha' nu tso'o la ji'lí ycuí' Ni lo'o na; tso'o tsa ngua cha' ndyalú tañi ycuí' Jesús, cha' xqui'ya nu Jesús bi' ni, bi' cha' cua nguti cha' cuxi nu ntsu'u ji'na. Pana nu lo'o ndyalú tañi jyo'o Abel nu ngua sa'ni, li' ntsu'u cha' cajaa chaca yu nu cua ndyujui ji'lí tya'a; xcuí' cha' cuxi ndyu'u ji'lí cha' bi' li'.

²⁵ Cui'ya ma cuentya lacua, cha' cua'a jyaca' ma ji'lí lcaa cha' nu cua nda Cristo lo'o ma. Nguxcube' tsa ycuí' Ndyosi ji'lí jyo'o cusu' ji'na, nu lo'o ná ntaja'a ngu' cua'a jyaca' ngu' ji'lí cha' nu nchcui' jyo'o Moisés lo'o ngu' nde chalyuu chacuayá' ji'lí ycuí' Ndyosi; ná ngua xna ngu' bi' ji'lí ycuí' Ndyosi. La cui' jua'a tlyu la cha' caca ji'na juani, si ná taquiya' na ji'lí Cristo nu ngutu'u ca slo ycuí' Ndyosi ya' nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua xa' ndyaa tucua Ni ca slo ycuí' Ndyosi chaca quiya' juani. ²⁶ Laja lo'o nchcui' ycuí' Ndyosi lo'o ñati sa'ni, la cui' hora bi' ngulacu' chalyuu; pana juani cua nchcui' Ni chaca quiya' ndi'ya: “Chaca tya quiya' cua'ni na' cha' quiña lcaa lo yuu chalyuu, la cui' hora nu quiña lcaa chalyuu nu ntsu'u nde cua”, nacui' Ni. ²⁷ Lo'o nacui' Ni: “chaca tya quiya'”, jua'a ca cuayá' ti' na cha' ntsu'u cha' xquiña Ni tyucui ña'a lcaa chalyuu nu cua ngüiñá Ni, culotsu' Ni ji'lí cha' bi' li'. Tsa ña'a ti na nu ntsu'u ji'lí ycuí' Ndyosi, bi' ti na nu tyanu li', xqui'ya cha' ná nchca clyiji na bi' tsiya' ti. ²⁸ Lo'o jua'a ná taca cha'a chalyuu cucui nu ngujui ji'na xqui'ya Cristo, ná clyiji tsiya' ti bi'; bi' cha' tso'o tyu'u tyiquee na ña'a na ji'lí ycuí' Ndyosi lacua. Cua'ni chi' na loo ycuí' Ndyosi, cha' jua'a nti' Ni cha' cua'ni na; tyi'u ti' na cha' lcaa tsa' cua'ni tlyu na ji'lí ycuí' Ni, cha' cube tsa ti' na ji'lí Ni. ²⁹ La cui' Ndyosi nu ndu'ni tlyu na ji'lí Ni, chañi cha' taca ji'lí Ni cuityi Ni ji'na tsi tsiya' ca lo'o sca quii' tlyu, si jua'a nti' Ni.

Cña nu ndiya ti' ycuí' Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu

¹ Ñã'a ti tyu'u tso'o tyiquee ma ñã'a ma jil'i ngu' tya'a ngusñi ma cha' jil'i Cristo, cua'ni ma cha' tso'o lo'o ngu' bi'. ² Tyi'u ti' ma cha' chcuí' tso'o ma lo'o cua ñã'a ca ngu' xta, ngu' xa' quichí, si tyalaa ngu' toni'i jil'i ma; ta ma su tyi'i ngu' bi', cha' jua'a ngua'ni xi jyo'o cusu' jil'i ma nu ngua sa'ni la, lo'o tiya' la li' nquijeloo jil'i ngu' cha' xca jil'i ycuí' Ndyosi nu ntsu'u nde cua laca ñati nu ngulaa toni'i jil'i ngu' bi'.

³ Culacua ti' ma ñi'ya caca xtyucua ma jil'i ngu' tya'a ngusñi na cha' jil'i ycuí' Ndyosi, nu lo'o cua ngusu'ba ngu' jil'i tya'a na bi' ne' chcuá. Lo'o jua'a xtyucua ma jil'i ngu' tya'a na nu quicha ti', xqui'ya cha' lya' ti' ngu' jil'i ngu' bi'. Tyi'u ti' ma cha' xtyucua ma jil'i ngu' bi', ñi'ya si ycuí' ca ma nchcube' ma lo'o ngu'.

⁴ Lcaa ma lo'o tya'a ma nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma jil'i clyo'o ma; ná cua'ni cuxi ma lo'o clyo'o ma, ñi'ya nti' si tyu'u cha' jil'i ma lo'o xa' ñati laja ti. Xcube' ycuí' Ndyosi jil'i cua ñã'a ca ñati nu cua'ni cha' suba' jua'a, jua'a xcube' Ni jil'i ñati nu tyati' yu'u lo'o clyo'o xa' ñati.

⁵ Ná tyu'u tyiquee ma xcui' cha' jil'i cñi, pana tso'o si tyaala' jil'i ma lo'o tsa ñã'a nu ndyiji ti xi jil'i ma. Na cua nchcuí' Ni lo'o na ndi'ya: "Ná culati'i na' jil'i ma", nacui' Ni, "ná xtyanu na' jil'i ma jua'a ti". ⁶ Bi' cha' ndi'ya culacua ti' na cha' nguula ti' tyiquee na: Ycuí' nu Xu'na na laca nu nxyucua 'na.

Ná ntsu'u cha' cutsji na' lacua, cha' ná caca cua'ni cuxi ñati lo'o na'.

⁷ Tyi'u ti' ma jil'i ngu' jyo'o tya'a ma nu ngua loo jil'i ma chacuayá' jil'i Jesucristo; ngu' bi' laca nu cua nchcuí' cha' jil'i ycuí' Ndyosi lo'o ma tya clyo, bi' cha' culacua tso'o ti' ma jil'i cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu. Cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ngu' bi' lo'o ngusñi ngu' cha' jil'i ycuí' Ndyosi.

⁸ Ná ncha'a Jesucristo: ñi'ya ngua Ni tyempo sa'ni, la cui' jua'a laca Ni juani, lo'o la cui' jua'a caca Ni tyempo nde loo la. ⁹ Ná ta ma chacuayá' culu'u ñati xi xa' la cha' jil'i ma, sca cha' nu ná stu'ba nchcuí' lo'o cha' bi', cha' ná xtyanu ma jua'a jil'i tyucui' liñi. Tso'o la si tyanu tso'o lcaa cha' jil'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'na, si cube ti' na jil'i lcaa cha' tso'o nu ndu'ni Ni lo'o na lcaa hora; pana ná taca tyanu tso'o cha' jil'i ycuí' Ndyosi ne' cresiya ji'na lo'o taquiya' na jil'i cua ñã'a ca cña nu tatsaa ngu' ji'na, ñi'ya nti' si nacui' ngu' cha' ná tso'o cacu na sca lo na nu ndacu ngu'. Masi cua ndaquiya' tsa na jil'i cña bi' tya tsubi' la, si'i na tso'o la ngua ti' na lo'o ngua'ni na jua'a.

¹⁰ Xa' ñã'a cña ngua'ni Cristo lo'o ndyaa yu lo crusi, cha' ngua yu msta cha' cati qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o ycuí' Ndyosi. Pana lcaa ñati nu tya ndyí'u tsa ti' jil'i msta nu nsta sti jo'ó cuentya jil'i ngu', ná caca tyi'i tso'o tyiquee ngu' bi' lo'o Cristo. ¹¹ Masi xu'na sti jo'ó nu cuentya jil'i ngu' judío ni, xcui' lo'o tañi na'ni ti ñalo'o sti jo'ó bi' nde cuarto su tacati tsa ne' laa bi', cha' cati qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' lo'o bi'. Nu lo'o ndye ngua cña bi', li' ndyalo'o ngu' jil'i ñã'a tsaca cuaña' na'ni nu laca msta bi' ca to' quichí; ca bi' ndaqui' ngu' cuaña' bi'. ¹² La cui' ti ca to' quichí nchcubi' Jesús, cha' caja ñi'ya nu cati cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ñati, nu lo'o ndyalú tañi ycuí' ca yu lo'o ngujui yu lo crusi ca bi'. ¹³ Lo'o jua'a na, tso'o si ná cutsji na, masi tsalo'o ngu' ji'na cha' xcube' ngu' ji'na cuentya jil'i Jesús; stu'ba ti caca ji'na nde chalyuu, ñi'ya nu ngua jil'i Jesús lo'o lya' tsa ti' ngu' jil'i yu. ¹⁴ Nde lo yuu chalyuu ná ntsu'u se'ji tso'o su tyanu na; xcui' na ndu' ti' na cha' tyalaa na chaca se'ji su tso'o la tsiya' ti, su tsa na lo'o cua ndye chalyuu re. ¹⁵ Bi' cha' lcaa tsa cua'ni chi na loo ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesús, cha' ñi'ya laca si ta na msta jil'i Ni, jua'a laca nu lo'o tyucui tyiquee na cua'ni tlyu na jil'i Ni. Lo'o jua'a tso'o tsa si lcaa tsa chcuí' na cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jil'i ycuí'

Ni. ¹⁶ La cui' jua'a ná ca taja ti' ma' cua'ni ma' lcaa cha' tso'o, jua'a xtyucua ma' ji'j' tya'a ñati ma'; bi' laca cña nu ndiya ti' Ni cha' cua'ni na cuentya ji'j' ycu' Ni.

¹⁷ Taquiya' ma' ji'j' ñati nu laca cña cuentya ji'j' ña'a taju ngu' tya'a ma'; cua'ni ma' lcaa cña nu ndijña ngu' bi' ji'j' ma' cha' cua'ni ma'. Tlyu tsa cña nu ntsu'u ji'j' ngu' bi', cha' xcui' ndube ti' ngu' ñi'ya nu ndyu'ni sa scaa ma'; nga'a cha' xacu' ngu' cha' ji'j' ycu' Ndyosi si chañi cha' ña'a ti tya tso'o ndyu'ni ma', xqui'ya cha' ngusñi ma' cha' ji'j' Ni. Pana tso'o la nti' ngu' bi', si ña'a ti tso'o ntsu'u tyiquee ma' cua'ni ma' ñi'ya nu nacui' ngu' ji'j' ma' cha' cua'ni ma'. Si ná cua'ni ma' jua'a, caca xñi'j' ti' ngu' bi' li', cha' nga'aa caca xtyucua ngu' ji'j' ma' li'.

¹⁸ Ña'a ti hcui' ma' lo'o ycu' Ndyosi cuentya ji'j' cuare. Tyucui tyiquee ya jlo ti' ya cha' ni sca cha' cuxi ná ntsu'u ji'j' ya nu caca tyuju'u ti' ya ji'j'. Lcaa tyempo nti' ya cua'ni ya cua' ña'a ca cha' nu tso'o la cuentya ji'j' ycu' Ndyosi.

¹⁹ Bi' cha' xa' ndijña tsa na' ji'j' ma', cha' lu'ba ti hcui' ma' lo'o ycu' Ndyosi cuentya jna'. Ná tyiquee' cua'ni Ni cha' xtyuu na' caa na' yala la ca su ndi'j' ma'.

Ngusalya' yu lo'o ngu'

²⁰ Ycu' Ndyosi laca nu ngua'ni cña cha' ndyu'ú Jesucristo nu Xu'na na chaca quiya' lo'o ngujuui. Lo'o juani laca Jesús loo, cha' ña'asji Ni ji'na nu laca na ñati ji'j' Ni, xqui'ya cha' ngujuui Ni cuentya ji'na. Nu lo'o ngujuui Jesús, li' ngüñi cha' ji'j' Ni lo'o lcaa ñati ji'j' Ni, sca cha' cucui nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti. ²¹ Ycu' Ndyosi ndu'ni cha' ti ti tyi'j' tyiquee na, lo'o juani nti' na' cha' xtyucua Ni ji'j' ma' lo'o cua' ña'a ca cha' nu lyiji ji'j' ma', cha' taca cua'ni ma' lcaa cña, ñi'ya nu nti' Ni cha' cua'ni ma'; nti' na' cha' cuentya ji'j' ma' cua'ni Ni na laca nu tso'o la nti' Ni, chacuayá' ji'j' Jesucristo. Lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu Ni ji'j' Cristo. ¡Jua'a caca cha' lacua!

²² Cu'ma' tya'a ngusñi na cha' ji'j' Cristo, cua'ni clyu ti' ma' 'na, talo tyiquee ma' xi 'na cha' cuna ma' cha' nu nhcui' na' re. Ná quiña'a tsa cha' nscua na' lo' quityi re, pana cua nti' na' cha' tyanu tachaa la cha' bi' ne' cresiya ji'j' ma'.

²³ Chaca cha' nti' na' hcui' lo'o ma': Cua ngulaá ngu' ji'j' Timoteo, tya'a ndya'a na cña, ca su ngutu'ú yu ne' hcua; nu lo'o caa na', calo'o na' ji'j' yu li', si yala ti tyalaa yu slo na'.

²⁴ Hcuicha' na' ji'j' lcaa ngu' nu laca loo cuentya ji'j' ma', jua'a hcui'cha' na' ji'j' lcaa ti tya'a ma' nu ngusñi ma' cha' ji'j' ycu' Ndyosi. Ca ta'a ngu' nu ntsu'u cha' ji'j' lo'o ycu' Ndyosi, nu ndi'j' nde Italia re, lo'o lcaa ngu' bi' nti' ngu' hcui'cha' ngu' ji'j' ma'.

²⁵ Cua nti' na' cha' tyi'u ti' ma' lcaa tyempo cha' xcui' tso'o ti ndu'ni ycu' Ndyosi lo'o lcaa na.

Quityi nu nguscua Santiago

¹ Santiago laca na' nu nscua quityi re cha' caa ca su ndi'i cu'ma, ñati j'i' ycu' Ndyosi nu ndyaa ma tyucui ña'a chalyuu. Cña laca na' cuentya j'i' ycu' Ndyosi, la cui' jua'a laca na' cña j'i' Jesucristo nu Xu'na na. Cua nti' na' chcu' na' xlyo ni'i lo'o lcaa ma lo'o tya'a ma.

Nu lo'o ta ycu' Ndyosi sca cha' nu ca'ya tso'o hique scaa na

² Cu'ma tya'a ngusni na cha' j'i' Cristo, si lye tsa nti' ma xqui'ya cua ña'a ca lo cha' ti'i nu ndyacia j'i' ma, na xni'i tsa culacua ti' ma li'; pana tso'o tsa caca tyiquee ma li', ³ cha' nu lo'o ngualo cha' ti' bi' j'i' ma xqui'ya cha' ngusni tso'o ma cha' j'i' Jesús, li' taca jlo ti' ma cha' cua nchca la j'i' ma talo ma nde chalyuu. ⁴ Pana cui'ya ma cuentya cha' talo ma tyucui tyempo lo'o ndi'i ma chalyuu, ña'a cuayá' nu tye cha' ti' j'i' ma, cha' caca ma ñati nu tyucui tyiquee, ñati nu ná sca na lyiji j'i' cha' ngusni ma cha' j'i' Jesús.

⁵ Si ntsu'u quiya' nu lo'o ná jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya nu cua'ni ma, li' tso'o chcu' ma lo'o ycu' Ndyosi, cha' ta Ni sca cha' nu ca'ya hique ma ñi'ya nu cua'ni ma li'. Tso'o tsa cha' xlyab'e nda Ni j'i' lcaa ñati, cuati ná ndu'ni tyaaala Ni j'i' na lo'o nda Ni sca cha' tso'o j'i' na. ⁶ Tsa bi' ti cha', nu lo'o ñna ma sca cha' j'i' ycu' Ndyosi, li' nga'a cha' jlyá ti' ma cha' nchca j'i' Ni cua'ni Ni jua'a; ná tso'o si tya'achu' ma j'i' cha' bi', ñi'ya si ñacu' ma cha' ná nchca j'i' Ni cua'ni Ni jua'a. Ñati nu jua'a ñacu' cha' ná nchca j'i' ycu' Ni, laca ngu' bi' ñi'ya laca sca clyoo' nu ndya'a lo tyujoo'; ndyatú clyoo' ndyaa macala su nducuni' cui' j'i' cha' tsa. ⁷ Ná ca tuj ti' ngu' bi' j'i' ni sca na, cha' ta ycu' nu Xu'na na j'i' ngu' li', ⁸ cha' tucua cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; ná sca cha' caja j'i' ngu' cha' xcu' na ncha'a ti tyiquee ngu'. Sca ti cha' chcu' ngu' sca tsá, chaca tsá xa' cha' chcu' ngu' bi' li'.

⁹ Tso'o ti caca tyiquee ngu' ti' tya'a ngusni na cha' j'i' ycu' Ndyosi; xtyucua Ni j'i' ngu' bi', cha' tso'o la tyi' ngu' nde loo la, masi nchcub'e tsa ngu' su ndi' ngu' juani ti. ¹⁰ Lo'o jua'a ndu'ni cha' tso'o ti caca tyiquee ngu' culiya' tya'a ngusni na cha' j'i' Ni, masi tye cha' culiya' ngu'; culiji yu'u lcaa cha' tso'o nu ntsu'u j'i' cua ña'a ca ngu' culiya', ñi'ya ndye cha' j'i' sca queé nu tso'o ña'a nu ntsu'u ca ne' quixi'. ¹¹ Lo'o ndyaa cuichaa nde cua, ca tyique' tsa cua li', ndyanaa yaca queé, ndyalú lcaa cucu' queé, ndye cha' tso'o ña'a j'i' li'. La cui' jua'a tye cha' j'i' ngu' culiya'; laja lo'o ndyu'ni cña ti' ngu' cha' tya caja la cha' tso'o j'i' ngu', tye cha' tso'o bi' j'i' ngu' li'.

Nu lo'o ndojolaqui nu xña'a j'i'na cha' cua'ni na cha' cuxi

¹² Tso'o caca tyiquee ñati nu ña'a ti nxni cha' j'i' Jesús, masi tyacua cua ña'a ca cha' ti' j'i' ngu'. Tso'o si talo ngu' tyiquee', ña'a cuayá' tye cha' ti' bi' j'i' ngu', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye j'i' ngu' bi' li'; bi' laca cha' tso'o nu cua nacuj Ni cha' ta Ni j'i' ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a j'i' ycu' Ni. ¹³ Nu lo'o cojolaqui sca cha' cuxi j'i' na ni, ná tso'o si ñacu' na ndi'ya: "Ycu' Ndyosi ndyu'ni cha' nñilo'o cha' cuxi re 'na". Ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti nu caca j'i' cñilo'o j'i' ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ná nñilo'o Ni j'i' ñati lo'o sca cha' cuxi. ¹⁴ Nu lo'o ndojolaqui cha' cuxi j'i' na, bi' hora laca nu ná ndaquiya' na j'i' sca cha' j'i' ycu' Ni; li' la cui' cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya j'i' ycu' ca na, bi' laca nu ndatsaa j'i' na cha' tya cua'ni la na cha' cuxi. ¹⁵ Tso'o la nti' na cha' cua'ni na cha' cuxi bi', masi caca tlyu la qui'ya j'i' na; nu lo'o ngui' na j'i' qui'ya bi' j'i' na

ña'a cuayá' nu nga'aa caca xtyanu na ji'i, li' xana na xtyanu na chalyuu tso'o nu cua ngujui ji'na.

¹⁶ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, tyaca'a tsa ma 'na; ná ta ma chacuayá' cha' cñilo'o nu xña'a ji'i ma. ¹⁷ Lcaa cha' xlya'be nu ndyiji ji'na ni, lcaa cha' nu chañi cha' xcui' cha' tso'o laca bi', ca su ntucua ycu'i Ndyosi tsiya' ti, ca bi' ngutu'u lcaa cha' bi', la cui' ycu'i Ndyosi nu ngüñá lcaa xee tlyu nu nga'a nde cua. Sca ti cuayá' ña'a loo ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na; ná xcutsa'a Ni cha' nu ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' ná ntsu'u cha' tya'achu' Ni ji'i scaa cha' nu cua nchcui' Ni lo'o ñati. ¹⁸ Lcaa cha' nu liñi ca cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, cua ngulu'u Ni cha' bi' ji'na cha' caca na ñati ji'i ycu'i Ni, cha' jua'a nti' Ni cha' caca; cua nti' Ni cha' caca na loo ji'i lcaa ca lo na nu cua ngüñá ycu'i Ni, jua'a nti' Ni.

Cha' tacati nu nga'a cha' cua'ni na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi

¹⁹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi, nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'aa ji'i ma, tso'o si cui'ya ma cuentya ji'i cha' nu chcu'i na' re. Ntsu'u cña ji'i lcaa na cha' yala ti cua'a jyaca na ji'i cha' nu chcu'i ñati lo'o na; pana tiya' ti xacui na cha' ji'i ngu', jua'a tiya' tsa caca ñasi' na ji'i ngu'. ²⁰ Nu lo'o nchca ñasi' na ni, ná taca cua'ni na cha' liñi nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na nde chalyuu. ²¹ Lo'o jua'a nga'a cha' culochu' na lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu tya ntsu'u ne' cresiya ji'na; tucua na cha' ji'i ycu'i Ndyosi lacua, xñi tso'o na lcaa cha' nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, cha' bi' laca cha' nu taca cua'ni lya'a ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na.

²² Tsa bi' ti cha', nga'a cha' taquiya' na lcaa cha' nu nclyu'u Ni ji'na, si'i na cua'a jyaca ti na ji'i cha' bi', na cñilo'o ti na ji'i ycu'i ca na, si xcui' na cua'a jyaca ti na ji'i cha' bi', lo'o ná ndaquiya' na cha' bi'. ²³ Cua ña'a ca ñati nu nti' cuna ti cha' nu nda Ni lo'o na, lo'o li' ná ntaja'a cua'ni cha' bi', laca ñati bi' ñi'ya laca ñati nu ña'a cui'ya xi ji'i ycu'i ca lo sca cuanaa; ²⁴ yala ntchaa ti ña'a ngu' ji'i ycu'i ca ngu' lo cuanaa, pana lo'o cua ndyaa ngu', li' hora ti cjlyaa ti' ngu' ñi'ya ña'a ycu'i ca ngu'. ²⁵ Xtyucua ycu'i Ndyosi ji'i cua ña'a ca ñati nu chañi cha' cua'a jyaca ji'i cha' tso'o nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na; bi' laca cha' nu xtyucua ji'na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Si tso'o ti cua'ni na nde chalyuu, si cua'ni na lcaa cña nu nclyu'u ycu'i Ndyosi ji'na lcaa tsa lo'o tyi'i na chalyuu, tso'o tsa caca ji'na li'. Si'i na nduna ti na cha' bi', lo'o li' xtyanu na ji'i.

²⁶ Ná tyiquee' ntsu'u xi ngu' tya'a ma nu nti' cha' tacati tsa ndu'ni ycu'i ca ngu'. Pana laja ti ndu'ni ngu' cha' tacati ngu', si ná ndube ti' ngu' ñi'ya nchcu'i ngu' lo'o ñati; na ñilo'o ngu' ji'i ycu'i ca ngu' cha' tacati ngu' li'. ²⁷ Si tyucui tyiquee na tsiya' ti ndu'ni na cha' tacati cuentya ji'i Ni, si si'i na tucua cha' ntsu'u tyiquee na, ndi'ya nti' ycu'i Ndyosi Sti na cha' cua'ni na li': nga'a cha' xtyucua na ji'i nu sube ti'i, jua'a nga'a cha' xtyucua na ji'i nu cuna'a nu ndyanu ti'i ti, nu lo'o nchcube' tsa ngu' ndi'i ngu' chalyuu; pana ná tso'o tyati yu'u na lo'o cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu.

2

Sca ti cuayá' cua'ni tso'o na lo'o cua ña'a ca ñati nu lijq slo na

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo nu Xu'na na, nu ntucua Ni ca su tso'o tsa ña'a nde cua, ná tso'o si xa' ña'a ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i xi scaa ñati; stu'ba ti cua'ni ma lo'o cua ña'a ca ñati, tso'o la. ² Ná tyiquee' caa tyuu lo ñati ca su ndyu'u ti'i ma, masi ngu' culiya' nu ntsu'u cui' oro sne ya' ngu', cuati tso'o tsa ña'a ste' ngu', masi ngu' ti'i nu ngusu tsa ste' ngu'. ³ Ná tso'o

si lye tsa cua'ni chi mā loo sca ñati nu nchcu' late' nu tso'o tsa ña'a. Ná tso'o ñacui mā jil'i nu culiya' bi': "Tyucua xi lo yaca xlya tso'o re, cusu'", si ñacui mā jil'i sca ngu' ti'i ndi'ya: "Ndacua ti tyu nu'u. Cua'a xi, masi lo yuu ti cua".⁴ Ntsu'u quilya jil'i mā li', xquilya cha' xa' ña'a ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i xi scaa ñati, lo'o jua'a cuxi ti ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jil'i nu xa' ñati bi' li'.

⁵ Cu'mā ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa mā 'na, cui'ya mā cuentya jil'i cha' re: Cua ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i ñati ti'i cha' taca xñi tso'o ngu' cha' jil'i ycu'i Ni; ta Ni chalyuu tso'o jil'i ngu' bi' li', la cui' chalyuu nu nacui Ni cha' caja jil'i ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a jil'i ycu'i Ni. Masi ti'i tsa ñati bi' nde chalyuu, pana culiya' ngu' cuentya jil'i ycu'i Ndyosi.⁶ Ná tso'o ndyu'ni cu'ma, cha' ti'i ti' mā ña'a mā jil'i ngu' ti'i. Xcuane na' sca cha' jil'i mā lacua: ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ti'i ti' jil'i ma? ¿Ha si'i nu culiya' laca nu ndya'alo'o jil'i mā ca slo ngu' tisiya?⁷ La cui' ngu' bi' laca nu nchcu'i tsa cha' cuxi jil'i ycu'i Jesús nu ntsu'u tsa cha' jil'i na lo'o.

⁸ Tso'o tsa si chañi cha' ndaquiya' mā cha' cusu' nu nscua tya clyo la; ndi'ya nchcu'i cha' bi': "Ntsu'u cha' cua'ni tya'na ti' na jil'i tya'a ñati na, ñi'ya laca si ndu'ni tya'na ti' na jil'i ycu'i ca na", nacui quityi.⁹ Si xa' ca ña'a ndu'ni mā lo'o xi scaa ñati, cuxi ndu'ni mā li', ntsu'u quilya jil'i mā cuentya jil'i ycu'i Ndyosi li'; la cui' jua'a ndyu'u cha' nu nscua lo quityi cusu' bi'.¹⁰ Ñati nu ndaquiya' lcaa cña nu ngulo ycu'i Ndyosi jil'i na cha' cua'ni na, lo'o li' ntsu'u masi sca ti cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' bi', sca ti cuayá ntsu'u quilya jil'i ngu', ñi'ya laca si ná ndaquiya' ngu' tsiya' ti jil'i lcaa cña nu cua ngulo ycu'i Ni jil'i na.¹¹ Ycu'i Ndyosi laca nu cua nacui tyucuaa lo cha' ndi'ya: "Ná tyu'u cha' jil'i mā lo'o clyo'o xa' ñati", nacui Ni; lo'o jua'a: "Ná cujuui mā jil'i tya'a ñati mā", nacui Ni. Si cujuui mā jil'i tya'a ñati mā, ntsu'u quilya jil'i mā lacua, masi ná ntsu'u cha' jil'i mā lo'o clyo'o xa' ñati; sca ti cuayá na ndya'achu' mā jil'i cha' nu cua nchcu'i ycu'i Ndyosi lo'o na li'.¹² Cua nda Jesús sca cha' tso'o cha' tyanu ne' chresya jil'i na, cha' xtyucua jil'i na cha' taca tyi'i tyiquee na tso'o ti. Nga'a cha' chcu'i tso'o na, jua'a ntsu'u cha' cua'ni na cha' tso'o lo'o ndi'i na chalyuu, cha' cua tyalaa ti tsa nu lo'o cua'ni cuayá Ni jil'i lcaa ñati chalyuu.¹³ Lo'o li' si ná ngua'ni tya'na ti' na jil'i tya'a ñati na, ná taca cua'ni tya'na ti' Ni jil'i na lo'o cua'ni cuayá Ni jil'i na; pana ñati nu ngua'ni tya'na ti' jil'i tya'a ñati ni, bi' ñati laca nu tso'o la caca cha' jil'i hora lo'o cua'ni cuayá Ni jil'i ñati.

Ntsu'u cña tso'o cha' cua'ni na lo'o ngusñi na cha' jil'i ycu'i Ni

¹⁴ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, ná taca ñacui na cha' ntsu'u cha' jil'i na lo'o Jesús, si ná lo'o ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua jil'i tya'a ñati na. Sca ti ngusñi tso'o na cha' jil'i Jesús, si cua'ni na cha' tso'o jua'a; li' tyaja'a Ni cua'ni lyaá Ni jil'i na.¹⁵ Ná tyiquee' ntsu'u ngu' tya'a ndyu'u ti'i mā nu lyiji tsa ste' ngu', nu lyiji tsa na cacu ngu', masi qui'yu, masi cuna'a.¹⁶ Si chcu'i mā lo'o ngu' bi' ndi'ya: "Xtyucua Ni jil'i mā", ñacui mā jil'i ngu', "cacu' mā ste' mā cha' caca chcatsu mā, cacu tso'o mā tyaja", ñacui mā jil'i ngu', pana ná nda mā na nu lyiji jil'i ngu' bi' li', ¿ha tso'o nti' mā cha' nchcu'i mā lo'o ngu' jua'a? Ná tso'o chcu'i mā jua'a, cha' cua ngujlyaa ti' mā cha' jil'i ycu'i Ndyosi si chcu'i mā jua'a;¹⁷ ná taca ñacui na jil'i ngu' cha' cua ngusñi na cha' jil'i ycu'i Ndyosi, si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o nu xtyucua jil'i tya'a ñati na.

¹⁸ Ná tyiquee' ñacui sca ñati jil'i na: "Tso'o tsa ngusñi mā cha' jil'i ycu'i Ndyosi tu'ni. Pana nu na' ni, nti' na' cha' cuayá tsa cuentya jil'i ycu'i Ndyosi masi cua'ni na' xi cha' tso'o lo'o ñati", ñacui ngu'. Tso'o lacua. Ndi'ya chcu'i na' lo'o ngu' bi' li': "Cacha' mā 'na lacua cha' cua ngusñi mā cha' jil'i ycu'i Ni, masi ndyu'ni mā cha' tso'o lo'o ñati; pana laja lo'o ndyu'ni tso'o na' lo'o ñati, li' ca

cuayá' ti' mā cha' chañi cha' ngusñi na' cha' jil'i ycuí' Ni', ñacui na' jil'i ngu' bi'.
 19 Jlyá ti' mā cha' sca ti ycuí' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Tso'o tsa, pana cua ña'a ca cui'i xña'a jlyá ti' cha' bi'; lo'o jua'a lye tsa nchcuá cui'i xña'a bi', cha' ntsii cui'i jil'i ycuí' Ni'. 20 Nga'a cha' ca cuayá' ti' mā, cha' ná chañi cha' ngusñi na cha' jil'i ycuí' Ndyosi si ná lo'o cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na jil'i tya'a ñati na. 21 Ndi'ya ngua cha' ngua cuayá' ti' ycuí' Ndyosi cha' ngua tso'o cresiya jil'i Abraham, jyo'o cusu' ji'na: na'a Ni cha' ntaja'a nu cusu' ta jil'i sñi' ycuí' ca, nu Isaac bi', cha' caca yu sca msta. 22 Ntsu'u sca cña nu ngua'ni Abraham lacua. Xqui'ya bi' ngua cuayá' ti' ycuí' Ndyosi cha' cua ngusñi Abraham cha' nu nchcui' Ni lo'o; jlyá tsa ti' nu cusu' cha' bi', bi' cha' ntaja'a yu ngua'ni yu cña bi'. 23 Bi' laca cha' nu nscua lo quityi cusu' ndi'ya: "Ngusñi Abraham cha' jil'i ycuí' Ndyosi, bi' cha' ntucua Ni cha' jil'i Abraham cha' caca yu sca ñati nu lubii tsa cresiya jil'i". Tya'a tso'o ycuí' Ndyosi ngua Abraham li', nacui quityi.
 24 Jua'a ca cuayá' ti' cu'mā lacua, cha' ntaja'a ycuí' Ndyosi tucua Ni cha' jil'i ñati lo'o ndyu'ni ngu' cha' tso'o, si' xqui'ya cha' nacui ti' ngu' cha' jlyá ti' ngu' jil'i Ni. 25 La cui' jua'a ntucua Ni cha' jil'i nu cuna'a calle nu ngua naa Rahab; ntucua Ni cha' nu nchcui' ma' bi', ñi'ya laca si ngua ma' sca ñati tso'o, xqui'ya cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ma' cuentya jil'i ycuí' Ndyosi. Cua nda ma' su nguti' ngu' nu ndyaa na'a jil'i quichj tyi ma' cuaana ti; li' ngulu'u ma' chaca tyucui jil'i ngu' su tyaa tso'o ti' ngu' bi', cha' xna ngu' jil'i ngu' xña'a li'. 26 Lo'o jua'a nu na ni, si ñacui na cha' cua ngusñi na cha' jil'i ycuí' Ndyosi, pana ná ndu'ni na cha' tso'o nu xtyucua jil'i tya'a ñati na, li' laca na ñi'ya laca ñati nu ndyaa cresiya jil'i cha' cua ngujuu ngu'.

3

Cua'a na xi jil'i cha' nu chcuí' na

1 Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ná tso'o si tyuu tsa tya'a mā culu'u mā jil'i tya'a ñati mā; cuayá' xti ti' na caca na mstru nu culu'u cha' jil'i ycuí' Ndyosi jil'i ngu' tya'a na. Cua jlo ti' mā cha' lye tsa ndi'j loo ngu' ña'a ngu' ji'na, bi' cha' yala tsa chcuí' ngu' ji'na si xñi na cña cha' culu'u na jil'i ngu' tya'a na. 2 Chañi laca cha' ntsu'u quiyá' laca na ndyu'u tsa tu'ba na lo'o nchcui' na lo'o tya'a ñati na; ná ntsu'u ni sca ñati nu bilya tyu'u tsa tu'ba tsiya' ti, nu lo'o nchcui' ngu' lo'o tya'a ñati ngu'. Si ntsu'u ñati nu nchca jil'i cua'a jil'i cha' nu nchcui' ycuí' ca ngu', ñati nu tyucui tyiquee tsiya' ti laca ngu' bi'. Ná tyiquee' taca cua'a ngu' bi' jil'i ña'a tsaca ngu', si jua'a; pana tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i ycuí' ca na, cha' ná chcuí' na cha' cuxi. 3 Ndi'ya ndu'ni na lo'o sca cuayu: nsta na chcuá tyu tu'ba ni', cha' li' taca culo na cña jil'i ni', cha' tsa ni' lo'o na macala su nti' na cha' tsa na. 4 Xa' ña'a ndu'ni ngu' lo'o nclya' ngu' sca yaca ni'i: nu ñati nu laca loo jil'i yaca ni'i ni, lo'o cala' ngu' sca ya' piti nu ntucua nde siyu' yaca ni'i bi', taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' cha' tsa ngu' lo'o. Masi tonu tsa yaca ni'i bi', masi lye tsa ndyaca cui'i nu ndyalo'o jil'i, taca jil'i ngu' tsalo'o ngu' jil'i macala su nti' ngu' tsa ngu'. 5 La cui' jua'a laca lo'o sca cha' nu nchcui' na; masi xca ti cha' laca bi' nti' na, pana quiña'a tsa cha' tlyu nchcui' na ntsu'u quiyá'. Tucui tsa laca cha' cua'a na jil'i tu'ba na, cha' ná chcuí' na cha' cuxi jua'a. Lo'o jua'a quiña'a tsa cha' cuxi taca cua'ni sca cha' nu chcuí' na; ñi'ya laca cha' xti ti' quii' nti' cha' chca'a quii' jil'i quixi' tonu, quiña'a tsa su tyaquí quixi' li'. 6 Ñi'ya laca sca quii', jua'a laca sca cha' nu chcuí' na; xqui'ya bi' taca xana chaca chalyuu nu cuxi tsa ji'na, nu lo'o cua ndyatj nu cha' cuxi bi' ndyaa nde ne' cresiya ji'na. Xana cañi cha' cuxi bi' tyucui ña'a na li'. Xqui'ya sca cha' nu chcuí' ti' na, ndyaca'a quii' li'; lo'o nu quii' bi' ni, nde ca bilyaa tsiya' ti ndyu'u bi' lijya cañi laca su ndi'j na. 7 Taca jil'i

ñati chalyuu cua'ni masu jil'i lcaa lo na'ni tyaala, masi na'ni nu ndya'a quiya' ti, masi na'ni nu ndyacu'i cua, masi na'ni nu sube' ne' ni' lo yuu, masi na'ni nu ntsu'u lo tyujo'o; na cua ndyu'ni masu ñati jil'i lcaa lo na'ni bi'. ⁸ Pana cha' nu nchcui' na ni, ná caja ñi'ya nu cua'ni masu na jil'i, cha' nga'aa chcui' na cha' cuxi lo'o ñati. Cuxi tsa laca tu'ba na, ná nchca jil'na cua'a na jil'i ycu'i' ca na. Ñi'ya laca hitya tyaala nu ntsu'u tu'ba cuaña tyaala, jua'a nti' tu'ba na, cha' ntsu'u tsa cha' cuxi nu nchcui' na. ⁹ Tucua lo cha' nchcui' na, cha' ndyu'ni tlyu na jil'i ycu'i' nu Xu'na na, la cui' Ndyosi Sti na; lo'o jua'a nsta na qui'ya jil'i tya'a ñati na, masi ngüiñá ycu'i' Ndyosi jil'i lcaa ñati chalyuu na cha' laca na ñi'ya ña'a ycu'i' Ni. ¹⁰ La cui' tyuu tu'ba na ndyu'u lcaa cha' nu nchcui' na, masi cha' tso'o nu nchcui' na lo'o ycu'i' Ndyosi, masi cha' cuxi nu nchcui' na lo'o tya'a ñati na. Cu'ma tya'a ngusñi na cha' jil'i Cristo, ná tso'o cha' ndyaca jua'a. ¹¹ Si'i sca ti tyuu pilya ntyucua hitya tso'o stu'ba ti lo'o ntyucua hitya cñi'. ¹² Jua'a lo'o yaca si'yu ni; ná taca tyu'u ntsati jil'i yaca quixuu, ni ná taca tyu'u quixuu jil'i yaca ja'ba, cha' ná ca quixa' cha'. Ná caja hitya nu tso'o co'lo na ca su ntyucua hitya cñi'.

Nu lo'o chañi cha' tso'o tsa nchca cuayá' ti' na scaa cha'

¹³ Nu lo'o nti' ma cha' tso'o tsa nchca jil'i ma nchcui' ma, cha' tso'o tsa nduna ma scaa cha' nu nda ñati lo'o ma, li' xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma laja lo'o ndi'i ma chalyuu, cha' taca cui'ya xa' la ñati cuentya jil'i ma cha' ñati tso'o laca ma. Ná quiña'a cha' tyu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i ngu', pana tso'o ti chcui' ma lo'o ngu'. ¹⁴ Ná taca ña'a ngu' cha' ñati tso'o laca ma si liye' ti' ma, si chiya'a tsa ntsu'u tyiquee ma ña'a ma jil'i ñati, si xcui' cña jil'i ycu'i' ca ma ntsu'u tyiquee ma; na ññilo'o ma jil'i tya'a ma si jua'a ndu'ni ma, hasta ndacu' ma cha' liñi nu cua nda ycu'i' Ndyosi lijya chalyuu. ¹⁵ Si'i nde su ntucua ycu'i' Ndyosi ndyu'u cha' cuxi nu nchcui' ma, sca cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu laca bi'; sca cha' nu cua nda ycu'i' nu xña'a laca cha' nu nchcui' ma bi'. ¹⁶ Si liye' ti' na jil'i tya'a na, si xcui' cña jil'i ycu'i' ca na ntsu'u tyiquee na, ná caca stu'ba cha' jil'na lo'o tya'a na li'; lcaa lo cha' cuxi caca cua'ni na li'. ¹⁷ Pana lcaa cha' nu nda ycu'i' Ndyosi cha' chcui' na lo'o ñati, xcui' cha' tso'o laca bi'; ná nguxa' cha' tso'o bi' lo'o cha' cuxi, ná ntsu'u cha' xuu tya'a na lo'o tya'a ñati na. Cha' tso'o ti laca nu nda Ni cha' chcui' na lo'o ñati, cha' xcui' na tso'o ti cua'ni na lo'o ñati li'. Lo'o jua'a ndu'ni cha' bi', cha' cua'ni tya'na ti' na jil'i ñati, ña'a cuayá' nu cua'ni na cha' tso'o cha' xtyucua na jil'i ngu'; ndu'ni cha' sca ti cha' liñi chcui' na lo'o ñati, si'i cha' cuiñi chcui' na lo'o ngu'. ¹⁸ Tso'o tsa ndyu'ni ñati nu ná ncllyana cha' cusuu lo'o tya'a ñati, ñati nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee nchcui' lo'o tya'a ñati. Tiya' la li' tyu'u tucua quiña'a la cha' tso'o nu cua nti' ycu'i' Ndyosi cha' caca nde chalyuu, xqui'ya cha' ncllyacua tso'o ti' ngu' bi'.

4

Ná cua'ni tya'a na lo'o ñati cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ ¿Ni cha' laca lye tsa nxuu tya'a ma? ¿Ni cha' laca lya' tsa ti' ma jil'i tya'a ñati ma? ¿Ha si'i na ndacu'i tsa ti' ma jil'i scaa na nu ntsu'u jil'i tya'a ñati ma? Ná nchca jil'i ma cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma lo'o tya'a ma xqui'ya lcaa lo cha' cuxi nu ndiya tsa ti' ma jil'i. ² Si ntsu'u sca cha' nu tiji' tsa ti' ma jil'i, lo'o ná ntsu'u chacuayá' cha' caja cha' bi' jil'i ma, li' nti' ma kujuii ma jil'i ñati, cha' jua'a taca caja cha' bi' jil'i ma, nti' ma. La cui' jua'a si ndacu'i tsa ti' ma jil'i sca na nu ná nchca caja jil'i ma, li' nchcui' ma cha' ti' jil'i nu ca jil'i na bi', nxuu tya'a ma lo'o ngu' bi' li'. Pana ná ndyiji na nu nti' ma caja jil'i ma, xqui'ya cha' ná ndijña ma cha' bi' jil'i ycu'i' Ndyosi su clyo; ³ masi ndijña ma sca cha' jil'i ycu'i' Ndyosi,

pana cuxi tsa tyiquee ma, bi' cha' ná ndyiji cha' bi' ji'i ma li'. Tsa nde ti cha' ntsu'u tyiquee ma: cua nti' ma cha' caja ji'i ma cua ña'a ca cha' nu tyaala' tyiquee ycu'i ca ma, pana ná tso'o cha' ndyu'ni ma jua'a; ⁴ cua ngxutyanu ma ji'i ycu'i Ndyosi, cua ntsu'u cha' ji'i ma lo'o sca cha' nu cuxi tsa, si jua'a ndyu'ni ma. ¿Ha ná nchca cuayá' ti' ma cha' tya'a cusu'u ycu'i Ndyosi laca na, si xcui' cha' ji'i ycu'i ca ti na ntsu'u tyiquee na? Na nxuu tya'a na lo'o ycu'i Ndyosi, si cua'ni tya'a na lo'o nu cuxi nu ntsu'u nde chalyuu. ⁵ Ndi'ya nscua cha' lo' quityi ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a si'i cha' laja ti nda Ni: “Nu Xty'i' ycu'i Ndyosi nu nda Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na; pana yala tsa caca chui' ti' Ni ji'na, si lo'o ntsu'u sca cha' cuxi loo”. Jua'a nacui' quityi. ⁶ Tlyu la tsiya' ti cha' tso'o nu ndu'ni ycu'i Ndyosi lo'o na, cha' xtyucua Ni ji'na. Ndi'ya nscua chaca cha' lo' quityi ji'i ycu'i Ndyosi: “Ná sca na ta ycu'i Ni ji'i ñati' nu xcui' tyijiloo ji'i tya'a ñati' ngu', nti' ngu'; pana quiña'a tsa cha' tso'o ndu'ni Ni lo'o ñati' nu tso'o ti ndi'i chalyuu, nu ná ndyu'ni tyucuaa ti' lo'o xa' ñati'", nacui' quityi bi'. ⁷ Taquiya' ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi lacua. Xuu tya'a ma lo'o nu xña'a, lo'o li' xna nu cuxi bi', tyu'u clya bi' su ndi'i ma li'. ⁸ Tso'o tsa xñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o li' tucua Ni cha' ji'i ma. Si ntsu'u tsa qui'ya ji'i ma, nga'a cha' xtyanu ma lcaa cha' cuxi nu ntsu'u cha' ji'i ma lo'o; jua'a cua'ni tye ma ji'i lcaa cha' cuiñi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma. ⁹ Ntsu'u cha' ca xñi' ti' ma xqui'ya nu quiña'a tsa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ma, bi' cha' ndu'ni cha' xi'ya ma, ndu'ni cha' cunaa ma xqui'ya cha' cuxi bi'. Xi'ya ca ma juani, masi nxyti' tsa ma nguicha'; ca xñi' tsa ti' ma juani, masi chaa tsa ti' ma nguicha'. ¹⁰ Cua'ni ma cha' ca tyuju'u ti' ma nde loo ycu'i Ndyosi ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i ma, lo'o li' ta Ni sca se'i' tso'o la su tyi'i ma ca su ntucua ycu'i Ni.

Ná chcu'i' na cha' ti' ji' ngu' tya'a na

¹¹ Cu'ma tya'a ngusñi ma cha' ji'i Cristo, ná chcu'i' ma ji'i ngu' tya'a ma. Si chcu'i' cuxi na ji'i ngu' tya'a na ni, si sta na qui'ya ji'i ngu' bi', laca cha' nchcu'i' cuxi na ji'i lcaa cha' nu nda ycu'i Ndyosi Stü na lo'o ñati' tya clyo la; na ndacu' na ji'i cha' bi'. Jua'a ndyu'u cha' si chcu'i' na cha' ti' ji'i ngu' tya'a na. Si ná ndaquiya' na ji'i lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o na, si chcu'i' cuxi na ji'i cha' bi', na ndacu' na ji'i cha' nu cua nda Ni lo'o na; jua'a ndyu'u cha' li'. ¹² Lo'o ycu'i Ndyosi ni, sca ti ycu'i Ni laca nu cua nda cha' bi' lo'o ñati' tya clyo; sca ti ycu'i Ni cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati' cuentya ji'i cha' bi' nde loo la; sca ti ycu'i Ni taca ji'i Ni cua'ni lyaá Ni ji'i ñati', nu lo'o cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ngu'; jua'a ycu'i Ndyosi laca nu taca cua'ni tye Ni ji'i ñati' tsiya' ti, nu lo'o nti' ti Ni. Ná stu'ba laca ma lo'o ycu'i Ndyosi, bi' cha' ná ntsu'u chacuayá' ji'i ma cha' cua'ni cuayá' ma ji'i tya'a ñati' ma.

Ná chcu'i' na quiña'a tsa cha' tonu lo'o tya'a ñati' na

¹³ Nga'a cha' chcu'i' na' sca cha' lo'o cu'ma, cha' ntsu'u cu'ma nu nchcu'i' ma ndi'ya: “La quee, ca bcha la tsaa ya ca quichi' tyijyu' bi'", nacui' ma. “Ca bi' tyanu ya tyucui sca yija, cha' quiña'a tsa ngana cua'ni ya ca bi'", nacui' ma. ¹⁴ Pana ná sca cha' jlo ti' ma tsiya' ti ñi'ya ña'a chalyuu nu caja ji'i ma quee bcha la. Chalyuu su ndi'i na juani, ñi'ya laca sca cuichi coo, jua'a laca bi'; tsiya' ca ndyu'u tucua cuichi coo, lo'o jua'a yala ti ncliji yu'u bi'. ¹⁵ Tso'o la si ndi'ya ti cha' ta ma lo'o ñati: “Nde ti tyi'i ya”, ñacu' ma, “nde cña cua'ni ya; masi cña bi' cua'ni ya, sca ti si ta ycu'i Ndyosi chacuayá' cua'ni ya jua'a”, ñacu' ma. ¹⁶ Pana si'i jua'a nchcu'i' ma juani, cha' tyixi tsa ndyu'ni ma lo'o tya'a ñati' ma; lye tsa nchcu'i' tyucuaa ti' ma lo'o ngu' tya'a ma. Lcaa quiya' lo'o nchcu'i'

mā jua'a, cha' cuxi laca bi'. ¹⁷ Lo'o li' ntsu'u qui'ya ji'i mā, cha' ná ntaja'a mā cua'ni mā sca cña tso'o nu ngulo ycu'i Ni ji'i mā cha' cua'ni mā.

5

Sca cha' nu nchcui' yu lo'o ngu' culiya'

¹ Juani ni, cua'a jyaca mā xi 'na laja lo'o ta na' sca cha' lo'o cu'mā, nu laca mā ngu' culiya'. Tso'o la si xi'ya mā juani, cunaa mā li' xqui'ya cha' ti'i nu cua lijya cha' tyacua ji'i mā, ² cha' cua nguliji yu'u cha' culiya' ji'i mā jua'a ti. Cua ngunu'u lyiji lcaa late' tso'o ji'i mā, cha' cua ndyacu cuixu' ji'i. ³ Lo'o jua'a cua ntyucua cuayaa' chu' lcaa chcuā oro ji'i mā, lcaa chcuā plata ji'i mā. Nu lo'o ña'a ngu' ñi'ya ndyaca ji'i yu'ba bi' ji'i mā, li' ca cuayá' ti' ngu' cha' ñi'ya lo'o ngunu'u chcuā oro chcuā plata nu ntsu'u ji'i mā, jua'a cua ndye cha' ji'i lcaa mā; ñi'ya laca si ndyaqu'i lyiji mā lo quii', cua ndye cha' ji'i mā li'. Quiña'a tsa cha' tso'o cua nguxco'o mā nquicha', cha' cua'nijo'o ji'i mā nde chalyuu, pana cua ngulala ti tye lcaa cha' nde lo yuu chalyuu. ⁴ Lo'o jua'a ná nda mā xcaya' msu nu ndyaa ne' xña ji'i mā, bi' cha' juani cua'a jyaca mā xi ji'i cha' nu nxlyú msu bi' hichu' mā; ca su ntucua ycu'i Ndyosi nu laca Xu'na lcaa chalyuu, ca bi' ndañi nchcui' nu ngu' nu ngua'ni clacua ji'i mā. ⁵ Xcui' tso'o tsa laca su ndi'i mā chalyuu; pana bata chcu' laca cu'mā, cha' xcui' nclayana mā lcaa ña'a cha' tso'o nu cacá tyaala' tyiquee mā. Lo'o nu juani cua ngulala ti tyalaa tsā cha' cajaa mā, cha' li' cua'ni cuayá' ycu'i Ni ji'i mā. ⁶ Laja lo'o tya ndi'i mā nde chalyuu nsta mā qui'ya ji'i ngu' ti'i nu ná ntsu'u cha' cuxi nu ngua'ni bi'; ndyujui mā ji'i ngu' bi', masi ná nchca ji'i ngu' bi' cua'ni lyaá ngu' ji'i ycu'i ca ngu'.

Talo na tyiquee' cha' xacuj' ycu'i Ni sca cha' ji'na nu ngüijña na ji'i

⁷ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, talo mā tyiquee' cha' ntajatya mā ji'i ycu'i nu Xu'na na, ni jacua' caā Ni chacua quiya' nde chalyuu. Ñati nu cua ndyataa xtya' ji'i ni, ndalo tsa tyiquee ngu' ntajatya ngu' ni jacua' tyu'u si'yu nu ndulo tsa cha' caja ji'i ngu'; ndü ti' ngu' bi' cha' ca'ya tyo, masi tyo nu ca'ya yala la, masi tyo nu ca'ya tiya' la. ⁸ Lo'o jua'a cu'mā ni, nga'a cha' talo mā tyiquee'; cua'ni nguula ti' tyiquee mā, cha' ná tya'achu' mā ji'i ycu'i Ndyosi, cha' cua ngulala ti caā ycu'i nu Xu'na na chacua quiya' nde chalyuu. ⁹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ni, ná chcu'i mā cha' ti'i ji'i ngu' tya'a mā, cha' ná sta Ni qui'ya ji'i mā li'. Cua ngulala ti tyalaa ycu'i nu Bese nu laca loo ca su ndi'i na. ¹⁰ Cu'mā ngu' tya'a na, tyi'u ti' mā ñi'ya ngua ji'i jyo'o cusu' ji'i mā nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la; tyiquee' tsa ndalo ñati' bi', masi lye tsa nchcub'e ycu'i ngu'. ¹¹ Nacuj' na cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee jyo'o bi', cha' tsa ndalo tsa tyiquee ngu' lo'o nguxcube' ñati' ji'i ngu' tyempo bi'. Cua ndyuna mā ñi'ya ngua cha' tyiquee' tsa ndalo jyo'o Job, nu lo'o quiña'a tsa cha' cuxi ngua ji'i yu. Lo'o li' su cua ndye cha', xa' ndya Ni lcaa cha' tso'o ji'i yu chacua quiya'. La cui' jua'a, xcui' na tya'na ti' Ni ji'na, xcui' tso'o ntsu'u tyiquee Ni ña'a Ni ji'na.

¹² Nde laca sca cña nu ná nga'a cha' cua'ni na tsiya' ti, cu'mā tya'a ngusñi na cha' ji'i ycu'i Ndyosi: Ná cua'ni mā jura laja ti lo'o xtañi ycu'i Ni lo'o cua quiñi ti sca cha' ji'i mā lo'o xa' ñati; ná ñacuj' mā: “Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nu ntucua nde cua”, ni ná ñacuj' mā: “Chacuayá' ji'i ndyosi nde lo yuu”. Ná culotu mā ni sca xtañi Ni tsiya' ti, cha' caja ñi'ya nu tyanu tachaa cha' ji'i mā lo'o ñati. Tsa bi' ti cha' ñacuj' mā ji'i ñati: “Cua'ni na”, ñacuj' mā, si taca cua'ni mā ji'i; lo'o jua'a “Ná cua'ni na”, ñacuj' mā, si ná nchca cua'ni mā ji'i. Ná caja ñi'ya sta Ni qui'ya ji'i mā li'.

¹³ Nu lo'o lye tsa nchcube' scaa mā, xqui'ya cha' ngusñi mā cha' jil'i Jesús, tso'o si chcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi la cui' hora bi'. Lo'o jua'a si ntsu'u scaa mā nu chaa tsa ti' mā, tso'o tsa si cula tu'ba mā sca jil'i jil'i ycuil' Ndyosi li'. ¹⁴ Lo'o ntsiya sca ngu' tya'a mā nu quicha, li' tso'o cuane mā jil'i ngu' cusu' tya'a ngusñi mā cha' jil'i ycuil' Ni, cha' caa ngu' cua'ni ngu' jo'o jil'i nu quicha bi'. Lo'o li' jña ngu' bi' cha' clyu ti' jil'i ycuil' Ndyosi, cha' cua'ni Ni cha' tyaca tso'o nu quicha bi'; cuati salú ngu' setye nu ntsu'u taná lo hichu' yu quicha bi' chacuayá' jil'i ycuil' nu Xu'na na. ¹⁵ Tyaca tso'o nu ñat'i quicha bi' li', xqui'ya cha' jlyá ti' mā cha' nu cua nchcuil' mā lo'o ycuil' Ndyosi; tya ta Ni chalyuu jil'i nu quicha bi' chaca quiya', lo'o jua'a cui'ya Ni cha' clyu ti' jil'i yu jil'i qui'ya nu ntsu'u jil'i yu. ¹⁶ Bi' cha' lacua, ñii mā jil'i ngu' tya'a mā si ntsu'u qui'ya jil'i mā, cuati jña mā cha' clyu ti' jil'i ngu' tya'a mā lo'o ycuil' Ndyosi, cha' ca tso'o tyucui ña'a mā chaca quiya'. Quiña'a tsa cña caca jil'i sca ñat'i nu lubii cresiya jil'i cuentya jil'i ycuil' Ndyosi, nu lo'o jña yu sca cha' jil'i Ni. ¹⁷ Ñat'i chalyuu ti ngua jyo'o Elías; ñi'ya laca na ñat'i chalyuu, la cui' jua'a ngua yu ñat'i. Pana ngua sca quiya' nu tya'na tsa nchcuil' yu lo'o ycuil' Ndyosi cha' ná ca'ya tyo chalyuu bi'; lo'o li' chu' sna yija cla'be ná ngua'ya tyo tsiya' ti. ¹⁸ Ña'a cuayá' nu nchcuil' yu lo'o Ni chaca quiya', li' xa' ngua'ya tyo tso'o ti; lo'o li' ngua tso'o lcaa na cuiñii jil'i ngu'.

¹⁹ Cu'mā tya'a ngusñi na cha' jil'i Jesús, nu lo'o ntsu'u sca ngu' tya'a mā nu cua tya'achu' ti jil'i cha' tso'o jil'i Jesús bi', tso'o tsa caca cha' si caca jil'i scaa mā chcuil' tso'o mā lo'o yu, cha' xñi yu cha' jil'i ycuil' Ndyosi chaca quiya'. ²⁰ Si ntsu'u cu'mā nu caca jil'i mā cua'a mā jil'i tya'a ñat'i mā cha' ná cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' culu'u mā cha' jil'i ycuil' Ndyosi jil'i ngu' bi' chaca quiya', tso'o tsa cña cua'ni mā li'; taca cua'ni lya'a mā jil'i ngu' bi' li', cha' ná chcuna' chalyuu jil'i ngu'. Lo'o jua'a caja ñi'ya nu cui'ya ycuil' Ndyosi cha' clyu ti' jil'i ngu' jil'i lcaa qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi'.

Quityi nu nguscua San Pedro ndyaa ca slo ñati ji'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Pedro laca na' nu nscua na' quityi re cha' caa slo lcaa cu'ma nu ngusñi ma cha' ji'i Jesús, cu'ma ngu' nu ndi'i tyijyu'. Ntsu'u cu'ma nu ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Ponto; xi xa' la tya'a cu'ma ndyalaa ma nde loyuu su cuentya Galacia, jua'a loyuu su cuentya Capadocia, jua'a loyuu su cuentya Asia, jua'a loyuu su cuentya Bitinia cua lye tsa ngañi ma. Cña nu nda ycu'i Jesucristo 'na, bi' laca cha' tsa'a na' chcu'i na' cha' ji'i Ni lo'o xa' la ñati. ² Tya clyo la cua jlo ti' ycu'i Ndyosi Sti na lcaa ña'a cha' nu caca nde loo la, bi' cha' ngusubi ycu'i Ni ji'i ma. Lo'o juani ndyu'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cña cha' tyanu lubii cresiya ji'i ma, cha' taquiya' ma ji'i ycu'i Jesucristo; na cua ngujui yu lo crusi xqui'ya cu'ma, ndyalú tañi yu cha' caja ñi'ya caca lubii cresiya ji'i ma. Lo'o juani nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, cha' jua'a ti ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na

³ Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, la cui' bi' laca nu ndu'ni tlyu Jesucristo nu Xu'na na ji'i, la cui' Sti Jesucristo nu Xu'na na laca bi'. Tya'na tsa ti' ycu'i Ni ña'a Ni ji'na, bi' cha' ngua'ni cucui Ni cresiya ji'na; ntsu'u chalyuu cucui ji'na juani, xqui'ya cha' ndyu'ú ycu'i Jesucristo chaca quiya' nu lo'o ngujui yu. Lo'o nu juani cua ndu ti' na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, ⁴ xqui'ya cha' cua ngua'ni lyaá Jesús ji'na. Ná ntsu'u ni sca cha', ni sca ñati nu taca cua'ni ñu'u ji'i cha' nu cua ngujui ji'na; ni sca na tsiya' ti, ná ca cua'ni tye na bi' ji'i cha' tso'o nu tyacua ji'na ca slo ycu'i Ndyosi lo'o cua tye ti cha', ná ntsu'u na nu taca cua'ni cuxi ji'i cha' bi'. ⁵ Cua ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi, bi' cha' ndu Ni cua ji'i ma juani cha' ña'asii Ni ji'i ma. Ná ntsu'u ni sca na nu nguula la juersa ji'i, nu taca ji'i tyijiloo ji'i ycu'i Ndyosi; cua'a Ni ji'i ma ji'i nu cuxi, cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma lo'o tye chalyuu re, cha' cua ndyaa Ni ngua'ni cho'o Ni su tyi'i ma ca slo ycu'i Ndyosi.

⁶ Bi' cha' caca chaa ti' ma juani, cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma, masi ntsu'u quiya' xñi'i ti' ma xqui'ya lcaa lo cha' ti'i nu ndyacua ji'i ma; pana xti ti tyempo nu ca xñi'i ti' ma. ⁷ Ndyacua cha' ti'i ji'i ma jua'a, cha' taca cua'ni cuayá Ni ji'i ma, si chañi cha' ngusñi ma cha' ji'i ycu'i Ni. Jlo ti' ma cha' quiña'a tsa nga'a chcu'a oro; pana hora ti ndu'ni cuayá ngu' ji'i oro bi' lo'o quii' cha' tyalá bi', cha' ña'a ngu' si chañi cha' xcui' oro laca bi'. Nde loo la quiñu'u chcu'a oro, tye cha' ji'i, masi quiña'a tsa cña ngua'ni ngu' cha' tyubii oro bi' tya clyo; pana nu cha' ji'i Jesús nu cua ngusñi ma ni, ndulo tsa cha' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. Masi quiña'a tsa chcu'a oro caja ji'na, ná stu'ba tsiya' ti cha' ji'i bi' lo'o ycu'i Jesús. Lo'o ndye ndalo ma ji'i lcaa cha' ti'i nu ndyacua ji'i ma xqui'ya cha' ngusñi ma cha' ji'i Ni, li' tso'o tsa cha' nu caja ji'i ma lo'o tyu'u tucua ycu'i Jesucristo caa chaca quiya'; ta Ni sca su tso'o cha' tyi'i ma slo ycu'i Ni laja xee nu ndubi tsa ca su ntucua ycu'i Ni.

⁸ Ntsu'u tsa tyiquee ma ña'a ma ji'i Jesús, masi bilya ña'a ma ji'i Ni; hasta juani tya lyiji ña'a ma ji'i, pana jlya ti' ma cha' lu'ú Ni. Chañi cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee ma juani xqui'ya Jesús, ni ná tye chca cha' chcu'i ma lcaa cha' tso'o nu ntsu'u tyiquee ma cuentya ji'i ycu'i Jesús lo'o xa' ñati. ⁹ Cua ngusñi ma cha' ji'i Ni, bi' cha' taca ca cuayá ti' ma cha' chañi laca cha' cua'ni lyaá Ni ji'i ma lo'o cua ndye chalyuu.

¹⁰ Nu jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'j ycu'i Ndyosi sa'ni la ni, nchcui' tsa jyo'o cusu' bi' ji'j cha' tso'o nu cua'ni ycu'i Ndyosi nde loo la, cha' cua'ni lyaá Ni ji'j ñati tya'a ndi'j na chalyuu; xcu'i cuentya ji'j ycu'i Ndyosi nchcui' ngu' cha' bi', pana ná ngua cuayá' tso'o ti' ycu'i ca ngu' bi' ñi'ya nu cua'ni ycu'i Ndyosi cha' caca nde loo la, ni jacua' cua'ni Ni cha' bi'. ¹¹ Xtyi'i ycu'i Cristo ngulu'u lcaa cha' ji'j ngu' bi', ñi'ya nu caca ji'j ycu'i Cristo nde loo la, ñi'ya nu chcube' yu nde loyuu chalyuu, ñi'ya nu tlyu tsa cha' tso'o nu caca ji'j yu lo'o tyaa yu ca slo ycu'i Ndyosi chaca quiya'. Lo'o li' ngulana tsa nu ngu' jyo'o bi', cha' quije cha' ji'j ngu' tilaca caca nu Cristo bi', ni tsa tyu'u tu'ba yu nde chalyuu. ¹² Pana ná nquije cha' bi' ji'j ngu' bi' li'; sca ti cha' nchcui' ycu'i Ni lo'o ngu' bi', cha' si'i ycu'i ngu' bi' laca nu ca cuayá' tso'o ti' ñi'ya caca cha' bi' tyempo nde loo la. Pana cu'ma ni, nu lijya chalyuu nde loo la ji'j ngu' jyo'o bi', nchca cuayá' ti' ma juani, xqui'ya cha' cua ndyuna ma lcaa cha' tlyu nu ngua'ni Jesucristo. Cua ndacha' li'ni ya cha' bi' ji'j ma; chacuayá' ji'j Xtyi'i ycu'i Ndyosi ngulu'u ya cha' bi' ji'j ma, cha' cua nda ycu'i Ndyosi Xtyi'i ycu'i Ni lijya lo ya nde chalyuu. Lo'o jua'a lcaa xca ji'j ycu'i Ni nu ndi'j slo Ni, lcaa ngu' bi' nti' tsa ngu' ca cuayá' ti' ngu' lcaa cha' nu ngua ji'j Cristo lo'o ñaa yu nde chalyuu.

Nti'ycu'i Ndyosi cha' caca lubii cresiya ji'na lcaa tsa lo'o tya ndi'j na chalyuu

¹³ Bi' cha' culacua xi ti' ma, tii ti' ma tyi'j ma chalyuu, cha' lcaa tsa jatya ma ji'j cha' tso'o nu cua tlyu xi, nu cua'ni Ni lo'o ma lo'o cua'ni lyaá lyiji Ni ji'j ma; jua'a caca nu lo'o tyu'u tucua Jesucristo chaca quiya'. ¹⁴ Taquiya' tso'o ma ji'j cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi cha' caca ma sñi' Ni nu tso'o tsa ndu'ni; nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la, nu lo'o bilya ca cuayá' ti' ma cha' tso'o ji'j ycu'i Ndyosi. ¹⁵ Xcu'i na lubii tsiya' ti laca ycu'i Ndyosi, xcu'i li'ni tsa cha' nu ndu'ni Ni, lo'o jua'a laca Ni nu Xu'na na juani. Bi' cha' nti' Ni cha' xcu'i lubii tsa caca cresiya ji'j ma, xcu'i cha' li'ni cua'ni ma. ¹⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'j ycu'i Ndyosi: “Cua'ni ma cha' caca lubii cresiya ji'j ma lcaa hora, cha' xcu'i lubii tsa laca na' tsiya' ti”, nacuj ycu'i Ndyosi.

¹⁷ Xcu'i li'ni ti ndu'ni cuayá' Ni ji'j ñati, ñi'ya laca cha' tso'o nu ngua'ni scaa ngu', ñi'ya laca cha' cuxi nu ngua'ni scaa ngu' laja lo'o ndi'j ngu' chalyuu. Bi' cha' ntsu'u cha' cuntsi ma xi lo'o chcu'i ma lo'o ycu'i Ndyosi ndi'ya: “Sti ya”, ñacuj ma ji'j Ni. Ntsu'u cha' taquiya' ma ji'j ycu'i Ndyosi Sti na lcaa tsa lo'o tyi'j ma chalyuu, cha' xcu'i cha' tso'o cua'ni ma cuentya ji'j Ni. ¹⁸ Cua ngua'ni lyaá Ni ji'j ma ji'j lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ji'j ma, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cube ti' ma ji'j lcaa cha' nu nguxtyanu jyo'o cusu' ji'na cha' cua'ni na. Nda jyo'o cusu' bi' cha' bi' lo'o na, masi jlo ti' ngu' bi' cha' ná caya ñi'ya nu clyaá na ji'j qui'ya nu ntsu'u ji'na lo'o cha' bi'. Pana cua nda ycu'i Ndyosi caya' cha' tyu'u na su lubii juani; si'i cñi plata laca cha' bi', ni si'i cñi oro laca nu nda Ni, cha' si cñi laca bi' ni, quiñu'u bi' masi chalyuu juani ti. ¹⁹ Nu lo'o ngujuji Cristo lo crusi lo'o ndyalú tañi ycu'i, li' nda Ni caya' loo qui'ya nu ntsu'u ji'na, cha' ngua Cristo ñi'ya nti' sca msta lu'ú nu xcu'i na tso'o, nu xcu'i na lubii; lo'o nu tañi ycu'i Cristo bi' ni, bi' laca caya' nu ngua'ni lyaá ji'na.

²⁰ Tya clyo lo'o bilya cuiñá Ni chalyuu, cua jlo ti' ycu'i Ndyosi cha' ntsu'u cha' cua'ni Cristo cña tonu bi'; pana ngujuatya ycu'i Ni ni jacua' nu tyalaa tyempo bi'. Li' ñaa Cristo, ngua'ni yu cña bi' cuentya ji'na, cha' tyacua cha' tso'o bi' ji'na. ²¹ Xqui'ya Cristo, bi' cha' jlyu ti' ma ji'j ycu'i Ndyosi, cha' cua ngua'ni ycu'i Ni cha' ndyu'ú Cristo chaca quiya' lo'o cua ngujuji yu. Lo'o li' nda ycu'i Ndyosi sca su tso'o su tyi'j Cristo, ca su tlyu su ntucua ycu'i Ni. Ngua'ni Cristo cña tonu bi', cha' taca xñi ma cha' ji'j ycu'i Ndyosi, lo'o li' taca tyu ti' ma cha' caca lcaa ña'a cha' nu nacuj Ni cha' caca.

²² Xquiy'a cha' nxyucua Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'i mā, na cua ndaquiy'a mā ji'i cha' liñi nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na, bi' cha' ngua lubii cresiya ji'i mā; juani taca caca tso'o tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā. Pana tyucui tyiquee mā ntsu'u cha' caca tso'o tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā, si'i ñi'ya ndu'ni ngu' nu ntsu'u tucua cha' tyiquee ngu' cua'ni cu'ma. ²³ Laca mā ñi'ya si cua ngula mā chaca quiy'a, pana si'i ñi'ya nu ngula ti mā ji'i xtya'a mā; cua ngua cucui cresiya ji'i mā xquiy'a cha' nduna mā cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi nu lu'ú ca, ycu'i Ndyosi nu ná nscua cha' cajaa Ni tsiya' ti. ²⁴ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi:

Ñi'ya laca quixi', jua'a laca ñati chalyuu.

Lcaa na nu tso'o ña'a nu ntsu'u ji'i ñati laca ñi'ya nti' sca quee nu ndyu'ú ne' quixi' ti;

ndyanaa quixi' bi', li' ndye quee bi', ngüityi tsiya' ti.

Lo'o jua'a laca lo'o ñati lo'o lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' nde chalyuu, tye cha' tso'o bi' ji'i ngu' stu'ba ti lo'o ycu'i ngu'.

²⁵ Pana scaa cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi ni, tyanu cha' bi';

na quiñu'u cha' bi' tsiya' ti.

Jua'a nacui quityi bi'. Lo'o jua'a nu cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi nu ngulu'u ya ji'i mā, la cui' cha' bi' laca nu ná quiñu'u tsiya' ti.

2

¹ Lo'o cu'ma ni, nga'a cha' xtyanu mā ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee mā ña'a mā ji'i tya'a ñati mā: nga'aa cñilo'o mā ji'i tya'a mā, nga'aa si'i tucua cha' tyu'u tyiquee mā, nga'aa tyacui ti' mā ji'i sca na nu ntsu'u ji'i tya'a ñati mā, nga'aa chcu'i mā cuentyu ji'i tya'a ñati mā. ² Ñi'ya laca sca cubi' cuañi' nu ngula ca ti, jua'a laca cu'ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, cha' tsubi' ti ngusñi mā cha' ji'i ycu'i Ni. Lu'ba ti ntyi' cubi' cuañi' cha' ntyute' tsa; si ná cati' lu'ba ti, ná caluu cubi' tsiya' ti. Lo'o jua'a cu'ma ni, tso'o la si cua'ni cña ti' mā cha' ca tsa'a la mā cha' ji'i ycu'i Ndyosi, cha' ñi'ya nti' styi', jua'a laca cha' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i mā. Cua'ni bi' cha' caca nguula la ti' tyiquee mā cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, cha' taca clyaa mā ji'i cha' cuxi. ³ Cua ndyo'o cuayá' mā xi styi' bi', bi' cha' ngua cuayá' ti' mā cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee nu Xu'na na ña'a Ni ji'na.

Laca Cristo ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiy'a ni'i

⁴ Ycu'i Cristo nu Xu'na na ni, ñi'ya nti' sca quee nu ntucua quiy'a ni'i, jua'a laca yu, masi na lu'ú ycu'i. Nacui ñati chalyuu nu nti' cuiñá ni'i cha' ná tso'o quee bi'; ná ca cua'ni ngu' cña tso'o lo'o bi', nacui ngu'. Pana la cui' Jesús laca nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i cha' caca cña ji'i Ni, cha' tyucua yu ca su ntucua quiy'a cha', lcaa cha' nu ntsu'u ji'i ycu'i Ndyosi.

Bi' cha' nga'a cha' tyati' tso'o tyiquee mā cha' ji'i Cristo bi', ⁵ cha' lo'o cu'ma caca mā ñi'ya si laca mā tyuu cha' tya' sca ni'i ji'i ycu'i Ndyosi, masi ña'a lu'ú ti mā. Li' xñi ycu'i Ni tyuu bi', cha' cuiñá Ni sca ni'i nu tacati tsa cuentya ji'i ycu'i Ni. Chaca cha' ni, ñi'ya nti' sti jo'ó nu lubii cresiya ji'i tsiya' ti, jua'a caca lcaa cu'ma, cha' taca ji'i mā sta mā msta slo ycu'i Ndyosi juani xquiy'a Jesucristo; nu msta bi' laca ycu'i ca mā, si chañi cha' tyucui tyiquee mā nti' mā taquiy'a mā ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi. ⁶ Ndi'ya nscua cha' lo quityi ji'i ycu'i Ndyosi:

Ña'a mā yi'a. Cua ngusubi na' ji'i sca ñati nu ndulo tsa cha' ji'i, ñi'ya nti' sca quee tonu nu quiñá'a tsa nga'a, nacui ycu'i Ndyosi.

Sta na' ji'i ñati bi' cha' caca quee nu nscua quiy'a ni' 'na nde quichi Sión.

Lcaa ngu' nu xñi cha' nu nchcui' nu ñati bi', caca tso'o tyiquee ngu' li';

cha' liñi tsiya' ti laca cha' nu nchcui' ñati' bi'.
Jua'a laca cha' nu nscua lo quityi bi'.

⁷ Lo'o cu'ma ni, ndulo tsa cha' ji'i quee bi' cuentya ji'i ma, cu'ma nu ngusfi ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi; pana cuxi tsa cha' caca ji'i ñati' nu ná jlya ti' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Ndi'ya nscua cha' lo quityi cha' ji'i quee bi':

Cua nguxcuqa cuityi ni'i quee tonu bi' clyo, cha' ná tso'o ña'a quee bi' ngua ti' ngu';

pana juani cua ngujui cña nu cua'ni quee bi', cha' ndu su ndulo la cha' ji'i cuentya ji'i ycu'i Ndyosi.

⁸ Ndi'ya nscua chaca cha' nu nchcui' ji'i quee bi' chaca se'i lo quityi:

Tyeje sna quiya' ngu' chu' quee bi', clyu' ngu' tyucui su lijya ngu' lo'o tyucua quee bi' quiya' ngu'.

Jua'a nscua cha' lo quityi bi'; na ncluy' ngu' tyucui cha' ná ndaquiya' ngu' ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ndyosi. Ngua'ni ycu'i Ndyosi jua'a cha' ná taca tya'a ngu' tyucui ji'i Ni si ná xñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ni.

Ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi

⁹ Pana cu'ma ni, cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i cu'ma cha' caca ma ña'a tsaca taju ñati' nu ndyu'ni tlyu ji'i ycu'i Ni. Laca ma ñi'ya laca sca latya sti jo'ó nu cuentya ji'i ycu'i Ndyosi nu laca loo tsiya' ti; ñi'ya tsaca taju ñati' lubii laca ma cha' cua'ni tlyu ma ji'i ycu'i Ndyosi lcaa tsa. Ndu'ni Ni lo'o ma: “Ñati 'na laca ma”, nacui Ni. Bi' cha' nti' tsa Ni cha' chcui' ma lo'o lcaa ñati' lcaa ña'a cha' tso'o nu ngua'ni ycu'i Ndyosi lo'o ma; cua ngulo Ni ji'i ma ji'i chalyuu cuxi su talya tsa ña'a, cha' tya'a ma ca su ndubi tsa xee ji'i ycu'i Ni. ¹⁰ Nu juani laca ma ñati' ji'i ycu'i Ndyosi, masi nu ngua tya tsubi' la ná ntsu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Lo'o jua'a cua nchca cuayá' ti' ma juani cha' ndyu'ni tya'na tsa ti' Ni ji'i ma, masi tya tsubi' la ná nchca cuayá' ti' ma cha' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti.

Ndi'i na chalyuu cha' cua'ni na cua ña'a ca cña ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nscua cha' tyi'i na ca slo ycu'i Ni tyempo ca nde loo la, bi' cha' nga'a cha' tyi'i na chalyuu juani ñi'ya si laca na ngu' tyijyu' nu ná ntsu'u tyi ngu'. Lye tsa chcui' na' lo'o ma juani cha' nga'aa cua'ni ma cua ña'a ca cha' cuxi nu ndijña tyiquee ma cha' cua'ni ma; nga'aa taquiya' ma ji'i cha' cuxi bi', cha' jua'a nga'aa caca ji'i nu cha' cuxi bi' cua'ni ñu'u ji'i ma. ¹² Xcui' cha' liñi cua'ni ma lacua; xcui' cha' tso'o cua'ni ma, xqui'ya nu ñati' nu ná jlya ti' ji'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti, cha' lo'o ngu' bi' taca ca cuayá' ti' ngu' cha' ñati' tso'o laca ma. Nu juani nti' ngu' bi' cha' cuxi tsa ñati' laca ma, bi' cha' tso'o la si cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti cha' ña'a ñati' bi' ji'i ma; li' ta ngu' bi' cuentya cha' cha'i cha' ñati' tso'o laca ma. Lo'o ñati' bi' cua'ni tlyu ji'i ycu'i Ndyosi tsa nu cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati' li'.

¹³ Xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na tucua ma cha' ji'i lcaa ngu' nu laca loo, masi rey nu laca loo tsiya' ti ji'i nasiyu re, ¹⁴ masi ngu' gobernador nu laca cña cuentya ji'i rey bi'. Ngu' nu laca gobernador ni, nchcub' ngu' ji'i ñati' nu ndyu'ni cha' cuxi, lo'o jua'a ndu'ni chi' ngu' loo cua ña'a ca ñati' nu ndyu'ni cña tso'o. ¹⁵ Pana nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni ma xcui' cña tso'o, nga'aa caca chcui' ngu' cha' cuxi ji'i ma li'; masi nu ngu' nu ná nti' ca cuayá' ti', masi nu ngu' nu ná jlo ti' tsiya' ti, ni sca quiya' ná ntsu'u cha' sta ngu' bi' quiy'ya ji'i ma li'. ¹⁶ Ñati nu ndi'i tso'o ti laca ma juani, pana ná tso'o si ná taquiya' ma ji'i ngu' nu laca loo lo yuu chalyuu; msu ji'i ycu'i Ndyosi laca ma juani, bi' cha' tso'o la si cua'ni ma cña nu cuentya ji'i ycu'i Ni lacua, cha' ña'a xa' ñati' cha'

ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Ni. ¹⁷ Tso'o si tucua mā cha' nu nchcui' lcaa ñati. Lo'o jua'a cua'ni mā cha' tso'o ti caca tyiquee mā ña'a mā jil'i lcaa ñati jil'i Cristo, cha' tya'a mā laca ngu' bi'. Ndu'ni cha' cutsii mā xi jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a ndu'ni cha' cua'ni chi mā loo rey nu laca loo tsiya' ti chalyuu.

Ñiyā nu nga'a cha' cua'ni ngu' msu lo'o xu'na ngu'

¹⁸ Cu'mā nu laca mā msu jil'i ñati ni, taquiya' tso'o mā cña jil'i xu'na mā, masi ndube ti' xu'na mā jil'i mā xqui'ya cha' tso'o tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā, masi xña'a tyiquee ngu' ña'a ngu' jil'i mā. ¹⁹ Tso'o tsa ndyu'ni sca msu nu laca ñati jil'i ycu' Ndyosi, nu lo'o ndalo tyiquee msu bi' jil'i xu'na yu, masi xña'a tsa xu'na yu, masi cha' laja ti xcube' xu'na yu jil'i yu. ²⁰ Si quijil'i xu'na msu jil'i sca msu jil'i xqui'ya cha' ngua'ni msu bi' sca cha' cuxi, ná sca cha' laca li'; nga'a cha' chcube' msu bi'. Pana cuentya jil'i ycu' Ndyosi, tso'o tsa ndu'ni sca msu si talo tyiquee msu bi' lo'o xcube' xu'na yu jil'i yu laja ti, nu lo'o tso'o tsa ndaquiya' msu bi' jil'i cña jil'i xu'na yu. ²¹ Tya lo'o ngusubi Ni jil'i mā, tya li' jlo ti' Ni cha' jua'a xcube' ngu' jil'i mā, cha' la cui' jua'a nguxcube' ngu' jil'i ycu' Cristo tya clyo la cuentya jil'i cu'mā. Jua'a ngua cha' ngulu'u Cristo jil'i mā ñi'ya caca talo tyiquee mā lo'o xcube' ngu' jil'i mā. ²² Ná ntsu'u ni sca qui'ya jil'i nu Cristo bi', ni sca cha' cuiñi ná nchcui' yu; ²³ masi nchcui' ngu' cha' suba' lo'o yu, ni sca cha' tyaala ná nguxacu' yu jil'i ngu'; nguxcube' tsa ngu' jil'i yu, pana ná ngua ñasi' yu jil'i ngu' li'. Sca ti lo'o ycu' Ndyosi Sti yu nchcui' yu jil'i cha' cuxi nu ndyu'ni ngu' lo'o, cha' sca ti ycu' Ni laca nu xcui' liñi ndu'ni cuaya' jil'i ñati. ²⁴ Ycu' Cristo laca nu sca ti quiya' ngujil'i ca'a ngu' jil'i lo crusi cha' taca cui' Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i lcaa na, cha' clyaa na jil'i qui'ya nu ntsu'u ji'na; bi' cha' cuentya jil'i Cristo taca tyi'i na chalyuu juani, cha' jua'a tyaja'a na cua'ni na xcui' cha' tso'o nu nti' ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni na. Xqui'ya cha' nchcube' ycu' Cristo, bi' cha' ngua ti cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee na, ñi'ya nti' lo'o ngua ti cha' quicha na lo'o ndyaca tso'o na. ²⁵ Lo'o juani nga'aa ndya'a yu'u ti mā, ñi'ya ndya'a yu'u xly'a; na cua nguxtyuu mā ñaa mā ca su nga'a ycu' nu Xu'na mā nu ña'asi' jil'i cresiya jil'i mā.

3

Ñiyā ntsu'u cha' tyi'i ñati lo'o clyo'o

¹ Lo'o jua'a cu'mā ngu' cuna'a ni, ntsu'u cha' taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' clyo'o mā, cha' nu qui'yu laca loo jil'i nu cuna'a, masi tya lyiji taquiya' nu qui'yu bi' jil'i ycu' Ni. Pana lo'o ña'a nu ngu' qui'yu clyo'o mā lcaa cha' tso'o nu ndu'ni mā, li' xñi ngu' cha' jil'i ycu' Ni, masi bilya chcui' mā lo'o ngu' jil'i cha' bi'; ² lo'o ña'a clyo'o mā cha' nduna mā cha' nu nchcui' ycu' ngu' lo'o mā, cha' lubii cresiya jil'i mā, ná tyiquee' taquiya' ngu' bi' jil'i cha' liñi jil'i ycu' Ndyosi li'. ³ Lcaa cu'mā ngu' cuna'a ni, tso'o si ña'asi' mā jil'i quicha' hique mā; pana ná nti' cha' culiji quiña'a tsa hora jil'i mā, ni ná nti' cha' culiji quiña'a tsa cñi jil'i mā, cha' cua'ni cho'o mā quicha' hique mā. Ná ntsu'u cha' tyacu' chcu' jyaca mā nu quiña'a tsa ntsu'u loo, ni ná ntsu'u cha' cacu' mā late' nu quiña'a tsa nga'a. Si'i na cacu' nu cuna'a nu cua'ni cha' ndiya la ti' ngu' jil'i. ⁴ Pana ycu' Ndyosi ndiya la ti' jil'i nu cuna'a nu tso'o tsa cha' ntsu'u tyiquee ngu'; si ná liye' ti' ngu', si ná tyaala ngu', bi' laca ngu' cuna'a nu ndiya ti' ycu' Ndyosi ña'a Ni jil'i. Ñi'ya laca sca na nu tso'o tsa ña'a, nu quiña'a tsa nga'a, jua'a laca ngu' cuna'a nu ná cuxi tyiquee tsiya' ti cuentya jil'i ycu' Ni. ⁵ Ná cuxi tyiquee tsiya' ti jyo'o ma' cusu' nu ntsu'u cha' jil'i lo'o ycu' Ndyosi nu ngua cua sa'ni. Tso'o tsa ña'a ma' cusu' bi', cha' ngua'ni tlyu ma' jil'i ycu' Ni, lo'o jua'a ndaquiya' ma' jil'i cha' nu nchcui' clyo'o ma'. ⁶ Jyo'o ma' Sara

ngua'ni ma' jua'a, cha' ndaquiyá' ma' bi' jil'i jyo'o Abraham nu ngua clyo'o ma'; "xu'na na", nacui ma' bi' jil'i. Lo'o cu'ma ni, ñi'ya si laca ma' sñi' ma' Sara bi', jua'a laca cu'ma ngu' cuna'a juani, si xcui' cha' tso'o ndu'ni ma'. Nga'aa ntsu'u cha' cutsji ma', nga'aa ntsu'u cha' culacua tsa ti' ma' li'.

7 Lo'o jua'a cu'ma ngu' qui'yu ni, tso'o ti tyil'i ma' lo'o clyo'o ma', cua'ni tyaca'a ma' jil'i clyo'o ma'; masi xtyi la juersa ntsu'u jil'i nu cuna'a, pana stu'ba ti laca tyucuaa ma' cuentya jil'i ycu'i' Ndyosi, cha' cua'nda Ni chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i tyucuaa ma'. Si cua'ni ma' tso'o jua'a, tso'o ti tyil'i ma' to' tyi ma'; li' ná caja sca cha' cuxi nu cua'a jil'i ma', nu cua'ni cha' ná chcu'i' ma' lo'o ycu'i' Ndyosi.

Ñi'ya nu chcube' ngu', masi xcui' cha' tso'o ndu'ni ngu'

8 Lcaa cu'ma ni, nga'a cha' caca stu'ba tyiquee ma' lo'o tya'a ma', cha' tya'a ngusñi ma' cha' jil'i Cristo laca ma'; nga'a cha' cube ti' ma' jil'i tya'a ma', nga'a cha' cua'ni tyaca'a ma' jil'i lcaa tya'a ma'. Lo'o jua'a cua'ni tya'na ti' ma' jil'i tya'a ma', ná cua'ni liye' ti' ma' ña'a ma' jil'i ngu' bi'. 9 Ná cua'ni cuxi ma' lo'o tya'a ñati ma', masi ngua'ni cuxi ngu' lo'o ma'; lo'o jua'a ná chcu'i' tyaala ma' lo'o tya'a ñati ma', masi tyaala tsa nchcu'i' ngu' lo'o ma'. Na cua' ngusubi ycu'i' Ni jil'i ma' cha' xtyucua Ni jil'i cu'ma, bi' cha' tso'o la si chcu'i' ma' lo'o ycu'i' Ndyosi cha' xtyucua Ni jil'i ngu' tyaala bi'. 10 Ndi'ya nscua cha' lo' quityi jil'i ycu'i' Ndyosi: Lcaa ngu' nu nti' caja chalyuu tso'o jil'i ngu', cha' ca' chaa ti' ngu', nga'a cha' cua'a ngu' bi' jil'i ycu'i' ca' ngu' cha' ná chcu'i' ngu' cha' cuxi; la cui' jua'a ná tso'o si tyu'u cha' cuiñi tu'ba ngu' bi'.

11 Ntsu'u cha' tyaatsu' ngu' bi' jil'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' nga'aa cua'ni ngu' cha' cuxi bi'.

Xcui' cha' tso'o ntsu'u cha' cua'ni ngu' bi'.

Lo'o li' ntsu'u cha' xtyucua ngu' bi' jil'i tya'a ñati ngu' lcaa tsa,

xqui'ya cha' tso'o ntsu'u tyiquee ngu' bi' ña'a ngu' jil'i tya'a ñati ngu'; jua'a nga'aa xuu' tya'a ngu' bi' li'.

12 Tso'o la si jua'a cua'ni ngu'; cua'ni tyaca'a ycu'i' nu Xu'na na jil'i nu ñati nu tso'o tyiquee bi' li',

cuna Ni lo'o chcu'i' ngu' bi' lo'o Ni.

Pana lye tyil'i loo Ni ña'a Ni jil'i ñati nu xña'a tyiquee.

Jua'a nchcu'i' lo' quityi bi'.

13 Ná ntsu'u cha' cua'ni cuxi ngu' lo'o ma', si xcui' cha' tso'o ti cua'ni ma'.

14 Pana si ntsu'u quiya' nu cua'ni lya' ti' ngu' jil'i ma' xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni ma', tso'o la si ná caca xñi' ti' tyiquee ma' li'; ná cube ti' ma', ná cutsji ma' jil'i ngu' bi'. 15 Tyucui tyiquee ma' cua'ni tlyu ma' jil'i Cristo, cha' chañi cha' laca Ni nu Xu'na na. Lo'o jua'a culacua xi ti' ma' ñi'ya caca xacu' ma' cha' jil'i ngu' lo'o xcua'ne ngu' jil'i ma' ndi'ya: ¿Ni cha' laca ndu' ti' ma' jil'i nu Cristo bi'? Tso'o ti xacu' ma' cha' jil'i ngu' bi', ná cua'ni tyixi ma' lo'o ngu' bi'. 16 Xcui' cha' tso'o cua'ni ma' lo'o ngu' lacua, cha' taca tyanu lubii cresiya jil'i ma'; li' caca tyuju'u ti' nu ngu' cuiñi bi', ngu' nu nchcu'i' cuentyu jil'i ma' xqui'ya cha' tso'o nu ndyu'ni ma' cuentya jil'i Cristo. 17 Si ntsu'u cha' chcube' na, tso'o la xcube' ngu' ji'na xqui'ya sca cha' tso'o nu ndyu'ni na, si ta ycu'i' Ndyosi chacuayá' jil'i ngu'; pana si ngua'ni na sca cha' cuxi, liñi tsa ndyu'u cha' si xcube' ngu' ji'na li'.

18 Ycu'i' Cristo ngujui xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na, masi lubii tsiya' ti cresiya jil'i yu; nchcube' yu cuentya ji'na, cha' cuxi tsa tyiquee na. Lo'o juani taca tyalaa na slo ycu'i' Ndyosi xqui'ya nu Cristo bi'. Sca ti quiya' ngua cha' ti' bi' jil'i Cristo, ndye cña jil'i yu nde loyuu chalyuu li'. Ndyujui ngu' jil'i nu ñati nu naa Jesucristo bi', pana ngua'ni Xtyi' ycu'i' Ndyosi cha' ndyu'u yu chaca

quiya'. ¹⁹ Xtyi'i ycu'i Cristo ngua nu ndyaa ne' ni'l'i chcuá su ntsu'u ngu' jyo'o ca bilyaa, cha' chcu'i Ni lo'o ngu' jyo'o bi'. ²⁰ Ná ntaja'a ngu', ná ndaquiya' ngu' jyo'o bi' ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la lo'o nguti'i ngu' chalyuu. Ntsu'u xi ngu' jyo'o bi' nu nguti'i tyempo lo'o ngüñá jyo'o Noé yaca ni'l'i bi'. Ngujuatya ycu'i Ndyosi ji'i ngu' bi', ngua ti' Ni cha' taquiya' ngu' bi' ji'i Ni, lo'o ná ntaja'a ngu' bi' tsiya' ti; bi' cha' snu' tya'a ti ñati ngulaá ne' yaca ni'l'i bi' lo'o ngua'ya tyo clyaa tyempo bi'. ²¹ Ñi'ya nu ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' nu nguta'a ne' yaca ni'l'i bi' lo hitya nu ngua sa'ni la, cha' ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu nchcui' ycu'i Ni; jua'a clyaa má juani, cha' cua ndaquiya' má ji'i cha' nu nchcui' Ni. Cua ndyaa má lo hitya cha' tyucuatya má li'. Si'i na caata ti na chcu laca cha' bi', si'i cha' cuu' cuaña' na, bi' cha' tyucuatya na li'; ndi'ya laca cha' na: na cua ndijña na ji'i ycu'i Ndyosi cha' cua'ni lubii Ni ji'i cresiya ji'na xqui'ya cha' cua ndyu'ú Jesucristo chaca quiya', bi' cha' ntyucuatya na. ²² Na cua ndyaa Jesucristo nde cua, lo'o juani ndi'i yu la'a tsu' cui' ca su ntucua ycu'i Ndyosi. Nu Jesucristo bi' ni, laca yu loo ji'i lcaa xca ji'i ycu'i Ndyosi, ji'i lcaa ngu' nu laca cña, ji'i lcaa cui'i tso'o nu nchca xi ji'i; laca yu loo tsiya' ti.

4

Cua'ni na cua ña'a ca cña ji'i ycu'i Ndyosi nu nchca ji'na

¹ Lo'o ndyi'u ti' má cha' nchcube' Cristo nde chalyuu, li' caca nguula la ti' má cha' talo tyiquee má lo'o chcube' cu'ma; ñi'ya nu ndalo tyiquee ycu'i Cristo, jua'a taca talo tyiquee má lo'o chcube' má li'. Nga'aa caca cua'ni cha' cuxi ngana ji'i má si lo'o cu'ma chcube' má jua'a. ² Lo'o li' nu cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu ni, nga'aa si'i cha' bi' nu caca loo ji'i má lcaa tsá lo'o ndi'i má chalyuu; xcu'i cña nu ndiya ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni má, bi' laca cña nu cua'ni má, cha' sca ti ycu'i Ndyosi caca loo ji'i má li'. ³ Tyempo nu nteje tacui, cua ngua'ni má lcaa cha' cuxi ñi'ya nu ndiya ti' ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti. Cuayá' tsa lo cua ti cha' cuxi: bi' cha' nga'aa cua'ni suba' má lo'o tya'a ñati má juani, nga'aa cua'ni má lcaa lo cha' cuxi nu ndiya ti' má cua sa'ni la; nga'aa caca cu'bi má, nga'aa tyeje tacui má cuayá' cacu má, co'o má, ñi'ya nu ndyu'ni ngu' nu ná ndube ti' lo'o ndya'a ngu' bi' ta'a; nga'aa cua'ni tlyu má ji'i lcu'i jo'ó, cha' suba' tsa cha' bi' cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ⁴ Ngua'ni má cha' cuxi jua'a cua tsubi' la; lo'o juani nu ñati nu ngua tya'a tso'o má nguicha', ndube tsa ti' ngu' cha' nga'aa nti' má cua'ni má cua ña'a ca cha' cuxi nu ngua'ni má cua tsubi' la. Ná nchca cuayá' ti' ñati bi' ni cha' laca nga'aa ndu'ni má jua'a, bi' cha' nchcui' ngu' bi' cuentyu ji'i má juani. ⁵ Pana ná cube ti' má, ntsu'u cha' xacu' ngu' bi' cha' ji'i ycu'i Ndyosi cuentya ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu' chalyuu. Cua ngulala ti tyalaa tsá nu cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, masi ngu' jyo'o, masi ngu' nu tya ndi'i chalyuu. ⁶ Lo'o jua'a ngu' nu cua ngujuii, nu cua ndyuna cha' tso'o ji'i Jesucristo, ñati chalyuu ti ngua ngu' bi', bi' cha' ngujuii ngu', ñi'ya nu nscua cha' cajaan lcaa ñati; pana cua'ni Xtyi'i ycu'i Ndyosi cha' tyu'ú ngu' bi' chaca quiya', cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i ngu' bi', cha' cua ngusñi ngu' cha' ji'i Jesús.

⁷ Cua tye ti cha' ji'i lcaa na nu ntsu'u chalyuu; bi' cha' tso'o la si cua'a má ji'i ycu'i ca má, tii ti ti' má tyi'i má chalyuu cha' taca cua'ni má cña tso'o, cha' lu'ba ti taca chcu'i má lo'o ycu'i Ndyosi. ⁸ Nu cha' nu ndulo tsa cha' cua'ni má ni, bi' laca cha' xcu'i tso'o caca tyiquee má ña'a má ji'i tya'a ñati má. Lo'o si jua'a nti' na ña'a na ji'i tya'a na, ndyu'ni clyu ti' na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'i tya'a na li'. ⁹ Ta má xi to' tyi má su tyi'i tya'a má, lo'o jua'a ta má na cacu ngu' lo'o tyalaa ngu' bi' slo má; ná chcu'i má cha' ti' ji'i tya'a má xqui'ya cha' ndyalaa

ngu' slo mā. ¹⁰ Nda xlya'be ti ycuí' Ndyosi ñi'ya taca cua'ni scaa mā sca cña tso'o, lcaa mā nu ngusñi mā cha' jilí Jesús. Ñi'ya lo'o nxyucua ycuí' Ndyosi jilí'na cha' caca tya'na ti' na jilí' tya'a ñati' na, la cui' jua'a nga'a cha' xtyucua na jilí' ngu' lo'o cua'ni na cña nu nda Ni cha' cua'ni sa scaa na. ¹¹ Culu'u mā cha' jilí' ñati, si bi' laca cña nu cua nda Ni jilí' mā cha' cua'ni mā; culu'u mā tsa ña'a cha' nu nti' ycuí' Ndyosi chcuí' Ni lo'o ngu'. Lo'o jua'a xtyucua mā jilí' tya'a ñati mā lo'o tyucui juersa nu nda ycuí' Ndyosi jilí' mā, si bi' laca cña nu cua nda Ni jilí' mā cha' cua'ni mā. Nu lo'o ña'a ngu' cña tso'o nu ndyu'ni mā bi', li' cua'ni tlyu ngu' jilí' ycuí' Ndyosi xqui'ya Jesucristo. Lo'o li' ná nga'a cha' tye cha' cua'ni tlyu ngu' jilí' Cristo bi', cha' laca Cristo loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Ntsu'u cha' tyacua cha' ti' jilí' ñati nu ntsu'u cha' jilí' lo'o Jesucristo

¹² Cu'mā tya'a tso'o na, masi lye tsa cua'ni lya' ti' ñati jilí' mā, ñi'ya nti' si ntsu'u mā ndyaquí mā lo quui', ná ntsu'u cha' cube tsa ti' mā; ná tso'o si culacua tsa ti' mā li', ñi'ya si ná tso'o tyacua cha' cuxi jilí' mā, nti' mā. Jua'a li' nchca cuayá' ti' Ni si chañi cha' ntsu'u cha' jilí' mā lo'o Ni, si ná chañi cha' bi'. ¹³ Nga'a cha' caca tso'o tyiquee mā lo'o tyi'u ti' mā cha' ñi'ya ngua lya' ti' ngu' jilí' ycuí' Cristo, jua'a ca lya' ti' ngu' jilí' cu'mā juani. Tlyu tsa laca Cristo cuentya jilí' ycuí' Ndyosi, lye tsa quijilí' xee jilí' Ni lo'o caa ycuí' Cristo chaca quiya' nde loo la; li' ca chaa la ti' mā, ca tso'o la tyiquee mā. ¹⁴ Nu lo'o nchcuí' ngu' cha' ti' jilí' mā quai'ya Cristo, ca tso'o tyiquee mā cha' ndi'i Xtyi' i ycuí' Ndyosi lo'o mā, lo'o jua'a tlyu tsa cha' tso'o ntsu'u jilí' ycuí' Ni. Nchcuí' ngu' bi' cha' cuxi jilí' ycuí' Ndyosi; pana cu'mā ni, tso'o tsa si tya cua'ni tlyu mā jilí' Ni. ¹⁵ Ná tso'o tsiya' ti' si cua'ni mā cha' cuxi. Liñi tsa laca si chcube' ngu' nu lo'o cua'ni ngu' cha' cuxi; masi cujuui ngu' jilí' tya'a ñati, masi cuaana ngu' na nu ntsu'u jilí' tya'a ñati, masi cua'ni ngu' xa' lo cha' cuxi nu ná ntsu'u chacuayá' cua'ni ngu', masi xuú tya'a ngu' lo'o ngu' nu laca loo, liñi tsa si chcube' ngu' bi'. ¹⁶ Pana ná ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' mā si xcube' ngu' jilí' mā cha' laca mā ñati jilí' Jesucristo; cua'ni tlyu mā jilí' ycuí' Ndyosi cha' jua'a ndyaca jilí' mā li'.

¹⁷ Cua ndyalaa hora cha' xana cua'ni cuayá' Ni jilí' lcaa ñati, pana clyo nguxana Ni lo'o ñati nu jilí' ycuí' Ni; bi' cha' laca si ntsu'u xi cha' ti' jilí' na juani lo'o nguxana ca ti' Ni ndyu'ni cuayá' Ni jilí' ñati, caca cuayá' ti' na cha' tlyu la cha' caca lo'o chcube' ngu' cuxi nde loo la. Li' chcube' ñati nu ná ntaja'a taquiya' jilí' cha' tso'o nu jilí' ycuí' Ndyosi. ¹⁸ Tucui tsa cha' laca cha' clyaa ñati nu ndu'ni cha' tso'o ti; pana nu ñati xña'a, lo'o jua'a ñati nu ntsu'u cha' cuxi jilí' ni, tye cha' jilí' ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁹ Ndyiji xi cha' ti' jilí' mā juani chacuayá' jilí' ycuí' Ndyosi. Cua jlo ti' Ni cha' bi', pana ná culati' Ni jilí' na si jua'a. Ntsu'u cha' tya cua'ni na xcuí' cha' tso'o, cha' ña'a ti xñi na cha' jilí' ycuí' Ni nu ngüiñá lcaa lo na, masi nchcube' na; chañi cha' cña'asii Ni jilí' na li'.

5

Cuij nu nda Pedro lo'o ñati tya'a ngusñi cha' jilí' Jesucristo

¹ Sca ngu' cusu' nu laca loo laca na', lo'o juani nti' na' ta na' sca cuij lo'o cu'mā tya'a cusu' na. Lo'o na', cua na'a na' jilí' Cristo lo'o nguxcube' ngu' jilí' yu, bi' cha' jlo ti' na' cha' stu'ba ti' tyi' lcaa tya'a na ca slo ycuí' Ndyosi; ña'a na cha' tlyu nu caca li'. ² Ntsu'u cha' ña'asii tso'o mā jilí' lcaa ngu' tya'a mā, ña'a taju ngu' tya'a mā ca su laca mā loo jilí' ngu'. Ñi'ya nti' xlya', jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' ñati nu ña'asii jilí' xlya', jua'a laca na, ngu' cusu' tya'a na. Nga'a cha' xtyucua na jilí' ngu' tya'a na cha' tyanu tachaa la cha' jilí' Cristo tyiquee ngu'. Tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi', cha' jua'a nti' ycuí' Ndyosi cha'

cua'ni na; ná tso'o si ntsu'u cha' tatsaa ngu' tya'a mā jil'i mā cha' cua'ni mā cña bi'. Lo'o jua'a ná tso'o si quiña'a tsa caya' xñi mā jil'i ngu' cha' cua'ni mā cña bi', pana tso'o la si tyucui tyiquee mā cua'ni mā cña bi' cuentya jil'i ycui' Ndyosi. ³ Ná laca mā xu'na ngu' tya'a mā, bi' cha' tso'o ti cua'ni mā slo ngu', cha' taca ca cuayá' ti' xa' la ngu' tya'a mā ñi'ya nu ntsu'u cha' cua'ni ngu'. ⁴ Nu lo'o tyu'u tucua ycui' nu Xu'na na, li' ta Ni na tso'o nu tyacua jil'i mā. Ná nga'a cha' tye tsiya' ti na nu ta Ni jil'i lcaa na nu ntsu'u cña ji'na cha' ña'asij na jil'i taju ñati jil'i Ni; si' ñi'ya nti' ngana nu caja ji'na lo'o ndyu'ni na cña nde chalyuu nu yala ti tye bi'.

⁵ Lo'o jua'a cu'ma ngu' cuañi' ni, ta na' sca cuij lo'o mā. Taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' ngu' cusu' nu laca loo jil'i mā. Lo'o jua'a ntsu'u cha' xtyucua mā jil'i tya'a ñati mā, cha' ná tso'o cua'ni tyucuaa ti' mā jil'i ngu' bi'. Ndi'ya nscua cha' lo' quityi jil'i ycui' Ndyosi: Xuu tya'a ycui' Ndyosi lo'o ñati nu ndu'ni tyucuaa ti' jil'i tya'a ñati, pana xtyucua tsa Ni jil'i ñati nu xti ti cha' ntsu'u tyiquee ngu' cuentya jil'i ycui' ca ngu'.

⁶ Bi' cha' taquiya' mā jil'i cha' nu nchcui' ycui' Ndyosi nu laca loo tsiya' ti, cha' ná cua'ni tyucuaa ti' mā jil'i tya'a ñati mā; cua' jlo ti' ycui' Ni ni tsá laca nu lo'o cua'ni Ni cha' caca mā ñati tlyu la. ⁷ Cacha' mā jil'i ycui' Ni lcaa cha' nu nclyacua tsa ti' mā jil'i, lo'o li' cua'ni Ni cha' nga'aa cube ti' mā jil'i cha' bi'. Chañi cha' ndube ti' ycui' Ni ña'a Ni jil'i cu'ma.

⁸ I'tii ti ti' mā tyil'i mā chalyuu! Ná caja' mā, cha' tya'a cusu' mā laca ycui' nu xña'a, lo'o jua'a cacua tsa ndu' bi' slo mā. Ni'ya nti' sca cuichi nu tyaaala tsa nu ncl yana jil'i sca ñati cha' cacu ni', jua'a nti' ndya'a yu'u nu xña'a bi' chalyuu. ⁹ Xñi tso'o mā cha' jil'i ycui' Ndyosi cha' caca nguula ti' tyiquee mā; li' ná ta mā chacuayá' tyijiloo nu xña'a bi' jil'i mā. Jlo ti' na cha' sca ti' cuayá' ndyacua cha' ti' jil'i lcaa tya'a na tyucui ña'a chalyuu. ¹⁰ Pana xti ti tsá tyacua cha' ti' jil'i mā. Lo'o tye tsá nu nchcube' mā, li' cua'ni ycui' Ndyosi cha' caca tso'o mā, cua'ni Ni cha' caca nguula ti' tyiquee mā chaca quiya'; ta Ni juersa jil'i mā, cha' xcui' tso'o tsa ndu'ni ycui' Ni lo'o na. Xqui'ya Cristo cua ngusubi Ni ji'na cha' taca tyi'i na ca su tlyu su ntucua ycui' Ni. ¹¹ Ná nga'a cha' tye tsá nu cua'ni tlyu na jil'i ycui' Ndyosi li', cha' laca Ni loo tsiya' ti. Jua'a caca cha' tu'ni.

Nchcui' salya' Pedro lo'o ngu'

¹² Jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi Silvano tya'a na cha' jil'i ycui' nu Xu'na na; yu bi' laca nu ngxyucua tsa 'na lo'o nguscua ya quityi sube re cha' caa slo cu'ma. Nti' na' cha' caca nguula ti' tyiquee mā, cha' chañi cha' tlyu tsa cha' tso'o ndu'ni ycui' Ni lo'o na. Jlo ti' na' cha' bi', lo'o jua'a tso'o tsa si lo'o cu'ma tyi'u ti' mā cha' bi', ñi'ya laca lo'o nxyucua tsa ycui' Ni ji'na lcaa tsá.

¹³ Ña'a tsaca taju ñati jil'i Jesucristo nde Babilonia re nda ngu' xlyo ni' jil'i mā. Ngu' tya'a na laca ngu' bi', cha' lo'o tyucui taju ngu' bi', ngusubi ycui' Ndyosi jil'i ngu' cha' caca ngu' ñati jil'i Ni. "Xlyo ni'j", nacui' Marcos jil'i cu'ma, nu Marcos nu laca ñi'ya nti' sca sñi' na'. ¹⁴ Chcuicha' mā jil'i lcaa ngu' tya'a mā; quityi mā jil'i tya'a mā cuentya jna', cha' chañi cha' tso'o ntsu'u tyiquee na ña'a na jil'i tya'a na.

Cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i cresiya jil'i lcaa cu'ma nu ntsu'u cha' jil'i mā lo'o Cristo.

Chaca quityi nu nguscua San Pedro, nu ndyaa ca slo ñati j'i Jesucristo nu ndi'i tyijyu'

¹ Simón Pedro laca na'; ndyu'ni na' cña jil'i Jesucristo, cha' cua ngusubi Ni 'na cha' tsa'a na' ta na' cha' tso'o jil'i Cristo lo'o ngu' xa' quichi. Lo'o nu juani nscua na' quityi re cha' tsa'a slo lcaa ñati nu ngusñi cha' jil'i ycu'i Ndyosi ñi'ya nu ngusñi na jil'i. Xcui' cha' liñi ndu'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, la cui' Jesucristo nu ndyu'ni lyaá ji'na jil'i nu cuxi laca bi'; bi' cha' stu'ba ti laca lcaa na cuentya jil'i ycu'i Ndyosi, tso'o tsa ndyaca jil'i lcaa na cuentya jil'i Ni.

² Cua nchca cuayá' tso'o ti' ma cha' jil'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma cha' jil'i Jesús nu Xu'na na; bi' cha' ndi'ya nti' na': ña'a ti cua'ni Ni cha' tso'o lo'o ma lcaa tsá, lo'o jua'a cua'ni Ni cha' ti' ti tyi'i tyiquee ma lcaa hora.

Ñi'ya ntsu'u cha' caca sca ñati j'i Jesucristo

³ Cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na, jua'a cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyil'i na chalyuu ñi'ya nu nti' Ni cha' tyil'i ñati jil'i Ni; bi' cha' nchca ji'na, cha' nxyucua Ni ji'na. Cua ngusubi Ni ji'na, cua nda Ni chacuayá' ji'na cha' tyuloo na jil'i ycu'i Ni; lo'o jua'a cua ngua cuayá' ti' na cha' nga'aa ntsu'u chaca nu tlyu la, nga'aa ntsu'u chaca nu nchca la jil'i. ⁴ Tlyu tsa ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a nchca jil'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña; jua'a nchca cuayá' ti' na cha' xcui' cha' liñi laca nu nchcui' ycu'i Ndyosi. Lo'o jua'a ndu' ti' na cha' caja cha' tlyu bi' ji'na nu cua nchcui' Ni lo'o na cha' tyacua jil'i na. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'na jil'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na, cha' nga'aa caca cua'ni cha' cuxi bi' ngana ji'na; lcaa cha' cuxi nu ndiya tsa ti' na jil'i, bi' laca nu ndu'ni ñu'u ji'na nde chalyuu. Pana juani ndu'ni Ni cha' tyaja'a tyiquee na cua'ni na lcaa cha' tso'o, ñi'ya nu nti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni na. ⁵ Bi' cha' tyucui tyiquee ma, lo'o tyucui juersa jil'i ma, cua'ni ma xcui' cha' tso'o bi', cha' culu'u ma jil'i xa' ñati cha' chañi cha' cua ngusñi ma cha' jil'i Jesucristo. Lo'o jua'a ntsu'u cha' caca cuayá' la ti' ma lcaa cha', ña'a cha' nu ndiya la ti' ycu'i Ni. ⁶ Ntsu'u cha' ca cuayá' la ti' ma ñi'ya ntsu'u cha' jil'i ycu'i Ndyosi; li' taca cua'a tso'o ma jil'i ycu'i ca ma, cha' nga'aa cua'ni nu cuxi ngana jil'i ma. Si taca cua'a tso'o ma jil'i ycu'i ca ma, li' talo tsa ma jil'i nu cuxi. Nu lo'o taca talo ma jil'i lcaa cha' cuxi, li' taca tyil'i ma ñi'ya nti' ycu'i Ni cha' tyil'i ma nde chalyuu. ⁷ Si jua'a nti' ma cha' tyil'i ma chalyuu, li' nga'a cha' cua'ni tyacua a ma jil'i ty'a'a ñati ma; ntsu'u cha' tso'o ti' caca tyiquee ma ña'a ma jil'i lcaa ñati.

⁸ Si ndu'ni ma lcaa lo cña bi', si jua'a ti ndu'ni ma lo'o ndi'i ma chalyuu, li' caca cuayá' la ti' ma ñi'ya ntsu'u lcaa cha' jil'i Jesucristo nu Xu'na na. Ná ca taja ti' ma, cha' tso'o tsa cua'nijo'o ma jil'i ycu'i Ndyosi li'. ⁹ Pana si ná ndu'ni ma lcaa lo cha' bi', si ná ndi'i tso'o ma jua'a, laca ma ñi'ya laca sca nu cuityi' nu ndacu' ycu'i' ca ti yu cloo yu. Nga'aa nti' yu cuityi' bi' tyi'u ti' yu ñi'ya ngua'ni lubii ycu'i Ndyosi ne' cresiya jil'i yu, nu lo'o nguityi Ni cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya jil'i yu. ¹⁰ Bi' cha' ña'a ti tya cua'ni la ma lcaa cha' tso'o bi', ñi'ya nu nguscua na' tya clyo; jua'a tyi'u la ti' ma cha' cua ngusubi ycu'i Ndyosi jil'i ma, cha' caca ma ñati jil'i ycu'i Ni. Lo'o li' ná nga'a cha' chcuna ma, si jua'a cua'ni ma lcaa lo cha' tso'o bi', ¹¹ ndya'a ma lo tyucui jil'i ycu'i Ndyosi li'. Jua'a caca ycu'i Jesucristo nu Xu'na na loo jil'i ma, bi' laca nu ndyu'ni lyaá ji'na; ná nga'a cha' tye tsá cha' laca ycu'i Ni loo, lo'o li' tso'o ti tyati' na ca su ntucua ycu'i Ni.

¹² Tya tyuu quiya' nti' na' chcu' na' lo'o mā cuentya ji'lī lcaa cha' liñi ji'lī ycu' Ndyosi, masi cua jlo ti' mā cha' bi'. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ngusñi tso'o mā lcaa cha' nu nscua na' bi'; ¹³ pana laja lo'o tya lu'ú na', cua'ni na' cha' ná cilyaa ti' mā ji'lī cha' liñi bi'. Tso'o la si cua'ni na' jua'a, nti' na', ¹⁴ cha' cua jlo ti' na' cha' cua tye ti' cha' jna' nde chalyuu; cua ndacha' Jesucristo nu Xu'na na 'na cha' cua ngulala ti cajaa na'. ¹⁵ Pana cua'ni na' cha' tyanu cha' bi' lo'o mā, cha' taca tyi'u ti' mā cha' tso'o ji'lī Jesucristo bi' lcaa tsa, masi cua ngujuui na'.

Nu ngu' nu cua na'a cha' tlyu tsa cha' ntsu'u ji'lī ycu' Jesucristo

¹⁶ Si'i cña cua nu ngua'ya hique ti ya ngua cha' nu nchcu' ya lo'o mā, nu lo'o ndacha' ya ji'lī mā cha' tlyu tsa cha' caca ji'lī ycu' Jesucristo nu Xu'na na nu lo'o caa yu chaca quiya'. Ycu' cuare cua na'a ya ji'lī Jesús lo'o tlyu tsa cha' ntsu'u ji'lī yu; ¹⁷ ngua'ni tlyu ycu' Ndyosi Sti Jesús ji'lī yu, ndubi tsa ña'a ngua tyucui ña'a loo Jesús lo'o xee ji'lī ycu' Ni li'. Masi ná na'a ya ji'lī ycu' Ndyosi nu laca loo ji'lī lcaa xu'na chalyuu, pana jlo ti' ya cha' nguti'i Ni cacua ti tsa bi', cha' li' ndyuna ya lo'o nchcu' Ni lo'o ngu'. Ndi'ya nacui Ni: “Nu nde laca Sñi' na' nu tyaca'a tsa 'na. Tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'lī yu”, nacui Ni. ¹⁸ Ycu' cuare cua ndyuna ya cha' nu nchcu' Xtyi'i Ni nu ntucua nde cua, cha' lo'o cuare nguti'i ya lo xlya ca'ya bi' nu ngua tsa bi'.

¹⁹ Jua'a ngua cha' taca ca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca lcaa cha' nu cua nchcu' jyo'o cusu' nu ngua tu'ba ji'lī ycu' Ndyosi cua sa'ni la. Tso'o si taquiya' na ji'lī cha' bi', cha' ñi'ya laca sca xee ndubi nu tso'o tsa ntyiji' xee su talya ña'a, jua'a laca cha' ji'lī Jesús bi'. Cul'u bi' tyucui tso'o su nga'a cha' tsa na ña'a cuayá' nu quixee tsa bi'. Li' tyu'u tucua sca cui tlyu nu ntyucua nde nguxee; bi' laca ñi'ya laca Cristo, cha' nda yu xee nu tyu'ú ne' cresiya ji'na. ²⁰ Ntsu'u cha' ca cuayá' ti' mā cha' ná tucui caca cul'u ji'lī ñati ñi'ya nu ndyu'u sca cha' nu ngusua jyo'o cusu' ji'na lo quityi ji'lī ycu' Ndyosi sa'ni la. Sca ti si xtyucua Xtyi'i ycu' Ndyosi ji'lī ngu' cha' caca cuayá' tso'o ti' ngu', li' taca cul'u ngu' cha' bi' ji'lī xa' ñati cuentya ji'lī ycu' Ni. ²¹ Lcaa ñati nu ngua tu'ba ji'lī ycu' Ndyosi sa'ni la ni, ná nchcu' ngu' cua ña'a ca cha' nu ndiya ti ti' ngu', nu lo'o nchcu' ngu' cuentya ji'lī ycu' Ndyosi; xcu' cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o ngu' bi', bi' laca cha' nu nchcu' ngu' cuentya ji'lī ycu' Ni.

2

Ñati nu nclu'u cha' cuiñi ji'lī ngu'

¹ Cua ntsu'u xi ngu' cuiñi nu nguti'i laja ngu' Israel sa'ni la; tu'ba ji'lī ycu' Ndyosi ngua ngu', nacui ycu' ngu' cuiñi bi'. La cui' jua'a tyu'u tucua ñati cuiñi laja cu'mā nde loo la; li' cul'u ngu' cuiñi bi' ji'lī mā, cul'u ngu' cua ña'a ca cha' nu ca'ya hique ycu' ca ngu'. Lo'o li' ñacu' ngu' bi' cha' cuentya ji'lī ycu' Ndyosi nchcu' ngu'. Si cuna mā cha' nu chcu' ngu' bi', li' xana cha' cusuu ji'lī mā lo'o tya'a mā ña'a cuayá' nu tya'be tya'a mā. Li' caca mā tucua latya mā xqui'ya cha' cuiñi bi'. Tlyu tsa cña nu ngua'ni ycu' nu Xu'na na cha' cua'ni lyaá Ni ji'lī lcaa na lo'o ji'lī ngu' bi', pana ná nti' nu ngu' cuiñi bi' cha' caca ycu' Ndyosi Xu'na ngu' bi' tsiya' ti; ná ntsu'u cha' tsiya' ti ji'lī ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi, bi' cha' yala ti tye cha' ji'lī nu ngu' cuiñi bi'. ² Lo'o jua'a cua nscua cha' taquiya' tyuu tya'a ngu' tya'a na ji'lī cha' nu nchcu' nu ngu' cuiñi bi'; lo'o ngu' tya'a na bi' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o tya'a ngu' li', ñi'ya nu cul'u ngu' cuiñi bi' ji'lī ngu' cha' cua'ni ngu'. Ná tso'o jua'a. Nu ngu' nu ná ngusñi cha' ji'lī ycu' Ndyosi tsiya' ti ni, quiña'a tsa cha' cuxi chcu' ngu' bi' ji'na li'. ³ Lo'o jua'a ndacui tsa ti' ngu' cuiñi bi' ji'lī na nu ntsu'u ji'lī mā; nti' tsa ngu' cua'ni ngu' ngana ji'lī mā, bi' cha' tajua' ti chcu' ngu' cha' cuiñi ti lo'o mā. Pana ntsu'u

cha' xcube' Ni jil'i ngu' cuiñi bi', cha' cua sa'ni cua nchcui' Ni cha' ná tso'o cua'ni ngu' cha' cuxi jua'a. Si'i na laja' ycui' Ni; jlo ti' Ni ñi'ya ndu'ni ngu' cuiñi bi', lo'o jua'a cua'ni tye Ni jil'i ngu' bi' yala ti.

⁴ Nu cua sa'ni ni, ná ngua'ni clyu ti' ycui' Ndyosi jil'i nu ngu' xca jil'i Ni nu ntsu'u qui'ya jil'i; nguxcuqa Ni jil'i ngu' xca nu xña'a bi', ndyaa ngu' nde ca bilyaa, ca su talya ña'a tsiya' ti. Ndyaacá ngu' xca bi' lo'o juu chcuá, cha' ca bi' tyanu ngu' ña'a cuayá' nu cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati chalyuu, lo'o jil'i ngu' xca bi'. ⁵ Lcaa ñati chalyuu nu ngua tya sa'ni la nu ná ndaquiya' jil'i ycui' Ndyosi ni, ná ngua'ni clyu ti' Ni jil'i ngu' bi'; ngua'ni Ni cha' ngua'ya tyo clyaa, ñi'ya ndacha' Ni jil'i ngu' bi' cha' caca. Cua nchcui' jyo'o Noé cha' jil'i ycui' Ndyosi lo'o lcaa ñati, pana ná nduna ngu' bi'. Ngujuii lcaa ngu' bi' li; sca ti nu Noé bi' lo'o cati tya'a ñati jil'i, ngua'ni lyaá Ni jil'i ngu' bi', cha' ngua'a jyaca ngu' bi' jil'i cha' nu nchcui' Ni lo'o ngu'. ⁶ La cui' ti cha' ngua cuxi jil'i ngu' quich'i Sodoma lo'o jil'i ngu' quich'i Gomorra, cha' cuxi tsa ngua'ni ngu' bi'; ngua'ni ñu'u Ni tsiya' ti jil'i tyucuaa quich'i bi'. Lo'o ndye ndyacu quich'i bi', jil'i lo'o nchcubi' tya ndyanu su nscua quich'i bi' nquicha'. Jua'a ngua'ni ycui' Ndyosi nu ngua li', cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati nu ndiya ti' ndu'ni lcaa lo cha' cuxi, masi juani ti, masi nde loo la; xcube' Ni jil'i ngu' bi' ña'a cuayá' nu tye cha' jil'i ngu' bi' tsiya' ti. ⁷ Sca ti jyo'o Lot, ngulo Ni jil'i yu cha' ngutu'u yu quich'i Sodoma bi'; bi' cha' sca ti nu cusu' Lot bi' ná ngujuii yu lo'o ndye cha' jil'i quich'i Sodoma bi'. Ñati tso'o ngua Lot; bi' cha' ngulacua tsa ti' yu, lye tsa ngua xñi'j ti' yu, xqui'ya lcaa cha' suba', lcaa cha' cuxi nu ngua'ni lcaa ñati quich'i bi'. ⁸ Tso'o tyiquee ycui' Lot bi', lcaa tsa lye tsa ndube ti' yu lo'o na'a yu lcaa cha' cuxi bi'; quiña'a tsa ngulacua ti' yu lo'o ndyuna yu lcaa cha' suba' nu nchcui' ngu' quich'i bi'. ⁹ Jua'a caca cuayá' ti' na cha' nchca jil'i ycui' nu Xu'na na cua'ni lyaá Ni jil'i ñati nu tso'o cresiya jil'i, cha' ná tyijiloo nu cuxi jil'i ngu' bi'. Nu lo'o cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati ni, jlo ti' Ni ti jil'i xcube' Ni. Cua jlo ti' Ni tilaca laca nu ntsu'u cha' cuxi tyiquee.

¹⁰ Lo'o ñati nu xcui' cha' suba' ndu'ni ni, lye la xcube' Ni jil'i ngu' bi', cha' ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti jil'i ngu' nu laca loo jil'i ngu'; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' tyixi tsa tyiquee ngu'. Ná ntsu' ngu' bi', masi chcu' ca'a ngu' jil'i ngu' xca jil'i ycui' Ndyosi. ¹¹ Pana nu ngu' xca jil'i ycui' Ndyosi ni, nguula la ngu' xca bi', nchca la jil'i ngu' xca que ñati chalyuu ti; ni ná nchcui' ngu' xca cha' suba' jil'i ñati chalyuu, ná nsta bi' qui'ya hichu' nu ngu' cuxi slo ycui' nu Xu'na na.

¹² Ñi'ya laca na'ni quixi' nu ná nchca culacua ti', jua'a laca nu ñati cuxi bi', cha' xcui' cha' suba' nchcui' ngu' bi' jil'i lcaa cha' nu ná nchca cuayá' ti' ngu' jil'i. Nxñi na jil'i na'ni tyaala nu ntsu'u ne' quixi', ndyujuii na jil'i ni' li'. Lo'o jua'a nu ngu' cuxi bi', tyaala ngu' cha' nti' ngu' cua'ni ñu'u ngu' jil'i lcaa lo na tso'o; pana tye cha' jil'i ngu' bi' tsiya' ti nde loo la, ¹³ chcube' ngu' bi' ñi'ya nu nguxcube' ycui' ngu' jil'i xa' ñati. Tsa lo'o talya ndu'ni suba' ngu' cuxi bi', cha' ná nchca taja ti' ngu' bi' ndu'ni ngu' cha' cuxi bi'; ná nchca tyuju'u ti' ngu' bi' tsiya' ti, masi cuxi tsa cña nu ndyu'ni ngu'. Lo'o jua'a suba' ti ndyu'u ti' jil'i ngu' bi' lo'o ma lo'o ndyu'ni ma ta'a, ñi'ya si chañi cha' tya'a na laca ngu' bi'.

¹⁴ Xcui' cha' suba' nda'ya hique ngu' cuxi bi' lo'o ña'a ngu' jil'i sca nu cuna'a, cha' ná tye cha' nti' ngu' bi' cua'ni suba' ngu' lo'o. Lo'o jua'a hora ti culu'u ngu' bi' cha' cuxi jil'i xa' ñati nu bilya ca cuayá' tso'o ti' cha' jil'i Jesucristo. Lye tsa ngua tsa'a ngu' cuiñi bi' jil'i lcaa lo cha' cuxi, bi' cha' lye tsa ndacui' ti' ngu' bi'; ná nga'a cha' tyaala' jil'i ngu' bi' tsiya' ti. Pana cua nda ycui' Ndyosi yabe' jil'i ngu' cuiñi bi'; ¹⁵ cua nguxtyanu ngu' bi' tyucuij su tsa'a na ca slo ycui' Ndyosi, xa' tyucuij ngusñi ngu' bi'. Lo'o jua'a nguna' tsa ndya'a ngu' bi'

juani, cha' la cui' tyucuij su nguta'a jyo'o cusu' Balaam sñi' Beor ndya'a ngu' bi' juani. Nu Balaam bi' ngua tiji' tsa ti' ji'i cñi, bi' cha' ngua'ni yu cña cuxi, cha' caja la cñi ji'i yu ngua ti' yu. ¹⁶ Tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi ngua nu Balaam bi' nquicha'; bi' cha' ngua'ni ycu'i Ni cha' nchcui' huru ji'i yu lo'o yu bi', cha' xcutsij ni' ji'i yu bi', cha' nga'aa cua'ni la yu cña cuxi bi'.

¹⁷ Taca chcui' na cha' laca nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya laca sca pilya nu ngüityi tsiya' ti, nu nga'aa ntsu'u hitya ne'. La cui' jua'a laca ngu' bi' ñi'ya laca sca coo ngati ti, nu nxna tsa xqui'ya cui'i, pana ná ndu'ni bi' cha' ca'ya tyo; na ndya'a ti bi' nde cua. Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ná ntsu'u cha' tso'o tyiquee ngu' tsiya' ti, bi' cha' ntsu'u cha' tsaa ngu' bi' ca su talya tsa ña'a; ca jua ca ngu'iña ycu'i Ndyosi sca se'ij nu cuxi tsa ña'a, su tsaa ngu' nu ndu'ni jua'a. ¹⁸ Jlo tsa ti' nu ngu' cuiñi bi' ñi'ya chcui' ngu' sca cha' tso'o, pana tucua lo cha' ntsu'u tyiquee ngu' bi'; na cñilo'o ngu' bi' ji'i ngu' nu ngusñi ca ti cha' tso'o ji'i Jesucristo, cha' lo'o ngu' cua'ni suba' ngu' chaca quiya' nti' nu ngu' cuiñi bi'. Ñi'ya ngua'ni ngu' cha' cuxi tya tsubi' la, nu lo'o bilya cuna ngu' cha' tso'o ji'i ycu'i Ndyosi, jua'a nti' ngu' cuiñi bi' cha' cua'ni ngu' chaca quiya'. ¹⁹ Nchcui' nu ngu' cuiñi bi' lo'o xa' la ngu' cha' ná ntsu'u cha' taquiya' ngu' ji'i lcau ti cña nu culo ycu'i Ndyosi ji'i ngu', cha' cua ngulaá ngu' ji'i cha' bi', nacui' ngu' cuiñi bi'; pana bilya ca cuayá' ti' nu ngu' cuiñi bi', cha' ycu'i ca ngu' laca ngu' msu ji'i lcaa cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Cua ña'a ca ñati nu ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i, la cui' hora bi' laca nu cuxi xu'na ñati bi' li'. ²⁰ Cuxi la caca ji'i ñati nu cha nguxtyanu ji'i cha' cuxi tsaca quiya', lo'o li' ta chacuayá' ji'i nu cuxi cha' tyijiloo ji'i chaca quiya'; na cua ngulaá ñati bi' ji'i lcaa cha' cuxi nu ntsu'u nde chalyuu nquicha', na cua ngua tsa'a ji'i Jesucristo nu Xu'na na, cha' bi' laca nu ngua'ni lyaá ji'na. ²¹ Tso'o la si ná ngua tsa'a ngu' tsiya' ti ji'i tyucuij liñi su tsaa na ca slo ycu'i Ndyosi; ná tso'o si ngua cuayá' ti' ngu', lo'o li' nguxtyanu ngu' tyucuij liñi su tsaa na ca slo Ni. Nga'aa ndaquiya' ngu' bi' ji'i cha' nu cua nda Cristo lo'o na li'. ²² Lo'o ña'a na ji'i ñati nu cha nguxtyanu cha' ji'i Cristo, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa ndyu'u cha' nu nchcui' ngu' ndi'ya: "Sca xne' nu ndyacu' na nu ndyacu ni', hora ti tsaa ni' cacu ni' na nu ndyacu' ni' chaca quiya'. Lo'o jua'a sca cube' tana ni, lo'o cua ndyaata ni' chcu, hora ti xtyuu ni' ca su ntsu'u nana' cha' xtyii ni' chaca quiya'."

3

Ndi'ya caca lo'o caq ycu'i nu Xu'na na

¹ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, cua nguscua na' sca quityi ndyaa slo cu'ma tya tsubi' la. Nu juani nde nscua na' chaca quityi, cha' ca tyi'u ti' ma lcaa cha' nu ji'i Cristo, cha' jua'a caca culacua tso'o ti' ma lcaa hora. ² Ntsu'u cha' tyi'u ti' ma cha' nu cua nchcui' ngu' nu ngua tu'ba ji'i ycu'i Ndyosi cua sa'ni la; tso'o si tyi'u ti' ma cha' bi' lu'ba ti, lo'o jua'a ji'i cha' nu cua nchcui' ycu'i nu Xu'na na nu ngua'ni lyaá ji'na. Cua ngusubi ycu'i nu Xu'na na ji'i ya cha' culu'u ya cha' ji'i ycu'i Ni ji'i cu'ma, bi' cha' tso'o si taquiya' ma ji'i lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o ngulu'u ya ji'i ma.

³ Tya clyo ntsu'u cha' ca cuayá' ti' ma cha' lo'o cua tyalaa ti tsa nu tye chalyuu, li' tyu'u tucua ngu' nu xtyílo'o tsa ji'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi. Cua'ni ngu' bi' cua ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ycu'i ca ngu' cha' cua'ni ngu'. ⁴ Li' ndi'ya ñacu' ngu' bi' ji'i ma: "¿Ni hora caq Cristo lacua? ¿Ni cha' laca tya ndu ti' ma ji'i yu cha' caq yu? Cua nteje tacui tsa tyempo bi', cha' cua ngujuii lcaa ngu' cusu' ji'na, lo'o jua'a cua ngusu' na juani. Ña'a ti ndyaca chalyuu re, ñi'ya nu ndyaca tya lo'o nguxana chalyuu clyo." ⁵ Jua'a ñacu' ngu' cuiñi bi',

cha' ná nti' ngu' tyi'u ti' ngu' ji'i cña nu cua ngua'ni ycu'i Ndyosi. Nu ngua clyo ná ntsu'u chalyuu tsiya' ti, lo'o li' nchcui' ycu'i Ndyosi; cuati ngüiná Ni lcaa na nu ntsu'u nde cua. Lo'o hitya ti ngüiná Ni tyucui ña'a chalyuu, lo'o jua'a cla'be la lo hitya nscua yuu chalyuu tya clyo. ⁶ Pana ca tiya' la xi ndye ngüityi Ni ji'i chalyuu bi' lo'o hitya, nu lo'o ngua'ya tyo clyaa. ⁷ Ca tiya' la li' xa' ngulo ycu'i Ndyosi cña cha' ña'a ti tyanu lcaa na nu ntsu'u nde cua, ña'a ti tyanu lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu, ña'a cuayá' tyalaa tsá nu cu'a'ni cuayá' Ni ji'i lcaa na. Li' tye tyaqu'i lcaa na bi', lo'o jua'a tye cha' ji'i lcaa ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o ycu'i Ndyosi.

⁸ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na, tso'o la si culacua ti' ma cha' ñi'ya nti' sca tsa ti, jua'a laca sca mil yija cuentya ji'i ycu'i Ndyosi; ntsu'u quiya' cha' ñi'ya nti' sca mil yija, jua'a laca sca tsá ti cuentya ji'i ycu'i Ni. ⁹ Si'i na tiya' tsa ti' ycu'i Ndyosi cha' cua'ni Ni cña nu nacui Ni cha' cua'ni ycu'i Ni nde loo la; pana na ntajatya tsa Ni ji'na ñati chalyuu na, cha' ná nti' Ni cha' chcuna' ni sca ñati ji'i ycu'i Ni. Nti' tsa Ni cha' ca cuayá' ti' lcaa ñati cha' ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu'; lo'o li' ca tyuju'u ti' ngu' ji'i cha' cuxi bi', culochu' ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Jua'a caca ji'i ngu' nti' ycu'i Ndyosi.

¹⁰ Chañi cha' tyalaa tsá bi' lo'o caa ycu'i nu Xu'na na chaca quiya', pana ná jlo ti' na ni tsá caca bi'. Ñi'ya laca si cua caa ti sca nu cuaana to' tyi na lo'o ná jlo ti' na, jua'a caca tsa bi'. Catj jua'a ti lcaa na nu ntsu'u nde cua, lye tsa cañi cha' bi'; lo'o li' tye tsiya' ti tyaqu'i lcaa na nu ntsu'u nde cua. Jua'a tyucui ña'a chalyuu ni, tye tsiya' ti li'. ¹¹ Cua nscua cha' tye lcaa na lo'o tyalaa tsá bi', bi' cha' ntsu'u cha' caca ma ñati nu lubii cresiya ji'i, cha' caca ma ñati nu ngua tso'o tyiquee ma cuentya ji'i ycu'i Ndyosi. ¹² Jua'a nga'a cha' caca ma laja lo'o tya lyiji caca tsa bi' nu lo'o caa ycu'i Ndyosi, cha' jua'a taca xtyucua ma ji'i ycu'i Ni lo'o cña ji'i Ni nde chalyuu. Tsá bi' tyaqu'i tyucui ña'a nde cua, ña'a cuayá' nu tye tyalá lcaa na nu ntsu'u nde cua; tye tsiya' ti lcaa cha' bi' li'. Cui lo'o cualya, lo'o cuichaa, lo'o co', lo'o lcaa na ni, tye bi' tyalá. ¹³ Pana xa' cuiñá Ni chaca chalyuu cucui, lo'o jua'a cuiñá Ni lcaa lo na nu ntsu'u nde cua; cuiñá Ni sca chalyuu nu tso'o tsa ña'a, su xcui' tso'o ti cua'ni ngu' lo'o tya'a ngu' li'. Jua'a nacui Ni cha' caca; jlo ti' na cha' jua'a caca bi', xqui'ya cha' xcui' cha' liñi nchcui' ycu'i Ni. Bi' cha' ndu ti' na ji'i cha' bi' lacua.

¹⁴ Cu'ma tya'a tso'o na, na ndu ti' ma ji'i cha' bi', bi' cha' ntsu'u cha' cua'ni ma xcui' cha' tso'o ti, xcui' cha' lubii ti lo'o tya'a ñati ma, cha' ti ti tyi'i tyiquee ma cuentya ji'i ycu'i Ni. ¹⁵ Tyi'u ti' ma cha' ndalo tsa tyiquee ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'na, cua nda tsa Ni tyempo ji'na cha' clyaa na ji'i nu cuxi. Jua'a Pablo tya'a na ni, la cui' tya'a cha' nguscua yu lo quityi; ñati tya'a tso'o na laca yu bi', lo'o jua'a tso'o tsa nchcui' quityi nu nguscua yu nu cua ndyalaa slo ma. Ycu'i Ndyosi laca nu ngulu'u ji'i yu lcaa ña'a cha' tso'o nu nguscua yu lo quityi bi'. ¹⁶ Tyuu tya'a quityi nguscua Pablo bi', pana sca ti cuayá' nchcui' ca ta'a quityi bi' ji'i cha' ji'i ycu'i Ndyosi nu cua nchcui' na ji'i juani. Ntsu'u xi cha' nu nguscua nu Pablo bi' nu tucui xi cha' caca cuayá' tso'o ti' na ji'i; lo'o jua'a ntsu'u ngu' nu lye tsa nclyu'u cha' cuiñi xqui'ya quityi bi', cha' ná nchca cuayá' ti' ngu' bi' cha' bi' tsiya' ti. Ná ngua tsa'a tso'o ngu' bi', cha' bilya ca cuayá' tso'o ti' ngu' cha' bi'; bi' cha' ni sca quityi ji'i ycu'i Ndyosi ná liñi nclu'u ngu' bi' ji'i. Pana tye cha' ji'i ngu' bi' tsiya' ti xqui'ya cha' cuiñi nu nclu'u ngu' ji'i tya'a ñati ngu'.

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, cua nguscua na lcaa cha' bi' cha' ca tii ti' ma, cha' ná ta ma chacuayá' ji'i nu ngu' cuiñi bi' cha' culu'u ngu' ji'i ma. Cha' liñi laca nu ngua tsa'a ma clyo, lo'o juani ná tso'o si taquiya' ma ji'i cha' cuiñi

nu nclyu'u ngu' bi'; ná tso'o tya'achu' mā jii' cha' liñi bi' li'. ¹⁸ Pana tso'o la ca tsa'a la mā cha' tso'o jii' Jesucristo nu Xu'na na, nu cua ngua'ni lyaá ji'na; li' taca tyi' tso'o la tyiquee mā cuentya jii' ycu' nu Xu'na na. Cua'ni tlyu na jii' ycu' Ni nde chalyuu, lo'o jua'a ná nga'a cha' tye tsā nu cua'ni tlyu na jii' Ni ca slo ycu' Ni. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan clyo, nu ndyaa ca slo lcaa ñati ji'i Jesucristo

Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati

¹ Cua laca ntucua Jesús lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu nu lo'o nguxana chalyuu tya clyo; la cui' yu laca nu nchcui' ya ji'i, nu lo'o nscua ya tilaca laca Jesucristo. Cua jlo tso'o ti' ya cha' bi', cha' cua na'a tso'o ya ji'i yu lo'o cloo ya, cha' stu'ba ti nguta'a ya lo'o yu; cua ndyuloo ya ji'i yu lo'o cua ngua'ni ca'a ya' ya ji'i ycu'i yu. Cua nchcui' ya lo'o cu'ma cha' Jesucristo laca nu nda chaca chalyuu cucui ji'i ñati. ² Ngula Jesucristo nde lo yuu chalyuu su ndi'i ya, lo'o jua'a cua na'a ya ji'i ycu'i yu; bi' laca cha' nu ndacha' ya ji'i ma juani, cha' cha'ni tsa laca cha' bi'. Nclyu'u ya ji'i ma ñi'ya laca cha' tyucui tyempo lu'u Jesucristo, cha' ntucua yu ca slo ycu'i Ndyosi Sti na clyo; jua'a nclyu'u ya ñi'ya ngua cha' na'a ya ji'i yu nde chalyuu re. ³ Juani culu'u ya ji'i ma cua ña'a ca cha' nu cua na'a ya, culu'u ya cua ña'a ca cha' nu cua ndyuna ya. Cha'ni laca cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a lo'o Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu'i Ni. Lo'o juani cua nti' ya cha' stu'ba ti caca tyiquee ma lo'o ya; ⁴ bi' cha' nscua ya quityi re, cha' lcaa tsa tso'o ti tyi'i tyiquee na.

Xcui' lubii tsa cresiya ji'i ycu'i Ndyosi

⁵ Nde culu'u ya ji'i ma cha' nu cua nda Jesucristo lo'o ya: Ñi'ya nti' sca xee nu ndubi tsa ña'a, jua'a nti' ycu'i Ndyosi si tyu'u tucua Ni slo na; xcui' lubii tsa cresiya ji'i Ni, cha' ne' cresiya ji'i ycu'i Ni ná ntsu'u su talya ña'a, ná ntsu'u cha' cuxi tsiya' ti. ⁶ Cha' cui'ni laca nu nda na si ñacuj na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi, lo'o li' ña'a ti tya ndiya ti' na cha' cuxi; ndi'i na chalyuu ñi'ya laca si talya tsa ña'a su ndi'i na li', cha' ná tso'o ndu'ni na. ⁷ Pana si lubii cresiya ji'na ñi'ya lo'o lubii cresiya ji'i ycu'i Ni, ndu'ni na cha' tso'o li'; stu'ba ti caca tyiquee na lo'o tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús li'. Lo'o jua'a cuityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'na, xqui'ya cha' cua ndyalú ta'ni Jesús Sñi' ycu'i Ni lo'o nguju'i yu lo crusi.

⁸ Si ñacuj na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti, na ñilo'o na ji'i ycu'i ca ti na li', cha' ná nchca chcui' na cha' li'ni. ⁹ Pana taca jlya ti' na ji'i ycu'i Ndyosi cha' cua'ni clyu ti' Ni ji'na ji'i qui'ya nu ntsu'u ji'na, nu lo'o ñii na ji'i Ni cha' ntsu'u qui'ya ji'na. Tso'o tsa ndu'ni Ni lo'o na li'; hasta cuityi Ni lcaa cha' cuxi nu ntsu'u ne' cresiya ji'na, xqui'ya cha' nguju'i Jesús lo crusi. ¹⁰ Ñi'ya si cua nacuj na cha' na cui'ni ycu'i Ndyosi, jua'a ndyu'u cha' si ñacuj na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na tsiya' ti; ná ngusñi suu cha' ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'na, si tya ñacuj na jua'a.

2

Cristo nu laca tu'ba ji'na cha' chcui' lo'o ycu'i Ndyosi cuentya ji'na

¹ Ñi'ya nti' na' ña'aa ji'i sñi' na', jua'a nti' na' ña'aa ji'i cu'ma, cha' tyaca'a tsa ma' na; bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo cu'ma, cha' ná nti' na' cha' sta ycu'i Ndyosi qui'ya ji'i ma. Pana si ntsu'u cha' sta Ni qui'ya ji'na lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, la cui' Jesucristo laca nu cua nchcub'e' yu cña loo na. Sca ñati nu lubii tsa laca nu Jesucristo bi'. ² Ngua cuxi tyiquee na cuentya ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, xqui'ya cha' ngua'ni na cha' cuxi; bi' cha' nchcub'e' Jesucristo cña loo na, cha' qui'ya ycu'i yu yabe' nu ntsu'u ji'na xqui'ya cha'

cuxi nu ngua'ni na. La cui' jua'a qui'ya Jesucristo yabe' nu ntsu'u ji'i lcaa ñati chalyuu nu tso'o ntsu'u tyiquee ña'a ji'i ycu'i Ni.

³ Nu lo'o nti' na taquiya' na cua ña'a ca cña nu nti' Ni cha' cua'ni na, li' taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo. ⁴ Cuiñi tsa ñati nu nacui cha' ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o Jesucristo, si ná ndaquiya' ngu' ji'i cña nu nclyo Ni ji'i ngu'; ná liñi cha' nu ntsu'u tyiquee ngu' bi'. ⁵ Si chañi laca cha' ntucua' na lcaa cha' nu nda Jesucristo lo'o na, li' chañi laca cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu; jua'a caca cuayá' ti' na cha' chañi cha' laca na ñati ji'i Jesucristo masi tya ndi'i na chalyuu. ⁶ Ñati nu nchcui' lo'o xa' la ngu' cha' ñati ji'i Jesucristo laca ycu'i, ntsu'u cha' cua'ni ñati bi' cña, cua ña'a ca cña nu ngua'ni ycu'i Jesucristo.

Sca cña cucui cha' cua'ni na

⁷ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' nscua cha' lo quityi re cha' tyaja'a ma tyu'u tso'o tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma. Si' sca cha' nu bilya cuna ma laca cha' bi'; cua ndyuna ma cha' bi' tya lo'o ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo tya clyo la, cha' la cui' ti cha' bi' laca nu cua nscua cua sa'ni. ⁸ Pana si'i jua'a ndyu'ni ñati, bi' cha' nacui na cha' sca cña cucui laca bi'. Tsubi' ti nguxana Jesucristo ngulu'u yu ji'na ñi'ya ntsu'u cha' tyuu, cha' ná nchca quijie na ña'a na ji'i xa' la tya'a ñati na, ngua'ni Jesús cha' taca cua'ni na jua'a. Sca cha' cucui laca bi', cha' cua tye ti cha' talya ña'a ne' cresiya ji'na; juani tyanu nu cha' tso'o ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'na, ñi'ya nti' si ntyiji'i sca xee nu ndubi tsa ña'a su ndi'i na.

⁹ Ñati nu ñacui: “Cua ngusñi ya cha' ji'i Jesucristo, lubii tsa cresiya ji'i ya juani”, ñacui ngu', pana tya ti' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ña'a ti tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi', ñi'ya laca sca sel'i su talya tsa ña'a. ¹⁰ Ñati nu ntsu'u tsa tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, bi' laca ñati nu ntsu'u xee ji'i Jesucristo ne' cresiya ji'i. Ni sca cha' cuxi ná cua'ni ngu' bi', nu cua'ni cha' tya'achu' xa' la ñati ji'i cha' ji'i Jesucristo. ¹¹ Ñati nu ti' ti' ji'i tya'a ñati ni, tya ntsu'u tsa cha' cuxi ne' cresiya ji'i ngu' bi'; ñi'ya nti' ngu' lo'o ndi'i ngu' su talya ña'a, jua'a ti nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu, cha' ná nchca quijie tyucui liñi su tsa ngu', cha' lye tsa ndacu' talya xee nu ña'a ngu' bi' li'.

¹² Cu'ma sñi' na', nscua na' quityi re cha' caa slo ma, xqui'ya cha' ngua'ni clyo ti' ycu'i Ndyosi ji'i ma; xqui'ya Jesucristo ca ngüityi Ni qui'ya nu ntsu'u ji'i ma. ¹³ Nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma ngu' cusu', cha' cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'i ma lo'o Jesucristo nu stu'ba ti ntucua lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu tya lo'o nguxana chalyuu. Lo'o jua'a nscua na' quityi re cha' caa slo cu'ma ngu' cuañi', cha' cua ntijiloo ma ji'i nu xña'a.

Cu'ma sñi' na', cua ngujui ñi'ya nu tyu'u cha' ji'i ma lo'o ycu'i Ndyosi Sti na, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa slo ma. ¹⁴ Cu'ma ngu' cusu', cua ngusñi ma cha' ji'i Jesucristo, la cui' Cristo nu cua lu'u lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu tya clyo, bi' cha' nscua na' quityi re cha' caa ca slo ma. Cu'ma ngu' cuañi', nguula ti ti' ma ndi'i ma, cha' cua ndyanu tso'o cha' ji'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya ji'i ma; cua ntijiloo ma ji'i nu xña'a, bi' cha' laca nscua na' quityi re cha' caa slo ma.

¹⁵ Ná tyu'u tyiquee ma ña'a ma cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, ni ná ca tiji' tsa ti' ma ji'i cua ña'a ca cha' culiya' nu ndyiji ji'i ñati cha' ndiya la ti' ngu' ji'i. Si ndiya la ti' na nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, ná caca ji'na tsiya' ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi Sti na. ¹⁶ Lcaa cha' cuxi nu ndaca'a ji'i ñati cha' ná xñi tso'o ngu' cha' ji'i ycu'i Ndyosi, si'i ca su ntucua ycu'i Ndyosi Sti na ndyu'u cha' bi'. Lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñati ji'i, cha' tyaala' xi tyiquee ngu'; jua'a lcaa cha' cuxi nu nti' ngu' cua'ni ngu' lo'o ña'a ngu' ji'i; jua'a lcaa na nu nti' ngu' cha' caji ji'i ngu', cha' jua'a cua'ni tyixi ti ngu' lo'o tya'a ngu',

nde chalyuu ti ndyu'u lcaa cha' cuxi bi'. ¹⁷ Yala ti tye chalyuu re, culiji jua'a ti lcaa cha' cuxi nu ndiya ti' ñati chalyuu; pana ñati nu taquiya' jii' cha' nu nhcui' ycu'i Ndyosi ni, ná nga'a cha' tye chalyuu jii' ngu' bi'.

Ntsu'u cha' liñi lo'o ntsu'u cha' cuiñi

¹⁸ Cu'ma sñi' na', cua ndyalaa hora cha' tye lcaa cha' nu ntsu'u chalyuu. Cua jlo ti' ma' cha' cua lijya sca ñati tlyu nu cñilo'o jii' tya'a ñati na cha' Cristo laca ycu'i yu; xuu tya'a yu bi' lo'o lcaa na nu ntsu'u cha' jii' na lo'o Cristo. Masi tyempo juani, quña'a tsa ngu' cuiñi ntsu'u chalyuu, nu nti' xuu tya'a lo'o ñati jii' Cristo; bi' cha' cua ngua cuayá' ti' na cha' cua ngulala ti tye lcaa cha'. ¹⁹ Tya clyo ndyu'u ti' nu ngu' cuiñi bi' lo'o na, lo'o li' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu'; si'i ñati tya'a ntsu'u cha' jii' na lo'o Jesucristo laca ngu' bi'. Si chañi cha' tya'a ndya'a na laca ngu' bi', cua ndyanu ngu' lo'o na nquicha'; pana ngutu'u ngu' bi', cha' taca ca cuayá' ti' na cha' si'i lcaa ñati nu ndyu'u ti' lo'o na laca tya'a ngusñi na cha' jii' Jesucristo.

²⁰ Cua nda Cristo Xtyi'i ycu'i Ni cha' tyanu ne' cresiya jii' lcaa ngu' tya'a ngusñi ma' cha' jii' Ni, bi' cha' cua ngua cuayá' tso'o ti' lcaa tya'a ma' lcaa cha' nu nclyu'u ycu'i Ndyosi jii' na. ²¹ Cua nscua na' quityi re, xqui'ya cha' nhca cuayá' ti' ma' ña'a cha' liñi nu ntsu'u jii' Cristo. Si'i cha' ná jlo ti' ma' cha' liñi bi'; cua jlo ti' ma' ña'a cha' liñi nu nhcui' na, cha' si'i cha' cuiñi ti laca cha' bi'.

²² ¿Tilaca laca nu cuiñi lacua? Ñati cuiñi bi' laca nu ñacui' cha' si'i Cristo laca Jesús, la cui' Cristo nu cua nda ycu'i Ndyosi jii' cha' yaa yu chalyuu. Nxxu tya'a ngu' bi' lo'o ñati nu ntsu'u cha' jii' lo'o Cristo, cha' ñacui' ngu' bi' cha' si'i nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, cha' si'i ycu'i Ndyosi laca Sti Jesucristo. ²³ Si ñacui' na jii' ñati cha' si'i Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo, ná ntsu'u cha' jii' na lo'o ycu'i Ndyosi Sti Jesucristo, jua'a ndyu'u cha' bi' li'; pana lo'o xñi na cha' jii' Sñi' ycu'i Ni, cua ntsu'u cha' jii' na lo'o ycu'i Ndyosi Sti yu, jua'a ndyu'u cha' bi' li'.

²⁴ Bi' cha' nga'a cha' tyanu tachaa cha' bi' ne' cresiya jii' ma, cha' nu cua ndyuna ma' jii' Jesús tya lo'o ngusñi ma' cha' jii' yu tya clyo. Si tya ndyanu cha' bi' ne' cresiya jii' ma, stu'ba tsa ntsu'u tyiquee ma' lo'o Jesucristo masi tya ndi' ma' chalyuu, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ma' lo'o ycu'i Ndyosi Sti na li'. ²⁵ Bi' laca cha' nu ngüñi jii' Jesucristo lo'o na, cha' taca caja chaca chalyuu cucui nu ná nga'a cha' tye jii' na.

²⁶ Tsa bi' ti cha' nhcui' na' cuentya jii' ñati nu nñilo'o jii' ma' jua'a. ²⁷ Nu cu'ma ni, cua ndyanu Xtyi'i ycu'i Ndyosi ne' cresiya jii' ma, bi' cha' nga'aa nti' cha' culu'u xa' ñati jii' ma; Xtyi'i ycu'i Ndyosi ni, bi' laca nu culu'u jii' ma lcaa cha' nu lyiji cha' ca tsa'a ma' jii'. Nu lo'o nclyu'u Xtyi'i ycu'i Ndyosi jii' ma ni, liñi tsa laca cha' bi'; si'i cha' cuiñi nda nu bi'. Bi' cha' lacua, ñi'ya nu nclyu'u Xtyi'i ycu'i Ni jii' ma, la cui' jua'a nga'a cha' xñi ma' cha' jii' Jesús.

²⁸ Nu juani ti, cu'ma sñi' na', xñi tso'o ma' cha' jii' Jesucristo. Lo'o li', lo'o caa Jesucristo chalyuu chaca quiya', nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u ti' na lo'o ña'a na jii' Ni cha' caa Ni; tyucui tyiquee na tyacua tya'a na lo'o Ni li'. ²⁹ Cua nhca cuayá' ti' ma' cha' lubii tsa cresiya jii' Jesucristo, bi' cha' tso'o si ca cuayá' ti' ma' cha' cua ña'a ca ñati nu ndu'ni cha' tso'o ñi'ya ndyu'ni ycu'i Jesús, caca ngu' bi' sñi' ycu'i Ndyosi.

3

Sñi' ycu'i Ndyosi laca na

¹ Tlyu tsa cha' tso'o laca cha' ntsu'u tsa tyiquee ycu'i Ndyosi Sti na ña'a Ni jii' ca ta'a ngu' tya'a ntsu'u cha' jii' na lo'o Jesucristo; bi' cha' laca cha' nhcui' ycu'i Ndyosi jii' na cha' sñi' ycu'i Ni laca na, lo'o jua'a chañi laca cha' bi'. Ná

ntaja'a ñati chalyuu tyuloo ji'na cha' sñi' Ni laca na; la cui' jua'a lo'o nguti' Jesucristo chalyuu, ná ntaja'a ngu' tyuloo ngu' ji'j' yu li'. ² Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma' na, nu juani ti laca na sñi' ycu' Ndyosi; pana bilya caja cha' ji'na ñi'ya nu tso'lo la ña'a na, nu lo'o tyi'i na lo'o ycu' Ni nde loo la. Ñi'ya laca ycu' Jesucristo, jua'a caca na lo'o culu'u loo Jesucristo ji'na lo'o cua ndye chalyuu re; li' taca ña'a na ji'j' Jesucristo ñi'ya nu laca ycu'. Tsa bi' ti cha' nchca cuayá' ti' na juani. ³ Lcaa ñati nu nti' ña'a ji'j' Ni ca li', nga'a cha' cua'ni lubii ngu' ji'j' cresiya ji'j' ngu', ñi'ya nu lubii cresiya ji'j' ycu' Jesucristo.

⁴ Si ndu'ni na cha' cuxi, laca cha' ná ntaja'a na cua'ni na cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na; ntsu'u qui'ya ji'na xqui'ya cha' ná ntaja'a na taquiya' na ji'j' cha' nu nchcui' Ni lo'o na. ⁵ Cua jlo ti' ma' cha' cua yaa Jesucristo chalyuu cha' cuityj Ni qui'ya nu ntsu'u ji'j' ñati; pana ycu' Cristo ni, ná ntsu'u qui'ya ji'j' yu tsiya' ti. ⁶ Ni sca ñati nu nxñi tso'lo cha' ji'j' Jesucristo lcaa tsa, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' bi' cha' cuxi. Nu ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ndu'ni ngu' cha' cuxi xqui'ya cha' bilya tyu'u cha' ji'j' ngu' bi' lo'o Jesucristo, bilya xñi ngu' cha' ji'j' Ni. ⁷ Cu'ma sñi' na, ná nti' na' cha' cñilo'o xa' ñati ji'j' ma'. Xcu' tso'lo ti ngua'ni Jesucristo nde chalyuu; bi' cha' lacua, lcaa ñati nu ntsu'u cha' ji'j' lo'o Jesucristo, cua nscua cha' xcu' cha' tso'lo ti cua'ni ngu' bi' laja lo'o tyi'j' ngu' chalyuu. ⁸ Lcaa ñati nu ndu'ni xcu' cha' cuxi, cua laca ngu' bi' sñi' ycu' nu xña'a nu laca xu'na cuiñaja; tya lyiji tye cha' cua'ni nu xña'a bi' cha' cuxi. Sca ti Jesús nu Sñi' ycu' Ndyosi, cua yaa Ni chalyuu cha' cua'ni tye Ni ji'j' lcaa cña nu ndyu'ni nu xña'a bi'.

⁹ Ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi ni, nga'aa nscua cha' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' cua nda ycu' Ndyosi chaca cha' tso'lo la nu tyanu ne' cresiya ji'j' ngu' bi' xqui'ya Xtyi' ycu' Ndyosi. Nga'aa tyaja'a ngu' bi' cua'ni ngu' cha' cuxi, cha' sñi' ycu' Ndyosi laca ngu' bi'. ¹⁰ Bi' cha' nchca cuayá' ti' ma' juani ñi'ya laca ñati nu laca sñi' ycu' Ndyosi, lo'o jua'a nchca cuayá' ti' ma' ñi'ya ndu'ni ñati nu laca sñi' ycu' nu xña'a. Si'i sñi' ycu' Ndyosi laca ñati nu ndu'ni cha' cuxi lcaa tsa, ni si'i sñi' ycu' Ndyosi laca ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'j' tya'a ñati.

Nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'j' tya'a ñati na

¹¹ Nde nscua la cui' cha' nu cua ndyuna ma' lo'o ngusñi ma' cha' ji'j' Jesús tya clyo: nga'a cha' tyu'u tyiquee na ña'a na ji'j' tya'a ñati na. ¹² Ná cua'ni na ñi'ya nu ngua'ni jyo'o Caín; sñi' ycu' nu xña'a ngua' yu bi', cha' ndyujuii yu ji'j' tya'a yu. ¿Ni cha' laca ngua'ni yu jua'a? Ndyujuii yu ji'j' tya'a yu xqui'ya cha' xcu' cha' cuxi ngua'ni jyo'o Caín bi', bi' cha' ná ndiya ti' yu cha' xcu' cha' tso'lo ngua'ni yu tya'a yu bi'.

¹³ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'j' ycu' Ndyosi, ná quiña'a tsa cha' culacua ti' ma' si liye' tsa ti' ñati chalyuu ña'a ngu' ji'j' ma'. ¹⁴ Xcu' nguna' tya ndi'j' na chalyuu cua tsubi' la xqui'ya qui'ya nu ntsu'u ji'na; pana juani, cua nda ycu' Ndyosi chaca chalyuu cucui ji'na, cha' tso'lo ti ndi'j' tyiquee na juani. Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'j' xa' la tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesucristo; bi' cha' taca jlo ti' na cha' cua ntsu'u chaca chalyuu cucui ji'na juani, cha' ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'j' tya'a ñati, nguna' tya ndi'j' ngu' chalyuu. ¹⁵ Ñi'ya laca ñati nu ndyujuii ji'j' tya'a ñati, jua'a laca na si liye' ti' na ña'a na ji'j' tya'a ñati na. Jlo ti' ma' cha' nga'aa caja chalyuu cucui bi' ji'j' ñati si ndyujuii ngu' ji'j' tya'a ñati ngu', pana la cui' tya'a cha' laca si liye' tsa ti' na ña'a na ji'j' tya'a ñati na. ¹⁶ Nu lo'o cube ti' na cha' cuentya ji'na ntaja'a Cristo ngujuii yu lo crusi, cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, li' ca cuayá' ti' na ña'a cha' nu tso'lo la cua'ni na, si ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'j' tya'a ngusñi na cha' ji'j' Ni. Tso'lo si tyaja'a na xtyucua na ji'j' tya'a na jua'a, masi hasta cajaa ycu' na cuentya

ji'j' ngu' tya'a na. ¹⁷ Ntsu'u ngu' tya'a na nu nga'aa ntsu'u na nu lyiji ji'j' ngu' tsiya' ti cha' tyiji yu'u ji'j' ngu' chalyuu. Si jua'a tso'o ti ndi'j' na, lo'o li' ña'a na ji'j' tya'a na nu ntsu'u na nu lyiji ji'j' ngu', pana ná ntaja'a na cua'ni tya'a na ti na ji'j' tya'a na, li' ná taca ji'na ñacui' na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'j' ycu'i' Ndyosi, cha' nu ycu'i' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ¹⁸ Cu'ma sñi' na', nu lo'o ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'j' ycu'i' Ndyosi lo'o ji'j' tya'a ñati' na, si'i sca cui' ti laca nu chcu'i' na lo'o ngu', si'i sca cha' nu nda ti na lo'o ngu' caca bi'; tyucui tyiquee na nga'a cha' xtyucua na ji'j' nu ngu' tya'a na bi'.

Taca jlo ti' na cha' chañi cha' ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi

¹⁹ Si jua'a ndu'ni na, li' caca cuayá' ti' na cha' liñi tsa laca cha' nu cua nda ycu'i' Ndyosi lo'o na, cha' nu jlya ti' na ji'j'; ca tii na cha' cua ngüñi' tso'o cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi. ²⁰ Nu lo'o jlo ti' cresiya ji'na cha' ntsu'u qui'ya ji'na, li' taca ca cuayá' ti' na cha' lo'o ycu'i' Ni jlo ti' Ni cha' bi'. Lo'o jua'a tlyu la laca ycu'i' Ni, taca ji'j' Ni cua'ni lyaá Ni ji'na ji'j' cha' cuxi bi'. ²¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma' na, si jlo ti' na cha' ná ntsu'u qui'ya ji'na, tyucui tyiquee na taca chcu'i' na lo'o ycu'i' Ndyosi li'; ²² nu lo'o jña na cha' ji'j' ycu'i' Ni, caja cua ña'a ca cha' ji'na si taquiya' na ji'j' cña nu cua nda ycu'i' Ni ji'na, si cua'ni na cña nu ndiya la ti' ycu'i' Ni. ²³ Nde laca cña nu cua nda ycu'i' Ndyosi cha' cua'ni sa scaa na: nga'a cha' xñi tso'o na cha' ji'j' Jesucristo Sñi' ycu'i' Ni; la cui' jua'a tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'j' tya'a ñati' na, ñi'ya nu cua nacui' ycu'i' Ni ji'na. ²⁴ Nu lo'o taquiya' na ji'j' cña nu cua ngulo ycu'i' Ndyosi ji'na cha' cua'ni na, li' cua ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i' Ndyosi, lo'o jua'a ntsu'u cha' ji'j' Ni lo'o na li'. Jlo ti' na cha' bi', xqui'ya cha' cua nda ycu'i' Ndyosi Xtyi' ycu'i' Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na.

4

Cua'ni cuayá' na ñi'ya nu ntsu'u ne' cresiya ji'j' scaa ñati

¹ Cu'ma tya'a ngusñi na cha' ji'j' Cristo nu tyaca'a tsa ma' na, ná xñi ma' cha' ji'j' cua ña'a ca ñati' nu ñacui' cha' cua nda ycu'i' Ndyosi Xtyi' ycu'i' Ni ji'j' ngu' bi'. Cua'ni cuayá' ma' ji'j' ngu' bi' clyo, cha' quijeloo cha' ji'j' ma' lo'o ngu' si chañi cha' cua ndyanu Xtyi' ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'j' ngu' bi', si cha' cuiñi ti laca nu nchcu'i' ngu' bi'. Cua ndu'u tucua tyuu tsa tya'a ngu' cuiñi chalyuu juani, nu ññilo'o ji'j' ñati' cha' cuentya ji'j' ycu'i' Ndyosi nchcu'i' ngu'. ² Ndi'ya ca cuayá' ti' na ñi'ya laca ñati' nu cua ndyanu Xtyi' ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'j': lcaa ñati' nu nchcu'i' cha' chañi cha' nu sca ti Sñi' ycu'i' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu cha' ngua yu ñati', lcaa ñati' bi' cua ntsu'u Xtyi' ycu'i' Ndyosi ne' cresiya ji'j' ngu'; ³ pana ñati' nu nacui' cha' si'i Sñi' ycu'i' Ndyosi laca Jesucristo lo'o ngula yu chalyuu ñi'ya nu nclya ñati', ná ntsu'u Xtyi' ycu'i' Ni ne' cresiya ji'j' ngu' bi'. Cha' ji'j' nu cuiñi nu nti' tyijiloo ji'j' Jesucristo laca cha' nu ntsu'u ne' cresiya ji'j' ngu' bi'; jua'a cua ngua cuayá' ti' ma' cha' cua lijya ti nu cuiñi bi', cha' masi juani cua laca ndi'j' bi' chalyuu.

⁴ Cu'ma sñi' na', cua ntsu'u cha' ji'j' ma' lo'o ycu'i' Ndyosi, jua'a cua ngua nguula la ti' tyiquee ma' xqui'ya Xtyi' ycu'i' Ndyosi nu ndyanu ne' cresiya ji'j' ma' li'; bi' cha' nchca ji'j' ma' tyijiloo ma' ji'j' ngu' cuiñi nu cua ntsu'u cha' ji'j' lo'o ycu'i' nu xña'a. La cui' nu xña'a laca nu nclyo cña ji'j' ñati' cuxi nde chalyuu.

⁵ Cua ntsu'u cha' ji'j' nu ngu' cuiñi bi' lo'o nu cuxi nu ntsu'u chalyuu, lo'o jua'a xcu'i' cha' ji'j' nu xña'a laca cha' nu nchcu'i' ngu' bi'; bi' cha' ndiya tsa ti' ñati' chalyuu cuna ngu' cha' nu nda nu ngu' cuiñi bi', lcaa ñati' nu ná ndaquiya' ji'j' Jesucristo tsiya' ti. ⁶ Pana ñati' ji'j' ycu'i' Ndyosi laca na. Nu lo'o ntsu'u cha' ji'j' ñati' lo'o ycu'i' Ndyosi, cuna ngu' lcaa cha' nu chcu'i' na lo'o ngu' li'; ñati' nu ná ntsu'u cha' ji'j' lo'o ycu'i' Ndyosi tsiya' ti, bi' ñati' laca nu ná nduna cha'

nu nchcui' na. Jua'a taca quijeloo cha' ji'na tilaca laca nu ntsu'u cha' liñi ji'i, tilaca laca nu ntsu'u cha' cuiñi ji'i.

Xcui' ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'i ñati

⁷ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tyu'u tso'o tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na; ycui' Ndyosi laca nu nclyo cña cha' xcui' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Lcaa ñati nu ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, sñi' ycui' Ndyosi laca ngu' bi', lo'o jua'a tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ni. ⁸ Pana ñati nu ná ntsu'u tyiquee ña'a ji'i tya'a ñati, ná caja ñi'ya nu tyu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi tsiya' ti, cha' ycui' Ndyosi ni, ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'i ñati. ⁹ Ngulu'u Ni ji'na ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, nu lo'o cua nda Ni ji'i nu sca ti Sñi' ycui' ca Ni yaa chalyuu, cha' jua'a taca caja chalyuu cucui ji'na. ¹⁰ Nde laca cha' nu nchcui' na' lo'o ma: Si'i cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi, masi ycui' Ndyosi laca nu ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na tya clyo, bi' cha' nda Ni ji'i Sñi' ycui' ca Ni yaa chalyuu cha' ngujui' yu lo crusi, cha' cua ngua cuxi tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi nu Xu'na na xqui'ya cha' cuxi nu ngua'ni na; pana Jesucristo nu sca ti Sñi' ycui' Ni, bi' laca nu cua nchcube' cña loo na, ngu'ya Ni yabe' nu ntsu'u ji'na.

¹¹ Cu'ma ngu' tya'a na nu tyaca'a tsa ma 'na, nga'a cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, cha' jua'a ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na. ¹² Ni sca ñati chalyuu, bilya ña'a ngu' ji'i ycui' Ndyosi; pana taca ca cuayá' ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Ni juani, nu lo'o ña'a na ji'i lcaa na lo'o tya'a na, cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Ñi'ya ntsu'u tsa tyiquee Jesucristo ña'a yu ji'i ñati chalyuu, jua'a nga'a cha' cua'ni na lo'o tya'a ñati na li'. ¹³ Cua nda ycui' Ndyosi Xtyi'i Ni cha' tyanu ne' cresiya ji'na, bi' cha' cua ngua jlo ti' na cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycui' Ndyosi, lo'o jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee Ni lo'o na. ¹⁴ Cua na'a ycui' ya ji'i Jesús. Chañi laca cha' nu nchcui' ya lo'o ma juani, cha' cua nda ycui' Ndyosi Sti Jesús chacuayá' ji'i Sñi' ycui' ca Ni cha' cua'ni lyaá ji'i' cua ña'a ca ñati ji'i nu cuxi. ¹⁵ Ñati nu tyaja'a cacha' ji'i tya'a ñati cha' nu sca ti Sñi' ycui' Ndyosi laca Jesucristo, stu'ba ntsu'u tyiquee ycui' Ni lo'o ngu' bi' li'; jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycui' Ni.

¹⁶ Ngua cuayá' ti' na li', cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni ji'na; jua'a jlyá ti' na li', cha' xcui' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ni ña'a Ni ji'i ñati chalyuu. Lo'o ñati nu jua'a tso'o nti' ña'a ngu' ji'i tya'a ñati, nu xcui' jua'a ndu'ni ngu' laja lo'o ndi'i ngu' chalyuu, cua stu'ba ntsu'u tyiquee ngu' bi' lo'o ycui' Ndyosi; la cui' jua'a stu'ba ntsu'u tyiquee ycui' Ndyosi lo'o ngu' bi' li'. ¹⁷ Tso'o ti ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi, cha' nu lo'o tyalaa tsá lo'o tyaa Jesucristo chaca quiyá' cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati, li' tyucui tyiquee na taca tyacua tya'a na lo'o ycui' Ni. Ndyá'a Ni lo'o na laja lo'o ndi'i na chalyuu, ñi'ya nguta'a Ni lo'o Jesucristo lo'o nguti'i yu nde chalyuu, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' cutsii na. ¹⁸ Ná ntsu'u cha' cutsii na cha' xcube' ycui' Ndyosi ji'na, si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ni; pana tya lyiji cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi, si ña'a ti tya ntsii na cha' xcube' Ni ji'na. Ñati nu ntsii tsa ji'i ycui' Ndyosi ni, cua nda ti' ngu' cha' xcube' Ni ji'i ngu'.

¹⁹ Ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ni, xqui'ya cha' tya clyo ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na. ²⁰ Ngu' nu ñacui ndi'ya: "Ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i ycui' Ndyosi", lo'o li' ña'a ti tya liye' ti' ngu' bi' ña'a ngu' ji'i tya'a ngu', cha' cuiñi ti laca nu nchcui' ngu' bi'. Ndi'ya ndyu'u cha' bi': taca ña'a na ji'i tya'a ñati na, pana ycui' Ndyosi ni, bilya ña'a na ji'i Ni tsiya' ti; bi' cha' lacua, si

ná ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesucristo, li' ná taca ñacui na cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi Sti na. ²¹ Cua ngulo Ni cña bi' ji'na ndi'ya: Tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i ycu'i Ndyosi, lo'o jua'a xcu'i tso'o ti tyu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i tya'a ñati ma.

5

Ntijiloo na ji'i nu cuxi nu ntsu'u chalyuu

¹ Lcaa ñati nu jlya ti' ji'i Jesús, cha' laca yu Cristo nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i yaa chalyuu, chañi cha' laca ngu' bi' sñi' ycu'i Ndyosi. Ycu'i Ndyosi laca Sti na, lo'o jua'a ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i Ni, bi' cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycu'i Ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús. ² Nu lo'o ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, lo'o jua'a taquiya' na ji'i lcaa cña nu nda Ni lo'o na, li' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i xa' la sñi' ycu'i Ni. ³ Si chañi cha' ntsu'u tyiquee na ña'a na ji'i Ni, taquiya' na ji'i cha' nu chcu'i Ni lo'o na li', cha' si'i sca cña nu tucui tsa laca cha' taquiya' na ji'i scaa cha' nu nchcu'i Ni. ⁴ Cua ña'a ca sñi' ycu'i Ndyosi taca tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu; taca tyijiloo na ji'i nu cuxi, xqui'ya cha' cua ngusñi na cha' ji'i Jesucristo. ⁵ Pana ñati nu jlya ti' cha' Jesús laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, bi' ti ñati nu caca ji'i tyijiloo ji'i lcaa nu cuxi nu ntsu'u chalyuu.

Ndi'ya ntsu'u cha' ji'i Jesús nu laca Sñi' ycu'i ca Ndyosi

⁶ Nu sca ti Sñi' ycu'i ca Ndyosi laca Jesucristo, nu yaa chalyuu. Ntyucuatya ngu' ji'i yu li'. Ngujuii yu lo crusi, ndyalú tañi ycu'i yu li'. Si'i xqui'ya cha' nu cua ntyucuatya ti yu, masi lo'o xqui'ya cha' cua ngujuii yu lo crusi ndyalú tañi yu, bi' cha' nhca cuayá ti' na juani cha' nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi laca Jesucristo. Bi' laca cha' nu ndacha' Xtyi'i ycu'i Ndyosi ji'na, lo'o jua'a chañi tsa laca cha' bi'. ⁷ Nde cua ntuca sna tya'a ngu' nu nchcu'i cha' chañi laca cha' ji'i Jesús bi': ycu'i Ndyosi Sti yu laca tsaca ngu' bi'; jua'a Jesucristo nu ntsu'u tyucui cha' ji'i ycu'i Ndyosi ji'i, bi' laca chaca; lo'o jua'a Xtyi'i ycu'i Ni, chaca laca bi'. Stu'ba ti nchcu'i nu ca ta'a sna bi', cha' chañi laca cha' bi'. ⁸ Lo'o jua'a nde lo yuu cua ngua sna quiya' lo'o nchcu'i ycu'i Ndyosi cha' chañi laca cha' Jesucristo laca nu sca ti Sñi' ycu'i Ni: tsaca laca cha' nu nchcu'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o na; jua'a chaca laca cha' nu nchcu'i Ni laja lo'o ntyucuatya Jesucristo; lo'o jua'a chaca laca cha' nu cua nchcu'i Ni laja lo'o ngujuii Jesucristo lo crusi, ndyalú tañi yu li'. Sca ti cha' nchcu'i Ni ca ta'a sna quiya' bi'. ⁹ Ntucua na ji'i cha' nu nchcu'i ñati chalyuu lo'o na, pana juani ndulo la cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o na. Ca ta'a sna cha' nu nda ycu'i Ndyosi, lcaa cha' bi' nchcu'i cha' sca ti Jesucristo laca Sñi' ycu'i Ndyosi. ¹⁰ Ñati nu jlya ti' ji'i yu cha' laca yu nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, ycu'i ca ngu' jlo ti' ngu' ne' cresiya ji'i ngu' cha' chañi tsa laca cha' bi'; ñati nu ná ntaja'a tucua cha' ji'i Ni, cha' laca Jesucristo Sñi' ycu'i ca Ni, bi' ngu' laca nu ná jlya ti' tsiya' ti cha' cua nchcu'i ycu'i Ndyosi cha' ji'i Sñi' ycu'i ca Ni. Ñati cuiñi laca ycu'i Ndyosi nti' ngu' bi'. ¹¹ Nde laca cha' liñi nu tso'o tsa cha' xñi na ji'i, cha' cua nda ycu'i Ndyosi chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na; Jesucristo laca nu ngulu'u ji'na ñi'ya caca chalyuu bi'. ¹² Cua ña'a ca ñati nu ntsu'u cha' ji'i lo'o Jesús nu laca Sñi' ycu'i ca Ni, bi' ñati laca nu ntsu'u chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i; ñati nu ná ntsu'u cha' ji'i lo'o nu sca ti Sñi' ycu'i Ndyosi, ná ntsu'u cha' ta Ni chalyuu bi' ji'i ngu'.

Cua tye ti cha' nu nguscua Juan

¹³ Cua nscua na' quityi re lacua, cha' caa ca slo ma, lcaa tya'a ngusni ma cha' jil'i Jesús nu sca ti Sni' ycu'i Ndyosi; xqui'ya cha' re taca ca cuaya' ti' ma cha' cua ngujui chalyuu cucui jil'i ma, nu cua nda ycu'i Ndyosi jil'na.

¹⁴ Tyucui tyiquee na taca hcui' na lo'o ycu'i Ndyosi lacua. Lo'o jna na sca cha' jil'i ycu'i Ndyosi nu stu'ba nti' lo'o sca cha' nu nti' ycu'i Ni, li' taca jlo ti' na cha' taquiya' Ni jil'i cha' nu hcui' na lo'o Ni. ¹⁵ Si jlo ti' na cha' nduna ycu'i Ndyosi lo'o jna na sca cha' jil'i Ni, la cui' jua'a taca jlo ti' na cha' cua caja ti cha' bi' jil'na li'.

¹⁶ Lo'o na'a na jil'i sca nat'i tya'a ngusni na cha' jil'i Jesucristo cha' ndyu'ni yu sca cha' cuxi, pana nda na cuentya cha' na nscua cha' hcuna' chalyuu jil'i yu xqui'ya cha' cuxi bi', li' tso'lo la si jna na cha' clyu ti' jil'i ycu'i Ndyosi cuentya jil'i yu tya'a na bi', cha' na ta Ni chacuaya' cha' hcuna' chalyuu jil'i yu tya'a na bi'. Pana ntsu'u qui'ya tlyu nu na taca cua'ni clyu ti' ycu'i Ndyosi jil'i; na nacui na' cha' jna na cha' clyu ti' jil'i Ni li', si jua'a ntsu'u qui'ya jil'i ngu'. ¹⁷ Chañi cha' sta ycu'i Ndyosi qui'ya jil'i lcaa na lo'o tya'a na xqui'ya cha' cuxi nu ndyu'ni na. Pana ntsu'u sca lo qui'ya nu na taca cui'ya Ni cha' clyu ti' jil'i tsiya' ti.

¹⁸ Jlo ti' na cha' nga'aa ndu'ni nat'i jil'i Jesucristo cha' cuxi. Jesucristo nu laca nu sca ti Sni' ycu'i Ndyosi, bi' laca nu ndaca'a jil'i ngu', cha' na taca cala' nu xna'a jil'i ngu' bi' li'.

¹⁹ Jlo ti' na cha' nat'i jil'i ycu'i Ndyosi laca na, xqui'ya cha' cua ngusni na cha' jil'i Jesucristo; pana xa' la nat'i chalyuu nu na ndaquiya' jil'i Ni tsiya' ti, na'a ti tya laca nu xna'a loo jil'i nat'i bi'.

²⁰ Cua jlo ti' na cha' cua yaa nu sca ti Sni' ycu'i Ndyosi nde lo yuu chalyuu, lo'o jua'a cua nda bi' chacuaya' cha' caca tyu'u cha' jil'na lo'o ycu'i Ndyosi. Chañi cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o ycu'i Ndyosi juani, xqui'ya cha' stu'ba ntsu'u tyiquee na lo'o Jesucristo nu laca Sni' ycu'i ca Ni. Chañi cha' ycu'i Ndyosi tsiya' ti laca nu Jesús bi', lo'o jua'a chañi cha' na nga'a cha' tye chalyuu cucui nu ta Ni jil'na. ²¹ Cu'ma sni' na', tii ti ti' ma tyil'i ma chalyuu, cha' na tyat' yu'u ma lo'o xa' jo'ó. Jua'a laca cha' bi' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyucuaa

Nu lo'o chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' sca quityi re, ma' cusu', jua'a sñi' nu'u, cha' caa quityi re ca slo cu'ma ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús, cha' cua ngusubi ycu'i Ni ji'i ma' cha' caca ma' ñati ji'i Ni. Chañi cha' ntsu'u tsa tyiquee na' ña'a na' ji'i ma'; ni si'i sca ti na', lo'o lcau ti ña'a ñati lcaa quichi nu nduna cha' liñi ji'i Jesús, lo'o lcaa ñati bi', ntsu'u tsa tyiquee ngu' ña'a ngu' ji'i ma'. ² Cua ndyanu tso'o cha' liñi bi' ne' cresiya ji'na, jua'a ná nga'a cha' tye cha' nu cua ndyuna na bi'; bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' ña'a na' ji'i ma'. ³ Ycu'i Ndyosi nu laca Sti na, lo'o jua'a Jesucristo nu sca ti Sñi' ycu'i Ni, xtyucua Ni ji'i ma'. Lo'o jua'a cua nti' na' cha' ña'a ti tya cua'ni Ni quiña'a tsa cha' tso'o lo'o ma, cha' ña'a ti tya cua'ni tya'na ti Ni ji'i ma, cha' ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma; jua'a nti' na' cha' cua'ni Ni lo'o ma, xqui'ya cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni ji'na, cha' chañi tsa cha' nu ngulu'u Ni ji'na.

⁴ Tso'o tsa ngua ti' na' lo'o ngujui cha' 'na cha' ña'a ti tya ndaquiya' tso'o xi ngu' tya'a ma lcaa cha' liñi nu cua nda ycu'i Ndyosi Sti na lo'o na; ⁵ bi' cha' chcu'i na' lo'o nu'u, ma' cusu', jua'a lo'o lcaa ngu' tya'a ma, cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na. Si'i sca cha' nu bilya ta Ni lo'o na laca cha' bi', sca cha' nu ndyuna na lo'o ngusñi na cha' ji'i Jesucristo tya clyo laca cha' bi'. ⁶ Lo'o nu ni na' ji'i ma' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a ñati na, la cui' jua'a ntsu'u cha' taquiya' na lcaa cña nu nclyo ycu'i Ndyosi ji'na. Nu lo'o ngusñi ma' cha' bi' tya clyo, cua ndyuna ma lcaa cña nu ntsu'u cha' cua'ni ma' cha' tso'o ti tyu'u tyiquee lcaa ma' ña'a ma' ji'i tya'a ñati ma.

Nu ngu' cuiñi nu tya'a cusuu ji'i Cristo

⁷ Ntsu'u tsa ñati cuiñi nu nchcu'i cha' ná chañi cha' ngua Jesús ñati lo'o yaa yu chalyuu. Tyucu'i ña'a lo yuu chalyuu ndya'a ñati nu nchcu'i cha' cuiñi bi'; na nñilo'o ngu' bi' ji'i tya'a ñati na, jua'a tya'a cusuu ji'i Cristo laca ngu' bi'.

⁸ Bi' cha' tii ti ti' ma' tyi'i ma' chalyuu, cha' ná culiji yu'u jua'a ti lcaa cha' nu cua ndyuna ma lo'o nguti'i ya ca slo ma. Li' caja lcaa cha' tso'o nu cua nti' ycu'i Ndyosi ta Ni ji'i ma' lo'o tye chalyuu.

⁹ Lcaa ñati nu tyati yu'u lo'o xa' la cha', ná ntsu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o ycu'i Ndyosi tsiya' ti, cha' ná cuayá' cha' ji'na lo'o jlyu ti' na ji'i Cristo, nti' ngu' bi'; pana lo'o cua ngusñi na cha' ji'i Cristo ca ne' cresiya ji'na, li' stu'ba ntsu'u cha' ji'na lo'o ycu'i Ndyosi, jua'a lo'o ycu'i nu sca ti Sñi' ycu'i Ni. ¹⁰ Bi' cha' juani si tyalaa ñati slo ma nu ná nda la cui' cha' ji'i Jesús bi' lo'o ma, nga'aa ta ma su tyi'i ngu' bi', ni ná ta ma xlyo ni'i ji'i ngu' bi'. ¹¹ Nu lo'o chcu'i na lo'o ñati bi', ñi'ya laca si ndyu'ni tya'a na lo'o ngu' bi', lo'o cña cuxi nu ndyu'ni ngu', jua'a ndyu'na cha' bi'.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹² Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu'i lo'o ma, pana tso'o la masi ná lo'o cha' bi' scua na' lo' quityi re. Tiya' la nti' na' caa na' ca su ndi'i cu'ma, lo'o li' ycu'i' ca na' taca ta na' cha' bi' lo'o ma; li' chañi cha' tso'o ti taca tyu'u tyiquee na ña'a na ji'i tya'a na.

¹³ Lo'o jua'a nu ñati tya'a ntsu'u cha' ji'i ma' lo'o Cristo ca nde, nu ngu' nu cua ngusubi ycu'i Ndyosi ji'i, lo'o ngu' bi' cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'i ma. Jua'a caca cha' lacua.

Quityi sube nu nguscua San Juan nu nchca tyuna

Tso'o tsa nchcui' Juan ji'i' Gayo

¹ La cui' nu cusu' Juan laca na'. Nscua na' quityi re cha' caa ca slo nu'u, Gayo; jlya ti' nu'u lcaa cha' nu laca ji'i' Jesucristo, bi' cha' tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' chcui' na' lo'o nu'u.

² Tso'o tsa ñati laca nu'u, cusu'. Nchcui' na' lo'o ycu' Ndyosi cuentya jinu'u cha' tso'o ti taca tyi'i' tyiquee nu'u, cha' taca ca lye ti' nu'u. Cua jlo ti' na' cha' tso'o tsa ngusñi nu'u cha' ji'i' ycu' Ndyosi. ³ Lo'o juani tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' cha' cua ndyalaa xi ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Cristo nu ngutu'u ca su ndi'i' ma yaa ngu' ca nde. Nacu' ngu' cha' ña'a ti ndaquiya' tso'o ma ji'i' cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' jua'a ndu'ni ma lcaa tsā. ⁴ Sca ti cha' nclyacua ti' na' cuentya ji'i' cu'ma, si chañi cha' ndaquiya' ma ji'i' cha' liñi nu cua nda Jesús lo'o na, cha' cuañi' la cu'ma cuentya jna'; tso'o tsa ntsu'u tyiquee na' lo'o ndyuna na' cha' jua'a ndu'ni ma.

⁵ Cusu', ndube tsa ti' na' cha' lcaa tyempo tso'o tsa nxyucua nu'u ji'i' ngu' tya'a na, masi ná nslo nu'u ji'i' ngu', cha' ngu' xa' quich'i laca ngu' ntsu'u quiya'. ⁶ Cua nchcui' ngu' bi' lo'o lcaa ngu' tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús nde quich'i re, ndacha' ngu' ji'i' ya ñi'ya nu tso'o ntsu'u tyiquee ma ña'a ma ji'i' ycu' ca ngu'. Lo'o jua'a cua'ni ma cha' tso'o tya xtyucua la ma ji'i' ngu' bi' tyucui' su tsa ngu', cua'ni ma ñi'ya laca si na nxyucua ma ji'i' ycu' Ndyosi laca; ⁷ cña ji'i' Cristo ndya'a ngu', bi' cha' ngutu'u ngu' bi' ndyaa ngu' tyijyu'. Ná ntaja'a ngu' xñi ngu' ni sca centavo ji'i' xa' ñati nu ná ndaquiya' ji'i' Cristo tsiya' ti, cha' xtyucua ji'i' ngu' tyucui'; ⁸ bi' cha' nu na ni, tya'a ngusñi na cha' ji'i' Cristo, nga'a cha' xtyucua na ji'i' ngu' bi'. Lo'o jua'a taca ca stu'ba cha' ji'na lo'o ngu' bi' lo'o sañi na cha' liñi nu cua nda Cristo lo'o na ca tyijyu' la.

Cuxi tsa cña nu ndyu'ni Diótrefes

⁹ Cua nscua na' sca quityi tya tsubi' la nu ndyaa ca su ndi'i' ña'a taju ti ma ñati ji'i' Jesucristo, cu'ma nu ndyu'u ti'i' ma tsa tlyu ti ca bi'; pana ná ntaja'a Diótrefes taquiya' ji'i' cha' nu nacui' na' ji'i' ma, cha' nti' yu bi' cha' xu'na ma lcaa yu. ¹⁰ Nu lo'o tyalaa na' ca slo ma, li' chcui' na' lo'o ma cuentya ji'i' lcaa cña nu ndyu'ni yu bi', cha' chiya'a tsa nchcui' yu ji'i' cuare; nchcui' yu bi' cua ña'a ca lo cha' cuiñi lo'o ñati. Masi ndyu'ni yu jua'a, ná cuayá' ji'i' yu nti' yu, cha' juani ná ntaja'a yu ta yu su tyi'i' ngu' tya'a ndya'a ya cña lo'o ndyaa ngu' quich'i tyi ma; ña'a cuayá' ndaca'a yu chacuayá' ji'i' tya'a ma cha' lo'o cu'ma ná ta ma su tyi'i' ngu', masi ngua ti' ma ta ma su tyi'i' ngu' nquicha'. Lo'o jua'a ngua ti' yu culo'o yu ji'i' tya'a ndya'a ya cña bi', cha' ná tyu'u ti'i' ngu' lo'o ma.

¹¹ Cusu', ná tyat' yu'u ma lo'o cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, tso'o la si tyi'u ti' ma ji'i' lcaa cha' nu tso'o ti. Lcaa ñati nu xcui' clyana cha' tso'o nu cua'ni ngu' cha' xtyucua ngu' ji'i' xa' la tya'a ñati ngu', cua ntsu'u cha' ji'i' ngu' bi' lo'o ycu' Ndyosi; lcaa ñati nu xcui' clyana cha' cuxi cha' cua'ni ngu', bilya tyu'u cha' ji'i' ngu' bi' tsiya' ti lo'o ycu' Ndyosi.

Tso'o la ndyu'ni Demetrio

¹² Tso'o tsa nchcui' lcaa ñati ji'i' Demetrio; masi ycu' ca na, lo'o ña'a na ji'i' yu nchca cuayá' ti' na cha' tso'o tsa ndyu'ni yu lo'o lcaa ñati. Jua'a cuare, nchcui'

ya lo'o mā juani cha' chañi tsa cha' nu nchcui' ngu' ji'j̄ yu cha' tso'o tsa tyiquee yu. Cua j̄lo tso'o ti' mā cha' nchcui' ya cha' liñi lo'o mā.

Cha' nu nguscua Juan lo'o cua tye ti quityi

¹³ Tya ntsu'u tsa cha' nu nti' na' chcu'j̄ lo'o nu'u, pana tso'o la masi ná scua na' cha' bi' lo quityi re juani; ¹⁴ tso'o la yala ti caḡ na' ca su ndi'j̄ nu'u cha' ycui' ca na' ta na' xi cha' lo'o nu'u.

¹⁵ Tj̄ ti tyi'j̄ tyiquee mā lacua, cha' ycui' Ndyosi xtyucua ji'j̄ mā. Lcaa ngu' tya'a tso'o mā nu ndi'j̄ ca su ndi'j̄ cuare, cua nti' ngu' chcuicha' ngu' ji'j̄ mā, xqui'ya cha' nu scua na' lo quityi re; jua'a cu'mā, chcuicha' mā ji'j̄ lcaa ngu' tya'a tso'o ya nu ndi'j̄ ca ndacua.

Quityi nu nguscua San Judas

¹ Judas naa na', la cui' tya'a Jacobo; cña laca na' cuentya jil'i Jesucristo. Nscua na' quityi re cha' tsa ca slo lcaa cu'ma nu ndaquiya' ma' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na, cha' cua ngusubi Ni jil'i ma. Ycu'i Ndyosi laca nu ngua'ni lubii jil'i cresiya jil'i ma, lo'o ña'a ti tya cña'asii Ni jil'i ma juani xqui'ya Jesucristo.

² Tya'na tsa ti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni jil'i ma, bi' cha' ti ti taca tyi'i tyiquee ma, xqui'ya cha' cua jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ma. Jua'a nti' na' cha' caca jil'i ma lcaa tsa.

Ntsu'u xi ñati nu nchlyu'u cha' cuiñi jil'i ngu'

³ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma' na, nti' tsa na' scua na' quityi cha' tsa ca slo ma, sca quityi nu chcu'i jil'i cha' tlyu nu ngua'ni Jesús cha' taca clyaa na jil'i nu cuxi; pana ná ngua scua na' jil'i yala ti. Lo'o nu juani nga'a cha' scua na' quityi re cha' tsa ca slo ma, cha' ta na' sca cuij lo'o ma; nga'a cha' cua'a ma jil'i cua ña'a ca ngu' cuiñi, xqui'ya cha' ná jlyu ti' ngu' jil'i cha' liñi nu cua nda ycu'i Ndyosi nu Xu'na na lo'o na, lcaa na nu ntsu'u cha' jil'na lo'o Jesucristo. Ná cua'a jyaca ma tsiya' ti jil'i cha' nu nchcu'i ngu' cuiñi bi'. ⁴ Ndu'ni cha' ca cuayá' ti' ma cha' cua ndyat'i xi ñati cuiñi bi' laja cu'ma, masi ná stu'ba cha' nu jlyu ti' ma lo'o ngu'. Cua sa'ni tsa nscua cha' lo quityi jil'i ycu'i Ndyosi cha' xcube' Ni jil'i nu ngu' cuxi bi'; pana ná ndaquiya' ngu' bi' jil'i cha' nu nchcu'i ycu'i Ndyosi tsiya' ti, ni ná ndube ti' ngu' bi' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'i ñati chalyuu. Nacu' ngu' bi', cha' ná ndu'ni cha' masi cua'ni ngu' cha' suba', masi cua'ni ngu' lcaa lo cha' cuxi, cha' si ntsu'u tsa tyiquee Ni ña'a Ni jil'na, ná xcube' Ni jil'na li', nti' ngu'. Cuiñi tsa ngu' bi', si'i ycu'i Jesucristo laca xu'na ngu' bi'. Pana nu na ni, sca ti ycu'i Jesucristo laca nu Xu'na na, sca ti ycu'i Ni laca nu chañi cha' laca Ni loo jil'na.

⁵ Cua jlo ti' ma lcaa cha' nu nscua lo quityi jil'i ycu'i Ndyosi nu ngua sa'ni la, pana xa' cacha' na' xi cha' bi' jil'i ma juani: Ngua'ni lya'a ycu'i nu Xu'na na jil'i jyo'o cusu' jil'i ngu' Israel, nu lo'o nguti'i ngu' preso ca loyuu su cuentya Egipto; pana ca tiya' la ndyujuii ycu'i Ni jil'i lcaa jyo'o cusu' nu ná ndaquiya' jil'i cha' nu cua nchcu'i Ni lo'o ngu' bi'. ⁶ Lo'o jua'a tyi'u ti' ma jil'i xca jil'i ycu'i Ndyosi nu ná ntaja'a taquiya' jil'i cña nu nda Ni jil'i ngu' nu ngua sa'ni, bi' cha' nguxtyanu xca bi' tyi' ngu' ca slo ycu'i Ndyosi. Pana juani cua ndu xca cuxi bi' ndyaaca' lo'o carena; ca su talya ña'a tsiya' ti ndu xca cuxi bi', cha' preso jil'i ycu'i Ndyosi laca ngu' juani. Jua'a ntsu'u cha' jatya xca bi' ni jacua' tyalaa tsa nu cua'ni cuayá' ycu'i Ni jil'i lcaa ñati. ⁷ Lo'o jua'a tyi'u ti' ma jil'i quich'i Sodoma lo'o quich'i Gomorra lo'o xa' la quich'i nu ndi'i cacua ti; ñi'ya ngua'ni ngu' xca bi' cha' cuxi, jua'a lye tsa ngua'ni cuxi nu jyo'o cusu' nu nguti'i quich'i bi', hasta nu ngua'ni suba' ngu' lo'o tya'a qui'yu ti' ngu'. Cua ndyujuii ycu'i Ndyosi jil'i lcaa ngu' quich'i bi' lo'o quii' tlyu jil'i Ni li'. Jua'a ca cuayá' ti' lcaa ñati ña'a cha' tlyu nu nchca jil'i ycu'i Ndyosi ndu'ni Ni; la cui' lo'o sca quii' tlyu nu ná nga'a cha' tyubi' tsiya' ti, jua'a xcube' Ni jil'i lcaa ñati nu ndu'ni cha' cuxi.

⁸ Lo'o nu ngu' cuiñi bi' ni, ñi'ya nu ngua'ni cuxi jyo'o cusu' bi', jua'a ndu'ni ngu'; ñi'ya si nchcu'i xcalá ti ngu' bi', jua'a laca cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Xña'a tsa tyiquee ngu' bi', ndu'ni tsa ngu' cha' suba'; jua'a ná ndaquiya' ngu' bi' tsiya' ti jil'i cha' nu nchcu'i cua ña'a ca ngu' nu laca loo. Lo'o li' hasta nchcu'i suba' ngu' bi' jil'i xca jil'i ycu'i Ndyosi nu ntucua nde cua. ⁹ Pana si'i jua'a ngua'ni Miguel nu laca loo jil'i xca jil'i ycu'i Ndyosi; nu lo'o ngusuu tya'a

nu Miguel bi' lo'o nu xña'a xqui'ya jyo'o Moisés, ná nchcui' ni sca cha' cuxi lo'o nu xña'a bi'. Ndi'ya ti nchcui' lo'o: “Ycui' nu Xu'na na' ntsu'u cha' cua'a jinu'u”, nacuj Miguel jil'i nu xña'a bi' li'. ¹⁰ Pana juani nchcui' nu ngu' cuiñi bi' cha' cuxi jil'i cua' ña'a ca cha' jil'i Jesús, masi ná nchca cuayá' ti' ngu' jil'i cha' bi' tsiya' ti; ndyu'ni ñu'u ngu' bi' jil'i ycui' ca ngu', xqui'ya cha' ndu'ni ngu' ñi'ya ndu'ni na'ni nu ná nchca culacua ti'.

¹¹ Tya'na tsa nu ngu' cuiñi bi'. Cua ngusñi ngu' tyucuij cuxi nu ngulu'u jyo'o Caín jil'i ñati; cua ndu'utsu' ngu' jil'i tyucuij tso'o cha' caja cñi jil'i ngu' ñi'ya ngua'ni jyo'o Balaam, nu lo'o ngusñi yu caya' cuentya jil'i cña cuxi nu cua cua'ni ti yu nu ngua sa'ni. Ntsu'u cha' cajaan nu ngu' cuiñi bi' tsiya' ti, ñi'ya cua ngujuji jyo'o Coré nu lo'o lye tsa ngusuu tya'a yu lo'o ycui' nu Xu'na na. ¹² Masi cuxi tsa ndu'ni nu ngu' cuiñi bi', ná ntyuju'u ti' ngu' tsiya' ti cha' ndi'i ngu' lo'o ma nu lo'o ndyu'u ti' ma cha' cacu ma sji lo'o tya'a ma, xqui'ya cha' ngusñi ma cha' jil'i Jesucristo. Quiña'a tsa ndacu ngu' bi' li', quiña'a tsa ndyi'yu ngu', cha' tsa bi' ti cha' nti' ngu' ndya'a ngu' slo ma; ná ndube ti' ngu' bi' tsiya' ti. Ñi'ya laca sca xu'na xlya' nu ná ña'asji tso'o jil'i xlya' jil'i, jua'a laca ngu' bi'; ñi'ya nti' coo btyi nu nxna lijya lo'o cuij ti masi ná ca'ya tyo, jua'a nti' nu ngu' cuiñi bi'; ñi'ya laca sca yaca si'yu nu ná nda si'yu, jua'a laca ngu' bi'. Pana sca yaca nu cua ngüityi, ntsu'u cha' xcuaa na jil'i, cha' nga'aa ntsu'u juersa jil'i cha' cu'ú la li'; cua ndye ngujuji yaca bi'. ¹³ Ñi'ya nxasu clyoo' tyujo'o, nchcuaa clyoo' ngo' cuu' ca to' hitya, jua'a laca cña cuxi nu ndyu'ni ngu' bi'; ñi'ya laca sca cui nde cua nu ngusna ndyaa xa' tyucuij cha' nga'aa ta xee nde talya, jua'a laca ngu' cuiñi bi'. Pana cua ngua'ni cho'o ycui' Ndyosi sca se'j su ná ntsu'u xee tsiya' ti su tyaa nu ngu' cuiñi bi'.

¹⁴ Cua sa'ni tsa nchcui' jyo'o Enoc ñi'ya nu caca jil'i ngu' cuiñi nu ndu'ni jua'a. Cua ndya'a ca'yu latya sñi' ste' jyo'o Adán, lo'o li' ngula nu Enoc nu ngua tu'ba jil'i ycui' Ndyosi cha' chcui' Ni lo'o ñati nu ngua sa'ni. Ndi'ya nchcui' Enoc bi': “Cua na'a na' jil'i ycui' nu Xu'na na, cha' lijya Ni lo'o tyuu tsa tya'a mil xca jil'i ycui' Ni, ¹⁵ cha' cua'ni cuayá' Ni jil'i lcaa ñati. Li' xcube' Ni jil'i lcaa ñati cuxi xqui'ya cha' cuxi nu cua ngua'ni ngu', xqui'ya cha' suba' nu cua nchcui' ngu' jil'i ycui' Ndyosi.” Jua'a nacuj jyo'o Enoc bi'. ¹⁶ Nu ngu' cuiñi bi' ni, xcui' na chij nti' ngu' bi' ndi'i ngu' chalyuu; ná sca na ná ndiya ti' ngu' bi' tsiya' ti, cha' chiya'a ti nchcui' ngu' jil'i lcau ti cha'. Xcui' ndiya la ti' ngu' bi' lcaa lo cha' cuxi nu ntsu'u tyiquee ngu' jil'i. Lye tsa nchcui' tyucuaa ti' ngu' bi' lo'o tya'a ngu', pana xcui' tso'o tsa nchcui' ngu' bi' jil'i ñati si xtyucua ngu' jil'i ngu' bi' lo'o sca cña cuxi.

Cña nu nga'a cha' cua'ni ñati nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Jesucristo

¹⁷ Cu'ma ngu' tya'a tso'o na nu tyaca'a tsa ma' na, nga'a cha' tyi'u ti' ma cha' nu nchcui' ñati lo'o na, nu ñati nu cua ngua tsa'a jil'i Jesucristo nu Xu'na na tya clyo. ¹⁸ “Tyu'u tucua xi ñati cuiñi lo'o cua tye ti chalyuu”, nacuj ngu' bi' ji'na. “Xtyi' lo'o ngu' cuiñi bi' jil'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ycui' Ndyosi, jua'a cua'ni ngu' cua' ña'a ca cha' cuxi nu ndiya ti' ngu' jil'i”, nacuj ngu' bi' ji'na. ¹⁹ Cua'ni nu ngu' cuiñi bi' cha' nga'aa stu'ba cha' nu culacua ti' ma lo'o tya'a ma. Ndiya tsa ti' ngu' bi' lcaa cha' cuxi nu ntsu'u chalyuu, cha' ná ndyanu Xtyi'i ycui' Ndyosi ne' cresiya jil'i ngu' bi' tsiya' ti.

²⁰ Pana nu cu'ma ngu' tya'a tso'o na ni, xa' ña'a cua'ni ma; nga'a cha' xtyucua ma jil'i ngu' tya'a ma cha' lcaa ma talo ma cua'ni ma cña jil'i ycui' Ndyosi. Taca talo ma xqui'ya cha' ngusñi tso'o ma cha' jil'i ycui' Ni. Lo'o jua'a ta Xtyi'i ycui' Ndyosi juersa jil'i ma cha' taca chcui' ma lo'o Ni. ²¹ Bi' cha' lacua, cua'a ma jil'i ycui' ca ma; cui'ya ma cuentya ñi'ya nu cua'ni ma nde chalyuu, cha' jlo ti' ma cha' ntsu'u tsa tyiquee ycui' Ndyosi ña'a Ni jil'i ma. Jatya ma ni

jacua' tyalaa tsá lo'o ta ycuí' Jesucristo nu Xu'na na chalyuu nu ná nga'a cha' tye tsiya' ti ji'na, cha' tya'na tsa ti' Ni ña'a Ni ji'na.

²² Cua'ni tya'na ti' mā jí'í lcaa ngu' tya'a mā nu bilya xñi tso'o cha' jí'í Jesucristo, lo'o jua'a culu'u tso'o la mā jí'í ngu' bi'. ²³ Cua'ni lyaá mā jí'í ngu' nu cua tyumí' ti lo quii' jí'í nu xña'a, culo mā jí'í ngu' bi' ya' nu xña'a. Ña'a ti tya cua'ni tya'na ti' mā jí'í ngu' nu xcui' cha' cuxi ndu'ni; ña'a ti xtyucua mā jí'í ngu' bi', cha' taca ca cuayá' tso'o la ti' ngu' cha' líñi jí'í ycuí' Ni, masi cutsí'í mā xi jí'í cha' cuxi nu ndu'ni ngu', ñi'ya si cojolaqui nu cha' cuxi bi' jí'í mā.

Ndyu'ni tlyu Judas jí'í ycuí' Ndyosi

²⁴⁻²⁵ Sca ti ycuí' Ndyosi ntsu'u chalyuu. Taca cua'ni lyaá Ni ji'na xqui'ya Jesucristo nu Xu'na na; sca ti ycuí' Ni nchca jí'í Ni ña'así'í Ni ji'na, laja lo'o ndya'a na tyucuí' tso'o nu ngulu'u Ni ji'na. Xtyucua Ni ji'na cha' ná tyeje sna quiya' na, cha' ná tyu'utsu' na jí'í tyucuí' bi', ña'a cuayá' nu tyalaa na tso'o ti ca su ndubi tsa ña'a xee, ca su ntucua ycuí' Ndyosi. Lubii tsiya' ti caca cresiya jí'na lo'o cua ndyalaa na ca slo Ni, lo'o jua'a caca chaa tsa ti' na li'. Bi' cha' juani cua'ni tlyu na jí'í ycuí' Ndyosi nu ntucua ca su tlyu nde cua, cha' sca ti ycuí' Ndyosi ntsu'u nu tlyu tsa laca Ni; sca ti ycuí' Ni laca Ni loo jí'í lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu, jua'a sca ti ycuí' Ni nchca jí'í Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tonu tsiya' ti. Lu'ú ycuí' Ndyosi tya lo'o bilya tya' chalyuu, lo'o jua'a lu'ú Ni juani; ná nga'a cha' tye tyempo cha' lu'ú Ni ca nde loo la. Jua'a laca cha' lacua.

Lo'o cua tye ti chalyuu re

Ngulu'u Jesucristo ji'i Juan sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la

¹ Nde nscua na' cha' nu ngulu'u Jesucristo 'na. Juan laca na', lo'o nde nscua na' sca cha' nu ntsu'u yacu' ti tya sa'ni la. Tya clyo la cua nda ycu'i Ndyosi cha' bi' lo'o Jesús cha' culu'u ji'i ñati ji'i ycu'i lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu. Li' nda Jesús cha' bi' lo'o na', nu lo'o nda Ni sca xca ji'i Ni nu ngutu'u nde cua yaa ca slo na', cha' ndyu'ni na' cña ji'i Ni. ² Nde nscua na' lcaa cha' nu cua na'a ycu'i na'; jua'a nchcui' liñi na' lo'o ñati ji'i Ni lcaa cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu', la cui' cha' tso'o nu nchcui' tsa Jesús ji'i lo'o ñati.

³ Tso'o tsa caca tyiquee ma, ñati nu chcui' lo quityi re, jua'a cu'ma lo'o cuna ma cha' nu nchcui' quityi re, lcaa ña'a cha' nu cua lijya ti cha' caca nde chalyuu; nu lo'o taquiya' na ji'i lcaa cha' nu nscua re, tso'o tsa caca tyiquee na li'. Lo'o jua'a cua ngulala ti caca cha' nu nscua re.

Nscua Juan cha' nu ndyaa slo ñati ji'i Jesucristo nde cati tya'a quichi

⁴ Juan laca na' nu nda quityi re tsa nde cati tya'a quichi loyuu su cuentya Asia, ca su ndi'i taju ñati nu ngusni cha' ji'i Jesucristo. Nda na' xlyo ni'i ji'i ma chacuayá ji'i ycu'i Ndyosi Sti na, jua'a chacuayá ji'i Xtyi'i ycu'i Ndyosi, jua'a chacuayá ji'i Jesucristo. Cua nti' na' cha' ña'a ti cua'ni ycu'i Ndyosi cha' tso'o lo'o ma, ña'a ti cua'ni Ni cha' ti ti tyi'i tyiquee ma. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la. Ntucua Xtyi'i ycu'i Ni nde loo su tlyu su ntucua ycu'i Ni, la cui' cati tya'a cui'i lubii nu nda Xtyi'i Ni laca bi'. ⁵ Tso'o tsa nchcui' liñi Jesucristo ji'i ycu'i Ndyosi Sti yu ña'a cuayá ndyujuii ngu' ji'i yu. Pana lo'o ndyu'ú Jesús chaca quiya' lo'o ngujuui yu, li' na'a ngu' cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u ji'i yu. Lo'o juani laca Jesucristo loo ji'i tyucui ña'a chalyuu, xqui'ya cha' laca yu loo ji'i lcaa nu laca xu'na chalyuu. Ntsu'u tsa tyiquee Jesús ña'a yu ji'na, bi' cha' ngujuui yu lo crusi; cua ndyalú tañi yu, cha' ngua'ni lyaá yu ji'na ji'i nu cuxi nu ntsu'u ji'na. ⁶ Cua ngua'ni Jesús cha' laca na sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu'i Ndyosi, nu ndyu'ni cña nu nti' ycu'i Ndyosi Sti Jesús cha' cua'ni na. Cua nti' na cha' lcaa yija nu lijya nde loo la ná tye cha' cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi, cha' nchca ji'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti. Jua'a caca cha' lacua.

⁷ Cui'ya ma cuentya, cha' tya tyaa Jesucristo nde chalyuu chaca quiya' laja coo. Ña'a lcaa ñati ji'i yu li'; jua'a nu ñati nu liye' tsa ti' ña'a ji'i yu nu ngua tsubi', jua'a nu ñati nu cua ndyojo' chcuá ji'i yu, lo'o ngu' bi' ña'a ngu' ji'i yu chaca quiya' li'. Xi'ya ñati tyucui ña'a chalyuu cha' xñi'i ti' ngu' lo'o tyaa Jesús chaca quiya', cha' cua jlo' ti' ngu' cha' ntsu'u qui'ya ji'i ngu'. Jua'a caca cha' bi' lacua.

⁸ “Ni'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na’”, nacui' ycu'i nu Xu'na na nu lcaa cña nchca ji'i Ni. Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i Ndyosi, na lu'ú Ni juani, lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Na'a Juan ji'i Cristo ca su tlyu su ntucua ycu'i Ni

⁹ Juan laca na', tya'a ntsu'u cha' ji'na lo'o Jesús laca na'. Ni'ya nu ndyaca ji'i cu'ma, la cui' jua'a ndyaca jna', cha' stu'ba ti ndyiji cha' ti'i ji'na cuentya ji'i Jesús; pana jlya ti' na cha' Cristo laca loo ji'na juani, bi' cha' ndalo na ji'i cha' ti'i nu tyacua ji'na. Nde cha' nu ngua 'na lo'o ndi'i na' loyuu su naa Patmos,

sca yuu piti ti nu nscua cla'be hitya. Ca bi' ntsu'u na' ne' chcuā, xqui'ya cha' ná ntsij na' nchcui' na' cha' j'i' ycu' Ndyosi lo'o ñati; nchcui' na' lcaa cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o na. ¹⁰ Tsa clyo j'i' semana ngua, tsa j'i' ycu' nu Xu'na na, li' tyucu' ña'a na' ngua tii na' cha' ngua'ya Xty'i' ycu' Ndyosi lo'na' tsiya' ti; nga'aa ngua cua'ni na' xa' la cha'. Li' ndyuna na' cha' nchcui' tsaca ñati nde chu' su ndu na'; cui' ngusi'ya bi' lo'o nchcui', ñi'ya ndañi nclya'á ngu' sca cui'chcuā. ¹¹ Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na':

—Ñi'ya nti' letra A, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacui' nu nchcui' bi'—. Scua clya nu'u lcaa cha' nu cacha' na' jinu'u juani; lcaa cha' nu ña'a nu'u juani, scua clya nu'u j'i' lo' quityi. Li' ta nu'u quityi re cha' tsaa slo nu cati tya'a taju ñati nu ntsu'u cha' j'i' lo'o Jesucristo ca quichi' tyi ngu', ca loyuu su cuentya Asia nu ñacu' na' re: quichi' Efeso, jua'a quichi' Esmirna, jua'a quichi' Pérgamo, jua'a quichi' Tiatira, jua'a quichi' Sardis, jua'a quichi' Filadelfia, jua'a quichi' Laodicea.

¹² Li' nguxtyacu' na' su ndu na' cha' ña'a na' tilaca laca nu nda cha' lo'o na'. Li' na'a na' ndu cati tya'a candyeru nu cua ndya' lo'o chcuā oro. ¹³ Laja candyeru bi' ndu sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a, jua'a ña'a nu cusu' bi' ngua ti' na'. Tyucu' tsa late' lacu' Ni, nu ndyalaa ca yane quiya' Ni tsiya' ti, lo'o jua'a cua ndyaaca' tyiquee Ni lo'o sca sintya oro. ¹⁴ Ngati' tsa ña'a quicha' hique Ni, ñi'ya ngati' ña'a quicha' xlya', masi yelu tlya' nu ngati' ña'a. Tso'o tsa ngulane xee cloo Ni ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatü quii' su talya ña'a. ¹⁵ Ndubi tsa ña'a quiya' Ni, ñi'ya laca lo'o ndubi ña'a chcuā ngatsi nu cua ndyaa lo' quii', lo'o li' ngusubii ngu' j'i'. Nu lo'o nchcui' Ni, ñi'ya laca lo'o ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cuā tsa ndyalú hitya, jua'a nguañi xtyi' i li'. ¹⁶ Ya' tsu' cui' Ni ndacui' cati tya'a cui', ñi'ya laca cui' nu ntsu'u nde cua; tu'ba Ni ntucua sca xlyu cusu' nu cha tsa tyucuaa chu' bi'. Ndubi tsa ña'a loo Ni, ñi'ya laca lo'o ntyiji' xee cuichaa nde hora.

¹⁷ Lo'o cua na'a na' j'i' Ni, tsiya' ca nclýu na' nde quiya' Ni; cua culiji ti ti' na' ngua, xqui'ya cha' ndyutsij tsa na'. Li' ya' tsu' cui' Ni ngusta Ni hichu' na', ndi'ya nchcui' Ni lo'o na':

—Ná cutsij nu'u —nacui' Ni—. Na' ntucua lo'o nguxana chalyuu, lo'o jua'a la cui' na' tyucua lo'o tye chalyuu. ¹⁸ Ycu' Ni nu lu'ú ca laca na' —nacui' Ni—. Cua ngujuu' na' nu ngua li', pana xa' ndyu'ú na' chaca quiya', lo'o juani nga'aa tye cha' lu'ú na'. Na' nclýu cña lo'o ndyijii ñati, jua'a la cui' na' nclýu cña macala su tyaa cresiya j'i' ngu'. ¹⁹ Scua nu'u cha' nu ndyaca re juani, cha' nu ña'a nu'u ca nde, jua'a cha' nu caca nde chalyuu tyempo nde loo la, cha' tsaa quityi slo taju ñati 'na nde quichi' tyi ngu' bi'. ²⁰ Ndi'ya ndyu'u cha' nu na'a nu'u tsa, cha' j'i' nu cati tya'a cui' nu ntsu'u nde cua nu na'a nu'u cha' ndacui ya' na' la'a tsu' cui', jua'a nu cati tya'a candyeru oro bi', cha' ná ngua cuayá' ti' nu'u nguicha': nu cati tya'a cui' bi', bi' laca nu cati tya'a ñati nu ndu cuentya j'i' ycu' Ndyosi cha' hcui' ngu' lo'o nu cati tya'a taju ñati j'i' Jesucristo, sca taju ñati bi' sca quichi'; lo'o jua'a nu cati tya'a candyeru oro, bi' laca nu cati tya'a taju ñati bi'.

2

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' j'i' Ni nde quichi' Efeso

¹ Li' nacui' Jesús:

—Nde cha' nu scua nu'u cha' tsaa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichi' Efeso, cha' culu'u cha' j'i' ycu' Ndyosi j'i' ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma, la cui' na' nu ndacui nu cati tya'a cui' bi' ya' na', nu ndu na' cla'be laja nu cati tya'a candyeru oro bi': ² Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacui' Jesús. Jlo

ti' na' cha' ndalo tsa tyiquee mā, masi ndyiji tsa cha' ti' jil'i mā cha' ndacu' mā cha' jil'i ngu' xña'a, nacuj Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná ndalo mā tsiya' ti jil'i ñati cuxi. Cua ngua'ni cuayá' mā jil'i ñati nu nacuj cha' cua nda na' jil'i ycu' ngu' lijya slo mā, masi ná nda na' jil'i ngu' bi' lijya; cua nquijeloo cha' jil'i mā cha' cuiñi ngu' bi', nacuj Ni. ³ Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' ná nchca taja ti' mā; masi ndyiji tsa cha' ti' jil'i mā, ná ndya'achu' mā cha' jna'. ⁴ Pana nde qui'ya ntsu'u cha' sta na' hichu' mā, cha' ná ntsu'u tyiquee mā ña'a mā 'na ñi'ya nu ngua'ni mā tya clyo la, nacuj Jesús. ⁵ Bi' cha' juani cua'ni clya mā cha' tyi'u ti' mā ñi'ya nu tso'o tsa ntsu'u tyiquee mā ña'a mā jna', nu lo'o ngusñi mā cha' 'na tya clyo; lo'o juani ña'a ti nga'a cha' cua'ni mā la cui' cha' tso'o bi' chaca quiya'. Sí ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, li' caa' na' caqui'ya jil'i candyeru jil'i mā ca su ntucua bi', tyalo'o na' jil'i, nacuj Ni. ⁶ Pana nde cña ngua'ni mā nu tso'o tsa nti' na' ña'a na' jil'i, nacuj Ni, cha' stu'ba nti' mā lo'o na' cuentya jil'i ngu' nicolaifas; tso'o cha' ná ndiya ti' mā tsiya' ti lcaa ña'a nu ndyu'ni ngu' bi'. ⁷ Cua'a jyaca mā xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quich'i, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; caja chalyuu nu ná nga'a cha' tye jil'i ngu' bi', lo'o jua'a ta na' chacuayá' cacu ngu' si'yu yaca tso'o nu ndu ca cla'be yuu tso'o su ndi' ycu' Ni, nacuj Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quich'i Esmirna

⁸ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quich'i Esmirna, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, na' nu ntucua lo'o nguxana lcaa cha', la cui' na' nu tya tyucua lo'o tye lcaa cha': Chañi cha' nguju' na', pana cua ndyu'ú na' chaca quiya'. ⁹ Jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'mā, nacuj Ni. Jlo ti' na' cha' lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' jil'i mā, cha' ti' tsa mā cuentya jil'i ngu' bi', masi liñi la ñacuj na cha' ntsu'u tsa cha' tso'o jil'i cu'mā cuentya jna', nacuj Ni. Lo'o jua'a jlo ti' na' cha' cuxi tsa nchcui' ngu' jil'i mā. Nacuj ngu' cha' sñi' ycu' Ndyosi laca ycu' ngu'; pana sca cha' ndu'ni ti ngu' laca cha' bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Satanás, nacuj Ni. ¹⁰ Ná cutsji mā jil'i cha' ti' nu caca jil'i mā nde loo la, masi cua'ni nu xña'a cha' tyuu tya'a mā tsaa mā xi ne' chcu'a. Cua nti' yu cua'ni cuayá' yu jil'i mā si ña'a ti tya nxñi mā cha' jna'. Pana tii ti tsā xcube' yu jil'i mā, nacuj Ni. Ña'a ti tyucui tyiquee mā xñi mā cha' jil'i ycu' Ndyosi Sti na', masi cajaa mā, cha' ná nga'a cha' tye chalyuu nu ta na' jil'i mā nde loo la li'. ¹¹ Cua'a jyaca mā jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quich'i, si tyaja'a ca mā cuna mā xi: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu jil'i ngu'; ná sca caca jil'i ngu' bi' tsiya' ti tsā bi', nu lo'o culo ycu' Ndyosi cña jil'i ñati cuxi nu ntsu'u ca bilyaa cha' tyaa ngu' nde chalyuu talya, nacuj Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quich'i Pérgamo

¹² Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsaa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quich'i Pérgamo, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o mā, nacuj Jesús, na' nu ntsu'u xlyu cusuu 'na nu cha tsa tyucuaa chu' xlyu bi'. ¹³ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacuj Ni. Jlo ti' na' cha' laca Satanás loo ca su ndi' cu'mā; pana masi jua'a laca cha', tya tso'o tsa nxñi mā cha' 'na, nacuj Ni. Bilya tya'achu' mā jil'i cha' jna'; ña'a ti jly'a ti' mā 'na, masi tyempo cuxi nu ngua li', nu lo'o ndyujui ngu' jil'i jyo'o Antipas. Ná ndyutsji yu bi', nchcui' yu cha' 'na ca quich'i tyi mā su ntucua Satanás loo. ¹⁴ Pana tya ntsu'u xi qui'ya nu sta na' hichu' mā, nacuj Jesús, cha' tya ntsu'u xi ngu' tya'a

ndyu'u ti'j mā ca quichī Pérgamo bi', nu ná nti' xtyanu ji'j cha' cuxi, la cui' cha' cuxi nu ngulu'u jyo'o Balaam ji'j ñati nu ngua sa'ni. Cua nchcui' jyo'o bi' lo'o jyo'o Balac nu ngua li', cha' culu'u yu cha' cuxi bi' ji'j ngu' Israel, cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu'j jo'ó ji'j xa' ñati nu ná ndaquiyá' ji'j ycu' Ndyosi tsiya' ti, lo'o jua'a cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' nu cuna'a. ¹⁵ Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' tya'a ndyu'u ti'j mā nu ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' ji'j xa' cha' cuxi nu ngulu'u ngu' nicolaítas bi'. Ná ndiya ti' na' cha' cuxi bi' tsiya' ti, nacuj Ni. ¹⁶ Bi' cha' juani culochu' mā lcaa cha' cuxi bi', nacuj Ni. Si ná tyaja'a mā cua'ni mā jua'a, yala ti caa na' ca su ndi'j mā cha' xuy tya'a na' lo'o mā lo'o xlyu cusuu nu ntucua tu'ba na', nacuj Ni. ¹⁷ Cua'a jyaca mā xi ji'j ña'a cha' nu nda Xtyi' ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'j Ni scaa quichī, si tyaja'a ca mā cuna mā: Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo ji'j nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu ji'j ngu'; caca tyaala' ti' tyiquee ngu' bi', cacu ngu' cha' tso'o nu cua nguxco' na' cha' caju ji'j ngu'. Lo'o jua'a ta na' sca quee sube ti nu ngati ña'a, nu nscua xtañi scaa ngu' chu', cha' ca cuayá' ti' ngu' bi', cha' tso'o ti nti' na' ña'a na' ji'j ngu'; chaca xtañi nu tso'o la laca nu nscua chu' quee bi'. Ná caju chacuayá' ji'j xa' ñati tyuloo xtañi bi'; cua laca ti ñati nu caju xtañi bi' ji'j, bi' laca nu caju chacuayá' cha' tyuloo ji'j, nacuj Ni."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' ji'j Ni nde quichī Tiatira

¹⁸ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichī Tiatira, cha' culu'u cha' ji'j ycu' Ndyosi ji'j ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' lo'o mā, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi, na' nu ngulan tsa xee cloo na' ñi'ya laca lo'o lye tsa ndyatū quí' su talya ña'a, na' nu ndubi tsa ña'a quiya' na' ñi'ya laca sca chcuā ngatsi nu scui chu'. ¹⁹ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni mā, nacuj Ni. Ntsu'u tsa tyiquee mā ña'a mā ji'j tya'a mā nu ntsu'u cha' ji'j lo'o na', cha' tso'o tsa ngusñi mā cha' na; nxyucua mā ji'j ñati nu lyiji tsa cha' tso'o ji'j, jua'a ndalo tsa tyiquee mā lo'o ndyu'ni lya' ti' ngu' ji'j mā. Lo'o juani tso'o la xi ndyu'ni mā, nga'aa si' ñi'ya nu ngua'ni mā tya sa'ni la, nacuj Jesús. ²⁰ Pana nde qui'ya nu ntsu'u cha' sta na' hichu' mā, nacuj Ni, laca cha' tya nda mā chacuayá' ji'j nu cuna'a Jezabel bi', cha' culu'u cha' cuxi ji'j ngu' tya'a mā. Ycu' ma' nacuj ma' cha' laca ma' tu'ba ji'j ycu' Ndyosi, pana ndatsaa tsa ma' bi' ji'j ñati nu ntsu'u cuentya jna'; nclu'u qui'j ji'j ngu' cha' cua'ni ngu' cha' suba' lo'o xa' cuna'a, jua'a nclu'u ma' ji'j ngu' cha' cacu ngu' msta nu nscua slo lcu'j jo'ó ji'j ngu', nacuj Ni. ²¹ Cua ntajatya tsa na' ji'j nu cuna'a bi', ni jacua' culochu' ji'j cha' cuxi nu ntsu'u ji'j; pana ná ntaja'a ma' bi' xtyanu ma' cha' suba' nu ndu'ni ma'. ²² Bi' cha' juani ta na' cha' ti' ji'j ma' bi', nacuj Ni. Stu'ba ti caca quicha nu cuna'a bi' lo'o nu ñati nu suba' tsa ndyu'ni lo'o, lye tsa caca quicha ngu'. Jua'a cua'ni na' lo'o ngu' bi', si ná ca tyuju'u ti' ngu' ji'j cha' cuxi nu ndyu'ni ngu', cha' culochu' ngu' ji'j cha' cuxi bi'; ²³ hasta cuju'ni na' ji'j ñati nu ngusñi cha' ji'j nu cuna'a bi', nacuj Ni. Lo'o li' lcaa taju ñati ji'j Jesucristo lcu'a ti quichī, caju cha' ji'j ngu' cha' cua ngua'ni tye na' ji'j cha' cuxi bi'; li' taca jlya tso'o ti' ngu' cha' cu' jlo ti' na' lcaa ña'a cha' nu ncluyacu'a ti' ñati chalyuu. Lo'o li' ca cuayá' ti' lcaa mā cha' la cui' ñi'ya ngua'ni mā cha' cuxi tya lo'o yaā mā chalyuu, jua'a xcube' na' ji'j mā, nacuj Jesús. ²⁴ Juani chcu' na' xi lo'o cu'mā tya'a ngusñi mā cha' jna', nu ndyanu mā nde Tiatira, cu'mā nu ná ngusñi mā cha' cuxi nu ncluyu'u nu cuna'a cuxi bi': ná jlo ti' mā cua'ni mā cha' cuxi nu nacuj ngu' bi' cha' sca cha' nu tucui tsa nu ntsu'u ji'j Satanás laca, lo'o jua'a laca cha' cuxi bi'. Tso'o ndu'ni mā lacua. Ná ta na' xa' cña nu cua'ni mā, nacuj Ni, ²⁵ masi sca ti cha' chcu' na' lo'o mā, cha' ña'a ti tya tyanu tso'o cha' ne' cresiya ji'j mā, lcaa cha' nu cua ndyuna mā tya tsubi' la; tyanu cha' bi'

ña'a cuayá' nu caa na', nacuj Jesús. ²⁶ Tso'o ti cua'ni na' lo'o cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a, ñati nu ndalo, cha' ndu'ni ngu' cua ña'a ca cña nu nti' na' cha' cua'ni ngu' ña'a cuayá' tye chalyuu, nacuj Ni. Stu'ba ti tyucua ngu' bi' lo'o na', cha' caca ya loo jil'i lcaa ñati chalyuu ca li', ²⁷ cha' cua nda ycu' Ndyosi Sti na' chacuayá' cha' caca na' loo; jua'a tlyu tsa chacuayá' ta ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi' lo'o caca ngu' loo jil'i ñati. Li' xcube' tsa ngu' jil'i ñati nu ná tyaja'a taquiya' jil'i cha' jil'i ycu' Ndyosi. ²⁸ Lo'o jua'a ta na' sca xee nu tyu'ú ne' cresiya jil'i ngu' ñi'ya laca sca cu' tlyu nu ntyucua nde nguxee, nacuj Ni. ²⁹ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda na' lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichj, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuj Jesús.”

3

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichj Sardis

¹ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichj Sardis, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma: Ndi'i Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o na', bi' laca cati tya'a cui' lubii nu nda Ni ndyaa tyucui ña'a chalyuu. La cui' jua'a ya' na' ndacui nu cati tya'a cui' ndubi bi'. Cua nda na' cuentya jil'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacuj Ni. Jlo ti' na' cha' ngunu'u cresiya jil'i ma, masi nacuj ngu' quichj cha' lubii tsa ndu'ni ma, nacuj Ni. ² Quee ti' ma juani, cha' ndi'j ma ñi'ya si laja' ti ma. Cua'ni clya ma nu tya xi ca cha' tso'o nu tya jlo ti' ma cha' cua'ni ma, cha' ná chcuna' cña bi' tsiya' ti; bilya ña'a na' si cua ndu'u scua cña bi' jil'i ma, nacuj Ni. ³ Tyi'u ti' ma cha' tso'o tsa ngusñi ma cha' 'na nu lo'o ngulu'u ngu' cha' jil'i ma tya clyo; taquiya' ma jil'i cha' bi' chaca quiya', pana culochu' ma cha' cuxi nu ndu'ni ma juani, nacuj Jesús. Si ná tyaja'a ma taquiya' ma cha' 'na, li' tsiya' ca tyu'u tucua na' caa na' slo cu'ma, ñi'ya nti' lijya sca nu cuaana; caa na' cha' xcube' na' jil'i ma lo'o ná ca tii ma ni hora laca nu caa na', nacuj Ni. ⁴ Masi jua'a jlo ti' na' cha' tya ntsu'u xi ñati nu tso'o tsa ngusñi cha' jna' nde Sardis bi', nu lubii cresiya jil'i ngu'. Nu xa' la ngu' tya'a ndyu'u ti'j ma ni, cua ngui' tsa ngu' ndyu'ni ngu' cha' cuxi; pana ngatj tsa late' caja jil'i ñati nu tya nxñi cha' jna', tya'a ngu' bi' lo'o na', nacuj Ni. Ndacui cha' caca jua'a jil'i ngu' bi', ⁵ cha' xcui' ngatj tsa late' cacu' ñati nu cua ntijiloo jil'i nu xña'a, nacuj Ni. Nga'aa cuityi' na' xtañi ngu' bi' jil'i quityi ca su nscua xtañi ñati nu ngujui chalyuu cucui jil'i jua'a. Lo'o tyalaa na' ca su ntucua ycu' Sti na' lo'o ngu' xca jil'i Ni, li' ñacuj na' jil'i Ni cha' ñati 'na laca ngu' bi', nacuj Ni. ⁶ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu' Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quichj, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuj Jesús.”

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quichj Filadelfia

⁷ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quichj Filadelfia, cha' culu'u cha' jil'i ycu' Ndyosi jil'i ngu' bi': “Ndi'ya nchcui' lo'o ma, na' nu laca nu sca ti Sñi' ycu' Ndyosi: Xcui' lubii tsa cresiya 'na, xcui' cha' liñi ndu'ni na'. Juani laca na' loo jil'i ñati 'na ñi'ya ngua jyo'o David loo jil'i ngu' tya sa'ni la. Nu lo'o ta na' chacuayá' cha' cua'ni ñati sca cña, ná tucui taca jil'i tacu' cha' jil'i ngu' bi' li'; nu lo'o tacu' na' cha' jil'i ñati cha' ná cua'ni ngu' sca cña, ná tucui taca jil'i cua'ni cña bi' li'. ⁸ Nda na' cuentya jil'i lcaa ña'a nu ndu'ni ma, nacuj Ni. Cua nda na' sca cña tso'o cha' cua'ni ma, lo'o ná tucui taca tacu' cha' jil'i ma li', masi jlo ti' na' cha' ná caca jil'i ma chcu' lye ma lo'o ñati cuentya jna', cha' ná nguula ti' tyiquee ma tsiya' ti; pana ña'a ti tya ndaquiya' ma jil'i lcaa cha' nu nlyu'u na' jil'i ma, bilya xtyanu ma 'na. ⁹ Ntsu'u xi taju ñati nu cuiñi ti nda cha' lo'o tya'a ngu' cha' ñati jna' laca ngu';

liñi la ñacuj na cha' ntsu'u cha' jil'i ngu' bi' lo'o Satanás. Ca tiya' la xi cuane na' jil'i ngu' bi', cha' tyaá ngu' ca slo cu'ma, tyu sti' ngu' slo ma cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i ma li'; caca cuayá' ti' ngu' jua'a cha' tyaca'a tsa cu'ma' na. ¹⁰ Cua ndyu'u ti' ma cha' nu nacuj na' jil'i ma tsubi', cha' talo tyiquee ma cha' tu ti' ma' na ni tsa tyaá na' chaca quiya'; bi' cha' juani cua'ni na' cha' ná sca caca jil'i ma lo'o tyalaa tyempo cuxi nde chalyuu. Cua lijya caca cha' cuxi bi', nu cua'ni cuayá' jil'i lcaa ñati chalyuu. ¹¹ Cua tyaá ti na'. Ná ta ma chacuayá' cha' culiji yu'u jua'a ti cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya jil'i ma, tya cua'ni ma ñi'ya nu ngua'ni ma tya sa'ni la. Tii ti ti' tyil'i ma cha' caja chalyuu tso'o nu ta ycu'i Ndyosi jil'i ma lo'o tye chalyuu re. ¹² Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ni, tlyu tsa caca ñati bi' laja ñati 'na lo'o cua ndyee chalyuu; tso'o tsa tyil'i ngu' bi' ca su ndil'i na'. Scua na' xtañi ycu'i Ndyosi Sti na' loo ngu' bi', lo'o jua'a scua na' ni naa quich'i tlyu nu ca jil'i ycu'i Ni; Jerusalén cucui naa quich'i bi'. Tyu'u bi' nde su ntucua ycu'i Ndyosi, caa ca'ya bi' lo yuu. Jua'a scua na' xtañi ycu'i na' loo ngu' bi', cha' laca ngu' ñati na. ¹³ Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quich'i, si tyaja'a ca ma cuna ma, nacuj Jesús."

Cha' nu nda Jesús lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni nde quich'i Laodicea

¹⁴ Lo'o jua'a scua nu'u cha' re cha' tsa slo nu ñati nu ndu cuentya jna' nde quich'i Laodicea, cha' culu'u cha' jil'i ycu'i Ndyosi jil'i ngu' bi': "Ndi'ya nchcui' na' lo'o ma: Chañi cha' ndyu'u tucua cha', lcaa cha' nu nda na' lo'o ñati; liñi tsa nchcui' na' cha' jil'i ycu'i Ndyosi Sti na' lo'o ñati, cha' tyucui tyiquee na' ndu'ni na' cña jil'i ycu'i Ni. Nu lo'o nguxana ndya' lcaa na nu ntsu'u chalyuu, stu'ba ti ndu na' lo'o ycu'i Ni nu ngua li', nacuj Jesús. ¹⁵ Cua jlo ti' na' lcaa ña'a nu ndu'ni cu'ma; jlo ti' na' cha' ni si'i na ngusñi tso'o ma cha' 'na, lo'o jua'a ni si'i na ndya'achu' ma cha' 'na. Tso'o la masi tyucui tyiquee ma xñi ma cha' 'na, masi xtyanu ma cha' 'na tsiya' ti. ¹⁶ Ñi'ya laca si co'o na hitya nu conu' ti chcatsu, ni si'i na tyiquee', ni si'i na tyacala', na conu' ti chcatsu bi'; ná tso'o ndyi'yu bi', salú na jil'i nde lo yuu, nga'aa co'o na jil'i. Jua'a laca cu'ma cuentya jna', cha' sa cla'be ti ná ngusñi ma cha' 'na. ¹⁷ Quiña'a tsa cha' ntsu'u jil'i ya, nacuj ma. Cua ngujui sca chalyuu tso'o jil'i ya, bi' cha' nga'aa ntsu'u cha' nu lyiji jil'i ya, nacuj ma. Pana ná nda ma cuentya cha' tya'na tsa ma nti' na' ña'a na' jil'i ma. Tso'o la si ca tyuju'u ti' ma, nti' na', cha' nga'aa ntsu'u cha' jil'i ma tsiya' ti; ntsu'u tsa cha' nu lyiji jil'i ma nti' na' ña'a na' jil'i ma, bi' cha' ná nchca culacua tso'o ti' ma tsiya' ti. ¹⁸ Ta na' sca cuji lo'o ma lacua, bi' cha' cua'a jyaca ma jil'i cha' nu chcu'i na' lo'o ma, cha' chañi taca culu'u cha' bi' jil'i ma ñi'ya caca xutacui cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ma: Nga'a cha' cua'ni ma cha' caja sca chalyuu cucui jil'i ma su nga'aa cua'ni ma cha' cuxi, cha' nga'aa ntsu'u cha' ca tyuju'u la ti' ma li'. Cua'ni ma cha' culacua tso'o xi ti' ma lacua, cha' ca cuayá' ti' ma scaa cha'. ¹⁹ Lcaa ñati nu tyaca'a tsa 'na, ndaca'a na' xi jil'i ngu', nchcube' na' xi jil'i ngu'. Cua'ni clya ma lacua, cha' culochu' ma cha' cuxi nu ndyu'ni ma. ²⁰ Cua'a jyaca ma: Cua ndyalaa na' nde slo cu'ma; ndu ti na' nchcui' na' lo'o ma juani, cha' cua ña'a ca ñati nu tucua cha' 'na, tyanu na' slo ngu' bi' li'; tyil'i na' slo ngu' bi', tso'o tsa tyu'u cha' jna' lo'o ngu' bi' li'. ²¹ Cua ña'a ca ñati nu tyijiloo jil'i nu xña'a ña'a cuayá' tye chalyuu, ta na' su tyucua ñati bi' ca su ntucua na' cha' laca na loo; cha' jua'a na', cua ntijiloo na' jil'i nu xña'a bi', lo'o juani nga'a na' slo ycu'i Sti na' su laca Ni loo. ²² Cua'a jyaca ma xi jil'i ña'a cha' nu nda Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo'o taju ñati nu ngusñi cha' jil'i Ni scaa quich'i, si tyaja'a ca ma cuna ma."

Cua ndye cha' nu nda Jesús ndyaa slo taju ñati jil'i Ni scaa quich'i.

4

Ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi ca su ntucua Ni

¹ Li' nguxña'a na' nde cua, na'a na' cha' ntucua yaala sca toni'i ca bi'. Li' xa' nguañi nchcui' nu ñati' nu cua nchcui' lo'o na' tsaca quiya' nu ngua tya tsa la; ñi'ya ndañi nclya'a cui'chcua, jua'a nxi'ya nu bi' nchcui' lo'o na'. Ndi'ya nchcui' nu bi' lo'o na' li'.

—Tyacui' clya nu'u ca nde, culu'u na' jinu'u lcaa cha' nu nga'a cha' caca tyempo nde loo la.

² Hora ti ngua'ya Xtyi'i ycu'i Ndyosi lo na' li'. Cla'be nde cua bi' na'a na' cha' ntucua sca yaca xlya tlyu nu tso'o tsa ña'a. Nde bi' ntucua sca ñati. ³ Ndubi tsa ña'a loo ycu'i nu Cusu' nu ntucua ca bi', lo'o tyu'u tya'a color ntsu'u loo Ni, ñi'ya laca quee ndubi nu ngatsi ña'a, ñi'ya laca quee nu nga'a tsa ña'a. Tyi'i ca chu' su ntucua bi' ndu' cuaña taa nu nga'aa ña'a nclyu'u xee. ⁴ Nde chu' la ntucua xa' la yaca xlya; lo yaca bi' ntyucua calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu', tsa lo scuii ti ntucua ngu' tyi'i ca chu' su ntucua Ni. Lacu' ngu' bi' late' ngati, jua'a ntucua sne' oro hique scaa ngu'. ⁵ Lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu li', lye tsa ndyubii ca su ntucua ycu'i Ndyosi li'. Nde loo su tlyu su ntucua Ni ndu' cati tya'a quityee ya' ndyaqu'i, bi' laca nu cati tya'a cui'i lubii nu laca Xtyi'i ycu'i Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu. ⁶ Nde cla'be su ntucua ñati bi', ngua ti' na' cha' na'a na' sca tayu'; ñi'ya ndubi ña'a sca caatyá, jua'a ndubi ña'a bi'.

Tyi'i ca chu' su ndu' yaca xlya tlyu bi', ca bi' ndu' jacua tya'a na lu'ú nu ñi'ya ña'a na'ni, jua'a ña'a; ndu' ni' cua. Tyucui ña'a ni' ntucua cloo ni'; masi nde sii' ni', masi nde chu' ni' ntucua cloo ni'. ⁷ Na'ni nu nchca clyo bi', ñi'ya ña'a cuichi ña'a ni'; na'ni nu nchca tyucuaa bi', ñi'ya ña'a toro cuañi' ña'a ni'; na'ni nu nchca tyuna bi', ñi'ya ña'a saca' ñati, jua'a ña'a saca' ni'; na'ni nu nchca jacua bi', ñi'ya ña'a cua'ya ndyacui, jua'a ña'a ni'. ⁸ Scua' tya'a lu'be ntsu'u ji'i scaa na'ni bi', pana ntucua cloo ni' tyucui ña'a hichu' lu'be ni'; lo'o nde ne' lu'be ni', la cui' jua'a ntucua cloo ni'. Nga'aa nchca ti' cha' ndula tu'ba ni' tsa lo'o talya:

Xcui' na lubii tsa cresiya ji'i ycu'i Ndyosi nu nchca ji'i ndu'ni lcaa cña, nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

Nu ngua tya clyo lu'ú ycu'i Ni, la cui' jua'a na lu'ú Ni juani,

lo'o ña'a ti tya lu'ú Ni tyempo nde loo la.

Jua'a nacui' ni' lo'o ndyula tu'ba ni'.

⁹ Lu'ba ti ndyula tu'ba nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' li'. Ndu'ni tlyu ni' ji'i Ni, ndu'ni chu' ni' loo ycu'i Ni; ndya tsa ni' xlya'be ji'i ycu'i Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi', cha' lcaa yija lu'ú ycu'i Ndyosi. ¹⁰ Lcaa quiya' lo'o ndyula tu'ba na'ni bi', li' ndyatú sti' nu ngu' cusu' bi' nde loo su ntucua ycu'i Ni lo yaca xlya tlyu bi'; ndu'ni tlyu ngu' cusu' bi' ji'i ycu'i Ni cha' lcaa yija lu'ú Ni. Li' nda'ya ngu' sne' oro nu ntucua hique ngu', nsta ngu' ji'i nde loo su tlyu su ntucua ycu'i Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' lo'o Ni li'.

¹¹ Ndyosi Xu'na ya, nga'a cha' cua'ni tlyu ya jinu'u, cha' cua'ni chu' ya loo nu'u, nacui' ngu'.

Nchca jinu'u cua'ni nu'u lcaa lo cña tsiya' ti nu nti' nu'u cua'ni nde chalyuu.

Na cua ngüiñá nu'u lcaa lo na nu ntsu'u nde chalyuu;

chacuayá' jinu'u lu'ú lcaa na, cha' nda nu'u chacuayá' cha' ndya'a lcaa na lu'ú.

Jua'a nacui' ngu' lo'o ndyula tu'ba ngu' li'.

5

Nu ñati nu taca ji'i chcu'i lo quityi nu ntsu'u ya' ycu'i Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ntsu'u quityi ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua lo yaca xlya bi'. Sca quityi nchcu', nu ngutu ti ña'a laca bi'; jua'a tyucuaa chu' quityi bi' cua nscua cha'. Cati se'lí nga'a nguña' tu'ba quityi su ndyacu' bi'. ² Li' na'a na' cha' ndu sca ñati nguula, sca xcā ji'i ycu'i Ndyosi. Cuij tsa ngusi'ya xcā bi':

—¿Tilaca laca nu ntsu'u chacuayá' ji'i cha' suu nguña' nu nga'a tu'ba quityi nchcu' bi', cha' chcana quityi bi'? —nacuj.

³ Li' masi tyucui ña'a su ntucua ycu'i Ndyosi bi', masi tyucui ña'a lo yuu chalyuu, masi tyucui ña'a chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu cua ngujui, ná ngujui nu scana ji'i quityi cha' chcu'i ngu' lo. ⁴ Ti'i tsa ngusi'ya na' li', cha' nga'aa ngujui nu scana ji'i quityi cha' chcu'i ngu' lo. ⁵ Li' nguxana nchcu'i sca nu cusu' lo'o na':

—Nga'aa xi'ya nu'u juani —nacuj—. Cua ngujui nu scana ji'i quityi bi', nu taca ji'i suu nguña' bi', masi nu cati tya'a nguña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Ycu'i yu bi' laca loo ji'i ngu' Judá, cha' la cui' tya'a ñati ji'i jyo'o David laca yu bi'. Cua ntijloo yu ji'i nu xña'a, bi' cha' juani taca ji'i yu scana yu quityi bi'.

⁶ Li' na'a na' ndu sca ñati; ñi'ya ña'a sca xlya' cuañi', jua'a ña'a ñati bi'. Ndu yu bi' nde loo su tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi, laja su ndu nu ngu' cusu' bi', laja nu na'ni tacati bi'. Tya tyaca' nscua cuayá' hichu' yu tya lo'o ndyujui ngu' ji'i yu tsaca quiya', jua'a ña'a yu bi'. Cati tya'a sata ntucua hique nu ñi'ya ña'a xlya' nu ndu cuentya ji'i Jesús. La cui' jua'a ntucua cati tya'a cloo Ni; nu cloo Ni ni, bi' laca cati tya'a cui' lubii nu laca Xtyi' ycu'i Ndyosi nu ndu'u ndyaa tyucui ña'a chalyuu. ⁷ Li' ndyaa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndyiqui'ya Ni ji'i quityi nchcu' nu ntsu'u ya' tsu' cui' nu cusu' laca loo nu ntucua su tlyu bi'. ⁸ Lo'o ngusñi Ni quityi bi', li' ngutu sti' ca ta'a jacua na'ni tacati bi'; lo'o jua'a nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ndu sti' ngu' nde loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ntsu'u sañi ya' ngu' cusu' bi', lo'o jua'a ntucua cuu oro ya' lcaa ngu' cusu' bi'; ntsu'u yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'. Ñi'ya lo'o ntyucua xtyi' yana jo'ó ndyaqui bi', jua'a ndyaa cha' nu nchcu'i ngu' ca slo ycu'i Ni lo'o nchcu'i ñati ji'i ycu'i Ndyosi lo'o Ni. ⁹ Li' ndyula tu'ba ngu' bi' sca jii cha' cua'ni chi' ngu' loo nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bilya cuna na' jii nu ndyula tu'ba ngu' bi':

Cua nda ycu'i Ni chacuayá' jinu'u cha' xñi nu'u quityi nchcu' bi', nacuj ngu', cha' suu nu'u nguña' nu nga'a tu'ba quityi bi'.

Na cua ndyujui ñati jinu'u tsaca quiya';

pana lo'o ngujui nu'u ni, li' ngua'ni nu'u cña cuentya ji'i ya cha' caca ya ñati ji'i ycu'i Ndyosi.

Ñati nu cua ndyu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', ñati nu nchcu'i cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcu'i ñati chalyuu,

ñati nu ndyu'u tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'j ñati, bi' ñati nu ngusubi nu'u ji'i.

¹⁰ Cua ngua'ni nu'u cha' caca ngu' bi' sca lo ñati nu ndulo tsa cuentya ji'i ycu'i nu'u,

cha' taca cua'ni ngu' cña nu nti' ycu'i Ndyosi Sti na.

Lo'o jua'a caca ngu' bi' loo nde chalyuu.

¹¹ Lo'o ndye ndañi jii bi', chaca quiya' na'a na' ca bi'. Li' ndyuna na' ndyula tu'ba tyu' tsa mil tya'a xcā ji'i ycu'i Ndyosi; nde chu' su ntucua yaca xlya, nde chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu' su ndu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu quiña'a tsa ngu' xcā bi' li'. ¹² Cuij tsa ndyula tu'ba ngu' li':

Cua ndyujui ngu' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi' tsaca quiya', nacuj ngu'.

Xqui'ya ñati chalyuu, bi' cha' ngujui Ni.

Lo'o juani nga'a cha' chcui' na ji'i Ni, cha' lcaa lo cña tsiya' ti nchca ji'i Ni
cua'ni Ni;

jua'a na ji'i Ni laca lcaa lo na tsiya' ti.

Lcaa cha' jlo ti' Ni, lcaa cña nchca ji'i Ni;

bi' cha' ndyu'ni chi na loo Ni, ndyu'ni tlyu na ji'i Ni, lo'o jua'a tso'o tsa chcui'
na ji'i Ni lo'o ñati.

Jua'a nacui xca ji'i ycu'i Ndyosi lo'o ndyula tu'ba ngu'.

¹³ Li' nguañi ndyula tu'ba lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa ngu' nu cua
nda ycu'i Ndyosi ji'i li'ya nde chalyuu; masi nde cua su ntucua ycu'i Ni, masi
nde lo yuu chalyuu, masi chaca ba'a chalyuu su ndyaa ñati nu ngujui, masi
lo tyujo'o, lcaa ñati bi' ndyu'ni tlyu ngu' ji'i ycu'i Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu':
Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i nu Cusu' nu ntucua ca su tlyu, nacui ngu', cua'ni chi
na loo Ni.

Jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cua'ni tlyu na ji'i Ni.

Sca ti ycu'i Ndyosi ntsu'u chacuayá' ji'i Ni cha' cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti;
lo'o jua'a ná nga'a cha' tye cha' ji'i ycu'i Ni tsiya' ti, nacui ngu'.

¹⁴ Nu ca ta'a jacua na'ni tacati bi' ni, nguxacui ni' cha' ji'i ngu' li':

—Jua'a caca cha' lacua —nacui ni'.

Li' ndu stj' nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', ngua'ni tlyu ngu' ji'i
ycui' Ndyosi, cha' ná nga'a cha' tye yija ji'i Ni.

6

Nu lo'o ndyaala quityi ji'i ycu'i Ndyosi

¹ Li' na'a na' cha' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' sca nguiña' nu nga'a tu'ba
quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' sca na'ni tacati bi' li'. Lye tsa nguañi nchcui'
ni' ñi'ya lo'o nda'ni nchcui' tyi'yu:

—Cuqa clya nu'u ca nde —nacui.

² Li' nguxña'a na' ji'i nu ñati nu nchcui' na'ni tacati bi' lo'o, na'a na' ndu sca
cuayu ngati; yu nu ntucua hichu' cuayu bi' ni, na'a na' ntucua sca cuatyí ya'
yu, lo'o jua'a cua nda ngu' sca sne' chcuá cha' tyucua hique yu. Li' ngutu'u yu
ndyaa yu cusuu; ntijiloo yu li', lo'o ña'a ti tya tyijiloo la yu xi ji'i tya'a cusuu
yu.

³ Lo'o li' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' chaca nguiña' nu nga'a to' quityi bi'.
Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca tyucua li':

—Cuqa clya nu'u ca nde —nacui.

⁴ Li' ngutu'u tucua chaca cuayu nu nga'a ña'a color ji'i. Yu nu ntucua hichu'
ni' bi' ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cha' cusuu lo yuu chalyuu, cha' jua'a cuju'i
ñati chalyuu ji'i tya'a ñati ngu'. Tonu tsa xlyu cusuu ngujui ji'i yu bi'.

⁵ Lo'o li' nu nchca tyuna quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu
nga'a to' quityi. Ndyuna na' cha' nu nchcui' na'ni tacati nu nchca tyuna li':

—Cuqa clya nu'u ca nde —nacui.

Li' na'a na' ndu sca cuayú nu ngata ña'a; sca' cuayá' ndacui ya' ñati nu
ntucua hichu' cuayu bi'. ⁶ Li' ngua ti' na' cha' nguañi nchcui' sca ñati nu nda
xtyi'i laja su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi':

—Sa sca' ti nscua' caja ji'i ngu' cua'ni ngu' cña sca tsa —nacui—, lo'o jua'a
sca milya ti si'yu nscua' jo'o caja ji'i ngu' sca tsa; pana ña'a ti quiña'a nga'a
caca setye, lo'o jua'a quiña'a caca vino nu ndyi'yu ngu' —nacui yu bi'.

⁷ Lo'o li' nu nchca jacua quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu
nga'a tu'ba quityi bi'. Ndyuna na' nchcui' na'ni tacati nu nchca jacua li':

—Cuqa clya nu'u ca nde —nacui ni'.

⁸ Li' na'a na' cha' ndu sca cuayu nu ngatsi ña'a. La Muerte naa nu ntucua hichu' cuayu bi', cha' bi' laca nu ndyaa ndyujui ji'i ñati; nde chu' bi' ngutu'u lca'a tsa tlyu ti cresiya ji'i ngu' jyo'o. Ntsu'u chacuayá' ji'i yu bi', cha' cujuui yu ji'i ña'a tsaca yu'be ñati nu ndi'i chalyuu; lcaa ni'i su ndi'i jacua tya'a ñati ni, cujuui yu ji'i tsaca tya'a ngu' li', masi lo'o caca cha' cusuu ji'i ngu', masi lo'o caca jbi'ña ji'i ngu', masi lo'o quicha ngu', masi lo'o cua'ni xña'a na'ni tyaala lo'o ngu'.

⁹ Lo'o li' nu nchca ca'yu quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a tu'ba quityi bi'. Li' na'a na' sca mesa tlyu nde loo su ntucua ycu'i Ndyosi, mesa bi' laca nu tyucua msta lo. Nde ne' mesa bi' ntsiya tyuu tya'a ngu' nu ngujui; cua ndyujui ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi', cha' ná ntsii ngu' bi' nchcui' ngu' cha' bi' lo'o tya'a ñati ngu' li'.

¹⁰ Cuij ngusi'ya jyo'o bi':

—Ndyosi Xu'na ya —nacu' ngu'—, xcu'i lubii tsa cresiya jinu'u; xcu'i cha' li'ni ndu'ni nu'u —nacu' jyo'o bi'—. ¿Ha tya tiya' tsa cua'ni cuayá' nu'u ji'i ñati chalyuu? ¿Ha tya tiya' tsa xcube' nu'u ji'i ngu' xqui'ya cha' cua ndyujui ngu' ji'i ya? —nacu' jyo'o bi'.

¹¹ Lo'o ti ngujui late' ngatj cacu' lcaa jyo'o bi', li' nchcui' ycu'i Ndyosi lo'o ngu' bi':

—Xa' xtyii cña' ma tya xi ca, ña'a cuayá' tyalaa tyuu tya'a jyo'o ngu' tya'a ma, tya'a ngusni ma cha' ji'i Jesús, tya'a ndyu'ni ma cña ji'i Ni; tya cujuui ñati chalyuu ji'i ngu' bi' ñi'ya lo'o cua ndyujui ngu' ji'i cu'ma —nacu' Ni.

¹² Lo'o li' na'a na' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi', cha' nu nchca scua' quiya' ngusuu Ni nguiña' nu nga'a to' quityi bi'; lye tsa ngulacu' chalyuu li'. Li' ndyacu cuichaa, ngua talya xee; ñi'ya laca sca late' ngata nu nchcu' ñati su nscua jyo'o, jua'a ña'a ngua bi'. Lo'o jua'a co' ni, ngua nga'a ña'a bi'; ñi'ya ña'a tañi, jua'a ña'a bi'. ¹³ Li' ndyalú cuii nu ntsu'u nde cua; ñi'ya nti' ndyalú mancū ye'e lo'o lye tsa nchca cui'i nchquiña ji'i sta' yaca, jua'a ndyalú cuii nde lo yuu li'. ¹⁴ Nga'aa chcna ña'a ngu' nde cua li'; cua nguliji yu'u bi', cha' ngulatsu' ycu'i Ndyosi ji'i. La cui' jua'a ngulatsu' Ni ji'i lcaa ca'ya cua; jua'a lcaa yuu cla'be nu nscua cla'be hitya, ngulatsu' Ni ji'i. ¹⁵ Li' ngutu'u cuatsi' ti lcaa ñati, masi tyuquee, masi quiya' cua'a, masi sii' ca'ya; lcaa ngu' nu laca loo, cuati nu laca loo ji'i ñati cusuu, masi culiya' ngu', masi tlyu tsa ñati laca ngu', masi msu nu ngui'ya ti ñati, masi msu nu ndi'i tso'o ti laca ngu' bi', lcaa ngu' lo'o tya'a ngu' ngutu'u cuatsi' ngu'. ¹⁶ Li' ngusi'ya ngu' ji'i ca'ya lo'o ji'i quee tlyu:

—Cuaa clya ma xasu ma hichu' ya, cha' ná ña'a ycu'i nu Cusu' nu ntucua su tlyu ji'i ya; ñasi' tsa nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ña'a Ni ji'i ya —nacu' ngu'.

¹⁷ Cua ndyalaa tsā cha' xcube' Ni ji'i ñati, lo'o ná ndalo ngu' tsiya' ti ji'i cha' bi'.

7

Ni tsa lo tya'a ngu' Israel nu cua nga'a cuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nde tyacqa ngu'

¹ Tiya' la li' na'a na' ji'i jacua tya'a xca ji'i ycu'i Ndyosi; na'a na' nde quiya' chalyuu, nde jacua se'i su ndu' nu jacua tya'a ngu' xca bi'. Ndaca'a xca bi' ji'i ca ta'a jacua cui'i nu ncliyatu'u lo chalyuu; nga'aa nda ngu' xca bi' chacuayá' culatu'u cui'i bi', masi nde lo yuu, masi nde tyujo'o, ni sca chu' yaca ná culatu'u cui'i. ² Li' na'a na' ndu'u tucua chaca yu xca, nu ndu'u tucua liyja nde su ntyucua cuichaa. Ndyi'ya yu cuayá' nu cua nda ycu'i Ndyosi ji'i yu, cha' cua'a yu hichu' ñati ji'i ycu'i Ndyosi; la cui' Ni nu nda chalyuu ji'na laca

bi'. Cuij nchcui' yu lo'o nu jacua tya'a xca nu ntsu'u chacuayá' jil' cha' cua'ni ñu'u jil' chalyuu lo'o jil' tyujo'o. ³ Ndi'ya nchcui' yu lo'o ngu' xca bi' li':

—Ná cala' ma chalyuu, ná cala' ma tyujo'o, ná cala' ma yaca; tya lyiji cua'a ycu' Ndyosi cuayá' nde tyacaq ñati' nu ndyu'ni cña jil' ycu' Ni.

⁴ Li' ngulu'u ngu' na ni tsa lo tya'a ñati' nu cua ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' nde tyacaq ngu'; sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati' laca bi'. Tyu'u ngu' bi' jil' nu tii tyucuaa tya'a taju ngu' Israel, nu sca xtañi laca jil' sca taju ngu':

⁵ Tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Judá nu ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' jil',

cuati tyu'u chaca tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Rubén, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Gad,

⁶ cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Aser, cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Neftalí,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Manasés;

⁷ la cui' jua'a tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Simeón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Leví,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Isacar;

⁸ cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Zabulón,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi José,

cuati tyu'u tii tyucuaa mil tya'a ñati' jil' ngu' tya'a xtañi Benjamín.

Tsa lo cua ti tya'a ngu' Israel ngua'a ycu' Ndyosi cuayá' jil'.

Nu xa' la ñati' tyucui' ña'a chalyuu nu ta ycu' Ndyosi late' ngati' jil'

⁹ Tiya' la li' na'a na' ndu tsa tlyu ti ñati' nu cua ngua'ni lyaá Jesús jil'; quiña'a tsa ñati' nga'a, bi' cha' ná tucui ngua jil' culacua jil' ñati' bi'. Tyucui ña'a chalyuu mala su ndi' ñati' ngutu'u ngu' yaq ngu'; lcaa lo ñati' chalyuu yaq, cha' cua ña'a ca quichi' tyi ngu' ngutu'u ngu', cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati' chalyuu nchcui' ngu' bi'. Ndyatu ngu' nde loo su ntucua yaca xlya tlyu, nde loo su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Late' ngati' lacu' ngu', ntucua laca' nguiña ya' ngu' ndu ngu'. ¹⁰ Cuij nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na jil' ycu' Ndyosi nu Xu'na na nu ntucua lo yaca xlya tlyu,

la cui' bi' laca nu ndu'ni lyaá ji'na,

nacu' ngu' jil' tya'a ngu';

jua'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' ndu'ni lyaá ji'na,

nacu' ngu'. ¹¹ Lo'o jua'a lcaa xca jil' ycu' Ndyosi, lo'o ngu' bi' ndu ngu' nde chu' su ntucua yaca xlya bi'; nde chu' su ndu na'ni tacati bi', nde chu' su ndu ngu' cusu', ca bi' ndi' ngu'. Ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu li', cha' cua'ni tlyu ngu' jil' ycu' Ndyosi. ¹² Li' nacu' nu ngu' xca bi':

Jua'a caca cha' lacua; cua'ni tlyu na jil' Ni, cua'ni chi' na loo Ni,

tya na xlya'be jil' ycu' Ni.

Chcui' na cha' lcaa cha' jlo ti' Ni, na jil' Ni laca lcaa lo na nu ntsu'u chalyuu;

lcaa lo cña tsiya' ti nchca jil' Ni cua'ni Ni, sca ti ycu' Ni ntsu'u chacuayá' jil' Ni cua'ni Ni lcaa cña.

Lcaa yija ná nga'a cha' tye cha' jua'a caca jil' ycu' Ndyosi Sti na.

Chañi cha' jua'a caca.

Jua'a nacu' ngu' xca jil' tya'a ngu'.

¹³ Li' nchcuane sca ngu' cusu' jna':

—¿Tilaca laca ñati' nu nchcu' late' ngati', nti' nu'u? —nacu'—. ¿Macala ndu'u ñati' bi' lijya?

¹⁴ —Ná jlo ti' na', Cusu'. Culu'u nu'u xi jna' —ni na' jil'.

Nchcui' nu cusu' lo'o na' li':

—Cua nteje tacui ca ti cha' lye tsa nchcubel' ñatj' bi', xqu'i'ya cha' ngusñi ngu' cha' j'i' Jesús —nacuj' nu cusu' jna'—, Cua laca lacu' ngu' late' ngatj'; cua ngua lubii ne' cresiya j'i' ngu' laca cha' bi', xqu'i'ya cha' cua ngujuii nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo crusi cuentya j'i' ngu'. ¹⁵ Bi' cha' ndu' ngu' nde loo su tlyu su ntucua ycu'i' Ndyosi juani —nacuj' nu cusu' bi'—, cha' tsá lo'o talya ndyu'ni ngu' bi' cña j'i' Ni ca su ndi'j' Ni. Ycu'i' Ni nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' tyanu cacua ti su ndi'j' ngu', cha' cua'a j'i' ngu' cha' ná tyacua cha' cuxi j'i' ngu'. ¹⁶ Nga'aa tyucua cha' ntyute' ngu' bi' chaca quiya', ni nga'aa tyucua cha' nguityi ngu' hitya; nga'aa tsumi' xee cua' j'i' ngu', ni nga'aa ca chiya'a ti' ngu' lo'o tyique' cua. ¹⁷ Ña'asii nu ñi'ya ña'a xlya' bi' j'i' ngu', cha' ndi'j' Ni la cui' ca su ntucua ycu'i' Ndyosi loo; bi' laca nu tsalo'o j'i' ngu' su caja hitya co'o ngu' cha' caja chalyuu cucui j'i' ngu' li'. Lo'o jua'a xquityi Ni hitya cloo ngu' cha' nga'aa cunaa ngu' li'.

8

Nu cuu oro nu nguxcuaq chaca xca j'i' ycu'i' Ndyosi lo yuu

¹ Lo'o li' nu nchca cati quiya' ngusuu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' nguiña' nu nga'a to' quityi ngutu bi'. Lo'o ngua jua'a, ti' ti ndi'j' lcaa na su ntucua ycu'i' Ndyosi li'. ² Cuati na'a na' j'i' tya tyacati tya'a xca nu ndu' cña nde loo ycu'i' Ndyosi; cua nda ngu' cati tya'a cui'chcua j'i' ngu' xca bi' cha' cula'á ngu'. ³ Li' yaa chaca yu xca nu ndy'i'ya cuu oro li'ya. Yaa bi' ngutu to' mesa su ntucua msta, la cui' mesa nu ndu' nde loo su ntucua yaca xlya tlyu. Cua ngujui quina'a yana jo'ó j'i' yu cha' taqui yu lo mesa su ntucua msta bi'. La cui' tyempo nu lo'o nchcui' ngu' lo'o ycu'i' Ndyosi, lcaa ñatj' nu ntsu'u cha' j'i' lo'o ycu'i' Ndyosi ni, bi' tyempo laca nu ndyaqui yana jo'ó bi'. ⁴ Lo ya' xca nu ndu' slo ycu'i' Ndyosi, ca bi' ndatu sñii yana jo'ó nu ndyaqui ne' cuu bi'; stu'ba ti ndyatj' sñii bi' ndyalo'o cha' nu nchcui' ñatj' bi' lo'o Ni. Jua'a ndyu'ni tlyu ngu' bi' j'i' ycu'i' Ndyosi. ⁵ Li' ndyalo'o xca j'i' cuu bi', ngusu'ba yu quii' nchcubi' ne', ngu' yu j'i' cuu ndyaa cha' tyú nde lo yuu chalyuu. Li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa nguañi nchcui' tyi'yu, lye tsa ndyubii, lye tsa ngulacuj' chalyuu.

Nu cati tya'a cui'chcua

⁶ Nu cati tya'a xca nu cua na'a na' tsá ni, nguxana ngula'á ngu' lo'o cui'chcua nu ntsu'u ya' ngu' li'.

⁷ Li' ngula'á xca nu nchca clyo lo'o cui'chcua j'i' yu; hora ti ndyalú tyo quee lo'o quii' nde lo yuu li'. Lo'o ndyalú bi' hichu' ñatj' li' ndyalú tañi ngu'. Sa cla'be chalyuu ndye ndyaqui li', jua'a ndyaqui sa cla'be yaca ndu', ndye ndyaqui sa cla'be su quii' j'i' ngu'.

⁸ Li' ngula'á xca nu nchca tyucuaa lo'o cui'chcua j'i' yu; hora ti ndyacua sca ca'ya cua, ña'a tsaca chu' ca'ya ndyaqui ngua'ya nde lo tyujo'o. Li' sa cla'be ti hitya tyujo'o ngua tañi. ⁹ Sa cla'be ti na lu'u nu ntsu'u lo hitya tyujo'o ngujuii, sa cla'be lcaa yaca ni'j' nu ntsu'u chalyuu ndye ngu'tj' li'.

¹⁰ Li' ngula'á xca nu nchca tyuna lo'o cui'chcua j'i' yu; hora ti ndyalú sca cuui tlyu nu ntsu'u nde cua, nu ndyaqui ñi'ya ndyaqui quityee. Ndyú cuui bi' ngua'ya nde lo hitya sta'a, nde su ntyucua hitya tyucu' ña'a chalyuu. Li' ngunu'u sa cla'be hitya tso'o nu ntsu'u chalyuu. ¹¹ Cuii Quixi' Clyaa' naa cuii tlyu bi', cha' nda clyaa' nu ngua'ya sa cla'be ti hitya nu ndy'i'yu ngu'. Quiña'a ñatj' ngujuii xqu'i'ya cha' cua ndy'i'o ngu' hitya bi', cha' clyaa' tsa hitya bi'.

¹² Li' ngula'á xca nu nchca jacua lo'o cui'chcua j'i' yu. Li' ngunu'u lcaa xee tlyu nu ntsu'u nde cua, cha' sa cla'be ti xee ndyubi' li'; lo'o xee cuichaa, lo'o xee co', lo'o xee cuui, sa cla'be ti xee ndyubi'. Sa cla'be ti nde cua, sa cla'be ti nde talya, nga'aa nda bi' xee.

¹³ Li' na'a na' su ndacui sca xca cla'be cua nu ñi'ya ña'a cua'ya ña'a bi'. Ndyuna na' cha' cuij tsa ngusi'ya yu:

—Tya'na tsa cu'ma lo'o cula'á tya xna tya'a xca bi' lo'o cui'chcua j'i' ngu' ca tiya' la xi; tya'na tsa caca lcaa ñati nu tya ndyanu chalyuu lo'o cañi bi' li'.

9

¹ Li' ngula'á xca nu nchca ca'yu lo'o cui'chcua j'i'; hora ti na'a na' ngua'ya sca nu cuxi nde chalyuu. Masi cua ngua yu sca nu laca loo nde cua nquicha', pana ndyú yu lo yuu li', ñi'ya ndyú sca cuii. Cua ngujui ya' j'i' yu cha' saala yu to' tyuquee su ndi'i lcaa nu cuiñaja. ² Ngusaala yu to' tyuu, quiña'a tsa sñii ntyucua li'; ñi'ya nti' sca horno tonu, jua'a ntyucua sñii bi'. Ngua talya xee cua li', ndacu' j'i' xee xqui'ya sñii nu ntyucua to' tyuu bi'. ³ Laja sñii bi' ntyucua sca taju tlyu tscu', ngua'ya ni' lo yuu. Ntsu'u chacuayá' j'i' ni' caca ni' tyaala, ñi'ya laca chuni'i tyaala. ⁴ Nga'aa ngujui chacuayá' j'i' ni' cua'ni ñu'u j'i' su quii, j'i' yaca ndu. Ni sca na nu ndyataa ngu', ná ca cua'ni ñu'u ni' j'i'; sca ti chacuayá' ngujui j'i' ni' cha' ta xi nu ti'i j'i' nu ngu' cuxi bi', ñati nu ná nscua cuayá' j'i' ycu' Ndyosi nde tyacaá ngu'. ⁵ Ná ngua j'i' ni' cujuui ni' j'i' ñati, sca ti cha' ti' tsa xcube' ni' j'i' ngu' sa ca'yu co' ti; ñi'ya lo'o ndacu chuni'i j'i'na, jua'a ti' tsa xcube' tscu' bi' j'i' ngu'. ⁶ Cuayá' ca'yu co', li' culana ngu' ñi'ya caca cha' cajaa ngu', pana ná nquijeloo cha' bi' j'i' ngu'; ca ti' ngu' cajaa ngu', pana tya lyiji tsa cha' cajaa ngu'.

⁷ Nu tscu' bi' ni, cua laca ngua'ni cho'o ni' j'i' ni' cha' xuú tya'a ni' lo'o ñati, ñi'ya laca cuayu nu ndu tajua' ti cha' cusuu. Sca sne' ntucua scua' que ni' nu ñi'ya sne' oro ña'a; pana cloo ni' ni, ñi'ya ña'a cloo ñati ña'a cloo ni' bi'. ⁸ Ñi'ya ña'a quicha' hique sca nu cuna'a, jua'a ña'a quicha' hique ni'; ñi'ya ña'a la'ya cuichi, jua'a ña'a la'ya ni'. ⁹ Lo'o jua'a cua ndyacu' tyiquee ni' ñi'ya si lo'o sca lata hcua. Lye ndañi lu'be ni' ndacu' ni', ñi'ya lo'o ndañi cuayu nu ntojolaqui carreta ndya'a cusuu. ¹⁰ Lo'o jua'a ntucua xtyi'i ni' ñi'ya ntucua xtyi'i chuni'i; la cui' jua'a ntucua ltsu' xtyi'i ni', cha' lo'o xtyi'i ni' xcube' ni' j'i' ñati chalyuu ña'a cuayá' tye ca'yu co'. ¹¹ Ntsu'u nu laca loo j'i' ni', la cui' nu ntyucua tlyu ca ne' tyuquee bi'; Abadón naa nu bi' cha'cña j'i' ngu' judío, lo'o jua'a Apolión naa nu bi' cha'cña j'i' ngu' griego, nu nti' ñacu' cha'cña j'i'na: ycu' nu ndu'ni ñu'u j'i' chalyuu.

¹² Cua ndye tsaca cha' nu chiya'a tsa ndañi. Tya lyiji tyu'u tucua tya tyucua tya'a cha' nu chiya'a tsa ndañi.

¹³ Li' ngula'á xca nu nchca scua' lo'o cui'chcua j'i' yu. Lo'o ndyuna na', li' nchcui' ñati ca su ndu mesa tlyu oro nu nscua nde loo su ntucua ycu' Ndyosi. Ca ta'a jacua jyaca mesa nguañi nchcui' ñati bi', ¹⁴ nchcui' bi' lo'o xca nu nchca scua' nu ntsu'u cui'chcua ya' yu:

—Clyaá ma j'i' nu jacua tya'a xca nu ndi'i ndyaaca' ca to' sta'a tlyu, sta'a Eufrates bi'.

¹⁵ Lo'o jua'a ngua li'. Nu lo'o ngula'á nu jacua tya'a ngu' xca bi', hora ti ngutu'u ndyaa xca bi', cha' cujuui j'i' sa cla'be ñati tyucui ña'a chalyuu. Cua laca ndu yala xca bi' cha' cujuui j'i' ngu' lo'o caca la cui' hora, masi la cui' tsa, masi la cui' co', masi la cui' yija cha' cua'ni Ni cña bi'. ¹⁶ Lo'o jua'a cua laca ngujui cha' na, ni tsa lo tya'a sendaru nu ntyucua hichu' cuayu ndya'a cusuu tya'a lo'o nu jacua tya'a xca bi'; tucua siyento miyon tya'a sendaru caca bi'.

¹⁷ La cui' laja lo'o nchcui' xcalá na', li' na'a na' nu tyuu tya'a cuayu bi', lo'o jua'a na'a na' j'i' ñati nu ntucua hichu' ni'. Ñi'ya ña'a quii, cha' ngatsi nga'a ti ña'a, jua'a ña'a hcua ndyacu' lo tyiquee ngu'; jua'a lo'o hcua cuaa ña'a

nga'a tyiquee ngu' bi'. Ñi'ya scua' que cuichi, jua'a ña'a scua' que cuayu bi'. Lo'o jua'a nde tyuu tu'ba ni' ndyu'u quii' lo'o sñii jua'a ti, lo'o sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i ndyu'u. ¹⁸ Sa cla'be ti ñati chalyuu ngujuui xqui'ya quicha nu nguxtyanu quii' bi', nu nguxtyanu sñii bi', nu nguxtyanu sñii ngatsi nu chiya'a tsa xtyi'i bi'; la cui' quicha nu ndu'u tyuu tu'ba cuayu laca bi'. ¹⁹ Nde tyuu tu'ba ni', lo'o jua'a nde lo xtyi'i ni', ndacua ndyiji juersa ji'i ni' cha' cua'ni ni' cha' cuxi; taca ji'i ni' ta cha' ti'i ji'i ñati lo'o xtyi'i ti ni' cha' ntucua ltsu' lo xtyi'i ni', ñi'ya nu ntsu'u ji'i cuaña.

²⁰ Pana ña'a ti tya ngua'ni ngu' cha' cuxi, nu ñati nu ná ngujuui lo'o quicha bi'; ná nguxtyanu ngu' cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. Ña'a ti tya ndyu'ni tlyu ngu' ji'i cui'i cuxi, jua'a ji'i lcu'i jo'ó nu ndya' lo'o oro, masi jo'ó ndya' lo'o plata, masi jo'ó ndya' lo'o chcuá ngatsi, masi jo'ó ndya' lo'o quee, masi jo'ó ndya' lo'o yaca ti; ña'a ti ndyu'ni tlyu ngu' ji'i jo'ó nu ná nchca ji'i ña'a ji'na, ni ná nduna cha' nu nchcui' na, ni ná nchca ji'i jo'ó bi' tya'a. ²¹ Lo'o jua'a ná ntaja'a ngu' cua'ni tye ngu' cha' ndujuui ngu' ji'i tya'a ñati ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni cucha'a ngu', ni ná ndye cha' ndu'ni suba' ngu' lo'o xa' nu cuna'a, ni ná ndye cha' ntyucuaana ngu'.

10

Nu xca' ji'i ycu'i Ndyosi nu ndy'iya sca quityi piti

¹ Li' laja coo ti na'a na' chaca xca' nu ngutu'u ca slo ycu'i Ndyosi, nu yaa nde cua' ngua'ya nde lo yuu li'; lcaa cña nchca ji'i xca' bi'. Ndu' cuaña taa lo xlya hi'que xca' bi', jua'a ndubi tsa ña'a cloo xca' bi' ñi'ya ndubi ña'a loo cuichaa; lo'o jua'a tyi'ya quiya' yu, jua'a tyi'ya nda' yu, lye ndyu'u xee ñi'ya laca lo'o ndyatu' quii'. ² Ya' yu ntucua sca quityi piti ti nu cua nchcana. Li' quiya' yu tsu' cu'i ngusta yu nde lo tyujo'o, quiya' yu tsu' coca ngusta yu nde lo yuu btyi. ³ Lo'o li' cui' ngusi'ya xca' bi', ñi'ya nti' nxi'ya cuichi; lo'o ngusi'ya nu xca' bi', lye nguañi nchcui' tyi'yu li', cha' stu'ba ti nchcui' nu cati tya'a tyi'yu nu ntsu'u chalyuu. ⁴ Lo'o ndye nchcui' tyi'yu bi', li' cua scua ti na' cha' nu nda tyi'yu bi', pana ndyuna na' nchcui' sca nu ntucua ca slo ycu'i Ndyosi li':

—Xu'ba cuatsi' nu'u cha' nu nda nu cati tya'a tyi'yu bi' —nacu' Ni jna'—.
Nga'aa scua nu'u cha' bi' lo quityi.

⁵ Li' ngusicua' xca' bi' ya' tsu' cui' nde cua', la cui' xca' nu cua na'a na' ndu' lo tyujo'o, nu ndu' lo yuu btyi. ⁶ Li' nchcui' xca' bi':

—Chacuayá' ji'i ycu'i Ndyosi nu ná tye tsiya' ti yija' ji'i Ni, bi' laca cha' nu nchcui' na' re —nacu' xca' bi'—. Ycu'i Ni laca nu ngüiñá lcaa na nu ntsu'u nde cua', jua'a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u nde lo yuu chalyuu, jua'a ngüiñá Ni lcaa na nu ntsu'u lo tyujo'o. Ndi'ya nchcui' cha' nu nda Ni: Nga'aa tiya' tsa nacu' ycu'i Ndyosi cha' caa' Ni cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i ñati chalyuu; ⁷ lo'o xana cula'a xca' nu nchca cati lo'o cui'chcua' ji'i, li' xana cua'ni Ni cña nu cua ndacha' Ni ji'i jyo'o cusu' nu nda cha' ji'i Ni lo'o ñati tya sa'ni la. Ntsu'u yacu' ti cha' bi' cua sa'ni, pana juani cua ndañi liñi cha' bi'.

⁸ Li' chaca quiya' nguañi nchcui' nu ntucua ca slo ycu'i Ndyosi bi', nchcui' lo'o na':

—Yaa xñi nu'u quityi piti ti nu cua nchcana ntucua ya' xca' nu ndu' lo tyujo'o nu ndu' lo yuu chalyuu bi'.

⁹ Ndyaa' na' su ndu' xca' bi' li', ni na' ji'i cha' ta quityi piti ti bi' na.

—Yalo'o nu'u ji'i quityi re —nacu'—. Chcui' lyiji nu'u lo quityi re, cha' ca cuayá' tso'o ti nu'u ji'i; caca xñi' ti' nu'u li', masi tso'o ti ngua' ti' nu'u lo'o na'a nu'u ji'i tya clyo.

¹⁰ Li' ngusñi na' quityi piti ti nu ntucua ya' yu, nchcui' na' lo quityi bi'. Lo'o na'a na' j'i'i, li' tso'o tsa ngua ti' na', ñi'ya laca lo'o ndyacu na cuiña' cuityu cha' tyixi tsa; pana nu lo'o cua ngua cuayá' ti' na' ni cha' nda, xñi'i tsa ngua ti' na'. ¹¹ Li' nchcui' Ni lo'o na':

—Tya chaca quiyá' ntsu'u cha' chcui' nu'u cha' lo'o ñati, lcaa cha' nu cua nti' ycuí' Ndyosi ta Ni lo'o lcaa lo ñati chalyuu, masi lo'o ngu' nu laca loo, masi lo'o ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati; masi lo'o ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu chcui' nu'u.

11

Tucua tya'a ñati nu ndu nde chalyuu nchcui' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi

¹ Li' nda ycuí' Ndyosi sca yaca cualyaa 'na; lyaa tsa yaca bi', cha' tyu'u cuayá' lo'o. Nchcui' Ni lo'o na' li':

—Su'ba cuayá' clya nu'u nde ni'i tlyu ji'i ycuí' Ndyosi, cha' caca ni'i bi' cuentya jna' cha' ña'asij na' ji'i; jua'a su'ba cuayá' nu'u loo mesa su ntucua msta nu nsta ngu cuentya jna'. Clyacua nu'u ni lcaa tya'a ñati nu ndi'i ca bi' nu ndyu'ni tlyu jna' nu laca ycuí' Ndyosi li'. ² Nga'aa su'ba cuayá' nu'u nde liya' toni'i tlyu bi', cha' cuentya ji'i xa' ñati nu ná ndaquiyá' jna' nu laca ycuí' Ndyosi tsiya' ti laca bi'. Chiya'a tsa cua'ni ngu' bi' lo'o tyi'i ngu' quich'i bi', la cui' quich'i tlyu nu laca quich'i nu cuentya jna' laca bi'. Tu'ba nfucua tucua co' tyi'i ngu' bi', ³ li' ta na' tucua tya'a ñati nu caa chalyuu cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' na' ta na' lo'o ñati. Tyucuaa ngu' bi' tsatu ngu' cla'be quich'i bi' tyempo li' —nacuj Ni 'na—, ña'a cuayá' tya'a tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá tyu ngu' bi'. Tyucui tyempo cacu' ngu' bi' late' ngata, cha' tonu tsa cha' nu ta ngu' lo'o ñati. ñi'ya nu cua'ni na' nde loo la.

⁴ Lo'o ndu tyucuaa ñati bi' chalyuu, ndu ngu' cuentya ji'i ycuí' Ndyosi nu laca loo tyucui ña'a chalyuu; nxyucua tsa ycuí' Ndyosi ji'i ngu' bi', cha' chcui' ngu' lcaa cha' nu nti' ycuí' Ni ta Ni lo'o ñati. Caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a yaca si'yu olivo, lo'o jua'a caca ngu' ñi'ya laca tucua tya'a candyeru. (Tso'o tsa setye ndyu'u ji'i si'yu olivo bi', cha' tyaquij ne' candyeru.) ⁵ Lo'o cua nti' ñati chalyuu cua'ni lya' ti' ji'i ngu' bi', li' tyalú quii' tu'ba ngu' nu ndu bi', cha' tsumi' ji'i ñati cuxi; tye cua'ni ñu'u ji'i ñati bi' li'. Jua'a cajaa lcaa ñati nu cua'ni lya' ti' ji'i ngu' bi'. ⁶ Cua ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' nu ndu bi', cha' cua'a ngu' ji'i coo, cha' ná ca'ya tyo tsiya' ti tyucui tyempo lo'o ta ngu' cha' ji'i ycuí' Ndyosi lo'o ñati; jua'a ntsu'u chacuayá' ji'i ngu' cha' cua'ni ñu'u ngu' ji'i lcaa su'u hitya cha' caca tañi; jua'a taca ji'i ngu' ta ngu' lcaa lo quicha cha' quiji' ji'i ñati chalyuu, ni jacua' nti' ngu' cha' caca quicha ñati. ⁷ Lo'o tye cña nu cua'ni tyucuaa ñati bi' nde chalyuu, li' xana nu na'ni xña'a nu ntsu'u ca tyuquee bi', xuu tya'a ni' lo'o tyucuaa ñati nu ndu bi' li'; tyijiloo nu bi' ji'i ngu' bi' li', cuati kujui ji'i ngu'. ⁸ Li' tyanu tyucuaa jyo'o bi' ca su ntsiya ngujui to' calle quich'i tlyu bi', la cui' quich'i su ngujui' ca'a ngu' ji'i ycuí' nu Xu'na na lo crusi. Xña'a tsa ngu' quich'i bi', bi' cha' ntsu'u sca cha' nu nchcui' ñati ji'i, cha' ñi'ya ngua ngu' quich'i Sodoma cua sa'ni, la cui' ñi'ya ngua ngu' quich'i Egipto cua sa'ni, jua'a laca ngu' quich'i tlyu bi' juani. ⁹ Lo'o li' tya'a ñati tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, lcaa lo ñati chalyuu, masi ñati nu ngutu'u cua ña'a ca quich'i tyi ngu', masi ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu; tyu'u scua sna tsá cla'be nu tya'a ngu' tya'a na'a ngu' ji'i jyo'o bi' ca su nscua ngu'. Ná ta ngu' chacuayá' cha' tyatsi' jyo'o bi'. ¹⁰ Chaa tsa ti' caca ñati chalyuu cha' cua ngujui tyucuaa ñati nu ngutu bi', bi' cha' cua'ni ngu' ta'a; lu'ba ti ta ngu' xlya'be tya'a su ndi'i tya'a ngu', cha' chaa tsa ti' ngu'. Xqui'ya tyucuaa jyo'o bi' quiña'a tsa cha' nchcube' ngujui ji'i ñati chalyuu,

nacuj ngu'. ¹¹ Pana nu lo'o cua ndu'u scua sna tsá cla'be bi', li' chaca quiya' nda ycuí' Ndyosi xtyi'i ndyalaa ne' cresiya jil'i tyucuaa ngu' jyo'o bi'; xa' ndatu ngu' li'. Ndyutsij tsa lcaa ñati nu na'a jil'i ngu' bi', cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. ¹² Li' ndyuna tyucuaa ñati bi' lo'o ngusi'ya ycuí' Ndyosi jil'i ngu' ca su ntucua Ni nde cua:

—Tyacuj clya ma ca nde cua re —nacuj Ni.

Laja lo'o ña'a tya'a cusuú ngu' jil'i ngu', li' ngutu'u ngu' ndyaa ngu' nde cua; laja coo ti ndyaa ngu'. ¹³ La cui' hora bi' lye tsa ngulacuj chalyuu; su nchca ti tya'a bariyu quichi bi', tyucui ña'a sca bariyu ndye nguti li'. Cati mil tya'a ñati ngujui li', xqui'ya cha' ngulacuj chalyuu. Lye tsa ndyutsij nu xa' la ñati nu ndyanu li', ndyutsij tsa ngu' jil'i ycuí' Ndyosi nu ndi'i nde cua cha' nchca jil'i Ni cua'ni Ni cña nu jua'a tonu tsa; ndube tsa ti' ngu' cha' ngua'ni Ni jua'a.

¹⁴ Cua tucua quiya' ndye cha' cuxi nu yaá lo chalyuu, pana cua lijya ti cha' caca chaca cha' cuxi nde chalyuu.

Chaca tya quiya' ngula'á cui'chcua

¹⁵ Li' cua ndya'a cati quiya' nguañi ngula'á xca lo'o cui'chcua jil'i. Nguañi nda xtyi'i tyuu tya'a ñati nde cua li', nu ndi'ya nchcui': Ca juani ndyanu tachaa cha' jil'i ycuí' nu Xu'na na, jua'a jil'i Cristo, cha' caca Ni loo jil'i tyucui ña'a chalyuu, nacuj ngu'.

Lo'o juani ná nga'a cha' tye cha' culo Ni cña chalyuu.

¹⁶ Li' ngua'ni tlyu nu ngu' cusu' bi' jil'i ycuí' Ndyosi, nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' nu ntyucua lo yaca xlya ca su ntucua ycuí' Ndyosi; ndyaa stii ngu' nde loo ngu' lo yuu cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i Ni. ¹⁷ Ndi'ya nchcui' ngu' li': Ndyosi Xu'na ya, nacuj ngu', cua nchca jinu'ú cua'ni lcaa cña.

Na lu'ú nu'ú juani, lo'o la cui' ti lu'ú nu'ú nu ngua tya clyo la, jua'a tya lu'ú nu'ú nde loo la.

Tsa xlya'be jinu'ú cha' cua nguxana nu'ú ndyu'ni nu'ú quiña'a tsa cña tlyu nde chalyuu.

Ndube tsa ti' ya cha' cua nguxana nu'ú laca nu'ú loo,

¹⁸ masi ti'í tsa nchca ñasi' xa' la ñati nu ná ndaquiya' jinu'ú.

Cua ngulala ti tyempo cha' ta nu'ú cha' ti'í jil'i ngu' bi',

cha' cua'ni cuayá' nu'ú jil'i lcaa jyo'o.

La cui' tyempo tya nu'ú xlya'be jil'i ñati nu ngua'ni cña jinu'ú,

cha' cua ngua'aloo nu'ú cña jil'i ngu' cha' chcui' ngu' cha' jinu'ú nde chalyuu; jua'a tya nu'ú xlya'be jil'i ñati nu ndaquiya' jinu'ú, masi ñati cuañi', masi ñati cusu'.

Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni ñu'ú nu'ú jil'i ñati nu ngua'ni ñu'ú jil'i ñati chalyuu.

¹⁹ Li' na'a na' su ntucua laa tlyu jil'i ycuí' Ndyosi nde cua, na'a na' ca ne' laa su nscua cña' tacati, su ngutucua ycuí' Ndyosi laja ñati jil'i Ni nu ngua tya sa'ni la. Lo'o li' lye tsa nguañi nde chalyuu, lye tsa ndyubii, cuati lye tsa ndañi nchcui' tyi'yu; li' ngulacuj chalyuu, jua'a clyaa tsa tyo quee ngua'ya.

12

Ndyu'ni tyaala cuaña tonu jil'i sca nu cuna'a

¹ Li' nde cua ndyu'ú tucua sca cuayá' nu nda ycuí' Ndyosi cha' culu'u Ni jil'na, sca cha' nu ndyaca chalyuu laca bi'; bi' laca sca nu cuna'a nu ntsu'u ste' ndubi ña'a. Ñi'ya ndubi ña'a xee cuichaa, jua'a ña'a late' lacu' nu cuna'a bi'. Li' ngusta quiya' nu cuna'a chu' co'. Tii tyucuaa tya'a cuii nscua lo xlya hique nu cuna'a bi'; ñi'ya nscua sca sne' ti, jua'a nscua bi'. ² Cua ntsu'u sñi' nu cuna'a bi'; nchcubé' tsa nu cuna'a, ngusi'ya tsa cha' cua ngulala ti cala

sñi'. ³ Yala ti ndyu'u tucua chacua cuayá' nde cua li'; sca cuaña tlyu nu nga'a ña'a laca bi', nu cati tya'a scua' que ni' ntucua. Jua'a sca sne' oro ntucua ca ta'a scua' que ni' bi', lo'o jua'a ntucua tii tya'a sata ni'. ⁴ Ngujui' xtyi' ni' cuii nu ntsu'u nde cua; ngusalú ni' ña'a tsaca cla'be lcaa cuii bi', ndyalú cuii nde lo yuu chalyuu. Li' ndatu nu cuaña bi' nde loo su ndú nu cuna'a nu ca cala ti sñi'; lo'o cala bi', hora ti cacu cuaña ji'i, ngua ti' ni'. ⁵ Ngula sca sñi' qui'yu ji'i nu cuna'a bi' li'. Cua lijya bi' chalyuu, cha' liñi ti culo bi' cña ji'i lcaa ñati chalyuu; pana hora ti ngui'ya ycu' Ndyosi ji'i sñi' nu cuna'a bi', ndyalo'o Ni ji'i yu nde su tlyu su ntucua ycu' Ni. ⁶ Li' ngusna nu cuna'a ndyaa ne' quixi' ca su tyi'i ycu' ti ma'; cua laca ngua'ni cho'o ycu' Ndyosi sca su tyi'i ma', su ña'asii Ni ji'i ma', ca bi' tyanu ma' tii tyucuaa siyento ntucua snayala tsá li'.

⁷ Li' nguxana cha' cusu ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ndu Miguel nu laca xu'na xca ji'i ycu' Ndyosi, ndu lo'o xca nu cuentya ji'i Ni; jua'a cua ndu nu cuaña tonu lo'o xca ji'i. Ti'i tsa ngusu tya'a ngu' li'. ⁸ Pana cua ntijiloo Miguel ji'i nu cuaña bi', nga'aa ngua ji'i nu cuaña bi' tyanu ca slo ycu' Ndyosi lo'o xca ji'i Ni li'; ⁹ cua ngulo'o Ni ji'i ngu' nu ndu cuentya ji'i nu cuaña bi' li'. Sa'ni ndya'a nu cuaña bi', ycu' nu xña'a naa bi'; la cui' bi' laca nu naa Satanás. Xcu' na ñilo'o bi' ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu. Pana cua ngulo'o ycu' Ni ji'i nu xña'a lo'o xca ji'i, ndyaa ngu' nde lo yuu chalyuu li'.

¹⁰ Lo'o li' cuij tsa nguañi nchcui' sca ñati nde cua:

—Juani taca ña'a na ñi'ya ngua'ni lyaá ycu' Ndyosi ji'i ñati chalyuu ya' nu xña'a —nacu' ngu'—. Nguula tsa cña ndu'ni Ni chalyuu, bi' cha' laca Ni loo juani, lo'o jua'a cua ndyalaa tyempo cha' caca Cristo loo tyucui ña'a chalyuu. Nu ngua tya tsubi' la ndu nu xña'a bi' ca slo ycu' Ndyosi, cha' tsá lo'o talya ngusta bi' qui'ya hichu' ñati tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús; pana juani cua ngulo'o Ni ji'i ca su ntucua ycu' Ni, cua ndyu'u laja ngu' bi' li'. ¹¹ Nu ngu' tya'a ngusñi na cha' ji'i Jesús ni, cua ntijiloo ngu' ji'i nu xña'a bi', xqui'ya cha' ngujui Jesús nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Ná ntsij ngu' bi' ta ngu' cha' tso'o ji'i Jesús lo'o xa' ñati; ntaja'a ngu' bi' chcu' ngu' cha' bi', masi cujuu ñati ji'i ngu' bi' xqui'ya cha' ñasi' tsa ñati ji'i Jesús. ¹² Bi' cha' juani —nacu' nu ntucua nde cua bi'—, ca chaa ti' cu'ma nu ndi'i ma' nde su ntucua ycu' Ndyosi; pana tya'na tsa caca cu'ma nu ndi'i ma' nde chalyuu, nu ndi'i ma' nde lo tyujo'o. Cua ngua'ya ycu' nu xña'a nde su ndi'i ma', lo'o juani ñasi' tsa bi' ndya'a; cua jlo ti' bi' cha' tya xi tya tsá ndyanu ji'i cha' cua'ni lya' ti' ji'i ñati chalyuu.

¹³ Nu lo'o ngua cuayá' ti' nu cuaña tonu bi' cha' cua ngulo'o ycu' Ndyosi ji'i lijya nde lo yuu chalyuu, li' ngutu'u lca'a ni' ji'i nu cuna'a nu ntsu'u sñi' qui'yu bi', cha' lye tsa cua'ni lya' ti' ji'i ma' ngua ti' ni'. ¹⁴ Li' nda ycu' Ndyosi sca lalya lu'be ji'i nu cuna'a bi', ñi'ya ña'a lu'be sca cua'ya tlyu, cha' taca ji'i ma' tyacui ma' tsa ma' ca su tyanu tso'o ti ma' ne' quixi', su tyijyu' tsa ji'i ca su ndya'a cuaña bi'. Ca bi' ña'asii Ni ji'i ma', ña'a cuayá' nu tyu'u scua sna yija cla'be. ¹⁵ Li' ngusalú nu cuaña bi' hitya tu'ba ni' ndyaa chu' nu cuna'a bi'; ñi'ya sca sta'a clyaa, jua'a ndyalú hitya tu'ba ni' cha' clyaba lyiji cho' ngua ti' ni'. ¹⁶ Li' nguxtyucua yuu ji'i nu cuna'a bi', bi' cha' sii nchcana tu'ba yuu, ndye hitya ngutu'u tu'ba cuaña ndyo'o yuu li'. ¹⁷ Ngunasi' tsa nu cuaña bi' ji'i nu cuna'a bi' li', ndyaa ndyaana ni' cha' cusu lo'o lcaa ñati nu tyu'u ji'i nu cuna'a ca tiya' la; nxu' tya'a ni' lo'o lcaa ñati nu taquiya' ji'i cña nu ngulo ycu' Ndyosi ji'na, nu ña'a ti ná ntsij ngu' cha' cacha' liñi ngu' cha' ji'i Jesús ji'i xa' ñati.

13

Nu tucua tya'a na'ni nu chiya'a ña'a

¹ Ndyaa na' ndyatu na' to' tyujo'o li'. Na'a na' nde to' hitya tyujo'o lijya ndu'u tucua sca na'ni nu chiya'a tsa ña'a; ntucua tii tya'a sata ni', cuati ntsu'u cati tya'a hique ni'. Ca ta'a sata ni' bi' cua ntucua sne' nu ndubi tsa ña'a, cha' laca ni' loo nde chalyuu. Ca ta'a scua' que ni' cua nscua xtañi cuiñaja, xtañi bi' nchcui' cha' ti'í j'i' ycui' Ndyosi. ² Ñi'ya cuichi jo'ó, jua'a ña'a ni', ngua ti' na'; pana tyaala ña'a quiya' ni', tyucuj tsa xcatya' ni' ñi'ya ña'a xcatya' oso. Lo'o tu'ba ni' ni, ñi'ya ña'a tu'ba cuichi sa'a cuiña', jua'a ña'a tu'ba ni'. Nda nu cuaña bi' cña loo j'i' nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca ni' loo j'i' ñati chalyuu, ñi'ya laca ycui' loo. Lo'o jua'a nu cuaña bi' ni, nda ni' chacuayá j'i' na'ni chiya'a ña'a bi', cha' caca cua'ni ni' cña, cha' tyanu tlyu ni' macala su nti' ycui' ni'. ³ Cua ndyanu cuayá' lo sca scua' que ni' su ngua quicha ni'; cua cajaa ti ni' tyempo bi', ngua ti' na', pana ngua tso'o su lye tsa quicha ni'. Ndube tsa ti' ñati chalyuu ña'a j'i' ni'; ngusñi ngu' cha' j'i' ni' li', xqui'ya cha' ngua tso'o chaca quiya' su lye quicha ni'. ⁴ Ngua'ni tlyu lcaa ñati j'i' nu cuaña bi' li', cha' cua nda bi' chacuayá' cha' caca tlyu nu na'ni chiya'a ña'a bi'; jua'a ngua'ni tlyu ngu' j'i' ycui' na'ni chiya'a ña'a. Nchcui' ngu' lo'o tya'a ngu' li'.

—Ná tucui ndi' chalyuu nu stu'ba lo'o nu na'ni jua. Nga'aa nchca j'i' ñati xuu tya'a lo'o ni'.

⁵ Cua ngujui chacuayá' j'i' nu na'ni chiya'a ña'a bi', cha' chcui' cua ña'a ca ti cha', masi lye tsa cua'ni tyucuaa ti' ni', masi chcui' cuxi ni' j'i' ycui' Ndyosi. Tu'ba ntucua tucua co' ntsu'u chacuayá' j'i' ni' cha' caca ni' loo nde chalyuu.

⁶ Li' nguxana na'ni chiya'a ña'a bi' nda ni' qui'ya j'i' ycui' Ndyosi: nchcui' cuxi na'ni bi' j'i' lcaa cña nu ndu'ni Ni; jua'a nchcui' cuxi ni' j'i' su tlyu nde cua ca su ntucua ycui' Ni; jua'a cuxi tsa nchcui' ni' j'i' lcaa ñati j'i' ycui' Ni. ⁷ Ngujui chacuayá' j'i' ni' cha' xuu tya'a ni' lo'o ñati nu ntsu'u cha' j'i' lo'o ycui' Ndyosi, cha' tyijiloo ni' j'i' ngu' bi'. Lo'o li' ngujui chacuayá' j'i' ni' cha' caca ni' loo j'i' ycui' ña'a chalyuu mala su ndi' ñati, masi lcaa lo ñati chalyuu nu ngutu'u cua ña'a ca quichi tyi ngu', nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu; ⁸ lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu cua'ni tlyu ngu' j'i' na'ni bi' li', si ná nscua xtañi ngu' lo quityi j'i' ycui' Ndyosi. Nu ngua tya clyo la lo'o tya lyiji cuiñá Ni chalyuu, tya li' nguscua Ni xtañi ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu j'i'. Cua ndyanu quityi bi' cuentya j'i' nu ñi'ya ña'a xlya' nu cua ndyujui ñati j'i' tsaca quiya'.

⁹ Bi' cha' cua'a jyaca ma juani, si tyaja'a ma cuna ma xi. ¹⁰ Si lo'o nscua cha' tsalo'o ngu' j'i' tsaca ma ne' chcuq, jua'a caca lacua. Ná cutsji ma li'. Si lo'o nscua cha' cujuui ñati j'i' tsaca ma, masi lo'o maxtyi, jua'a caca lacua. Ná cutsji ma li'. Ndu'ni cha' talo tsaa tyiquee na j'i' cha' cuxi; ndu'ni cha' lcaa tsq taquiya' na j'i' ycui' Ndyosi si ntsu'u cha' ji'na lo'o Ni nde chalyuu.

¹¹ Li' na'a na' chaca na'ni chiya'a ña'a lijya ndyu'u tucua nde lo yuu chalyuu. Ntucua tucua tya'a sata ni'; ñi'ya ña'a sata xlya' cuañi', jua'a ña'a sata ni', pana nchcui' ni' ñi'ya nu nchcui' nu cuaña tonu bi'. ¹² Ñi'ya nchca j'i' na'ni chiya'a ña'a nu yaa tya clyo la nclyo ni' cña, la cui' jua'a nchca j'i' nu chaca na'ni bi' culo ni' cña j'i' ñati; cha' lye'rsa ndatsaa ni' j'i' lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni tlyu ngu' j'i' na'ni nu yaa clyo, nu ngua tso'o su ti'í tsa ngula'a hique ni'. ¹³ Lo'o nu chaca na'ni chiya'a ña'a bi', lo'o bi' ngua'ni quiña'a cha' tlyu; ngua'ni bi' cha' ndyalú quii' nu ntsu'u nde cua nde lo yuu cha' ña'a lcaa ñati j'i'. ¹⁴ Lo'o jua'a nguñilo'o ni' j'i' lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu xqui'ya cha' tlyu nu ndyu'ni ni' lo'o ndi' ni' slo nu na'ni nu yaa tya clyo bi'. Li' nchcui' ni' lo'o lcaa ñati chalyuu cha' cuiñá ngu' sca lcu' tyu, cha' cua'ni tlyu ngu' j'i' lcu' bi'; nguñá ngu' lcu' j'i' nu na'ni nu yaa tya clyo bi' li', na'ni nu ngua tso'o masi ti'í tsa ngula'a hique ni'. ¹⁵ Lo'o li' ngujui chacuayá' j'i' nu chaca na'ni

bi', cha' culatu'u cui'i cha' tyaa xtyi'i lo lcu'i ji'i na'ni nu yaa clyo bi'; ngua ji'i lcu'i chcu'i lo'o ñati li', ngua ji'i cujuui ji'i lcaa ñati nu ná ntaja'a cua'ni tlyu ji'i. ¹⁶ Ngulo ni' cña ji'i lcaa ñati cha' chca'a cuayá' ya' ngu' la'a tsu' cui, masi chca'a cuayá' nde tyacaá ngu'; masi ñati tlyu, masi ñati jua'a ti, masi culiya' ngu', masi ti'i ngu', masi msu nu cua ngüi'ya ñati ji'i, masi msu nu ndi'i tso'o ti, chca'a cuayá' ji'i lcaa ñati cuentya ji'i nu xña'a. ¹⁷ Ni sca ñati nga'aa ntsu'u chacuayá' ji'i cha' cui'ya yu'ba, ni cha' cujuui' yu'ba, si ná ngua'a cuayá' ji'i ni' loo ngu'. Lo'o nu cuayá' bi' ni, xtañi na'ni nu chiya'a ña'a bi' laca, cha' número nu ca ji'i xtañi ni' laca cuayá' bi'. ¹⁸ Cui'ya na cuentya ni cha' ndyaca re. Si culacua tso'o ti' na, quije cha' ji'na ñi'ya ndyu'u cha' ji'i número ji'i na'ni bi'; número ji'i ni' ni, ñi'ya laca xtañi ñati, jua'a laca bi'. Nde laca número bi': scuá siyento ntucua snayala ntucua scuá.

14

Sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati lubii

¹ Lo'o li' na'a na' chaca quiya' ca ndacua su ndu nu ñi'ya ña'a xlya' bi' lo xlya ca'ya Sión; stu'ba ti ndu bi' lo'o sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati. Nde tyacaá ñati bi', ndacua nscua xtañi nu ñi'ya ña'a xlya' bi', lo'o la cui' bi' nscua xtañi ycu'i Ndyosi Sti Ni. ² Cuii nguañi nde su ntucua ycu'i Ndyosi li'; ñi'ya ndañi ndyalú hitya sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o lye tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi bi', ngua ti' na'. Ndacua ndu tyuu tya'a ñati nu tso'o tsa ntyiji'ya' ngu' lo sañi, ngua ti' na'; ³ nde loo su ndu yaca xlya tlyu su ntucua ycu'i Ndyosi, ca su ndu nu jacua tya'a na'ni tacati bi', ca su ndu nu ngu' cusu' bi', ca bi' ndu ñati nu ndyula lo'o sañi bi'. Sca ti nu ñati quiña'a bi' ngua ji'i cula tu'ba jii bi'; ná ngua ji'i xa' ñati chalyuu ca tsa'a ngu' jii bi', cha' sca jii nu bilya cuna ñati chalyuu laca bi'. Sca ti nu sca siyento ntucua tu'ba ntucua jacua mil tya'a ñati nu ngua'ni lyaá Ni ji'i nde chalyuu, bi' ñati laca nu ngua ji'i cula tu'ba jii bi'. ⁴ Ñati lubii tsiya' ti laca nu ngu' quiña'a bi'. Ná ngutu'u cha' ji'i ngu' bi' lo'o xa' nu cuna'a nu lo'o nguti' ngu' chalyuu, ná ngua'ni ngu' bi' cha' suba' tsiya' ti; nguta'a ngu' lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' macala su ndya'a. Cua ngua'ni lyaá Ni ji'i ngu' bi', cha' bi' laca ñati nu tso'o nti' ycu'i Ndyosi ña'a Ni ji'i tya lo'o nguxana cha' ji'i nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tya clyo ngusubi Ni ji'i ngu' bi', cha' cua'ni ngu' cña ji'i Ni. ⁵ Ná ntucua cha' cuiñi tu'ba ngu' bi' tsiya' ti, cha' ná ntsu'u cha' cuxi ji'i ngu' bi' tsiya' ti.

Tya xna tya'a xcá ji'i ycu'i Ndyosi

⁶ Na'a na' ndyaa chaca xcá ji'i ycu'i Ndyosi li', nu cua tsa ndacui ndyaa; ndyalo'o bi' ji'i sca cha' tso'o nu ngua ti' ycu'i Ndyosi chcu'i lo'o lcaa ñati chalyuu, sca cha' nu ndulo tsa ji'i ñati cha' cuna ngu'. Lcaa tyempo ná tye chca cha' bi'. Slo lcaa lo ñati chalyuu tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, cua ña'a ca quichí tyi ngua', ñati nu nchcui' cua ña'a ca lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu, ca bi' ndyaa xcá bi', cha' chcu'i lo'o lcaa ñati. ⁷ Cuii nchcui' xcá bi' lo'o ngu' li':

—Cutsii cu'ma ji'i ycu'i Ndyosi, cube ti' ma ji'i Ni cha' tlyu tsa cña ndu'ni Ni chalyuu —nacu xcá bi'—. Cua ndyalaa tyempo cha' cua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati chalyuu. Cua'ni tlyu ma ji'i ycu'i Ndyosi cha' cua ngüi'ña Ni nde cua, jua'a ngüi'ña Ni chalyuu, jua'a ngüi'ña Ni tyujo'o, jua'a ngüi'ña Ni lcaa su ntyucua hitya —nacu xcá.

⁸ Lo'o ndyaa xcá bi', li' ndyalaa chaca xcá cha' chcu'i lo'o ñati:

—Cua nguti quichi —nacui nu chaca xca bi—. Cua nguti quichi tlyu nu naa Babilonia, xqui'ya cha' ngua'ni ñu'u ngu' quichi bi' jil'i lcaa ñati chalyuu. Cuxi tsa cña nu ngua'ni ngu' quichi bi', xqui'ya cha' ndu'ni tlyu ngu' jil'i lcuji jo'ó; jua'a ngulu'u quij' ngu' jil'i xa' ñati cha' cua'ni ngu' la cui' ti cha' cuxi slo jo'ó —nacui xca nu nchca tyucuaa bi'.

⁹Nchca sna quiya' juani yaa chaca xca. Cuij' nchcui' lo'o ñati li':

—Xcube' ycui' Ndyosi jil'i cua ña'a ca ñati nu ndyu'ni tlyu jil'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', masi jil'i ycui' ni', masi jil'i lcuji jil'i ni'. Lo'o jua'a xcube' Ni jil'i lcaa ñati nu nga'a cuayá' jil'i ni' nde tyacaa ngu', jua'a si nga'a cuayá' jil'i ni' chu' ya' ngu'; ¹⁰xcube' Ni jil'i ngu' bi', cha' lye tsa ngunasi' Ni. Tyaqui ngu' bi' lo'o sca quii' tlyu nu nguxa' lo'o yuu sufri su ña'a nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil'i ngu'; jua'a lcaa xca nu cuentya jil'i Ni ña'a jil'i ngu' bi' li'. ¹¹Tyucui tyempo ná tye cha' tyatu sñii quii' su nchcube' ñati bi'; ná caja ñi'ya clyaá ngu' bi' jil'i ycui' Ndyosi, lcaa ñati nu cua ngua'ni tlyu jil'i na'ni bi', masi jil'i lcuji ti ngua'ni tlyu ngu'; masi nga'a cuayá' ti jil'i ni' nde tyacaa ngu' lo'o chu' ya' ngu', nga'aa clyaá ngu' bi'. ¹²Lo'o nu na ni, talo na jil'i cha' cuxi sca ti si ntsu'u cha' jil'na lo'o ycui' Ndyosi, sca ti si taquiya' na cña nu ngulo Ni jil'na, sca ti si xñi tso'na na cha' jil'i Jesús; sca ti jua'a taca jil'na talo na jil'i nu cha' cuxi bi'.

¹³Li' ndañi xtyi'i ca su ntucua ycui' Ndyosi, nchcui' sca ñati lo'o na':

—Sca clya nu'u cha' re: “Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu ndyijii laja lo'o ndyu'ni ngu' cña jil'i ycui' Ndyosi nu Xu'na na tyempo nde loo la”. La cui' jua'a laca cha' nu nda Xtyi'i ycui' Ndyosi lo'o ma. Nacui cha' ca bi' tyi'i cña' ñati bi' li', cha' tso'o tsa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; ndiya ti' Ni cña nu ngua'ni ngu', bi' cha' tyi'u ti' ycui' Ndyosi jil'i cña nu cua ngua'ni ngu' bi' li' —nacui Ni jna'.

Nchca clacua nde chalyuu

¹⁴Li' na'a na' nu ndacui sca coo ngati, chu' coo bi' ntucua sca nu ñi'ya ña'a ñati ña'a; ntucua sca sne' oro hique Ni, lo'o ya' Ni ndacui sca maxtyi cha tu'ba.

¹⁵Li' ngutu'u sca xca ne' laa jil'i ycui' Ndyosi nde cua, nu cuij' ngusi'ya jil'i ñati nu ntucua chu' coo bi':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xuti'i nu'u jil'i quixi' trigo, cha' bi' laca ñati jil'i ycui' Ni nu ndi'i chalyuu. Cua ndyalaa la cui' hora cha' caca clacua chalyuu, cua laca nguscua se'i cha' caca bi'.

¹⁶Ngua'ya nu ntucua chu' coo bi' nde lo yuu li', nguscui maxtyi jil'i cha' si'yu quixi' li'; jua'a ngua clacua nde chalyuu.

¹⁷Li' na'a na' chaca xca nu ngutu'u ne' laa jil'i ycui' Ndyosi nde cua, nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya' yu. ¹⁸Jua'a ngutu'u tya chaca xca nu ndu to' mesa su ndyaqui msta, yaa li'; bi' laca nu laca loo jil'i quii' bi'. Li' cuij' ngusi'ya bi' lo'o xca nu ndacui maxtyi cha tu'ba ya':

—Xu'ba clya nu'u maxtyi jinu'u, xi'yu jyacua' si'yu losu' tyixi nu ntsu'u chalyuu, cha' ngumj' tsa ña'a si'yu bi'.

¹⁹Ngua'ya xca bi' li', nguscui yu maxtyi jil'i yu nde lo yuu chalyuu, ngusi'yu yu jil'i jyacua' si'yu losu' bi', ngu jil'i ndyaa ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' satá ngu' jil'i; la cui' jua'a xcube' tsa ycui' Ndyosi jil'i ñati chalyuu, xqui'ya cha' ñasi' tsa Ni jil'i ngu'. ²⁰To' quichi nscua su ngusi' si'yu bi', la cui' su ngujuii ñati cha' nchcube' Ni jil'i ngu'. Clya tsa tañi ndyalú lijya lo yuu li'; tsa ña'a cuayá' nu ndyalaa tu'ba cuayu, tsa lo cua clya tañi ndyalú bi'. Sna siyento kilómetro cuayá' tyijyu' ngusna tañi bi' ndyaa.

¹ Ngutu'u tucua chaca cuayá' tlyu nde cūa li'. Ndube tsa ti' na' lo'o na'a na' jī'i, cha' ndū cati tya'a xcā jī'i ycu'i Ndyosi nu ndū lo'o cati tya'a quicha nu caca su cua tye ti chalyuu. Lo'o cua ndye ngua quicha bi' chalyuu, li' cati cha' űasi' ycu'i Ni.

² Li' na'a na' sca tayu' nu űi'ya ndubi caatyā, jua'a ndubi űa'a lo tayu' bi'; űi'ya ndyatū sca quii' ndyaquī, jua'a űa'a tayu' bi', ngua ti' na'. To' tayu' caatyā bi' na'a na' ndū lcaa űatī nu cua ntijīloo jī'i nu na'ni chiya'a űa'a bi'; masi cua ngujuui ngu' bi' xqui'ya cha' bi', ná ntaja'a ngu' cua'ni tlyu ngu' jī'i lcuī jī'i na'ni bi', ni ná ntaja'a ngu' chca'a cuayá' jī'i ni' hichū' ya' ngu' lo'o número nu cuentya jī'i xtañi ni'. Ndū ngu' bi' ndyula ngu' lo'o sañi nu cua nda ycu'i Ndyosi jī'i ngu'. ³ Ndyula tu'ba ngu' sca jīi nu cua ndyula tu'ba jyo'o Moisés nu ngua sa'ni, la cui' Moisés nu ngua'ni cña jī'i ycu'i Ndyosi; lo'o nu űi'ya űa'a xlya' bi' ndyula tu'ba la cui' jīi bi'. Ndi'ya nchcui' jīi bi':

Ndyosi Xu'na ya, lcaa cña nchca jinu'u;

tlyu tsa cña ndu'ni nu'u, hasta ndube tsa ti' lcaa űatī jī'i cña bi'.

Xcui' ndu'ni liñi nu'u lo'o űatī chalyuu, chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' nu'u lo'o űatī.

Sca ti nu'u laca Xu'na lcaa űatī tyucui űa'a chalyuu.

⁴ ¿Ha ná ntsij ngu' jinu'u?

¿Ha ná tyaja'a ngu' űacui' ngu' cha' tlyu tsa cña nu ndu'ni nu'u?

Sca ti ycu'i nu'u nu lubii tsa cresiya jinu'u.

Cua na'a ngu' lcaa su ndyu'ni cuayá' nu'u jī'i űatī cha' liñi tsa ndyu'u cha';

bi' cha' tyāa lcaa űatī tyucui űa'a chalyuu ca su ntucua nu'u, cha' cua'ni tlyu ngu' jinu'u.

Ndye jīi nu ndyula tu'ba ngu' li'.

⁵ Tiya' la li' na'a na' ne' laa tlyu jī'i ycu'i Ndyosi nu ntucua nde cūa. Ca cla'be bi' ndū ni'i nu tacati tsa su ntsu'u co'o quee cuaja' nu nscua cha' lo'; la cui' cha' nu cua nda ycu'i Ndyosi lo'o űatī tya clyo la laca bi'. ⁶ Li' ngutu'u nu cati tya'a xcā bi' ne' laa, ndyalo'o ngu' jī'i ca ta'a cati quicha nu caca lo'o cua tye ti chalyuu. Xcui' late' ngatī lacu' xcā bi', late' nu lubii tsa űa'a; jua'a cua ndyaaca' sintya oro tyiquee ngu'. ⁷ Lo'o li' ndatū sca na'ni tacati bi', lo'o jua'a cati tya'a ca'ña oro ntucua ya' ni'; ne' ca'ña bi' ntsu'u cha' ti'í nu ta ycu'i Ndyosi jī'i űatī chalyuu, cha' űasi' tsa Ni jī'i ngu', ycu'i Ndyosi nu ná nga'a cha' tye yija jī'i Ni. Nda ni' ca'ña bi' jī'i nu cati tya'a xcā bi' li'. ⁸ Ngutsa'a ne' laa ntsu'u sñii cha' xcutsij jī'na, cha' tacati tsa cha' bi', cha' tlyu tsa cha' nu ntsu'u jī'i ycu'i Ndyosi. Ná tucui ngua jī'i tsa ne' laa bi' űa'a cuayá' tye ca ta'a cati quicha nu ta nu cati tya'a xcā bi' lījya nde chalyuu.

16

Ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í nu ta ycu'i Ndyosi jī'i űatī

¹ Lo'o li' ndyuna na' cha' nchcui' sca űatī ne' laa tlyu bi', cui' nchcui' lo'o nu cati tya'a xcā jī'i ycu'i Ndyosi bi':

—Yaa clyā mā salū mā na nu ntsu'u ne' ca'ña bi' nde lo yuu chalyuu, nu cati tya'a ca'ña nu ntsu'u cha' ti'í ne', nu ta Ni jī'i űatī.

² Li' ndyaa xcā nu nchca clyo, ndyaa ngusalū na nu ntsu'u ne' ca'ña jī'i nde lo yuu chalyuu. Li' tonu tsa quichu' ntyucua tyucui űa'a hichū' űatī; ti'í tsa nti' ngu' li', lcaa űatī nu cua nga'a cuayá' jī'i na'ni nu chiya'a űa'a bi', lcaa űatī nu cua ndyu'ni tlyu jī'i ni'.

³ Lo'o li' ndyaa xcā nu nchca tyucuaa, ndyaa ngusalū na nu ntsu'u ne' ca'ña jī'i ca lo tyujo'o; ngutsa'a hitya li', ngua tyucu űi'ya nti' tañi sca jyo'o. Ngujuui lcaa na lu'ú nu ntsu'u lo tyujo'o li'.

⁴ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca tyuna, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i tyucui ña'a to' sta'a, lcaa su ntyucua hitya tyucui ña'a chalyuu; ngutsa'a hitya bi' li', ngua tañi. ⁵ Li' ndyuna na' nchcui' xca nu laca loo jil'i hitya:

—Liñi tsa cña ndyu'ni nu'u cha' nchcubi' nu'u jil'i ñati' cuxi bi', Xu'na —nacu' jil'i ycu'! Ndyosi—, cha' lubii tsa cresiya jil'i ycu'! nu'u. Lu'u nu'u juani, jua'a nu ngua tya clyo lu'u nu'u. ⁶ Tya ndyi'u ti' nu'u ñi'ya ngua lo yuu tya sa'ni la, nu lo'o cua ndyujuii ngu' jil'i ñati' jinu'u; cua ndyujuii ngu' bi' jil'i tyuu tya'a ñati' nu ngua tu'ba jinu'u cha' nchcui' nu'u lo'o ñati'. Lo'o juani la cui' ñi'ya nu ngua'ni ngu' tya li', la cui' jua'a nda nu'u cha' ti' jil'i ngu', cha' tyi'u ti' ngu' jil'i jyo'o nu cua ndyujuii ngu' jil'i tya sa'ni la.

⁷ Li' ndyuna na' cha' nu nchcui' ñati' nde su ntucua mesa su ndyaqu'i msta': —Ndyosi Xu'na ya —nacu' ngu'—, ycu'! nu'u ni, lcaa cña nchca jinu'u —nacu' ngu'—. Liñi tsa ndyu'ni nu'u lo'o nchcubi' nu'u jil'i ñati' bi' jua'a; chañi tsa cha' nu nchcui' nu'u jil'i ñati' bi', cha' cuxi tsa cña ndu'ni ngu' bi'.

⁸ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca jacua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i lo cuichaa; tyique' tsa ndyaca li', cha' cua nda ycu'! Ndyosi chacuayá' jil'i cuichaa cha' chum'i hichu' ñati'. ⁹ Tyuu tya'a ñati' ngua quicha li', cha' nguula tsa tyique' nda bi'. Li' nguxana ngu', lye tsa nxlyú ngu' cha' hichu' ycu'! Ndyosi, cha' ycu'! Ni laca nu ngulo cña cha' yaa quicha bi'; pana ná ntaja'a ngu' tsiya' ti culochu' ngu' jil'i cha' cuxi nu ntsu'u jil'i ngu', cha' li' cua'ni tlyu ngu' jil'i ycu'! Ndyosi.

¹⁰ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca ca'yu, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde loo su ntucua tlyu na'ni nu chiya'a ña'a bi'; ngua talya yata tyucui ña'a su laca ni' loo li'. Ti' tsa nti' ñati' chalyuu, cua laca ñi'ya si na cua nguliji ti' ngu'. ¹¹ Ña'a ti tya nda ngu' quiyá jil'i ycu'! Ndyosi nu laca loo nde cua, cha' nda Ni cha' ti' bi' jil'i ngu', nda Ni quichu' bi' ntyucua hichu' ngu'; pana ná ntaja'a ngu' xtyanu ngu' jil'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'.

¹² Lo'o li' ndyaa xca nu nchca scua, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i nde to' sta'a tlyu nu naa Eufrates; ndye sta'a bi' ngüityi li', ndyanu sca tyucuii nu cua laca ngua tso'o ti cha' caa tyuu tya'a nu laca loo cha' cusuu. Tyijyu' tsa tyu'u ngu' caa' ngu', ca su ntyucua cuichaa tyu'u ngu' bi'.

¹³ Li' na'a na' cha' ngutu'u tucua sna tya'a cuiñaja; ñi'ya ña'a cuiyi', jua'a ña'a cuiñaja bi'. Ngutu'u bi' nde tyuu tu'ba cuaña tonu bi', cuati nde tyuu tu'ba na'ni chiya'a ña'a bi', cuati nde tyuu tu'ba nu ñati' nu cuiñi ti nchcui' cha' jil'i ycu'! Ndyosi; ca bi' ngutu'u cuiñaja bi' lijya. ¹⁴ Msu jil'i nu xña'a laca cuiñaja bi'; nchcutsi' bi' jil'i ñati' cha' nchca jil'i cua'ni cha' tlyu. Ndyaa'a cuiñaja bi' nxuti' jil'i lcaa nu laca loo chalyuu, cha' tyaa ngu' cha' cusuu tsa tlyu lo'o cua tye ti chalyuu. Cua ntsu'u cña nu cua'ni ycu'! Ndyosi nu Xu'na na lo'o ndyaca cha' cusuu bi'. ¹⁵ “Cua'a jyaca ma”, nacui Jesús, “tsiya' ca tyu'u tucua na' tyaa na' ñi'ya nti' sca nu cuaana. Tso'o caca tyiquee ñati' nu tii ti ti' tyi' chalyuu, xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' jna'; nga'aa ca tyuju'u ti' ngu' bi' slo ñati' lo'o tyalaa hora nu tyaa na' li'.” Jua'a nacui Jesús jil'i ñati' jil'i Ni. ¹⁶ Li' nxuti' cuiñaja bi' jil'i ngu' laca loo, cha' tyaa ngu' nde sca nat'i', su naa Armagedón cha' cña jil'i ngu' judío.

¹⁷ Lo'o li' ndyaa xca nu nchca cati, ndyaa ngusalú na nu ntsu'u ne' ca'ña jil'i lo cui'i ti. Li' cui' nchcui' nu ntucua lo yaca xlya tlyu nde ne' laa tlyu jil'i ycu'! Ndyosi nde cua:

—Cua ngua bi' juani —nacu' Ni.

¹⁸ Li' lye tsa ndyubi, lye tsa nguañi tyucui ña'a lo tyujo'o, lye tsa nchcui' tyi'yu, lye tsa ngulacu' chalyuu; bilya clyacu' chalyuu jua'a tya lo'o ngüiñá Ni jil'i ñati' chalyuu. Tlyu tsa cha' ngua. ¹⁹ Ti' tsa ngutsu yuu su nscua quichi'

tlyu, nu quichí Babilonia bi'; sna yu'be ngua quichí bi' li'. Lo' o jua'á nguti lcaa quichí tonu nu ndi'í xa' chalyuu, cha' ndyí'u ti' Ni nchcube' Ni jí'í ngu' quichí tlyu bi'; tlyu tsa cha' ti'í ngua'ni ycuí' Ndyosi lo' o ngu' bi', cha' ñasi' tsa Ni jí'í ngu'. ²⁰ Ndye nguliji yu' u lcaa yuu nu ntsu' u cla' be hitya, nguliji yu' u lcaa ca' ya cua jua'á ti; nga'aa na' a ngu' jí'í li'. ²¹ Cuati nde cua ndyalú tyo quee tonu ngua'ya lo yuu. Ti'í tsa bi'; ña' a cuayá' tu' ba kilo, tsa lo cua cuayá' ti'í ntsu' u sca ti yu' be tyo quee nu ndyalú hique ñati' chalyuu li'. Lo' o jua'á tlyu tsa cha' cuxi nchcui' ngu' jí'í ycuí' Ndyosi li'; lye tsa ngxulyú ngu' cha' hichu' Ni xqui' ya tyo quee bi', cha' tlyu tsa cña ndyu' ni Ni nde chalyuu.

17

Ndu'ni ñu' u tsa ngu' quichí tlyu jí'í lcaa ñati' chalyuu

¹ Li' yaa sca xca ca slo na', sca ngu' tya' a nu cati tya' a xca nu ntucua ca' ña oro ya' bi'. Nchcui' lo' o na' li':

—Cuaa nu' u ca nde cha' culu' u na' jinu' u ñi' ya xcube' Ni jí'í ngu' quichí tlyu nu lye tsa ndyu' ni ñu' u jí'í ñati' chalyuu; la cui' quichí tlyu laca su ntsu' u tyuu tya' a sta' a cacua ti to' quichí. ² Quiña' a tsa cha' suba' ndyu' ni ngu' nu laca loo nde chalyuu, cha' tyuu tsa tya' a jo' o ntsu' u jí'í ngu' xqui' ya ngu' quichí tlyu bi'; jua' a ngunu' u tyiquee ñati' tyucui ña' a chalyuu xqui' ya cha' suba' nu ndyu' ni ngu' bi'.

³ Li' ndyalo' o Xtyi' i ycuí' Ndyosi 'na, ndyaa na' lo' o sca xca jí'í ycuí' Ni ca ne' quixí' su ná ndi' í ñati. Ca bi' na' a na' su ntucua sca nu cuna' a hichu' sca na' ni nga' a, nu chiya' a tsa ña' a; hichu' ni' nscua quiña' a tsa cha' cuxi, nu ti' í tsa nchcui' jí'í ycuí' Ndyosi. Ntucua cati tya' a hique ni', cuati ntucua tii tya' a sata ni'. ⁴ Late' cuaa ña' a, late' nga' a catsi ña' a lacu' nu cuna' a bi'; chu' late' bi' ndacui quiña' a tsa chcuá tso' o lo' o quee ndubi lo' o xa' la quee nu quiña' a tsa nga' a. Ntucua sca tasa oro ya' nu cuna' a bi'; ne' bi' ntsu' u lcaa lo cha' cuxi, lcaa lo cha' suba' nu cua ngua' ni nu cuna' a bi' yaa nde chalyuu. ⁵ Nde tyacaa nscua sca xtañi nu cuna' a bi', pana ná ca cuayá' ti' na jí'í si ná nslo na xtañi bi': “Babilonia tonu laca re, cha' nde laca quichí tyi lcaa ñati' nu ndyu' ni cha' suba' tyucui ña' a chalyuu”. Jua' a nscua nde tyacaa nu cuna' a bi'. ⁶ Li' na' a na' cha' lye tsa ndyu' ni nu cuna' a bi'; ñi' ya ndu' ni sca nu cu' bi, jua' a ndyu' ni nu cuna' a bi', xqui' ya cha' cua ndyujui' bi' jí'í ñati' jí'í ycuí' Ndyosi, ndyujui' jí'í ñati' nu ná ntsi' nchcui' liñi cha' jí'í Jesús nde chalyuu. Lo' o cua na' a na' jí'í nu cuna' a bi', quiña' a tsa cha' ngulacua ti' na' li'. ⁷ Lo' o li' ndacha' nu xca jí'í ycuí' Ndyosi bi' na:

—¿Ni cha' laca ndube tsa ti' nu' u? —nacui—. Culu' u na' jinu' u cua ña' a ca cha' tucui nu ntsu' u jí'í nu cuna' a nu ntucua chu' na' ni chiya' a ña' a jua, nu na' ni nu ntucua cati tya' a hique ni' lo' o tii tya' a sata ni'; culu' u na' jinu' u sca cha' nu ná nchca cuayá' ti' ñati' jí'í —nacui—. ⁸ Na' ni nu cua na' a nu' u jua, ngutu' u bi' nu ngua tya sa' ni la, nga' aa lu' ú bi' juani; pana cua ngulala ti tyu' ú ni' chaca quiya', masi nscua nde tyuquee qui' ñi bi', cha' tyaa ni' ca chalyuu talya su tye ni' cati ni' tsiya' ti —nacui—. Cua ña' a ca ñati' nu ná nscua xtañi lo quityi jí'í ycuí' Ndyosi, quiña' a tsa cha' culacua ti' ngu' lo' o ña' a ngu' jí'í na' ni bi'; pana tya clyo lo' o tya lyiji xana chalyuu re, cua nscua xtañi ñati' nu cua nda ycuí' Ndyosi chalyuu nu ná nga' a cha' tye jí'í. Ngutu' u na' ni bi' nu ngua tya sa' ni la, masi nga' aa lu' ú bi' juani; pana ña' a ti tya tyu' ú bi', masi chaca quiya'.

⁹ Ndi' ya ndyu' u cha' bi' si ca cuayá' ti' ma jí'í —nacui xca 'na—. Nu cati tya' a hique na' ni bi' ni, bi' laca cati tya' a lo cuati' su nscua quichí tlyu nu lye tsa ndyu' ni ñu' u jí'í chalyuu. Lo' o jua' a ndi' í cati tya' a rey nu laca loo

chalyuu. ¹⁰ Cua ndye cha' jil'i ca'yu tya'a rey nu laca loo bi', jua'a ña'a ti tya ntucua chaca rey tya'a nu laca loo bi', lo'o jua'a tya lyiji tyu'u tucua chaca tya'a rey nu caca loo bi' nde loo la; pana xti ti tyempo tyi'i bi' lo'o tyaa bi' chalyuu. ¹¹ Lo'o nu na'ni nu ngutu'u nu ngua sa'ni bi', pana nga'aa lu'u bi' juani, bi' laca tya chaca tya'a rey nu laca loo; ñi'ya laca loo nu cati tya'a rey bi' nde chalyuu, jua'a caca loo nu chaca rey bi' nde lo yuu chalyuu, cha' la cui' bi' laca nu cua tyaa ti ca bilyaa —nacuj xca jna'—.

¹² Lo'o na'a nu'u na'ni bi', cha' tii tya'a sata ni' ntucua hique ni', bi' laca tya tii tya'a rey nu tya lyiji caca loo chalyuu. Cua ntsu'u chacuayá' jil'i ngu' bi', cha' caca ngu' loo masi chaca hora tya; stu'ba ti caca tlyu ngu' bi' lo'o nu na'ni chiya'a ña'a bi' li'. ¹³ Sca ti cha' nda'ya hique nu tii tya'a rey bi', cha' xtyucua ngu' jil'i na'ni bi', cha' ta ngu' chacuayá' jil'i ni'. ¹⁴ Xcui' xu'u tya'a ngu' lo'o ycui' Ni, nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; pana tyijiloo nu ñi'ya ña'a xlya' bi' jil'i na'ni bi', lo'o jua'a tyijiloo ñati nu ndya'a lo'o Ni jil'i ni', xqui'ya cha' laca ycu'i Ni Xu'na lcaa ñati chalyuu, laca ycu'i Ni loo la jil'i lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu. Lo'o jua'a nu ñati jil'i ycu'i Ni ni, cua ngusubi Ni jil'i ngu' bi'; na cua nguane Ni jil'i ngu' bi', lo'o jua'a tso'o tsa ngusni ngu' cha' jil'i ycu'i Ni —nacuj xca 'na.

¹⁵ Tya nchcui' la nu xca jil'i ycu'i Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Ñi'ya laca sta'a nu nscua cacua ti to' quichi' tlyu bi', jua'a laca ñati chalyuu, cha' tsa tlyu ti lijya lcaa lo ñati chalyuu ca quichi' bi'; ngutu'u ngu' tyucui ña'a chalyuu mala su ndi'i ñati, nchcui' ngu' lcaa lo cha'cña nu nchcui' ñati chalyuu. ¹⁶ Lo'o lcaa rey nu laca nu tii tya'a sata na'ni chiya'a ña'a nu na'a ca ti nu'u, lo'o jua'a ycu'i na'ni bi', lo'o ngu' bi' ca ti' ti' ngu' ña'a ngu' jil'i quichi' tlyu bi'; xlyaa ngu' lcaa cha' tso'o nu ntsu'u jil'i ngu' quichi' bi', tyanu ngu' quichi' jua'a ti li'. Taqui' rey quichi' bi' li', cua'ni tye ngu' jil'i ngu' quichi' bi'. ¹⁷ Cua ngua'ni ycu'i Ndyosi cha' ca'ya cha' hique rey, bi' cha' cua'ni ngu' jua'a, cha' ta ngu' chacuayá' caca nu na'ni chiya'a ña'a loo, ña'a cuayá' tyu'u scua lcaa cha' nu nacuj Ni cha' caca. ¹⁸ Nu cuna'a nu na'a nu'u ni, ñi'ya nti' nu quichi' tlyu nu laca loo bi', jua'a laca nu cuna'a bi'; nclyo bi' cña jil'i lcaa ngu' nu laca loo chalyuu.

18

Nguti quichi Babilonia

¹ Tiya' la li' na'a na' jil'i chaca xca jil'i ycu'i Ndyosi lijya ca'ya nde lo yuu chalyuu; tlyu tsa chacuayá' ntsu'u jil'i xca bi', lo'o jua'a ndubi tsa ña'a tyucui ña'a yu, ña'a cuayá' nda yu xee tyucui ña'a chalyuu. ² Cuij' tsa nchcui' xca bi':

—Cua ndye cha' jil'i quichi' Babilonia bi' —nacuj—, ndye quichi' tlyu bi' nguti. Ca su nguti' quichi' bi' cua tsubi' la, ca bi' laca to' tyi cuxee juani, masi tyi cuiñaja laca bi' juani. Ca bi' ntucua to' tyi lcaa lo cui'i cuxi, lcaa lo na'ni cuityi nu ntucua lu'be nu chiya'a ña'a. ³ Tya sa'ni ngulu'u ngu' quichi' bi' jil'i lcaa ñati chalyuu cha' cua'ni ngu' cha' suba', cha' cua'ni tlyu ngu' jil'i xa' jo'ó; lye ndatsaa ngu' bi' jil'i ñati, cha' lo'o ngu' cua'ni ngu' cha' cuxi lo'o tya'a ñati. Suba' tsa ngua'ni lcaa nu laca loo chalyuu lo'o nguta'a ngu' nde quichi' bi'. Ná tye chca cha' cuxi nu ngua'ni ngu' ca quichi' bi', bi' cha' ngua jil'i ngu' culiya' ngua'ni tsa ngu' ngana.

⁴ Li' xa' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua ycu'i Ndyosi, nchcui' lo'o ñati jil'i ycu'i Ni:

—Tyu'u clya cu'ma ñati 'na juani, tyu'utsu' ma nde quichi' tlyu bi' —nacuj Ni—. Ná ntsu'u cha' cua'ni stu'ba ma cha' lo'o ngu' bi', nu lo'o ndyu'ni ngu' cha' cuxi, cha' ná xcube' ycu'i Ndyosi jil'i ma stu'ba ti lo'o nu ngu' cuxi bi'.

⁵ Quiña'a tsa cha' cuxi ndyu'ni ngu' quichi' bi'; hasta cua jlo ti' ycu'i Ndyosi

cha' ntsu'u tsa qui'ya ji'i ngu', lo'o jua'a ndyi'u ti' Ni ji'i cha' cuxi nu ndu'ni ngu'. ⁶ Xcube' Ni ji'i ngu' bi' li'; la cui' ñi'ya lo'o cua nguxcube' ngu' ji'i ma, jua'a xcube' Ni ji'i ngu' bi', masi tucua quiya' ta Ni cha' ti'i ji'i ngu' quichi' bi'. Lye tsa ndyu'ni lya' ti' ngu' bi' ji'i xa' ñati, bi' cha' cua'ni yala Ni cha' tucua quiya' xcube' Ni ji'i ngu'. ⁷ Tso'o si chcube' ñati bi', tso'o si caca xñi'i ti' ngu', cha' lye tsa ndu'ni tyucuaa ti' ngu' lo'o tya'a ngu' xqui'ya cha' culiya' nu ntsu'u ji'i ngu'. Xcui' ndi'ya ntsu'u tyiquee ngu' bi': “Ñi'ya nti' ntucua rey, jua'a ntucua na”, nacui' ngu' ji'i tya'a ngu'. “Si'i ngu' ti'i laca na, ná nga'a cha' caca xñi'i ti' na”, nacui' ngu'. ⁸ Xqui'ya cha' jua'a ntsu'u tyiquee ngu', bi' cha' cua'ni Ni cha' sca ti' tsa xñi' lcaa quicha ji'i ngu', lcaa quicha nu nga'a cha' tyacua ji'i ngu' bi'. Cajaa ngu' xqui'ya quicha tlyu, xi'ya tsa ngu' cha' xñi'i ti' ngu', caca jbi'ña ji'i ngu', cuati jua'a tye quichi' tyi ngu' tyaqui. Tlyu tsa cña nu ndu'ni ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca Ni nu ndyu'ni cuayá' ji'i ngu' quichi' tlyu bi'.

⁹ Cunaá tsa lcaa ngu' nu laca loo chalyuu; xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu sñi'i cha' ndyaqui quichi' tlyu bi', cha' stu'ba ntsu'u cha' ji'i ngu' lo'o ngu' quichi' bi'. Ndu'ni lya' ti' ngu' ji'i tya'a ñati ngu', lo'o jua'a suba' tsa ndu'ni ngu' lo'o ngu'. ¹⁰ Tyijyu' ti tsatu ngu' cha' tyutsii tsa ngu' lo'o ña'a ngu' cha' cati quichi' bi':

—Ti'i tsa cu'ma juani, ngu' quichi' Babilonia —nacui' ngu' li'—. Tlyu tsa quichi' tyi ma nquicha', sii tsa loo chalyuu su ngua loo quichi' tyi ma; pana juani ni, sca hora ti ndye nchcube' ma.

¹¹ Lo'o jua'a lcaa ngu' culiya' nu ndi'i chalyuu, tya'na tsa cua'ni ngu'; xñi'i tsa caca tyiquee ngu' cha' nga'aa caja ñati nu cui'ya yu'ba ji'i ngu': ¹² nga'aa cui'ya ngu' oro ji'i ngu', masi plata, masi quee ndubi, masi tyaaca' quee ngati; nga'aa cui'ya ngu' late' ngati ji'i ngu', nu quiña'a tsa nga'a, masi late' cuaa ña'a, masi late' sera, masi late' nu ntsu'u tyuu tya'a color ji'i; jua'a lcaa lo yaca nu ñaa tyijyu', lcaa na ndya' lo'o tyijya sata ngati, masi na ndya' lo'o yaca nu quiña'a nga'a, masi na ndya' lo'o chcuá ngatsi, masi na ndya' lo'o chcuá ti, masi na ndya' lo'o quee tacalya ti, nga'aa cui'ya ngu' ji'i tsiya' ti; ¹³ jua'a canelya, lo'o lcaa lo xtyi'i nu tyu'u lo na cacu na, masi yana jo'ó nguxa' ti, masi yana jo'ó ycu'i' nu ngati ti, masi taná ji'i yaca mirra nu tyixi xtyi'i, nga'aa cui'ya ngu' ji'i; lo'o jua'a lcaa lo xa' la yu'ba nu ndujui' ñati, masi vino, masi setye nu tyu'u lo na cacu na, masi catyá xlyá, masi nscua', masi bata, masi xlyá, masi cuayu, jua'a carreta nu ntyojolaqui cuayu, masi msu nu ndyi'ya ñati, masi tyucui' ña'a tsaca ñati chalyuu na, nga'aa caca caya' bi'. ¹⁴ Chcui' ngu' nu ndujui' yu'ba bi' lo'o ngu' quichi' bi' li':

—Cua ndye nguliji lcaa cha' tso'o nu ndacui tsa ti' ma ji'i; jua'a cua ndye cha' culiya' ji'na, cua ndye lcaa lo na nu tso'o ña'a ji'na —ñacui' ngu'—. Nga'aa quije cha' tso'o bi' ji'na juani.

¹⁵ Lo'o jua'a nu ngu' culiya' bi' ni, ngu' nu ngujui cha' culiya' ji'i lo'o ndyu'ni ngu' ngana nde lquichi' bi', tyijyu' ti tsatu ngu', cha' tyutsii tsa ngu' ña'a ngu' lo'o cati quichi' bi'; tya'na tsa cua'ni ngu', cha' xñi'i tsa ti' ngu' caca. ¹⁶ Lo'o li' ndi'ya chcui' ngu' bi':

—Ti'i tsa ma, cu'ma ngu' quichi' re juani; tlyu tsa quichi' tyi ma nquicha' —ñacui' ngu' culiya' li'—. Tya sa'ni la xcui' late' ngati ña'a, lo'o late' cuaa ña'a, lo'o late' nu ntsu'u tyuu tya'a color nchcu' ngu' quichi' tyi ma; xcui' chcuá oro, lo'o quee ndubi, lo'o tyaaca' quee ngati ndacui yane ngu', yane yu' ngu'. ¹⁷ Juani ni, sca hora ti nguna' lcaa cha' culiya' bi' ji'na —ñacui' ngu'.

Lo'o jua'a tyu lcaa nu nclyá yaca ni'i, lo'o ngu' nu ndyu'ni cña ne' yaca ni'i, lo'o ngu' nu nda caya' cha' tsa tyijyu' lo'o yaca ni'i bi', lo'o jua'a xa' ñati nu

ndyiji ngana jil'i tyijyu' lo'o yaca ni'i bi'; tyijyu' ti tsatu ngu' bi', ¹⁸ xi'ya tsa ngu' lo'o ña'a ngu' tyatu snii cha' ndyaquj quichj tlyu bi':

—Bilya ña'a na chaca quichj nu culiya' la, ñi'ya ngua culiya' tsa quichj re —ñacuj ngu' jil'i tya'a ngu'.

¹⁹ Li' cu ngu' snii yuu nde hique ngu', ñi'ya nu ndu'ni ngu' bi' lo'o xñi'i tsa ti' ngu'. Xi'ya tsa ngu' li':

—Ti'i tsa ma, cu'ma ngu' tya'a quichj tyi na juani, cha' tlyu tsa quichj tyi na nquicha' —ñacuj ngu' bi'—. Tya sa'ni la culiya' tsa ngua lcaa na nu laca na xu'na yaca ni'i, nu ndya'a na lo'o yu'ba jil'i quichj bi' tyijyu'. ¿Ma caja cha' bi' juani? Sca hora ti nguna' lcaa cha' tso'o ji'na —ñacuj nu ndya'a lo'o yaca ni'i bi'.

²⁰ Pana cacha' na' jil'i ma juani, cu'ma nu ndi'i ca su ntucua ycu' Ndyosi nde cua, cua'ni ma cha' ca chaa tsa ti' ma lo'o tyalaa hora catj quichj bi'; lo'o jua'a cu'ma ñati chalyuu nu ntsu'u cha' jil'i ma lo'o ycu' Ndyosi, lo'o cu'ma ñati nu ngua' aloo Ni jil'i ma cha' cua'ni ma cña jil'i Ni, lo'o cu'ma nu laca ma tu'ba jil'i ycu' Ndyosi cha' nchcui' Ni lo'o ñati, cua'ni ma cha' ca chaa tsa ti' ma cha' liñi tsa ndu'ni Ni lo'o xcube' Ni jil'i ngu' quichj bi', xqui'ya cha' xña'a tsa ngua'ni ngu' bi' lo'o ma.

²¹ Lo'o li' yaa sca xcã jil'i ycu' Ndyosi nu tlyu tsa cña ngua jil'i cua'ni. Ngusicua xcã bi' sca quee tonu nu lo scuii ti ña'a; ñi'ya ña'a sca quee jil'i molino, jua'a ña'a quee bi'. Ngu jil'i ndyaa nde lo hitya tyujo'o li'.

—La cui' jua'a caca jil'i quichj Babilonia, quichj tlyu bi' —ñacuj xcã bi'—, cha' xlyú ngu' jil'i quichj bi' ca lo yuu tsiya' ti; nga'aa ña'a ngu' jil'i quichj bi' chaca quiya' li'. ²² Nga'aa cañi cula'á ngu' musca lquichj bi' li'; masi sañi, masi yaca quii, masi cui'chcua, nga'aa cañi tsiya' ti cula'á ngu' jil'i chaca quiya'. Nga'aa caja tsiya' ti ngu' cuityi nu cuiñá ni'i jil'i ma, nu cuiñá yaca jil'i ma, ni nga'aa cañi tsiya' ti coo molino ca su nguti'i ma; ²³ nga'aa tyaca' tsiya' ti tyu'u xee toni'i jil'i ngu' quichj, nga'aa cañi chcui' ngu' cuañi' lo'o tya'a ngujui clyo'o ca ti ngu'. Tya sa'ni la ná ntsu'u ngu' culiya' tyucui ña'a chalyuu ñi'ya nu culiya' cu'ma quichj bi'; pana cua ññi'lo'o ma jil'i quiñá'a tya'a ñati chalyuu, xqui'ya cha' tlyu tsa cha' cucha'a nchca jil'i ma.

²⁴ Bi' cha' cua nchcubē' ycu' Ndyosi jil'i ngu' quichj Babilonia bi', xqui'ya cha' na nquijeloo jil'i Ni qui'ya nu ntsu'u jil'i ngu' bi'; tyucui ña'a chalyuu cua ndyujuii ngu' bi' jil'i jyo'o cusu' nu ngua tu'ba jil'i ycu' Ndyosi, lo'o jua'a cua ndyujuii ngu' bi' jil'i xa' la ñati chalyuu nu ntsu'u cha' jil'i lo'o Ni.

19

¹ Tiya' la xi ndyuna na' nchcui' ñati nu ndi'i tsa tlyu ti ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ndi'ya nchcui' ngu' li':

Cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi, cha' nchca jil'i Ni cua'ni lyaá Ni jil'i ñati.

Cua'ni chj na loo ycu' Ndyosi, cha' nchca jil'i Ni cua'ni Ni lcaa lo cña tsiya' ti.

² Chañi tsa laca lcaa cha' nu nchcui' ycu' Ni lo'o ñati, liñi tsa ndyu'ni cuayá' Ni jil'i ñati chalyuu.

Cua nchcubē' Ni jil'i ngu' quichj tlyu nu lye tsa ngua'ni ñu'u jil'i chalyuu, xqui'ya cha' suba' nu ndyu'ni ngu' lo'o tya'a ngu';

jua'a nchcubē' Ni jil'i ngu' bi', xqui'ya cha' cua ndyujuii ngu' jil'i ñati nu ndyu'ni cña jil'i ycu' Ni.

³ Tya chaca quiya' cuij nchcui' ngu' li':

—Cua'ni tlyu na jil'i ycu' Ndyosi. Nga'aa tye cha' tyatj snii ca su ndyaquj quichj tlyu bi'.

⁴ Li' nguxana nu calaa ntucua jacua tya'a ngu' cusu' bi', la cui' jua'a nguxana nu jacua tya'a na'ni tacati, ndyaa stii ngu' lo yuu nde loo su tlyu su ntucua ycu' Ndyosi; ngua'ni tlyu ngu' jil'i ycu' Ni. Ndi'ya nchcui' ngu' bi':

—Jua'a caca cha' lacua. Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni —nacui ngu' lo'o tya'a ngu'.

⁵ Li' nguañi nchcui' sca ñati ca su ntucua yaca xlya tlyu: Lcaa tya'a na nu ndu'ni na cña ji'i ycu'i Ni, cua'ni tlyu na ji'i Ni juani; lcaa na lo'o tya'a na nu ndube tsa ti' na ji'i Ni, masi cuañi' na, masi ngusu' na, cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ni.

Ta'a ngujui clyo'o ycu'i yu nu ngujui lo crusi xqui'ya na

⁶ Quiña'a tsa ñati nguañi nchcui' tsa tlyu ti li'. Ñi'ya ndañi ndyalú sca sta'a clyaa to' quee jaa' su cua' tsa ndyalú hitya, ñi'ya ndañi lo'o cui' tsa nchcui' tyi'yu, jua'a nguañi lo'o nchcui' ñati quiña'a bi', ngua ti' na'. Ndi'ya nchcui' ngu' li'.

Cua'ni tlyu na ji'i ycu'i Ndyosi nu Xu'na na, nu lcaa lo cña nchca ji'i Ni ndu'ni Ni, nacui ngu' ji'i tya'a ngu'.

Cua nguxana Ni, laca Ni loo ji'na juani;

⁷ bi' cha' tso'o tsa caca tyiquee na, ca chaa ti' na juani, cua'ni chi' na loo ycu'i Ni.

Cua ndyalaa tsa cha' caja clyo'o ycu'i yu nu ngujui lo crusi cuentya ji'na.

Lo'o lcaa na, ñati nu ngusñi cha' ji'i Ni nde chalyuu,

laca na ñi'ya si laca na cuxii ji'i yu, masi tsa tlyu ti na sca tyempo ti.

Cua ngua'ni cho'o na ñi'ya si caja clyo'o na lo'o ycu'i yu, nacui ngu'.

⁸ Cua nda Ni late' lubii nu ngati tsa ña'a, nu tso'o tsa ña'a cha' cacu' na.

Lcaa cña tso'o nu ngua'ni ngu' bi' nde chalyuu xqui'ya cha' ngusñi ngu' cha' ji'i ycu'i Ni, bi' laca ñi'ya ña'a ste' ngu' nu tso'o tsa ña'a bi'.

⁹ Nchcui' nu xca' ji'i ycu'i Ndyosi bi' lo'o na' li':

—Sua clyu nu'u cha' re lo quityi —nacui—: “Tso'o ntsu'u tyiquee ñati nu nguane na' ji'i cha' tsa su caja clyo'o lo'o yu nu ngujui lo crusi cuentya ji'i ngu'”, nacui Ni. La cui' cha' liñi nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ñati laca cha' bi' —nacui xca' bi' jna'.

¹⁰ Li' ngutu sti' na' ngustii na' nde loo su ndu xca' bi', cha' cua'ni tlyu na' ji'i ngua ti' na', pana nga'aa nda bi' chacuayá' na:

—Nga'aa cua'ni nu'u jua'a lo'o na' —nacui nu xca' bi' 'na—. La cui' tya'a ndyu'ni na cña ji'i ycu'i Ni laca na. La cui' tya'a na' laca lcaa cu'ma nu ngusñi tso'o ma' cha' tso'o nu cua nda Jesús lo'o ma'. Ji'i ycu'i Ndyosi cua'ni tlyu nu'u tso'o la —nacui xca' jna'.

Nu cha' tso'o nu nda Jesús lo'o ñati, la cui' cha' laca nu nda ycu'i Ndyosi lo'o ñati nu laca tu'ba ji'i Ni.

Nu ntucua chu' sca cuayu ngati

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua yaala to' tyuu ni'i ca su ntucua ycu'i Ndyosi; ca bi' ndu sca cuayu ngati, jua'a ntucua sca ñati hichu' ni'. Nacui lcaa ngu' ca su ntucua ycu'i Ndyosi cha' ñati tso'o laca nu bi', cha' chañi tsa laca cha' nu nchcui' Ni lo'o ñati. Liñi tsa cha' nu nda Ni lo'o ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati. Liñi tsa ndu'ni Ni lo'o ñati lo'o ndya'a Ni cusuu. ¹² Nu xee cloo Ni ni, tso'o tsa ngulane xee ñi'ya laca lo'o cua' tsa ndyatu' quii'. Lo'o jua'a tyuu tya'a sne' oro ntucua lo xlyu hique Ni. Cua nscua sca xtañi Ni hichu' Ni nu ndacha' ñi'ya laca cña nu ndu'ni Ni. Ná taca ji'i xa' ñati ñacu' ngu' ñi'ya ndyu'u cha' ji'i xtañi bi', cha' sca ti ycu'i Ni nslo Ni ñi'ya ndyu'u xtañi bi'. ¹³ Ndi'ya nchcui' ngu' ji'i Ni: “La cui' nde laca cha' nu cua nda Ni lo'o ñati”. Tyucui ña'a lo ste' Ni ndu'u tañi. ¹⁴ Lo'o lcaa ñati nu ndi'i ca su ntucua ycu'i Ndyosi, tsa tlyu ti ndya'a ngu' lo'o Ni macala su tsa Ni cha' cusuu; ntucua ngu' hichu' cuayu ngati, jua'a lacu' ngu' late' ngati nu lubii tsa ña'a. ¹⁵ Liñi tsa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni lo'o nda Ni cha' lo'o ñati chalyuu. Lo'o jua'a tatsaa Ni ji'i ñati tyucui ña'a chalyuu

cha' taquiya' ngu' cha' ji'i Ni. Lye tsa culo Ni cña ji'i ngu', jua'a xcube' Ni ji'i ñati cuxi; ñi'ya laca lo'o satá ngu' si'yu losu' tyixi ne' sca pilya quee nu tlyu xi cha' tyu'u hitya si'yu bi', la cui' jua'a xcube' Ni ji'i ñati bi', xqui'ya cha' ñasi' tsa ycu' Ndyosi ji'i ngu', ycu' Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña. ¹⁶ Tsaca xtañi Ni nscua lo late' lo tyiquee Ni, lo'o jua'a la cui' ti cha' nscua lo late' nde chu' Ni: "Nu nde laca Rey nu chañi ca, nu nde laca Xu'na ñati nu chañi ca". Jua'a nchcui' cha' nu cua nscua lo late' ji'i Ni.

¹⁷ Lo'o li' na'a na' su ndu sca xca ji'i ycu' Ndyosi nde cua, nu cui' tsa nxi'ya ji'i lcaa na'ni lu'be nu ndyacui cla'be nde cua jua:

—Cuaa clya ma cha' tyu'u ti'i ma ca su ndyu'ni ycu' Ndyosi sca ta'a nu tlyu tsa. ¹⁸ Cuaa clya ma cha' cacu ma cuaña' lcaa jyo'o ñati, masi rey, masi capitán, masi sendaru, masi cuaña' cuayu, masi cuaña' ñati nu cua ntyucua hichu' ni' bi'; lo'o jua'a cuaña' lcaa lo ñati, masi msu nu ngüi'ya ñati ti, masi msu nu nguti'i tso'o ti, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', cuaa clya ma cha' cacu ma ji'i.

¹⁹ Lo'o li' na'a na' cha' ndyu'u ti'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o lcaa ngu' nu laca loo nde chalyuu, lo'o jua'a taju ñati cusu' ji'i ngu'; cua ndyu'u ti'i ngu' lo'o tya'a ngu' cha' cua'ni ngu' cusu' lo'o nu ntucua hichu' cuayu ngati bi', jua'a lo'o taju ñati ji'i Ni. ²⁰ Nxuu tya'a ngu', lo'o li' ngua nu na'ni chiya'a ña'a bi' preso; lo'o jua'a nu cuiñi nu ndu'ni cha' tu'ba ji'i ycu' Ndyosi laca, lo'o bi' ngua preso. La cui' nu cuiñi bi' ngua'ni cha' tlyu ca slo na'ni bi' tya tsubi' la, cha' xcutsii ji'i ñati; cua ngüiñilo'o bi' ji'i lcaa ñati, bi' cha' nda ngu' chacuayá' chca'a cuayá' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi' nde tyacaa' ngu', jua'a ngua'ni tlyu ngu' ji'i lcui' ji'i ni' li'. Lo'o li' nchcuaa' ycu' Ndyosi ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi' lo'o nu cuiñi bi', ndyaa ngu' ña'a lu'u ti ngu' nde lo tayu' su ntsu'u quui' tlyu nu ti'i tsa ndyumi' ngu' cha' lo'o yuu sufri ndyaqui. ²¹ Nu ntucua hichu' cuayu ngati bi' ni, ndyujuii Ni ji'i lcaa taju ñati cusu' ji'i nu xña'a bi'; jua'a ndyujuii Ni ji'i ngu' nu ngua'ni cusu' lo'o lcaa cha' nu ndyu'u tu'ba Ni. Nguaala' tsa ti' na'ni nu ndyacui nde cua bi', cha' cua ndyacu ni' cuaña' ñati ngujuii bi' li'.

20

Ndi'ni nu xña'a ndyaaca' preso sca mil yija

¹ Lo'o li' na'a na' cha' lijya ca'ya chaca xca nu ngutu'u yaa nde cua ca su ntucua ycu' Ndyosi. Ya' xca ndacui ya' ji'i to' tyuquee ca su ndi'i nu cuiñaja, jua'a ndyi'ya yu sca carena tyucu' cu' lijya yu. ² Li' ndaya' xca bi' ji'i nu cuaña tlyu, la cui' cuaña laca nu ndi'i chalyuu tya sa'ni, la cui' tu xña'a nu naa Satanás laca bi'. Tachaa ngusca' xca bi' ji'i nu xña'a bi' lo'o carena ña'a cuayá' talo sca mil yija ndyaaca'. ³ Ntucua ya' xca bi' ji'i nu cuaña bi' ndyaa nde ne' tyuquee; li' ngua'a xca ya' to' tyuquee, cuati ngua'a sello nguiña' to' tyuu, cha' nga'aa tyu'u nu cuaña bi', cha' ná taca ñilo'o bi' ji'i ñati chalyuu ña'a cuayá' tye tyu'u scua sca mil yija. Pana lo'o cua ndye yija bi', li' nscua cha' tyu'u bi' tya xi tya tyempo cha' tya cua'ni la cha' cuxi.

⁴ Lo'o li' na'a na' su ntucua tyuu tya'a yaca xlyu tlyu. Ndyuloo na' ji'i ngu' nu ntucua lo yaca xlyu bi', cha' laca ngu' nu ntsu'u chacuayá' ji'i cua'ni cuayá' ji'i ñati chalyuu. Laja ngu' nu ntucua bi' na'a na' ji'i ñati chalyuu nu cua ndyujuii tya'a ñati ji'i, xqui'ya cha' ná ntsii ngu' cacha' liñi ngu' cha' tso'o ji'i tya'a ñati, cha' nu cua nda Jesús lo'o na cuentya ji'i ycu' Ndyosi Sti yu. Ná ngua'ni tlyu jyo'o bi' ji'i na'ni chiya'a ña'a bi', la cui' ti ná ngua'ni tlyu ngu' ji'i lcui' ji'i na'ni bi', jua'a ná ngua'a cuayá' na'ni bi' nde tyacaa' ngu', nde chu' ya' ngu'; cua ndyu'u ngu' bi' chaca quiya', lo'o juani laca ngu' cña lo'o Cristo ca su ntucua ycu' Ndyosi ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija. ⁵ Jyo'o nu cua

na'a na' ni, bi' jyo'o laca nu cua ndyu'ú chaca quiya' yala la, cha' xa' la jyo'o ñati chalyuu, tya lyiji tyu'ú ngu'; ña'a cuayá' tya'a sca mil yija, ca li' tyu'ú nu xa' la ngu' bi' chaca quiya'. ⁶ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu yala la tyu'ú chaca quiya', cha' ñati ji'i ycuí' Ndyosi laca ngu' bi'; ná ntsu'u cha' chcube' ngu' bi' tsiya' ti lo'o tyaa lcaa ñati cuxi nde chalyuu talya, nu lo'o cua ndye lcaa cha'. Cua'ni ngu' bi' cña ji'i ycuí' Ndyosi; la cui' jua'a cua'ni ngu' cña ji'i Cristo, cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o Cristo ña'a cuayá' tyu'u scua sca mil yija.

⁷ Lo'o tye nu sca mil yija bi', li' tyu'u Satanás ne' chcuá su ngutu'ú yu nchcube' yu, ⁸ tsa laja ti nu Satanás bi' xi cha' cñilo'o yu xi ji'i lcaa ñati tyucui ña'a chalyuu, lcaa tya'a cusu ycuí' Ndyosi; ngu' Gog lo'o ngu' Magog laca ñati bi'. Ni'ya nu ná caca ji'na culacua na ni lcuá tya'a satya yusi ndi'i to' tyujo'o, jua'a ná caca culacua na ni tsa lo cua tya'a ñati nu xuti'i Satanás ji'i cha' xuu tya'a ngu' lo'o ycuí' Ndyosi. ⁹ Li' tyu'u ñati ji'i Satanás tyaa ngu' tyucui ña'a lo yuu chalyuu. Tyanu ngu' tyi'i ca chu' su ndi'i taju ñati ji'i ycuí' Ndyosi li'; lo'o jua'a quixii ngu' tyi'i ca to' quichí tlyu nu tyaca'a tsa ji'i ycuí' Ni, cha' cua'ni tye ngu' ji'i ñati ji'i ycuí' Ndyosi, nti' ngu'. Li' tyalú slu quii' nu ngutu'ú ca nde cua, tyalú su ndi'i ngu' bi', tye ngu' tyaquí ngu'. ¹⁰ Lo'o li' tyucua ya' Ni ji'i nu xña'a nu ngüñilo'o ji'i ngu' tya clyo, tyalo'o Ni ji'i lo tayu' su ntsu'u quii' ndyaquí lo'o yuu sufri; la cui' se'i laca su cua nchcuá Ni ji'i nu na'ni chiya'a ña'a bi', su cua nchcuá Ni ji'i nu cuiñi nu nacuí cha' tu'ba ji'i ycuí' Ndyosi laca. Tsa lo'o talya ná tye cha' ti'i tsa chcube' ngu' ca bi'.

Nu lo'o ndyu'ni cuayá' Ni ji'i ñati lo'o cua ndye chalyuu

¹¹ Lo'o li' na'a na' cha' ntucua sca ñati tlyu lo sca yaca xlya tlyu nu ndubi tsa ña'a. Li' nguti lcaa chalyuu, jua'a nguti lcaa ca na nu ntsu'u nde cua, nu lo'o ndu'u tucua ycuí' Ni; nga'aa tyaca' tsiya' ti ma nde su nguliji yu'u chalyuu bi'. ¹² Lo'o li' na'a na' cha' ca bi' ndi'i lcaa ñati nu cua ngujuii, masi ngu' cusu', masi ngu' cuañi', ndi'i ngu' nde loo yaca xlya su ntucua tlyu ycuí' Ni. Cua nchcana quityi li', lo'o jua'a cua nchcana nu chaca quityi bi'; lo quityi bi' cua nscua xtañi ñati, lcaa ñati nu cua ngujui chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'i, cha' cua ndyu'ú ngu' chaca quiya'. Li' cuentya ji'i quityi nu nguscua ycuí' Ni, ngua'ni cuayá' Ni ji'i lcaa ñati nu cua ngujuii bi', cha' lo quityi bi' cua laca nscua lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹³ Li' chaca quiya' ndyu'ú ñati nu cua ngujuii lo hitya tyujo'o, jua'a chaca quiya' ndyu'ú ñati nu ndyalo'o La Muerte ji'i, jua'a chaca quiya' ndyu'ú xa' la jyo'o ca su nga'a cha' tsaá ngu' lo'o ndyiji ngu'; lcaa ngu' bi' ndu'u ngu' liya ngu'. Li' ngua cuayá' ji'i lcaa ngu' cuentya ji'i lcaa cña nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu. ¹⁴ Li' nguxcuá Ni ji'i La Muerte, lo'o jua'a nguxcuá Ni chalyuu su nguti' jyo'o bi', ndyaa bi' nde lo tayu' su ntsu'u quii' tlyu ndyaquí. Lcaa nu ndyaa ca lo tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' chalyuu talya, cua ndye cha' ngujuii ngu' bi'; nga'aa tyu'ú ngu' bi' tsiya' ti. ¹⁵ Lo'o li' xcua Ni ji'i cua ña'a ca ñati nu ná nscua xtañi lo quityi ji'i ycuí' Ni, tyaa ngu' nde lo tayu' ca su ntsu'u quii' bi', cha' ndacha' quityi bi' tilaca laca ñati nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i.

21

Cua ndye ndya' chalyuu cucui

¹ Lo'o li' na'a na' cha' cua ndyaca cucui tyucui ña'a nde cua, cua ndye ndya' chaca ba'a chalyuu cucui. Nguliji yu'u lcaa na nu ntsu'u nde cua tya tsubi' la; jua'a chalyuu cusu' re, jua'a tyucui ña'a tyujo'o, nguliji yu'u bi', nga'aa ña'a na' ji'i tsiya' ti. ² La cui' Juan laca na', lo'o li' na'a na' cha' cua nscua chaca quichí Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichí bi' juani; nde su ntucua ycuí'

Ndyosi ngutu'u quichĩ bi', ngua'ya nde lo yuu cucui. Tyucui ña'a quichĩ cua ngalya' tso'o; tso'o tsa ña'a bi', ndubi tsa ña'a bi'. Ñi'ya ña'a sca cuxii jil' ñati, nu tso'o tsa ña'a ste', jua'a tso'o tsa ña'a quichĩ cucui bi'. ³ Cuii tsa nchcui' sca nu ndũ cacua ti su tlyu ca su ntucua ycu' Ndyosi li':

—Ca juani ntucua tyi ycu' Ndyosi la cui' ca su ndi'j ñati nu ngusñi cha' jil' Ni nde chalyuu. Tyi'j ycu' Ni ca su ndi'j ñati jil' Ni li'; jua'a caca ngu' bi' ñati jil' ycu' Ni, caca ycu' Ni loo jil' ngu' bi' li'. ⁴ Lo'o li' cua'ni ycu' Ndyosi cha' nga'aa xi'ya ngu' nu ndyunaa tsa tya tsubi' la —nacuj nu nchcui' bi'—. Nga'aa ntsu'u cha' cajaa ñati li', nga'aa ntsu'u cha' ca xñi'j ti' ngu', nga'aa xi'ya ngu', ni nga'aa tyacua cha' ti' jil' ngu' li'; cua ndye lcaa cha' nu ngua jil' ngu' lo'o nguti'j ngu' chalyuu cusu' —nacuj nu nchcui' bi'.

⁵ Nchcui' ycu' nu ntucua lo yaca xlya tlyu bi' li':

—Ña'a mā ya'a ñi'ya nu caca juani. Xa' cuiñá cui na' lcaa na nu tyu'u nde chalyuu cucui —nacuj Ni.

Chaca cha' nchcui' Ni lo'o na' li':

—Scau clyu nu'u cha' nu nchcui' na' lo quityi; chañi tsa laca cha' bi', taca jlyu ti' mā jil'.

⁶ Li' nchcui' Ni lo'o na' chaca quiya':

—Jua'a caca lacua. Ñi'ya nti' letra A —nacuj Ni—, jua'a nguxana lcaa cha' lo'o na'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a tye lcaa cha' lo'o na' —nacuj Ni—. Xlya'be ti ta na' na co'lo ñati nu jña tsa cha' bi' 'na; cu na co'lo ngu' bi', tyu'u bi' ca su tyu'u lcaa cha' tso'o nu ta na' jil' ngu' cha' cua'ni cu'u cresiya jil' ngu'. ⁷ Ndi'ya caca jil' ñati nu tyijiloo jil' nu xña'a ña'a cuayá tye chalyuu; cua'ni tlyu ngu' bi' 'na cha' na' lacā ycu' Ndyosi cuentya jil' ngu', lo'o jua'a caca ngu' bi' sñi' na'. ⁸ Pana lcaa ñati nu ntsjĩ tsa cha' tyu'u cha' jil' lo'o na', jua'a ñati nu ná ndaquiya' jna' tsiya' ti, jua'a nu chiya'a tsa ndu'ni, jua'a nu ndujuii jil' ty'a'a ñati, jua'a nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a nu cucha'a, jua'a ñati nu jlyu tsa ti' jil' cha' cucha'a, jua'a ñati nu ndu'ni tlyu jil' lcu'jo'ó, jua'a nu cuiñi, lcaa ngu' bi' tyaa ngu' ca lo tayu' tlyu ca su ntsu'u quui' nu ndyaqu' lo'o yuu sufri. Lcaa ngu' nu cua ndyaa nde tayu' bi' ni, cua ndyaa ngu' nde chalyuu talya; cua ndye cha' ngujuii ngu' tsiya' ti li'.

Quichĩ Jerusalén cucui

⁹ Ndyalaa sca xcā jil' ycu' Ndyosi ca slo na' li'; la cui' tya'a yu laca lo'o nu tya tyacati tya'a xcā bi', ngu' nu ntucua ca'ña oro ya', nu ntsu'u cati tya'a quicha bi'. Bi' quicha caca lo'o cua tye ti chalyuu. Nchcui' xcā bi' lo'o na' li':

—Cuāā clyu nu'u ca nde cha' culu'u hĩ ñi'ya ña'a quichĩ tlyu ca su tyaa mā, lcaa cu'mā nu ntsu'u cha' jil' mā lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Tso'o tsa ña'a quichĩ bi'.

¹⁰ Li' ngua tii na' cha' ngua'ya Xtyi'j ycu' Ndyosi tyucui ña'a loo na'. Ndyalo'o xcā bi' 'na ca lo sca ca'ya nu cuā tsa, ca lo xlya ca'ya tsiya' ti; ca bi' ngulu'u yu 'na ñi'ya ña'a quichĩ Jerusalén cucui. Lubii tsa ña'a quichĩ bi', cha' nde su ntucua ycu' Ndyosi ngutu'u quichĩ bi', ngua'ya nde lo yuu. ¹¹ Tso'o tsa ña'a xee nu ntucua lo quichĩ bi', cha' xee jil' ycu' Ndyosi laca bi'. Ndubi tsa ña'a tyucui ña'a quichĩ bi'; ñi'ya ña'a sca quee ndubi, ñi'ya laca quee jaspe, jua'a ña'a xee nu ntucua lo quichĩ bi'. ¹² Cuā tsa lo'o nu ntsu'u ca to' quichĩ bi', pana cua laca ntucua yaala ti tii tyucuaa tya'a tolo'o; sca xcā jil' ycu' Ndyosi ndũ tuu scaa tolo'o bi'. Chu' quee nu ntucua nde que tolo'o bi' nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a taju ñati ngu' Israel, cha' bi' ñati laca nu cua ngusubi ycu' Ndyosi jil' tya clyo lo'o nguxana cha' jil' ycu' Ni; sca xtañi ngu' nscua nde que scaa tolo'o. ¹³ Na tya'a tolo'o ntucua sca la'a to' quichĩ: nde la'a su ntyucua cuichaa ntucua sna tya'a tolo'o bi', nde la'a su ndyaa cuichaa ntucua

tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a ntucua chaca tya xna tya'a tolo'o, chaca la'a nde sii', la cui' jua'a ntucua tya xna tya'a tolo'o. ¹⁴Tii tyucuaa tya'a quee tonu ntsiya quiya' lo'o; jua'a hichu' quee bi' cua nscua xtañi nu tii tyucuaa tya'a ngu' nu ngua'alo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi' cña ji'i ngu', nu cua'ni ngu' cuentya ji'i ycu'i Ni.

¹⁵Ya' xcā nu cua nchcui' lo'o na' ntucua sca chcuā oro, cha' xñi yu cuayá' ji'i quichí tlyu bi', jua'a ji'i tolo'o bi', jua'a ji'i lo'o nu ntsu'u to' quichí. ¹⁶Stu'ba tsa ña'a quichí bi'; jacua jyacā ntsu'u ji'i tsiya' ti, jua'a stu'ba cuayá' cu' lo'o cuayá' loo. Li' ngusñi xcā cuayá' ji'i ycu'i quichí tlyu bi' lo'o cuayá' oro ji'i; tucua mil ntucua tucua siyento kilómetro cuayá' tyucu'i sca la'a, la cui' jua'a cuayá' loo, la cui' jua'a cuayá' cuā quichí tlyu bi'. ¹⁷Li' ngusñi xcā bi' cuayá' ji'i lo'o ji'i quichí, cha' snayala ntucua jacua metro cuayá' cuā bi'. Ñi'ya laca cuayá' chcuā nu cua'nijo'o ji'na nde chalyuu, la cui' jua'a ña'a cuayá' chcuā nu ngua'nijo'o ji'i xcā bi', nu lo'o ngusñi yu cuayá' ji'i quichí.

¹⁸Cua ndya' lo'o ji'i quichí bi' lo'o quee jaspe, sca quee nga'a nu ndubi tsa ña'a, pana lo'o xcui' oro tsiya' ti ndya' ycu'i quichí bi', nu ndubi ña'a ñi'ya ndubi caatyā. ¹⁹Cua ngalya' lcaa lo quee ndubi nu ntsu'u chalyuu chu' quee tonu nu ntsu'u quiya' lo'o ji'i quichí: cua ngalya' quee nu ntucua clyo nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jaspe; cuati ngalya' quee nu nchca tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee zafiro, sca quee azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tyuna nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ágata; cuati ngalya' quee nu nchca jacua nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee esmeralda, sca quee nga'á ña'a; ²⁰cuati ngalya' quee nu nchca ca'yu nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee ónice; cuati ngalya' quee nu nchca scuá nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee cornalina, sca quee nga'a ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca cati nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisólito, sca quee ngatsi ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca snu' nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee berilo, sca quee nga'á tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca caa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee topacio, sca quee ngatsi tsa ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee crisoprasa; cuati ngalya' quee nu nchca tii chaca nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee jacinto, chaca nu azul ña'a; cuati ngalya' quee nu nchca tii tyucuaa nu ntsu'u quiya' lo'o, lo'o quee amatista. Bi' laca lcaa quee ndubi nu cua ngalya' quiyá' lo'o ji'i quichí. ²¹Cua ndya' ca ta'a tii tyucuaa tolo'o ji'i quichí lo'o quee ndubi nu ngatí ña'a, nu naa quee perla; tii tyucuaa tya'a quee ngatí laca bi', sca ti quee ngatí bi' ngua'nijo'o ndya' sca tolo'o. Xcui' oro tsiya' ti nscua laja calle quichí bi'; ñi'ya ña'a ndubi caatyā, jua'a ña'a ndubi calle bi'.

²²Ná ntucua laa ca quichí bi', ná na'a na' cha' ntucua bi' tsiya' ti. Tso'lo cha' ntucua ycu'i Ndyosi nu Xu'na na quichí bi', ycu'i Ni nu nchca ji'i ndu'ni Ni lcaa lo cña; la cui' jua'a ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Bi' cha' ní sca laa nga'aa nti' quichí bi'. ²³Nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa cuentya ji'i quichí bi', la cui' jua'a nga'aa nti' cha' quiji'i xee co' lo. Tso'lo tsa ña'a xee quichí bi', xqu'i'ya cha' lubii tsa xee nu nda ycu'i Ndyosi, jua'a lubii tsa xee su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ²⁴bi' laca nu ta xee su tya'a ñati tyucu'i ña'a chalyuu cucui. Lo'o jua'a ntsu'u xi ngu' nu laca loo chalyuu nu tyalaa ca quichí tlyu bi', tyalo'o ngu' ji'i lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ji'i ngu' ca bi'. ²⁵Lcaa tsa tsiya' ti tyucua yaala tolo'o ji'i quichí bi'; ná tyacu' chca bi', cha' ná caca talya ca bi'. ²⁶Lcaa cha' culiya', lcaa cha' tso'o nu ntsu'u ne' cresiya ji'i ñati, tyaa cha' bi' nde quichí tlyu bi'; ²⁷pana ni sca cha' cuxi ná taca tyatí quichí bi'. Lcaa ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, jua'a ngu' cuiñi, ná caja chacuayá' tyatí ngu' ca quichí bi'; ñati nu ntsu'u xtañi lo quityi nu ntucua ya' nu ñi'ya ña'a xlya'

bi', nu ndacha' tilaca laca nu ná nga'a cha' tye chalyuu ji'i, bi' ti ñati laca nu caja chacuayá ji'i tyalaa ca quichí bi'.

22

¹ Lo'o li' ngulu'u xca 'na mala nxna sta'a ji'i ycuí Ndyosi, sta'a bi' laca nu nda chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Lubii tsa ña'a su nxna hitya sta'a bi'. Nde su tlyu su ntucua ycuí Ndyosi, nde su ntucua nu ñi'ya ña'a xlya' bi', ca bi' ntsu'u suu sta'a bi'; ² nxna lijya sta'a nde calle tlyu nu nscua cla'be quichí bi'. Tyucuaa tsu' sta'a bi' ndu sca yaca; lo'o si'yu nu nda yaca bi' ni, bi' laca nu ta chalyuu nu ná nga'a cha' tye ji'na. Tii tyucuaa quiya' nda yaca bi' si'yu chu' sca yija, sca quiya' ndyu'u si'yu yaca bi' sca co'. Tso'o tsa jo'o ndu'ni laca' yaca si'yu bi', ná ca quicha na lo'o cacu na ji'i. ³ Pana lquichí bi' nga'aa caja cha' ti'i ji'i ngu' tsiya' ti, ñi'ya nu ntsu'u nde chalyuu xqui'ya yabe' nu ntsu'u ji'i ñati. Ca quichí bi' stu'ba ti caca loo ycuí Ndyosi lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'; ndacua ntucua yaca xlya tlyu ji'i Ni, cha' cua'ni tlyu lcaa ñati nu ndyu'ni cña ji'i Ni ji'i ycuí Ni nu ntucua ca ndacua. ⁴ Tyuloo tso'o ngu' ji'i ycuí Ndyosi li', cha' ca bi' tyalaa lcaa ngu' nu nscua xtañi Ni nde tyacaa ngu'. ⁵ Nga'aa caca talya su ndi'i ngu' ca bi'; bi' cha' nga'aa cua'nijo'o xee cuichaa ji'i ngu', nga'aa nti' cha' cua'a ngu' xee nde ni'i. Ycuí Ndyosi nu Xu'na na, bi' laca nu ta xee ji'i ngu', ni ná tye tyempo cha' stu'ba ti caca ngu' loo lo'o ycuí Ni.

Yala ti tyaa Jesús chaca quiya'

⁶ Lo'o li' xa' nchcui' nu xca ji'i ycuí Ndyosi bi' lo'o na':

—Liñi tsa cha' nu nda na' lo'o nu'u juani, taca jlya tso'o ti' nu'u cha' bi'; na' ndacha' ji'i ñati cuentya ji'i ycuí Ni lcaa ña'a cha' nu cua lijya cha' caca nde lo yuu chalyuu. Laca na' sca xca ji'i Ni, bi' cha' cua nda ycuí nu Xu'na na Xtyi'i ycuí Ni jna'; la cui' jua'a cua nda Ni Xtyi'i ycuí Ni ji'i lcaa ñati nu laca tu'ba ji'i Ni nde chalyuu.

⁷ —Yala ti tyaa na' chaca quiya' —nacuj Jesús.

Tso'o tsa caca tyiquee lcaa ñati nu taquiya' ji'i cha' nu cua nda Ni lo'o na', nu cua nscua na' lo' quityi re; cha' bi' laca nu ndacha' ji'na ñi'ya caca chalyuu nde loo la.

⁸ Cua na'a na' cha' bi', cua ndyuna na' lcaa cha' nu nscua lo quityi re. Juan laca na'. Lo'o cua ndye na'a na' cha' bi', li' ndyaa stii na' lo yuu nde loo su ndu xca nu ngulu'u cha' bi' 'na, cha' ngua ti' na' cua'ni tlyu na' ji'i xca bi'. ⁹ Hora ti nchcui' yu lo'o na' li':

—Ná cua'ni nu'u jua'a. Lo'o na', tya'a ndyu'ni na cña ji'i ycuí Ni laca na'; stu'ba ntsu'u cha' 'na lo'o jyo'o ñati tya'a ma nu ngua tu'ba ji'i ycuí Ni nde chalyuu, jua'a tya'a na' lo'o cua ña'a ca ñati nu taquiya' ji'i cha' nu nscua lo quityi re. Sca ti ycuí Ndyosi laca nu nga'a cha' cua'ni tlyu na' ji'i.

¹⁰ Li' nchcui' xca lo'o na' chaca quiya':

—Cua nchcui' Ni ñi'ya caca cha' nde loo la, bi' cha' ná xco'o nu'u quityi re; nga'a cha' cuna ñati chalyuu lcaa cha' bi', xqui'ya cha' cua ngulala ti caca lcaa cha' nu nscua lo quityi re. ¹¹ Nu lo'o bilya tye chalyuu tya cua'ni cuxi lcaa ñati nu nti' cua'ni cha' cuxi, lo'o jua'a nga'aa caja tyempo ji'i ngu' cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'; lcaa nu ndu'ni suba' juani, nga'aa caja tyempo cha' xtyanu ngu' ji'i cha' cuxi bi' li'. Lcaa ñati nu tso'o ndu'ni juani, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cña tso'o ña'a cuayá' nu tye chalyuu; lcaa ngu' nu lubii ndi'i chalyuu, tya ntsu'u cha' cua'ni la ngu' cha' tso'o —nacuj xca bi'.

¹² —Cua'a jyaca ma ji'i cha' nu chcui' na' re —nacuj ycuí Jesús li'—. Yala ti caa na' chaca quiya'. Lo'o caa na', li' tyi'u ti' na' cha' cua'ni na' lo'o lcaa ñati ñi'ya nu ngua'ni ngu' lo'o yaa ngu' chalyuu; tso'o tsa caca ji'i ngu' nu ngua'ni

cha' tso'o, lo'o jua'a cha' ti'í caja ji'í ngu' nu ngua'ni cha' cuxi. ¹³ Ñi'ya nti' letra A nti' na', cha' na' ntucua su nguxana lcaa cha'; ñi'ya nti' letra Z, jua'a nti' na', cha' la cui' na' ntucua ca su tye lcaa cha'.

¹⁴ Tso'o tsa caca tyiquee ñati nu cua ngua lubii cresiya ji'í, cha' bi' ñati laca nu ntsu'u chacuayá' cacu si'yu yaca nu caja ji'na nde chalyuu cucui. Jua'a li' taca tyati ngu' tolo'o ji'í quichi tlyu bi'. ¹⁵ To' lo'o nde liya' tyanu lcaa ñati nu chiya'a tsa ndu'ni, lo'o jua'a ñati nu jlya tsa ti' ji'í cha' cucha'a, lo'o ñati nu ndu'ni suba' lo'o nu cuna'a, lo'o nu ndujui ji'í ñati; la cui' jua'a lcaa ñati nu ndu'ni tlyu ji'í lcui jo'ó ti, lo'o ñati nu ndiya ti' ndu'ni ngu' cha' cuiñi, lcaa ñati bi' tyanu nde chu' lo'o ji'í quichi bi'. Ni sca ñati bi' ná ntsu'u chacuayá' tyati ngu' ne' lo'o quichi bi'.

¹⁶ Xa' nhcui' Jesús li':

—Cua nda na' xca 'na cha' caa ca su ndi'í taju ñati cu'ma macala laca su ntsu'u quichi tyi ma. Na' laca nu tya'a ñati ji'í jyo'o David, nu ñati tlyu nu cua yaa chalyuu nu ngua sa'ni. Ñi'ya laca xee nu nda cui' tlyu nu ntyucua nde cuxee, jua'a laca xee nu ta na' cha' tyu'u ne' cresiya ji'í ñati —nacu' Jesús.

¹⁷ —Tyaa ma ca nde —nacu' nu laca Xtyi'í ycu' Ni.

La cui' jua'a laca cha' nu nda lcaa na nu ngusni na cha' ji'í ycu' Ndyosi, tyucui ña'a taju ñati tya'a na nu ntsu'u cha' ji'na lo'o nu ñi'ya ña'a xlya' bi'. Lo'o li' la cui' jua'a nga'a cha' hcui' lcaa na nu ndyuna na cha' re:

—Tyaa cu'ma lo'o cua —ñacu' na li'.

Lcaa ñati nu lyiji tsa cha' ji'í, tyaa ngu' cha' co'o ngu' hitya nu ta ycu' Ndyosi ji'í ngu' xlya'be ti; caja chalyuu cucui nu ta ycu' Ndyosi ji'í ngu' li', lcaa ñati nu nti' tsa cha' caja cha' bi' ji'í.

¹⁸⁻¹⁹ Tsa lo cua ti cha' nda ycu' Ndyosi cha' scua na' lo quityi re, bi' cha' nga'aa scua ma xi xa' la cha' lo quityi re. Si tya scua la ngu' xi xa' la cha', li' ta Ni cha' ti'í ji'í ngu' bi', la cui' ña'a cha' ti'í nu nscua lo quityi re. La cui' jua'a, ná cuityi ma ni tsaca cha' nu nscua re; nu lo'o cuityi ngu' sca cha', li' xlyaa Ni chalyuu nu nga'a cha' caja ji'í ngu' bi'. Li' nga'aa caja chacuayá' cacu ngu' bi' si'yu nu ntsu'u lo yaca bi', nga'aa tyalaa ngu' bi' ca quichi tlyu nu lubii tsa ña'a, ñi'ya nu nhcui' quityi re. Jua'a nhcui' na' lo'o lcaa ñati nu ndyuna cha' nu nscua lo quityi re, la cui' cha' nu caca nde loo la laca bi'.

²⁰ Ycu' Jesús nhcui' cha' liñi tsa nscua lcaa cha' re:

—Chañi cha' bi'. Yala ti caa na' chaca quiya' —nacu' Ni.

Jua'a caca tu'ni. Caa nu'u lacua, La Jesús.

²¹ Ña'a ti cua'ni Jesús nu Xu'na na cha' tso'o lo'o lcaa cu'ma lacua. Tsa lo cua ti cha' hcui' na.